This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

·35 výše
·50 „
·— „
·50 „
·75 „
·90 „
·50 „
·65 „
·35 „

bené

ů

ětskou
=

se každý

Prazska Lidova revue

Josef Pávek

Digitized by Google

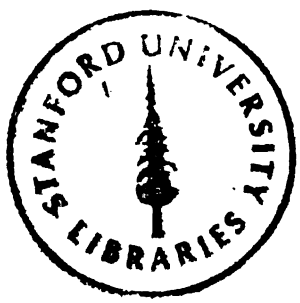

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PRAŽSKÁ

LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK

VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

REDAKTOR A VYDAVATEL

JOSEF PÁVEK.

ROČNÍK I.

NOTE TO THE READER
FRAGILE
THE PAPER IN THIS VOLUME IS BRITTLE
PLEASE HANDLE WITH CARE

1905.

Zpovědný redaktor Josef Pávek. — Tiskem Dr. Ed. Grégra a syna v Praze.

Digitized by Google

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
JUL 18 1977
f-P52
P693
v.1

OBSAH.

Články.

Slovo úvodní 1
Prof. Dr. Fr. Drtina, Epištola o vlastenectví 2
Docent Dr. E. Babák, O učení Darwinově 4
Prof. Dr. Alois Velich, O zneužívání lihových nápojů 7
Jaroslav Rozvoda, Je-li Rusko schopno konstituce . 9
Docent Dr. V. Tille, Naše lidověda 45
F. V. Krejčí, Umění a život 48
Prof. Dr. Alexandr Batěk, Co jsou látky radioaktivní? 77
JUDr. Josef Morávek, Z práva domovského 79
Prof. K. V. Zenger, Světová theorie elektrodynamická 109
Prof. Dr. Antonín Veselý, Boj proti tuberkulose . . 133
Docent Dr. Břetislav Foustka, Živoucnost evropského lidstva 135
Docent Dr. J. Drachovský, Rakouský systém finanční 157
Prof. O. Sýkora, Kam s hochem? 158
Docent Dr. Bohumil Kučera, Principy exaktní přírodovědy a radium 181
Docent Dr. Vilém Funk, Studium rakouského práva finančního 183
Prof. Dr. Fr. Čáda, Potřeba pomocných škol u nás 205, 236
Docent Dr. Stanislav Růžička, Zdravotnická stránka v organisaci veřejné výchovy 207
Docent Dr. J. Prušák, Cesare Lombroso 233
Prof. Dr. O. Hostinský, Fotografie a malířství . . 257
Prof. Dr. Albín Bráf, Co jsem chtěl v Kolíně 281
Prof. Dr. F. Krejčí, Mravní zodpovědnost 284

Lidové přednášky české university.

Původ a účel extensí universitních 10
Lidové přednášky české university v Praze a předměstí 11
Lidové přednášky české university v Praze a na venkově 12
Výkaz o činnosti výboru české university pro pořádání lidových přednášek 12
Výkaz o počtu přednášek a jich posluchačů, pořádaných výborem české university v Praze a předměstích, jakož i mimo Prahu v Čechách a na Moravě 12
Prof. Dr. F. Drtina, Jan Amos Komenský, jeho doba, život a dílo 50, 83, 112, 137, 161
Rudolf Teltšík, Universitní kursy učitelské v Hranicích . . . . . I. 185, II. 209
Docent Dr. Fr. Nušl, O pohybu země kolem slunce 238
Prof. Dr. B. Němec, Minulost kulturních rostlin . . . 260

Národní hospodářství.

Karel Karásek, Hospodářské otázky dneška 13
Měsíční přehled, Obchodní smlouva s Německem . . . 14
— Důsledky nherských voleb 15
— Vzájemný obchod 16
— Smlouva s rakouským Lloydem 16
— Společnosti s ručením obmezeným 16
P—k, Úkoly slovanského peněžnictví v Rakousko-Uhersku 56
— Měsíční přehled, K obchodním smlouvám s Ruskem a státy balkánskými 56
Měsíční Politika dopravní 57
— Otázka průplavní 57
— Dvě zajímavé otázky 57
— Otázka úvěru pro střední vrstvy 58
— »Z tendencí hospodářského vývoje současna« 58
Václav Šafr, Militarism a hospodářská politika států 89
Měsíční přehled, Bilance soukromých drah 91
— Středoevropský hospodářský spolek 91
— Zahraniční obchod v prvním čtvrtletí 92
— Vzájemný obchod obou říšských polovin 92
Karel Karásek, K otázce monopolu 116
Měsíční přehled, Celní tarif 118
— Celní a obchodní konference 118
— Zemské finance 118
— Jarní výstava hospodářská 118
— Nová česká bankovní filialka v Brně 118
Dr. Miloš Švacha, Za soustředěním organisačních svazků české výroby 141
Měsíční přehled, Nouzová předloha 142
— Vodní dráhy 143
— Zemský rozpočet království Českého 143
— Osnova zákona o změně daně domovní 143
— Osnova o poskytování státních výhod k účelu provádění zemského zákona haličského o rentových statcích 143
— Osnova o společnostech s ručením obmezeným v panské sněmovně 143
— Manifestační sjezd živnostnictva v Nymburce 143
— Truhlářská výstava v Praze 143
Dr. Fořt o pensijním pojišťování soukromého úřednictva 143
— Zpráva Živnostenské inspekce 144
H. — Životní pojišťování 165, 190
Měsíční přehled, Úprava domácké práce v živnostcch konfekcionářských 166
— Sestátnění drah 166
— Celní rozluka v praxi 167
— Letošní žně 167
— Sestátňovací akce v Italii 167
— Měsíční přehled, Bráf peerem 191
— Nový zákon o nedělním a svátečním klidu v živnostenských podnicích 192
— Moravská zemědělská rada v známých sporných bodech zájmových společenstev zemědělských 192
— Projekt rakouské banky zámořské 192
— Drobnosti 192
J. Z. Lidová starobní pojišťovna v Čechách 213
Měsíční přehled, Slovanský tah na hospodářský východ 215
— Změna v ministerstvu obchodu 216
Kanalisační ankety 216
Nové spory mezi cukrovarníky a řepaři 216
Josef H., Ústřední banka českých spořitelen 244
Měsíční přehled. Zdanění akc. společností 245
Obchodní smlouvy Německé banky v cizině 246
Úspěchy Živnostenské banky 246
Zvýšení sazby rakousko-uherské banky 246
Prof. Dr. Cyril Horáček, Také jedna z nerozřešených otázek 263
F. Procházka, Obchodní styky se Srbskem 265
Měsíční přehled: Pasivní resistence železničních zřízenců 267
Zvýšení dopravních tarifů 267
Sněm a hospodářské úkoly 267
Průkaz způsobilosti 267
Zvyšování akc. kapitálu bank 267

Digitized by Google

Dr. Milos Švácha, Slovo o generální stávce 286
Měsíční přehled: Vyjednávání o nové obchodní smlouvy. — Předloha zákona o společnosti s obmezeným ručením. — Zvýšení manipulačních poplatků na drahách 287

Výchova a školství.

Jan Nepokoj, Havlíčkův ideál učitele a přítomnost 17, 54
Nový řád školní vyučovací 56
Jan Nepokoj, Kapitoly o výchově . . 87, 114, 140, 163
Dr. R. Maršan, Puvod člověčenstva ve světle moderní vědy . . . . . I. 188, II. 211, III. 241
Dětské časopisy 213
Český ústav ku vzdělání učitelů v Č. Budějovicích . . 213
Definitivní školní a vyučovací řád 289

Samospráva.

JUDr. Josef Morávek, K pojmu o významu samosprávy. — Drobnosti. 19

Dělnická otázka.

Stávka ruhrská 23
Stávky v Rusku 25
P—t. Existuje internacionála? 59
Česká dělnická výstavka ve Vídni 92
J. Vorel, Mezinárodní zákaz fosforu a noční práce žen 119
Josef Pávek, Dva nové úkoly sociální politiky . . . 144
Karel Pelant, Vystěhovalectví do Slovanské Adrie . . 167
J. V. Přemysl, Vítkovice 193
Karel Pelant, Všeobecné a rovné hlasovací právo . . 218
J. V. Přemysl, Práce žen a dětí v Bulharsku 268
J. V. Alexander, Nové cíle českého snaživého dělníka 300
Drobnosti.

Zdravotnictví.

Dr. J. Stekl, Zdravotnictví a škola 26
Prof. dr. E. Maixner, Jak jest nám bojovati s tuberkulosou. Několik slov o knize napsal prof. dr. Velich 60
Dr. S. K., Boj proti tuberkulose a rakovině 216
Prof. Dr. L. Syllaba, Svépomoc v lidském organismu 288
Drobnosti 289

Ženská otázka.

PhDr. Věra Babáková, Snahy moderní ženy 28
— K reformě občanského zákona 29
— Louisa Michelová 30
— Svoboda ženy 30
— Ženský klub český 30, 61
— Ústřední spolek českých žen 30
— Ellen Keyová 60
— Lékařky na pražských školách 61
— Ženský klub 94

Průmysl a živnosti.

Ž. K chystané opravě živnostenského řádu 30

Otázky Moravy a Slezska.

F. X. Hodáč, Říjnové události v Brně 247
Ohlas brněnských událostí 248
Hospodářská a národopisná výstava v Hodoníně . . . 248
Stálý vyrovnávací výbor moravský 248
Sociální otázka studentská 248
F. X. Hodáč, Změna volebního řádu a zemského zřízení na Moravě 269
Volební řád do sněmu slezského 271

Veřejné dopravnictví.

Prof. ing. Fr. Novotný, Vývoj dopravnictví 33, 62, 121
Mezinárodní výstava dopravních prostředků v Miláně r. 1906 34
Vodní stavby v zemích koruny české ve státním rozpočtu pro rok 1905 34
Příjem na rakouských železnicích r. 1904 34
Průplav linecko-budějovický 34
Stavba nových rakouských drah alpských 62
Úprava Labe 62
Prof. ing. Fr. Novotný, Stavba tunelu Simplonského 95, 120, 145

Literatura a umění.

V., Literární kal 34
Sakura ve vichřici 35
Večerní písně 35
Ant. Prav. Veselý 35
Slabí v lidské společnosti 36
Konec Hackenschmidův 36
F. V. Krejčí, Umění čísti 71
— Drobnosti 73
— Poesie 104
— Tři zpěvy dnešků a zítřků 105
— Cizí slova 127
— Herečka Faustinová 128
— Knihy a život 152
Básně Jos. Fr. Smetany 153
Z brožurkové literatury 154
F. V. Krejčí, Literatura a bytost národa 177
— Peklo 178
Dr. Jan Branberger, Popularisování hudby v Německu 199
Časy letí 200
Dva obrazy ze života starořímského 200
Antonín Nečásek, Naše knihovny 224
Drobnosti 225
Vojta Beneš, Žeň po úhoru 248, 273
Drobnosti 249
»Bratrstvo« 274
Knihy moravských autorů 275
Umělecké výstavy pražské 275
Drobnosti 296

Divadlo.

O. Theer, Nové provozování Shakespearova »Hamleta« na Národním divadle v Praze 36
— Cyklus divadelních her uspořádaných »Kruhem českých spisovatelů« ve Smichovském divadle 37
— Nár. divadlo: Zeyer, Doňa Sanča; Štolba, Její systém; Viková-Kunětická, Holčička; Hilbert, Záviš z Falkenštejna 74
— Nár. divadlo: H. Bernstein, Oklikou; O. Wilde, Salome; A. Vivanti, Manžel 106
— Nár. divadlo: F. Schiller. Marie Stuartovna 128
— Urania: L. Suchý, Sláva 129
— Nár. divadlo: A. Schnizler, Literatura; A. P. Čechov, Medvěd; J. Červenka. Hodiny 154, 155
— J. Vrchlický, Námluvy Pelopovy; O. Mirbeau, Zloděj filosof 201
A. R. Opera Národního divadla v uplynulé sezoně . . 201
Dr. Jan Branberger, Letošní koncertní a operní sezona 226
Bbg., Opera Národního divadla: Tisící provedení Smetanových oper 226
—s—, Nár. divadlo: J. K. Tyl, Jiříkovo vidění; E. Bozděch, Zkouška státníkova; H. Malířová, Bratrství . 226
P. — Urania, Novinky 227
Dr. J. Branberger, Nár. divadlo: Moor, Hjördis . . . 250

Digitized by Google

O. Theer, Nár. divadlo: R. de Flers a G. B. de Caillavet: Logika srdce 251
J. Pávek: Uranie: E. Zola, Nana 251
O. Theer, Nár. divadlo: P. Hervieu, Záhada 275
Dr. J. Branberger, Nár. divadlo: 400. vystoupení A. Kroessinga v »Prodané nevěstě« 275
Nové nastudování Fibichovy »Hedy«.
O. Theer, Národní divadlo, W. Shakespeare: Večer tříkrálový 298
— Národní divadlo, Jirásek: Lucerna 298
— Smíchovské divadlo: Druhý cyklus divadelních her Kruhu českých spisovatelů 298

Belletrie.

J. S. Machar, Z básní, Chrudimská legenda 38
— Problém života 39
— Poznámka 39
A. Bachtiarov, Volní lidé. 39
M. Pernica, Před katastrofou 41
E. G., Na Vesuv! 42
Camille Flammarion, Myšlenka o spojení mezi světy 43, 69
J. S. Machar. Z básní, Balada z roku 1905. 63
— Sv. Václav 63
G. R. Opočenský, Teskný kuplet 64
— Píseň masopustní 64
Ant. Macek, Konkurenční povídka 64
Karel Šlik, Tichá redakce 66
Světozar Čorovič, Lež 67
P. K. Rosegger, O lidové písni a jejím zanedbání . . 70
J. S. Machar, Exoriare aliquis 96
Gustav R. Opočenský, Temná chvíle 97
— Nad hrobem básníka 97
Antonín Macek, Bířmování 97
Evgenij N. Čirikov, Prémie 98
Camille Flammarion, Mravenčí mozek 99, 148
Wladislaw Reymont, Sen 101
Ant. Sova, Z básní, Revoluční píseň ve starém slohu . 121
— Bolest dvou žen 122
Ant. Sova, Otázka 122
— Věčný nepokoj 122
— Děd — gentleman 122
Ivan Cankar, Koruna 122
Evgenij Čirikov, Pokrok 126, 147, 173
Gustav R. Opočenský, Kletba poníženosti 146
— Sestárlý prorok 146
A. Nečásek, Třešně 150, 170
Ant. Sova, Z boží milosti 169
— Náboženství zítřka 169
Jan Osten, Vídeňský bratr 171
J. S. Machar, Na Bílé Hoře v noci k 9. listopadu 1620. 195
— V svůj hodovní sál Egyptani 195
Quido Maria Vyskočil, Juda 195
Camille Flammarion, Areny Paříže 197, 222
Ant. Sova, Píseň pohřbů a životů 221
Xaver Menhard, Bože, cara chraň 221
Ant. Sova, Dědici 271
G. R. Opočenský, Pozdě 271
J. S. Turgeněv, Prah 272
Maxim Gorkij, Píseň o Buřňákovi 293
Ivan Canka, Pan Rada 293

Cestovní obzor.

Význam cestování 37
Dotazy 38
Všem českým turistům 75
Rozmach českého cestování 75
Výlet do Benátek 76
Arch. Čeněk Křička, Z potulek Amerikou . 179, 276, 299

Pražská kronika.

Digitized by Google

ČÍSLO 1. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

BŘEZEN Redakce a administrace: Václavské nám. 21. R. 1905

SLOVO ÚVODNÍ.

Již dávno ozývaly se ve vážných českých kruzích hlasy, které stále zdůrazňovaly potřebu časopisu revuelního, výchovné a vzdělávací tendence, jenž by svým levným předplatným a svým populárně-lidovým obsahem vniknouti mohl mezi širší řady obecenstva a tam své poslání konati. Máme sice celou řadu znamenitě vedených revuelních měsíčníků, které však vesměs svým obsahem a tendencí byly již předem určeny pro okruh duševně značně vyspělých lidí. Revue, které původně si předevzaly jediné cíle výchovné a vzdělávací v lidovém směru, časem získavše kroužek redakčních pracovníků s odchylným pochopením těchto důležitých snah, staly se opětně měsíčníky intelligence. Jsou zde také revue s různým politickým zabarvením, kde z pochopitelných důvodů shledáváme se místo s četbou vzdělavací, skutečně ušlechtilou a krásnou, s politickými, mnohdy až nechutnými programy té či oné strany.

Veřejné spory mnohdy o malicherné věci, které vlekou se novinami třeba několik měsíců, budí nechuť čtenářů vůbec k celé produkci literární. Prostý čtenář český, jenž nezná zákulisí naší politiky a různé intriky, které s ní souvisejí a má pak nuceně se zajímati o věci, kterým nerozumí, nabývá přirozený odpor proti četbě.

»Pražská Lidová Revue« nebude orgánem žádné politické strany. Hlavní její cíle budou: vzdělávati a poučovati lid, starati se o jeho zájmy mravné i hmotné. Všímati si bude všech významných zjevů ve světě sociálním, na poli národohospodářském i v jiných důležitých odvětvích společenského života. Pro každý tento obor zřídila a bude v každém čísle »Pražská Lidová Revue« přinášeti zvláštní rubriky, vedené svědomitě, v duchu populárním, lidovém, povolanými odborníky. Zvláště nutno upozorniti na jednu velmi důležitou rubriku: Lidové přednášky české university. V této rubrice budeme přinášeti věcný — pokud možno obšírný — výtah každé významnější přednášky. Případně v levném knižním vydání jako zvláštní otisk časopisu vydáme přednášku významnější ceny. Zavděčíme se jistě těm čtenářům a přátelům osvěty, kteří nemohou přednášek osobně se zúčastniti. Při účinné morální podpoře, jež nám byla od čelnějších representantů české university již slíbena, potká se akce naše jistě s dobrými výsledky.

Mylné jsou názory, které si neustále předstíráme o t. zv. všeobecné intelligenci. Stačí projíti pouze několik menších měst, o vesnicích ani nemluvě, k potlačení tohoto chybného názoru. Opak je pravda: musíme mnoho, nesmírně mnoho dohánětí, chceme-li mluviti pouze o jakési střední intelligenci. K tomu nestačí projíti několika třídami středních škol. Jest nutno pozorovati život, učiti se znáti veliké, vznešené pravdy jeho. Je potřebí státi se vážně, samostatně myslícími lidmi.

To právě schází našemu lidu. Samostatnost v myšlení a konání. Tisíce skutečně intelligentních lidí nesmí se slučovati s lidmi prostými, kteří odnesli si z obecné školy — dík našemu obecnému školství a rodinné výchově — spoustu zvrácených názorů a neujasněných představ o pravé podstatě a účelu života.

Digitized by Google

Chceme-li s těmito lidmi počítati, musíme si je vychovati, probuditi je z dřímot a zvolna, postupně je uvědomovati. Nutno tyto lidi naučiti mysliti. Práce této měl by se zúčastniti každý intelligentní jednotlivec. Všechny otázky jiné jsou zde zatímně, myslíme, podružnější.

Toť několik stručných běžně načrtnutých rysů, kterými dokazujeme potřebu populárně-vzdělavacího měsíčníku, jakým bude »Pražská Lidová Revue«.

Časopis náš bude nejen populárně-lidovým obsahem svého druhu u nás jediný, ale i svým neobyčejně levným předplatným — celoročně korun 2·50 i s poštovní zásilkou, jednotlivá čísla 20 haléřů — bez konkurence. Hlavní naší snahou jest malým předplatným zmírniti neustále pronášené a často odůvodněné stesky a poukazování méně zámožných čtenářů na levnost výchovných a vzdělávacích časopisů a knih v Německu a jinde. Pouze značným nákladem je nám možno »Pražskou Lidovou Revui« prodávati za cenu tak neobyčejně nízkou; žádáme uctivě všechny příznivce lidové osvěty a intelligenty mající zájem na šíření lidového vzdělání, aby časopis náš dle možnosti doporučovali. — Dále prosíme, aby i na redakci bylo hojně vzpomínáno příspěvky; jedině časopis, který má široký kruh stálých přispívatelů, může dobře prospívati. V našem listě nalezne zajisté každý čtenář něco ze svého oboru, kus vlastního svého živlu, který dokonale zná a o kterém při dobré vůli může něco napsati. — Případně i různé odborné a právní dotazy čtenářů redakce ochotně zodpoví. Každý styk z kruhu čtenářstva s námi uvítáme s radostí!

Redakce.

Prof. Dr. Fr. Drtina:

EPIŠTOLA O VLASTENECTVÍ.

Promluviti dnes o pravém, ušlechtilém citu vlasteneckém, o hlubokém podkladě mravním vlasteneckých povinností, o vlastenectví jako vážné životní práci ve službách lidskosti je více nežli kdy jindy na čase. Není právě v době naší druhého pojmu a názvu, jenž tak často za účely sobeckými byl by úmyslně měněn a překrucován od lidí svého osobního prospěchu dbalých, jako idea vlastenecká. Býti vlastencem neznamená dnes často býti především dobrým, mravným, šlechetným člověkem, konati své životní povinnosti poctivě a svědomitě, snášeti bezpráví a útrapy pro své vlastenecké i osobní přesvědčení, pracovati bez únavy dnem i nocí na prospěch národa — jako tomu bylo v dobách, kdy Komenský opouštěje vlast pomýšlel na obrození národa vychováním nebo v dobách národní obrodné práce buditelů našich na počátku minulého věku — nikoli, dnes mnohým »vlastencům« jich vlastenectví je prostě dobrým, výnosným řemeslem, z něhož těží nejen čest a slávu v širších vrstvách národa, nýbrž nejednou i vydatný prospěch hmotný. Vlastenectví, jež v dobách národního našeho obrození bylo vážnou, neúmornou prací, ano sebeobětováním, stalo se s vývojem našeho národního života modou, pozlátkem, často prázdnou frází. Tak daleko dospěli jsme, že může napsati Machar s opravdovým rozhořčením, že

»taškáře máme, hlupáky a lotry
i obchodníky v čistém vlastenectví,
hrst lidí též vždy poctivých a přímých«.

Dnes třeba si připomenouti významných slov švédské spisovatelky Ellen Keyové, že klerikální, byrokratický, militaristický a kapitalistický patriotismus vládne všude, kde se páše vlastenecké bezpráví a svádí lid k surovostem.

Vlastenectví má znamenati hluboké, životní přesvědčení, vznešený příkaz mravní, vážnou, povinnost, neunavnou práci. Vlastencem máme zváti jen toho, kdo je řádný, poctivý, mravný, bezúhonný člověk.

Vlastenectvím jmenujeme lásku k národu. Láskou tou vyjadřuje se poměr citový a volní jednotlivce k celku lidí majících stejné dějiny, mravy, zvyklosti, náležejících stejnému kmenu, mluvících z pravidla i stejným jazykem, zkrátka k celku tvořícímu zvláštní národnost.

Národ je však vždy souhrn lidí, jednotlivců, kteří k němu náležejí — není to fantom, modla, fetiš, jejž by člověk »miloval« v mlhavé neurčitosti a bezobsažné fantastické sentimentalitě. Národ není něco, co by žilo a trvalo mimo tyto lidi. Milovati národ znamená určitě milovati lidi tohoto národa; národ miluje jen ten, kdo miluje svého bližního. Láska k vlasti a národu je zvláštní druh lásky k bližnímu, ušlechtilé humanity, blahovůle všelidské — a je tudíž přední povinností každého člověka.

Láska ta je vážnou povinností životní, vede k práci uvědomělé a vytrvalé stále a vždy. Pouhé »vlastenčení« při slavnostech národních s přehnanou posou a přetvářkou je zjev patologický. Vlastenectví uvědomělému s oním základem mravního, hlubokého přesvědčení nestačí pouhá měkkost, rozcitlivělost, romantičnost, to povrchní, chvilkové a prchavé nadšení, prázdné, romantické blouznění, to vlastenecké horování a frasování, jež nepracuje. Neruda nazval správně stálé žvanění o vlastenectví překonaným stanoviskem. A Machar napsal:

Digitized by Google

»Národ, Pane, chraň před nadšením tím jako hlízou moru,
před exstasí a opilostí ducha
chraň národ, Pane, tvrdými nás učiň,
tuhými v sobě, chladnými jak ocel,
ta ocel, jež hrá leskem Labradoru«.

Ano, po tvrdosti to jest otužilosti, vytrvalosti, neústupnosti volá Machar, po tom touží, aby láska k národu byla organickou součástí osobnosti člověka, vážnou, přirozenou povinností životní, aby byla promyšlenou, vytrvalou prací každého jednotlivce na prospěch celku. Mládež dle Havlíčka nemá se učiti pro národ umírati, ale pro národ pracovati a žíti.

Celá výchova v rodině, škole i společnosti má býti proniknuta přirozeným citem oddanosti a lásky k vlastnímu národu ve smysle vzpomenutém. Každý z nás od přírody je příslušníkem určitého národa. Národnost je nutný, organický člen mezi rodinou a lidstvem.

Jako rodina tvoří základ života společenského, a další pokrok mravní třeba nalézati v prohlubování a ušlechťování života rodinného, tak i národ je stálý tvar, v němž život společenský se projevuje, ale ovšem i jeho obsah musí se zdokonalovati a zušlechťovati. Člověk přirozeně nemůže se svléci ze svých vlastních dějin a své národnostní zvláštnosti, není možný pojem abstraktní lidskosti, mezi pomíjejícím jednotlivcem a vysněným lidstvem stojí národ jakožto životná mocnost, organická bytost.

V rodině je základ pravého vlastenectví, v lidstvu jako jednotném organismu cíl, k němuž směřuje. Vlastenectví, rodíc se z citu sounáležitosti podmíněného pokrevním příbuzenstvím, vrcholí v přesvědčení o jednotnosti lidstva, o všelidské vespolnosti, vede k cíli křesťanské lásky k bližnímu, osvícenské blahovůle, ušlechtilé humanity. P. Šafařík nám hlásá, že svrchovaná idea člověčství je cíl, k němuž všechen vývoj národní má směřovati.

Život rodinný je školou mravnosti vůbec. Životem rodinným je celý morální vývoj člověka podmíněn a řízen, rodina je základem a kořenem veškeré společnosti. Kdo blahovůle v životě rodinném, k bytostem pokrevně sobě nejbližším neosvědčuje, není vůbec lásky k bližnímu schopen — nemůže býti nikdy vlastencem, národovcem v našem, ethickém slova smyslu. V životě rodinném učí se každý člověk především sebeomezování na prospěch druhých, z čisté lásky. Z rodiny člověk vyšel, ji opouští, odchází v širý svět, dospívá, mužní, zakládá sám život rodinný. Láska jeho nabývá podoby účinné, nastává mu důležitý úkol životní, žíti pro členy své rodiny, zajistíti jim bytí jich, zříci se tak mnohého na prospěch jich z čisté lásky. Toť první uvědomění si lásky všelidské, toť tucha lidské nesmrtelnosti. Hle, důvěřivý, milý pohled novorozeného děcka, nad jehož kolébkou sklánějí se rodičové jeho, budí v otci i matce přirozené city nejvroucnější něhy a poskytuje jim sílu a schopnost obětovati sebe samy pro dobro a blaho jeho. V něm vidí vlastní budoucnost, záruku své nesmrtelnosti. Zdravý život rodinný je školou vlastenectví i humanity, je pro vyspělost i osudy příští každého národa moment základní, nad jiné důležitý. Kdo sebe praví býti vlastencem, ale neplní povinností vlastního života rodinného, lže a přetvařuje se.

Prvky výchovy mravní položené v životě rodinném mají se vyvíjeti organicky dále ve škole. A škola obecná má a může býti jedině školou národní, na ní se má mládež určitého národa vychovávati a vzdělávati na zdatný jeho dorost a lepší jeho budoucnost, z ní má vyrůstati pokolení stojící ve službách národa a tím prospívající též celému člověčenstvu. A současně škola národní uvědomíc a vštěpujíc chovanci zvláštnost jeho národa má býti spolu dle Komenského »školou lidskosti«, má jej poučovati o lidském jeho důstojenství, má mu poskytnouti životní pevné přesvědčení, že »člověk nerodí se sobě samému, nýbrž Bohu a bližnímu t. j. společnosti pokolení lidského, aby jim službou co nejvíce prospívati se snažil«.

Člověk dospělý má plniti své povinnosti národní, vlastenecké. To znamená, že má býti ve smysle moderní lásky k bližnímu veden k energické práci pro národ.

A národ nespasí dnes ani silné paže ani hlučné fráse — dobrých nervů, jasných hlav, zdravých rozumů a šlechetných srdcí je nám potřebí. Člověk vzdělaný a upřímně vlastenecký uvědomí si dnes zvláště smysl a pravdu slov Havlíčkových, »že národ nemůže jinak ke konečnému vítězství přijíti nežli skrze svou vlastní vnitřní sílu, skrze tu váhu, které si dříve sám byl dobyl — vnitřní pak síla národa záleží v jeho vzdělanosti, mohoucnosti, přičinlivosti, mravnosti, zachovalosti.« A uvědomí si dále, že úkolem pravého vlastenectví jest povznášeti tělesně, duševně, mravně, hospodářsky, společensky jednotlivce, všechny členy národa, a zvláště slabé, chudé, porobené, jakýmkoli svízelem sklíčené. Náprava věcí lidských vůbec, o níž snil Komenský současně, když usiloval o povznesení vlastního národa, nastane jen na cestě individuálního obrození každého jednotlivce v duchu i pravdě, aby co největší počet členů národa vyvinul se v lidi silné, zdravé, dobré a šlechetné, a na cestě změny zastaralých společenských řádů, odstraněním neživotných zvyklostí, vyvětralých, prázdných forem.

Otázka sociální, v jejímž znamení vstupujeme ve století dvacáté, je zároveň otázkou individuální, je v jádře svém otázkou reformy mravní, probuzení společenského svědomí všech jednotlivců, oživení a prohloubení blahovolného cítění k druhým, je výzvou pomáhati k lidskému životu všem, kdo »lidmi se narodili, s tím hlavně cílem, aby lidmi byli.«

Stejné právo všech k nejušlechtilejší lidskosti je dle Palackého zákon boží a »nejsvětější člověka povinností býti člověkem.«

Jednotlivci i národové vyvíjejí se nutně, dle přirozených zákonů od zvířeckosti k lidskosti, od sobeckosti k lásce. Jako člověk jednotlivý je původně egoistou a teprve nenáhle vyvíjí se k lásce k bližnímu, osvědčuje blahovůli svou

Digitized by Google

nejprve v úzkém kruhu svých pokrevenců, ale postupně ji rozšiřuje též na okolí, na příslušníky svého národa, tak i přirozené cítění národnostní má v sobě zárodek citů neblahých, nenávisti k cizímu, národní marnivosti a velikášství a musí býti rozumnou výchovou vedeno k onomu vlastenectví humanitnímu, jež milujíc své vlastní, má v úctě též vše cizí, pokud úcty zasluhuje. Příznakem ušlechtilé lásky vlastenecké, jež je tak významnou ctností moderního člověka, není naprosto záští národní. Ba, právě toto stává se nebezpečnou vášní, zhoubnou jednotlivcům i národům: majíc v sobě tendenci vyvolávati odpor a nepřátelství druhých, a tím boj, hrozí stále zvrhnouti lidstvo vzdělané v původní barbarský stav války všech proti všem, způsobuje národní znásilňování a pronásledování, velebí hrdinnost válečnou, všechny hrůzy krvavých bojů jako poslední slovo lidské velikosti, a v zaslepené nelidskosti staví mládeži za vzor patriotismu Alexandry, Hannibaly, Césary, jež před dvěma sty roků anglický myslitel Locke správně nazval katany, popravčími lidského pokolení. Veškeré národnostní znásilňování je těžkou obžalobou svědomí lidského a křesťanského před soudem dějinným. Jako jednotlivec vzděláním a pokrokem kulturním povznesl se z původního stavu přirozené nevzdělanosti, tak i poměr jednotlivých národností mezi sebou má znamenati klidné soubytí a soužití, ušlechtilé závodění na poli tiché práce osvětové a usilování po větší mravní a kulturní dokonalosti. Nacionalismus moderní je dnes ještě příliš mladý, nevyvinutý, ale ve zdravém, přirozeném jádru jeho jsou dány podmínky příštího utěšeného rozvoje lidstva, jak jej věštili Komenský, Leibniz, Herder ve svých snech o sjednocených národech evropských. Nynější národnostní cítění tak často vášnivé a nemorální zušlechtí se a povznese, a národnostní spory ustoupí před skutečností všelidského spolku svéprávných a samostatných národů. Jako samostatnost jednotlivcova stále více je chráněna ve zřízení společenském, tak i svéprávnost a možnost sebeurčení každého národa, národnostní samospráva (autonomie), počíná se nám objevovati jako krásná jitřenka lepší budoucnosti lidského pokolení. Každý jednotlivec a každý národ může platně přispívati k tomu, aby budoucnost ta nebyla daleka.

A tak vlastenectví humanitní je vážnou povinností mravní každého jednotlivce i vznešeným úkolem vzdělaných, šlechetných lidí všech národů kulturních. Není o něm sporu: znamená pracovati pro úkoly a tužby vlastního národa a zároveň připravovati krásnější budoucnost lidstvu veškerému, kulturně jednotnému.

Významno je, že právě v těchto dnech dochází ze Švýcarska zpráva o mezinárodním Spolčení pro práva národů (Alliance pour les droits des nations), jehož cíl je takto určen: »Spolčení stanoví si jakožto ideál mír všeobecný a trvalý, založený na právech národů, v přesvědčení, že mír těmto právům odporující nemohl by býti ani spravedlivý ani trvalý. Tento mír považuje za podmínku podstatnou pokroku člověčenstva.«

A v dalším se praví: »Základní zásadou spolčení jest, aby každý národ, ať jakýkoli je význam jeho a stupeň civilisace, měl jediný právo rozhodovati o svém osudu: buď, že se ustaví jakožto stát nezávislý a dá si formu vlády, která se mu bude jeviti vhodnou, nebo že se sjednotí dobrovolně s jinými národními skupinami.« Kéž slovo stane se tělem!

Národu českému jsou dějiny jeho vzácným poučením. Palacký vylíčil nám mistrně význam všelidský usilování předků našich o náboženské a mravní obrození lidstva a dodal významně: »Když o dvě stě let později klesli jsme až téměř do hrobu, zavinili jsme to tím, že nepředčivše vzdělaností ducha, ale rovnajíce se nepřátelům svým více mravní hnilobou nežli dostatkem moci, chopili jsme se meče a násilí...« A věru, z knihy jeho vyčísti můžeme toto vzácné poučení pro přítomnost: »Buďte především mravní, dobří lidé a budete praví vlastenci, konejte všichni povinnosti své v rodině, obci, živnosti, řemesle, úřadě, ve škole, v jakémkoli povolání, pamatujte, synové národa malého, že jen duchem a silou mravní můžete se udržeti a uplatniti...« Jen na této dráze stane se opět češství naše principem mravního pokroku a zušlechtění vůle, jen tak bude moci každý z nás vyznati s Macharem:

»Češství mé je částí života mého, které pociťuji ne jako slast a rozkoš, ale jako vážnou, vrozenou povinnost.«

Doc. Dr. E. Babák:

O UČENÍ DARWINOVĚ.

Ke jménu znamenitého anglického biologa Darwina pojí se veliká literatura vědecká i populární; řada důležitých biologických pojmů povstala myšlením tohoto badatele a byla pak rozhojněna úvahami jeho pokračovatelů; na celá desítiletí vtiskl tento muž biologii pracovní směr a ohlas jeho myšlének možno shledati i v rozsáhlých vědách s biologií souvisejících. Jako však mnozí z vědeckých následníků Darwinových nevystihli jeho pravé učení, ba zkomolili je výstředním výkladem, tak zvláště populární vykladači porušili často smysl jeho myšlenkové práce. Pokusím se v těchto řádcích vystihnouti stručně jádro Darwinova učení; upustím v tomto článku od vylíčení dalšího rozvoje myšlení, které Darwin tak účinně zahájil.

Až do polovice 19. století byla rozmanitost tvorstva biologům něčím daným; stanovili po-

Digitized by Google

dobnosti mezi skupinami živočišnými a rostlinnými, vytýkali různosti, i srovnali veškero ústrojenstvo v přehledný katalog, soustavu (system). Byli sice někteří myslitelé mezi přírodozpytci 18. a počátku 19. století, kterým rozmanitost dnešního tvorstva zdála se problemem, potřebujícím úvahy a výkladu; sám veliký systematik Linné ke konci svého života konal takové úvahy, zejména pak děd Darwinův, Erasmus Darwin, a zvláště francouzský genialní biolog Lamarck přemýšleli o možnosti, že rozmanitost dnešního ústrojenstva se vytvořila z poměrné jednoduchosti a stejnotvárnosti ústrojenců pravěkých. Leč jejich úvahy klesly téměř v zapomenutí.

Charles Darwin po mnohaletém pozorování nejrůznějších živých bytostí a po mnohaletém přemýšlení vyslovil v polovici 19. století »theorii vývojovou«, podepřenou velmi mocnými doklady. Tato domněnka dovozuje, že dnešní přerozmanité tvorstvo je konečným výsledkem dlouhého vývoje, ve kterém dávnověké tvorstvo ustavičně se přeměňovalo. Proměnlivost živých bytostí je tedy základní východisko Darwinových úvah; Darwin ukázal pomocí mohutného materiálu, že dnešní rostlinstvo a živočišstvo je velmi rozsáhle proměnlivo a učinil tak zcela pravděpodobnou představu o přeměňování ústrojenstva minulosti. Zároveň pokusil se Darwin o výklad způsobu, jakým se dálo přeměňování někdejšího tvorstva, o výklad vývojových činitelů; i tyto úvahy o dění dávnověkém, dnešnímu člověku nedostupném, podložil Darwin velmi důmyslně výsledky pozorování dnešních rostlin a živočichů.

Zmíním se zcela stručně o dokladech, které lze uvésti k odůvodnění všeobecné myšlenky o vzniku dnešního tvorstva vývojem.*)

Rostliny i živočichové dnes žijící jsou proměnlivy. Člověk ustavičně vychovává nové odrůdy domácích zvířat i rostlin (květin, ovoce, zelenin atd.) Kterékoli živé bytosti se člověk ujal, téměř každou ponenáhlu změnil. Zvlášť pozoruhodné jsou ku př. výsledky pěstění holubů, jejichž nad tisíc sáhající počet odrůd pravděpodobně vytvořil člověk za několik tisíc let z holuba skalního. Některá divoká zvířata dají se rychle ochočit a přeměnit: ku př. z divokého vepře možno vypěstovat v málo generacích vepře domácího, s velmi změněným tělem atd. — Někteří ústrojenci divoce žijící vykazují rovněž takovou proměnlivost, takže často pod jedním názvem druhovým zahrnuto je množství zcela určitě a trvale se lišících odrůd. V nové době bylo pozorováno vznikání nových odrůd v přírodě. Dále se množí ustavičně doklady, jak výživou, teplem atd. možno změniti rozmanité rostliny i živočichy.

Druhem zoveme skupinu nápadně podobných živých bytostí, které se mezi sebou plodně kříží: na př. různé odrůdy psí tvoří jediný druh. Avšak i méně podobné skupiny mohou se někdy plodně křížit, na př. druh pes a druh vlk (anebo pes a šakal, osel a kůň, lev a tygr, ovce a koza atd.) Křížení a zvláště plodnost potomků křížením vzniklých je takřka měrou příbuznosti ústrojenců. Čím vzdálenější jsou navzájem skupiny živých bytostí, tím ubývá možnosti křížení a sice velmi rychle. Nicméně někdy i členové dvou různých rodů se dají plodně skřížiti (pstruh a losos.) — Podobným měřítkem příbuznosti jako křížení jsou do jisté míry výsledky mísení krve; krev živočichů téhož druhu lze smísit, aniž se červené krvenky rozpadnou; čím snáze se ruší červené krvenky některé krve krví jiného zvířete, tím vzdálenější je mezi nimi příbuznost. Tak lze téměř bez nebezpečí vpustit krev z kteréhokoli kočkovitého dravce do cév kočky domácí a naopak, kdežto krev psa a kočky se navzájem otravují. Lze tudíž mluviti o skutečné příbuznosti všech dravců kočkovitých (t. j. o podobnosti chemického složení krve): i možno mysliti, že všecky šelmy kočkovité vytvořily se ze společných předků dávnověku.

Ze základní podobnosti ve stavbě těla na př. veškerých šelem kočkovitých lze rovněž souditi, že povstaly všecky ze společných dávnověkých předků. Čím podobnější jsou těla skupiny živočišné, tím spíše můžeme ji odvozovati ze společných předků. Ano i veliké skupiny živočichů možno považovati za příbuzenské celky: šelmy kočkovité, psovité, medvědovité a kunovité, majíce řadu znaků společných, dají se rovněž odvozovati ze společného původu. A tak postupně lze míti za to, že i všichni ssavci vyvinuli se rozmanitým přetvořováním společných, snad plazích předků; dále že veškeří obratlovci — ryby, obojživelníci, plazi, ptáci i ssavci tvoří ohromnou rodinu, která v dávnověku měla společné předky. Konečně bylo toto myšlení rozšířeno na veškery živočichy, a poněvadž rostliny v podstatné stavbě těla a životních výkonech shodují se se živočichy, vznikl nejzazší závěr, že z pravěkých, velmi jednoduše stavěných prabytostí přerozmanitým přeměňováním vyvinuli se nejsložitější rostliny a živočichové.

Soustava ústrojenců nabývá touto úvahou dějovou rázu rodokmenu; tak ku př. soustava obratlovců: dnešní ryby jsou rozvinuvší se zbytky dávnověkých ryb, kdežto z jedné nebo více větví dávných ryb vytvořili se dávní obojživelníci. Tito praobojživelníci byli bezprostřední předci dnešních obojživelníků, kdežto na druhé straně dali původ plazům. A z plazů povstali ptáci a ssavci. Tito byli by tedy zároveň nejdokonaleji vyvinutými, nejvyššími obratlovci. Ve shodě s tímto myšlením jsou doklady získané srovnáváním těl těchto různých tříd obratlovčích: kostra, srdce, mozek a jiné ústroje jsou od ryb až k ssavcům stále složitěji budovány; zvláštní ústroje, jako jsou křídla ssavců netopýrovitých, jsou přeměněné přední končetiny, právě tak jako ploutvovité ústroje velryb, atd. Netopýří tělo je tělo ssavčí přizpůsobené k životu ve volném vzduchu, velrybí tělo je přeměněné tělo ssavčí

*) Obšírné vylíčení jest obsaženo v mém spisku O theorii vývojové, 1904 nákladem Přírody a školy v Brně.

Digitized by Google

vhodně k životu v prostředí vodním (srst, zuby, pánev, zadní končetiny u velryb jsou zakrnělé). Vyvíjející se zárodek velrybí jeví však základ celého chrupu, což lze míti za svědectví, že velryby povstaly ze ssavců, kteří měli zuby. A tak podobně pomíjivé žaberní oblouky zárodků ssavčích, ptačích a plazích mohou dosvědčovati, že tito obratlovci vznikli z nižších, chovajících doživotně (ryby) nebo dočasně (obojživelníci) žaberní ústroje dýchací v činnosti.

Zbytky přerozmanitého tvorstva vyhynulého, zachované více méně ve vrstvách zemských, ukazují, že skutečně žilo na naší zemi ústrojenstvo namnoze od dnešního úchylné. Ve shodě s úvahami svrchu uvedenými se shledává, že v nejstarších dobách žilo tvorstvo nejnižší: tak ku př. z obratlovců kdysi jen ryby; teprve později objevili se obojživelníci, a po nich plazi, nejpozději ptáci a ssavci. Zbytky člověka konečně jsou až ve vrstvách dob nejmladších. — Rovněž dnešní zeměpisné rozšíření živočichů a rostlin podává doklady pro vývoj tvorstva dávné minulosti: v krajinách různého podnebí povstaly z týchž předků odrůdy a druhy poněkud různé atd. —

Darwin poprvé snesl s velikou pečlivostí veškeré tehdy známé doklady pro všeobecnou myšlénku vývojovou. Ale v tom nespočívá jedině význam jeho práce. Šlo mu o výklad, jak se dál obrovský a po milliony let trvající vývoj živých bytostí. Souhrn činitelů, který dlouhým přemýšlením nalezl, jak se domníval, dostatečným, aby provedl přeměnu tvorstva, možno nazvati darwinismem. Ale to, co ve většině spisů se vydává za darwinism, není než částí jeho nazírání na »hnací síly« vývojové; »darwinismem« velmi často myslí se toliko selekcionism čili učení o přírodním výběru (selekci.) Promluvíme podrobněji o darwinismu v pravém smyslu slova, a tu ovšem nauka o přírodním výběru tvoří jen část jeho, ovšem velmi důležitou.

Zkušenosti pěstitelů zvířat a rostlin byly Darwinovi základem pro úvahy o přeměnách minulého tvorstva. Pěstění na př. odrůdy holubí provádí se po leta za pečlivého dozoru pěstitele, jenž vybírá ustavičně k páření jedince, mající onen znak, o jehož sesílení běží, co nejvýznačnější: ku př. jde-li o zmnožení per ocasních, vybírá jedince mající největší počet per v ocase. Tak činí opětovaně u potomstva těchto vybraných zvířat, mezi nímž se často objeví jedinci se značnějším počtem per ocasních, než jaký byl u rodičů. A tak postupně vychová se odrůda holubů s pávím ocasem.

Pěstitelé využívají daných přírodních podmínek ku dosažení žádaného výsledku. Jedinci téhož druhu liší se totiž navzájem hlavně mnohostnými rozdíly, jeví tak zvané individualní variace (zvláště jsou nám tyto rozdíly nápadny u člověka: ani dva lidé nejsou shodni atd.) Tyto různosti se často přenášejí na potomstvo (jak tomu u rodinných znaků a j.) Vybíráním jednotlivců s nejvýznačnějším jistým znakem může se tento u potomků postupně sesilovat.

Darwin rozvinul v obdobě k tomuto umělému výběru, jak ho od pradávna provádí lidstvo u domácích rostlin a zvířat, myšlenku přírodního výběru. I u divokých druhů, v přírodě volně žijících — soudil — vyskytují se rozdíly, individualní variace: tudíž je dána podmínka přírodní, aby ten znak ponenáhlu rostl, onen ponenáhlu se umenšoval. Řídící vliv koná tu prospěšnost daného znaku. V přírodě zuří všeobecný boj o život (o potravu, o světlo atd.); boj tento je nejurputnější mezi přečetnými jedinci téhož druhu, kteří mají nejshodnější potřeby životní a tudíž nejkrutěji navzájem soutěží. V této soutěži rozhodne často o životě nějaký znak, třeba o něco málo prospěšněji vyvinutý. Jedinci opatření nahodile sebe menší výhodou spíše udrží se na živu, snáze zanechají potomstvo a toto potomstvo pravděpodobně podědí po rodičích vlastnost výhodnou. Poněvadž boj o život je trvalý, působí toto vybírání zdatnějších, poměrům životním přizpůsobenějších jedinců ustavičně. A tak po nesčetné generace postupným hromaděním nepatrných prospěšných variací vypěstují se znaky nejvhodnější. Může vzniknout v přírodě nová odrůda, a ta opět se rozrůzňuje dál atd. Spousty jedinců méně vhodných hynou tu jako nezbytné oběti; pěstěním jedinců zdatnějších a hubením jedinců o něco špatněji přizpůsobených šlechtí se druh a vyvíjejí se nové tvary.

Co tedy při umělém výběru pěstitelů vykonává intelligence lidská, provádí se podle Darwina při vzniku odrůd, druhů atd. v přírodě nahodilými prospěšnými znaky. Darwin tu mluví poněkud nejasně o »přírodním výběru«, čili o selekci. Tento oddíl Darwinova učení možno stručně zváti »selekcionismem«.

Darwin a zvláště Wallace, jenž současně a nezávisle tuto myšlénku pojal, považovali přírodní výběr za velmi mocného činitele vývojového. Někteří následníci Darwinowi, jako především německý biolog Weismann, prohlásili dokonce přírodní výběr za všemohoucí; přizpůsobení ústrojenstva k poměrům životním, účelnost ve stavbě i chování živých bytostí — vše bylo »stvořeno přírodním výběrem«. Výběrem nahodilých vrozených úchylek individualních — prospěšných — vznikla účelnost živé přírody. Tento výstřední směr selekcionistický lze zváti »novodarwinismem«, ještě lépe snad »weismannismem«, aby se ostře vyznačilo, že to není darwinism, nýbrž podstatně změněné učení Darwinowo.

Darwin však měl daleko větší pochopení pro složitost záhady vývojové, než aby se byl dal okouzliti půvabem svého výmyslu, přírodního výběru tak, aby ho považoval za jediný zdroj přeměn ústrojenstva. S velkou sebekritikou uvažoval o oprávněnosti této svojí theorie a ke konci života projevil obavy, že i přes to význam přírodního výběru přecenil.

Digitized by Google

V průběhu posledních dvou desítiletí podrobena byla tato část učení Darwinova velmi důkladné kritice. I ukázalo se, že myšlenka přírodního výběru má opravdu mnohem menší význam, než jí přisuzoval sám obezřelý původce. Je si těžko představiti, že přírodní výběr by mohl účinně vychovávati nějaký znak, kdyby nebyly současně opatřeny jisté podmínky, jaké podmiňují zdar umělého výběru: musí býti zabráněno, aby se nepářili než jedinci se znakem nejvýznačnějším, ale toho opatření v přírodě není; a poněvadž všichni o málo horší jedinci nezhynou, a i mezi potomstvem vybraných zvířat opět se objevují, nastávají pochybnosti o účinnosti přírodního výběru. Ostatně i kdyby této obtíže nebylo, byla by jeho působnost omezena na odstraňování méně vhodných jedinců a na sesilování nebo zmenšování znaků. Neboť něco nového by přírodní výběr, pracující jen s danými nepatrnými mnohostnými různostmi, vytvořiti nemohl. Teprve jakostně nové variace však vedou k podstatné přeměně živé bytosti. I stal se po těchto a četných jiných posudcích přírodní výběr toliko pomocným činitelem při vývoji tvorstva, pozbyv přílišné váhy, kterou mu přikládal Darwin a zvláště novodarwinovci.

Za to se obrátila pozornost novodobých biologů k ostatním částem Darwinova učení; i oceněny tu byly zásluhy Darwinovy, zastíněné na čas přepjetím přírodního výběru.

Darwin, jak svrchu upozorněno, snesl přemnohá cizí i vlastní pozorování, která ukázala řadu jiných činitelů vývojových vedle přírodního výběru. Změněné vnější podmínky životní mohou přímo vyvolávati změny ústrojenců, anebo nepřímo tím, že se změní způsob života, užívání ústrojů atd. Množství dokladů dá se uvésti z domácnosti člověka, v jejíž změněných životních poměrech rostliny i živočichové se mění. Pokusy o vlivu tepla, chladu, výživy a j. svědčí o poddajnosti živých těl, přizpůsobivosti, která jde někdy velmi daleko, stále změny zvětšujíc. Změny vyvolané v životě daného ústrojence mohou se více méně přenášeti na jeho potomstvo, i když toto jest už zase v původních podmínkách životních; i mohou od pokolení k pokolení růsti hromaděním, žijí-li tyto generace pod stálým vlivem nových podmínek; to jest tak zv. dědičnost získaných vlastností, pro kterou se v nové době rozhojňují doklady. I provádí se tu přeměna ústrojence bez účinné účasti přírodního výběru.

Vedle malých změn, jichž význam Darwin přehodnotil v myšlení o nesmírně volně působícím přírodním výběru, nepochyboval Darwin o vyskytování se náhlých velikých variací, jimiž může najednou povstati úchylný tvar, často bez zjistitelných příčin. Snesl řadu příkladů zvláště ze zkušenosti pěstitelů domácích rostlin a zvířat; celá řada zvláštních odrůd (na př. bezrohý skot, jednopaznehtní vepři, jistá odrůda páví atd.) objevila se náhle a udržela se trvale se svými zvláštními ostrými znaky. Nově pozorovány byly takovéto náhlé změny i v přírodě (tak na př. pupalka dává občas původ novým odrůdám, náhle a bez přechodů.) —

Po tomto krátkém přehledu můžeme označiti dnešní stav myšlení o vývoji tvorstva takto: Theorie vývojová všeobecná, která předpokládá, že dnešní tvorstvo vzniklo přeměnami tvorstva vyhynulého, nabývá stále většího zdůvodnění; Darwin má velkou zásluhu, že poprvé snesl důkladný materiál fakt k její opoře a povzbudil k téže činnosti biology druhé polovice 19. století. — Specialní theorie vývojové t. j. theorie o činitelích prostředkujících přeměnu, vývoj tvorstva, se teprve v dnešní době pevněji počínají zakládati. I tu má Darwin velkou zásluhu, že vytkl řadu důležitých prostředků; avšak přecenil myšlenku přírodního výběru a dal tak jistě proti své vůli podnět k výstředním učením svých nástupců (»novodarwinismu«), která vědecky jsou dnes už vyvrácena. I darwinism Darwinův potřebuje opravy, především omezení významu, který přisuzoval Darwin přírodnímu výběru. Nová doba se vyznačuje hojným vědeckým vyšetřováním proměnlivosti dnešních živých bytostí, kdežto Darwin spoléhal hlavně na zkušenosti pěstitelů zvířat a rostlin.

Prof. Dr. Alois Velich:

O ZNEUŽÍVÁNÍ LIHOVÝCH NÁPOJU.

Že zneužívání lihových nápojů vede ku škodám tělesným i duševním, o tom nemůže býti mezi soudnými lidmi sporu. Denní téměř zkušenosti učí každého, kdo viděti chce, jak nezřízené pití zbavuje soudnosti, intellektu a přeměňuje rozumného tvora v individium, bez rozvahy, bez úsudku, ničí lásku i cit k rodině a rozplameňuje vášně. Proto záslužnou jest každá práce, každý počin směřující, když ne ku vykořenění zla, tož aspoň ku omezení jeho co nejvydatnějšímu. Toho však nebude lze dosáhnouti jinak než počne-li se rozumným vychováváním dítek ve směru naznačeném. Není třeba a není ani účelno strašiti dítky hned těžkými poruchami zdraví a hroziti jim předčasnou smrtí, jež v zápětí má zneužívání nápojů lihových. Jinak nutno je počíti! Jest všeobecně známo, že většina dítek jen z pouhého pudu napodobení sahá snad po skleničce piva neb vína a že většina jich jen s nevelkou chutí pije své porce, jež mu starostliví a něžně milující rodičové podávají s tím nejlepším úmyslem, aby

Digitized by Google

zkráceno« nebylo. Při tom začasté pobízejí otcové synáčky své výsměchem: ty jsi mi pěkný rytíř a p. když děcko otřásá se a s nechutí hořký nápoj odkládá. Trvá to dosti dlouho, než dítě ku př. pivu »přijde na chuť«.

A přece musíme říci, že tato prvá sklenička s chutí vypitá stává se začasté nepřímou záhubou děcka, když později ve věku dospělejším již »bez nucení« pije ze zvyku a když pak dokonce nedovede se již opojných nápojů zříci, ani při sebe větším napjetí vůle.

Jak často projevují rodičové skoro dětinskou radost nad tím, že dítko, jejich »pije jako velký« a nevědí jak osudnému to »umění« naučili miláčka svého. Jest již nejvýše na čase, aby se vší rozhodností zakřiknuti byli rodičové takto jednající a aby upozorněni byli důtklivě na velikou choulostivost nervového systému děckého, zvláště před dobou normálního pohlavního vývinu. V době té může podávání lihových nápojů, dráždidla to nejzhoubněji účinkujícího, zaviniti škody pro útlý organismus nenapravitelné. Bylo přímým vyšetřováním zjištěno, že vlivem alkoholu vznikají v nervové tkáni drobnohledně dokazatelné anatomické poruchy trvalé, jež se pak stávají příčinou mnohdy značného zmenšení duševních schopností. Bedlivá vyšetřování učiteli vedená ukázala, že dítky, jimž rodičové dávají píti pravidelně den co den piva, čaje a kávy s rumem nebo i jiných lihových nápojů, vykazují nejšpatnější prospěch. Velmi poučnými doklady tohoto tvrzení, jak pokud se týče dětí obecné školy navštěvujících, tak i pokud výsledků pozorování na středních školách se týče, jsou již dosti četná pojednání, v nichž provedeno jest srovnání výsledků docílených při vyučování žáků lihovin nepožívajících, s výsledky, jichž dosaženo bylo u žáků pravidelně pijících nápoje lihové. Děti, jež lihovin nedostávaly, jevily průměrem značnější chápavost, než žáci, neb žačky alkohol v té neb oné podobě pijící. Jako nápadný doklad nasvědčující zhoubnému účinku lihovin na mysl dětskou, uvésti lze údaje z učitelských kruhů, dle nichž dítky slabomyslné většinou pocházejí z rodin, ve kterýchž značné zneužívání alkoholických nápojů je rozšířeno. Neschází ani na dokladech, že docíleno bylo nápravy špatné chápavosti dítek školních a zvláště i mládeže dospívající (ku př. gymnasistů) tehdy, když zřekli se pití piva neb vína.

Pohleďme však, jak oproti těmto zjištěným faktům jedná se v mnohých našich rodinách. Slabým, chudokrevným, nechutenstvím stíženým, duševně znaveným dětem každodenně v poledne i večer dává se pro osvěžení a posílení různých světlých i černých »medicinálních« piv, »léčivých« i neléčivých vín neb dokonce nesvědomitou reklamou do nebes vychvalovaných lihovin, různých to »krev tvořících, trávení povzbuzujících a tělo sílících« specialit. Bledolící děvčátko, vytáhlý, zmořený studentík na každou cestu do školy starostlivými matinkami neb babičkami zaopatřováni jsou láhvicemi červeného vína neb mallaga, aby si jimi v přestávce mezi vyučováním nových sil dodali. A místo toho dostaví se po krátkém, mizícím povzbuzení, či spíše rozčilení, skleslost tělesná i duševní, ba často jeví se po delším užívání těchto »povzbuzujících« prostředků jako jediný jen jistý účinek otupělost i lhostejnost. Někdy se tím i podporuje předčasný a nenáležitý rozvoj i ukájení pohlavního pudu. Chuti k jídlu pak po prostředcích těchto nejen že nepřibývá, nýbrž naopak při podávání větších množství nápojů podobných začasté i ten poslední zbytek chutenství u dětí se ztrácí na dobro. Zařízení prodeje chutného, teplého mléka neb čaje ve školách a odporučování pití jeho v době oddechu, mnoho by tu mohlo napraviti.

Výmluvný doklad toho k jak strašlivým koncům v uvedeném směru prováděné »posilování« děcka vésti může, uváděl často při svých vzorných klinických přednáškách dvor. rada prof. dr. Eiselt. Malé dítko dáno bylo na zotavenou babičce do Rakous. Ta dávala mu, aby jen brzo sil nabylo, denně několik skleniček vína. Domu vrátilo se pak dítě po několika měsících již s otoky a vodnatelností povšechnou a nedlouho po té zemřelo . . .

Upřílišněné horování proti pití lihových nápojů vůbec nesetká se tak brzo s výsledkem. Toho však možno docíliti, aby aspoň zneužívání lihovin za jakousi nezbytnost považováno nebylo a aby od každodenního pravidelného pití alkoholických nápojů rozhodně upuštěno bylo. Dnes ještě na mnohých místech za lakomce platí, kdo sobě každodenně »skleničky piva nedopřeje« a na rodiče hledí se s opovržením, že dětem svým ani připíti nedávají. Takové názory musí konečně přestati, musí vším úsilím obraceti se pozornost rodičů k tomu, že jest jejich povinností, když již sami bez lihovin obejíti se nemohou, aby aspoň dítky své chránili před zhoubnými vlivy zneužívání nápojů alkoholických. A zneužíváním takovým nazváno býti musí každé pravidelné podávání piva, neb nechť si jakkoli vychvalovaných všelikých vín, ať červených, ať bílých ať medicinálních, neb jiných »zázračných« likérů a podobných pod rozličnými názvy rodičům »dítky milujícím« přímo vnucovaných lihovin.

Se vší rozhodností též nutno se domáhati toho, aby lihových nápojů nebylo za svůdné lákadlo pro děti užíváno, aby jim pití jich nebylo vyličováno, jako vrchol blaženosti, jak se to děje měrou nejhojnější v mnohých národních i »nenárodních« báchorkách i pověstech, v nichž líčí se stateční princové a rytíři i lid do důchodů pijící, ve kterých popisují se kouzelné ubrousky prostírající »nejdražší a nejskvostnější nápoje« a kde líčí se čarovné kraje »v nichž pivo a víno v pramenech zemí protéká«. Zde také jsou reformy žádoucí, i zde třeba nasaditi páky . . .

V dětech měla by záhy již vzbuzována býti ošklivost nejen vůči opilství, nýbrž i proti pijanství. Staří Římané ukazovali dětem svým jako odstrašující příklad, kam vede opilství, do němoty spité otroky v kalužích se válející. O takové zjevy ani u nás není nouze a netřeba si ani uměle zjednávati podobných příležitostí k poučení dětí, jako tomu bylo u Římanů. Dětem má býti blábolící a potácející, rozum ztrativší opilec předmětem opovržení neb soucitu, nikdy terčem

Digitized by Google

vtipů a lehkých žertů, jež pak v očích jejich pití lihovin spíše dodává rázu něčeho omluvitelného a »žertovného« místo aby zjev opilce do myslí jich se vryl jako strašlivý doklad zhoubného účinku alkoholu, jako přesvědčivý výmluvný důkaz toho, že lihoviny ohlupují a ubíjí. Největším neštěstím ovšem je, když dětem za takový odstrašující zjev uvedeni býti mohou vlastní rodičové, kteří ve všem mají býti dětem vzorem konání dobrého. A tomu není tak pouze tam, kde pijí se »sprosté« lihoviny, kořalky. I v rodinách, kde se pije pivo plzeňské, drahá vína a jemné lihoviny, řádí pijáctví ze zvyku, a kdo se o rozum připravuje šampaňským, jest tak dobře opilcem jako pijan nejhoršího rumu. Ani občasné spití není tak zhoubným jako právě pijáctví, totiž návyk každodenního pití většího množství piva neb vína, koňaku a jiných lihovin.

Není téměř uvěřitelno jak pijáctví jest rozšířeno i v tak zvaných »lepších« kruzích. Celá řada případů těžkých i smrtelných nervových, míšních a mozkových i ve vrstvách intelligence má za podklad zneužívání nápojů lihových. A nejsou to jen muži, i ženy oddávají se potají neb i veřejně lákadlům »lehkých i těžkých« piv, různých sladkých vín, ba i likérů. Sladkost svádí začasté i děti k pravidelnému dožadování se lihovin, jež u matek vidí, a jsou případy, kdy vymýšlí si bolení žaludku a břicha, aby se jim dostalo »léku«, sladké lihoviny.

Tam kde otec i matka holdují požívání lihovin, ať už ve formě jakékoli, tam je pro dítky nejhůře. Nejen že mají příklad zlý, ale ony začasté již trpí i následky pijanství svých rodičů. Jestiť dokázáno číselně, že potomstvo lidí soustavnému pití lihovin oddaných mnohem méně zdolné jest vůči různým onemocněním, zvláště pak nemocem nervovým i tuberkolose, a poměr úmrtnosti i častosti nemocí a zvrhlosti tělesné, mravní i duševní, jsou u dětí přímo hrozné, tam kde rodičům oběma výtku činiti možno.

Když ne láska k sobě samému, tož tedy aspoň láska k dětem měla by každého odvrátiti od zneužívání nápojů lihových.

Jaroslav Rozvoda:

JE-LI RUSKO SCHOPNO KONSTITUCE?

I.

Volání po konstituci ozývá se v říši ruské čím dál častěji a otevřeněji. S neobvyklou dosud v Rusku občanskou odvahou vystupují jednotlivci i celé zemské i městské korporace, prohlašujíce dosavadní absolutistické zřízení za pramen většiny zlého a vyslovujíce se, že jen změny ve směru konstitučním mohou vésti k nápravě.

Proti změně zřízení, proti odstranění neb omezení samodržaví staví se přirozeně ti, kteří celý svůj vliv zakládají na absolutismu; jsou to: carská rodina, pravoslavná církev — a především činovnictvo. Bez odporu tedy tři neobyčejně silní a vlivní činitelé, mající organisaci, a co jest nejdůležitější, jsoucí v držení výjimečných, velkých práv, jichž by se měli zříci.

Carská rodina vedena jest směrem reakčním, v němž byla vychována a utvrzena především Alexandrem III., který po tragické smrti svého otce sice chvíli váhal, jakým jíti směrem, ale když přesvědčil se o slabosti hnutí revolučního, rozhodl se je bezohledně potlačiti. Tehdy nastal reakční režim ve smyslu pravoslavné nesnášelivosti a národnostního šovinismu. Ale více ještě než zásadní stanovisko u většiny členů carské rodiny proti změně zřízení rozhoduje stanovisko čistě sobecké: nepřeje si kontroly nad svými důchody, odírajícími stát.

Církev pravoslavná jsouc církví panující, a to bezohledně panující, utlačující veškerá jiná vyznání, a především kulturnější katolicism — dobře ví, že odstraněním samodržaví ztratilo by svou výkonnou moc: zřízení konstituční nemohlo by přec nechati v platnosti zákazy proti »odstupování od víry« pravoslavné a tresty, jež dnes stihají ty, kdož na jiné vyznání přecházejí, nemohlo by trpěti děsné pronásledování unitů a různých sekt. A kromě této své výsady ztratilo by ne-li hned tedy zajisté velmi brzo svůj rozhodující vliv na školství. Proto tedy prokurátor svatého Synodu Pobědonoscev s takovou bezohledností obrací se k caru a mluví mu »ty nesmíš zrušiti danou přísahu« a musíš zachovati samodržaví.

A že úřednictvo nechce změny státního zřízení, vyplývá již z jeho dnešního zvláštního postavení, jakého se v samodržavné vládě zmocnilo. Činovnictvo se příliš mnoho provinilo svou bezohledností, sobectvím, nedbalostí i nepoctivostí, než aby nové zřízení neusilovalo především je podrobiti své kritice a kontrole. Vždyť úřednictvo ruské dosud zůstává téměř vždy beztrestno, kdykoliv se proti stávajícím zákonům proviní. Úředník nemůže být žalován bez svolení svých vyšších představených — a také zřídka se stává, aby tito — obyčejně spoluvinní nebo stejně vinní — svolení dali a aby úředník postaven byl před soud k zodpovídání. Činovnictvo ze zlého svědomí a dále ze sobectví bude stavěti překážky největší — a i když dojde k změně zřízení, v novém nejvíce bude škoditi a svého vlivu zneužívati. Zavedením konstituce začne se teprve boj o její provedení a uplatnění — boj možná že dosti urputný a obtížný, který pro činitele konstituční bude školou politickou a občanskou.

Proti této straně reakční stojí nesorganisovaní žadatelé konstituce z nejrůznějších vrstev, především však z intelligence a dělnictva. Lid venkovský toliko tam, kde jest blízko velkých středisk a kde stykem s městem nabyl většího

Digitized by Google

rozhledu, přeje si změn. Většina rolnického lidu, utlačená hospodářsky i politicky, jest v stavu apathie, uznává dosavadní své žití za nesnesitelné — ale nemá nadějí, že by žití to mohlo se státi snesitelnější. Nedostatek vzdělání, neznalost toho, že by jiný způsob vlády byl možný, činí také nemožným, aby tato v Rusku nejčetnější vrstva obyvatelstva mohla postaviti požadavek zavedení ústavního zřízení.

Stoupenci samodržaví a jeho obhajovatelé i u nás odvolávají se především na to, že v samodržaví jest síla Ruska, ono že dává říši moc militarní i diplomatickou. Ale toto tvrzení vyvrátily již dějiny, a zejména nynější válka. V ní samodržaví a činovnictvo prokázalo nejen že není s to udržeti říši militarně silnou, ale že právě zavinilo svou nedbalostí a nepoctivostí veškeré pohromy, k nimž ve válce došlo.

Jiná námitka jest, že jedině samodržaví jest vhodnou formou státní pro tak rozsáhlou a různorodou říši, obydlenou obyvatelstvem mnoha národů, velice se lišících různou kulturou a nestejným jejím stupněm, že obyvatelstvo ruské není ještě zralé pro zřízení konstituční.

Nehledě již k tomu, že tuto námitku činí reakce vždy, když má se vzdáti a ustoupiti svobodomyslnějším zřízením — a že se jí správně dostává odpovědi, že námitka taková jest bludným kolem, jelikož jen ten, kdo užívá práva, naučí se jej užívati, tak jako plovati naučí se jen ten, kdo do vody vleze, sluší uvážiti, zda skutečně obyvatelstvo ruské říše jest tak nepřipraveno k účasti ve veřejné správě.

Nehledě již k tomu, že před zavedením samovlády byly v říši ruské sbory, v nichž rokováno bylo o veřejných potřebách, jichž knížata a carové ptali se po mínění a na radu, nehledě k tomu, že rozsáhlé země jižní Rusi měly své zřízení konstituční volíce si své atamany a hetmany, že teprve »imperatorové« a především Kateřina II. sem zavedli nejen vládu absolutismu, ale i poddanství lidu — přece i v samodržaví jsou instituce veřejné správy — z nichž lze usuzovati, zda lid ruský dovedl by užívati práv konstitučních nebo zda, maje je, naučil by se jich s prospěchem užívati.

Nejde tu o to, zkoumati, zda intelligence prokázala takovou schopnost, neboť o té snad nikdo nepochybuje, svědčí o tom nejen její činnost literární, v níž zračí se i zájem o věci veřejné i schopnost o nich debatovati, ale i činnost v samosprávě městské. Jde o venkovský lid: a tu sluší pohlédnouti, jaké tu prokázal schopnosti a jaký projevuje zájem v zřízeních: zemstvech, volosti i míru a s nimi spojeném soudnictví.

V zemstvech, založených za mírnější vlády Alexandra II. ve třech letech po zrušení poddanství v r. 1864, účasten byl lid rolní vedle šlechty mající přes 40% zástupců skoro stejným počtem (přes 38%).

Toto zřízení mělo míti na starosti především záležitosti hospodářské, ale jelikož tyto od ostatních těžko bylo přesně odlišiti, stal se kruh jeho působnosti velice neurčitým — což vedlo k neustálým srážkám s byrokracií, jež snažila se svým omezováním význam zemstev pokud možno snížiti. Směr ten zvítězil. Byrokracii podařilo se zemstva spoutati a učiniti cele závislým na administrativě, a došlo k tomu, že za reakční vlády Alexandra III. v roce 1890 změněny základy zemstev tím způsobem, že účastenství lidu bylo omezeno a jejich zástupci nadále jsou v zemstvech representováni jen něco více než 13%. Tím přišel selský lid o 3256 svých zástupců. Činnost zemstev bez odporu byla dobrou — ale činnost úřednictva ji ničila. Zemstva, myslím, nejlépe prokázala onu schopnost zakládáním škol, jež byly lepší než ministerské i parafialní. Ve správě obecní, v míru i mírových soudech, v zastupitelstvích volostných i volostných soudech rovněž lid ruský projevoval a projevuje svou schopnost i svůj zájem pro veřejné záležitosti — jen kdyby tu neměl neustálou překážku ve vměšování se úřednictva a nebyl jím terrorisován a komandován.

V těchto veřejných institucích venkovský lid ruský již složil zkoušku — jež svědčí, že by i v zřízení konstitučním měl dostatek smyslu pro zájmy hospodářské, socialní a politické, že by po projití služebních let dovedl nového práva užívati s prospěchem. Jistě bude mít pro řádné vykonávání svých práv i svých povinností více smyslu než ruské činovnictvo a zejména prokáže více opravdovosti a nezištnosti.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

PŮVOD A ÚČEL EXTENSÍ UNIVERSITNÍCH.

Hlavním heslem našeho podniku jest popularisovati nejdůležitější poznatky, jichž dodělala se dnešní věda. Proto rubrika, v níž budou soustavně otiskovány lidové přednášky České university, jest zajisté jednou z nejdůležitějších. Universita sama, representujíc postup a vzrůst vědy, jest ohniskem, v němž vrou a kypí stále nové a nové poznatky, jest zřídlem, v němž šumí proud zdravého osvěžujícího nápoje, z něhož mají píti duše lidské, aby prozřely z temnoty nevědomosti a obrátily zrak svůj v čisté kraje poznání a vědění.

Bohužel dlouho a dlouho zůstával tento poklad uzavřen všem, kdož toužili po něm. Jenom vybraný počet těch, jimž hmotné prostředky toho dovolovaly,

Digitized by Google

mohl užívati pokladu tohoto. Na studium vyšší a odborné hledělo se většinou jako na luxus, který si mohou dovoliti jenom vrstvy privilegované.

Avšak krok za krokem pomalu padala tato neblahá čínská zeď předsudků, poznával se čím dále tím mocněji neobyčejný význam moderní vědy, a to nejen v životě společenském, nýbrž i v životě každého jednotlivce. Počalo se pomalu poznávati, jakou převahou vyniká vzdělaný člověk, vyzbrojený poznatky moderní vědy, nad ostatní dosud tonoucí ve tmě nevědomosti, a touha po podobném obranném krunýři osvětovém vzmáhala se čím dále tím účinněji.

Věda měla se státi majetkem pokud možno všech, věda měla sestoupiti s výše privilegia, měla shoditi se sebe plášť nepřístupnosti, a poznatky její měly se státi přístupny širokým vrstvám lidovým.

Tento praktický a důležitý účel vědy pochopili nejdříve a v život uvésti se snažili v Anglii — v zemi, kde praktický smysl života slaví největší úspěchy. Byla to universita Cambridžská, která první ze všech universit světových »šla mezi lid«, pořádavši r. 1873 první lidové kursy přednáškové.

V šlépějích jejích následovaly brzy i jiné university anglické, pak americké, a konečně v letech devadesátých podobný ruch osvětový počal se jeviti na universitách belgických, skandinavských, německých a jiných.

Také česká universita Karlo-Ferdinandova ujala se tohoto lidového úkolu svého. Bylo to r. 1896, kdy profesorský sbor fakulty filosofické této university obrátil se k ministerstvu kultu a vyučování s návrhem na zřízení lidových přednášek universitních.

Snaha této fakulty, když po nějaké době podařilo se jí docíliti společné účasti na této práci u ostatních fakult, byla korunována výsledkem, a hned na jaře r. 1899 byla pořádána první řada sedmi šestihodinných kursů.

Tento krok university naší jest zajisté dalekosáhlých důsledků. Bude ovšem potřebí, nežli tyto universitní extense ponesou plný a velký užitek, docíliti u lidu našeho pochopení a náležitého porozumění pro tuto akci universitní. Bude potřebí otevříti oči jeho, na nichž lpí dosud a to značnou měrou příkrov nevědomosti, který mnozí tak zvaní »přátelé« lidu nejen že se nesnaží odstraňovati, nýbrž naopak radují se z této ubohé nevědomosti, dobře jsouce si vědomi, že duševně vyspělý, samostatný člověk daleko s větší rozhodností zamítá falešnou morálku a různé nepravdy, které mu tito přátelé z vlastních zájmů chtějí vnutiti, nežli člověk vychovaný a vzdělaný.

Proto odvažují se dokonce vystupovati slovem i tiskem proti blahodárné akci universitní, prohlašujíce ji za akci stranickou, a upírajíce jí jejího velkého významu všestranně kulturního. S důrazem třeba vytknouti, že lidové přednášky české university řízeny jsou výborem, v němž mají zástupce všechny fakulty, a v němž v době nejbližší bude zastoupen delegáty svými též sbor profesorský české vysoké školy technické. Lidové přednášky universitní tvoří integrující součást akademické činnosti učitelské, a každému jednotlivci náleží i zde ona volnost myšlení a učení (libertas philosophandi), jež je vzácnou vymožeností moderních universit. Jakýkoliv terorism konfesijní nebo politický zde odsuzuje se sám sebou — věda je svéprávná: cílem jest jí pravda, kontrolou vědecké svědomí.

Aby tento význam universitních extensí, nepopíratelně blahodárný, se stupňoval, a aby zisk z jednotlivých přednášek plynoucí se neomezoval pouze na osoby přednášce přítomné, nýbrž aby byl trvalým a přístupným všem, zařídili jsme tuto rubriku, v níž budeme dle možnosti otiskovati každou významnější přednášku jednotlivých extensí. Mimo to hodláme vydávati jednotlivé přednášky ve zvláštních brožurách, které při své levnosti rozšíří se dojista v nejširší vrstvy lidové.

S tímto účelem — posilovati a rozšiřovati, pokud bude možno našim silám, přednáškovou akci universitní — zahajujeme tuto rubriku a doufáme, že náš úmysl potká se s plným zdarem.

* * *

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE A PŘEDMĚSTÍCH. Dnem 27. února t. r. zahájena byla řada XVI. lidových přednášek universitních na období postní určená. Přednášeti budou: 1. Doc. Dr. Eduard Babák. Cyklus (čtyřkursový): »O životních činnostech lidského těla« (úvod do fysiologie). Druhý kurs: »O výměně energie« (s pokusy). V pondělí 27. února, 6., 13., 20., 27. března a 3. dubna v posluchárně ústavu fysiologického české fakulty lékařské v Kateřinské ulici č. 32. — 2. Profesor Dr. Arnošt Kraus. »Bedřich Schiller, jeho život a dílo« (k památce 100letého úmrtí). V úterý 28. února, 7., 14., 21., 28. března a 4. dubna v sále č. IV. české vysoké školy technické. — 3. Doc. Dr. August Mičička. »O právu tiskovém se zřením k osnově nového zákona tiskového.« Ve středu 1., 8., 15., 22., 29. března a 5. dubna ve dvoraně Československé obchodnické besedy v Jerusalemské ul. č. 7. — 4. Prof. Dr. Jindřich Matějka. »Základy všeobecné ethnologie« (stáří, kolébka, jednota lidstva a roztřídění plemen). Ve čtvrtek dne 2., 9., 16. 23., 30. března a 6. dubna v sále akciového pivovaru na Smíchově. — 5. Profesor české techniky Dr. Václav Felix. »O Röntgenových paprscích a radioaktivných látkách« (s pokusy). V pátek 3., 10., 17., 24., 31. března a 7. dubna v posluchárně fysikální české vysoké školy technické v Praze (vchází se z ulice Resslovy). Kurs tento se opakuje z období předešlého a nelze více již do něho se přihlašovati, jelikož počet vstupenek do kursu tohoto určený jest rozebrán. — 6. Doc. Dr. Josef Gruber. (Cyklus z oboru národohospodářského v Holešovicích-Bubnech. Druhý kurs.) »Dějiny socialismu«. V sobotu 4., 11., 18., 25. března a 1., 8. dubna v tělocvičně obecné školy chlapecké v Holešovicích-Bubnech, v Letohradské ulici č. 370. — 7. Prof. Dr. Bohumil Němec. »Vztahy rostlin k vnějšímu světu« s demonstracemi a pokusy. (Oekologie rostlinná.) V sobotu 4., 11., 18., 25. března a 1., 8. dubna v Libni, ve školní budově naproti zámku. — 8. Prof. Dr. Otakar Hostinský. »Umění a řemeslo.« V neděli 5., 12., 19., 26. března a 2., 9. dubna v sále č. IV. české vysoké školy technické. Začátek všech přednášek o všedních dnech a o svátek 25. března jest v obyčejnou hodinu, o půl 8. hod. večerní, nedělní pak přednášky prof. Hostinského o 5. hod. odpol. — Další kurs českých dějin od-

Digitized by Google

kládá se na podzim. Kurs prof. Krause jest pokračováním cyklu literárně-historického. — Přednášek těchto lze se opět každému súčastniti. Zápisného platí se do jednoho kursu (šest přednášek) 1 K (dělnictvo a studentstvo 50 hal.) Zapisuje se na místě přednášky půl hodiny před jejím začátkem.

* * *

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE A NA VENKOVĚ. Dne 27. února zahájena byla dalším kursem docenta Dra Eduarda Babáka »O výměně energie« (s pokusy) nová, XVI. řada universitních extensí v Praze a v předměstích. Kurs tento koná se opět v posluchárně fysiologického ústavu české fakulty lékařské v Kateřinské ul. č. 32 n. o půl 8. hod. večerní. Zápisného platí se na celý kurs (o šesti přednáškách) 1 K (dělnictvo a studentstvo 50 hal.). Zapisuje se v posluchárně půl hodiny před přednáškou. — Pro jiná města v Čechách a na Moravě připravena jest tato řada kursův a přednášek: V CHRUDIMI (péčí Řemeslnické besedy za součinnosti sociální komise obecní) vedle této přednášky profesora Dra Františka Drtiny o »Úkolech a směrech lidového vzdělání« bude ještě kurs prof. Dra T. G. Masaryka »Národnostní filosofie doby novější«, v nedělích 5., 12., 19., 26. března a 2., 9. dubna. — V JIČÍNĚ (péčí »Občanské besedy«) kurs prof. Dra Jaroslava Vrchlického »Hlavní zástupci poesie v soudobé Anglii«, v nedělích 5., 12., 19. března. — V PARDUBICÍCH (péčí místního vzdělavacího klubu) kurs doc. Dra Josefa Grubra »Dějiny socialismu«, v nedělích 5., 12., 19., 26. března a 2., 9. dubna. — V NYMBURCE (péčí »Budče Poděbradské« za přispění okresního výboru nymburského, řada přednášek: 1. Dvor. rady prof. Dra Albína Bráfa »Další úkoly našeho obrození po stránce národohospodářské« v neděli 19. března. 2. Doc. Dra Josefa Grubra »Zemědělská otázka v minulosti a přítomnosti« v sobotu (svátek) 25. března. 3. Prof. Dra Arnošta Krausa »O rolnících dánských« v neděli 2. dubna. 4. Profesora české techniky pražské J. Hráského (théma bude udáno později) v neděli 9. dubna. 5. Prof. Dra Frant. Drtiny. »O potřebě a významu vzdělání lidového« v neděli 16. dubna. — V PLZNI (péčí místního výboru extensního) kurs prof. Dra Fr. Drtiny »Jan Amos Komenský, jeho doba, život a dílo« v neděli 19., 26. a ve svátek 25. března. — V RAKOVNÍKU (péčí městské rady) kurs docenta Dra Václava Novotného »Počátky husitství« v neděli 19., 26. března a 2. dubna. — V TÁBOŘE (péčí akademického spolku »Štítný«) kurs prof. Dra Jaroslava Vrchlického »Z dějin českého básnictví v 19. století« v sobotu 1., 8., 15. dubna. — V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH (péčí »České besedy«) kurs doc. Dra Václava Tille »Studie o českém romantismu (Mácha, Němcová, Arbes, Zeyer)« v sobotu 1. a v neděli 2. dubna a v sobotu 8. a v neděli 9. dubna. — V PACOVĚ (péčí Čtenářské besedy) přednášky: 1. Prof. Dra Jaroslava Vrchlického »Cervantes, Don Quijote« v neděli 9. dubna. 2. Doc. Dra Jos. Grubra »Zemědělská otázka v minulosti a přítomnosti« v neděli 16. dubna. 3. Doc. Dra. Karla Švehly »O nakažlivých chorobách dětského věku« v neděli 30. dubna. — V KROMĚŘÍŽI (péčí místního extensního výboru) kursy: 1. Prof. Dra Frant. Drtiny »Životní názor v dějinách lidstva« v sobotu 1. a v neděli 2. dubna. 2. Prof. Dra T. G. Masaryka »Problém malého národa« v sobotu 15. a v neděli 16. dubna. 3. Doc. Dra. Josefa Grubra »O hospodářském a a sociálním vývoji 19. století v sobotu 29. a v neděli 30. dubna. — Místnosti, kde přednášky budou, jakož i hodina jejich, oznámí se později. Na konec se připomíná, že místnosti výboru pro pořádání universitních extensí jsou v Praze, v Celetné ul. č. 20 (sekretariát v III. patře), kamž veškery dopisy adresovati dlužno.

VÝBOR ČESKÉ UNIVERSITY PRO POŘÁDÁNÍ LIDOVÝCH PŘEDNÁŠEK vykazuje v roce školním 1903/4 činnost velmi utěšenou. C. k. ministerstvo vyučování a kultu uznávajíc důležitost této instituce zvýšilo roční subvenci z 6000 na 7000 korun. S povděkem výbor uvítal, že k součinnosti přihlásil se profesorský sbor českých vysokých škol technických v Praze, i bude v důsledcích toho, až dojde schválení ministerstva, výbor o zástupce vysokého učení technického rozšířen.

V PRAZE A PŘEDMĚSTÍCH bylo pořádáno 25 kursů po 6 přednáškách, do nichž se dalo zapsati 2102 posluchači čili konalo se 150 přednášek, jež navštívili 12.612 posluchači, takže průměrná návštěva jedné přednášky činila 84·08.

Mimo Prahu V ČECHÁCH A NA MORAVĚ pořádány 34 kursy o 95 přednáškách, jež navštívili úhrnem 28.774 posluchači, takže průměrná návštěva jedné přednášky byla 302·8. Byla to tato města:

a) V ČECHÁCH: České Budějovice (dvakrát), Domažlice, Dvůr Králové, Hořice, Hradec Králové (dvakrát), Hronov, Choceň, Chrudim, Jabloné n. Orlicí, Jičín, Kyšperk, Litomyšl, Mladá Boleslav, Německý Brod, Pardubice, Plzeň, Rakovník, Sedlčany, Turnov, Vamberk, Vysoké Mýto.

b) NA MORAVĚ: Brno, Frenštát p. R., Kroměříž, Litovel, Vsetín.

Výbor podporoval morálně první Feriální kursy učitelstva českého škol obecných a měšťanských V NÁCHODĚ, které se tam konaly v době od 17. do 27. srpna m. r. za účastenství 103 učitelů a učitelek z Čech a 42 z Moravy, úhrnem 145 účastníků; kursům těm dostalo se dodatečně zvláštních subvencí c. k. ministerstva vyučování a kultu i zemského sněmu markrabství Moravského.

O zdar lidových přednášek české university mají zásluhu mimo ministerstvo vyučování, jež na ně nyní roční dotací 7000 korun přispívá, zvláště místní činitelé. Jsou to městské rady jednotlivých měst a okresní zastupitelstva, některé ústavy peněžní, jednoty učitelské, sokolské, sdružení studentská, některé odbory Národních jednot, občanské besedy a vzdělavací kluby, družstva veřejných čítáren, zvláště pak tvořící se místní výbory pro pořádání lidových přednášek české university. Všem činitelům a příznivcům těmto vzdává Výbor pro lidové přednášky srdečný dík.

Digitized by Google

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

Karel Karásek:

HOSPODÁŘSKÉ OTÁZKY DNEŠKA.

Nebylo nikdy doby v historii lidstva, kdy celé kulturní naše bytí bylo by tak podmíněno hospodářským rozvojem jako dnes. Kamkoli pohlédneme, nechť pozorujeme jakékoli pole kulturního života, nechť sledujeme jakýkoli postup v naší společnosti: vždy vnucuje se nám neodolatelnou silou poznání, že při tom hospodářský vývoj vykonává mocný a pronikavý vliv na vše, co se děje. Tuto skutečnost jasně pocituje dnes kde kdo: duchovní, právník, lékař, politik, žurnalista, obchodník, továrník — a konečně celá ta velká třída zaměstnaných, všichni dnes narážíme ve svém životě na otázky, problemy, v životě hospodářském původ svůj mající. Není dnes takřka nikoho, komu by občas nevznikla nutnost všimnouti si nebo pátrati po spojitosti jevů v hospodářském životě, anebo po cílech hospodářské nebo sociální politiky.

Ptáme-li se, jaké jsou příčiny této skutečnosti, musíme si všimnouti trochu blíže rozvoje hospodářských poměrů v poslední době. Při tom vynikne nám několik bodů jasněji.

Nápadným zjevem je neobyčejný vzrůst obyvatelstva za posledních sto let. Boj o bytí stal se tím dnes úsilnějším, prudčím a platí to nejen pro jednotlivce ve společnosti, ale i o celých národech. Vše zápasí o místo, nikdo není toho boje ušetřen. Pohleďme jen na konkurenční boj obchodníků a vzpomeňme na tu častou bídu v t. zv. svobodných povoláních! — Avšak toto rozmnožení samo o sobě nedostačovalo by k vysvětlení výše zmíněného zjevu. Přistoupila k němu jiná okolnost, neméně důležitá: je to přetváření všech podmínek hospodářského života. Je dosti známo, že je to onen zjev, jemuž říkáme kapitalismus, jenž byl příčinou této všeobecné změny — a není dnes třeba býti už ani socialistou, abychom tento názor přijali za svůj. Musíme přiznat pravdu těm, již nazvali dobu novou dobou kapitalistickou. Vůči dřívějším dobám je význačna převahou obchodního ducha aneb spekulativně-vypočítavou činností. Je ovládána základní myšlenkou, že účel i cíl všeho hospodaření je vydělávání peněz. Výdělek je nejmilejším dítětem kapitalismu. Sombart dobře označuje kapitalismem onu hospodářskou formu, jejímž účelem je, jmění se ziskem uložiti. Rozvoj kapitalismu byl podmíněn především jednou věcí: osvobozením lidské práce a také oddělením dělníka od výrobních prostředků. Teprve, když lidská síla stala se zbožím, jež možno na trhu v každém množství koupiti, stal se rozvoj kapitalismu možným. I dříve — v každé době — bylo dosti nashromážděných kapitálů, avšak těch bylo lze užíti nanejvýše v obchodě nebo v lichvaření, ne ale k výrobní činnosti, nebyloť lze dostati vždy dostatek pracovní síly. —

Názor na užití kapitálů — nashromážděných statků — značně se změnil. Dříve byly určeny spíše k vydávání, k opatřování si pohodlí a přepychu, nyní slouží především k dalšímu rozmnožování se, využitím lidské pracovní síly, jež právě stala se zbožím tržním. V těchto rysech spočívá onen význačný rozdíl mezi dobou naší a dobami staršími.

Kapitalismus měl na vytváření hospodářského i kulturního života nové doby nesmírný vliv. Zvláště v posledním století způsobil takové obraty ve společnosti lidské, jaké nezaznamenává žádná jiná doba — ani co do jich pronikavosti ani co do rychlosti jich provedení. »Co staletí a tisíciletí vybudovala, to kleslo v několika desetiletích v trosky« praví trefně Sombart.

Velikých změn doznalo společenské roztřídění: stará poměrná rovnost dřívějších obyvatel měst zmizela a na místo sociálně si blízkých dvou tříd — mistrů a tovaryšů nastoupila ona hluboká propast mezi armádou dělníků a poměrně malou vrstvou výrobních podnikatelů. Změněné výrobní podmínky i poměry tržní a konkurenční nutí k velkovýrobě a tato stává se pro mnohé podniky jedině možnou formou podnikání. Velké společnosti, syndikáty a jiná společenství především kapitálová dosahují nikdy nebývalého rozvoje a důležitosti. Tento směr mění ovšem i pracovní podmínky a stará třída malých výrobců — t. zv. střední stav — cítí se namnoze ve své existenci ohroženou. I na rodinu co hospodářskou a společenskou jednotku má kapitalistický vývoj velký vliv: rozvazuje ji do jisté míry. V rodině nevyrábí se už to, co dříve — a jednotliví členové musí hleděti svou práci prodati jinde. A s tím souvisí zde i těsně hospodářská stránka ženské otázky. Žena nenalézajíc již dostatečného zaměstnání doma, hledá ho jinde a konkurence její práce zvláště v tovární výrobě stala se velice citelnou.

K tomu všemu druží se i jeden význačný zjev: je to tažení do měst. Velký průmysl soustřeďuje stále více obyvatelstvo na jednotlivá místa, vznikají ona milionová města, jež jsou tak význačným rysem naší moderní kultury.

Vše to dá se označiti velice dobře dvěma slovy: chvat a nejistota. Nejistota na všech stranách — starosti a uvažování. A není tu ušetřen ani jednotlivec ani velký společenský útvar — stát. — Ale jedna věc je jista a také jasná. Je to poznání oné veliké důležitosti, již hospodářský život má pro naše celé kulturní bytí. Poznání to musí kotviti ve dvou skutečnostech: opravdové moci hospodářských zájmů v naší době a odvislosti všeho politického, kulturního, duševního života od hospodářských podmínek našeho bytí. Sem spadá i kapitola o požehnáních kapitalistického hospodářství. Vzpomeneme-li jen na časopis, toto pravé dítě moderního hospodářství a moderní techniky, nemůžeme upříti kapitalismu blahodárnost vlivu, který vykonává na rozšíření vzdělání v širokých vrstvách naší nové společnosti. Ovšem uvážíme-li ono rozpoutání sobeckých zájmů ve volné soutěži, onu honbu za

Digitized by Google

hmotným blahobytem a onu chtivost — způsobené tímtéž kapitalismem, budeme přemýšleti, zda požehnání jeho nejsou vyvážena těmito kletbami jeho.

Je jen přirozeno, že vše to dotýká se občas každého jednotlivce a nutí ho k přemýšlení i otázce: jaká je toho příčina, a nelze to změniti? Nejen přímo zúčastněný, ale každý, jenž vůbec béře podílu na osudech lidského pokolení, musí na tom projeviti zájem, neboť, jak již řečeno, nemůže mu zůstati tajno, že celé lidské, celé kulturní bytí kotví v poměrech hospodářského života, že nedozvěděl by se z jeho vnitřní spojitosti ničeho, pakli by neprohlédl také podstatu hospodářských zjevů. Nebylo nikdy doby, kdy hospodářské otázky opravní byly by tak četné, a úkoly, jak nově zříditi, změniti a zlepšiti hospodářské poměry, tak velké a obtížné jako v dnešním životě. Převrat děl se namnoze tak pronikavě, že žádal zcela nového upravení, nových zařízení, nových zásad jak se strany vyšší moci — státu a veřejné správy vůbec, tak se strany jednotlivce i společnosti. A jaké množství je dnes ještě otázek a problémů, jež čekají teprve v době příští svého rozřešení. Úlohou příští doby bude, aby výhody, jež v ohledu kulturním i hospodářském přinesl obrat let minulých, byly učiněny přístupnými vrstvám nejširším, a naproti tomu, aby škody, jež tyto vrstvy převratem tím utrpěly, byly zmírněny, protivy vyrovnány. — K tomu dobrou cestou je správné poznávání příčin a důsledků. Je dosti potěšitelným fakt, že jeví se v poslední době značný zájem i širších vrstev pro toto poznávání. Národohospodářská věda, jež těmito otázkami se zabývá, nalézá stále více zájmu. A můžeme souhlasit dobře i s Rossim, jenž nazývá ji podstatnou částí lidového vzdělání, i s Passym, jenž přezdil ji »sociální zdravovědou« země — neboť je třeba velice obraceti se k massám, k dělníku: naproti heslům, jež zavádějí, nutno postaviti poznávání, jež učí.

* * *

Měsíční přehled.

(Obchodní smlouva s Německem. — Důsledky uherských voleb. — Vzájemný obchod. — Smlouva s rakouským Lloydem. — Společnosti s ručením obmezeným.)

Všeobecná pozornost jest nyní obrácena na příští utváření se našich zahraničních obchodních styků. Doba uzavírání nových obchodních smluv s cizími státy započata svou částí nejzávažnější: OBCHODNÍ SMLOUVA S NĚMECKEM uzavřena dne 25. ledna po dlouhém a obtížném vyjednávání. Německá vláda čekala již netrpělivě na ukončení vyjednávání, aby mohla sněmu předložiti najednou všechny smlouvy nově s cizími státy uzavřené. Proto také již 1. února nadešel okamžik, kdy mohl německý říšský kancléř hrabě Bülow oznámiti, že smlouva uzavřena. Zároveň obsah smlouvy učiněn všeobecně známým a tak možno dnes už uvažovati o změnách, které nastaly a které budou míti napříště vliv na utváření se našeho obchodu zahraničného. Je dostatečně známo, že bylo to Německo, které svým autonomním tarifem dalo určitý ráz vývinu celého jednání. Heslem německé vlády pro nastávající smluvní období byla náležitá ochrana zemědělství. Agrární vlivy v německé správě státní jsou značné a nejlépe jevilo se to v pronikavě zvýšených clech na zemědělské výrobky v autonomním tarifu. Byl to hrot přímo proti Rakousko-Uhersku a i Rusku namířený. Rakousko dováží do Německa ročně okrouhle za milliardu korun a z toho jest 60% výrobků zemědělských. — Jsme tudíž velmi interessováni na svém vývozu do Německa — více, než Německo na svém vývozu k nám, a to už samo o sobě činilo nás slabšími. Jedinou zbraní proti Německu bylo zvýšení našich cel na dovoz výrobků průmyslových, na němž opět Německo má značný zájem. Takový ráz měla celková situace při vyjednávání. V obou státech jednalo se především o zájem zemědělství — u nás vlastně důsledně víc o zájem Uher jako státu převahou zemědělského. Tento rozpor mezi hospodářskou povahou obou polovin naší říše byl také naší další slabostí. Uhry domnívaly se viděti v každém zvýšení cla na průmyslový výrobek výhodu pro Rakousko zapomínajíce, že právě bylo to zvýšení cel průmyslových, jež mělo býti zbraní proti Německu na prospěch našeho zemědělského vývozu. A tak vcházelo Rakousko-Uhersko do vyjednávání ne dosti ozbrojeno. Postaveno před rozhodnutí, má-li voliti úplné rozbití vyjednávání — snad celní válku, nebo podrobiti se, volilo poslední. Bylo nuceno omeziti se na zmírnění některých zvlášť nebezpečných bodů z německých požadavků a uhájiti pokud možno alespoň stávající podmínky naší průmyslové výroby. V prvém směru jednalo se především o to, aby zemědělský náš vývoz nebyl příliš ohrožen. Jak známo, byla to zde cla na ječmen, slad, dříví a dobytek a k tomu se pojící veterinářská smlouva, jež tvořila nejdůležitější a nejobtížnější část vyjednávání. Rakousko-Uhersko docílilo zde sice jistých úspěchů, hledíme-li na sazby autonomního tarifu německého, proti nynějšímu stavu však skoro vesměs nová ustanovení znamenají zhoršení. Německý autonomní tarif obsahoval minimální sazby, pod které Německo nijak nechtělo sestoupiti. Tak nepovedlo se prolomiti clo 4 mar. na ječmen pro sladovny. Naproti tomu sníženo clo na ječmen pro krmení z 2 mar. na 1·30 mar. následkem smlouvy rusko-německé. Důležitá a pro naše vývozce ječmene zvlášť palčivá otázka rozlišování obou těchto druhů ječmene rozřešena ustanovením, že ječmen do hektolitrové váhy 65 *kg* považován bude za krmný. Rovněž tak nebude-li 30% vyváženého ječmene dosahovati hektolitrové váhy 67 *kg*, nebo bude-li podán důkaz, že byl ku sladování učiněn nezpůsobilým. Tato ustanovení jsou ovšem pro náš vývoz ječmene velice nepříznivá. Jednak kladou do rukou celních úřadů německých velikou moc — a že úřady ty nepoužijí jí v náš prospěch, je více než jisto — jednak vyvážíme většinou pouze ječmen těžký a snížená sazba zřídka kdy přijde vhod našim vývozcům.

Při stanovení cla na slad docíleno sice sazbou 5·75 mar. oproti 10·25 mar. v autonomním celním tarifu jistého úspěchu, přece ale oproti dřívější sazbě 3·60 mar. znamená to zhoršení. Poměr mezi clem na slad a ječmen jeví se ovšem nyní býti příznivějším, nežli dříve. Mimo to docíleno v otázce zušlechťovacího řízení německého a systému vývozních listů jistých ústupků na prospěch našich vývozců. Přes to nejsou rakouští sladaři nijak spo-

Digitized by Google

kojeni a vyskytla se ihned myšlenka, překládati výrobu sladu na území německé a obejíti tak překážky dovozu kladené. — V otázce cla na chmel učinilo Německo poměrně značný ústupek. Autonomní sazba německá obnášela 70 mar. a to znamenalo pro náš vývoz značné nebezpečí. Tím, že se podařilo docíliti snížení na 20 mar. (oproti nynějším 14 mar.), zachována možnost vývozu našeho chmele, na který je ostatně Německo v značné míře odkázáno. —

Cla na dříví jsou z oněch málo, jež doznala snížení oproti stavu nynějšímu. Nynější sazby obnášejí 20 fen. na dříví surové a 80 fen. na řezané. Tyto sazby byly příliš vysoké než aby se daly udržeti. Příští sazby dotyčné budou 12 fen. a 72 fen. Pro vývoz surového dříví je to značnou výhodou, méně tak pro vývoz dříví řezaného, poněvadž nynější poměr 1 : 6 proti dřívějšímu 1 : 4 není vývozu tak příznivý. — Velice důležitá jsou nová ustanovení, našeho vývozu dobytka se dotýkající. Tu nutno konstatovati značné zhoršení oproti stavu nynějšímu, přes to, že značně sleveno z požadavků německých. Tak obnášelo dosud clo z vola 25·50 mar. za kus, nyní stanoveno na 8 mar. za 1 q živé váhy oproti sazbě 18 mar. autonomního tarifu. Také clo na ovce bylo sníženo s 18 mar. na 8 mar. za 1 q a na prasata s 18 mar. na 9 mar. za 1 q (dosud 5 mar. za kus). Velice důležitým doplňkem dobytčích cel jest však veterinářská, zdravotní smlouva, která, jak zkušenost ukázala, může se státi nepřekonatelnou překážkou vývozu. Bylo to právě Německo, které v posledních letech bezohledně proti rakouskému vývozu dosavadní smlouvy té využitkovalo, a záleželo tudíž Rakousku-Uhersku nyní velice na tom, aby docílilo zde příznivějších podmínek. Bohužel nepodařilo se to v plné míře. Podstatná změna nastává tím, že úplné zamezení dovozu dobytka může nastati nejen tenkrát, když nastal skutečně případ zavlečení dobytčího moru, nýbrž hned tehdy, když vyskytne se dobytčí mor ve vývozních okrscích. Tento zákaz může býti rozšířen na celé Rakousko-Uhersko. Vyjmuty jsou pouze méně snadno nakažlivé nemoci. Rozhodujícím tu bude, jaké stanovisko tu bude Německo zaujímat. Sice stanoví se, že na požádání jedné strany sestaví se smíšená komisse, jejíhož výroku bude při rozhodování dbáno. Ale vliv tato komisse nebude mít celkem nijaký a sám pruský ministr Podbielski, jenž z nařízení říšského kancléře bude rozhodovati v otázkách veterinářských, už předem ji sesměšnil, nazvav ji pouhým dekorativním vyrovnávacím ventilem. Ostatně také říšský kancléř nijak se netají tím, j a k ý m směrem se bude bráti v Německu praxe veterinářské smlouvy. Ohledně dovozu dobytka k porážce nastalo jakési zlepšení, ač neznačné. Povolení dovozu ročně 80.000 vepřů, z nichž 50.000 má se poraziti v bavorských a 30.000 v saských pohraničních jatkách, nemá příliš značného významu. — Vrátíme se k dalším německým clům. Z nich dlužno jmenovati clo na mouku, jež stanoveno na 10·20 mar. oproti nynějšímu 7·30 mar. Ostatní cla jak zemědělská tak průmyslová nedoznala značnějších změn, a nebudou zajisté příliš působiti na dosavadní náš vývoz.

Důležito je všimnouti si nyní našeho nového tarifu smluvního, zvláště oné části, jež dotýká se naší průmyslové výroby. Dosud mnohá odvětví průmyslová nepožívala dostatečné ochrany a nemohla se následkem toho zdárně vyvíjeti. Význačným příkladem je tu průmysl chemický. Bylo proto oprávněným očekáváním našich výrobců, že přáním jejich bude učiněno zadost. Nepodařilo se to ale v tom rozsahu, v jakém by to bylo bývalo žádoucno. Ovšem pro některá odvětví průmyslu našeho otvírají se nová pole činnosti a pro ostatní alespoň domácí trh pokud možno zachován.

Vyšší cla stanovena pro některé výrobky chemického průmyslu, pro jemnější druhy textilní výroby a pro výrobky kožního průmyslu, dále pro různé druhy strojů a drobnější výrobky železné vůbec. — Tu docházíme k úvaze, co Rakousko-Uhersko novou smlouvou s Německem získalo nebo ztratilo — a na čí straně je zisk a na které ztráta. Už ze sebevědomého vystoupení německého říšského kancléře je věc jasná. Německo je zde tou stranou, jež odnesla si vítězství. Uhájilo zvýšenou ochranu svému zemědělství a zachovalo svému průmyslu i nadále podmínky k vývozu. Nejde nám zde o to, bráti současně v úvahu otázku, zda Německo, protežujíc své zemědělství na úkor všeho konsumujícího obyvatelstva, šlo cestou správnou. — Zde nutno uvědomiti si pouze, že svého vytknutého cíle dosáhlo. — Naše postavení na příště nejeví se býti tak příznivým. To, co budeme nyní platiti více na clech při vývozu do Německa, daleko přesahuje sumu, jež Německo zaplatí z dovozu k nám. Náš zemědělský vývoz není snad na příště úplně ohrožen — Německo přece je odkázáno do značné míry na dovoz — avšak zda udrží se ve stejné výši, je otázkou — a stejně má se to i s některými průmyslovými výrobky, jež vyvážíme. Do nového období vstupujeme tedy na jedné straně oslabeni a na druhé nepatrně posíleni — bilance nepříliš veselá. Záleží proto nyní značně na tom, abychom hleděli na jiné straně získati to, co zde bylo ztraceno. Sjednání výhodných smluv s Ruskem a Srbskem bude prostředkem k dosažení tohoto cíle. Stávající smlouvy s těmito státy vypovězeny již počátkem tohoto měsíce v důsledku uzavření smlouvy s Německem a bude nyní důležitým úkolem naší vlády, aby vývozu našemu zjednala výhodné podmínky. Bude to úlohou ovšem velice obtížnou, poněvadž vystupuje tu Německo jako silný konkurrent a nad to zvláště u Ruska bude vaditi okolnost, že Německo uznalo již značně zvýšená jím dovozná cla na průmyslové výrobky. Bylo by opravdu smutným důkazem naší slabosti, kdyby i zde výlohy mělo zaplatiti Rakousko-Uhersko. — Důležitost pevného vybudování smluvní stavby nabývá tím větší váhy, čím méně možno míti důvěry v pevnost konstrukce budovy naší říše samotné. Pro ty, kterým leží osud naší říše na srdci, jest podívání do Uher dnes bolestným poznáním. Nám nepřísluší zde o těchto věcech šíře se zmiňovati, avšak události zde mají i přísně hospodářskou stránku. CELNÍ JEDNOTA ŘÍŠE JE OHROŽENA — národ resp. voliči hlasitě promluvili ve prospěch celní samostatnosti Uher. Nelze ovšem se domnívati, že tak dalekosáhlý obrat mohl by se státi skutkem v době snad nejbližší příští, avšak že Uhři budou nyní usilovně pracovati k tomu, aby byli připraveni, je jisto. Nedávno svaz uherských průmyslníků zabýval se otázkou

Digitized by Google

celní rozluky a jednohlasně prohlásil se pro její uskutečnění. Ustanovena komisse, jež má všechny stránky otázky prostudovat a výsledek její bude pak veřejnosti předložen. Začíná se tedy již s positivní prací, prací, která bude jistě zasluhovati se strany našich povolaných činitelů pozornosti. — Otázka, do jaké míry znamenala by rozluka celní pro obě polovice zisk nebo ztrátu, byla předmětem již nesčetných úvah a dobrý podklad číselný pro tyto úvahy poskytuje statistika VZÁJEMN. OBCHODU OBOU ŘÍŠSK. POLOVIN, jež sdělávána je od r. 1900. Před několika dny uveřejněný výkaz za r. 1904 nabývá v dnešní době zvláštní zajímavosti. Vzájemný obchod vykazuje tyto číslice:

	1903		1904	
	mil. K	mil. q	mil K	mil. q
vývoz	903·2	22·9	949·5	23·8
dovoz	945	44·7	983	42·8

Jeví se tudíž pro naši polovinu passivní saldo 33·5 mil. K. Na první pohled je nápadnou nepoměrná výše množství z Uher dovezeného zboží oproti jeho ceně. Vysvětlení ukazuje zároveň dobře hospodářskou povahu obou polovin: kdežto Uhry dovážejí k nám většinou výrobky zemědělské, vyvážíme my do Uher výrobky průmyslové. Nejlépe to osvětlí následující sestavení:

	v mil. K		
dovoz:	1904	1903	v r. 1904
výrobky zemědělské . .	580·1	579·2	+ 0·9
hutní a báňské	16·8	16·3	+ 0·5
průmyslové	386·1	349·5	+ 36·6
vývoz:			
výrobky zemědělské . .	70·4	65·3	+ 5·1
hutní a báňské	31·8	31·8	—
průmyslové	847·3	806·1	+ 41·2

Důležitým faktem je tu vzrůst dovozu průmyslových výrobků z Uher naproti poklesu — co do množství — dovozu výrobků zemědělských. Porovnávání dvou let nelze ovšem doprovázeti určitým dovozováním — postupné upevňování uherského průmyslu je faktem i bez těchto číslic známým. Z nich s jistotou lze dovoditi jen tu důležitou skutečnost, že obě poloviny říše jsou spjaty tak silnými svazky vzájemné odvislosti, že bylo by velice odvážným, svazky ty trhati.

Jak Uhry jsou se svým vývozem odkázány na Rakousko, to dokazuje sama jich statistika uherského zahraničního obchodu. Ku př. mouky bylo vyvezeno r. 1904 za 200 mil. K, z toho pak do Rakouska 170 mil. K, dle rakouské statistiky 180 mil. K, jatečného dobytka za 165 mil. K, z toho do Rakouska 122 mil. K atd. Naproti tomu jak velice je zúčastněno Rakousko na celkovém dovozu do Uher, ukazuje jasně ku př. dovoz textilních výrobků, z jehož ceny 397 mil. K připadá na Rakousko 384 mil. K.

Všecky ty číslice praví nám jasně, že sotva je třeba obávati se nějakých násilných převratů v hospodářské spojitosti říše. Ovšem Uhry váže k nám dosud jen nutnost, jen poznání, že ze společenství mohou hodně vytěžiti. Až tato možnost bude jim odňata a až budou také dosti silny, aby mohly stát na vlastních nohou, nebudou váhati ani okamžik, aby postavily proti nám své celní šraňky. A na tu možnost — nejistou jen co do určení času — nutno se nám připravovat. A k přípravě té vedou mnohé cesty. Vzpomeňme jen na politiku dopravní. Uhři mají svou politiku dopravní výborně zorganisovánu — kdežto u nás o tom nemůže být dosud řeči. — A dopravní prostředky už samy o sobě mohou se státi ostrou zbraní v politice obchodní. A tato otázka není jedinou, jež čeká na svoje rozřešení. Přípravy k hospodářskému boji na venek i uvnitř, soustřeďování sil a upevňování alespoň stávajících posic, to jsou úkoly, jež i za poměrů normálních možno nazvat velkými. V poměrech našich i menším škarohlídům musí se zdát nepřemožitelným. Vyhlídky do budoucnosti ne příliš veselé. — —

* * *

V posledních dnech je opětně jednou obrácena pozornost k RAKOUSKÉMU LLOYDU. Smlouva s touto společností má totiž vypršeti r, 1906 a již dnes počínají porady příslušných činitelů, jaké zásady měly by se stanoviti pro obnovení smlouvy i na dobu další. Uznává se všeobecně, že nutno věnovati našemu námořnímu obchodu velkou pozornost — moře jsou dveře i okna do světa — a Lloyd je u nás hlavním nositelem námořní dopravy. Z porad v různých korporacích konaných vychází na jevo, že nynější stav Lloydu není právě uspokojivým. Většina lodí není dosti moderních, aby vyrovnala se rychlostí lodím společností konkurenčních přístavů, a na stavbu nových není peněz. Všeobecně stěžováno je si na pomalost dopravy, na mezery v síti dopravních linií a jiné nedostatky, které Lloyd ovšem činí málo schopným konkurovati s velkými, mocnými společnostmi ku př. německými. Bude třeba řádné reorganisace — která přirozeně musí vyjíti od státu. Ovšem pro export není důležitou jedině dobrá dopravní služba mořská. I doprava do přístavu — Terstu — musí vyhovovati nutným požadavkům. A v tom směru se strany našich vývozců bylo slyšeti leckterý stesk. Řádné upravení podmínek dopravních je nutným předpokladem pro rozvoj vývozního obchodu. Upravení to bude jedním z důležitých úkolů státu v budoucích letech.

* * *

Jednou z oněch předloh, vládou na počátku zimy ohlášených, jež byly pozdraveny s radostí, byla i předloha zákona O SPOLEČNOSTECH S RUČENÍM OBMEZENÝM. Tato forma společenská osvědčila se v Německu za 13 let svého trvání znamenitě a přispěla zajisté značně k průmyslovému rozmachu Německa v posledních letech. Spojujíc v sobě výhody jak společnosti akciové tak veřejné hodí se zvláště pro podniky ne příliš velkého rozsahu a zvláště pro případy, kdy závod úmrtím majitele by zanikl, kdyby nebylo možnosti, aby dědici vedli jej dále v nějaké formě společenské. Tyto rodinné společnosti jsou v Anglii i v Německu velmi oblíbeny. Rakouská předloha vychází celkem z ustanovení zákona německého, avšak přece vykazuje jednu podstatnou úchylku ve zdanění. Nemají totiž býti tyto společnosti u nás zdaňovány dle všeobecné daně výdělkové, nýbrž jako podniky akciové. A je dostatečně známo, že je to právě

Digitized by Google

ona daň, jež stávající společnosti akciové dusí a překáží vzniku nových. Obchodní a průmyslnické kruhy nejsou s tímto bodem předlohy ovšem spokojeny a protestují rázně proti němu. Vláda ovšem z fiskálních důvodů nechce od svého návrhu upustiti, poukazujíc na to, že by zdanění dle I. hl. zákona o přímé dani osobní mohlo míti nepříznivý vliv na rozvoj společností akciových. Zdá se tedy, že předloha bude podána sněmu nezměněna. Jak sněm se tu zachová, nelze ovšem předvídati.

ŠKOLSTVÍ.

Jan Nepokoj:

HAVLÍČKŮV IDEÁL UČITELE A PŘÍTOMNOST.

Všichni, kdož se zabývají záležitostmi veřejnými a snaží se přispěti k zlepšení poměrů společenských, dospívají k závěru, že nejdůležitější podmínkou zdárného pokroku jest zvyšování mravní a vzdělanostní úrovně nových generací. Důležitost výchovné činnosti učitelovy jeví se jim býti nespornou. Připomínáme-li zde názory Havlíčkovy o této věci, činíme tak proto, že on tvrdými zkouškami utrpení a osobními obětmi prokázal, že mu jde opravdu o prospěch celku a nikoli o prospěch vlastní neb o výhody určitého stavu, a že si tak navždy pojistil důvěru celého národa.

V jeho Pražských novinách z r. 1846 a ve Slovanu z r. 1850 čteme:

»Školy, vzdělání mládeže a vůbec občanů má a musí každá obec považovati co hlavní úkol svůj a hlavně síly i náklad svůj na ně obraceti. Pravé vzdělání občanů jest první a nevyhnutelná výminka prospěchu a štěstí celé obce« . . .

»Stav učitelský musí býti i ve platu, i ve vážnosti, i ve vzdělanosti znamenitě povýšen a s jinými stavy méně než on jest důležitými na stejný stupeň hodnosti přiveden, má-li pravé vzdělání a štěstí národu našeho pevný základ dostati a statečně vykvésti. Blaze všem, kteří k tomu něčím přispěti mohou« . . .

»Vycházíme vždy od té zásady, že se jinak školy naše zlepšiti nedají, než tak, když budou učitelové i nejnižších škol i vzděláním i platem rovni úřadníkům státním a všeliké ostatní tak nazvané honoraci (v dobrém smyslu). Nic menšího nežádáme, než aby každý učitel i nejnižší školy vysoké školy tak absolvoval, jako nyní kněží, právníci a lékařové. Či není rozum lidský tak důležitý jako zdraví, a když se jinému nepovoluje léčiti, než kdo z vysokých škol s dobrým prospěchem vystoupil, může se rozumným způsobem svěřiti duševní zdraví, totiž osvěta lidem méně vzdělaným?« . . .

»Právníci, soudcové atd. také dvanáct let studují, aby pře naše rozsuzovati mohli; kdyby však učitelé tolik let studovati mohli, nepochybně by se lid tak vzdělati mohl, že by větší část procesů a pří ani nepovstala« . . .

»Právě takové vzdělání, jaké kněžstvo naše dostává, mělo by se i všem učitelům podávati: neboť kněží jsou také učitelé a hlavně proto studují, aby vyučovati mohli, a k tomu je cvičení dítek mnohem těžší, než cvičení vyrostlých.«

Smělost požadavků těchto vynikne tím více, považíme-li, že Havlíčkovi vrstevníci byli uvyklí na učitelské »mládence«, kteří z pastvy byli přímo přišli do pololetní neb roční preparandy a kteří při 80 nebo 100 zl. služném hladu unikali šumařením a zimě tím, že si vyprošené dříví sami z lesa nosili.

Kterak přiblížili jsme se my po padesáti letech Havlíčkovu ideálu?

O důležitosti škol a vzdělání jest valná většina národa téhož mínění jako on. Názor jeho jeví se i širokým vrstvám lidovým tak přirozeným, že by na př. jistě nepřipustily snížení docházky školní na dobu kratší než do čtrnácti let. Pozoruje se všeobecně, jak velice se stíží boj o život tomu, kdo jej musí podniknouti bez uspokojivé přípravy školské. Tvrzení naše dokazuje i utěšený rozvoj škol měšťanských. Pravda sice, že i tu nás Němci předčili. Mělť koncem roku 1903 měšťanských škol 192 proti 289 českých. Dle početního poměru měli jsme míti alespoň o 30 škol více. Ale i toto číslo svědčí o velké lásce a obětavosti obcí k těmto školám, jichž počet se ostatně v posledních letech ročně průměrně o 12 rozmnožuje.

Docházka do nich jest vzorná, ač musejí děti konati často cestu více než hodinovou. Z 12.000 žáků, kteří vystupují každý rok z III. ročníku měšťanských škol v království, věnují se tři čtvrtiny povoláním praktickým. Smíme se nadíti, že tento vzrůst vzdělanějších vrstev lidových bude míti záhy i příznivé důsledky národohospodářské a že bude tím bezpečněji zvětšovati zájem o školu a důvěru lidu k ní.

Také platy učitelské byly po dlouhých letech strádání přiměřeně upraveny. I když přihlížíme k obecnému zdražení všech potřeb životních a k rovnoměrně vzrostlému výnosu veškerých odvětví hospodářských a průmyslových, lze říci, že země vykonala podle svých sil i v tomto ohledu čestně svou povinnost a že jsme se i tu opravdu přiblížili o krok požadavku Havlíčkovu.

O učitelském vzdělání nemůžeme se nikterak vyjádřiti stejně příznivě. Pravda sice, že budoucí učitel musí po odbyté škole měšťanské nebo nižší škole střední stráviti čtyři roky na paedagogiu, že tedy proti době minulé studuje nepoměrně déle a hlouběji, avšak ideálu Havlíčkova — studia vysokoškolského — zdá se býti dnes vzdálenější, než kdykoli jindy. Postačuje tedy současné učitelovo vzdělání tak dokonale, že nejen vláda, nýbrž i lid sám se jím úplně spokojuje, ba svoluje k jeho postupnému snižování? Nikoli.

Digitized by Google

Učinilo-li učitelské vzdělání na základě zákonů z r. 1869/70 radostný a mnohoslibný pokrok, nastal již před tím ve všech oborech lidské činnosti obdobný rozvoj. Vším právem zmiňuje se proto § 42. zmíněných zákonů o paedagogických seminářích, které by se měly zříditi pro učitele při universitách a při vysokých školách technických. V organisačním statutu pro učitelské ústavy z roku 1874 se pak výslovně podotýká, že předepsané učivo je minimum toho, co má učitel znáti a čím by byl přiveden k další samostatné práci. Bylo to však jen několik málo roků, které budily v učitelstvu šťastné naděje v lepší budoucnost pokrokovějšího Rakouska. Vlastní příčinu tohoto hnutí třeba hledati v předchozích válečných událostech. Války, při nichž měly súčastněné národy vyvinouti největší možnou míru energie, staly se měřítkem jejich sil. Poněvadž tyto smutné zkoušky dopadaly pro Rakousko zle, vedly je nezbytně k tomu, aby politickými a školskými reformami hledělo své síly rozmnožiti. Sotva se však rány státu jen poněkud zacelily, počala se šlechta a ostatní politicky privilegovaní lekati nového řádu věcí. Cítili, že by vedl příliš rychle k takovému posílení lidových vrstev, že by jim nebylo lze obhájiti na dlouho dosavadních nespravedlivých výsad.

Pokořujícím jest pro nás vědomí, že tak mnohý zpátečnický čin vídeňské vlády dál se ne-li za součinnosti, aspoň za tichého souhlasu i našich zástupců. Jak houževnatě by se býval vzpíral Havlíček snížení učitelského vzdělání, jež vláda uskutečnila školní novellou r. 1883. Lid, pro okamžik rozradovaný darem zákonitých úlev školní docházky, nepostřehl téměř, že se současně snížily předpisy o učitelském vzdělání. Zkoušky učitelské způsobilosti se tak usnadnily, že čítanková moudrost stávala se vzdělanostním ideálem vždy většího počtu učitelstva, jemuž místo další, samostatné práce vědecké doporučovalo se varhanictví, štěpařství, včelařství. Vláda se neřídila jedině správnou zásadou, že učiteli učitelů mají býti nejlepší lidé národa. Nejen že se nesnažila přivábiti je na paedagogia výhodami služebními, nýbrž odrazovala je přímo nepříznivějšími poměry hmotnými a pracovními. O možnosti vysokoškolského vzdělání učitelského — alespoň podle vzoru jednotlivých států německých — přestalo se u nás vůbec uvažovati.

Musíme ovšem přiznati, že vinu na tomto stavu má i voličstvo, které svými poslanci na vládu nepůsobilo, a ani učitelstvo samo není bez viny. Nedovedlo i při své velké početnosti přesvědčiti lid hlouběji o skutečné ceně vzdělání. Naše školy nestaly se dosti mocnými ohnisky, z nichž by tryskala lidová energie a posilovala se dosti patrně pracovní zdatnost národa. Byloť na př. nedávno zjištěno, že jen ze samotné půdy našeho království muselo by se racionálnějším hospodařením vytěžiti ročně o 140 mil. kor. více, aby se naši zemědělci vyrovnali severoněmeckým. Až dosud většina nás žila v domnění, že ne-li v průmyslu a obchodu, alespoň na tomto poli vyrovnáme se svým západním a severním sousedům. Tvrzení, že naše škola obecná říšskoněmecké se nevyrovná, že naši učitelé ani necítí, že neplní náležitě své poslání národní a národohospodářské, ozývá se u nás již tak často, že je nelze lehce pomíjeti.

Naše školy jsou školy národa, jehož přečetní příslušníci a většina jeho politických zástupců svými skutky a srdcem nejsou takovými demokraty, za jaké je vydávají jejich slova. Souhlasí mlčky s tím, by byly školy tak řízeny, aby zůstaly trvalou oporou současného společenského stavu, při němž se dostává vyvoleným jednotlivcům a celým třídám nespravedlivých výhod. Vymlouvají se po čtyřicetiletém zavedení povinné docházky školní neprávem na nezpůsobilost lidových vrstev k samosprávě. Však by ostatně i politické vzdělání rychle pokročilo, až by všichni ti, kdož se upřímně obávají škodlivých následků malé vzdělanosti voličstva, se stejnou upřímností přikročili k dílu vzdělavatelskému. Nám se zdá, že spíše opak je pravda. Mnozí zástupci národa lekají se většího vzdělání lidu a jmenovitě jeho větší samostatnosti a sebevědomosti, jež bývají pravidelně důsledky opravdové vzdělanosti. Jinak nelze vysvětliti, že si společnost vypěstovala český typ učitele poddajného, vědecky i společensky nesamostatného, učitele plného nepravých ohledů a spokojeného v předepsané pohodlné nesvobodě.

Povaha učitelova přenáší se tím spíše na mládež, že tato i mimo školu vyrůstá v témže ovzduší.

Společnosti se zřízeními v pravdě lidovými mají zcela rozdílné představy o povahovém ideálu žáka a učitele. Necení se nemyslivá poslušnost a uctívání autorit, nýbrž osobní zdatnost, samočinná podnikavost, statečnost, jež je vždy ochotna vzdáti čest tomu, kdo si cti zaslouží, avšak potlačení vlastní lidské hodnoty považuje za hřích jak proti sobě tak proti celé společnosti.

Tento dvojí výchovný ideál vyjadřuje velmi názorně J. Úlehla ve svých výborných »Listech paedagogických.*) Ve článku Otec a škola uvádí následující úryvek z dopisu vsatského vystěhovalce.

»Odešel jsem z vlasti jako třicetiletý, otrhaný a opovržení hodný chasník vesnický. Nerozuměl jsem ničemu leda rýči a lopatě. Zde v Americe přičiňoval jsem se a pracoval ze všech sil a proto také jsem dnes člověkem zámožným. Mám pěkný dům, krásné pole, všeho dobytka hojnost. Však více než všeho majetku svého vážím si vědomostí, jichž jsem zde v Americe nabyl a k nimž bych se byl u nás na Moravě zajisté nikdy nedostal. Mám syny tři, hochy pěkné, bystré a statečné, jak na pravé Amerikány se sluší. Dal jsem je vyučiti ve školách, jak jsem mohl, dále nechť se vzdělávají sami. Co z nich bude, nestarám se. Kdo má statečné srdce, zdravý rozum, bystrý vtip, pilné ruce a něčemu rozumí, ten v Americe se neztratí.«

A pokračuje: »Náš otec dávaje synka do škol, nechce ho připraviti k zápasu o život, jenž jest a zůstane vlastním vychovatelem jednotlivce i národů celých, nýbrž všemožně pečuje o to, jak by ho uchránil od zápasu toho, říkaje: »Uč se, budeš míti přece kdysi levnější živobytí, než já ho mám, jenž se v dílně své neb na poli svém mozoliti musím jako otrok od rána do večera« . . . (Dokončení.)

*) Dědictví Komenského (literární sdružení učitelstva) vydalo právě II. vydání tohoto spisu.

Digitized by Google

SAMOSPRÁVA.

JUDr. Josef Morávek:

K POJMU A VÝZNAMU SAMOSPRÁVY.

V přítomné době, v níž sociální a národnostní boje úplně téměř vyčerpávají celý veřejný život, unikne leckomu asi zajímavý zjev, jak ponenáhlu usíná v širších vrstvách živý zájem o hesla, dříve tak nadšeně a houževnatě hájená a že práce na některých polích národních, o niž zajímaly se druhdy skoro všechny síly národa, zůstává v málo rukách povolaných a svědomitých pracovníků.

Heslo samosprávy, před 40 léty s takovým nadšením do národního našeho života vržené, náleží k těmto polím, jež širší vrstvy nespravedlivě nechávají ležeti ladem, a teprve poslední doba, kdy už veřejně hlasitě se mluví o chystané vládní úpravě veškeré správy státní a úplném skoro potlačení živlů samosprávných, zdá se mi, že poněkud budí uspalé svědomí širších vrstev mimo kruhy ku řízení samosprávy bezprostředně povolané; jest tedy, myslím, právě v tuto dobu účelné, poukázati k tomu, co jest to samospráva a jaký význam jí dlužno přičítati.

Složení českého slova »samospráva« stěží nechá někoho na omylu: jde tu patrně o správu jistých záležitostí, jež někdo sám si vykonává, nejsa ve svém jednání na nikoho vázán, kdo je tedy ve svém celém jednání, nebo v určitých svých záležitostech svéprávný jako ten, kdo ve smyslu ustanovení zákona všeobecně známého a za každé příležitosti často užívaného dojde 24. roku svého věku a vychází tím z dohledací moci svého otce nebo poručníka.

Ovšem, že při dnešní pestrosti života a tom velikém množství úkolů, jež na každém člověku žádají jeho spoluobčané, celá společnost a on zase vzájemně od ní, není dobře možno, aby úprava všech záležitostí, jež se nás dotýkají, byla ponechána svobodné vůli každého z nás: každého vedou jeho vlastní zájmy, snahy a cíle, které si vytkl, cestami přirozeně velmi různými a těžko by pro stejný postup ve stejné věci dalo se docíliti stejného souhlasu, spíše dalo by se čekati, že nastane vzájemné ohrožení jednotlivých zájmů a všeobecná nejistota právní.

Patrno tedy, že jisté úkoly vyjímají se z působnosti jednotlivce a přenášejí se na užší neb širší jednotu více lidí, na užší neb širší společnost. Společnost pak, která objímá největší počet jednotlivců (ať již dobrovolně neb nuceně v celek spojených) a která sleduje a hájí zájmy lidí takto spojených, jest stát a na něj tedy přichází povinnost starati se tam, kde jednotlivci nejsou dostatečně silni.

Při tom ovšem nelze přehlédnouti, že jest tu jeden statek (přímý základ veškerého pokroku a hybná páka veškerého života), jejž po tisíciletých bojích stále ještě jsme nuceni si dobývati a jejž kde kdo střežíme žárlivým okem: svoboda vůle, volnost, sám určovati si osudy svého života, a že tento statek někomu bráti, vymyká se pokročilému citu naší doby.

Nedají se proto přesunouti na společnost naše všechny zájmy, jmenovitě ne zájmy, jež toliko nás se dotýkají, zájmy soukromé, a jest nám aspoň naším zákonodárstvím v tom směru úplná takřka svoboda zaručena. Co jest to zájem soukromý, nepotřebuje tuším výkladu: náleží sem smlouvy, jako koupě, prodej, zastavení, nájem, pacht, darování, dále možnost činiti poslední vůli, určovati si dědice atd., a stát ponechává každému po vůli, upraviti si poměry tyto spůsobem libovolným. Jen kdyby někomu bylo ublíženo, zastane se ho stát k jeho žádosti (žalobě) proti rušiteli svými úřady, soudy.

Ohledně svých záležitostí soukromých máme tedy také samosprávu, t. zv. samosprávu individuelní a stěží dá se mysliti, že bychom se jí mohli vzdáti; jen kollektivismus, dle něhož i správa záležitostí soukromých vede se společně, zříká se této samosprávy individuelní na prospěch celku.

Jsou tu však jiné zájmy, jež týkají se všech, zájmy veřejné, a ty spravuje ve prospěch celku stát sám, bera je takto z ruky jednotlivce; z nesčetných záležitostí správy veřejné uvedu tu jen některé, které nám v denním životě stojí nejblíže: uzavírání manželství, vychování dětí podléhá kontrole státní, rovněž tak záležitosti práva domovského, splnění povinnosti vojenské, chudinství, záležitosti stavební, železnice, pošty, hospodářství nad lesy, úprava řek veřejných a mnohé jiné, vesměs však takové, na nichž má zájem každý z nás, ale které pro svou důležitost, nákladnost a také právě proto, že každého mohou se dotknouti, nemohou býti zůstaveny v rukou jednotlivců.

Dle toho jest tedy základní a velmi důležitý rozdíl mezi záležitostmi pouze soukromými a záležitostmi veřejnými, mezi právem soukromým a právem veřejným, jež vyhraženo jest státu a jeho správě, pro kterážto pojmy ustálil se běžný význam správa veřejná. Jejími nositeli jsou příslušné úřady státní: okresní hejtmanství, místodržitelství (v jiných zemích mimo Čechy zemská vláda) a ministerstva.

Stát nevykonává však veškeru veřejnou správu jedině sám. Jisté záležitosti, které blíže dotýkají se určitých skupin ve státě, jako jednotlivých obcí, okresů, zemí nebo jen jednotlivých stavů jako lékařů, advokátů a pod. přenechává stát těmto skupinám, aby se samy o ně postaraly. Toto obstarávání svých záležitostí, které stát — ač sám jest povolán o ně se starati — přenechává jednotlivým užším společnostem (korporacím), nazýváme samosprávou a to (ježto jde o zájmy veřejné) samosprávou veřejnou, a není taková samospráva nic jiného, nežli seslabení ústřední správy státní a posílení těch kterých menších celků ve státě, jimž se takto dostává zvláštního významu. Tím dán jest tedy pojem samosprávy čili autonomie (autos = sám, nomos = zákon) na rozdíl od správy státní, jenž vynikne, srovnáme-li ku př. voleného starostu v čele obce se starostou obce, kterého by dosadila správa státní nebo kterého

Digitized by Google

za poměrů poddanství dosazovala nadřízená vrchnost. — Na jednu okolnost (ostatně patrnou) budiž tu zvláště poukázáno: není (co do pojmu a charakteristiky) žádného pojmového rozdílu mezi oběma veřejnými správami, státní a autonomní, a není pochyby, že by některé záležitosti spravované státem dobře se daly spravovati samosprávně jako naopak dají se záležitosti samosprávné mysliti ve správě státu, která u nás touhou takovou ostatně nikterak se netají; my dovolávati se můžeme toliko jakéhosi přirozeného řádu a přirozených jakýchsi zákonů, které již napřed určují, že jistým záležitostem lépe bude se dařiti, budou-li vedeny samosprávně bez přímého vlivu státu a jest ku př. zacházení se jměním obecním, budovami, pronajímání pozemků a pod. takovouto výlučně samosprávnou záležitostí. Naše státní správa jest si této totožnosti, o níž jsme se zmínili, velmi dobře vědoma a bude mi dovoleno ku konci zmíniti se o jejích snahách soustřediti obojí správu v jedněch, ve svých rukou: na tomto místě poukazuji jen ku jednomu ustanovení českého zřízení obecního, dle něhož »z vyšších důvodů státních mohou jisté záležitosti místní policie (která jinak padá do samosprávného působení obcí) přeneseny býti na zeměpanské (státní) úřady«, což také v některých městech rakouských, ku př. ve Vídni a v Praze (kde máme státní policii) skutečně jest provedeno. Pozoruhodné jest ostatně i velké hnutí, jež ve Francii se právě odehrává mezi státem a církví, jejíž dosavadní samosprávu stát ponenáhlu pohlcuje, změňuje církevní ústavy samosprávní v ústavy podřízené státu.

Stojíme tedy dle toho, co krátce bylo načrtnuto, v rakouských zemích předlitavských před dvojí správou veřejnou:

a) státní a

b) autonomní; obor této správy jest ovšem dle různých jejích úkolů různý a nedají se samosprávné celky (korporace) nijak úplně vyjmenovati. Autonomisticky spravují se ku př. komory obchodní, komory lékařské, komory advokátní a notářské, společenstva živnostenská, honební družstva, pokladny nemocenské, úrazové pojišťovny, všechny církve a společnosti státem uznávané, a jako útvar každému známý a za vzor samosprávy uváděný: obce, okresy a země. Aby pojem samosprávy ještě lépe vynikl, poukazuji na naše spolky, jež v tělesech samosprávných právě jmenovaných vypočteny býti nemohou; neboť u spolků provedené spolčení — které je vždy dobrovolné, — ať už se stalo za účelem obchodu, průmyslu, za účelem snadnějšího se vzdělávání, podporování svých členů, pořádání zábav či k čemukoliv jinému — slouží nikoliv zájmům veřejným, nýbrž vždy jen aby lépe byly hájeny určité (ne všechny) soukromé zájmy jednotlivých účastníků; nelze proto nikdy zaměniti hodnost téže osoby, jež jest funkcionářem nějakého spolku a zároveň činitelem v autonomní správě veřejné.

Princip samosprávy, tak jak byl vylíčen, jest nejstaršího původu a starý právě tak jako společnost sama. Již v nejstarší době a ještě více ve středověku měla církev dokonale vyvinutou samosprávu. Podobně cechy. V jiných zemích, jako ve státech německých, Uhrách, Švýcarech a jinde jest samospráva vysoko ceněna, v Anglii dokonce základem veškerého ústrojí správního, a bude mi snad dopřáno své trpělivé čtenáře při příležitosti seznámiti i s těmito cizokrajnými útvary samosprávnými. — U nás princip samosprávy obecní jest původu nedávného. Vznik v dobách po r. 1848, kdy konečně po tak nevysvětlitelně dlouhých dobách zhynulo nejen poddanství lidu robotného v obcích venkovských, ale kdy i nad to začalo se upírati státu právo, míchati se do záležitostí obecních, obcím toliko vlastních. Pod tlakem bouřlivých dob přiznal již čl. 33 ústavy ze dne 4. března 1849 obcím tato základní práva: volbu zástupců, přijímání nových příslušníků, samostatnou správu jich záležitostí, uveřejňování výsledku jich hospodaření, veřejnost jednání zástupcův obecních, byla zrušena kontrola státu na stavby obcí podnikané, pokud k provedení staveb těchto nežádalo se za příspěvek z pokladny státní a konečně vydáno bylo ono pro nás tak památné »prozatímní zřízení obecní« ze dne 17. března 1849 s památnější ještě větou v něm obsaženou, »že základem svobodného státu jest obec svobodná«.

Ovšem byl tento ústupek samosprávě se strany vládní velmi záhy a velmi těžce nesen a byly činěny důkladné kroky k jeho odčinění, zejména v létech padesátých; těžší okolnosti než vůle vládní byly však příčinou, že tento dosti sporý dar vládní národům rakouským a zejména národu českému byl zachován a že došlo k vydání obecního zřízení českého ze dne 10. dubna 1864 čís. 7. zák. zem., dle něhož spravují se veškery obce království (mimo města s vlastním statutem, Prahu a Liberec) a že došlo později ku zřízení druhé stolice stojící nad obcemi, okresních zastupitelstev zákonem ze dne 25. července 1864 čís. 27. z. z.

Pro směr vládní, který již v tehdejších dobách vůči samosprávě zavládl, jest velmi dobře příznačným, že ke zřízení zastupitelstev okresních došlo toliko ve třech zemích rakouských: Čechách, Štyrsku a Haliči (na Moravě zřízeny byly toliko tak zvané silniční výbory s příslušností nevalně obsáhlou) a že ani jednomu ze samosprávných orgánů (obci, okresu, zemi) nebyla propůjčena exekutiva, to jest moc, rozhodnutím a nařízením svým zjednati platnosti donucovacími prostředky, kterou vyhradil si stát sám pro sebe. Kromě toho tedy, že nadřízený úřad (ku př. zemský výbor) proti neposlušnému starostovi obecnímu nemůže sám účinně zakročiti, nýbrž doprošovati se musí úřadů státních (hejtmanství, místodržitelství) a že tím trpí nejen na vážnosti, ale že i pomoc právní jest tím uměle prodlužována — zabezpečil si stát sám nad obcemi kontrolu velmi vydatnou.

Jemu přísluší rozhodovati o stížnostech podaných na starostu obecního i když o stížnosti jinak by měl rozhodovati nadřízený úřad samosprávný; jemu přísluší právo zaříditi na útraty obce to, čeho obec dobrovolně zaříditi nechce (§§ 103. a 104. obec. zřízení českého), stát může zastaviti výkon usnesení protizákonných, na nichž se obecní výbor usnesl (§ 56.), starosta a obecní radní skládají slib věrnosti a poslušnosti v ruce c. k. okresního hejtmana (§ 24.), rozpustiti obecní zastupitelstvo může toliko c. k. místodržitelství (§ 106.), c. k. hejtmanství ukládá pokuty neposlušným starostům (§ 105.)

Digitized by Google

a vůbec vystupuje při každé příležitosti jako poručník, aby zákon nebyl porušen.

Dar vládní nebyl, jak vidno, příliš bohatý a bohužel za těch 40 let, v nichž utěšeně měla se rozvíjeti samospráva, nebylo k němu zákonodárnou cestou skoro ničeho přidáno a maně musí napadnout, že snad právě proto ne, aby samosprávným obcím nepřibylo na významu. A přece jsou dnešní úkoly státu tak veliké, že není mu možno obstarávati veškery záležitosti správy samotnému a skutečně také přibývá obcím stále více a více úkolů (vybírání daní, působení v záležitostech živnostenských, vybírání vojenských tax atd.), ne však bohužel stejnou měrou prostředků finančních, jež stát po staru výhradně zabírá pro sebe. Obce, okresy i země odkázány jsou stále na pramen příjmů nejvíce nenáviděný, přirážky; k jakým koncům hospodářství takové vede, jest každému poplatníku až příliš dobře známo.

Postup stolic samosprávných jest u nás tedy pravidelně takový: v prvé stolici rozhodují výbory obecní, ve druhé výbory okresní a okresní zastupitelstva, v poslední instanci zemský výbor království Českého, a jest se nám ještě seznámiti se záležitostmi, jimiž se tyto stolice samosprávné zabývají.

Obcím přikázány jsou dle českého obecního zřízení dva obory působnosti:

a) obor samostatný,

b) obor přenesený.

Dle slov zákona jest přeneseným oborem působnosti obce to, co stát ze svých záležitostí zvláštními zákony v daném případě na obec přenáší, samostatným pak vše to »co obce v prvé řadě (zvláště) se týče a co ona svými vlastními silami obstarati a provésti může«.

Do samostatného oboru působnosti obecní náleží celá řada velmi důležitých úkolů; tak

A) její činnost hospodářská (volná správa majetku a záležitosti týkající svazku domovského);

B) činnost v oboru správy veřejné: péče o bezpečnost osob a majetku (policie v užším slova smyslu, dohled nad vedením knih o cizincích, již v obci se zdržují, dohled nad osobami obcí postrkem vedených atd.), udržování silnic a mostů, policie polní (úprava jízdního řádu pro velocipedy, motocykly a automobily, odstraňování sněhu, osvětlování silnic), policejní dozor ohledně obchodu potravinami, dozor nad vahami a měrami, jichž se užívá v obchodech, péče o poměry zdravotní, řád čelední, poměry mravostní, dozor nad hostinci, tanečními zábavami, nedělním klidem, ohledně týrání zvířat, vydávati vysvědčení zachovalosti, péče o chudinství a ústavy dobročinné, policie stavební a požární, vliv na střední školy, jsou-li obcí vydržovány, a na školy obecné, provádění dobrovolných dražeb — a jsou úkoly tyto v zákoně přesně vymezeny.

V přeneseném oboru působnosti bylo obci státem svěřeno: spolupůsobení při doručování žalob a v řízení exekučním, při projednávání pozůstalosti, při poručenství, ve věcech trestních, při sčítání lidu, vybírání státních berní a dávek, při volbách do místní školní rady, do okresních zástupitelstev, do sněmu zemského a říšského a v mnoha záležitostech jiných.

Musíme dle toho přiznati, že obci uloženy jsou úkoly velmi značné a jistě důležité — a nesmíme si rovněž tajiti, že k zdárnému jich provádění jest potřebí i znalosti zákonných ustanovení i občanské discipliny, nad to i vědomí veliké zodpovědnosti, spravedlivosti, intelligence a taktu, aby spolupůsobnost samosprávných těles jim svěřená ve správě veřejné nezvrhla se v bezúčelné úřadování nepřátelům samosprávy na posměch a na radost a nám k oslabení našich vřelých nadějí, které v další vývoj samosprávy skládáme. Není tu místa, aby podrobně se mohlo rozebírati, zda a jak čestně samospráva na poli jí svěřeném obstála, na jedno jen káže mi povinnost ukázati, na snahu vlády, o které jsem se již zmínil, nepokrytě na jevo dávanou, potlačiti živly samosprávné a správu státní a autonomní — tuto »pověstnou dvojí kolej« — spojiti v jednu správu státní. Stesky, které vláda vznáší proti samosprávě, jsou nemalé a že pronešeny jsou vážným způsobem ve »studii vládní o reformě správy v Rakousku«,*) jež nedávno se objevila a byla zaslána zemským výborům, aby o ní podaly svá dobrozdání, chci je v krátkosti a jen ty hlavní uvésti:

Poukazuje jmenovitě studie vládní mezi jiným k tomu »že špatné pochopení obecného blaha a nesprávné posuzování prostředků, které k docílení a podpoře tohoto blaha užívány býti mají, mnohdy správě obecních orgánů vtiskují pečeť nesprávnosti, ano i nespravedlivosti.« Za příklad uvádí se opatřování prostředků, potřebných k uhražování obecního hospodářství, jak se v jednotlivých venkovských obcích praktikuje; bližší podrobnosti, jež by tuto výtku činily pochopitelnou, se však neuvádějí. Mimo to vytýká se obcím, »že prý hospodářské své podniky vedou strannicky, a moci, která jest jim svěřena k účelům obecního blaha, používají v konkurrenčním boji proti podnikům jednotlivců, v tomto ohledu bezbranných, ku prospěchu svých hospodářských podniků.« — K tomu budiž mi dovoleno ihned podotknouti, že případy, kdy obec konkurruje s jednotlivci, jsou velice řídké (podniky plynárenské, dráhy pouliční), a pak: činí snad stát lépe a neužívá snad on také svého vlivu a to v míře nepoměrně větší?

Jednak nejsou (dle vládní studie) autonomní korporace se svými prostředky s to, vyhověti úkolům, jež jim byly přikázány, čehož jsou důkazem poměry finanční v jednotlivých zemích, a k tomu se druží prý i ta okolnost, že hranice mezi obory, jež dvojím zákonodárstvím (říšským a zemským) jsou upravovány, jsou namnoze nejasny; poněvadž pak říše nemá prostředků (uvádí se dále), aby země donutila k vykonávání úkolů správních, jež na ně byly zákonodárstvím říšským bezprostředně vloženy, země pak úkolům těmto dostáti nemohou, stává se vyplnění úkolů těch buď úplně nebo aspoň částečně pochybným.

Jedna z výtek těchto jest ovšem pravdivá, ta totiž, že obce ukázaly se pro své úkoly finančně slabými a že jich zatížení pracemi pro stát roste nepoměrně ku jejich prostředkům peněžním. Nebylo by však možno právem nikdy říci ani o obci ani o zemi, že jsou to organismy finančně slabé, kdyby při těch milionech daní, jež nepřetržitě tekou z království do

*) Český překlad Dra J. Uchytila vyšel nákladem E. Weinfurtra za 50 h v lednu t. r.

Digitized by Google

ústředních pokladen státních, také vláda rozpomenula se na úkoly, jež obce čekají (a které ony za své peníze by si lépe provedly než by jim je za jejich vlastní peníze provedl stát) a neodkazovala je pouze na přirážky, jež ještě dají se od poplatnictva vybrati po zaplacení všech daní státních.

Také země, jež i při dnešní mizerii plní dobře své povinnosti, vyhověla by dokonale úkolům na ni vzneseným: dejte jí jen, čeho potřebuje.

Na jeden odstavec vládní studie proto zvláště upozorňuji. Odstavec (str. 13) jest takto upraven: »Autonomie správy obecní mohla se tudíž vyvíjeti, nejsouc vyrušována vlivem úřadů státních; nestojí-li tudíž správa tato na takovém stupni, jak by se dalo očekávati a přáti, vězí příčina toho ve vnitřních vadách její vlastní organisace.« Je těžko říci, je-li tvrzení toto troufalé, vědomě nesprávné čili bylo-li do vládní studie vsunuto omylem. Pravda, autonomie se vyvíjela, často však jsouc vyrušována ve vývoji svém správou státní, nikdy však nejsouc podporována. Nejmenšího se strany státní se jí nedostalo. Finanční prostředky, o něž usilováno od počátku samosprávy, za každé příležitosti, bohužel vládou nebyly povoleny a vyznělo bez ohlasu a porozumění i časté, od sjezdu samosprávy v r. 1895 často opakované volání po udělení exekutivy, která zůstává až dosud v rukou státu — poručníka. Ale na tom není dosti. Slibované »přetvoření autonomie správy« narýsovala vládní předloha dosti obsáhle, my si tu zopakujeme jen markantní rysy: — »Působnost obce má býti podrobena pronikavé revisi. — Starostové obce a po případě na místo nich jiní orgánové byli by zákonem zavázáni, aby v určitých případech státní správu podporovali. — Orgánové obecní sloužili by v tomto směru jako zřízenci státní správy. — Okresní zastupitelstva by se zrušila a působnost těchto činitelů přenesla by se na nové okresy. — Usnášející se orgán okresu bylo by za předsednictví přednosty politického okresního úřadu okresní zastupitelstvo, jehož členové by vždy na určitou dobu byli voleni od starostů obcí v jeden okres sloučených. Od okresního zastupitelstva byl by volen okresní výbor, který by se taktéž usnášel pod předsednictvím přednosty c. k. politického úřadu okresního. Okres. výbor vykonával by dozor na správu všech obcí soudního okresu a byl by ve všech záležitostech, týkajících se správy těchto obcí, druhou stolicí. Výkon okresního zastupitelstva a okresního výboru příslušel by přednostovi c. k. politického úřadu. — Více okresů tvořilo by kraje (pravidelně čtyry neb šest dnešních okresů) a podobně i zde jako u okresů krajské sněmy (orgán usnášející se) a z jeho středu volený krajský výbor, oba pod předsednictvím c. k. krajského hejtmana.

Zřízení kanceláře a odborné síly (inženýři, lékaři, účetní úředníci) opatřil by pro okresy a kraje stát.

Samospráva země omezila by se toliko na vlastní jmění a jmění zemských ústavů; působnost, která byla zemskému výboru přiznána zřízením obecním a okresním v záležitostech obecních a okresních, přešla by na krajské výbory.

Politické cíle této reformy jsou pro každého snad až příliš zřetelné; nedílné království stálo by tu rozvrácené, v národnostní kraje (na způsob francouzských departementů) rozdělené, hlava království Praha srovnala by svůj význam s každým městem krajským a stejně poddaně musila by se dívati k Vídni, byrokratismus obestřel by celou zemi, v národnostní cítění naše přinášelo by státní úřednictvo (pro nějž by byl jeden status a jež by se dalo do všech částí říše přesazovati) vlažnost ne-li víc a celé království stalo by se ne pouze jménem, nýbrž i významem svým provincií říše . . .

Jest ještě něco zvláštního, co vystihuje směr naší doby, a to ponenáhlé usínání, o němž s počátku bylo mluveno; jest to vlažnost, s jakou celkem i zasvěcené kruhy dívají se na chystanou reformu (mimo články Dra Herolda v »Národních Listech« a stručné výtahy mag. rady Trümmla v »Národní Politice« nebylo o věci, tuším, veřejně psáno) a zdá se, že i naši poslanci (příklad jest mi znám) po pádu Dra Körbra nepřičítají chystané reformě velkého významu. Nesdílím toho názoru už z toho důvodu, že je to jeden z nejnebezpečnějších útoků, jež kdy proti samosprávě byly zamýšleny a že žádá-li se všechno, dá se čekati, že dostane se mnoho.

Já sice, odvolávaje se na slova Pražákova (»Samospráva«, nákladem Řivnáče z r. 1899 str. 21) také mám za to, že nezbytnou podmínkou dalšího vytváření samosprávy jest, aby ovládl v samosprávě vždy princip práva, princip šetření nabytých práv, by dále v ní došla ke skutkům myšlenka spravedlnosti a lásky k bližnímu a že budou-li splněny tyto podmínky, že můžeme se domoci dalšího zdárného vývoje samosprávy, chci ale přes to žádati, aby povolané kruhy, předáci samosprávných úřadů velkých i malých záležitosti této věnovali dobře zaslouženou pozornost; jim dovolil bych si citovati upravené latinské pořekadlo: »Dbejte jen toho, konsulové, ať dobrá věc zase škody nevezme!«

PORADY O ZLEPŠENÍ ZEMSKÝCH FINANCÍ. V nejbližší době mají se v zemské sněmovně dolnorakouské sejíti zástupci všech zemských výborů, aby pojednali o akci směřující ku zlepšení zemských financí. Referovati bude přísedící zem. výboru moravského Dr. Fux. Za král. čes. zemský výbor súčastní se: Dr. Herold, Dr. Eppinger a výborný znalec zemských financí král. čes. zemský rada Dr. Juppa. Zemský výbor istrijský hodlá prostřednictvím svého zástupce navrhnouti zřízení stálého ústředního zastoupení a hájení zájmů zemských. Na výsledky — budou-li jaké — jsme zvědavi.

VLÁDNÍ STUDIE O REFORMĚ VNITŘNÍ SPRÁVY zaslána byla král. čes. zem. výboru, aby o ní vládě sdělil své dobrozdání. Práce vládní vyniká jemným, vybroušeným slohem, činí dojem zdánlivé přesnosti a nepředpojatosti, jest dobře rozdělena, věcně promyšlena a výsledkem asi delších, dávno připravovaných studií. Mělo by na ni odpověděti péro stejně věcně a hlavně slohově vyškolené, a podjal se této práce dobrý pracovník Dr. E. H. v »České Revui«. Vyžádané dobrozdání jest předmětem porad zvláštního subkomitétu zemského výboru, v němž zasedají: Dr. Herold, Dr. V. Škarda a hrabě Vojtěch Schönborn. Další zprávy přineseme!

Digitized by Google

ORGANISACE STAROSTENSKÝCH SBORŮ A NÁRODNÍ RADA NA MORAVĚ. Zástupci nedávno utvořených starostenských sborů na Moravě usnesli se dne 15. ledna 1905 na schůzi v Olomouci, aby »Ústředí starostenských sborů moravských« připojilo se k Národní moravské radě. Návrh na zřízení samostatného spolku byl zamítnut. Dle provolání zaslaného jednotlivým sborům starostenským změní Národní rada následkem toho svou organisaci, takže:

a) jako svou součást přijme ústředí sborů starostenských,

b) všichni členové předsednictva (výboru) »Ústředí sborů starostenských« budou zároveň plnoprávnými členy výboru Nár. rady, starosta »Ústředí« pak zasedati bude v jejím předsednictvu,

c) zřídí se zvláštní kancelář pro bezplatné obstarávání národních záležitostí samosprávných.

Starostenské sbory zřídí se ve všech okresích. Zemské ústředí povede 15členný výbor, jehož 3 členy vyšle Národní rada.

* * *

VÍDEŇSKÁ SPOLEČNOST PRÁVNICKÁ rokovala dne 15. února t. r. o chystané úpravě správy státní. Dva hlasy nejsou bez zajímavosti: vídeňského advokáta Dra Bernsteina, jenž studii vládní »o reformě správy státní« přiznává význam jen tak daleče, pokud vzbudí pozornost vědeckou, a vládního rady Dra Brockhausena, velice sympatický pro samosprávné obce, které často vzpružily soustavu státních systémů . . . Dle něho schází chystané úpravě velkost a volnost ideí. Pozoruhodný jest jeho názor, že mladí úředníci správní mají se z úřední povinnosti v prvých letech své služby seznamovati se všemi obory lidské práce: pracemi továrními, výrobou rukodílnou a p., o nichž mají později rozhodovati.

* * *

PRVNÍ ZAJÍMAVÉ CIFRY UVEŘEJNĚNÉ KRÁL. ČES. ZEM. INSPEKTORÁTEM PRO PIVNÍ DÁVKU V PRAZE. Hrubý výnos dávky v roce 1904 činil 11,834.531 K 59 h, správní náklad 351.974 K 84 h, čistý výnos 11,482.556 K 75 h. Úspěch zračí se v tom, že čistý výnos již v prvém uplynulém roce jest o 320.556 K 75 h vyšší, nežli se očekávalo v r. 1902, kdy sněm král. Českého jednal o osnově zákona této dávky.

* * *

OPRAVA MORAVSKÉHO ZÁKONA O SILNIČNÍCH VÝBORECH chystá se k návrhu hrab. Spiegla v posledním zasedání moravského zem. sněmu; silniční výbory byly již požádány o dobrá zdání.

* * *

Z ŘEČI MINISTERSKÉHO PŘEDSEDY BAR. GAUTSCHE DNE 14. ÚNORA V ŘÍŠSKÉ RADĚ: »Nesmíme zapomenouti, že první příznaky sněmovní dělnosti působily jako vlažný jarní déšť a že tisíce a tisíce nových tužeb vzbudily v obyvatelstvu, doufajícímu, že konečně nyní dojdou svého splnění. To vše sice bude státi mnoho peněz, ale přes to radím, by se nezapomínalo pouze na finance státní, ale aby pamatovalo se též na finance jednotlivých království a zemí. Stalo se sice za posledních sedmi let leccos v tomto směru. Mohu konstatovati, že bylo přikázáno zemím z výnosu přímých daní osobních v r. 1904 více než $6^1/_2$ milionu korun, a mohu uvésti, že zákon z r. 1901, který umožnil zemským fondům podíl na dávkách z lihových nápojů, má ještě větší význam; pod touto položkou dán byl do státního rozpočtu na r. 1904. obnos 19,200.000 korun. Konečně vzešel zemím od r. 1903 vydatný pramen příjmů ze samostatných dávek z piva.

Nicméně to vše nestačí k nápravě finančních poměrů jednotlivých zemí a vítám proto porady zemských výborů všech království a zemí, jež konati se budou těchto dnů ve Vídni. Prohlašuji také, že vláda, seč bude, vynasnaží se uvésti usnesení sjezdu tohoto ve skutek. Všeobecná opatření neznamenají arci ještě všechno a bude nutno v různých zemích učiniti opatření odlišná a různá.« —

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

STÁVKA RUHRSKÁ.

Jakoby horečkou zachváceno zmítá se průmyslové těleso Evropy: stávky na všech stranách, většího neb menšího rozsahu s různým trváním, klidným neb bouřlivým průběhem a rozmanitým výsledkem. Nelze mluvit o zdraví, kde organism jest ve své činnosti přerušován neschopností a těžkými léta se hojícími poruchami; a tak i zde při evropském průmyslu nutno žádati, aby jeho choroby již co nejdříve přišel odstraňovat — lékař zákonodárství. Stát, jenž pečuje o blaho občanů i v malicherných třeba věcech (přeplnění tramwayí), musí si uvědomit, že jest jeho první povinností, aby ve sporu dnešních dvou jeho důležitých součástí, dělnictva i kapitálu, zasáhl spravedlivě k odstranění škod, jimiž trpí pak celé jeho těleso.

Z celé dlouhé řady stávek a výluk, které se ve všech zemích odehrály, od nejmírnějších, které končily za hodinu po přohlášení, až po krvavé (3. února sekala vídeňská policie do vyloučených truhlářů), dvě udržují v napětí celou Evropu, pokud si jen událostí do života zasahujících všímá: obrovská stávka horníků v rýnsko-westfálské pánvi a generální, třeba po sobě v různých místech vybuchující stávka ruská.

V oblasti řeky Ruhry, asi tak zhruba mezi Rýnem a Dortmundem leží ohromná ložiska uhlí, geologicky asi na 4500 čtver. kilometrů odhadnutá, nazvaná rýnsko-westfálská pánev. Již pod 200 až 300 metry nánosu možno lámati tento černý démant výborné jakosti; a německé lodstvo, které musí

Digitized by Google

míti uhlí nejvýhřevnější, co nejméně dýmu a plynů způsobující k úspoře nákladu, šetření strojů a dobytí největší tepelné síly, jest zásobováno vesměs z Porurhří. V době války byla by stávka pro Německo katastrofou, a nebudou-li dělníci uspokojeni nyní, předloží své nutné požadavky v době nepříhodné mnohým.

Ročně vytěží se asi 60 milionů tun uhlí, které se spotřebuje hlavně v severo-západním Německu a krajích kol Rýna, jenž tvoří dopravní tepnu až k moři. Ale i Čechy přes své pánve jsou odběrateli; i pražské velké továrny, z nichž nejznámější Českomoravská strojírna, béřou své uhlí z Westfálska. Přirozeno, že vedle uhlí, této duše moderní výroby, vznikají další průmysly kovu. V Poruhří jest plno velkých sléváren, železáren, oceláren a stačí říci jen město Essen, sídlo gigantických závodů Kruppových, se světovými dělovými továrnami, abychom pochopili, co Poruhří pro německý průmysl znamená a jaký význam má tato stávka.

Počet horníků zaměstnaných jest nyní asi 270.000; hrozně zní faktum, že počet nezaměstnaných, tedy neproduktivních a na útraty cizí žijících horníků jest stále kol 7000! Již tento zjev ukazuje na špatnou společenskou organisaci, kde tak mohutná armáda, jež může tvořit nové hodnoty, musí hladovět a chuďasy kol sebe vyjídat! Většinou jsou to Němci, žije však tam též 80.000 Poláků říšských příslušníků a 16.000 cizozemců, z nichž četní Češi i jiní Slované. Stávka tedy i ze slovanského stanoviska zasloužila pozornosti.

Kdo rád počítáš, najdi si sám čistý výtěžek z dolů, když dle statistických udání ceny udržovaly se syndikátem dolů na výši 9—12 marků za tunu (dle jakosti) a když průměrná mzda horníků obnáší (prý) 1180 marek ročně. Užijeme-li hrubých čísel a odrazíme-li ještě 30% na režii ostatní, zbude čistých asi 210 milionů marků na rozdělenou mezi asi 170 dolů v pánvi. Není to přehnáno: když pruský stát chtěl koupit před několika měsíci doly »Hybernia«, vykázala se společnost ziskem 10 milionů za 11 měsíců!

Tento neslýchaný zisk však podnikatelům ještě nestačil; byly zaváděny úspory. Na dolech slabších práce vůbec zastavena, čímž desettisíce přišly o chléb; pracovní doba osmihodinová rozšířena vzrůstáním šachet a štol pomalu téměř o 2 hodiny; doba totiž, kdy dělník vstoupí do podzemí a jde k nárazišti, se nečítala. Zaveden systém škrtání vozíků; kde ve vozíku uhlí nalezen kousek břidlice, nepočítal se horníkovi, ač obojí ve tmě dolů velmi těžko lze rozeznati; horníci obviňují správy dolů, že nařídily úřadníkům, aby vždy byl škrtnut určitý počet vozíků, byť by byly bezvadny. Pomocí armády nezaměstnaných snižují se stále mzdy; v roce 1903 ubylo tak dělnictvu kolem 5 milionů marek; dělník pro smyšlený třeba přestupek jest propouštěn, aby lacinější nastoupil na jeho místo. Nedostatečnými zřízeními množí se úrazy a nemoci; v roce 1903 zabito 529 horníků, z tisíce jich onemocní ročně 551. Není divu, že toto peklo musí vésti ke stávce, která však byla vyvolána teprve podnikateli dolu Bruchstrasse, kde byla směna 24. prosince 1904 zvýšena bez příčiny o $^3/_4$ hodiny.

Všechno vyjednávání vedené dělnictvem bylo odmítnuto a tak stávka za generální teprve 16. ledna prohlášená rozšířila se téměř po celé pánvi; stávkovalo na 240.000 horníků, z nichž 60.000 jest organisováno odborně, 40.000 v křesťansko-sociálních spolcích; dále svaz polských horníků v počtu asi 10.000 a asi 1000 v organisaci hirsch-dunkerské. Z listů čte se nejvíce soc. dem. »Bergarbeiterzeitung« a »Gazeta Górnicza« z Bochumu. Denní ztráta na mzdě činí asi 800.000 marků, škody na výrobě v to ani nepočítajíc. Stávkující chovali se vzorně; sami ze svého středu si pořídili bezpečnostní policii, značenou bílými páskami, varovali před pitím kořalky. Proti nim však bylo postupováno přímo provokativně; posláno vojsko, rozesláni četníci, zakázáno »srocování«, to jest schůze a vyhlášen trest až 10 let káznice za přestupek; sbírky zakázány, stávkokazové dostali od správy dolů revolvery. Klid však nikde nebyl porušen, poněvadž vůdcové všech stran, i poslanci v parlamentě, kam se stávka na přetřes dostala, nabádali k pořádku.

V německém říšském sněmu byla socialními demokraty podána interpellace, na niž kancléř Bülow odpověděl nevěcně; hrozil vojenským zakročením a sváděl stávku na socialistickou agitaci. Vyzýval na to k vrácení se do práce. S ním souhlasil ministr obchodu Möller a konservativec Normann, jenž tvrdil, že se může vyjednávat jen až se dělníci vrátí do práce. Toto nepochopení stávky vzbudilo ohlas po světě; hornický svaz v Anglii rozhodl se posílati 40.000 marků týdně, horníci v severním Cumberlandu 100 lib. sterl. týdně (kromě darů), všude otevřeny komitéty sbírkové, i někteří biskupové poslali dary. Stávkující již v první týden zaznamenali půl milionu marek, krásný to doklad dělnické solidarity. Pod tímto dojmem vláda obrátila a slíbila 26. ledna, že předloží návrh zákona na upravení doby pracovní, úpravy práce přes čas, zavedení dělnických výborů s právem dohledu na pokladny, zákaz škrtání vozíků a určení trestů.

Na vyzvání, že říšský sněm započne se obírati ruhrskými poměry, jakmile hornictvo započne práci, sešla se 9. února v Essenu konference delegátů všech čtyř hornických svazů. V schůzi usneseno téměř naprostou většinou, aby stávka byla ukončena. Stávkující ponechali však 7člennou stávkovou komisi v platnosti a slíbili, že stávku zahájí, nedodrží-li vláda slova. Na to bylo v ruhrské pánvi pořádáno na sto schůzí, při nichž doporučen návrh na zahájení práce. Veliká část hornictva uposlechla, v Essenu, Gelsenkirchenu, Herne a Dortmundu dělníci stávkovali dále.

Žel však, že zaměstnavatelé odpověděli na smírné počínání dělnictva tím, že mu na mnohých dolech snížili mzdu o 15—20% a že celou řadu horníků nechtějí přijmouti do práce. Mezi takto vyloučenými dělníky jsou četní křesťanští socialisté, kteří se prostřednictvím předsedy svého svazku Efferta obrátili na říšského kancléře telegraficky o pomoc. Tím vření sotva utišené znovu vzrůstá. Dokonce na některých dolech došlo k výtržnostem, takže četníci užili zbraně a zranili množství osob.

Zaměstnavatelé se pomstili krutě, a to za stávku jimi vyvolanou, — tedy dvě křivdy najednou.

Záleží nyní na sněmu německém, aby nezaslepen přízní k ruhrským kapitalistům splnil své sliby a provedl co nejrychleji důlní zákon.

* * *

Digitized by Google

STÁVKY V RUSKU.

Ještě větším rozsahem vyznačuje se generální stávka ruská, při které kromě hospodářského momentu uplatňují se všechny požadavky politické a vůbec reformní, po nichž touží nyní v Rusku každý myslící člověk. Snahy proti korrupci, která rozežírá vnitřní správu říše, proti libovůli byrokracie, která okrádá i válčící vojíny na Východě i Červený Kříž, nepohodlné vždy umlčuje vězením, Sibiří i smrtí (s mučením!) v pevnostech, nenávisť k válce, jež ničí sílu i pověst Ruska, vše to bylo přimíseno k tomuto hospodářskému zápasu. Nebylo však možno jinak; tam, kde dělníci již při shromažďování, řečnění, poradách byli policií stíháni, řečníci žalářováni i často popraveni jako revolucionáři, tisk pak vůbec nemožný, tam museli žádat též jistou míru politických svobod. V Petrohradě již od 15. ledna započaly stávky a dělníci vypracovali resoluci s těmito požadavky: osobní bezpečnost, svoboda slova, shromažďovací právo, svoboda svědomí, povinná návštěva školy na státní útraty, zastupitelství lidu, rovnost všech před soudem, zodpovědnost ministrů, odstranění výkupného rolníků, zlevnění úvěru, rozdělení státních domén mezi lid koupí; dále ochrana svobody, práce, zakládání konsumních i jiných spolků, osmihodinovou práci, státní péči o dělnictvo. Jelikož ani policie ani úřady nijak nemohli vyhověti a jedině car jako absolutní vládce může zákony měnit, hodlalo dělnictvo milovanému caru předložit své prosby; v neděli 22. ledna vydalo se asi 100.000 dělníků pod vedením svého vůdce »otce Gapona« (popa Agathona) k carskému paláci. Rada velkoknížat nařídila však před tím palbu do lidu, která též byla bez lítosti vykonána; na tři tisíce mrtvol pokrylo petrohradské dláždění a v této krvi utopila se úcta dělnictva k carovi, dosud miláčku a modle těchto prostých lidí. V průvodu nesena ikona a obraz carův, a když i do těchto posvátností bylo páleno a oba prostřeleny, mizí úcta v širokých vrstvách i těmto symbolům, dosud zbožňovaným. Stávka ovšem po této ukrutnosti byla přerušena, ale stále přicházejí zvěsti o novém jitření; rána tato nebude tak snadno v mysli petrohradského dělnictva zapomenuta. Ihned za petrohradskou stávkou vypukly téměř ve všech průmyslových místech Ruska další, působící nespočetných škod; ve Varšavě, Kolpinu, Lodzi, Radomu, Čenstochově, Revalu tekla opět krev a to nejen několika jednotlivců, ale celých set.

Takovým způsobem se však reformy a tím méně v dělnickém hnutí prováděti nedají; jest to jen zacpání vulkánu kamenem, jenž vybuchne za chvíli tím prudčeji. Rusko přese všechno své umělé ochromení reakcí bude vzrůstat a s ním i jeho průmysl; souběžně s ním budou vzrůstati řady dělnictva, jich požadavky a tak jednou přece jen musí dojíti k nápravě. Jako Slované přejeme Rusku, aby k uklidnění a sesílení jeho stalo se tak co nejdříve.

Kolují neurčité pověsti, že car hodlá cosi pro dělnictvo učinit, snad svolat jakousi radu. Ta bude však byrokratická a od ní nelze čekati ničeho. Jedině konstituční život, v němž vyskytnou se tisíce pracovníků na odstranění zlořádů, může pomoci; jest však otázkou, zdali atentát na velkoknížete Sergěje 17. února cara zastraší, neb pohne k tomuto jedině klid Rusku vrátícímu rozhodnutí.

* * *

* Ministerstvo Rouvierovo slíbilo poslanecké sněmovně francouzské, že po odhlasování zákona o rozluce státu od církve dá ihned projednávati zákon o starobním pojišťování dělnictva. U nás se v Rakousku k takové plodné sněmovní práci pro samé malichernosti nedostaneme.

* Následkem zvýšení pivní daně na Moravě, které pivovary přenesly na konsumenty tím, že zdražily pivo, byl prohlášen stranou socialně-demokratickou na Moravě pivní boykot. Má za účel dosáhnouti opět starých cen a tím nepřetěžovati nejširší vrstvy lidové nespravedlivou spotřební daní, a zároveň jest dobrým prostředkem k zmírnění konsumu alkoholových nápojů. Žel však, že majetnější vrstvy boykotu nijak nepomáhají, ač jejich abstinence jen po jeden týden by zabránila jednou pro vždy zdražení piva. Jest viděti v tomto případě úžasné nepochopení společenské solidarity.

* V Plzni 29. ledna konala se první konference zemědělského dělnictva. Žádáno v ní zrušení čeledního řádu a nahrazení ho živnostenským; usnesena petiční akce, aby zemědělci byli přijati do všeobecného pojišťování v případech onemocnění, úrazu, stáří a invalidity. Ustaven též Spolek zemědělců s měsíčním příspěvkem 60 hal.

* V Evropě konána nesčíslná řada dělnických schůzí, v Praze 29. ledna, ve kterých vysloveny sympatie ruským dělníkům, bojujícím nejen za svá, ale všeobecná národní a lidská práva. Jest to ukázkou, jak se lidstvo vzájemně sobě přibližuje a zájem o věci i svých sousedů jeví.

* Truhláři vídeňští žádali od továren zlepšení poměrů, ale některé odpověděly výlukou, to jest hromadným propuštěním z práce. Z 15.000 dělníků bylo vyloučeno 2500. Truhlářské spolky rakouské usnesly se podporovati své soudruhy a tak část truhlářských továren dodnes nepracuje.

* České dělnictvo americké, pokud se hlásí k socialistické straně, usneslo se zahájiti akci pro utvoření českého socialistického denníku v Americe. Pravděpodobně bude vycházeti v Chicagu.

* Na schůzi průmyslníků rakouských 12. února prohlášeno, že zaměstnavatelé chtějí přispívat k nákladu na státní pojišťování dělnictva ve stáří i invaliditě, avšak že protestují, aby sami nesli všechna břemena, poněvadž jest to povinností všech vrstev obyvatelstva.

* Město Opava zavedlo starobní pojišťování pro své obecní zřízence, dle něhož dostane každý dělník po 10leté službě 20% mzdy jako pensi a každým rokem stoupá mzda o 1% až do 50%. Vdovy dostanou 20% mzdy aneb 50% výslužného, děti 10 neb 15% do 15 r. svého věku.

* Čtyři dělnické strany (socialistické) ve Francii přijaly 13. ledna sjednocovací program, kterým se mají odstraniti dosavadní spory a stanoviti souhlasný postup.

Digitized by Google

* Výbor Sdružení českých zemědělců vyslovil se 23. ledna proti vládní osnově o reformě dělnického pojišťování, jelikož prý je centralistická, t. j. že ústřední sídlo pojišťovacího ústavu bylo by ve Vídni.

* Ministerstvo orby v Rakousku nařídilo 18. ledna šetření, jak by bylo možno odstranit noční práci žen v hornictví beze škody podnikatelům.

* Ozvuky ruhrské stávky zalehly i do Čech; na severu českém konali horníci schůze, na nichž se jednalo o připojení k stávce ruhrské; 12. ledna v Mostě, Čouši a Falknově vyslovili se proti stávce, schůze v Bruchu žádala však za svolání konference dělníků i podnikatelů, která by rokovala o postavení dělnictva. Přijatá resoluce byla zaslána báňskému úřadu.

ZDRAVOTNICTVÍ.

(Část tuto rediguje *MUDr. J. Štekl*, prakt. lékař, Praha I.)

MUDr. J. Štekl:

ZDRAVOTNICTVÍ A ŠKOLA.

V současné době jest požadavek zdravotních poměrů u každého — i jednoduššího — člověka do jisté vysoké míry vyvinut; bohužel, že často schází upozornění v pravý čas, jakým způsobem si jednotlivec, rodina vésti má — při větších pak společnostech lidí (vesnice, města) i porozumění se strany rozhodujících kruhů. A přece jsou poměry zdravotní pro lidstvo tak důležity, že by se měla pozornost na prvém místě jen jim věnovati. Co jest platno nadání, učenost ducha sídlícího v nezdravém těle? A jak blízkým jest tento — na prvý pohled nedostižný — ideál pro každého, o tom můžeme se denně přesvědčiti.

Vezměme na příklad dělníky pracující za stejný plat a za úplně stejných podmínek. Snadno lze nalézti některého, který žije ve velice neurovnaných poměrech, majících vliv i na jeho zdraví. Jistě ale najdeme nejednoho, který za týchž poměrů žije úplně spořádaně, a mnohdy velice účelně a v úplném zdraví vychovává proti předešlému početnou svoji rodinu. Odmyslíme-li si okolnost, že rozdíl ten leží v povaze — na kterou zdravotnictví má ovšem také ohromný vliv, — pak bychom těžce rozluštili tuto záhadu. A přece leží příčina různosti této na jevě. U jednoho jest to velké poměrně pochopení životního úkolu, používání všech známých pomůcek životosprávy — u druhého špatný život jest zaviněn pohrdáním těchto na pohled bezúčelných rad. Že by vždy jen peníze ten rozdíl zaviňovaly — tu domněnku sluší zavrhnouti jako nepravdivou. Velice často žije špatněji situovaný člověk mnohem lépe než jeho lépe postavený soused, a to jenom zachováváním těch nejjednodušších životních pravidel. A trvá-li tento běh životní déle: pak staví se nám před oči obrazy úplného opaku, na pohled nepochopitelné.

Dle toho bychom rozdělili hlavní své požadavky již nyní na dva od sebe různé tábory: Na pochopení a vžití zdravotnických zásad u jednotlivce a dále na dobrou vůli rozhodujících kruhů k vůli celku, aby totiž společnosti blahovolně přicházely vstříc. Na prvém oddílu požadavků těch mohou s prospěchem pracovati školy a rodiče, od nichž dětem se má dostati základního a povšechného poučení, co jest žití škodlivé a co prospěšné. O druhé řadě má zase rozhodovati sama společnost poukazováním na různé nešvary a nepřístojnosti s jich škodlivými následky, ať jedná se již o nezdravý byt, dům, ulice, továrny atd. Veřejným nátlakem dá se docíliti všeho — tedy i odstranění takových zdravotních závad. Vyplývá z toho, že máme v rukou skutečnou moc, a záleží pouze, abychom této moci byli si vědomi a měli dosti vůle a energie ji prováděti, jak v kruhu své rodiny a svého okolí, tak i v celé oblasti svého působiště.

Budeme si tedy na tomto místě všímati všeho, co oboru toho se týká. Chceme odstraniti trvající chybu, že nauky takové existují jen v odborných listech, které zase do rukou přijdou jen úzkému kruhu čtenářstva. Jenom tímto způsobem dá se znalost oboru toho rozšířiti a tím sevšeobecní. Nemáme v úmyslu snad propagovati lékaře — ty chceme učiniti rozhodčími na jiných místech, jak níže bude uvedeno. Lékař volán jest již k hotové věci, ku chorobě, ku které často vedlo mnoho let nepřiměřeného žití. Lékař musí tedy napravovati chybu, zaviněnou předchozí dobou, — my chceme radami svými směřovati právě ku vystříhání se podobných příčin.

Moderní doba vyžaduje zdokonalených, nových opatření. Nedávno sledovala celá veřejnost jistě s účastí otázku a konečné systemisování školních lékařů, kterouž instituci zavedla po příkladu jiných světových měst a jako výsledek prosté nutnosti i rada král. hlavního města Prahy. Právě ve školách tkví tak mnohá vada, která později nese velice špatné ovoce. Tam na prvém místě nutno dohlédnouti, aby hned v zárodcích bylo mnoho škodlivin určitým zakročením odstraněno. Úkol těchto lékařů jest nad jiné vážný, zodpovědný a jest si jen přáti, aby s láskou a pochopením se věnovali tomuto oboru. Jen z toho důvodu, že na školách se dá součinností učitelstva s lékaři mnohému zlu předejíti — budeme si této činosti bedlivě všímati. Velice důležitou okolností při tom jest, že lékař ten nemá býti jinou prací přetížen, aby svým školním povinnostem mohl zadost učiniti; má ovládati svěřený mu terén důkladně. Tomu však vadí nejvíce malý počet jmenovaných lékařů pro sta škol pražských. Má-li se objeviti účinek jistě dobrého úmyslu praž-

Digitized by Google

ského starostenstva, pak není jinak možno, než instituci tu důkladně v život uvésti. Za skutečných však poměrů nepodivil se ani pisatel těchto řádků otázce, kterou mu dal otec 5 dítek navštěvujících 3 různé školy: »Kde jsou ti školní lékaři, že nejsou k vidění — to já jsem si představoval celou věc zcela jinak!« —

K tomu nemožno jinak než přisvědčiti. Začátek již měl býti učiněn — ač při nákladu, který určila obec na tuto instituci, půjde vše stále těžkopádně. Představení obce měli systemisovati míst dostatečný počet, a co hlavního: se slušným platem, aby lékař ku své obživě nemusil se tak mnoho starati o svoji soukromou praxi a času tím získaného mohl upotřebiti pro novou svoji působnost. Vlažné a nerozhodné uvádění nového tohoto zařízení v život jest právě velikou chybou, větší ještě, než kdyby dosud ku jmenování lékařů nebylo došlo. Mnozí rodičové spoléhají, že nyní v ohledu zdraví o dítky jest ve školách postaráno — a ono zatím neděje se nic. Alespoň nic takového, co by veřejnost — a té jistě na tom záleží — mohla posouditi a dle čeho by se mohla cena nového zařízení odhadnouti. Takovým způsobem hyne dobrá věc hned v zárodku. Kde je toho příčina? Uznáme-li dobrou vůli městské rady, bude příčina ta jinde — o tom zmíníme se příležitostně. Jednou z příčin zajisté jest okolnost, že mnozí z jmenovaných školních lékařů — zvláště ti zámožnější — musí považovati honorář za to za daleko vedlejší a za takovou též vedlejší povinnost považují i prohlídky školních dítek — a to jest osudnou chybou! Rodičové dítek se neptají, zda to lékař může dělati, čili nic, oni vědí pouze, že to dělati má. A to stačí úplně ku špatnému posudku celého zařízení. Nutno uznati, že, kdyby dozor lékařský byl prováděn tak, jak si to široká veřejnost představovala, že by to vésti musilo ku pravému obrození zdraví školou povinných dítek.

Zmínili jsme se jen náhodou o školních lékařích a možná, že to bylo právě dobře. Každý čtenář uzná pravdivost přísloví, že malá jiskra vznítí často velký požár — a co takových jisker (odstranitelných zárodků nemocí) jest uloženo v nevyvinutých tělech žactva? Přísný, důkladný lékařský dohled nad školami jest nutnou potřebou pro každé místo, kde vůbec jsou školy — tedy nejenom pro velká města. Jest jen otázkou času, kdy lidská společnost přijde k tomu náhledu, že investovaný na to náklad není ztracen, ale naopak že bude mnohonásobně i s úroky vrácen v podobě zachovaného a posilněného organismu dětského věku. Mnoho odporu proti tomu nebude: vždyť jest málo lidí, kteří by nebyli poutáni milou nějakou páskou ku škole, synem, dceruškou, vnukem atd. A proto nebude žádný náklad velkým, když se přesvědčí, že pobyt dítka ve škole jest jaksi jen pokračováním dozoru a výchovy, kterou svému dítku věnují doma, anebo ještě lepší. Co může býti pro rodiče dražší než zdraví dítek? A dle toho nutno posuzovati lékařský dozor nad školami. Tam má se dostati každému žáku odborného návodu, aby neporušené zdraví jeho nebylo vlivem školy otřeseno, jindy, aby méně zdravý organismus ještě větší nedoznal újmy, zas jindy, aby nezdravé dítko nepřeneslo své choroby na sousedy. Podle toho bude úkolem školního lékaře míti každé dítko v evidenci. První krok k tomu musí býti učiněn prohlídkou všech jednotlivců, teprve později možno omeziti se na dodatky. Tato počáteční práce bude vyžadovati největšího úsilí. Nález na dítku musí býti zapisován a to hlavně okolnosti následující:

1. Povšechný vývin těla vůbec, výška a váha.
2. Viditelné úchylky od normálního vzrůstu.
3. Vyšetření zraku, sluchu — čichu, hmatu, chuti.
4. Vyšetření zubů, plic, srdce a ostatních orgánů.
5. Povšechné vyšetření duševních schopností a úchylek.

Dle nálezu pak nutno usaditi žáky dle schopností, velikosti, zraku do přiměřených vzdáleností a světla od místa učitelova, aby každý se stejným poměrně výsledkem přítomen býti mohl vyučování.

Takové povšechné vyšetření se vyžaduje v krátké době po začátku školního roku a při následujících, pevně stanovených prohlídkách konstatují se pouze změny, váha (přibývá — stojí — ubývá), povstalé choroby (zvláště nakažlivé) atd. O důležitých chorobách nutno dáti rodičům zprávu zároveň s návodem, jak by si vésti měli (vyhledati soukromou pomoc lékařskou nebo za určitých pokynů léčení dítěte sami doma prováděti).

Jest zřejmo z toho, že úkol školních lékařů v budoucnosti nebude jednoduchý. Vliv a rada lékařů právě ve školách musí se uplatniti: to jest nový obor — velice důležitý — pro činnost lékaře. Tím také odstraněna bude výtka neoprávněně učitelstvu činěná, že oni zavinili pohoršení zdravotního stavu některého žáka. Lékař musí činně zasáhnouti v působnost školních rad, které namnoze nemají ani potuchy o potřebách žactva. Ty starají se jenom o to, aby určité quantum učiva bylo za rok nadřeno — co tomu ale říká organismus žáků, na tom jim nesejde. Rodičům a lidstvu vůbec ale záleží v prvé řadě na zdraví dítek, budoucího to pokolení: vždyť zdravý člověk zcela jinak pojímá životní boj než tvor chorobný. Právě jen láska k životu — možná jen při zdravém těle — dělá zrovna zázraky v oboru vnímavosti duše žákovy. Vše možno shrnouti ve větu: Ve zdravém těle zdravý duch.

Příštím úkolem lékařského dozoru na školy bude poukázati na to, jak mnoho různých v pravém slova smyslu hloupostí se vecpává do mozku žákova na úkor volného pohybu a gymnastiky jeho těla. Kdyby ze škol odstraněno vše naprosto pro život nepotřebné, jen na starém copu závislé — jak mnoho by se získalo času pro skutečně závažné zdokonalování malého toho lidstva. Lékař musí se státi pravou rukou rozhodujících školních činitelů, bez jeho uznání nebude možno se obejíti — bude-li se ovšem chtíti počítati s tělesným a na tom závislým i duševním prospěchem žactva. Mluvíme zajisté z duše mnoha o školu poctivě se zajímajících čtenářů, když žádáme, aby lékaři sami v určité hodině přednášeli žákům o zdravotních, pro ně prospěšných zásadách dle vypracovaného k tomu cíli programu. Osnově takové nemůže učiti učitel-laik, poněvadž to není jeho oborem a nemůže tedy míti pro to pravého pochopení.

Ve splnění nastíněného a při správném plnění povinností se strany školního lékaře vidíme záruku odstranění zárodku mnohé budoucí nemoci a tím i zlepšení poměrů lidstva vůbec.

* * *

Digitized by Google

ŽENSKÁ OTÁZKA.

PhDr. M. Věra Babáková:

SNAHY MODERNÍ ŽENY.

Otevírajíce rubriku »Ženská otázka«, máme v úmyslu podávati přehled důležitějších událostí z ženského života duševního a veřejného u nás a, pokud bude možno, i v cizině.

Nechceme tím snad pouze napodobiti jiné pokrokové revue, které téměř vesměs ve svém obsahu ženské otázce stálé místo vykazují, nýbrž vede nás vědomí, že hnutí ženské jest jedním z nejdůležitějších sociálních zjevů novodobých, jejž opomíjeti znamenalo by nekonati náležitě úkol revue, která má podávati co možno nejúplnější rozhled po význačnějších úkazech života kulturního.

Už svým rozsahem zasluhuje ženské hnutí vážné pozornosti a sice nejen těch, kdož jsou mu příznivi, nýbrž i lidí, kteří je pokládají za škodlivý a potlačení hodný směr. Neboť jest jisto, že proud, jenž strhuje již nyní tak veliké množství žen a neustále vzrůstá, má a bude míti značný vliv na vývoj života rodinného a tím sociálního vůbec, ježto jest rodina nejdůležitější jednotkou společenskou.

Proto ten, kdo jest nadán vyvinutějším smyslem sociálním a jemuž kulturní snažení doby přítomné není lhostejným, nemůže lehkomyslně mávnout rukou nad hnutím, jež je s to hluboce zasáhnout do společenského vývoje. A přece slýcháme téměř každodenně z úst příznivců i odpůrců feminismu výroky tak prázdné a ledabylé, že je z nich vidno, jak povrchně se soudí o předmětu tak vážném. Jest třeba položiti si otázku, odkud se vzalo, že tak mnoho žen a často právě ženy nejnadanější a nejprobudilejší jsou nespokojeny se svým postavením v lidské společnosti, že se snaží vyzouti se ze starých tradic, které jim zajišťovaly poměrně pohodlnější a bezstarostnější místo u domácího krbu. Je nutno uvážiti, jakými hospodářskými přeměnami je velká část žen donucena rváti se usilovně o výživu mimo domácnost a konkurovati s muži i proti své vůli, ač by snad mnohým z nich byla stará ženská životní cesta milejší.

Ženské hnutí má hluboké kořeny a nedá se vyvrátiti nevšímavostí toho, komu je nepříjemným. Je-li zjevem chorobným, pak jest povšechným onemocněním celku lidské společnosti a zapuzování jednotlivých příznaků jest marným počínáním.

Je zde v celé své nynější mohutnosti a musí se s ním počítati. Řadí se po bok jiným velikým sociálním hnutím a společně s nimi bude součinitelem v postupných převratech společenských řádů.

Tomu, kdo libuje si v duševním pohodlí a děsí se jakékoliv změny, jest ovšem ženské hnutí nepříjemné, jako všechno, co burcuje ze šosáckého klidu a páchne novotou. Ba více, než cokoli jiného, je mu kamenem úrazu ženská emancipace, která směřuje k duševnímu zrevolucionování žen, jež doposud byly osvědčenými a vytrvalými strážkyněmi starých společenských řádů.

Odtud plyne nepřízeň, s jakou se ženské hnutí potkává. A nepřízeň ta byla ještě stupňována prudkostí a výstředností počátečného směru ženského hnutí. Heslo, napodobiti ve všem všudy muže, bylo především zdůrazňováno a prakticky prováděno i v obleku a všedních drobnostech. Tím vzbuzeno bylo pohrdání mužů a odstrašeny jemnější ženské duše. Hnutí bylo ponejvíce vedeno ženami, které již se vzdaly nároků na štěstí života rodinného a tím nabyl celý směr rázu příkrého, neženského. Nepřátelství proti mužům a vůbec staropanenské smýšlení, kterým vyznačovati se mohou zcela mladé a dokonce provdané ženy a kterého mohou být prosty ženy starší, neprovdané, ale lidsky smýšlející, sesměšnilo celé hnutí v očích mužů a způsobilo, že ještě dnes, kdy poměry jsou již zcela jiné, vzpírá se mnohá mladá sensitivnější přívrženka ženského hnutí proti tomu, aby zřejmě byla označena jakožto feministka.

A přece se již hnutí ženské zbavilo výstřelků, které je činily všeobecně nesympatickým. Nemá již ráz bojovný, nýbrž jen všeobecně kulturní a hospodářský a spoléhá z velké části na podporu mužů.

Nemůže a nechce odváděti ženu od jejího přirozeného úkolu: býti manželkou a matkou. Neboť je jisto, že není zcela šťastnou žena, žije-li osaměle bez muže a dětí, podobně jako zachvacuje chvílemi i muže pocit opuštěnosti, je-li sám. Prázdnotu, která takto v duši vzniká, nenahradí rozumová hesla. Považovati bezmanželství za ideál ženského života jest právě tak nesmyslné jako nepřirozené. A ať by byly úspěchy feminismu jakkoli skvělé, neměly by jistě trvalé ceny, kdyby měly být vyváženy životem čelícím proti přirozenosti. Proto moderní ženské hnutí raději zříká se naděje na vítězství tam, kde by žena nemohla volně rozvinouti všechny schopnosti svého ženství a byla nucena žíti životem kusým.

Výchovné snahy novodobého feminismu směřují spíše k tomu, aby byla žena učiněna schopnou k vytvoření nového, ušlechtilejšího způsobu rodinného života, který by byl ve shodě s celkovým osvětovým stavem přítomnosti. Muž nynější klade jiné požadavky na ženu než jeho otec a děd. Hledá v ní spíše družku nežli hospodyni a kuchařku, poněvadž je jemnější a oduševnělá. Chce, aby mu rozuměla a na místo manželství povahy spíše jen tělesné nastupuje také spojení dvou duší. Proto nesmí být ženě cizím a nepřístupným duševní svět mužův a její výchova již od mládí musí být opravdovější a vážnější než byla doposud.

Také na ženě, jakožto vychovatelce dětí, požaduje se více než doposud. I když otec určuje hlavní směr výchovy a škola plán vychovávací provádí, přece je to myšlenkové i citové ovzduší matčino, jež dítě od prvého okamžiku života obklopuje a matčin vliv bývá při výchově nejmohutnější i když všechna úmyslnost se strany její odpadá; vychovává

Digitized by Google

nejen tělesně, ale vždycky též duševně. A bude-li moci býti též při rozumové výchově svých dětí nápomocnou, bude-li jim přítelkyní a rádkyní i když odrostou, bude jim jistě ku prospěchu, třeba to byli i dorostlí synové, mezi nimiž a matkou bývá nyní často všechen hlubší duševní styk nemožný, poněvadž světy jejich jsou docela různy.

Osamostatnění, hlubší rozumové vzdělání a citové zušlechtění ženy, jež má ženské hnutí v programu, má tedy být základem pro krásnější rodinné soužití. Ale ono je též záchranou pro ženy, které ke sňatku se nedostanou buď z příčin vnitřních, že snad nenalezly muže, který by odpovídal jejich požadavkům, neb že vůbec nemají náklonnosti k manželství, aneb z nepříznivých vnějších okolností. Těm chce hnutí ženské vybojovat pracovní pole co možno nejširší. Chce pro ně odkrývat prameny výživy i tam, kde před tím nikdy ženy po nich nepátraly, poněvadž je jisto, že je dosti zaměstnání, k nimž se ženy dobře hodí a sice nejen svými schopnostmi všeobecně lidskými, jež mají s muži společné, nýbrž schopnostmi čistě ženskými. Jsou to na př. z vyšších oborů povolání vychovatelské, lékařské a jiná povolání, jichž předmětem je člověk. K oborům technickým ženy méně lnou, ježto nemohou v nich tak snadno uplatniti svoje ženské sklony, jež je vedou k tomu, o někoho pečovat a jej ošetřovat. Vedle oborů jmenovaných je ovšem veliké množství jiných, v nichž mohou ženy dobře užiti své obratnosti i důvtipu. Nelze předem často říci, kde ženy jsou na svém místě a kde lépe muži se osvědčí, o tom teprve nejlépe bude rozhodovat zkušenost, jež je nyní ještě velice nedostatečná.

Většinou jsou ženy dosud v nevýhodě vůči mužské konkurenci, poněvadž příprava jejich je chatrnější. Pročež je důležito, aby ženám otevřeny byly cesty ku řádnému vyškolení v jednotlivých oborech, jež je výhodné i tehdy, když se dívka provdá; i když není možno, aby svoje zaměstnání jakožto domácí hospodyně provozovala, zajišťuje jí výživu pro případ ovdovění.

Ženy tvoří v přítomné době jistý souhrn pracovních sil, se kterým počítá v průmyslu, obchodu, řemesle i jinde. Mají právo na poměrné zastoupení v odborných korporacích. Jsou také majitelkami realit, poplatnicemi, a bylo by tudíž spravedlivo, aby směly přímo volit ty, kdož mají hájit jejich zájmy. Tím byly by odstraněny volby prostřednictvím plných mocí, jichž se tak velice k různým machinacím používá. Byl by to příspěvek k ozdravění našeho života politického, jenž zajisté reformy potřebuje. Musilo by se ovšem pečovat o politické uvědomění žen, nyní ještě tak velice skrovné.

Vedle požadavku práva volebního a práv politických vůbec, má hnutí ženské dále na zřeteli otázky mravní. U nás pracovalo se v tomto oboru méně, za to v cizině přiklánějí se ženy, stojící v čele ženského hnutí, vesměs k abolitionismu, směru, který pracuje proti státem chráněné prostituci.

A jiné a jiné ještě požadavky a problemy se vyskytují, jež spolu souvisejí a se proplétají a tvoří dohromady souhrn, který nazýváme hnutím ženským. Pokusíme se čtenáře své o jednotlivých bodech programu feministického v příští době blíže informovat.

K REFORMĚ OBČANSKÉHO ZÁKONA.

V poslední době (22. ledna) odbývala se zajímavá schůze Ústředního spolku českých žen, v níž se jednalo o požadavcích ženských vzhledem ku projektované reformě občanského zákona. Usneseno bylo, že požadavky ty budou v memorandu podány ministru krajanu Dru Randovi, který je odevzdá a doporučí sboru právníků, kteří na reformě zákona pracují. Rádcem v této záležitosti byl ženám českým p. dr. V. Bouček, který jednotlivé body memoranda formuloval. Následují takto:

1. Doba způsobilosti k manželství v různých státech různě je stanovena, ve Francii žena je způsobilá po roce 15tém, muž po 18tém, v Německu žena po 16tém, muž po 21tém, v Anglii žena po 12tém, muž po 14tém. V Rakousku pro oboje pohlaví se žádá 14 let. I je navrhováno, aby se toto ustanovení ponechalo.

2. Forma sňatku. V Rakousku je ustanoven sňatek církevní; toliko s jinověrci a mezi lidmi bez vyznání je sňatek civilní nutným. V memorandu se žádá, aby byl podobně jako v Uhrách, Německu, Anglii a Francii i v Rakousku zaveden nuceně sňatek civilní a sňatek církevní jen dobrovolně ponechán. Dále aby byl zrušen čl. 64, který zakazuje sňatek křesťanů s nekřesťany a aby i katolíkům bylo dovoleno úplné rozloučení manželství.

3. Poměr manželů v manželství. V Rakousku čl. 91, 92, 141 a 148 ustanovuje otce za hlavu rodiny, ženě určeno muži poslouchat. Memorandum navrhuje, aby v manželství muž i žena byli úplně rovnoprávní a aby rozhodoval, kdo rodinu živí. O výchově dítek, o sňatku a jiných věcech důležitých pro život dětí aby oba společně rozhodovali. Bude-li se chtíti žena věnovati povolání výdělkovému, aniž rodina tím bude ohrožena, bude dle návrhu memoranda moci tak učiniti bez povolení mužova. Žena bude povinna přispívati na domácnost dle svého majetku stejně jako muž.

4. Majetková práva. Vzhledem k těmto se žádá, aby byl zachován systém odděleného vlastnictví. O věnu budtež do zákona pojata ustanovení, jimiž žena by byla chráněna proti promrhání jmění manželem i v případě, že by byly dány věnem věci zastupitelné, peníze.

5. O právu dědickém jsou žádoucí tyto změny:

a) aby žena dědila, jsou-li děti, stejný podíl s nimi; *b*) není-li dětí, ale jsou-li rodiče neb sourozenci zesnulého, polovinu; *c*) v ostatních případech všechno.

6. Co se poručenství týká, nechť je matka sama poručnicí osiřelým dětem a budiž jí přidělen poručník toliko k její žádosti. Nechť je též dáno ženě právo býti i cizím nezletilým dětem poručnicí.

7. Při rozvodu manželství je stanoveno, aby hoši po 4. roce a dívky po 7. roce náleželi

Digitized by Google

otci. Memorandum si přeje, aby bylo zásadně ustanoveno, že mladší děti patří matce. Ať je však ustanoven nezávislý soudce, jenž po uvážení ustanoví, komu děti budou odevzdány. Žena dále budiž uznána za způsobilého svědka při závětích a spisech notářských. Zletilost žen budiž uznána 21. rokem.

8. Ochrana matek a dětí mimo manželství. Porodí-li žena mimo manželství, budiž *a)* ženě nahrazen mužem ušlý výdělek před porodem a v šestinedělí, *b)* byla-li žena svedena mimo manželství, i je-li na př. vdovou, ať jí muž přiměřenou sumou nahradí společenské poškození, zmenšené vyhlídky na příští provdání atd., *c)* nechť je nahrazena porušená integrita tělesná ženy dle toho, jaké společenské postavení zaujímala před faktem, který postavení toto poškodil. Děti nemanželské buďtež postaveny úplně na roveň dětem manželským. (»Čas.«)

Bude-li na memorandum toto vzat příslušný ohled, bude postavení ženy před zákonem velice zlepšeno. Bylo by si přáti oprav ještě na př. v právu trestním a spolčovacím, jež však zatím reformě podrobeno nebude.

Vedle této akce podnikl Ústřední spolek českých žen v posledním roce kroky k získání volebního práva pro ženy, mimo ostatní svou činnost, o které jakož i o práci Ženského klubu budeme čtenáře své pravidelně informovati. *Vo.*

* * *

LOUISA MICHELOVA zemřela 9. ledna v Marseillu ve vysokém věku 74 let. Byla horlivou republikánkou a dovedla bojovati za svobodu i na barikádách se zbraní v ruce. Byla bytostí více nadanou citem než chladnou rozvahou. Známa byla její účinná láska k bližnímu, která neutuchala, i když ona sama byla uvržena v bídu a strádání. Pro svoje smýšlení politické byla velice pronásledována, věznéna a trávila posléze většinu času v dobrovolném vyhnanství v Anglii, odkud dojížděla přednášeti do Francie. Socialní demokracie ztrácí v ní jednu z nejvýznamnějších a následování hodných stoupenek. *Vo.*

* * *

SVOBODA ŽENY, brožura Edvarda Béma, jež vyšla nákladem Ženského Obzoru, vidí v uzákonění celibátu učitelek, odhlasovaném na zemském sněmu moravském, nesprávné a násilné omezování ženy v jejích přirozených lidských právech. Klade důraz na požadavek všeobecného osvobození ženy a ukazuje, jaký význam má osvobození toto nejen pro ženu samu, nýbrž i pro celkovou ethiku a kulturu lidské společnosti vůbec. Uvolněním a vnitřním obrozením ženy uplatní se idee čisté lidskosti. Místo nepřátelské nevraživosti mezi národy bude se šířiti ušlechtilé závodění a místo nenávisti nastoupí láska. Brožura E. Béma vyznačuje se vážným a ušlechtilým pochopením významu ženského hnutí. *Vo.*

* * *

ŽENSKÝ KLUB ČESKÝ svolal na den 16. února první členskou schůzi. Na programu bylo hlavně jednání o změně stanov. Návrhy předloženy budou valné hromadě, která co nejdříve bude svolána. Objevila se potřeba svolati častěji schůze členské, aby zjednán byl pravidelný styk mezi členstvem a výborem klubu. *Vo.*

* * *

ÚSTŘEDNÍ SPOLEK ČESKÝCH ŽEN konal 12. února na staroměstské radnici valnou hromadu. Spolek učinil významnější svoji valn. schůzi oslavou George Sandové. Proslov přednesla pí. H. Kvapilová, načež o životě a literární činnosti Sandové promluvil prof. H. Jelínek. — Z celoroční činnosti Ústředního spolku zaznamenáváme předně akci ve prospěch volebního práva žen, již sice spolek jménem svým nepodnikal, vázán jsa stanovami, ale dal k ní rozhodný podnět. Dále podání memoranda týkajícího se opravy zákonníka. Vzdělavací odbor spolku pořádal během roku řadu přednášek a sice přednášku dr. V. Babákové: O vědecké práci pí. Curieové a cyklus přednášek přírodovědeckých. Záslužným podnikem jeho jsou bezplatné lidové koncerty pořádané v sále Plodinové bursy. Odbor lidumilný pečuje již po několik let o zmírnění smutných poměrů nalezenců tím, že uděluje odměny pěstounkám, jež se vyznamenávají svědomitostí. Letos byla též podána spolkem k ministerstvu důležitá petice za ustanovení továrních inspektorek, které by se staraly o dělnice a ženy domácím průmyslem se zabývající. K zemskému výboru podána žádost za připuštění žen na pomologický ústav v Troji. Městská rada požádána, aby při udělování míst školních lékařů byl vzat zřetel k lékařkám. Dále pečoval spolek o úpravu jednotné návštěvy školní a o jiné jeho zájmů se týkající záležitosti. *Vo.*

PRŮMYSL A ŽIVNOSTI.

Ž.: K CHYSTANÉ OPRAVĚ ŽIVNOSTENSKÉHO ŘÁDU.

Jedním z prvních činů nové vlády Gautschovy bylo předložení osnovy zákona o nové opravě a doplnění živnostenskéko řádu. Heslo důkladné reformy našeho živn. zákonodárství těší se od let dík horlivé agitaci určitých kruhů obyvatelstva neobyčejné popularitě téměř u všech stran politických, a bylo správně poukázáno, že nová osnova, která vydána byla s neobyčejným chvatem bez obligátní zprávy důvodové (ta předložena sněmovně teprve dne 14. února a není tou dobou pisateli přístupna), má býti patrně novým podnětem k dosažení dělnosti našeho zuboženého parlamentu. Nová osnova není, jak loni bylo výslovně ministrem obchodu sv. p. Callem slíbeno, osnovou celého nového živn. řádu, který by všecky dřívější zákonné předpisy živnostenskoprávní shrnoval v celek, odstraňující dřívější

Digitized by Google

různé neshody a četné mezery, nýbrž jen návrhem nové novelly, nového dodatku ke stávajícímu živn. řádu a pěti dosavadním novelám, jejichž některé předpisy mění, některá ustanovení pak zcela nově zavádí. Že již z tohoto formálního momentu nelze čekati od nové osnovy pronikavou, nerci-li naprosto dokonalou nápravu známé ubohosti dosud platného zákona, je každému zcela zřejmo, kdo jen trochu měl příležitost obírati se naším příštipkářským zákonodárstvím živnostenským. K tomu přimysleme si známou, v Rakousku už téměř příslovečnou stylistickou nedokonalost našich zákonů, která připouští o jednotlivých ustanoveních nejrůznější výklady a kterou stupňuje ještě správní soudní dvůr svými stejně smutně proslulými nálezy, v nichž zítra se prohlásí za černé to, co včera témuž správnímu soudu se zdálo bílým a v nichž naleznete hojná odůvodnění výkladů zákona sebe více si odporujících. Je pravda ovšem, nová osnova obsahuje nejednu nápravu také po stránce stylistické, ale po soustavném urovnání všech neshod, po důsledném provedení dnes za platné přijatých zásad úpravy poměrů živnostenských až do těch nezbytných podrobností ani potuchy! Není také možná, chceme-li se zase spokojiti novým příštipkem — novelou. Ale v tom právě vězí základní vada nové osnovy, že na zející ránu přilepuje nový flastříček ke stávajícím již pěti, místo aby dosavadní nedostatečné energicky strhla a rozšířenou čerstvou ránu obvázala cele jediným důkladným obvazem novým. K poznání tomu postačí snad stručný přehled dosavadního zákonodárství.*)

Základem dnešního živn. práva je dosud živn. řád z r. 1859, který po různých pozůstatcích starého cechovního zřízení zavedl u nás v podstatě soustavu t. zv. živnostenské svobody, spočívající v hlavních zásadách ve zpravidla *volném* přístupu každého svéprávného občana ke všem živnostem, (tedy žádný průkaz způsobilosti, žádný nucený postup výchovný) a v plné volnosti výroby a odbytu (tedy žádné obmezení na provozování pouze jediné živnosti nebo na prodej vlastních výrobků, žádný zákaz zaměstnávati pomocníky také z jiných odvětví živn. a p.). Arci obsahoval již řád z 1859 jisté výjimky ze zásad svobody živnostní, prohlásiv některé živnosti v zájmu veřejném za koncesní (t. j. bylo k provozování jich třeba úředního povolení, na př. živnosti stavební, hostinské, knihtiskařské, knihkupectví a p.) a podržev i zřízení nucených společenstev živnostenských, institucí to, která ovšem se zásadou svobody živnostenské nedá se srovnati, ale která u nás kromě málo výjimek trvala dlouho vlastně jen na papíře. Tato, ovšem nijak naprostá svoboda živnostní potrvala u nás do r. 1883, kdy konečné dlouholeté usilovné agitaci řemeslnické podařilo se uzákoniti prvou novelu k živn. ř., k níž r. 1885 brzo se přidružila druhá, na těchže zásadách jako prvá spočívající. Již tenkrát byl smutným zvolený postup reformy cestou novelární, když neběželo snad jen o nějaké další vybudování, resp. prohloubení zřízení již zavedených, resp. důslednější a úplnější provedení svobodomyslných zásad z r. 1859, nýbrž když měla býti uzákoněna zcela nová, zásadní tendence v úpravě poměrů živnostenských, nesoucí se v podstatě za zvláštní zákonnou ochranou živností malých. Tak se stalo, že již z těch dob datuje se celá řada nesrovnalostí, protože od důsledné a všeobecné reformy všech dosud platných předpisů, resp. uvedení jich ve shodu s novou ochrannou tendencí bylo upuštěno.

Reforma z 1883 zavedla kromě živností svobodných a koncesních (dříve vyjímečných, počet jich nyní rozmnožen) ještě nový druh: t. zv. živnosti řemeslné, k jichž nastoupení je kromě všeobecných náležitostí potřeba ještě zvláštního průkazu způsobilosti, zvláštní dovednosti vyžadující průpravy učňovské a delšího zaměstnání. Druhý základní bod opravy z let osmdesátých týkal se nové, účelnější úpravy živnostenských společenstev, povinných pro veškeré živnosti, pokud se neprovozují po továrensku. Předmětem novely z 1885 byla pak především ochrana dělnictva. K těmto novelám přistoupily pak další ještě r. 1897 (obsahující hlavně nové předpisy o učních a společenstvech) a dvě r. 1902 (o agentech a prodeji kočovném a dělnících při stavbách zaměstnaných) — nehledíc k dlouhé řadě zákonů zvláštních, výslovně jakožto »novely« neoznačených, upravujících různé předměty živn. ř., — tak že je těch »doplňků a oprav« živn. řádu právě dost, aby dnes platné předpisy živnostenskoprávní byly co možná nepřehlednými a místy i sobě odporujícími (zejména hledíc k duchu a směru pozdějších dodatků). Při tom při všem jsou však přece jen značně mezerovitými. Vedle toho pak ve slušné řadě těchto zákonů, upravujících poměry živnostenské, odkazuje se na četných místech k prováděcím nařízením, jimiž teprve předpisům zákonným dostati se má určitého obsahu. Proto také dosti skepticky již uvítána byla osnova, kterou r. 1901 vláda rozeslala obch. a živn. komorám na novou změnu a jenom doplnění živn. řádu.

Osnova v posledních dnech parlamentu podaná obsahuje pak z valné části předpisy řečené osnovy z 1901 a z části opět zakládá se na Badeniovské osnově z r. 1895 (pokud tato jako na př. oddíl o dělnické ochraně r. 1897 již nebyla uzákoněna).

Již z tohoto stručného nástinu tedy je zjevno, že konečnou a náležitou nápravu ani přítomná osnova nepřinese, tím méně ovšem, přihlédneme-li k některým hlavním novotám, jež chce zavésti. Dlužno arci hned předem připomenouti, že celá řada nových ustanovení byla úsilnou agitací organisací živnostenských přímo vynucena. Úsudek o nich je nejrůznější a proti celé řadě lze činiti vážné námitky.

V základním členění živností na svobodné, řemeslné a koncesované, jakož i ve zvláštním postavení živností továrních osnova celkem ničeho nemění. Ke koncesovaným živnostem má napříště patřiti drobný obchod s lahvovým pivem (jeden z těch známých spasných požadavků živnostnických; »jakoby obchodník nedovedl uzavřenou láhev právě tak dobře prodati jako hostinský a jakoby obchodnictvo nebo zákaznictvo za to mohlo, neprovozují-li hostinští tak intensivně obchod s lahvovým pivem!«) a živnostenské sprostředkování míst a služeb.

*) Doporučujeme v tom směru vřele dílko, vydané obch. a živn. komorou v Praze, z něhož i ve stati naší čerpáno: »O vývoji živn. zákonodárství v Rakousku a cílech reformy živnostenské.« Napsal dr. Jos. Gruber.

Digitized by Google

V příčině nastupování živností nemá dle osnovy na příště býti možno shrnouti dvě neb více živností v jedinou opověď, leč že by zahrnuty byly v jediném bodě v seznamu živností řemeslných (na př. zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví, pernikářství a voskářství a p.), ustanovení to, jež samy živnostníky, najmě venkovské ještě poškodí.

Zákonně dále mají býti upraveny předpisy o provozování živností obchodními společnostmi, zejména běží-li o živnost řemeslnou a vydání listu živn. společnosti dosud neprotokolované. Ustanovení osnovy jsou po té stránce nelogická (průkaz má podati jen jediný společník), nad to však sociálně nespravedlivá, protože usnadňují provozování živností společnostem kapitálově silnějším. O společném provozování živnosti více jednotlivci, nespoutanými formou právnické osoby nebo obchodní společnosti (případ v praxi velmi častý a dosud velmi nestejnoměrně praktikovaný!) osnova vůbec mlčí. Zalepujíc tedy na jedné straně velmi neúplně citelnou mezeru, případu zcela obdobného neřeší a ponechává i na dále libovůli živn. úřadů.

Doba výučná má býti stanovena společenstvem v mezích 2 až 4 let, doba tovaryšská má trvati nejméně 2 leta. Průkaz způsobilosti se v nejednom směru přiostřuje. Dosud nahražovalo vysvědčení na odchodnou z jistých, ministerstvem přesně ustanovených odborných škol s praktickým výcvikem v dílnách celý průkaz způsobilosti, výuční list i dobu pracovní, na příště má nahražovati pouze vyučení se (t. list výučný, resp. vysvědčení výučné), a leta tovaryšská mají býti zkrácena na 1 rok. Dále má býti pomoženo malým živnostem nesociálním předpisem, že při opovědi krejčovské živnosti ženami má býti pravidelně podán průkaz řádného skončení poměru učebního nebo absolvování určitých učilišť průmyslových.

Pro živnosti hostinské a výčepní se novelou průkaz způsobilosti nezavádí, naproti tomu nově vyhrazuje se příslušnému společenstvu vliv při udílení koncesí takových (podání dobrého zdání, po případě právo rekursní). — Rovněž má živn. úřad před vydáním listu živn. na řemeslnou živnost poskytnouti příslušnému společenstvu během 3 neděl možnost nahlédnouti v dokumenty podané k průkazu způsobilosti, o nichž je volno společenstvu pak podati své dobré zdání.

Právem nezavádí nová osnova průkaz pro živnosti tovární patrně z důvodů již v dřívějších osnovách sdělených, vždyť úkolem střízlivé a v pravdě pokrokové politiky živnostenské nemá býti rozšíření platného průkazu způsobilosti na veškeru výrobu, ano i obchod, ale vybudovati průkaz tak, aby prospíval výcviku dorostu, umožnil řádnou úpravu učňovství a tovaryšství, pomáhal upevňovati a rozvíjeti organisaci společenstevní a tak zjednal řemeslnictvu náležitého vlivu na úpravu vlastních poměrů.

Rovněž plným právem nepřistoupila osnova na známé požadavky našich maloživnostníků, aby zrušen byl § 37., dle něhož má každý živnostník právo, sloučiti všecky práce nutné k úplnému dohotovení svých výrobků a držeti k tomu potřebné pomocníky také jiných živností; naopak tu se skýtá novou osnovou ještě větší volnost, živnostníci smějí na příště sami si udržovati v dobrém stavu své stroje, nástroje, zařízení dílen a p., ano i zhotovovati pomůcky obvyklé v obchodě k tržnímu odbytu svých výrobků (obaly a p.). Rovněž právem zamítla osnova i požadavek středního malokupectva, aby zaveden byl průkaz způsobilosti (povinná léta učební a pomocnická) pro živnosti obchodní. Novotu zavádí § 38. osnovy potud, že výslovně se zakazuje obchodníkům se šatstvem a obuví přijímati objednávky a k tomu bráti míru nebo přejímati správky nebo předsebráti změny, i když by je dali prováděti oprávněnými živnostníky, kteréžto právo jiným obchodníkům se výslovně přiznává, arci jen když práce řečené dávají vykonávati samostatným oprávněným výrobcem.

Důležitější a pronikavější předpisy obsahuje osnova o výchově a výcviku učňů. Přijetí učňů má se na příště státi jen na základě zvláštní smlouvy a to písemné.

Při vytčení povinností učňových klade se právem váha na prospěch ve škole, dále na prospěch v dílně a na disciplinu ve škole. Novota dosti dalekosáhlá má nastati v tom směru, že při živnostech řemeslných vůbec se zavádí na konci doby učební povinná zkouška učednická. Dosud *mohla* společenstva zkoušku takovou ve stanovách zavésti a v tom případě mohla při nedostatečném výsledku byti učňovi prodloužena doba učební nejvýš o rok. Nyní *mají* společenstva zavésti povinnou zkoušku učňovskou v živnostech řemeslných a učni může býti učební doba prodloužena, nejvýše však jen o půl roku. Po uplynutí této doby však nemůže již býti pro neobstání při zkoušce učňovi odpíráno vydání listu výučného. Zkoušky učednické zavádějí se tedy sice obligatorně, ale nezávisí na nich budoucí samostatné provozování živnosti. Tyto povinné zkoušky arci předpokládají větší dozor nad držením učňů a větší též zodpovědnost mistrů za výcvik učňův. Bude třeba vyčkati, jak se zkoušky takové osvědčí a zejména vžijí v praksi. Další novota záleží v předpisech o omezení počtu učňů, resp. stanovení poměru počtu učňů k počtu tovaryšů; ministerstvu obchodu vyhrazuje se osnovou právo stanoviti nařízením poměr tento (po slyšení obch. a živn. komory) buď všeobecně nebo pro určité okresy.

Ostatní důležitější předpisy týkají se hlavně organisace společenstevní; tak má se usnadniti zřizování společenstev odborných, společenstva smějí vydati pro svůj obvod přiměřené předpisy o počátku a konci denní doby pracovní a o přestávkách v práci, o době a výši mzdy pomocníků a o lhůtách výpovědních, předpisy o obligatorním pojištění nemocenském a o dobrovolných úkolech humanitních a hospodářských jsou podstatně doplněny atd. Instituce instruktorů společenstevních vkládá se do zákona a podrobněji se upravuje dozor úřední nad společenstvy. Konečně mění se předpisy o trestech pro přestupky živnostenského řádu.

Přestáváme zatím na tomto stručném nástinu, hodlajíce později pojednati o některých zásadních otázkách a zejména o některých zpátečnických požadavcích, kterým sice osnova nová nevyhovuje, ale která nyní u příležitosti podávání dobrých zdání o osnově jednotlivými korporacemi budou patrně s tím větším povykem a s tím více lomozící bouří falešných neb jalových frází a hesel neinformované veřejnosti do očí sypány. Jisto jest, že až dosud nikdo nevyslovil

Digitized by Google

se o chystané »reformě« příznivě, a že požadavkům našich řemeslnických sjezdů, listů a organisací a p. vyhovuje se příliš málo.

Ovšem bude to ještě dlouho trvati, než se všeobecně zakotví přesvědčení, že je naprosto nemožno, jakýmikoli zákonnými opatřeními vrátiti řemeslu »skvělé doby minulosti«, že zákonem může býti sice podána ruka pomocná, může se sice potlačiti ten který *vědlejší*, druhořadý nepříznivý zjev rozvojový, že však hlavní, ba jediná cesta k opravdovému povznesení poměrů maloživnostenské výroby je ta, »na jejímž ukazovateli třpytí se stará sice, ale jedině správná a jedině trvalý úspěch zaručující hesla: vzdělání, přičinlivost a poctivost!« (Gruber.)

VEŘEJNÉ DOPRAVNICTVÍ.

Ing. Fr. X. Novotný.

VÝVOJ DOPRAVNICTVÍ.

Dopravnictvím vyrozumíváme souhrn veškerých výkonů, jimiž uskutečniti lze pohyb osob, věcí a zpráv z jednoho místa na druhé.

S počátku byly stezky jediným prostředkem kommunikačním, který člověk si zřídil. Záhy shledal tento odvěký reformátor, že síly jeho nestačí, aby ve vlastní své osobě soustřeďoval vše, čeho k dopravě třeba a proto jal se při přepravě věcí a osob zaměstnávati i zvíře. Postupem času, šířením se osvěty a vznikáním hospodářsky i společensky složitých útvarů státních stávala se potřeba častých a pohodlných styků osob mezi sebou stále citelnější, rychlé a bezpečné přemísťování věcí a podávání zpráv nutnějším, následkem čehož z nepatrných počátků doznalo dopravnictví rozvoje dříve netušeného a vyspělo k dnešnímu stupni dokonalosti.

Již ve starověku ustoupily stezky cestám a silnicím, soumar nahrazen byl tahounem zapřaženým do urobeného vozidla, přirozené toky vnitrozemské upravovány, umělé toky (průplavy) stavěny k účelům plavebním, vozidla vodní zdokonalována a zálivy přeměněny v přístavy pro dopravu mořskou.

Svět starých kulturních národů byl velmi malý, oni omezovali se jen na moře Středozemní a jeho zálivy, na němž doprava byla v rukou Egypťanů, Feničanů a Řeků. Z těch podnikaví Feničané svými plachetními loďmi o 20 až 50 veslech, jež mohly pojmouti až 500 osob a pohybovaly se rychlostí 24—30 mil ve 24 hodinách, pronikli sloupy Herkulovými až ku ostrovům Kanarským a do Britanie, kdežto Egypťané plnou měrou vystihli důležitost dopravnictví prokopáním šíje Suezské, čímž umožněno jim obchodovati s východním pobřežím Afriky a s Indií. K obchodním cestám Římanů podnikaným do Gallie a Britanie přidružily se po podmanění Germanie ještě jiné cesty táhnoucí se obsazenými průsmyky alpskými daleko na sever.

V době křižáckých výprav (11. až 13. století) z veliké části byly kommunikačním prostředkem jen zemní cesty a silnice, po nichž děla se značně vyvinutá doprava s Orientem. Zboží z jižní a východní Asie přepravováno karavanami až k Beirutu, z východní Afriky a Arabie až do Alexandrie a odtud loďmi benátskými a janovskými do středozemských přístavů evropských, z nichž pak doprava šířila se po souši ve všech směrech.

Po objevení námořní cesty do Ameriky (r. 1492 Kolumbem) a kolem mysu Dobré Naděje do Indie nastal úplný převrat ve světovém dopravnictví. Vůdčí místo Egypťanů, Řeků, Benátčanů a Janovanů zaujali národové západního pobřeží evropského: Španělové, Portugalové, Holanďané a Angličané, kteří záhy vystihnuvše národohospodářský význam styků s národy zámořskými jali se stavěti rozsáhlé lodě-nice a přičinili se, že přístavní jich města Sevilla, Lissabon, Antverpy, Brügge a Londýn vzkvétla měrou neočekávanou. Ku velkým obchodním národům evropským, mezi nimiž Anglie brzo do popředí se dostala, druží se od počátku minulého století rychle vzrůstající Spojené státy severoamerické, tak že dnešního dne žádná přímořská krajina nevykazuje ani jen přibližně tak značného podílu na světovém dopravnictví, jako státy ležící na severu Atlantického oceánu.

Zvlášť mocného rozvoje doznalo dopravnictví během minulého století, v němž neunavná vynalézavost lidská zaměnila hybnou sílu zvířecí za síly neorganické, parní neb elektrickou, a cesty, sloužící k dopravě pozemní opatřila kolejemi železnými. Hustá síť cest a silnic pocházející z doby dřívější doplněna jest obrovským pletivem drah železných, den ode dne rostoucím.

S počátku vyhýbal se člověk při stavbě železnic terrainu nepříznivému, vzmáhající se potřeba rychlejší dopravy přiměla jej však budovati trati železničné bez ohledu na překážky v cestu se stavící. Nebetyčných vrchů, ano i celých horských hřbetů nezalekl se duch inženýra, dovedl si pomoci vhodným rozvedením trati v serpentinách (klikatinách), neb obejitím jich (pěkným toho vzorem jest důmyslná dráha semmeringská, první z velikých horských železnic evropských, vystavěná r. 1848—53 rakouskou vládou), aneb proražením jich, t. j. zřízením tunelů, jež v novější době provádějí se ve značných délkách, tak na př. tunel arlberský měří 10.246 m, tunel sv.-gotthardský čítá 14.984·2 m a ve stavbě jsoucí tunnel simplonský vykazovati bude délku 19.770 m.*) Dopravu osob a zboží z údolí na výšiny zprostředkuje dráha lanová neb ozubnicová.

*) Tunel pod Hálkovou třídou na Král. Vinohradech spojující nádraží cís. Frant. Josefa se stanicí vinohradskou jest dlouhý 1041 m.

Digitized by Google

V městech, v nichž seskupeny jsou různé úřady, školy a ústavy, v nichž soustředí se čilejší ruch obchodní a průmyslový, a společenské styky jsou častější, záhy objevila se nutnost podporovati bezpečnou a pohodlnou dopravu vhodnou úpravou ulic a tříd, jež vydlážděním, asfaltováním a p. zajištěny, aby i v nepohodě byly schůdnými. Z pospolitého spolužití lidstva vycházející potřeba nevyhnutelné rychlejší přepravy osob z jedné části města na druhou ukojena z počátku povozy — dostavníky, později též koňskou dráhou, kterou dnes téměř všude vytlačily již pouliční dráhy s elektrickým půhonem.

O mohutném rozvětvení sítě železniční v poměrně tak krátké době nejlepším dokladem jsou tyto záznamy: Rakousko koncem r. 1904 mělo 20.629 km, Německo počátkem roku 1900 celkem 50.961 km, Francie r. 1898 úhrnem 41.922 km, Belgie koncem r. 1896 dohromady 4420 km, Rusko r. 1900 v celku 56.502 versty*) (60.270 km) a p.

Pokud se tkne podávání zpráv, bylo ku snadnější jich dopravě zprvu používáno různých signálů světelných a zvukových. Vynalezení elektrického telegrafu jest pro veřejné, zvláště pak světové dopravnictví úsvitem zcela nové doby, neboť zavedením tohoto, dnes nepostrádatelného prostředku dopravního výměna myšlenek národů téměř bezprostřední se stala. Podmořské telegrafy (kabely) přímo spojují starý svět s novým. Dnešního dne obepíná telegraf celou zeměkouli a telefon na vzdálenost stále vzrůstající umožňuje bezprostřední výměnu slova mluveného. Výmysl lidský nespokojil se však jen s telegrafem elektrickým, on hloubal dále, a nejnovější své výzkumy v oboru tomto korunoval telegrafem bez drátu.

Vysoce důležitý příspěvek k povznesení světového dopravnictví dlužno spatřovati v založení *světového spolku poštovního* (r. 1874), který dnes zapustil své kořeny téměř ve všech koutech celého civilisovaného světa a rozptýlen jest takměř na 114 mil. km² a více než 1400 mil. obyvatel. (Dokončení.)

*) 1 versta = 1066·79 m.

MEZINÁRODNÍ VÝSTAVA DOPRAVNÍCH PROSTŘEDKŮ R. 1906 V MILÁNĚ. Na oslavu otevření Simplonského tunelu bude konati se příštího roku v Miláně mezinárod. výstava prostředků dopravních za protektorátu italského krále. Výstava tato má znázorniti vývoj veřejného, jmenovitě světového dopravnictví a umožniti, aby bylo lze porovnati způsob dopravy moderní s dopravou starověkou a středověkou. Hlavním účelem výstavy jest náležitě objasniti jejím návštěvníkům neobyčejně rychlý vývin a pokrok moderní dopravy.

* * *

VODNÍ STAVBY V ZEMÍCH KORUNY ČESKÉ VE STÁTNÍM ROZPOČTU PRO ROK 1905.

a) Království České:

1. Regulace Vltavy	218.360 K
2. Regulace Labe	191.340 »
3. Zřízení služební budovy pro poříčného ve Štěchovicích, 1. lhůta (rozp. 32.000 K)	10.000 »
4. Státní příspěvek na kanalisování Vltavy a Labe trati Praha-Ústí, 9. lhůta (rozp. na 25,000.000 K)	1,767.000 »

b) Markrabství Moravské:

1. Regulace Odry	500 K
2. Regulace Moravy	4.000 »

c) Vévodství Slezské:

Regulace Odry, Opavy, Olše a Olešnice	103.000 K

* * *

PŘÍJEM NA RAKOUSKÝCH ŽELEZNICÍCH R. 1904. Během uplynulého roku 1904 bylo na rakouských hlavních a místních drahách dopraveno 171,380.936 osob a 113,148.173 t. zboží; celkový příjem činil 659,598.234 K, kdežto v r. 1903 přijato 648,195.816 K. Poněvadž úhrnná průměrná délka rakouských hlavních a místních drah v r. 1904 měřila 20.629 *km* proti 20.280 *km* v r. 1903, jeví se průměrný příjem na 1 *km* v r. 1904 celkem 31.974 K, oproti 31.962 K v r. 1903, t. j. o 12 K čili 0·04% příznivější.

* * *

PRŮPLAV LINECKO-BUDĚJOVICKÝ. Ministerium obchodu ve srozumění s ministeriem vnitra a orby prodloužilo úředně oprávněnému stavebnímu inženýru Rudolfu Urbanickému v Linci povolení k vykonání přípravných prací technických pro stavbu průplavu z Urfahru u Lince do Českých Budějovic znovu na dobu jednoho roku.

LITERATURA.

LITERÁRNÍ KAL.

V—. Psáti o některých věcech je často jen házením hrachu na stěnu; leč přece někdy to člověku nedá, a byť člověk věděl, že dělá práci naprosto marnou, sedne a píše přece, a v duši má slabou útěchu, že kapka vody znova a znova padající i kámen proráží.

Na mysli mám to známé bolestné místo literatury každého národa: krvavé romány. Každé nakladatelství krváků připadá mi jako mořský polyp, libující si v zakalené vodě a dosahující v ní daleko nesčetnými rameny. Voda zdá se býti klidná, tichá a přece v ní žije netvor, vládnoucí v hlubině daleko široko. Jenže polyp ničí a mrzačí jen těla, ale krvavá literatura mrzačí lidské duše.

Apoštolé národů rodí se stále ještě. Naleznete je všude, byť pořídku. Jejich úkolem je činiti lid lepším,

Digitized by Google

lidské mozky učit myslit a lidská srdce cítit; jich ideálem je krásná duše. Literatura zde v prvé řadě plní svůj úkol, pokud mám na mysli literaturu poctivou, která učí radovati se ze štěstí bližních jako z radosti vlastní a chápat cizí bol.

Spisovatel Manin Sibirjak napsal mezi svými »Sibiřskými legendami« jednu, jež nese titul »Labuť Chantygajská«, a v ní krásně líčí pěvcovu nedůvěru v sebe sama i navrácení se k jeho životnímu úkolu. Pěvci se zdálo, že minul se s pravdou ve svém životě a že v jeho písních nic není než klam, a vydal se na cestu, aby nalezl svou pravdu. Ale veliký mudrc, k němuž posléz došel, vrací pěvce jeho národu tklivými slovy:

»Jdi domů a pěj své písně ... Každá slza osušená písní tvojí a každý úsměv radosti vyvolaný písní tvou, je takové štěstí, o němž nesmějí blouznit ani chán.«

Tak je nutno hleděti na tak zvanou literaturu zábavnou a jen ten je národním spisovatelem v užším smyslu toho slova, kdo tak dívá se na svou práci a svůj úkol.

A takoví spisovatelé jsou, byli a budou vždy v národě každém. Leč jako ten příslovečný koukol mezi pšenicí, jako bejlí neužitečné, rozlézá se druhdy i pod vážnou literární maskou bejlí literární.

Literatura hnusná, vyhovující pudům, jež někdy i lidskými zváti není skoro na místě.

To je starou pravdou, že nelze člověka učiniti rázem lepším než jakým jest. A u vrstev prostředně i málo vzdělaných jde to dvojnásob těžko, poněvadž v těch spodních kalných proudech lidské společnosti snáze se loví těm, kdož nízkým pudům přicházejí vstříc, než kdo se snaží, aby i tam voda učiněna byla čistou.

Snad u nás jsou již poměry lepší než u národů jiných, pravda: u nás literatura krvavá odkázána jest již do vesnických a maloměstských zákoutí, ač i tam jednou bude lépe. Jen dobré vůle třeba!

Ještě před několika lety padaly v tomto boji výčitky, že literární díla opravdu cenná jsou příliš drahá, než aby mohl si jich dopřáti malý člověk. Leč to už dnes neplatí. Jsou dnes literární podniky, které za peníz nepatrný podávají tolik četby dobré, že i v našich úzkých českých poměrech musí to vzbuditi úžas. Jmenujeme jen Světovou knihovnu, kde svazek vybrané četby stojí deset kr., jmenujeme sbírky jako je »Libuše«, »Matice«, »Dělnická knihovna«, kde za jeden zlatý ročně možno obdržeti šest objemných svazků četby opravdu cenné, zušlechťující a vzdělávací — ano, skutečně, když to člověk rozváží, naplní ho jen úžas, že za takových okolností možno dělati nakladateli krvavých špatných románů dobré obchody, když sešit slátaniny o dvaatřiceti stránkách řídkého tisku na mizerném papíře stojí dvanáct i patnáct krejcarů. Ovšem jest to podnik vypočítaný na hloupost lidskou, ale přece se nutno diviti, jak to možno, vždyť i lidská hloupost někde končí.

Kámen úrazu — zdá se — vězí v té okolnosti, že dosud existuje zákaz volné kolportáže, že totiž tiskopisy nesmí býti prodávány tak jako je tomu s jinými výrobky lidské práce. Kolportéři krváků zákaz už dávno nectí a zanáší svou »také literaturu« do všech koutů, nebojíce se trestu, jelikož jsou pojištěni proti němu vysokou provisí, jakou krvavý nakladatel dáti může — zatím co literární plody poctivé známky marně hledají zákonitou cestou své čtenářstvo.

Zde není dosud jiné pomoci, než stále upozorňovati a stále volati po součinnosti těch lidí, kteří úkoly literatury opravdu chápou.

»Hrách házíme na stěnu!« Snad! Budou dlouho lidé, k nimž vedle krváků jiná kniha nepronikne, leč chtějme, aby bylo jich stále méně a méně. A kdo to chce, přičiň také ruku k dílu.

Bible praví, že větší jest radost v nebi nad jedním hříšníkem pokání činícím, než nad devadesáti devíti spravedlivými. Snad cítíte zde trochu podobnosti mezi tou větou a tím, co řečeno na řádkách předcházejících.

Člověk odvrácený od špatné knihy jest jako hříšník odvrácený od hříchu; a ten, kdož získán pro knihu dobrou, jest nikoliv člověkem pokání činícím, nýbrž člověkem, který nalezl cestu k své duši a tím k dobru!

* * *

SAKURA VE VICHŘICI. Joe Hloucha. Vilímkova knihovna.

Zajímavá, dosud neukončená práce, která v současné literární produkci má zcela nový originelní tón. Jest to nový, jiný svět, který nám spisovatel ukazuje. Hlavní váha spočívá v náladovosti knihy, která nám líčí život uprostřed národa, jehož jméno u příležitosti nynější války jest tak často vyslovováno. Snad budeme míti příležitost vrátiti se k této knize po jejím ukončení. Práce budí mnoho nadějí, ač jméno autora je dosud známo tak málo. Ale i při tom je jisto, že zde vládne perem literát, který vzbuzuje nejkrásnější naděje. Tolik prozatím.

* * *

ANTONÍN PRAVOSLAV VESELÝ. Životopis a literární pozůstalost. Upravil Julius Myslík. Nákladem »Ženského Obzoru«.

Před rokem zesnulý A. Pravoslav Veselý byl člověkem, jakých u nás se mnoho nerodí. Vlastní pílí vyšinul se ze sazeče na literáta, žurnalistu, a to takového, jakých žádná politická strana nemá nadbytek. Vášnivá, leč při tom až na krev poctivá duše, která mnoho trpěla. Z té příčiny v posledních letech Veselého na jeho ústech objevil se ve tvrdém rysu sevřených rtů často jizlivý úsměšek, nebo vyjela zlá poznámka. A přece jaký to byl dobrý hoch! Kdo pamatuje se na některou z jeho literárních prací, vzpomene jistě, jak srdečně dovedl Pravda — jak byl často jmenován — psát a jak miloval své lidi. Ale život konečně učinil z něho skoro duševního rozervance a vleklá plicní choroba dokončila ostatní. Vydání jeho literární pozůstalosti je nejen aktem piety k zesnulému, nýbrž skutečnou literární potřebou: v jeho pracích obsaženo je tolik poučení i politického a sociálního materialu, že kniha bude nezbytnou všem, kdož zajímají se o vývoj české politiky od let devadesátých. Životopis knize předeslaný jest pečlivou prací a sešity díla ozdobeny obálkou Františka Kupky. Nemůžeme než doporučiti k odebírání.

* * *

VEČERNÍ PÍSNĚ. Vítězslav Hálek. Hejda a Tuček. Cena 1 K.

Digitized by Google

Kdož by neznal Hálkovy Večerní písně? Není snad člověka, v jehož životě nebylo by doby, kdy srdce podlehá sladkým záchvatům mládí. A všem lidem touto chorobou u nás nemocným byly, jsou či budou Večerní písně katechismem. Nové vydání jich jest opravdu krásné a opravdu levné.

* * *

Dr. B. Foustka: SLABÍ V LIDSKÉ SPOLEČNOSTI. Ideály humanitní a degenerace národů. Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných, kniha XXV. 1904. Cena 3 K.

Z mnoha stran ozývají se v nové době hlasy, že zvláště západoevropští národové, u nichž dospěla civilisace nejvyššího stupně, tělesně upadají, že se zhoršuje tělesná podstata jejich, i že za úpadkem tělesným bude následovati degenerace duševní. Namnoze se dokonce uvádí tento hrozící úpadek rasy lidské v souvislost s pokročilou kulturou. Mají-li tyto hlasy pravdu, pak ovšem celý mohutný rozvoj moderní kultury bude zakončen smutným zvrhnutím lidstva. Poplašné tyto zprávy opírají se ve mnohém o domněle pevné výsledky vědeckého výzkumu. — Dr. Foustka kriticky ve svém spise ohledává, jakou hodnotu mají veškeré údaje o degeneraci západoevropského lidstva. Uvažuje o všech činitelích, kteří mohou zaviniti zhoršení lidské racy (pokrevenské sňatky, mísení plemen, války, náboženská a j. pronásledování, doplňování obyvatelstva z nízkých vrstev, vzrůst počtu osob slabých a degenerovaných vlivem pokročilého umění lékařského a zdravotnictví, vliv velkoměstského života, alkoholismu atd.). Pojednává dále o příznacích, ze kterých se soudívá na upadání tělesné i duševní zdatnosti a konečně mluví o prostředcích, jimiž by se dalo čeliti vlivům zhoršujícím lidstvo. Celkové závěry oslabují právem výstřední zprávy o kažení lidského pokolení; autor podává potěšující výhled do budoucnosti lidstva, ukazuje zejména, jak řadou znamenitých prostředků bude moci lidské plémě zabrániti svému úpadku, ba zlepšiti svůj tělesný stav. — Spis tento můžeme vřele doporučiti čtenářstvu všech vrstev. *B.*

* * *

KONEC HACKENSCHMIDŮV. Viktor Dyk. Nákladem J. Otty. 1904. Cena 6 K.

Jsou čtyři druhy spisovatelů. — První píší pro široké čtenáře, druzí intelligenci a čtenáře raffinované, již na literaturu kladou vyšší požadavky, třetí píší pro kritiku a poslední konečně z vnitřní nutnosti psát, z nutnosti něco říci bez ohledu na čtenářstvo široké i úzké i bez ohledu na kritiku. Knihou této rubriky jest Dykův román. Taková díla mají v literatuře svůj vyjetý osud. Kritika je chválí, aniž řekne určitě proč, literární labužníci kritice přikyvují a široké obecenstvo knihu čte a buď nerozumí, nebo hledá v ní zcela cosi jiného než autor jí chtěl říci. Spisovatel vyšel kritice a užšímu literárnímu obecenstvu vstříc tím, že knize předeslal úvod, což je u románu »věc napolovic výtečná a zbytečná«. »Konci Hackenschmidovu« předeslána proto, aby na románový obraz hleděl čtenář ze správného místa, leč i tak zůstane čtenáři, neznalému ovzduší, v němž kniha vyrostla, román na mnoha místech nepochopitelným, ač je to práce poctivá a bez odporu jedna z nejpozoruhodnějších, jež dosud u nás vidělo dvacáté století.

DIVADLO.

Nové provozování Shakespearova »Hamleta« na Národním Divadle vzbuzovalo dlouho před představením samým zájem naší intelligence. Bylo s dychtivostí očekáváno nové vypravení Shakespearova díla v překladu J. V. Sládka, který celou řadu děl tohoto básníka převedl na český jazyk v podání, jež jak svým duchem tak i, na mnohých aspoň místech, svojí přesnou výstižností odráží se výhodně od starších převodů Douchových a j. Ale nejen výprava a text zvědavost upínala se především ku novému představiteli hlavní role, role prince Hamleta, p. Vojanovi. Jaký bude tento nový Hamlet? Jakými novými rysy obohatí ho p. Vojan, jaký nový výhled do duše dánského prince poskytne obecenstvu?

Takové byly asi otázky, a dnes, když představení máme za sebou, odpovídáme k nim s upřímným uspokojením. Výprava, dík pečlivě a jemně umělecké režii p. Kvapilově, předstihla v nejednom naše očekávání a zamlouvala se nám zvláště tím, že se vystříhala romantických effektů, v nichž si obyčejně výpravy »Hamleta« libují, a snažila se to, co se na jevišti odehrává, učiniti co možno přirozeným a lidským. Ale i pokud se týče textu i výkonu p. Vojanova nečekalo nás zklamání. Naopak. Průměrnému čtenáři bude snad dosti nepochopitelným zvýšený zájem, upínající se ku Shakespearovu »Hamletu«. Chceme několika slovy ho vysvětliti a ospravedlniti:

Hamlet je totiž ze všech postav, jež anglický básník, který psal své kusy na sklonku XVI. a na začátku XVII. století, tou, v níž se náš dnešní člověk nejspíše poznává. Hamletovi, princi dánskému, zabil strýc zrádně otce, krále; jeho ženu, matku princovu, vzal si za choť a sám vsedl na trůn. Zjevení zavražděného otce zpraví syna o hanebném skutku a vyzve ho ku pomstě. To co se děje v Hamletově duši od zjevení ducha až ku zavraždění strýce, je obsahem celého kusu.

Podobné motivy, pomsta syna na otcovrahu, nebyly ani za časů Shakespearových ničím novým v dramatické tvorbě. Již staří řečtí tragikové zpracovali podobná themata. Ale zájem Hamletovy postavy tkví v něčem jiném: v jemnosti jeho cítění, v těch různých skrupulích jeho svědomí, které mu brání, aby k činu pomsty přistoupil ihned.

Právě tato okolnost vzbudila zájem mnoha a mnoha vykladačů Shakespearova díla. Výkladců Hamleta je tolik, že by se jimi dala vyplnit pěkná knihovna. Kritika, s podrobnůstkářstvím často až směšným,

Digitized by Google

zkoumala každé z Hamletových slov, napsaly se celé folianty jak má divák hledět na tu neb onu scénu Shakespearova kusu. Přirozeně, že při takovém nadbytku kritických rozumů se postava Hamletova a s ní i celý Shakespearův kus spíše zatemnil než objasnil. Tak ku př. chtějí z Hamleta činit představitele moderní chorobnosti vůle. Ne. O chorobě nemůže vůbec býti ani řeči. Toliko o intelligenci jeho ducha. Člověk bez intelligence by hned po zjevení ducha vzal meč a zabil vraha. Ale Hamlet chová jisté obavy o authentičnosti duchů. A konečně, když nabude jistoty o vině, a příležitost se takořka nabízí, neboť strýc dlí o samotě před klekátkem, zahloubán v modlitbu, mluví z Hamleta opětně intelligence: Jaká by to byla pomsta, táže se, zabít vinníka, když se kaje a tak na místě do pekel ho poslat do nebe? Jiný kritický »problem« je, zdali Hamletova matka Gertruda ví o vraždě. A přece v celé řadě míst, kdy Gertruda mluví, celým pojetím její postavy nemohl Shakespeare vysloviti se jasněji, že nebyla zasvěcena ve zločinný úklad.

Jednak touto mnohostí výkladů, jež Shakespearův kus připouští, jednak dramatickým bohatstvím, uloženým v postavě jeho hlavního reka, stalo se, že největší umělci zkoušeli svoji zdatnost na Hamletovi. Tentokrát učinil tak p. Vojan. Třeba že se nám tu nezdá tak hluboce výstižným jako Václav nebo Žižka, je to přece jen výkon, za nějž nutno mu být povděčným. Jeho Hamlet chtěl vystihnouti především to, co je na něm čistě lidského a okolní nutností ku přetvářce dohnaného. Vyhnul se jakékoli romantické pose, chtěl být přirozeným a jednal tak správně. Ale býti přirozeným neznačí ještě být prostým. A tak postrádali jsme na jeho Hamletovi poněkud distinguovanost prince. Za to tam — a to platí o 3. až posledním aktu — kde hra je nesena jednotlivými lyrickými scénami, dal nám pocítiti celou strhující mohutnost svého talentu, jenž, jak jsme měli již před léty příležitost říci, našel svoje pravé uplatnění v historických rolích.

Náš referát nebyl by úplným, kdybychom se nezmínili o Ofelii pí. Kvapilové. Její Ofelie šílená má málo sobě rovných. Pojetí její je zajímavé zvláště tím, že dovedla smířiti naturalism se skutečnou poesií, a to tak, že tvoří jediný celek, jehož obě složky, při veškeré své protikladnosti, přispívají ku sesílení celistvého dojmu.

Ve Smíchovském divadle uspořádal »Kruh českých spisovatelů« cyklus divadelních her, v němž mimo několika cizích dramatických autorů, uvedl s úspěchem na scénu Hilbertovu »Pěst«, Kamínkovy »Nové cesty« a Dykovu aktovku »Premiéru«. Hrdinou poslední je spisovatel a dějem celé aktovky je konflikt mezi dosavadní skutečně uměleckou tvorbou spisovatele Treblicha, které se nedostalo uznání a posledním jeho kusem, úmyslně povrchním, jehož premiéra byla přijata s nadšením. Pan Dyk pojal tento konflikt tragicky: nechá Treblicha se na konec zastřelit.

Přiznáváme se otevřeně, že nechápeme řádně této tragičnosti. Není dvacetiletého poety, který by nevěděl, že se kritika může zmýlit právě tak, jako obecenstvo, že úspěch mívá zprvu, u nás jako jinde, obyčejně pseudoumění a teprve mnohem později umění skutečné, a že, potřebuje-li umělec ku své tvorbě uznání veřejnosti, pak nechť se stane pseudoumělcem, nebo nechť cestuje jako commis voyageur. Ale k tragice nenalézáme tu ještě žádného důvodu. Problem je ne buď pochopení nebo smrt, nýbrž buď jsem silný nebo slaboch.

Zvláštní je, že p. Dyk, který jak v poesii tak i v prose svým novým románem »Konec Hackenschmidův« zaujal tak význačné místo v naší literatuře, v dramatu neukázal dosud svoji individualitu. Je to nedostatek toliko technický nebo vzpírá se dramatické tvorbě celá povaha jeho nadání? Je na p. Dykovi, aby si to uvědomil, a shledá-li, že nastal druhý případ, aby nemarnil svých sil. *O. Theer.*

* * *

POHOSTINSKÁ VYSTOUPENÍ. Pí. M. Hübnerová, vynikající člen činohry Národního divadla v Praze, vystoupila v minulých dnech pohostinsky v Národním divadle v Brně ve Šmahově »Zlatě«. Umělkyně těšila se v Brně vřelé a upřímné pozornosti české žurnalistiky i českého obyvatelstva, které na pí. Hübnerovou vzpomíná jako na člena tamějšího Národního divadla. Pí. Hübnerová jest z řídké řady umělkyň a umělců, kteří na prknech divadelních svou virtuosní divadelní technikou a vrozeným uměleckým talentem mají za úkol často před řadami obecenstva »zachraňovati« střední kus, který v jiném případě zakončil by fiaskem. — Jak se dovídáme, vystoupí pí. M. Hübnerová dne 25. a 26. března v Olomouci při ochotnických představeních, z nichž jedno bude uspořádáno ve prospěch Sdružení česk. novinářů. — *á* —

CESTOVNÍ OBZOR.

Zahajujeme první číslo »Pražské Lidové Revue« také touto rubrikou. V kruzích hlavně úřednických cítí se potřeba vzájemného vysvětlování, jak účelně tráviti dovolenou, jež nazvíce se pohybuje mezi 14 dny a nejvýše čtyřmi týdny. V Německu cestují již i školáci čtrnáctiletí ve velikém počtu. U nás od několika let teprve lidé v jistém společenském postavení.

Čím dále tím více jich přibývá a známe již případy najmě u úřednictva v bankách, že není již skoro nikoho, kdo by alespoň týden neztrávil úplně prázdninovým cestováním. Chopili jsme se proto příležitosti, jež se nám poskytuje v tomto listě a chceme, pokud nám vyhrazeno bude místo a podpora interesovaných kruhů dovolí, věnovati se účelu vytčenému cele. Utvořili jsme kroužek neznámých

Digitized by Google

již teď a budeme přinášeti vše, co ku zdaru této ušlechtilé zábavy přispívati může.

Milerádi budeme přinášeti i cestopisné črty našich pánů předplatitelů a krátké zprávy z cest, jež prosíme vždy nejdéle do 20. každého měsíce na adresu redakce t. l. zaslati.

Dostáváme již teď několik dotazů, jež doporučujeme zájemníkům laskavé pozornosti. Není třeba, aby dotazovaný zodpověděl veškeré otázky jednoho uceleného dotazu; stačí, když i jen porůznu roztroušené otázky zodpoví a to třeba jen kuse. Pořadatelstvo veškeré došlé šifrované dopisy otevře a obsah jejich v celkovou odpověď sestaví zajisté ku spokojenosti všech tazatelů. Prosíme proto za šifrování obálek i dopisů a kromě toho za podepsání každé zprávy, abychom mohli v nutném případě i blíže s dopisovatelem se seznámiti.

DOTAZY.

* Hodlám letos společně s dobrým přítelem vykonati cestu na Rus. Budeme míti k tomu asi 22 dní v měsíci srpnu. Běží nám hlavně o to, jak se na Rusi cestuje rychlíkem v III. třídě? Jaká je strava v lidových velkoměstských hostincích? Jaké ceny jsou v průměrných hotelech? Mnoholi se asi platí izvozčíku za hodinu v Petrohradě a v Moskvě? Nečiním-li jiných dotazů, vysvětlujž si to laskavě tázaný tím, že myslím vše ostatní nalézti v cestovních knížkách. Laskavé zprávy buďtež řízeny na adresu t. l. pod značkou »G. & W.«

* Kolikadenní návštěva stačí ku poznání zajímavostí metropole uherské, Budapešti? Odpovědi pod zn. »Dovolená 14 dní« do redakce t. l.

* Za jaký nejkratší čas dala by se vykonati cesta k severnímu mysu po případě s menšími přestávkami na zpáteční cestě v městech švédských? Jaké vydání by bylo s touto cestou spojeno při nejskromnějších nárocích? Odpověď prosím pod značkou »Bankovní úředník« do redakce t. l.

* Mohu obětovati jen týden ze své dovolené na menší cestu po Čechách. Chtěl bych navštíviti některá německá města. Jak si počínati při sestavení cestovního programu, aby cesta byla co nejstravnější? Odpověď prosím pod značkou »Magistrátní kancelista« do redakce t. l.

* Jaké nejzajímavější partie dají se probrati v rakouských Alpách za 14 dní bez výstupu na jednotlivé hory a to pomocí dráhy mezi jednotlivými partiemi tak, aby se jich dalo pokud možno nejvíce zcestovati? Odpověď prosíme pod značkou »Duchovský« do redakce t. l.

* Chtěl bych se podívati do Monte Carla. Rád bych při té příležitosti viděl na cestě některé zajímavosti přírodní atd. Žádám užitečných pokynů pod značkou »Lidově« do redakce t. listu.

BELLETRIE.

J. S. Machar:

Z BÁSNÍ:

CHRUDIMSKÁ LEGENDA.

V chrudimském kostele je obraz Spasitele
na desce dřevěné, jež červy rozryta,
zašlý a začouzen, plod ruky neumělé,
a k svatým památkám se vlasti počítá.

Neboť když před věky roj švédských násilníků
zem plně bědami i v starou Chrudim vpad,
i v kostel vtrhli prý a po svém mrzkém zvyku
pít začli divoce a hýřit, v kostky hrát.

Tři z nich prý sebrali tu malbu posvěcenou,
obrázek Ježíšův na dřevě prostičký,
a džbány na zemi a obraz na kolenou,
na svatou podobu vrhali kostičky.

Klobouky s chocholy na stranu posunuty
— rejtharí byli to — se zle už kývaly,
a žerty necudné hlas jejich mluvil dutý
a vína potůčky po bradách splývaly.

Z nich jeden konečně, tvář vínem rozpálená,
a prohrou rozčilen do výše vyletí:
— U ďábla, římanská ty modlo pobarvená,
což jsi mi nemohla svůj palec držeti?! —

A kord svůj vytasí a bodne Spasitele . . .
Mráz proletí příšerný po zádech vojáků —
a zázrak! Z obrazu proud krve vytrysk vřelé
a vstříkne do očí a v líce žoldáku.

A hrůzou zděšeni a divem přemraženi
rejtharí utekli . . .
A proto rok co rok
procesí nábožná při hudby hlučném znění
k svatému obrazu ze všech krajů řídí krok.

V tom starém obraze, v té líci Salvatora
prý ještě jizva je, jež hlásá onen div.
— — — — — — — —
A bude pravdou vše, co vyprávěl jsem shora,
neb ten, jenž mně to řek, je, trvám, ještě živ . . .

Digitized by Google

PROBLEM ŽIVOTA.

Malá Sylva mudrovala
o čase a o životě:
Je to divné. Vzpomínám-li
jenom na dny nepříjemné,
když se máma rozhněvala,
když jsem rozbila si pannu,
když mi něco odepřeli,
co bych byla ráda měla —
tu se zdá mi, že jsem žila
tuze tuze dlouhý život.
když zas na ty chvilky myslím,
kdy mi bylo, že se všechno
na mě směje a já na vše —
zdá se mi můj život krátkým,
jak bych včera přišla na svět.
Je to všecko tuze divné...

Malá Sylva myslí, myslí
na záhady délky času,
na záhadu svého žití,
jako myslily a myslí
celé věky moudré hlavy
básníků a filosofů,
moudré hlavy, které v posled
nedomyslili se jinam,
než ta milá tmavá hlava
a ta moudrost malé Sylvy.

POZNÁMKA.

Když Eumenes král přišel do Říma,
by přátelsky dal zprávu senátu,
že zbrojí macedonský Perseus,
tu zpil se jeho zjevem hrdý Řím:
tu senát, konsulové, tribuni
slov jeho jati byli hladkostí,
a na ulicích lid jej provázel
divě se chodu, gestům, postavě
i královskému vínku ve vlasech.

Jen Cato, jehož hlavou zrzavou
již prolezaly třpytné šediny,
posměšně pozíraje zelení
svých pohrdavých očí kočičích
na vzrušení to, nedbal Eumena
a chladným byl, kde všichni hořeli.

A když pak senátoři v sezení
obstoupli křeslo jeho v hovoru
a líčili své dojmy z Eumena,
máv pouze rukou svojí žilnatou
a řekl suše: Nemám krále rád,
neb králové, a z nich i nejlepší,
jsou vždy jen lidožravá zvířata. —

Před věky dvaceti to Cato řek,
a my dnes čtouce slova Římana,
se zlomyslně smějem bludu jeho —
neb dívati se takto na krále,
to posměch byl by celé kultuře,
pomníkům slávy, bitev vavřínům
i sobě samým, sobě především.

Pak historii, žití učitelce,
jak učívali se jí ve školách
dědové naši, otcové i my
a jak se děti, jak se vnukové
jí budou učit k blahu svému dál.

Zde mudrc Cato zbloudil důkladně.

A. Bachtiarov:

VOLNÍ LIDÉ.

Z ruštiny přeložil *Jan Wagner.*

Čeho mně třeba? Co mně schází?
Takto mluvil bosák, zvaný Vaňka Zvěr, sedě »na šchérách« t. j. na pryčně v noclehářském domě Makokina, jejž tuláci nazývali domem hraběte Morkovkina, spravuje svou jedinou, silně obnošenou košili, která šířila odporný zápach.

»Není mně ničeho třeba! Mám všechno!.... Všechno své s sebou nosím... Břicho mám jako buben!«

»Jsem nasycený a opilý a nos mám přecpaný tabákem!« pravil jeho sousedna pryčně Leška Peskar.

»Dnes, bratře, zašel jsem k matkám*) se nacpati! Nacpal jsem se na dva dni!«

»A já jsem stál na Nikolském!... Práci jsem hledal! Nikdo mne nechtěl! Lidu jest příliš mnoho! Chtěl jsem se najati na senoseč, ke kosení sena!... Pohořel jsem!... Šel jsem »střílet«, ale jen »hop« jsem si vystřílel (t. j. nocleh).«

»Byl jsem také na Nikolském, ale také jsem nic nesvedl,« pravil třetí bosák, Nikolka.

»Oh bratří, našinců je zde málo!... Míst volných jest mnoho!« tenkým hláskem ozval se Timoša, který teprv nedávno přijel z Moskvy do Petrohradu.

V okamžiku tom Vaňka Zvěr slezl s pryčny a přistoupil k hořícímu krbu s košilí v ruce.

»Kam máš namířeno Váňo?«

»Chci vytřásti ty mrchy!«

S velikou rozkoší vykonav toto autodafé, vrátil se, vylezl na pryčnu a posadil se.

»Jsem spokojen se svým osudem!... Peněz jsem neměl; vyšel jsem si ven, střílel jsem chvíli, a teď

*) »Matkami« nazývají bosáci několik starých starověrek za Moskevským šrankem, které zdarma krmí hladové, ať přijde jich jakýkoliv počet. K obědu předkládá se chléb a ščí (zelná polévka). Možno se najísti do syta.

Digitized by Google

peníze mám! Mnoholi mně třeba?... Mnoholi mně třeba? Na »hop« to stačí... Míst jest mnoho proto, že naši lidé rozejeli se po villách,« pravil Vaňka Zvěr, odpovídaje na otázku Timoši.

»Po jakých villách?«

»Po volných bytech!«

»Letního času možno přenocovati pod každým křovím!« zapištěl Leška Peskar.

»Kam pak?«

»Kam!«... Do Šuvalova, na Kamenku! Jest takový les!... Za Moskevský šraňk — do lesa Rumjanceva!... Také na Kulíkovo pole, na Gorjačeje pole... Což pak najde se málo volných míst pro našeho bratra kolem Petrohradu? Podívej se, všechny noclehárny jsou nyní na polovici prázdné, všichni se rozutekli: jedni do lesa, druzí na bárky, třetí pod křoviny«...

»Nač otálíme, bratří!« pravil Peskar.

»Leško, seber četu, jež chtěla by jíti do lesa!... Jdi a zeptej se našich!« navrhoval Vaňka Zvěr.

»Z čeho byli bychom tam živi!«

»Eh, hlupáku! Nyní doba hub; budeme sbírati hřiby a prodávati je!... Hlady nezemřeme!«

»Nyní jest v lese hezky!« podotkl starý košťatář, jenž každodenně chodil do lesa vázati košťata, jež prodával v městě kus po kopejce; »a jest tam rozkošný vzduch, motýlové, brouci a rozmanití ptáci«...

Peskar běžel do sušírny, kde nocleháři suší své šaty a také kouří, tak že byl zde kouř k nesnesení. Oznamoval shromaždivším se soudruhům:

»Bratří kdo chce jíti s námi do lesa?«

»S kým?«

»Se mnou, Vaňkou Zvěrem a Timošou Moskevským!«

»Do jakého lesa?«

»Budeme přemýšleti, kde bylo by to lepší!«

»Inu což — s největší radostí!«

S různých stran rozlehly se hlasy: »Chci jíti s sebou, zapiš mne!« Sebrala se četa o patnácti mužích, která byla ochotna přestěhovati se do lesa. Bez hluku a křiku, spíše tajemně, s věcným výrazem v tváři — všichni shromáždili se na pryčnách vedle Vaňky Zvěra.

»Kam půjdeme?«

»Na Kamenku!«

»Aby tě čert vzal! Před několika dny byla tam uspořádána štvanice, při níž bylo šedesát mužů zatčeno!«

»Kam tedy?«

»Za Moskevský šraňk!«

»Do Rumjancevského lesa?«

»Jest tam ticho!.. Nikdo nebude nás tam znepokojovati!«

»Jen hajného Michejiče třeba si získati!«

»Jest to řádný hoch! Lituje našince!«

»Musíme vše zařídíti na základě kooperace: polovice z nás bude sbírati hřiby, druhá pak polovice bude choditi do města je prodávat! A stržené peníze půjdou do společné pokladny!« navrhoval organisující se společnosti bosáků Vaňka Zvěr.

»Dobře! Dobře!«

»Výborně!«

»Všichni svornou prací!«

»Jeden za všecky, všichni za jednoho!«

»Kdo bude naším pokladníkem?«

»Leška Peskar!«

»Co? mohu tak učiniti! Díky, bratří, za důvěru!... Nebojte se, ani kopejky Vám neutratím! Také nepráskнu do bot, jako nějaký pokladník z banky!«

V okamžiku tom dozorce noclehárny, dobromyslný stařec, obcházel noclehárnu, připomínaje tulákům, že jest již čas jíti spat a ustati v hovoru.

»Pánové, ustaňte v hovoru! Ostatní nemohou spáti! Vždyť nejste doma!«

»S Bohem Maksimiči!«

»Jak to?«

»Zítra k tobě nepřijdeme!«

»Kde budete nocovati?«

»Přestěhujeme se do volných bytů!«

»Kam?«

»Do lesa, na svobodu!«

»S Bohem!«

»Na zimu nás zas čekej!«

»Toť se ví — jste našimi hosty!«

»Nyní ani preclíkem nás sem nepřivábíš: v lese jest hezky!«

»Jen dejte pozor, aby vás nechytli!«

»Jsme — starými vrabci!«

»Jen ať nedostanete se na postrk!«

»Nikoliv! Není tam »pavouků« (policistů). Jest tam volná prostora, svoboda!«

»Toť vaše věc«...

Druhého dne četa bosáků husím pochodem, v značné vzdálenosti od sebe, aby neupoutala na sebe pozornost »faraonů«, ubírala se Moskevskou silnicí k Triumfální bráně. Každý z nich měl přes rameno přehozenou brašnu nebo uzlík v rukou. A Vaňka Zvěr, společně s Leškou Peskarem, nesli dosti objemný kotel, prostrčivše do uší hůl.

Triumfální brána určena byla za místo odpočinku. Po krátkém odpočinku šli zase dále.

»A zde jest les!«

»Jaké jsou to sosny!... Jaká to huština?«

»A což ten vzduch, vzduch! Stále bych ho jen hltal...

Vypadá to jinak, nežli v noclehárně Maksima!«

»Jest zde hezky!«

»Jest to, bratří, boží sad!«

»Zde každá travička, každý brouček oslavuje Hospodina!«

Po příchodu do lesa četa bosáků ihned vyhledala hajného.

»Nevyháněj nás, Michejiči! Prosíme tě za to a ukláníme se ti až k zemi! Přicházíme jako přátelé!«

»Což já? Les jest panský! Panstvo žije v cizině! Jen nedělejte žádné hlouposti! Žijte si zde, ale koukejte, abyste nic neprovedli!«

»Bůh uchovej! Možná že na jiném místě něco se stane, ale u tebe — nikdy!«

»Spolehej se na nás! Jsme tvými věrnými hlídači!«

»Žádného zlého člověka sem nepustíme!«

»Dobře, bratří!«

»Díky!... Nu, s Bohem, Michejiči!«

»Žijte s Bohem!«

»Budeme moci sbírati hřiby?«

»Jen si je sbírejte!«

»Nu hoši, nyní vystavíme si boudu!«

Bosáci odešli do hloubi lesa na skryté místo a začali stavěti boudu, která za špatného počasí měla jim poskytnouti útočiště.

Digitized by Google

Kromě toho scházeli se zde ke společnému obědu. Sehnuli tři dosti tenké břízy a svázali jejich vrcholky. Takovým způsobem docílili kostry pro chatrč. Po straně nastavili tyčí, na něž naházeli spoustu chrastí. Zřídili cosi jako samojedský »čum«; byl dosti prostorný a po straně měl otvor — vchod. Na zemi nakladli chrastí, jež shora přikryli březovým listím a lůžka byla hotova.

Improvisovaný čum byl stálým bydlištěm Vaňky Zvěra, Peskara a Timoši.

Všichni ostatní soudruzi rozptýlili se po lese a zřídili si každý dle svého vkusu díry a doupata, do nichž zalézali na noc.

V očekávání hřibů bosáci sbírali konvalinky, trhali květiny a když se jim to podařilo, také střemchu a šeřík a vše nosili do města na prodej.

Potom vyhledali trávu z čeledi okoličnatých, známou u cukrářů pod jménem záře, jejíhož dutého stvolu, jemně nakrájeného, používá se od cukrářů ke krášlení sladkých pirohů. Když nastaly hřiby, celá společnost za prvního ranního svitu rozptýlila se po lese. S dlouhou holí v ruce a s košíkem na zádech vykračoval si Vaňka Zvěr po lese: brzy podíval se pod křoví, brzy rýpl holí do loňského listí. Dívá se, neskrývá-li se tam někde hřib. Kde našel jeden hřib, tam hledal druhý. Jde a sám dívá se ku předu, obraceje hlavu na strany. Když spatřil velký hřib, přistoupil k němu, uklonil se a uložil ho do koše. K večeru všichni soudruzi shromažďují se s hřiby na společném bytu — v čumu a odevzdávají hřiby »chodákům«, kteří druhého dne záhy z rána odnášejí zboží do města, na Senné náměstí (v Petrohradě).

Tamtéž, na Senném náměstí, za stržené peníze kupují nezbytné potraviny a přinášejí je do lesa. Peskar, konaje službu pokladníka i kuchaře, vařil celé společnosti nějakou polévku nebo kaši. V neděli měli též vodku. Tohoto dne celá společnost odpočívala a ležíc na zemi, vyhřívala se na slunci. Vaňka Zvěr, Peskar a Timoša váleli se v čumu, ležíce na stromovém listí.

»Uf! To jsem se napral!« pravil Vaňka Zvěr.

»Co jest ti?«

»Kaše nebyla náležitě uvařená! Mám břicho takové, že možno na něm žito mlátit!... Ale hezky je zde?«

»Boží požehnání«.

»Sluníčko zrovna pere do lopatek!«

»A co jest lidí v Petrohradě, kteří ani božského světla nespatří... Žijí jako krtkové...«

»Jest jich mnoho ve službě...«

»Za to my jsme lidé volní!«

»Žijeme uprostřed polí a dřímajících lesů!« deklamoval Leška Peskar.

»Čeho mně třeba? Co mně schází? Jsem se vším spokojen! Mám všechno!« pravil filosofickým tónem Vaňka Zvěr, dělaje si cigaretu ze špinavého, zamaštěného papíru a nabíjeje ji takovým tabákem, že od něho nos praskal...

M. Pernica:

PŘED KATASTROFOU.

STUDIE.

Rozhovor kněze s kupcem stával se stále vleklejším. Kněz zlobil se pro cosi na Hardena, a kupec umlkal, protože nevěděl, kdo je to Harden. Čítal noviny pouze v neděli, a dva týdny stačily, aby jeho vědomí úplně vyčistily ode všech politických, místních i osobních přítěží. Když po chvíli začal zas kupec o cenách pokrutin a sladu, mlčel kněz, protože věděl o sladu velmi málo, o pokrutinách už zhola ničeho.

Hovor vázl vždy více a obmezoval se konečně na občasné poznámky, ale už jen nesmělé, týkající se zcela všedních věcí. A znenáhla, aniž bylo to nápadno, zanikaly i poznámky, a nevlídný chlad rozepjal se kolem kněze i kupce.

Všem tak připadalo, jakoby kola vlaku zrychlila své tempo. Už to železné bušení pod podlahou vozu nebylo tak monotonní, vždy trhavěji a nepravidelněji otřásaly se skleněné tabulky v oknech zamžené večerním chladem.

Uvnitř vozu houstl vzduch. Venkované, stojící u okna na chodbě podél levé strany, bezmyšlenkovitě dívali se ven, kde byla tma, sem tam zrýsovaná zablesknuvší se svítilnou u trati. Zápach laciného tabáku ve špinavých kotoučích dýmu uléhal jako balvan na hrudi přítomných žen. Žid krčící se v koutku už po desáté rozháněl dým napuštěným kapesníkem a na konec hubenými prsty přitlačil šátek k nosu. Kdykoliv pohlédl na zarostlou, zjizvenou tvář svého protějšku, pomalu mízící již v oblacích čpavého kouře, stáhly se jeho rty k odpornému výrazu zlosti a pohrdání.

Kdesi na lavici zasténalo dítě, a ozval se konejšivý šept ženský.

Svítilna ve stropě nadarmo zápasila s dusivou mlhou, z níž svítily bledé, unavené tváře. Atmosféra se zhušťovala nesnesitelně. — Hovor zatím přestal všude, a jen táhlé zívnutí nebo chorobný kašel chvílemi rozryl ticho. Všichni bděli, i ti, jichž víčka se semkla pod nesnesitelnou tíží ovzduší, ale nikdo se neodvážil promluviti. Podlouhlý vůz, vlečený a zmítaný po kolejích se závratnou rychlostí, bral na sebe děsivou tvářnost, cosi nevysloveně hrozného ukládalo se na jeho stěny, strop i do všech koutů. Katastrofa . . .

Všem mimoděk se vetřelo to slovo do duše. Nikdo ho nepronesl, všichni se mu bránili, ale bylo tu, mluvilo z ustrašených očí, z nervosních pohybů. Suggesce stejného pocitu vlévala se všem do žil, byl jí nasycen vzduch. A rychlovlak zdvojnásobenou prudkostí vrhal se vstříc nejistým tmám, co chvíli proudy jisker roznesl mrazivý vítr do zasněžených polí.

Tulák s četníkem v uzavřeném kupé jediný byl intaktním proti útokům dorážející hrůzy. Blížilo se krajské město, a nepokojné trhanovy oči pod špinavou čepicí úsilně snažily se proraziti tmu, zvyklé jsouce odhadovati i bez pomoci světla. Věděl, že budou vystupovati, a mořil se úvahou, nebylo-li by možno bez obřadů rozloučiti se s četníkem.

Ostrý hvizd elektrisoval cestující. Vyděšené tváře prodloužily se mžikem ve chvatné otazníky. A současně ztrnul, zarazil se dech... Co je? Nikdo nemá odpovědi.

Digitized by Google

Bezzubé stařence octl se v ruce klokočový růženec a bezbarvé dásně mumlaly modlitbu . . .

V té chvíli vyšel četník s tulákem na chodbu a postavil se k oknu. Všem bylo již patrno, že vlak dávno přestoupil vyměřenou mu rychlost. Vůz letěl v před, stěny praskaly a úpěly, jedno okno se rozlétlo ve dví pod hrozným tlakem vzduchu. Všichni trnuli bledí, bez krůpěje krve, s očima rozšířenýma strachem, neslyšeli ani, jak bolestně zaúpělo dítě, svržené nárazem se sedadla.

A potom, když studený vítr zalehl oknem dovnitř a rozprášil mlhu, s vracejícím se vědomím zkázy ozvaly se zoufalé výkřiky prorývající duši. Stařena modlila se hlasitě, kněz vztáhl ruce k nebi a kupec shroutil se na zem . . .

Byla to chvíle několika vteřin. Nikdo, ani četník neviděl, jak tulák bleskurychle protáhl se rozraženým oknem a zmizel ve tmě zachytiv se zábradlí . . .

Kdosi urval rukojeť ochranné brzdy. Na vteřinu zavládlo ticho.

Tu zadunělo pod podlahou, ozvalo se pronikavé zaskřípnutí, hukot kol ztichl, krátký náraz, trhnutí vymrštěného vozu, pád — a zas bylo ticho.

Katastrofa nadešla . . .

NA VESUV!

ČRTA CESTOPISNÁ.

Zachtělo se mně a dvěma přátelům mým použíti třínedělní dovolené k cestě po Italii. Rozvrh dní nedovoloval tráviti v Neapoli více než tři a půl dne a z toho kraťoučkého pobytu dokonce jen 10 hodin vyměřeno k prohlédnutí zasypaného a opět vykopávaného města Pompeji a k výstupu na Vesuv.

Býti v Neapoli a neshlédnouti tyto dvě zvláštnosti světa, nebylo pro nás myslitelno a každý jiný časový rozvrh znamenal buďto vypustiti z dalšího programu cesty některý důležitý bod nebo protáhnouti dovolenou (což ostatně by se musilo státi hned trojmo) a kromě toho překročiti dosti citelně rozpočet; Cook & Son, mezinárodní cestovní společnost, mající výsadu tam na jihu brakovati kapsy svých spolubližních, uspořádala si totiž program jednoduše tak, že vás při dvoudenní exkursi dopraví na ostrov Capri, do Sorrenta a na obě již jmenovaná místa, ale — za pětinásobný poplatek oproti onomu, který jsme byli nuceni vydati při jednodenní cestě. Těží prostě při všem: při dopravě po parníku, z lodičky do »modré jeskyně« na ostrově Capri, ze stravy a noclehu v hotelu v Sorrentu, za dovoz kočárem atd., takže, počítáte-li ještě s nevyhnutelným zpropitným, při této druhé kombinaci nezbývá vám, než hodně hluboko do svých kapes hmátnouti, a to nebylo účelem naší cesty . . .

Tedy: setrvati při prvním způsobu bylo v každém směru hospodárnějším a neodvislejším, nicméně byl to přece nejdražší den celé cesty. V záznamech mých se objevuje číslice 70 lir vzdor spořivosti až úzkostlivé.

Za dopoledne, nebo lépe řečeno, za 2 hodiny prohlédnete v Pompejích domy zevně i uvnitř, projdete celou řadou ulic a význačnějších budov, dáte se několika špatně naučenými německými větami průvodcovými poučiti o významnosti toho či onoho předmětu, zvednete z dlažby mosaikové kousek na památku a v tropickém vedru, když prokřižovali jste o velké žízni mrtvé město v rozsahu asi Českého Brodu, odcházíte opět, znaveni tělesně a potěšeni duševně, že nabyli jste jistého pojmu o způsobu života starých Římanů za dob Kristových, abyste v nejbližších hodinách shlédli zlověstný Vesuv . . .

Po krátkém občerstvení v hotelu »Suisse« nutno již o dvanácté hodině polední vsednouti do připraveného otevřeného kočáru a již to jde ku předu vyprahlou a zaprášenou silnicí nejdříve po rovině, potom místy mírně do kopce, tu pobřežními osadami na úpatí Vesuvu ležícími, jako: Torre Annunziata, Torre del Greco a Resina (osada tato vystavěna je na zasypaném Herculanu), střídavě vinicemi, až stanete u dolejší stanice elektrické dráhy.

Po půlhodinném as čekání na příjezd vozu shora, vsedá jen celkem asi jedenáct cestujících, nás v to počítajíc. Po výměně signálů jede vůz nejdříve mírným vrchem viničním vzhůru až k pozorovací stanici, potom příkreji s použitím ozubených kol a kolejnic. Odtud pozvolna živá příroda se vytrácí, v zápětí již projíždíte výhradně tmavou, buď zkamenělou nebo seskalnatělou lávou, místy kolem celých studených suchých jezer, potoků a vodopádů lávových — přípustno-li použíti těchto porovnání — až stanete u restaurace, do níž arcif není dosud potřebí vkročiti.

Poohlédnete se a vidíte — jsouce asi 1100 metrů právě nad mořem — úchvatné panorama moře před zrakoma vašima se rozkládajícího.

Několik kroků od restaurace je dolejší stanice lanové dráhy k vrcholku a ježto podnikatelé vypočetli jen krátkou lhůtu na rozmyšlenou, nezbývá nežli nasednouti.

Dva spolucestující si výstup rozmyslili a zůstali zpět, tušivše, že další cesta nebude již tak utěšenou.

Lanová dráha činí dosti nepříjemný dojem: jede ne již lávou seskalnatělou, ale — písčitou, černou. Na pravo, na levo písek a zase písek. Trať je velmi příkrá a k tomu asi trojnásobné délky naši lanové dráhy na Petřín. Za chvíli vás vytáhla k hořejší stanici.

Jistému, třeba jen mírnějšímu záchvěvu se neubráníte, vždyť jste sem šli, důvěřujíce v Baedeckra a v jiné pomůcky cestovní v přesvědčení, že celé pokračování cesty od konečné stanice ku krateru je tak neviňoučké, nepatrné a jen asi 10 minut trvající; sotva však jste opustili malou budku staniční, již na přivítanou dostanete řádnou porci onoho ostrého černého písku do očí a v tom již také vdychujete první dávku dusivého sírou prosyceného kouře.

Hlouček průvodčích nabízí své služby. Jeden z nich vybírá státní poplatek za přístup ke krateru v obnosu tří lir, druhý, třetí, čtvrtý nabízí své služby jako znalý angličiny, francouzštiny atd., pátý chce vás táhnouti ručně lanem, šestý vás béře pod paží, sedmý vás chce od zadu strkati a tak, nevzpamatovavše se ještě, odmítáte jich »vzácnou« nabídku napořád, předpokládajíce, že bez pomoci to také

Digitized by Google

půjde, když v tom již znovu vdechujete silnější proud dusivého kouře.

Učiníte několik kroků vzhůru a písčitá půda sesouvá se vám pod nohama. Vzedmutý větrem písek znovu a znovu nemilosrdně vráží se do obličeje a tu teprve uvědomujeme si pravou situaci.

Ostatní šťastnější cestující jsou již o 30 metrů výše, davše se tahati, strkati, podpírati atd. Jeden hořejší společností odmítnutý průvodce vrátil se k nám a nabízí se svou »němčinou«, nejsme-li snad »Tedesco« (Němci), on že nám ukáže vše, co jiní viděti nebudou.

To nás přivábilo i přijali jsme jej.

Nicméně vytrpěti trápení pískem a kouřem způsobené bylo nám všem stejně údělem a tak nás bodrý (náhodou) ten muž vedl ke krateru, když ostatní cestující zrovna zoufale odtamtud již prchali.

Nebylo jinak ani možno. Zažili jsme to v nejbližším okamžiku také. Šílená zvědavost nedá se však udržeti. Ve chvíli takové utéci, bylo prostě nemožností. Býti již jen deset kroků od záhadného pro nás krateru a neuspokojiti rozvášněnou touhu nepřipadlo ani jednomu z nás na mysl, vždyť jsme chtěli viděti ještě více . . . Se šátkem na ústech a nose, kašlajíce a těžce oddychujíce, přiskočili jsme alespoň na vteřinu na samotný okraj jícnu, chtějíce n ě c o v něm viděti, avšak: zklamání . . . Jícen v rozměrech asi našeho Betlémského náměstí vyvaloval zvolna kouř plnými svými rozměry, tak že bylo viděti jen asi 5 metrů hluboko, pokud totiž byl kouř svou řídkostí ještě průsvitný.

Odstoupili jsme opět a vidíme, jak všichni ostatní cestující ihned přímo k stanici zpět pospíchají.

Náš průvodčí však patrně v nás rozpoznal větší hrdiny a odvedl nás poněkud stranou, takovým asi směrem, jako by chtěl naznačiti, abychom s ním krater obešli.

Na místech těchto nebylo však již tolik kouře a já octl se v okamžiku a beze slov v nepříjemné situaci. Jeden z přátel pochopil ihned, co průvodčí zamýšlí, hlavně když nás ujišťoval trhanými špatně vyslovovanými a v běhu pronášenými slovy německými, jako: kajn švéfel, fryše láva, šénes panorama, a již byl pohotov následovati průvodčího; naproti tomu křičel druhý přítel, že po té stezce na okraji kráteru na jedné a srázné stráně na druhé straně nepůjde a že se raději vrátí. Já pak, stoje mezi oběma, neměl jsem valné chuti ani vrhnouti se s dvoučlennou pouze výpravou v neznámo, ani se vrátiti s nepořízenou, a tak jsem nejdříve zarazil výkřikem náš předvoj a chopil jsem snaživého průvodčího pod bradou za kabát, chtěje z něho vynutiti poctivé přiznání, jak dlouho nás v onom nebezpečí při obchůzce jícnu hodlá pozdržeti.

Na moji otázku: »Kvanto tempo čirkolaro kratero?« sestavenou z nouze největší a ze slov snad ani ne italských a k tomu ještě doprovázených pohybem ruky do kruhu, odpověděl náš statečný průvodce s nadšením a náruživostí jen Vlachům vlastní: »Dieci minute!«

To mne povzbudilo i kázal jsem průvodčímu nejrůznějšími posuňky, aby jednoho z přátel mých vyprovodil nazpět z nebezpečného místa a pak, že to půjde ve třech zase dále.

V minutě se vrátil a již byl před námi, uváděje nás svým příkladem do klusu. Co chvíle, to vždy nový obraz plný vzrušení . . . Střídavě: pěkná vyhlídka, žlutá síra pod nohama, krater s druhé strany (avšak tentokráte vítr odháněl kouř od nás, tak že bylo přece možno o něco hlouběji bez hrozícího zadušení nahlédnouti); dále: pod námi pod svahem »rybník« pohybující se lávy tmavošedé a tmavohnědé barvy — to vše shlédnuto v klusu s malými přestávkami.

Od tohoto okamžiku však nastal neočekávaný obrat: Poklus nepostačil. Musili jsme skákat, neboť jsme se octli na h o r k é p ů d ě. Tu vyfukuje kouř ze země jako z píšťaly na lokomotivě, tu zase balvan, pod nímž se půda odpařuje a nejzajímavější okamžik — arciť že okamžik v pravém smyslu slova — neboť jinak znamenalo trochu delšího pozdržení propálit boty a chodit bos; bylo nám dopřáno nad stružkou lávy v šíři asi 10 cm. ohřáti si ruce.

Tím skončena výprava. Ještě kousek s námi běží průvodce šikmo dolů a směrem k stanici, pak nás zastaví a chce zpropitné. Zasloužil si ho. Neopomenul nás však upozorniti, abychom druhům jeho řekli, že dostal pouze »una lira«.

U budky staniční dáte si pak k závěrce vycíditi boty a ježto jest již poslední výprava toho dne skončena, rozprchávají se průvodčí po skaliskách a v písku cválají do svých na úpatí Vesuvu ležících chýší.

Jste spokojeni dokonale, že se vám vše tak zdařilo. Jest to krátká chvilka, celkem půl hodiny, ale utkví vám v tak živé paměti, že byste mohli vždy vykresliti přesně polohu každé píďě půdy kolem krateru.

Při návratu podíváte se do restaurace již proto, abyste si po tak vzrušených citech vzpomenuli na své nejmilejší a těžkou třesoucí se po únavě rukou napíšete pohlednice, které za odměnu, jako vzácné kusy do sbírky, dostávají razítko: »Vesuvio«.

E. G.

Camille Flammarion:

MYŠLENKA O SPOJENÍ MEZI SVĚTY.

Přeložil *Karel Pelant.*

Je tomu asi padesáte let, co hvězdář J. z Littrowů, ředitel vídeňské hvězdárny, vyslovil myšlenku optického spojení s obyvateli měsíce. Trojúhelník, nakreslený na půdě měsíční třemi zářícími čarami, dvanáct až patnáct kilometrů dlouhými, byl by na zemi viditelný pomocí dalekohledů. Postřehujeme i podrobnosti mnohem menší, na příklad zvláštní místopisné nákresy pozorované v měsíčním horském kruhu, jemuž dáno jméno cirkus Platonův. Tedy trojúhelník, čtverec nebo kruh tohoto rozsahu utvořený na širé pláni pomocí zářících bodů, jež by buď za dne odrážely světlo sluneční, nebo za noci svítily

Digitized by Google

pomocí světla elektrického, byl by též viditelným pro hvězdáře na měsíci, jsou-li tam jací, a mají-li optické nástroje rovnocenné našim.

Pochod tohoto uvažování je velmi jednoduchý. Kdybychom pozorovali na měsíci správně sestavený trojúhelník, byli bychom trochu zaraženi, domnívali bychom se, že jsme špatně viděli, tázali bychom se, zdali náhodným geologickým převratem může vzniknouti pravidelný geometrický obrazec. Bezpochyby bychom konečně připustili tuto výminečnou možnost. Kdybychom však pojednou viděli jak trojúhelník mění se ve čtverec a pak o několik měsíců později zaměněn je kruhem, uznali bychom logicky, že intelligentní výsledek svědčí o intelligentní příčině, a soudili bychom správně, že podobné obrazce svědčí bezpochyby o přítomnosti geometrů na tomto sousedním světě.

Od toho pak vede už jen krok ke hledání příčiny, proč se tvoří podobné obrazce na povrchu měsíční půdy, a k otázkám, za jakým účelem naši neznámí bratří je zhotovují. Bylo by to v úmyslu, aby vešli s námi ve styk? Tento předpoklad není zavržitelný. Někdo ho vysloví, mluví se o něm, jedni ho zavrhují jako bezpodstatný, jiní se ho zastávají v přesvědčení, že je duchaplný. A proč by konečně obyvatelé měsíce nemohli být zvědavějšími nežli my, intelligentnějšími, vznešenějšími ve svých tužbách, méně ulpělí na hmotných potřebách? Proč by nemohli předpokládati, že země může býti obydlena jako jejich svět a proč by toto geometrické vyzvání nemělo za účel ptáti se nás, zdali existujeme? Ostatně odpověď na to není těžka. Ukazují nám trojúhelník: nápodobme jej zde. Naznačují nám kruh: naznačme jej takéž. A hle, tak zařízeno by bylo dorozumívání mezi nebem a zemí poprvé od začátku světa.

A poněvadž jest geometrie stejná pro obyvatele všech světů, poněvadž dvě a dvě jsou čtyři pro všechny oblasti nekonečna a všude tři úhly trojúhelníku rovnají se dvěma pravým úhlům, znamení takto vyměňovaná mezi zemí a měsícem neobsahovala by nesrozumitelnost hieroglyfů luštěných Champollionem, a zařízené dorozumívání bylo by brzy pravidelným a plodným. Ostatně měsíc není odtud než na dva kroky. Jeho vzdálenost 96.000 mil*) obsahuje pouze třicetkrát průměr naší země, a mnozí venkovští poslíčkové proběhli ve svém životě pěšky tuto vzdálenost. Telegram došel by tam v pěti čtvrtích sekundy a světlo nepotřebuje více času, aby proběhlo tuto vzdálenost. Měsíc jest nebeskou provincií, kterou příroda sama přidělila našemu osudu.

* * *

Až dosud nepozorovali jsme na měsíci nic, co by nám dávalo tušiti existenci myslících tvorů, obývajících tento malý nebeský ostrov. Avšak hvězdáři, kteří se zabývají speciálně pozorováním naší oběžnice, a kteří pozorně a neunavně studují jeho zvláštní vzhled, jsou všeobecně toho názoru, že tato planeta není tak mrtvá jak se zdá. Nesmíme zapomenouti, že při dnešním stavu optiky jest zatěžko užíti prakticky pro studium měsíce nějakého zvětšení, jež by přesahovalo dvoutisícnásobné. A viděti měsíc dvoutisíckrát blíže než jest na nebi, to znamená jen, že jsme jej přiblížili na 48 mil. Nuže, co můžeme rozeznat v dálce 192 kilometrů? Armádu na pochodu? Velké město? Snad, ale i to ještě pochybno.

Co jest jisto, to jest, že záhadné změny utváří se právě na jeho povrchu, hlavně v aréně cirku Platonova, o němž jsme výše mluvili. Taktéž je jisto, že měsíc čtyřicetdevětkrát menší nežli země a jedenaosmdesátkrát lehčí působí na svém povrchu šestkráte menší tíži, nežli země na svém povrchu, následkem čehož ovzduší podobné tomu, jež dýcháme zde, bylo by šestkráte řidší našeho a tudíž těžko odsud pozorovatelné. Není v tom tedy nic překvapujícího, že tento sousední svět tolik se liší od našeho. Ostatně země, pozorovaná z balonu s výše jen čtyř až pěti tisíc metrů zdá se býti pustou, neobydlenou, zamlklou jako ohromný hřbitov, a ten kdo by z měsíce připlul v balonu, mohl by se tázati právem z této nepatrné vzdálenosti, jsou-li lidi ve Francii a hluk v Paříži.

* * *

Chladné a mrtvé vzezření naší bledé oběžnice nepodněcovalo odvahu k uskutečnění originálního návrhu hvězdáře J. z Littrowů; ale obraznost některých fysiků, zapomenuvších na naši sousední provincii, neobávala se zalétnouti na planetu Mars, jež se k nám nikdy nepřiblíží na méně než čtrnácte set milionů mil; je však nejznámější ze všech nebeských světů a má tolik podobnosti s naší zemí, že bychom se sotva cítili přesazeni na jinou půdu, kdybychom tam přenesli svůj krb. Vzezření Marse vskutku jest utěšenější než vzezření měsíce. Dalo by se mysliti, že jsme opravdu v některé končině zemské. Pevniny, moře, ostrovy, pobřeží, poloostrovy, mysy, mořské proudy, vody, mračna, deště, povodně, sněhy, roční počasí, zimy a leta, jara a podzimy, dny a noci, jitra a večery, všechno se tam střídá skoro jako zde. Roky jsou tam delší, poněvadž trvají šest set osmdesát sedm dní, avšak roční počasí jsou tam úplně táž jako u nás, poněvadž sklon osy je stejný jako u naší země. Dny jsou tam také trochu delší, poněvadž denní otočení této planety trvá dvacet čtyři hodiny, třicet sedm minut, dvacet tři vteřiny; avšak jak vidno, rozdíl není veliký. A pozorujte, že všechno to je známo naprosto přesně; toto denní otáčení na příklad je stanoveno téměř na jednu desetinu vteřiny!

Když za pěkných hvězdnatých nocí zkoumáme tento svět dalekohledem, když vidíme ony polární světy, které tají z jara, ony pevniny jemně vyříznuté, středozemní moře s dlouhými zálivy, všechna tato zeměpisná seskupení tak výmluvná, nemůžeme zabránit otázce, zdali slunce, které osvětluje tento svět jako náš, nezáří na nic živoucího, zdali tyto deště ničeho neoplodňují, zdali tato atmosféra není dýchána žádnou bytostí a zda snad Mars letící v prostoru jest podoben vlaku valícímu se na prázdno, bez cestujících a bez zboží. Myšlenka, že země, kde se nalézáme, mohla by kroužiti jako Mars kolem slunce aniž by byla obydlena jakýmkoliv stvořením, zdá se tak neudržitelnou, že je těžko u ní prodleti. Jakým to stálým zázrakem nebybnosti byly by zůstaly síly přírody, které působí tam jako zde, nečinnými a neplodnými?

* * * (Pokračování.)

*) Počítáno po 4 kilometrech.

Digitized by Google

Doporučujeme co vhodné doplňky ku každé škole:

KLAVÍRNÍ:

DVOURUČNÍ (LEHKÉ A PROSTŘ. TĚŽKÉ).

Bertini, op. 100. 25 etud (Trneček) . . . . . K —·96
Černý Emil, op. 28. V červáncích. 10 lyr. skl. . . » 1·50
Faster, Na Belvederu. Pochod s textem . . . . » 1·50
Chopin, Valčíky. (Trneček) . . . . . » 1·20
Kraus E., Z dětské světničky. 15 skl. . . . . » 1·80
Křídlo, op. 12. Pro velké a malé děti. (9 skl.) . » 2·50
Musil, 10 sonatin (prostř. těž.) 2 seš. po . . . » 3·—
Nedbal, op. 15. Z dětského života. (7 skladeb) . » 3·—
Prochaska, Valse rêvée . . . . . » 1·80
» Gavotte empire . . . . . » 1·80
» Serenáda . . . . . » 1·50
Říhovský, V loďce . . . . . » 1·—
» Gavotta, Chvíle upomínek, Notturno po » —·80
» Malý koncertní valčík . . . . . » 1·20
» 18 klav. skl. . . . . » 2·50
Studium sonat. Věty sonatové progressivně seřadil a k vyučování upravil prof. H. Trneček. (Schumann, Beethoven, Haydn, Mozart, Clementi, Dussek.) . . . . . Díl I. » 4·—
Díl II. » 5·—

Zavedeno na pražské konservatoři.

Suk, op. 21. Menuetto ze Suity . . . . . K 1·20

ČTYRRUČNÍ.

Gruber, A. B. C. 50 melodických cvičení dle stupně těžkosti od prvých počátků (bez oktáv). 2 seš. po K 2·—
Hopp, op. 21. Dětem pro radost. (6 skl.) V objemu 5 tónů . . . . . » 1·60
Chvála, Obrázky z »Babičky«. (6 skladeb) . . . » 3·—
Malát, Hra na honěnou . . . . . » 1·—
Praus, Dětské scény. Díl I. (v objemu 5 tónů). Díl II. (bez oktáv) . . . . . po » 1·50

HOUSLOVÉ: PRO 1 HOUSLE.

50 národních písní a hymen . . . . . K 1·—
50 operních melodií . . . . . » 1·50
25 tanců a pochodů. (Upr. J. Bastl) . . . . . » 1·50
Campagnoli, op. 12. Třicet praeludií. (V I. poloze) » 3·—
Černý, Eva. Valčík ze stejnojmenné operety . . » —·30
Faster, Na Belvederu. Pochod s textem . . . . » —·30
Prochaska, Valse rêvée a Gavotte empire . . . » —·40

PRO 2 HOUSLE.

50 národních písní a hymen. (Mařák) . . . . . K 1·20
50 operních melodií. (Mařák) . . . . . » 2·—
25 tanců a pochodů. (Bastl) . . . . . » 1·80
Černý, Eva. Valčík ze stejnojmenné operetty . . » —·60
Faster, Na Belvederu. Pochod s textem . . . . » —·60
Gebauer, op. 10. Snadná duetta. (Suchý) . . . . » 1·44
Mazas, op. 38. Duetta. (Suchý) . . . . . » 1·20
» op. 60. 6 snadných duett. (Suchý) 2 seš. po » 1·20
Kalivoda, op. 178., 179., 180. Velmi snadná koncertní duetta. (Suchý) 3 seš. . . . . po » 1·20
Pleyel, op. 8. Duetta. (Suchý) . . . . . » 1·20
Prochaska, Valse rêvée a Gavotte empire . . . » —·60
Říhovský, op. 12. Snadná duetta . . . . . » 1·20

PRO 2 HOUSLE A KLAVÍR.

50 národních písní a hymen. (Mařák) . . . . . K 2·50
25 tanců a pochodů. (Bastl) . . . . . » 3·—
Černý, Eva. Valčík ze stejnojmenné operety . . » 2·40
Faster, Na Belvederu. Pochod s textem . . . . » 1·80
Prochaska, Valse rêvée . . . . . » 2·40
» Gavotte empire . . . . . » 2·40

PRO 3 HOUSLE.

Bradáč, Houslová tercetta (snadná). Hlasy úplné K 1·20
průvod klavírní (neoblig.) . . . . . » 1·20

PRO 4 HOUSLE.

Bradáč, 12 houslov. kvartett (snadné). Hlasy úplné K 1·60
Průvod klavírní (neoblig.) . . . . . » 1·50

PRO HOUSLE A KLAVÍR.

Bach, Air (Mařák) . . . . . K 1·20
Classique et Moderne. (Mařák) 22 nejproslul. skladeb z repertoiru Ševčíkova. (Beriot, Berlioz, Händel, Chopin, Čajkovský, Mendelssohn, Rubinstein, Schumann, Viotti, Bach, Beethoven, Ernst, Schubert, Mozart, Spohr.) 2 seš. . . . po » 3·—
Ernst, Elegie. (Mařák) . . . . . » —·60
Chopin, op. 9. č. 2. Nocturno. (Mařák) . . . . » 1·50
Čajkovský, Canzonetta z housl. konc. (Mařák) . » 1·50
50 národních písní a hymen. (Mařák) . . . . . » 2·—
Operní melodie. (Mařák) . . . . . » 4·—
25 pochodů a tanců. (Bastl) . . . . . » 2·50
Říhovský, op. 8. Malý Paganini (prostř. těž.) . . » 2·50
Schumann, op. 15. č. 7. Snění. (Mařák) . . . . . » —·96
Vedral, Pro malý svět. (I. pol.) 6 skladeb . . . » 2·—

PODBRADEK

„Ševčík". (Nové) . . . . . K 5·—

HARMONIUM:

Album pro harmonium. 50 skl. (Malát) . . . . K 4·—

VARHANY:

Tregler, op. 10. 64 předeher a meziher . . . . . K 2·—

PRO CITERU:

Album 100 nár. písní s podlož. textem (Fr. Cibula) K 4·—
K tomu průvod II. citery (neoblig.) . . . . » 4·—
Faster, Na Belvederu. Pochod s textem . . . » —·80
Prochaska, Valse rêvée . . . . . » 1·20
» Gavotte empire . . . . . » —·80

ŠKOLY:

Kašpar, Škola na flétnu . . . . . K 4·—
» Škola na klarinet . . . . . » 4·—
Michálek, Škola na basu . . . . . » 4·—
Pilát, Škola na křídlovku . . . . . » 4·—

Veškeré tyto školy doporučeny jsou pp. professory pražské konservatoře.

Trneček-Hoffmeister. Základové hry klavírní.
9 sešitů . . . . . po K 1·50
nebo ve 2 dílech . . . . . po » 4·50

Zavedena na pražské konservatoři.

ZPĚV A KLAVÍR:

Album klassiků. 56 písní, arií a ballad od Beethovena, Mendelssohna, Mozarta, Loewe, Schuberta a Schumanna. (Destinnová) . . . . . K 4·—
Album ruských písní a romancí. (šl. Siloti) (Glinka, Čajkovský, Cui, Arenskij, Rachmaninov) » 3·—
Concone, op. 9. 50 leçons. (Doetscherová-Emmingerová) . . . . . » 1·20
Čajkovský, 24 písní a romancí. (Destinnová) . . » 4·—
zpěvní hlas . . . . . » 1·—
Libické písně (50) (V. J. Novotný) . . . . . » 6·—
zpěvní hlas . . . . . » 1·—
Slovenské písně (25) (Vít. Novák) . . . . . » 2·50
zpěvní hlas . . . . . » 1·—

Hudební závod — Antiquariát

Mojmír Urbánek v Praze

Jungmannova tř. 14. Hlávkův palác.

Seznamy zdarma. **Zásilky též na splátky.**

Digitized by Google

Továrny na strojný papír v České Kamenici.

HYNEK FUCHS

V PRAZE.

Sklady a ústřední písárna: Michalské náměstí 460-I.
Závod detailní: Melantrichova ulice 465-I.

Továrna na obálky. Konfekce papíru.
Knihařství. Továrna na účetní knihy.

C. a k. dvorní knihtiskárna a kamenotiskárna

Václavské náměstí 819-II.

Nakladatelství kalendářů a učebných pomůcek.

Sklad psacích a kreslicích potřeb.

TOVÁRNA NA CELULOSU A DŘEVOVINU.

Filiálka ve Vídni

c. a k. dvorní velkoobchod papírem a továrna na papírové zboží

VII. Neubaugasse 23.

Zastupitelství

skorem ve všech větších městech Evropy.

Digitized by Google

DO AMERIKY

po císařských rychlících „Kaiser Wilhelm der Grosse", „Kaiser Wilhelm II.", „Kronprinz Wilhelm" a rychlých poštovn. parolodích »Bremen«, »Gr. Kurfürst«, »Friedrich d. Grosse«, »Barbarossa«, »Princess Alice« do New-Yorku, Baltimore, Galvestonu (Texas) atd. lze cestovati nejvýhodněji přes Bremen, za ceny snížené.

Plavba oceánem trvá pouze 5—7 dní.

Každou žádanou zprávu podá jediná česká firma

Kareš & Stotzký, Bremen,

Bahnhofstrasse č. 29.

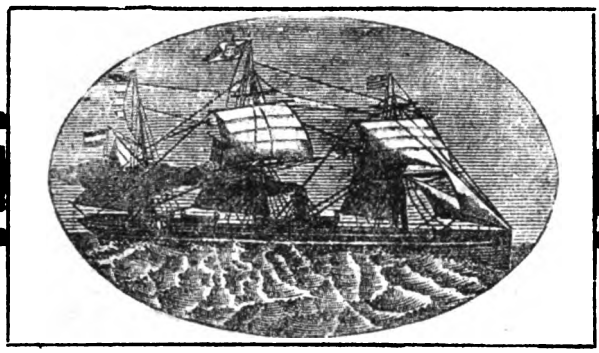

Kdo opatřen jest z domova již přeplavním lístkem firmy Kareš & Stotzký v Bremen, není kontrolní stanicí v Prusku a Sasku zadržován. ☞ Mapy americké s popisem států proti 10 h na porto zdarma. ☜

Hynek Votoček

v Praze,

na Havlíčkově náměstí čís. 1986, vedle Hypoteční banky království Českého.

Velkoobchod papírem a škol. sešity.

Sklad papírny „STEYRERMÜHL" H. R.

Doporučuje se ctěným závodům

papírnickým, knihtiskařským a nakladatelským

k dodání veškerých druhů papírů

kancelářských, listovn., kreslicích, obálkových, tiskových, zabalovacích, školních čárkovaných, nelinkovaných, rovněž **sešitů ku psaní a kreslení pro školy obecné i měšťanské.**

SPECIALITA:

Papír illustrační tiskový »FÉNIX« na díla ve skvostné úpravě.

Vzorky, cenníky a rozpočty na požádání franko.

☞ Prodej pouze ve velkém. ☜

Telefon č. 287.

EMANUEL BARTH

v PRAZE II.

SENOVÁŽNÁ ULICE Č. 6.

POBOČNÝ ZÁVOD v KYJEVĚ v RUSKU.

SKLAD VEŠKERÝCH POTŘEB PRO HOSPODÁŘSTVÍ, JAKOŽ I SKLAD STROJŮ PRO PIVOVARY, SLADOVNY, INDUSTR. PODNIKY ATD.

Frant. Scholle,

mechanik

v PRAZE, Václav. nám. č. 18.

Výroba a zařizování telefonů, telegrafů, elektrických hodin pro různé účely a hromosvodů.

Telefon č. 2464.

Digitized by Google

INSERTNÍ OZNÁMENÍ.

EDICE M. U.

stala se naší lidovou hudební edicí v pravém slova smyslu. Sympatický podnik, který uveden byl před necelými čtyřmi lety v život na slovo vzatým odborníkem p. Mojmírem Urbánkem, má již dnes svou uměleckou historii a nepopiratelné zásluhy o rozvoj české hudby nejen u nás, ale i v cizině. Snaha nakladatelství směřuje hlavně k publikování nejlepšího co v oboru hudebním, ať již ve směru moderním nebo klasickém, a to za nízké ceny, aby bylo možno všem kruhům a vrstvám hudebně se vzdělávati. Podnik má svá zastupitelstva a filiálky téměř již ve všech nejčelnějších městech světových, tak v Lipsku, Moskvě, Petrohradě, Kijevě, Curychu, Paříži, Londýně a New-Yorku. V Edici zastoupeni jsou veškeří vynikající sktadatelé naši i četní z autorů cizích. Kdo chce skutečně mít výtečnou hudbu za peníz nepatrný, ten nemůže volit jinak než-li tuto, dnes již všeobecně oceňovanou **Edici M. U.**

Česká průmyslová banka v Praze,

Příkopy 35.

obstarává svojí směnárnou pojištění losů proti ztrátě vznikající vylosováním nejmenší výhrou za sazeb zvláště mírných. Ku tahu dne 15. února t. r. pojišťuje v tomto smyslu 3% pozemkové losy I. emise, a ku tahu dne 1. března t. r. Budapešťské losy basiliky (stavby velechrámu), losy uherského červeného kříže, vídeňské komunální losy.

Českým ženám, dívkám a intelligentním mužům

doporučujeme

ŽENSKÝ OBZOR

revue českých žen, nejpokrokovější moderní ženský list.

Právě vyšel seš. 3., roč. V.,

s pozoruhodným obsahem a ve skvostné úpravě. — PŘEDPLATNÉ pouze K 4·— ročně, s literární přílohou K 5·—.

Neopomeňte si zaopatřiti pozoruhodnou knihu

ANTONÍN PRAVOSLAV VESELÝ.

Životopis a literární pozůstalost spolu s výborem prací již tišt.

Upravil JULIUS MYSLÍK. Originelní obálku pořídil FRANTIŠEK KUPKA, český malíř, dlící v Paříži. — Sešit 36 hal. — Předplatné na 6 sešitů K 2·16. Celé dílo vyjde as v 12 sešitech. Obdržeti lze v každém řádném knihkupectví, nebo přímo v administraci

ŽENSKÝ OBZOR, Praha-Žižkov, Karlova tř. č. 8 n.

Razítka

výhradně jen kaučuková,

vyrábí **za ceny mírné**

Josef Kubias

V PRAZE č. p. 58-II.

Prostějovská sladová a žitná káva

z kolínských továren na kávové náhražky jest pro svůj bohatý obsah výživných a léčivých látek velecenným nápojem.

DEPORT & PANZER

Umělecký ústav grafický

Praha II., Žitná ulice čís. 565,

nabízí se k vyhotovení štočků a všech prací v obor tento spadajících za ceny nejmírnější.

Telefon čís. 2993,

Kavárna „U KARLA IV."

nároží Žitné ul. a Karlova náměstí.

Hojný výběr tu- i cizozem. časopisů, plzeňský „Prazdroj" od čepu.

Telefon 2911.

Josef Eisenkoll, kavárník.

Digitized by Google

ČÍSLO 2. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

DUBEN Redakce a administrace: Václavské nám. 21. R. 1905

Doc. Dr. V. Tille:

NAŠE LIDOVĚDA.

Letos je tomu deset let, co byla pořádána v Praze výstava národopisná. Dnes tou dobou hemžilo se již výstaviště u Obory dělníky, po Čechách i po Moravě skončeny četné národopisné výstavky místní, venkovské odbory chystaly bedny nasbíraných předmětů, cvičily průvody, tance, zvyky, sepisovaly pověry a říkání — byl to neobyčejně rušný čas, doba skutečného nadšení pro národopis v nejširších massách. Nadšení to projevilo se způsobem velice intensivním a nejen všedními slavnostmi a řečněním — mělo positivní výsledek: vzpružilo zájem pro život českého lidu, shromáždilo tolik vzácného, dosud uchovaného materialu, tolik neznámých, polo již ztracených a zapomenutých památek, a naučilo naše lidi i cizinu vážiti si českého lidového umění do té míry, že tím vším českému národopisu a celé vědě národopisné prokázalo vskutku platné služby. Národopisné Museum Československé v zahradě Kinských povstalo v základě svém především z pokladů, Národopisnou výstavou nahromaděných a je — ačkoliv obsahuje jen vybrané ukázky lidového umění — očitým dokladem tak vysokého uměleckého smyslu, tak dokonalé techniky umělecké našeho lidu, že jsou pochopitelny všechny ty usilovné snahy po obnovení toho uměleckého ducha v lidu, který to vše vytvořil — i tam, kde dnes ho již nenalézáme, — a po udržení všeho způsobu života, jenž s ním souvisí.

Je to jen jiná forma staré a stále se opakující snahy pro povznesení duševní úrovně lidu — pojem »lidu« zůstává při tom často dost nejasný — zachováváním jeho vlastní tradice, vytříbené a očistěné. Pojem lidu, pravil jsem, není při tom vždy stálý a jasný — aspoň ne v lidovědě samé. Lidověda zdědila pojem »lidu« ještě z počátku devatenáctého století, kde stál lid ještě velmi přesně odlišen jako kasta proti pánům, měšťanům, šlechtě a jejím úředníkům, kdy vymezen byl i zákonem a svými povinnostmi — o právech nedalo se mnoho říci — lid jako obyvatelé vesnic, a lidé lpící chtě nechtě na půdě jimi vzdělávané. Tehdy, když romantism v Německu, proti osvícencům neznajícím duševní život lidu, objevil mezi »lidem« písně, povídky, zvyky, umění, krátce celý nový, jiný duševní svět, který si hned promítl daleko do samých počátků národa, a v němž viděl podstatu národního života, věděl jasně, u jakého lidu chce hledati ony památníky šedé dávnověkosti národní a ony perly současného národního ducha. A když naši národní buditelé, jako na př. Čelakovský neb Sušil, jali se hledati národní písně, byly i u nás kasty lidu a měšťanů i pánů tak přesně rozlišeny — (a nejen duševním životem, jenž tehdy ovšem ukazoval pokud tištěné i tradiční literatury se týče, výraznější rozdíly než dnes, kdy rozdíl dán je jen tím, co určité vrstvy tvoří, ne tím, co čtou), — že tací sběratelé věděli určitě, k jakým vrstvám národním se obracet, a věděli také, jak a co chtějí hledat.

Byla to doba velké a upřímné radosti z nalezených pokladů, a je co závidět Čelakovskému, Sušilovi — i Erbenovi a ještě všem ostatním, když v době, v níž bylo tak uboze málo dobré české literatury, kterou těžce tvořil malý kruh vyvolených, upřímně cítících vlastenců, nalezli v lidu, robotním ještě, bez dobrých škol vychovávaném a v nijakém styku s rodící se literaturou českou a s českým uměním nežijícím, nový pro ně a krásný, umělecký, svěží český svět, schopný života, rozkvětu, zářící barvami

Digitized by Google

krojů, jásající rozkošnými melodiemi písní, hovořící i tvořící jazykem, za kterým se marně pachtili spisovatelé a lidé učení.

Byl to objev jako zázračný, a není divu, když pominuly dny první radosti a když v tom lidu mimo jeho svérazné umění, jasného ducha a něžnou mysl, nalezeno bylo mnoho neumělecké, hrubého, mnoho co nikterak se neshodovalo s oním ideálem původního národního bytu, že všechno co bylo krásné, nové a ryzí přičteno na vrub staré tradici, upomínce ze starých zlatých časů, a vše nízké, neumělecké na vrub poroby a úpadku. A tak zároveň s radostí nad objevením ryzího českého světa v českém lidu probudila se žalost nad hynutím oné ryzosti, oné původní předpokládané dokonalosti, a nastala ona touha obnovit ty zlaté staré časy udržením, prodloužením a třeba znovuzavedením všeho toho, co zdálo se přežitkem z té ideální, do minulosti daleko a daleko posunuté doby svěžího mládí národa.

Způsob, jakým mělo by se státi toto obnovení v praxi, byl volen velmi různě. Obnovitelé starého národního bytu starali se pravidelně málo o první a hlavní požadavek — o přesnou a úplnou rekonstrukci svého ideálu, nejen dle předpokladů, ale kriticky z daného materialu, o věcné a bezohledné určení a ohledání tohoto materialu, — krátce o vědecký podklad své snahy. A tak projevovala se snaha ta jen upřímným citem pro památky lidové práce a neurčitými theoriemi o souvislosti té ze současných dokladů konstruované lidové kultury s historickým vývojem národa neb se socialním stavem současných vrstev lidových. A tak co jedni, vedeni čistě uměleckým smyslem, snažili se v nejkrásnějších památkách, ať textilních, ať literních, ať stavebních, najíti základní typy českého lidového umění a vzkřísit je prakticky odbornými školami, došli jiní až k tomu, že stáli na obnovení pověr, svědčících jen o duševní omezenosti svých původců.

Složitost těchto otázek neprojevila se tak jasně, dokud pojem »lidu« stále ještě byl dán zákonem, neb aspoň kastovnictvím tak přesně zachovávaným, a tak malým rozšířením kulturního, uměleckého i literárního života, že splývání duševního života jednotlivých vrstev nebylo značné a vytváření vrstev nových bylo teprve v zárodcích. Ale druhá polovina devatenáctého věku přinesla takové změny, že onen starý pojem »lidu«, který v lidovědě dodnes se udržuje, je dnes pouhým přežitkem. V pojmu tom zůstal na dále ještě, třeba neurčitě, onen význam, že lidem rozumí se národní vrstvy, nesúčastněné na vedení, na řízení národního života — ale dnes již jsou to docela jiné vrstvy národní, třeba nikterak nezávislé na půdě, nikterak nesouvisící s onou tradicí, kterou dříve jsme viděli v onom poddaném, kulturou nedotčeném lidu. A onen lid, jenž spracovává půdu, je dnes volný a svéprávný jako ostatní vrstvy, není nuceně vázán k své půdě, je proniklý »kulturou«, oným duševním životem, jenž jej zaplavuje svými vynálezy, literaturou, svými výrobky, jenž mu opatřuje svojí tovární velkovýrobou téměř všechny potřeby i požitky života. Chce býti kulturně roven ostatním vrstvám národním, a přejímá-li dnes ještě příliš mnoho špatných stránek evropské kultury, není to jeho vinou, ale těch, kdo majíce moc, mají i povinnost starati se o něj.

Že vzrůstem nových vrstev lidových a zaplavením rolnického lidu dobrými i špatnými produkty kultury nutně se změnil i duševní a společenský život lidu, to je důsledek, na němž nelze měniti, a kterého nelze litovati.

Naše lidověda, chce-li nejen studovati kulturu lidovou a v ní charakteristické rysy našeho českého tvůrčího ducha, ale též prospívati lidu, nesmí ulpěti na starých pojmech a starých formách.

Musí jednak mnohem určitěji si ujasniti svoje cíle až do posledního důsledku, a pak, nesmí zavírati oči před změnami, jež nastaly, a které podstatně změnily též její úkol a její postup práce.

Ono krásné a umělecké, jež shledáváme v krojích, ve výšivkách, v písních a v pohádkách našeho lidu (onoho lidu ještě v starším slova smyslu, jenž byl útvarem společenským, vyvolaným poddanstvím a kastovnictvím), je příliš vzácné, příliš drahocenné každému kdo umělecky — a ne jen národně — cítí, než abychom neměli se snažit ze vší síly o záchranu všeho, co jen poněkud je s to, aby zachovalo památku na onen podivuhodný umělecký život našeho lidu, který dnes, aspoň v těch formách, které nám jeví na př. staré vyšívání neb staré kroje, vymírá.

Shromažďujme tento material, ale studujme jej nepředpojatěji a soustavněji než dosud. Nechme mythologie a praehistorie a hledejme především umění v těchto dnes úžasně krásných věcech. Nekojme se však nadějí, že obnovíme tyto formy v našem současném lidu. Umění se neopakuje a nemechanisuje. Dnes je mrtva gotika i renaissance, i barok, to vše nelze vzkřísit jako novou formu příští periody umělecké, a právě tak ony vzácné formy lidového umění

Digitized by Google

vyžily svoji dobu a lze je jen zachovávat, lze se na nich učit, ale nelze je znovu vzkřísit v lidu. Již proto ne, že je to jiný lid, který chcete učit, a že jiné úkoly jej očekávají, jiný boj se životem. Nehubte je tam, kde dosud žije toto umění, šetřete Slovácka, aby dlouho ještě skvělé obrazy Úprkovy byly obrazem skutečného života, a ne jen dokumenty zašlé krásy. Ale nevnucujte je tam, kde je pro ně méně smyslu ještě než u nás, kteří je obdivujeme, ale tvořit neumíme.

Nemrhejme tudíž časem a úsilím, abychom obnovovali staré formy v lidu — snad nemusíme mluvit proti tomu, aby obnovovaly se a udržovaly ony zvyky, ony pověry, ony zvláštnosti, které studujeme a sbíráme jen jako dokumenty o duševním životě lidském a které jsou po většině dokladem jeho nedokonalosti — ale nebudeme-li se snažiti, aby dívky z lidu tančily královničky, aby hoši z lidu slavili v kostymech vypůjčených z maškarních půjčoven »dočesnou« aby děti vynášely stromky ověšené vaječnými skořápkami a domnívaly se, že vykonávají jakýsi pohanský obřad, tedy tím není řečeno, že by naše lidověda neměla jiných úkolů než musealně zachovávati a studovati umělecké a významné produkty jisté periody duševního života našeho lidu. Odumírají jen jisté formy, v nichž projevil se svým způsobem vzácný umělecký a inteligentní duch oné vrstvy našeho národa, která svým časem socialně a politicky jen živořila, neúčastna nijak na moci a řízení svých osudů, a při tom přece zůstala nositelkou národního bytu, zatím co v duševních centrech země z jejích synů mimo ty, kteří se ztráceli v cizí kultuře, vyrůstala nová česká kulturní vrstva

Duševní život českého národa projevuje se dnes již též jinak a v jiných vrstvách než lidových. A zdvihla-li se naše úroveň umělecká, kulturní i politická, přizpůsobujíc se obecným formám kultury evropské, jsme v první řadě povinni, abychom tomu lidu, který svým časem, jsa sám jediný nositelem českého života, vytvořil své a vzácné umění, učinili co nejsnazší a co nejpřístupnější všechny ony výhody nové kultury evropské, které nás mohou učinit silnější, ulehčili práci ruční, uvolnili zaměstnání ženy, povznesli intelektuelní úroveň celku, rozšířili vědění, praktické zkušenosti, znalost práva, povinnosti a jednotné organisace. A je potřebí dále užiti všech výhod, kterých sami jsme získali k tomu, abychom lidu — a všemu dnešnímu lidu ulehčili podmínky životní, abychom jej uvarovali stinných stránek kultury, všeho, co hubí jeho sílu fysickou a mravní, abychom získali mu co nejvíce příležitosti zmohutnět hospodářsky a vyspět k soutěži s cizinou.

To vše nemůže býti ovšem jen úkolem lidového studia dnes, a tím spíše, že je řada jiných věd a oborů pracovních, jimž tyto povinnosti spíše náležejí. Ale dnešní lidovědě je možno studiem nynějšího stavu společenského, duševního, fysického oněch vrstev národních, které dosud svojí organisací a svojí průměrnou inteligencí nejsou s to, aby samy takovou revisi svého života pořídily, vylíčit stav nynějšího lidu a nalézti, jak v něm se projevuje v dobrých i špatných stránkách naše češství.

Národopisnou výstavou provedli jsme důkladnou revisi, uvědomili si mnohem jasněji než dříve práci a umění českých vrstev lidových, dali základ k studiu jeho života společenského i duševního. Po výstavě spracovali jsme a zužitkovali látku nashromážděnou, a dnes hledíme z ní vyčerpati pro obrození a osvěžení naší tvůrčí činnosti, našeho celého národního bytu, vše co je krásné, užitečné a charakteristické. Ale v studiu lidovědném je třeba, abychom pochopili, že dnes již nejde jako za poddanských časů o studium odlišné kasty národní, že dnes již nejde o to, aby z lidu, jakoby byl nevědomým nositelem jakési prastaré tradice, inteligence měla vyhledati a uplatniti umění, které on sám vytváří nevěda o jeho hodnotě — ale o to se jedná, aby všechny vrstvy národní měly stejnou příležitost užiti všech výhod evropské kultury a byly, pokud to možno, chráněny před jejími stinnými stránkami. Nechtějme poučovati a vésti lid, ať již jím rozumíme jakékoliv národní vrstvy, v tom, kde jedině on svým intelektem a svoj vlohou může se rozvít a zdokonalit. Ale starejme se, aby tento rozkvět mohl se dít co nejúspěšněji, aby jeho podmínky životní byly co nejpříznivější. A pak starejme se, abychom dokonale lid poznávali, právě tak, aby on dokonale a plně poznal nás, abychom sblížili se duševně i společensky do té míry, že padne na konec ona přežilá forma lidovědného studia, jež obírá se jistou vrstvou národní jako jakýmsi primitivním a kulturně nevyspělým útvarem, a že budeme hledati a studovati projevy našeho národního ducha souhlasně ve všech vrstvách národních, jednotné rysy českého ducha na vyspělém a všeobecně vžitém podkladě kulturním.

Digitized by Google

F. V. Krejčí:

UMĚNÍ A ŽIVOT.

Více než kdy před tím slýcháme nyní mluviti o umění. Jest to slovo staré, ale naše doba dává mu nový smysl, radostnější a životnější. Lidé dřívějších dob utíkali se do uměn jako do ideální říše, která vysoko vznáší se nad skutečným životem, nedostupna jeho špíně a všednosti. Umění bylo jim čímsi svátečním, něčím zcela jiným než to co vskutku žili. Dnes máme pocit jiný: nepotřebujeme za uměním uchylovat se daleko do jakýchsi nadoblačných světů, ale cítíme, že ono přichází k nám samo. Setkáváme se s ním za každým krokem a shledáváme, že ono se stává velikou mocí v našem životě. V našem životě skutečném, dodávám, nejen v našich snech a touhách. Starý protiklad mezi uměním a životem počíná býti překonáván.

Dnešní volání po umělecké výchově, po umění ve školách a v domácnosti, po krásném vzhledu měst a příbytků, co jest to jiného nežli praktický důsledek, čerpaný z poznání vzrůstající jednoty mezi uměním a životem? Z poznání, že nestačí umění se jen z povzdálí obdivovat, ale že je třeba postaviti se k němu v důvěrný a vroucí vztah. Že samy o sobě nejsou ještě kulturou všecky krásy, nahromaděné v knihovnách, museích a galeriích, ale že kulturu třeba žíti!

Předsudek o rozporu mezi uměním a životem je přežitkem starých dob a minulých kultur. Souvisí se starým dualisticko-náboženským názorem o dvojím světě: tomto pozemském a »onom« na nebesích, říši skutečnosti a říši ideálů, světě přírody a světě ducha. Člověk starších věků nestál k životu a k přírodě v přirozeném poměru. Byl to poměr spíše nepřátelský. Vysoko nad hvězdami a za oponou smrti, tam byl teprv pravý život, k němuž člověk z tohoto slzavého údolí měl směřovat. I umění utíkalo se tam ze života a z přírody a mělo tvář obrácenu do věčnosti, k vztahům nadsmyslným, transcendentním, a sloužilo především zájmům náboženským.

V překonávání tohoto starého životního názoru dlužno spatřovati význam převratu, jejž lidstvo prožívá již po déle než dvě století. Zřetel člověka obrací se vždy více k životu pozemskému, protiklad ideálného a reálného ducha a hmoty počíná se znenáhla vyrovnávat tušením jednoty všeho života ve všemíru. Moderní člověk miluje přírodu, učí se smiřovati s jejími zákony a nutnostmi, nabývá smyslu pro krásu skutečných věcí, život jeho vytváří si své nové hodnoty. Z nového poznání života, z údivu nad ním a lásky k němu vyrůstají nové city a nové vztahy duševní, nové ctnosti a nová mravnost — a s tím vším i nový názor o umění.

Čteme-li knihy starších básníků z pokolení našich otců a dědů, vidíme že jest v nich život rozdělen příkrou hranicí na »poesii« a »prosu«. Poesií bylo všecko krásné a ideální, co neexistuje a do čeho se člověk utíká. Prosou bylo vše, co jest skutečné, co existuje, ale co jest prý nudné, ohyzdné a z čeho třeba utíkat. Naříkalo se nad všedností života a nad ztracenými ideály — stesk zcela vysvětlitelný, neboť nebylo dosti smyslu a vůle, vidět krásu skutečnosti a čerpat umělecké vzněty z hlubin samotného života.

Dnešní umění tento rozpor šťastně překonává. Dovede vidět poesii a krásu i v tom, co dříve odpuzovalo svou domnělou všedností. Nezná rozdílů mezi látkami »vyššími« a »nižšími«. Čerpá z nekonečné plnosti života, ze všech jeho zjevů a tvarů. Staré básnictví považovalo jen bohy, světce, krále, prince a ideální bohatýry za hodny opěvování. Umění výtvarné: sochařství, malířství a stavitelství vesměs také čerpalo své náměty z bájesloví a představ náboženských. Malířství na příklad po dlouhá století nevidělo jak náleží přírody; ona tvoří na náboženských, mythologických a historických obrazech pouhé šablonovité pozadí. Krajinomalba jest plodem teprve moderního ducha. Po dlouhá století a tisíciletí viděli tedy lidé lesy, zahrady, moře, květy, nebe a nenapadlo jim samo o sobě to malovat; neměli očí pro to, čím právě skutečnost na nás nejkrásněji působí.

Předsudek o rozporu mezi uměním a životem, poesií a prosou, jevil se též v odporu, s jakým umělečtí lidé přijímali vymoženosti moderního života. Vzpomeňme si, jak hořekovali básníci, když byly stavěny první železnice, jak naříkali, že vlak, projíždějící krajinou, stírá s ní veškeru poesii! Továrny, stroje, ruch velkoměsta, to všecko bylo jim něco velmi ošklivého, nepoetického a tak povstaly známé obavy, na štěstí dávno již rozplašené, že s vítězstvím moderní vědy a techniky zmizí ze světa všecka krása, poesie a nadšení. Vidíme, že stal se pravý opak: právě z odporu k tomu, co je v dnešním životě příliš materialistického, suše rozumového a příliš praktického, rodí se touhy po nových ideálech a po nové kráse. Nejen však to, tato moderní skutečnost, jež krasocitu našich otců

Digitized by Google

tak nelibě se dotýkala, má pro nás už svou zvláštní krásu. Vychovali jsme si pro ni smysly a nervy. Vřava nádraží, jízda letícím vlakem, účelné a mathematicky přesné úkony továrních strojů, smělé linie viaduktu, přepínajícího hluboké údolí, velkolepý ruch průmyslových mravenišť, akkordy elektrických a plynových světel na velkoměstských ulicích, to všecko přineslo našemu životu nové prvky krásy, své určité nády a poetické vzněty. Z toho všeho čerpá dnešní umění a učí nás tuto krásu nových věcí teprv jak náleží vidět a vnímat. Dojmy všech těchto věcí, s nimiž ve svém denním, všedním životě se stýkáme, nabývají takto svého práva v umění a naopak z děl uměleckých vracejí se opět do naší duše. Tak utkává se mezi uměním a skutečnosti svazek vždy přirozenější a pevnější a náš vniterný život nabývá tím na bohatství a všestrannosti. A stává se tím do jisté míry šťastnějším a krásnějším, neboť ubývá u nás oněch pocitů odporu a nudy, s nimiž umělečtí lidé dřívějších dob zírali na své nejbližší okolí a život jest pro nás zdrojem požitků, jichž ani neznali.

Tak padá znenáhla starý předsudek o nepřátelství mezi uměním a životem. S oním předsudkem souvisel i jiný, totiž názor lidí šosáckých a úzkoprse praktických o umění jakožto něčem, co odvádí člověka od života, co plní hlavu mládeže planými sny a činí ji méně schopnou k životu.

Právě opak je pravdou: věnujíce se umění neztrácíme tím ničeho ze svého života, neodvracíme se od něho, ale naopak prostřednictvím uměleckých dojmů blížíme se k jeho nejhlubším zdrojům, tušíme jeho hlubší smysl a stáváme se tím teprve schopnými život dokonale vnímati a plně žíti.

Umění není výtvorem planých snů. Umělec, který tvoří dílo, vykonává tím důležitou funkci životní, plní důležité poslání společenské a výchovné. Umění své čerpá vždy z toho, co žije. Tomu se nevyhne, i kdyby sebe více se tomu bránil. I nejsmělejší sen, i nejfantastičtější báj jsou vždycky utkány z prvků skutečna, právě tak jako ve spánku sníme vždy jen na základě představ, jimiž naši mysl naplnila skutečnost. Každé umění proto vyrůstá z povahy člověka, jenž je vytvořil, v každém uměleckém díle obráží se duše, z níž se ono zrodilo. A čím silnější, bohatší a plnější je život této duše, tím více života a působivosti je v tomto díle. Tím se liší právě umělec od jiných lidí, že více než oni cítí krásu života a úžas před jeho tajemstvími, že žije vroucněji a vášnivěji než většina lidí. Netřeba ovšem, aby se to jevilo na jeho vnějším vystupování. Všecko toto nadprůměrné bohatství svého života nosí ve svém nitru. Stojí-li na př. před krásnou krajinou, má z ní mnohem silnější dojem než deset jiných lidí letory střízlivé. Vidí proto ve skutečnosti i to, čeho jiní nevidí a dovede z ní vytěžiti krásy, pro něž až dosud ostatní lidé byli slepi a hluši. Kolik lidí chodilo na příklad v Praze po Malé Straně, ale musil přijít teprv Neruda, aby viděl ve všedním kutění jejích obyvatelů všecko to, co zachytil v »Malostranských povídkách«.

Umění není tedy něco bledšího než život, není pouhý sen, pára, dým. Naopak ono je — možno říci — ještě skutečnější než skutečnost, protože ztělesňuje z ní to nejpodstatnější, co krátkozrakosti naší uniká. Odhaluje nejhlubší smysl života a věcí, jehož bychom sami nedovedli postihnout.

Podám příklad. Kde je pravdivěji vystižena podoba člověka, na fotografii či na podobizně malované umělcem? Dle běžného názoru je fotografie nejvěrnějším obrazem skutečnosti. Nejvěrnějším ano, ale nikoliv nejpravdivějším. Zachycuje každý vlas a chloupek, podává vše, jak to vskutku je, ale zachycuje to mechanicky, s věrností otrockou a krátkozrakou, která pro zřetel k správným podrobnostem nedospívá k tomu, aby zachytila to nejhlubší, totiž duši a osobnost člověka. Malíř naproti tomu nezdržuje se s okreslováním každého vlasu, přes mnohou podrobnost klidně přejde, pracuje tahy a barevnými skvrnami, jak se zdá jen ledabyle nahozenými — ale poodstupme poněkud dále od takto pomalovaného plátna a hle, z obrazu mluví k nám tvář člověka s celou výmluvností vyjádřeného karakteru! Není v ní vše ze skutečného člověka, ale je tam to hlavní a to nejpodstatnější. A proto tam je více pravdy než na fotografii.

Co bylo právě řečeno, platí o každém umění: neokresluje s otrockou věrností skutečný život, ale shrnuje jej v jisté formy, v jisté útvary a a značky a podává tak jeho smysl a jeho krásu soustředěněji a zhuštěněji, než bychom to dovedli sami vidět.

Nedovedeme proto už také pronikat takovým zrakem skutečnost, jako to dovede umělec, protože život se nám jeví příliš zmateným, rozptýleným a nerozluštitelným. Nic v něm není dokonalého a celého, každý náběh v půl cesty ztroskotává, vznešené míchá se s nízkým, tragické se směšným. Tím však liší se umělec od jiných lidí, že touto směsicí zjevů proniká k tomu, co jest v nich zákonného a že jednotlivé zjevy

Digitized by Google

řadí sobě tak, že tím vysvitne skrytý jich smysl. To činí na příklad dramatický básník, uvádějící na jeviště osud velikého tragického hrdiny. V životě vidíme zřídka, aby se takový veliký osud naplnil v celém svém dosahu; zpravidla setkáváme se jen s marnými k tomu náběhy a nezdařenými pokusy. Básník však ze sta takovýchto skutečných osudů zbuduje jeden veliký, dokonale tragický osud a užije ho jako příležitosti, aby nám dal hluboko nahlédnouti do srdce lidského, jež zápasí s neodvratnými nutnostmi, bouří se a trpí a na konec klesá zlomeno. Za jediný večer zvěděli jsme snad o duši lidské, o možnostech jejího vzepjetí a hloubce jejího utrpení více než snad za celý rok svého skutečného života. Vymyšlená tato historie působila na nás nejen plnou silou skutečnosti, ale ještě skutečněji než sama skutečnost, poněvadž skutečnost nedá nám příležitosti, abychom něco takto hluboce a s takovým porozuměním cítili.

Takovým způsobem každé dílo umělecké, ať báseň, román či opera, socha či malba předvádí nám život jinak, než jaký vskutku je, ale tím právě dociluje, že v té chvíli pronikáme život silnějším poznáním a citem, než bychom sami dovedli. Žijeme pod dojmem umění mocněji, čistěji a vroucněji než jindy. Umění tedy zvyšuje naše síly životní a stupňuje hodnoty, jež pro nás život má. Činí nám je kouzelnějším a divuplnějším i v kráse i v bolesti, než jak jsme zvyklí den ke dni jej nést. Proto, opakuji, pěstujeme-li umění, neztrácíme na svých schopnostech života, ale naopak obohacujeme svou duši o nové struny a orgány a pronikáme stále k novým a k hlubším studnicím života.

To, čeho od nás vyžadují styky s uměním, nemůže být pro nás žádnou obětí ani ochuzením. Všecko, co umění dáme, ono nám s bohatými úroky vrátí. Co pro ně učiníme, učiníme jen pro sebe, v zájmu svého štěstí a krásy svého života. A tak vyrůstá žízeň po požitcích umění, tato karakteristická potřeba člověka vskutku kulturního, z touhy učiniti si život co možno krásným. Ze všech tužeb, jež od narození nosíme na dně svého srdce, není jistě žádná silnější ani oprávněnější.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Prof. dr. F. Drtina:

JAN AMOS KOMENSKÝ, JEHO DOBA, ŽIVOT A DÍLO.

(Dle přednášek universitní extense v Plzni.)

Nazýváme se národem Husovým, národem Chelčického, Komenského. Máme právo se tak nazývati? Pamatujme slov Palackého, že smysl dějin českého národa je náboženský a mravní. Pamatujme, že to byla idea života křesťanského ve sporu a zápase s protivou života skutečného, která nedávajíc ukojení hluboce nábožnému srdci starých Čechů, vedla je vždy k pokusům novým o uskutečnění její ve společnosti lidské. Nadšením pro ideu tuto vítězil národ náš, a poklesl tehdy, když opustil čisté evangelium lásky a bratrství, když sám se chopil násilí. Národ náš stál na vrcholu svého vývoje a nabyl významu pro veškeré lidstvo v dobách mohutného vzrušení náboženského a památného nadšení pro reformy mravní, v dobách českého husitství a českého bratrství, kdy, jak pěkně děl prof. Masaryk: celá legie znamenitých mužů českých měla světu co pověděti a světem byla v údivu poslouchána.

A tak, pozorujeme-li vývoj národa českého v těchto dobách, na mysl nám vstupují vroucí touhy, usilovné snahy a osudy životní těch velkých českých lidí, kteří zasáhli činností svou do dění světového a nabyli významu všelidského. Mezi nimi na jednom z předních míst stojí slavný život Jana Amose Komenského, plný práce, útrap, svízelů, šlechetných snah a krutých zklamání. V něm, jak přesvědčivě napsal prof. Durdík, český člověk vždy bude pociťovati zosobněný bol celého národa v nejtěžší jeho době.

Jan Amos Komenský, veliký člověk a Čech, učitel mládeže, učitel učitelů, učitel národů, měl dalekosáhlé působení na současné směry výchovné, vědecké a filosofické a významem svým sáhá až v nejbližší naši přítomnost. Dnes plní se prorocká slova Leibnitzova o Komenském, nejlepší lidé všech národů velebí Komenského za to, co konal, doufal a přál si.

Komenský náleží národu českému a náleží spolu celému lidstvu. Je nám světlým příkladem usilovné, promyšlené práce pro národ, je vzácným dokladem, že pravé vlastenectví jest projevem ušlechtilé hu-

Digitized by Google

manity, a myšlenky jeho jsou čistým výrazem českého bratrství, filosofickým vyjádřením českého ducha na počátku doby nové.

Chceme-li pochopiti plně význam Komenského, musíme přihlédnouti k době, ve které Komenský žil a pracoval; zejména na jakém stupni bylo školství tehdejší.

Ideály výchovy se mění v každém období dle těch snah kulturních, které právě to období oduševňují.

Nová doba, na jejímž úsvitě Komenský působil, začíná ve vývoji kulturním reformací a renesancí.

Jak odlišný byl názor na přírodu a její jevy ve starověku a ve středověku! V starověku člověk přilnul k přírodě, těšil se ze života, ve středověku vidí v přírodě něco nízkého a touží po něčem vyšším, nadpřirozeném. Naturalismus řeckého národa, supranaturalismus v křesťanském středověku.

Naturalismus znamená smysl pro přírodu, lásku k přírodě i vezdejšímu životu lidskému. Člověk řecký ve svém naturalismu obrací se k přírodě s plnou důvěrou, nalezá ve vezdejším světě dostatečný důvod svého bytí, žádoucí cíl života, těší se z mládí, rozkoše, zdraví, krásy, a věří, že vše má směr uskutečniti dobro. Tímto názorem je určováno i vychování řecké mládeže. Usiluje o to, vyvinouti všechny přirozené, tělesné i duševní síly člověka k dokonalosti a přiblížiti jej tak k ideálu, který řecký člověk znal sloučením krásna a dobra.

Člověk řecký má býti vychováván, aby byl statný a krásný tělem, aby však spolu krása ta byla vyjádřením, projevem ethicky dobrého nitra.

Ve shodě s tímto vykazuje výchova řecká dvě podstatné součásti vychování: gymnastické a musické. Ve shodě s tímto ideálem byla mládež řecká vychovávána ve styku s přírodou, ve volné přírodě pod slunným nebem jižním v gymnasiích a palaistrách. Výchovu orientální řídila vždy náboženská společnost, výchovu řeckou pak stát sám, jenž spravoval i život náboženský. Dva nedostatky měla však řecká výchova: z výchovné péče státu byla vyloučena mládež otroků a mládež ženská.

Otroci však činili průměrně čtyry pětiny všeho obyvatelstva.

Žena nebyla považována za rovnou muži, byla mu podřízena, byla otrokyní.

Křesťanství přináší s sebou nový ráz kulturní, přináší nový ideál výchovný, protivu kultury starověké. Proti naturalismu je supranaturalismus. Křesťanství odvrací se od přírody, chová se proti ní s nedůvěrou, považuje ji za pokaženou, odcizenou Bohu a poskvrněnou hříchem prvotním. Úkolem žití lidského, cílem práce výchovné nemá tudíž býti přirozené pudy a schopnosti vyvíjeti k dokonalosti jich ve formě krásné, nýbrž je potlačovati, popírati a umrtvovati.

Ideálem člověka křesťanského je obroditi se v duchu a v pravdě, přetvořiti přirozenost člověka, spodobiti se andělu, odvraceti se od tohoto smyslného světa. Ideál života křesťanského je žíti v klášteře, odloučiti se od přírody, tam potlačiti nejmohutnější pudy lidské přirozenosti. Sliby čistoty, chudoby a poslušnosti to znamenají.

A jako přirozenost celá byla považována za pokaženou, tak bylo též nedůvěřováno síle a moci přirozeného rozumu.

U prvních otců církevních jeví se odpor ke vzdělání. Sv. Jeroným na př. dí: »Co má společného Kristus a Beliál, žalmy a Horác, evangelia a Vergil, apoštolové a Cicero?«

Názor ten později nenáhle se mění, a vědění přirozené nabývá váhy. Kláštery stávají se středisky vzdělání, při nich vznikají školy klášterní a sloučením jich university, kněžstvo jest jedinou inteligencí středověkého lidstva. Církev stará se o výchovu, filosofie stává se služkou theologie.

Na universitách se ovšem vykládá hotová, nepopěrná pravda, netřeba činiti nové objevy, výzkumy, ba je to přímo zakázáno, učí se, co je uznáno za pravdu zjevenou (bible) nebo Aristotelem doloženou. Ano, Aristoteles, jenž od Tertuliana v prvých dobách křesťanství byl označen jako »ubožák svedený ďáblem«, je prohlašován nyní za »předchůdce Kristova ve vědení přirozeném.«

Ve filosofii scholastické, zvláště u sv. Tomáše Akvinského nalézáme organické sloučení filosofie Aristotelovy s dogmaty církevními.

Tak se poměry změnily, inteligence je mezi kněžstvem: o vzdělání lidu nebylo takřka péče žádné (pokus Karla Velikého se nezdařil), školy vyšší byly vesměs latinské, většina lidstva skládala se z analfabetů. Láska k bližnímu, vlastní smysl evangelia Kristova, zůstala mrtvým písmenem, nevolnictví, poroba, krveprolévání ve znamení kříže vyplňují dějiny středověku.

Proto odpor, renesance a reformace se uplatňuje.

Renesance (v literatuře humanismus) znamená obnovení člověka klasického, oživení starověkého naturalismu s jeho láskou k přírodě a důvěrou v lidský rozum, a tvoří úvod k modernímu období lidstva. Lidé renesanční hledí se přiblížiti ke kultuře starověké, lid odvrací se od zjevení a Aristotela k přirozenému rozumu, a na druhé straně přestává výhradně práci životní určovati zřetelem k nebi a peklu. Průkopníky doby nové jsou Jan Scotus Erigena (již v 9. stol.), jenž žádá nepředpojaté zkoumání přírody, Abélard, který vzpírá se autoritě a pronáší názor o pochybování, a dí: »tvrdí-li

Digitized by Google

všichni otcové, že tomu tak, já pravím, že tomu tak není«, Roger Bacon, jenž posmívá se filosofii scholastické na Sorbonně Pařížské vládnoucí, a žádá, aby příroda nebyla zkoumána z knih, nýbrž přímo experimentem a methodou mathematickou.

Renesance váží si vezdejšího života. Láska k životu a přírodě zapouští silné kořeny.

Smysl pro svět nadpřirozený ochabuje, každý snaží se vyvíjeti schopnosti své tak, aby stal se dokonalým, jak ve starověku bylo.

Býti sám něčím, spoléhati na sebe je heslem doby té, individualism charakteristickým znakem. Ve starověku stát, ve středověku církev ovládaly jednotlivce, jednotlivec sám nebyl ničím. Za renesance člověk jednotlivý nabývá svého významu a činí nárok na uznání své osobnosti. Jednotlivci nabývají rozhodujícího vlivu, Dante, Petrarca, Boccaccio stavějí svou vlastní osobu do popředí. Renesanci jde o vytvoření člověka nového, silného, sebevědomého, zdravého, který sám na sebe spoléhá, a chce vyniknouti, uplatniti sám sebe. Lidu zmocňuje se nekonečná touha po sebeuplatnění a slávě, po nesmrtelnosti v paměti lidstva. Každý má býti svým, svérázným a svéprávným. Rabelais vyjádřil to slovy: »Konej to, co chceš.«

Racionalismus (důvěra v rozum přirozený) slaví vítězství, člověk počíná věřiti v sílu a dosah svého myšlení, zkoumá sebe i okolí své, studují se spisy starověké moudrosti, od nich pak postupuje se k přímému zkoumání přírody samé. Člověk nevěří v kouzla, čáry, nechce zaříkávati úkazy neznámé a hledá zákony všech dějů, chce odlouditi přírodě tajemství její, aby ji uvedl ve vlastní služebnost a mohl ji ovládati.

Bacon hlásá »Věda je moc«, a heslo to určuje moderní usilování životní.

Filosofie se odlučuje od theologie, obě jdou dále cestou vlastní. Hnutí toto omezuje se ovšem povahou svou na kruhy vyšší, na inteligenci, hierarchii, šlechtu, zbohatlé měšťanstvo.

Současně však v lidu, který seznává, že slovo evangelia nestalo se skutkem, vzniká hnutí náboženské, reformace.

Reformace v původním smyslu znamená odpor proti pokusům církev a náboženství zhumanisovati, zesvětštiti, zracionalisovati a dožaduje se v církvi nápravy v hlavě i údech, usiluje o to, aby láska k Bohu a bližnímu přestala býti mrtvou literou, stala se skutkem, aby, jak dí náš Matěj z Janova, »lidstvo vrátilo se k počátkům křesťanství prostým a zdravým«.

Byla to doba, kdy Macchiavelli prohlásil: »My Italové děkujeme církvi a kněžím, že jsme se stali bezbožnými a špatnými«, kdy Matěj z Janova pravil, že »papež a kněží nahradili učení Spasitelovo tisícerými vynálezy lidskými«, kdy Savonarola tvrdě, že od Říma až dolů nic v křesťanství není zdravého, pravil: »Žijeme mezi křesťany, obcujeme s nimi, ale oni nejsou křesťany, jsou jimi toliko dle jména.«

Reformace usiluje o velikou věc, úsilí reformační proniká celou Evropou. Tři znaky jsou reformace: Zvnitřnění života náboženského, chtějící od. vrátiti člověka od zevnějškosti do nitra, individualism náboženský, aby člověk byl osvobozen od autority církevní i v náboženském životě a přesvědčení, horlivé studium bible a překládání její do jazyků národních.

Co vykonala u nás bible kralická!

Tak usiluje reformace o návrat k prvotnímu, pravému křesťanství, ukazuje k bibli, překládá ji do jazyků národních a klade důraz na individuální výklad bible rozumem přirozeným. Jak renesance, tak i reformace pracovaly k osvobození individua od supremacie církevní. Výsledkem úsilí reformačního je rozdvojení křesťanství na křesťanství katolické a protestantské. Katolictví hlásá podrobení se jednotlivce celku, autoritu církve, a dospívá v XIX. stol. důsledně a logicky k dogmatu o neomylnosti papežské, protestantství káže, že rozum každého jednotlivce je svéprávný, člověk může vykládati svým rozumem písmo, učí tedy autoritě písma a tím osobní neomylnosti každého jednotlivce. Tam církev, viditelný ústav, společnost věřících, vede člověka ke Kristu a spáse. Zde člověk vírou v Krista jest uváděn do církve, jež jest ideální společností vyvolených, těch, kdo žijí v Kristu. Nastávají dogmatické spory, orthodoxie obou vyznání se ustaluje (Tridentinum, Meanchthon), theologie pak dělí se od filosofie, církev lod státu, stát stává se výchovným činitelem a přejímá nenáhle mnohé z dřívějších kulturních úkolů církve.

Nastává horlivý život národnostní, lidstvo odkojené renesancí a reformací počíná cítiti národně. Národnostně necítil člověk starověký ani středověký. Na počátku nové doby odvrhl člověk latinu, která byla jazykem veškeré inteligence. Reformace mnoho vykonala pro národnostní cítění tím, že jazyk mateřský zavedla do chrámu a v lidu šířila bibli v překladě. Bible počala se horlivě čísti, a tím život náboženský zvroucněl.

Zakládají se stále více školy, v nichž se učí jazykem mateřským. V tomto ovzduší a rámci myšlenkovém žije náš Komenský, jenž ubírá se světem z vlasti uhnětené. Snad prozřetelnost sama tomu chce, že napřed učí Němce, Poláky, Maďary, Angličany, Nizozemce, Švédy, a od nich že se vrací učení jeho do vlasti, když byl vyštván v exil jako psanec.

Digitized by Google

Předchůdci a současníci Komenského byli: Fr. Rabelais (1495—1553), Františkán, pak kněz světský, lékař, právník, znamenitý učenec, autor románu o »Gargantuovi a Pantagruelovi«, jenž horlí pro to, by se dbalo též výchovy tělesné, hlásá návrat k přírodě, zřetel k životu praktickému ve vyučování školním, oceniv význam práce hmotné, chce učení slovné nahraditi věcným, Mich. Montaigne (1533—1590), jenž v Essayích svých trpce kárá zanedbané školství i nesprávné methody učebné své doby, chce, aby vyučování vedlo k mravnímu zdokonalení, a školy, zbavené metly, aby se staly místem rozkoše a životní radosti. Na Komenského velmi působil Španěl Lud. Vives (1492—1540), dle něhož veškeré vzdělání má vésti k mravnímu zdokonalení, a jenž vřele ujal se zanedbané výchovy dívčí. Z Angličanů určoval směr myšlení Komenského zvláště František Bacon Verulamský (1561—1626), zakladatel empirické, induktivní methody ve zkoumání přírodovědném a odpůrce Aristotelův, příbuzné pak s ním názory o reformě výchovy hlásal o něco mladší John Locke (1632 až 1704) ve svých »Myšlenkách o vychování«: i on zdůrazňuje význam výchovy tělesné, výchovy mravní, realismus výchovný, a ve vyučování cílem předním stanoví buditi a pěstiti vědychtivost mládeže. Bezprostředními předchůdci Komenského byli: Jan Valentin Andreä (1586 až 1654), dle jehož spisů napsal Komenský svůj »Labyrint světa a ráj srdce«, Jan Jindřich Alsted (1588—1638), jenž byl jeho učitelem v Herborně a dal mu účinný podnět k pracím pansofickým, Wolf. Ratke (Ratichius) (1571—1635), jenž vytkl již některé správné zásady reformy vyučování jazykového.

Školství v době té bylo ve stavu zbědovaném: za tohoto úpadku školství píše Komenský své spisy výchovné.

Dobře charakterisuje jej A. Denis: »Žádný způsob myšlení není nad jeho schopnost rozumovou, žádná péče není pod úrovní jeho dobroty. V týž čas, kdy pokouší se rozsáhlým souborem spojiti souhrn vědomostí lidských, sklání se k dítěti, jež slabikuje své první hlásky a s cesty jeho jemně odstraňuje kaménky, o něž by narazily nejisté krůčky jeho. Základní vlastností jeho duše je harmonie. Snahy vědecké, praktické a náboženské pronikají a mísí se u něho tak přesně, že z nejvznešenějšího přemítání přechází k nejjemnějším podrobnostem, a srdce jeho je tak vřelé, že vášně protivné v něm splývají v oběť lásky. Zkoumá základ jazyka všeobecného a pracuje o vybavení řečí národních a zvláště české z poroby jich. Jeho zvláštní vlastenectví nezná záští, jako jeho hrdinná věrnost k víře jeho otců nepřipouští nesnášelivosti. Je v pravdě syn oné Jednoty bratří českých, která nikdy nedospěla k učení konečnému a přesnému, z části zajisté proto, že starala se více o kázeň nežli o dogma, ale především z instinktivního odporu proti všemu, co podobá se pýše vlastního rozumu, a že opravdu doslovně si vyložila slova Spasitelova »Pokoj lidem dobré vůle«. Ve svém »Informatorium školy mateřské« podal Komenský nejlepší důkaz, jak dovedl cítiti s dítětem a vmysliti se v útlou duši dětskou. Tento Komenský je český bratr, to je zvláště význačné pro pochopení jeho osudu. Komenský byl nejen jedním z bratří, ale stál v popředí Jednoty českobratrské, jsa jejím biskupem.

Jednota chtěla obnoviti původního ducha čistého křesťanství, a také s počátku se u ní jevil odpor ke vzdělání.

V druhém období svého vývoje Jednota počíná uznávati význam vědění a věnuje péči svou školství; v tom jí byl Komenský vůdcem a pomocníkem. Tím, že jednotlivec byl nucen vykládati a čísti bibli, bylo potřebí, by útlá mládež naučila se čísti, a proto zakládány školy bratrské. Školy vyšší byly latinské, v nižších učilo se jazykem mateřským. V Čechách i na Moravě byla celá řada škol, v Čechách v Ml. Boleslavi, Soběslavi (zde bylo gymnasium illustre), v Praze, na Moravě v Ivančicích a j. Dnes vzpomíná se 37 škol bratrských, z nichž 6 bylo v Čechách, o mnohých se nám dojista nedochovaly zprávy. V tomto ovzduší žije Komenský: život jeho je pln útrap, svízelů, je pronásledován nepřízní osudu i zlobou lidskou.

A stále a vždy v největších bouřích životních na zřeteli má dobro a lepší budoucnost svého národa.

»Neznám v dějinách nic podivuhodnějšího, dojemnějšího nad úmysl tohoto ubohého českého kněze, který v době, kdy dragouni Lichtensteinovi mučí národ jeho, pomýšlí na osvobození vlasti vychováním,« napsal opět významně A. Denis. (Pokrač.)

* * *

PŘEDNÁŠKU UNIV. PROF. DRA. HOSTINSKÉHO »Umění a řemeslo« přinese v nejbližších číslech »Pražská Lidová Revue«.

* * *

VÝZNAM LIDOVÝCH PŘEDNÁŠEK UNIVERSITNÍCH, který ocenili jsme článečkem v minulém čísle, nabývá čím dále tím více většího pochopení. Naše rubrika věnována výhradně tomuto oboru vzdělávacímu byla uvítána ve všech vrstvách lidu s projevy radostí. Denní naše žurnalistika, která jinak vychází ochotně vstříc výboru pro pořádání lidových přednášek otiskováním předběžným oznámením a jiných různých zpráv, nemůže mnohdy

Digitized by Google

pro nedostatek místa otisknouti přednášku, jež by svojí cenou zasluhovala rozšíření co možno největšího. Stává se často, že přednáška velice důležitá a cenná poslouchána jest nepatrným počtem posluchačů. Jaké poslání vznešené má však naproti tomu přednáška, otištěna a přístupna širšímu kruhu čtenářstva, zejména venkovskému, toužícímu po rozšíření svého duševního obzoru! — Jak jsme již řekli v čísle prvním, budeme přednášky zvláště významné ceny vydávati ve zvláštní knihovničce »Pražské Lidové Revue« a zašleme je za nepatrný příplatek všem svým pp. odběratelům. — *pk* —

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Jan Nepokoj:

HAVLÍČKŮV IDEÁL UČITELE A PŘÍTOMNOST.

(Dokončení.)

Synu, uč se, poslouchej a dělej, co ti poroučejí, abys mohl býti někdy také něčím. Budeš-li vždycky poslušný, ochotný, přívětivý a pokorný, dovedeš-li sobě nakloniti pokaždé svého pána, pak jistě také postupovati budeš na lepší služby jako jiní, mluví v Úlehlově spise náš otec.

Nenapomíná syna svého: »Mužem buď! — Zásady a víru měj, a těchto braň, a třeba-li i krev svou za ně v oběť dej.« Náš otec mluví moudře: »Do čeho ti nic není, toho nehleď; nech bláznů blázniti a sám pečuj o sebe; sám si mysli co chceš, ale dělej pokaždé tak, jak se ti káže, neboť jinak to nikdy k ničemu nepřivedeš.«

Rozdíl tento nezpůsobuje zvláštnost kmenová, nýbrž různost soustavy vychovávací a zřízení politických i sociálních.

Kdo zde pomůže? Samospráva? — stát? — Nový lidovější názor sociální, stateční jednotlivci, již budou vytrvale pracovati pro vznešenější pojetí národovosti a vlastenectví jakožto povinnosti posilovati a povznášeti vrstvy nejslabší a nejnižší národa na prospěch celku.

* * *

Havlíčkův učitel měl býti i učitelem dospělých. Ba ještě více. Měl býti jejich duchovním vůdcem, jejich knězem. Po skončeném studiu na fakultě paedagogicko-theologické byl by se mohl učitel obecné školy připraviti soukromou pílí na úřad učitele středoškolského ano i vysokoškolského, aneb se mohl po odbytých zkouškách theologických státi knězem. Havlíček měl ovšem na mysli reformovaný kněžský stav zbavený synodálním zřízením tlaku hierarchického a zrušením bezženství kastovní výlučnosti.

Tímto svým návrhem zamýšlel sblížiti a smířiti oba myšlenkové světy představované chrámem a školou. Nemohlť se rozhodnouti ani pro úplné odcírkevnění školy ani pro podřízení učitelstva kněžstvu. První poměr vede dle něho k tomu, že kněz a učitel proti sobě působí, že učitel vyhlašuje kněze za pověrčivého zatemnělce a kněz učitele za neznaboha. Jeden druhému kazí mládež. Druhý poměr přivodil by špatné hospodářství hierarchie, která by ve školách k svému jednostrannému prospěchu udušovala všeho ducha, všechen pokrok. Uskutečněním jeho myšlenky »učitelstvo a kněžstvo pracovalo by k jednomu účelu, k pravému ušlechtění lidu; náboženství by získalo skrze školu a škola skrze vzdělané, zkušené kněžstvo«. Uvedený návrh, tak jako mnohé jiné práce Havlíčkovy, dosvědčuje, že tento rozhodný nepřítel klerikalismu nebyl nikterak odpůrcem náboženství a náboženské výchovy a že věřil v lepší prospěšnou budoucnost zreformovaného katolicismu. Které stanovisko zaujímá v této věci učitelská obec a větší část vzdělanců dnes?

Domníváme se, že by za nynějších poměrů Havlíček musel vyznati, že se klamal, napsal-li před padesáti léty: »Co se praktického provedení této reformy týče, nejsou překážky její tak nesmírné, jak by se na první pohled zdálo . . .«

Kdo sám mocně žije, pracuje a se vyvíjí, upadá velmi snadno v mylnou domněnku, že týž rušný proud unáší i jeho vrstevníky. Omyl Havlíčkův jest pak tím vysvětlitelnější, že v jeho době byli mezi duchovenstvem jednotlivci, pohybující se dosud setrvačně nárazy doby josefinské a humanitního hnutí obrozenského.

Pokrok katolicismu byl vždy hlavně pokrok jeho vnější organisace; církev vděčila se za něj v první řadě současně se zdokonalující organisaci státní. Pokud jde o dogmatickou a mravoučnou jeho podstatu, byl vždy tak spokojen svou prohlašovanou dokonalostí a kladl vždy tak veliký důraz na svou věky trvající neměnnost, že velká většina myslících pozorovatelů vzdává se vší naděje v možnost takového pokroku v církvi, po jakém toužil Havlíček ve svých novinách. U mnohých bylo toto rozpoznání příčinou úplné náboženské ochablosti a lhostejnosti. Provane-li kdy upřímnější náboženské hnutí jejich srdce, aby je tak jako v minulosti přetvářelo na lidi opravdovější a lepší, bude míti pravděpodobně ráz proticírkevní. To, co si představujeme slovy společenský pokrok, bude vždy výslednicí zápasů obou světů, jichž existenční oprávněnost spočívá v samé lidské přirozenosti. V prvním z nich se soustřeďují živlové hybnější, nedůvěřující zděděným poznatkům a autoritám; heslem jich jest svobodné zkoumání. V druhém seskupují se duchové klidní, spokojení s panujícími řády, důvěřující více vyzkoušeným již poznatkům nežli pokusům novým.

Církev nalézá trvalou oporu v mohutném konservativním proudu současné společnosti. Společnost

Digitized by Google

tato nejen že neusilovala o zrušení kněžského celibátu, nýbrž odsoudila k němu i nově se utvořivší stav učitelek.

Havlíček chtěl vzdáliti školu divadla tohoto věčného, neodstranitelného sporu. I společnost, ve své veliké většině tak ráda každému zápasu pohodlně se vyhýbající, chová přání podobné. Chce předejíti sporu tím, že učitele oslabuje nedostatkem vědecké přípravy a občanské svobody a že jej různými funkcemi a i hmotnými výhodami poutá ke chrámu. Těmito prostředky dá se sice spor na čas zalhati, odšinouti, avšak neodstraní se. Dokážeme nutiti učitele k duševní pohodlnosti, neupřímnosti, nesvobodě, avšak na svých dětech sklidíme zlé ovoce tohoto postupu.

Třeba si uvědomiti, že zlo nekotví ve sporu samotném, nýbrž v tom, že se vede s obou stran lidmi nenáležitě připravenými. »Poloviční vzdělání příčinou jest ničemné marnivosti a půlpánovitosti, která jest podílem jenom osob přičuchnuvších trochu ke vzdělání,« napsal sám Havlíček.

Na jedné straně kněz se vzděláním sice delším učitelského, ale stranně upraveným. Bývá nad to obyčejně již z dob studijních závislý na cizí hmotné podpoře a zvykne si proto tím snadněji i duševní závislosti na autoritách. Sílu důvodů hledívá často nahraditi váhou i světské moci, k níž se utíká tam, kde přesvědčiti nemůže neb nedovede.

Na druhé straně učitel, jenž i při opatrně upraveném studijním řádu dospěje časem k pochopení aneb lépe řečeno k vycítění a dohadu vědecké pravdy, již potom vtěluje v svou životní praxi. Jeho názory o životě a společnosti odpovídají pak věrně tomuto způsobu vzdělání. Bývá dogmatický a autoritářský ve svém smyslu právě tak jako kněz, nedoveda celou osobností podepříti i správná svá tvrzení; při tom bývají jeho soudy nezřídka unáhlené. Uhodlť podstatu přírodního vývoje, nikoli však povolný, nekonečně stupňovaný chod, jímž se uskutečňuje.

Nikoli odstraniti spor, nýbrž připraviti k němu učitele i kněze mnohem hlouběji, dokonaleji, opravdověji. Reformovati jejich vzdělání, vybírati k úřadům těm lidi nejzachovalejší a přáti plné svobody jejich činnosti. Její výsledek by byl jistě nepoměrně prospěšnější, nežli jakým se jeví za poměrů současných. Místo mechanických předpisů, jež lze zpravidla příliš pohodlně vyplniti, stalo by se soudcem vychovatelského díla knězova i učitelova jejich vlastní citlivé svědomí.

Pokud se týče nynějšího učitelstva, lze říci, že je celkem takové, jaké si je rozhodující kruhy míti přejí. Cítí sice vědomě neb polovědomě, který má býti jejich úkol v tomto světovém dění, avšak první a největší ctnost — statečnost — jest žel a žel k nezměrné národní škodě zjevem příliš povážlivě mezi námi řídnoucím. Celkovou pessimistickou náladu vyjadřuje učitelstvo nespokojeností s učitelskými ústavy. Na ně svaluje největší část viny i za to, co tkví v nás samých a v celé organisaci společenské. Volá se po jejich úplném zrušení. Příkladu toho nevidíme v žádném státě a již proto jest těžko myslitelné, že by Rakousko učinilo v této věci počátek.

A čím nahraditi paedagogia? Prozatím střední školou, odpovídá se, a z části se tak děje skutečně. Do pražského ročního kursu při učitelském ústavě hlásilo se loni na 200 žadatelů, z nichž mohlo však býti přijato jen 50 chovanců, kteří měli téměř vesměs maturitní vysvědčení ze středních škol s vyznamenáním. Jest to však jen asi osmina celkového počtu učitelů, již ročně vystupují z devíti českých ústavů.

Určité rozhodnutí o tom, kterému způsobu dáti přednost, jest tím spornější, že se současně volá i po reformě škol středních. Vytýká se jim, že ani ony nejsou v náležité spojitosti s praktickým životem, že nepřipravují k zápasu, nýbrž že jsou jen průchodištěm k dosažení určitého povolání a že zůstavují mladého člověka bez rady, když pro nahodilé překážky povolání toho nedosáhne. Jako zázračný všelék proti těmto vadám uvádívá se jednotná střední škola. Pokud jde o vyšší střední školu, převládá však čím dále tím obecněji názor, že postupující rozrůzňování kulturní činnosti hmotné i duchové povede spíše k jejímu dalšímu členění než k s jednocování.

Všecky různé reformní návrhy spojuje poměrně nejšťastněji učitelský studijní plán universitního prof. Fr. Drtiny.*) Snaží se spojiti v reformovaném učitelském ústavě (paedagogické akademii) výhody obojího typu škol středních. Po čtyřroční škole měšťanské a stejně dlouhém studiu na této akademii rozhodl by se příští učitel studovati povinně buď ještě dvě léta v paedagogickém semináři, jež by se zřídily jen při některých i venkovských paedagogiích, aneb by měl možnost studia na školách vysokých, které by však při nynějším stavu všech učitelů naprosto nepojaly. Úplné studium vysokoškolské — pro přechodnou dobu nezávazné pro celek učitelstva obecných škol — bylo by povinné jen pro ty, kteří chtějí dosíci míst vůdčích (ředitele školy, inspektora, učitele na paedagogiu). Pro budoucnost nezřekne se však učitelstvo nikdy Havlíčkova ideálu nejvýše možného povinného vědeckého studia pro celý stav.

Návrhy na jakoukoli reformu učitelských ústavů provází velká část učitelů s úplnou nedůvěrou. Tvrdí se, že by to byla jen reforma zpátečnická, tak jako byl zpátečnický i nedávný opravný vládní návrh, který vyvolal takový všeobecný odpor, že musel býti odložen. Nedůvěra učitelstva je oprávněna i smutným zjevem, že naše společnost svěřuje bezstarostně výchovu značné většiny učitelek ústavům klášterním a nemůže vymoci svým vlivem na vládě ani tak nezbytný druhý státní ústav pro učitelky.

A znovu bychom mohli obviňovati i sebe, kteří nedovedeme veřejnost o svých duchových a právních potřebách tak přesvědčiti, jako jsme je dovedli získati pro své požadavky hmotné.

Nepěl z chvilkového rozmaru Machar ve své »Evropě« o schnoucích větvích národního kmene; nepřipojil z lehké příčiny ke slohám naděje o dobré budoucnosti národa obavu o zdraví sama jeho kořene.

Čím bolestněji sevře srdce podobná obava, tím opravdověji musí pocítiti každý z nás svou

*) Podrobněji jest podán v únorovém čísle letošních Paedagogických rozhledů (nejepší vědecké revue učit., vydávané Děd. Komenského).

Digitized by Google

spoluzodpovědnost za zdraví národního kmene, tím upřímnější musí vydati počet z vlastních skutků a zodpověděti k otázce, nehnije-li jeho kořen vlastní. Není ani nejposlednější člen národa bezvýznamný pro zdar celku, nevadneť beze škody ani jediný list na stromě národa.

Opakuji: Posilujme národní vůli uskutečňováním náboženského, vzdělanostního i socialního programu Havlíčkova, probuďme v lidu zájem o společné záležitosti a budeme pak moci s větší důvěrou očekávati nejen reformu vzdělání, nýbrž i nezbytně s ní souvisící reformu poměrů právních.

Svobodní občané-učitelé vychovají pak v svobodné škole radostnou svobodnou prací lepší pokolení, jimiž národní kmen tak se rozzelená a zmohutní, že jeho budoucnost nikdy více nevyvolá nedůvěru básníkovu.

* * *

Ministr vyučování připravil NOVÝ ŘÁD ŠKOLNÍ VYUČOVACÍ. Jistě že ani s novým trestním vojenským řádem nebudou se díti takové tajnosti jako s tímto. Jen náhodou dovědělo se učitelstvo o některých nepokrokových nepaedagogických jeho ustanoveních a snaží se akcemi v parlamentě a ojedinělými schůzemi doma docíliti alespoň nejpotřebnějších změn. —

KOMENSKÉHO ŠKOLE VE VÍDNI nedostalo se opětně ani nejnovějším rozhodnutím říšského soudu práva veřejnosti. Průvody českých dětí budou museti i na dále každoročně dojížděti do moravské Břeclavy ke zkoušce, aby dosáhly propouštěcích vysvědčení. I na dále budou tak manifestovati, že pro mnohojazyčné hlavní město mnohojazyčného Rakouska neplatí dosud základní zákony a že v křesťansko-socialních antisemitech vídeňských vymřel všechen smysl pro spravedlnost, má-li se jí dostati i vrstvám nezámožným.

V Kutné Hoře počal vycházeti redakcí J. A. Černého »UČITELSKÝ PŘEHLED«. Doufejme, že konkurence povede nejen k rozmnožování, nýbrž i k prohlubování dosavadních 23 listů učitelských.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

Řídí: *Karel Kadlec.*

ÚKOLY SLOVANSKÉHO PENĚŽNICTVÍ V RAKOUSKO-UHERSKU.

Jednotnému postupu rakousko-uherských Slovanů v otázkách politických staví se v cestu mnoho překážek, třeba často i jen zdánlivých. — Naproti tomu jest hojnost jiných příležitostí, kde lze kmenovou blízkost a vzájemné sympatie na úkor společných nepřátel uplatniti.

Takovou přímo výbornou příležitostí jest peněžnictví slovanské, které dnes nemůže bez důkladné organisace čeliti činitelům ostatním.

Není pochyby, že nepodaří se nám tak hned vybudovati obrovské banky, které by mohly rozhodné slovo promluviti, ale jest možno rozptýlené ústavy menší účelně organisovati a není pochyby, že rovnováha by zde byla.

Vizme na příklad výpůjčkové transakce státní; poslední emise renty byla zase zadána velkým bankám vídeňským a přes ostatní ústavy přechází se k dennímu pořádku. Vzdor tomu však značná část této zápůjčky bude pohlcena úsporami národů slovanských, ovšem že za cen mnohem vyšších. — Zisk sprostředkovatelů sklízí organisované cizí finančnictví.

Kdyby veškeré slovanské ústavy hledaly svá ústředí ku společnému postupu v důležitých hospodářských otázkách vůbec, pak bylo by možno praménky slovanského kapitálu svésti v říčky, řeky a konečně v upravený proud, který by i ministerskou lodičku snesl.

Jsou zjevy na obzoru, dle nichž souditi možno na šťastnější obrat ve výkladu slovanské vzájemnosti.

Že nastoupená cesta jest správnou, o tom podává nejlepšího důkazu poplach v táboře živlů slovanství nepříznivých.

První odpovědí bylo bojovné, hrubé odmítání takových pokusů slučovacích, po té přikročeno horempádem ku přehlížení vlastních reserv a mobilisovány nové akciové kapitály, na konec pak používá se i lichocení a koncessí, ovšem že vesměs jednostranných — s patrným úmyslem »rozděliti a panovati«.

Bohda nepodaří se rozeštvati to, co v dobrém přesvědčení a pevné vůli přihlásilo se ku poctivé práci na poli praktické slovanské vzájemnosti peněžní, i že proti takovým snahám záludným zazáří vlajka vznešeného hesla »spojenými silami« v barvách slovanských! * * * *P—k.*

Měsíční přehled.

(K obchodním smlouvám s Ruskem a státy balkánskými. — Politika dopravní. — Otázka průplavní. — Dvě zajímavé otázky. — Otázka úvěru pro střední vrstvy.)

Po uzavření smlouvy s Německem celá obchodněpolitická akce uvázla. SMLOUVY S RUSKEM A SRBSKEM vypovězeny k 15. únoru 1906, ale následkem politického zmatku u nás, vlastně v Uhrách, byla vláda nucena omeziti se na pouhé přípravy a nezahajovati prozatím nijaká přímá vyjednávání

Digitized by Google

se zástupci cizích států. — Nalézáme se tudíž ve stadiu příprav. Nejvíce zajímá tu ovšem příští upravení styků obchodních s Ruskem a státy balkánskými. V těchto státech vystupuje zvláště Německo co náš konkurent. — V Rusku Německo nejen zachovává si primát, ale i zvětšuje neustále svůj podíl na celkovém dovozu ruském — kdežto Rakousko-Uhersko ztrácí spíše půdu. A přece by mohlo se státi Rusko výtečným odběratelem našich výrobků — kdyby tomu nebránil celý houf různých překážek. V neposlední míře i sami exportéři nesou na tom vinu. — V Srbsku naproti tomu Rakousko-Uhersko dodnes dovedlo si uchovati převahu. Ze srbského dovozu připadá na nás 61·6%. Ale i tu lze již dnes cítiti konkurrenci Německa, které v nové smlouvě také hledělo si zajistiti výhodné podmínky dovozu. Mezi Rakouskem-Uherskem a Bulharskem došlo nedávno k malé srážce. Smlouva s Bulharskem, tímto vypovězená, měla 14. březnem vypršeti. Bulharsko, které mělo svůj nový autonomní celní tarif schválený, chtělo tento po vypršení smlouvy uvésti v platnost a zároveň zakázalo dovoz hracích karet, sirek a cigaretového papíru, na kteréž výrobky zavedlo státní monopol. Rakousko-Uhersko ohradilo se ovšem proti tomuto postupu a tak docíleno dohody. Smlouva prodloužena do 14. září t. r. jen s nepatrnými změnami. Zároveň vystoupila vláda bulharská s jiným zákonem, proti cizině namířeným. Obchodním cestujícím cizozemským má býti jich pobyt v Bulharsku značně ztížen vysokými taxami a jinými nepříjemnými předpisy. Proti tomu protestoval spolek obchodních cestujících v Rakousku a bude zajisté nutno, aby i zde vláda naše zakročila.

O příštím upravení našich obchodních styků s Ruskem a státy balkánskými jednáno nedávno také v celním výboru poslanecké sněmovny. Jasně tu opět vystoupila převaha agrárních vlivů. Je ovšem přirozeno, že zemědělci chtí se hojiti na této straně ze škody, způsobené jim smlouvou s Německem. Avšak není to ještě důvodem, aby na zájmy průmyslu se zapomnělo. Bylo zajisté správně poukázáno na to, že nepovolnost vůči balkánským statům ve věcech zemědělského dovozu vzbudí nepovolnost s jejich strany ohledně našeho dovozu průmyslového. A ještě jedna věc činí tento postup nepraktickým: celní rozluka. V případě celní rozluky naše zájmy budou značně rozlišné od nynějších a není proto správným, již nyní v otázce smluvní s tak určitě vyznačenou tendencí postupovati. Tento postup odpovídá spíše zájmům Uher jako státu převážně agrárního a v případě rozluky měly by Uhry z nových smluv, uzavřených ve znamení vlivu agrárního, jen zisk, kdežto my spíše škodu.

* * *

V době uzavírání obchodních smluv je zajisté správno nepustiti se zřetele jednu věc, bez které obchodní politika dneška by nebyla úplnou. Je to POLITIKA DOPRAVNÍ. V okamžiku, kdy v Italii myšlenka státních drah nabývá vrchu, kdy v Německu postupuje se za dalším vybudováním jednotnosti celé německé sítě železniční — u nás otázka sestátnění drah stále ještě není osvobozena od osudné přítěže — politické své stránky. Avšak přece není možno nepozorovati pokrok, a přesvědčení, že sestátnění drah potud bude spojeno s překážkami, pokud jeho otázka nebude probírána čistě se stanoviska hospodářského, stále více nabývá půdy. — Nedávno zdůraznil to přesvědčivě pan prof. Konvička na valné hromadě Hospodářského spolku v Prostějově. Poukázal správně na to, jak Severní dráha císaře Ferdinanda ovládá velkou část Moravy a to právě kraje hospodařsky nejdůležitější. Spojuje je jak s Německem, tak svými pobočkami s Uhrami, a otázka jejího sestátnění v nynější době nabývá tím větší akutnosti. Jsou to čistě hospodářské důvody a není proto nijak správným, činí-li se z otázky jejího sestátnění otázka politická. — Potěšitelným je, že i v Haliči — i po uspokojivém upravení tarifů — naléhají na sestátnění Ferdinandovy dráhy. Na letošní valné hromadě zemědělské společnosti, na níž zastoupeny byly svými delegáty všechny části země, přijata jednohlasně resoluce, žádající sestátnění Severní dráhy, a vyslovuje se naději, že polský klub nasadí všechny páky, aby otázka došla svého rozřešení. — Zdálo se ovšem už často, že sestátnění drah je přede dveřmi, ale vždy naděje zklamala. Proto nelze se ani teď ještě oddávat optimismu. V nové době však k řadě důvodů pro sestátnění přibyl nový — je to nastávající celní rozluka. Čím více věcných důvodů, tím přirozeně otázka stane se palčivou a bude blíže svého rozluštění.

* * *

OTÁZKA PRŮPLAVNÍ není také nijak ve stadiu rozluštění blízkém. Důležitost vodních cest je zřejmá a nutno-li to doložiti, možno poukázati jen na postup Německa a Francie v rozšiřování vodní sítě. A nyní — ze stejných příčin jako při otázce železnic — nutnost jich tím více vystupuje. Nové období smluv i hrozící rozluka dosti dávají příčin k uznání tohoto fakta. Avšak v poslední době zmocnily se mnohých různé pochybnosti. Příklad stavby alpských drah — kde bylo nutno rozpočet tak vysoko překročiti — není nijak povzbuzujícím. K tomu druží se i poznání, že celý projekt vodních drah zdělán příliš rychle, ve spěchu a nedokonale, než aby bylo lze jeho rozpočtům úplně věřiti. Proto — třebas že zákonitý podklad zde jest — našlo se dosti pochybovačů, vyslovujících se se značným pessimismem o celé otázce. — Značnou pozornost vzbudila proto zpráva, že jistá bankovní skupina nabízí se, provésti stavbu kanálů dunajsko-oderského a odersko-viselského za jistých garancií, a to v čase kratším než projektováno. Myšlenka předání stavby kanálů soukromým podnikatelům není nová, zde však vystoupila určitěji. Jak zachová se k ní vláda, nelze dosud říci. Jisto je, že tento způsob skýtá různé výhody. Stavba provedena by byla dříve a za určitých podmínek, takže podobná překvapení, jako u alpských drah, byla by vyloučena. — Ovšem o projektech kanálů česko-moravských není slyšeti ničeho. Jakoby jich nebylo. A to zas karakterisuje dobře celou vídeňskou »hospodářskou politiku«.

* * *

V kruzích mlynářských projednávány v posledních týdnech DVĚ ZAJÍMAVÉ OTÁZKY. Byl to především návrh vyšlý ze středu rakouských mlynářů, aby čelilo se dlouhým dodacím lhůtám při prodeji mouky, což zvláště se strany uherských

Digitized by Google

velkomlýnů se děje. Zajímavo je tu, že k této akci připojily se i mlýny uherské a tento společný postup mlynářských kruhů obou polovin říše vzbudil značnou pozornost v kruzích interessentů. Docíleno dohody, že maximální lhůty předprodejní stanoveny na 3 měsíce a že za každý měsíc prodloužení kupec bude nucen zaplatiti prolongační poplatek. Dohoda ta obrací se ovšem především proti obchodníkům a pekařům a spekulace s cenami těmto kruhům bude značně ztížena.

Druhá otázka je znovuzavedení mlecího řízení. Ze středu uherských velkomlýnů povstala agitace za znovuzřízením tohoto zařízení, které, jak známo, zrušeno r. 1900 po dlouhé akci zvláště rakouských mlýnů. Nyní žádají uherské mlýny znovu mlecí řízení, avšak v jiné formě. Dříve bylo clo za dovoz cizozemské pšenice mlýnům proti záruce uvěřováno až do doby, kdy podán důkaz o vývozu přiměřeného množství mouky, po případě — bylo-li zaplaceno — bylo clo navráceno. Nyní navrhuje se, aby při vývozu mouky vývozce obdržel dovozní list, který by zněl na množství pšenice, množství vyvážené mouky odpovídající, kterým by pak mohl platiti clo z dovozu pšenice. Tento postup je praktikován již v Německu, ku př. u sladu, jenže s tím rozdílem, že dovozními listy možno platiti clo z jakéhokoli zboží. Dovozní listy tyto možno tam převáděti a staly se tak předmětem obchodu. — Zda bude míti akce uherských velkomlýnů úspěch, je ovšem velice pochybno. Boj proti mlecímu řízení je ještě v dobré paměti a nelze si mysliti, že by se smýšlení tak změnilo.

* * *

OTÁZKA ÚVĚRU PRO STŘEDNÍ VRSTVY malovýrobců i obchodníků — je jednou z neustále se vracejících ve většině evropských států. Převaha velkovýroby je vlastně převahou kapitálu — aspoň v nejčastějších případech — a proto posilování kapitálově malých výrobců je jedním z nejdůležitějších bodů v ochranném programu chránění středního stavu. —

Otázkou úvěru pro živnostníky obírá se zajímavý výnos říšskoněmeckého ministra financí, nedávno vydaný. Praví, že bankovní úvěr je pro živnostníky drahý. Mohlo by se proto mysliti na obecní spořitelny. Nedá se však upříti, že poskytováním úvěru mohly by nastati obtíže v kritických dobách při vyplácení vkladů. Nejlépe by bylo zakládání obecních záložen, kterým by vláda poskytovala zálohy na 3% zúročení. Starostové obcí jsou tudíž vyzváni, aby se o věci vyslovili. — Nelze upříti tu dobrou vůli německé vlády. — Důvod uvedený, že by spořitelny uvěřováním staly se méně likvidními, nezdá se nám býti ovšem jasným. Jedná se zde zajisté o úvěr směnečný a směnka opatřená podpisem obecní spořitelny je přec ideální pohotovostí. Ovšem spořitelny nehodí se k přímému styku s úvěr hledajícími tak jako záložny — ale je tu důvodná otázka, proč zřizovati útvary nové, když stávajících záložen je dosti. Co záložny potřebují, je laciný reeskompt, a dalším stupněm nejlepším je obecní spořitelna. — Tento postup — propagovaný ostatně u nás poprvé se strany v tom ohledu zajisté více než směrodatné — je schopen, aby byl základním kamenem, na němž vybudována by býti mohla zdravá organisace úvěrová. Jak vidno, ani v Německu — kolébce sdružování úvěrového — nedošli ještě k cíli: dokonalé organisaci úvěru. Snad i tu, jako je tomu ku př. s poštovní naší spořitelnou, budeme mu vzorem.

Tuto myšlenku úvěrní organisace účelně propaguje naše nejmladší česká banka: Ústřední banka českých spořitelen. Byvši založena co ústředí českých spořitelen dovedla dostáti tomuto svému programu, který rozšiřuje i dále — a to nejen na peněžní ústavy české, ale i moravské a — i jiné slovanské. Založením filiálky v Brně zapustila pevné kořeny v markrabství — majíc ostatně k tomuto kroku svými moravskými styky podmínky dány. — Nepochybujeme, že není to poslední etapa v její rozpínavosti po oblasti nejen české, ale i slovanské vůbec. —

Za rok 1904 — první úplný rok bilanční — může se vykázat značnými úspěchy. Při kapitálu K 2,000.000·— činí čistý zisk K 117.293·55, takže lze vyplatiti akcionářům 4% dividendu po značných dotacích různým fondům. Zásoba směnek obnášela na konci roku bezmála 8 millionů korun, cenných papírů 9 millionů korun, zápůjček komunálních bylo za K 9,438.000·—, vkladů na knížky a pokladniční poukázky K 1,112.211·87 a vkladů na běžný účet 18·5 millionů korun.

Je jen přirozeným důsledkem rozvoje mladého tohoto ústavu, že po tak poměrně krátkém trvání přistupuje již ku zvýšení svého akciového kapitálu — na K 4,000.000·—. Že emise nových akcií neděla se po většině veřejným upisováním, nýbrž že nové akcie z největší části převzaly české i moravské spořitelny a záložny, je důkazem, že tendence ústavu nalezly u našich peněžních ústavů úplného pochopení i uznání — a fakt ten je potěšitelným zjevem ve vývoji soustřeďování českých sil kapitálových. — Lze očekávati s jistotou, že vyzbrojena novými silami bude Ústřední banka českých spořitelen postupovati dále ve službách tohoto vývoje.

K.

* * *

Z TENDENCÍ HOSPODÁŘSKÉHO VÝVOJE SOUČASNA. Dr. Jaroslav Preiss, známý národohospodářský publicista, shrnuje zde několik článků, již dříve porůznu uveřejněných, jež spojuje jedna vůdčí idea: vrhnouti světlo na vůdčí směry dnešního národohospodářského rozvoje a budit pro pochopení jich zájem. Proto kniha, třeba dotýkala se předmětů různých, činí jednotný dojem. Není bez příčiny, že P. klade na první místo studii o moderním bankovnictví německém. Moderní banka je dnes tím ohniskem, odkud vychází a kde soustřeďuje se celé proudění života hospodářského a stav bankovní organisace může být dobrým měřítkem stupně hospodářského rozvoje v té které zemi. Preiss líče tendence moderního vývoje německých bank dobře zdůrazňuje a vyzdvihuje důležitost úlohy, již německé banky hrají v rozmachu německého hospodářství. Ukazuje na zřejmý směr jich vývoje: centralisaci v Berlíně a připoutání k nim celého hospodářského života německého. Ale i v Rakousku je vliv jejich jasný a vliv ten zvětšuje jen závislost peněžního trhu rakouského od Berlína. A tendence tato může vésti k nemilým konsekvencím v budoucnu. Ve studii: »Ze zápasu trhu světového«, kde

Digitized by Google

líčí boj o petroleiový trh německý, znova ukazuje na příkladu Německé banky, jak dnešní peněžnictví může účinně zasáhnouti do organisace světového trhu na prospěch domácího obchodování. — V článku: »Finanční trustové společnosti« vylíčena zvláštní forma anglického peněžnictví, jež jaksi soustřeďuje v sobě spekulační ruch. Lidé a idee Západu ukazují některé význačné momenty z nejnovějšího vývoje Anglie a Spojených států, a k tomu druží se několik poznámek k hospodářskému vývoji ruskému. Na konec po odbočce k protinožcům studií »O Tichý Ocean« vrací se autor k nám. Načrtává výraznými rysy jeden z těch oborů průmyslové výroby, v nichž česká podnikavost a práce dosáhla čestného podílu: textilnictví. Česká houževnatost a energie zde již mnoho docílily. Avšak co nám stále schází, je malé uvědomění hospodářsko-národní u našich obchodníků a malé dosud zpevnění naší intelligence hospodářské. Článek k našim snahám hospodářským obsahuje o tom několik trefných poznámek. Je až příliš známa nevšímavost, někdy až zarážející, ke knihám národohospodářského obsahu. Osudu takového bychom knize p. Preisse nepřáli. Nezasluhuje toho. *K.*

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

EXISTUJE INTERNACIONÁLA?

Stále se mluví i píše o internacionalismu (mezinárodnosti, nikoli bez národnosti) a současně o jakéms mezinárodním sdružení dělnictva neb různých revolučních živlů, kterému se udává titul Internacionála. A přece, kdybychom se zeptali nejrůznějších osob, nebudou nám moci přesně říci, zdali skutečně takový svaz eksistuje či nikoliv; poněvadž však ozývá se v rozhovoru i novinách stále, třeba si o něm několik slov povědět.

V r. 1840 založili stoupenci různých socialistických nauk (Fouriera, Sant-Simona, Cabeta, Blance atd.), vypovězení z Německa a usídlivší se v Londýně, spolek »Bund der Gerechten« (Svaz spravedlivých). Dva němečtí žurnalisté a národohospodáři, tehdy v Londýně dlící Karel Marx (*1818—†1883) a Bedřich Engels (*1820—†1895) vypracovali na základě svých studií sociálních a hospodářských r. 1847 program pro dělníky všech zemí, s názvem »Kommunistický manifest«. Současně »Bund der Gerechten« ho přijal za svůj a změnil se v širší svaz, do něhož pojal i anglické dělníky, s titulem »The communist league (munistická liga). R. 1862 navštívili francouzští dělníci první světovou výstavu v Londýně a dohovořili se s dělníky anglickými; velice působilo závěrečné slovo kom. manifestu »Proletáři všech zemí, spojte se!« Ze styků, které potom nastaly, vyšel mezinárodní spolek »The international Workirg-Men Association« (Mezinárodní dělnický svaz), který měl ve výboru zástupce různých národností a jenž také v různých místech Evropy konal své sjezdy (1866 Ženeva, 1867 Lausanne, 1868 Brussel, 1869 Basilej). Tento spolek, jenž měl poprvé v titulu »mezinárodní«, sjednotil se na základě »inaugurální adresy«, sepsané Marxem, která na rozdíl od komm. manifestu jest pouze povšechná a kde rozpory, které vzdalují od sebe národnosti, jsou odbyty povrchně několika slovy. Generální rada, jak se výbor této »internacionály« jmenoval, sídlila v Londýně. V nitru spolku vypukla však oposice, které se zdál postup Marxův pomalým a ta se soustředila kolem Michala Bakunina. R. 1868 byla od tohoto úžasně hybného muže založena »Alliance internationale de la démocratie sociale« (Mezinárodní alliance sociální demokracie), sjednotící socialisty španělské, italské a částečně francouzské. Obě strany srazily se r. 1872 na kongresu v Haagu; Bakunin vyloučen i s přívrženci, což však oslabilo internacionálu tak, že pomalu zanikala.

Téhož roku generální rada přesídlila do New-Yorku, konala sice pokusy o smír, jež se nezdařily a tudíž se 1876 i formálně rozešla.

Tím skončila internacionála skutečná, která ve svých dobách z neznalosti rozsahu a podstaty hnutí budila přímo hrůzu a spoustu nesprávných pověstí u lidí nevědomých. Její výsledek však byl, že zanesla do evropského dělnictva dosud činné idee lidského bratrství a společné mezinárodní práce k úpravě společnosti, ač dávno již formální spolkové spojení neexistuje; při každé větší příležitosti připomínají si dělníci slova komunistického manifestu »Proletáři celého světa, spojte se!«, ač třeba tisícové nevědí, kde heslo toto bylo vysloveno. Toto vědomí mezinárodní solidarity — která ovšem nijak nevylučuje práci i pro vlastní národ, to jest bližní vlastního jazyka — jest tak silné, že si utvořilo i formy projevu. Někdy jsou to společné manifestace dvou vedle sebe sousedících národů, kteří odsuzují národnostní štvanice a prohlašují, že národové mohou žíti vedle sebe dle spravedlivé a svobodné úpravy poměrů (v Praze byl to r. 1899 průvod míru českých i německých dělníků, společné slavnosti vídeňských dělníků asi sedmi národností); přesnější výraz jeví se v mezinárodních dělnických sjezdech, při nichž mimo hospodářských a politických debat nezapomíná se zdůrazňovat bratrství národů; na posledním sjezdu v Bruselu podali si ruce a objali veřejně ruský delegát Plechanov a japonský Katajama. Aby věci společné dělnictvu všech zemí byly vyřizovány, byl založen »Mezinárodní socialistický sekretariát« v Bruselu, sestávající z delegátů všech národností. Tento jaksi dnes zastupuje »internacionálu«, ač o spolku nemůže být ani řeči; jest to spojení jen myšlénkové, založené na souhlasu nazírání na záležitosti společenského života. »Internacionála« tedy neexistuje, pouze stále vzrůstající cit lidskosti, třeba pod různými formami; to by asi byla odpověď i východisko z mnoha otázek, které se kladou při debatách o mezinárodnosti a »Internacionále«. *P—t.*

Digitized by Google

ZDRAVOTNICTVÍ.

Prof. Dr. Emerich Maixner:

JAK JEST NÁM BOJOVATI S TUBERKULOSOU.

(Úvaha o nutnosti zřízení výpomocných stanic pro souchotináře.)

Nelze déle zastírati si oči a neviděti, jak u nás daleko pokulháváme v boji proti tuberkulose za cizinou. I když nechceme srovnávati úmrtnost tuberkulosou v zemích koruny české s úmrtností, jež v Anglii se jeví, při kterémž srovnání bychom shledali úžasný přímo nepoměr v neprospěch náš, můžeme i jen poukázáním na sousední Německo dospěti k přesvědčení, že tam o mnoho let ku předu jsou vůči poměrům, jež stávají u nás a vůbec v zemích rakouských. Proto s tím větší radostí vítati nutno zjev, že mužové takové vědecké kvality a tak značného rozhledu a lékařského bystrozraku jako jest prof. Maixner s energií a obětavostí chápou se organisace práce při zápase s úhlavním nepřítelem lidstva: s tuberkulosou. V úvaze nedávno vydané líčí Maixner způsob boje proti chorobě té v cizině, zvláště pak v Německu, Belgii a Francii, kteréžto země procestoval spisovatel roku loňského specielně za účelem přímého seznání v nich stávajících zařízení i vedení jednotlivých ústavů a opatření vůči tuberkulose.

Výsledkem prohlídek těch bylo, že přesvědčil se spisovatel o správnosti úsudku, jejž o ceně jednotlivých institucí ku potírání souchotin měl již před svou informační cestou. Zařízení nákladných, milionové kapitály vyžadujících sanatorií, jakáž v Německu existují, nebylo by u nás možným a mimo to výsledky, jichž bylo jimi dosaženo, nejsou nijak v náležitém poměru s obrovskými sumami, kteréž instituce tyto vyžadovaly. Dále jest přece jen působení sanatorií omezeno na malou pouze část souchotinami stížených ubožáků. Za nejlepší prostředek, k jehož uskutečnění přistoupiti lze hned, pokládá tudíž Maixner zařízení výpomocných stanic pro souchotinami stížené lidi dle vzoru dispensarií *Calmetem* ve Francii zřízených. Stanice tyto mají sloužiti k hygienické výchově a učinné podpoře souchotinářů i jich rodin. Prostřednictvím jich má se lidem tuberkulosou plic stíženým i jejich okolí dostati poučení o nakažlivosti chrchlů, odtud mají opatřováni býti potřebnými prostředky ku desinfekci bytů, vhodnými plivátky a pod. Stanice mají se dále starati o řádné vyčištění příbytků, prádla, šatstva, po případě o přesídlení lidí souchoutinami stížených i rodin jich do zdravějších bytů, v nichž umožněno bylo by provádění hlavní podmínky ku zlepšení souchotin nezbytné, totiž zásobení místností, v nichž choří se zdržují, dostatečným množstvím stále svěžího vzduchu. Dobré rady lékařů, dle nichž, má-li nápravy v nemoci se docíliti, výživa souchotinářů zlepšena býti musí, stanice výpomocné mají stělesňovati tím, že skýtají chorým výživné pokrmy: mléko, chléb, maso. Také o oděv dostatečně před zimou chránící a o otop potřebný pro churavící i jeho rodinu mají instituce tyto pečovati, jakož i vůbec všemožně zmírňovati starosti nemoci stížených živitelů o rodinu. Hlavní zřetel mají obraceti stanice ku souchotinářům nejpotřebnějším a nejméně nemocným, u nichž je největší naděje na pozdravení. Snahou sanatorií má býti tedy celkem řečeno proměňovati postupně příbytky souchotinářů v malá sanatoria tím, že zjednávají se v nich chorým, pokud toho docíliti lze, takové podmínky životosprávy, jakéž v sanatoriích prokázaně jeví příznivý vliv na stav pacientů.

Přesvědčujícími slovy volá v úvaze své professor Maixner všecky instituce dobročinné i všecky povolané i interessované činitele k usilovné práci, aby výpomocné stanice co nejdříve ve skutek vešly a účinně podporovány jsouce, zdárným výsledkem korunovány býti mohly. Prof. dr. *Alois Velich.*

* * *

Prof. dr. J. Honl. OCHRANA A BOJ PROTI TUBERKULOSE JAKO NEMOCI LIDSKÉ. Publikace České společnosti pro veřejné zdravotnictví č. 5. 1904.

V pěkném a každému srozumitelném tomto spisku vykládá autor důkladně a přece stručně, v čem záleží onemocnění tuberkulosou, jaké jsou zdroje nákazy, i jakými prostředky je možno umenšiti možnost nákazy. Množství zvláště číselných dokladů činí knížku velice informativní. Přejeme knížce co největšího rozšíření ve všech kruzích našeho národa.

* * * *B.*

ŽENSKÁ OTÁZKA.

Řídí: *Ph. Dr. M. Věra Babáková.*

ELLEN KEYOVA, slavná spisovatelka švédská, prodlévala v Praze od 5. do 11. března a proslovila zde dvě přednášky v německém spolku »Concordii«. Přednášela o moderním básníku německém R. Maria Rilke-ovi, s nímž je v přátelských stycích, a o evoluci duše. Přítomnost Keyové v Praze vzbudila veliký zájem u českých žen, z nichž mnohé jsou jejími vřelými ctitelkami, znajíce ji hlavně

Digitized by Google

z duchaplných Esayí, jež do češtiny byly přeloženy a nákladem Jednoty učitelek vydány.

S několika stran ozvalo se přání osobně ji poznati a informovati ji o ženské práci v Čechách. Některé dámy ze společenského klubu Slavie rozhodly se tudíž, že pozvou Keyovou do svého středu a učiní jí vzpomínku na pobyt v Čechách co možno příjemnou. Požádaly ji švédsky, aby Klub Slavii navštívila. List obsahoval zároveň stručnou informaci o číselném poměru obou národností v Čechách a vyslovena v něm naděje, že jistě spisovatelka, jsouc hostem Němců, kteří tvoří malou menšinu obyvatelstva pražského, bude se též zajímati o Čechy, representující větší část pražských obyvatelů. Keyová tento dopis obdržela, přes to však při hostině druhého dne po přednášce odbývané mluvila o své návštěvě v Praze jakožto o pobytu na půdě německé a připíjela zdaru německé práce v Čechách. České ženy, ačkoliv nenáležely právě do tábora chauvinistek, cítily se dotčeny ve svém národním cítění a proto se návštěvy Keyové, ač s těžkým srdcem, zřekly. O této události rozepsaly se pak listy německé i české, podávajíce většinou zprávy zkomolené a nesprávné výklady, proto pokládáme za prospěšné zde se o tom zmíniti. Chování se Keyové, jež je známa svou ušlechtilostí, lze si vyložiti toliko vlivem prostředí, v němž se nalézala, a bude zajisté záslužné, když se příslušní činitelé postarají o to, aby se této vynikající ženě dostalo o našem českém životě zpráv co možno nejspolehlivějších. *Vo.*

* * *

ŽENSKÝ KLUB ČESKÝ uzavřel valnou hromadou v neděli 12. března prvý rok své činnosti. Dnes již můžeme zjistiti poněkud jeho celkový směr a význam pro ženské hnutí v Čechách. Lze také už klásti otázku, zdali plnil naděje a přání, jež loni při slavnostním otevření byly pronášeny. Tehdy bylo mu kladeno za úkol, aby byl střechou ženským spolkům, shromaždištěm žen všech vrstev, útulkem ženám osamělým a cestujícím. A hlavně šiřitelem pokroku a novodobých ženských snah, neutrální půdou, kde by bylo možno svobodně pronášeti myšlenky a názory, ohniskem duševního života českých žen.

Je jisto, že Klub v prvém roce svého trvání nesplnil všecky požadavky tak, jak v idealním předpokladu naň byly vloženy. Dlužno však uvážiti, že mu bylo s počátku překonávati mnoho obtíží, o nichž nemají tušení ti, kdož stáli opodál. Celé zařízení Klubu musilo se pracně shánětí; někteří členové výboru projevili opravdu vzácnou obětavost. Starosti finanční a praktické s úpravou místností a ložnic zabíraly mnoho času, takže činnost ideová poněkud trpěla. Nicméně však pořádána celá řada přednášek, z nichž jakožto zvlášť důležité označujeme přednášku Karly Máchové: O berlínském kongressu konaném na ochranu domácenské práce žen, dr. A. Honzákové: O ženských nemocech, prof. Masaryka: O novějším názoru na ženu.

Zvláště poučným byl cyklus dra. V. Boučka o »Ženě a právu«. Dále uspořádal Klub pro členstvo několik zdařilých večírků. Velice dobrou myšlenkou jsou besídky pro dívky škole odrostlé pod vedením učitelek, jež zvou do Klubu své bývalé žačky a pečují o jejich další vzdělávání a ušlechtilou zábavu.

Co se týče ostatní práce, podnikl Klub akci ve prospěch zřízení dívčí čtyřtřídní obchodní akademie, přičiňoval se zároveň se spolky v něm soustředěnými, aby při obci Pražské byla ustanovena školní lékařka, podporoval snahu učitelek zjednati si přístup i na vůdčí místa na školách obecných a měšťanských a žádost spolku poštovních a telegrafních manipulantek, které se domáhají konečné úpravy platů.

Takto tedy jeví se práce klubovní v nejhrubších rysech naznačena. Klub opravdu soustřeďuje některé ženské spolky, skýtá střechu, jak od něho bylo žádáno. Pro ženy z venkova do Prahy dojíždějící měl ložnice k přenocování i jídelnu k občerstvení. Že cizinky nemohou býti také byť třeba jen dočasnými členy Klubu, a nalézti v něm pohostinné a plnoprávné přijetí, jest vadou stanov, které příslušnice jiných národností ze členství Klubu vylučují. Byla navržena změna paragrafu, který jest v této příčině závadou a změna ta byla také většinou výboru schválena, nebyla však valné hromadě ku schválení předložena, poněvadž žurnalistika zasáhla do jednání výboru, tendenčně a nesprávně úmysl navrhovatelek vykládajíc. Výbor usnesl se pak upustiti od této změny, ježto se obával, aby veřejné mínění, jsouc tiskem na chybnou cestu svedeno, proti Klubu se neobrátilo.

Jak jsem již uvedla, snaží se Klub ženské hnutí všemožně podporovat a bude moci jistě nyní, kdy mnohé počátečné obtíže jsou překonány, působiti intensivněji. Aby pak se stal střediskem ženám všech vrstev a směrů, aby všechny cítily se v něm doma a pracovaly v něm svorně ku zdaru ženské práce, jest zapotřebí, aby opravdu vždy zůstal půdou politicky neutrální. Jest sice třeba, aby si ženy co nejvíce všímaly života veřejného, aby se snažily zaujímati samostatné stanovisko vůči zjevům politickým a rozhovory tříbily svoje názory, bylo by však nanejvýše škodlivým pro pokrok ženského hnutí, kdyby se Klub octl pod vlivem určité strany. *Vo.*

* * *

LÉKAŘSKÝ DOZOR na Vyšší dívčí a Pokračovací škole bude dle rozhodnutí zdravotní komise obce Pražské svěřen lékařkám. *Vo.*

Digitized by Google

VEŘEJNÉ DOPRAVNICTVÍ.

Prof. Ing. Fr. X. Novotný.

VÝVOJ DOPRAVNICTVÍ. (Pokračování.)

Ne menší pozornost věnoval duch lidský i vodním tokům, jež protkávajíce celý povrch půdy zemské v pruzích více neb méně širokých — jsou neobyčejně důležitou součástí veřejného dopravnictví. Okolnost tuto náležitě vystihli již Egypťané, kteří s vrozenou dovedností upravili sobě řeku Nil k účelům plavebním. Na řekách francouzských bylo živo již v dobách římských; aby plavba na nich ještě se zvýšila, řádně upravovaly se postupem času a spojovaly navzájem průplavy.

Od té doby, kdy vynalezeno plavidlo komorové (XVI. století), jež umožňuje lodím přestupovati i vysoká rozvodí, překonávati velký spád (n. p. u Hořína na pobočném průplavu 8·9 *m*), soustředěný na jediné místo vodního toku, vzrůstá doprava vodní netušeně.

Ve svých snahách po zlepšení plavby na tocích vodních dospěl člověk k poznání, že učiniti tak lze těmito třemi zásadami:

a) regulací čili úpravou řek, při níž potřebná hloubka plavební získá se jednak sůžením přirozeného řečiště umělými stavbami, jednak jeho prohloubením;

b) kanalisací neboli uplavněním řek, které pohyblivými jezy učiniti lze splavnými i při malém množství vody přitékající, tedy skorem až k jich prameništi.

c) zřizováním umělých toků (průplavů čili kanálů), jimiž možno provozovati plavbu daleko do vnitrozemí, vzdáleného od břehu mořského neb přirozeného toku vodního.

Poněvadž pohyblivými jezy ve spojení s plavidly komorovými přeměnily se již i mělké řeky v průplavy s hloubkou k plavbě potřebnou, rozšířil se tento způsob zlepšení řeky úžasně a téměř na celé zeměkouli v nynější době obecně se zavádí.

Zavedení páry jako síly hybné na cestách vodních, jmenovitě na moři, má dalekosáhlý význam, poněvadž oproti době dřívější rychlosti a tím i výkonnosti loďstva se ztrojnásobila. Veliké překážky, jež zkrácení doby námořní dopravy kladly mohutné úžiny zemské, byly podnikavostí technika odstraněny. Prokopáním šíje Suezské byly staré, dávno již zapomenuté námořní trati do východních končin opět otevřeny a mořský severovýchodní průplav císaře Viléma poskytuje bližší a bezpečné spojení mezi mořem severním a východním. Myšlenka bezprostředního spojení Atlantického oceánu s Tichým dojde zajisté uskutečnění v dozírné době průplavem Panamským neb Nicaraguaským.

Jak dalece vyvinuto jest dopravnictví na vodních tocích u některých národů evropských, poučí nás tyto údaje:

α) Belgie, jejíž plošní výměra jest menší než našeho král. Českého, má kromě hlavních řek Šeldy a Mosy, které jsou na 307 *km* splavny a přítoků jich v délce 695 *km* k plavbě se hodících, ještě 44 průplavy o délce 901 *km* — celkem 1903 *km*;

β) Francie, jež po válce s Německem r. 1870 pozbyla veškerých svých vodních cest v Elsasku a Lotrinsku i se 401·4 *km* průplavů, měla r. 1890 řek pouze pro vory splavných 1032 *km*, řek od přírody splavných 3349 *km*, řek kanalisovaných 3598 *km*, průplavů bez tratí vrcholových 2085 *km*, průplavů s tratěmi vrcholovými 2712 *km*, řek a průplavů s plavbou mořskou 365 *km*, řek, kde plavba mořská převládá 3563 *km* — úhrnem 16.704 *km*;

γ) Německo vykazuje koncem r. 1900 řek splavných jen pro vory 6500 *km*, vnitrozemských splavných vodních cest 14.168 *km* a vodních drah jezerních 990 *km* — dohromady 21.658 *km*;

δ) Rusko evropské má všech splavných řek v celku 77.704 versty = 82.887 *km*, kdežto v asijském Rusku veškeré vodní cesty rozvětveny jsou na 111.405 verst = 118.846 *km*;

ε) Rakousko na vodní cesty jest dosti chudé, má řek pro vory splavných 3831 *km*, pro vory a lodi 2742 *km* a pro parníky jen 1317 *km* — celkem toliko 6573 *km*. (Dokončení.)

* * *

STAVBA NOVÝCH RAKOUSKÝCH DRAH ALPSKÝCH. Stavba druhého železničného spojení s Terstem pokračuje dle programu a vzdor četným vyskytnuvším se překážkám lze očekávati, že v určený čas bude dokončena. Dle nejnovějších zpráv bude v září 1905 otevřena dílčí trať Schwarzach—Sv. Vít—Gastýn dráhy turské, na sklonku tohoto roku má býti veřejné dopravě odevzdána trať Bohiňská a trať Gorice—Terst, a možná že i zahájen bude provoz na dráze Pyhrnské. Stavba dráhy Karavanské pokračuje tou měrou, že dospěje k otevření r. 1906. Při této dráze a jmenovitě při tunnelu Karavanském (dl. 7973 *m*) vyskytly se geologické a fysikální obtíže a překážky, jež postup stavby značně stěžují. Na dráze v Taurách práce stavebné uspokojivě se vyvíjí a v tunnelu turském (dl. 8505 *m*) jeví se geologická tvářnost příznivou. Mimo to ukázalo se, že volba různých užitých způsobů vrtání byla šťastnou, neboť vhodným přizpůsobením jednotlivých soustav místním poměrům zajistily se výkony co největší. V posledních týdnech r. 1905 lze očekávati otevření ve stavbě jsoucí nové trati Jesenice (Assling)—Terst (Sv. Andrež), čímž získá se přímého a proti dosavadnímu značně kratšího železničného spojení středu Rakouska s přístavním městem Terstem. Celá trať Gastýn—Spittal nad Drávou bude dokončena as koncem r. 1907.

* * *

ÚPRAVA LABE. Ministerium obchodu schválilo podrobný projekt regulace (úpravy) a kanalisace (uplavnění) 11·280 *km* dlouhé Labské trati Mělník-Neratovice, jakož i podrobný projekt na částečnou úpravu Labe u Hradce Králové, Hrobic,

Digitized by Google

Pardubic, Rosic a Živanovic a postoupilo zmíněné projekty místodržitelství v Praze, aby ohledně nich vykonalo politickou pochůzku spojenou s řízením vyvlastňovacím. Toto úřední jednání pokud se tkne trati Mělník-Neratovice počne dne 10. dubna 1905, v příčině druhého projektu stane se tak v době pozdější. Vítajíce tento úsvit zlepšení našeho dopravnictví, doufejme, že dlouho nebude již ležeti ladem ten veliký dar přírody skrytý v našich tocích, jehož cizina dávno by již byla využila plnou měrou. Jest si jen přáti, by po skončeném komisionelním šetření v brzkém čase uděleno bylo povolení stavebné a se stavbou co nejdříve skutečně se započalo, aby »mrtvý« kapitál dostal se mezi lid, naše národohospodářské poměry se zlepšily a dorost náš technický uplatniti se mohl.

BELLETRIE.

J. S. Machar:

Z BÁSNÍ:

BALLADA Z ROKU 1905.

Na mandžurských horách třicet stupňů mrazu,
chvílemi tam děla jako ze sna hřmí.
Co by kámen letěl, sráz je proti srázu,
vedetty dvě na nich. Jedna takto sní:

— Od svaté hory Fudži-yamy
jde v údol teplý větru van,
květ broskve rdí se zahradami
a v dál se modrá ocean.
V kavárně živo, luzné gejši
tam tančí k písním sester svých
a sijí blesky nejčernější
z přivřených očí mandlových.
A je tam kdesi jedna chýže
a sad a hnědá plodná zem . . .
Teď zaseta je asi rýže
a zrnka pestrých chrysanthem. —

Nade hlavou bodák, zhalen ve plášť šedý
po protějším srázu mladý pěšák jde,
z pláště vykukují poctivé dva hledy,
zírá k nepříteli . . . sny jsou bůh ví kde . . .

— Šest neděl se tak jeti musí
a ještě dlouho pěšky jít . . .
je víska v dálné svaté Rusi,
ze slámy střecha, z dřeva štít.
Po dvoře ušlapaným sněhem
jde k chlévu děvče kypící,
pes štěká, hoši ryčným během
skotači bílou silnicí,
stařičký mužík, drahá hlava,
před chatou stanul u vchodu,
uvadlou ruku k očím dává
a napjatě zří k Východu . . . —

Na mandžurských horách bují život svěží,
děla rozhřměla se v hymnus úžasný . . .
Se sklennými zraky v zmrzlém sněhu leží
bláhové dvě hlavy s bláhovými sny — — —

SV. VÁCLAV.

Let tisíc už, co nesla tě ta zem,
ty svatozáří ověnčený stíne,
pohádko stará s dětským úsměvem!

A možno, že to všechno bylo jiné . . .
Že's člověkem byl, křehkým jako my,
jenž strojí osud svůj a pak jím hyne.

Že's vášně znal i tresty svědomí,
že's cítil, co je žaloba i vina,
řád přírody, jejž člověk nezlomí.

Že's často rád měl chladný pohár vína,
lov v černém lese, bílé dívčí tělo
i války řev, v němž se tak zapomíná.

A hnědý vlas ti vroubil líc i čelo,
a plamenem tvé tmavé oči plály,
a hrdé mužství v postavě tvé vřelo —
snad člověkem byl's věků v mlžné dáli . . .
a jak jsi přišel zatím zohavený
až na dny naše! Kadidlo tě halí,

jsi prostých popů sluha ponížený,
jenž hostie kdes v temném koutě strojí
a jemuž hřbet krvácí pod řemeny,

asketa bědný, loutka báby svojí,
a kníže směšný, v panování chabý,
jenž anděly má za rozhodčí v boji —

Jak vzývají tě modlařivé baby
pohlaví obojího, drobné děti,
budoucnost země na Vltavě, Labi!

Tak stín tvůj z šera minulosti spěti,
květ dějin svých, vzor knížat svojích zříme,
tak z věku na věk budeš přecházeti!
— — — — — — — — — —
Oh, dík ti za ty naše světce, Říme!

Digitized by Google

Gustav R. Opočenský:

TESKNÝ KUPLET.

Podvečer je. Ticho v korunách je stromů.
Komu mám se svěřit se svým žalem, komu?
Nerozumí nikdo, nechce rozuměti —
vysmějou se spíše občánkové kletí.

Mají tučná, dobře vypasená břicha,
každé volné slovo do očí je píchá.
Milují se vespol, pilně groše škrtí,
koho nenávidí, uštvou třeba k smrti.

I má paní kdysi vroucně milovaná
vyhnala mě z domu kteréhosi rána.
Nechť si. Je tak možná skorem ještě lépe.
Trpět líp než marně zmírat v vášni slepé.

Plakat nebudu přec, kde se jiní smáli.
Ale kletbu pošlu na hlavu jim z dáli.
A vám paní krásné, nevěrné a zrádné
ať zaplatí pánbů, který nebem vládne!

Jako řádný křesťan jednoho dne jistě
složím kosti svoje na posvátném místě.
Nad mou hlavou zimní větry budou lkáti —
Líp než se mi žilo, bude se mi spáti . . .

PÍSEŇ MASOPUSTNÍ.

Je masopustní úterek, je bláznovství den
a všude plno smíchu je a bujné maskerády.
I já se časem zasměju a vesel rád jsem vskutku,
ač srdce moje plno je problematických smutků.

Nuž, pěknou masku nasadím smutného Pierotta
a odvážněji do tance půjdu než do života,
bych aspoň dneska nalezl své touhy Colombinu,
po níž už dlouhá léta snad se trápím, vzdychám, hynu.

Ta maska dobrá chrání mě. Já směle říci mohu,
co není lidem příjemným, co protiví se bohu,
pod maskou tou vše mohu říc', co duše moje cítí,
svou ironickou písničku do světa nechat zníti:

Nevěřte lidé slovům mým,
můj zpěv jest smyslů prázden.
Já možná jsem dnes upřímným —
však možná, že jsem blázen.

Je ironií dobro chtít,
chtít blaho lidstva, obce.
Je nejlíp tvář svou obrnit
nevlídnou maskou sobce.

Sám svoje cítit bobesti,
nežádat soucit bližních.
Svůj každý cit dát roznésti
zlé bouři větrů jižních.

Své Já hledět uplatniti
než slovy více skutky,
by nemohly mě trápiti
problematické smutky.

Pak nad hlavou mi přeletí
i lidské zloby šípy.
A snáž mi bude trpěti
impertinentní vtipy,

pak více bát se nebudu
všech lidí nenávisti.
Své cesty svěřím osudu,
sám chléb svůj budu jísti.

A až mé oči sklíží sen,
odejdu kamsi jinam.
Snad nikým nikým neželen
a nikým nevzpomínán.

Nevěřte lidé slovům mým,
můj zpěv je smyslu prázden.
Já možná dnes jsem upřímným —
však možná že jsem blázen . . .

Antonín Macek:

KONKURENČNÍ POVÍDKA.

Redakce »Zory« předního atd. listu beletristického, vypsala kdysi cenu na původní povídku. Přihlásilo se množství spisovatelů. Z některých mluvila naděje na získání mimořádného honoráře, jiní »pokládali by si za čest viděti otištěné své práce v listě tak vynikajícím«, jeden skeptik psal dokonce . . »pánové, konkurs v umění je něčím pochybeným, je spekulací na zištnost a ctižádost lidskou . . . Oč lepším je ten, kdo mluví bez naděje, že bude slyšen, kdo pracuje s vědomím, že myšlenky jeho nepřišly v čas a že zapadnou docela a přece nereptá a tvoří . . .« Následovala jakási domýšlivá povídka o autorově Já.

Pánové, sezvaní redakcí k posouzení, byli lidé svědomití. Měli jméno i veřejné úřady. Četli staré i nejmodernější věci a redaktorovi zaručili se, že

Digitized by Google

pronesou úsudek přísný a bezohledný. Neleknou se ani nejsmělejších paradox, neboť úkolem »Zory« je, by svítila šťastnější budoucnosti národa.

Elektrický lustr nádherně zařízené hovorny nakladatelství svítil na pět plešatících hlav a bujné kadeře mladého redaktora. Ze záplavy došlých prací vypluly tři věci, z nichž jedné měla býti přiřknuta cena. Tato jediná, velká cena bude znamenati mnoho v literatuře. Ukáže, jak v době kvasu, nehotovosti, rozvášněnosti mohlo byti napsáno malé arcidílo, skvost řeči kouzelné, rozkoš srdce a vůně smyslů.

. . . První soudce, starý šedivý autor, který vytrpěl nesčíslně pronásledování a nejkrásnější léta mladosti strávil v žaláři a psaním novinářských lokálek, vstal a pronesl trpce:

»Pánové! Já osobně bych s konkursem nesouhlasil. Pravda, stojíme nad utěšenou hromádkou popsaného papíru . . . Ale v kolika případech možno mluviti o čistých pohnutkách? Redakce chce dodati starému listu nového lesku a podnítila vysokou cenou sobectví autorů. Mezi námi, není to prostředek nejvhodnější. Který autor nestojí o slávu, ale má říci cosi těžkého, bolestného, krutého, poděkuje za pochybnou čest našeho vyznamenání . . . Ale přece navrhuji cenu. Dejte ji, pánové, onomu upřímnému mladíku, autoru povídky: »Ztracený syn« . . . Pánové, je to velkolepé plivnutí na naši pakulturu. Jistě líčil ten člověk sebe sama . . . mladík z dobré rodiny, taková nespoutaná, hořící duše, která vidí vlastníma očima a pohrdá zobáním v domácím holubníku. Pánové, jsem stařec a právě proto miluji mladé revolucionáře. Nemám sám leckdy čím zaplatiti činži — a tento mladík píše, že nemá čím zaplatiti činži, aniž má boty, by mohl užíti dobrodiní vycházky a noclehu pod širým nebem. A povídá nám pěkně o synu, v nějž skládány ty nejkrásnější naděje (známe pánové, ty nejkrásnější naděje našich papínků a matinek), ale který se stal lumpem, chtěl užíti trochu jara . . . krev mu vřela a kypěla, žil a trpěl za tisíce duší A řekl to, podivně, trhaně to řekl . . . za to se ho štítí doma jako ropuchy . . . Mohl bych vytknouti ledacos jeho stylu, ale já, pánové, přemýšlel nad jeho životem. A nad naším veřejným životem . . . Kdo zaslouží více spráskání, ta mladá horká hlava která plivá po našich tak zvaných ideálech, směje se našim nedělním povídkám, zkrátka uráží naše poctivé, domácké, vlastenecké city — nebo my, kteří necháme klidně hnít náš národní rybník a čerta staráme se o to, zda mohla by zde býti místo smrdutého močálu nádherná modrá jezera a slavně šumící řeky . . . Naše kultura umřela dřív než se opravdu probudila k životu. Važte si pánové, lékařů, nechť přicházejí se žhavým železem. Bolest vypalované rány je krutá — ale je líp uhnít, doživořit? . . .

Pánové, byly doby, kdy věřil jsem ve vzkříšení. Kdy chtěl jsem psáti nádhernou povídku velkonoční našemu národu. Bušili jsme tentokrát vesele do pánů Franců a prášili jsme kutny. Dnes je byrokrat první osobou a kutna sacrosanctum našich Moudrých a Opatrných . . .

Pánové! Ve »Ztraceném synu« je líčeno také vzkříšení. Ovšem církevní, slavné. V jakémsi městysi. Všude bouchají, praskají a syčí ohňostroje, planou bengály, rakety, slunce, hraje muzika a kde kdo je na nohou . . . Hospoda Aronova je nabita, osvícena dvěma bengály. Tatík Aron nadělal sta jitrnic a ozdobil nejkrásněji putyku. »Aron slaví vzkříšení« — podotýká autor . . . Hudba hřímá, ohnivá slunce krouží . . . Duší všeho je Aron šenkýř a Innocenc, kaplan . . .«

Starý spisovatel se odmlčel. Druhý soudce, mladší, plavý jemný pán s očima, které jakoby se dívaly na nekonečné moře, vzal do rukou bledých a žilnatých, třesoucích se jemnými vibracemi, jakýsi rukopis a pravil:

»Pánové, vážený náš senior má pravdu. Je třeba revolty. Už se nesnesitelně dýchá. Otevřme okna i dveře vzduchu. A nezavírejme se před žalobami. Dejme vypravovati lidem o bolestech, ale dejme jim stejně tušiti nesmírnou radost nádherných okamžiků života. Navrhuji povídku: »Ztracený okamžik«. Okamžik nádherné opojivé lásky, který mohl přijíti, ale nepřišel. Přišla obyčejná svatba, kostel, tabule, rodiče, strýcové, tety. Dejme mladým těm, kdož přijdou po nás, poznati rozkoš nejvyšších okamžiků . . Stáří, pánové, vzdejme úctu, ale mladým dejme rozkoš. Dej radost nám i nesmrtelným bohům, volá Euripides. Kdo psal »Ztracený okamžik«, znal cenu té chvíle. Toho vrchole života. Dnes uchází nám krev . . . Popisujeme papír. Naše nitro zhořklo a božská Afrodité je mrtva. Kdo jí bude zpívati svou hymnu? Naše křesťanské názory nám dovolily každou banálnost, kterou zapijeme alkoholem. Ale proklelo bouřlivou, plodnou lásku Heraklea . . . Hlasuji pro »Ztracený okamžik« . . . Naše kultura je příliš morální, jsme žalostnými hudlaři v onom uměleckém díle, jež se zove Život, žalostnými hudlaři v rozkoši, bídnými sketami v bolesti . . .«

»Pánové, divím se, jaké víno ducha vstoupilo našim velectěným pánům kollegům do hlavy,« pravil soudce třetí, nejmladší, uznaný plodný básník, který získal již množství cen. »Vývoj musí se bráti zvolna, svou cestou. Nepodceňujme poesii rodinného krbu. Navrhuji k ceně krásnou báseň v prose »Růžový ráj«. Mladý autor oženil se s dámou sice starší, ale tu poznal teprve půvab společenských styků a domácího blahobytu. Řeč je krásná i sytá, forma

Digitized by Google

dokonalá. Je to krásná fantasie. A jaký má děj! Na několika stránkách Odyssea mladého, zamilovaného, chudého reka, který na konec dochází výšin blahobytu. Dýše z toho spokojenost a štěstí. I kdybychom tomu nevěřili — vím jak bývá to nezřídka i v rodinách vážených, — je to rozmilá četba našim damám, symfonie v růžích, řekl bych . . .«

»Výborně, výborně náš poeto!« zvolal nakladatel, vstoupivší před chvílí do hovorny. »Promluvil jste mi ze srdce. To chytí naše dámy. Neboť, pánové, zdar časopisu záleží v tom, jak líbí se damám I nejrozšířenější list potřebuje občas nějakého románku pro dámy. My nemůžem jinak než vstoupiti do sfér jejich myšlení. A »Zora« měla báječné práce . . . kouzelná hra skvělých obrazů, hudba slov . . .«

»Gratulujte, vážený příteli, autorovi »Růžového ráje«, pravil redaktor. Je přijat většinou. Těší mne, že podařilo se mi získati listu práci tak znamenitou — — —

Karel Šlik:

TICHÁ REDAKCE.

Z POTULEK AMERIKOU.

Seděli jsme pod pevnou střechou srubu. Totiž já a můj pan chef. Na hliněném ohništi praskalo vesele hořící dříví, a klokot samovárku, dosti chatrného sice již, ale jediného v celé Kaledonii, mísil se v divoké žalmy rozpoutaných vln jezera michiganského. A nám při tom bylo tak volno — bože, tak neskonale příjemně a poeticky volno!

Pracovali jsme. Pan chef zastával v koutě sazeče, který patrně vyspával opět, vzdor nepohodě a bouři poněkud barvitější než růžovou svoji náladu kdesi pod azaleovým keřem, a já, maje na kolenou kus hrubého prkna, jež sloužilo mně za redakční stolek, psal jsem úvodní článek do příštího čísla našich novin. Byl jsem spokojen sám s sebou. Práce mi utěšeně pod rukou vzrůstala, myšlenka střídala myšlenku a jedna předstihovala druhou svou vybroušeností a smyslem pro uchvácení citu naší čtenářské obce.

»Redaktore, co myslíš, zakouříme si?« oslovil mne pan chef, obrátiv se napolo a opřev se při tom o sazečský stojan, až vykřičníky v nejvyšší přihrádce úzkostlivě povyskočily.

»Což o to,« povídám, »jen kdyby ta cigara byla jen poněkud více dbalá svých povinností. Člověk si musí již před zapálením urobit z některé části bolestně skrovné dřevěné garnitury naší pořádné bodlo, a každým okamžikem aby je do cigara vrazil!«

»Eh, domácí výrobek, kamaráde, není lepšího tabáku na celé zeměkouli,« chlácholí pan chef a podává mi několik vybraných exemplářů.

Nu — tedy kouřím ta jeho cigara jak se dá.

Za prvé ho to těší, za druhé nabídne mi pravidelně ještě číšku čaje a něco javorových koláčků, a za třetí — nemám tu ostatně jiných.

Abych však vážené čtenáře lépe informoval, kdo jsme a čím vlastně jsme. Tedy není místa na světě, povídám, které by se nehonosilo alespoň jedinou znamenitostí; města a místa americká však, povídám dále, mají vždy takovýchto rarit hned alespoň p o p á r u. Boston vyniká svými učenci a ševci, New-York má nejbohatší obchodníky a nejzručnější zloděje, Chicago svou nevinnost a vepřovinu, a česká osada Kaledonie svého redaktora a jeho pana chefa. Bohužel, že pobyt jednoho z těchto znamenitých mužů v Americe náleží již historii, a nutno se mi tedy k dosvědčení historicky přesných fakt poopraviti v ten smysl, že milé to hnízdečko na michiganském jezeře s l y n u l o svým redaktorem a jeho panem chefem a to koncem roku 1900 a počátkem roku následujícího. R e d a k t o r e m byl jsem já, jak jsem se již ostatně kdesi výše byl zmínil.

Tedy pokuřujeme a pracujeme dále. Jsem téměř se svým úvodním článkem u konce, když tu kdosi hřmotně vstupuje.

»Ah, náš starý dobrodinec! How do you do, milý pane listonoši!« volá pan chef radostně a s chvatem sahá po několika dopisech.

»Starý náš dobrodinec« se usmívá a přátelsky pokyvuje hlavou.

»Člověče, příteli, redaktore, nelekni se! Pět předplatitelů zasílá najednou předplat — —« pan chef nedomluvil. Objal mne v mocném vzrušení a tiskl upřímně k srdci. Ale byl právě nejvyšší čas, neboť jsem se již poroučel se židle. Trvalo hezkou chvíli, než vzpamatovali jsme se opět tak dalece, že mohli jsme střízlivěji uvažovati o posledních zbytcích oněch dobrosrdečných občanů, z jichž srdcí doposud nevymizelo trochu soucitu a účastenství pro konání dobra a velikých věcí.

»Bože, kde je ten šedivý posel radosti, abych mu mohl tisíckrát za sebou opakovati; How do yuo do, milý pane listonoši! Kamaráde, kde je? Snad již neodešel? Ó, ten šedivý osel — —«

Uznal jsem za dobré použiti této vzácné nálady svého pana chefa, abych se vytasil s něčím, co již od několika týdnů marně pokoušelo se z nejtajnějšího záhybu mé duše dostati se ven.

Vzal jsem z kouta svůj klobouk a wiskonsinskou hůl a přistoupiv k panu chefovi, podávám mu ruku

Digitized by Google

»Pro boha, redaktore, kam jdeš?«

»Do St. Louis.«

»Do San — Tisíc blesků! Takhle? Co tam budeš dělat?«

»Nehněvej se, příteli, chci si polepšit. Dostal jsem nabídku, nu a to víš, člověk také rád časem poohlédne se po tučnějším soustu; ostatně nebudeš nucen třít bídu pro těch několik dní, než si někoho za mne vyhledáš, máš předplatné.«

»Vem je kozel! Ale tebe také, kamaráde! Co tě to jenom napadlo? Co si bez tebe počnu? Vždyť já nesesmolím ani pořádný insert tomu apatykáři Cliffordovi, nadtož abych sám vydal několik čísel? Redaktore, to není možné!«

Nový, avšak daleko hřmotnější vpád několika osob do redakce přerušil naši diskussi.

Nenadálí návštěvníci věstili svými zlověstnými výrazy v obličejích bouři. Potěžkal jsem nenápadně svoji ocelovou téměř hůl a pozoroval, co se bude díti.

Z hloučku zarostlých hranáčů vystoupil vrávoravě muž a zamířil k panu chefovi. Poznal jsem jej teprve nyní, když chraplavým hlasem dožadoval se vyplacení mzdy za uplynulý týden. Byl to náš anglický sazeč.

Pan chef zaujal důstojnou posu. Rozkročil se, vypjal prsa, ruce vstrčil do kapes a nakloniv hlavu do zadu, dal se do tak huronského smíchu, že osmáhlí hosté pohlíželi udiveně jeden na druhého.

»Pe—peníze chcete?« propukl pan chef. »Peníze za dny, kdy jste se jako namočená houba povaloval někde na trávníku? A tisíc — —.« Chtěl protestovati plnou mocí své principálské autority, ale uražená veličina chopila jej náhle za límec a smýkla jím mezi ostatní muže u dveří s takovou vehemencí, že byla radost se na to podívat.

»Kamarádi, vyplaťte ho tedy sami, já si promluvím zatím tuhle s panem redaktorem,« zachechtal se podnapilý sazeč a přiskočil ke mně.

»Hé, známe se?« houkl na mne a šlápl mi při tom důvěrně na kuří oko.

»Toť se rozumí a plácnem si, kamaráde, co?« na to já a přetáhl jsem jej wiskonsinsčankou tak upřímně, že co nejrychleji opět odskočil. Ale vítězství moje nemělo trvalé ceny. Rozzuřený Angličan popadl stojan, u kterého jindy pokojně sázel moje vzletná provolání a sáhodlouhé litanie o nenapravitelné liknavosti P. T. pánů odběratelů ve vyrovnávání všelijakých těch nedoplatků a malých nesrovnalostí, a mrštil jím po mně, že jsem leknutím ani nesmekl klobouk a nastavil hlavu tak jak byla. Dosud cítím, jak se mi studené litery rozběhly po celém těle.

»Kamarádi, ven s nimi!« zařval divoce. A kamarádi byli srozuměni. Ohlížel jsem se marně po své sukovici; vypadla mně patrně z ruky a některý ze zkušených pánů kollegů našeho anglického sazeče přijal ji milostivě za vlastní. Přitiskl jsem se proto ke zdi a dávaje tím na zrozuměnou, že v každé, sebe čestnější a vzácnější situaci přiznávám vždy přednost svému principálu, trnul jsem, s jakou rychlostí vyletěl oknem do prudkého deště.

Došla řada na mne. Prvního chlapíka, který se mne chopil, udeřil jsem pěstí do spánku, až mně v ruce zapraštělo, ale hned byli tu jiní, a tak než jsem se nadál, ležel jsem roztažen na zemi a v nejbližším okamžiku následoval jsem toutéž vzdušnou cestou svého pana chefa.

Padli jsme si do náruče.

»Pro živého boha, redaktore, jsi ještě pohromadě?«

»Myslím, že ano.«

»Zaplať bůh! Měl jsem o tebe strach. Nu a což, zakouříme si? Jen vezmi, vybeř si, není lepšího tabáku na celé zeměkouli.«

»Vezmu, děkuji.«

»A kam hodláš?«

»Nu, do St. Louis; vždyť jsem řekl —«

»Sám?«

»Ne; s tebou.«

»Tedy pojďme!«

A za námi, ve srubu rvali se zatím dobří kamarádi mezi sebou.

Svetozar Čorovič:

LEŽ.

(Obrázek ze života srbských venkovanů.)

Pod nezměrně vysokými, chmurnými skalami Kozího Brda, které svými zubatými a špičatými vrcholky nesou nebe, pod jeskyněmi, dojímavými divokými fíky, v nichž hnízdí divocí holubi, táhne se dlouhá, ouzká a pahrbkovitá louka, s divokým bylím a travou. Kříže trčí z ní, neboť jest to vesnický hřbitov.

Hned pod ním a nedaleko je zřít nepravidelnou řadu domků ubohých venkovanů, zamazaných hlinou a pokrytých slamou.

Ve všech domech bzučí to jako v úle. Jest směs dětských, ženských i mužských hlasů, přerušených jen někdy ranou z pušky neb hlasitým zvoláním muže.

Digitized by Google

V posledním z těchto domů, skrčeném na stranu, spalují se na rozpadlém téměř krbu zbytky badnjaku, schovaného od vánoc.*)

Na nízké lavici, z připálených prken stlučené, sedí okolo badnjaku hubený otec, zavalitá matka a dceruška, bledý a povadlý kvítek, sotva pět let. Praskající oheň osvěcuje žlutavé a uplakané obličeje muže i ženy. Smutně a se sklopenou hlavou dívají se do ohně a mlčí.

Malé děvčátko sepjalo ručky v klíně a dívá se ulekaně s jednoho na druhého a mlčí též.

Dlouho trvá mlčení; otec vytáhne z kapsy špinavý kapesník a utře si slzy. Zamává jako nevědomky kleštěmi v krbu a rozbije hořící poleno. Jiskřičky rozlétnou se na vše strany.

»Ach běda takovým vánocům a běda takovému novému roku!« zavzlyká chraptivě muž. »Běda mně a běda tobě a běda celému našemu domu!«

Žena počala plakat; slzy tekou jí z očí a sklouzají do klína. A v bezradnosti uchopí děvčátko a počne jej laskat.

Před několika měsíci pohřbili prvorozence, velkého již. Byl už student a nejlepší ve škole! Minulý rok o vánocích četl dokonce v kostele evangelium a doma se tak nad tím radovali! I sousedi přišli a každý přinesl mu dárek! Za krátko však onemocněl a zemřel . . . . .

»Byl by učený a moudrý, jako nikdo na světě!« pokračuje žalostivě otec a udeřil znovu kleštěmi do žáru. »Byl by dodal cti mému jménu.«

Žena neodpovídá; spustila dcerušku dolů a podepřela hlavu v obě ruce, kývajíc se sem tam. Malá odstoupila a dívá se na matku dřívějším ulekaným zrakem.

»Proč pláčeš?« ptá se po chvíli.

»Pro bratříčka« — praví matka.

»Protože se schoval?« vyzvídá malá.

»Ano,« vzlyká žena. Dceruška věsí hlavu.

»A proč se schoval?« táže se dále.

»Zlobí se na tebe,« odvětí matka drsným hlasem, jaký jí v hrdle tvoří pohnutí; a v zoufalství svém, aby ušla otázkám, které jí rozdírají srdce, praví: »Ty jsi mu nikdy nic nedala« . . .

Oči maličké plní se slzami.

»A přijde bratříček?«

»Ne — spí.«

»Spí tam pod zemí?«

»Ano, — tam pod zemí.«

Malá zmlkla. Zaražena stáhla se do koutka, kde skryla hlavičku do zástěrky a počala vzlykat.

Nikdo na ni nepohlédl. I matka i otec sedí na lavici pohříženi v myšlenkách a jen občas otec rozhrne oheň, aby jasně hořel.

»Šťastný nový rok!« zvolal ode dveří kum, otevíraje ústa s dvěma zuby. Zamračil se, stáhl obočí, svraštil čelo a potřásl opovržlivě hlavou.

»Co vrníte jako děti a pokoušíte v tak svatý den jako dnes pána Boha,« dodal rozloben. »Nestydíte se? Pánbůh dal, pánbůh vzal, pochváleno jeho jméno! Udělejte znamení kříže a proste, aby vám dal jiného . . .«

Pohlédli na sebe a opustili pomalu lavici. Kum se usadil a matka mlčky přinesla mu čutoru s pálenkou, kterou postavila vedle něj.

Kum Štěpán ani ji nezpozoroval. Bručel ještě a díval se zlobivě kolem sebe. »A kde je má děvuška? »ptal se, když viděl malou v koutě. »Pojď sem, ať ti něco dám!«

Uplakaná přišla dceruška a kum vyzvedl ji do výše, políbil a posadil na klín.

»Patříš kumovi?« ptal se a znovu ji políbil. Pak sáhl do velké kapsy a vyňal několik jablek z kapsy. To jsem ti přinesl ke hraní . . .«

Malá zatleskala radostí ručkama. Seskočila s klína a dala jablka do zástěrky. Přivoněla ke každému a schovala se za dveře.

Kum nyní sáhl po čutoře.

»Přeju ti, hospodáři a kume, aby ti pánbůh dal rozum. Myslel jsem, že jsi muž, aly ty jsi horší než která žena.«

Hospodář zvedl hlavu. Pohlédl na kuma a udeřil se několikrát do prsou.

»Vím to sám,« pravil, »že nedělám dobře. Vím to, bratře. Není to pěkné, když muž pláče, a je to směšné, když to lidé vidí . . . Ale já nemohu srdce smáčknout . . . Bolí mně to . . . Tady to bolí . . . (a zase se udeřil několikrát) — a já nemohu nežli plakat . . .«

»Náš syn byl tak krásný, jako zlaté jabko!« připojila matka a byla zase blízka pláče.

A oba počli vyprávět o jeho ctnostech. Obklopili kuma a vzpomínali na jeho slova, hry, žerty, hovořili nejsladšími jmény, jaké užívali v jeho mládí . . .

»Chudák, číst uměl jako učitel,« řekl otec. »A zpěvník znal jako málokterý . . . A královiče Marka, Miloše Obiliče a cara Lazara uměl odříkat jako nic . . . A když zpíval, bylo to jako hudba . . . Hlas zněl jako zvonec! Otvíral jsi ústa i uši a nemohl jsi se do syta naposlouchat!«

Kumu stávaly se vzpomínky obtížnými. Kašlal a kýval rukou, jako by chtěl říci: »Vím, vím . . . Ale už dost . . .«

*) Badnjak, vánoční knedlík se v Srbsku schová do slavnosti Nového Roku, kdy se spálí, aby prý bylo po celý rok hojnost potravin. — Srbové jsou pyšni na své syny; kdo nemá ani jediného, míní, že promarnil bezúčelně život. — Kum = kmotr, čutora = pletená poboční láhev.

Digitized by Google

»A kde najdeš lepší dítě než tvou malou?« pravil, aby tomu učinil konec. A obrátiv se ke dveřím zvolal:

»Pojď sem, malá, a povídej nám něco!«

Ale malá nebyla doma.

»Kde je?« ptal se, dívaje se na matku.

»Nevím,« odpověděla zmatena a dívajíc se kol sebe, »nešla ven? Ale co by v té zimě tam dělala?«

Všichni tři vyšli před dům.

»Duše moje!« vzkřikl kum, »vidím ji tamhle na hřbitově! Tam je!«

»Je to ona,« řekl otec a chtěl jíti k ní; ale kum řekl: »Počkej, sám se podívám, co dělá.« A tiše blížil se k hřbitovu.

Maličká klečela u hrobu svého bratra, v lehkých šatečkách, jaké měla doma u teplého krbu. Nahé nožky a ručky byly zmodralé zimou, z očí jí tekly slzy. Položila všechna jablka, které jí dal kum, vedle sebe do řady, objímala ručkou hrob a prosila: »Pojď ven, bratříčku! Nezlob se na mne! Koukej, dám ti všechna tahle jablíčka! Pojď ven!« Přel. *P.*

Camille Flammarion:

MYŠLENKA O SPOJENÍ MEZI SVĚTY.

(Dokončení.) Přeložil *Karel Pelant.*

Pochopíme tudíž, že je možno přenésti na planetu Mars myšlenku, jež byla původně navržena pro měsíc. Ačkoliv objem Marsu jest větší než objem měsíce, přece se nám zdá při svém největším přiblížení třiašedesátkrát menším, než měsíc. Přes to vidíme, že dalekohled, zvětšující třiašedesátkrát, ukazuje nám Marse v rozměrech měsíce, a že zvětšení šestsettřicetinásobné dává mu průměr desetkrát širší, než má naše oběžnice, viděná pouhým okem.

Nuže, kdybychom se prakticky pokusili provésti jakýkoli návrh spojení mezi Marsem a zemí, signály musily by býti zřízeny v měřítku mnohem rozsáhlejším. Nesměly by to býti trojúhelníky, čtverce a kruhy zšíří několika kilometrů, nýbrž obrazce na sta kilometrů a více vždy s předpokladem: 1. že existují obyvatelé na Marsu; 2. že tito obyvatelé zabývají se hvězdářstvím; 3. že mají optické nástroje podobné našim; a 4. že úmyslně pozorují naši planetu, — která jest pro ně zářící hvězdou první velikosti, jitřenkou a večernicí a opravdu nejskvělejší hvězdou jejich nebe. My jsme vskutku pro ně Venuší a jejich mythologie jistě nám postavila oltáře.

Jsou přijatelny tyto čtyry hypothésy? Kdybychom předložili tuto otázku všeobecnému hlasování občanů celé země, odpověď nebyla by pochybnou. Aniž bychom se tázali na mínění domorodců střední Afriky aneb ostrovanů Tichého oceánu, a obrátili se jen na číselnou většinu evropského obyvatelstva, mohli bychom se vsadit, že ani nepochopí tuto otázku, neboť většina lidí nevšímá si, že země jest planetou a že ostaní planety jsou zeměmi.

A pak je zde »zdravý rozum«, ten velký, všeobecný zdravý rozum, který rozumuje tak správně následkem výtečnosti své výchovy. »Jsme, tak dí, o tom není pochyby, nejintelligentnější bytosti všeho tvorstva. Proč by ostatní planety měly míti tu ohromnou čest a byly obohaceny takovými duchovními hodnotami jako jsou naše? Můžeme vůbec připustit existenci lidí nám podobných?« Zajisté mohli bychom podotknouti, že nejvzdělanější národové země neumějí se dobře chovat, že jejich intelligence vybíjí se ve vzájemném pobíjení a ničení, že promarňují svou budoucnost jako slepci nebo blázni a že nejsou vzácni ani zloději ani vrazi. Ale nehledě k tomu, my jsme zřejmě bytosti velmi vznešené, a není naprosto pravděpodobno, že na myriadách světů kolujících v bezměrnosti prostoru příroda by mohla zroditi intelligence nám podobné.

Proč bychom se tedy kdy pokoušeli navázati optické dopisování s Marsem? Je-li obydlen, jeho obyvatelé nemohou nám býti rovnocenni a byla by to zbytečná námaha. I kdyby viděli naše signály, nepochopili by, že jsou jim adresovány.

Tudíž raději nikdy nezačněme.

* * *

Ale nezačali již obyvatelé Marsu? A nejsme to snad my, kteří jich nechápeme? Podle geologických výpočtů nejmenší věk obyvatelné země, od doby utvoření se prvních pevnin, páčí se na dvacet milionů roků: deset milionů sedm set tisíc pro útvar prahorní, šest milionů čtyry sta tisíc pro prvohory, dva miliony tři sta tisíc pro druhohory, čtyry sta šedesát tisíc pro třetihory, a sto tisíc pro čtvrtohory. Člověk existuje na zemi od konce věku třetihorního, to jest od více než sto tisíc let.

Nástroje hvězdářské jsou vynalezeny teprve od roku 1609, a Mars jest pozorován a poznáván ve svých hlavních zeměpisných podrobnostech teprve od roku 1858. Úplná pozorování celku tohoto zeměpisu datují se dokonce teprve z r. 1862. První podrobná triangulace planety, první zeměpisná mapa obsahující nejmenší, teleskopem viditelné a mikrometricky měřené předměty byla začata až r. 1877; pokračováno v ní r. 1879 a dokončena r. 1882. Jest tomu tedy jen několik let, co planeta Mars vešla v oblasť našeho podrobného pozorování. A ještě by se mohlo říci, že jen velmi málo obyvatelů země vidělo ji dobře v její podrobnostech a že nejcvičenějším ze všech jest pan Schiaparelli, ředitel observatoře v Miláně.

Dle nejpravděpodobnější theorie kosmogonické Mars je starší než naše planeta o několik milionů let a mnohem pokročilejší nás ve svém osudu. Obyvatelé Marsu mohli nám dávati znamení již po více než stotisíc let: nikdo z naší planety by to byl netušil. Teprve od r. 1609 hvězdáři byli by mohli, ne snad je odkrýti, poněvadž jejich nástroje nebyly k tomu dosti silné, nýbrž pouze pomýšleti na možnost, že budou viděti jednoho dne trochu lépe, co se děje na sousedním světě. Vskutku je

Digitized by Google

tomu pouze několik let, co bychom mohli míti naději na rozeznávání těchto nepatrných podrobností, a ještě méně roků na jejich výklad.

* * *

Hleďme tedy, co se děje. Zeměpisná mapa Marsu jest s velikou pečlivostí dokončena dovedným hvězdářem milánským. V několika končinách této mapy lze viděti body, na nichž pozorovatel zjistil světelné skvrny, zářící jako sníh na slunci. Ale není pravděpodobno, že by tyto světelné skvrny pocházely od sněhu, poněvadž je vidíme na rovníku, v tropech právě tak jako v severních krajích, a nezdá se naprosto, že by to byly vrcholy hor, neboť sousedí s moři a jsou rozestaveny symetricky v poměru k jistým přímočarým průlivům. A co více, mnohé z nich zdají se naznačovati rovnoběžky a poledníky, i připadá nám mimovolně při zkoumání jich, že jsou to znamení zeměměřičská. Pozorujeme trojúhelníky, čtverce a obdélníky.

Nedomnívám se, že by tyto zářící body byly umístěny inženýry a hvězdáři Marsu. A domýšlet se, že oněch šedesát přímočarých, rovnoběžných a dvojitých průlivů, jež obdivujeme na oné planetě, spojujících ve spolek všechna moře její, je dílem obyvatelů této sousední vlasti, bylo by pošetilé. Nesměřuji naprosto k tomuto závěru. Příroda je tak bohata ve svém jednání, tak rozmanitá ve svých projevech, tak mnohotvárná a spletitá ve svých účincích a často tak neobyčejná a podivná ve svých hrách, že nemáme práva omezovati její způsoby tvoření.

Přes to však není méně pravdou, že kdyby obyvatelé Marsu chtěli nám posílati znamení, tento způsob byl by jedním z nejjednoduššíchh a že až dosud jest jediným, jenž mohl býti u nás pochopen. Nemohli by něco lepšího učiniti, než zacházeti takto se světelnými body v jistých vzdálenostech dle měřických obrazců. Vidíme na příklad na průseku 267. poledníku se 14. stupněm severní šířky oblast ohraničenou body postavenými na vzdálenosti odpovídající vzdálenostem měst Amiensu, Le Mansu a Bourgesu. Kdyby obyvatelé Marsu chtěli nám posílati znamení, nemohli lépe voliti místa pro svá zářící ohniska.

Naprosto nechci vysvětlovat, co to je a že je jakýsi úmysl v těchto zjevech. Ale konečně k d y b y t o m u t a k b y l o, jsme to my, kteří bychom jim nerozuměli.

A není v tom nic překvapujícího. Obyvatelé země nestarají se o nebe. Většina z nich — snad devadesát devět ze sta ve čtrnácti stech milionů pozemšťanů, kteří existují — neví ani po čem kráčí a nerozvažují o skutečnosti. Zabývají se jídlem, pitím, rozmnožováním se, shromažďováním předmětů různého druhu, vzájemným vlasteneckým požíráním a smrtí; ale nezáleží jim dokonce na tom ptáti se kde se nalézají a co je vesmír. Vrozená nevědomost jim stačí. Žijí uprostřed nebes, aniž by o tom věděli a aniž by jakýmkoli způsobem požívali duševní rozkoše, jež pro vznešené duchy skryty jsou v poznání pravdy.

Obyvatelé Marsu proti tomu, jsouce mnohem starší než my, mohou býti mnohem dále na dráze pokroku a žíti životem rozumovým, osvíceným a produševnělým. Bez nadsazování můžeme připustiti, že jsou vzdělanější nežli my ve vědách přírodních, že znají lépe náš svět, nežli my známe jejich a že naše hvězdářství je dosud v plénkách oproti jejich. A jestliže tedy národové Marsu, žijící již dlouho v harmonii klidného a intelligentního života, pokusili se zaslati znamení naší zemi v domněnce, že snad je rovněž obydlena rozumným tvorstvem, a neobdrževše od nás nikdy odpovědi, zda nevyvodili z toho, že nejsme na jejich výši, že záležitosti nebes nás příliš nezajímají, že snad hvězdářství a optika nejsou příliš pokročilé v našich vědách a že dle vší pravděpodobnosti nevybavili jsme se dosud z hrubých instinktů hmotných? Jest jejich závěr daleko od pravdy?

Možno také, že akademie Marsu prohlašují zemi za neobyvatelnou a neobydlenou: 1. poněvadž nerovná se úplně jejich zemi; 2. poněvadž máme pouze jeden měsíc, co oni mají dva; 3. poněvadž naše roky jsou příliš krátké; 4. poněvadž naše obloha jest velmi často zatažena, kdežto jejich je takřka neustále jasna; 5. a 6. pro tisíc důvodů všeobecně jasných a přesvědčivých.

* * *

Budiž tomu jakkoli, ze všech hvězd zářících na nebi hlubokou nocí, a obzvláště z těch planet, jež krouží s naší kolem slunečního ohniska, jest jedna, jež zaujímá právě upjatou pozornost hvězdářů. Je to onen zvláštní malý svět Marsův.

Po páře, telegrafu, elektřině a telefonu zda nebylo by odkrytí nezvratných známek o existenci lidstva, obývajícího jinou oblasť našeho slunečného souostroví, nejobdivuhodnější apotheosou vědecké slávy XX. století?!

P. K. Rosegger:

O LIDOVÉ PÍSNI A JEJÍM ZANEDBÁNÍ.

Na nedostatek hudby nemůžeme si v městech stěžovat. Nechci ani jmenovat všechny její druhy; každý je zná, jeden k své rozkoši a druhý ke své trýzni. Jedna část však leží v civilisovaném světě ladem, jest zapomenuta a opuštěna. Historikové hudby říkají, že to byla matka vší hudby a myslí, že touto pochvalou učinili dosti.

Tato část hudby je lidová píseň.

Zajisté máme komponisty, kteří pěstují lidovou píseň. Máme spolky, které ji dle těchto mistrů provozují, ale vysocí páni z Akademií odvracejí se s přezíráním od ní a říkají, že to již není původní, že je to uděláno a vyumělkováno, že to neodpovídá ani umění ani přírodě, a tvrdí, že pravé lidové písně si váží, nežli aby ji nechali komolit. — Ptám se těchto akademických pánů, když již lidovou píseň tak ctí, proč nic nedělají, aby ji zachránili?

Ano, má krásná bohyně Hudbo, která jsi svou matku opustila a která jí umíš tak opovrhovat — z a-

Digitized by Google

chrániť ji máš, povídám! Neboť zde něco zaniká, co potřebuje tisícileté kultury, aby znovu vzniklo.

Postrádám v našem hudebním světě ústav k pěstění staré lidové písně. Nemohu se pustit do hádky, zdali dnešní zpracování písní pro kvarteta a kvinteta zpěváckých spolků jsou umělecky oprávněna či ne; já pro svou osobu míním, že i toto pěstění lidové písně je záslužno, ačkoliv musím uznat, že pro jeho jednostrannost nestačí. Zpěvácké společnosti, které zpívají po hospodách a chtějí píseň sesílit národním krojem, to také není můj vzor.

Přál bych si středisko k pěstění staré lidové písně, té písně, při níž neznáme ani básníka ani skladatele. Milostné písničky, selské, vojanské, takové, co se zpívaly při slavnostech a při pohřbech; také jsou tam romance a ballady, jesličkové písně, ukolébavky a duchovní písně, které všechny v textu i nápěvu obsahují poklady naivnosti, citu i nálady. — Kde najdeme tyto vždy zajímavé, někdy nádherné zpěvy? Ve městech ne, ve zpěváckých spolcích ne. Tyto písně nehodí se však ke čtení jako básně Goetha neb Heineho — ty povstaly ve zpěvu a jsou ku zpívání. Daleko musíme vniknout do dvorců a důvěrně do chýží, chceme-li takovou píseň slyšet a z přirozeného přednesu její krásu pocítit. Tam musíme také vyzvednout poklad, k textu napsat arii a od lidí se naučit, jak se zpívá. V takových věcech může se učit učenec od prostáčka. Zda našim pěveckým kruhům neztratila se dvojitá duše umění, naivnost a prostota, že tyto písně ani v původním znění nemohou podat? A zahodila kritika opravdu snahu po jednoduchosti a lidovosti? Neměla by spíše jako správný kompas ukázati právě na lidovou píseň, jako na omlazující zdroj vší hudby?

Přál bych si společnost k pěstění staré lidové písně. Měli bychom aspoň vědět ve velkém městě, jež má být archivem pro všechna odvětví kultury, kam máme jít, když chceme slyšet staré lidové písně, které zpívali naši dědové a praotci, při kterých si namlouvali, jásali, trpěli i zápasili, na nichž lpějí sladké upomínky mnoha lidí. Našlo by se pro ně četné publikum a vykonaly by tyto písně pozvolna velké vytříbení vkusu.

Mohl by být také kruh rozšířen, ačkoliv lidová píseň ze všech národních luhů a se svými textovými a zpěvnými zvláštnostmi jest nevyčerpatelná. Mohly by být přibrány lidové písně cizích národů. Jak zajímavý byl by koncert se všemi hymnami národů, rakouskou, ruskou, anglickou, marseillaisou, pochodem Rakoczyho atd. Nebyla by taková řada světem zachvívajících zpěvů vhodnější než program z klavírního klimprování, cárů z oper a moderního zpěvounství, při němž se znatelně nudíme?

Pověra, že se musí cvičit jen nejmodernější hudba, že se musí předvádět nejtěžší díla slavných mistrů, vnikla i do vsí, kde se malé zpěvácké spolky všemožně snaží, učinit se s pompésními aneb s tak zvanými klasickými kusy směšnými, nežli aby jednoduchým, jejich prostředkům odpovídajícím zpěvem získaly dík publika. Často jsem cítil opravdivou soustrast s venkovskými pěveckými nadšenci, kteří měli nejlepší úmysl, aby něco uměleckého podali; nebyli však od venkovského publika pochopeni a městské přítomné publikum se jim vysmálo. Posměch neplatil tomu, že těžký kus špatně provedli, ale že ho nad své síly zvolili.

Nepřízeň k lidové písni tak vzrostla, že se přednášejí složité a rafinované věci raději špatně, nežli jednoduché dobře a správně. Můžeme být ještě rádi, že se vůbec zpívá, a sotva můžeme venkovanům předepsat, co mají zpívat, neboť oni zpívají k vlastní potěše a nemají a nechtějí za to ničeho . . .

Ale u městských lidí, kteří takové věci přece jen berou vážněji, kteří se ve školách, ve spolcích, v politice a umění tak rádi s minulostí našeho národa, s jeho mravy, pověstmi, řečí a krojem zabývají, jest přece nepochopitelno, proč právě jeví proti lidové písni tak velkou lhostejnost, neřkuli nechuť.

Přál bych si hlavně ve větších městech společnosti k láskyplnému pěstění staré lidové písně. Myslím, že by to byla i pro vážnější hudebníky vděčná úloha. Písně našich otců, v kterých leží bohaté národní i lidské dědictví, v jejich původní prostotě ale cvičenými hlasy a s uměleckou přesností zapěné nemohou se minout s účinkem.

Myslím, že věc stojí za uváženou a míní-li to naši hudebníci, přátelé hudby a kritikové upřímně s láskou k lidové písni, měli by trochu o tom přemýšlet, zdali a jak by se můj návrh dal provést.*)

*) Pozn. překladatele: Rosegger napsal tato slova Němcům, ale jsou pro nás Čechoslovany jak ulita. V tyrolských krajích ještě na venku, zpívají a to zdarma, pro své potěšení, u nás již dávno ne; a přece jaké to zpěvní poklady ještě v lidu dřímají a jak by se při trochu jen péče zpěvný lidový smysl probudil! Takto bez pěstění projeví se jen v ohavných odrhovačkách, které z Prahy vítězně táhnou do nejzazších koutů venkova. Zpěváci a hudebníci, k práci! Na konci těchto snah visí zlaté plody, neboť Smetanou není vyčerpána česká hudba.

Karel Pelant.

LITERATURA A UMĚNÍ.

UMĚNÍ ČÍSTI.

Nic nepovažují lidé za tak snadné jako čtení. Žijeme v zemi, kde analfabeti tvoří pranepatrné procento obyvatelstva. Umět číst přestalo dávno být výsadou a předností a stalo se jedním z těch výkonů, bez nichž bychom nemohli ani existovat. Ani sociální a jiné rozdíly v tom ohledu dnes nic neznamenají: dělník čte dnes právě tak jako člen majetných tříd, ne-li dokonce více, žena tak jako muž.

Ale čísti — na to nezapomínejme — to není jen mechanický úkon oka a mozku, toť něco více, Čísti, to neznamená jen dovést si překládat tištěné

Digitized by Google

značky na papíře v příslušná slova a z těchto slov sestavovati si myšlenky, ale to znamená také stavěti se celou svou duší v jistý poměr k tomu, co se v knize praví, i k tomu k d o to praví. Jest to snad jeden z nejdůvěrnějších poměrů duše s duší, jaký jest mezi lidmi možný.

Právě tak jako posuzujeme ducha, srdce a karakter člověka podle toho, dovede-li si v životě vytvořiti, a jak dovede si vytvořiti vztahy sympathie i lásky a přátelství k jiným lidem, touže měrou můžeme odhadovati vnitřní jeho kulturnost z toho, jak dovede strávit a osvojit si obsah knih.

Každá kniha je kusem lidského osudu, za každou stojí člověk, mluví z ní tak otevřeně, tak důvěrně, s takovou snahou říci to nejlepší, čeho je schopen, že ani ten kdo nás miluje a je nejvřelejším přítelem, nemluví s námi lépe. Je něco krásného v tomto poměru spisovatele k čtenáři. Ale je stejně vždy krásný poměr čtenáře k spisovateli? Aby jím byl, o to právě jde při tom, co nazývám uměním čísti.

Je to umění daleko těžší než se zpravidla myslí. Kdyby se nebralo na tak lehkou váhu, zlepšilo by se celé postavení literatury ve společnosti a národě a odpadl by mnohý stesk. Kdyby obecenstvo umělo lépe čísti, dovedlo by lépe rozlišovat mezi cennou literaturou a tuctovým zbožím. A kdyby dovedlo takto lépe rozlišovat, pomohlo by k většímu významu spisovatelům, kteří toho zasluhují a naopak rázem by zhasla sláva pouhých literárních řemeslníků a velkovýrobců běžné četby, kteří žijí a tyjí jen z nekritičnosti obecenstva. A spisovatelé se skutečným talentem nalezali by více ohlasu a povzbuzení pro svou tvorbu, práce jejich by byla radostnější, kdyby nebyla otravována trpkostmi nepochopení a nejistotou zdaru. Vyrostli by výše než mohou za dnešních poměrů a tím pozvedla by se celá úroveň naší literatury a kultury. A tak dále.

Nemůže býti pro literaturu lhostejno, jaké má čtenářstvo. Mohlo by se bezmála říci, že každý národ má takovou literaturu, jakou zasluhuje. Je sám tím zpravidla vinen, ztroskotávají-li se mu geniální lidé v půl cesty a dostává-li se za to k slovu a moci prostřednost. Čtenářstvo rozhoduje o úspěchu či neúspěchu knih a tím pak i o tom, jací lidé stojí v popředí literatury.

Nechci však říci, že by se měl učit každý číst pravým způsobem jen z holé povinnosti k nějakému vyššímu abstraktnímu pojmu »literatura«. Ne, všechen ten prospěch pro literaturu, o němž jsem právě mluvil, by vyplynul přirozeně z toho, kdyby každý uměl dokonale čísti ve svém vlastním prospěchu a zájmu. Umění čísti jest otázkou vlastního mravního zisku každého jednotlivce, paragrafem v zákonníku životní moudrosti. Kdo čte tak, jak se čísti nemá, škodí jen sám sobě a okrádá se zbytečně o čas. Kdo umí čísti pravým způsobem, shledá výsledky toho sám na sobě. Zná požitky, o nichž prvý nemá ani tušení a prožívá krásná a rozechvívající duševní dobrodružství tam, kde onen přešel lhostejně.

Čísti neumí ten, kdo knihu za knihou hltá. Nezáleží na množství knih, jež kdo přečetl, ale na tom, j a k é knihy četl a j a k je četl. Jinak by byly nejsečtělejšími lidmi na světě ony čtenářky, které od svých prvých dívčích let, kdy odložily školní čítanku, až do stáří, kdy si musí nasazovati brejle, zatím co ruce jejich pletly punčochu, četly román za románem, povídku za povídkou, až vyčerpaly takto obsah celých knihoven a půjčoven. A přece jak malý zůstal jim z toho prospěch! Nestaraly se nikdy mnoho o jména spisovatelů. Jen když kniha byla zajímavá a napínavá. Nedovedly se nad ní zamyslit; přišly-li na místa, kde se uvažovalo anebo kde spisovatel zahýřil si barvami při líčení krajin, chvatně přeskakovaly odstavce a celé stránky. Neboť hlavní věcí bylo jim vždy »jak to dopadne«. Spisovatel pracoval snad na knize po léta, uložil do ní snad nejtěžší své bolesti, to nejhlubší, co v něm život rozechvěl, své představy o lidech, zkušenosti svého srdce, svůj názor o světě, ale hltaví čtenáři považují toto všecko za nudný ballast. Pro ně je hlavní otázkou: skončí to dobře neb smutně? Zastřelí se hrdina či zůstane živ? Dostanou se milenci za sebe?

Takovíto čtenáři čtou jen pro ukrácení chvíle. Rozčilují se nad smyšlenými příběhy, aby si vyplnili prázdnotu svého života. Hledají v knize hrubá rozčilení a pádné effekty. Čím více tklivosti, hrůzy a krve, tím lépe! Čtou romány a novelly tak jako by četli o zajímavých událostech v novinách; to, že se něco stalo a jak to skončilo, je hlavním předmětem jejich zájmu. Nečtou s klidným požitkem, ale s podrážděnou zvědavostí a fantasií, žízniící po hrubých opojeních. Tyto požadavky špatných čtenářů dobře znají někteří spisovatelé a dovedou na ně spekulovati. Nejnižší formou této spekulace jsou krváky, knihy určené pro čtenáře tak špatné, že by bylo lépe, kdyby vůbec nečetli, poněvadž nedovedou si z literatury vybrat nic než to, co je otravuje.

Hlavním z příkazů, na nichž se zakládá umění čísti, jest: nečísti jen se zřetelem k tomu, c o se v knize vypravuje, ale všímati si co nejvíce toho, j a k to je vypravováno. Neboť v tomto »jak« spočívá celý rozdíl mezi skutečností a uměním, mezi životem a kulturou. Kdyby záleželo jen na tom, jakou látku spisovatel spracoval a jaký děj si vymyslil, scvrkl by se rázem význam i nejznamenitějších knih. Dostojevského »Zločin a trest« dal by se vypravovat referátem ze soudní síně, Zolův »Germinal« dal by se shrnout do několika telegramů o hornické stávce. Na látce záleží vůbec tak málo,

Digitized by Google

že jeden a týž předmět může být spracován způsobem nejvznešenějším i nejnižším. Nejslavnější báseň novověku, Goethův »Faust«, má látku a děj společny s hrou pro pimprlata. Celé umění literární spočívá zkrátka v tom, co dovede spisovatel z látky udělat, jak se ji zmocní svým cítěním a temperamentem, jaký smysl jí dá, jakou myšlenku jí chce vyjádřit, do jakého světla ji postaví a v jakou slovesnou formu ji stělesní.

A jen o tom, kdo věnuje přední zřetel tomuto »jak«, možno říci, že je pravým čtenářem. Umění čísti spočívá v tom, vidět za látkou knihy jejího spisovatele. Dovést oceniti způsob, jímž danou látku spracoval, kochati se v krásách formy a stápěti se hluboko ve smysl jednotlivých stran a vět. Čísti pomalu; nejlepší čtenáři jsou ti, kteří dovedou se zamysliti nad jedním odstavcem. Opájeti se hudbou krásně tvořené věty, šeptati si slovo, které zazářilo náhle uprostřed ostatního textu a jako zázrakem osvětluje celé hlubiny života. A konečně jsou nejlepší čtenáři ti, kteří dovedou se ke knize vracet a stýkati se s ní vždy znovu zas jako s milým přítelem.

Namítne se, že takových knih není mnoho. Ovšem, ale dobří čtenáři dovedou si je vybrat a zůstat jim věrni. Vedle toho jsou nuceni přečíst leckterou knihu prostřední, už proto, že k širšímu názoru o literatuře je i toho třeba a že i tím, třebas ve směru negativním, tříbí se úsudek. Do těch nelze se ovšem hluboko ponořit. Bylo by to tak, jakoby se někdo chtěl koupat v mělčině. Na takových knihách nelze ukázat umění čísti. Přes ty přejdeme rychle, s těmi jednáme jako s povrchními známými, s nimiž při setkání na ulici vyměníme ze společenské nutnosti několik běžných slov, ale od nichž spěcháme k těm přátelům, kteří jsou naší duši drazí a jejichž každému slovu naslouchámе s pozorností a úctou. *F. V. Krejčí.*

* * *

Maxim Gorkij: ZTRACENÍ LIDÉ. Z ruštiny přeložil Jan Wagner. Spisů Maxima Gorkého díl III. Nákladem F. Hovorky. Cena K 1·50.

Třetí tento svazek Sebraných spisů Gorkého objevuje se v době, kdy jméno spisovatelovo stojí v popředí ruských událostí, takže kniha může počítati na kromobyčejný zájem. »Ztracenými lidmi« dobyl si Gorkij na ráz svého místa v ruské literatuře. Vypravování toto vzniklo pod neodvratným tlakem toho, co život v hlavě básníka nahromadil, vzniklo v době, kdy obraznost Gorkého byla plna ještě čerstvých zažitků, obrazů hrůzy, divokých vášní a sešlých existencí, mezi nimiž trávil svoje mládí. Odtud ta obrovská síla životnosti, jež mluví z těchto kreseb chuďasů, tuláků a všelikých problematických individuí. Všecko tu kypí krví skutečna, všecko jest určité a stělesnělé a za tímto kaleidoskopem různých figur skrývá se hluboká moudrost životní a veliké bohatství myšlenek. To, co Gorkij ke svým »ztraceným lidem« cítí, není ani tak soucit — neboť nepovažuje je za slabé — jako spíše ryze básnický zájem, ba místy i obdiv. Pod jejich špínou a hadry dovede odhalovat rekovství jejich srdcí. Bída jejich je ohněm, jenž zoceluje jejich vůli; jen proto zapadají mezi žebráky a tuláky, že svět počestných a slušných lidí je jim příliš těsný. Svým tuláckým životem uskutečňují svou žhoucí touhu po svobodě. Tak třeba rozuměti těmto typům, a způsob, jímž na ně Gorkij hledí, jest zcela rozdílný od altruismu a křesťanského milosrdenství, s nímž hledí na bědné a kleslé lidi Dostojevský a Tolstoj. Mimo »ztracené lidi« obsahuje tento svazek ještě povídky »Stařena Izergil« a »Makar Čurda«. Prvá z nich má krásný básnický vznos: z úst staré tatarské kouzelnice znějí báje a bohatýrské pověsti velebným tónem mythu a řeč Gorkého na perutích dumné poesie stepi pozvedá se k mohutnému vzletu.

L. K. HOFMANA SEBRANÉ SPISY. II. Spisy smíšené. K vydání připravili V. Dyk, J. Glücklich a K. Krofta. Nákladem Lidového družstva tiskařského a vydavatelského.

Sebrané spisy vydávají se zpravidla spisovatelům osvědčeného jména, když dílo jejich života je dovršeno. Jméno L. K. Hofmana širší veřejnost vůbec nezná. Jak to, že se mu dostalo tedy cti sebraných spisů? Proto, že ony jsou vzácnými dokumenty mladého života, jehož nit přetrhla smrt uprostřed nejnadějnějších počátků. Tyto Sebrané spisy mají tedy jiný účel: pieta přátel chce jimi zachovati budoucnosti práci zemřelého, jenž by jinak upadl v zapomenutí. L. K. Hofman byl mladý český historik, jenž r. 1903 v brněnské nemocnici zemřel. Byl nejlepším žákem dějepisecké naší školy prof. Golla a smrt jeho znamenala skutečnou ztrátu pro naši historickou vědu. Historické práce jeho byly otištěny v prvém svazku této publikace, v tomto druhém otištěn jest deník zesnulého a ukázky jeho korrespondence a různých úvah. Jest neobyčejně zajímavo čísti tyto zápisky královhradeckého gymnasisty a později pražského studenta universitního, jenž pod vlivem nových směrů v českém životě, pokrokářství a realismu, vyrůstá, osvojuje si veliké vzdělání, vychovává se svědomitým sebepozorováním a vážně účtuje s každou významnější chvílí svého života. Jsou to pozůstatky skutečné pestré lidské existence, ale čtou se jako psychologický román. Dík této publikaci zůstane zemřelý Hofman typem mladé české duše z let devadesátých.

DOMINIK. Jeho studie a praxe, sny a život. Genrové kapitoly. Napsal Dr. K. Kolman. S tušovými kresbami Jarosl. Kolmana. Nákl. autorů. Cena 4 K.

Digitized by Google

Kdo by chtěl číst tuto knihu tak jak se čítají obyčejné romány, zklamal by se. Děj je chudý, zápletka žádná, nic co by zvlášť nějak napínalo pozornost. I vypravování je jaksi nesouvislé. Celek činí dojem spíše skutečného deníku nežli díla autorovy obraznosti. Ale kdo dovede číst knihy se zájmem pro jejich jednotlivosti a pro vnitřní jejich obsah, bude sledovati s účastí osudy tohoto Dominika, jenž vypráví podrobně o svých dojmech z dětství, o hlavních cestách svého vývoje, o svých studiích v Praze a svém životě hospodářského úředníka na venkovských dvorech. Je to člověk s nešťastným darem, pojímati otázky života příliš vážně a citlivě. Stín hluboké melancholie vznáší se na všech jeho úvahách o životě a o lidech. Cítíme od kapitoly ke kapitole, jak mu mizí půda pod nohama, jak existence jeho ztrácí svůj smysl, až pojednou zapadne Dominik do temnot šílenství. Celá kniha jest tedy pathologická studie, malba duševní choroby. Velikých literárních předností nemá, ale působí silným dojmem skutečnosti. Máme dojem, jakoby autor tu byl prostě sebral a vydal zápisky skutečného nějakého Dominika. Celým rázem svým a tónem své životní zpovědi upomíná tato postava na »zbytečné lidi« z ruských románů. Je to typ čistě slovanský, ale musíme si přáti, aby takových Dominiků bylo u nás co nejméně.

H. G. Wells: STROJ ČASU. NEVIDITELNÝ. Přel. Pavla Moudrá. Angl. knihovna. Nákl. J. Otty

V Anglii existuje zvláštní škola spisovatelů, kteří líčením bizarních příšerností a fantastickými nápady dovedou udržovat na skřipci nervy čtenářův a lehtat je příjemným mrazením hrůzy. Wells je jedním z nejduchuchaplnějších představitelů tohoto směru. Pobybuje se velice nenuceně v říších Nemožna, a obrazy, které odtud přináší, mají barvu a plastičnost věcí skutečně viděných. Tak ve »Stroji času« seznamuje nás s badatelem, jenž na svém stroji cestuje časem. Stačí stisknout páku a stroj i s odvážným svým řídičem letí do budoucnosti. Zastavuje se až někdy v letopočtu 800.000 a dobrodružství poutníka mezi degenerovaným lidstvem této daleké budoucnosti jakož i následující pak obrazy z konce života na zemi upoutávají svým zvláštním příšerným kouzlem. Jsou to vidiny, které se mohly zrodit jen v hlavě opravdu básnické. V povídce »Neviditelná« zahrává autor rozmarně s jiným thematem: možností učinit se neviditelným. Práce Wellsovy (do češtiny byly mimo tyto dvě přeloženy »Válka světů« a »Ostrov doktora Moreaua)« nesmějí být ztotožňovány s tuctovým sensačním brakem; nesou pečeť žhoucí obraznosti, ale i exaktně logického myšlení a působí proto stejně vznětlivě na rozum i na fantasii čtenářstva.

DIVADLO.

Řídí: *Otakar Theer.*

Národní Divadlo: Zeyer: Doña Sanča. — Štolba: Její system. — Viková Kunětická: Holčička. — Hilbert: Záviš z Falkenštejna.

Zeyerova »Doña Sanča« je tragedií neukojené, nedosažené lásky. Doña Sanča, provdaná za muže jí mnohem staršího, a kterého nemiluje, zahořela prudkou láskou ku mladému donu Pelayovi. Zprvu zdá se jí, že její zanícení je opětováno. Ale to jen na chvíli. Neboť Pelayovou milenkou je doña Blanka; a nejen milenkou: stala se tajně také jeho chotí. Taková je exposice hry, a její rozuzlení? Sanča, vášnivá, bezohledná povaha, nezná jiné touhy než pomstit svou odmítnutou lásku. Překvapí sokyni v letohrádku, kde ji Pelayo ukryl, a dá ji zavraždit. Než ani zločin, ani jeho původce nezůstane utajen, a smrt je uchystána té, která sama vraždila. Vypravovali jsme obsah co nejstručněji, vyhybajíce se podrobnostem. Nezmínili jsme se na př. o tom krutém zvratu nitra, jenž se děje v doně Sanče, když shledá, že její láska není opětována: kterak, aby nasytila svoji pomstychtivost, strojí nebezpečné úklady tomu, jehož milovala a dosud miluje. Než, při všech těch výpustcích kreslí se nám jasně ten nezkrotný temperament hrdinky kusu a vlastně jeho jediné hrdinky, neboť všechny ostatní postavy jsou jí zatlačeny hluboko do pozadí. Třeba, že nenáležíme k bezpodmínečným obdivovatelům Zeyera — dramatika, třeba že, výše než jeho dramatické činnosti vážíme si některých z jeho romanů nebo epických skladeb, třeba že zdá se nám, jednotlivé výbuchy Sančiny mají do sebe mnohem více vášnivosti a palčivosti vnější, slovní než vnitřní — přece jen dáme se s rozkoší vésti jistým lyrickým půvabem vlastním jeho hře. Také Zeyerova řeč, mluvená s jeviště, přispívá valně ku zvýšení tohoto kouzla. Ještě poznámku: Zeyer bývá zařazován mezi romantiky. Snad právem, až na jeho dramatickou produkci, která se mnohem více blíží francouzským tragediím klasicismu než romantismu. Kus sám, jak bylo řečeno, stojí a padá jedinou rolí. Byla svěřena sl. Dostálové, jež má v sobě opravdu jistý rys velkého hereckého stylu. Nebyli bychom však úplnými, kdybychom nepodotkli, že prozatím její hra a její hlas nestojí v harmonickém poměru: nedovede dosud vysloviti vášeň tak jako ji dovede zahráti.

S nově nastudovaným Hilbertovým »Falkenštejnem« jsme také na historické půdě. Ale jaký skok od Zeyera! Buduje-li tento svoji hru jen a jen na konfliktech erotického rázu, staví se Hilbert na zcela protikladný bod. Zajisté i u něho je to láska, která

Digitized by Google

činí jednu ze složek dramatické zápletky. Ale především: toliko jednu ze složek, a pak tato láska je, aspoň u Záviše samého, daleko více zdáním lásky než láskou vlastní. Hilbert přišel na zcela jiné pole svým kusem. Jeho »Falkenštejn« je tragedií zlomeného ctižádostivce. Ale zároveň je také ještě něčím jiným: dramatem idejí, politických principů: ty, zdá se, že přecházejí po sceně, a autora stojí někdy hodně úsilí, aby zachoval aspoň zdání, že jsou to postavy z masa a krve a ne jen a jen ideje, které mají brnění nebo jsou přioděny královskými robami. Snad se to bude zdát paradoxní, ale nechť: vidím totiž, právě po této stránce, v tomto ideovém ztělesňování, cosi podobného s Dykovým »Koncem Hackenschmida«. Kdo ví nejsou-li oba, Hilbert i Dyk, prvními známkami nového obratu? Mluvili jsme o zlomeném ctižádostivci: je jím Záviš z Falkenštejna. Po smrti Otakarově na Moravském poli a snad již dříve zrodil se v jeho hlavě záměr stát se českým králem. Vdova po královi, Kunhuta, má mu býti k tomu nástrojem. Probudí v ní lásku tak, že se mu vzdá celá; ano je ochotna učiniti ho svým chotěm. Ale Záviš touží výš. Chce založiti vlastní královský rod. Syn Otakarův, Václav, má být odstraněn, aby tak nebylo žádných překážek ku provedení plánu. Jeho záměr je vyzrazen Kunhutě: Konflikt mezi láskou k milenci a k dítěti. Ale konflikt brzy překonaný; v jediném okamžiku; láska k dítěti vítězí. Zdánlivě se Falkenštejnovi zaslíbí, ale při zasnubním obřadě vydá ho v moc jeho politických nepřátel, zlomí jeho prudký let, je příčinou jeho smrti... Pokusili jsme se vyprávět obsah »Falkenštejna«. Ale při Hilbertově kuse je lépe tak nečinit: dáváme tím příliš každodenní vzhled, příliš průměrně lidské zdání hře, která žije naprosto jiným životem, upoutáváme psychologický zájem tam, kde se vlastně jedná o zájem ideový. — Z interpretů jmenujeme pí. Laudovou jako Kunhutu, sl. Grégrovou jako královice Václava a krásný výkon p. Vojana jako Záviše z Falkenštejna.

Chcete-li, aby váš psychologický zájem byl zcela upoután, chcete-li zažíti několik pěkných chvil dramatické nálady, zkrátka chcete-li vidět jednu z nejpěknějších ukázek naší moderní dramatické tvorby, jděte se podívat na aktovku pí. Vikové-Kunětické. »Holčičce« je 16 let a jmenuje se Sefa. Sefa je zasnoubena panu Vladimírovi, tuším právě o 14 let staršímu jí, panu Vladimírovi, bohatému statkáři, který měl poměr s její vychovatelkou a nejnověji s krásnou vdovou pí. Podolskou. Podotýkám, že zasnoubení trvá již od čtyř let a že malá Sefa »prodělala« s panem Vladimírem vychovatelku a »prodělává« pí Podolskou. Co je to? Tohle: přišla na stopu oběma milostným pletkám. Co dál? Má svého snoubence ráda a je jí dnes 16 let. Nevyčítá mu to. Ale proč by neměla chtít aby ten, kterého miluje, přestal na ní hledět jako na žabičku, aby ji miloval jako ženu, zvláště když do sňatku jsou ještě dvě léta? Nic přirozenějšího než to. Ty miluješ jiné a myslíš, že ve mně není žádná krev. Ale ve mně je krev, a také já mám právo na lásku, na tvoji lásku. Jednoho krásného letního dne řekne Sefa těchto několik slovíček panu Vladimírovi. Ubohá Sefo! Neznala jste mužů! Pan Vladimír vám odpoví: vychovával jsem si vás tak, abyste byla až do sňatku se mnou čistou. Jak šlechetně jsem jednal. Ale vy jste nerozuměla mé šlechetnosti. Vy jste se odvážila být smyslnou (ve svém zápalu zapomene pan Vladimír, že tu smyslnost v ní probudil sám). Já si to mohu dovolit. Ale vy, Sefo? Tím, že jsem vás shledal smyslnou, zničila jste moje sny do budousnosti, moje ideály, můj život. S Bohem Sefo! a smekne klobouk a odejde na vždy... Paní Kunětická podržela nám mužům důkladně zrcadlo a ukázala nám kolik sobeckého pašovství v nás vězí. Buďme jí za to vděčni. Hlavní role ocitly se v rukou sl. Grégrové, která vytvořila rozkošnou postavu Sefinu, a pana Vávry. K jeho, jinak velice zdařilému výkonu máme poznámku; zdá se nám totiž, že opomíjí vyznačiti, co má Vladimír v sobě poseurského a sprostě sobeckého. Jeho podání činí tuto postavu nezaslouženě sympathickou, což pochybuji, že bylo v intecích autorčiných.

Štolbův »Její system« dovedl obecenstvu vyloudit smích. Nevidíte tu sice ani nějakého nového osvětlení lidské povahy, nejste uchyceni žádným prudkým zájmem o to, co se děje na jevišti, ale nechcete-li býti stůj co stůj misanthropy a máte-li právě nepříliš vybíravý vkus — usmějete se a snad se i pobavíte. A to, tuším, bylo cílem Štolbovým. Podotýkáme, že co do literární hodnoty stojí »Její system« pod »Mořskou pannou« téhož autora. Z účinkujících sluší vzpomenouti pí. Laudové, pí. Červené, sl. Sedláčkové, p. Mošny a p. Šmahy.

O. Theer.

CESTOVNÍ OBZOR.

VŠEM ČESKÝM TURISTŮM. Abychom obohatili své vědomosti o cestách, žádáme všechny, kteří cestují, aby nám zaslali krátký popis cest již vykonaných.

* * *

ROZMACH ČESKÉHO CESTOVÁNÍ. Když jsme zahájili cestovní rubriku, netušili jsme, že bude míti tak značného ohlasu. Očekávali jsme obyčejné dotazy o radu, jak se má cestovati, ale k našemu radostnému překvapení byl výsledek lepší. Celá řada dopisů z různých tříd obecenstva obsahuje souhlas s počínáním naším, povzbuzení k dalšímu, a maně tážeme se, kde se vzalo najednou takové porozumění pro turistiku, pro kterou ještě před málo lety zájmu nebylo. Píše nám řídící učitel městečka v Pošumaví: »Vítám Vaši rubriku cestovní. I v našich kruzích začíná se cestovati, a co hlavní, účelně cestovati. Měl jsem mnoho svízelů se svými kollegy, než jsem je přesvědčil, že z cestování čerpati lze nejen zábavu, ale i prospěch a i bytelnější základ k postupu. Procestoval jsem celou řadu krajin, byl jsem v Palestině, Egyptě a to co 99% našinců zná jen z knihy, poznal jsem z vlastního názoru. Námitky, že o prázd-

Digitized by Google

ninách je dole přílišné horko, nejsou na místě a zprávy takové jsou často přehnané. Pokračujte v propagandě cestování.« — Jiný zase, živnostník, píše: »Byl jsem loni se sokolskou výpravou v Lublani a odtud dále se Šulcem v Benátkách. A ještě dnes, sejdu-li se se známými v hostinci, musím povídati zase znovu vše, co jsem viděl, a jelo-li nás odtud loni devět, pojede jich letos aspoň padesát. Mám za to, že cestováním se člověk nejlépe, nejrychleji a nejsnadněji vzdělává. Jen pokračujte dál..« A dopisů v tomto způsobu došlo nás celá řada. Těší nás tato součinnost a děkujeme za ni všem, kteří nám souhlas projevili. Různé dopisy pro jich odbornost nemohli jsme vyříditi a odevzdali jsme je cestovní kanceláři Čeněk Šulc & spol., na kteroužto firmu zvláště upozorňujeme čtenáře naší rubriky. Zmíněná firma vydává i zvláštní svůj časopis věnovaný cestování, »Cestovního rádce«, kde možno nalézti mnoho účelných rad a pokynů.

* * *

VÝLET DO BENÁTEK, Terstu, Miramare a jeskyně Postojenské ve dnech 28. června až 3. července t. r. s celým zaopatřením za 82 koruny pořádá Výletní jednota »Julius Verne«. Přihlášky přijímá F. A. Motyčka v Praze II., Smečky č. 27. Tamtéž lze žádati podrobnější vysvětlení. Doporučujeme všem, kdož chtějí za levný peníz shlédnouti zvláštnosti přírodní a divy lidské tvorby, by se k výpravě včas přihlásili.

* * *

Odpovědi:

»G. & W.« — Na Rus za dnešních poměrů nebude asi příjemno cestovati; měsíc srpen je však vhodný, a možná že do té doby bude vše urovnáno. Ve III. třídě cestuje se velmi dobře; není však radno míti za spolucestující židy. Izvozčíkovi zaplatíte snadno: neptejte se, co bude žádati, dejte se klidně celý den voziti a odměňte jej pak dle uznání. Tak aspoň bylo ještě loni. Zdali se spokojí teď po dělnických bouřích, není nám známo.

*

»DOVOLENÁ 14 DNÍ.« Na otázku nedošla odpověď. Objednejte si v Řivnáčově knihkupectví Wörlovu cestovní knížku o Pešti asi za 40 kr. Kdybyste cestu podnikl, mohl byste nás o zkušenostech, kterých jste nabyl, v zájmu českých výletníků zpraviti.

*

»BANKOVNÍ ÚŘEDNÍK.« Na Vaši otázku nedošlo odpovědi. — Patrně k severnímu mysu málokterý z Čechů jede. Dotážeme se některých cestovních kanceláří a odpovíme Vám v nejbližších dnech dopisem.

»MAGISTRÁTNÍ KANCELISTA.« Nejlepší cesta byla by tato: Do Ústí nad Labem, pak parníkem do Podmokel, odtud drahou do Telnice. Pěšky k prohlídce vojenských pomníků pruského, rakouského a ruského až do poutnického místa Bohusudova, odtud do Teplic, potom drahou přes Trmici do Šachova-Hliňan k prohlídce pomníku Přemysla Oráče, pak drahou do Bíliny. Časně ráno silnicí k pramenu (krásný park) a k výpravně bílinské vody (na cestě Matiční škola), prohlídka zámku, drahou do Duchcova potom do Mostu a do Chomutova, dále do Karlových Varů (odbočit do Kysiblu), Marianských po případě i Františkových Lázní a zpátky přes Plzeň. Stačí celkem 8 dní.

*

»DUCHOVSKÝ.« Velice podrobné odpovědi dostalo se nám od pana dr. Gustava Kreimla, c. k. notáře v Libochovicích, jenž doporučuje vřele procestování Saviňských a Julských Alp. Týž pečlivě naznačil turu německými Alpami: Solnohrad—Zell am See—Innomostí—Bozen—Franzensfeste—Bělák—Celovec—Sv. Vít—Sv. Michal—Admont—Štýr—Budějovice. Jsme velmi povděčni za tuto dobrou radu. Pana tazatele žádáme, aby si v redakci t. l. vyzvedl podrobný popis cesty, který nelze celý pro nedostatek místa uveřejniti.

*

»LIDOVĚ.« Ze dvou došlých odpovědí na Vaši otázku shrnujeme: Jeďte přes Solnohrad do Innomostí, přes Veronu do Milána, pak do Janova, dále drahou po Rivieře šedesáti asi tunely do San Rema, Mentonu, Nizzy, po případě až do Marsilie. Zpáteční cestou do Monaka (Monte Carla), Gotthardským tunelem přes Švýcary a Bavory zpět. Doporučujeme vřele spolucestujícího.

* * *

Dotazy:

* Řídící učitel z uzavřeného území žádá za podrobnosti o lázních Novi u Rjeky; milé by mu byly zprávy těch, kteří lázní užívali. Odpovědi pod značkou »O. F.« Též soukromé dopisy vítány.

* C. k. berní praktikant z Moravy žádá za návrh, jak by nejlépe využitkoval 12tidenní dovolené směrem Drážďany, Berlín (po případě Hamburk), cestu zpáteční chce jiným směrem vykonati. Mnoho-li asi cesta stojí? Hledá též společníka. Lask. zprávy žádá pod značkou »F. V.« do redakce t. li

* Kolikadenního pobytu je zapotřebí k řádnému seznání všech znamenitostí Paříže? Prosíme odpověď pod značkou »El.« do redakce t. l.

* Kterého měsíce dá se nejlépe projíti Prachovskými skalami a je lépe jíti od Jičína nebo od Turnova? Odpověď pod značkou »Po Čechách!« do redakce t. l.

☞ Těm pánům odběratelům, kteří se za abonenty přihlásili a předplatné K 2·50 nevyrovnali, přikládáme složní lístky poštovní spořitelny s uctivou prosbou, aby neobtěžovali si co nejdříve uvedený obnos nám zaslati. — Dále prosíme všechny pokrokové lidi, mající zájem na šíření lidového vzdělání, aby náš list všemožně rozšiřovali a adresy lidí, kteří by list předplatiti mohli, nám zaslali. Pouze při velkém rozšíření časopisu bude dosáhnut účel, který jsme si v programu vytkli a budeme míti kryt veliký hmotný náklad s vydáváním listu spojený. Je mravní povinností každého pokrokově smýšlejícího člověka náš list k odebírání doporučovati.

Veškeré zásilky peněžité i listovní přijímá výhradně *Josef Pávek*, vydavatel a hlavní redaktor „Pražské Lidové Revue“ v Praze II., Václavské nám. č. 21. Redakční návštěvy přijímají se na Král. Vinohradech, Máchova ul. č. 6 n.

K dnešnímu číslu „Pražské Lidové Revue“ přiložena jest příloha Prvního českého studijního ústavu v Praze. Jest to formulář přihlašovací jmenovaného učiliště, jehož insert přinášíme na zadní straně obálky.

Digitized by Google

ČÍSLO 3. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

KVĚTEN Redakce a administrace: Václavské nám. 17. R. 1905

Prof. Dr. Alexandr Batěk:

CO JSOU LÁTKY RADIOAKTIVNÍ?

(Dle Ostwalda, Rutherforda a jiných pramenů.)

Konec století devatenáctého vyznačuje se novými, překvapujícími objevy v oboru věd přírodních, které vedly k novým názorům jak o podstatě síly, tak i o podstatě hmoty. V prvním ohledu uvedeny byly zjevy optické a elektromagnetické na jeden společný základ, v ohledu druhém seznáno, že s předpokladem atomů jakožto individuí nevystačíme a že nutno jest předpokládati další štěpení těchto nedělitelných dosud částic na částice daleko ještě nepatrnější, na elektromy.

Velkým krokem k studiu těchto zjevů bylo objevení paprsků kathodových, vystupujících při výboji elektrickém v trubici vzduchoprázdné okénkem z tenkého plíšku hliníkového a paprsků Röntgenových, které vznikají při stejné příležitosti, které nesvítí a přece působí na desku fotografickou stejně jako paprsky světelné.

Zkoumáním různých hmot, vydávají-li také podobné „temné záření“, byla odkryta řada látek radioaktivných, vysílajících neviditelné paprsky, účinkující na desku fotografickou a vybíjející hmoty elektrisované.

Uvedenou vlastnost poprvé pozoroval man. prof. H. Becquerel ml. r. 1896 a paprsky ony se po něm nazývají paprsky Becquerelovy.

Uran jest bílý, těžce tavitelný kov, jehož nejdůležitější rudou jest smolinec, v němž jest sloučen uran s kyslíkem a s olovem. Smolinec se vyskytuje v Rudohoří v Jáchymově a ruda ještě bohatší nalezena v horách La Sal ve státu Utahu v Severní Americe.

Položíme-li jakoukoli sloučeninu uranu na desku fotografickou, pokrytou černým papírem, chová se po delším čase tak, jakoby byla bývala vystavena působení světla, t. j. lze ji vyvolati. Jiná vlastnost sloučenin uranu jest ta, že činí vzduch a jiné plyny vodivými, takže lze jimi vésti proud elektrický, jako kovovým drátem. Za třetí vzniká sloučeninami těmi fosforescence některých látek, jako platinocyanidu barnatého a sirníku zinečnatého.

Úkazy tyto připisujeme té okolnosti, že se ve sloučeninách uranových dějí určité změny, jimiž se vybavuje množství energie, tak jako shořením uhlí se vybavuje energie schopná poháněti parní stroj. Tato energie se šíří velkou rychlostí do prostoru, čímž vzniká záření, které různými látkami se tím více pohlcuje, čím hustší jsou látky ty a čím silnější jest vrstva, kterou záření prochází.

Záření samo skládá se z různých paprsků, lišících se od sebe různou schopností pronikací. Největší část paprsků těch, kterou označujeme písmenem α (alfa), proniká jen velmi nesnadno hmotami, odchyluje se silným magnetem v tutéž stranu, jako kladný proud elektrický a způsobuje vodivost vzduchu. Jiné paprsky β (béta) pronikají snáze a odchylují se magnetem ve stranu opačnou a jim připisujeme účinek fotografický. Konečně známe i paprsky γ (gama), které tak snadno hmotami pronikají jako paprsky Röntgenovy, ale polem magnetickým se neodchylují.

Paprsky α nalezeny byly nejen ve sloučeninách uranových, nýbrž zásluhou Schmidtovou i ve sloučeninách thoria.

Thorium jest vzácný prvek, ve stavu volném šedý, kovoleský prášek a nachází se hlavně v nerostu norském thoritu a v monacitu ze Sev. Karoliny.

Digitized by Google

Choť profesora P. Curie-a v Paříži, rodem Polka, zabývajíc se studiemi paprsků Becquaelových, nalezla r. 1898 v látkách radioaktivných jakožto příčinu záření toho nový prvek, jejž nazvala radium.

Výroba radia ze zbytků po rudách uranových jest velmi obtížna. Tyto se zpracují v Jáchymově na příklad pražením se sodou a vyluhováním horkou vodou a zředěnou kyselinou sírovou. V roztoku jest uran a zbytek nerozpustný, jenž dosud nedocházel upotřebení, obsahuje látky 4½kráte aktivnější. Z několika tun těchto zbytků se podařilo dlouhou a obtížnou prací vyrobiti několik miligrammů chloridu radiového. Tím ovšem nabývá radium ceny ohromné. Hned po objevení odhadovala se jeho cena na 1,000.000 lir za libru, t. j. asi 50,000·000 K za 1 kg, kterážto cena klesla do dneška asi na polovinu a jež co nejdříve se zredukuje působením trhu amerického na ⅛, t. j. na asi 6000 K za 1 kg.

Studiem toho nepatrného množství radia, jež bylo vyrobeno, bylo poznáno, že se velice podobá baryu. Baryum jest kov světle žlutý, na vzduchu nestálý a se okysličující, jenž se v přírodě nachází hlavně v těživci čili barytu (barys řec. těžký) a ve witheritu.

Pro tuto svou podobnost dá se radium od barya jen velmi obtížně odděliti. Baryum jest totiž obsaženo jako příměs v rudách uranových a k němu jest vázáno ono nepatrné množství radia, které se od něho liší svým zářením. Bezbarvý plamen kahanu Bunsenova se radiem barví karmínově, kdežto baryem se barví zeleně. Necháme-li paprsky tohoto světla červeného procházeti skleněným hranolem, povstane vidmo čili spektrum, skládající se hlavně ze dvou pruhů oranžových, zcela rozdílné ovšem od spektra baryového, jež se vyznačuje hlavně čarami zelenými vedle oranžových a červených. Paní Curie-ová určila slučivou váhu radia na 225, kdežto slučivá váha barya jest 137·4. Slučivá čili atomová váha, t. j. ono množství v grammech, ve kterém ten který prvek s jinými se slučuje, jest nejvýznačnějším pro každý prvek, který teprve tehdy pokládáme za určitě zjištěný, bylo-li číslo to určeno.

Čistý bromid radia fosforuje krásně modravě a v blízkosti jeho vzniká zápach po ozonu. Látky silně radioaktivní způsobují fosforescenci různých nerostů, ano i světélkování vody a petroleje. Nejsilnější jest účinek jich na platinocyamid barnatý a na sirník zinečnatý. Crookes sestrojil k pozorování tohoto poslednějšího účinku přístroj, jejž nazval spinthariskop (spintharis řec. jiskření). Jest to mosazná trubička, opatřená na konci stínítkem ze sirníku zinečnatého, blíže něhož jest upevněno trochu soli radiové. Pozorujeme-li stínítko čočkou upevněnou na předním konci trubičky, spatříme na něm velmi nádherné světélkování. Spinthariskopy prodává firma A. C. Cossor v Londýně asi po 25 K. Již se ale vyskytly přístroje, jimiž lze pozorovati jiskření i na smolinci, jako jest Glewův scintilliscop za 10 K.

Zajímavé jsou fysiologické účinky solí radiových, které na kůži způsobují záněty podobné spáleninám. Becquerel sám způsobil si tím, že nosil sůl radiovou v pouzdře skleněném a lepenkovém v kapse u vesty jediné půldne, zánět, který hojil 7 týdnů a také Giesel si utržil velký puchýř tím, že nosil 2 hodiny v pouzdře celluloidovém upevněném v záloktí, něco málo radia. Prof. Curie prý se vyjádřil, že by si netroufal dlíti v pokoji, obsahujícím 1 kg čistého radia, jelikož by nejspíše oslepl a kůže jeho by se spálila — zkrátka radium by ho zabilo. Také zelené barvivo rostlin zvané chlorofyl se radiem porušuje a listy zelené zářením žloutnou. Není proto divu, že se účinků radia uchopila věda lékařská, jež se snaží na příklad radioaktivitou potírati rakovinu.

Nejpodivuhodnější vlastností radia jest, že vyzařuje energii, která hmotou radium obklopující zachycena se mění v teplo. Každý gramm radia vydá za hodinu 100 kalorií, t. j. tolik tepla, že by se jím 1 cm³ vody zahřál z 0° na 100°.

Původ této energie nalezli Ramsay a Soddy, kteří zjistili, že ze sloučenin radiových se časem vyvíjí helium. Helium jest vzácný plyn, jejž vytušil r. 1868 Lockyer v obalu slunečním a který r. 1895 objevil W. Ramsay v nerostu cleveitu a později v malém množství ve vzduchu. Zdá se, že se tu jedná o skutečnou proměnu radia v helium, prvku v prvek, jak se o ni kdysi alchemisté marně byli pokoušeli, snažíce se proměniti různé prvky ve zlato. Následkem proměny té pak jest ono ohromné množství energie do prostoru vyzařované. A přece, ač se radium patrně stále mění v helium, nebylo dosud možno pozorovati nějakého značného úbytku na váze onoho. I bylo vypočteno, že střední doba životní radia jest 1500 let.

Arci nepovstává helium z radia bezprostředně, nýbrž povstávají látky střední, snáze pomíjející, které označujeme jménem emanace (dle Ramsaye exradio) čili výrony, podobné poněkud heliu. Emanace tato, stále vycházející z radia, thoria a aktinia, ne však z uranu neb polonia, chová se úplně stejně jako radioaktivní plyn. Emanace rychle prolíná plyny, rozpouští se v paraffinu, kaučuku a celluloidu a lze ji při nízkých teplotách (— 151° C) zkapalniti. A jako radium se mění v helium, tak zase nejspíše samo

Digitized by Google

povstává z uranu a thoria, jichž doba životní se odhaduje na tisíc millionů let.

Radium není jedinou látkou radioaktivní. Paní Curie-ová sama objevila ve smolinci jáchymovském polonium ještě dříve než radium. Prvek tento, pojmenovaný k poctě mateřské její země, jest však dosud málo prozkoumán a zdá se, že vydává jen paprsky α málo pronikající a ještě této aktivnosti že časem značně ubývá.

Podobnou, snad totožnou látku vyloučil ze smolince Marchwald, nazvav ji radiotellur. V jeho blízkosti diamant září tak silně, že lze rozeznati pravý od napodobeného. S látkou tou zdá se, že jest totožné i radioaktivní olovo, které vyloučili ze Smolince Elster, Geitel, Hofmann a Strauss.

Debierne objevil aktinium, s nímž jest totožné Gieselovo emanium, látka to, která svým zářením působí tak silně na vlhký papír, že tento po nějaké době zhnědne a se rozpadne.

Rutherford nalezl v thoriu látku, již označuje Th X a Losanič objevil v rumělkách srbských z Avala a Bare jakož i v rudách idrijských látku radioaktivní, blízkou rtuti, již pojmenoval radiomerkur.

Velmi zajímavou jest okolnost, že látky, které přicházejí v blízkost látek radioaktivních, samy se stávají radioaktivními, tak jako železo delším stykem s magnetem samo se stává magnetickým. Radioaktivnost tato zove se indukovanou a po nějakém čase opět mizí. Rychleji dá se odstraniti omytím vodou.

Následkem toho se nebudeme diviti, že látky radioaktivní nás všude a všude obklopují. Jest tomu tak ostatně při každém novém vynálezu. Látky zprvu jen za zvláštních okolností se objevující, nacházíme zjemněnými methodami, ovšem v množstvích nepatrných všude, kam se jen ohlédneme. Tak se vyskytují látky radioaktivní v zemi, ve vodách, ve vzduchu, ve sněhu čerstvě napadlém, ba i ohony vlasatic obsahují nejspíše výrony radioaktivní. Různé prameny léčivé, zvláště bahnité jsou bohaty látkami radioaktivními. Velmi silně radioaktivní jest léčivé bahno fango de Battaglia, různá bahna ruská, čediče magdeburské, ornice z Capri, voda gastýnská, karlovarská, vídeňská, petrolej americký z Ontaria i všechno ovzduší kol nás. Radioaktivitu vzduchu studují hlavně oba profesoři na gymnasiu ve Wolfenbütteln Elster a Geitel, kteří ukázali, že má na aktivnost tuto vliv jak teplota, tak osvětlení i počasí. Zvláště silně aktivním byl nalezen vzduch uzavřený ve sklepích a v jeskyních, kdežto na příklad vzduch u vodopádu niagharského vykazuje radioaktivnost menší než vzduch obyčejný.

Jest patrno, že v látkách radioaktivních máme před sebou řadu hmot, vyznačujících se podivnými vlastnostmi až dosaváde neznámými, a přece, což nejpodivnější, jest, jak praví Lodge, mnohem snažší nalézti látku radioaktivní, než nalézti takové, které by vlastnosti radioaktivní naprosto scházely.

JUDr. Jos. Mordvek:

Z PRÁVA DOMOVSKÉHO.

(Co je právo domovské a jak ho nabýváme.)

I těch míst svého pobytu, kde jen nahodile trávíme malou chvíli oddechu, aspoň někdy vzpomeneme v klidnějších dobách svých pracovních dní. Silnější už pouto víže nás k místům, jež af již z jakéholi důvodu jmenujeme svým domovem, který, i když nás rozeslal do světa, často nás a naše myšlénky volá k sobě zpět; a je na tisíce literárních prací o domovu, pravidelně milém a drahými upomínkami vykrášleném...

Právo, poeticky pravidelně méně naladěné, zmocnilo se vědecky obou pojmův; i ono jmenuje je p o b y t e m a d o m o v e m, ale shledává mezi nimi zásadní rozdíl. Dle práva jest p o b y t v obci poměr právně neupravený, af nahodilý, af úmyslný, na dobu kratší nebo delší, ale vždy závislý od osoby, jež dle své vůle v obci za svými účely zdržovati se chce. Říkáme, že jest to poměr p o u z e f a k t i c k ý, n e p r á v n í. Právo — až na osoby z policejních důvodů nepohodlné — nevšímá si osob, jež v obci se zdržují, trpí jejich dobrovolný pobyt v ní, dovoluje jim provozovati živnosti (zákony ze dne 5. března 1862 č. 18 ř. z. a 20. prosince 1859 č. 229 ř. z.), ale na tento pobyt po určitou dobu neváže také žádných následků právních. Místo i osoba zůstanou si právně cizí. D o m o v e m však dle práva jest místo, do jehož svazku někdo náleží po zákonu a to trvale a k němuž pojí ho jisté svazky právní, jichž souhrn jmenujeme jeho p r á v e m d o m o v s k ý m. „Patří do Prahy, Jindřichova Hradce, Příbrami“ zní lidový právní výraz, velmi případný.

Poměry domovské jsou u nás upraveny říšským zákonem ze dne 3. prosince 1863 č. z. 105, v novější době doplněny změnami známé novely k právu domovskému ze dne 5. prosince 1896 č. říšského zákonníku 222 a zdají se dle těchto dvou zákonů

Digitized by Google

poměry domovské docela průhledny a opřeny o zásady odedávna nepochybně spravedlivé. Přes to jsou však zásady tyto poměrně mladé a byly dříve docela jinak pojímány. Snad by se mohlo s dnešním právem domovským nejvýše srovnati dřívější t. zv. právo měšťanské, které město dávalo novému svému měšťanu a s ním i jisté značné výhody (ale i to jsou věci podstatně různé), ale dokonce nebylo známo právo domovské v našem smyslu lidu venkovskému. Jej vázal „k hroudě poddanské" svazek těžký povinnostmi vůči vrchnosti, ale beze všech práv a toliko milostivá vrchnosť mohla uvolniti neb zrušiti tato pouta. Dnes však dává mi právo domovské dvě oprávnění: prvé — že mohu se ve své obci nerušeně zdržovati, druhé — schudnu-li, žádati od ní zaopatření chudinské (§ 1. zák. domovského).

Ani první z uvedených práv nedá se podceňovati, aspoň ne negativně. Svobodu stěhování a volného zdržování se v obci zaručují nám, pravda, platné zákony, ale nesmíme přehlédnouti, že v soudním rozsudku může býti vyřknuto vypovězení ze země, po případě ze všech zemí korunních (§§ 25 a 249 zák. trestního), i policejní nálezy mohou zníti na vyhoštění ze všech zemí rakouských (§ 2 zák. z r. 1871 č. 88 ř. z.) a jest možno k vůli kontrole internovati v určitém místě osoby dané pod policejní dohlídku. Všeho toho proti příslušníku obce nelze užíti: on jest ve své obci ne hostem, ale příslušníkem a nemůže proto z ní nikdy býti vyhoštěn a i nucený pobyt osoby policejně hlídané musí ležeti v obvodu její obce domovské. A tak z celého širého světa stává se obec domovská svému příslušníku třeba posledním, ale vždy jistým útočištěm. V ní najde vždy, třebas často velmi tvrdý útulek.

Druhé oprávnění (právo na zaopatření chudinské) jest na první pohled širší. Dává příslušníku v ruce veliké výhody, obci ukládá značnou sociální povinnosť. Můžeme tvrditi, že právě toto zaopatření chudinské ode dávna na obec uvalené nutilo zákon, aby přesně upravil poměry domovské (snad vedle toho i nutný přehled osob, zavázaných ku povinnosti vojenské) a že i dnešní novelle ku zákonu domovskému pomáhalo položiti základy břemeno chudinství, ve všech obcích stále znatelněji citelné.

Mohl bych tu čekati otázku, proč právě obec nese tato těžká břemena chudinská, proč je nenese týmž právem stát, nebo proč ne země? K tomu byl bych oprávněn nanejvýš tolik říci, že snad jen dávný, patriarchální zvyk přikazuje schudlého nejužšímu svazku správnímu a že stát a země byly by k tomuto úkolu snad způsobilejšími finančně, ne ale prakticky. Povinnosť obce, přispívati k nákladům chudinským, by nijak nezanikla, změnila by se toliko: místo co by vydržovala všechny příslušníky své, přispívala by poměrně na všechny příslušníky státu nebo země a k tomu změnilo by se obvyklé často naturální vydržování v příspěvky peněžité (daně). Posouzení chudoby jest obci snadnější než vzdálenému úřadu a při tom nechtějme ani mysliti na složitý apparát úřednický, jehož by k tomu bylo potřebí. Úvahy takové svedly by nás však trochu daleko.

Nám tu postačí, víme-li, že již ode dávna s pojmem „domova" spojovány byly důležité účinky veřejnoprávní a ne na posledním místě chudinství. Souvislost tato byla v Rakousku ze zákona do zákona důsledně přenášena a dá se sledovati do nejstarších dob (v říšském řádu policejním císaře Ferdinanda II. z r. 1552, v různých „nařízeních" císaře Leopolda I., Karla VI. a jmenovitě císařovny Marie Terezie). Po císařovněmatce Josef II. pokusil se o vydatnější úpravu chudinství, zřídiv t. zv. farní ústavy chudinské, jichž správa ležela v rukách vrchnosti a správce duchovního. Ježto pak obvod těchto farních ústavů byl stejný s obvodem obce, stotožňovaly se již tehdy pojmy „chudinské péče ústavů farních" a „chudinská péče obce". A v této poslední formaci přišla pak příslušná ustanovení do nového zákona domovského z r. 1863.

S druhé strany však již dávno před r. 1863 s dekretovanou svobodou osobní vešel v právo nový princip volného stěhování, dříve rovněž skoro neznámý. Tento princip dovedl získati garducii zákona, aby každý volně usadil se tam, kam vedou jej jeho schopnosti a zájmy a začal tak pomalu odcizovati „příslušníky" jejich obcím domovským. Dva zákonem chráněné a jistě oba oprávněné principy střetly se tu v patrném boji, neboť na poměry domovské začaly působiti silně poměry výdělkové, rodinné a společenské a vůbec sociální příslušníků z obce domovské dávno vystěhovalých a dlužno na toto hnutí již teď zvláště učiniti pozorna, ježto nemohlo zůstati bez patrného vlivu na způsob, s nímž se chceme seznámiti, jak totiž jest možno získati si nové právo domovské.

Jak tedy nabýváme práva domovského? Vědecké podání učí, že jest rozdíl, nabývám-li práva domovského sám, či nabyl-li práva domovského někdo jiný a já je pouze od něho také pro sebe odvozuji; dle toho chceme i my rozeznávati jednak nabývání původní a nabývání odvozné a se-

Digitized by Google

známiti se s interessenty, kteří nabývají toho či onoho práva domovského, které ovšem zůstává (ať bylo tak či onak nabyto) vždy stejné, stejně obsáhlé a pro každý právní subjekt jediné.

Z podmínek, jež ustálily se pro oba způsoby nabývací, musíme tu předem uvésti, že práva domovského nabýti může vždy jen skutečná (fysická) osoba, ne tedy právní svazky osob, spolky, korporace atd., z fysických osob zase jen státní občan rakouský (§ 2 zák. dom.) a že právo domovské vztahuje se vždy na celou obec místní (politickou), ne pouze na její lokální části a ne také pouze na obvod osad, které jen jako části obcí s nimi jednotně se spravují. Spojí-li se dvě neb více obcí dříve samostatných, jest pro všechny bývalé příslušníky domovskou obcí obec nyní spojená, rozdělí-li se obec, dělí se i domovská příslušnosť dle posledního bydliště příslušníků bývalých. (§ 4.) Ze způsobů nabytí práva domovského bude nás nejdříve zajímati kdo všechno sdílí právo domovské odvozené, které tak se stejnou intensitou šíří se dále na stále větší kruh osob a které se tedy jaksi dědí, jako se dědí určité vlastnosti. Náležejí sem všechny osoby dle práva rodinného a manželského odvislé, děti manželské i nemanželské, děti zrozené mimo manželství a teprve pozdějším sňatkem rodičů za manželské prohlášené (legitimované) a ženy provdané.

Práva domovského dosahuje dítě okamžikem svého narození, kdy bílé sudičky mimo jiné problematické dary pohádkové dávají mu v kolébku i reelní právo domovské a to: dětem manželským v té obci, kde v ten čas má svůj domov jejich otec (nebo jde-li o pohrobka, kde je měl, když umíral), nemanželským pak právo té obce, jež má jich matka v době porodu. Splní-li později vůči nim nemanželský otec svou povinnost a sňatkem s nemanželskou matkou dá jim své jméno (legitimaci), dává jim tím i právo domovské, jež má sám v době tohoto opozděného sňatku. — Snad není na první pohled ani nápadné, že jedno z ustanovení právě uvedených je schopno zavésti v poměry domovské jakousi nejistotu, totiž, že právo domovské dětí nemanželských posuzovati jest dle matky v době porodu. Ne snad v případech pravidelných, kdy porod stal se ve veřejné porodnici a kde dá se totožnost matky dobře zjistiti, anebo kde matka jest dobře známa, ale v případech, kdy matka nemanželská jest známa teprv od nedávna v okolí, které má ještě k tomu býti snad mystifikováno. Neboť dle předpisů o vedení matrik není kněz ani při křtu ani kdykoliv později oprávněn úředně zjišťovati správné jméno nemanželské matky a tak zeje rubrika křestního listu při jménu otcově smutnou prázdnotou, při jméně matky opatřena jest poznámkou „dle udání“. Nápadné byly případy z t. zv. „tajného“ oddělení pražské porodnice, jež bylo zrušeno teprve dnem 12. září r. 1882. O rodičích dítěte „tajně“ narozeného s těží kdo se dověděl — ani děti, jež po letech pak ve veřejných listech marně po nich volají. Potřebnou kontrolu, myslím, z největší části zaručuje teď instrukce pro porodní báby ze dne 4. června 1881 č. 54. říš. zák.

Také žena provdaná patří mezi osoby s právem domovským odvislým; a sice změní dcera domovské právo svého otce dnem právoplatného sňatku za domovské právo svého manžela, sdílejíc tak mimo jeho jméno, stav, bydliště i jeho zákonný domov, jehož pak nemůže býti zbavena ani smrtí svého manžela (§ 11. zák. dom.) ani tím, že její manželství bylo od stolu a lože rozvedeno (u katolíků) nebo co do svazku rozvázáno (u nekatolíků); jen domovského práva, jež manžel její později nabyl, už nesdílí; zachovává si buď své právo staré nebo nabývá sama pro sebe domovského práva nového, na manželově právu nezávislého.

Všech jmenovaných odvislých osob týkati se bude i každá změna v právu domovském, na němž jejich právo závisí, dětí však pouze do 24. roku (do svéprávnosti). Jako zvláštnost musím konečně uvésti, že děti jdou právem domovským toliko za manželským otcem, ne i za matkou (zemře-li otec) a pak že provdá-li se matka nemanželská za jiného, než otce svých dětí nemanželských, podrží tyto svou dosavadní příslušnost (do 24 let tedy dle matky v době porodu).

Tím přecházíme k druhému a časově důležitějšímu způsobu nabývání příslušnosti, ku nabývání původnímu. Důležitějšímu proto, že novým zákonem z r. 1896 (novellou) upraveno jest toto nabývání způsobem proti právu dosavadnímu docela zvláštním. Ale abychom byli úplni, položíme si — než přijdeme k vydržení práva domovského — otázku tak: kdo vůbec nabývá původním způsobem práva domovského?

Nejprve setkáváme se s příslušností, jak ji nabývají úředníci a zřízenci veřejní. Dle § 10. novelly nabývají t. zv. „domova úředního“ úředníci a sluhové dvorští, státní, zemští, obecní, úředníci zastupitelstev okresních a fondů veřejných, duchovní, veřejné osoby učitelské a c. k. notáři. Předpokládá se však, že byli zřízeni stále (definitivně) a ne na čas (provisorně) nebo na výpomoc, že byli nejen platně jmenováni, ale že úřad svůj skutečně nastoupili a že jim bylo vykázáno stálé sídlo

Digitized by Google

úřední — a nabývají pak „úředního domova“ v místě úřadu, nikoliv v místě svého bydliště. Úředník úřadu pražského má příslušnost pražskou, na níž jeho nahodilé bydliště (na Král. Vinohradech) ničeho nemění a nemůže se takový úředník jinde bydlící po čas svého služebního poměru dovolávati ani desítiletého vydržení, jinak dle novelly možného. Na ně nabude nárok, až vystoupí z činné služby a novému jeho právu domovskému nebude už brániti jeho domov úřední. Každé přeložení úřední přinese změnu práva domovského a to i pro manželku (nerozvedenou) a děti (do 24 let; § 11. a 12. dom. z.).

K vůli správnému názoru chci ku jmenovaným kategoriím úřednictva připojiti jen docela zběžnou illustraci:

Úředníci a sluhové dvorští jsou jen ti, již jsou přiděleni nejv. císařskému dvoru; úředníci císařských statků soukromých nejsou úředníky dvorskými, nýbrž jen soukromými úředníky Jeho Veličenstva a nejsou privilegováni dle § 10. novelly. — Úředníkem státním jest každý, kdo jest zařažen v jednu z 11 služebních tříd, státem placen a vzat v úřední přísahu, po případě ti, kdo sice do jedné ze tříd jmenovaných nejsou zařazeni, ale jimž výslovně charakter úřednický byl propůjčen: auskultanti, konceptní praktikanti, poštovní praktikanti, finanční dozorci — ne ale úředníci a sluhové státních drah, pokud do skutečné služby státní nebyli přijati (výnos ministerstva obchodu ze dne 19. ledna r. 1896 č. 16. ř. z.). — Úředníci fondů veřejných jsou úředníci fondů náboženských, školních, studijních, vůbec takových, z nichž hradí se náklady správy veřejné (státu, země); nadace fondy takovými nejsou. — Mezi úředníky svrchu uvedené nelze počítati úředníky obchodních komor, úrazových pojišťoven, nemocenských pokladen a j., ježto zákon jmenuje jen úředníky obecní a okresní, ovšem ale učitelské síly ženské, ježto zákon slovy „veřejné osoby učitelské“ (dříve obvyklý výraz byl: učitelé veřejní) i na jejich existenci patrně pamatuje.

Pro širší vrstvy obyvatelstva bude všem tento způsob nabytí (domov úřední) dosti výjimečný. Chceme-li míti na mysli pravidelný způsob původní příslušnosti, jest jím propůjčení se strany samé obce a v starším právu (§ 8. zák. z roku 1863) mohla se příslušnost nabýti jenom tímto způsobem. Odmítla-li obec žádost za přijetí ve svazek domovský, nemohl odmítnutý odvolati se ani ku nadřízenému úřadu zemědělskému, ani k úřadu samosprávnému. Převládalo tu hledisko neomezené autonomie obecní, jež nemělo býti porušeno ani opačným nálezem úřadů vyšších. Ustanovení toto dávalo ovšem obci úplnou omnipotenci ve věcech domovských, vedlo však k neudržitelným poměrům, na něž dále budu míti příležitost ukázati. Neboť obce nejevily příliš ochoty udíleti příslušnost; hlavně z obavy před možným schudnutím příslušníka, snad u vědomí, že je k tomu nutiti nelze, snad pro třenice národnostní a jiné motivy méně ušlechtilé. Naproti tomu stálá vlna obyvatelstva méně zámožného, nuceného jíti za chlebem přes hranice své obce, zaměnila skoro na polovici poměr „domácích“ a „cizích“ a nepoměr tento bil ovšem v městech průmyslových, kam nával tento pro snadnější a více přístupná zaměstnání byl větší, patrněji do očí, než v městech venkovských nebo dokonce na vsi. Dobrý obraz o tomto pohybu obyvatelstva s hlediska práva domovského podají tyto cifry: Z 1000 obyvatel v obci v r. 1890 bylo v Dol. Rakousích toliko 415 příslušníků (méně než polovice), podobně v Rakousích Horních, Solnohradsku, Štýrsku; v Čechách 518, Slezsku 574, na Moravě 615. (Nejstálejší obyvatelstvo bylo v Dalmacii s 932 příslušníky v 1000 ob.) Z větších měst připadalo na Vídeň 476.418 domácích, 888.130 cizích; na Prahu 42.934 domácích, 132.897 cizích; na Smíchov 33.948 domácích 30.116 cizích; na Král. Vinohrady 583 domácích a 33.948 cizích, na Žižkov dokonce toliko 387 příslušníků a 40.849 příslušníků cizích.

Nebylo proto, než z těchto převrácených poměrů hledati východisko pomocí zákona. Tím jest t. zv. domovská novella (z 5. prosince 1896 č. 222 ř. z.), která vzala v ochranu individuum naproti samosprávné všemohoucnosti obce a nutí ji, aby za jistých okolností přijala ve svůj svazek toho, kdo po delší čas obci věnoval svoje práce, svou inteligenci a jejím břemenům po léta přispíval, navázal v ní své styky společenské a tím vším v ní právem spatřoval nový svůj domov a to jest právě význam § 2. novelly, jenž ustanovil: „Výslovné přijetí ve svazek domovský nemůže obec pobytu odepříti žádnému rak. občanu státnímu, jenž jsa svéprávný, deset roků v ní se dobrovolně a stále zdržoval.“

Z podmínek, na něž toto nabytí jest vázáno, bude — dle toho, co již bylo uvedeno — srozumitelna podmínka státního občanství a svéprávnosti. U osob nesvéprávných (podrobených moci otcovské, opatrovníku) a i u žen provdaných vydržené — třeba jsou tu ostatní podmínky splněny — ani nezačne. Rovněž ne u osob, jež jsou ve vazbě vyšetřovací, trestní, v robotárně a ne u těch, kdo přijdou do obce konat svou povinnosť vo-

Digitized by Google

jenskou, neboť u nich pobyt není dle zákona dobrovolný. Kratšího objasnění potřebuje snad jen podmínka stálého, 10 celých let nepřetržitého pobytu, neboť nebude jedno, přeruším-li pobyt v obci ze své vůle, nebo jsa k tomu nucen. Dobrovolný odchod z obce dá předpokládati i vůli vzdáti se práva domovského. Počaté vydržení se tu (dle právního výrazu) zpřetrhuje, zaniká totiž úplně a musilo by nutně začíti znovu (§ 2 odst. 3 novelly). Vůli takovou bude ovšem nutno stanoviti v každém případě zvláště, nelze ji zjistiti nějakým měřítkem napřed již určeným, ne ku př. ani dobou, po kterou trvala nepřítomnosť; v jednom případě stačí k tomu vzdálenost třeba několik dní, jindy ne ani několikaměsíční výlet do ciziny.

Za to jakákoliv nepřítomnosť nucená (v robotárně, ve vazbě a pod.) od vůle dokonce nezávisí a proto i v nějakém vzdání se nebo přetržení lhůty vydržecí nemůže býti řeči. Ježto ale po čas této nepřítomnosti podmínky zákona (pobyt dobrovolný, stálý) plněny býti nemohou, nemůže k ní přirozeně také ani býti hleděno. Právní výraz tvrdí tu, že se vydržení na ten čas staví a při počítání desetileté lhůty čas ten počítán nebude. Jen splnění povinnosti vojenské na vydržení, které už počalo, ani vlivu takového nemá (§ 4, odst. 4 novelly.) Poslední podmínku konečně v § 2 novelly stanovenou chci tu jako srozumitelnou doslovně citovati: „Žadatel nesmí dále za této ustanovené lhůty pobytu připadnout na obtíž veřejnému zaopatření chudinskému. Za úkony chudinského zaopatření nepokládá se, jestliže někdo byl osvobozen od školného vzhledem k dítkám do školy chodícím, ani ne požívání nadace a podpora toliko průchodně poskytnutá."

Zbývá mi konečně dotknouti se praktických zásad, platných při udílení dom. příslušnosti a budiž mi dovoleno shrnouti je v docela stručném přehledu: O příslušnosť hlásiti se má právo především oprávněný, pak místo něho i ti, kdo právem domovským od něho jsou odvislí a vedle nich nebo i s nimi jich posavadní obec domovská (§ 3 novelly). Právo to zachovává se jim ještě další dvě, obci pět let od té doby, co oprávněný obec ať dobrovolně, ať nuceně opustil, neb zemřel. (§ 4 novelly.) Žádosti jsou kolku prosty a musí o nich býti rozhodnuto do 6 měsíců od podání. (§ 6 nov.) Nestane-li se tak, je možno stěžovati si k nadřízenému c. k. okresnímu hejtmanství, které pak samo o příslušnosti rozhodne. K němu jde i stížnost, když obec podanou žádost odmítne. Stížnost taková dle souhlasných rozhodnutí správního soudu lhůtou vázána není. Příslušnost nenabude sama sebou již skončením desít let ani ne podáním žádosti. Musí býti se strany obce výslovně udělena. Byla-li však udělena počítá se ode dne, v který žádost byla dodána. Desítiletou lhůtu možno, jsou-li tu všechny podmínky, počítati již od 1. ledna r. 1891. Prošla-li bezzávadně, nemůže ji oprávněný již pozbýti, jen když v obci se stále zdržuje. Nepozbude jí ani, kdyby nastal případ (po uplynutí lhůty), jenž by jinak vydržení dle zákona přetrhl nebo zastavil. Za udělení práva dom. konečně, jež na obci bylo vynuceno, nesmí býti vybírán poplatek ve prospěch pokladny obecní; ten je možný toliko při udělení dobrovolném.

Tím asi, myslím, jest ovšem jen zběžně a zhruba načrtnut obsah práva domovského a důležitost novelly k němu vydané. Než skončím, jen to chci přece ještě říci, že novella tak dlouho čekaná byla sice uvítána velice sympaticky, že však často (častěji, než by se zdálo) oprávněný přece práva zákonem mu daného si nevšímá a že tak — bohužel — činí i posavadní, na změně příslušnosti přece interessované obce domovské. Snad se tak stane, až i v širokých vrstvách ujme se pro věc tak důležitou porozumění větší než-li doposud. Nepatrným příspěvkem k tomu chtěla by býti i tato stať.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY

Prof. dr. Fr. Drtina:

JAN AMOS KOMENSKÝ, JEHO DOBA, ŽIVOT A DÍLO.

(Dle přednášek universitní extence v Plzni.) (Pokračování)

Životem svým je věrným obrazem národa, z něhož vyšel, k němuž uvědoměle po celé žití se hlásil: jsa nadšen pro vše ušlechtilé a krásné dává světu celému blahodějné vzněty myšlenkové, je výmluvným věštcem pokroku, neúmorným průkopníkem úsilí o rozumové a mravní povznesení mládeže, nadšeným horlitelem pro náboženskou snášenlivost a sjednocení světa křesťanského k nápravě věcí lidských

Digitized by Google

vůbec, je však zároveň myšlenek svých obětivým mučedníkem: sám nenalézá v tom vlnobití životním nikdy pravého klidu ve vlasti své, ale ubohý, v dětství již osiřelý, s místa na místo štván, osudem nemilosrdným krutě pronásledován, zbaven života rodinného, zří, jak manželka, dítky mu umírají, jak majetek všechen lehá popelem, jak dílo dlouholeté, v němž jazykový poklad národa českého chtěl obsáhnouti, i soubor spisu pansofických nemilosrdný živel obrací v niveč.

V době neblahé války třicetileté zbaven otčiny, rodiny, v cizině nehostinné posléze umírá, doufaje stále v návrat svobody i povznesení a osamostatnění milého národa českého, k němuž do posledního dechu lne celou ušlechtilou, vroucí duší svou, v nějž i doufá, že zůstane „ratolestí, ratolestí rostoucí podle studnic, ratolestí rostoucí na zeď" a že po přejití vichřic hněvu, uvaleného pro hříchy spáchané na hlavu jeho, vrátí se k němu opět vláda věci jeho.

Jan Amos Komenský je rodem Moravan. Narodil se nejspíše v Nivnicích poblíž Uherského Brodu 28. března 1592. Záhy mu zemřeli oba rodiče, osiřel úplně a jak sám dí: „Hned jako pachole, obou rodičů jsa zbaven, poručníků nedbalostí tak jsem byl zanedbán, že teprve 16. roku věku mého dostalo se mi počátků latinských okusiti."

Počal se vzdělávati na škole latinské v Přerově, chtěl se státi knězem Jednoty bratrské, konal studia v Herborně a Heidelberce; mezi tím navštívil na krátko i Amsterodam; ujal se v létech 1616 až 1618 správy bratrské školy v Přerově. Zatím byl vysvěcen na kněze a povolán r. 1618 za kazatele do Fulneku, nejstaršího to sídla Českých Bratří. Vedle úřadu kazatelského vykonával i tam dozor nad školami bratrskými.

R. 1618 vypukla hrozná válka 30letá; na to při vpádu vojska španělského do Fulneku, jež nemilosrdně vše pustošilo, pálilo a drancovalo, ztratil Komenský své jmění, knihovnu a rukopisy, a sám byl vypovězen. Uchýlil se do Čech pod ochranu Karla ze Žerotína, nalezl tu bezpečný útulek v Brandýse nad Orl. — a zde v těžké chvíli životní, skrušen neštěstím rodinným — (morem zemřela mu manželka i obě dítky jeho) — pronásledován pro přesvědčení náboženské, nemoha uskutečniti svých dalekosáhlých myšlenek, překládal žalmy a oddal se hloubání náboženskému, z něhož mimo jiné vzešel jeho Labyrint světa a ráj srdce, vznešená alegorická báseň, skvost literatury české i světové. V knize té nejlépe projevil se hloubavý náboženský duch českobratrský, ona vedle bible králické byla předkům našim pokladem nejdrahocennějším. Oženiv se po druhé r. 1622 byl z útulku svého vypovězen, nalezl pak ochranu poblíže hor krkonošských v Třemešné na statcích pana Sadovského ze Sloupna, až posléze r. 1628 vlast úplně musil opustiti.

V těchto chvílích těžkých za pobytu na statcích pana Sadovského spolu s jinými bratry, v době, kdy Jesuité ohrožovali národ český, kdy vlast byla pustošena, knihy české páleny, nejlepší lidé čeští do ciziny vyháněni, zabolelo Komenského a družinu jeho, jak sám dí, srdce při tak velikém úpadku kostelů a škol. Přece však těšila je naděje, že smilování boží opět k nim se vrátí, i počali přemýšleti o prostředcích nápravy onoho úpadku. Tu pak nalezli tu radu, aby „Bůh-li milosrdenstvím svým nás navštíví, především mládeži k pomoci se přispělo, a to neodkladným zřízením škol, které by byly dobrými učebnými knihami a jasnými methodami opatřeny, aby studium vědy, mravnosti a zbožnosti co možná nejvíce opět zkvétati počalo." Jak významné, blahodějné bylo toto rozhodnutí. Dobře dí francouzský historik českého národa Arnošt Denis: „Neznám v dějinách nic podivuhodnějšího, dojemnějšího nad úmysl tohoto ubohého českého kněze, který v době, kdy dragouni Lichtensteinovi mučí národ jeho, pomýšlí na osvobození vlasti vychováním."

Za tím účelem, obnoviti výchovu a školství, povznésti úroveň vzdělání a mravnosti lidu, píše především svou Didaktiku velkou, t. j. umění umělého vyučování, kterou později rozšířeně vydává též po latinsku, a v přídavku zvláštním ve vyhnanství napsaném podává „národu českému a všechněm přednost a správu v něm držícím navržení krátké obnovení škol v království Českém."

Komenský je nucen opustiti vlast, obrací se do Polska, usadí se v Lešně, stává se seniorem sboru bratrského, učitelem, později i ředitelem tamějšího gymnasia. Vyučovatelské zásady své uvádí tam v praxi, píše zlatou svou knihu Informatorium školy mateřské, návod pro výchovu děcka v prvním šestiletí jeho věku v rodině, píše Bránu jazyků otevřenou, v níž dovozuje, že vyučování jazykům cizím jen na základě mateřského se zdarem díti může. Kniha tato byla přeložena do většiny jazyků evropských i asijských, a nebylo mimo Písmo svaté spisu tehdy tak rozšířeného jako kniha tato.

Životní práce Komenského však nesla se dále. Nešlo mu jen o obnovu školství a zlepšení vyučování jazykového, šlo mu v přední řadě o nápravu věcí lidských vůbec, o dílo dalekosáhlého významu filosofického, o to, aby všecko vědění své doby sestavil v jeden celek organický, spolu-

Digitized by Google

hající na společném a pevném základě křesťanství. K Bráně jazyků měla se družiti Brána věci, Pansofie, Vševěda, „aby mládež naučivši se pomocí Brány jazyků věci popisovati zevně, navykla též zkoumati jich vnitřek", dílo, jež by obsahovalo závěrečné poučení, „co věděti a činiti, co věřiti a doufati třeba". Pokračuje tu soustavně ve snahách myšlení renesančního, jak nalézáme vyjádřeny zvláště u Bacona Verulamského. Pansofické úsilí Komenského budí všeobecný rozruch. Hartlib, obchodník anglický, nadšený horlitel pro pokrok mravní a upřímný přítel Komenského, uveřejňuje jich ukázku, professor mathematiky v Hamburku Jan Adolf Tassius píše: „Po všech koncích Evropy počíná nyní studium Pansofie a lepší didaktiky. Kdyby Komenský nebyl nic jiného učinil, než že rozsil sítě to všeobecného hnutí do mysli veškerenstva, každý musil by přisvědčiti, že dosti vykonal."

Komenský r. 1641 přichází do Londýna; parlament anglický jej tam volá, slíbena mu kolej bohatě nadaná, všechny prostředky peněžité i dostatek pomocníků, aby zde reformní své snahy didaktické i pansofické mohl uskutečniti. Bohužel, i zde byl mu nezdar údělem; vypukla válka, vzpourou v Irsku způsobená, zvrátila plány jeho veškeré, a Komenský po deseti měsících opouští Londýn sklamán a sklíčen. Dostává se mu prý i nabídky z Ameriky, aby se ujal tam správy koleje Harvardské. Odepře však, neboť zároveň ujímá se myšlenek jeho „nový mecenáš a veliký almužník Evropy", jak Komenský jej nazývá, bohatý kupec holandský Ludvík de Geer, usedlý tehdy v Noorköpingu ve Švédsku. Do Švédska se Komenský ubírá, tam o plánech svých jedná se státníkem švédským Oxenstiernou i kancléřem university upsalské Janem Scythem. Péčí těchto příznivců bylo Komenskému nalezeno bydliště v Elblagu v Prusku, aby tu nerušeně v zátiší nové učebné hnihy spisoval pro školy švédské a tak připravoval cestu onomu věčnému usilování pansofickému, po kterém toužil, a rovněž žádoucímu sjednocení různých vyznání křesťanských, o něž se zasazoval. Byl pevně přesvědčen tento český bratr, vzdálený veškeré nenávistné konfesionální výlučnosti, proniknutý duchem ušlechtilé náboženské snášenlivosti, že „křesťané, kdyby jen křesťany býti chtěli, nikdy by se děliti nemohli," i volal s důrazem a nadšením, posvěceným ušlechtilou humanitou k lidem své doby: „Odvykejte bojům, skujte meče v motyky a oštěpy v srpy!"

Po šestiletém pobytu v Elblagu r. 1648 byl zvolen biskupem Jednoty českobratrské a přesídlil opět do Lešna. Nové však, kruté neštěstí čekalo na něj zde. Zemřela mu druhá manželka a zůstavila pět dítek. Vydav téhož roku nový spis „Nejnovější methodu jazyků" zarmoutil se hluboce nad obsahem míru Vestfálského, tehdy právě vyhlášeného, jímž Českým Bratřím na vždy naděje návratu do vlasti byla odňata. Jakoby krví vlastní psal tehdy „Kšaft umírající Jednoty bratrské". Mnozí Bratří tehdy z Čech uprchlí usadili se v Uhrách. Komenský přijal vyzvání Zikmunda Rakoczyho, knížete sedmihradského a zřídil v Sarašském Pataku školu vyšší, pansofickou, reformovanou to školu latinskou, napsal nejpopulárnější svůj spis „Orbis pictus" (svět v obrazích), kterým druhý smysl didaktický, zrak, uvádí v činnost. Další vývoj založené školy byl r. 1654 znemožněn smrtí knížete.

Komenský vrací se toho roku opět do Lešna a věnuje se správě Jednoty bratrské. Tato v těžké tísni své na jedinou pomoc spolehá ze Švédska — ale i tato poslední naděje mizí. Polské vojsko přepadá Lešno, pustoší a ničí vše a v hrozném požáru Komenský oloupen takřka o vše, sotva holý život může zachrániti. „A při tom také všecko své jmění ztratil jsem, domek, nábytek, knihovnu, všecky své poklady, ovoce to více nežli 40letých nočních prací a namáhání". Zvláště ztráta krutá hotových částí díla pansofického bolestně na něj dolehla. Píše Montanovi: „Neustanu naříkati nad ztrátou díla tohoto, dokud budu dýchati".

Kam se měl nyní obrátiti ubohý, pronásledovaný Český bratr, životní trýzní zmučený stařec, český psanec, exulant? Po krátkém úkrytu ve Slezsku a ve Frankfurtě, kde však se necítil bezpečným, odebral se do Hamburku. Tam po dva měsíce upoután byl nemocí na lože — a posléze jsa sám ještě nemocen a krutým strádáním vysílen, uchýlil se do Amsterodamu. Byl tam pozván od syna svého velkodušného holandského příznivce Vavřince de Geer, jenž dověděv se o smutném stavu jeho, dopsal mu do Hamburku a nabídl opatření v stáří a chorobě jeho až do smrti.

Před vstupem do města toho vzpomíná teskně doby před 44 lety, kdy jako mladík pln nadějí do budoucnosti tam přišel. „Ano, přicházím k tobě, nikoli s úmyslem, nýbrž odkázán jsa řízením osudu jako Pavel do Athén".

Laskavě, ba přátelsky byl tam přijat v rodině. Tam klidné stáří stává se mu údělem. Po 14 let řídí odtud Jednotu bratrskou, po celém světě roztroušenou, sbírá almužnu a poděluje jí bratrskou chudinu, vydává latinsky sebrané spisy (Opera iddactica omnia) a píše v tiché této jeseni života svého druhou závěť své milé Jednotě česko-

Digitized by Google

bratrské, své „Jedno potřebné“ (Unum necessarium), spis dojemný, znamenající mu odvrácení se od světa i všech starostí jeho a spočinutí v Kristu. „Nalezl jsem přístav s Bohem, osudem i národem, Kristus je mi vším, je mi jedním potřebným, abych všeho zapomněl, co za mnou je, a pospíšil za posledním voláním Boha svého.“

Harmonicky končí život velikého Komenského: posílá ještě list Bratřím pozůstalým, synům rozptýleným církve českobratrské, doporučuje jim vznešené křesťanství, záležející v účinné lásce k bližnímu, očekává, že národ český opět stane se pánem ve vlasti své — a tak v naději blahé, usmířen s Bohem, umírá jeden z největších synů národa českého 15. listopadu 1670 v Amsterodamě. Tělesné ostatky jeho převezeny do Naardenu, zde pohřbeny — a po třech stech letech 1892 ozdoben hrob jeho pomníkem s nápisem latinským, holandským a českým.

* * *

Povahu Komenského nejlépe vystihneme, řekneme-li, že byl český bratr. Komenský byl velikým českým humanistou, křesťanem. Chtěl pravý přirozený život v duchu a pravdě, ne dogmata, ale skutky křesťanské. Křesťanství pravé bylo východištěm a základem jeho celého životního názoru. Tím se vysvětlí jeho odpor ke všemu světskému. Základem povahy jeho byla ne radost ze života a práce pro život pozemský, ale příprava k smrti a věčnému blaženství s Bohem. Proto nesouhlasí nijak s renesancí a humanismem, vidí v nich nebezpečí pro křesťanství, mnoho pohanského. Nemá důvěry k filosofům starověkým a knihy jejich považuje za nebezpečnější pro pravé křesťanské smýšlení než modly. Praví: „není shody světla s temností, Krista s Beliálem“.

Je přesvědčen, že jest úplný souhlas věd přírodních s biblí. Proto se pokouší o vyvrácení Koperníkovy Astronomie spisem nezachovaným z roku 1655 „Refutatis astronomiae Copernicianere“. Poněvadž Komenský uvádí vědy přírodní v souhlas s vírou, má učebný, jednotný názor světový a životní, není u něho rozporu mezi vědou a vírou. Víra jest mu nejbezpečnější oporou ve všech u něho hojných strastech a svízelech životních. Ale přes to jest odpůrcem filosofie Aristotelovy. Důvěra v sílu a mohutnost lidského rozumu jest uskutečněna ve snahách pansofických. Není supronacionalistou, jest předchůdcem doby osvícenské, neboť doufá, že silou lidského rozumu, soustavnou prací vědeckou ve službách humanity a lásky k bližnímu vrátí se lidstvu blaženost a ztracený ráj, zahájena bude tisíciletá říše Kristova. Základní životní názor Komenského jest, že lidé nerodí se sobě samým, nýbrž Bohu a bližnímu, t. j. společnosti pokolení lidského, aby jim službou co nejvíce se snažili prospívati. Člověk jest nejdokonalejší, nejslavnější, nejdivnější tvor Boží. Život má smysl jen jako příprava ke smrti a věčnému blahoslavenství s Bohem. Příprava tato jest rozdělena ve 3 stupně: moudrost (vzdělání rozumové), ctnost (život mravný), zbožnost. A všeho trojího tohoto je potřebí, neboť je na prospěch bližního nejen mravnost, nýbrž i vědění a zbožnost a sebechválu boží má předcházeti nejen zbožnost, nýbrž i vědění a mravnost. Nešťastné je Komenskému vzdělání, které nepřechází v mravnost a zbožnost. Komenský byl českým bratrem, t. j. život jeho celý byl vyplněn láskou a prací pro národ. Reformy jeho byly obráceny v první řadě ke školám českým, neboť Didaktiku a díla psal nejprve jazykem českým, teprve potom je překládal do latiny. Pevně doufal, že osudy obrátí se ve prospěch národa českého a že opět vrátí se k němu vláda věcí jeho.

Ušlechtilé bylo Komenského vlastenectví, neznající záští. Česky psal, protože národu svému psal, češství bylo mu, abych s Macharem mluvil, součástí jeho života, svatou životní povinností, neměl přání vroucnějšího, než-li aby národ jeho, národ Husův a Chelčického prvenství zaujal mezi národy ostatními co do vzdělanosti a ušlechtilosti ducha.

Hned v Herborně národu svému chystá se napsati díla veliká, slovník jazyka českého i pansofii. A vyznává: „Protož uložil jsem si, abych to českým jazykem, pokud by možno bylo, vypsal a pro posloužení milým svým krajanům na světlo vydal.... a ponukla mne k tomu opravdová láska k milé vlasti a lítostivá nad krajanů nedbalostí bolest. Příliš jsem, vyznati musím, vlasti a jazyka svého milovný, takže po ničem netoužím více jako aby ten všelijak vzděláván a odchováván byl.“ A vyznává jinak, že „sepsána byla od nás Didaktika pro potřebu domácí a tudíž jazykem mateřským — neboť latinské spisy skládati nikdy nám na mysl nepřipadlo“. A totéž opakuje jako stařec 70letý v dopise k Montanovi: „Nejprve však vyznávám, že něco po latinsku psáti, neřku-li tiskem vydati nikdy nebylo mým úmyslem. Národu toliko svému abych sepsáním v mateřštině knih nějakých hleděl prospěti, záhy, za jinošských let mě pojala touha, aniž mě opustila za těch 50 let. K jiným pracím toliko nahodilé potřeby mě zanesly.“

Digitized by Google

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Jan Nepokoj:

KAPITOLY O VÝCHOVĚ.

I.

(Výchova jest mravní povinnost. — Cíl výchovy.)

Dvojím pudem udržuje se v přírodě život tvorstva: pudem sebezáchovy a pudem zachovati potomstvem svůj rod. Prvý pud jest zdrojem sebelásky; jednotlivce vede k tomu, aby se snažil nejúplněji vyvinouti všecky své přirozené schopnosti a státi se tak tvorem co nejdokonalejším. Z pudu druhého pramení láska rodičů k potomstvu, jehož život jeví se jim pokračováním a částí života vlastního. Čím slabší tvorové přicházejí na svět, tím mocnější jest pouto lásky, jímž rodiče jsou s nimi spjati, tím trvalejší dostává se jim péče.

Vztahuje-li se toto poznání na veškeré tvorstvo, nemůže ani člověk z něho býti vyjmut. Dovede-li i tak zvaný „nerozumný" živočich vychovati dobře svou mládě, zdálo by se, že tento úkol tím spíše a bez poučování provede správně člověk, jejž vedle fondu vede i světlo rozumu.

Tvrzení toto nebývá vždy pravdivé. Světlo rozumu, které má zjasňovati neurčitý pud, může se státi i bludičkou lákající člověka, aby sešel s přirozené cesty a osobnímu prospěchu obětoval zdar rodu. Sobectví jednotlivce vzroste někdy tou měrou, že se i zřekne života rodinného a že vůči němu jest třeba zdůrazňovati přirozenou povinnost založiti rodinu jako příkaz mravní.

Máme-li býti spravedliví, musíme uvažovati, pokud sama organisace společnosti, v níž člověk žije, nevede jej k této zvrácenosti.

Každý jednotlivec očekává od společnosti, aby soužitím umožnil se nejpříznivější jeho rozvoj. Poněvadž slabí potřebují nejvíce péče, aby pro zdar celku i oni sesílili, měla by míti společenská zařízení jejich prospěch zvláště na zřeteli.

Požadavek tento jeví se nám býti potud oprávněným, ba samozřejmým, pokud člověk jest bytostí mravní. Pociťujeme částečný spor obou základních životních svých pudů a snažíme se uvésti je v pravý soulad. Pociťujeme, že nerodíme se jen sami sobě, nýbrž i Bohu a bližnímu, při čemž ideou božství snažíme se zdůrazniti vážnost příkazu, abychom pro sebe nezapomněli na bližního, který nám má býti bratrem, vzešlým z téhož božského prakořene.

Společnost zdá se však patrněji organisována na zásadách třídního sobectví nežli na zásadách solidarity a lásky k bližnímu. Třídní sobectví ve společnosti jest pak mnohem nebezpečnějším zjevem než sobectví jednotlivce, ač ovšem toto jest onomu podkladem. Nebezpečí záleží v tom, že sorganisované hospodářsky nejsilnější vrstvy společnosti zabezpečí si trvalou nadmíru osobních prospěchů na úkor slabších, za příznivých poměrů zdárného vývoje schopných vrstev.

Jestliže jednotlivec dobrovolně se vzdává nároků na rodinný život, považujeme to spíše za blud, za chorobný zjev, který jest ostatně tak řídký, že souzeno-li Hammerlingovu Ahasveru — zosobněné negaci života — tak dlouho žíti, dokud ženy nepřestanou ploditi děti, jest proň doba pokoje vzdálena nekonečně. Pobloudí-li však celá společnost tou měrou, že toto popření života prohlásí za cnost a určité jednotlivce přímo nutí, aby žili, aneb se zdáli žíti v bezmanželství, nenajdeme tak snadno omluvného výkladu pro podobný zjev. Pohodlní sobci správně usuzují, že dokud bude většina společnosti hleděti na takovéto zjevy jako na „cnostné", neprohlásí za nepravost ani když jedněm hospodářské podmínky manželského soužití opravdu se ztíží, ani když druzí třeba neprávem se budou vymlouvati, že také je „poměry nutí" nemíti rodiny.

Každé nízké vášni platí člověk největší pokutu svým vlastním štěstím; a tak všichni, kdož ze sobectví zbavují se péče o rodinu, zbavují se zároveň nejčistších radostí, jež jsou odměnou této péče.

I kdyby však bylo i mnohými jinými doklady nesporně prokázáno, že společnost nespravedlivou organisací hospodářskou zaviňuje z části špatnou výchovu budoucího pokolení, ano, že v určitých případech ji i znemožňuje, bylo by velmi nemoudré svalovati na ni vinu všecku a pověrčivě čekati, že až ona postará se lépe o mne, budu se moci postarati i já lépe o své děti.

Ostatně zápas mezi členy téže společnosti — píše Haycraft v knize o Přírodním výběru — není tak zápasem o existenci jako spíše o nadbytek dosažitelných statků. Snažíme se předstihnouti své sousedy v boji o život, vyrovnati se těm, kteří nás kdysi předhonili a kteří kdysi hleděli na nás zpět s pohrdáním. Bojujeme častěji než o život jen

Digitized by Google

o kratochvíli, bez ohledu na to, že v nás tímto bojem zakrsává všecko, co jest nejvznešenějším a nejlepším v našem lidství.

Otázka výchovy jest tedy hlavně otázkou mravní. Jde o to, zříci se značné části vlastního pohodlí, klidu ve prospěch rodiny. Jde o to, vychovati i v nejskromnějších poměrech pokolení, které by překonalo nepřízně osudu a domohlo se nejen příznivějších životních podmínek pro sebe, nýbrž i aby nepokazilo dostatkem svého srdce a svědomí a pracovalo i pak za šťastnějších okolností k posílení všech řádů spravedlivých a k umenšení křivd. Toto přesvědčení musí se státi jmenovitě těm vlastním, kteří přítomným útlakem domnívají se trpěti nejvíce.

Dobré výchovy jest však stejně třeba vítězům i bojujícím. Cílem obecného mravného snažení musí býti ustavičný vzrůst počtu lidí, povznášejících se k šťastnému pocitu, vznikajícímu, běřeme-li se směrem k dokonalosti. Vždy více a více lidí musí pociťovati, že síli jejich rozum, vůle, srdce i paže. Výchova tedy musí směřovati nikoli jen k tomu, aby byli posíleni nejslabší, nýbrž i aby silní nepozkazili se rzí nečinnosti.

Námitku, že ustavičné zdokonalování jedněch není myslitelné bez současného útlaku druhých, vyvrátili všichni, kteří vytýčili výchově správné, v theorii všeobecně téměř uznávané cíle.

Dle Komenského Panegersie namane se tato námitka těm, kteří věci „místo pod sebou, nad sebou hledají", to jest, místo aby je ovládali, otročí hmotě. Dokud bude srdce většiny lidí viděti štěstí jen ve zlatě, dokud bude ideálem tak mnohých jen a jen stupňované pohodlí, nebude si ovšem lze mysliti nekonečně vzrůstající blahobyt jedněch bez bídy druhých. Až však přijde doba, kdy dle téže Panegersie člověk bude hledati „sebe v sobě a nikoli mimo sebe", kdy štěstí bude sídleti více v nás než mimo nás, nabudeme přesvědčení, že svět není tak malý, aby v něm nemělo místa štěstí všech.

Hledejme proto s Komenským „Boha nad sebou a nikoli pod sebou", t. j. Boha, který by v nás posiloval všecka ušlechtilá lidská hnutí, který by dal našemu svědomí dosti citlivosti, aby poznalo, kdy náš vlastní prospěch počíná být nespravedlivým a nemravným, protože jest podmíněn bídou našeho okolí. Hledejme Boha, na němž bychom sami záviseli a nikoli takového, který by závisel na nás a vtiskoval pečeť svatosti síle utlačující spíše nežli síle tvůrčí.

V tomto smyslu mluví veliký český vychovatel o božnosti jako o konečném cíle výchovy. Vyjadřuje tak jinými slovy nepředstižitelný ideál Kristův: „Buďtež dokonalí jako Otec váš na nebesích."

Jasnovidný duch Froeblův, jemuž bylo přáno hlubokým studiem přírody nad jiné zřetelněji pochopiti řád veškerého jejího dění, vytýká určitěji sice, avšak shodně výchově týž cíl. Dle něho*) jedinou člověku potřebnou věcí jest jednota rozvoje, dokonalý vývoj podle zákonu jeho bytosti, takový vývoj, jaký objevuje věda v ostatním ústrojenstvu přírody. Aby se tento vývoj uskutečnil pravdivě a účinně, musí se díti vlastní činností člověkovou. Kdo chce brzy poznati Stvořitele, musí brzy cvičiti svou vlastní činuschopnost a býti si vědom, že koná dobro; toť jest pouto mezi tvorem a Stvořitelem a vědomí o vykonávání dobra jest vědomým svazkem, pravou, živou jednotou člověka s Bohem, jednotlivce s celým lidstvem a jest tedy zároveň východištěm i cílem všeho vychování.

(Pokračování.)

* * *

SVOBODNÁ ŠKOLA. (Freie Schule). Dr. Porzer, vítaje zástupce Katolického školského spolku na poslední výroční schůzi, řekl v závěru svého pozdravu: „Boj o školu není ještě dokončen. Jde o to, aby konfesionelní (církevní) škola nebyla zavedena toliko v jedné zemi, nýbrž v celé říši." Nemohlo býti vhodnější odpovědi na snahy těch, jimž i dosavadní organisace školská zdá se býti příliš pokroková, než odpověď, jíž se jim dostalo založením nového spolku německého Svobodné školy. Spolek ustavil se 19. března ve Vídni. Úkolem jeho je sdružiti svobodomyslně smýšlející živly k hájení svobodné školy a učitelstva proti vítězně postupující reakci. Soustřeďuje-li Katolický Schulverein hlavně kruhy nejzámožnější, s nejvznešenějšími tituly rodovými, sdružuje Svobodná škola především šlechtice ducha a srdce. Velmi četně jsou v něm zastoupeni zvláště němečtí professoři universitní; že i vysoké kruhy úřednické mají ve spolku četné zástupce, svědčí o tom, kterak již zevšeobecnělo přesvědčení, že posledním zbytkům svobody obecného školství a svobody vzdělání vůbec nastávají v Rakousku doby opravdu kritické.

NA UNIVERSITNÍ KURSY pořádané Ústř. spolkem jednot učit. sjelo se o velikonocích do Prahy 208 učitelů. Manifestovali tímto způsobem stejně jako zdařilými loňskými kursy prázdninovými v Náchodě své požadavky vzdělání. Od této svépomoci očekávají ovšem střízlivě toliko povzbuzení a návod k další vlastní vědecky hlouběji založené práci a posílení svých naděj, že budoucnost popřeje šťastného rozvoje a vzrůstu těmto semínkům ideálních snah učitelské obce.

SPRAVEDLNOST! 10millionový německý národ má v Rakousku universit 5, 6 mil. Čechů má v témže státě universitu jedinou. (3millionové obyvatelstvo republiky Švýcarské má universit 6.) Na této jediné universitě české je celkem 86 professorů, ač se honosí obrovským počtem téměř 4.000 posluchačů. Až do hloubi duše musí se zastyděti za poníženost každý z nás, slyší-li, že při tomto

*) Quick: Vychovatelští reformátoři (Laichterův výbor nejl. spisů poučných).

Digitized by Google

stavu má pražská universita německá 95 professorů a pouze 1520 posluchačů, že na všech německých universitách jest právě pětkrát tolik professorů, kolik má vysoká škola česká. Tato vyniká za to obrovským počtem soukromých docentů, z nichž mnozí již 10 a více let zdarma pro stát pracují bez naděje na povýšení. A při tom ještě i důležité vědecké obory vláda neobsazuje „z ohledů úsporných"!

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

Václav Šafr:

MILITARISM A HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA STÁTŮ.

Nedávno byla překvapena veřejnost tím, že král italský dal podnět k založení mezinárodní instituce na ochranu a k povznesení zemědělství a všichni panovníci evropští že svým blahopřejným souhlasem dali pevný podklad zásadě potřeby řádné rentability zemědělství; že velmoci přijaly za své snahy politiky agrární. Vedle uznané šlechetnosti musíme však i jiné podněty v tomto kroku shledávati, neboť panovníci nerozpalují se tak snadno pro věci, na nichž neměl by zájmu zároveň stát, a to ne snad pouze z ohledů fiskálních, nýbrž také jiných. Mezi císařem německým a králem italským vyměněny byly tajně depeše o téže věci a to právě vedlo na stopy i jiných podnětů těch náhlých a okázalých sympatií k zemědělství. Snad právě podnět daný vyšel z Říma místo z Berlína, aby s pravé stopy veřejnost svedl.

Pátráme-li v nedávné minulosti, shledáme, že „železný kancléř" Bismark, v každém ohledu voják a představitel i tvůrce rozpínavého dnešního militarismu, vydal množství hesel o nutnosti ochrany zemědělství, poukazuje na to, že vlastně venkované jsou to, již tvoří nejzdravější a nejsilnější jádro armády, kdežto průmysl a města demoralisují lid a činí jej neschopným k vojenské povinnosti. V šlépějích jeho jdou v současné době vojenští odborní spisovatelé a dokládají pravdivost onoho tvrzení ze statistik hygienických a z dat o vojenském odvodu.

Velmoci ve své strašlivé zálibě v militarism, jehož existenci i vynikající státníci označují jako nutné zlo, zastavovat chtějí náhle rozmach průmyslu, pro nějž do nedávna horovaly všechny státy a to do té míry, že mnohé ze států zemědělských úsilovnou snahou a za podpory kapitalismu proměnily se ve státy průmyslové. Průmysl byl alfou i omegou všeho hospodářského snažení politiky státní. Velmocenské postavení států, opírající se o militarism, obrací dnes toto kormidlo a sklání se s láskou k zemědělství, které buď ponecháno bylo dosud macešsky vlastní úsilovné snaze a svépomoci rolnictva, buď zanedbáno bylo tak, že v některých evropských zemích nalézá se ještě ve stavu takřka primitivním. Z venkova, kde následkem špatné rentability zemědělství je také špatné postavení vrstev výrobních, tlačí se vše do měst, ku střediskům průmyslu a zde přirozeně nalézá lid u mnohých oborů práce daleko lepšího sociálního postavení nežli v zemědělství. A čím větší jest nedostatek příslušníků v zemědělství i pracovních sil na venkově, tím nápadnější jeví se úbytek úplně zdravých a vojenské služby schopných občanů, kteří k odvodu se rok co rok dostavují. A ve státech, kde neroste populace takovou měrou jako u nás, na příklad ve Francii, tím horší jeví se pak účinky v branecké povinnosti následkem stavu svrchu vyličeného. Zkrátka úžasné dokonalosti moderní válečné techniky neodpovídá patřičná dokonalost lidského zdraví a zdatnosti.

Toto poznání vhání stud do tváře mnoha státníkům, kteří až dosud pomíjeli a krčením ramen odbývali velký a významný zápas širokých vrstev lidových za dosažení lidské důstojnosti, lidského štěstí a radosti ze života; zápas netoliko dělníků, ale i středních výrobních vrstev, jichž přičinění jest znehodnoceno a které vydány jsou na pospas vzájemnému potírání, při němž hospodářská velmoc stojí stranou, nacházejíc se pod záštitou vlád.

Z těchže podnětů dnes vlády svolávají a financují kongresy o boji proti tuberkulose a alkoholismu, poněvadž jejich vražedné účinky nejvíce státních občanů a to v mladém věku zkosí. „Návrat na venek" ku práci, jenž také Vanderwelde a jiní předáci socialistů již proklamovali k vůli nejvlastnější záchraně existence člověka vůbec, stává se tedy dnes rovněž heslem státníků, rozhodujících kruhů vojenských, ba i samých panovníků.

Vysvětlení je snadné. Čím modernější válečnictvi se provozuje, tím větších požadavků klade militarism také na tělesnou zdatnost armády.

Digitized by Google

Shledáváme, že stále větší a větší armády v čas války se vysílají do pole. Požadavek zdatnosti armády rozšiřuje se dnes i na záložníky. Ve všech státech rozmnožuje se kontingent branců. Také v Rakousku se o to právě jedná. Rozhodující kruhy docházejí k poznání, že nejen pušky a děla, také vojsko musí býti dokonalé soustavy!

Leč právě těmto požadavkům neodpovídá hospodářské postavení vrstev lidových, jež na dani z krve jsou súčastněny. Svědčí o tom vzmáhající se průkaz neschopnosti k službě vojenské, zřejmý při odvodech nejen v Německu, ale také u nás a ve všech evropských státech. Odvod v Čechách z roku 1898 vykazuje z tisíce mužů vždy toliko 256 k vojenské službě schopných u sborového velitelství v Praze a 307 z každého tisíce k odvodu povinných v oblasti velitelství josefovského. Z toho nejvíce schopných branců pocházelo z doplňovacích okresů venkovských a převážně nebo čistě rolnických, jako: Ml. Boleslavsko, Král. Hradecko, Jindř. Hradecko, Vysoko-Mýtsko, Písecko, Terezínsko, Budějovicko, Chomutovsko, Časlavsko.

V některých těchto okresích bylo z tisíce odvedeno až 400 branců a dosaženo bylo vysoké číslice nad stanovený zemský průměr: 282 z tisíce. Toto plus vzaté z venkovských okresův, doplňovalo nedostatek odvedených a k vojsku schopných nováčků z okresů průmyslových, jako pražský, turnovský, příbramský, kteréž stanoveného onoho průměru nedosáhly.

První třida odvodní je vůbec téměř jen zastoupena venkovem. A tento stav jest pravidelný. Pro hospodářské a hygienické naše poměry je povážlivé, že z každého tisíce lidí v nejlepším věku jest 300 pouze schopných k službě vojenské, tudíž — přibližně — nejzdravějších. Oněch ostatních 700 na každý tisíc připadajících je znamením úpadku a degenerace! S tělesnými vadami nejvíce neodvedeného mužstva vykazují okresy pražský, turnovský, příbramský.

Jednou z největších tělesných vad je tuberkulosa, pro niž připadá nejvíce neschopných na Prahu, Plzeň, Cheb, Příbram a j. Nejvíce neschopných rekrutuje se z čelných středisk průmyslových jako Praha, Pardubice, Plzeň, Duchcov, Most, Děčín, Ústí, Dubsko, Teplice, Rakovník, Louny, Falknov. Hornictví a textilnictví béře tu hlavní podíl. Český venkov platí největší daň z krve.

Proto otázka volby povolání nabývá pojednou takové důležitosti. A to nejen pro vojenské kruhy, také pro výrobní vrstvy. Již dnes, kdy v Čechách není průmysl tak vyvinut, je zjištěno, že umírá více lidí v pracujících třídách v plném, mužném věku následkem zákeřných nemocí, poranění a zabití při práci a následkem práce průmyslové, nežli umírá veškerého obyvatelstva cestou normální. Počet zmrzačení a případů násilných smrtí při práci v továrnách se od let sedmdesátých zdvojnásobil! Také počet onemocnění stále vzrůstá. 1261 nemocenských pokladen v Čechách, jež průmyslové dělnictvo hlavně pojišťují, mělo v roce 1900 nemocenských členů 297.326 z úhrnného počtu všech svých členů, který obnášel 659.868 pojištěnců. Nemocní členové tvoří bez mála polovinu pojištěnců.*)

Roku 1901 umřelo v král. Českém 154.570 lidí, počítaje v to i 7276 mrtvě narozených dětí. Naproti tomu narodilo se 222.436. V dětském věku následkem epidemických i dědičných nemocí a následkem vrozené slabosti, dále v mladém věku zemřelo nejvíce lidí. Celkem 90.300 z počtu výše uvedeného. Sešlostí věkem u nás zemře již málo kdo.

A svrchu vylíčené poměry naše domácí panují tedy v zemi převážně zemědělské. V průmyslovém Německu a v uzavíraném území u nás jsou poměry daleko horší.

Na venkově, kam také u nás obrátí se brzo směr hospodářské politiky státu, byly by zdravotní poměry ještě daleko lepší, kdyby zvýšená rentabilita zemědělství přivodila lepší hospodářské postavení všech jeho příslušníků, zvláště pak zemědělského dělnictva, aby ono jako průmyslové dělnictvo ve městech mohlo státi se ustálenou, ne více stěhovavou, pracující třídou. Za dnešních poměrů i na našem venkově ubíjí zdraví lidské zhoubný alkoholismus. Laciná, ale otravná kořalka vraždí lid. Úředně bylo v království Českém v 90 politických okresích se 6215 obcemi zjištěno 25.292 notorických alkoholiků a z těchto 50 proc. připadlo na venkov, ve značné míře na lid na polích pracující.

Mnoho reforem tedy dluží stát našemu lidu. A dluží je témuž i jiné státy. Chtějí-li na prospěch politiky militaristické a v zájmu lidské existence buď zadržeti rozmach průmyslu a pracovati k povznesení zemědělství aneb všestranně zreformovat stávající poměry hospodářské vůbec, pak musí řezat hluboko, musí především odstraňovati přežilý a nemravný systém hospodářského liberalismu.

Německo již tuto dráhu nastoupilo. Ale Rakousko se jí vzpírá, jak vidíme při jednání o živnostenské

*) Podle úředních dat c. k. místodržitelství.

Digitized by Google

novele v parlamentě, při sjednávání obchodních smluv na škodu výrobních vrstev i při jednání o rozluku s Uhrami.

Také finanční politika státu musila by se bráti jiným směrem. Poplatnictvo jeho (a to platí o přímém i nepřímém zdanění) nemůže být znovu zatíženo ohromnými břemeny tak, aby všechny příští pronikavé hospodářské a sociální reformy si samo ze svých kapes vedle nesmírných, stávajících povinností daňových zaplatilo! Nejen reforma daňová, ale i pronikavá změna v administrační správě by musila nadejíti. U nás na příklad rakouská centralisace rozhojnila byrokracii do té míry, že ohromné sumy, z daní plynoucí vyrovnají se v některých rozpočtových položkách úplně nákladům na byrokracii, takže s prospěchem daní těch nemůže stát vůbec počítati! Vládě, která ročně v říši vynakládá na vojsko 500 milionů a na byrokracii v Předlitavsku 270 milionů, nezbývá mnoho na skutečné povinnosti správy civilisovaného a konstitučního státu.

Tak má se skutečný stav věcí. Stát, který nechce býti přinucen k odzbrojení následkem degenerace těch, které povolávati chce pravidelně k hájení svých zájmů krví a ocelem, musí nejprve odzbrojiti stesky a žaloby všech vrstev lidových, musí odzbrojiti nejstrašnější nepřátely lidské existence a zdraví, aby ti, kdož daň z krve platí, nebyli jimi ohrožováni.

Každý hltá sensační zprávy z dalekého bojiště o hromadách mrtvol a statisících raněných — ale neslyší nářek na blízku, sténání našich raněných a umírajících kolem nás — v čas míru a pokoje....!

Zarmucující fakt, plynoucí z toho poznání, že jen sobecké podněty nutí vlády k reformám a k takové hospodářské politice státní, jež by postavení výrobních vrstev zlepšila, může býti faktem potěšujícím aspoň v tom, že vlastní zájem států nutí vlády jejich k napomáhání emancipačním snahám lidovým a že lid i při svém protimilitaristickém stanovisku může na to spoléhati, že do té doby, nežli požehnání žádoucího světového míru sklene se nad společným, širokým domovem lidstva, státní moc v sobeckém svém snažení vykoná za lid a pro lid kus práce reformní, která jistě zbytečnou nebude a které také dlužno co nejvíce využitkovati.

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

(Bilance soukromých drah. — Středoevropský hospodářský spolek. — Zahraniční obchod v prvním čtvrtletí. — Vzájemný obchod obou říšských polovin.)

K uveřejnění BILANCÍ VELKÝCH ŽELEZNIČNÍCH SPOLEČNOSTÍ hledí se vždy s jistým napjetím a zájmem. Nepostrádají výsledky soukromých drah všeobecné důležitosti, poněvadž na nich zračí se více méně jasně celkový hospodářský stav země v dotýčném období. Letos mohou se soukromé dráhy vykázati uspokojivými, někde přímo skvělými výsledky. V r. 1904 ukazují jich příjmy většinou silné stoupnutí, které je tím pozoruhodnější, že docíleno bylo za dosti nepříznivých poměrů. Neúroda v Uhrách, špatná úroda řepy, sucho a tím způsobené zastavení plavby na Labi nemohly zůstati bez škodlivého vlivu na vozbu drah. Byla-li přes to vozba u většiny drah větší než v roce předcházejícím, dlužno to přičísti rozvoji zvláště lokální dopravy, jež se stálým vývojem k industrialisaci říše utěšeně stoupá. Okolnosti, jež způsobily zlepšení výsledků vozby, jsou ovšem různé, avšak všeobecně lze říci, že byla to větší činnost v průmyslu a fakt ten je potěšitelným v nynějších poměrech zmatků a nejistoty. Co na druhé straně je důležitým specielně pro bilance jednotlivých společností, jsou celkové výdaje. A výdaje ty nevzrostly daleko tak, jako vzrostly příjmy a proto čisté výtěžky vozby skoro u všech společností jsou značně vyšší. Že tyto výsledky neukázaly se někde ve zvýšené dividendě, dlužno přičísti vedlejším momentům pro bilanční výsledek důležitým. — U severozápadní dráhy jest to nová daňová povinnost polabské linie, u jižní dráhy zvýšení potřeby na zúročení a splacení půjčky, u státní dráhy menší výtěžek jejich rakouských továren. V celku tedy jen severní dráha může vypláceti znatelně vyšší dividendu — o 10 K — než v r. 1903. — Výsledek vozby u soukromých drah je důležitým pro otázku sestátňovací akce. Není pochyby, že stoupáním výtěžků budou stoupat i požadavky společností a že příznivý okamžik vlastně již propasen. Nad to společnosti nemají nijaké chuti činiti příliš velké investice, poněvadž domnívají se, že starost o nutné nápravy mohou ponechati příštímu majiteli — státu. Tak lze si také vysvětliti nepatrné stoupání výdajů. — Proto otázka sestátnění soukromých drah stává se stále palčivější a bude nutno konečně vážně k ní přistoupiti. — Zatím začíná se vyjednávati s jižní dráhou ohledně rozdělení vozby mezi ní a alpskými drahami. — Smlouva zde je nutna, poněvadž konkurenční boj není zde ani myslitelným. — Vláda zaslala již své návrhy jižní dráze. Jak se zdá, jsou požadavky vlády značné a jižní dráha bude sotva ochotna na návrhy přistoupiti. — Jeť beztak finanční stav její neutěšený a stav ten zhorší se ještě konkurrencí alpských drah. Vyjednávání bude asi proto dlouhé a dohoda dosti obtížná. — Celá otázka ovšem karakterisuje dosti dobře rakouskou dopravní politiku a její „úspěchy." —

* * *

Dne 3. dubna sestavil se ve Vídni STŘEDOEVROPSKÝ HOSPODÁŘSKÝ SPOLEK. Jest to nový úspěch agitace vycházející z Německa, jíž v čele stojí prof. J. Wolf. Jak známo, existují takové spolky již dva v Německu a v Uhrách. Cíl těchto spolků je především připravovat půdu po hospodářském sbližování středoevropských států

Digitized by Google

a to způsobem nejrůznějším. — Jako vzdálený cíl a ideál je středoevropská celní unie, k níž náleželo by Německo, Rakousko, Italie, snad i Švýcary a Belgie. Naproti velkým celním územím, Sp. Státům především snad i Rusku a Britanii s koloniemi, má býti tudíž co obranná organisace postavena tato celní unie. Příšera „amerického nebezpečí" — která dnes už ani nepůsobí tak hrozivě — hraje tu tedy význačnou roli. To jest ovšem prozatím hudba budoucnosti a při ustavení rak. spolku myšlénka středoevropské celní unie nebyla ani vyslovena. Má se prozatím pracovati za jednotnějším postupem v hospodářských otázkách v různých státech. Upravení soukromého a námořského práva na stejném základě ulehčení vzájemného obchodu zjednodušením formalit při dovozu a vývozu, upravení železničních tarifů mezinárodní ochranné zákonodárství dělnické atd. to jsou stručné úkoly, jež spolek si vytkl pro svou činnost. Celkem ovšem program ten působí právě v nynější době podivným dojmem. V době zvyšování celních sazeb, ztěžování dovozu a vývozu různými ustanoveními, v době, kdy připravujeme se vážně k celní rozluce s Uhrami — musí program nového spolku činiti dojem snůšky theoretických ideálů, a bude zajisté velice nesnadným úkolem, jen malou část vytýčených úkolů vyplniti. — Se stanoviska našeho, českého nelze hleděti na intence nového spolku právě příznivě. Nebezpečí splynutí s Německem v jedinou celní unii nám ovšem dosud nijak nehrozí a — jak bylo řečeno — tohoto choulostivého bodu nebylo ani dotčeno. Avšak činnost spolku má přec směřovati k urovnávání rozdílů hospodářských obou říší a to samo mohlo by v budoucnosti vésti k nemilým pro nás důsledkům. Neboť že naší národní individualitě nevedlo by se dobře v celní unii s Německem, o tom nemůže býti zajisté sporu. —

* * *

Nedávno uveřejněna byla data statistická o našem ZAHRANIČNÍM OBCHODU v březnu a tím lze si sestaviti obraz o vývoji a dovozu za celé první čtvrtletí. Dle tohoto sestavení obnášel dovoz za první tři měsíce 536·4 mil. korun (+ 13·3 oproti stejnému období r. 1904) a vývoz 459·3 mil. kor. (— 51·0). Obnáší tudíž passivum 77·1 milionů korun (oproti passivu 12·8 mil. korun v r. 1904). Dle množství obnášel dovoz 29·5 milionů metr. centů, vývoz 39·7 mil. metr. centů. Bylo tudíž vyvezeno o 10·2 mil. metr. centů více, než dovezeno. Tento vzrůst passiva obchodní naší bilance oproti lonsku — o 64·3 milionů korun — byl by velice znepokojujícím zjevem, kdyby bližší ohledání neukazovalo, že zjev ten je pouze přechodným, Příčina je zde táž, která loni již stlačila aktivu tak hluboko. Je to lonská nepříznivá úroda. V dovozu je ihned nápadná položka obilí, jež vykazuje plus 28·1 mil. korun, ve vývozu jeví se pak minus u obilí o 9 mil. kor., sladu 2·8 mil. kor., u semen o 4·7 mil. kor., dobytka o 4·1 mil. kor., vajec o 9·9 mil. kor. Tyto položky samy činí úhrnem již 58·6 mil. korun rozdílu oproti téže periodě roku 1904 a poněvadž všechny jsou odvislé od výsledku žní, tudíž od příčiny více méně nahodilé, není nepříznivý stav naší bilance tak znepokojivým. Lze očekávati, že letošní rok bude značně příznivějším a že objeví se v celkové bilanci roční opět značnější aktivum. Rakousko je ovšem stále ještě zemí, jež potřebuje aktiva k udržení rovnováhy v platební bilanci. — Proto by trvalé zmenšování aktiva nebylo zjevem právě uspokojivým. Úprava valuty není dosud ukončena a proto také okamžitý nepříznivý stav bilance — třebas byl přechodným — nepřispěje nijak k uspokojivému jejímu zakončení. —

* * *

Současně s výkazy o zahraničném obchodu celé říše bývá uveřejňován statistický výkaz o VZÁJEMNÉM OBCHODĚ obou říšských polovin. Dle něj obnášel dovoz z Uher za první čtvrtletí 189·8 milionů korun (— 42·0 mil. kor. u porovnání se stejnou periodou roku loňského), vývoz do Uher 224·3 mil. korun (— 11·9 mil. korun). Vzniká tím aktivum pro naší polovici ve výši 34·5 mil. korun oproti aktivu 4·4 mil. korun v téže periodě roku loňského. Vysvětluje se to především značně zmenšeným dovozům obilí z Uher. Při položkách obilí, luštěniny, mlýnské výrobky a rýže jeví se úhrnem zmenšení dovozu o 33·6 mil. korun. Současně ovšem jeví se naproti tomu značnější zmenšení našeho vývozu do Uher v některých průmyslových výrobcích, což dlužno zajisté přičísti opět zmenšené kupní síle uherského obyvatelstva. Značnější úbytek jeví se u vývozu bavlněného zboží o 5·4 mil. kor., vlněného zboží o 1 mil. kor., hedvábného zboží o 1·9 mil. kor., výrobků oděvnických o 2·1 mil. korun. — Jak ze statistických výkazů těchto — o zahraničném obchodu i o vzájemném obchodu obou polovin — je zřejmo, je naše bilance jestě velkou měrou závislá na výsledku žní, tedy od příčiny více méně nahodilé. V té příčině Uhry mají postavení méně příznivé než naše polovice a to je také jedna ze slabin jejich emancipačních snah. — *K.*

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

ČESKÁ DĚLNICKÁ VÝSTAVKA VE VÍDNI.

Ve dnech 22. až 25. dubna uspořádalo si vídeňské české dělnictvo, pokud jest organisováno a uvědomělé, svoji vysoce zajímavou výstavku. Nelze ji minouti mlčením, jelikož byla význačným dokumentem českého živlu ve Vídni, této zvláštní naší větve, která by dobře ošetřována vydala krásné plody nejen pro náš národ, ale i pro celý kulturní život v Rakousku.

Digitized by Google

V českém dělnickém domě (XVII. okres) bylo úsilovnou prací několika týdnů a velkou obětavostí jednotlivců (Steiner, Stivín, Dvořák) sneseno vše, co se týká českého dělnického hnutí ve Vídni. Katalog líčí začátky ruchu: roku 1868 založen ve Vídni Československý dělnický spolek, rázu svépomocného; r. 1873 mění se již v socialistický, ale jest r. 1878 rozpuštěn. Spolek tento byl prvním, jenž již tehdy domáhal se české školy, a sice průmyslové; 8. ledna 1869 obdržel od tehdejšího ministra vnitřních záležitostí Giskry povolení k jejímu založení a ke sbírkám; 18. července 1869 dokonce daroval ministr vyučování dr. Hasner spolku 160 českých vyučovacích knih! Byly to doby mladého německého liberalismu, jenž se dneska zvrhl na holou reakci. Nynější spolek Komenský jest duševním dítkem tohoto spolku, a dosud péče, jakou dělnické organisace o něj jeví, svědčí, že se tradice tyto nezapomněly. R. 1882, když školní rada činila obtíže otevření české školy, protestovali sociální demokraté 2. září 1882 na veřejné schůzi, žádajíce, aby české dítko bylo vyučováno českým jazykem, zdůvodňujíce to známými požadavky Komenského. Rokem 1891 počíná boj o rovnoprávnost jazykovou, který se táhne ještě podnes, a kdy čeští sociální demokraté v množství případech hájili právo, aby ve všech projevech státního života (úřady, schůze atd.) mohli užívati mateřského jazyka. Vlivem stálého tohoto boje se poměry jazykové lepší, a třeba jsou dosud ubohé, jsou přece jen nekonečně lepší než před dvaceti léty. Za to třeba vzdáti organisovanému dělnictvu ve Vídni uznání a dík. Výstava samotná podávala přehled činnosti českého dělnictva, nechť jest již sdruženo ve spolcích vzdělavacích, odborových neb politických.

Spolky tyto vystavovaly diagramy své působnosti, vzrůstu s ukázkami památek, fotografiemi členstva. Všimněme si jen několika málo dat ze spolků vzdělavacích, které přirozeným vývojem věcí ustupují již vhodnějším formám sdružení odborových a politických:

Omladina v III. okr., založena r. 1892, zřídila 1. ledna 1905 čítárnu, kterou za 3 měsíce navštívilo 2429 osob. Význam její pro zušlechtění dělnictva jest nepopíratelný; vyučuje se řečnictví, dramatice, zpěvu, tanci, němčině a hudbě; 118 přednášek, 120 zábav, 25 představení.

Máj spolek pro české divadelnictví ve Vídni zal. r. 1894 pořádal 14 představení, 3 dětské pohádkové večery, Husův, Nerudův a Lassalův večer, přednášku ředitele Šubrta z Prahy, dva lidové koncerty.

Česká Beseda VI. okres, zal. r. 1894; 60 přednášek, řadu zábav.

Občanská Beseda zal. r. 1880; 112 přednášek, 60 představení, 96 zábav, 16 výletů. Pozornost budil diplom „Komenského" za finanční podporování české školy ve Vídni.

Tyl zal. r. 1874; 126 přednášek, 332 rozhovorů, řadu zábav a přednášek. Rovněž silně podporuje Komenského.

Československý dělnický spolek založen roku 1887 v Brigitenavě. 246 přednášek, mimo zábavy.

Svornost v XVII. zal. r. 1892. Má svůj dům, pořádala 100 přednášek, 210 rozhovorů.

K sdružování a zábavě, které odvádějí dělnictvo od karbanu atd. a připravují je k myšlénkové práci slouží pěvecký spolek Rovnost, tělocvičné Jarost, Jasoň, Lassalle, cyklistický Vpřed a Turistický kroužek.

Nejlépe ukazují činnost tyto cifry: spolky tyto vydaly na vzdělání (knihy, listy, přednášky atd.) 88878 K mimo podpory, příspěvky a jiné výlohy. Statistika (neúplná) ukazuje, že knihovny spolků obsahují 6739 svazků. Nejvíce zastoupen Zola, z českých Jirásek.

Četní pracovníci vyhotovili diagramy pohybu členstva, mapy organisací, zemské příslušnosti dělníků, počtu příspěvků, takže celá výstava byla přehledným a správným výrazem toho, co české uvědomělé dělnictvo ve Vídni představuje. Není bez významu, že jediný český denník ve Vídni „Dělnické Listy" (letos ročník XVI.) patří právě tomuto stavu a tak ukazují, kde vlastně jest hybná páka a naděje v lepší osud českého ruchu ve Vídni.

Výstava znamenala pěkný kulturní čin, jehož význam vzroste pozdějším opakováním po několika létech, kdy budou možny přehledy postupu. Ale již takto ukazují Čechům mimovídeňským, že upřímným živlem, jak v národnostním, tak i v kulturním ohledu v městě Luegrově, zuřivého odpůrce všeho slovanského i všeho pokrokového jest pouze české organisované dělnictvo. To jest skála, na níž může být jedině vybudován chrám lepší budoucnosti Čechů ve Vídni! *P.*

Digitized by Google

ŽENSKÁ OTÁZKA.

Řídí: *Ph. Dr. M. Věra Babáková.*

Ženský klub po celou dobu svého trvání snažil se upoutati zájem veřejnosti, nedařilo se mu to však nikdy v té míře, jak by si byl přál a jak by byl vzhledem ku svým snahám zasluhoval. Poslední dobou se poměry v tomto ohledu velice změnily. Život klubovní stal se předmětem pozornosti a události, které s ním souvisejí, přetřásají se v listech i v soukromých rozhovorech. Vyskytují se zprávy často překroucené i tendenčně zbarvené a proto pokládáme za dobré podati co možno objektivní vysvětlení.

Středem posledních událostí je neštěstí sekretářky Klubu pí. Humpal-Zemanové, která, vracejíc se domů z výborové schůze klubovní, na cestě zasažena byla mrtvicí. Tvrdí se, že bylo ve schůzi na pí. Z. se strany, která proti ní stála, útočeno a že rozčílení bylo podnětem náhlého jejího ochuravění.

Je však všeobecně známo, že byla pí. Zemanová již dlouhou dobu nemocna a že náhlý případ mohl nastati i za okolností zcela bezvýznamných. Již za svého prvého pobytu v Čechách před dvěma léty stěžovala si na chatrné zdraví a zpět k nám z Ameriky přivedla ji mimo jiné též rada lékařova, aby změnila podnebí. V Praze docházela stále k lékařům a dva dny před nehodou naříkala si na brnění na pravé straně těla.

V posledním čase byla zhusta chorobně podrážděná a objevovaly se u ní výbuchy hněvu i když vnější podněty byly zcela nepatrné. Tyto příznaky, které zajisté měly svůj původ z velké části v tělesné nevolnosti, byly často příčinou větších nebo menších konfliktů mezi výborem a členstvem Klubu na jedné straně a sekretářkou na straně druhé. Tím také rostl u pí. Zemanové pocit nespokojenosti s postavením v Klubu, na nějž nyní její stoupenky poukazují.

Obviňují výbor Klubu, že choval se chladně k pí. Zemanové hned na počátku, kdy usnesl, že nebude k jejímu uvítání pořádán slavnostní večer, nýbrž že bude přijata toliko užším kruhem přátelským.

Je zcela možno, že připadalo tehdejší přivítání pí. Zemanové chladným ve srovnání s fanfárami, které zněly po dobu jejího pobytu v Čechách. Tehdy byla však toliko dočasným hostem ze zámořských krajin, nyní vracela se jakožto pouhá pracovnice do středu svých družek.

Myslím, že prvý pobyt v Čechách působil na pí. Zemanovou, která přicházela z daleka střízlivějších poměrů amerických, přímo opojivě. Vrátila se za okolností zcela změněných. Ti, kdož dříve vzhlíželi k ní plni okamžitého obdivu a zbožňování, počali ji pozorovat a kritisovat. Ona však žila stále ještě ve vzpomínce svých dřívějších triumfů a neznajíc dobře našich poměrů, nedovedla si dobře změnu vysvětlit. Z klidného přátelství vyciťovala chlad, z nejmenší výtky nepřátelství, rostla u ní podezřívavost i vůči lidem, kteří s ní upřímně smýšleli. Kdo však opravdu nepřátelskou frontu proti ní zaujal, byli její američtí krajané, kteří již v době, kdy pořádala přednášky po venkově, snažili se ochladiti nadšení, které tehdáž po Čechách pro ní planulo. Těžko je nám, neznalým amerických poměrů, vysvětlovati původ této nesympathie.

Bylo však hojně žen, kterým se příchod pí. Zemanové zdál býti počátkem lepšího, modernějšího směru v ženském hnutí. Čekalo se, že nám ze země svobody přinese trochu nových, volnějších myšlének, že posílí ty, jež pracují proti zastaralým předsudkům a chabé úzkoprsosti. Že bude propagovat upřímnost, pravdivost a přímost, kterých tolik dle svého doznání v Čechách postrádala. Že statečně se postaví proti šosácké a klerikální většině českých žen a půjde s těmi, které smýšlí pokrokově.

Na počátku projevovala plány pracovní, které se nesly tímto žádoucím směrem. Byla si dobře vědoma, že ženské hnutí české potřebuje styků s hnutím žen jiných národností, že se tím prohloubí a zušlechtí. Vyzvala svoji přítelkyni pí. Sewalovou, předsedkyni mezinárodního svazu ženského, která se vracela z Berlínského ženského sjezdu, aby do Prahy přijela a u nás promluvila o mírumilovných snahách a úkolech žen v bojích národnostních. Paní Sewalová vyhověla tomuto přání, zdá se však, že jí nebylo náležitě porozuměno.

Pí. Zemanová poznala, jak třeba je bojovati proti zakořeněným předsudkům, zvláště jde-li o reformování starší generace. Proto pojala úmysl sjednotit mladé síly a usnadnit jim možnost duševního styku s pokrokovou cizinou. Záměry tyto zůstaly však neuskutečněnými a okolnosti byly k jejich provedení stále nepříznivější.

Osobní poměry ve výboru Klubu stávaly se stále napjatějšími, ponenáhlu počaly se tvořiti dvě strany ostře proti sobě stojící. Počátky tohoto rozlišení objevovaly se již před příchodem pí. Zemanové a měly čistě osobní kořeny. Když pak ona přibyla

Digitized by Google

do Klubu, seskupily se přívrženky jedné z již existujících stran kolem ní a hleděly nabýt co možno největšího vlivu. Tu podán byl na jedné ze schůzí výborových návrh, který původním snahám pí. Zemanové nijak neodporoval, aby totiž za členy klubu směly být přijaty i cizinky v Praze meškající. Návrh nabyl většiny a byl podporován některými členy výboru, kteří náležely ku straně pí. Zemanové méně příznivé. Tu dle receptu dávno v českém veřejném životě osvědčeného, prohlášen stranou pí. Zemanové návrh za propagaci internacionalismu a stoupenky její označujíce se za representantky národního směru, agitovaly v Ústředním spolku českých žen i soukromě a získávaly si též podporu vlastenecké žurnalistiky.

Za těchto poměrů ukončen byl první správní rok klubovní, přišla valná hromada a volby do nového výboru. Každá strana hleděla si získati ve výboru nejdůležitějších míst. Se strany stojící proti pí. Zemanové byla navržena za účetní paní L., když pak přišla pí. L. do Klubu, aby se blíže informovala o funkci, kterou hodlala přijati, byla jí pí. sekretářkou i jinými přítomnými dámami líčena obtížnost tohoto úřadu, takže pí. L. uznala za dobré funkci odmítnouti. V následující výborové schůzi Klubu obrátila se jedna z přítomných dam na pí. Zemanovou s dotazem, proč působila na pí. L., aby se funkce zřekla. Pí. sekretářka pouhým dotazem jsouc rozhněvána ze schůze odešla. Na cestě přihodila se jí pak všeobecně známá, politování-hodná nehoda. Ve schůzi bylo klidně pokračováno a nikdo neměl tušení o tom, co se stalo.

Onemocnění pí. Zemanové bylo zaviněno toliko chorobným jejím stavem a jestliže mohl pouhý klidný dotaz paní M. být podnětem tělesné katastrofy, pak rozhodně bylo chybou, když paní tak velice nemocná se schůzí klubovních, které častěji byly pohnutého rázu, vůbec súčastňovala. Klub, jak sám ve svém zaslánu se zmiňuje, hleděl jí co možno zkrátiti dobu úřadování a jistě by byl nenamítal ničeho proti tomu, kdyby se byla šetřila co nejvíce.

Je zcela nesprávno, jestliže se událostem v Ženském Klubu podkládá ráz politický a hledí-li se jich využitkovat k potírání pokrokových směrů, které, bohužel se v ženských organisacích uplatňují dosud velice málo. *Vo*

VEŘEJNÉ DOPRAVNICTVÍ.

Prof. Ing. Fr. X. Novotný:

STAVBA TUNELU SIMPLONSKÉHO.

Velkolepé dílo moderního inženýrství, stavba tunelu Simplonského, korunováno skvělým výsledkem. Dne 24. února 1905 rozhlašovala telegrafická jiskra do celého vzdělaného světa: „Dnes ráno o 7. hodině 20 minutách tunel Simplonský proražen.“

Nejdelší tento průkop tunelový na celém světě měří 19.770 *m* čili okrouhle 20 *km*. Až dosud světovým velikánem byl tunel Gotthardský (dl. 14.984·2 *m*) prokopán v létech 1872—1881; po něm následují tunely Mont-Ceniský (dl. 12.240 *m*) prokopán v létech 1857—1871, Arlberský (dlouhý 10.246 *m*) prokopán v létech 1880—1884 a jiné. Tunelem Simplonským otevře se nová cesta obchodu, jež bude míti i značný vliv na mezinárodní styky; jím docílí se pak nejkratšího spojení Italie se Švýcary, severní Francii, Belgií a Anglií.

Simplonský tunel vycházeje od Brigu ve Švýcarsku, prochází Penninskými Alpami pod horským hřbetem Monte Leone a spojuje údolí řeky Rhony s údolím italské horské ručeje Diverie, kdež končí u osady Iselle; sloužiti bude za železniční spojení dráhy jursko-simplonské s dráhou domodossolsko-gravellonsko-navarskou. Důležitost tohoto spojení vycítil již císař Napoleon I., který velikým nákladem dal vystavěti v letech 1800—1806 silnici vinoucí se ve výši 2000 *m* tímto směrem, kteréž dosud se užívá a jež jest pravým dobrodiním pro tuto krajinu.

Zjednáním trvalého spojení mezi Italií a Švýcary zabývali se od let padesátých četní technikové. Po mnohých zamítnutých návrzích (celkem 25) na tunely krátké rozhodnuto zříditi tunel dlouhý, při němž těžiti by se mohlo ze zkušeností nabytých již při stavbě svrchu jmenovaných tunelů alpských.

Projektantem tunelu Simplonského v nynější jeho úpravě jest zesnulý inženýr Brandt, který při návrhu svém učinil odchylku od dosavade obvyklého způsobu staveb tunelových tím, že místo jediného tunelu pro dvojí koleje projektoval dva spolu rovnoběžné tunely o stejné výšce a ve vzdálenosti svých os 17 *m* od sebe, z nichž každý vykazuje jen šířku

Digitized by Google

potřebnou pro jedny koleje železniční. Užití této novinky v tunelování poskytovalo znamenitých výhod při stavbě a bude skýtati je i po zahájení provozu. Větrání tunelu a odvádění tunelových plynů značně se ulehčilo a se vší určitostí lze prohlásiti, že bez upotřebení této dvojice tunelové nebylo by lze dokončiti započaté dílo, jemuž tolik obrovských překážek postavilo se v cestu.

Dle návrhu Brandtova pro počátek dopravy vyvede se jen jeden tunel (šířka 5·0 *m* a výška 5·9 *m*) na jedny koleje a z druhého toliko pomocná zpodová štola o šířce 3·0 *m* a výšce 2·3 *m*, kteráž rozšíří se v druhý tunel teprve tehdy, až prvý tunel pro dopravu nestačí. Tato souběžná štola jest s hlavním tunelem příčnými chodbami ve vzdálenostech po 200 *m* spojena. Pro případný vzrůst dopravy navržena jest v tunelu výhybka v délce 400 *m*.

Výhody této nové soustavy tunelovací spočívají v následujícím:

a) Prázdné vozy určené k odvážení rozpojeného materiálu projíždí štolou pomocnou, kdežto vozy naplněné, tunelem, čímž odstraňování materiálu se značně ulehčí a dělníci v místě pracovním co nejméně jsou rušeni.

b) Vody tunelové se odvádějí příčnými chodbami z tunelu směrem protivným: do pomocné štoly a z ní hlubším výkopem ven.

c) Při dosavadních stavbách tunelových vháněl se čerstvý vzduch potrubím do tunelu, kdežto v průkopu Simplonském větracími stroji přímo vdmychoval se do pomocné štoly. Touto štolou neprodušným uzavřením příčných chodeb musil čerstvý vzduch prouditi až ku nejvzdálenější otevřené příčné, jíž vnikal do tunelu a z něho prosycený plyny vzniklými při střílení skály vracel se do volného ovzduší. Tímto zařízením získáno větrání dosud nedostižené, umožněno vtlačiti do tunelu až 50 m^3 čerstvého vzduchu za jednu vteřinu, proti 1·5—2 m^3 docíleným při stavbě tunelu Gotthardského a 30-60 *m* dosaženým při tunelu Arlberském.

d) Výstavbu druhého tunelu bude možno vykonati bez jakýchkoli obtíží a nejmenšího přerušení dopravy v tunelu prvém.

Náklad na stavbu tunelu Simplonského dle původních projektů rozpočten byl na 80—90 millionů franků (as 72—81 mil. korun). Dle projektu Brandtova náklad na stavbu jednokolejového tunelu a s ním rovnoběžné štoly stanoven na 54·5 mil. fr. t. j. 48 mil. K a rozšíření pomocné štoly na druhý tunel o jedněch kolejích na 15 mil. fr. (13·5 mil. K), t. j. celkem na 69·5 mil. fr. (61·5 mil. K). Do obnosu tohoto nebylo započteno zřízení vrchní stavby v tunelech, štěrkování štoly, vyvlastnění půdy a p. (Dokončení.)

BELLETRIE.

J. S. Machar:

EXORIARE ALIQUIS . . .

Měl rozšafný kýs' poet visi
a napsal ji: že nejhůře,
až dnešní naše řády zmizí
se povede prý kultuře.

Prý tmavých davů rozběsnění
zle bude řádit v odkazech
a serve květy slavných snění,
jež blažily nás v dávných dnech.

Prý — — slovem, díval v líc se hrůze,
kdy v zoufanlivém výkřiku
náš svět se podá bídné lůze
a černým rukám dělníků . . .

Buď kliden, pěvče ustrašený,
ty nedožiješ, bohužel,
se této hrůzyplné změny
a také žádné z tvojích děl.

Hleď, jiní nemají též strachu
o „snivé květy našich dní",
ba, doufají, že den ten, brachu,
provede dílo nevšední.

Že vskutku zničí podlé bohy
i doby naší odkazy:
pitomých veršů celé stohy,
pros vody, špatné obrazy.

Kultury naší lživé dílo,
floskulí ballast planý zlý —
to všecko, co nás otrávilo
a co my zničit nemohli.

Digitized by Google

Gustav R. Opočenský:

TEMNÁ CHVÍLE.

Ospale bije temná chvíle
do spánků mých. Bdím. Nedřímám.
Sny divé spřádám nahodile
a do daleka vzpomínám.

Hallucinace v hlavě straší.
Má prsa zdvihá těžký dech.
Jak lampy svit, jenž v kouři sháší
jsem opuštěný ode všech.

Už nikdo víc mě nevyslyší
a k loži mému nepřijde.
V komnatách pustých bouří myši
a z koutů stuchlý zápach jde.

Snad bylo by to celkem jedno
najednou života se vzdát
a kamsi v čiré nedohledno
na zkušenou se odebrat,

anebo strašit mezi rovy
a s duchy noční hlídku stát.
Tak nebo tak. Toť úkol nový,
líp než tu věčně umírat . . .

NAD HROBEM BÁSNÍKA.

Nad čerstvým hrobem básníka lze krásně mluvit jistě.
Kdo moh' by spílat, proklínat na posvěceném místě?

A možná ten, jenž v života číš lil mu nejvíc blínu,
ten odchod jeho požehná, klid přeje v hrobu klínu.
To nejspíš, že už mrtvému víc nelze z rakve vstáti,
by mohl slovy vřelými mu za vše děkovati,
to nejspíš, že už mrtvý ten neslyší nic už z toho —
Nad čerstvým hrobem básníka lze vůbec mluvit mnoho ...

Antonín Macek:

BIŘMOVÁNÍ.

Bylo to na náměstí sídelního města biskupova, před kostelem, kde pučely lípy a pestřily se ženské plachetky. Neděle, den kněží a obchodníků. Z chrámu zaznívaly ševel modliteb, před chrámem bzukot smlouvání. Prodavači marcipánu a modlitebních knih měli plné ruce práce. A jarní vítr vzdouval stánky, vítr vlahý a svěží, který vznášel se nad slavnostním aktem biřmování jak duch boží nad vodami než nastalo světlo.

Sešli se dva lidé. Otcovský přítel a mladík.

Mladík byl v létech, kdy chtěli bychom zahýřit si nejkrásnější den mládí a modlit se z plna srdce: „Uveď nás v pokušení, neboť je sladké!“ Otcovský přítel byl rozvážný starší muž, okrasa města a člověk, který chodí do kostela. Mladík pospíchal k děvčeti.

„Můj milý,“ pravil Otcovský přítel, „jsou přece krásné, starosvětské tyto církevní zvyky. V tom hemžení a vůni kadidla je mi jakobych se napil vína. Náležíte prý k nevěrcům... ne, žádné kázání vám nedělám. Jenom kousek ze svého života vám povím... žádný román. Poručím se brzy. Ale možná, že v něčem zmoudříte rychleji, kdož ví? Lidé nesdělují spolu častokráte ty nejnepatrnější zkušenosti a přece právě ty bývají nejdražší... Také nenáviděl jsem v mládí svém to, co zoveme vírou, protože trhalo jako pavučiny moje sny.“

Mladík se zarazil. Mluví k němu šosák, otec města?

„Protože mne krušilo. Neboť i člověk z dobré rodiny, syn rozšafného otce mívá krásná poblouzení. Měl jsem krásný hlas. Zdálo se mi, že budu pěvcem, jehož písně budou dojímati k slzám a buditi bouři nadšení. A prahnul jsem po ženě s celou vášní osmnácti jar...

Kdo ví, co by nebylo, kdyby nebyl ke mně promluvil známý kněz. K divadlu chcete, milý synu? Hřích, hřích číhá všady. Kdo ví nezaplatíte-li krátký lesklý život dlouhými mukami...“

„Jen to na vás působilo? Stačilo tak málo?“ tázal se mladík.

„Stačilo málo, aby se ozval červ. Mládí je nemocné, rozechvělé, jen dotkni se nervu a škube se v bolesti. Od dětství jsme vychováváni ve víře, jíž nechápeme. Ale v bolestech, pochybách, nezralosti stačí často nejmalichernější podnět, aby nastal podivný kvas. Kněz vzbudil červa v mém srdci. Ale kdo ví — blahodárného červa. Slovo „hřích“ pronásledovalo mne všady, činilo mne nesmělým, bylo všady, všady mezi rty a číší. Člověk

Digitized by Google

by strhl šat s těla milenky a oddal se rozkoši v hodině, která mohla by jistě býti nejnádhernější z celého života, v hodině, která se nevrátí, slunné, plné květu a vůně jara. Ale křesťanství je smutné a křesťan miluje pořádek. Čekal jsem až na podzim svého života a bylo také dobře...

Byl bych jednoho krásného dne dal s bohem rodnému hnízdu a stal se pěvcem. Chtěl jsem slaviti krásná vítězství... Možná, že by nadešla — nebyl jsem tuším tehdy ani více ani méně, nežli bývali kdys ti, kdož dnes triumfují. Ale jako mne schvátil ostych milovat, tak schvátil mne strach bojovat. „Otče, staň se vůle tvá," znělo rozřešení mé nejbolestnější krise a navlékl jsem klidně zástěru a postavil se za pult.

„Mládí má práva, nejvíce ubíjená práva" pravil mladík. „A těm víra zasazuje těžké rány. Krev uniká, mizí energie a dostavují se bolestné vilné sny. Pro bolestné mysterium neschopni jsme radostného života. Náboženství musí býti zachováno, řeknete, ale vniknete do myšlének mladých lidí, kteří převalují se v bezsenných nocích na ložích, sžíráni nejbolestnější touhou. Nepotřebují ti jiné utěchy? Kdo otrávil jim rozkoš? Proč? Není váš život odpovědí?"

Otcovský přítel mávl s úsměvem rukou. „Najdete potom dokonalou harmonii v životě, bláhovče. S trochou resignace, budiž! Zmizí červ i hrůza před příkazy, již nesmíte překročiti, překročujete je denně a jste přec bohabojný. Hříchem bylo by jedině, kdybyste se odvážil tak nápadně, tak nešikovně buřičsky vybočit z kolejí vírou předpisovaného života, či z konvenčních náboženských formulek, kdybyste chtěl míti svojí morálku, třebas tisíckráte krásnější než mají lidé, kteří hrnou se do kostela. Ale čas mizí, spěchá . . . Ještě něco . . jak se vám líbí můj obchod. Bohatě zásobený ovšemže . . . dal jsem do krámu malovat novou Pannu Marii, stará byla hrozně špinavá a novou lampičku. To jediné co nechal jsem po otci, ostatní vše moderní, jen se třpytí . . . A pěkný obrázek zhotovil mi jakýs malíř z Prahy . . . má choré plíce a léčí se tu. Zdá se mi vždy, jakoby bohorodička s milostným úsměvem promíjela mi všecky ty drobné naše podvůdky, nedolití, nedovážení, všecky ty drobné padělečky, jimiž schraňujeme pěkně krejcar ke krejcárku. Kdybych žil ve starověku, žehnal by mi Merkur, tak rozumím obchodu . . Lidé se ke mně hrnou. Můj obchod je křesťanský. Víra je vzácné arkanum. Dal jsem jí jen kapku do obchodu a jsem příjemným, bohabojným, poctivým obchodníkem, oblíbeným u venkovských panímám. Nepatrná částečka náboženství barví dosud ohromnou massu. Ponechte ji lidem. Obarvíme si jí život také. Plahočili jsme se celý den, všedně, mizerně, nic dobrého ani krásného nevykonali jsme, ale utržili jsme za promarněný den slušné peníze a usínáme klidně, děkujíce pánubohu . . . .

„Ale již s bohem, příteli! Pospíchám . . . zbylo mi trochu hlasu a ten zasvěcuji v neděli službě boží. Nejdete do kostela? Škoda, uslyšel byste moje solo při mši".

Potřásli si rukama a rozloučili se. Starý šel zpívat své Pauge linpua a mladší ubíral se k děvčeti. Otcovský přítel nezdál se mu již zrovna hloupým. A pak „milá, dobrá, mírná žena přispěje velice k usmíření", pravil básník Schiller.

A mladík byl konfirmován, aniž by šel ke konfirmaci.

Evgenij N. Čirikov:

PRÉMIE.

Přeložil Vinc. Červinka.

Když byli akcionáři železniční společnosti shrábli za poslední rok neočekávaně vysoké dividendy, ukázali také svá dobrá srdce a usnesli se, že všechen personál železniční má býti podělen prémiemi a gratifikacemi. Při velkém počtu úřednictva jest o to ovšem už postaráno, aby ty prémie a gratifikace nebyly příliš vysoké. Jeť už takový světa běh, že na jedny přijdou ty řízky masa, na druhé kosti, ocas a uši, zkrátka odpadky. Pro nižší úředníky železniční, kteří jsou odsouzeni vlastně k doživotní nucené práci, mají však i ty odpadky svůj význam a kouzlo. Lehko si tedy představiti, jaký jásot mezi nimi vypukl, když se dozvěděli, že bude rozděleno 80.000 rublů na prémie a gratifikace...

Radostná a sílivá naděje prýštila z té zprávy do srdcí zřízenců a jejich rodin. Tisíc smělých plánů probíhalo hlavami... Blížily se právě svátky; tělo i duch odpočine a osvěží. Nebude třeba tak neúnavně mysliti stále na jedno a totéž: jak se postaviti a jak otočiti, i ta ustavičná nouze aspoň na chvíli nebude tak tísnivě doléhati neboť, přijdou prémie!...

Nikdo z těch ubožáků nepochybuje o tom, že právě on zasloužil si té odměny zcela výminečně, že na něho právě se to zlaté požehnání musí vylíti

Digitized by Google

obzvláště vydatně. Nemůže být ani jinak! Vždyť pracuje přec každodenně od 9. hodiny ranní do 5. večerní a zase už od 7 hodin z večera do 10 či 11 hodin v noci; domů přichází se vlastně jenom vyspat, rodiny své téměř ani neuzří, nezná svátků, nezná zábavy, občerstvení... Ta prokletá dráha pozřela jej celého i s kůží a chlupy, udělala z něho automat, hotový píšící, počítající a vážící automat!

— „Ivane Petroviči! Povídají — což, budou-li gratifikace?" vyzvídali úředníci plaše, nesměle, s rozpačitým usmíváním na sekretáři.

— „Budou, budou... ale nezdržujte mě teď! Jděte si jen po své práci!"

— „Pst, Ivane Petroviči!"

— „Co zas?"

— „Povídá se, prémie budou — —"

— „Už jsem dvacetkrát říkal: ano, budou," zlobí se sekretář a utíká pryč.

Konečně přijdou, ty slavné prémie. Je pouze třeba, rozděliti je.

Za tím účelem shromáždí se vysocí a ještě vyšší představení ve slavnostním sezení.

— „Pánové!" spustí president. „Generální schůze akcionářů se usnesla, že za pilné služby přes čas konané mají býti rozděleny všemu personálu zvláštní odměny jako prémie čili gratifikace, v úhrnné sumě 80.000 rublů."

Pánové se příjemně usmívají.

— „Zbývá jenom otázka," pokračuje president, „jakým způsobem má býti tato suma rozdělena? — Zajisté každý z vás přinesl s sebou listinu svých podřízených úředníků? — Rozumí se samo sebou, že na všecky ty, kdož za svoje zvláštní služby během roku již remunerace obdrželi, nemůže býti tentokráte brán zřetel. Neboť nelze vlastně jednu a touž práci dvakrát odměňovati..."

Předkládají se listiny a ukáže se, že počet těch, na něž po tomto omezení třeba bráti zřetel při rozdílení zvláštních prémií, není vlastně veliký. Většina nižšího personálu měla během roku nějaké hodiny přes čas a dostala za ně již po třech, pěti rublících a byla proto škrtnuta v listinách. Počítá se, počítá, a vida — skvělý resultát! Skoro celých 80 tisíc rublů splyne do kapes vysokých a vyšších představených, poněvač se na ně během roku nedostalo žádných pěti nebo tří rubliků za hodiny přes čas.

Panu presidentovi — 5000, pánům členům dozorčí rady — po 3000, pánům dopravním chefům po 2000, jejich pomocníkům — po 1000, atd. atd. Zbytek 10.000 rublů rozdělí se konečně mezi ty zřízence, kteří skutečně během roku pražádných prémií neobdrželi.

— — — — — — — — — — —

Dělení jest u konce. Sta srdcí buší neklidně a čeká na okamžik, až budou čtena jejich jména a udána výše prémií. Tlačí se v chodbách před hlavní pokladnou. Obličeje červené a rozpálené, zraky planou nedočkavostí. Ve skupinách se živě gestikuluje, hovoří neklidně, všecko je plno nervósy...

— „Ivane Petroviči, kolik vypadne na můj díl?"

— „Hm — jak, vy? Vy nejste ani na listině, můj milý —"

— „Ale jak to?"

— „Nu což, během roku, nic jste nedostal mimo svůj plat?"

— „Ano, tři rublíky jsem ovšem dostal — —"

— „Nu tedy, to už nic teď nedostanete."

— „Ja—ak že? Ivane Petroviči?" volá naň hlas bolestně se chvějící, plný zklamání.

— „Ach nezdržujte mě, ...prosím."

Camille Flammarion:

MRAVENČÍ MOZEK.

Přeložil *Karel Pelant.*

Nekonečně malé jest ze všech pozorování přírody, jedině schopno nás přiblížiti co nejvíce nekonečně velikému.

Strávil jsem dlouhé hodiny v nádherné noci, pohřížen v studium systému dvojitých hvězd, které kolují v hloubí nebes; hlavně jsem pozoroval se zálibou krásnou skupinu dvou sluncí ohromnějších než je naše, jedno jako zářící rubín, druhé jak průsvitný safír, která krouží okolo sebe a rozdávají lidstvům svých vzdálených systému mnohobarevné dny a osluněné noci, neznámé naší planěte; a dal jsem si práci, abych vypočetl, že rychlovlak se stálou rychlostí stodvaceti kilometrů v hodině nepotřeboval by méně než pět set milionů roků aby dostihl tento svět. Snil jsem o různosti podmínek života na nesčíslných zemích nebes, o světech bez konce za sebou následujících až za všechny představitelné hranice, které chce lidský duch klásti

Digitized by Google

prostoru, jenž nepřijímá žádnou z nich; až ráno, přecházeje trávníkem, spatřil jsem dva mravence, jež hovořili spolu s velikou živostí.

Jednalo se o brouka, zabloudilého do trav, ztuhlého snad ranním mrazem, kterého jeden tento malý posel chtěl odnésti do mraveniště, ale jenž byl příliš těžkým pro něj.

Nebyl jeho společník nakloněn, aby mu pomáhal? Měl jinou věc na starosti? Či hovořili o kuchyňské ceně nálezu? Chápali, že břímě jest ještě příliš těžké aby je odtáhly takové dvě malé bytůstky jako oni? Nevím, ale jest jisto, že nijak nedával svolení k prosbám prvého, a pohyby svých tykadel dotýkaje se tisíci způsoby svého tazatele, dokazoval, že jeho mínění není rozhodnuto. Třetí mravenec šel kolem a vmísil se v rozpravu, a pak čtvrtý. Rozhodnutí nemeškalo. Všichni čtyři se sjednotili, vedeni prvním a tak jsem se dozvěděl, sleduje tuto expedici, co bylo předmětem této živé diskuse.

Paprsky slunce zahřívaly již zemi, brouk bránil se zvolna; patrně byl vážně zraněn. A všichni čtyři mravenci jej táhli, strkali, valili, až konečně zavedli jej domů, více než čtyři metry od místa kde se odbýval malý koncil.

* * *

Bylo mnoho psáno o mravencích a často autoři nespokojili se skutečností, které přece jest více než dostatečnou, aby nás zaujala a obdivem naplnila, ale přepínali jejich schopnosti a znešvařili pozorování. Jsou to hlavně vypravovatelé starého a středního věku, kteří zasluhují tuto výtku. Pozorovatelé moderní jsou již přesnější a kritičtější; postačí čísti knihy Lubbochovy, Forelovy neb Andrého, aby se ocenila správná hodnota rozumových a mravních vlastností těchto zvláštních malých bytostí.

Pro nás, pozorující zjevy nejnápadnější a významnější, které dovolují prouditi jedním rázem bytosti a věci, postačí fakta z a r u č e n á a pečlivě určená. Výlet, učiněný do světa nekonečně malého zjeví nám stejné zázraky, jako ony, které zříme na výletech v nesmírném světě nekonečné velikosti!

* * *

Duchové přemítaví, kteří rádi myslí ale již bojí se vzdáliti příliš země, kdyby studovali podmínky života na různých světech než je náš, strávili by rozkošné hodiny, kdyby jen pozorovali na naší planetě tak různé manifestace nevystihlé přírody.

Cesta k mravencům jest právě tak ohromná jako cesta do hloubí mléčné dráhy. Intelligence se rozvila u hmyzu právě tak jako u ssavců, postupně a rychleji než u nás, neboť brouci předcházeli lidstvo miliony roků. Naše rassa nezjevila se ještě na povrchu země, ale již zde byli mravenci; nescházela jim než naše postava, aby jim patřilo království světa.

Jsme opravdu úžasli, abychom tak mluvili se zasloužilým historikem těchto národů, panem Andrém, nacházejíce u těchto bytostí vzezření tak skrovného celý stát, průmysl, zařízení, o kterých jsme se domnívali, že jen my máme na ně monopol. U nich vidíme rodinný život s jeho radostmi a námahou, vystavené budovy, zvětšované, udržované, dále dítky živené, opatrované, čistěné, odnášené z místa na místo, přátely, již si pomáhají neb přispívají, pohřbívané mrtvé; jsou u nich armády dobývající neb ochranné, zuřivé bitvy, dlouhé války, příměří, vítězství a smlouvy, zřízení a uznávané hranice. Jinde jest to národ lupičů nesoucí hrůzu a zničení pracovitým kmenům, od nichž kradou novorozeňata, aby je odvedli do otroctví; dále vidíme intelligentní pastýře věnující se výchově dobytka, který jim musí dodávat pokrm nutný k jich výživě; jinde potkáme žence pracující, aby naplnili přebytkem své stodoly neb překvapíme dělníky, jak plejí svá pole a odstraňují z nich neužitečné byliny. Všude nalezneme ukázky našich starostí, našich prací, našeho vzrušeného neb klidného života, našich mírumilovných neb brutálních zápasů a výbojů.

Mravenci mají mezi sebou řeč mnohem vyšší než jest řeč ptáků, psů, opic a nejvyšších zvířat ze zoologické hierarchie. Mnozí přírodozpytci poznali v tonech, modulacích, odstínech ptáků výzvy, výkřiky strachu, bolesti, radosti, nenávisti, nechuti, lásky a žádostí, že jistá zručnost pozorování dovoluje rozlišovati je zcela s určitostí, hlavně u vlašťovek, pěnic a slavíků. Není ani obyčejného vrabce, aby neměl zvláštní způsob řeči, již se může dohovořit s druhými. Každé jaro mám pod svými okny, nad kaštany v avenue del'Observatoire hromady vrabců, kteří hledají tam svá hnízdiště, a každý rok stejná řada výkřiků a zvuků, že se nemohu mýlit: „Byli bychom už tady. — Hleďme! Jest zde příliš větrno. — Lépe tam. — Tady. — Oh, jak je tu dobře!" Tyto lehké výkřiky, něžné, intimní, nemají žádného vztahu s obvyklým knik knik-knik ve větvích stromů aneb s jejich štěbetáním hádek u nich tak častých; a člověk uhodne hledání místa, i kdyby neslyšel tapání malých nožek na římsách a i kdyby jejich stíny nejevily se co okamžik na oknech.

A když proklubají se vajíčka jest to opět něco jiného. Druhý den již maličtí počnou cvrlikat, ovšem

Digitized by Google

tak slabě, že jsou sotva slyšet a hlavně když otec a matka přinesou jídélko. Jsou to velmi něžná iiii, jevící přece jen jistou veselosť; člověk cítí z toho radosť ze života. Rodiče nemají též mezi sebou týž způsob mluvení jako tři neděle před tím; jest to rozdílné, vážnější, důležitější. A jest to pořádná práce, hledati bez přestání výživu pro tyto čtyři malé hltouny s ohromnými zobáky, stále otevřené a nikdy nenasycené, létat každých pět nebo šest minut pro potravu od rána do večera. Tážeme se bezděky, jestli tito mladí rodičové, stále se namáhající, mají čas, aby se sami najedli.

Dupont de Nemours seznal, že i v tak zcela monotonním křiku krá, jaký vyráží vrána, jest celá řada výrazů, které můžeme asi takto opsat: kuák, kroák, kruák, kraorá atd. a sestavil celý malý slovník: Pojďme pryč! — Tam dole! — Rychle sem! — Dobrý nález! — Darebák! — Výborně! atd.

* * *

Ale mluva mravenců jest zcela jinak složena. Mají mluvenou řeč? Jest to pravděpodobno, neboť anatomie nalezla u nich jisté cvrkací orgány, které nezdají se mít jiných účelů. Nejvíce však se dorozumívají pohyby svých tykadel.

Zkuste znepokojiti mravence, kteří se procházejí na povrchu svého hnízda. Ihned někteří vběhnou spěšně do vnitřních galerií, vzbudí poplach v obci a v okamžiku celý tento malý svět je v revoluci. Co jedna část dělníků pospíchá odvésti larvy a kukly do nejhlubších úkrytů, ostatní vycházejí udatně, aby poznali nebezpečí a zahnali nepřítele. Studujte ony mravence, kteří jsou trochu vzdáleni tohoto všeobecného ruchu a kteří se potkali, uvidíte, jak budou třiti svá tykadla navzájem a jak sdělí si ve dvou nebo třech pohybech poplašnou novinu. Jest-li se jedná o nalezený hrnek se zavařeninou, uvidíme naleznuvšího mravence uváděti v praxi předpis, že láska k bližnímu započíná u sebe; pak se vrátí a přivede čtyři neb pět přátel, kteří ho napodobí a pozvou celou tlupu spoludruhů, s nimiž se pak oddají radovánkám z plného srdce. Jest-li se jedná, aby byly kukly odneseny, tu Lubbock konstatoval, že počet mravenců celé expedice odpovídá více neb méně množství transportu.

Vidíme často, jak se zastaví dva mravenci, jak se dotazují tykadly a jestli jsou stejného mínění, hrají si malé scény jako z pěstního zápasu. (Toto pozorování, učiněné Hubrem, jest pečlivě potvrzeno.) Často též zříme, jak mravenec chce druhého přesvědčiti svou pastvinou, a když se mu to nedaří, vezme jej na záda a odnese jej k cíli, což jest rychlejší čin než dlouhá rozprava. (Dokončení.)

Wladislaw Reymont:

SEN.

(Fragment.)

Přel. *Jaroslav Rozvoda.*

„Měl jsem sen strašný.
Hrozné viděl jsem věci, jež nedály se ještě . . . .
a bledé svítání vytouženého jitra,
v dáli vycházející zář.

Sen vulkánů jsem snil, spících v hlubinách duší
sen sil spoutaných bez moci, moc ještě neznající svoji —
sen stínů bez jména, z tajů jitra již vzešly
sen o dni strašném, dni soudu a trestu . . . "

— — — — — — — — — — — — —

Hle On, vladař půl světa, po týdny již celé rozpjatý žije na mlhavých mezích nocí i dní jak na rozhoupaných vahách zoufalství i nadějí, celou duší očekávaje vítězství neb smrt. Duše mu v mukách dokonává v těch dlouhých nocích, v těch nocích bez konce, děsem prosáklých, v těch tmách bezedných, z nichž vyznívají ozvěny dalekých bojů, děl hřmění a dunivý, jednotvárný a čím dál bližší hukot řítící se sem laviny zbouřených davů. Požárů záře vlají zkrvácenými plachtami nebo řeřaví na obzoru, jak průvod hromičních svící, chvějí se ve vichřici, zatáčejí se kruhem užším a užším a stále k němu jdou blíže a blíže a blíže...

Ale i dni stejně jsou strašné, jak mrtvé se táhnou v tichu zmírajícího světa, míjejí jak oči oslepené děsem, nad nimiž hejno krkavců kráče zlověstné věsti.

Ó, ty dny dlouhé, jak touhy neukojené, každá jich chvíle kane krůpějí muk na jeho duši, hněvem ji pálí, zabíjí děsem, neb každá přináší vždy hroznější zprávy o pohromách a vraždách.

Všichni národové povstali, veškeré křivdy se ozvaly, veškerá utrpení vztáhla pěsti k pomstě...

Jdou konat soud!
Smrt porobě, smrt násilí, smrt zlu!
Křik ten hučí jak trouby posledního soudu.
Strhla se bouře a blesky svět bičuje celý.

Toliko sídelní město, rozložené pod nohami týčícího se paláce, střežené jícny děl v úkrytu mohutných hradeb žije jakoby obvyklý, všední svůj život.

Z oken paláce, za hradbami ochrannými i věžemi, za tisíci pušek a náspem těl, z hlubin děsu a samoty vidí roj lidský, dlouhé ulice, bílé domy, zelenající se parky, celé to obvyklé žití, tiché jakés, klidné, toužené a nedostupné...

Syt je již těch jednotvárných kroků stráží, těch věstí čím dál horších, toho ponurého mlčení zámku, těch vyděšených tváří...

Digitized by Google

Obrněný povoz, obklopený lesem bodáků, jede nádhernými třídami uprostřed šumícího moře lidí, ale on, za ocelovou stěnou bojácně schoulený, pátravě zírá do tváří kolem jdoucích, vniká zrakem do hlubin domů, do černých ústí postranních ulic.

A vidí bolestně, jasně, jak jest jim cizím a nepřátelským, vycítuje to z každé tváře a odhaduje bez námahy z každého pohledu.

Zmítá jím hněv a nenávist.

Rychleji, rychleji!

Proletí městem, jak mrazivý vítr po květnatém luhu a zdá se mu, že zdupal to zlé, vzpurné mraveniště a že kopyta jeho ořů bijí do těch hlav tvrdých a drtí je na smrt. Jako mor pádí, neboť živé ulice tichnou a hasnou, mlčení prostírá se městem jak pohřební příkrov...

Projíždí jakoby pouští náhle vymřelou, ukrytý za ocelovými stěnami v houštině šavlí a bodáků, v mraku hrůzy a děsu a za ním letí zlověstné pohledy, úsměvy pohrdání jako vržené kamení.

Vrací se do ochranných zdí, do svých hodin plných strachu, muk a čekání...

A znovu vlekou se porady, letí přísné úkazy, dekrety pomsty a trestu, jak liják hromů rozlévá se celým světem.

Marno vše, nic neodvrátí to, co se má státi.

Co platno, že po nocích shánějí celé davy vzbouřenců, že chvějí se sténáním podzemní cely, že každého jitra šibenice skřípou, nové mohyly mučedníků přibývají?

S dostatek bude srdcí obětavých, s dostatek mstitelů, s dostatek.

A až z těch náspů mohyl mučednických povstane nesmrtelná pevnost svobody a lidskosti.

Vede se boj krvavý, na život i smrt.

Boj o žití.

Svět celý od základů se chvěje, říše se rozpadá, vojska tají jak sníh, pohromy bijí jako hromy a hrozivé, vítězné kohorty táhnou na jeho město.

Jestě den, ještě dva a sřítí se odvěčná budova, rozpadnou se vězeňské zdi a smrt zdrtí obránce.

Ale on ještě očekává vítězství.

Čeká na zázrak a věří, že zázrak ten se stane, že státi se musí, neb modlí se zaň davy dvořanů, neb on chce ten zázrak od toho, jehož zástupcem na zemi se cítí...

Ale zázrak se nestával.

A nadešla poslední noc.

Již od rána nebylo zpráv z bojiště.

Palác mlkl v hrůze očekávání a vyprazdňoval se, kdo mohl prchal z něho a kdo nebál se ještě pomsty a trestu.

A před zůstavivšími ponenáhlu rozevíral se hrob.

On od svítání již stojí na vysoké věži, hledí oknem do noci a na obrovské, jakoby vymřelé město. Mraveniště domů leží černé, bez světel, tiché, jakoby smutečním závojem zahalené...

Hřbitovní prázdnota a ticho.

Chvílemi se vzchopuje a létá nad cimbuří věží, krouží jak omámený nad čarami střech a spadá do černých, tichých a slepých průplavů ulic, do samé tůně tišiny — a couvá před tím hrobem, tajícím v sobě děs.

Časem vichr zalomcuje okny, někdy dešť pleská do žulových zdí, zabublají okapy a v prázdných komnatách chvějí se ozvěny sténání a pláče, časem sníh poprašuje a obléluje svět, mrtvé město šediví a vychyluje se ze šera jako zjev hřbitova.

Odvrací se od něho a kamení, jest jako strom, jenž skloněn očekává úder, když porážejí les a dusot seker bije vůkol, bije bez ustání, čím dál blíže, čím dál strašněji.

Za každou zprávu každou cenu! — Sténá ve své bezsilnosti.

Ale zprávy nepřicházejí.

Ponurý zámek mlčí a osleplé ulice nehučí dusotem jízdních poslů, ba i záře požárů dnes zahasly.

Tam svět se řítí, hřmějí sopky války, orkány jsou vždy prudčí, ale tu jest ticho, že slyšeti jest každou krůpěj deště, padající na okno...

Tichým, stlumeným krokem chodí od okna k oknu, přelévá se jaksi v té kamenné rakvi mlčení a ticha.

V tom jakoby zatřásly se stěny, vichr udeřil a přinesl daleké, daleké ozvěny výstřelů a zmatku a ryku bitvy, a na černém nebi vykvetly bledé záře požárů.

Ale vše umlklo a zmizelo, jako sen.

A znovu míjí hodiny tiše jak věčnost, míjí nezbádané a plné muk a jak hrobní kameny padají na jeho duši.

Chtěl prchnouti mezi lidi, ohlušiti se vírem života, chtěl pocítiti bití srdce sobě přátelského, uviděti pohledy věrné, chtěl se přesvědčit, že žije ještě a nesní — kamkoli se obrátil, všude mlčení se prostíralo, všude prázdnota byla, lidé zkameněli, veškeré žití zmíralo před jeho zrakem, hrůza majestátu sela postrach a hrůzu, tak že kráčel nekonečnými komnatami v mrtvém tichu sám jeden, jak vždy a všem cizí.

Časem bily hodiny, hučíce v tichu smutečním zvukem.

Odměřené kroky stráží duněly v síních a před palácem v tmavých sadech hemžily se davy vojsk a tu a tam leskla se ocelovými jícny děla na stráži, stojící tu pohotově.

Líbal je téměř očima a hladil.

Nenadále prudce zazvonil.

— Žádných zpráv není, pane, žádných — šeptal vyděšený lokaj.

Zazvonil podruhé. Vběhl poboční důstojník.

— Ani jeden kurýr nepřijel, všechna komunikace jest přerušena.

— Poslat oddíl vojska, ať děly vynutí cestu, čekám...

Vojsko šlo a již se nevrátilo jako tolik jiných.

Vešel černý, vetchý člověk se zlatým křížem na prsou.

— Ty také nevíš, co se tam děje?

— Umírají spravedliví! — zašeptal dutě, nehledě mu do očí.

— Bojíš se porážky?

— Bojím se jen hněvu božího za prolitou krev.

— Mlč, krkavče, znám tvé myšlénky.

— Velká rada na tebe čeká, Pane — šeptal pokorně.

— Ať čeká na sekeru, ta spadne...

Digitized by Google

— Všichni na totéž čekáme. Neboť všichni zasloužíme si oprátku a kůl! Všichni! Uvolnilit jsme ruce, jež silněji jsme měli spoutati, jež třeba bylo usekati.

Stařec bolestně se usmál.

Řekl jsem ti, nesměj se! Tu kanalii bylo zapotřebí vyhladovět a koly držet u země, aby neměla sil se povznésti, aby se neopovážila na to! — volal běhaje až stanul a hroze krvavýma očima do noci, tam, kde záře zase jako svítání vykvetly, vzkřikl:

— Vím, že mi neodpustíš, chátro, jestli zvítězíš nade mnou, ale věz i to, stanu-li se já vítězem, rozdrtím tě jako hmyz a zakovu do takových pout, že je již nikdy nesvrhneš a po celé věky budeš výti o milosrdenství a lítost.

Stařec se odvrátil a spěšně vyšel.

A i on vešel do hloubi zámku.

Dveře otevíraly se před ním bez hluku, služebnictvo ohýbalo hřbety, stráže kameněly na místech a důstojníci s vytasenými šavlemi tvořili lesknoucí se řady a vyděšené zotročilé oči padaly mu k nohám, plazíce se s pokornou bázní a úctou.

Neviděl nikoho, plížil se jako stín, vedrem mdlý a šířil kol sebe strach.

Kráčel nekonečnou řadou komnat nádherných jak v báji, plných přepychu svezeného sem z celého světa, bohatství od všech národů uloupeného.

Koberce tlumily jeho kroky a on vlekl se jako zjevení.

Chvílemi stanul, rozhlížeje se číhavým, tygřím zrakem.

Nikoliv, nikoho tu již nebylo, stráže zůstaly za ním, byl úplně sám, toliko obrovská zrcadla opakovala jeho štíhlou postavu, sešedivělou, skloněnou hlavu a těžkopádné, unavené pohyby.

Mhouřil oči, aby neviděl sebe sama, prchal téměř před vlastním svým obrazem, šel čím dál rychleji a bázlivěji, a prázdnými komnatami letěly za ním ozvěny vzdechů, němé výkřiky pohledů a vichřice hněvů, hučící v kamenném neúprosném srdci.

Dostal se do vnitřních nádvoří, otočených mohutnými zdmi, procházel galeriemi z křišťálů a mramorů, divukrásnými háji palem a kvetoucích kamelií, květnatými lány, dýchajícími vůní, kde šepotaly stříbrné vodotrysky a hejna ptáků jako pestré drahokamy vzletovala mu pod nohama... Nic neviděl, neboť za okny prostírala se hlučná náměstí, naplněná vojskem, plápolaly ohně, leskly se zbraně, z kotle vystupovala pára, hovor tisíců lidí hučel a šuměl mezi těmi gigantskými zdmi. A blíže, téměř pod okny, stály ozbrojené řady, aby se vrhly ku předu a nesly smrt a podstupovaly smrt za něho.

Ukázal se jim v okně, v kterém se jim vždy ukazoval.

Spatřili jej. Hluboké řady vzpřímily se působením jeho zraku, několik set hrdel zakřičelo, několik set šavlí zablýsklo a zasvištělo.

— Ti jsou moji, jistí, zahynou, když jim pokynu! — myslel, napájeje svou duši hlukem provolávání, ale náhle ustoupil chvatně, neboť se mu zdálo, že jedna z pušek zamířila na něho z napjaté řady.

Zastavil se potom před zasklenými dveřmi, dlouhá řada malých klenutých pokojů prostírala se za nimi. Ve světle žirandolů viděl několik děvčátek, hrajících si na koberci s obrovskou loutkou; sladce štěbetala jako ptáčci. Velký hošík kolébal se na houpacím koni, mával šavlí a křičel jakoby válečné dával povely. Několik dam četlo ve stlumeném světle růžových abažurův, skupina starých pánů hrála v karty a Ona, mladá ještě a krásná, seděla, jsouc obklopena rojem nastrojených dívek a mladých mužů v oděvech třpytících se zlatem.

Bylo tam ticho, všude stály květiny, vůně fialek plnila ovzduší, žádný hlas ostrý se světa sem nedocházel, žádný povyk války nekalil radostnou náladu, oči se tu smály, ztišené hovory kroužily jako motýli, vzdechy vznášely se jak vánky, jak šepty květů...

Blahem žití a štěstím oddechovaly ty tiché komnaty.

Dlouho hleděl na děti očima plnýma jiskřících se slzí, líbal je pohledem a k srdci vinul.

Nemohl zraku od nich odtrhnouti. Zápasil sám s sebou.

Odcházel a znovu se vracel, aby na ně ještě jednou pohlédl, aby poslechl štěbetání dětí, utrvalil v paměti ty růžové, nevinné tvářičky, jakoby chtěl jimi srdce své obrniti proti děsu, proti nerozhodnosti a milosrdenství. Konečně se od nich odtrhl a tajnými chodbami sestoupil do podzemí, do hloubi prohnilých kob, o nichž si celý svět šeptal s hrůzou a úžasem.

V obrovské, nízké síni, slabě osvětlené, hemžilo se lidské mraveniště, třpytily se bodáky, plížili se lidé tiše jak stíny a ze všech stran, ze tmy, ze stěn, ze země zněly hlasy sténání a šuměl stlumený pláč.

Dlouhý stůl u zdi, pokrytý rudým suknem, jakoby krví zbarvený, svíce žluté matně hořely a na černém dřevě viselo zakrvácené, svaté tělo Kristovo: řada strašných, krahulčích hlav skryta byla poněkud ve stínu.

Konal se tu soud nad zbouřenci.

Soud krátký a strašný.

Posouvaly se sem nekonečné řady mladých mužů, žen i starců, ba i dětí, přicházeli hrdí a nezastrašení, oči jim svítily radostí, tváře planuly a ústa vítězoslavně šeptala:

— Svoboda přichází!

Soud skláněl se s bázlivým šeptem k Němu, v hloubi skrytému.

— Smrt! — padalo tvrdé, neuprosné jak katovská sekera slovo.

Celé hodiny trvala ta jednotvárná strašná žeň a bledé, ale vítězoslavné tváře mučedníků posouvaly se, smrti vydané kohorty vítězů, nesmrtelní věštitelé svobody.

Až se unavil a znudil tou žní krvavou.

A znovu vrátil se do věže, aby hleděl do noci naslouchal a čekal.

Ale ve tmách již neleželo ticho.

Granáty hřměly kdesi u samého města. Záře požárů vlály krvavými praporci a rachot výstřelů a lomoz kartačovnic plynul černými průplavy ulic.

Neslyšel to: seděl jako mrtvý, do sebe zadívaný, do těch tváří, jež před chvílí viděl, do těch očí

Digitized by Google

hrdostí řeřavících, plných sebeobětovnosti a lásky. Chtěl na ně zapomenouti, z paměti je vypuditi, ale nebyl s to. Těkaly mu lebkou jak dav upírů, jak zjevení mučivých duchů.

— Svoboda přichází! Neustále zněl mu duší ten křik umírajících. Usmál se pohrdlivě a jizlivě, ale prvá pochybnost a cosi jako strach proniklo jej ledovitým ostřím.

V tom ozvalo se v předsíni řinčení zbraní, jakýs člověk přichvátal a vykřikl:

— Vítězství! — a padl mu mrtev k nohám a krev chrlila se na Jeho roucho.

Vzchopil se, opojen jsa radostí, a pádil do síně Velké rady. Vítězství! — zvolal od prahu do hustého zástupu ministrů a rádců.

Ti však ponuře mlčeli, shrbeni v křeslech, jak mrtvoly bledí.

— Slyšíte, vítězství! — opakoval vášnivě.

— Lůzy! — zavzněl ponurý hlas.

— Poražené vojsko prchá.

— Dolní část města poddala se lůze.

— Armáda levého břehu přidala se k revoluci.

— Malý palác vyvěsil korouhev vzpoury!

— O svítání budou tu před palácem! — Pravili jeden za druhým a krutá ta slova padala na něho jako kamení, tak že se skláněl, a ustupoval, jsa blízkým šílenství, vše kol něho se točilo.

— Poslat gardové pluky, poslat zálohy, poslat veškeré tělesné stráže: ti jsou mi oddaní, jistí, moji! — křičel šíleně.

Hřmění otřásalo zdmi, sklo z oken se sypalo, studený vítr prodral se do síně, zakolébaly se podobizny, visící na stěnách. Kdosi začal se přepodivně smáti, šíleně, strašně.

— Chvíle soudu a trestu se blíží — zasténal stařec s křížem na prsou. Nastalo mlčení.

— Zbabělci, zotročilci! Splňte, co jsem rozkázal! — Ale nikdo se ani nepohnul, jen oči zasvítily, jen pěsti se zatřásly a jakoby náhle všichni pomřeli v křeslech a ztuhli na věky . . .

A on stál uprostřed obrovské síně, rozhlížeje se kolem po podobiznách předků, šíleným zrakem.

Pohlíželi na něho, obstupovali jej, stáli tu hrdí, vztyčení, nepřemožitelní, nesmrtelným bohům podobni ve své ukrutné pýše.

Tu ten, jenž stvořil insperium, lupič krvavý a hnusný.

Tu ten, jenž hromadným vražděním upevnil trůn.

Tu ten, jenž národy jak ve snop svázal otroctvím a vrhl si je pod nohy.

Tu ten, o němž v písních se pělo, že jak sup krvavý vznášel se nad světem.

A ten nádherný, jenž Bohu vrhl rukavici.

A ten největší, jenž svět celý zašlapal a veškerou slávu strhl na své skráně.

Vymřelé věky, vymřelé moci, vražd triumfy — ztrouchnivělá sláva, činy zapomenuté, zjevení a stíny — vše to naň nyní hledělo ze zlatých rámů jakýmis posměšnými, divnými pohledy.

Pohnula se jejich žezla, zašustily jejich pláště, zachvěly se jejich koruny, začali se hýbati a jakoby sestupovati v plátev a blížiti se k němu, tichým umrlčím průvodem duchů.

Ustoupil až ke stěně, přimkl oči, ale oni stále šli, z obrazů vystupovali, z hlubin hrobek, ze ztrouchnivělých rakví vstávali, z jakýchs dálí přicházeli — a každý skláněl se nad ním, a každý zadíval se na něho prázdnými očními důlky, a každý šeptal: — Poslední, poslední, poslední!

A sotva že přešli, počaly sem táhnouti karavany duchů, stlačený dav zjevů, hordy povražděných, veškeré křivdy a všechno zlo, jež On způsobil světu. Nekonečné procesí, celé vesnice, města celá, celé národy . . .

Průvod zločinů, volajících o pomstu.

On je všechny znal a si připomínal.

To jsou titíž, titíž.

Tytéž pohledy, hrdé a šlechetné, tytéž tváře mladistvé, tytéž duše k smrti odsouzené.

Přicházejí tiší, rozradostnění, téměř veselící se v triumfu nesmrtelné myšlenky, za niž žití obětovali, a každý z nich sklání se k němu a s rozjasněnýma očima jak ocel mluví:

Soud nad tebou se blíží! Smrt!

Náhle se vzpamatoval, vydral se ze spaní šílenství, ale pocítiv nevýslovný strach žačal v hrůze smrtelné křičeti.

— Pomoc! pomoc!

— Pozdě! Již pozdě! — zdálo se, že šeptají mu neblahé zjevy.

Síň byla již prázdná a veškere vchody, veškeré dvéře kovem skuté byly zavřeny a jakoby náhrobními kameny přivaleny.

Děla zlověstně hřměla, kule bily do zdi jak kladiva vulkánů, stěny pukaly, klenutí se řítila, světla pohasla, toliko vytlučenými okny krvavily se záře požárů a hučel strašný povyk útoků a sypaly se kule jak dešť olova . . . .

Vůkol zámku zuřil huragan a syčely vlny hněvu a pomsty, vše drtíce, vše strhujíce v ssutiny a prach. Smrť zasedla na trůn — a on připlížil se k jejím nohám, nízko a pokorně, a čekal na svůj neodvratný konec . . .

LITERATURA A UMĚNÍ.

F. V. Krejčí:

POESIE.

Jedním ze smutných kulturních úkazů dnešní doby je poklesnutí významu básníkova. Míním ovšem básníka v nejvlastnějším slova smyslu: autora veršových knih. Kdo čte dnes verše? Mladí lidé nanejvýše. Komu je jednou přes třicet, sotva už o ně zavadí. Intelligenti, kteří za studentských dob sami

Digitized by Google

měli co činit s listárnami redakcí, jakmile nabudou ve společnosti postavení, považovali by za nedůstojno sebe obírati se básněmi, neboť připomíná jim to pošetilosti jejich mládí. Jakmile ze slečen, které kdysi prosedávaly noční hodiny nad knihami citupIné lyriky, stanou se paničky a matky, nevrátí se už k svým básníkům a s povzdechem odkazují poesii do sféry svých smutných a rozvanutých snův, neboť o svém skutečném životě jsou přesvědčeny, že jest holou „prosou".

Poesie tedy trpí tím, že ji většina lidí stotožňuje s obdobími své nezralosti, že na ni shlíží jako na dráždidlo nepraktického snění a bláhových tužeb. Poesie je jen pro zamilované — tato věta patří k životním maximám solidních a reelních lidí; neboť milovat není s jejich hlediska o nic menším oslovstvím mládí nežli číst básně. Veršům se vysmívají a vytýkají jim hořce jejich lživost dále ti, kteří se domnívají být životem zrazeni, poněvadž neměli dost síly anebo schopnosti ze svého života něco udělat. Naříkají nad „ztracenými ideály" a proklínají poesii jako svůdkyni, která jim slibovala něco, co jim život pak nesplnil.

To snad stávalo se i v jiných dobách, ale přece myslím nebylo to pocitem mezi lidmi tak všeobecně rozšířeným jako dnes, poněvadž sotva kdy byl rozpor mezi poesií a skutečností tak příkrý jako v naší době. Četl-li starý Řek svého Homera, nalezal tam jen krásou prozářený a zidealisovaný obraz života svého národa, četl-li středověký člověk Dantea, sytil na něm mystické touhy své duše, které jej plnily i v denním životě, tleskal-li Francouz předrevoluční doby alexandrinům svých klassiků, činil to nejen proto, že byl uchvácen poesií, ale že tam nalezal též nejčistší výraz intellektuelnosti a smyslu pro logiku, jež tvoří příznačné rysy jeho rassy. Ale to co ještě před nedávnem zvalo se poesií, byla čirá romantika, svět představ, snů a citů, které nemají ve skutečném životě nijakých kořenů, které nejsou krásným typem dnešního života, tak jako jimi byla pro svou dobu díla Homerova, Danteova nebo Racinova, nýbrž kam se básníci utíkali, aby hledali to, čeho jim život nedal.

Čím střízlivěji a materialističtěji se utvářel moderní život, tím dále od něho poesie prchala. Nedivme se pak, že většina lidí, zvyklá stotožňovati poesii vůbec jen s romantikou, nevidí mostů, které by vedly od ní do života a považuje ji za pouhou hru mamných přeludů, mámidlo a lež.

Konečně jest poesie sama mnoho vinna svým úpadkem. Je uměním už příliš starým, jež vyčerpalo mnoho ze svých fondů a prostředků. Mladší jeho sestra, hudba, vítězně zabírá v duši kulturních lidí místa, vyhražená před tím účinkům lyrické poesie. Klavír, orchestr, zpěv vyvolají náladu čistěji nežli verše, neboť tóny mají pro naši mysl panenštější zvuk nežli slova veršů, tisíceletým užíváním otřelá a porušená.

Vítěznou soupeřkou poesie veršové jest také tak zvaná prósa. Učíme se cenit více krásu nevázané řeči. Zejména u nás v Cechách, kde až dosud byla prósa nesmírně opozdilou za vývojem verše, překvapuje nás nyní svými uměleckými kvalitami a možnostmi svého rozvoje. Moderní román přejímá úkoly celých sbírek lyriky, vyslovuje citový obsah celých životů, dovede vyzpívat tajemství srdcí, vkouzlit čtenáře do nálady, opojit jej hudbou slova nebo oslnit nádherou líčení. Různé „básně prostomluvou", črty, náladové a psychické obrazy, ba i essaye a kritické studie řadí se mu po bok a soutěží se sestárlými kouzly veršové mluvy.

Nelze proto vlastně mluvit než o úpadku poesie veršem psané. Poesie ve svém nejvnitřnějším smyslu, odvěké umění krásných slov a myšlenek, oděných v háv krásných a rhytmicky seřaděných slov, toto umění nejduchovnější, nejvzdušnější a srdci nejbližší, to žije stále a podmaňuje si lidi, ovšem že jen novými formami a novými způsoby výrazu.

Ani to jsem nechtěl říci, že by verš byl dohrál svou úlohu. Naprosto ne! Prožívá prostě kritickou dobu a pracuje k svému obrození. Tak jak se jím psalo po celé dřívější generace, nelze už dále. Básníci či vlastně ti, kteří se za ně vydávají, musí už jednou pochopiti, že jejich melancholie, žaly, nářky, milostné výlevy a sny, pronášeny pořád jedním a týmž slovníkem a dávno známými obraty, nižádným srdcem už nepohnou. Dnešní člověk je příliš kritický a analytický a má nedůvěru k velkým slovům a přehnaným výrazům. Slyšíme-li od básníka, že denně stojí tváří v tvář zoufalství, že život jeho je zmařen a že srdce jeho je prokláno nejstrašnějšími bolestmi a praví-li nám to v celém půltuctu knih a vycítíme-li na konec, že všecka tato kolosální slova jsou pro něho pouhé prostředky výrazu, jimiž vládne tak klidně jako herec gesty, hudebník akkordy a malíř barvami, nelze se divit, že zůstáváme chladni a že si zvykáme řadit veršování k činnostem ne právě nejpoctivějším.

„Básníkem" v tomto smyslu dovede dnes býti leckdo. Jsou jich u nás celé legie a nedivme se, že mluví k hluchým uším. Ale tím mocněji odráží se od jalové jejich konvenčnosti krása a ryzost veršů, jež tvoří praví básníci. Je jich málo u nás, několik jen vlastně, ale ti stačí, aby přenášeli poesii přes těžkou krisi, v níž se dnes ocitla, do nových oblastí, kde se prostírají ještě lány půdy jí nevyčerpané a kde nalezne si novou řeč, tryskající z pravdy duše a schopnou dokázati lidem, že poesie jest nejhlubším hlasem života a nejen hříčkou pošetilých snův.

* * *

A. Sova: TŘI ZPĚVY DNEŠKŮ I ZÍTŘKŮ. Vydalo Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské („Přehled".) — Knížka poesie politické, či vlastně spíše vlastenecké, nikoliv však vlastenecké v tom smyslu, jak se tomu dříve rozumělo. Vlasteneckým básníkem staré školy slul ten, kdo proklínal odvěké vrahy národa, bědoval nad Bílou Horou, radoval se ze znovuzrození, obléval náš život a naše vlastnosti nimbem šlechetného idealismu, lichotil jak nejvíce uměl národu, lidu a jeho vůdcům a viděl blížiti se na obzoru skvělý triumf národní věci. V tomto smyslu vlastencem Ant. Sova není, ale což není jím též ten, kdo miluje svůj národ láskou zahořklou a kárající a jemuž se svírá srdce úzkostí nad tím, co z národa bude, nevzmuží-li se ze svého malicherného živoření? Jest tedy dobře vlasteneckou a nanejvýš vlasteneckou tato poesie Sovova, neboť tyto tři zpěvy jsou tři výkřiky veliké obavy před možností národní katastrofy. Chceme-li obavu tuto sdílet, je ovšem jiná otázka. Jistě nebudou čtenáři jednoho mínění o tom, má-li básník pravdu, když vrátiv se do vlasti

Digitized by Google

z ciziny a maje plnou hlavu obrazů moci a bohatství našich západních sousedů, vidí v českém životě jediný veliký Augiášův chlév, k jehož vyčistění chybí Herakles. „Tisíce Heraklesků“ k tomu nestačí a „pro nezvratný osud náš liji stroj vražedný v Essenu kdes.“ To zní příliš zoufale sice, ale konečně je třeba už takových silných slov, aby vyburcovala nás z tupé netečnosti k základním otázkám celé naší národní existence. Jest to jistě symptomatický a smutný zjev, když sto let po prvních buditelích musí k nám básníci mluvit tímto způsobem. — Méně výmluvný a přesvědčivý je druhý zpěv „Kolovrátkář“.

„Je zemička malá. A málo v ní
co hodno zmínky.
Jsme na bytě v jizbě podkrovní.
Jsme milenci sklínky.“

To není právě nejpřiléhavější a nejspravedlivější karakteristika dnešních Čech. Ale šlehy na politiku vedoucích stran jsou břitké a trefují do živého. Od trpkého pessimismu obou těchto zpěvů odráží se třetí „Píseň prvého května“ svým zmužilým, povzbuzujícím tónem i volným rythmem svých veršů. Cizinec přišel do starého mrtvého města a vzbouřil je k novým touhám a činům. Staré mrtvé město jsou Čechy a onen cizinec jest podnikavost. Je to všecko nějak allegoricky zamlženo, ale smysl, třebas byl dost nejistý, uhodnete. Co na tom, neukazuje-li básník zcela zřetelně cestu a nerozvíjí-li určitého programu? To není jeho věcí. Dosti jest, vzněcuje-li srdce a vlévá-li odvahu naší vůli. Jest na nás všech, aby to, kam ukazuje svou Písní prvého května stalo se skutkem v politickém, duševním i hmotném životě národa.

Divadlo.

Řídí: *Otakar Theer.*

NÁRODNÍ DIVADLO. Henry Bernstein: Oklikou. Komedie o třech dějstvích. Přeložil H. Václavík. Režisér G. Schmoranz. — Oscar Wilde: Salome. Drama o jednom dějství. Přeložil O. Theer. Režisér Jaroslav Kvapil. — Annile Vivanti: Manžel. Hra o třech dějstvích. Přeložil V. Hladík. Režisér J. Kvapil.

Hra Bernsteinova je jedním z typických produktů pařížského dramatického umění: lehký konversační ton, letmá kresba postav, tragického zauzlení právě tolik, kolik je potřebí k tomu, aby vznikla zápletka, mimo to zřejmý vyjemnělý vkus v celém vypracování díla a chvílemi jistá sklonnost ku posměšku: takové jsou asi snahy celé řady moderních francouzských komedií. Jich nejlepším představitelem, spojujícím v sobě všechny přednosti genru, je Maurice Donnay, jehož jedno dílo, „Milenci“, bylo již také provozováno na „Národním divadle“. Bernsteinovi nedostává se daleko jeho komposiční síly, ani jeho pevné ruky při tvorbě jednotlivých figur, ani duchaplnosti a říznosti jeho dialogu. Bernstein je, aspoň prozatím, druhořadý talent. Ale i při této druhořadosti je přece jen divadelní způsobilost jeho komedie takové síly, že dovede zaujmout i vzrušit a napínat pozornost posluchačstva. Autor „Oklikou“ zavádí vás do světa, který, svými podmínkami i svojí formou, bude se zdát dosti exotickým v našich poměrech. Je to ovzduší bohaté společnosti a polospolečnosti. Raymonda Wilsonová je totiž více či méně intimní přítelkyní několika bohatých pánů, jichž přátelství si cení dle toho, jak který je ochoten platit její účty u švadleny, účty u kloboučníka . . . zkrátka účty všeho druhu. To je jaksi řemeslná stránka jejího života. Ale rozumí se, že tito přátelé, poskytnou-li ukojení její tobolce, nedovedou je poskytnouti jejímu srdci. Raymonda má totiž vedle nich ještě jiného přítele, který neplatí žádných účtů a který je milován. Takové je asi prostředí, v němž vyrůstá její dcera Jacquelina. Děvče, které má v sobě dosti jemného citu, aby bylo dotčeno mravně nezdravou atmosférou svého domova, kde ji samé činí se podobné nabídky jako její matce, nemá jiné touhy než odsud prchnout, žít třeba skromně, ale čestně. Její dávný přítel Cyril nabízí ji ne sice sňatek (ten je illusorní, neboť ani Jacquelina ani Cyril nemají peněz), ale lásku. Než děvče zamítá. Volí raději střízlivou počestnost protestantského manželství s Armandem Rousseauem, obchodníkem v Cherbourgu. Ale její sny se brzy rozplynou. V městě všechny paničky předhazují jí její matku (ačkoliv samy, celkem vzato, nežijí mnohem mravněji). Rodina jejího muže béře ji sice v ochranu, ale tak, že tato ochrana je pro jemné Jacquelinino srdce vlastně utrpením. A konečně když se dozví, že je překážkou sňatku své švakrové Lucienne (neboť společnost prý by nenavštěvovala rodiny, jež čítá mezi své členy dceru Raymondy Wilsonové), odstěhuje se se svým mužem od Rousseauů. Co chcete? Společnost je již taková, že každého, kdo není s ní stejnorodým a nemá dosti síly, aby vzdorovat, uštípe, tak jako činí kuřata, najde-li se některé choré mezi nimi. A konec komedie? Tušíte ho již. Jacquelina není v manželství šťastnou. Armand také ne. Vlastně není vina ani na jednom ani na druhém. Jsou to dva sobě cizí světy, které se nechápou a proto si vzájemně činí bolest. A proto stačí objevení se Cyrila, aby se v Jacquelině probudilo staré přátelství: prchá s ním a tak vrací se manželskou „oklikou“ tam, odkud vyšla. Když spadne opona, máte morálku Bernsteinovu asi následující: že každý má žít ve světě, v němž vyrostl. — Z účinkujících jmenujeme: dámy Benoniovou, Laudovou, Červenou, pp. Vávru, jehož Cyril patří k nejlepšímu co vytvořil, Matějovského, Steinsberga a Kafku. Režie p. Schmoranzova měla plně kouzlo nálady.

S Wildeovou „Salome“ jsme ve světě exotickém, orientálním, minulém, ale především ve světě básnickém. Podařilo se mu totiž sloučiti v jediném díle a s neobyčejnou mohutností poetickou líceň, psychologickou intuici a dramatický konflikt. Zatím co se před vámi odehrává toto kruté drama, jehož látka je vzata z bible, jste opojeni krásou, přesvědčeni, že tak a nejinak musí jednotlivé osoby jednati a strženi prudkým zájmem, stoupajícím od scény ku scéně. Netvrdím nikterak, že by „Salome“ byla psána s úmyslem vytvořit t. zv. historické drama. Ale přes to zůstává v každé z těch vět cosi z vůně jiného podnebí a jiné dějinné epochy. Je v tom lokální barva, která však daleko více než ve vnější formě řeči tkví v duchu jejím a v duchu všech těch postav, které vidíte se otáčet kolem princezny Salome. Wilde nezachytil sice ve svém dramatu to, co se běžně pokládá za „věčně lidské“: není tu ani vlasteneckého heroismu, ani velkého mravního konfliktu, ani toho, co se rozumí velkou láskou, nic z toho, co přivedlo na jeviště divadlo atjiž klassické či romantické. Přece jen ukázal jednu stránku „věčně lidského“: ukázal ji tam, kde se obyčejně nehledá: v kruté smyslnosti.... Působí mi rozpaky seznamovati čtenáře blíže s obsahem Wildeova díla. Setru s něho všechnu tu nádheru barev, která tvoří jedno z hlavních jeho kouzel. Poněvadž však chci ve svých referátech přiblížiti čtenáře tomu, co spatřil případně spatří na jevišti, načrtnu i tentokrát děj zcela krátce: V Herodesově paláci je uvězněn prorok Jochanaan (Jan křtitel). Za kterési měsíční noci, zatím co ostatní dvůr hoduje, vyjde si na terassu Salome, dcera Herodesovy ženy. Slyší prorokovy kletby, pronikající z hlubokého sklepení; pojme ji chuť spatřit proroka, o němž tolik slyšela mluvit. Prorok se objeví. Z jeho úst plynou urážky proti Salome i její matce. Ale to v její očích málo znamená. Toto rozmarné dítě touží právě po tom, čeho se mu odepírá. A poněvadž prorok nechce jí vyhovět, zatouží sama po něm. Prudce, celou duší. Celou horoucností neukojeného chtíče slíbí si, že bude líbat jeho ústa a metá tento slib za Jochanaanem, sestoupivším do vězení. Zatím vyšel na terassu Herodes s chotí a celým dvorem, Herodes plný roztoužení po krásné Salome. Chce, aby mu tančila; vše, co jí napadne, slibuje jí dát. A v hlavě mladé princezny zvedá se krutý úmysl. Tančí a když přetančila, žádá hlavu

Digitized by Google

prorokovu. Herodes, pověrčivý, bojící se božího trestu, prosí, aby změnila svůj úmysl. Dá ji cokoli, toliko hlavu toho muže ne. Než Salome je neoblomna. Dostane se jí hlavy, kterou líbá rety prahnoucími po lásce. Je tolik hrůzy, tolik příšerného děsu v tomto polibku života se smrtí, že Herodes dává rozkaz usmrtiti Salome a vojáci ji rozdrtí svými štíty. — Titulní úloha připouštěla dvojí řešení: buď pojmout Salome jako ženu v plném vzkypění ženství, vědomou si dosahu své žádosti; nebo jako poloděvče, položenu, panenskou, krutou ve své rozmarnosti. Sl. Grégrova volila druhé pojetí, jež, jak se mi zdá, odpovídá více autorovým intencím a skýtá také možnost vyvrcholit výše dramatickou emoci. Její výkon patří k nejlepšímu, co jsme na naší scéně viděli. P. Vojan jako Herodes a pí. Danzerová jako Herodias vytvořili dvojici úchvatných postav. Za to Jochanaan p. Vávrův neodpovídal zcela naší představě: postrádali jsme u něho prorocké exaltovanosti a také jeho hlas neměl toho zneklidňujícího tónu, který dodává Jochanaanově postavě plný její význam. P. Kvapil vypravil „Salome" s podivuhodným smyslem pro ovzduší Wildeova díla.

Hra pí. Vivantiové byla, jak se v literární řeči říká, hrána jako „český originál", t. j. jinými slovy: třeba, že její autorka nenapsala česky, byla poprvé hrána na Národním divadle. Nechci se tu zabývati otázkou, je-li tento fakt pro Národní divadlo lichotivým neb ne. Všimněme si raději hry. Má sice název „Manžel", ale nechala by se jmenovat také „Manželka", nebo zvolíte-li obšírnější titul: „Jak se z rozmarné herečky stane počestná manželka." Renée Helenová je totiž herečkou. Zařídila si v Paříži vlastní divadlo a chce se stát dámou. Tím rozumí, že bude mít brillianty, věnce, ctitele. Nic nedbá na prosby svého muže Pavla, aby se vrátila na jejich statek někam do Bretagne. Má ve své společnosti mladého hraběte Raymonda d'Altény, který z lásky k ní dal se k divadlu a pohněval se proto se svojí rodinou. Pavlovi toto přátelství není příliš vhod a poněvadž se přesvědčí, že prosby nejsou nic platny, rozhodne se, že odjede do ... Texasu. Jeho útěk dal by se snad vysvětlit jeho passivitou. Ale pak nechápeme, kde tento člověk v I. aktu tak passivní, nabéře tolik energie (ve III. dějství). Sotva že se za ním zavrou dveře, přijde k herečce bratr Raymondův, Andrée. Dovídáte se, že se rozhodl k sebevraždě, poněvadž byl oklamán svojí snoubenkou Leticií. Herečka má nápad: když již se chce hrabě zastřelit, ať je v obecenstvu mínění, že tak učinil pro ni; to by ji mohlo dopomoci ku jménu, ku slávě (brillianty, věnce, ctitelé). Andreovi je, přirozeně, lhostejno, co si o něm pomyslí obecenstvo. Napíše list, že Renée je příčina jeho smrti, vloží si ho do kapsy, odejde... za chvíli zazní rána... je mrtev, čehož litujete, ale budete ještě více litovati v aktu druhém a třetím, neboť hrabě je jediná zdařilá postava celé hry a autorka se jí tak lehkomyslně zbavuje hned při prvé oponě. V druhém aktu je Renée slavnou herečkou. Shledáte se s ní na večírku u hraběte Raymonda, který aby napravil skandál zaviněný bratrem, stal se manželem Leticie, stejně záletné teď jako za svobodna. Na tomto večírku se Renée sblíží opět s Raymondem, zároveň však (autorka tomu tak chce) přijde ji vyhledat její muž, vrátivší se z Texasu. Renée dá s bohem herecké karrieře, odebere se do Bretagne na mužův statek, kam ve III. aktu přijede Raymond opuštěný Leticií, chtěje, aby bývalá přítelkyně se stala jeho milenkou. Renée neví, jak se rozhodnout. Ale Pavel tentokrát od ní neuteče, nýbrž hraje roli energického manžela: zadrží ji doma. A tak, poněvadž paní Helenová nepřichází na místo určené ke schůzce, Raymond d'Altény se zastřelí. — Snažil jsem se vypravovat co se děje v „Manželi" a jsem přesvědčen, že moje vypravování vypadlo velmi neobratně. Ale vina není toliko na mně. Je dosti těžko nalézt vůbec nějaké vlákno částečné spojitosti v kuse tak na vnějšek vypočítaném jako je hra pí. Vivanti. Po prvním aktu máte jistý zájem. Ale dva následující promění scenu v řadu více méně zdlouhavých episod. Kdybyste se aspoň mohli usmát! Ale i to jde z těžka. Nenapadá vám přece usmát se nudné karrikatuře básníka Barbelly? — Jednotlivé výkony účinkujících byly zajímavé. Jmenuji pí. Benoniovou v hlavní roli, jež především v I. aktě nalezla výmluvné akcenty, a sl. Grégrovou; pp. Vojana, Hašlera, Želenského a rozkošnou figurku p. Steinsberga.

Otakar Theer.

KNIHTISKÁRNA A
UMĚLECKÝ ÚSTAV
CHROMOTYPICKÝ
ŠNAJDR A JANÁČEK
NA KLADNĚ,
KRÁL. TŘÍDA
Vyznamenáni medailemi
Obchodní a živnostenské
komory a I. děl. výstavy
v Praze

VÝROBA A ZAŘIZOVÁNÍ TELEFONŮ,
TELEGRAFŮ, ELEKTRICKÝCH HODIN
PRO RŮZNÉ ÚČELY A HROMOSVODŮ

Telefon č. 2464
FRANT. SCHOLLE,
mechanik V PRAZE,
Václavské nám. č. 18.

ZAJÍMAVÉ POLITICKÉ VERŠE.
A SOVA:
TŘI ZPĚVY DNEŠKŮ I ZÍTŘKŮ.
AUGIÁŠŮV CHLÉV.
KOLOVRÁTKÁŘ.
PÍSEŇ PRVNÍHO KVĚTNA.
CENA 80 HAL.
EXPEDUJE ADMIN. PŘEHLEDU
PRAHA-II., JEČNÁ 5.

Digitized by Google

Letní novotiny pro pány

Sukna a modní látky pro pány. Hotové obleky a svrchníky z pravých anglických a brněnských látek. Vzorné práce a provedení.

Obleky pro pány	od zl.	10·50
Svrchníky pro pány	„ „	11·—
Raglány	„ „	12·50
Školní obleky pro hochy	„ „	2·30
Svrchníky pro hochy	„ „	5·—

Klobouky nejnovějších tvarů.

Elegantní obuv pro pány a hochy.

Letní novotiny pro dámy!

Dámské kostymy	od zl.	7·35	výše
Dámské žakety	„ „	4·50	„
Dámské límce	„ „	6·—	„
Dámské bluzy	„ „	—·50	„
Dámské sukně	„ „	2·75	„
Dívčí šatečky	„ „	1·90	„
Dívčí školní oblečky	„ „	4·50	„
Dívčí pláštičky	„ „	2·65	„
Dívčí zástěrky	„ „	—·35	„

Dámské, dívčí a dětské zdobené klobouky.

Novotiny slunečníků

Elegantní dámskou, dívčí a dětskou OBUV

v největším výběru, nejlevněji, o čemž se každý přesvědčiti račiž

v obchodním domě

J. NOVÁK,

v Praze II., Vodičkova ul.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Josef Pávek. — Tiskem Šnajdra a Janáčka v Kladně.

Digitized by Google

ČÍSLO 4. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

ČERVEN Redakce a administrace: Václavské nám. 17. R. 1905

Prof. K. V. Zenger:

SVĚTOVÁ THEORIE ELEKTRODYNAMICKÁ.

Dokázal jsem řadou pokusů strojem magneto-elektrickým provedených již r. 1889, že tělesa nebeská se pohybují v prostoru nebeském podle zákonů elektro-dynamických, a že třetí zákon Keplerův, dle kterého dosud astronomové vypočítávali dráhy planet a komet v soustavě slunečné, dá se s velkým prospěchem nahraditi zákonem Gaussovým, dle kterého působí na sebe magnety. Po pokusech provedených v Bureau central météorologique za doby světové výstavy r. 1889 a po přednášce, již jsem měl dne 2. září 1889 v Akademii věd v Paříži, vyslovil řiditel hvězdárny pařížské Tisserand své potěšení nad tím, že tu je fysik, který dovedl astronomii moderní otevříti nový obzor vědecký, a že i on snažil se již roku 1872 pro nedokonalost třetího zákona Keplerova nahraditi jej v astronomii Weberovým zákonem o vzájemné působnosti dvou magnetů, však bez úspěchu.

Největší odchylky vypočtěných drah planetárních podle Keplerova zákona objevily se u Merkura, planetě to slunci nejbližší v míře úplně nepřípustné, jak již Leverrier ukázal, když byl přepočítal tabulky všech planet, měsíce a slunce. Slíbil, že do roka přepočítá dráhu Merkura pomocí Gaussova zákona znovu a předloží Akademii věd výsledek. Také přítomný místořiditel M. Loewy zavázal se k samostatnému výpočtu dráhy Merkura na základě Gaussova zákona, který nahradil zákonem Gauss-Riemannovým pro magnety, jež se v pohybu nacházejí.

Od toho času pokračoval jsem ve svých základních pokusech pro moderní astronomii a dokázal novými pokusy, že při každém výboji elektrickém povstává vířivý pohyb v onom prostředí, kterým výboj prochází, t. j. pohyb hélikoïdalný. (C. R. de l'Académie des Sciences srpen 1894).

R. 1899 dokázal jsem při sjezdu Association française pour l'Avancement des Sciences v Boulogne pomocí obratlíku, volně na povrchu očazeného, kovového zrcadla parabolického (osvětlovacího) v poli mohutného elektro-magnetu se pohybujícího a ve vrstvě sazí vykonanou dráhu kreslícího, porušený pohyb podobný porušenému pohybu planetárnímu, totiž výjevy pošinutí perihelia (blízkosti k slunci), změnu excentričnosti (výstřednosti) dráhy a změnu délky velké osy opsaných drah elliptických, postupných.

Roku 1903 konečně provedl jsem tento důkaz pomocí elektro-magnetu dle vzoru elektrotechnika Elihu Thompsona střídavými proudy centrály v činnost uvedeného.

Stroj, od berlínského mechanika Erneke-ho sestrojený, skládá se z elektromagnetu, as 2 decimetry vysokého, kolmo postaveného na dřevěném podstavci. Závity z dobře isolovaného drátu jsou dvojity, na spodní polovici cívky dvojnásobně, na hořejší jen jednoduše navinuty. Prolomený stoleček leží na 3 podnožkách tak, že je uprostřed elektro-magnetu upevněn a vzdálen od něho několik centimetrů, by se roury kovové daly prostrčiti mezi kruhovitým výřezem stolečkovým a svisle postaveným elektro-magnetem, který skládá se z tenkých, dobře navzájem isolovaných drátů z měkkého železa. Střídavý proud z elektrické centrály asi 20 amperů a 100 až 120 volt stačí pro pokusy.

Vsune-li se dutý, kovový válec přes elektro-magnet otvorem v stolečku, vnikají silokřivky magnetické do něho a přemění se v elektrické

Digitized by Google

proudy a částečně v teplo. Nastrčíme-li zevně kovový prsten většího průměru než kovový válec, povstanou v něm rovněž indukcí proudy, které mají takový směr, že se magnetem odpuzují dle zákonů elektrodynamických; prsten na stoleček položený vyšine se do výše a vznáší se volně ve vzduchu, takřka plove na silokřivkách.

Je-li prsten lehký, aluminiový, podobá se výjev zcela prstenu okolo planety Saturna v prostoru nebeském volně se vznášejícímu; elektromagnet představuje nám slunce, prsten kovový planetu Saturna, v němž probíhají střídavé proudy, slunečním elektromagnetem v Saturnu vyvoděné, které zase vyvozují proudy v prstenu, kolujícím volně v prostoru okolo planety Saturna.

Přeměna elektřiny v teplo závisí v pokusu na vodivosti látky, z které válec a prsten jest složen, a jest nám zřejmým důkazem původního tepla vnitra planety Saturna a jeho prstenů. Jest známo, že planety Jupiter a Saturn svítí také následkem vysokého stupně své vnitřní teploty vlastním světlem.

Natře-li se lehký aluminiový prsten nějakým fosforem ku př. Balmainovým, počne ihned prudkým krásně fialově modrým světlem zářiti. Přiblíží-li se trocha radia na skleněnou desku natřeného k elektromagnetu, počne již na vzdálenost jednoho metru žlutým světlem svítiti, na vzdálenost $^1/_2$ *m* svítí prudce žlutým světlem jako elektrická žárovka.

Bromid radia přeměňuje co polovodič jako fosfor radiaci elektromagnetu v teplo pohlcováním silokřivek elektromagnetem vyronených, a proto bromid radia i ve tmě ležící v poli silovém slunečního magnetu, pohlcuje je a přetvořuje v teplo a světlo, svítí i v temnotě, má stále vyšší teplotu než okolí, a ozařuje fluoreskující a fosforeskující látky i v temnotě je uváděje v stav světélkování, tak na př. křemičitan zinečnato-barnatý či Willomit a sirník zinečnatý a některé rudy uranité a sklo uranové.

Toto vedlo mne dále ku poznání příčin a způsobu výbuchů sopečných a zemětřesení zhoubnějšího často nad tyto. Malý přístroj přičiněný k elektromagnetickému přístroji ukazuje to očividně: Na stoleček stroje položí se dutý prsten měděný, opatřený na hořejší ploše krátkou, svislou rourkou měděnou malého průměru.

Touto rourkou dá se vnitřní prostor dutého prstenu naplniti až na několik krychlových cm. studenou vodou a pak se korkem pevně ucpe.

Vloží-li se prsten studenou vodou naplněný na stoleček, zahřívá se prudce přeměnou elektřiny v teplo, za několik minut voda vře a páry vodní vyrazí zátku, explose par vyrazí sloupec par a vodních kapek napodobujících pinii při výbuchu vulkanickém povstávající a prudké točivé pohyby na jejím vrcholu. Při tom, než výbuch nastane, prsten na stolečku prudce se zmítá kývavým pohybem a někdy se i celý prsten zároveň s výbuchem vyhodí do povětří.

To jest sismický účinek nebo zemětřesení vlnité, předcházející výbuch sopečný.

Podobně působí silokřivky elektromagnetické na dutiny zemské, vodou naplněné; uvádí vody v nich uzavřené do varu, dutiny přetopenou parou vodní naplněné podléhající dle Flammarionova odhadu tlaku 11.000 atmosfer vyrazí na nejslabším místě kůry podzemní dutiny za ohromného otřesu (zemětřesení), tvoří t. zv. pinii, několik tisíc stop vysokou vodních par skondensovaných, vířících a se spoustou vulkanického prachu smísených, následkem čehož obdrží pinie svou temnou barvu, a pouští pak déšť horkých prášků a spousty kondensovaných, dešťových proudů.

Ohromná tato explose vodních par způsobí však také směrem dolů otřesy, láme kůru zemskou též směrem ku vnitru země, tvoří na povrchu i uvnitř zemské kůry trhliny dle síly explosivní více méně široké a hluboké a jimi následkem ohromného tlaku par a plynů v tekutém vnitřku v lávě uzavřených, vychrlí sopka spousty vařícího bahna, ohnivé lávy a trosky žhavé, skalnaté kůry vnitra zemského.

Podle původu tohoto zemětřesení a erupce sopečné musí se říditi v průběhu svém dle zákonů elektrodynamických, a poněvadž i na slunci pozorujeme podobné výjevy na skvrnách slunečních cyklonálních čili vířivých a na protuberancích sopečných, platí totéž i o výbuchu sopečném, spektroskopem a dalekohledem pozorovaném. Činnost sluneční jeví 10tiletou periodičnost maximální činnosti cyklonálními skvrnami velkých rozměrů a počtem a výškou pozorovaných protuberancí sopečného tvaru, tedy musí také pozemské výbuchy sopečné a zemětřesení jeviti tutéž 10tiletou periodičnost jako slunce samo, jež zvýšenou činností zvýší též induktivní či navodící účinek elektrodynamický na naši zemi.

Jeví se trojí periodičnost tohoto induktivního účinku výbuchů slunečních vzhledem k zemským zemětřesením a sopečným výbuchům:

Za 1. Periodičnost 12, 6 dní či doby polootočení slunce okolo osy; celá doba otočení jest 25, 2 dnů pozemských; jako na zemi máme dva poly či středy největšího porušení na opačných stranách zeměkoule, totiž východně blízko Hong-kongu v indočínském moři, kde mají původ

Digitized by Google

svůj tyfony (indočínské, vzdušné víry) a západně na ostrově sv. Tomáše v zálivu mexikánském, blíže rovníku a oba v šířce zeměpisné 18° sever., tak i na slunci podle Jausena nachází se dva středy, kde tvoří se velké cyklonální skvrny sluneční, na opačných stranách sluneční koule v šířce 7° stupňů nad rovníkem slunečním.

Za 2. Periodičnost zvýšené činnosti slunečné asi 10letá, kdy se pozoruje na povrchu slunečním největší počet a rozsah skvrn slunečních, hlavně cyklonálních, nejvyšší a nejrozsáhlejší protuberance hlavně tvaru sopečného a nejrozsáhlejší a největší tak zvané fakule na povrchu slunce.

Za 3. Periodičnost 18letá, za kterou dobu tři elektromagnety: slunce, země a měsíc mají navzájem stejné postavení v prostoru nebeském tak, že se objevují zatmění slunce a měsíce zase v témž pořádku jako před 18 lety. Tato perioda jmenuje se lunisolární či Saros a byla již starým národům chaldejskému a židovskému dobře známá a předpovídávali dle Sarosu zatmění slunce již před tisíci léty.

První periodičnost skvěle se objevuje v poslední době v strašlivém výbuchu sopky Mont-Pelée na ostrovech antilských: Martinique a St. Vincent, který jsem tak správně ohlásil jako cyklon ze dne 10. září r. 1898 na ostrově Martinique.

První, ještě slabý výbuch sopky Mont-Pelée na ostrově Martinique nastal 25. dubna 1902 na den periody slunečného otočení (12, 6 dnů).

Výbuch druhý, strašlivých rozměrů, jenž zničil hlavní město ostrova St. Pierre, nastal 8. května v 7 hod. 55 m. ráno na ostrově Martinique za doby úplného zatmění slunce. 8. května 1902 rovněž na ostrově sousedním St. Vincent v 9 hod. 20 min. večer vybuchla sopka Soufrière.

Výbuch třetí: dne 20. května v 11 hod. dop. skorem tak prudký jako 8. května, byl by málem zničil právě u St. Pierre přistálou anglickou vědeckou komissi, jako druhý usmrtil americkou vědeckou komissi a guvernéra ostrova.

Výbuch čtvrtý: 3. a 4. června v den průchodu pásem padajících hvězd druhého a třetího června; den periody sluneční spadá na 1. června.

Výbuch pátý: dne 9. července, tedy v týž den; předchází průchod dvou pásem padajících hvězd dne 7. a jednoho pásma padajících hvězd padá na samý den 9. července.

Výbuch šestý: dne 30. srpna 1902; sopka Pélée již 27. srpna jevila známky nové, nebezpečné činnosti, která 30. srpna způsobila novou katastrofu, metajíc ohnivé škváry a žíznivý popel až do hlavního města Porte de France (vojenského přístavu ostrova Martinique), kam se nahrnulo obyvatelstvo bez přístřeší; zničeny byly dva městyse a usmrceno 1600 lidí.

Výbuch sedmý: dne 16.—17. října 1902; tentokráte vybuchla sopka Soufrière na sousedním ostrově St. Vincent a zničila úplně ostrov, železnice, silnice a hlavní město ostrova vysoce pokryty byly žhavým popelem a lávou a zaplaveny žhavým bahnem neskytajíce více možnost výživy; obyvatelstvo vládou anglickou bylo z ostrova loďmi válečnými vystěhováno.

Výbuch osmý: velice prudký, daleko na moři viditelný ohromnou svou pinií. Nastal již r. 1903 dne 25. ledna, tedy v pravý den třetí periody sluneční. První den sluneční periody jest 1. leden, druhý 14. leden, třetí 25. leden atd.

To dokazuje dle dnů hrozných výbuchů Mont-Pélée-ských r. 1902—1903 periodičnost závislou na době polootočení slunečních tvoření se sopečných výbuchů. V červnu r. 1892 oznámil jsem, že ve dnech 7. a 9. července 1892 nastane velké zemětřesení v Italii s výbuchy sopek; zpráva ta dostala se z pařížských listů do novin italských a způsobila paniku a ostrou opposici řiditele sopečné observatoře na Vesuvu, který tvrdil, že dne 9. července nastane úplněk měsíce a že dle jeho 40tiletých zkušeností nenastane nikdy výbuch sopečný; naopak, je-li právě výbuch, přestane při úplňku. A nastalo přec jen zemětřesení od 7. do 9. července předpověděné a nejenom v celé Italii, nýbrž ve Švýcarsku, v jižním Německu, v Rakousku (s Italií hraničící částí), které působilo až do Berlína rušivým účinkem na stroje berlínské hvězdárny. Jest ale čas uplynulý mezi výbuchem sopky Pélée na ostrově Martinique dne 9. července právě o 10 let rozdílný od strašného výbuchu Vesuvu, Etny a sopky Stromboli na ostrovech Lipavských nastalého v 9. hod. večer dne 9. července 1892. Nejlepší faktický protidůkaz 40tiletých zkušeností Palmierim na Vesuvu samém nabytých a jeho theorie o působnosti měsíčního úplňku!

To jest důkazem očividným 10tileté periodičnosti podle činnosti slunečného povrchu.

Rok 1902, tak významný svými strašnými erupcemi sopek italských, středoamerických jest vzdálen o 18 let neb periodu lunisolární či t. zv. Saros od r. 1884.; i tento rok je památný strašlivými mnohonásobnými výbuchy sopečnými, podmořskými mezi ostrovy azorskými a na nich samých dne 22. prosince; až do Lissabonu, Španělska a na ostrově Madeiře pocítěny ohromné otřesy země; stejnodobě byly pozorovány velké cyklonální skvrny na slunci a na povrchu největší planety slunečné

Digitized by Google

soustavy, na Jupiteru. Ostrovy, jakož i Lissabon trpěly velice touto katastrofou!

I tento rok 1884 jeví se zároveň s periodou 18tiletou i 10tiletou, tím, že r. 1894 nastal hrozný výbuch podmořský v moři Marmara, a katastrofa stambulská (cařihradská) 10. července 1894 ve 12. hod. 23 min. s poledne; velké ztráty životů a škody padáním staveb 100 millionů franků.

Deset let později r. 1904 nastalo hrozné zemětřesení na ostrově Formose mezi Japonskem a ostrovy Filipinskými; skorem všechny budovy na ostrově byly jím zničeny v měsíci dubnu t. r. Činnost sopečná ve východní Asii byla již 1. února 1904 zahájena hrozným výbuchem sopky Merapi na ostrově Javě, která spálila a pohřbila 10 městysů javanských pod 10 metrů vysokou vrstvu sopečného popelu.

Vůbec léta 1902, 1884, 1866, 1848, 1830, 1812, 1794, 1776, 1758, 1740, 1722, 1704, 1686, 1660, 1650 a 1642 byla významna zemětřeseními a prudkými sopečnými výbuchy. Vybereme-li z nich ony, jež od r. 1902 odlišují se o 90 let neb mnohonásobek 90 let, tedy léta:

1902. Velké erupce na Antilech, Mexiku a střední Americe.

1812. Strašná erupce Vesuvu, katastrofa hrozná v horní Italii, město Bellano pobořeno, hrozné spousty v okolí; hrozná erupce Etny trvající po celý rok. Strašná erupce sopky Soufrière na ostrově antilském St. Vincent, katastrofa; hroznými zemětřesením bylo město Curacoo pobořeno 30. dubna a 26. března 1812; intervall je 35 dní a 3×12, $6 = 37$, 7 dny. Tedy obě katastrofy americké sledovaly za dobu třech polootočení slunce. Prudká erupce na ostrově antilském Quadeloupe.

1722. Velká erupce Vesuvu uprostřed února a 16. až 24. prosince utvoření ostrova u Sicilie, erupce na ostrově Velký Banda. Erupce hrozná Ujund-Holdongi v Mandžursku, tvoření nového krateru.

Výbuch sopky Kliunčevskaja v Kamčatce; výbuch na ostrově Velký Sangnir sopky Awu; výbuch sopky Idjen Raun na ostrově Java.

Jest však $18 \times 5 = 90$ let a $10 \times 10 = 100$ let jest již dávno známo, že za 90 a 100 let po prudkých sopečných výbojích nastávají na skorem stejných místech, totiž na těchže sopečných trhlinách povrchu zemského jako na středomořské trhlině Italie — střední Amerika na západní zeměkouli neb Java — Filipiny — Kamčatka na východní zeměkouli znovu prudká zemětřesení a sopečné výbuchy.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Prof. dr. Fr. Drtina:

JAN AMOS KOMENSKÝ, JEHO DOBA, ŽIVOT A DÍLO.

(Dle přednášek universitní extence v Plzni.) (Pokračování)

Vzdělání lidového, školy obecné v moderním slova smyslu neznal zajisté ani starověk, ani středověk. Výchova mládeže byla vždy omezena na vyšší vrstvy občanské ve starověku, na kněžstvo, šlechtice a bohaté ve středověku. Lid právě v době Komenského žil v žalostné nevzdělanosti, nevědomosti a pověře. A k tomu obrátil Komenský v první řadě svůj zřetel. Vycházeje ze základu, že člověk nerodí se sobě samému, nýbrž Bohu a bližnímu, jeví se nám býti Komenský především zakladatelem vzdělání lidového, tvůrcem obecné školy, jenž i o organisaci školství veškerého, na všech stupních pojal ideu jednotnou.

Komenský měl především na mysli své hotový, jasný, ucelený názor o jednotné organisaci školství veškerého, jež mělo zaujímati prvá čtyry šestiletí lidského života, dobu, po kterou se člověk měl učiti. Z těch zase první dvě šestiletí od narození do 12 roků měla objímati výchovu stejnou pro všecky povinnou bez rozdílu pohlaví, stavu, majetku, druhá dvě šestiletí (od 13—24. roku) pak měla býti věnována výchově jednotlivců (studentů), kteří vyššího vzdělání nabýti a vůdčího postavení v lidské společnosti získati chtěli a mohli.

1. Pro prvních šest let stanoví (schola materna) školu mateřskou, kterou rozumí první výchovu dítek v rodině a pro niž napsal svůj překrásný spis „Informatorium školy mateřské“, jenž podává poučení o tom, jak pečovat o tělesné zdraví a otužení útlého děcka, o jeho vzdělání duševní, rozumové, o jeho výchovu mravní a náboženskou.

2. Následuje šestiletá škola obecná (schola vernacula) pro děti od 6—12 roků, v níž všichni lidé

Digitized by Google

bez rozdílu rodu, stavu, pohlaví mají býti vzdělávání. Dle Komenského všichni lidé bez rozdílu potřebují tohoto základního všeobecného vzdělání a mají naň právo, poddaní jako panující, muži jako ženy, i třeba všem otevříti školy, které by byly dílnami lidskosti: hominum officinae. Významná jsou slova, jimiž všeobecnost tuto prohlašuje.

Praví:

„Nejen dítky bohatých a vznešených sluší ke školám přidržovati, nýbrž všechny jednostejně, urozené i neurozené, bohaté i chudé, hochy i dívky, po všech městech a městečkách, vesnicích a dědinách, a to z toho důvodu, že ti, kdo se narodili, lidmi se narodili s tím hlavním cílem, aby byli lidmi, t. j. rozumnými tvory, vládci všech tvorů, jevícími podobnost se stvořitelem."

— A že stejně ženy mají právo na toto vzdělání, rovněž dovozuje:

„Aniž jaké dostatečné podati lze příčiny, proč by slabší pohlaví od umění moudrosti dokonce odlučováno býti mělo. Neboť rovněž jsou obrazem Božím, rovněž účastnicemi milosti a království věku budoucího, rovněž myslí hbitou a k moudrosti jemnou často nad pohlaví mužské obdařeny — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Proč bychom je tedy k abecedě připouštěli, od knih potom odháněli?"

Cílem učebným školy této, povinné pro všechny stanoví, „aby veškerá mládež" mezi rokem 6—12. naučila se těm věcem, jichž užívání vztahuje se na celé životní. Zvláště pak obrací se proti všeobecnému tehdy verbalismu (planému slovíčkářství), vytýká, že mládež nemá poznávati jen slova, nýbrž především věci, nemá se vzdělávati jenom pro školu, nýbrž především pro život skutečný, jeho strasti i slasti, pro život dokonalý, důstojně lidský. S tohoto hlediska realistického žádá Komenský zvláště důrazně, aby mládež veškerá byla poučována již ve škole obecné o základech hospodářství i o zřízení státním „tolik, kolik stačí k vyrozumění tomu, co doma i v obci každého dne díti se spatřuješ," tam má dále mládež býti vedena k praktickým životním zaměstnáním a poznávati „z umění řemeslných hlavnější všechna, aspoň jen za tou příčinou aby se nedálo nic v lidském životní, čemu by zcela naprosto nerozuměla nebo i proto, aby snadněji zjevila se náklonnost přirozená, kam kdo nejvíce se chýlí." Takto škola obecná v jazyku mateřském má podávati hotové, ucelené vzdělání každému i tomu, kdo chce vstoupiti pak v život praktický, i tomu, kdo chce dále věnovati se studiím. Škola sama má se skládati ze šesti tříd, pokud možno i místem oddělených, aby si nepřekáželi, z nichž pro každou Komenský napsal zvláštní učebnici nebo čítanku. Vyučování děj se výhradně v jazyku mateřském, na základě kterého teprve žáci si mají osvojiti jazyky cizí. Zlořádem pak nazývá to, že dítkám na stupni tomto často „preceptory cizí dávají, kteří s dítkami navzájem si nerozumějíce, jim toho, čemu žáci porozuměti mají, povědětí a vysvětliti nedovedou, ale — dívají se na sebe jako zevel Babylon".

Následuje druhý stupeň školství, nepovinný a to po věk 12—18 let škola latinská (schola latina) či gymnasium. Cíl učebný jest zde znalost jazyků klasických, latiny, řečtiny, hebrejštiny, k tomu jazyka moderního, u nás němčiny, vedle toho pak znalosti věcné realie. Nejprve věci mají se podávati, pak forma jejich. Odkud úsilí Komenského vyučování věcné a jazykové organicky sloučiti, jak o tom ještě promluvím. Tato škola střední dle Komenského bude míti šest ročníků. Proti dřívějším dobám rozvedl Komenský a změnil staré obvyklé rozdělení trivia a kvadrivia. Trivium (artes sermocinales) je u Komenského na počátku a na konci, kvadrivium (artes reales) uprostřed. Toliko vyučování dějepisné má býti rozděleno na všechna léta a stejnoměrně rozvrženo, a to v tomto postupu: 1. Biblické dějiny, 2. dějiny věcí přirozených, přírodopis, 3. dějiny věcí řemeslných, umělých nálezů, 4. dějiny mravnosti (vynikající příklady ctnosti), 5. dějiny zvyklostí a obyčejů u různých národů, 6. všeobecné dějiny celého světa a hlavních národů světových, ale zvláště dějiny vlastenecké.

Vyučování má trvati 4 hodiny denně a rozdělení myslí tak, aby 2 hodiny dopolední byly věnovány zvláštnímu předmětu určité třídy, první po polednách dějepisu a druhá věcem formálním: cvičení jazykovému ve slově a přednesu.

4. Poslední 6letí od 18—24 roku je vysoká škola, jak ji nazývá *Akademia*. (Tímto názvem humanisté zaměnili staré jméno university, jež jim nebylo klasické!) Komenský nepodává tu podrobných naučení, nýbrž pronáší spíše přání, aby školy vysoké zvláště tyto dvě věci vždy měly: 1. profesory všech nauk, umění, fakult i jazyků dobře povědomé a v nich sběhlé, kteří by zase jako živé zásobárny všem vydávali a s nimi sdělovali všechno, 2. knihovny vybrané z rozličných spisovatelů, pro společné všech užívání. Aby úspěch vysokých škol byl zajištěn, mají do nich býti připuštěni toliko mladíci vybraní, nejnadanější, kdežto „ostatní při pluhu, při

Digitized by Google

řemeslech a kupectví nechť zůstanou. Každý nechť si vybéře to studium, ku kterému nejvíce nadání a náklonnosti v sobě pociťuje. Tu právě dle Komenského nejvíce se hřešívá, když každé dřevo chceme míti fládrem dle libosti, nešetříce přirozené náklonnosti. Proto by bylo radno, aby na konci škol latinských zkouška dospělosti se dála: požaduje tedy Komenský vlastně naši maturitu. Vše má zkrátka směřovati k tomu, aby nejvyšší stupeň osvěty lidem nadaným v národě vždy byl zajištěn, aby z akademií těchto vycházeli vševědci, polyhistorové. Připomíná při tom: „Lichých studentů, kteří zahálkou a hýřením jmění i léta se záhubným pro jiné příkladem promrhávají, netrptež. Tak, kde nebude moru, nebude nákazy, a všichni budou jen mysliti na to, co děláno býti má.“ Uznává dále, že methoda studia universitního — víme, že to byly přednášky a disputace — potřebuje pronikavé nápravy. Nejvíce se mu pak zamlouvá, aby profesor dopoledne vykládal a odpoledne hned o věci vyložené aby konána byla hádání, při kterých každý student volnost by měl otázky i námitky činiti a objasnění žádati. (I zde je správné tušení toho, co dnes se děje v seminariích, laboratořích, klinikách, vědeckých ústavech universitních vůbec.)

Posléze zmiňuje se o tom, aby byla jako zavrcholení všeho školství zřízena kolej didaktická jako škola všech škol, která by všem ostatním školám byla středem, čili tím, čím žaludek údům těla je, dílna totiž dodávající všem vyživující mízu, život a sílu. Ta by zabrala veškeré předměty lidského poznání, moudrost veškerou. V níž by se svatou upřímností byla pěstována věda a zvelebována sláva Boží všude u všech národů — byla by to kolej obecná, vševědná a světová významu mezinárodního, collegium pansophicum, o jejíž uskutečnění se Komenský po celý život zasazoval.

Leč to souvisí s jeho snahami pansofickými, o nichž chci promluviti zvláště.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Jan Nepokoj:

KAPITOLY O VÝCHOVĚ.

II.

(Výchova a dědičnost).

V předchozí kapitole stanovili jsme za cíl výchovy nejvyšší možný stupeň dokonalosti jednotlivcovy. Vědomé výchovné snažení musí směřovati k tomu, aby ustavičně vzrůstal počet lidí těšících se z plného zdraví, nadaných co nejlepšími schopnostmi tělesnými, rozumovými i mravními, kteří by tím byli způsobilí všestranné účasti na pokroku lidstva.

Když jsme byli takto stanovili cíl výchovy, naskýtá se nám stejně důležitá otázka, do jaké míry jej lze vůbec uskutečniti. Předminulé století se domnívalo, že výchova jest všemohoucí. Rozdíly mezi lidmi vykládaly se tenkráte hlavně růzností vzdělání, jehož se dětem dostalo a růzností prostředí, v němž vyrůstaly. Tvrdilo se na př., že talentu stejně jako ctnosti lze se naučiti a že to, co se zove genialností, není než dlouhá trpělivost.

Dnes považuje se podobné tvrzení za očividně mylné. Člověk není pouze produktem výchovného vlivu prostředí, v němž žije, nýbrž i produktem dědičnosti. Ba hlásává se nyní pravý opak toho, co se hlásalo v minulosti. Vliv dědičnosti pokládá se za tak mocný, že rodovou povahu jednotlivce hlouběji změniti vůbec nelze. Celý příští osud člověka je dle tohoto názoru určen již v lůně mateřském a dalším životem změniti se nedá. Zločincem jako básníkem se člověk rodí a není léku jmenovitě tam, kde vnitřní rovnováha jest porušena jako u zločinců, visionářů, hysterických žen a vůbec u lidí neurasthenických. Ti jsou pro společnost ztraceni navždy. Jakmile započali klesati, není naděje na pozdější vzestup jejich rodu, jenž je nevyhnutelně odsouzen k vyhynutí. Americká rodina Yukesů, která měla za předka opilce, dala světu v 75 létech 200 zlodějů a vrahů, 288 neduživců a 90 nevěstek. Starověk dle tohoto názoru měl prý pravdu, když nečisté rody proklínal až do pátého kolena a na ně snad mohla by se vztahovati i tvrdě znějící slova Kristova, že nesluší se bráti chleba dětem a vrhati jej psům.

Tam kde se přijme toto krajně protivné stanovisko se všemi důsledky, dospěje se pak přirozeně k černému názoru, že zdravotní, rozumová a mravní zdatnost lidského plemene postupně tím více klesá a bude klesati, čím více podmínek pro tento úpadek obsahuje sama lidská vzdělanost v nejširším slova

Digitized by Google

smyslu. Nechybí učenců, kteří dokazují, že člověk byl fysicky dokonalejší a i mravně lepší, dokud žil prvotním, polozvířecím způsobem ve styku s přírodou. Tenkráte, vedeni zdravým pudem, spojovali prý se manželsky jedinci nejstatečnější s nejstatečnějšími a zplodili potomstvo, jež dovedlo vzdorovati vlivům nepříznivým. Jedinci ostatní, méně cenní a slabí podlehli časem v boji o život a nepoškozovali dále zdatnosti plemene.

V době přítomné však příznivý vliv přírodního výběru je znesnadňován a i znemožňován vadnou organisací společenskou. Poukazuje se na to, že válkami odnímá se národu množství nejlepších synů a množství jiných válečným zřízením i v míru se poškozuje. Sňatek považuje se stále více za záležitost hospodářskou, při níž pohlavní výběr má důležitost jen druhého řádu. Hojný celibát, pozdní ženění a umělé snižování porodnosti poškozuje rovněž zdatnost celé rasy. Neblahý účinek má jmenovitě odlidňování venkova a nepřirozeně rychle vzrůstající počet obyvatel v městech, jež již J. J. Rousseau přezval „propastmi" hltajícími lidské plémě. Prostituce, alkohol a souchotiny, jež v nich bývají domovem, považují se vším právem za současné nejhroznější tři metly lidstva. Nejsmutnější jest, že s tohoto pessimistického stanoviska jevila by se škodlivými i všecka zařízení dobročinná, pokud by směřovala k dočasnému posílení a rozmnožování slabých, jež by jinak podlehli nemocím a přestali by tak dříve poškozovati plémě.

Soudy tyto jsou do značné míry správné; avšak vyvozované z nich závěry, o zhoršení plemenné zdatnosti jsou do značné míry přehnané, aneb dosud velmi sporné. Ve stručném tomto pojednání poukážeme jen na ty činitele, o nichž lze tvrditi se vší určitostí, že velmi nebezpečně a trvale mohou lidstvo zatížiti.

Důkladné, zároveň však stručné a přehledné poučení nalezne čtenář v knize Dra B. Foustky: „Slabí v lidské společnosti" *), z níž i do tohoto článku byly některé údaje přijaty.

Jest pravděpodobnější, že i v tomto případě — tak jako v mnohých obdobných — jest více pravdy uprostřed, nežli v tom neb onom výlučném krajním stanovisku.

Můžeme směle vyznati s Coleridgem, že dějiny člověka v devíti měsících před narozením byly by asi zajímavější a obsahovaly by události pro něho významnější, než vše, co potom bude následovati. Tím není ovšem řečeno, že bychom podceňovali další velmi mocný vliv okolí na vývoj jednotlivce, jež jest stejně patrný i nejvýlučnějším stoupencům učení o dědičnosti nevyhladitelného zla a úpadku ras.

Od nejrannějšího mládí až do smrti podléhá člověk vědomě i bezděčně naň působící suggesci společenského prostředí. V další kapitole pokusíme se ukázati, kterak se touto suggescí tvoří umělé pudy a náklonnosti, jimiž se pudy zděděné vyvažují a někdy i udušují.

Tam, kde dědičnost směřuje k vytvoření cenných individuálních předností, musí ji výchova vystihnouti a napomáhati; tam kde směřuje ke hromadění škodlivin jednotlivcům a rodu zhoubných, musí výchova vědomě bojovati proti ní.

„Dědičné náklonnosti nejsou ničím jiným než nabytými zvyklostmi, nahromaděnou činností; jest to činnost našich předků, jež ještě nyní nás pudí jednati a která v určitých případech porušuje naší vnitřní rovnováhu.

Lékem proti této činnosti jest opět činnost, živá činnost, jejímž zdrojem jest pravidelné nás obklopující prostředí. Lék proti zhoubným následkům dědičnosti, to jest naší solidarity se zvláštní rasou z níž pocházíme, jest naše solidarita s lidstvem současným. Dědičný mechanism a rozum neustále vzájemně na sebe působí; jsou to dvě síly, z nichž žádná nesmí býti zneuznávána. Každé individuum řadou úkonů, které tvoří jeho životní osnovu a které se na konec uspořádají v zvyky, pro jeho potomky dědičné zušlechťuje neb zhoršuje své potomstvo, tak jak ono samo bylo zušlechtěno neb poškozeno svými předky."

Podali jsme tyto názory o výchově a dědičnosti tak, jak je formuloval nedávno zemřelý M. Guyau, znamenitý francouzský filosof a vychovatel. Jeho kniha ÉDUCATION ET HÉRÉDITÉ. (Výchova a dědičnost) vyšla právě ve Francii již v sedmém vydání.

Ujímání se podobných nauk svědčí o značném vzrůstu sebevědomí a svědomitosti moderního člověka. Nabýváme pozvolna důležitého poznání, že každý jednotlivý čin našeho života jest významný pro řadu podobných činů dalších, již usnadňuje. Podle toho, kterak žijeme v každém přítomném okamžiku, bude se utvářeti i náš život budoucí. Čím častěji se opakuje jistá činnost, tím pevnější zvyk se z ní rodívá. Jednotlivý čin působí svým suggestivním příkladem na naše okolí a jmenovitě na okolí nejbližší, na rodinu. Jsme-li zodpovědni vzhledem k sobě i k svému okolí za dobrý i zlý vliv, jejž působíme ojedinělými činy, jsme tím zodpovědnější za ušlechtilé i zhoubné zvyky, které se v nás upevňují a jejichž vlivu buď příznivého neb

*) Kniha vydána v Laichterově Výboru nejl. spisů poučných.

Digitized by Google

nepříznivého pocítí i naše pokolení příští. Uvědoměním této solidárnosti jednotlivcovy s celým lidským rodem ve všech dobách jeho vývoje musí se přirozeně zvýšiti jeho pocit mravní zodpovědnosti. Na každý jednotlivý čin svého života zvyká si takto pohlížeti „s hlediska věčnosti".

V dalším vrátím se opět častěji k pozoruhodnému spisu Guyaovu.

V části jednající o významu dědičnosti pro vznik instinktů mravních praví, že nelze ovšem mluviti o vrozených mravních poznatcích, avšak, že každý je přesvědčen o dědičnosti mravných neb nemravných náklonností. Darvin prokázal dědičnost strachu u některých divoce žijících zvířat. Na osamělých ostrovech a místech, kde tato zvířata (druh vlka, antilopy, ptáci) nepoznala před tím člověka, nejevila před ním žádné obavy. Sami ze zděděného soucitného pudu vrháme se za dítětem, když pod vůz padne.

Tisíciletou výchovou se člověk zjemnil, ochočil, zcivilisoval; rodí se z části divochem a z části schopným do velké míry zušlechtění. Občasné propuknutí nižších pudů, jež úplně ovládaly dávného člověka, jest jen novým dokladem dědičnosti. Takovéto pudy, jež nebyly jinými vlivy na vždy dosud překonány a které si podmaňují občas jednotlivce i massy, jsou na př. pudy bojovné a stěhovavé; duch nerozvážného dobrodružství, chorobný pud krádeže a p. bývají rovněž téhož původu.

Ranní vyspělost mnohých myslitelů, umělců, vynálezců dokazuje, jak malý jest vliv výchovy proti přirozenému, vnitřnímu nadání. Ribot usuzoval z podobných zjevů, že výchova není nikdy absolutní a že má vydatný vliv jen na povahy prostřední. Autor uvedeného spisu tvrdí, že čím je kdo přirozeně rozumově nadanější, tím jest způsobilejší státi se výchovou učeným; a čím je kdo přirozeně šlechetnější, tím jest způsobilejší, aby výchovou stal se hrdinou mravním. Genius uskutečňuje v sobě současně maximum úrodné dědičnosti i výchovy. A jest to právě v mravním řádě, kde výchova mocně vládne. Jest obtížno tvrditi, že se rodíme dědičně ctnostnými. Dobrotu, jemnost, velkodušnost lze ovšem považiti za dědičnou, avšak to není ještě mravnost. Tato jest dcera rozumu, který pochopiv „nejlepší", vytyčuje si ideál a pro člověka vědomého si své moci tvoří povinný závazek ideál uskutečňovati.

Mravná jest zajisté dědičná snaha po nejvyšší míře životnosti. Čím více děláme, tím více chceme udělati, jako umělec, který se snaží vytvářeti vždy díla dokonalejší. Výchova usiluje dáti této vrozené snaze nejlepší směr a ji zároveň i zmnožiti tímže, pečuje o vypěstění dobrých zvyků. Řídí dříve úkony, nežli hlásá zásady, spravujíc se v tomto ohledu Herbartovým pravidlem: Byť i lidé neradí uskutečňovali vždy své zasady, nezapomenou nikdy tvořiti si zásady na základě své životní praxe. Vliv výchovy musí se takto připojiti k vlivům dědičným. Stačíť dědičnost ku vzbuzení genia, nikdy však k vytvoření pravé mravnosti.

(Pokračování.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

Karel Kardsek:

K OTÁZCE MONOPOLU.

Že zásada volné konkurrence, svobodného rozvinutí výdělečných schopností každého jednotlivce, je základem dnešního hospodářského života, je všeobecně známo. A kdybychom i nechtěli uznati ji za přirozený hospodářský zákon, přece nemůžeme upříti jí zásluhu o ono nesmírné rozpjetí a rozvinutí hospodářské síly, jehož v posledních padesáti letech jsme svědky. Avšak je volná konkurrence jedině možnou formou rozvoje hospodářského života, anebo je jen stupněm k dalším formám hospodářské organisace? Známa je dosti obava, že volná konkurrence vede k monopolu. Adam Smith smál se této obavě, přirovnávaje ji k bázni před čarami a kouzelnictvím — avšak učení socialistů vyzvedlo ji k vědecké poučce. Slovo Proudhonovo: „Čím více rozvinuje se konkurrence, tím více působí, že počet konkurentů se zmenšuje — konkurrence zabíjí konkurrenci" — karakterisuje dobře jich učení. Bez odporu učení socialistů mělo veliký vliv na názory dnešního světa a mnohé zjevy v moderním hospodářském rozvoji zdály se nasvědčovati správnosti jeho důsledků. Nelze upříti, že zmizelo mnoho z oné t. zv. svobody živností, jež vládla ještě před třiceti a více lety. Smýšlení v mnohém se značně změnilo. Dnes už nikdo nevzývá bůžka úplné svobody jednotlivce. Naopak kde kdo chválí přednosti slučování k společnému postupu za stejným cílem. Avšak co pře-

Digitized by Google

devším zdálo se nasvědčovati správnosti onoho učení, byl vývoj věcí v některých oborech obchodu a průmyslu. Je to směr k monopolu — opaku volné konkurence, jenž jeví se v tvoření oněch hospodářských útvarů, jež všeobecně známy jsou pod jmény trust, ring, kartel. Je tento směr k monopolu výsledkem přirozeného vývoje, povede k dalším důsledkům? Tyto otázky, často pronášené s jistým znepokojením, jsou zároveň otázkou: je zásada volné konkurence opravdu jedinou zásadou narodohospodářské organisace? Otázka tato dá se dnes ovšem velice nesnadno zodpověděti. Zkušenosti jsou ještě velice malé, než aby dal se z nich odvoditi spolehlivě určitý závěr pro utváření se věcí příštích. Avšak otázka je základní otázkou hospodářskou a proto je s užitkem všímati si oněch zjevů, jež pro ni jsou dnes význačny. Pro nás zní dnes otázka: spějí zmíněné hospodářské útvary (trusty, kartely) opravdu k monopolu, anebo má zde učení socialistů podíl na oné Smithově „víře v čáry a kouzla"?

Jedná se tu ovšem přirozeně o monopol umělý. Monopol právní nás zde nemůže zajímat — náleží už větším dílem historii (velké koloniální společnosti 17. a 18. století), nebo postrádá širší důležitosti. Rovněž monopol přirozený, kde ku př. monopolní postavení získáno je přirozenou vzácností předmětu, nemůže tu býti brán v úvahu. V monopolu umělém jedná se tedy o to, aby volná konkurence, která jinak by byla zcela možná, byla společným postupem jedné skupiny interessentů (výrobců nebo prodavačů) obmezena. Ale poněvadž právě jedná se tu zpravidla o předmět — výrobek, jejž možno vždy v dostatečné míře získati, je docílení monopolního postavení velice ztíženo. Tu ani největší kapitálová převaha není zárukou úspěchu.

V určitých případech, kde konkurence vyžaduje velkých investicí kapitálových, je ovšem převaha kapitálu dostatečnou ochranou. Tak u drah, telefonních sítí a i v petrolejovém obchodě vedení rour. Majitel podobných zařízení je ovšem držitelem určitého monopolu. Tak ukázalo se ku př., že síla známé Standart Ci Company vedle kapitálové moci záležela i v monopolu držení rourovodů a že jen ty rafinerie dovedly se vedle ní udržeti, jež mohly si vystavěti samostatné rourovody k moři. Jinde ani největší převaha kapitálová není zárukou trvání skutečného monopolu. Známý příklad skytá tu historie měděného ringu i jiných monopolových snah nejnovější hospodářské organisace. Umělý monopol má tu ovšem výhody v některých momentech. Tak dosažení monopolu v určitém místě nebo obvodu je podporováno dopravními překážkami. To platilo ovšem více pro doby starší, avšak i dnes ještě má význam. Co však zde je ještě důležitějším, jest politika ochranných cel. Třeba nelze nijak přiznati pravdu těm, již vznik trustů a kartelů jen jí přičítají, přece nelze upříti, že tato politika značně přispívá k monopolovému jich postavení v jednotlivých zemích. Proto také, pokud chceme sledovati naši otázku, musíme tak činiti se stanoviska jednotlivých zemí. A tu vidíme, že nikde monopol nestává se absolutním t. j. takovým, aby nebylo lze si opatřiti dotyčný výrobek ať v zemi samé — od nečlenů monopolistní skupiny — ať mimo zem. V posledním případě bude tu směrodatným výše výrobního nákladu v cizině (považujeme-li ji za nejnižší hranici ceny) a výlohy s opatřením (dovoz a clo) a tím stanovena tu hranice pro cenovou taktiku monopolní organisace. Zde ovšem právě výše cla může hráti rozhodující roli. — Ale i kdyby zde nalezly snahy monopolové rozhodující podpory, nejsou nijak chráněny od konkurence v hranicích celního území. Neboť nebylo dosud monopolistního svazu, jemuž by nebyla vznikla konkurence, jsou-li tu dvě podmínky: že odbyt dotyčného výrobku je schopen zvýšení a že prostředků výrobních lze dosíci a to za ceny, jež nevylučují úspěch. — Proto dějiny skoro všech monopolistních svazů — ať jmenují se trusty, ringy, nebo kartely a syndikáty, jsou dějinami neustálých bojů, vedených jimi proti podnikatelům vedle stojícím.

Boje ty vedeny často na život a na smrt — příkladů v historii amerických trustů je mnoho — a třebas zdály se býti nemorálními, přece jsou přirozeným důsledkem monopolistní tendence. Trvání ontsiderů (mimo svaz stojících) je začasto existenční otázkou svazu, který musí býti proto přirozeným jich nepřítelem. Zvláště vystupuje to ve známé cenové taktice svazů; v zemi udržovati cenu na určité výši, aby v cizině konkurenční schopnost byla zachována. —

Tedy uvedené dvě podmínky: stoupající potřeba a možnost získati výrobní prostředky za ceny konkurenci umožňující — jsou přirozenou hrází monopolistním snahám tím, že podněcují konkurenci, a nelze nijak odůvodniti, proč by se tento pochod měl v budoucnosti jinak utvářeti. Všimneme-li si blíže vývoje současných svazů, vidíme, že důsledky jeho byly často přeháněny. Většina amerických trustů — o nichž často je domění, že ovládají trh — nemá v rukou zpravidla více než 40—50 proc. výroby a podíl ten u některých zvláště známých trustů v poslední době se i zmenšil. Ostatně sama forma trustovní organisace není monopolistním

Digitized by Google

snahám příliš přízniva. Nutností vykupovati ontsidery vzniká začasto překapitalisování, které velice ztěžuje trustu cestu k monopolu. Naproti tomu evropský útvar — kartel — není schopen tak pevného postupu. Je obmezen i časově a nelze mu začasto zabrániti i stoupání produkce u svých vlastních členů. I když specialisací a pod. nezůstává za trustem daleko, přece zpravidla nelze mu dostáti jedné z hlavních úloh — upravení výroby dle spotřeby. Zkušenost posledních let dosti jasně to ukázala. —

Stávající zkušenost v naší otázce ukazuje tedy dosti jasně, že tendence za monopolem je sice význačnou známkou moderního hospodářství, že však nijak ještě není tím dokázáno učení socialistů: konkurence zabije konkurenci. Tato zůstává stále ještě základem hospodářského života, myšlénky o jejím příznivém působení jsou stále ještě hlásány jednotlivci i skupinami interessentů — třebas že dosti často hlasatelé žádají svobodnou konkurrenci pouze pro — jiné. —

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

(Celní tarif. — Celní a obchodní konference. — Zemské finance. — Jarní výstava hospodářská. Nová česká bankovní filiálka v Brně.)

Ve velmi krátké době byl vyřízen ve sněmovně zákon o AUTONOMNÍM CELNÍM TARIFU. Mohlo by to býti potěšitelným úkazem o dělnosti parlamentu, kdyby na druhé straně věc nevysvětlovala se sama sebou. — Neboť fakt hotové smlouvy s Německem činila takřka všechny návrhy na změny i debaty zbytečnými. — Nad to spolupůsobila tu i snaha, vyříditi celní tarif co nejdříve vzhledem k poměrům v Uhrách. — Leží přece jistá výhoda v tom, máme-li svůj autonomní celní tarif schválený. — Nejen že máme výhodu pevného podkladu pro vyjednávání s ostatními státy, ale i vykonáváme jistý vliv na urovnání poměrů v Uhrách. V debatě o celním tarifu nejvíce místa zaujala ovšem cla agrární a železářská. Že agrárníci jako jinde i u nás hledí energicky chrániti svoje zájmy, není nikomu divno. Ovšem v některých bodech požadavky jejich zacházely trochu daleko: ku př. ohledně cla na surovou bavlnu. Clo to značně by poškodilo domácí výrobu a hospodářům pěstujícím len by příliš neprospělo. Na štěstí ovšem výstřelky agrárních požadavků nestaly se nebezpečnými naší výrobě. — Živější stala se též debata při položce cla na surové železo. V autonomním tarifu stanoveno toto clo na K 1·80, a ve smlouvě s Německem sníženo na K 1·50. Naproti tomu má Německo clo pouze K 1·20, tedy značně menší. — Důkaz, že naše clo je příliš vysoké, spatřují odpůrci ve velmi vysokých dividendách železářských společností a odvozují z toho, že clo to je přímo poškozováním širokých vrstev. Naproti tomu uvádí se, že němečtí výrobci pracují za příznivějších výrobních podmínek, zvláště že mají lacinější uhlí a koks a že mohou počítati na levnější dopravní tarify, než-li výrobci naši. — Zde ovšem jasněji jen vystoupil charakter každého celního tarifu, jenž právě je dílem nekonečných kompromisů mezi nejrůznějšími požadavky nejrůznějších zájmových skupin. Průmysl proti zemědělství, jednotlivé skupiny průmyslu proti sobě, průmysl a živnosti a obchod — všecky tyto skupiny zájmů musely něco sleviti ze svých požadavků, aby dohoda byla zjednána.

* * *

Mezitím také CELNÍ A OBCHODNÍ KONFERENCE skončila své porady. Tím skončeny jsou přípravné práce pro další obchodně politickou akci, resp. pro vyjednávání se Švýcarskem, Belgií, Ruskem, Srbskem, Rumunskem a Bulharskem. S Ruskem, Bulharskem a Rumunskem budou bezpochyby uzavřeny řádné tarifní smlouvy na místo dosavadních smluv o největších výhodách. Ač tyto zajišťovaly nám všecky výhody, kterých dosáhlo ku př. Německo, přece někdy pro naše zvláštní potřeby nevyhovovaly a je proto na čase, aby toto nedostatečné upravení poměru k jmenovaným státům bylo změněno. Nyní bylo by lze pokračovati v další obchodně-politické akci, kdyby poměry v Uhrách tomu dovolovaly. Nejen že celní tarif není tam parlamentně schválen, ale vůbec celá situace není ještě vyjasněna. — Že by Rakousko mohlo postupovati samostatně, je velice pochybno. Ani zprávě, že obchodní smlouva s Německem bude našemu parlamentu předložena již v červnu, nelze přikládati víry. Nelze ovšem s určitostí tvrditi ničeho, neboť na překvapení nejsme u nás nijak chudí. —

* * *

Zasedání SNĚMU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO dává znovu podnět k úvahám o zemských financích. Kapitola známá a stále smutněji vyznívající. — Želená úprava zemských daní stále nevychází ze stadia theoretických úvah — není ve Vídni ani chuti kousnouti do tohoto tvrdého oříšku. Nezbývá než buď stále a stále zvyšovati přirážky zemské, anebo usnášeti se o nových a nových půjčkách. — Jedna ze základních pouček v učení o dluzích státních i samosprávných korporací zní — dělat dluhy pouze při mimořádné potřebě a nikoliv ku krytí běžných potřeb. V našem zemském hospodářství tato zásada ovšem už dávno neplatí. — Dle rozpočtu zemským výborem pro rok 1905 navrženého obnáší celková potřeba 75,548.572 K, vlastní úhrada 16,437.405 K, s připočtením výnosu z osobní daně z příjmů a kořaleční dávky 21,457.476 K. Schodek obnášel by tudíž 54,091.096. Schodek ten zmenšuje se další lhůtou nákladu na úpravu řek a 55 proc. přirážkou na 13,271.039 K. Bude nutno bezpochyby uzavříti k jeho uhražení novou výpůjčku ve výši 13 milionů K. Výsledku toho však docíleno již po značných škrtech ve vydáních a to někde při položkách, jež takové další spoření déle již nesnesou. Finanční toto hospodářství je na dále neudržitelno a volá hlasitě o nápravu. Lze však v ní doufati pro blízkou dobu? Pochybujeme.

* * *

JARNÍ VÝSTAVA HOSPODÁŘSKÁ dokázala nám znovu potěšující fakt, že v mnohém rosteme a v mnohém jdeme ku předu. — Již svým rozsahem vynikla nad předcházející a i zájem byl značný (výstavu navštívilo na 60.000 platících osob). — Nejen jádro výstavy exposice hospodářských strojů, přístrojů a náčiní, doznalo značného rozšíření, ale i vedlejší exposice hospodářských plodin a zemědělského pokusnictví. Výstava strojů je potěšitelným důkazem vyspělosti tohoto průmyslového odvětví u nás a spolu i důkazem rostoucího podílu českých výrobců na celkové výrobě. Vedlejší zmíněná exposice je pak veledůležitá pro další zracionelnění našeho zemědělství. — I v zemědělství nutno jíti ku předu, seznamovati se s novou praxí, novými methodami a novými plodinami. U nás daleko ještě nedosáhli jsme nejvyšší hranice výnosnosti půdy a v tom směru nutno mnoho se ještě učiti. — Na výstavě je příležitost výsledky pokusů roku předešlého přehlédnouti a načerpati poučení a návodů pro praxi další. Nepochybujeme, že nově zavedené toto rozšíření výstavy bude míti blahodárný vliv na rozvoj našeho zemědělství. —

* * *

ÚSTŘEDNÍ BANKA ČESKÝCH SPOŘITELEN otevře dnem 1. července t. r. filiálku v Brně a pokud měli jsme příležitost se přesvědčiti, projektována jest táž již od prvopočátku ve značných rozměrech; obchod již napřed zajištěný. Zřízením filiálky tohoto zkvétajícího ústavu, v podstatě bude jedinou bankou toho druhu na Moravě vůbec, učiní zajisté poměry hospodářské na Moravě značný krok ku předu. — Přejeme tomuto čilému ústavu peněžnímu, který v krátké době získal si množství upřímných sympatií u nás i v cizině, hojně zdaru! K

Digitized by Google

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

J. Vorel:

MEZINÁRODNÍ ZÁKAZ FOSFORU A NOČNÍ PRÁCE ŽEN.

V Bernu odbyla se mezinárodní konference vlád o ochraně dělnictva. Zastoupeny byly všechny čelnější státy průmyslové. Jednalo se o to, má-li býti zakázáno používání fosforu při výrobě sirek a má-li býti odstraněna noční práce žen.

Pokud jde o fosfor, přijaty byly tyto zásady: od 1. ledna 1911 budiž zakázána výroba, dovoz a prodej sirek, které obsahují bílý (žlutý) fosfor. Listiny, týkající se schválení tohoto zákazu, budtež vládám předloženy nejdéle do 31. prosince 1907. Vláda japonská budiž vyzvána, aby do 31. prosince 1905 přistoupila k téže smlouvě, která nabude platnosti jenom tehdy, když k ní přistoupí všechny na konferenci zastoupené státy, jakož i Japonsko.

O zákazu noční práce žen bylo rozhodnuto, že se vztahuje na všechny podniky průmyslové, počítaje k nim i hornictví, které zaměstnávají více než 10 osob. Zákaz nevztahuje se pouze na podniky, v nichž jsou zaměstnáváni jenom členové rodiny. Noční klid má trvati 11 hodin. Za každých okolností má do něho spadati doba od 10 hodin večer do 5 hodin ráno. Ve státech, kde otázka noční práce žen není ještě zákonem upravena, připouští se omezení nočního klidu na 10 hodin, ale jenom po 3 léta. Ratifikace příslušné smlouvy má se státi skutkem nejpozději 31. prosince 1907. Smlouva nabude platnosti za 3 léta, tedy nejpozději r. 1910. Přechodní doba deseti let byla připuštěna pro cukrovary, přádelny a tkalcovny vlny, jakož i pro nadzemní práce hornické, když následkem klimatických poměrů musejí býti zastaveny během roku po 4 měsíce.

Tato usnesení jsou základem dohody, která bude v ustanovené lhůtě ujednána cestou diplomatickou. Jest oprávněná naděje, že dohoda bude opravdu uskutečněna. Spolkový rada Deucher s důrazem připomenul v zahajovací řeči, že kongres nemůže se zabývati theoretickým rozjímáním, nýbrž že musí otázku ochrany dělnictva řešiti positivním způsobem, který by mohl tvořiti text mezistátních smluv. Připomenutí toto neminulo se výsledkem. Ochrana dělnictva svedena byla na pole reální politiky mezinárodních smluv.

Skutečnost tato má svou váhu. Není tomu tak dávno, co mezinárodní ochrana dělnictva byla považována za holou nemožnost. Nejen že ji odmítali zaměstnavatelé z důvodů konkurenčních, ale i mnozí sociální politikové pochybovali o její možnosti. Dr. Hekner povídá ku př. v „Dělnické otázce“ toto: „Nejedná se přece při mezinárodní ochraně dělnictva o pouhá správně technická ujednání, jako ku př. při většině smluv poštovních, telegrafních a dopravních, nýbrž o nejdůležitější mocenské otázky všeobecného společenského a politického vývoje toho kterého národa. Platí to zejména o délce denní doby pracovní. Čím více volného času zbývá dělnické třídě, tím pozorněji sleduje běh veřejných událostí a tím úspěšněji uplatňuje všude svoje zájmy. Zkrácení doby pracovní jest důležitou etapou na dráze demokratického vývoje. Takové otázky nemohou býti rozhodnuty mezinárodními konferencemi diplomatů, stejně jako otázky volebního práva, berní politiky atd. Bernská konference však usvědčila všechny pochybovače z nepravdy. Ukázala, že otázku mezinárodní ochrany dělnictva lze docela dobře řešiti diplomatickými úmluvami. Obtíže se dají hravě překonati, je-li jen dostatek dobré vůle. Po této stránce nepověděla bernská konference dokonce nic nového. Potvrdila jenom ujavší se praxi. Úmluva francouzsko-italská ze dne 15. dubna 1904 zabezpečuje dělnictvu obou států požitky, vyplývající z pojištění a mimo to zavazuje vládu italskou, že postupně zredukuje pracovní dobu žen. A Německo, když vyjednávalo o nové smlouvy obchodní s Rakousko-Uherskem, Italií, Švýcarskem a Belgií, vynutilo si, že do smluv vložena byla jistá ujednání o ochraně dělnictva.

Pro Rakousko mají výsledky bernské konference ještě svůj zvláštní význam. Rakouští delegáti uplatnili se zdarem požadavky rakouského průmyslu.

Na naléhání rakouských delegátů bylo vysloveno, že smlouva o zákazu používání fosforu nabude platnosti jenom tehdy, když k ní přistoupí Spojené státy a hlavně Japonsko. Tím byla zabezpečena ochrana rakouského průmyslu sirkařskému, kterýž jest po výtce průmyslem vývozním. V r. 1901 bylo z Rakousko-Uherska vyvezeno 46.425 q zápalek v ceně 2,340.000 korun. Zápalky vyvážejí se ponejvíce na Balkán, do Egypta a Britské Indie. Na těchto odbytištích mohla by se japonská soutěž státi velice nebezpečnou, kdyby jí nebyl dán náhubek mezinárodní úmluvy.

Zákaz noční práce žen byl zmírněn rakouskými delegáty alespoň pro cukrovarnictví, textilní průmysl

Digitized by Google

a hornictví. Průmysly tyto zaměstnávají značnou měrou ženské síly pracovní a to z důvodů úsporných. Cukrovary rakouské („Ergebnisse der Verzehrungssteuer") zaměstnávaly v r. 1902 celkem 15.949 žen a ty měly průměrnou denní mzdu 500—160 haléřů (mužští dělníci 90—400 haléřů.) Podle zprávy ministerstva orby bylo v r. 1903 zaměstnáno v hornictví celkem 6890 žen. V průmyslu textilním žena pomalu vytlačuje muže. Aby podnikatelský zisk nebyl náhlou změnou ohrožen, stanovena byla desítiletá doba přechodní pro uvedená odvětví průmyslové výroby v Rakousku. Pak ovšem může „Neue Freie Presse" konstatovati, že rakouští průmyslníci nemají příčiny, aby se obávali následků bernské konference. Levných sil pracovních nebudou zbaveni přes noc.

Pro dělnictvo jsou výsledky bernské konference neobyčejně cenným ziskem. Zákazem používání fosforu při výrobě zápalek bude zachráněno mnoho životů dělnických. Příšerné nekrose bude učiněna přítrž. Také zákaz noční práce žen půjde dělnictvu k duhu. Noční práce měly zejména na ženy provdané účinek degenerační, kterého nezůstaly ušetřeny ovšem ani rodiny. Mimo to bude mužské dělnictvo zbaveno částečně konkurence levných sil pracovních, které nejen že těžko daly se získávati pro organisaci, ale které byly ve své neuvědomělosti i využitkovány proti emancipačním snahám organisovaného dělnictva.

Jest samozřejmo, že úsilí o mezinárodní ochranu dělnictva nepřestane na tom, na čem se usnesla bernská konference. Lavina, dostane-li se jednou do pohybu, se už nezastaví. Jest ještě celá řada otázek, které musí býti rozřešeny mezinárodními úmluvami. Stačí poukázati, že jest třeba regulovati používání olova v průmyslové výrobě, připravovati jednotný normální den pracovní, upraviti výdělečnou práci dětí atd. Která otázka bude naléhavější, ta bude přirozeně řešena dříve. V jaké formě se to bude díti, zda budou doplňovány existující smlouvy obchodní nebo zda budou ujednávány samostatné smlouvy dělnické, jest ovšem hudbou budoucnosti.

VEŘEJNÉ DOPRAVNICTVÍ.

Prof. Ing. Fr. X. Novotný:

STAVBA TUNELU SIMPLONSKÉHO.*)

(Pokračování.)

Společnost dráhy Jursko-Simplonské, jež dne 22. února 1896 obdržela koncessi k provozu projektovaným tunelem Simplonským na dobu 99 let, pověřila jeho vystavěním za vytčený obnos stavebné podnikatelství Brandt, Brandau a spol. v Hamburku, jež s pracemi zařizovacími začalo na severní straně brigské dne 16. srpna 1898 a na jižní straně isellské již dne 6. srpna téhož roku. Lhůta stavebná smluvena na 5½ roku, avšak následkem nepředvídaných překážek a obtíží technických prodloužena o jeden rok, t. j. do 30. dubna 1905 a na udaný náklad stavebný povolen příplatek 8·5 mill. Fr., z čehož připadá na prvý tunel 4·0 mill. Fr., zbytek pak na proražení tunelu druhého. Celkový náklad na prokopání a upravení prvého tunelu čítá tudíž 58·5 mill. Fr. ≐ 52·7 mill. K. Za každý den, o který bude podnikatelstvo dříve hotovo obdrží odměnou 2000 Fr. (1800 K). Týž obnos zaplatí podnikatelstvo za každý opozděný den, nebude-li s tunelem a pomocnou štolou v čas hotovo.

Ke stavebnému nákladu na zřízení tunelu Simplonského přispělo Švýcarsko 15 mill. Fr., (13·5 mill. K) čítaje v to i příspěvek 4·5 mill. Fr. ≐ 4 mill. K švýcarské spolkové rady. Italský stát finančně se nesúčastnil; města a provincie italské přispěly 4 mill. Fr. (3·6 mill. K). Vrchní dozor nad stavbou tunelu vyhradila si spolková rada švýcarská.

Pokud se tkne směru počíná tunel od Brigu obloukem na pravo o poloměru 320 *m* na délku 140 *m*, načež přechází v přímku o délce 19.322 *m*, pak obrací se na levo obloukem o poloměru 400 *m* a délce 185 *m* a končí při Iselle opět přímkou měřící 124 *m*. Celková délka tunelu od portálu severního ku portálu jižnímu čítá tudíž 19.770 *m*. Od severní brány stoupá tunel Simplonský z Brigu 2‰ (2 *m* spádu na každých 1000 *m* délky) téměř až do polovice, kdež vložena jest trať vodorovná v délce 500 *m*, načež ku jižní (italské) straně padá 7‰ (7 *m* na 1000 *m* délky). Severní portál tunelu leží 687 *m*, jižní 634 *m* a střední jeho vrcholová trať 705 *m* nad mořem. Průměrná tloušťka zemních hmot nad osou tunelu čítá 1140 *m* a nejvyšší bod horského hřbetu měří 2135 *m*.

(Dokončení.)

*) OPRAVA. Do stati uveřejněné v čísle minulém vloudila se nemilá chyba typografická. Na stránce 96. v pravém sloupci, 12. řádek shora má správně státi: *3·0—6·0 m³*.

Digitized by Google

VÝVOJ DOPRAVNICTVÍ.

(Dokončení.)

Srovnáme-li vytčené délky a pohlédneme-li při tom na mapu vodních cest Belgie, Francie a sousedící s námi říše bázně boží a dobrých mravů, seznáváme, jak daleko jsme v tomto odvětví národohospodářském za cizinou. Německo při poslední své válečné výpravě do Francie dobře vycítilo, že účinky dopravy, jmenovitě vodní, pronikají celou hospodářskou i sociální skladbu lidstva, že blahobyt země záleží hlavně v rozsahu kommunikac, na nichž závisí především i rozvoj průmyslu a obchodu. Zjevným důsledkem toho jest, že Německo o překot staví a projektuje nové a nové cesty vodní.

Ačkoli Rakousko protkáno jest dosti hustou, příhodně rozdělenou sítí říční o značné délce jednotlivých její větví, nevyužilo se dosud plně vytčených příznivých podmínek přírodních pro povznesení vodního dopravnictví. Příčiny toho sluší hledati jednak v tom, že právě nejpřednější řeky Labe, Odra, Visla, Dněstr, Dunaj rozvinují v Rakousku svůj horní, k plavbě méně způsobilý tok, jednak i v tom, že mnohé řeky nebyly dosud ještě uměle splavněny tak, jak toho potřeba vyžaduje.

Tomuto druhému nedůstatku hodlá rakouská vláda odpomoci rozsáhlými vodními stavbami, projektovanými říšským zákonem ze dne 11. června 1901, dle něhož má se během 20 let postaviti:

	Délka km	Náklad stavebný milionů K
1. Průplav Dunajsko-Oderský	288·0	140·5
2. „ Dunajsko-Vltavský	205·0	146·9
Kanalisace Vltavy od Budějovic ku Praze	177·4	112·1
3. Spojení Dunajsko-Oderského průplavu se středním Labem u Pardubic	188·3	129·2
Kanalisace Labe od Mělníka k Jaroměři	194·5	102·0
4. Spojení Dunajsko-Oderského průplavu s Vislou . . .	123·1	60·0
Kanalisování Visly se zřízením přístavu v Krakově .	40·5	26·3
Spojení Visly s Dněstrem .	373·6	125·9
Dohromady . . .	1590·4	842·4

Doufejme tedy, že i u nás v brzku nadejde ve veřejném dopravnictví doba obrození, že s projektovanými stavbami vodními v čase nejkratším se započne, že i naše drahá domovina a s ní též metropole král. Českého, král. hlavní město Praha, bude za krátko svědkem čilého ruchu plavebního.

Na konec budiž jen ještě poznamenáno, že, jak zkušenost z posledních desítiletí nás poučuje přímo epochální převrat v hospodářském a sociálním postavení člověčenstva přivoděn byl náhlým zlepšením veřejného dopravnictví. Vším právem lze říci, že doprava jest šiřitelkou a zároveň podporovatelkou osvěty, že oba tyto zjevy vzájemně se podporují.

BELLETRIE.

Z básní Ant. Sovy:

REVOLUČNÍ PÍSEŇ VE STARÉM SLOHU.

Králové by neexistovali, kdyby s nimi lid nepočítal.
Poučujme lid o zbytečnosti králů.

Bys kupčení dne s Mocí přibil,
sta nech jen chřestit lidských pout . . .
Kdo nezří k příštím věkům, chybil.
Však nad mým věkem zní ten soud:
Z rtů dětí dokud hymny k chvále
znít budou králů, království,
žít bude posud problém krále.
A básníci, až v snech jsme dále,
nezlámem věky otroctví . . .

Hnout s něčím, hnout, však od těch červů,
od buněk, z kterých roste svět . . .
Já, Hamlet truchle žhavých nervů
chci nad záhadou přemýšlet . . .
Rodí se tolik tvorů noci,
těch slepých, zář zlákaných
ne rozumu však strašných mocí,
rodí se silní, bez pomoci,
jež hází nás do šachet svých . . .

My bouříme se na rtu s písní,
zbraň žoldnéřů nás krvaví,
nás v řadách tisíce se tísní,
jsme moře, vše jež zaplaví,
výsady rodů, města, hrady,
a čím nás více postřílí,
tím víc nás objeví se všady,
nás nezalekne smrť, den zrady,
potupa naší mohyly . . .

Jdem s písní, která roste, sílí:
kdo zvítězí, to bude duch . . .
Jak hrobař počne rýt v té chvíli,
z otroků nohou sejme kruh.
Nad pohřbenými v zákon vtělí
to, co kdys kázal tyranům;
svých učení dar orlí, smělý
mládeži prudkým vzmachem sdělí
a novou řeč dá jejím rtům . . .

Digitized by Google

Ant. Sova:

BOLESŤ DVOU ŽEN.

Hříšná s ctnostnou v podvečer,
který zvony, křikem jásá,
vyšly v novou budoucnost,
v různé cíly, v různý směr:
Hříšnou krásná jak ctnost,
ctnostnou hříchu smutná krása . .

Hříšné tak se chtělo lkát
pod obrazem té, jež Pannou . . .
Bít šla hříšným čelem v zem,
počala si vlasy rvát,
a ty oči žhnou a planou
pod vlajícím závojem . . .

Ctnostnou první potkal hřích.
V křižovatkách ulic vzrůstal,
jejích šestnáct smutných let
svůdných mužů dojal smích.
První hřích ji z hladu zved' . . .
ale už jí věrným zůstal . . .

OTÁZKA.

Bude-li požehnáno,
co zaseli jsme v zem?
Odvážná bolesť nebyla,
která by pouta rozbila.
Je možno dál žít? Ano? . . .
My přece žíti chcem . . .

Je bolesť dosti prudká
a radosť silná dost?
Zda smluví jara s léty
že nezahynou květy?
Jak s velkostí se utká
ta naše ubohost? . . .

VĚČNÝ NEPOKOJ.

Veliká slova měla vzlet
a drobné srdce něhu, vkus . . .
Možno se k výším rozletět,
neb zůstat. Srdce štkalo: Zkus' . .
A když jsem v nekonečno vzlét,
tam dole srdce hrozně plakalo . . .
A k srdci když jsem sed',
mne hnízdo orlí lákalo . . .

DĚD — GENTLEMAN.

Děl dobou dnešní roztrpčený děd:
Já velkodušně skrýval cizí viny.
Já zásluhy jen uměl vymýšlet
svých krajanů a svojí domoviny . . .

Já spíše zakryl jsem, kdo nebyl čist,
bych neoslabil zvučné jméno vlasti,
Však stalo se: já krysy nechal hrýzt
a chytré zloděje jsem nechal krásti . . .

Tak vedle něho, zachmuřenou tvář
já poslouchal a v úsečném vzkřik zmatku:
Nevím, co zmůže mladý hospodář
v tom rozkradeném, rozneseném statku . . .

Ivan Cankar:

KORUNA.

Přel. *V. Noskova.*

Tenkrát bylo Pavle sotva čtrnáct let, nosila krátké sukně a chodila ještě do školy. Ale jemné tvary jejího těla se již zdvihaly a zaokrouhlovaly, opřel-li se vítr o její sukně, objevily se překrásně tvořené nohy, když chodila nevšímavě a snivě po ulici, houpaly se lehce mladé boky; i na prsou se už bluza zdvihala a rozepjal-li se náhodou knoflík a Pavla se naklonila, zablýskla horká, nedotknutá

Digitized by Google

bělost hluboko vykrojené košile. Obličej byl trochu bledý, ale rty byly červené, vlažné a skoro příliš plné; oči se dívaly zamyšleně a neupřímně.

Byla-li Pavla večer na ulici, chodila po temnější straně; pohlížela chvílemi do neosvětlené chodby, odkud slyšela ztajený šepot a polibky, naslouchala přešel-li mimo zamilovaný pár. Promluvil-li kdo na ni, anebo se dotknul jejich boků, zachvěla se sladce a blaženě po celém těle a utekla; v chodbě však stanula a byla by se vrátila, aby se dotkl ještě jednou jejího obličeje, jejich nohou a boků.

Když shasla světlo, nemohla dlouho do noci usnouti. Vedle její postele spali dva mladší bratři. Poslouchala a zavolala tiše: „Spíš, Karle?" Nikdo se neozval. Pak vstala, po prstech došla ke dveřím a poklekla. Skulinami se svítilo. V druhém pokoji ležela matka a pan Maren, který u nich už bydlil půl roku, skoro od smrti otcovy. Pavla naslouchala: šepot, šumot, chvílemi přidušený, jakoby přerývaný smích ... Tepny jí bily v spáncích tak hlasitě, že slyšela jejich stejnoměrný tikot a že ji rušily v naslouchání. Když se vrátila do postele, převracela se dlouho a celé tělo měla spocené ...

Matka a Maren pozvali si k veselým svátkům společnost. Pavla byla zaměstnána od časného jitra; uklízela v pokoji, kabinetu i kuchyni, takže se už v poledne byt smál v sváteční kráse. Odpoledne nakupovala jablka, pomeranče, sladké pečivo, lepila svíčky a už se blížil večer. Pavla měla rozechvěné oči samou radostí; kdykoli přistoupila k matce, která v kuchyni připravovala večeři, naklonila se k jejímu rameni a promluvila-li, byl její hlas měkký a milý jako nikdy před tím. Jakoby se byl anděl dotekl jejího srdce; bylo čisté jako studánka.

Za soumraku se vrátil Maren a brzy přicházeli hosté.

Nejdříve přišly dvě ženské. Obě byly už obstarožní. První byla velice malá a drobná, už asi čtyřicetiletá, ale oblékala se mladistvě, v uších měla veliké cikánské naušnice, tváře si napudrovala, smála se tuze hlasitě a široce, takže se objevovaly žluté zuby; oči hleděly protivně a žádostivě. Muže a děti nechala doma; nebrala jich sebou, protože byli špatně oblečeni a muž — krejčí — neměl času, pracoval pozdě do noci. Druhá byla o něco mladší a větší, mnoho nemluvila, jen se neustále a bez příčiny smála; přinesla sebou citeru.

Pavla pokryla v pokoji dlouhý stůl a rozsvítila. Maren postavil na stůl vánočku a pak se rozžehly svíčky. Velmi činná byla paní Bergarjevá, žena s cikánskými naušnicemi. Jako náhodou se dotýkala Marena nepěkným způsobem a smála se:

„Trochu jste zhubeněl, pane Marene..."

„Jak pak, stloustl jsem ... počkejte, ať si nepřipálíte vlasů!"

„Opravdu, jste bledší ... asi máte mnoho práce."

„Jste zlá!"

A také Maren se usmál. Pavla uslyšela smích i přišla do pokoje. Venku se ozvala paní:

„Copak vy dva tam? Ať mi ho nezkazíte, paní Bergarjevá!"

„A zůstalo ještě něco, paní Fricová?"

Citeristka se probírala strunami; zdálo se, jako by zvuky přicházely z daleka; byly plaché a smutné.

Přišli dva noví hosté: malý plešatý člověk s knírem; velmi slušně oblečený; byl trochu obličejem podoben Bergarici, oči měl surové a smál se zvláště protivným hlasem. Kdo ho viděl poprvé, byl přesvědčen: ten člověk myslí jen na ošklivé a nemravné věci. Jeho žena byla skoro větší než on, červená, statná žena s mrzutým pohledem a tenkými rty. Byla velmi žárliva na svého muže a neopouštěla ho; sama se ohlížela na ulici za každým mladým hochem. Žili dobře, on byl sazečem ve velké tiskárně.

Když přišel, pozdravil paní a přistoupiv k Pavle pohladil ji pod bradou; mimochodem podíval se ošklivým, chtivým pohledem po jejich mladých údech a Pavlu zamrazilo.

Stromek byl celý rozsvětlen; Maren otevřel dveře do kabinetu i vešly dvě sváteční oblečené děti; dívaly se ospale a tupě a sáhly rychle po věcech ležících pod stromkem. Druzí stáli kolem a tvářili se slavnostně. Dorer, sazeč, stál vedle paní Fricové a klouzal rukou po její sukni.

Slavnost byla brzo skončena; shasili svíčky a postavili stromek do kouta k oknu.

Očekávali ještě tři hosty; ti přišli, když už byla připravena večeře: starší manželé, zdlouhaví a tiší; teprve pozdě po večeři se rozvázal ženě jazyk, mnoho pak mluvila a mluvila tak bez obalu, že se i dychtivý sazeč divil; její muž se usmíval pod knírý a pil, dokud se neopil. Za nimi přitančil mladý hoch, pěkně načesán, ženského, ulízaného obličeje a sladkých očí. Byl frizér a zároveň statista u divadla, proto si počínal přehnaně a mluvil vzdělaně a povšechně. Maren ho neměl rád, protože věděl, že se na něho dívá paní Fricová mdlými pohledy.

Pavle bylo v srdci slavnostně a tajemně. Seděla u stolu po levé straně matčině; chvílemi vstávala, spěchala do kuchyně, posluhovala hostům a pozorně prohlížela stůl. Tváře jí hořely; veselým nepokojem sotva okusila dobré věci, jichž byl stůl plný, ani velké, krásné ryby se nedotknula. Bylo jí tak, jakoby byla z lásky pozvala všechny ty

Digitized by Google

přívětivé lidi, aby s ní večeřeli za týmž stolem a okoušeli dobré víno, jež před ně postavila. Vzpomínala na takový večer, dlouho už to bylo: jen z dálky zvonily ještě slavnostní vánoční zvony, ozývaly se veselé písně, přívětiví, svátečně oblečení lidé seděli u stolu a přátelsky rozmlouvali... Vše bylo tak čisté a nedotknuté...

Zpozorovala chtivé a surové pohledy Dorerovy i znepokojily ji; pohlédla mu plaše a ostýchavě do vousového obličeje, byla by mu chtěla říci přátelsky, aby toho nikdo neslyšel: „Ne dnes, dnes ne! Dnes je svátek a vy jste můj milý host!"

Po večeři uložila matka hošíky a teď začalo veselé hodování. Hovor, před tím trochu nudný, okamžitě oživl a brzy se rozléhal pokojem hlasitý, bezuzdný smích.

Citeristka si udělala na stole místo a spustila skočnou píseň. Hned po prvých zvucích doprovázel Dorer hrčivým basem, friser se naklonil na židli, skrčil čelo a počal tenorem i zavzněla rozpustilá pijácká. Pavla chtěla zpívat, ale ulekla se opilých hlasů a trapně jí bylo. Něco špinavého uléhalo zvolna na čistotu tohoto svátečního večera. Ohlédla se na matku, ale ihned udivena a ustrašena odvrátila pohled: matčin obličej byl naduřelý, červený, vlhké oči hleděly surově a oplzle.

„Dnes ne, ne dnes!" prosila Pavla tiše, ale nebylo nikoho, koho by prosila. Všechny ošklivé žádosti se jí zdály býti v tomto okamžiku nesmírně špinavými a nenáviděnými — pokryly by blátem čistotu tohoto svátečního večera.

Píseň utichla, ale venku zazněly zvony. Vstala a obličej se jí rozesmál:

„Poslouchejte zvony!"

Nikdo se neohlédl; rozmlouvali hlučně. Vedle ní sedící frizér ji pohladil tajně nohy a boky. Pavla stála zahanbena a zmatena, cítila ruku hmatající po noze, zavrávorala a usedla. Pohlédla na frizéra, ale hleděl stranou, aby nikdo nezpozoroval, jak si hraje rukou.

Pavla se uhnula a ruka se zdvihla tiše a opatrně na stůl.

„Vy máte štěstí, paní Fricová!" povídala Bergarica a klonila se Marenovi na rameno.

„Takového muže bych chtěla... je hodný?"

„Až příliš!" odvětila Fricovka. „Proč pak jste nepřivedla svého sebou?"

„Byl by přinesl nudu... Věříte, že už půl roku není vlastně mým mužem?"

„Ah!" podivila se Fricovka a společnost se zasmála hlasitě.

„Proč si nevyhledáte jiného... já, na příklad jsem vám hned k službám..."

A Dorer měřil drobnou a hubenou Bergarici od hlavy a přemýšlel, dala-li by se z vysušeného těla vytlačit ještě krůpěj rozkoše.

„O vždyť bych... ale ne, nikoho. S vámi, Dorere, nic není, žena by mi oči vyškrábala. Pana Marena bych nejraději..."

„Jen si ho vezměte!" zasmála se Fricovka.

Maren byl v rozpacích; nedovedl býti rozpustilým v rozpustilé společnosti. Obličej jeho byl dosti příjemný, ještě mladý, ale podle zalitých očí se poznalo, že mnoho žil. Přistěhoval se před půl rokem k Fricovce, vdově po poštovním úředníku. Žila velmi špatně z malé pense a čekala, aby pronajala kabinet; bývala by byla spokojena i se starším člověkem. Nejprvé přišel tovární dělník, který byl ustavičně opilý a nevšímal si ji; jen jednou v noci, když mu otvírala neoblečena, ji chtěl objímat, ale ona se bránila protože páchnul kořalkou. Vypověděla ho brzy a pak přišel Maren, comis v malém, předměstském obchodě. Za pár neděl — Maren byl velmi bázlivý a neobratný — povstala mezi nimi láska a dával jí všecky svoje peníze, takže žili pořádně. Vzdor tomu se Fricovka nudila; přála si divadla, bálů, krásných šatů, ale Marenův plat byl skrovný.

Tváře byly již rozehřáty vínem. Slova byla stále rozpustilejší, ani už se nesnažili se krotit.

Pavle hořely líce a zvolna rozeznávala. Bergarica se klonila vším tělem na Marena a položila nohu na jeho koleno, Dorer sáhl rukou po citeristčině stehnu, jež se rděla a smála.

Zvolna, obezřele položil frizér ruku na Pavlino koleno, pokryl sobě i Pavle nohy stolním ubrusem a šinul ruku pomalu dolů. Pavla se bránila a tiskla sukni oběma rukama, ale frizér se naklonil a zašeptal prosebně:

„Pusťte!"

„Ne, dnes ne."

Ulekl se, nezpozoroval-li toho kdo a pustil ruku.

Tak se už zkalila veškerá čistota svátečního večera a mezi ošklivým smíchem a pustými řečmi se ozvaly jen ještě chvílemi plaše a chvějně vánoční zvony. Mimo Pavly jich nikdo neslyšel, ale i pro ni zvolna zmíraly. Brzo jí spjala tělo ona teplota, pod jejíž sladkou a strašnou tíží oddychovala večer u dveří a poslouchala.

Fricovka hledala pod stolem frizérovy nohy. Maren, jenž seděl vedle ní a mnoho nepil ani nemluvil, spozoroval chtivost jejich pohledů. Rozhlédl se po všech, po polozpitých obličejích, po Bergarici, jež mu už seděla skoro v náručí; zhnusila se mu společnost i sám sobě se zhnusil... Uzřel Paulu stojící u stolu se zardělými lícemi a

Digitized by Google

vlhkýma očima i pohnulo se mu srdce: zdálo se mu, že spatřil poprvé to polorozvité tělíčko, jež se chvělo pod tenkým oblekem.

„Mně je horko!“ zavzdychla Bergarica. Vstala od stolu a otevřela dvéře do kabinetu a ohlédla se na Marena.

„Ano, v kabinetu je otevřeno okno!“ řekl a nepohnul se.

Dorer vstal jakoby náhodou a ježto se žena zabývala s člověkem, jenž přišel poslední a sedě vedle ní, dělal jí poklony, vstoupil za Bergaricí do kabinetu.

I frizér vstal a odešel za Pavlou do kuchyně, kdež připravovala čaj. Maren vstal brzy na to a odešel za ním.

Pavla stála u plotny a nepohnula se, když slyšela, že k ní někdo přistoupil; nohy se jí chvěly, oči se dívaly, ale ničeho neviděly. Cítila, jak jí hmatala opatrná ruka po těle; pak ji k sobě přitiskl...

„Pavlo, vždyť to nikdo nevidí, dveře jsou zavřeny...“

Bránila se lehce a tiskla sukni ke kolenům.

„Ne... to ne... dnes je svatý večer...“

„Pusťte, Pavlo!“

„Ne... ne...“

Obešel ji podivný strach před něčím neznámým, silným a pot ji vystoupil ve velikých kapkách na čele...

Frizér odskočil a obrátil se v rozpacích; Maren otevřel dveře, pohlédl do kuchyně a hned se vrátil. Vrátil se i frizér, vzpamatoval se a styděl se...

V pokoji se hlučně zasmáli a na prahu kabinetu stál Dorer s Bergaricí poněkud v rozpacích; jí se rozcuchaly vlasy a visely jí na čele v dlouhých pramenech. Fricovka se tloukla po stehnech a smála se, až jí slzy po lících kanuly.

„No, v kabinetu je chladno, stáli jsme u okna,“ rozhovořoval se Dorer vážně a mrzutě. „Nebuď hloupá!“ rozzlobil se na ženu hledící strnule. „Nejsem dychtiv kostí, zvláště když je jiný ohlodal!“

Citeristka mu hleděla do obličeje s udiveným a uraženým výrazem a když usedl, uhnula koleno.

Pavla přinesla čaj na stůl a Fricovka nalila do každé číše třetinu rumu. Maren vypil dvě sklenice i zmizel hnus, jejž byl pocítil nad touto společností. Bylo mu příjemně, že by tak seděl a pil do rána. Bergarica mu seděla v náručí, Dorenina si hrála pod stolem s jeho nohami.

Mluvili a křičeli jeden přes druhého; neslušná slova, čekající tak dlouho v myslích i na jazyku, poletovala svobodně; lihovina jim odplavila zlost.

I Pavla pila.

Frizér byl poněkud zaražen, unaven, dotýkal se jen kolenem Pavliných nohou. Stud, který pocítil, mu ještě stále ležel nepříjemně na prsou.

„Neříkej to nikomu, Pavlico; na, Pavlico, korunu!“

Pavla ještě nikdy neměla koruny a když řekl „Na, Pavlico, korunu!“ pocítila okamžitě, že ještě nikdy koruny neměla a že je koruna bohatství, stříbrné, světlé bohatství.

Ruka se jí třásla, když sáhala k frizérovi pro světlou korunu.

Za chvíli ji nahmatala a domyslila se: „Jen proto mi dává korunu .... světlou, stříbrnou korunu ....!“

Dosáhla a vzala ji. Ale ruka se jí třásla tak, že koruna vyklouzla na sukni a se sukně na zem. Zacinkala pod stolem.

Maren se ohlédl a podíval se přímo na frizéra i Pavlu a oba mu hleděli zmateně, zahanbeně do očí. —

„Dal jí korunu!“ myslil si Maren. Pustil Bergarici z náručí a posadil ji na sofa.

A pak změřil dlouhým, žíznivým pohledem mladé tělo Pavlino i myslil si:

„Proč bych já jí nedal korunu, když jsem jí bližší?“

Přemýšlel, kolikrát by měl tichou příležitost a když ji pohledem objímal probouzela se mu v krvi horká žádost.

„Vypadla mi z kapsy koruna“ .... zakoktal frizér; vyhledal ji pod stolem a vtiskl Pavle potajmu do ruky. Maren pozoroval jeho plaché pohyby a smál se. Ohlédl se na Pavlu, jako na svůj poslušný majetek čekající hospodáře.

„Proč bych já jí nedal korunu? —“

Hostina skončila všeobecnou opilostí. Po pokoji, po stole bylo vše polito a rozházeno, vzduch byl těžký a páchnoucí. Křičeli nesrozumitelná slova, objímali se a ne již tajně. Když odcházeli, klopýtali po schodech a venku pod oknem se ozýval opilý zpěv...

Fricovka objala Marena okolo krku a přivinula se chtivě k němu; on byl zamyšlen a objímal ji pouze ze zvyku...

Když zavřeli dveře, zdvihla se Pavla s postele a poklekla na zem. Byla unavena a celá se chvěla.

Digitized by Google

Poslouchala, ale v hlavě se ji pletlo, ničeho nerozuměla, hlasy přicházející z kabinetu splývaly s jinými, jež přicházely zvenčí, bůhví odkud. Zvolna klonila hlavu, ruce a nohy jí umdlévaly i usnula přede dveřmi. Ve spaní se jí chvělo obnažené tělo, ústa se pohybovala a mluvila nesrozumitelná slova . . . V ruce tiskla korunu.

Tak nastoupila Pavla svoji cestu.

Evgenij Čirikov:

POKROK.

Přeložil *V. Červinka.*

Což, Pavle Vasiljiči, proč bychom i my nemohli něco vystavovat?"

— „Jak to — vystavovat?"

— „Nu, velmi jednoduše: výstavku uspořádat, třeba nevelkou . . . Nenosíme přec už lýkových střevíců . . . Nesmíme zůstávat pozadu . . ."

— „Nu a jakou — umělecko-průmyslovou? — zeptal se s nádechem ironie Pavel Vasiljevič.

— „Ach nikoli . . . Jaké pak umění! Hospodářskou — — V gubernii je mnoho statkářů, jsou i vzorná hospodářství . . . U vás, na příklad . . . A hlavně, nějak přec musíme o sobě dáti vědět? Takhle po celý věk o nás svět nezví. Jinde lidé se starají, mají všelijaké dráhy a jiný pokrok, a u nás? — jak bylo za onoho času, tak je i dnes . . . A jsem už třetí čtyřletí městským starostou a žádného pokroku nevidím . . . A proč? Povím vám. Zajel jsem jednou do Petrohradu. Představím se: starosta, povídám, města Truščobinska . . . Dívají se na mě, oči vyvalili zrovna jakoby o tom městě byli jakživi neslyšeli . . . Odbočku, povídám, bychom potřebovali! Abychom se pokroku trochu přiblížili . . . A oni na to: jakou pak tam odbočku? K čemu? Nemáte co vozit . . .

A proč to všecko? Sedíme — a ani živý duch o nás nezví!"

„Ba ano" — zádumčivě pronesl Pavel Vasiljevič, vypouštěje z pod vousů oblak tabáčného dýmu. „Snahy naše o zřízení odbočky dráhy pohořely . . . Nos jsme dostali . . ."

— „A byla by Vám dobrá - a? . . Váš statek zrovna by byl u dráhy . . . Sedneš a din-din-dinffffú- a jedeš! Za dvě, za tři hodiny jsi doma, u zákonité manželky. Che-che-che! . . ."

— „Hm, ba a-áno . . ."

— „Chléb do břicha sám nevjede, Pavle Vasiljiči . . . Sami se musíme starati. Tak je to i s pokrokem! . . . Musíš ho za chvost popadnout, a ještě se starati, aby ti nevyklouzl! . . . Che-che-che! . . ."

Starosta města plácl předsedu zemstva po koleně a zasmál se oním sytým smíchem, trochu samolibým, trochu sebevědomým, jakým se smávají taškářští, břichatí kupčíci.

Oba besedníci seděli ve skrytém koutku veřejného sadu, poblíž oživeného, jasně osvětleného restaurantu, stápějícího se v zeleni, jenž se teď zdál býti jakýmsi fantastickým zámkem z pohádky, chrámem Bakchovým . . . Smích, hovor, třaskání billardových koulí, bouchání zátek, cinkot příborů, rachocení nádobí, orchestrion — — jaká to divoká směsice zvuků zaznívala z otevřených, v temné noci oslnivě zářících oken restaurantu . . .

Hustá živá zeď z akátových keřů zakrývala jediný zelený stolek a nízkou lavičku. Zde při růžové svítilně, za lahví portského vína, cítili se oba besedníci velmi dobře, volně a útulně.

. . Zvědavé oči obecenstva nepronikaly hustou stěnou akátu a při tom zde bylo překrásně slyšeti orkestr vojenské kapely, která každou půl hodinu hrála buď polku či valčík, nebo úryvky z opery „Život za cara" . . .

— „A vy jste myslil, že pokrok vám sám do úst přiletí? . . . Pořídíme výstavečku, a na nocležní domek. Co už vy jste se nahostil agronomů . . , Co jen toho o vás napsali?! A ať píší . . . Ať uvidí a poznají, ať na nás pamatují!"

— „Ale zemstvo je v úzkých . . . — Sám víte, jak v našem rozpočtu se pociťuje neúroda, nedostatek píce . . ."

— „Eh, hlouposti! . . Bůh dá den, dá i peníze. Che-che-che. Kážete, abych vám ještě nalil?"

— „Nalívejte! . . ."

Přifuknuvše si, oba besedníci vypili po hltu vína a okoušeli . . .

— „Jako by bylo poněkud nakyslé?"

— „Ano . . . zdá se . . . Počítejme, Pavle Vasiljeviči! . . Město samo dá patnáct, dvacet tisíc . . . Za město ručím já! . . Nu a zemstvo — ať dá pět tisíc! . . A bude —. Teď příjem od vystavovatelů, za vstupní lístky . . . možná i malý restaurant postavíme, takový útulný, veseloučký . . . Che-che-che!

(Pokračování).

Digitized by Google

F. V. Krejčí:

CIZÍ SLOVA.

Dáte-li nestudovanému čtenáři, zvyklému jen četbě beletrie, populárních spisů a novin, k přečtení literární studii, essay nebo referát o umění, vrátí vám to s poznámkou: Pěkné, jen tam nemá být tolik cizích slov!

Nic neleží více na snadě než usuzovat z toho, že cizí slova jsou hlavní překážkou, jež odvrací širší vrstvy od těžší četby a než-li činit výtky spisovatelům. Jsou výtky ty vždy zasloužený? Je možno žádat na spisovatelích, aby neužívali cizích slov? Přemýšlejme o tom trochu.

Věc je složitější než se zdá. Ti, kteří horlí proti cizím slovům, mají v podstatě pravdu. Píšu-li pro Čechy českým jazykem, je přirozeno, že čtenáři mají právo žádat, abych užíval jen slov z tohoto jazyka. Snad nebudou číst české knihy se slovníkem v ruce? Může-liž být požadavku samozřejmějšího? Ovšem. Ale je ve světě mnoho věcí samozřejmých a přece se lidé do smrti o ně nedohodnou. Co prosté mysli zdá se velmi jednoduchým, je ve skutečnosti spletilým. Konec konců nerozhoduje tu, má-li naprostou pravdu ta strana či ona, nýbrž vše záleží na odstínu a stupni. Ne v tom kdo má pravdu, ale do které míry kdo má pravdu.

Tak jest tomu i s touto prožluklou otázkou cizích slov. Samozřejmý požadavek, že k Čechům má se mluviti jen českými slovy, je přese všecku tu samozřejmost hrozně nespravedlivý, naivní, nepočítající se skutečnostmi duševního života.

Jakoby spisovatelé užívali cizích slov z ďábelské zlomyslnosti, aby ubohého lidového čtenáře krutě potrápili! Jakoby jich neužívali proto, že český slovník všude nestačí a že jsou slova původu cizího, ale významu mezinárodního, jež byla pojata do všech jazyků na světě! Prohlížím, co jsem až dosud tu napsal a vidím hned v hořejších řádcích taková slova: literární, populární, studie, referát, essay. Kdo ví, kterými českými výrazy je nahradit, nechť mi poradí a slibuji že těchto cizích nikdy už neužiji. Ale prozatím nevím jak je přeložit a nikdy bych se o to ani nepokoušel, neboť jsem přesvědčen, že myšlení o literatuře a umění potřebuje jistou zásobu výrazů mezinárodně platných, po celém světě užívaných a odpovídajících jistým všeobecným pojmům, kolem nichž všecko toto myšlení se točí.

Cizích slov užíváme tedy především z nutnosti, z nezbytnosti, z nedostatku českých i konečně z poznání, že pro jisté představy netřeba ani hledati českého slova, poněvadž by se ono s nimi tak nekrylo, jak se kryje cizí, všeobecným užíváním zdomácnělé. Zkuste na příklad zčeštit slovo „elegance“. Každý český výraz byl by pro ně hrubý, poněvadž by naznačoval jen v neurčitých rysech obsah této představy, ale nevyjádřil by osobitý její odstín.

Jsou ovšem spisovatelé, na něž čtenáři mají právo se rozhořčovat, spisovatelé, u nichž záliba v cizích slovech je přímo organickou vadou duševního ústrojí. Buď jsou tak cizí duchu mateřštiny, že nedovedou myslit než pomocí cizích výrazů a píšou je proto, že jim čeští vůbec nenapadají. Anebo úsilovně hledají cizí výraz proto, že se jim české slovo zdá málo zvučné, málo skvělé, málo zajímavé. Tím dávají však jen špatné vysvědčení svému vkusu a svému umění, neboť od toho je právě umělec, aby slovům otřelým, šedivým a střízlivým dal nový krásný zvuk a vyvodil z nich tóny neznámé dosud hudby. — Většina lidí stěžujících si na cizí slova nerozuměla by obsahu čteného snad i kdyby byl psán tou nejčeštější češtinou. Nejsou snad zvyklí přemýšlet způsobem tak složitým a pronikavým, jak spisovatel na nich žádá, nepřinášejí si nezbytnou k tomu míru vědomostí a přesných pojmů a unavuje-li je pak četba a zdá-li se jim těžkou, co pohodlnějšího než svésti to na cizí slova?

Znám to ze zkušenosti. Slýchal jsem takové povzdechy: „kdo pak má tomu rozumět, když je to samé cizí slovo!“ prohlédl jsem knihu a nenalezl jsem v ní jiných slov než asi jako jsou: realism, subjektivní, antika, synthesa a p. Nu ano, ale jak chce rozumět obsahu úvah o umění, kdo nezná smyslu těchto slov? Tu není na spisovateli, aby slova mermomocí zčeštoval, ale je na čtenáři, aby si hleděl osvojit nejprve míru znalostí, pojmů a výrazů, bez nichž nelze vůbec jednat o kulturních věcech a jejich vztazích. Koho zarazí slovo „realism“ nebo „antika“, nestane se to proto, že by nerozuměl jen slovu, ale je to znamením, že chybí mu vůbec pojem, jejž s tímto slovem nerozlučně sdružujeme. Tak jako každý, kdo chce číst knihu o chemii, elektrotechnice nebo medicině musí předem znáti určitou zásobu termínů, ve vědě té užívaných a v celém světě přijatých, musí i ten kdo se odváží na půdu myšlének o literatuře a o umění, věděti jakými výrazy označují se různé směry, pojmy, hlediska, duševní stavy a kulturní období.

Namítne se, že lid nemá příležitosti tomu se naučit. Svatá pravda! Ve školách se tomu neučí, příruček ani učebnic, které by jej přístupným a poutavým způsobem uváděly na pole složitějších útvarů kulturních, není, anebo jsou-li, lid o nich neví. Svatá pravda, pravím ještě jednou. Je nanejvýš potřebí vzdělávat lid v tomto směru populárními spisy, výklady, přednáškami a působiti zejména na školu, aby do svých učebných plánů pojala základní pojmy esthetiky, hlavní obrysy kulturních dějin a aby nepropouštěla žáky do života bez znalosti některých nejdůležitějších cizích slov, která v řeči naší zdomácněla a bez jejichž znalosti nelze knihy vyšší úrovně vzít do ruky. Ale to vše je už

Digitized by Google

něco zcela jiného a nikterak z toho nenásleduje, že by spisovatelé neměli užívati cizích slov. Ovšem, že jim v zájmu širokých vrstev budeme povděčni, omezí-li jejich užívání na míru co nejmenší.

* * *

Edmond de Goncourt: HEREČKA FAUSTINOVÁ. Román. Přeložil J. Skalák. Nákladem Hejdy a Tučka. — Bratři Jules a Eduard de Goncout jsou vedle Zoly přední tvůrcové a mistři moderního francouzského románu naturalistického. Kdežto však Zola maloval celá prostředí společenská lapidárními rysy a projevoval větší smysl pro mohutnost celku než-li pro propracovanost detailů, jest u Goncourtův detail vše. Jejich umění je jemné a křehké jako drahocenná práce z porcelánu. Zachycují svými citlivými nervy a malířským okem jednotlivé scény a chvíle z moderního života a podávají je v krátkých, samostatných kapitolách slohem velmi odstíněným, náladovým, arabeskovitě zapleteným. Čtouce jejich romány, cítíme biti samu tepnu života a sledujeme s rozkoší a účastí každý záchvěv nálady v nitru postav, autory těmito studovaných. Pravím výslovně studovaných, neboť osoby Goncourtových románů nejsou běžní románoví hrdinové, nýbrž jsou to látky k studiím. Takových románů napsali oba bratři společně celou řadu a téměř všecky jsou již do češtiny přeloženy. Po smrti Julesově pokračoval starší Edmond ve svém životním díle sám a z románů, jichž on sám jest autorem, je „Herečka Faustinová" bez odporu nejzajímavější. Je to studie veliké pařížské herečky, jejího života, vlastností a zvyků, všeho toho, co ji odlišuje od jiných žen a co dodává zvláštního rázu jejímu cítění a karakteru. Čtouce tento román, nebloudíme říšemi básnických výmyslů. Nikoliv, procházíme skutečnou Paříží, zákulisím jejích divadel, boudoiry jejich hereček, vším tím, co tvoří půvab i špínu divadelního života. Sledujeme existenci velké umělkyně z nejintimnější blízkosti, škoda ovšem že jen v porůzných chvílích a jednotlivých momentech a ne v hlavních liniích jeho toku. Toť slabá stránka Goncourtových románů; všeko skvostné toto umění postřehu a stylu věnováno je podrobnostem, ale skladba celku tím trpí. Ale je to opravdové a veliké umění a dlužno jen si přáti, aby i u nás co nejvíce čtenářů učilo se je oceňovat.

KNIHY DOBRÝCH AUTORŮ jmenuje se nová knihovna překladová, již vydává Kamilla Neumannová (Praha-Olšany 45). — Podniků, seznamujících nás s pracemi vynikajících romanopisců a myslitelů moderních, měli jsme u nás už dost, některé však upadají jakostí anebo hynou nedostatkem čtenářů. Nový tento podnik vstupuje do světa velmi zmužile a zdá se, že mu bude přát štěstí. Zamlouvá se tím, že vybírá knihy myšlénkově silné a umělecky cenné a pak i pěknou úpravou. Jsou-li však jeho „dobří autoři" právě spisovateli pro široké vrstvy, zůstává ovšem pochybno. Až dosud vydány byly tři svazky: Paula Adama „Listy z Malajska", „Malý Jeník" od Frederka van Eedena a Przybyszewského „Malstrom". Z těch nejlépe lze doporučiti knihu Eedenovu. Holandský spisovatel dává v „Malém Jeníkovi" blouditi čistému dětskému srdci ve světě fantastických kouzel přírody a snů, líčených barvami neobyčejně sytými a čarovnými. Hluboká idea tají se v hloubi této knihy, jako skvoucí krůpěj v kalichu vzácného květu, ale vše jest podáno tak prostě a sladce, že vypravování toto může čísti každé probudilejší dítě. — „Listy z Malajska" jsou pokud o sociální utopii, v němž zejména úprava pohlavních poměrů hraje důležitou roli. Autor demonstruje tu myšlenku, že lidé, kdyby v bujných orgiích dali občas co nejsvobodněji vybouřiti svým pudům, zbavili by se na ostatní čas tím lépe ostnu smyslnosti a mohli by nerušeněji pracovat na abstraktních polích spekulace a vědy. I po jinych stránkách podává obraz anarchistického státu, jejž fantasie francouzského básníka zbudovala v nitru ostrova Borneo, lecos zajímavého. — „Malstrom" jest poslední díl románové trilogie „Ecce Homo", kterouž si známý spisovatel, dnes píšící jen svou polskou mateřštinou, dobyl před lety vyvikajícího místa v německém románě. Jest to dokument dekadentních nálad a chorobných stavů nervů i svědomí. „Malstrom" jest jak známo mořský vír poblíž břehů severního Norvéžska, před jehož hrůzami blednou plavci děsem. Titul tento je pro knihu Przybyszewského vhodný, mozky lidí točí se v ní vskutku jako v šíleném víru a propadají zkáze. Przybyszewský vládne podivuhodnou silou a žárem mluvy a fantasie jeho je plna příšerných vidin. — Pro další svazky připravuje zmíněná knihovna překlady z Descavesa, Mirbeaua, Stefanyka, Multantuliho, Wildea, Tailhade, Nietzschea a j.

Divadlo.

Řídí: *Otakar Theer.*

NÁRODNÍ DIVADLO: Friedrich Schiller: Marie Stuartovna. Truchlohra o 5 dějstvích. Přeložil Ladislav Quis. Režisér Jaroslav Kvapil. Stoleté výročí Schillerova úmrtí oslaveno bylo na Národním Divadle provozováním jeho truchlohry „Marie Stuartovna". Kus sám spadá dobou svého vzniku do r. 1801, tvoře jaksi střed mezi prvou periodou Schillerovy dramatické činnosti, v niž vznikli „Loupežnici", „Fiesko", „Úklady a láska a „Don Karlos" a druhou, již náleží „Valdštýn" (provozován 1800) „Panna Orleanská", „Nevěsta messinská", „Vilém Tell" a „Demetrius". Byť i byste neznali chronologického pořadu v němž zmíněná díla byla vytvořena, poznáte, při ohledání jen poněkud pozornějším, velice snadně patří-li ten či onen kus první či druhé periodě dramatické tvorby našeho básníka. První z nich je vyznačena prudkým mladickým zanícením, tendenční bojovností, citovým, politickým i filosofickým horováním, jež nezřídka přechází v pathos ne právě plného zvuku. Druhá, kterou od prvé dělí deset let práce, v nichž se Schiller obíral vážně filosofií a historií, ukazuje nám vzhled mnohem klidnější ale zároveň vyzrálejší, nemá do sebe sice tolik lyrického vzmachu, je však za to tím bohatější v kresbě a v celé dramatické komposici jednotlivých her. Mnohým u nás je Schiller toliko Schillerem prvé doby, Schillerem mladým a romantickým. Pokud se mne týče, dávám přednost Schillerovi druhé periody, obdivuji se tu jeho tvůrčí objektivitě, jeho dramatickému mistrovství, ale ještě více žasnu nad obdivuhodnou svěžestí tohoto ducha, který, přes tolikaletou vědeckou práci, nejen že nedal v sobě utlumiti svoji prvotní lyrickou jiskru, nýbrž naopak ji dodal ještě hlubšího a mohutnějšího svitu. — „Marie Stuartovna" je tragedií odsouzené škotské královny. Pravím výslovně odsouzené, neboť již na začátku prvého aktu je rozsudek nad ní vynesen a jedná se toliko o to, kterak to provésti, aby sokyně její, Alžběta anglická, která ji drží v žaláři, podepsala rozsudek aniž by uvrhla na sebe pohanu ukrutnosti. Truchlohra nemá přesně vzato žádného děje, neboť čím je, dějově, těch několik chvil, které dělí Marii Stuartovnu od vynesení rozsudku, jeho podepsání a provedení? Čím je, dějově, láska mladého Mortimera, který se pokusí vysvoboditi královnu, nalézající se takřka na stupních popraviště? Jakou dějovou látku poskytuje vám schůzka obou královen? Ne, neděje se tu skoro nic a přece jak to vše žije, jak je to plno dramatického tepu, jak je posluchač uchycen a přiveden do napjetí! „Marie Stuartovna" — až na poslední 5. akt, (přípravy ku smrti a smrt nešťastné královny), který je dosti hrubě vypočítán na slzy obecenstva — má právě v této nedějovosti a přece jen neobyčejném dramatickém účinu svoji zvláštní uměleckou cenu. Ovšem faktury hry

Digitized by Google

je tu a tam poněkud zastaralá, jednotlivé effekty, jež v době, kdy je Schiller koncipoval, působily svojí novostí, zdají se nám dnes sevšednělými a nepůsobivými. Ale přes to, s jakou silou jsou tu vykresleny jednotlivé postavy, s jak neodolatelnou vervou jsou provedeny a procítěny, s jak živým uměním jsou vrženy do hybného života na scéně! Marie Stuartovna ukázala, že Schiller sestaral daleko méně než by se myslilo. Lze se mnohému od něho přiučit. Přál bych si, abychom na „Národním Divadle" spatřili co nejdříve jiný jeho kus, především mohutnou tragedii Valdštýnskou. — Titulní role připadla pí Kvapilové, která ji vyzdobila vším co sladce bolestného je v této královské postavě. Alžbětu anglickou hrála živě a výstižně pí. Laudová, Mortimera p. Vojan, Leicestra p. Vávra, Burleigha p. Želenský, Pauleta p. Steinsberg.

* * *

URANIE: Lothar Suchý: Sláva. Drama o třech dějstvích. (Péčí „Kruhu českých spisovatelů".) První akt odehrává se nad mrtvolou zemřelého spisovatele Bárty. Jeho přítel Miloš Krása přichází sem z premiery svého dramatu, které právě tohoto večera docílilo rozhodného úspěchu. Ale z jeho rozpaků tušíte hned, že drama není jeho vlastní, nýbrž, že je tajně uzmul nebožtíkovi. A od toho okamžiku lze se vám dohádat jaký bude asi další vývin dramatu p. Suchého. Vytušíte lehce, že ve druhém aktu se dostaví hryzení svědomí u nepoctivého spisovatele, a ve třetím odplata za jeho nepoctivost. A vskutku se nesklamete. Je tomu tak jak jste očekávali, takořka na puntík. A dodávám také hned, je tomu tak v banální formě, která vás překvapí otřelostí svých efektů a až překvapující prostotou životního názoru autorova. Nechci popírati, že p. Suchý si osvojil jisté mechanické schopnosti v ovládání jeviště. Přiznávám mu to plně. Ale zdá se mi zároveň, že p. Suchému — posud aspoň — schází pravý dramatický nerv. Jeho drama je ryze vnější a jeho postavy při vší té průměrnosti situací, o níž jsem se zmínil výše, připadají vám přece jen nepravdivými. Nechci rozhodovati do budoucnosti o dramatickém talentu p. Suchého. Prozatím jsou mi jeho básně mnohem milejší, než jeho divadelní kusy. Hráno bylo s chutí. *O. Theer.*

PRAŽSKÁ KRONIKA.

(PRAHA V KVĚTNU.)

Zachytit alespoň v stručných rysech obrázky současné Prahy bude cílem těchto článečků. Všední i mimořádné zjevy v životě obyvatelstva, tu a tam příznačné pro svoji dobu postavy jednotlivců či celé řady jich v jedno semknuté, zevní vzhled i vnitřní převraty ve vývoji města budou předmětem pozornosti v této rubrice. I současník snad najde zde tu a tam ne-li něco nového pro sebe, tož jistě kousek zajímavosti, moha srovnávati svá vlastní pozorování. Jednou po čase přijde snad každému vhod poohlédnouti se trochu zpět a osvěžiti vzpomínku či nalézti poučení v minulém, tím zapomínanějším, čím všednějším se nám zdá nyní.

* * *

Květen v Praze začínal vždy ve znamení obvyklé ranní vycházky do Královské Obory. Do „Stromovky" říkal ode dávna pravý, starousedlý Pražan, který v den 1. května snad jedinkráte v roce, výminečně vstával hodně časně, aby mohl při hlučné hudbě, ve svěžím vzduchu svěžího, právě vypučevšího sadu vítati krásy rozvilého jara.

Méně příjemným byl a jest Pražanům 1. máj, den lásky a idylické radosti z přírody, potud, že zapsán jest mezi čtyři hlavní svátky pánů domácích. Činže, výpovědi z bytů a stěhování s tímto datem, jsou nerozlučně spojený. Kolébavé ohromné vozy nábytkové i menší vozíky a kárky trčící nohami stolů a židlic, korunované uzly peřin a provázené nosiči obvazů, zrcadel, lamp, kanárků a jiných podobných křehčích součástek nábytkových — jsou příznačným zjevem ulic pražských i předměstských v prvé polovice krásného měsíce května.

Tentokráte nebylo viděti podobných průvodů v prvý den měsíce. Lehce zamlžené ulice prozářené ranním sluncem, ulice byly tišší než jindy. Jen občas zahučel vůz elektrické dráhy, volným tempem přehrčela drožka. Klapot a rachot nákladních vozů, pražských ranních budíčků sotva bylo slyšeti. Jen tu a tam se ozval. Obrátil pozornost chodců k osamělým povozům, které i na pohled byly nápadny. Koně ozdobeni rudými papírovými stuhami, kočí za kloboukem rudé lístky s viditelným nápisem „Vyrovnání". To proto, že zahájena právě stávka kočí pražských a předměstských povozníků. Jen ti kočí, kteří uvedeným odznakem ohlašovali, že zaměstnavatelé jich přistoupili na položené požadavky mzdové, mohli se odvážiti jízdy. Na několika místech byli zastaveni kočí, kteří se zpronevěřili na ujednané solidaritě. Zde převržen vůz, tam přeřezány postroje koní — pravidelně vždy kočí rozhořčenými svými soudruhy ztrestán tu více, tu méně citelně. Ovšem při známé, příslovečné dobromyslnosti a mírnosti našeho lidu takové případy svépomoci a udržování bázně stavovské omezily se na nejmenší míru i nejmírnější formu. Činní účastníci většinou byli ihned zadrženi orgány policejními, kteří ten den měli mimořádnou hotovost. Na důležitých tepnách dopravy od časného rána přejížděli jízdní policisté a obvyklé hlídky policistů pěších zdvoj- i ztrojnásobeny.

V této mimořádné ač dosti zvyklé zdobě svých ulic zůstala Praha 1. máje po celý takřka den. Výroční hromadný projev zástupů sdružení sociálně-demokratických od let již dává ráz tomuto dni a proto ona mimořádná opatření. Nejsou, pravda, již daleko toho rozsahu i té povahy, jako v době, kdy májová slavnost proletariátu byla zavedena. Dnes, kdy tuhá disciplina ohromné organisace se osvědčila jako nejlepší záruka pořádku a míru a kdy mnoho strašáků se rozplynulo, někdejší opatření odpadla sama sebou.

Také letos minul 1. máj dělnictva — jak se mu stále říká více ze zvyku než po právu, poněvadž veřejná moc nevměsovala se do projevu.

Od rána oživeny ulice muži, ženami i dětmi ve svátečních šatech se zdobou rudého karafiátu. Málo kde jednotlivci, vždy celé hloučky neb rodiny scházeli se k manifestačním schůzím na Střeleckém ostrově a na Velkých Benátkách. K poledni všechny ty masy, ne již bataliony, ale celé pluky rudého karafiátu, vevalily se do ulic města, naplnili ji svým množstvím, svým zpěvem a voláním po žádaných právech i proti nepřátelským zřízením a stavům. Hesla sociální demokracie slyšelo měšťáctvo z dvaceti tisíců (nebylo-li právě tolik účastníků projevu, nescházely do nich ani tři tisíce) hrdel, čtlo je černým písmem na rudých štítech a štandartách nad masami vztyčených.

Přesně, jako dvě manevrující armády sráží se před polednem oba hlavní proudy na dolením konci Václavského náměstí a zvolna, jako hromový pist, takřka neprodyšně tlačí se čelo průvodu vzhůru k Museu. Tu a tam třepetá se nad hlavami chochol strážníka, napřed mezi zevlujícími doprovazeči celý štáb policejních úředníků i důstojníků stráže dělá uniformovanou stafáž. V slunném jasu poledním defiluje armáda mužů promísená ženami a dětmi. Přes ¾ hodiny trvá pochod. Dávno již za zpěvu a volání rozcházejí se přesně dle daného hesla manifestanti pod musejní rampou a od dola stále postupují nové čety. — — Přešly i ty a sloučen projev pražské sociální demokracie největší, jaký už dosud v Praze ukázala.

Digitized by Google

O týden později manifestuje organisace strany národně-sociální. V míře ovšem daleko menší, odpovídající okolnostem.

Současně, kdy proud národně sociálních manifestantů došel k Museu a zde po obvyklé řeči s rampy jeho promluvené se rozcházel, nahoře v Pantheonu, pod hlavní kopulí budovy shromáždění zástupců české vědy technické se svými hostmi spřátelených odborných kruhů zahraničních i z domácích kruhů oficielních oslavují 40letí Spolku českých architektů a inženýrů. Promlouvá tu předseda spolku čís. r. inž. Jahn slavnostní řeč — z níž vidíme ohromný, takřka zázračný pokrok lidského ducha ve vědě technické i její význam — prof. Velflík a pozdravují spolek jménem vlády místodržitel, jménem země nejvyšší maršálek a jménem hlavního města starosta pražský. Také manifestace práce, velké, vážné a úmorné!

A sotva uplyne týden, politické a samosprávné kruhy tonou v „oslavách" Lobkovicových.

Zajímavým pro nás bodem v jejich pořadu bylo v pondělí dne 15. t. m. konané otevření Gallerie moderního umění král. Českého. To, co dosud koupeno, umístěno prozatím ve třech sálech uměleckého pavilonu na výstavišti. Konečné splnění dávné kulturní potřeby českého národa událo se za okolností, které jsou známy a o nichž netřeba psáti. Rozdělení nové instituce mezi obě národnosti v zemi stalo se s ohledem na politické poměry; se zdatností uměleckou a významem umění obou stran úměrným není. Převaha českého umění jest zcela patrna.

Mezi tím co za přítomnosti ministra vyučování otevírána Gallerie, v její sousedství hlučel na výstavišti ruch výroční hospodářské výstavy. Díky této Praha udržuje si tradicionelní návštěvu hostí venkovských ve dnech svatojanských. Klerikální propaganda, která pod firmou „svatého" Jana Nepomuckého, po desítiletí dovedla týti z příchylnosti českého lidu ku Praze, rok od roku právě ve dnech svatojanských zaznamenávati může úbytek svého vlivu. Ráz církevnický z hromadných návštěv hlavního města v těchto dnech stírán jest vytrvale a postupně dobou a rostoucím uvědoměním lidu. Při ohňostroji na „svatého" Jana nikdo si už nevzpomene — lid jde na svoji výroční podívanou a zábavu, jíž mu možno s radostí přáti.

Dne 16. května, v době před svoláním sněmu zemského (18. t. m.) zahájeny veřejné projevy strany sociálně demokratické, která vnesla svůj odpor proti zamýšlené reformě zemského volebního řádu do ulic. Odpor rozhodný, nesený v mohutných liniích sociálně-demokratických projevů nemůže zůstati neslyšen. Schůze a po nich následující průvod na Václavské náměstí opakovaly se i následující neděle.

Zahájení sněmu stalo se dne 18. května. Bez zájmu veřejnosti, jak již vešlo ve zvyk.

Poslední dny v měsíci vyhraženy studentstvu k uspořádání velké slavnosti všestudentské. V předvečer slavnosti sehráli studenti-ochotníci slavnostní představení v „Uranii". Za pečlivé režije red. Kampra sehrány byly tři původní aktovky, (Fráňa Šrámek: Červen, J. Machen: Konec Dona Juana, J. E. Čeněk: Oslavná scéna), které při poměrně malé návštěvě doznaly slušný úspěch. — Nezůstane-li akademická naše mládež jen při ozdobné slupce, bude snad jednou všestudentských slavností v historii studentstva rádo vzpomenuto.

Pražan.

HLASY ČASOPISŮ O „PRAŽSKÉ LIDOVÉ REVUI".

„Zajímavý a velice slušný pokus o lidovou revui..."

„Naše Doba."

„Pražská Lidová Revue" jest nyní nejobsažnějším a nejlevnějším vzdělavacím časopisem českým..."

„Ženský Obzor" (revue čes. žen.)

„Přáli bychom tomuto měsíčníku, aby se udržel a došel pro svou láci hojného rozšíření. Starosvětská, licoměrně vlastenecká „Osvěta" bohužel pořád se ještě roztahuje po stolech intelligence... „Čas." 2. duben 1905.

„Pražská Lidová Revue" zasluhuje, aby byla čtena mezi dělnictvem nejen proto, že je zdařilým pokusem o poučování lidu ve formě revuelních článků, ale že je též řízena duchem rozhodně pokrokovým, sociálnímu v mnohém blízkým, tak že působení její na lid lze jen vítati..."

„Právo Lidu". 8. duben 1905.

„Pražská Lidová Revue" čís. 3., jež právě vyšla, překvapuje všeobecně svým bohatým, pečlivě vybraným obsahem. Nutno přiznati, že redakce listu tohoto je vzorně zařízena a úkol — poměrně nesnadný — poučovati lid formou revuelní v plné míře pochopila...."

„Pozor". 24. května 1905.

„Die neue Monatschrift, deren erste, soeben erschienene Nummer uns vorliegt, verfolgt den Zweck, erzieherisch und bildend auf die weitesten Leserkreise zu wirken und hnen um einen ausnehmend billigen Preis (die Revue erscheint monatlich in Heften zu 5—6 Druckbogen und kostet jährlich K 2·50) nicht allein eine gediegene Lektüre zu bieten, sondern sie auch über die wichtigsten zeitgemäszen Fragen und über die einzelnen aktuellen Erscheinungen auf allen Gebieten des Lebens verläszlich und leichtfaszlich zu informieren..."

„Politik". 9. březen 1905.

„Celkem třeba dle pravdy říci, že se nová revue šťastně uvedla a že je vzhledem ku svému objemu, opravdu velice laciná. Přejeme snaživému vydavatelstvu, aby dodělalo se úspěchův co největších..."

„Moravská Orlice". 3. březen 1905.

* * *

AMERIKA O „PRAŽSKÉ LIDOVÉ REVUI":

„Zmínil jsem se již o vydávání revui pro nejširší vrstvy lidové s bohatým obsahem. Také jsem pronesl domněnku, že redakce stěží vyhoví všemu, co v prospektu slibovala. Dne 1. března vyšlo první číslo a představuje se velmi pěkně. Obsah jeho je pestrý, zabírající všechny otázky kulturní a časové a je vedena duchem svobodomyslným. Předními přispívateli jsou: básník J. S. Machar, prof. Dr. Drtina, docent Dr. Babák, Dr. Živanský, samá jména, jež v českém světě mají dobrý zvuk. Zůstane-li redakce, vedením p. Jos. Pávka, věrna duchu prvního čísla a bude-li míti nadále na zřeteli prospěch vrstev lidových, bude „Pražská lidová revue" jedním z nejlepších poučných populárních časopisů českých..."

„Svornost", Chicago.

Maršnerovy šumivé limonádové bonbony

osvěžující líhuprostý nápoj s chutí jahodovou, třešňovou a mařinkou. Pravé jen s touto známkou.

Zázvorové pivo.

První česká akciová společnost **továren na orientálské cukrovinky a čokoládu**

na Král. Vinohradech (dř. A. Maršner), Praha, Václavské nám., Ferdinandova tř.

Digitized by Google

Letní novotiny pro pány

Sukna a modní látky pro pány. Hotové obleky a svrchníky z pravých anglických a brněnských látek. Vzorné práce a provedení.

Obleky pro pány	od zl. 10·50
Svrchníky pro pány	„ „ 11·—
Raglány	„ „ 12·50
Školní obleky pro hochy	„ „ 2·30
Svrchníky pro hochy	„ „ 5·—

Klobouky nejnovějších tvarů.

☛ Elegantní obuv pro pány a hochy. ☚

Letní novotiny pro dámy!

Dámské kostymy	od zl. 7·35 výše
Dámské žakety	„ „ 4·50 „
Dámské límce	„ „ 6·— „
Dámské bluzy	„ „ —·50 „
Dámské sukně	„ „ 2·75 „
Dívčí šatečky	„ „ 1·90 „
Dívčí školní obiečky	„ „ 4·50 „
Dívčí pláštičky	„ „ 2·65 „
Dívčí zástěrky	„ „ —·35 „

Dámské, dívčí a dětské zdobené klobouky.

Novotiny slunečníků

Elegantní dámskou, dívčí a dětskou

OBUV

v největším výběru, nejlevněji, o čemž se každý přesvědčiti račiž

v obchodním domě

J. NOVÁK,

v Praze II., Vodičkova ul.

Digitized by Google

Filiálka v Kolíně.

Akciový kapitál K 4,000.000·—, reservní fondy K 2,932.205·13.

Pražská úvěrní banka v Praze

OVOCNÁ ULICE číslo 17, ve vlastní budově doporučuje

Eskont směnek a devis.
Obstarává inkassa směnek tu- i cizozemských.
Výplaty na cizí místa.
Listy doporučující a akreditivy pro cestovní saisonu.
Obchod cukrem surovým.

své směnárni oddělení a bezpečnostní schránky
(Safes) pod vlastní uzávěrkou P. T. nájemců.
Bursovní rozkazy.
Obchodní a stavební úvěr. — Úvěr na základě postoupnných faktur.

Vklady na knížky při zúrokování
4%, případně 3¾%,
na pokladniční poukázky
při zúrokování dle výpovědi 3½, 3⅝, 3¼, 4%
na běžný dle dohodnutí.

Prodej vlastního hnědého uhlí (sklad na Smíchově, Buštěhr. nádraží). Prodejna uhlí v Ústí n. Labem.

Filiálka v Olomouci.

ZASLALI JSTE JIŽ PŘEDPLATNÉ NA „PRAŽSKOU LIDOVOU REVUI“, KTERÉ OBNÁŠÍ CELOROČNĚ

POUZE KORUN 2·50

NĚKOLIK TISÍC ODBĚRATELŮ

KTEŘÍ PONECHALI SI VŠECHNA ČÍSLA, NEUZNALI DOSUD ZA POVINNOST VYROVNATI ADMINISTRACI PŘEDPLATNÉ!

ČTĚTE A ROZŠIŘUJTE NEJOBSAŽNĚJŠÍ A NEJLEVNĚJŠÍ VZDĚLAVACÍ ČASOPIS

‚PRAŽSKOU LIDOVOU REVUI‘.

VÝROBA A ZAŘIZOVÁNÍ TELEFONŮ, TELEGRAFŮ, ELEKTRICKÝCH HODIN PRO RŮZNÉ ÚČELY A HROMOSVODŮ

Telefon č. 2464

FRANT. SCHOLLE,

mechanik V PRAZE,
Václavské nám. č. 18.

Česká průmyslová banka v Praze, Příkopy 35

Expositura Praha-VIII. (Libeň). Filiálky v Brně a v Mladé Boleslavi.

Poskytuje **hypoteční zápůjčky** na nemovitosti, sloužící k účelům průmyslovým a obchodním, jakož i **úvěry obchodní všeho druhu.**
FINANCUJE PRŮMYSLOVÉ ZÁVODY.
Kupuje a prodává **renty, zástavní listy, akcie, losy, valuty a mince.** — Sprostředkuje koupi a prodej akcií **cukrovarských, pivovarských** a j., které nejsou na burse znamenány. — Provádí veškeré obchody **bankovní, bursovní, směnárenské.**

K výhodnému **uložení kapitálu** doporučuje na
4½%: **vlastní bankovní dlužní úpisy,** vydané na základě pohledávek hypotečně zjištěných dle zákonných zásad o pupilární jistotě;
4%: **vkladní knížky** do obnosu K 2000·—;
3¾%: **pokladniční poukázky** (o 30denní výpovědi), neb **vkladní knížky** na obnosy vyšší K 2000·—;
3½%: **pokladniční poukázky** (o 8denní výpovědi.
Vkladní účty dle trvajících peněžních poměrů.

Komisionářský prodej surového cukru, železářských výrobků, vápna, ledku, tuku a uhlí.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Josef Pávek. — Tiskem Šnajdra a Janáčka v Kladně.

Digitized by Google

ČÍSLO 5. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

ČERVENEC Redakce a administrace: Václavské nám. 17. R. 1905

Prof. dr. Antonín Veselý:

BOJ PROTI TUBERKULOSE.

Od několika let vede se po celém vzdělaném světě promyšlený a cíle vědomý boj proti tuberkulose jako nemoci nakažlivé a po výtce nemoci lidové. Lidovou nemocí nazvána byla tuberkulosa proto, poněvadž největší počet obětí vybírá si mezi pracujícím lidem. Zjištěno bylo výpočty, že z dělníků do věku 30 let, zaměstnaných v průmyslových závodech, více než polovina stává se pro tuberkulosu nezpůsobilou k práci; z dvou úmrtí v těchto kruzích připadá jedno na tuberkulosu. Tuberkulosa neušetřuje sice návštěvou svoji ani vrstvy zámožnější, dokonce vdere se i do paláců královských, ale největší počet obětí přece jen dodává chudý, tělesně zmořený, špatně živený lid. Tuberkulosa jest nemocí bídy, rodí se z nečistoty a špíny: hnízdí hlavně v bytech tmavých a vlhkých, v bytech kam za celý rok nevnikne přímý paprslek sluneční, kam z venku sotva zavěje proud svěžího, čistého vzduchu a kde následkem toho zárodky tuberkulosy — zvláštní bacilly — nejlepší podmínky k svému živoření nacházejí.

Ačkoliv nakažlivost tuberkulosy byla lékaři dávno tušena, ba i samým lidem správně vypozorována, přece vědecký důkaz nakažlivosti její zůstaven byl teprv novější době a sice byl to Villemin v Paříži, který r. 1865 prvý přenesl tuberkulosu z člověka na zvíře a byl to Koch, který r. 1882 objevil vlastního původce tuberkulosy lidské, zvláštní malinkou tyčinku, tak zv. bacilla. Jakkoliv příčina choroby jest tedy již více než dvacet let známou, přece teprv nedávno přikročeno bylo k mezinárodní organisaci boje proti tuberkulose jako nemoci nakažlivé a sice utvořením zvláštní ligy, pomocí které roku 1902 zahájeno bylo soustavné, promyšlené tažení proti tuberkulose. Příčina, proč oproti jiným nemocem nakažlivým teprvé tak pozdě došlo k ochranným opatřením proti tuberkulose, spočívá jednak v tom, že poměry, za nichž nákaza z člověka na člověka se přenáší, nebyly do nedávna ještě dobře známy. Vždyť na př. otázka přenosnosti tuberkulosy zvířecí na člověka ještě před krátkým časem znovu stala se předmětem vědeckých sporů. Poměry, za nichž u člověka přechází k nákaze, k prvním projevům nemoci a pak k delšímu nebo kratšímu živoření jsou totiž velmi spletité a nestejné. Kdyby s tuberkulosou bylo tomu tak, jako s jinými nakažlivými chorobami, jako na př. se skvrnitým tyfem, dýmějovým morem, cholerou, postačilo by k tomu prosté zakročení úřadů, spočívající v přísném provedení mezinárodně smluvených ochranných opatření zdravotních, aby hnízdo nákazy hned v počátku epidemie bylo zničeno a nákaza na nepatrné místo a nepatrný počet osob byla ohraničena. Jak známo úspěch ochranných opatření oněch v první řadě závisí od toho, jestli první vyskytnuvší se případy zmíněných chorob v čas byly poznány a přísně osamotněny, isolovány, t. j. veškerý styk jejich se zevním světem zamezen. S tuberkulosou jest to však jiná věc. Ta k nám nepřichází z ciziny přes hranice, ta jest neustále mezi námi; první případy tuberkulosy nelze ani tak dobře isolovati, jelikož nemocní ještě jsou schopni vykonávati své povolání, mnohdy až do smrtného konce choroby. Konečně my ani dobře nevíme, kdy a kde jsme se tuberkulosou nakazili. Neznáme ani, jakého času potřebuje nákaza ke svému líhnutí — k tak zv. inkubaci — v těle nakaženém, než-li se objeví první příznaky nemoci. Mnohdy nemocný již dávno rozsívá chrchlem svým nákazu kolem sebe, nežli se přijde na to, že trpí tuberku-

Digitized by Google

losou. Není také do dnes povinného oznamování každého případu tuberkulosy k vědomí zdravotních úřadů. Až dosud onemocnění tuberkulosou považovalo se za věc soukromou postiženého. Také v tom, že nebylo a hned také asi ještě nebude spásonosného léku proti tuberkulose, který by hnízdo nákazy v těle zničil a nákazu na nepatrné místo ohraničil, spočívalo, že se proti tuberkulose nic nedělo; zdálo se, že jsme proti ní úplně bezmocni. Obrat začíná však od té chvíle, kdy vypozorovalo se, že se tuberkulosa v ojedinělých případech hojí a sice zejména u těch osob, které v nejpříznivějších podmínkách životních a zdravotních se nalézají. Vypozorovalo se, že dlouhým pobytem na svěžím, čistém vzduchu, na horách za přiměřeně zvýšené výživy a náležité životosprávy tuberkulosa nepříliš pokročilá zhojiti se může.

Z tohoto poznání vzalo původ léčení tuberkulosou nemocných ve zvláštních horských léčebnách, t. zv. sanatoriích, umístěných poblíže vonných hvozdů, v budovách postavených na výsluní a tedy k jihu otevřených a proti severu chráněných. Z poznání léčebných úspěchů dosažených v sanatoriích vyklíčila naděje, že snad tímto způsobem dalo by se s úspěchem tuberkulose čeliti. Avšak prosté, střízlivé úvahy početní záhy ukázaly, že dobrodiní sanatorií dostati se může pouze zlomku souchotinářů, jelikož všechny prostředky — byť i se sešly hojně — jež k účelům stavby a udržování sanatorií poskytly stát, země, obce, dobročinné společnosti a bohatí jednotlivci, prostě nestačily, aby mohlo býti vybudováno tolik sanatorií, kolik jich jest třeba. Počítáme-li na př., že v Praze — bez předměstí — rok co rok žije na 4000 tuberkulosních lidí mezi námi, bylo by k umístění jich v sanatoriích na účet obce potřeba nejméně 5 sanatorií po 200 postelích a to museli by se všichni nemocní ještě do roka čtyřikráte vyměniti, aby všichni na řadu přišli. Tříměsíční pobyt v sanatoriu může však jen stačiti nanejvýš k zlepšení choroby a to ještě v nejpříznivějších případech, nikoliv však k jejímu zhojení, k tomu potřeba jest aspoň doby dvou, po případě tří let. Při nedostatku sanatorií jest tříměsíční směňování nemocných vynuceno pouze návalem hlásících se nových nemocných. Počítáme-li tedy k zhojení tuberkulosy dvouletý pobyt v sanatoriu za nutný, muselo by pro nemocné z Prahy sanatorií býti zajisté více nežli 5 a sice aspoň 40. Počítáme-li náklad na zbudování a vydržování jednoho sanatoria o 200 postelích, na jednu postel pouze 5000 K, přišlo by jedno sanatorium na 1 milion korun ročně a tedy rozpočet Prahy musel by býti zatížen nejméně o 40 milionů korun více. To jsou číslice, které ihned vylučují jakékoliv zdání, že by se tento způsob boje proti tuberkulose t. j. pomocí sanatorií mohl kdy v takovém rozsahu uskutečniti.

Tato jednoduchá úvaha vede k tomu, že nutno hledati tedy jiné cesty, na nichž by kynulo více úspěchů. Jedna cesta taková zdá se býti již nalezena a sice v zakládání zvláštních výpomocných stanic čili tak zv. dispensářů pro tuberkulosní, za něž u nás první s úspěchem zlomil kopí prof. Dr. Maixner. Jak známo, před několika dny otevřena byla také v Praze první podobná stanice a sice za spolupůsobení obce a českého pomocného zemského spolku pro nemocné plicními chorobami v království Českém. Stanice tato nalezá se v místnostech přiléhajících k Dienzenhoferovu letohrádku Americe v ulici u Karlova. Výpomocným stanicím připadl v boji proti tuberkulose významný úkol a sice úkol předních hlídek, neboť ony starají se o zjištění a a objevení skrytého nepřítele, t. j. ony vyhledávají nemocné tuberkulosou stižené v jich vlastních bytech a od té chvíle starají se o ně. Ve stanici zjišťuje se povaha nemoci, její rozsah a na to přijímá se nemocný v ochranu stanice. Za to, že nemocný dobrovolně přijímá na sebe povinnost říditi se pokyny ve stanici jemu danými, že dovoluje nad sebou právo dohledu, poskytuje se jemu dobrodiní v rozmanitém způsobu: dle potřeby opatřuje se jemu lepší byt, zdravotním podmínkám lépe vyhovující, v době zimní opatřuje se uhlím, poskytuje se jemu možnost desinfekce jeho chrchlů, šatstva i bytu a poskytuje se jemu — to nejdůležitější — vydatná a výživná strava. Působení stanic jest i v ohledu morálním vynikající: nemocný pozoruje, že se o něho přece jen někdo stará, že není tak opuštěn, že jsou přece jen dobří lidé na světě, kteří si na něho v bídě a nouzi jeho vzpoměli pomocí. Také výchovná úloha výpomocných stanic jest nemalé důležitosti; výpomocná stanice poučuje totiž své chráněnce slovem živým i tištěným, pomocí svých brožurek, tiskopisů, kterak si počínati mají, aby nákazu kolem sebe nešířili, kterak sebe i rodinu rozumně a podle zdravotních pravidel odchovati mají, aby nákaze s úspěchem vzdorovati mohli.

Výpomocnými stanicemi a sanatorii nejsou však vyčerpány všechny způsoby boje proti tuberkulose. Zbývají ještě prostředky, jež obyčejně odkazovány bývají do oboru působnosti zdravotních úřadů, obcí, země a státu. Jsou to: snahy směřující k ochraně dělnictva oproti tuberkulose dle jednotlivých druhů práce, k přizpůsobení pracoven a dílen

Digitized by Google

zdravotním podmínkám, k opatření levných, zdravých bytů, k ochraně dětí proti nákaze tuberkulosou ve škole, starost o jich zdravý tělesný vývoj, výcvik a otužení těla, starost o příležitost k oddechu na volném čistém vzduchu, péče o hry mládeže, zakládání ferialních kolonií, zakládání zotavovacích letních stanic přes den pro děti nedokrevné a slabé poblíže velkých měst, opatřování měst poctivým nefalšovaným mlékem, nefalšovanými potravinami, zásobování měst zdravou pitnou vodou, asanace nezdravých částí města a všechny ostatní novodobé zdravotní opravy, směřující k odchování silného, zdravého a zdatného pokolení. To všechno jsou úkoly přesahující síly jednotlivce, jednotlivých úřadů, jednotlivých společností, jednotlivých obcí. Jest tedy nemístno odkazovati je k splnění brzy jen tomuto, brzy jen onomu veřejnému činiteli. Všichni musíme přiložiti ruce k dílu, intelligence v první řadě. Sdružování, které osvědčilo se při odstraňování jiných sociálních nerovností a nespravedlností, i tu jest na místě. Nutno se spolčovati a v drobné práci spojenými silami spolupůsobiti.

Organisace společné práce dnes tu již jest a sice spolková. Mezinárodní liga proti tuberkulose opírá se o říšská sdružení spolků a tato skládají se zase ze spolků zemských. Není tu žádného tuhého zřízení, každý článek organisace má svoji autonomii, úplnou volnost v konání svém, úplnou samostatnost, jenom cíl jest společným — boj proti tuberkulose — a prostředky k potírání tuberkulosy jsou stejné: neochvějnost v předsevzatém, promyšleném konání, dobré srdce, láska k bližnímu a na konec ovšem také peníze. Kde se však sejdou za stejným cílem dobří lidé, tam sejdou se i potřebné peníze.

Tedy nikoliv sama obec, nikoliv sama země, nikoliv sám stát, nýbrž my všichni stejně jsme povinni konat úlohu spolubojovníků a plniti dané příkazy, jež věda ve spolku s lidumilností nám přikazuje jako dětem kultury.

Doc. dr. Břetislav Foustka:

ŽIVOUCNOST EVROPSKÉHO LIDSTVA.

Chceme-li posoudit vývoj nějakého národa, nepostačí ptát se jen, jaký je jeho pokrok rozumový, mravní, umělecký nebo hospodářský, sociální a technický, nýbrž dlužno si také uvědomit, jaký je jeho vývoj po stránce tělesné. Získalo evropské lidstvo něco v průběhu posledních staletí také ve svém životním pochodě? Takové otázky si ujasňovat je důležito zvláště proto, že poslední dobou velmi se rozšiřuje mínění, jakoby klesala průměrná tělesná zdatnost národů. Zvláště hlásají toto učení někteří novodarwinští myslitelé sociální, kteří tvrdí, že moderní lidstvo, a zvláště národové západoevropští upadají tělesně, a to proto, že prý moderní kultura svými vlivy kříží a zdržuje t. zv. přírodní výběr, jejž pokládají za nejhlavnějšího, ne-li výlučného činitele pokrokového. Tak prý pokroky novodobého lékařství a opatření humanitní přispívají k snížení tělesné úrovně moderního člověčenstva tím, že udržují na živu mnoho jednotlivců, kteří by jinak v boji o život zanikli, a vůbec tím, že chrání jednotlivce slabé, kteří pak rozmnožujíce se, přispívají k vzrůstu lidí menší hodnoty. A tak prý vskutku národové západoevropští poklesají i fysicky a budou spěti k svému zániku, jeden dříve, druhý později, nebude-li se čeliti všelikým škodlivinám soudobé kultury. U nás podobné učení je známo na př. z Haycraftova spisu, do češtiny přeloženého pod titulem: Přírodní výběr.

Jistě nelze upřít, že jsou mnohé škodliviny, které překážejí zdárnějšímu rozvoji národů po stránce tělesné: mnoho zhouby na př. působí alkoholism, nemoci venerické, nezdravá a těžká zaměstnání, prudké úpadky v jednotlivých odvětvích průmyslových, války a p. vedle četných jiných příčin. Ale v celku ona učení o fysickémm poklesání národů nemají podstaty a jsou alespoň značně upřílišená. Proti pessimistickým názorům takovým lze na druhé straně konstatovat, že jsou leckteré potěšlivé zjevy, které vzbuzují naději, že soudobí národové přes nejeden zarmucující úkaz přece se nacházejí i se zřetele tělesného celkem v pochodu vzestupném. K takovým potěšitelným zjevům náleží, že přibývá evropskému lidstvu živoucnosti, že ubývá i chorobnosti i úmrtnosti. Umění lékařské, opatření zdravotnická, rozumnější a uvědomělejší životospráva způsobila mnoho nápravy proti dřívějším věkům. Veliké mory a epidemie, jaké řádily za středověku (mor dýmějový nebo černá smrt, malomocenství, ergotismus, neštovice, epidemická syfilis a j.) stávají se během doby čím dále řidšími hosty, jimž se uzavírají brány kulturního světa a proti

Digitized by Google

nimž se bojuje se zdarem, když se objeví. Hrůzy moru, jaký roku 543 byl zavlečen obilními loďmi z Egypta do Byzantia a odtud se za děsných spoust šířil dále, nebo periody hladomorů, jaké postihly od r. 1005—1322 šestatřicetkrát Anglii, nebo malomocenství, proti němuž ve Francii v 13. století bylo zařízeno 2000 isolačních stanic (leprosorií), nebo spousty, jaké způsobil černý mor mezi l. 1347—1352 po evropských zemích od Italie až do Švédska a Ruska — takové a podobné pohromy, zdá se, jsou pro kulturní země evropské navždy zažehnány, ač ještě 1711 v Kodani (as s 66.000 obyvateli) řádil mor velmi silně. Také se mnohým epidemickým nemocem, které se udržují, čelí s prospěchem, takže na př. úmrtnost neštovicemi, kdysi velmi značná, se mírní, jak vidět na př. z přehledu o Švédsku, kde se naskytovaly neštovice poměrně zhusta. Tam umíralo ročně

v létech	neštovicemi	vůbec	Ze 100 úmrtí připadlo na neštovice:
1751—1760	6810	50431	13·5
1761—1770	7040	54506	13
1771—1780	5380	58961	9
1781—1790	4597	59579	8
1791—1800	4123	57877	7
1801—1810	2016	65967	3
1811—1820	397	63904	0.6
1821—1830	369	65017	0·6
1831—1840	876	68576	1·3
1841—1850	212	67916	0·3

Vůbec se v posledních dobách úmrtnost téměř všemi nemocmi po všech zemích zmenšuje a to ve všech stupních věkových, takže úspory životů jsou značné a životní naděje evropského lidstva stoupá. Jsou sice v 19. století doby, kdy v jistých stupních věkových nastalo uváznutí, ale celkový vývoj živoucnosti jeví směr vzestupný. Znázornit jej může obraz ze Švédska za l. 1816—1890, kde

z 1000 osob každého stáří zemřelo během roku:

ve věku	v obdobích:					
let:	1816-40	1841-50	1851-60	1861-70	1871-80	1881-90
0	179·70	165·25	157·40	149·29	140·60	119·98
1	47·90	38·60	45·80	49·00	40·70	35·85
5	10·19	11·25	15·55	13·50	12·20	10·80
10	5·10	4·65	6·40	5·30	5·20	4·71
20	6·70	6·05	7·10	6·40	6·30	6·09
30	10·90	8·85	9·60	7·80	7·80	6·73
40	15·10	14·15	13·70	11·50	10·20	8·75
50	24·40	22·05	19·55	17·90	15·30	13·15
60	40·00	36·25	37·20	33·40	27·50	24·33
70	80·40	77·80	72·80	70·70	61·40	52·55
80	168·50	174·50	161·95	156·40	147·50	134·10
85	269·00	299·80	232·40	243·50	222·30	209·21

Ve Švédsku zvyšovalo se pravidelným téměř vzestupem průměrné trvání života. Podobně v Norsku je pokrok v 19. století znatelný, třebas tam nebylo takové pravidelnosti, protože jí byly na překážku epidemie záškrtu (1859 a n.), čímž trpěly nejnižší stupně věkové. Také v Dánsku, Německu, Rakousku, Italii a jinde uzavírá se století se ziskem v živoucnosti. V Belgii jsou číslice stálejší, v Rusku není ještě spolehlivější statistiky úmrtnostní. Vzestup ten může dobře znázornit následující přehled o některých zemích, jenž podává postup živoucnosti ve dvou různých oddílech časových. Tabulka tato poučuje nás, kolik z 1000 osob zemřelo ročně nejdříve v období 1871 až 1880, pak v období 1881 až 1890.

Z 1000 osob zemřelo ročně	v prvém období v stupnicích věkových				v druhém období v stupnicích věkových			
	5-10	20-25	40-45	70-75	5-10	20-25	40-45	70-75
v Italii	124	95	129	831	108	83	109	825
ve Francii	67	84	113	768	62	75	120	766
ve Švýcarsku	63	80	130	984	54	70	127	921
v Belgii	75	80	114	837	52	70	114	738
v Holandsku	79	85	118	797	64	65	109	694
v Prusku	95	76	139	882	88	65	127	853
ve Skotsku	86	88	129	706	65	74	122	672
ve Švédsku	85	62	98	659	77	59	88	587
v Norsku	65	74	96	562	78	77	86	464
v Dánsku	83	70	104	733	72	65	94	619
ve Finsku	93	70	103	850	98	70	107	784
v Massachussetsu	86	100	120	664	74	94	121	662

Poplach vzbudila data z Anglie. Tam totiž v jistém období 19. století jevila se menší pravděpodobnost životní pro mužný věk. Haycraft srovnával průměrné trvání lidského života v Anglii za léta 1838—1854 a pak 1871—1880. Z menší životní naděje pro muže třicítileté a starší v tomto posledním období usuzoval, že buďto muži nejsou již tak silni, nebo že poměry životní jsou méně příznivé než dříve. Ale protože vnější poměry jsou proti dřívějšku v celku zlepšeny, nezbývá prý soudit než na zhoršení tělesné jakosti. Odtud soudil na počínající degeneraci Angličanů, protože zhoršení to přičítal přibývajícím prý nemocem konstitučním, dědičným. Na štěstí máme již novější data z dalších desítiletí a ta nepotvrzují vývodů Haycraftových, nýbrž ukazují, že v desítiletí 1881—90 i v Anglii zase se zvyšuje životní naděje nejen v mladším, nýbrž i v prostředním věku proti desítiletí předešlému, třebas proti desítiletím (1838—1854) není poklesnutí živoucnosti pro muže po 30. roku a pro ženy po 50. roce zcela vyrovnáno. Ale jsou dobré důvody domnívat se, že vyrovnání to nastane, takže ani Anglie přes některé vlny v postupu živoucnostním nevymyká se z obecného pochodu vzestupného. K srovnání poslouží tato tabulka:

Digitized by Google

Z 1000 osob obojího pohlaví zemřelo ročně v Anglii a Walesu

ve stáří	1841—50	1851—60	1861—70	1871—80	1881—90
0—	66·03	67·60	68·30	63·12	56·82
5—	9·03	8·46	7·95	6.43	5·29
10—	5.27	4·97	4·47	3·70	3·02
15—	7·46	7·04	6·39	5·33	4.35
20—	9·28	8·67	8·19	7·04	5·61
25—	10·25	9·76	9.79	8·93	7·53
35—	12·85	12·31	12·72	12·62	11·42
45—	17·03	16·54	17·30	17·72	17·06
55—	29 86	28 86	30·28	31·49	31·33
65—	63·59	61·74	62·45	64·85	64·65
75 let	162·81	159·78	158·79	161·59	153·67

Ovšem tvrdí někteří spisovatelé, hlásající úpadek tělesné zdatnosti, že poklesnutí úmrtnosti se dá srovnat s nižší úrovní tělesné zdatnosti: více lidí prý nyní se udrží na živu, ale mohou to býti lidé slabší. To je vývod čistě theoretický, skutečnost ho po mém zdání nijak nepotvrzuje; soudím naopak, že poklesání úmrtnosti je zároveň skutečným pozdvižením živoucnosti a nesvědčí nikterak o poklesnutí v biologickém vývoji národů.

Jiným potěšitelným úkazem, jenž svědčí ve prospěch vzrůstající živoucnosti evropského lidstva by bylo, kdyby se potvrdilo zevrubnějším pozorováním, že přibývá v Evropě lidí větší postavy, třebas by tento vzrůst byl povětšině podmíněn jenom lepší mírou životní, lepší výživou. Věc není ještě dost bezpečně stanovena, ale v mnohých státech evropských pozoruje se, že ubývá při odvodech počet nováčků zamítaných pro nedoměrnost. Pro příklad uvádím zde data z Nizozemska. Tam mělo ze 100 povolaných k službě vojenské tělesnou výšku

roku	menší než 1·55 m	1·55-1·59 m	1·60-1·69 m	1·70 m a v.
1863	12·98	14·86	49·07	23·09
1865	10·67	14·20	50·52	24·61
1870	9·32	13·91	51·78	24·99
1875	7·37	12·77	53·81	26·05
1880	5·50	12·09	54·41	28·00
1885	4·41	9·65	52·99	32·95
1890	3·68	9·01	52·94	34·37
1895	3·74	8·86	52·33	36·07
1898	3·19	7·87	51·57	37·37

Podle toho by se tělesná výška Holanďanů podobně jako u jiných národů byla v 19. století zvětšila, což nesvědčí nijak o tělesném zakrňování.

Přes to přese všecko nelze se oddávati ani vzhledem k tělesnému vývoji civilisovaného lidstva nějakému optimismu, jenž by rozvoj ten přenechával sobě samému nebo nějaké zásadě přírodního výběru, nýbrž je třeba dále všemi různými způsoby přičiňovati se o povznesení i tělesné úrovně a zdraví národů. Dosavadních příznivých výsledků také docíleno bylo jen mnohým usilováním. Zejména dlužno starati se o to, aby byla zjednána úleva těm, kdož strádají dosud nepříznivými poměry pracovními, mzdovými, bytovými. Přes to, že i pro dělnictvo se poměry živoucnostní v celku zlepšily proti počátkům 19. stol., zbývá mnoho činiti a odčiňovati. Jest třeba v XX. století i zdraví národa socialisovati, t. j. rozšířiti je na vrstvy pokud možná nejširší.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Prof. dr. Fr. Drtina:

JAN AMOS KOMENSKÝ, JEHO DOBA, ŽIVOT A DÍLO.

(Dle přednášek universitní extense v Plzni.)

(Pokračování.)

Vrcholem veškeré práce životní Komenského bylo pansofické „ono dílo vznešené“ (opus illud grande) jak je nazývá, na sklonku svého života. To byl nejvyšší cíl jeho realismu výchovného, veliký úkol významu sociálního a dosahu politického.

Komenskému nešlo jen o obnovu školství a zlepšení vyučování věcného a jazykového, to vše mělo býti přípravou k něčemu vyššímu, vznešenějšímu, šlo mu v první řadě o nápravu věcí lidských vůbec, o dílo dalekosáhlého významu filosofického a politického, šlo mu o to, aby všecko vědění své doby sestavil v jeden celek organický, spoléhající na společném a pevném základě křesťanství. Byl stoupencem hesla moderního osvícenství, že „věda je moc“ a oddával se naději, že zlepšením výchovy a školství, sjednocením vědění své doby a rozšířením do vrstev nejširších, založením skutečné vševědy (pansofie) zlepší se poměry společenské a politické, lidstvo uvědomí si jednotu svou a důstojnost a zařídí si bytí pozemské ve shodě se změněnými poměry, dospěje k dokonalosti, založí si zde na zemi království

Digitized by Google

boží, obnoví ztracený ráj. Tak byl Komenský jedním z nejušlechtilejších utopistů politických na počátku doby nové.

Již za studií svých v Herborně píše první dílo pansofické jazykem českým pod názvem „Theatrum universitatis verum, to jest divadlo, světa a všechněch všudy předivných věcí jeho, kteréž na nebi, na zemi, pod zemí, ve vodách, v povětří a kdekoli v světě jsou aneb se dějí a díti budou od počátku světa až do skonání jeho a až na věky věkův" (část jeho teprve roku 1893 v Holešově na Moravě byla opět nalezena a vydána.) K dílu tomuto počal látku sbírati pod dojmem vzácné učenosti Alstedtovy. V něm chtěl národu svému poskytnouti knihu, obsahující souhrn tehdejšího vědění. Dojemně znějí slova Komenského: „Ale ponukla mne opravdová láska k milé vlasti a litostivá nad krajanů nedbalivostí bolest. Příliš jsem, vyznati musím, vlasti a jazyku svého milovný, takže po ničem netoužím více, jako aby ten všelijak vzdělán a ozdoben byl. Protož bych i sám k zmocnění se v něm rád sobě posloužil i jiným k vzdělávání jeho příčinou byl." A s nadšením vyzývá v latinském oslovení vzdělance svého národa (Eruditos gentis meae), aby se chopili díla a Čechům též opatřili spisy ze všech oborů lidského vědění.

Úsilí pansofické jako červená nit táhne se celým životem Komenského. K bráně jazyků měla se pojiti brána věcí, pansofie, vševěda, dílo, jež by obsahovalo závěrečné poučení o tom, „co věděti a činiti, co věřiti a doufati třeba." Křesťan Komenský pokračuje tuto soustavně ve snahách renesance vědecké, ve snahách, jak je nalézáme vyjádřeny zvláště u Bacona Verulamského, ve smělých plánech jeho o usoustavnění veškeré vědecké práce, o zřízení velkolepého vědeckého ústavu, domus Salomonis (domu Šalamounova), kde theorie vědecká praksi bude podmiňovati, nové nálezy theoretické budou podporovati praktické výzkumy, důležité pro život lidský, a tak uskuteční se pravda, že „věda je moc", že vědou dovede člověk změniti povrch zemský a sobě zlepšiti životní osud svůj. Komenský po celý život svůj touží, aby od prací didaktických, kterým se oddává, cele mohl přejíti k usilování pansofickému. Pansofie byla mu „nejpřirozenější prostředek pro celé nemocné tělo lidstva". Píše o tom sám takto: „Neobyčejná pochvala, jaké dostalo se mi za věci po mém zdání ne tak znamenité, povzbudila mne k něčemu lepšímu, velkolepějšímu. Jal jsem se přemýšleti o tom, zdali by se stejnou pochvalou nebylo přijato, kdybych obor věcného vzdělání a vnitřní moudrosti harmonicky vzdělal, a tak povstala ve mně touha sestaviti „bránu věcí", bránu moudrosti, aby mládež, naučivši se pomocí brány jazyků věci popisovati zevně, navykala též zkoumati i vnitřek. Pakli by však takové studium obsahovalo co věděti a činiti, věřiti a doufati třeba, mohl bych se domnívati, že bych tím založil velmi krásnou encyklopedii nebo pansofii v malém." Jednota českých bratří schválila tento úmysl Komenského, a když potom v Anglii knihkupec Hartlib o něm se dověděl, požádal Komenského o úryvek nebo ukázku zamýšleného díla. Komenský mu je ochotně poslal, a Hartlib bez svolení i bez vědomí Komenského ukázku tu r. 1637 uveřejnil pod názvem Conatuum Comenianorum praeludia. Ukázka tato vzbudila živý rozruch pro i proti. Zvláště se strany theologů bylo mnoho namítáno, že prý Komenský zde ducha pohanského s křesťanským slučuje, ba že prý zvláštní sektu náboženskou založiti zamýšlí, v níž by náboženství filosofií bylo nahrazeno. Na obhájení své vydal Komenský hned r. 1637 spisek Conatuum pansophicorum Dilucidatio (Osvětlení snah pansofických), v němž zvláště dovozuje křesťanskou povahu svých snah pansofických. Oba spisy rok na to 1639 Hartlib spojil a společně vydal spolu s rozpravou Komenského o studiu jazyka latinského pod názvem Pansophiae prodromus. Myšlenky Komenského takto uveřejněné ve vzdělaném světě tehdejším vzbudily všeobecný, netušený rozruch. Mnozí s nadšením a důvěrou vyslovují se o úmyslech Komenského. Tak na př. v Hamburku professor mathematiky Jan Adolf Tassius píše v listě Hartlibovi: „Na všech koncích Evropy počíná nyní studium pansofie a lepší didaktiky. Kdyby Komenský nic více nebyl učinil, nežli že rozsil sítě toho všeobecného hnutí do myslí veškerenstva, každý musil by přisvědčiti, že dosti vykonal."

Pansofický ideál Komenského byl velkolepý. Neměla to býti snůška jednotlivých vědomostí, nýbrž redukování všeho lidského vědění na několik základních zákonů, měla to zkrátka býti filosofie sama „zřetelem ke krátkosti života stručně a zřetelně podaná". Obsahem jejím neměla býti toliko příroda, nýbrž i celý život duchový, nauka o bohu, celý svět ethický. Komenský byl pevně přesvědčen o světové harmonii a očekával ve shodě s touto harmonií, že se vše, co člověk poznati může, dá uvésti na určité zásady co do čísla omezené, co do kořene neomezené.

Aby krásný plán tento uskutečnil, obrátil se Komenský nejprve na příznivce svého v Lešně, pana

Digitized by Google

Bohuslava Leszczyńského, v tom však dostalo se mu pozvání do Anglie od Hartliba, kde vydaná „Praeludia" vzbudila mocný rozruch. O plánech Komenského zakročením Hartlibovým jednal sám parlament anglický, projevil ochotu vykázati mu příslušnou kolej, bohatě nadanou, dáti všechny prostředky peněžité, s dostatek pomocníků, aby plány své mohl uskutečniti. Válečné události zmařily splnění těchto přípovědí.

Za pobytu v Londýně 1641/2 napsal spisek Cesta světla (Via lucis, vydaný tiskem teprve r. 1668), v němž zvláště zajímavě vyličuje nám cíl svého usilování pansofického. Světlo vědění zajisté přinese lidstvu spásu, odstraní nevědomost, mravní nízkost, vzpoury, boje náboženské, znemožní válku a krveprolití. Světlo rozumu, které je zároveň světlem lepšího života, zasvitne opět lidstvu. A bude světlo čtveré: 1. světlo universálních knih které mají obsahovati: a) pansofii v užším smyslu t. j. souhrn lidského vědění, ať se týká Boha, přírody neb umění, v níž vše bude vyvozeno ze základních společných principů, b) panhistorii, jež bude obsahovati dějiny všech lidských věcí, všechnu sebranou zkušenost časů zašlých, c) pandogmatii, jež by obsahovala různé názory lid a spisovatelů o všech věcech i rozlišovala mezi názory správnými a nesprávnými, aby omyl se stal nemožným, 2. světlo universálních škol, neboť na správné výchově dítek nejvíce záleží, na ní založena je lepší budoucnost lidského pokolení; školy ty musí býti přístupny všem, i těm nejchudším, 3. sbor mudrců (collegium pansophicum), jenž bude míti úkolem dále zkoumati, nalézati cesty nové, jež povedou k blahobytu všeho lidstva. Má to býti sbor mezinárodní, duchovní jednota všeho lidstva a všech národů. Ústředí její nejlépe prý bude položeno do Anglie, do země, jež byla vlastí Drake-ho, který 5krát obeplul zeměkouli a velikého Bacona, jenž první vyslovil myšlenku všeobecné nápravy vědecké práce. V každém národě má býti zase užší sbor učenců, tomuto nejvyššímu ústřednímu sboru podřízený. Takto podaří se vytvořiti kulturní jednotu veškerého vzdělaného lidstva, 4. jednotná řeč nová, neboť latina již nepostačí změněným potřebám. Jazyk nový společný všem národům má býti nalezen na základě rozsáhlého poznání věcí tak, aby nová slova a způsoby mluvy odpovídaly novým výzkumům, aby byla úplná harmonie a přesná shoda mezi pojmy a slovy je označujícími.

I blahoslaví Komenský krásnější budoucnost lidstva, jež na tomto základě nastane. Na základě pansofie zajisté všichni lidé budou nejen božským tajemstvím věřiti, nýbrž jim také rozuměti; na základě všeobecných škol světlo poznání rozšíří se po celém lidstvu, na základě sboru mudrců bude toto světlo vždy znova rozněcováno a nikdy nezhasne, na základě jednotné řeči bude umožněno stálé spojení a duševní obcování různých národů. Všichni národové budou pak jeden kmen, jeden národ, jeden dům, jedna rodina, jedna škola boží.

Celý život lidský bude školou, stálým se zdokonalováním na cestě moudrosti, cnosti a zbožnosti a smrt sama bude přechodem ze školy života do „nebeské akademie". Vše bude podrobeno vládě boží a Kristově, a splní se pak slova Kristova, bude jeden ovčinec a jeden pastýř. Tak nastane zlatý věk lidstva, království boží na zemi.

Komenský po nezdaru plánů svých v Anglii ubírá se do Švédska. Tam znova jedná s příznivcem svým Ludvíkem z Geerů, tímto „mecenášem a almužníkem Evropy" i s Oxenstiernou a kancléřem university Upsalské Scythem. Naléhali na něj všichni, aby reorganisoval školství švédské, aby se věnoval pracím didaktickým, reformě vyučování jazykového, sepisování knih učebných. Oxenstierna zejména mu dovozoval, že pramalé jsou naděje na uskutečnění jeho zámyslů pansofických, ale schvaloval je jinak, ba dodal: „Mám za to, že něco podobného nikomu ještě nevstoupilo na mysl, drž se pevně zásad těchto, buď zvítězíme jedenkráte způsobem tím, aneb nezbývá nám žádná jiná cesta. Já však radím tobě, abys pokračoval především v péči o školství, abys studium latinské řeči usnadnil a tak onomu věčnému, po kterém toužíš, připravoval cestu." Komenský v Elblagu musil se věnovati věcem jiným (spisování učebných knih latinských pro školy švédské), ale nicméně ideálem pansofickým stále se zabýval, jak svědčí spis roku 1642 v Gdansku vydaný „Pansophiae diatyposis". Tu se opět vyjadřuje, že „za tou příčinou zamýšlí knihu sestrojiti, která by byla jako zásobárna v pravdě obecné vzdělanosti, ve které by se právem ničeho nepostrádalo a z jejíhož čtení bezděčně vylévala by se moudrost v mysl lidskou."

Ve knize této vykreslil Komenský stavební plán celého tohoto chrámu moudrosti a jako poslední cíl jeho stanoví panchresii, t. j. všeobecný užitek: člověk má se zde naučiti všemu, co má konati, anebo co mu bude snášeti zde i na věčnosti: rozum svůj má obohatiti dostatečným věděním, ruku schopností užitečné práce konati, jazyk dovedností všem stavům duševním správné vyjádření slovné podávati, vůli posilovati, aby se

Digitized by Google

dobru věnovala a zla se varovala, srdce pak zasvětiti láskou k bohu, středu všeho jsoucna.

Vidíme zde, o co Komenskému stále, po celý život jde. Úkol veliký nad síly jednotlivcovy: Šlo mu o smír rozdvojeného světa tehdejšího, o smír filosofie a náboženství, vědy a víry na základě křesťanství.

Souborný, ucelený plán díla pansofického podal r. 1645 ve spise De rerum humanarum emendatione catholica (O všeobecném napravení věcí lidských), dle něhož tyto by byly části celého díla: 1. Panegersie, t. j. obecné všech povzbuzení, které se stane vylíčením všech zmatků a nedostatků lidstva. 2. Panaugie, jež zjedná světlo poznání v mysli lidské. 3. Pantaxie čili pansofie v užším slova smyslu, jejímž úkolem je všechny věci na základě poznání uspořádati. 4. Pampaedie, jež má zlepšiti všecky duchy a vésti k obecnému vzdělání. 5. Panglottie má úkolem zlepšiti vyučování jazykové, aby různost jazyková přestala býti překážkou všeobecného vzdělání. 6. Panorthosie, jež znamená návod k jednání shodnému s touto theorií, vlastní to náprava sociální a politická, a posléze 7. Pannuthetesie, napomínání všech potřebné, aby všichni tak si vedli, žili tímto novým zlepšeným způsobem.

Nejen nepřízní poměrů a neochotou příslušných činitelů mařeny byly tyto snahy ušlechtilé, ale hrozný požár v Lešně zničil některé již na čisto opsané hlavní části pansofie i celý les pansofických záznamů (Silva pansophica), to jest od 20 let snešené definice všech věcí a axiomata.

Z celého díla je nám zachována jedině panegersie a panaugie. (Dokončení.)

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Jan Nepokoj:

KAPITOLY O VÝCHOVĚ.

III.

(Výchova a dědičnost.) (Pokračování.)

Dědičnost fysických, tělových vlastností byla vždy tak patrná a samozřejmá, že nikdy nebylo o ní vážně pochybováno. Tělesná zdatnost byla v primitivních dobách i cílem výchovy, která byla skoro veskrze fysická. Obrana a útok byly nejdůležitější součástí života oněch dob a tím se vysvětluje důležitost, jaká se kladla na silné zdravé tělo. Středověk položil těžisko života do záhrobí, rozdvojil ducha a tělo a učil je považovati za vzájemné nesmiřitelné nepřátele. Umrtvování těla jevilo se mu býti velikou ctností. Avšak i dnes, kdy jsme si již uvědomili tuto chybu, nemůžeme se z ní vybaviti. Zanedbáváme těla, poněvadž přítomnost žádá od nás zpravidla častěji duševního napjetí nežli napjetí tělesného.

Náš úspěch ve společenské organisaci závisí mnohem více na rozumu nežli na síle svalové. „Málo lidí," praví Spencer, „zdá se rozuměti, že existuje v světě něco, co by se mohlo zváti mravností fysickou. Lidé se zpravidla domnívají, že mohou naložiti se svým tělem, jak za dobré uznají." Každá vědomá úhona těla a zdraví jest fysickým hříchem. A právě těchto fysických hříchů má současná jednostranná kultura ducha a celá společenská organisace velmi mnoho na svědomí. Naznačíme alespoň některé. Přílišně prodlužovaný pobyt v nezdravém prostředí mnohých továren, málo větraných a neslunných úřadoven škodí tím více, že i řídké chvíle oddechu věnované tráví dobrovolně množství lidí nikoli na zdravém, čerstvém vzduchu, nýbrž v nezdravé atmosféře místností hostinských naplněných tabákovým kouřem, prachem a nejrozmanitějšími škodlivými výpary.

Domněnku, že nejlepší učení jest učení knižní, nazval Spencer středověkým přežitkem. Školní vyučování založeno jest však do dnes z většího dílu na tomto přežitku, jehož nezbytným doplňkem jest požadavek dlouhého sezení. Dlouhé sezení a nedostatek pohybu vůbec jest pak největším nepřítelem tělesného zdraví. Poněvadž takovýto způsob vyučování může zaviniti velmi snadno, jmenovitě u poddajnějších slabších individuí zvyk nepozornosti a lhostejnosti, jeví se býti stejně nebezpečným i pro zdraví duševní.

Dovede-li vyučování vzbuditi lásku k práci, radostnou chuť k činnosti, vykonalo mnohem více, než přeplnilo-li paměť i poznatky zdánlivě sebecennějšími.

Komenského pravidlo o rozdělení dne na 8 hodin spánku, 8 hodin práce a 8 hodin volnosti stalo se

Digitized by Google

pravidlem americkým. My prodlužujeme dobu práce a zkracujeme odpočinek, přehlížejíce škody, k nimž musí vésti takovéto vykořisťovací hospodářství s tělesnými silami.

V této revui bylo již poukázáno na škodlivost nemírného požívání lihových nápojů. Zde zdůrazníme pouze, že alkoholism rodičů zatíží často dědičně velmi vážně tělesné i mravní zdraví příštích pokolení. Dokladů pro toto tvrzení jest nadbytek a jsou tak zjevné, že v zdravých, nezamořených krajích dívka tak jako její rodiče pociťuje obavu a odpor před sňatkem s pijákem. Jak rozmanitým škodlivým způsobem alkohol degeneruje (porušuje) potomstvo, vysvítá nejlépe ze šetření Demmeho. Pozoroval 10 rodin pijáckých s 57 dětmi a 10 rodin velmi střízlivých s 61 dětmi za podmínek jinak velmi podobných. Mezi oněmi 57 dětmi rodičů pijáckých bylo jen 10 alespoň zdánlivě normálních, zdravých, 25 jich zemřelo před dosažením pohlavní zralosti, 7 bylo blbců, 5 padoucníků, 5 mrzáků a nemocných, 5 opozdilých ve vzrůstu. Bylo tedy 82 procent dítek degenerovaných, kdežto naopak u 61 dítek 7 rodin střízlivých bylo 82 procent normálních, zdravých. Otcův alkoholism má prokázaný vliv na snížení schopnosti kojiti u jeho dcer.

Nedomnívejme se, že tato pozorování platí jen o pijáctví krajním a výstředním a že proto mírný požitek je zcela nevinný.

Nápodobou a zvykem se stává, že dítky „mírných" stávají se méně mírnými a i pijany. V generaci další objevují se pak již piják s třesavými údy a vadami mozkovými, význačnými třeštěním alkoholickým. Děti z této generace vzešlé bývají pak stíženy nejtěžšími vadami soustavy nervové i tělesné. Dvě třetiny všech pijáků pocházejí z rodičů, již sami byli též pijany.

Jiný, nesporně degenerační činitel jest prostituce, která dává vznik nemocem pohlavním. Nebudeme se zde zmiňovati o příčinách, jež zaviňují tak úžasné její rozmáhání. Chceme zde upozorniti jen lidi dobré vůle na to, že za hříchy tohoto druhu netrpí jen vinník sám, nýbrž že trpí zde nezaslouženě celý jeho rod.

Blaschko počítá, že v Berlíně onemocní asi jedna pětina všech dospělých kapavkou a 2·4 procenta příjicí. Pokud se týká jednotlivých stavů obyvatelstva, onemocňují dle téhož autora ročně pohlavními nemocemi vůbec 4 procenta všech vojínů, 9 procent všech dělníků, 16 procent kupců, 25 procent studentů, 30 procent tajných nevěstek. Kapavka i syfilis (příjice) poškozují plémě snižováním plodnosti. Syfilis má nad to přímé účinky dědičné.

Mezi 500 manželstev, pozorovaných Fournierem, při nichž jeden neb oba manželé prošli touto nemocí, bylo jen 233 (46 procent), u nichž se nejevil znatelný vliv na potomstvo. Ze všech 1127 těhotenství, připadajících na těchto 500 sňatků, skončilo 527, to jest téměř polovina, částečně potraty nebo porody mrtvých dětí; částečně byly dítky syfilitické nebo chorobně slabé.

Ze 1700 těhotenstev syfilitických žen, jež pozoroval Hyde v Chicagu, nepřežilo rok života 1534 dítek čili 90 procent.

Vliv příjice na úmrtnost a chorobnost dětskou vztahuje se však i na generace další a nelze proto dosti upozorňovati na škodlivost prostopášností pohlavních.

Zhoubné působení těchto rušitelů zdraví lidstva jest tak zřejmé, že se vyskýtá stále víc a více návrhů, jimiž by se rozmnožování lidí patrně zatížených mělo obmeziti. Navrhuje se, aby stát, který vyžaduje nucenou lékařskou prohlídku osob, které povolává k službě vojenské nebo k určitým povoláním, nařídil i nutnost lékařského dobrozdání o každém připravovaném sňatku, aby pro nevědomost nevinní nemuseli trpěti s vinnými. Osoby stížené nemocemi pohlavními, pokročilými souchotinami, padoucnicí, aneb trpící vysokým stupněm nervosy (šílenstvím), osoby blbé a v nejvyšším stupni alkoholické měly by býti ze sňatku vůbec vyloučeny.

Zajímavé jest, že jednotlivé americké státy počaly alespoň některé z těchto zásad vtělovati v zákony, od nichž očekávají poklesnutí šílenství, zločinnosti a vůbec zlepšení zdraví plemene.

Podobná zákonitá ustanovení jsou zajisté užitečna, avšak společnost celá musí nabýti přesvědčení o jejich prospěšnosti a sama vědomě musí čeliti zhoubným vlivům degeneračním i tam, kde ani nelze podobné zákonné ochrany zavésti.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

Dr. Miloš Švácha:

ZA SOUSTŘEDĚNÍM ORGANISAČNÍCH SVAZKŮ ČESKÉ VÝROBY.

Jedním z karakteristických zjevů moderního našeho hospodářského vývoje jest postupné organisování uvnitř jednotlivých výrobních odborů a postupné sdružování se výrobních jed-

Digitized by Google

notek k účelu ochrany společných zájmů. Tvoří se organisační celky řemeslníků, sdružují se zemědělci, organisuje se průmysl i obchod náš stejně jako český finanční svět.

Všude proniká poznání, že cíle zdánlivě nedosažitelné pozbývají rázu beznadějnosti, touží-li po nich řada organisovaných interesentů, jichž energie každým nově se přidruživším stoupá. Organisace stejných interesů, toť nejmodernější hospodářská páka, toť nový zdroj hospodářských prospěchů, stejně vydatný jako práce a kapitál.

Naše české hospodářské obrozování, opírající se o výsledky obrození jazykového i politického, nese se správně tímto směrem.

Máme dnes velikolepou organisaci českých hospodářských společenstev, máme legislativní základ pro nucenou zájmovou organisaci zemědělců, máme počátky organisace řemeslnické vzorně budované Zemskou Jednotou živnostenských společenstev. Jednota obchodních gremií burcuje k společné práci jednotky obchodu českého, české tržby a také ve světě peněžním pozorujeme vzájemné sbližování: máme Jednotu českých záložen, Svaz českých spořitelen atd.

Velkoprůmysl i maloprůmysl náš vykazují již řadu pevných zájmových svazků, namnoze utrakvistických. Tak vybudována jest mocná organisace cukrovarnická, pivovarnická, organisace strojíren, (bohužel, že nejsou dosud organisovány továrny na hospodářské stroje), v poslední době pak docela čistě česká organisace textilnická atd.

Avšak vývoj musí jíti dále. Dlužno vedle stavovského organisování připravovati půdu centru všech českých odvětví průmyslových, tedy svazu českého průmyslu vůbec. Po vykonané práci uvnitř jednotlivých odborů průmyslových nadchází tedy cíl další: pojiti jednotlivé odbory v celku vyšším.

Úkoly svazu podobného leží na snadě. Jest tu řada otázek společných, jichž příznivého rozluštění nelze se nadíti, když každý odbor průmyslový zvláště a řekli bychom ojediněle volá. Mám na mysli na př. opatřování výrobních prostředků všem těmto oborům společných (uhlí, plynu, elektřiny atd.), sledování technických pokroků, mohoucích přivoditi zlepšení výrobních poměrů u všech odvětví průmyslových (ku př. nyní turbíny), společný postup v otázkách sociálně-politických břemen (úrazové a nemocenské pojišťování), společnou akci pro úpravu živnostensko-právních předpisů, stejný postup proti tísnivé praksi fisku atd.

Zvláště dnes v obchodně- a celnopolitické éře, v předvečer vyrovnání, kdy na jedné straně stojí proti nám jednolité národní celky, a na druhé straně český průmyslový živel choulí se v cíle vědomé organisace průmyslníků německých, dvojnásobně věc padá na váhu.

Dosavádní stav jest neudržitelným, jelikož v malých organisacích není možná specialisace činnosti, jež jedině zjednati si může respektu, jelikož mnohá dobrá česká myšlénka za nynější rozdrobenosti zahrabává se malostí poměrů, mnoho práce se křižuje, zbytečně energií se plýtvá a není tribunálu, jenž by malicherné spory, odstranitelné již pomyšlením na společné nebezpečí, vyrovnával.

Proč toto píši —

Není to zatím nic více a nic méně, než-li výraz účasti na akci, jež dosud neproklubala se ze skořápky. Slova má nejsou než výkřikem proselity za ideu dobrou a vítěznou . . .

Že našlo by se při budování nadhozené organisace dosti sil, vychází na jevo z účasti, již interesovaná veřejnost ukázala hned při prvém mém upozornění v »Hlasu Národa«. Zvláště »Samostatnost« označila myšlénku za velmi včasnou a vyslovila přesvědčení, že k provedení jejímu dojíti musí.

Zatím — myslím — mohla by vážně s akcí započíti Jednota pro povzbuzení průmyslu, jež jest nejvíce povolána, aby myšlénku z theoretických mlh vyvedla a dala jí vyhraniti v určitou organisační tendenci.

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

(Nouzová předloha. — Vodní dráhy. — Zemský rozpočet král. Českého. — Osnova zákona o změně daně domovní. — Osnova o poskytování státních výhod k účelu provádění zemského zákona haličského o rentových statcích. — Osnova o společnostech s ručením obmezeným v panské sněmovně. — Manifestační sjezd živnostnictva v Nymburce. — Truhlářská výstava v Praze. — Dr. Fořt o pensijním pojišťování soukromého úřednictva. — Zpráva živnostenské inspekce).

Po dlouhé přestávce jevil sněm království Českého opět aktivní činnost. Vyřídil především NOUZOVOU PŘEDLOHU. Německá obstrukce zavinila, že na rány, zasazené živelní katastrofou roku 1903 a suchem roku 1904 teprvé nyní země přikládá hojivý balsám. Země přispěla celkem obnosem čtyř milionů korun, jenž bude takto rozvržen: jeden milion korun bude věnován k zřízení okresních neb obecních silnic, cest, mostů, po případě k provedení jiných obecně prospěšných a ve veřejném zájmu potřebných podniků, dále jeden milion k provedení podniků melioračních, jeden milion k povznesení chovu dobytka hovězího a vepřového, půl milionu korun k podpoře jiných účelů zemědělských, jmenovitě lnářství, lesnictví a j., konečně půl milionu korun k podpoře stavu živnostenského, následky živelních pohrom postiženého. Sněm tu tedy opustil zásadu individuálního

Digitized by Google

rozdílení podpor, což stalo se úplně právem. Dosavádní modus i při nejlepší vůli referentů nevyhověl všem přáním a přinášel sebou mnoho domácí rozladěnosti. Vedle toho jest takto založená akce všeobecnější, jelikož z ní těžiti mohou vedle rolníků i širší vrstvy obecenstva.

* * *

Sněm povolil dále příspěvky zemské K VODNÍM DRAHÁM. Šlo o prováděnou již kanalisaci Vltavy a Labe v trati Praha-Ústí n. L., jejíž náklady stanoveny obnosem 25·9 mil. korun, hražených dvěma třetinami od státu a jednou třetinou od země (8·632 mil. korun). Obnos tento ukázal se býti nedostatečným a byl vydán dávno před dokončením celého díla, i ukázala se tudíž potřeba další 18·6 mil. kor. na pokračování v kanalisaci Labe od Štětí k Ústí n. L., k čemuž má země přispěti opět jednou třetinou. Následkem německého odporu povolen byl zemský příspěvek tak, že ve znění „k pokračování v pracích kanalisačních" vložen doplněk „nebo regulačních". Dále povolen byl zemský příspěvek ku kanalisaci Vltavy uvnitř Prahy a Labe od Mělníka k Jaroměři a bude země poskytovati každoročně obnos potřebný k zúročení a amortisaci jedné osminy obligací, státem ku splavnění těchto tratí vydaných. Němci zmařili však užití nepoužitého dosud zemského příspěvku 2·2 mil. kor. k upravení holešovického přístavu a spojení jeho se železnicemi.

* * *

ZEMSKÝ ROZPOČET KRÁL. ČESKÉHO na rok 1905 vykazuje potřebu 75,548.572 kor., úhradu jen 16,487.405 korun a tudíž schodek 59,111.167, respektive po odpočtění údělů z výnosu osobní daně z příjmů a z výnosu kořaleční dávky 54·09 mil. kor. Stav to přímo již zoufalý.

* * *

V novém zasedání poslanecké sněmovny říšské rady předložila vláda opět několik osnov zákonných. Jest to především osnova zákona O ZMĚNĚ DANĚ DOMOVNÍ. Osnova ta jest pouhým přištipkem. Města Baden, Teplice, Karlovy Vary, Mariánské a Frant. Lázně, Olomouc a Krakov vylučují se jí ze seznamu míst, pro něž obnáší míra daně činžovní 26⅔ proc. Vyloučením tím má býti snížena v těchto městech domovní daň činžovní na 20 procent a srážka na náklady a udržování domů zvýšena na 30 proc. K provedení opatření těch stanovena patnáctiletá přechodní doba, počínající příštím rokem. Důvodem pro tyto výhody jest prý okolnost, že hospodářské poměry měst těch u porovnání s městy jinými neopravňují takovou výši daně domovní, jakou jest platiti v jiných. Soudíme, že tento průlom do všeobecnosti bude Achillovou patou osnovy, jež vlastně nepřímo dokazuje, že jinde je zle a nám se zde znamenitě daří.

* * *

Další důležitou osnovou je osnova O POSKYTOVÁNÍ STÁTNÍCH VÝHOD K ÚČELU PROVÁDĚNÍ ZEMSKÉHO ZÁKONA HALIČSKÉHO O RENTOVÝCH STATCÍCH. Sněm haličský vypracoval totiž — přes odpor Rusínů — zákon, jímž má se čeliti dalšímu drobení středních selských usedlostí a v zemi má se utvořiti zdravý střední stav selský. Zvláštní zemská úvěrní organisace má poskytovati zápůjčky k účelu získávání, vybavování dluhového a meliorování pozemkového majetku selského v ten způsob, že vtělením takové výpůjčky na dotyčném selském statku týž přestupuje do zvláštní právní a hospodářské kategorie t. zv. statků rentovních, pro něž platí zvláštní předpisy o nedělitelnosti, zákazu dalšího zadlužování, o kontrole, jakým způsobem bylo výpůjčky užito a pod. Aby tuto agrární reformu mohla provésti, žádá Halič různých státních výhod. Osnova je přináší potud, že navrhuje státní garancii za súročení emitovaných rentovních listů do výše 5 mil. kor., dále různé úlevy poplatkové a že uděluje zajistých modalit zemské komisi pro rentovní statky oprávnění, nezaplacené renty i s úroky z prodlení, případně i s daněmi vymáhati cestou politické exekuce. Osnova jest dokladem vládní přízně vůči Haliči a vlastně darem, jenž vyzývá k stejným požadavkům i v ostatních zemích, jež provedení velikého cíle vybavení rolnictva z tísně dluhové na programu mají. —

* * *

Osnova zákona o SPOLEČNOSTECH S RUČENÍM OBMEZENÝM octla se opět v novém stadiu. Komise zemské sněmovny podrobila ji zevrubné poradě a dvorní rada dr. Grünhut, autorita na slovo vzatá, vypracoval o ní referát, jenž může býti nazván výtečnou studií vědeckou. Nejpronikavější změna, již komise panské sněmovny předsevzala, týče se zdanění společností. Veliké společnosti, jichž kapitál přesahuje milion kor., mají podléhati dani společností akciových, kdežto menší společnosti mají býti podřízeny prostě všeobecné dani výdělkové. Kapitálem ukládacím prohlašuje se kapitál kmenový, dále kapitály přijaté za prioritní obligace nebo proti hypotekárnímu zajištění, konečně každý členy mimo kmenový vklad trvale věnovaný obnos. Daň malých společností plyne přímo do státní pokladny. Pro veliké společnosti odstupňována jest tato sazba: při čistém výnosu až do 50.000 kor. 4 proc., do 100.000 kor. 5 proc., do 200.000 kor. 6 proc., do 300.000 kor. 7 proc., do 400.000 kor. 8 proc., do 500.000 kor. 9 proc., a přes 500.000 kor. 10 proc. Daň nesmí obnášeti méně, než jedno promile splaceného kmenového kapitálu vedle úroků z obligací. Další změny týkají se stanovení práv minority vůči valné hromadě (návrh, aby odborné revisory ku zkoušení výroční bilance povolal obchodní soud, či aby určité předměty byly dány na program valné hromady, též předpisův o sestavení a uveřejnění bilance, o rozpuštění a o likvidaci společnosti atd.) Pokud jde o likvidaci, ustanoveno, že zcizení likvidačního jmění v celku jen na základě usnesení tří čtvrtin odevzdaných hlasů může býti provedeno.

* * *

MANIFESTAČNÍ SJEZD ŽIVNOSTNICTVA V NYMBURCE dne 11. června konaný sliboval býti velmi zajímavým. Utkali se zde zástupci zemské jednoty živnostenských společenstev a živnostenské rady. Po bouřlivém, namnoze nevěcném a osobním průběhu schůze usneseno, aby zástupci obou korporací vyslali své delegáty do společné porady, kde by se ujednal živnostnictvem želaný jednotný postup; návrhy mají býti vypracovány do půl roku a na to svolán nový, společný, manifestační sjezd živnostnictva. Jako kuriosum zaznamenávám část programu: program žádá všeobecné právo hlasovací a vyslovuje se vedle toho současně jen pro zavedení nové všeobecné kurie. Stoupencům jest zakázáno vstupovati do jiných politických či stavovských stran, požaduje se zkrácení vojenské služby, zřízení samostatného resortního ministerstva řemesel a živností a živnostenské rady se sekcemi českou a německou, jednotná úprava živnostenských organisací zákonem říšským, dále žádá se, aby dosavádní obecné školství trvalo jen 4 léta, měšťanské 2 léta a obligatorní vyučování řemeslných škol další 2 léta, pokračovací školství má býti úplně zrušeno. Schválením programu tohoto mělo dojíti k ustanovení samostatné strany živnostenské, plán se však nezdařil.

* * *

V Praze uspořádána bude od 20. srpna do 30. září na výstavišti v král. oboře II. ODBORNÁ VÝSTAVA TRUHLÁŘSKÁ a příbuzných odvětví, jež slibuje býti velice zajímavou. Přípravné práce podniká Společenstvo truhlářů v Praze s podporou obchodní a živnostenské komory pražské.

* * *

V Kolíně konala se 18. června MANIFESTAČNÍ SCHŮZE SOUKROMÉHO ÚŘEDNICTVA PRO PENSIJNÍ POJIŠTOVÁNÍ, na níž prohlásil zpravodaj sociálně politického výboru parlament. posl. dr. Fořt, že spor, který ve výboru vzešel, spěje k rozřešení. Musilo prý se na obou stranách svoliti ke kompromisu. Vláda postavila se na stanovisko centralisační, dr. Fořt z taktických důvodů na krajní stanovisko autonomní. Při hlasování zvítězil plán organisace na základě autonomním. Vítězství to však nemá velké ceny. Organisace pojišťování musí vyhověti fluktuaci úřednictva. Druhým požadavkem musí býti zavedení jednotných premií pro celou říši a pro všecky ročníky. Tyto požadavky mluví

Digitized by Google

proti principu autonomnímu. Proti centralismu naopak možno rovněž uvésti řadu důvodů. Nejrozumnějším uspořádáním bude tedy, vyberou-li se nejlepší zásady obou a sloučí v jedno. To jest plán, jejž dr. Fořt sleduje.

* * *

ŽIVNOSTENŠTÍ INSPEKTOŘI vydali právě svou zprávu. Dnes funguje 36 živnost. inspektorátů se 78 silami, 6 živnostenských inspektorů musí obstarávati agendu sami bez pomocných sil. Tento status jest vzhledem k mocnému ruchu průmyslovému i rozloze monarchie rozhodně nedostatečný. Leč i za daných poměrů vykonali živnostenští inspektoři obrovský kus práce. Za rok 1904 podniknuto 22.655 inspekcí a revisí, intervenováno při 6578 komisích, při 105 stávkách a 3 výlukách, interní agenda čítá 12.275 čísel, zodpovědělo 5760 dělnických a 3399 podnikatelských dotazů a učiněno 641 oznámení. Jest už jednou na čase, aby otázka živnostenské inspekce byla podrobena pronikavé a úplné reformě. *Š.*

* * *

C. K. PRIV. ASSICURAZIONI GENERALI V TERSTU. Průběh obchodů v odboru pojišťování životních v květnu 1905.:

Podáno bylo 1747 návrhů na	K	12,596.809·56 h
vystaveno bylo 1425 pojistek na . . .	„	9,270.011·14 „
Od 1. ledna do 31. května 1905 podáno bylo 7811 návrhů na	K	56,799.925·77 h
vystaveno bylo 6495 pojistek na . . .	„	47.277.386·38 „
Ohlášené škody od 1. ledna 1905 . . .	„	3,612.702·27 „
Dne 31. pros. 1904 bylo v platnosti:		
105315 pojistek na pojištěný kapitál .	„	710,811.866·28 „
a roční doživotní důchody	„	1,172.628·41 „
Reservní fondy životního oddělení . .	„	191,275.449·48 „
Zaručovací fondy společnosti	„	247,497.914·42 „
V roce 1904 vyplaceno odškodnění v odboru životním	„	11,197.635·95 „
Od založení ústavu (1831) vesměs zaplacené škody	„	797,690.516·38 „

Pojistky c. k. priv. Assicurazioni Generali zaručují: nepomijitelnost po 3letém trvání; zmenšení pojištěného kapitálu mlčky při zastavení placení prémií; převzetí válečného risika; pojištění nepozbývá platnosti ve případě samovraždy neb souboje; mimo to stávají kombinace, dle nichž za mírnou prémii zaručuje se 3proc. zúrokování prémií, aneb aby se předešlo přílišnému kolísání výše dividend, minimální divjdenda ročně o 3proc. stoupající. Zprávy, jakož i číselní rozpočty udílí na požádání vrchní jednatelství v Praze, jakož i ve všech větších městech v Čechách stávající inspektoráty a okresní jednatelství.

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

Jos. Pávek:

DVA NOVÉ ÚKOLY SOCIÁLNÍ POLITIKY.

Málokterá věda může se v poslední době pochlubiti takovým vzrůstem interesentů i nových námětů, jako sociální politika. Žhavý zájem milionů strádajících individuí dělných mění poctivě tvrdé tolary jejich theoretických doktrin v ucelené programy, odvozené praktické požadavky plní parlament stejně jako schůze, tisk stejně jako diskussní večery, rostou i řady těch, kdož chápají se péra k práci vědecké — zkrátka sociální politika stala se heslem dne, heslem doby.

Charakteristickou a při tak značném počtu pracovníků i vysvětlitelnou známkou její jest expansivnost, přenášení činnosti na nová a nová pole a odkrývání nových úkolů.

Chci zmíniti se zatím o obou.

Dělnické pojištění, jež vtisklo naší době právě tak ráz, jako kterákoli jiná vymoženost světového významu, odškodňuje, jak známo, následky úrazu, nemoci, stáří atd. Jest tudíž jakousi represí zhoubných následků úrazu.

Bádavý sociální politik na tom nepřestal, bojuje cíl nový, chce vůbec i preventivně — pokud to ovšem jest možno — smutným těmto eventualitám čeliti.

A tu především snaží se úrazy, nemoci atd. zamezovati. V úrazovém pojištění vyvíjí se činnost souběžná ochranou proti úrazům tyto vůbec zamezovati neb alespoň jich počet zmenšovati. Vedle ní však krystalisuje se snaha následky úrazů již se přihodivších léčiti a tak pro budoucnost snížení výdělečné činnosti, podmíněné úrazem, opět buď zamezovati či mírniti.

Ochrana proti úrazům u nás naráží na nedostatky zákona. V Německu mají odborová společenstva právo vydávati pro určité skupiny podniků ochranná nařízení, u nás mají nanejvýše úrazové pojišťovny právo — upozorniti na zvláště nebezpečná zařízení podniková živnostenského inspektora, jenž může vymoci jistá opatření politického úřadu I. instance, proti nimž jde zase cesta instanční. To znamená tolik, jako nic.

Proto, mohou úrazové pojišťovny jen poučovati. V tomto směru vydala také úrazová pojišťovna pražská ve shodě se zemědělskou radou pro král. České řadu pokynů pro rolnictvo, kterak beze zvláštních nákladů daly by se zamezovati děsivé úrazy při hospodářských strojích, jež učinily skupinu zemědělských podniků v úrazovém pojištění úžasně passivní. —

Bude tu tudíž nutno doplniti zákon a postarati se též o řádné a energické jeho plnění. V Německu vyvolala akce celé soutěže nejlepších vynálezů ochranných, musea a výstavy prostředků podobných, odborné korporace i odborný tisk. U nás musíme zde Německo mnoho dohánětí.

Digitized by Google

Ve směru druhém — léčení následků úrazů — připravuje vláda rozsáhlé novoty.

V nedávno předloženém programu reformy dělnického pojištění uděluje vláda nemocenským pokladnám i úrazovým pojišťovnám za jistých podmínek právo vykonávati vliv na léčení raněného či nemocného, jenž může býti odkázán do nemocnice, sanatoria.

Ustanovení tato zní:

Čl. 93. praví, že invalidní pokladna jest oprávněna k účelu zvláštního léčení nařídíti odevzdání pojištěnce do léčebního ústavu na útraty své jen v případě, když by byla k tomu nemocenská pokladna oprávněna, jinak jen se svolením pojištěnce. Toto odevzdání invalidů léčebním ústavům děje se na účet jich rent, přes to však jest jich příslušníkům, k jichž výživě podstatně přispívali, poskytovati podporu ve výši invalidní renty, nejvýše ovšem jen ve výši základu III. mezdní třídy (180 korun).

Čl. 94.: Na místě invalidní a starobní renty lze oprávněnému k rentě — zase jen však s jeho svolením — poskytnouti opatření v zaopatřovacím ústavě. Svolení není třeba v tom případě, jde-li o zamezení pijáctví.

Tím umožní se mírnění následků úrazů, jež najde příslušný finanční efekt v menší odškodném a tudíž i v passivních položkách bilancí.

V Německu se i zde mnoho pracovalo. Zvláště věnovány byly tu obrovské sumy na léčebny tuberkulosních, pomocí jichž zmenšeny citelně řady invalidů.

Tak v roce 1898 poskytly německé invalidní pojišťovny 13.758 pojištěncům léčení, jež v 12.424 případech dělo se v nemocnicích, lázních, sanatoriích atd. Třetina osob těch (4937) trpěla plicní tuberkulosou. Náklad na léčení to činil u tuberkulosních 315·02 marek. V celku bylo na účely léčení vynaloženo invalidními ústavy od r. 1891 do r. 1898 přes 6 milionů marek. Na příslušníky pojištěnců nalézajících se v nemocnici a nemohoucích tudíž skýtati jim výživu, vynaleženo ústavy invalidními na 95.000 marků. Tyto náklady přinesly také dobré ovoce, poněvadž u 40—74 procent tuberkulosních pojištěnců odpadla obava invalidity úplně. — Čísla tato jsou pádným dokladem účelnosti těchto tendencí.

VEŘEJNÉ DOPRAVNICTVÍ.

Prof. Ing. Fr. X. Novotný:

STAVBA TUNELU SIMPLONSKÉHO. (Dokončení.)

Hlavní překážkou při stavbě tunelu byl mocný přítok studené vody na straně severní, objevivší se horké prameny až 47° C na straně jižní, jež chrlily až 250 litrů za vteřinu, a pak nesnesitelné vedro, které v samém středu tunelu dostoupilo až 55° C. Prvým dvěma zlům odpomohlo se účinným odváděním vody — ve 1242 pracovních dnech odvedlo se denně průměrně 86.400 m³ vody, neboli v celku 104·5 milionů m³, což by představovalo krychli z vody o straně 470 m. Posléze jmenované překážce čelilo se vydatným ochlazováním (na 27° C) přiváděného čerstvého vzduchu.

Denně vylámalo se obyčejně 150—180 m³ skály a materiál takto získaný v tunelu a s ním rovnoběžné štole pomocné (na severní straně 570.000 m³ a 500.000 m³ na straně jižní) musel téměř všechen přes hodinu cesty daleko býti vyvážen. K jeho rozpojení bylo třeba strojově navrtati na severní straně 155.000 děr v úhrnné délce 200.000 m a na jižní straně 195.534 děr v celkové délce 260.000 m, t. j. dohromady 340.534 děr, jichž délka čítala 460.000 m neboli 460 km. Daleko větší jest však počet děr ručně vrtaných, a to: na straně severní 1·5 milionu a na straně jižní 2·1 milionu, čili v celku 3,600.000 děr.

Aby tyto díry byly vyvrtány, spotřebovalo se na obou stranách úhrnem 1,980.000 vrtáků strojových a 23,950.000 ostří vrtáků ručních. Toť obrovské množství ocele, jež spotřebovala se jen na vrtáky.

Vyvrtané otvory nabíjely se dynamitem, jehož spotřeba na severní straně až do proražení tunelu činila 552.000 kg. a na jižní straně pro oba druhy vrtání 790.000 kg., čili dohromady 13.420 metrických centů. Zápalných patron bylo na obou stranách třeba celkem 4 miliony a zápalných šňůr as 5300 km.

Síla potřebná ku pohonu strojů vrtacích, větracích, na účele osvětlovací a p., po každé straně as 2000 HP*) čítající, byla z počátku opatřena stroji parními; po úpravě potřebných zařízení na-

*) 1 HP = koňská síla = 75 kgm (kilogrammetrů).

Digitized by Google

hrazena silou vodní, kterou na severní straně poskytla řeka Rhona, na jižní pak horská říčka Diveria.

Že na zdaru právě popsaného mistrovského díla lidského důmyslu a práce má lví podíl zaměstnané dělnictvo, vycítilo podnikatelstvo již před stavbou samou. A proto vzorným způsobem, nehledě k účelnému větrání a ochlazování čerstvého vzduchu, bylo postaráno o dělníky, jichž při stavbě tunelu zaměstnáno přes 4000. Z tunelu nevycházelo dělnictvo přímo do volného ovzduší, nýbrž chodbou vedenou ještě tunelovým vzduchem do prostory, kdež upraveny pro ně sprchy a lázně. Po každé směně (Schichte) pracovní byly šaty dělníkům prány, usušeny a vyspraveny. Před každým z obou portálů umístěna jest malá přívětivá nemocnice.

I po zahájeném provozu mají tunely Simplonské býti uměle větrány, pokud nestačí k tomu rozdíly tlaků vzduchu na obou stranách pohoří. Poněvadž v jižní polovině tunelu, jež jest příkřejší, bude se pára a kouř lokomotiv mnohem více hromaditi než na straně severní, bude proud vzduchový, umělou ventilací vyvozený, veden od severu k jihu. Při tom budou portály na straně severní uzavřeny slabými dveřmi z plachet zřízenými, jež před blížícím se vlakem samočinně se otevrou a budou zcela bezpečny i tehdy, kdyby snad automat selhal.

Tunel Simplonský, který již za kratičkou dobu stane se novou spojovací tepnou, po staletí bude skvělým důkazem, jak pokrok společně s vědou technickou odstraňuje překážky, jež do nedávna zdály se ještě nepřekonatelnými. Tímto největším dílem moderní techniky ohlašovány budou příštím pokolením ušlechtilé pohnútky, jež vedly Italii a Švýcarsko k jeho uskutečnění. Jím způsobem nejvěrnějším znázorněna bude příštím dobám odvaha a geniálnost dnešního technika a inženýra, jakož i vytrvalost dnešního dělníka v práci.

* * *

Pro nával jiné látky museli jsme odložiti časový článek „O sestátnění železnic“ do příštího čísla. *Redakce.*

BELLETRIE.

Gustav R. Opočenský:

Z DENNÍKU MODERNÍHO OTROKA:

KLETBA PONÍŽENOSTI.

Ten stín snad znáte, jenž nám v oči hledí,
když chystá rozpoutat se naše síla,
jenž pokorné ret učí odpovědi
a ruku zdržuje, aby se nepomstila?

jenž vinen tím, že na každičkém kroku
my k posměchu jsme šťastnějších svých druhů,
že dávno už, od nepamětných roků
jsme sluli lidem otroků a sluhů —

jenž v každou radost aspoň jedu kapku
se lstivým úsměvem nám nakapává
a z našich dítek plémě tichošlápků
nemužných, slabých zvolna vychovává,

jenž učí nás mít uctivost v svém hlasu
a oddaně ctít každou kreaturu,
jenž učí místo v nás jen hledat spásu
obracet oči kamsi vzhůru, vzhůru . . . ?

— A stín ten denně u hlav našich stává.
Je třikrát větší jiná nad neštěstí.
I každý vznět nám v duši udupává
a nedovolí hlavy pyšně vznésti — — —

SESTÁRLÝ PROROK.

Já bídu naši těžce cítil sám
víc jistě, nežli chápali ji jiní.
A statečně všem bránil jsem se tmám
jež slunce naší spásy věky stíní. —

O blaho jiných léta bojoval
sám prokletý, dědičně zatížený —
Já zápasil, co bratr sladce spal
v náručí rozkoše na ňadrech ženy.

A není hodiny, v které bych nebyl běděl
a není strasti, již bych nebyl cítil.
A není dne, v němž bych v žár nebyl šel,
jejž v cestě nepřítel mi zrádně vznítil.

Svým bratřím léta nosil útěchu —
pak sestár' jsem. Můj život pozbyl ceny.
A vděčnost bratří mých? Já došel posměchu
ten den, jak pad' jsem k zemi přemožený! . . .

Digitized by Google

Evgenij Čirikov:

POKROK.

Přeložil *V. Červinka.* (Pokračování.)

Těžko říci, co přimělo kupce Klenova, aby se tak úsilně zasazoval o výstavku, avšak myšlenka na ni pronásledovala jej neústupně od té doby, co kdysi při projezdu městem náhodou pobyl na výstavce v Orelu. Snad zachtělo se Klenovu slávy, populárnosti, zachtělo se mu blýskati se v tisku jako „osvícený činitel" a možná, že jej i ohnivě poháněla jen touha, přinésti blaho městu ... Než buď tomu jak buď, Klenov, jak se říká, ve dne v noci jen výstavu měl na mysli, a rozumí se, že i svou ženu výstavou stále prováděl.

— „A co ty, Teklo Štěpanidovno, budeš vystavovat?"

— „Jdi mi, blázne! Zastyď se!.. Jaká jsem já tobě Štěpanidovna?.."

— „Pěkně tě za ručku vezmu a — na výstavu. A na druhý den bude v novinách: Včera poctili výstavu návštěvou náš veleváženy starosta města se svojí chotí ..."

— „A to se ti bude líbiti?"

— „Přijde i gubernátor ... Pozdraví, zasalutuje.. Já budu mít, rozumí se, řetěz ... On nikoli mně, ale znaku prokáže česť ... Toť se ví, já také: — „moje úcta!"

Dnes právě padl Nikanovu Ivanoviči do ruky předseda zemstva a místo manželky prováděl teď předsedu výstavkou ... Vyprázdnili už lahev vína při těch rozhovorech o výstavě, avšak Nikanov Ivanyč, nehodlaje tak lehce pustiti svoji oběť, dal přinésti druhou.

— „Počkej, pohovoříme si!" — zdržoval soudruha, nepozoruje ani, že při svojí špičce přechází v důvěrné „ty".

Konečně předseda, vyčíhav vhodnou chvilku, mu unikl.

Starosta, potáceje se trošku, bral se dolů hlavní alejí. V tom potkal redaktora „Místního Listu", zavěsil se mu důvěrně pod paží a vlekl jej s sebou mezi akátové keře.

— „Přes to, že vy, ďábli, neznáte jiného, než věčně láteřit, vážím si vysoce tisku a jsem vždycky hotov ..."

— „Já — Nikanove Ivanoviči, jsem tu s dámami ... Odpusťte!" — zkusil redaktor zbavit se ho.

— „Počkej! Mám vážnou věc!.. Ženské ti neutekou, těch ještě užiješ ..."

Redaktor zarmouceně šel za starostou, avšak když ten zahnul s aleje do křoví, instinktivně se vzepřel a couval:

— „Kam mě to táhnete?"

— „Jen počkej!.. Myslíš, že tě budu bít? Ne.. nejsem takový. Piš si, jak ti libo, nadávej si, co se do koho vejde, nepolezu na úřady stěžovat si... Já přes to přese všecko tisku si vážím..

— Posaď se!" — pronesl starosta tonem, oproti němuž nebylo apellací, tiskna spolupracovníka „Místního Listu" na touž lavičku, s níž před chvílí utekl předseda zemstva.

Potom nalil starosta vína do obou skleniček a pokračoval:

— „Řekni: Sláva Bohu!"

— „Nač to?"

— „Budeš mít výděleček ... Napíšeš se podle libosti.:. až duši vypustíš ... Teď běháš každý den na úřad a vyptáváš se: „co je nového?" — a pak, bratře, ani psát nestačíš!.."

— „A co se děje?"

— „Nu, napijme se nejdřív!.. Buď zdráv! Piš, starej se, a my už na tě nezapomenem!.."

Starosta přifukl si s redaktorem a rázem vypil skleničku.

Vypil i redaktor.

— „Jak vy, novináři, soudíte: výstava — užitečná to věc?"

— „Jak by ne!.. Ovšem že ..."

— „Možno nadávat tomu člověku, který takovou věc ustrojí?.."

— „K čemu že stále nadávati?.."

— „Nu, dobrá tedy!"

— „Oč běží?"

— „Bude výstava! Zde máš mou ruku! Ať nejsem starostou, jestliže ..."

— „Ale toť překrásné ..."

— „Nač mi povídáš; „pře-krás-né!" Řekni mi rovně: budou mě podporovat tvoje noviny? Či mě budete taky nadávati? Vám se člověk nikdy nezachová."

— „Náš orgán podporuje každou dobrou, krásnou věc ... Nikoli lidi, nýbrž věc ..."

— „Ach, nač budeš tu nit rozpřádat! Věc! Což pak věc sama se provede? Nebudou-liž ji lidé provádět?"

— „Nu ovšem, lidé ... hm!"

— Podej mi ruku!.. Třeba mi i nadáváte, já přec jen pro město celou duší ... Mně nic není třeba! Já třeba i svého platu, bratře, zachce-li se mi, se vzdám... Vidíš-li?! Já pro pokrok vždycky jsem hotov ..."

* * *

Digitized by Google

Za dva dny po vylíčeném tu večeru v „Místním Listě“ objevila se první zpráva o hospodářské výstavě, chystané v Truščobinsku:

„Dověděli jsme se z pramene naprosto věrohodného, že náš velevážený městský starosta N. J. Klenov dal podnět k uspořádání první hospodářsko-průmyslové výstavy v městě Truščobinsku. Zítra rozepíšeme se podrobněji o tomto v nejvyšší míře sympatickém a pro celý kraj šťastném předsevzetí, kteréž dělá čest našemu „otci města“ a zatím přejeme jen: „šťastné pořízení!“

Tato noticka tak nadchla starostu, že si ihned poslal pro městského tajemníka „Platonyče“ — všichni jej tak nazývali pro jeho platonické oči — a přistoupil vážně k dílu.

— „Maxime Platonyči, třeba sestaviti předběžný rozvrh výstavy... Ale jen šetrně, aby členové městské rady se nevzpírali... Aby všechen prospěch výstavy byl v nejpříznivějším světle vylíčen... Je to škudlivá rota... Dvacet tisíc třeba žádat..“

— „Dobrá.“

— „Dokážeš to?.. Popros raději toho novináře, který k nám pro zprávy chodí... On píše jasně, jadrně. Rád zaplatím, věc je prospěšná...“

— „I sám to spravím.“

— „Ach ne, raději jeho pozvi, bratře! On je v tom honěný... Proti němu ty houby zmůžeš...“

Potom starosta obejel si všecky nejvlídnější členy městské rady a zabezpečil si u nich plný souhlas, že budou se přimlouvat za výstavu, což ostatně nebylo nikterak těžké, neboť každý z těchto radů měl co vystavovat...

(Dokončení.)

Camille Flammarion:

MRAVENČÍ MOZEK.

Přeložil *Karel Pelant*. (Dokončení.)

Že si sdělují své dojmy, že se dorozumívají o svých záležitostech, o tom dostačí, abychom pozorovali jejich práce stavitelské, zednické, truhlářské, při stěhování, celou organisaci dělnickou a vojenskou, bychom byli přesvědčeni. Že to vyplývá z intelligence a nikoliv z instinktu, to si uvědomíme pokaždé, když dáme je do zkušební situace. Jednoho dne zpozoroval pěstitel hedvábníků, že mravenci, žádostivi jeho hedvábníků, vylezli na moruši a dráždili je tak dlouho, až tito pustili se větví a padali na zem, kdež se mravenci jich nemeškali zmocnit. Aby znemožnil toto pirátství, pozorovatel p. P. Besson obtočil strom kruhem z lepu, a tak po čtyři dny byla tato bariera nepřestupnou. Pátý den vyskytl se však inženýr: jistý mravenec složil do lepu veliké zrnko písku, které vynesl na strom ve svých čelistích a pak sestoupil. Ostatní mravenci přicházeli postupně ohmatati tento zárodek mostu, sestoupili rovněž a asi po desíti minutách všichni vzhůru lezoucí mravenci nesli zrnko písku. Po půlhodinném pozorování konečně zřízen přes lepidlo most, jenž byl dosti široký, aby přes něj mohli vedle sebe kráčet čtyři mravenci. Pozorovatel neměl odvahy zničiti jich dílo a ponechal jim moruši v odměnu za tento čin intelligence.

Vidíme mravence na výpravě, zastavené potůčkem, kterak utvoří most z pracovníků zahákovaných jeden na druhém, na jichž zádech přechází armáda suchou nohou. Po přechodu rozpadnou se tito zákopníci a snaží se dosáhnouti břehu s námahou často bezvýslednou.

* * *

Všechna tato fakta zjevují nám nepopíratelné intelektuelní úvahy.

Studium tohoto malého světa převracuje v nás ideu o inferioritě hmyzu všeobecně lidmi přijaté.

Když prozkoumáme mraveniště, když vidíme larvy roztříděné v jejich kolébkách, přenášených z místa na místo několikrát za den dle síly slunečního tepla, živených s delikátní a stálou pečlivostí svými malými kojnými, které je milují více než sebe, když vidíme tyto kojné pátrat s úzkostí po nejmenším pohybu hlav těchto larv a dodávati rychle do jich malých úst kapku živé tekutiny dříve než by měly snad vůbec hlad, když při zrodu kukel vidíme bdělé mravence pomáhati přírodě a jejich čelistmi roztahávati delikátně konečky tkaniva, aby usnadnili vylezení hlavy, tu poznáme již důkladně tyto malé bytosti. Ale jejich města nejsou ničím při srovnání s jistými úkoly, nad nimiž jsme překvapeni, když je vidíme mravenci vykonány.

Tak na příklad jejich dobytek, jejich dojné krávy, jejich stáje! Třeba by se to zdálo divným, mnoho mravenců má vskutku své dojné krávy, které opatrují a které dojí, svá stáda ve zvláštních stájích, které považují za svůj majetek, které brání proti svým nepřátelům a jež odnášejí s sebou, když změní své sídlo. Tato stáda jsou mšice a žlabatky.

Digitized by Google

Mravenci je vyhledávají, dojí je ssajíce jim v podprsí a mnozí se živí výlučně touto cukernatou potravou. Dovedou je udržovat schovávajíce pro ně větévky neb kořínky, na kterých žijí a konstruují pro ně buď vzdušné pavillony aneb podzemní galerie. Tato malá zvířatka jsou často jejich hlavním pokladem. Mraveniště je více neb méně bohato — jako dvorec se svými stády — dle toho, má-li více neb méně mšic. Též třeba viděti, s jakou vášní konají mravenci válku, aby nabyli stromu se mšicemi a s jakou komickou vytrvalostí odvlékají mšice často větší než jsou sami, aneb když jejich sosák jest zabořen hluboko v dřevu. Jsou houževnatí v tomto počínání, ale při tom dávají pečlivý pozor, aby ničeho u nich nepoškodili. Ostatně dostačí vidět způsob, jakým mšice jest dojena, aby byl člověk ujištěn, že tato operace jest jim příjemna a že vedou zcela spokojenou domácnost se svými majiteli.

* * *

Boje mravenců jsou příliš známy, než abychom zde o nich mluvili. Jsou sváděny hlavně o zajmutí mšice a o loupež kukel, které mají dodati otroky; jsou to války zuřivé a bez pardonu. Způsoby válčení liší se různě dle druhů. Pověstný mravenec otrokář, aneb mravenec amazonka má kusadla velmi silná, ozbrojená špičatými hrbolky. Bojuje tím, že rozevře ústa jak nejvíce možno, a jeho taktikou jest dostati do ní hlavu svého odpůrce, načež sevře sanice a rozmačká ji. Malý druh mravenců nevynašel nic lepšího, než že se zavěsí na nohy větších a vytrhne jim je. Formica exsecta počíná si jinak: skočí na záda protivníkova a uřízne mu přesně hlavu, což obyčejně se děje velmi rychle.

Vojenské taktiky, hlídky a výzkumy, obléhání přepadená města, unesená děcka, národové vzatí do otroctví, popravení zajatci, všechno co bývalé lidské války nám představují, to vše nalézáme u mravenců, ve stupni mnohem určitějším, neboť jsou to tvorové, kteří tak zneužili autority a tyranie, že se stali otroky svých otroků, to jest že nemohou žít bez nich.

Takovým jest mravenec amazonka.

Tito barbaři s rezavým šatem jsou mocnými pány a oprávněně obávanými, ale jejich patricijské ruce nedotkly se nikdy sekery neb kladiva; nevšímají si umění stavitelského a péče o domácnost; jejich údy se staly bezúčelnými, jelikož ztratily potřebnou formu; dláto, pila a zednická lžíce zmizely ze sanic, aby ustoupily dvoum zakřiveným mečům, strašlivým to zbraním, ale neschopným k jinému užití než k vraždění a loupení. Tak jejich život se vyčerpává tím, že zanášejí válku a zpustošení ke svým klidným sousedům za tím účelem, aby získali otroky, kteří jsou jim nevyhnutelní, jako kojná novorozeňátku; neboť tito degenerovaní sultáni nemají ani schopnosti se živiti a umřeli by hladem vedle nejchutnějších potravin, kdyby oddaní služebníci nepřicházeli jim dávati je do úst. Jsou neschopni sami jísti a zhynuli by při tabuli nejlépe vypravené, kdyby otrok jim nedal potravu do úst. (André: Les fourmis.)

* * *

Tato různá sociální organisace, tyto kasty, řemesla, rozdělení práce, tato města tak obydlená jako Paříž a Londýn, ale kde všichni obyvatelé se znají, nepřátelství mezi občany dvou sousedních měst, tyto okresy organisované a hájené, všechno toto zjevuje nám intelektuální stav sotva nižší než mají divocí národové, které dnes pozorujeme ve střední Africe aneb na ostrovech Oceánie. Mravenci mají i pohřebiště.

Ano, skutečná pohřebiště, zařízená v jisté vzdálenosti u svých měst, kam odnášejí své zesnulé. A dokonce při jistých druzích jsou hrobky první třídy pro vznešené občany, pány sídla a společné jámy pro lid. První jsou umístěny pečlivě jedna vedle druhé, v pravidelných řadách, druzí jsou naházeni nahodile bez ladu a skladu. Opakuji, toto vše bylo pozorováno a mnoho jiných fakt ještě, tak že by se dalo nesmírně mnoho vypravovati, přes všechen zájem, který k tomu vábí.

Mluvíme-li o jejich sňatcích, této hodině lásky a rozkoše, v níž vidíme víry okřídlených mravenců, milujících a milovaných vzlétati do vzduchu za teplého večera podzimního dne, jak vrhají se do elektrisovaného vzduchu jako fantastický mrak, opilých, bezhlavých, zdajících se třeštiti, unášených a chvějících se, stále vzlétajících a pronásledujících se bez zastávky v zlatě a purpuru zapadajícího slunce; hledajících ve výších bod, kde by mohli utišit vzrůstající vášeň, zachycujících se na okapech věží, zvonic, střech a beroucích často klidného procházeče na výpomoc*) a za společníka a třeštících v takové závrati, že týž večer po vyčerpané a nasycené vášni zhasínají po idyle ve zničení a smrti! Milenci, staří toliko dvanáct dní, vydechnou svůj poslední vzdech a slunce zítřku osvětlí jen jejich mrtvoly, které odstraní ptáci. Milenky utrhnou si křídla a pro ně láska též již nemá zítřku. Neutrální

*) Právě když jsem psal tuto studii v Juvisy, jistá osoba z hvězdárny byla nemocnou a navštívila ji mladá jeptiška ze sousedního kláštera. Doprovodil jsem sestru až ke dveřím parku a když vstoupila do aleje, byl náhle její bílý čepec přepaden vírem okřídlených mravenců, kteří se oddali své rozkoši bez ohledu na klášterní šat.

Digitized by Google

mravenci je obklopí, dokončí oddělení křídel, opatrují je, živí a očekávají drahocenné plody této hodiny opojení, vajíčka, naději obce. Tato hodina postačila, aby oplodnila okřídlenou pannu, která stavší se matkou a zbavena křídel, žije osm neb devět roků v mraveništi aniž by přestala snášeti.

* * *

Vidíme v mravencích ve všech ohledech neobyčejný svět, hodný pozornosti zkoumatele, svět zcela odlišný od našeho, ale v kterém rozbor odhaduje intelektuální procesy, které bychom se neodvážili jim připisovat, kdybychom je pečlivě nestudovali. To jest malá bytost, která myslí. Nepomíjejme tento fakt. Mozek mravence myslí a uzavírá v sobě celý svět dojmů, idejí, úsudků, úvah. To jest vše, co jsem chtěl podati přemítáním lidí, kteří sami myslí též.

Pocítil jsem zvědavosť seznati, kolik váží takový mozek. Abych to zvěděl, vážil jsem neutrální mravence, ostatní nejsou důležitými, různé druhy, a sice po stech, a shledal jsem mezi různými výsledky, že rezavý mravenec, nejrozšířenější v našich krajinách váží 15 centigramů ve stu. Jeden mravenec váží tudíž jeden a půl miligramu. Stejný pochod udal mi váhu hlavy asi na třetinu těla, tudíž 0·5 miligramu; mikroskopický řez ukazuje, že nervový systém v mozku mravence obnáší asi třetinu hlavy, tudíž 0·16 miligramu.

Z toho následuje, že mozek mravence váží asi desitinu váhy těla, jak řečeno 16 miligramů; jest tudíž třeba jich šest, aby vážili miligram, tedy šest tisíc pro jeden gram.

V tomto nepatrném zrníčku všechny tyto idey a kombinace idejí se utvářejí a jednají... Co je život, co je myšlénka? Vskutku, tento malý mozek rovná se v obdivuhodnosti své mléčné dráze, od níž paprsek světla letící 300.000 kilometry za sekundu potřebuje asi dvacet tisíc roků, nežli k nám dospěje.

Ant. Nečásek:

TŘEŠNĚ.

I.

Hyé- hyó!

Vozík rachotil do kopce, mračna prachu se zvedala, neboť byl parný červnový den a silnice prašná. Na několik prstů jemného šedého prachu leželo na silnici. A slunce bylo surové, nemilosrdné, pálilo barbarsky, že malý dvanáctiletý Jindřich téměř padal. Táhl spolu s Alikem, hubeným psem žalostného vzezření do kopce malý vozík svého otce, který byl potulným brusičem. Starý kráčel pohodlně vedle své ženy, která měla v náručí malé dítě podle vozu, mlčky a zamračen. Jen chvílemi, když pes a chlapec v tahu umdlévali, ozval se jeho hrubý hlas, jakoby volal na spřežení volů nebo koní:

„Hyé- hyó!"

Pes měl jazyk vyplazený, hoch oči vypouleny. Oba žízní a hladem. Oči malého Jindry dychtivě se upíraly do dálky, kde modraly se načechrané chomáče korun stromů. Z nich jako veselá písnička letěly k obloze obrysy štíhlé vysoké věže, jejíž bělost měla ráz radostný. Nahoře věži seděla rudá čapka z plechu se zlaceným křížkem. Také kolem kostelíku, který stál na vršku osaměle se školou nad vesnicí, bylo veselo. Kutili tam kramáři, neboť bylo před petro-pavelskou poutí. Houf venkovských dětí zvědavě sledoval kutění kramářů, kteří stavěli boudy. Také kolotoč přijel, jaká událost! Dřevěné ořové kolotoče byly předmětem vážných rozprav a něžné péče chlapců, kteří jim hladili nemotorné krky a ploché boky. Na pouť jel také brusič. Malý Jindřich se psem táhli, že se mohli přetrhnout. Kdykoli umdlévali, zaharašil hrubý hlas brusičův:

„Hyé-, hyó —!"

Za půl hodiny byli na místě, chlapec i pes si oddechli a dostali po kuse tvrdého chleba. Sotva že pustili se do jídla, ozval se tvrdý hlas brusičův:

„Jindro!"

Chlapec vyskočil jako střela. Ale ihned klesl a bolestně zaúpěl, drže si pravou nohu.

„Co zas bečíš?" optal se brusič chlapce a nevlídně na něm spočinul zraky.

„Mám podlomky!" odvětil chlapec plačky a ukazoval chodidlo pravé nohy, které bylo u prstů plno krvavých jízev, které rozežíral prach ze silnice.

„Oh, to bolí, ukrutně bolí!" sténal chlapec. Starý brusič mrzutě pohodil hlavou a řekl:

„Však to zas přejde. A teď půjdeš dolů do vsi. Tam na návsi je kupec, tady máš!"

Dal chlapci několik krejcarů a láhev na kořalku i dodal přísným a ostrým hlasem:

„Ale ať jsi tady hned, ne abys snad někde okouněl!"

Digitized by Google

Hoch odešel. Brusič obrátil se k ženě a řekl zřejmě rozmrzen posměšně:

„Ten kluk se měl narodit někde v hraběcí rodině. Jak je choulostivý!"

„Vždyť je to ještě dítě", namítla žena, podávajíc osmahlý svůj prs maličkému, které měla v náručí.

„Dítě, dítě!" zabručel brusič. „Takový kluk není u mne už žádné dítě. Jen co je pravda, rozmazlila jsi ho dokonale!"

Žena tiše seděla, neboť bála se co namítati. Byl Jindřich pokleskem jejího mládí, který přinesla brusiči věnem. Bývaly mezi nimi proto prudké výstupy, zejména když se muž opil a to bylo často. Malý Jindřich musil často prchnout před vztekem brusiče a vrátit se mohl až vystřízlivěl a se utišil. Smutné, polekané oči chlapcovy stopovaly každý pohyb otčímův, každé hnutí jeho tváře, každý výraz jeho oka se zřejmou snahou vyplniti každé přání dříve než bylo vysloveno. A přece byl bit a bylo mu spíláno každou chvíli! Proto utíkal, přes to, že ho nohy pálily a štípaly, aby brzy přišel nazpět. Brusič napil se kořalky, podal také ženě, pak natáhl se na trávník pod třešní a kouřil.

Malý Jindřich se psem Alikem lehli si opodál a usnuli. Slunce zatím zacházelo a nadešel příjemný, stinný večer.

Stráň pod kostelem, na které tábořili, byla pokryta třešňovými stromy. Když o jaře rozkvetly svými bělostnými květy, třešně pokrývaly celou velkou stráň, takže zdálo se jakoby pokryta byla závějemi vonného sněhu. Zdaleka bylo viděti toto údolí jako malý kvetoucí ráj, který usmíval se s povýšeného svého návrší do šíré roviny. V létě pak, v červnu, když třešně dozrály, jejich rubínové a granátově červené plody, líbané žhavými paprsky slunce se rděly v zeleni listů jako drahokamy, kývajíc na kolemjdoucí, jakoby chtěly říci:

„Trhej, netušíš, jaká sladkosť jest v nás!"

V tomto velkém třešňovém háji pod vlídným objetím večera spal malý Jindřich. Náhle byl probuzen. Zahřměl výstřel, jeden, dva — pak nově a nově hřměly výstřely. To v předvečer pouti střílely dole u rybníka z hmoždířů a pouštěly do vzduchu prskavky, jichž žhavé svítící křivky dráždily šero červnového večera. Malý Jindřich zapomněl na únavu a pustil se dolů k rybníku, kde byla shromážděna celá osada. Díval se plin účasti s radostným vzrušením a jako ostatní chlapci tleskal rukama při každé nové prskavce a radostně volal:

„Jak je to hezké! Jak letí vysoko!"

Vedle něho stál chlapec panského vzezření a chrupal třešně. Měl jich plnou kapsu, těchto krásných, sladkých plodů a jeho tvář zřejmě zdála se vyprávěti, jak jsou znamenité. Jindřich díval se za každou třešní, kterou chlapec požil a v duchu pocítil neodolatelnou touhu po tomto pamlsku, který mu byl tak vzácný. Chtěl několikrát svého souseda poprositi aspoň o jednu, ale hoch měřil jeho ošumělé šaty pohledy tak pohrdavými, že se toho neodvážil.

„Jsou šťastné děti na světě," povzdechl si malý Jindřich a s bolestí potlačil v sobě tuto smělou touhu. A uvědomiv si tuto svou opuštěnost, loudal se kolem rybníka nahoru k stráni, kde u vozíku spali pod širým nebem jeho otec, matka a pes. Ulehl a díval se do nebe. Bylo bezvadně modré a plno hvězd, které posílali síťovím zelených listů své bledé světlo do očí chlapcových. Všechno spalo, jen malý Jindřich bděl, mysle na toho hocha v panských šatech, jak si pochutnává na rudých třešních. Pak podíval se nad sebe, na třešni obsypanou červenými plody. A co jich tu bylo! Celá stráň tu byla pokryta, strom na stromu, a každý klesal pod lahodným, sladkým břemenem. Malý Jindřich chvíli ležel, pak vstal.

„Co by komu ublížilo, kdybych si jich několik utrhl?" zašeptal si.

Rozhlédl se, všechno spalo. Hoch chvíli váhal, pak volným krokem se vzdaloval. Jeho drobná postava zmizela v třešňovém háji.

II.

Sakař a Vydra, sadaři, seděli před svou boudou a vařili vrabčí polévku. Celý ten rozsáhlý třešňový háj koupili a hlídali. Na ohništi před boudou se vařila polévka z vrabců, které za dne postříleli. Opeření lupiči v celých hejnech přepadali stromy a pustošili je s nestoudnou drzostí, kterou nemohli zaplašiti ani rány z ručnice, která jejich zástupy citelně ztenčovala. Sadaři je stříleli a mrtvá jejich těla, oškubaná házela se ve vařící vodě. Celé chumáče pak na niti za zobáčky pověšeny byly nad boudou, jakoby k výstraze všem škůdcům měly volati:

„Tak se stane každému, kdo se opováží krásti!"

Když byla polévka požita, sadaři vytáhli karty a hráli. Najednou jeden z nich, Vydra, položil karty a očima spočinul na psu, který jevil zřejmý nepokoj.

„Někdo bude na třešních!" povídal a napjal své uši, dlouholetým cvikem cvičené a vnímavé pro každý sebe menší šelest.

„Hloupost, nic to není! smál se Sakař. „Dávej!"

Hráli dál. Poskytovali dost bizarní obraz tito dva osamělí hráči při svitu plápolajícího ohně. Nad nimi se klenula žhavá noc, plná hvězd a vůně pokoseného sena, které mírný vítr zanášel sem

Digitized by Google

z roviny od rybníka z pokosených luk. Najednou Vydra položil karty a povídal: „Dnes deset let! To bylo hůř!“

I jali se oba vzpomínati na příhodu, kterou zažil tehda Vydra.

To jsme ještě nebyli v kumpanii. Sadařil jsem s nebožtíkem otcem. Jeli jsme na hora s třešněmi. Když jsme se vraceli, přepadli nás u Kostelíka před Pakou čtyři chlapi a obrali nás do hola a střískali. Říkalo se tenkrát, že jsou to káranci, kteří utekli z Kartouz a ukrývají se za dne v obilí a lesích a večer přepadají lidi. Ale byli to zatím ňácí potulní kramáři! (Dokončení.)

LITERATURA A UMĚNÍ.

F. V. Krejčí:

KNIHY A ŽIVOT.

Jsou lidé, kteří nečtou, proto že se domnívají, že je moudřejším žíti než seděti nad knihami. Kniha jim jest tedy méně než život, pouhý bledý jeho odlesk, spousta jalových slov, tištěných výmyslů a lží, jimiž vážně se zabývati znamená připravovati prý se o čas a o požitky skutečného života. Rozumí se, že tento předsudek platí jen o belletrii. O cestopisu, učebnici chemie nebo slovníku cizího jazyka dovedou mluvit s větším respektem, neboť to jsou knihy, jejichž užitečnost je makavá. Ale což román, povídka? Pouhý dým sentimentálnosti, rej myšlenkových bublin pro velké děti!

Chcete-li takové lidi získati pro literaturu, nutno přesvědčiti je, že tento názor o knihách je ubohý a křivý a že dílo literární ve svém poměru k životu je něčím více než jim se zdá.

Povězte jim, že v knihách nejen že není méně života než ve skutečnosti, ale naopak, že ho je tam více. Že kniha, jako každé dílo umělecké ze života čerpá, ze života vyrůstá, jeho nejvzácnější síly v sobě soustřeďuje a hromadí, ale co mimo to: že k tomu, co vzala ze skutečnosti, ještě něco přidává. Že neznamená oproti životu minus, nýbrž plus. Že ubírá sice mnoho ze surového materialu, jejž jí život podává, ale jen věci zbytečné, jednotvárně se opakující, bezvýznamné a bezpodstatné. Duševní krise jež ve skutečnosti je lidem prožívati po léta nekonečnými řadami krutě se opakujících dnů, ty prožije hrdina dramatu za dvě hodiny.

Ve skutečnosti jsme nuceni plniti nejrůznější funkce a závazky v nejspletitější směsici: máme své úřední hodiny, obstaráváme své záležitosti, vyděláváme peníze, chodíme na procházku, obědváme a spíme a mezi tím vším uprostřed všeho tohoto zmatku a shonu žije naše srdce své velké city a duch náš uvědomuje si pozvolna, ve vzácných chvílích ticha a soustředění smysl své existence. Učiní-li však básník z lidí, jakými jsme, reka svého románu, tedy ovšem nemůže pojati do knihy celý jeho život se vším tím, co den za dnem přináší. Vypravuje nám sice, co kterého dne hrdina jeho zažil se svou milenkou, jakou náladu v něm příroda vzbudila anebo kterým činem projevil svůj charakter, ale nepraví nám, co toho dne měl k obědu, kolik cigar vykouřil, co dělal ve své kanceláři, které známé potkal na ulici. To všechno opomenul náš romanopisec nám říci, to všechno vyloučil ze života svého hrdiny. Ale je to chyba, nebo škoda? Je proto v tom, co nám vypravuje, méně života a pravdy, podává-li se ze života jen to nejvýznamnější a nejpodstatnější a předpokládá-li se vše ostatní jako známé a samozřejmé? V tom je právě přednost umění naproti skutečnosti: ono podává nám obraz života zjednodušený, přehledný, omezený na několik prvků, zjevů a linií, ale tím právě dociluje se toho, že zdůrazňuje se to, co je v životě nejzávažnějšího a nejkrásnějšího, ale co v chaosu věcí, jimiž nás každý den zahrnuje, zrakům našim uniká. Kdo je ve styku s knihami, je proto v nejdůvěrnějším styku se životem, žije ho silněji a vidí do něho hlouběji nežli ten, kdo se nechá nésti jeho vlnami, ale nedovede dojmům skutečnosti dáti vyšší smysl. A proto řekněte těm, kdož pohrdají knihami pro domnělou jejich neživotnost, že se tím jen sami ochuzují a že se připravují o takové pohledy do života, jakých jim skutečnost sama o sobě nikdy nemůže poskytnout.

Povězte jim, že prošedše školou literatury, naučili jsme se na život dívat zrakem zbystřeným, vyčistěným, vycvičeným, prohlédati změti denních zjevů k typickým základním obrysům věcí a cítiti dojmy a rozkoše, jichž nesečtělý člověk nezná. A to je to plus, o němž jsem mluvil: vlivem uměleckých dojmů stává se náš poměr k skutečnosti vroucnějším, láskyplnějším a moudřejším a tím směrem vzrůstá také naše niterná existence do šířky i hloubi.

A konečně jim povězte, že knihy nejsou vždycky jen k životu v poměru závislosti, nýbrž že často

Digitized by Google

naopak ony mu vykazují dráhy. Že to, co z něho berou, splácejí mu s bohatými úroky. Totiž, určitěji řečeno, je-li pravdou že spisovatelé zobrazují život, je právě tak pravdou, že život jde ve stopách jejich knih. Život náš je bohat, dle toho, jak dovedeme vnímat skutečnost a co v ní dovedeme vidět. Ale skutečnost vnímáme a nazíráme na ni dle toho, jak jsme se tomu naučili. A kdo nás tomu předem naučil? Knihy a díla jiných umění. Co bychom na příklad dovedli cítit vůči přírodě, kdyby nás nebyli básníci a malíři naučili vidět její krásy? Píší-li lidé zamilované dopisy, činí to z pravidla způsobem a tonem, jejž vyčetli z knih. Takovým způsobem formuluje literatura nejmocnější jejich city a vášně. Jsou celé veliké oblasti života, celé způsoby nazírání, celé soustavy dojmů, jichž lidé neznali, dokud nebyly vysloveny literárně.

Tak praví se na př. o tvůrcích moderního francouzského románu, Stendhalovi a Balzacovi, že vytušili a předem stělesněli životní obsah generací, jež přišly teprve po nich, vytvořili lidi teprve se rodící, anebo ještě nenarozené. Vůči druhému z jmenovaných odvážil se Oscar Wilde dokonce duchaplného paradoxu: „Devatenácté století, tak jak je známe, je z velké části výmyslem Balzacovým.“ Tím chce říci: Balcac umí zachytit duši společnosti v tomto století, umí uživotnit jeho zvláštní typ lidí a my, mluvíce o charakteristických rysech tohoto století, bezděčně díváme se naň očima Balzacovými a lecčehos bychom v něm neviděli, kdyby na to nebylo v románech jeho ukázáno. Právě tak je známo, že tak zv. nihilismus ruské mládeže přijal v jistých letech formy, jaké mu naznačil Turgeněv ve svých románech, ještě když hnutí toto bylo v počátcích.

Kdo z nás se tomu ubrání, aby, čte-li v novinách zprávy o zločinných a kriminelních událostech, nedíval se na ně sklem románů Dostojevského, aby pohled na uhelný důl a havíře nestylisoval si dle Zolova „Germinalu“, aby chodil po malostranských uličkách a nedíval se na ně očima Nerudovýma? Kdož ví, nevíme-li o cizích zemích, městech a mořích z románů více než z cestopisů a učebnic zeměpisu a nejsou-li naše vyčtené představy o nich životnější a barvitější nežli ony, jimiž má hlavu přecpánu až do únavy turista, jenž je proběhl s Baedeckrem v ruce, ale neměl přehledu, nedovedl vystihnout co je hlavní a typické a utonul se svým názorem v chaosu dojmů, jimiž právě nejbližší věci naň narážely. Neviděl pro stromy lesa, možno o něm říci. Umělec, básník, romanopisec naproti tomu nedá nám se zastaviti před každým stromem, ale dá nám vnímati les jako celek a co hlavní: dá nám ssáti jeho vůni, slyšeti jeho hudbu, cítiti skrytou jeho duši.

To povězte těm, kteří pohrdají knihami. Jest takových mezi námi mnoho i mezi tak zvanými vzdělanci. Stálý styk s literaturou a znalost její nepatří u nás k nezbytným průkazům intelligence. Ba spíše ještě je dnes více úcty k literatuře v lidu, v dělnictvu zejména, nežli mezi vědecky vzdělanými intelligenty. Ostatně neplatí předchozí epištola jen těm, kteří nečtou z předsudku belletristických knih, ale i těm, kteří je čtou, ale nezvykli příliš přemýšlet o tom, co na knihách žádají a co v nich nalézají.

* * *

BÁSNĚ JOSEFA FRANTIŠKA SMETANY. Vydal Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni. S podobiznou básníkovou. Nákladem Fr. Šimáčka. Cena K 2·40.

V letech čtyřicátých a padesátých působil v Plzni znamenitý muž Josef František Smetana. Byl knězem řádu praemonstratského a professorem fysiky na plzeňském gymnasiu. Ale tímto druhým byl více než prvým a především byl horlivým vlastencem, rázu asi Havlíčkova, nadšeným pro dobro národní, svobodu a pokrok. Napsal užitečné knihy pro tehdejší vlastence, dějepisné dílo „Obraz starého světa“ a „Základy hvězdosloví“, v časopisech pak horlivě přimlouval se za zavedení češtiny do škol. Roku 1848 stál v popředí národního a politického ruchu v Plzni jako starosta tamnější Slovanské lípy. Za Bachova absolutismu bylo mu to těžce odpykávati; každý krok jeho byl stihán, i bázliví vlastenci se ho stranili. K tomu ještě stihla jej osudná pohroma, zlá choroba oční na několik let jej zbavila zraku. Byl sice roku 1857 se zdarem operován, ale už r. 1861 zemřel. A tento muž zanechal po sobě zápisky a četné pokusy veršové. V těch vyslovoval své vlastenecké naděje i bolesti a působivou ironií šlehal nepřátele světla a volnosti, klerikály a černožluté absolutisty. Po léta odpočívala tato jeho pozůstalost v rukou plzeňského knihtiskaře Ignáce Schiebla, až nyní teprv dostala se na světlo veřejnosti zásluhou „Spolku přátel literatury a umění v Plzni“. Nebudete sklamáni, koupíte-li si tuto knihu. Jest sice zastaralá, ale tato zastaralost dodává jí zvláštního interessu. Cítíme z ní vanout duši jiné doby a jiného pokolení, ale mimo to je to mnoho, co má platnost do dnes. To platí zejména o protiklerikálních verších Smetanových. Od dob konkordátu, jejž tento osvícený kněz ostrou satyrou bičuje, uplynulo už padesát let, ale není-liž klerikalism touž můrou na těle Rakouska jako za dob Smetanových. Kdož by nevzpomněl při jméně autora této knihy jiného muže, jenž nesl toto jméno, Augustina Smetany, také kněze a také ducha osvíceného a pokrokového? Bylo by zajímavo postaviti tyto dva Smetany vedle sebe. Z básní plzeňského vlasteneckého professora nemluví sice ryzí poeta, ale muž, jenž má hlavu a srdce na pravém místě, jenž živě cítí s národem a svou dobou a co si myslí dovede pověděti vtipně, pádně a zajímavě. A proto můžeme být zmíněnému plzeňskému literárnímu spolku povděčni, že verše jeho zachránil pred zapomenutím.

Z BROŽURKOVÉ LITERATURY. Letáková a brožurová literatura byla u nás odbývána dosud macešsky. Teprve od nějaké doby, kdy všeobecně vžil se poznatek, že ne ve společenské intelligenci, ale v samém jádru národa — lidu řešiti se budou největší české problemy a že tedy musí k tomu býti pracováno intensivním uvědomováním tohoto lidu, jež možné jest zase jen prostředky vhodnými, snadnými a srozumitelnými, sahá se k brožurovému genru, jako nejzpůsobilejšímu vedle žurnalistiky prostředku popularisačnímu. Tak vzrostly nám celé edice brožurkové literatury. Budeme tyto brožurkové publikace na příště vésti v pečlivé evidenci, neboť jedině takto splatí se jim podle zákona a spravedlnosti a ony nepadnou ke dnu, z minulých pak probereme příležitostně některé jak se hodí. Dnešní retrospektiva platí aspoň nejzávažnějším z nich — pracím Masarykovým, dra Krej-

Digitized by Google

čího a F. V. Krejčího, u nichž lze stopovati stejnou epickou nit a páteř: boj o náboženství. Táhne se tento problém drahnou dobu našimi dějinami a je v poslední době předmětem četných sporů, v nichž zvláště T. G. Masaryk vynikl svojí systematickou guerillou. Stadia jeho rozvinu jsou ovšem velmi odlišná a na konci evoluce v ničem neodpovídají svým prvotním východiskům, ale to na věci nemění docela ničeho, zvláště v případu, o němž mluvíme, totiž při brožuře „O svobodě náboženské a volnosti přesvědčení", která později přejata byla do obsáhlejšího spisku „V boji o náboženství" (vydal J. Leichter) a jejíž obsah přednesen byl ještě dříve na schůzi politického klubu české strany lidové dne 25. června 1904. Tenorem jejím jest: není zjevení v učení a není zjevení v praxi, není a nikdy nebylo zázraků. To, co bible a co církve od slova hlásají a to, co hlásá věda, nedá se sloučiti. Církve nám nestačí svým učením, nestačí nám svým věděním, nestačí nám svou mravností. Církve slouží starému absolutistickému řádu společenskému, jsou nejen naprosto monarchickými, ale též aristokratickými a plutokratickými. Dnes církve stojí venkoncem na straně násilí. Nelze ničeho čekati od katolicismu, já také již ničeho nečekám od protestantismu. Musíme si pomoci sami.... Toto principielní negování formální stránky, jevící se u každého náboženství t. j. církví a jejich praxe vzbudila ohromný zájem, poněvadž takto rozhodně a příkře prof. Masaryk dosud nepromluvil. A hned zároveň s tím probírá na mezitonní povahu problému — cit náboženský sám, jeho oprávněnost a nutnost. Masaryk a jeho směr akcentují vždy a všude nezměrnou důležitost čistého citu náboženského, jenž pro člověka všech věků byl neoddělitelnou součástkou a bez něhož byl by život přímo nemožný. Tuto ideu dovozuje jak bezprostředně positivně, prací vlastní a doceňováním filosofů a sociologů sobě blízkých, tak negativně — kritikou odpůrců. Této práci za operační basi slouží brožurka „Přehled nejnovější filosofie náboženství" (náklad. spolku „Augustin Smetana"), objektivně shrnující resultáty veškerého filosofického bádání v náboženství dobou poslední a předvádějící celý process detailně, avšak vědecky a statisticky bez vlastního glossování a kritisování. Z brožurových publikací vyniká v tom smyslu spisek prof. Dr. Frant. Krejčího „Augustin Smetana v boji o náboženství", demonstrující na názorech a zásadách tohoto staršího českého myslitele thesi, že cit náboženský se přežil a pro přítomnost i budoucnost nehraje žádné role, proto že musí být odložen, neboť je nejen možno bez něj žíti, ale také býti člověkem mravním a charakterním, dále objemnější spis F. V. Krejčího „Náboženství a moderní ideál člověka" (nákladem „Záře"), jenž popírá nejdůležitější věc v náboženství, totiž jeho možný rozvoj, tak vřele hájený Masarykem, a již takto od základů snaží se princip náboženství zviklati, místy přímo proti prof. Masarykovi, jako zbytek největší duševní lži, která kdy byla. Ač tedy boj tento daleko není dokončen, postupují obě strany solidárně na poli společenském, domáhajíce se souhlasně upravení právního postavení osob bez konfese v Rakousku, hlavně svým novým časopisem „Volnou Myšlenkou" a společným ústředím „Augustin Smetana". Že regulace těchto poměrů jest nezbytná, dokázaly vývody dra V. Boučka v brožuře „Právní postavení osob bez vyznání náboženského v Rakousku" (nákl. „Augustina Smetany"), probírající jednotlivé zákonité normy a ukazující jejich nemožnost a nezákonnost, poněvadž snižují lidství na prospěch církevnictví. Boji protiklerikálnímu věnována jest celá „Knihovna kacířů" (vede J. Jelínek), obsahující dosud čiperné brožury: „Byl Ježíš bůh, člověk či nadčlověk" od dra E. Losinského, „Papež a Kristus", „Různá náboženství, jich původ a rozvoj" od H. Berga, „Sociální nauky křesťanství" napsali Yves Guyst a Sig. Lacroix, „Bílá Hora a násilnictví protireformace katolické" od J. Diviše. Projektovány jsou brožury „Proti bohu a víře" dra A. Donaie" a „Ježíš Nazaretský" Jiřího Lommela. Knihovna kacířů přes vážné své chyby hoví dobře určení popularisovati boj proticírkevní vážnou prací a zasluhuje tak uznání. — Svěže a bystře psány jsou Pelantovy „Listy z kongressu Volné Myšlénky v Římě", řada feuilletonů oplývajících bohatými detaily jak cestopisnými (esthetickými) tak protiklerikálními, jež upomínají silně na methodu Nerudových „Obrazů z ciziny". — Pověstný jičínský „mrtvý jazyk", pro nějž vlastanecko klerikální policie strhla po zemích koruny svatováclavské tak ohromny rámus, možno seznati z vydané přednášky F. G. Masaryka: „Národnostní filosofie doby novější" (nákladem Františka Holveka v Jičíně). Je k ní přidán stručný životopisný nárys profesora Masaryka, psaný jedním z nejstarších jeho kollegův a možno se na vlastní oči přesvědčiti z ní, jak intelligentní je naše křivá intelligence, která neštítí se žádného prostředku, aby ubila nepohodlné odpůrce. Jiná přednáška prof. Masaryka vyšla v sokolském listu „Tyrš" v Kroměříži — Problém malého národa" a není vyloučeno, že nevyjde samostatně, ježto v Kroměříži publikována byla jiná extensní přednáška — F. V. Krejčího „Umění a život" (nákladem J. Slováka v Kroměříži) a „Problém malého národa" způsobil značný vzruch jak svými vývody, tak neobvyklým zjevem, že tisknut byl v časopisu sokolském. Práce F. V. Krejčího jest variace na motiv poměru umění a života k psychologii našeho umění důležitým dokumentem. Sociálními poměry dělnictva podrobně zabývá se práce drů E. Chalupného a J. Pavlíka, vydaná péčí „Dělnického spolku v Táboře" „Poměry dělnictva táborského" a sice se stanovisek co možna nejširších: důchodového, rodinného, pracovního, bytového, spotřebního, zdravotnického a všeobecně společenského. Statistický význam její není však pouze lokální, nýbrž leží v typické představě, jak asi vyhlížejí poměry našeho dělnictva vůbec a měla by tudíž býti respektována jako vlastně práce jediná toho druhu. Do sociální brožurové literatury náleží dále Antonína Pravoslava Veselého „Hovory na vsi" (nákladem Záře) a Frant. Havíře „Epištoly k rolnictvu a k pracovním, utiskovaným třídám vůbec" (nákladem vlast. v Šumicích), které obě zabývají se poměry dělnictva a malorolnictva zemědělského na venkově. Politické brožury presentovali E. Burian „Význam volebního práva pro veřejný život" (Rovnost-Brno) a Frant. Horálek: „Pryč se smiřovačkami" (Praha-Žitná ul.) mimo četné agitační nebo strannické publikace. Jak viděti, vzrostla brožurová literatura neobyčejně rapidně a bilancujeme pouze její nejseriosnější části. Pro věc pokrokovou a každou dobrou vůbec plyne z toho, aby nepodceňovala tuto činnost popularisující nanejvýše proklamované ideje a pokud jen možno, aby usoustavňovala propagandu letákovou a brožurovou vedle žurnalistické.

V. O.

DIVADLO.

Řídí *Otakar Theer.*

NÁRODNÍ DIVADLO. Arthur Schnizler: Literatura. Veselohra o jednom dějství. Přeložil Jan Ladecký. Režisér Karel Mušek. — A. P. Čechov: Medvěd. Žert o jednom dějství. Přeložil B. Prusík. Režisér Alois Sedláček. — Jan Červenka: Hodiny. Hra o třech dějstvích. Režisér J. Kvapil.

Digitized by Google

Arthur Schnitzler, jeden z vídeňské moderny, je u nás literárně dosti známou osobností. Na českém jevišti bylo od něho provozováno „Milkování" a pak, na smíchovském jevišti tuším, ukázky z drobného cyklu aktovek. Vedle toho přeloženy jsou jeho prosy „Umírání" a „Lieutenant Gustl". Všem těmto pracem je společný jistý lehký a živý půvab, stručná a přece určitá kresba postav. Některé z jeho prací, především dramatické, mají nad to ještě přímou satirickou tendenci, pro niž Schnitzler dovedl nalézti přilehavý výraz zřídka účinem se mířící. Do tohoto oboru patří také veselohra „Literatura". Nedomnívejte se, soudíce dle názvu, že tu uslyšíte o problémech hýbajících současnými literárními proudy. Ne. Je to satira na nepodařené příslušníky moderních literárních proudů, či máme-li mluviti přesně, je to satira vší té komiky, která často může být ve společenských vlastnostech literátů. Krásná vdova paní Marketa má se provdati za barona Klementa, čistokrevného kobylkáře, jemuž největším proviněním je podezření z nějaké duševní činnosti. A toto podezření je, bohužel, odůvodněné u paní Markéty, která se baronovi vyzná, že... vydala román. Nastane hádka, Klement odejde, a za okamžik je tu bývalý vdovin milenec literát Gilbert, který s sebou přinese trochu kouzla minulosti a zároveň svůj první román. Shodou okolností se ukáže, že oba romány, jak Marketin tak i Gilbertův mají za model skutečný román, který se mezi ní a jím odehrál, a že oba reprodukují v jednotlivých kapitolách dopisy, jež si jako milenci psali. Z toho ovšem hrůza u paní Markety, neboť nyní se celý svět dozví o její bývalé lásce; zdá se jí, že není jiného vyhnutí, než aby s Gilbertem uprchla. Na štěstí přijde baron nazpět s posledním exemplářem jejího románu v ruce, neboť skoupil celý náklad a dal jej zničit. Gilbertovi, který konec konců byl dost ochoten obnovit starou lásku, ukáže vdova dvéře, s kobylkářem se smíří, a poslední exemplář svého díla hází do ohně. Je to vše velice jednoduché, ale pevná ruka, jíž je tato trojice zachycena, směšné stránky postav, které jsou tu vyzdviženy, nad stranami stojící stanovisko autorovo, pružný a vtipný dialog, propůjčují tomuto dílku příjemný půvab. Role nalézaly se v rukou pí. Laudové, pp. Želenského a Matějovského, jimiž dostalo se postavám Markety, Gilberta a Klementa působivého divadelního účinu.

Čechovův „Medvěd" je v dramatické tvorbě autora „Strýčka Váni" asi tím, čím některé jeho humoresky v literárním díle autora „Mužíků". Vedle děl neobyčejné umělecké ceny, kreslících život s hořkou sice, ale vzácně pronikavou psychologickou vervou, naleznete totiž u Čechova jiná, která nemají jiného účelu než pobavit a rozesmát ty z čtenářů či posluchačů, kteří opravdu nečiní přílišných požadavků, aby se dali do smíchu. Drsný statkář Smirnov, jenž přijde vymáhat dluh na dvorec truchlící vdovy Popové, roztomilosti ceny více méně pochybné, jež si vzájemně říkají, napjetí, které se mezi nimi vystupňuje až k tomu, že se oba chtějí střílet na revolvery a konečně vzájemné zamilování se a padnutí si do náruče — takový je asi obsah aktovky, v níž pí. Kvapilová vykreslila s jemným vkusem vdovu Jelenu Svanovnu.

Pan Jan Červenka byl českému čtenářstvu znám dosud jako básník a novellista. Jeho veselohra „Opuštěný" nebyla, nemýlím-li se, provozována. Tentokráte dostala se na scénu jeho tříaktová hra „Hodiny". Byla prý napsána před nějakými osmi léty a to snad bylo by jí na omluvu jestliže naleznete fakturu její poněkud zastaralou.

Které jsou hlavní postavy páně Červenkovy hry? Hodinář Jakub Straka, jeho nevěrná žena, jeho bývalý pomocník Dražil, který s ní utekl do světa a konečně hodiny samy. Uvidíte je, totiž jejich závaží, teprve v posledním aktu, ale tu jsou skutečně jednou z hlavních ne-li vůbec hlavní osobou, jimi chce autor učiniti náladu co nejdramatičtější, ony mají strhnout posluchače do napjetí, jehož nezdařilo se autorovi docílit postavami jinými. V tomto čistě vnějším dramatickém prostředku vidím také jednu z nejpatrnějších slabin hry. Neboť jaká je to tragika, jež nedovede vyvodit svůj účin přímo z tragického citu a tragické vůle svých hrdin, a aby dospěla ku vyvrcholení, je nucena pomáhati si vnějšími motivy? Tyto vnější motivy hrají u p. Červenky vynikající roli nejen v posledním dějství. Jsou patrny v celé hře, neboť v celé hře máte dojem, že osud Jakuba Straky není podmíněn ani tak vyřízením jistého tragického konfliktu mezi jím a světem, nýbrž prostě tím, zda-li hodiny, na nichž pracoval, se povedou či ne. Jedná se totiž o tohle: Straka, bývalý zámožný člověk, ocitl se takřka na mizině, jednak tím, že nevěrná žena odcizila mu značnější částku peněz, jednak mravním rozvratem, který u něho nastal po útěku nevěrnice. V době, kdy ona, zároveň se svým milencem se vrátí, pracuje Straka na městských hodinách, které mají býti jeho mistrovským dílem. Jejich dokončení má se zároveň stát jeho peněžní záchranou, neboť v posledním čase je skoro zcela bez prostředků. Ale Straková podněcována Dražilem, přišla, aby si na svém muži vymohla peněz. Jestliže se jí jich nedostane hrozí, že pošpiní poctivé jméno hodinářovo tím, že se stane ženou prodejnou (zdá se, mimochodem řečeno, že jí byla již dávno). Hodinář se vzpírá, vyhání od sebe záletný párek. Dražil přísahá mu pomstu tím, že si umíní poškoditi hodiny, ještě dříve než je kollaudační komise schválí. Nařízne jedno z lan, na nichž je zavěšeno závaží. Ale nežli nastane katastrofa, setká se s ním Straka na věži; zatím se lano přetrhne, závaží slétne dolů. Straka pozná vinníka — Dražila — a pošle ho za závažím... Nejzajímavějšími postavami celé hry jsou Straková a Dražil, jež byly se vzácnou pravdivostí sehrány pí. Laudovou a p. Želenským. Straka páně Innemanův měl do sebe všechnu tu poctivost a passivnost, kterou ho autor obdařil.

O. Theer.

PRAŽSKÁ KRONIKA.

(PRAHA V ČERVNU.)

Měsíc zahájili si Pražané hlučně a šumně slavností Národní Jednoty Severočeské, která prvého dne oslavila své dvacetileté trvání. Slavnostní valná hromada v zasedací síni staroměstské radnice byla členstvu z celého království sem zavítavšímu hlavním bodem oslavy, odpolední průvod a radovánky na výstavišti byly jím pražskému lidu. Všem takovým průvodům obvyklá cesta — z Král. Vinohrad kolem Musea přes Václavské náměstí, přes Příkop, Josefské náměstí, Eliščinu třídu, most pod Letnou a Bělského třídou na výstaviště — záhy před ohlášeným počátkem plní se diváky. Pražané dovedou dělat výborně špalír při podobných příležitostech. Aniž by jim kdo řekl, rozdělí se po celé trati, utvoří dvě řady proti sobě, tu hustší tu řidčí a s požitkem se dívají na kolem se ubírající spolky, skupiny i slavnostní vozy. Pořádek není nikdy pováživěji porušen, lid se tak klidně dívá, jako klidně čekal a klidně se rozchází. Tak vypadaly pražské ulice 1. června, kdy se jimi ubíral průvod Severočeské Jednoty a tak budou vypadati při podobné příležitosti vždycky. Všechno se stane jednotvárným, opakuje-li se často — a slavnosti u nás jsou ještě více než časty. Netřeba jich podceňovati — záplava jejich barev, jejich ruch sláká mnoho lidí často k dobrému jádru, jako bylo právě při slavnosti Severočeské Jednoty. Na výstavišti sešlo se hojně lidu, prapory nad nimi vlály, hudby kolem nich zněly a v písku výstaviště v Královské Oboře brodilo se

Digitized by Google

mnoho takových, již teprvé slavností si uvědomili, že tu jest jednota vážných cílů a úkolů.

Podobně při slavnosti Českých feriálních osad, která o tři dny později rozvířila se na ostrově Žofínském.

Jen banality dlužno se vystříhati v programech slavností. Nalezne se ji v nich dost a dost — ve všech.

Koncem prvého týdne ukončil své chuďoučké zasedání také sněm král. Českého, který kratičkou dobu o trochu více oživil zastřené zákoutí Malé Strany. Sněmovní budova na Pětikostelním náměstí (malostraňák stále ještě říká „plácku"), jako by hlídaná zaškaredeným palácem místodržitelským, v těch několika dnech užila zase trochu své slávy. Denně k ní vyrukovalo oddělení měšťanské gardy — jednou stateční granátníci ve svých huňaticích, po druhé ostrostřelci v opeřených rohatých klobouciích a po třetí měšťanská pěchota nejpodobnější vojsku, po němž se všechny tři sbory opičí. Chodí velice důležitě, poněvadž myslí, že hlídají sněm. Ale mýlí se bodří pražští měšťané ve zbrani — lépe ho hlídá (a je samy s ním) pražská policie. Kolik úzkých uliček vede ke sněmovně, tolik Thermopyl hájených kordony policejních strážníků. Kde jaká skulina, již mohl by se smrtelník protáhnouti, je ucpána a střežena. Jen trochu „podezřele" vypadající člověk musí zpět a nepopřejí mu zbožný pohled na řadu obloukových oken, za nimiž sedí nejvyšší zemská samospráva. Opatrnost matkou moudrosti — což kdyby někdo chtěl dělati nátlak na usnášení sněmu? Měšťanské gardy by mu snad v tom ani nezabránily. A proto ještě kolem policie. — — Sněm se rozešel schváliv předlohu o zemském příspěvku na splavnění Vltavy a Labe. Pro Prahu velmi významno — nové období života ji očekává až její řeka stane se obchodní cestou.

Řadu změn v zevním ohledu přinese splavnění Vltavy uvnitř města zrovna tak, jako přinesly je již a přinesou ještě mnohé jiné nové podniky a práce. Není roku, kde by se nestaly velké změny neb nebyly usneseny. Tento měsíc sbor obecních starších usnesl se, aby byly postaveny dva nové mosty a to u Rudolfina a v pokračování asanační Mikulášské třídy. Náklad na ně bude uhražen ze státní subvence dané Praze na stavbu mostů a nábřeží. Zbudování nových mostů bude vysoce významným krokem k dalšímu rozvoji města a možno říci, že mu dá nový směr. Po té strance jest tudíž usnesení sboru významným. Jiným krokem k další směrodatné změně jest skončení soutěže (již druhé) na plány přestavby a přístavby pražské radnice. Soutěž skončila ovšem výsledkem málo určitým — žádný z plánů neuznán hodným cen vypsaných — ale přece jen dlužno skončenou soutěž pokládati za přiblížení k cíli dávno již žádanému. Nedostatečnost radničních místností stále je citelnější v úřadování i — a to nelze podceňovati — při representačních příležitostech. Bývá jich dosti. Často scházíme se na radnici, často vítáme zde vzácné i milé hosty.

Tak bylo i v tomto měsíci. Přibyla do Prahy společnost anglických žurnalistů, kteří podnikli studijní cestu po království Českém. Byli všude a ovšem na prvém místě v Praze uvítáni velmi okázale. Jest jistě dobře, přijdou-li zástupcové světového tisku osobně seznati naše poměry a náš život. Informují-li se o nás u nás, jistě již to je ziskem. Ale dobře jest mírniti se v projevech uvítacích. Hostitel dosti činí, ukáže-li upřímné potěšení, upřílišněná radost ubírá kus sebevědomí, na něž má každý právo alespoň ve svém domě. Více vážné snahy poučiti a ukázati, co ukázati lze a prospěšno, jest nejen důstojnější, nýbrž i prospěšnější než přebytek radovánek, které konec konců i unaví a jsou-li stále stejny mnoho nepovědí. V tom směru mohl býti program návštěvy anglické bedlivěji volen. — —

Dne 11. uspořádána byla v letošním období první volná plavba balonem „Praha". Jeho majitel p. Hůlka má zásluhu, že Pražané občas vidí zajímavou podívanou, jakou jsou přípravy k vzletu a vzlet sám. Jest zcela vděčno pozorovati v balonové areně na výstavišti, jak z rozprostřené po zemi spleti provazů a na dlouho složené světlé látky pomalu vzrůstá plynem nadouvaný kolos, jak se krásně kulatí, jak se vzpíná po větru, jak se vyvažuje, zkouší, opatřuje loďkou a konečně jak stoupá vzhůru a mizí za obzorem. Jest ku podivu, že až posud naše vědecké kruhy nesmluvily se s p. Hůlkou, za účelem použití balonu k výzkumům vědeckým.

Dne 12. zemřel český, najmě pražský dějepisec prof. Václav Wladiwoj Tomek ve vysokém věku 87 let. Úmrtí jeho vzbudilo ovšem pozornost — vždyť jím zemřel jeden z prvních našich mužů — avšak nikoli zvláštní účast. Tomek nebyl populárním a nebylo také nic v jeho životě, čím by se byl populárním mohl skutečně státi. V našich dobách jen jednou jeho jméno častěji zaznívalo v široké veřejnosti. To tehdy, kdy princ Karel Švarcenberk na sněmě urážlivě se vyslovil o Husitech, nazvav je „bandou lupičů a žhářů". Tehdy seděl dějepisec český Tomek na sněmě a nevstal, aby šlechtického mladíka poučil, že jest špatně zpraven o podstatě největší doby našich dějin. Tehdy každý, kdo odsoudil Švarcenberka podivil se a měl za zlé Tomkovi. Pak ulehlo vzrušení doby a události, zmizela pomalu jména její „hrdinů" z denního pořádku. A Tomkovo jméno nezaznělo v ústech lidu až zase nyní po smrti, kdy shromažďovali se zástupy — tu menší tu větší — v ulicích od Týnského chrámu až k Vyšehradu, kam ubíral se dlouhý průvod spolků provázející rakev s ostatky kmeta pamatujícího osobně kus nejzávažnější historie novodobého vývoje českého národa. To bylo v sobotu dne 17. Takřka celý týden uplynul od úmrtí, než balsamované tělo uloženo do hrobky „Slavínů" na Vyšehradě.

V období mezi tím před tváří celé Prahy provedli klerikálové katoličtí velikou demonstraci své propagandy, povážlivě zvedající hlavu. Konán byl Marianský kongres. Kromě schůzí, na nichž černá internacionála vydávala hesla a povzbuzovala se k boji proti nové době, rozvinut lesk církve katolické kolem mariánského sloupu na Staroměstském náměstí. Vysocí tohoto světa zástup neuvědomělých sem vedli k místu, kde nám jest jen jedna vzpomínka možnou na pokoření a zdeptání české samostatnosti a svobodného ducha. Privilegovaná společnost náboženská provokovala uvědomělou českou veřejnost slavností kolem znamení porobení našeho národa ve staleté jařmo hmotné a horší ještě duchovní. Privilegovaná společnost může provokovati všechno kolem sebe. Sama je chráněna i před pouhou kritikou.

Za týden po katolické klerikální demonstraci připadlo dne 21. trudné výročí popravy vůdců českého pozdvižení proti útisku politické i církevní moci. Roku 1621 není u nás vzpomínáno dosti, aby se obnovovalo stále a stále poznání, kdo byli našimi největšími škůdcemi.

Přes všechno ujišťování o věrně katolickém českém lidu při marianském kongresu slavnosti božího těla v pražských ulicích konané ukázaly stálý úbytek vlivu klerikálního. Proti jiným létům bylo účastenství obecenstva prašlabé. Nejvíce zastavili se lidé u oltářů na veřejných ulicích postavených proto, aby se dívali, jak počestní občané v uniformách měšťanských gard vystavují se vtipům lidu k zvětšení pompy církevní slavnosti.

Ale není ani to radno. Náboženská společnost udělá si slavnost na veřejném místě, každému přístupném a žádá za podpory zastaralého zákona, aby každý, kdo má právo jíti ulicí, klaněl se její obřadům. Jinak smýšlející pod pohrůžkou paragrafu o urážce náboženství se nutí, aby se súčastnil falešným projevem kultu, který je mu cizím. Již čas, aby se revidovala přípustnost projevů náboženských na veřejných ulicích.

Pražan.

SOCIÁLNÍ ETHIKA.

Přednášky dra Jiřího v. Gizyckého, předního propagatora ethického hnutí v Německu.

Gizycki ukazuje neobyčejně přesvědčivě, že je nutno — a to se stanoviska mravního — změnit dosavadní společenské řády, že je nutno pracovat k rovnosti tříd i pohlaví.

Str. 96. Cena K 1·20. Zasílá administrace

Přehledu, Praha II, Ječná ulice 5.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Josef Pávek. — Tiskem Šnajdra a Janáčka v Kladně.

Digitized by Google

ČÍSLO 6. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

SRPEN Redakce a administrace: Václavské nám. 17. R. 1905

Docent Dr. J. Drachovský:

RAKOUSKÝ SYSTÉM FINANČNÍ.

Stát potřebuje k provádění svých úkolů vývojem dějinným i duchem doby přikázaných také prostředků hmotných, jichž sobě různým způsobem opatřiti může.

Pokud pak nestačí mu příjmy, které z majetku a podnikání vlastního plynou, musí žádati buďto příspěvků svých členů a účastníků, nebo konečně může také obrátiti se na t. zv. příjmy mimořádné, zejména může dělati dluhy. Na těchto ovšem nemůže žádný rozumný hospodář státní jedině a trvale založiti existenci státní.

Příjmy státní řádné, t. j. takové, které na trvalých základech jsouce založeny v obnosech pravidelných do pokladny státní vplývají ke krytí obvyklých potřeb veřejných, musí plynouti — nehledě ovšem ke zmíněným příjmům soukromohospodářským — nutně ze jmění nebo důchodů členů a účastníků státní společnosti, aspoň ovšem jistě za platnosti nynějšího systému soukromého vlastnictví k předmětům podnikání a výroby. Rozdělení pak těchto břemen bylo vždy zvláště obtížným úkolem politiky finanční.

V dobách dřívějších ovšem vrstvy politickou mocí nadané snažily se vždy osvoboditi sebe a uvaliti všechno břemeno na vrstvy politicky bezprávné, to však zejména hnutím 18. stol. bylo odstraněno, a uznána nutnost všeobecné povinnosti k nesení břemen veřejných.

Různé školy národohospodářské domnívaly se, že pak rozdělení spravedlivé nejlépe provedeno býti může pomocí daně jediné a přímé, t. j. ukládané tomu, kdo podle určení státního ji také nésti má. Leč praxe nedala těmto idealistům za pravdu, jelikož buďto chtěli daň tuto uložiti na příjmy a důchody, jež stejnou měrou všechny poplatníky nestíhají, nebo na takové příjmy a důchody, které nedají se s plnou bezpečností vyšetřiti, kde tedy zpravidla na přiznání ne vždy poctivé správa finanční jest odkázána.

Aby tedy každý spravedlivě, t. j. dle své způsobilosti zdaněn byl, dlužno celou síť dávek veřejných rozprostříti nad členy a účastníky společnosti státní, t. j. vybudovati systém finanční. Dle konkretních poměrů hospodářských bude se pak říditi, na jaké dávky při tom hlavní zřetel bude vzat.

Co do poměrů rakouských musíme si především všimnouti království a zemí na říšské radě zastoupených.

Mezi příjmy z podnikání i majetku vlastního uvésti lze příjmy ze státních domén, dolů a továren, pak budov, pokud jsou pronajaty, i monopolů (tabákového, solního a na střelný prach) příjmů regálních, [lotto, mince; pošta, telegraf a telefon, (kteréžto poslední i do skupiny další zařaditi možno)] i příjmů z podniků státem z ohledů veřejných provozovaných (železnice, dráhy vodní, skladiště v Terstu), pak výnos za cejchování a puncování.

Daně, totiž autoritativně uložené příspěvky ke krytí nákladů veřejných, nehledíc k individuálnímu prospěchu jednotlivce z činnosti správy státní, máme buď reální (pozemková a domovní, dávky horní), nebo personální (= osobní: všeobecná výdělková daň, daň výdělková z podniků veřejně účtujících, z živností potulmo provozovaných, daň rentová, daň z vyššího služného, daň důchodová čili osobní z příjmu; zvláštní dávka z prodeje, výčepu a p. pálených tekutin líhových); daň na užívání (z karet hracích), daně konsumní čili spotřební (clo, daň z cukru, piva líhu, [při tom t. zv. poplatek denaturační], lisovaného droždí, petroleje,

Digitized by Google

masa, vína, polovína a vína umělého, potravní daň na čáře). Zvláštním účelům slouží vojenská taxa a výtěžky z pokut.

Poplatky rozumí věda úplatu za specielně v prospěchu jednotlivcově vyvolanou činnost státní, kterážto úplata buď individuálně nebo v celku svém nemá přesahovati útraty státu vzešlé s touto činností. Však v našem právu finančním zovou se poplatky všechny dávky normované t. zv. poplatkovým zákonem z r. 1850 a přičleněnými zákony a předpisy. Jest to taxa služební, daně obchodové (poplatek z převodů nemovitostí, poplatek obohacovací, většina t. zv. poplatků škálových, poplatky z účtů, daň z jízdních lístků, daň z obchodu effekty a p.), poplatkový ekvivalent, poplatkový paušál; některé poplatky vlastní (z podání, popl. soudní a p.). Vedle toho náleží sem ještě poplatky zápisné, školné, kollejné a poplatky depositní.

Ve případech mimořádných dlužno ovšem také k příjmům mimořádným sáhnouti.

Tyto plynou z výpůjček státních, různých náhrad veřejnoprávních (příspěvek uherský) i mezinárodních (na příklad čínská náhrada válečná); pak z prodeje státního majetku užitkového, z kaducit a fiskalit.

Říše ústřední nemá příjmů samostatných. Jí věnovány jsou od obou polovic říšských (a ovšem i od zemí zabraných) výnosy cla, zbytek hradí se příjmy z kvotových příspěvků cislajtánských i uherských.

Země a celky autonomní uvnitř naší polovice říše se nalézající jsou vedle nemnoha daní a dávek vlastních a příjmů ze jmění vlastního odkázány především na přirážky k daním státním. Vedle toho dostává se jim také některých dotačních (věnovaných) daní.

Prof. O. Sýkora:

KAM S HOCHEM...?

(Prázdninová úvaha.)

Otázka v tuto dobu velice aktuelní a přečetní tatíkové přetřásají ji po celé prázdniny. Arci jen ti méně zámožní, neboť synové majetných jdou — to se rozumí samo sebou — vesměs na gymnasia, po případě na reálky. Kam tedy? Z obecné do měšťanské, ale do jaké odtud — neboť že hoch musí studovat dále, aby z něho přece něco bylo, to je našemu tatíkovi věcí samozřejmou. K čemu by také bylo tolik všelijakých škol! Že nejsou na to prostředky? Však už se to nějak sežene. Že není hoch zrovna zvláště nadaný? Však se nějak protluče, vždyť protloukli se i jiní; s pomocí boží to těch pár let vydržíme a hoch to tam bude míti přece lepší než tady tu dřinu, a bude nás moci ještě podporovati na stará kolena... A tak jde u nás všecko chutě na studie: ti bohatí, poněvadž na to mají, ti chudí, aby jednou něco měli, a školmilovný proud unáší s sebou napořád mládež nadanou jako nenadanou — kam? to je jiná otázka. Mnoho jich živoří, zahnáno kamsi do mrtvých zátočin, odkud není více východu, mnozí bývají vlnou života vyvrženi na břeh, scházejí ze studií a ztrácejí se v davu proletariátu, někteří pak zapadnou na vždy v hlubině. Ale za to ti, kteří se dopracují k vysoké metě státní uniformy a k egyptským hrncům blahobytu, jaký skýtá 200 korun měsíční gáže, lákají svou skvělou, zabezpečenou existencí sta mladíčků, aby se pokusili přivésti to také tak daleko. Rychlá kariera, kterou za příznivé shody okolností někteří tu a tam udělají, kolik ta má na svědomí méně šťastných následovníků, těžce a pomalu klopýtajících a proklínajících tu úřednickou mizerii! Sázet peníze do loterie považuje se za pošetilé, ale svěřit dítě ledabylo dlouhému proudu studijnímu znamená také vsaditi jeho životní štěstí na nejistou kartu náhody.

To proto, že poměr mezi školou a životem je nezdravý; uznává se to všebecně a chce se odpomoci reformou škol, v prvé řadě středních. Jedni volají, že přetěžování žactva zbytečným, nezažitým balastem musí přestati, mrtvé řeči budtež odstraněny nebo omezeny a vůbec celá soustava vyučovací budiž reorganisována, poněvadž je od základu špatná (Kramář). Jiným způsobem chce se také dosíci zlepšení prodloužením studijní doby: měšťanským školám, obchodním akademiím přidává se po ročníku, a konečně hledí se odvrátiti proud mládeže k odborným školám. To je sice všecko dobré a záslužné, ale pronikavé nápravy nedocílí se tím, že nahradí se onen předmět jiným, nebo když budou hoši seděti o rok déle ve škole. Pravda, školská soustava je namnoze neúčelná, nepraktická a potřebovala by mnohých radikálních oprav zdola až nahoru, ale hlavní vadou je přece jen nesprávný názor na školu, na její význam, úkol, dosah, na její poměr k životu. Krátce řečeno: škola a její vliv se přeceňují. Rychlé rozšíření a zlidovění veřejného vyučování povzneslo význam školství k úžasné výši; škola je dnes symbolem pokroku a výhradným asylem vzděla-

Digitized by Google

nostních snah, ba stal se z ní zrovna až jakýsi kulturní fetiš, jehož autorita je nejvyšší, nedotknutelná, absolutní, bezpodmínečná. A v tom spočívá nebezpečí: naprosté spolehání se na školu, skládání veškeré zodpovědnosti a starosti o duševní i mravní zformování dorůstající generace na učitele zatlačuje do pozadí nesmírně důležitou pravdu, že škola poskytuje pouze návod, příležitost ku vzdělání, které opravdu si musí každý chtíti a hleděti osvojiti sám svou vůlí a součinností. Víra v samospasitelnost školy je ku podivu veliká a to jak u rodičů tak i žáků a konečně i učitelů samotných.

Nutným a přirozeným důsledkem této víry jest, že se ochromuje, zmalátňuje, vysiluje individuelní energie, která jest přece nejdůležitější podmínkou zdaru v životním zápase. Dlouhou docházkou školní vyvíjí se bezpečně jistý školácký způsob konání svých povinností: mládež navyká si učiti se ne k vůli trvalému osvojení si vědomostí pro život, nýbrž k vůli učiteli, který to ukládá, k vůli vysvědčení, které je konečnou metou; kromě toho má dlouholeté sedění v škamnech ten následek, že v mladých hoších vyvine se odpor proti zaměstnáním, kde nutno (v dílně, krámě, skladišti, továrně) přiložiti ruku k dílu a že cílem jejich snah stává se práce v kanceláři, třeba to byla práce druhu sebe podřízenějšího. Tento psychologicky nutný důsledek je nepředpojatému pozorovateli dnes samozřejmý, všude kolem v životní praksi patrný; tím podivnější je, že stále ještě se může očekávati od prodloužené docházky školní blahodárný vliv; zvýší se tím sice snad o něco snůška vědomostí, ale množí se tím i značně svrchu vytčené stinné stránky a jest jisto, že toto získané malé plus vědomostí nevyváží zvětšenou ztrátu chuti a schopnosti k praktickému zaměstnání, čili to všeobecné „seškoláčtění".

Naše mládež chodí příliš dlouho do školy. Zní to kacířsky, „zpátečnicky", a přece Angličané, kteří pokud se praktické výchovy týče, vedou si věru rozumně, střízlivě, ponechávají mládeži volnost vstoupiti do praktického života již před čtrnáctým rokem. A, nota bene, tato mládež nevychází ze škol se žádnými obsáhlými vědomostmi, umí číst, psát a hlavně počítat, zběžně, z hlavy počítat, ale za to má každý jednotlivec jednu nedocenitelnou vlastnost: vědomí, že se musí dále vzdělat a vyzbrojit pro život sám, povšechnými a hlavně odbornými znalostmi, poněvadž může se v existenčním boji uplatnit jen tím, co dovede, co si trvale osvojil, a k tomu že je nejlepší školou životní prakse: odtud ten velký význam odborných kursů, pokračovacích škol a veřejných knihoven u Angličanů. Praktické výsledky životní jsou nejlepším důkazem jejich zřízení.*)

U nás je naopak škola vším; ona vštípí vědomosti, zbystří rozum, vytvoří karakter a nejnověji i vytříbí umělecký vkus; její vysvědčení pak posílá hotového, vyškoleného pracovníka do života . . . Falešnost tohoto názoru jeví se nejlépe u odborných škol. Na př. miliony, které stát na průmyslové školství vydal a vydává, nestojí v poměrům k výsledkům. Školy jsou nákladně zřízeny, všemi pomůckami opatřeny, vyrábějí se tam předměty vzorné, ale nepoměr příliš komfortní průpravy a prostinkého života řemeslnického bije do očí a vliv dlouhého theoretického školského výcviku, založeného na vědecko-uměleckém podkladě, není blahodárný: nemůže se docíliti žádoucího těsného přimknutí k praksi, lehkého, přirozeného, zručného ovládnutí technických dovedností, za to ale stupňují se nároky absolventů, jimž většinou schází snaha i schopnost dopracovati se samostatnostného postavení. Rovněž z obchodních akademií nevycházejí obchodníci, nýbrž úředníci (nedostatek kapitálu!), a absolventi nižších škol (dvojtřídek), místo aby se obraceli ve smyslu určení těchto ústavů k maloobchodu, dělají namnoze konkurenci absolventům škol vyšších v kancelářích velkoobchodů a bank. A tak připravuje se všude, i na odborných školách, samý dorůst byrokratický a my Čechové máme tu neblahou privilej, že zásobujeme kanceláře nejen doma, ale už i za hranicemi svojí mládeží dostudovanou i nedostudovanou. — A vlastní příčina toho je konec konců jenom nesprávné pojímání dosahu působnosti školy. Pohleďme jen, jaký tu bývá postup. Konstatuje se, že v tom onom oboru jsme pozadu a že je třeba škol ku vzpružení odborné činnosti. Školy se zakládají, ale absolventi, místo aby vyzbrojeni vědomostmi a širším rozhledem vrhli se s chutí a rázností skutečně do prakse a hleděli v průmyslu, řemesle, obchodu svou vyšší intelligenci uplatniti, domnívají se na základě svých vysvědčení míti právo a nároky, býti povolání k něčemu vyššímu, čím myslí nějakou veřejnou vůdčí neb dozorčí funkci pod pensí. A tak vede školský fetišism k těm zvráceným důsledkům, že ta společnost, která založila školu, aby pomohla k rozvoji jistému odboru činnosti, má se nyní ještě také starati o vyškolené podpory a osvěžovatele dotyčného odboru!

*) Dle H. Spencera není věcí státu starati se o výchovu mládeže; má být ponecháno jednotlivcům, aby poskytli svým dětem tolik a takového vzdělání, jak dle svých poměrů uznají za vhodné. — Stanovisko pro naše poměry trochu příliš liberální.

Digitized by Google

Zde nepomůže žádné zakládání nových nebo reformování stávajících škol, nýbrž úplná, všeobecná, trvalá, uvědomělá reforma názorů, povah.

Co rozhoduje dnes o budoucím povolání dětí? Náhodná blízkost té oné školy, vyhlídka na laciné vystudování, na nějakou možnou protekci v budoucnosti a pod., spíše než náklonnost a způsobilost hochova, ostatně také zřídka u naší mládeže určitě, výrazně se projevující. „Nu, tak jdi, hochu, do té školy, buď tichý, pořádný, pilný, poslušný, pracovitý, abys dobře prošel.“ Dobrá naučení, ale jsou ještě jiné pokyny, které jsou snad ještě důležitější, kterých, bohužel, k naší soukromé i národní škodě nebývá dbáno a kterých nelze dosti často a důrazně opakovati zrovna naší studující mládeži, pocházející z valné části z konservativní, zdravé, ale těžkopádné krve rolnické: „Uč se býti čiperným, chápavým, stále otevřené oči a uši, všímej si co děje se kolem tebe, mimo školu, mimo tvou povinnost, abys poznal život a jeho požadavky, dovedl se jim přizpůsobit, abys něco uměl, dovedl a platil nikoli tím, že jsi prošel tolik a tolik škol, ale svojí vlastní, osobní, skutečně nabytou kapacitou. Škola ti poskytne jen příležitost, vzdělat se musíš sám, nejen ve škole, nejen v knihách, ale ještě více v životě. Tvým cílem buď samostatný úsudek a nezávislost v životě; a poněvadž nemáš kapitálu, zbývá ti jen jediná cesta: houževnatá vytrvalost v práci, čipernost, podnikavost a střízlivá ráznost a vůle vyniknouti nad prostřednost.“*)

Jen v individuelně pojímané a od jednotlivce k jednotlivci prováděné praktické výchově spočívá záruka našeho rozvoje hospodářského a pak ovšem i politického. Zdatné, energické odborníky, muže činu a iniciativy, selfmademeny, kteří dovedou si úspěch na životě vynutit, nemůže vychovati žádná škola**), ti se musí vychovati sami. V tomto smyslu lze mluviti i o jisté emancipaci od vlivu školy, který při dlouhé docházce školní může býti pro slabé povahy neblahý vypěstováním pasivity, nesamostatnosti, vůbec povšechné slabosti, kterou se vyznačuje species kancelářských karieristů.

A což kdybychom chtěli uváděti všecko to, co moderní kritikové a reformátoři našemu školství vytýkají! Jisto je, že zdravý rozum často nemůže pochopiti a srovnati modloslužebné sklánění se před školským fetišem na jedné straně a temné stíny, které týž vrhá do života. Tak ku př. co si má mysleti prostý čtenář novin, čte-li vedle článku, v němž se dovozuje nezbytná potřeba druhé české university, výstrahu advok. koncipientů, mediků a pod., varující abiturienty před vstoupením na jistou fakultu, do jistého odboru, poněvadž tu je vše na léta přepiněno? Nebo: učitelstvo volá po akademickém vzdělání, aby se mohlo pro svůj odbor důkladněji připraviti, a vedle toho slyšíte zase muže akademicky vzdělané stěžovati si, že pro svůj obor přinesli si z university pramálo, poněvadž se tam pěstují jenom vědecké theorie, specialisované dle libůstky professorů a pozdější praktické činnosti naprosto vzdálené... A což teprv ty stížnosti na střední školu, které vláčí mládež pouštěmi mrtvých kultur a nezdravých method a jejíž výchovný ideál je čistě esthetický a aristokratický, zrovna takový jako byl u Řeků, kde ovšem žák náležel k majetné a vládnoucí třídě, o chléb se starati nemusel a kde se jednalo jen o zušlechtění jeho ducha: to všecko se dávno našim poměrům nehodí a proto ta nespokojenost, to volání po ideálu novém.

Nu, tím se nemusíme rozčilovati; poměry školské nejsou zrovna tak zlé a dobrý učitel a čiperný žák může i za stávajících, třeba ne ideálních poměrů dodělati se poměrně značných úspěchů. Při vší nedokonalosti dnešní školy nebylo by spravedlivo viniti výhradně ji z hospodářských neúspěchů a praktické nezpůsobilosti generace; ale je ovšem vinou této generace, že ve své neomezené fetišistické důvěře ke škole očekává od ní nemožnosti, zapomínajíc, že bez úsilovné, trvalé součinnosti jednotlivcovy škola nejen nemůže vštípiti žádných trvalých výtěžků pro život, ale působívá pak i vlivem neblahým, zmalátňujícím.

Nuže, vrátíme-li se k otázce, od níž jsme vyšli, k a m s h o c h e m?, můžeme teď říci, že ne od školy závisí budoucnost, nýbrž jedině od hocha a jeho názoru na školu. Tu je pak věcí rodičů vnuknout mu náhledy správné a střízlivé a především rozpoznat, je-li radno dáti ho do dalších škol vůbec. Škola může také leccos vykonat k ujasnění a ustálení správných názorů, ale hlavním činitelem tu přece vždy zůstává vliv ovzduší rodinného a je tudíž nesmírně důležito, aby rodičové naučili se dívati na poměr školy k životu se správného hlediska. A tu zajisté není ideálem obraz mladíka, který

*) Této střízlivé ráznosti se nám nejvíce nedostává. Není-liž to ukázkou povrchně výbušné české povahy a tak trochu také vznikem velkého, veřejného a politického života našeho, v němž je justament a vnější effekt tak důležitým faktorem, když mladíčkové vzchopují se u nás k prvnímu životnímu domněle ráznému činu tím, že — nezpívají císařskou hymnu, domnívajíce se konati tím dětinským trucem bůh ví jakou významnou vlasteneckou povinnost!

**) V Americe miliardoví suveréni průmyslovi, i u nás plutokratičtí povýšenci bývají z pravidla muži bez hlubšího školského vzdělání a vyšinuli se k svému postavení vlastní silou, od piky.

Digitized by Google

dlouhým studováním, zmalátněn na duši a těle spěje k svému cíli — kancelářskému stolku, aby si tam trpělivě a pokud možná pohodlně vyseděl pensi, ale hoch vrhající se do existenčního zápasu zdráv a se svěží myslí, s energickou odhodlaností a předsevzetím probíjet se vlastní silou výš a výš. Vypěstění takového zdravého, energického, houževnatého, pracovitého, čilého a podnikavého plemene je tím nejkrásnějším a nejužitečnějším národním ideálem a kdo v dosahu svých sil k tomu přispívá, koná tu nejzáslužnější práci pro budoucnost svého národa.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Prof. dr. F. Drtina:

JAN AMOS KOMENSKÝ, JEHO DOBA, ŽIVOT A DÍLO.

(Die přednášek universitní extense v Plzni.) (Dokončení.)

Komenský, můžeme nyní krátce říci, náleží k oněm nečetným vyvoleným duchům, kteří měli tušení vývoje budoucnosti, ale dobou následnou byli zapomenuti. Mají však zvýšený význam právě v přítomnosti. Jeho práce nevyšla na zmar, ačkoliv doba bezprostředně následná ji neuznávala; ujaly se jí věky budoucí, a plného uznání došla v době osvícenské. Dnes pak je Komenský předmětem horlivého studia všem, jimž jde o nápravu školství a vzdělání vůbec u všech evropských národů. Významno ovšem je, že hned za života Komenského jeho snahy pansofické budily všeobecný ohlas po celé Evropě.

Uvedl jsem již úsudek Tassiův. Je zajímavo, že Descartes rovněž o Komenském a jeho snahách dobře věděl a příležitostně se o nich vyjadřuje s velkým uznáním v listě k francouzskému učenci Mersenneovi z r. 1639; Komenskému nejde prý o nic méně, než o to vytvořiti jednotnou filosofii, jednotný obraz světa. Mersenne sám si dopisuje s Komenským a s velkým nadšením mluví o plánech jeho. „Když jsem pročetl, co slibuje tvůj Prodromus, podivuhodný muži, chovám nejvroucnější přání, aby každý, kdo spatří plody jeho, právem jako královna Sábská zvolal: „Větší jest moudrost Tvá, nežli pověst o Tobě, kterou rozšířil Tvůj Prodromus.“ Podobně Hübner (známý účenec té doby) píše z Hollandska Hartlibovi: Čísti spisy Komenského, tu bylo mi požitkem největším. Kéž Bůh podporuje ušlechtilé pokusy tohoto výtečného muže.“

Myšlenky a snahy Komenského budily uznání u současníků nejen ve světě protestantském, nýbrž i ve světě katolickém. Komenský sám vzpomíná kardinála Rospigliosiho, pozdějšího papeže Klementa IX., který velmi bedlivě sledoval snahy jeho a podporu jim poskytoval.

Později ovšem se na Komenského zapomnělo. Známý francouzský spisovatel z konce 17. století Bayle, skeptický filosof, ve slovníku svém píše o Komenském s jistým uznáním, pokud se týče jeho reformních plánů ve vyučování jazykovém, ale naproti tomu dívá se na jeho pansofii a zejména na jeho utopii, jak lidstvo bude blaženo, s velkou skepsí, považuje jej za snílka, který stál pod tlakem mystických vidění Poniatowské, Kottera, Drabíka a j., který se přiznával k chiliasmu. Doufal, že se blíží konec světa a nastane tisíciletá říše, kde Kristus sám bude vládnouti na zemi; proto je předpojat proti němu, ba podezřívá jeho činnost a snahu.

Jako Bayle mnozí v 18. stol. vyjadřují se o Komenském s neznalostí, ba Adelung v zajímavé knize „Geschichte der menschlichen Narrheit“ (Dějiny lidského bláznovství) zařazuje Komenského mezi významné světové blázny. Leč to ustává, ve skutečnosti snahy Komenského nezanikly nikdy úplně, a zvláště jeho plány o usoustavění vědecké práce byly vlastně směrodatny pro praktické pokusy, které se v jednotlivých evropských státech o založení zvláštních vědeckých ústavů dály. Akademie francouzská založená kardinálem Richelieu-em má na zřeteli právě podobné snahy, jaké Komenský sledoval. V Londýně (královská společnost Londýnská) Royal Society (vzniklá r. 1662 z dřívější společnosti „Collegium philosophicum“), kterou založil Theodor Haack, osobně známý s Komenským a nadšený pro jeho zámysly, má patrný vztah k pansofickým snahám Komenského.

V Německu jeví se ve druhé polovině 18. stol. utěšený pokrokový ruch i v oboru školství i v oboru pansofie. V oboru školství je Komenský symbolem pokrokového snažení. Žák Komenského Reyher

Digitized by Google

pokouší se o založení reálné školy v duchu realismu Komenského naproti školám latinským. V Halle vzniká na konci 18. stol. universita rázu pokrokového. Všechno to, co nazýváme německým pietismem, filanthropinismem (Francke, Basedow) děje se v duchu Komenského. V Gothě vévoda Arnošt Pobožný organisuje školství ve svém státě dle „Schulmethodu", jehož tvůrcem jest Reyher, žák Komenského. Podobně Würtembersko, Švábsko a Švýcarsko v praktických pokusech o organisaci školství řídí se ideami Komenského.

Co se týče druhé stránky, filosofické, pansofické, jest Komenský sice ve Francii mnohem méně znám, ale encyklopedisté francouzští uskutečňují nevědouce jinak o něm plány jeho. Zatím však v Německu, vlastním působišti Komenského, veškerá organisace vědecké práce pojí se přímo k jeho snahám a duchu.

V Berlíně vzniká akademie věd, a v čele jejím stojí Jablonský, vnuk Komenského, biskup českobratrské obce herrenhutské, a druhým zakladatelem té akademie jest Leibniz, který je s Komenským nad jiné spřízněn svým myšlením, duchem a universálností. Leibniz pokračuje přímo ve snahách Komenského. I jemu jde o irenické snahy, i on chce vytvořiti jednotnou řeč dorozumívací, jednotné písmo (pasigrafii), i on pracuje ve svém humanistickém nadšení k tomu, aby nastala doba, kdy národové evropští vytvoří jednotné spojené státy evropské a zajistí trvalý mír. Ve všech těchto snahách Leibniz je si vědom toho, že Komenský byl jeho předchůdcem a píše latinskou báseň Komenskému věnovanou, kde čteme do slova: „Blažený starče, pravého světa nový obyvateli, který Tvou péčí je nám vylíčen, neodkládej naděje, smrt přetrvá práce Tvá; co s horlivostí jsi sil, v úrodnou upadlo zem. Nastane čas, Komenský, kdy nejlepší lidé velebiti budou Tebe za to, co jsi konal, doufal a přál si."

Tak vidíme v celém 18. století organické pokračování v myšlenkách Komenského, vidíme jeho nesmírné, energické působení na tuto dobu. Můžeme říci, že význam jeho v 19. století ještě stoupá. Vychovatelské jeho myšlenky v užším smyslu, zejména myšlenky, které pronesl o nutnosti lidového vzdělání, o znacích lidové školy, přecházejí v život. Komenský má určitý poměr k Rousseau-ovi svým názorem o přirozenosti a zejména v Pestalozzim má v oboru lidového vzdělání stoupence, který myšlenky jeho dále rozvádí a uskutečňuje. Froebel odnáší se ke Komenskému při zakládání mateřských škol a i Herbart, přes veškerý svůj intelektualism (jednostranné pěstění rozumu) mnoho Komenskému děkuje.

Druhá polovina 19. století upírá především zraky ke Komenskému; je to doba, která usiluje o zdokonalení školy obecné, národní, o skutečnění výchovy sociální, a nalézá v Komenském tak mnoho důležitého, směrodatného.

Dnes oživuje se studium spisů Komenského u všech národů obou polokoulí, dnes zakládají se společnosti v jeho duchu pracující a usilující o pravé vzdělání humanitní. (Comenius-Stiftung v Lipsku, Comenius-Gesellschaft v Berlíně, naše Dědictví Komenského). Málo postav historických tak náleží přítomnosti bezprostředně jako veliký náš Komenský. Uznává se, že slovanský duch Komenského pro výchovu učini totéž, co důmysl jiného velikého Slovana Koperníka v astronomii a známý americký pedagog Butler v práci uveřejněné r. 1892 „O postavení Komenského v dějinách výchovy" (The place of Comenius in the history of education) vyznává: „Veliké výchovní oživení našeho století a zvláště našeho pokolení zaneslo jasné světlo školského zkoumání na všechna temná místa, a dnes ve třistaleté ročnici jeho narození ušlechtilý starý biskup českobratrský je čten všude, kde učitelé se shromáždí a kde jde o výchovu." Právem Quick vytýká, že nejlepším znamením pokroku na poli výchovy je, že v posledním třicetiletí myšlenky Komenského oživly a rozšířily se.

Ve Schmidových Dějinách vychování (Geschichte der Erziehung (III., 2) mluví Brügel o Komenském s nadšením: „Pochodeň, kterou zapálil ve své Didaktice, svítí stále jasně v dobu naši, ba v této byla teprve správně poznána a oceněna. Nebude asi žádné otázky pedagogické většího významu, pro kterou by se nenašla v bohatém nalezišti jeho „Opera" odpověď, a tato pokladna ještě dnes není vyčerpána." Rovněž francouzský spisovatel Compayré dovozuje ve svých dějinách vychovatelství, že Komenskému náleží v dějinách pedagogiky přední místo.

Takto Komenský náleží k největším synům našeho národa; k němu upírá se vždy zrak náš, kdykoli jde o reformu vzdělání vůbec. Jest zajímavo, že Havlíček usiloval o to, aby v národě vznikla zvláštní Jednota Komenského, která by (jak praví), všem částem a údům našeho tělesa národního dala rozum, vědomí, ducha, ducha jednotného, celého, živého.

Komenský jest zároveň, jak jsem na počátku výkladů svých ukázal, českým člověkem a osudem svým životním jakýmsi zosobněním osudů životních celého našeho národa.

Je nám světlým příkladem usilovné, promyšlené práce pro národ, je vzácným dokladem, že pravé vlastenectví jest projevem ušlechtilé humanity, a

Digitized by Google

myšlenky jeho jsou čistým výrazem českého bratrství, filosofickým vyjádřením českého ducha na počátku doby nové. Ano, Komenský náleží národu českému a celému lidstvu. Národu svému připravoval díla svá — ale vlasti své již nikdy nespatřil, vlast jeho stala se mu cizinou a cizina druhou vlastí — tím však právě lidstvo celé mohlo těžiti z toho, co národu svému chystal jeden z největších jeho lidí, v němž zosobněn je český bol a ponížení, v němž věčně zářiti bude nám světlý vzor českobratrské humanity.

Tento ryzí český člověk pracuje pro lidstvo a tím pro svůj národ. Ano, Komenský Čech má význam všelidský, je předchůdcem úsilí osvícenského o spojení evropského lidstva k práci kulturní. Komenský jest spolu zosobněním českého utrpení.

Prof. Durdík roku 1876 při přednášce v Besedě učitelské pravil: „Nikdo z vrstevníků jeho ani později nepocítil naše veliké neštěstí, nikdo nežaloval tak neskonale tklivě nad porobením národa, ba Komenský je zrovna zosobněním našeho bolu."

„Světce zář kol jeho plyne hlavy
a prosvítá klidně časů tmou,
národ český vidí v něm a slaví
zosobněný bol nad zkázou svou."

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Jan Nepokoj:

KAPITOLY O VÝCHOVĚ.

(Výchova a suggesce.) (Dokončení.)

Veliké naděje skládají se v té příčině o dokonalejší výchovu ženskou.

Renan praví, že jedině hluboce vážná a mravní žena může zhojiti ránu naší doby, přetvořiti výchovu a znovu uvésti vkus pravého dobra a krásna.

Sluší tedy vzhledem k dědičnosti věnovati výchově ženy obzvláštní péči. Zdraví matčino jest pro dítě závažnější než zdraví otcovo.

Mateřství vyžaduje značnou zásobu sil tělesných a mravních.

Každé výchovou zaviněné porušení rovnováhy sil rozumových a fysických má při ženě vážnější ještě význam nežli při muži.

Zdravá tělesná konstrukce má vždy největší a rozhodující cenu. Nejde však o to, pěstiti jednostranně toliko tělo na úkor rozumu a srdce. I žena má býti co nejvzdělanější, avšak v rozsahu sil, jimiž vládne.

V přítomnosti vidíme, že pokračovací vzdělání ženské zanedbává často — jmenovitě v různých ústavech klášterních — hříšně výchovu tělesnou a že i při vzdělání vědním věda nejdůležitější, totiž praktické vychovatelství, v němž je zahrnuta nauka o zdravotnictví rodinném, dospívající dívce zůstává neznáma.

Hospodářský boj, který nutí ženu v podobný zápas o chléb jako muže a žádá na ní podobné přípravy jako na muži, udržuje a utužuje současný na mnoze škodlivý způsob výchovy a učby.

Čím déle zůstává rasa v týchž podmínkách, tím zhoubnější to bývá pro její život. I kdyby společenské prostředí jen v jediném bodě bylo škodlivé rozvoji rodu, musí se dotud, dokud nebude vytvořeno prostředí dokonale zdravé, předcházeti vážnějšímu poškození rodu občasnými změnami způsobu životního.

Ačkoli novodobými zdravotními zřízeními města pozvolna ozdravují, přece až dosud chová trvalý život v nich vážné nebezpečí pro zdraví lidstva. Jakému nebezpečí jest zde vydána soustava nervová, o tom svědčí na př. fakt, že šílenství a sebevraždy jsou v nich trvale domovem. Sebevraždy pařížské činí jednu sedminu všech francouzských. Společenský pořádek tvoří jmenovitě v městech na jedné straně přetížené, na druhé lenochy. Obojí stav je stejně škodlivý.

Nemravnost požívačných lenochů může se tu státi někdy nemravností celé společenské třídy. Nejlepší prostředek omeziti a zároveň i přirozeně ukájeti požadavky skýtá soustavná práce. V městech setkáváme se však téměř se všemi druhy práce vykořisťovací. I talenty jsou zde v nebezpečí. Nadaní snažívají se přeměniti svou hřivnu v době co nejkratší v největší možnou sumu peněz a důstojenství.

Z této příčiny doporučuje Guyan střídavou záměnu života a zaměstnání, které nadměrně vyčerpává nervstvo s zaměstnáním, při němž se uplatní síla svalů. Nic naivnějšího při tom nad obavu, že

Digitized by Google

člověk přestane „něčím býti", že mu bude v novém zaměstnání snad třeba i město opustiti.

Skutečné vnitřní hodnoty jednotlivcovy se tím nezmaří. Neprojeví-li se i při změněném způsobu práce, nahromadí se tím bezpečněji k prospěchu pokolení příštích. Geniové vycházejí odtud, kde chudí den za dnem pozvolna naschráněli své talenty, nevyčerpávajíce je marnivostí a hloupostmi.

Tímto uvedením „střídavého hospodaření" do výchovy nemíní se nikterak hlavní podmínka pokroku úsilí odstraniti, nýbrž chce se jen lépe říditi. Hromaditi čest a kapitál jest často opak hromadění zdraví a síly pro rasu.

Hospodářská prozřetelnost bývá na mnoze v dokonalé protivě prozřetelnosti zdravotnické. Peníze šetřívají se často jen proto, aby se později tím rychleji mohly utratiti a s nimi utrácejí se i nad peníze dražší síly tělesné.

Prozřetelnost hygienická káže šetřiti zdraví a neutráceti sil než potud, pokud rychle nahraditelná ztráta znamená cvik schopností a nikoli vyčerpání.

Ideál společenský jest tedy stále vzrůstající výrobnosti dík rozumnému střídání činností. Proti němu jeví se hospodářský ideál o zmenšení výrobní nutnosti pro rasu nevýhodný.

Pohnútkami práce jsou dosud hlavně bída a hlad. Jde o to, nahraditi tyto pohnutky potřebami rozumovými a mravními, jež by vedly každého zdravého jednotlivce k pravidelné, silám jeho přiměřené práci.

Zákonem této práce pak by byla střídavá přeměna napjetí svalového v nervové s potřebnými mezidobými odpočinku.

Moderní zákony o dědičnosti potvrzují tak správnost cílů, jež jsme vytkli výchově na počátku tohoto pojednání.

V kapitole o dědičnosti náklonností a nálad v oboru výchovy rozumové a mravní vytkli jsme vychovateli za úkol vědomě pečovati o posílení zděděných vlastností prospěšných a novými zvyky snažiti se o potlačení neb oslabení škodlivých. K závěru přičiníme některé rady týkající se tohoto nadmíru vážného, vlastního vychovatelského úkolu.

Veškeré okolí má výchovný vliv na dítě. Dítě soudí o předmětech jako obklopující jej osoby: od nich přejímá lásku k jedněm a nenávist k druhým, od nich se učí žádati si některých a povrhovati jinými. Vychovatel musí si býti plně vědom rozhodujícího vlivu příkladu. Příklad táhne, pudí k následování, jest přímo nakažlivý svou suggestivní svůdností.

O suggesci — zvláště neuropathické — uvažuje se v novější době velmi hojně. Některé osoby s porušeným neb oslabeným nervstvem podléhají jí tak snadně a často, že chorobný duševní stav zdá se býti jejich stavem normálním. I to jest známo, že téměř každého třetího člověka lze umělé uvésti v tento mrákotný stav. V něm mizí schopnost vlastní vůle a umělé způsobená duševní prázdeň vyplňuje se toliko představami, city a snahami cizími.

Již Shakespeare napsal, že by někdo mohl držeti žhoucí uhel v ruce a přece pociťovati chlad, kdyby současně myslil na ledovec kavkazský a že by se naopak mohl váleti v prosincovém sněhu, nepociťuje zimy, kdyby se hřál myšlénkou domnělého léta. Suggesce uskutečňuje toto tvrzení básníkovo. Vláda nad hypnotisovaným člověkem bývá tak dokonalá, že lze celou jeho osobnost umělé přetvořiti. Jsou případy, že osoby zlodějské, zvykle se prostitující, líné a nečisté byly tímto způsobem přetvořeny v lidi s vlastnostmi přímo opačnými. Vždy však bude na váženou, chtíti zkušenosti získané při lidech nervově zatížených uváděti v praxi i u lidí zdravých. Sebelepší nabytá vlastnost nevyvážila by snad škodu ze současné poruchy nervové.

Vedle těchto jevů, tím chorobnějších čím nápadnějších, existuje suggesce za stavu normálního. Každý z nás nalézá se více méně pod jejím vlivem. Poněvadž však na nás suggestivně působí celé mnohotvárné okolí, ruší se zpravidla vzájemně jednotlivé vlivy a jen bystřejší pozorovatel dovede v našem myšlení, cítění a konání vystihnouti výslednici různorodého působení cizího.

Dítě přirozeně podléhá dojmům nejvíce. Vlivem suggesce opakuje nohama, rukama, rty pozorované pohyby, napodobí slyšené zvuky; dle měnivého rázu hlasu neb i jen výrazu tváře přechází velmi snadno z nálady do nálady. Ostatně kdo z nás samých nepocítil nakažlivého působení rythmických pohybů vůbec? Tančící a bičující se kajícníci středověcí nakazili svým příkladem často celé zástupy. Prvním křesťanům hrdinná pevnost mučených spolubratří vnoukala neobyčejnou vytrvalost a mravní statečnost. Neméně nakažlivé jsou však i příklady zločinné. Řada sebevrahů svedena příkladem hyne někdy na témže místě a za týchž okolností. Novinářské články s podrobnostmi o zločinech a zprávami ze soudních síní mají často zcela patrnou souvislost se zločiny čtenáře těchto krvavých rubrik. Právem zasluhují uznání listy, které z výchovných ohledů vzdávají se podobných nemravných výdělků.

Každou suggesci považovati lze za rodící se instinkt (pud); nejde při ní hrubě o vědomé dů-

Digitized by Google

vody a přece jest vyznačena jistým stupněm nezbytnosti ba závaznosti. Často bývá tento ztlumený hlas našeho nitra pokládán za svobodnou snahu a stává se součástkou našeho svědomí, které jest samo do jisté míry úhrnem dědičných suggescí.

Čím jest organismus slabší, tím patrnější jest jeho snaha sjednotiti se s organismem silnějším, jenž jej na konec opanuje a řídí stejně jeho pohyby vnější jako jeho myšlenkový a volní život vnitřní. Vůle silná snaží se naopak vnutiti svůj směr vůli celého poddajnějšího okolí. Kdož vítězně si získávají nejvíce poslušnosti, jsou ti, již sami jsou vnitřně ujednoceni, již mají nejvíce ráznosti rozhodovati se. Jenom stateční lidé dovedou rovně říci své ano neb ne. Čím mocněji vyzařuje energie vůle z jejich přesvědčení, čím upřímněji se celou svou osobností sjednocují se svým tvrzením, tím ochotněji docházejí víry. Již pouhý ton řeči bývá nezřídka nejpůsobivějším důvodem. Vůbec čím upřímněji jsme sami o něčem přesvědčeni, čím opravdověji a mocněji sami jednáme, tím horlivějších vyznavačů si získáváme, tím větší činnost vzněcujeme i v celém svém okolí. Sebekrásnější slovní návod nenahradí nikdy popud skrytý v kouzelné formuli: Dělej jako já!

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

H:

ŽIVOTNÍ POJIŠŤOVÁNÍ.

I.

Cesty k neodvislosti a hospodářskému blahobytu vedoucí stávají se předmětem zajímavých úvah i v našem tisku. Úvahy ty jsou ovšem rázu akademického. Ale již to jest blaživý úkaz. Jiní národové, kteří před desetiletími ještě úpěly pod stejnou tíhou všeobecné krise, jaká dnes nás dusí, železnými poměry nuceni přistoupili k praktickému řešení tak důležité a významné otázky, posílení hospodářského blahobytu zaručující. A možno říci, že učinili tak se zdarem. Že i u nás následování jest nezbytným a nutným, pociťujeme všichni, poněvadž víme, že hospodářská neodvislost nejlépe podporuje zdravý vývoj kulturní, zabezpečuje šíření vzdělání a osvěty, která jest národům nejsilnější oporou v boji za národní a politické statky. Tuto pravdu markantně potvrzují naše národní a politické neúspěchy.

Naši lidé jsou dobrými pracovníky. My máme obratné dělníky, řemeslníky, živnostníky, rolníky, úředníky, vynikající umělce, učence atd., ale nemáme velkých průmyslníků a velkoobchodníků. A přece veliký průmysl v království Českém činí obrovský rozmach a jest hojným pramenem příjmů. Příjmy ty však z největší části plynou do kapes Němců, kteří opírajíce se o jmění své i trvalý zisk, pracují tím vydatněji k rozkvětu svých snah, tužeb a požadavků. A práce jejich jest korunována určitými výsledky. My nepřehlédáme, že snahy naše národní, kulturní i politické jinak byly by uplatňovány a rychleji splňovány, kdybychom byli hospodářsky neodvislejšími.

A jak lze docíliti hospodářské neodvislosti a blahobytu? Jen spořením? Jen ukládáním krejcaru ke krejcaru? Uznáváme význam i důležitost spoření. Vysoko ceníme tuto cnost, přece však doznáváme dle pravdy, že spořivost nezaručuje vzrůst jmění a trvalý blahobyt takovým způsobem, jak jest žádoucím, jakož i že podmíněna jest mnohými okolnostmi, které rázem šlechetný záměr: dosíci trvalého blahobytu a zabezpečiti jej rodině, ničí. Připomínáme jen nemoc nebo smrt živitele rodiny. Ta nejen další spoření znemožňuje, nýbrž i úpadek a mnohdy bídu v zápětí přivádí. Nuže, který způsob jest onou cestou, jež by jistý vzrůst jmění jednotlivým rodinám, trvalý blahobyt i příštím generacím zajišťovala?

Hospodářsky nejsilnější národové a naši židé podávají nám skvělé příklady, jak nejlépe lze pracovati k hospodářské neodvislosti a trvalému blahobytu příštích generací. Německo, Anglie i židé rozřešili důležitou otázku tuto obrovským používáním životního pojišťování, které u nich dosáhlo neslýchaného rozmachu a stalo se všeobecnou potřebou. My sledujeme sice výkazy o vzrůstu pojišťování ve jmenovaných státech, uznáváme jeho blahodárné poslání, ale k následování příkladu tak zářivého jsme se neodhodlali. Proč, nelze si domysliti. Založiti blahobyt rodině i pro případ úmrtí živitele chceme; zmírniti eventuelní ztrátu hlavy rodiny kapitálem, jenž před bídou a zoufalstvím chránil by naše nejdražší, zbudovati základ, na

Digitized by Google

němž by náš rod dále pracoval k hospodářské neodvislosti, ke vzrůstu jmění, jest zajisté naší vroucí touhou.

A že splnění její lze docíliti v první řadě životním pojišťováním, víme rovněž. Schází nám tudíž pravé pochopení pro blahodárný význam životního pojišťování a snaha upřímnou lásku k vlastnímu rodu dokázati nejúspěšnějšími skutky. Pravda, určité obětí pojišťovatel přinésti musí. On po řadu let nemůže vyzdvihovati premií, on musí si časem odepříti vydávání peněz na méně potřebné věci. Má-li však dosti mravní síly, přinese rád oběti ty a zejména, když blaží jej vědomí, že úsporami svými nejjistěji pracuje pro rodinu svoji, staví základy, na nichž lepší budoucnost její bude založena i v tom případě, když smrt, jejíž pány nejsme, předčasně jej vyrve z náručí života. Ba co více, hojným pojišťováním životním umožněno příští generaci, aby k odstranění národohospodářských našich nedostatků a zejména k rozkvětu našeho průmyslu a obchodu snadno a bezpečně mohlo býti pracováno. Že tomu tak, o tom podávají jasný důkaz opět Angličané, Němci i židé. Ti miliardami do životních pojišťoven ukládanými ne na posledním místě umožnili obrovský rozmach velkoprůmyslu a velkoobchodu, usnadnili zdravý vývoj stavu řemeslnického i rolnického. A toho všeho národ náš tolik potřebuje. K tomu pracovati jest nejen národním, nýbrž i sociálním příkazem. Tísnivé poměry ve stavu živnostenského podlamují zdatnost tisíců živnostníků v boji za národní i kulturní požadavky naše; krise rolnická proletarisuje řady stavu, které zachovány a posíleny tak mnoho dobrého národu by vykonati mohly. Čekati, že stát, že země, že důležité a nalehavé refomy upevní rolníka a živnostníka bylo by po tolika trpkých zkušenostech naivním. Vlastní silou a vlastní pomocí jest a dlouho bude souzeno oběma těmto stavům se zachrániti a propracovati. A zejména rolník i palčivou otázku výminku, vybavování dcer, zaopatřování synů, umořování dluhů musí si rozřešiti. A rozřeší ji nejsnadněji životním pojišťováním právě tak, jako toho docílila celá řada německých rolníků.*)

Ústavy domácí, jeden akciový a dva vzájemné máme. Všechny tři jsou každé konkurence schopny. Jest tudíž jen na nás, abychom hojně životního pojišťování u nich používali. A povinnost naše jest tím větší, poněvadž pokrokové, všem potřebám odpovídající stanovy našich ústavů, naprostá jistota chráněná nejen kapitálem základním, nýbrž i přísným dozorem státu skytají pojištěncům veliké výhody.

*) K těmto otázkám a způsobu jich řešení se vrátíme.

A uvážíme-li, že právě životním pojišťováním svému rodu budujeme lepší poměry i základ blahobytu, pak nutno jest, abychom se zhostili každé lhostejnosti a chladu oproti pojišťování a používali ho v míře největší. Vždyť pojišťujeme-li mrtvou hmotu, domy, osení i nábytek, jest mravním příkazem, abychom pojistili to, co nejcennějším jest: svůj život.

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

(Úprava domácké práce v živnostech konfekcionářských. — Sestátnění drah. — Celní rozluka v praxi. — Žně. — Sestátňovací akce v Italii.)

ÚPRAVA DOMÁCKÉ PRÁCE V ŽIVNOSTECH KONFEKCIONÁŘSKÝCH nedá již na se dlouho čekati. Výbor dosazený pracovní radou k studiu otázky této vypracoval zevrubnou zprávu, jež pochází z pera dra. Michala Hainische. Zpráva doznává stinné stránky práce domácké: že zdržuje pokrok technický, že snižuje výkonnost dělnictva a tak současně i schopnost konkurenční; konfekce dodává sice levný výrobek, uzavírá se však vůči všem pokrokům z oboru strojů a výroby a vyrábí tak jen méně cenný tovar, který bohužel u rakouských grosistů bývá přijímán, na trhu světovém jest však odmítán. Tak ku př. hned vývoz obuvi konfekcí dodané do Ameriky jest nemožný, jelikož domáctí dělníci jsou úžasně konservativní a nedovedou se požadavkům amerických konsumentů přizpůsobiti. Hlavní však škody působí konfekce v řadách dělnictva samotného. Ta samostatnost pracující jednotky, kteráž bývá označována vždy za přednost práce domácké vůči práci tovární, jest vyvážena tím, že dělnictvo domácké zůstává oloupeno o všechny výhody, jež přináší zákonná dělnická ochrana a dělnická organisace; dělnictvo domácké jest bez ochrany vysazeno bezohlednému vykořisťování se strany kapitálu. To všechno zpráva dra. Hainische uznává, avšak navrhuje ochranné prostředky naprosto nedostatečné. Navrhuje jednak nemocenské pojištění dělnictva domáckého, jednak jistou kontrolu pracovních místností. V prvém směru žádá, by konfekcionáři platili na nemocenské pojištění domáckého dělnictva pro ně pracujícího tři procenta mzdy, pro mistry pracující a placené od kusu pak zavedení zvláštní organisace nejlépe ve formě pokladen mistrovských (zapsaných pokladen pomocných). V druhém směru zaváděti chce zpráva ručení podnikatelů za jisté vlastnosti dílen. Tyto dva prostředky znamenají prý prvý krok v zákonodárství k ochraně domáckého dělnictva v živnostech konfekčních a jest prý lépe postupovati etapově, něž vytknouti si cíl vzdálený a pak před jeho dosažením resignovati. Tedy zase osvědčená práce přištipkářská, která je pro naše poměry příslovečnou. Jakkoliv dlužno položiti vážné důvody proti heslu: ryc anebo nic v sociální politice, což přece odporučuje se spíše pronikavá, do šíře i do hloubky jdoucí reforma, než stálé přikládání náplastí a stálé experimentování, jež v sociální politice se mstí více, než kde jinde. Příkladů mohli bychom uvésti více, než třeba...

* * *

SESTÁTŇOVÁNÍ DRAH stalo se parolou dne dík prohlášení pana ministerského předsedy. Má býti předsevzata revise tarifů dopravních, a tu kruhy výrobní znepokojeny táží se, zda tato revise nepřinese s sebou zvýšení jich. Gautsch sice ujišťuje, že úprava sazeb neznamená ještě zvýšení jich, ale připouští, že jest možno, že budou některé dopravní sazby vyšší. Tato pythijská mluva ovšem nedovedla znepokojené kruhy průmyslové utišiti. Současně diskutuje se o podmínkách postátnění a o modalitách jeho, udávají se výše výkupních rent, sestavují se rozpočty — soudíme, že vše to jest zatím předčasno. Vždyť již dnes trousí se podezřelá pověst, že vláda patrně nebude moci slibů svých splniti a že na podzim říšskou radu rozpustí...

Digitized by Google

Heslo CELNÍ ROZLUKY vine se stále co červená nit všemi projevy politického života za Litavou. Dokud hovořili tak horkokrevní politikové, nedivili jsme se, čekali jsme prohlášení hospodářů, jež bývá již pro zájem vlastních kapes střízlivější, nežli lehce nadhozená floskule politická. Tyto dny promluvila — obchodní komora budapešťská. Páni v komoře prohlásili se unisono pro celní rozluku, avšak položili celou řadu podmínek: tak hned nemá prý nijak utrpěti přívoz uherského zboží do Rakouska, výhody nových obchodních smluv mají býti zachovány, samostatná banka uherská má dostávati stejným povinnostem, jaké vůči Uhrám plní společná banka cedulová atd. atd. Horka, jak vidětí, působí i v Pešti. Páni nemohli se postaviti proti národnímu proudu, na druhé straně však uznávají jeho beznadějnost. A odtud takový politický galimatyáš.

* * *

LETOŠNÍ ŽNĚ budou příznivy, ovšem nehledíme-li ku krajinám, jež utrpěly značných škod posledním krupobitím. Ba možno říci, že urodilo se snad vše. Totéž platí i o Uhrách, kde žně dříve počínají než u nás. Tu jest již žito vesměs, pšenice pak aspoň z hlavní části posekána. Všechny zprávy shodují se ve chvále kvantity i kvality. Neméně příznivě znějí i zprávy o ječmenu a ovsu. Chmel se letos zvláště vyvinul. Jen ubohé Rakovnicko, kde řádily kroupy, zpláče.

* * *

V ITALII MÁME SESTÁTŇOVACÍ PARALELU. Jest známo, jakou sensaci svého času vzbudila zpráva o velikolepém projektu sestátnění veškerých drah v Italii. Výkup měl provésti stát ze svých prostředků a jen část výkupné ceny měla býti kryta rentovní výpůjčkou. Tak vznik hned celý „italský železniční problém", jenž zatím pomáhal italským papírům do výše. Jednání samo však jde ku předu zdlouhavým tempem. Rozpočtové komisi, jež provedením akce byla pověřena, předsedal zprvu sám Giolitti, od listopadu loňského roku Luzzatti Ten sestavil výbor vesměs z členů pravice a opposice středu. Když k veslu přišel Forti, jímž levice byla posílena, byla mezera mezi vládou a budžetní komisí ještě větší. Komisi předloženy ku projednání dvě zákonné osnovy: prvá týkala se drah meridionálních, prodloužení společenstevní správy na benátské dráze a provisorní státní správy na dráze římské. Druhá pak likvidace tří velikých společností: Adriatica, Mediterranea a Sicula. Rozpočtová komise odročila otázku drah meridionálních a otázku likvidace tří společností zmíněných a povolila jen prodloužení smlouvy s dráhou benátskou a provisorní převzetí dráhy římské. V tom vidí vláda nedostatek dobré vůle, jelikož měla komise dosti materiálu po ruce k rozhodnutí. Ač mohl Forti konvence se společnostmi přivésti v život královským dekretem — s výhradou parlamentního schválení dodatečného — volí přece jen cestu ústavní a svolává sněmovnu k projednání těchto otázek na 27. červenec. To ovšem jest přilitím oleje do ohně. Obstrukčníci z budžetní komise poukazujíce k tomu, že přijetím předloh vládních přijde stát o 100 milionů lir, bouří celou veřejnost italskou, oficiosní list zase buší do opposice tvrdě, že obstrukce stojí tu jednak bezmála o 2 procenta vyšší zúročení výkupní ceny 500 milionů lir, jednak že zavinní nový odhad a předávání materiálu železničního, čímž vznikne náklad 2—3 milionů lir, jednak že zapřede stát do nesčetných procesů se správami železnic. Tak to jde vesele dále. Paralela jest pro nás tím poučnější, že snad se — splní-li vláda svůj slib — něčeho podobného dožijeme i u nás..

Dr. Miloš Svácha.

* * *

C. K. PRIV. ASSICURAZIONI GENERALI V TERSTU. PRŮBĚH OBCHODŮ V ODBORU POJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH V MĚSÍCI ČERVNU ROKU 1905.

Podáno bylo 1456 návrhů na	K	12,969.669·03
vystaveno bylo 1260 pojistek na	„	11,446,332·06
od 1. ledna do 30. června 1905 podáno bylo 9267 návrhů na	„	69,769.594·80
vystaveno bylo 7755 pojistek na	„	58,723.718·44
ohlášené škody od 1. ledna 1905	„	3,612.702·27
Dne 31. prosince 1904 bylo v platnosti: 105315 pojistek na pojištěný kapitál . . .	K	710,811.866·28
a roční doživotní důchody	„	1,172.628·41
reservní fondy životního oddělení . . .	„	191,275.449·48
zaručovací fondy společnosti	„	247,497.914·42
v roce 1904 vyplaceno odškodnění v odboru životním	„	11,197.635·95
od založení ústavu (1831) vesměs zaplacené škody	„	797,690.516·38

Pojistky c. k. priv. Assicurazioni Generali zaručují: nepomíjitelnost po 3letém trvání; zmenšení pojištěného kapitálu mlčky při zastavení placení premií; převzetí válečného risika; pojištění nepozbývá platnosti ve příčině samovraždy neb souboje; mimo to stávají kombinace, dle nichž za mírnou premii zaručuje se 3%ní zúrokování premií, aneb, aby se předešlo přílišnému kolísání výše dividend minimální dividenda ročně o 3% stoupající. Zprávy, jakož i číselné rozpočty udílí na požádání vrchní jednatelství v Praze, jakož i ve větších městech v Čechách stávající inspektoráty a okresní jednatelství.

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

Karel Pelant:

VYSTĚHOVALECTVÍ DO SLOVANSKÉ ADRIE.

Bylo to v Terstu, kde jsem nalezl mnoho Čechů ve všech povoláních: nejen intelligence, ale dělnictvo a sice ono, kde již vyžaduje se jistý stupeň vzdělání. Nikoliv ubozí nosiči uhlí, vozíčkáři atd. pro hrubou práci přístavního města, ale kovodělníci, obchodní sluhové, montéři, krejčí a celou řadu jiných zaměstnání, kde pracuje i myšlénka.

Bylo to v Pulji, kde zlákáni českým zpěvem nalezli jsme v jedné hospůdce znovu řadu Čechů dělníků: truhlářů, obuvníků, zámečníků. Bylo to v Zadru, Šibeniku, Splitu, kde všude jsme nalezli Čechy, ano i v Kotoru povozník a na Černé Hoře hudebníci s výborným postavením dokázali nám roztroušenost našeho národa.

Osudy lidské jsou zajímavé a osudy drobných lidí pestřejší než průměrné intelligence. A protože krajan ke krajanu v cizině je sdílnější, bylo mi odpovídáno s chutí. Z celé řady malých těchto románků a Odysseí, které mně vypravovali krajané nejpestřejších povolání a v nejrozmanitějších krajích vybírám tyto společné rysy:

Čech dělník v slovanském Přímoří, jedině o tomto mluvím, Istrii, Dalmacii i Chorvatsku — vyniká nad průměrného dělníka tam-

Digitized by Google

ního svojí intelligencí. Pochopitelno: vyšší školní úroveň, severnější bystrost a hybnost, též zcestovalost, než-li se na jih dostane, se zjeví výhodou proti nedostatku škol, jižnímu sklonu k dolce farniente a soběstačnosti domácího lidu.

Čech velmi snadno naučí se tamním cizím jazykům. Tamní obyvatelé naučí se pouze ještě italsky, německy nenávidí, Čech „zvandrovalec" umí německy, naučí se pak italsky a chorvatsky a je z něj polyglott, což se v životě vždy vyplácí.

Čech jest od jižních Slovanů sympaticky přivítán. Dosud máme na jihu dobrou pověst, — nevím, proč jsme si ji zasloužili — a proto máme všude u Slovanů vrata otevřena. Nesetkáme se s nedůvěrou, jako u jiných národů, vše jde hladčeji ku předu. Ač odbočuji, třeba přece napsati prosbu, aby naši krajané nižádným nečestným činem neb hanebným vystupováním, chováním, urážkami atd. nekalili tuto krásnou náladu, z níž může vzejít ještě tolik dobrého. „Češi dobri ljudi, naši brati", tak jsem zaslechl několikráte; ničema každý, kdo proti této sympatii svými činy hřeší a ji ničí.

Češi mohou se státi atéž často se stávají vzory svého oboru. Není třeba myslit na veliké politické věci, ale svěří-li chorvatský velkokrejčí Čechu pomocníku vedení dílny, vybéře-li důstojník Němec české lodníky na c. k. lodích do poddůstojnického kursu jako nejschopnější lidi, je-li v nejprvnějším hotelu terstkém (Balkán) vrchní číšník Čech, postupují-li Češi komptoiristé v závodech až na prokuristy (všechno fakta) atd. atd., jsou to věci velmi potěšitelné. Čech touto zdatností může být učitelem pro slovanské své okolí, a jsa tímto svým vyšším postavením volnější a neodvislejší, může pracovat ve prospěch idey, která jej právě ovládá: sociální neb národnostní, kteráž poslední u Jihoslovanů jest ideou kulturní i sociální zároveň. Řada Čechů může tak pracovat k sesílení jihoslovanského živlu, to jest při dnešním stavu věcí zvýšení tamního vzdělání a uplatnění spravedlnosti, a tak znovu získávat pro další Čechy sympatie. Není to pustý šovinism, když doporučím Čechům na slovanském přímoří vřelou a ráznou práci pro Jihoslovany: Němci a Vlaši značí tam princip potlačování národů, násilí hospodářské a vzdělanostní a tím protikulturnost. Práce této se jižní Němci bojí; v Gruži (Gravosa) doznával kollegovi intelligent Němec, nevěda, že znám německy, že jsou v Dalmacii němectví nejnebezpečnější živel — Češi.

Tyto čtyři zásady vysvitly mi z vypravování mnoha osudů drobných českých lidí. Přišel tam obyčejně každý s větším rozhledem, naučil se jazyky, sympaticky mu bylo pomáháno v před a tak něčím ve svém oboru se stal, dle míry svého povolání a své intelligence. A tu mi napadlo:

Z Čech každoročně vysíláme spoustu dělnictva za chlebem do cizích zemí. A dělnictvo toto táhne do zemí neb krajů, kde průměr intelligence domácího dělnictva převyšuje průměr jeho. Nechť se dělnictvo nad tím neurazí, ale každý dělník, byvší za hranicemi dozná, že musil cizince dohánět; ovšem třeba je pak bystrostí svou předstihl. Jest to Německo, Francie, Amerika a pak žrout českého živlu Vídeň. Životní zápas jest tam všude těžký, poněvadž mimo vyšší zdatnost jest i vše přeplněno a kraj cizí, nepřátelský k nedomácímu. Nebylo by možno, aby aspoň několik set těchto našich lidí, nucených to vystěhovalců, šlo se podívat za chlebem na slovanský jih?

Jsem proti vystěhovalectví a rád bych, aby Čechy mohly uživit všechny své děti. A nechci také Jihoslovanům ubírat chleba. Ale dokud naši lidé budou prchat z vlasti a dokud slovanské přímoří potřebuje přítok bystrých slovanských lidí pro povzbuzenou, do té doby radou svojí nehřeším.

Nemožno nikomu slíbit tam dole pečené holuby; ale stěhuje-li se již kdes český dělník z vlasti, možno mu poradit, aby se dříve podíval na jih. Zdaří-li se mu zůstat, nemá daleko domů, a chce-li do světa i tam cesta jest mu otevřena a více než z Čech, neboť jest tam moře. Trochu však rozumu a trochu snahy — a člověk se jistě uplatní.

Jenom jedno ještě: zvítězí se tam větším vzděláním, čím větším, tím lepším. A proto našim největším národním pokladem, a pramenem naší síly jsou školy; více jich, stále více a také naopak přerazit hned bez milosti ruku každému, kdo nám na ně sahá, kdo je chce zneužít neb znešvařit . . . Černé chutě na školu jsou zároveň chutě na naši národní existenci.

□ □ □ □ □

Digitized by Google

BELLETRIE.

Z básní Antonína Sovy:

Z BOŽÍ MILOSTI.

Prožíval krásně půvab dětských roků
v prostranných, sluncem jasných komnatách
kam park se díval v stříbřitém vod toku
altany z dálky, zeleň na lukách ...
Tu narození jeho uvítáno
měst jásotem, desátkem poddaných.
Pak do ciziny odjel v jedno ráno
s královnou pyšnou, s hejnem sluhů svých ...

Ač ve světě, přec lidí nepoznával ...
Krok za krokem mu kráčel praeceptor.
Učitel klavíru Chopina hrával,
gramatik mumlal deklinací vzor
a suchý historik o bitvách předků
shrben až k zemi činil výklady,
na jakési národy druhořadé
zákeřné vymýšleje výpady ...

Princ prostý byl. Však sotva, zdá se, chápal,
dle výše záště své zášť národů ...
Ve dvorských intrikách has jeho zápal ...
A v povolnou se měnil pagodu.
Mše, zpověď byla jeho duše lékem.
Snad všemu učil se, bez ducha však,
on, encyklopéd malý před člověkem,
před věky nepatrný ubožák ...

Tak pěchovali ve mdlé, trpné schema
mrav dávno přejatý od dvorních stvůr,
zavřená duše nechápala, němá,
leč zevním leskem upoutal ji dvůr.
Tam v sálech mohl na parketách zkusit
co ve dne naučil se odříkat,
svou prostou touhu po svobodě zdusit
a naučit se chladně křivdit, lhát ...

Obklopen pochlebníky krásných řečí
jich očima zřel na to lidské zlo,
v svět, svěřený jich blahosklonné péči,
opřené jeho zlaté o žezlo,
své okolí zřel zkvétat spokojeně,
ston dissonance nevnik' do těch stěn,
o štěstí říše přesvědčován denně
z rtů dvořanů a krásných, svůdných žen ...,

Z věd, z umění vše memoroval, slova
některá četných národů též znal ...
Byla to těžká lekce papouškova,
však zdálo se: tak musí žít už král.
On lekce své se musil naučiti,
být strojem v rukou těch, kdož přišli vést,
kdo sloužit velkým rodům radost cítí
a na lid mocnou pozdvihají pěst ...

Byl moudrým zván i míru milovníkem,
že vojska množil, by mír zachoval,
že tlustý spodní pysk si kousal zvykem
než na pergamenech se podepsal ...
Zvlášť sliboval-li na nich cosi zemím
co nemohl už předem vyplnit,
že v čas se slepým stavěl a v čas němým
jak rádci chtěli a jak nechtěl lid ...

NÁBOŽENSTVÍ ZÍTŘKA.

Jsme zrozeni v obydlích, kde středověku stín
na lidstvu spočívá a tíseň nevolnosti.
Tma pověr a zvyků tma, jež z otců zdědil syn
a nectná povinnost, lží zakrýti přítomnosti.

Tu na pohled starých měst ční chrámy do výše
smělými oblouky jak před slavnými věky,
Moc kráčí náměstím a zpívá o pýše
jak před věky kupujíc a obnažujíc vděky ...

Ruch obživy nejisté a drobné tak za dnem den
vře v obrovském tržišti, v zem přikoval nás, plazy,
co mozek a bouřící duch ve výších rozvichřen
mní přeplout překážky a hlubiny a srázy ...

Však bystrý-li byl náš zrak a ostrá-li dýka slov,
my mohli již smluvit se a najít sta sester i bratrů.
Zřít slunce, jež vyzařovalo, kde mnohý stál ztracený krov,
před východem nových věků zřít žasnout vznešenou chátru:

že lidstvo se neléčí krví, že božstvo zvuk prázdný je,
jen lidskosti náboženstvím že sblíží se propasti úže,
jím otrok se naučí, jak okovy rozbije
a žena jak oddaně přilne k zvolněným pažím muže ...

Digitized by Google

Ant. Nečásek:

TŘEŠNĚ.

(Dokončení.)

Sadař umlkl a díval se do ohně, který mírně hořel. Pak pozvedl hlavu a řekl:

„Však dnes tady je té čeládky taky dost! Abychom dali pozor!“

„Proto se mi také zdálo, že pes je nepokojný,“ povídal Vydra a ukazuje na psa, dodal:

„Vida, už zas větří!“

„Opravdu, někdo tu někde bude!“ souhlasil sadař a povstal také.

„Musíme to projít. Ty jdi tudy — já půjdu na druhou stranu!“

Každý z nich vzal pušku nabitou ptačími broky a rozešli se. Sadař se psem, Vydra sám. Pokuřuje dýmku loudal se Vydra třešňovým hájem. Chvílemi stanul, napínal uši, vnímaje cvičeným sluchem všechny zvuky. Ale nic neslyšel, než cvrlikání cvrčků a melancholický koncert od rybníka, do něhož časem se ozval třaskavý štěkot křástala.

„To je bukač!“ povídal si Vydra. „Ta potvora přináší prý cestujícím v noci neštěstí!“

Stál opřen o strom a poslouchal zvláštní tuto kapelu, kterou příroda zladila v smutnou, jímavou hudbu. Náhle ozval se praskot, jako když se ulomí větev. Dvě duše strnuly při tomto zvuku překvapením. Dole sadař Vydra a nedaleko na stromě malý chlapec.

„Kdo tady je?“ ozval se příkrý hlas sadaře a jeho oko pátralo směrem, odkud se ozval praskot.

Nikdo neodpovídal.

„Kdo to, povídám?“ hlas sadařův zněl už výhrůžně, že chlapcovo srdce se stáhlo úzkostí. Malý hoch přitlačil se k silné větví, a sotva dýchal. Vylezl na strom a zobal, zobal, jako pták, bez konce, zapomínaje na svou bezpečnost až ho z hodu vyrušil příkrý a hrozivý hlas sadařův, který už po třetí, ale tentokráte už vztekle opakoval:

„Povídám naposled, kdo to je?“

Hoch ani nedýchal a celý se zachvěl, když přísný hlas dodal výhrůžně:

„Že střelím!?“

Nastala chvíle posupného ticha, ve které sadař sňal pušku s ptačími broky. Chvíli váhal, pak stiskl spoušť. Tichou nocí zahřmělo zaklení sadařovo, pak výstřel a bolestný výkřik. Se stromu jako sestřelený vrabec spadl asi dvacet kroků před sadařem malý hoch.

„Zpropadený kluku!“ houkl sadař, přiblíživ se k chlapci. „To tak stálo za to!“

Přikročil blíže a patřil na hocha, který se svíjel na zemi a bědoval. Sadař chvíli stál zaražen poněkud, pak, jako by upokojiti chtěl své vzbouřené svědomí, mávl rukou a zabručel:

„Ostatek, dobře ti tak, zloději. Proč kradeš?“

III.

Když ráno o svatopetrské pouti slunce vyšlo, malý Jindřich ležel u vozíku na staré peřině. Měl ovázanou levou ruku, kam mu vnikla část náboje. Hoch tiskl zuby do peřiny krutou bolestí, mlčky, neboť se neodvážil naříkati. Brusič, když chlapce přinesli, kopl do něho a zvolal zuřivě:

„Prokletý kluk, do čeho mne ještě přivede!“

Pouť byla veselá, všichni měli z ní radost, jen malý Jindřich ji ztrávil v pekelných bolestech. Kdykoli hlasitěji zaúpěl, obořil se naň otčím:

„Co kňučíš, kluku? Kdyby's nekradl, nestalo se ti to!“

Jindřich ani nedýchal. Zdálo se mu, že každým vydechnutím vyvolá vztek svého okolí. Také lidé ze vsi chodili se dívat na malého zloděje, který v očích všech četl kruté nepřátelství. K poledni přišel lékař, který prohlédl ránu.

„Na štěstí je kost netknuta!“ řekl starý pán. Dal chlapci obvaz a řekl mu varovně:

„Po druhé se takových kousků vystříhej — vidíš, co z toho pochází!“

Opravdu, rána nebyla zlá, ale bolela ukrutně, chlapec zatínal zuby, ale neodvážil se postěžovat.

Jen chvílemi, když brusič se zadíval, sklonila se k němu matka, pohladila ho po vlasech a řekla měkce:

„Bolí, Jindřišku, bolí?“

„Bolí maminko, ukrutně!“

A zamlčev se chvíli, řekl se slzami v očích:

„Oh, lidé jsou zlí, maminko — pro pár třešní! Ale až vyrostu, však jim to oplatím!“

Dny byly krásné, stejně žhavé. K polednímu vyrazil brusič od kostela. Malý Jindřich a pes zase táhli, starý brusič šel zase pohodlně vedle vozíku a chvílemi volal příkrým hlasem:

„Hyó, hyó —!“

Když sjeli k silnici, seděli sadaři před boudou. U nich stála paní v krásných šatech s malým hošíkem v bílých pracích šatech.

„Vidíte, milostpaní,“ zvolal jeden ze sadařů, ukazuje na malého Jindřicha, zapřaženého u vozu: „To je ten zlodějský kluk, co jsem ho postřelil. Nevypadá-li jako dokonalý lotr?“

Digitized by Google

Při tom se drsně zasmál a dodal:

„Možná, že ještě k vůli klukovi budu mít oplétání!“

Paní nic na to neodpovídala a tahala tobolku, aby zaplatila třešně, které si její chlapec vzal.

„I jen nechte, milostpaní!“ bránil se sadař. „A když si mladý pán bude přát, jen ať si přijde. Urodilo se toho chvála Pánu Bohu jako drnu!“

A ukázal rukou na třešňový háj, který smál se do kraje granátovou úrodou svých plodů.

Jan Osten:

VÍDEŇSKÝ BRATR.

Rok co rok jezdil jsem do té vsi, ležící nahoře nad Želivkou, do chudé vesnice na Dolnokrálovicku, kde brambory a oves byly jediným plodem, který poskytovala chudá, písčitá půda; za to byly však podél řeky šťavnaté louky, na nichž pestřily se pryskyřníky a zvonky a slzy Panny Marie a stráně byly prorostly hustými, jehličnatými lesy, v nichž jsi mohl choditi celý den a nepotkal jsi živé duše.

Byl tam dvorek, kdysi panský statek a u jeho majitele ztrávil jsem několik krásných prázdnin. Mimo statkáře s nikým jsem se nestýkal blíže, oslovil jsem sice tu a onoho člověka, stařenu či dítě neb sekáče, ale neznal jsem ani jich jmen.

Pouze starý Šanda, převozník, stal se mi jaksi bližším. Měl chalupu na skále nad řekou, jako orlí hnízdo, v letě pracoval na panském a vedle toho převážel na druhou stranu řeky, na bídné pramici, do níž prosakovala voda, takže smáčela celé boty. Většina těch, které převážel, si z toho ovšem mnoho nedělala, lidé tam chodí v létě bosí a v zimě se jde přes led.

Byl to asi šedesátiletý stařec, malé postavy, shrbený od věčné lopoty, vyschlou, nažloutlou jeho tvář věčně vroubily krátká, šedivá vousiska, o nichž se nedalo říci, jsou-li tak krátká od přírody neb zastříhává-li je jich majitel občas. Zdálo se, že i ty vousy jsou přiměřeny jeho chudobnému zevnějšku. Hlas měl drsný a zajíkával se v řeči, pohyby jeho byly trhavé, nesmělé; při vypravování rozmáchl se třeba rukou, chtěje něco znázorniti, ale náhle ruku spustil, jakoby se omlouval za svou smělost. Chodil oděn v plátěné šaty nazelenalé barvy, z takového plátna u nás vyrobeného a nebíleného, obarveného jakousi primitivní, nazelenalou barvou, velice trvanlivou. Na základní zelené půdě byly však ohromné záplaty bílé, šedivé i pestré, jak se někde našel útržek látky. Na hlavě nosil malou čepici, větry a deštěm úplně změněnou, snad byla někdy hnědá, ale nyní to bylo nesnadno uhádnouti. Když tak někdy seděl na břehu řeky, dívaje se na mne, lovícího ryby, mohl snadno v pověrčivém člověku vzbuditi představu vodníka; stačilo však podívati se do jeho očí, malých očí, dobráckých, naivních a i malé dítě ztratilo před ním strach.

Žil tam od svého dětství v té chalupě nahoře a nepřišel nikdy dále, než do okresního města. Oženil se záhy s dívkou stejně starou, která brzy zemřela a pak tam žil s dcerou a zetěm, jenž byl zedníkem a chodil obyčejně na celé léto na práci „do Sas“. Přinesl něco peněz, z nichž se žilo v zimě, zaplatili se daně, koupil se kus oděvu a z jara se zedník opět vydal do světa a starý na panské, kde měl pětadvacet krejcarů denní mzdy. Dětí byla plná chalupa, zedník, vraceje se na podzim domů, nacházel skoro rok co rok nový přírůstek. Avšak nouze tam nebyla, krajní nouze, měli vlastní kus pole, na němž na polovinu se pěstovalo žito a brambory a dokonce i krávu měli.

Za večera, když již bylo po práci a já ještě seděl nad svým prutem, přišourával se starý Šanda dolů k řece, posmekl čepici, posadil se nad řekou a díval se pozorně na mou udici. Začíti rozmluvu se nikdy neodvážil, počínal jsem vždy sám a tak dověděl jsem se o něm vše, co sám o sobě věděl, poznal jsem jeho radosti i strasti. Se zálibou však poslouchal, vypravoval-li jsem něco. Zvláště ho zajímalo slyšeti o velkých městech, o nichž měl asi velmi nejasnou představu. Hlavně Vídeň ho poutala, ostatně má prý tam bratra, jel se tam učit krejčím a stal se mistrem. Dobře prý se mu daří, věděti však o sobě nedá. Jsou mu patrně sprostí a kde pak taky . . .

Bylo znáti, že tento vídeňský bratr je jeho chloubou, někdy se o něm rozhovořil obšírněji, vypravoval, co o něm mluví zdejší lidé, kteří byli ve Vídni a myslím, že popouštěl často úzdu své fantasii.

Zbožňoval ho, snad právě proto, že vídeňský bratr tak málo se o něho staral a byl pro něho tak vzdálen.

A pojednou z čista jasna měl mu pohleděti přímo v tvář. Přišel jednou ke mně Šanda v hodinu kromobyčejnou, již před polednem, nešel dnes patrně do práce. Jeho tvář jevila jakési zvláštní

Digitized by Google

napjaté rysy, byl neklidnějším než jindy; sedl na břeh a díval se pozorně na mne, snad uvažoval v jaké jsem náladě. Trvalo to hodnou chvíli, než se odvážil ku slovu.

„Dostaneme hosty," povídá po chvíli a dívá se na prut, jakoby byl nic neřekl.

„Hosty, a koho?"

„Bratr, vlastní bratr přijede, pane. Víme, ten vídeňský s dcerou. Tady mi to psali. Já neumím číst, přečetla to dcera. Ráčeji si to také přečíst?"

Podal mi psaní. Málo vypsanými tahy a špatnou češtinou, promísenou německými výrazy, oznamoval pan „Wenzel" Schanda, Konfektion en gross", jak bylo tištěno v čele dopisního papíru, že jeho dcerka Micí je trochu churava, že jí lékař radil venkov, silný vzduch, lesy a tak že si vzpoměl pan Schanda na svého bratra v domovině. Proč ji dávat k cizím, když může být u příbuzných? Zadarmo nic nežádá, vše se řádně zaplatí. Doveze ji sám pan Schanda, přijede tuto sobotu večer. Mnoho pozdravů atd.

„No tak, přece na vás bratr ve Vídni nezapomněl," pravím starému.

Jeho tvář zazářila.

„No, no. Však já vždy říkával, že on není pyšný, že se za mne nestydí, ale, prosím 'ich, takový obchod on má, to je ňáká starost a práce. To nemůže jezdit pro lekraci po světě. Ale teď, když musí dcerka ven, hned si na mne vzpomněl. Nač prý ji dávat k cizím, když může být u příbuzných? Svatá pravda. Na rukou ji budeme nosit, s očí ji nespustíme. Ale, jsou to taky starosti, jak tam u nás . . . Hned jsem dal bílit, podlahu vyspravit, okna dát do pořádku, desítka bude málo. Jen aby se jí tady u nás líbilo. Což o to, mléko bude jen pro ni, teď dcera, Francka, tloukla každý týden a prodalo se něco másla, to teď přestane. Ale, co by bylo o to. Však on nám to bratr všechno vynahradí. A když bude potřeba i pro ten kousek masa doběhnu do města. My ho nejíme celý rok, jen o posvícení, ale z města lidé jsou na ně zvyklí. No, ale musím jít, čeká mne ještě mnoho práce.."

Odešel, plný ruchu, pohybů, jako omládlý.

* * *

Přijeli a měl jsem potěšení, poznati pana konfekcionáře en gros a jeho dceru Micí. Přišli se starým Šandou dolů k řece. Pan konfekcionář dělal úplný dojem Čecha zbohatlého ve Vídni, zadrhoval češtinu, pyšnil se tlustým řetězem a nápadnými těžkými prsteny, mluvil mnoho a vychloubavě o svém „kšeftě", kolik švadlen zaměstnává, mnoholi platí své „direktrice", v jakých nobl kruzích má své zákaznice. Kouřil samá trabuka a rád je nabízel, ostatně chtěl ihned poslat pro pivo — zkrátka chtěl ukázati, že mu na nějakém groši nezáleží.

Bylo opravdu zajímavo pozorovati převozníka v přítomnosti bratrově. Zdálo se, jakoby část lesku vídeňského bratra padala i na mého starého kamaráda, vykračoval vážněji, chodil nyní stále obut a kolem krku měl svinut jakýs polohedvábný šátek.

Pozorně a uctivě díval se na svého bratra, jenž se nafukoval jako holub na báni, řekl-li nějaký vtip, smál se stařec hlasitě, až mu slzy tekly z očí. Přivedl ho ke mně, aby se s ním pochlubil. Slečna Micí byla asi šestnáctiletá dívčinka, slabá a bledá, plod lidí, kteří z mládí byli špatně živeni a pak, nabyvše majetku, přecpávají dětem žaludek, aby prý se měly lépe než jich rodiče v mládí. Byla asi chudokrevná. Uměla docela málo česky a vše to zde ji asi nezajímalo, starý, nevzhledný strýc, jenž ji obskakoval jako mladík, se jí asi příliš nezamlouval. Páchl tabákem a pak byl tak špatně oblečen. Co by tomu řekly její kamarádky ve Vídni, kdyby viděly, was sie für einen Onkel hat.

Pan Schanda zdržel se pouze na krátce, za dva dny se vrátil do Vídně. Nemůže svůj „kšeft" nechat tak dlouho na starosti cizím lidem. Slečna Micí zůstala a starý převozník ke mně nepřicházel. Patrně se zaměstnával svou neteří.

Přišel asi za týden, nějak smutný, tiše po svém zvyku usedl na břeh a několikráte povzdychl. „Už je pryč," pravil najednou a máchl beznadějně rukou.

Obrátil jsem k němu hlavu.

„Micínka", doložil. „Dnes ráno odjela. Je prý jí zde smutno. Bůh suď. Všecko jsme dělali. Já na práci nechodil, jen aby u ní někdo byl, po lese jsem s ní běhal, vypravoval jsem jí co jsem věděl, a ona jen jde, jde, dívá se před sebe a zeptá se tě na konec, jsou-li v Královicích koncerty. Já si myslím, že ji strava u nás asi nešla, ona Francka to neumí. A přece jsme ani vajíčko nedali z domu, žejdlík mléka se neprodal, všechno na smetanu pro ni; každý den došel jsem ráno do Královic pro hovězí maso, ale kde pak, oni jsou asi zvyklí na dorty a salámy (to byl Šandovi asi vrchol všeho labužnictví). A tak jsme ji měli rádi, všichni, co jsme jí na očích viděli, to jsme snesli. No, jsme přece jen sprostí, kde pak taková slečna. Všimli si, pane, jakou měla bílou kůžičku, žilky bylo skrze ni vidět. A ty ručičky, zrovna jako dítě, kde pak takové stvoření u nás. To aby

Digitized by Google

bylo někde v paláci, kde je plno komorníků a lokajů. Ale tak je mi to líto, tak líto, že tu déle nezůstala," dodal stařec a slzy třásly se v jeho hlase.

A pak jsem ho viděl ještě jednou, krátce před svým odjezdem a to jsem ho sotva poznal. Jak se změnil a jak byl komický. Měl na sobě městské šaty, ano možno říci švihácké šaty loňské mody, ovšem již valně obnošené. Nebyly na něho šity, což poznal každý na první pohled, kalhoty byly příliš dlouhé a měl je dole hodně ohrnuty, vesta a kabát byly šity na dosti objemné bříško pana konfekcionáře. K tomu měl Šanda okoralé neleštěné boty a svůj vyrudlý, bezformný klobouček, což vše tvořilo dohromady velice komický celek.

Můj dobrý přítel ztratil veškeren půvab, jenž právě spočíval v jeho všedním vystrojení. Podíval se na mne a čekal, co řeknu.

Ptal jsem se ho, odkud ty šaty má.

„No, od bratra z Vídně. Poslal mi je za to, že jsme mu zde měli Micinku. Ony jsou to krásné šaty, štofové, povídal šafář, že mohly stát nové třicet, pětatřicet zlatých. A jsou skoro jako nové. To je už budu mít do smrti, nosím je jen v neděli. Přece mám pěknou památku po Venclovi, no, věděl jsem, že na mne nezapomene."

Vzpomněl jsem si na bílení, spravování podlahy a oken, na máslo, maso a vejce, na zanedbávání práce a tím ušlý výdělek. Za šaty by byl dal vetešník v Praze asi 3—4 zlaté. Více jistě ne. A tady bůh ví kolik generací bude vypravovati o bohatém strýčkovi ve Vídni, který kdysi dal dědkovi krásné „štofové" šaty, z nichž zbytky budou se ještě ukazovati jako záplaty na plátěných kalhotách pravnuků.

Evgenij Čirikov:

POKROK.

(Dokončení.) Přeložil *V. Červinka.*

Po celičký rok město Truščobinsk chystalo se k otevření výstavy . . . Bylo řečí soukromých i veřejných, řečí s nesčíslným počtem slov: pokrok, kultura, civilisace, blaho národní atd.; byla i celá řada statí v „Místním Listě" s titulem: „Sejte rozumné a dobré pro věčnost!"

Všecko hovořilo, čítalo a psalo o velikém, všeobecném významu, jaký mají výstavy vůbec, a jaký bude míti nastávající výstava truščobinská zvlášť . . . Zejména vystavovatelé — podílníci měli jazyky stále pohotově, opakujíce naučené fráse o všeobecné prospěšnosti výstav, o jejich významu hospodářském i mravním pro celé oblasti, o vlivu povznesení a sebevýchovy obyvatel atd.

Když jste poslouchali všecky ty rozumy, málem že jste neočekávali, že nastávající výstava v Truščobinsku blahem zatopí celý kraj, že mužíci toho kraje rázem zmoudřejí, že stanou se vysoce mravnými, že přestanou bít svoje ženy a do krčem chodit, že všichni zbohatnou a budou z nich spořádaní „poplatníci . . ."

A jak by i jinak? Na výstavě bylo možno se poučiti, že nemá se orati dvourohým dřevěným pluhem, nýbrž pěkně železným. Že při žatvě na místě neustálého ohýbání hřbetu do oblouku a zbytečného vysypávání zrna na zem z uzralých klasů je mnohem výhodnější užívati žacího stroje; ten čistě obilí sežne, sváže ve snopy a zrní nevytřese. Zde bylo možno poučiti se, že krávy a koně s chudými, vyzáblými boky a ošlehanými ocasy vypadají hůř, než plemenné tyrolské krávy a závodní hřebci . . . Vůbec, bylo tu velmi mnoho k spatření a k ocenění, velmi mnohému bylo možno se přiučiti . . .

Po celoročních přípravách konečně výstava dospěla k slavnostnímu zahájení . . .

Byl to, abychom mluvili jazykem „Místního Listu", „domácí svátek na počest lidského ducha, jenž tak úspěšně osvědčuje svoji moc nad nezkrocenými silami přírody a nade všemi živly, lidstvu nepřátelskými . . ."

Rozličné „úspěchy" v rozličných oborech hospodářství a průmyslu, pokroky a pokrůčky všemožných druhů přeplňovaly všecky kouty hezoučkých výstavních pavillonů a vitrin . . . Byl tu i nově vynalezený stroj, který sám zaséval, sám žal, sám mlátil, a div, že i chlebových bochníků sám nenapekl. Byly tu všecky dokonalé druhy velkého i drobného domácího dobytka: vepř nesmírných rozměrů, stěží vlekoucí svoji ohromnou tlouštku, pyšný, imposantní klusák, dobře vykrmené krávy. Byla tu i semena obilních druhů i americký oves, carská pšenice, královský ječmen atd.

Odsloužili slavnostní blahořečení a různobarevné prapory zavlály na vysokých žerdích nad všemi pavillony. Jakýsi člen výstavní komisse pronesl příležitostnou řeč, která trvala skoro 2 hod. a utýrala všecky účastníky až k hlavy bolení. V proslovu tom řečník hlavně obíral se významem této

Digitized by Google

události pro hospodářský život kraje a všech jeho obyvatel.

Na to spustil orchestr vojenské hudby a nastala všeobecná zábava.

Ještě dlouho před otevřením výstavy v Truščobinsku starosta vesnice Podgorné Miron Matvějev z nařízení okresního písaře svolával schůzi. Byla pracovní doba v parnech, a sehnati lid dohromady nebylo lehko . . .

Miron chodil po chalupách a holí klepal na okenice:

— „Ej, Grigoriji, kdo je doma?"

Okenice se otvírá a ukazuje se až po pás chlapec osmiletý:

— „Tatka není doma, strýčku . . . Na poli . ."

— „Poneseš mu oběd?"

— „Ponesu . . . Hnedle poběžím . . . podívej se, kde je už sluníčko!?"

— „Vyřiď otci, aby zítra na schůzi přišel, aby nechodil na pole! Z gubernie, řekni, takový papír přišel, který se nás týká. Záležitost velmi vážná, řekni."

— „Dobře, vyřídím . . ."

— „Ať nezapomeneš! Jen tak vyřiď, papír že přišel — z gubernie . . ."

Okenice se zaklopila, a Miron šel dále.

— „Ej! Kdo tam?"

— „Co si přeješ?" ozývá se čísi nemocný, znepokojený hlas.

— „Otevři, je třeba!"

V okně objevuje se řídká kozí bradka.

— „A, ty doma, Kuzmo?"

— „Doma, Mirone Matvějiči . . . Zimnice mě mučí . . . Polámal jsem se . . ."

— „Tak věz, Kuzmo, do schůze třeba zítra!"

— „Co je?"

— „Z gubernie papír přišel . . . Písař mi jej četl — ale nerozuměl jsem tomu tak docela . . . Nějaké ulehčení pro nás . . ."

— „Dej Bůh!"

— „Přijď tedy zítra ráno . . ."

— „Nějak se už dovleču. Snad mi bude líp zítra, snad to poleví . . ."

Tak obešel Miron Matvějič všecka čísla a všude vyřídil o papíru z gubernie.

Zvěst o tom papíru ze vsi dala se na obchůzku po polích . . .

Na druhý den většina podgorenských zůstala doma, a od časného rána trousili se po ulicích, uvažujíce o „papíru z gubernie". O tom, co vlastně znamená, dělaly se všelijaké nevěrohodné předpoklady.

— „Říkají ulehčení nějaké . . . Obilí, zdá se mi, budou rozdávat i jiné věci."

— „Ne, nač obilí?! Hleďte, slyšel jsem, kterak písař s četníkem hovořili . . . Cosi o dobytku to bylo. Z toho vidět, že budou rozdělovat dobytek."

— „To bych si už dal líbit! Kdyby mi tak pěknou kobylku dali! . . . Ech, už beztoho nevím, jak se hnout . . ."

— „Do schůze!" zavolal Miron, vycházeje na schody obecního domu.

Podgorenští chvatným krokem se sem nahrnuli a srazili se v hustý zástup . . .

Z jizby vyšel okresní četník. Mužíci sundali čapky. Četník pánovitým okem přehlédl shromáždění, odkašlal si a začal předčítati papír. Podgorenští s napjatou pozorností sledovali obsah toho záhadného papíru, bojíce se, aby jim ani slůvko neuklouzlo.

V listině nařizovalo se, aby po celé oblasti uvedlo se ve známost, že toho a toho dne, měsíce a roku zahájena bude v Truščobinsku výstava. V dalším objasňoval se padesáti slovy velký význam této výstavy pro všechen kraj, a na konec pobízeli se k účasti na výstavě jmenovitě sedláci — zahradníci . . .

Čtení se skončilo, a Podgorenští stáli mlčky, s otevřenými ústy, a očima pohlcovali četníka. Ničemu z toho papíru nerozuměli . . . Pouze jednotlivá slova a výrazy pochytili, jako: „selské hospodářství", „rohatý dobytek", „ušlechtilé druhy obilí", „výhody", „odměny".

— „Rozuměli jste?" — rozkřikl se na ně četník.

Všecko mlčelo. Jedni drbali se v zátylcích, druzí se rozpačitě usmívali a hladili brady, ještě jiní stáli s očima rozpačitě k zemi upřenýma — —.

— „Rozuměli jste? Nu, jak ty, plešatý? Rozumněl jsi? . ."

— „Což já . . jak shromáždění . . . Shromáždění se zeptej! . . . "

— „Ale ty sám, rozuměl's? . ."

— „Jako já? . . . ovšem rozuměl . . . Jenže co jsem já? Druhých se ptej!"

Četník si odplivl a počal vysvětlovati.

— „Výstava se otvírá, vy holoto čertovská . . . Všemožné věci tam vystavují: stroje, dobytek, semena, pšenice tam i oves . . . i ostatní věci . . . jak nařízeno . . . Teď — zahradníci . . . Hm, kdo je z vás zahradník? . . Ať vystoupí v před! . ."

Všichni stáli mlčky, dívajíce se jeden na druhého.

— „Ty, pořubaný se tím myslím zaměstnáváš?" — zeptal se na konec jeden z mužíků svého souseda, rýpaje ho pěstí do boku.

— „Co že já?"

— „Ty jsi keře sázel."

— „Nasázel jsem několik, ovšem . . . Sádek chci si založit — —."

Digitized by Google

Podubaný (od neštovic) postoupil maličko ku předu, ale jen tak, že by byl pořád hotov při sebe menším nebezpečí honem zase zmizet v zástupu.

— „Ještě tu někdo mezi vámi? Vystupte!" — nakazoval četník.

Však nikdo už se nepřihlásil.

— „Tys zahradník?" — zeptal se četník podubaného.

— „Maličko jsem se obíral . . . "

— „Čím?"

— „Keře mám rád, sádek chci si založiti . . . " Četník se zakabonil.

— „A víc nikdo mezi vámi není?"

— „Nikdo, vaše blahorodí, nikdo víc."

— „Nikdo, než ten jeden — podubaný . . . "

— „Nu, jeden za počítání nestojí . . . Nestojí za to," — tiše poznamenal pro sebe četník a nahlas připojil:

— „Tak tedy o všem nahoře řečeném vám dána vědomost a řiďte se podle toho . . . Nic víc není! Můžete se rozejít! . ."

A ještě jednou přísně, velitelsky přeměřiv shromáždění, četník vrátil se v jizbu, zatím co podgorenští pořád ještě stáli, jakoby ztuhlí . . . Najednou strhl se mezi nimi nepopsatelný chaos: všichni najednou začali mluvit . . . Někteří hulákali jen tak, prostě, na nikoho se neobracejíce, druzí mezi sebou zapřádali spor a hádku.

— „Budete držet huby! . . . Už jsem řekl — rozejděte se!" rozkřikl se zlostně četník otevřeným oknem.

Celá tlupa začala se rozcházeti, cestou pořád ještě se hádajíc . . .

Po celý den Podgorenští uvažovali a vedli spor o tom, přinese-li předčítaný papír škodu obci, či možno-li jej považovati za ulehčení nějaké.

Miron podle slov četníkových, k němuž jej shromáždění ještě jednou poslalo, objasnil jim, že nižádné újmy z papíru nevzejde, ale také že žádného ulehčení nebude. Vyložil, že „to všecko jenom tak, pouhou proklamaci znamená, a nic víc — nařízeno vyložit, a to je všecko!"

Avšak stařici přemítali u sebe, že to všecko není jen tak, a v jejich šedivé hlavy vkradlo se smutné podezření . . . Vrčeli stařici a nespokojeně bručeli po straně:

— „Papír! . . . rozuměj mu, takovému papíru, — co v něm vězí! K něčemu ho přec poslali . . . ne-li?"

— „To je pravda . . . Nač pak budou papír mazat?! A bylo p ř i k á z á n o oznámit . . . A když p ř i k á z á n o, znamená: jest tam, v papíře, něco . ."

Došlo to tak daleko, že i sám Miron začal pochybovat a podezřívat, že „četník tak něco ne — . . . "

Prošel asi měsíc a Podgorenští pořád ještě se nemohli upokojit . . .

Mezi tím v Truščobinsku otevřena byla výstava, a do vsi Podgorné začaly se trousiti o ní nejasné zvěsti . . Stará překupnice, která dojížděla do města, nahovořila spoustu neslýchaných zvěstí, jež už dokonale popletly Podgorenské. Znova začali o tom přemítat, aby snad nezmeškali nějakou výhodu z toho, co nařízeno bylo vyhlásit — to znamená přec, že jest tu příčina nějaká, neboť bez příčiny nebudou přec papír mazat, atd.

Konečně odhodlali se Podgorenští, že vypraví do města posla, jemuž nakáží, aby věc pořádně prozkoumal, aby se vrchnosti poptal, co a jak —: kam že třeba si žádost podati za semeno či za dobytek, kde se „ceny" obdrží, a i na ostatní na všecko aby se přeptal . . . Proto, že to není tak jednoduché . . .

Volba padla na staříka Nazara Petrova, člověka zkušeného a spolehlivého. Vybrali po obci deset jednušek a vypravili Nazara do města.

Nazar oblékl přes plece tlumok, ovázal kol těla střevíce, rozloučil se se sousedy a pomodliv se směrem k chrámu Božímu, vydal se na cestu.

— „Šťastné pořízení! . ."

— „Postarej se! . ."

— „Však se postarám . . . Hospodin je milostivý . . . "

Nazar Petrov byl člověk rozvážný, a v městě byl už několikrát; nemusel zde proto bloudit jako v lese.

Přespav v noclehárně, Nazar se umyl, přičesal, pomodlil, a vypravil se k náčelnictvu. Nazar měl důvěru toliko v „nejvyšší" náčelnictvo — proto zamířil také přímo ke gubernátorovi.

— „Kam se ženeš?" — přivítal ho u vrat nádherného podjezdu portýr.

— „Bude asi doma?"

— „Kdo že?"

— „Gubernátor! . ."

— „A co je?"

— „Třeba si s ním pohovořit!" — odvětil zkrátka Nazar, zachmuřiv své šedivé brvy.

Přes všecky protesty portýrovy Nazar stál na svém a vymohl si osobní přijetí. Objasnění bylo krátké, jasné, a nepřipouštělo mylných výkladů... Ukázalo se, četník mluvil pravdu, že všecko bylo tak, a že nelze čekati nic — ani špatného, ani dobrého . . .

* * *

Digitized by Google

Schylovalo se už k večeru. Nazar se rozhodl, že ještě tu přespí, a zítra s prvním úsvitem že se vydá na cestu.

Zbývalo mu několik hodin času, i nevěděl, co s nimi. I rozpomněl se Nazar, že se podívá, co to je za věc — výstava . . .

Tak došel Nazar až k hlavnímu městskému náměstí, kde zdvihaly se hezoučké výstavní budovy, s praporci rozvěšenými po střechách . . .

Hudba hrála strašně povzbudivě, nejvíc ze všeho hřměl turecký buben . . .

To se do něj zdravě buchá! — pomyslil si Nazar Petrov o bubnu . . .

U vchodu, vyzdobeného krásnou triumfální branou, tlačil se zástup městského lidu. Kolem malého okénka kasovního panovala hotová tlačenice . . . Ruce, deštníky, klobouky a hole mihaly se ve vzduchu nad zástupem . . .

Nazar Petrov neztratil mysli:

— „Což pak nejsme my také lidé? Třeba se podívat."

Bez dlouhých ceremonií pomocí loktů jal se rozrážet obecenstvo, prodral se až k triumfální bráně a směle pokročil dále.

— „Váš lístek?"

— „Lístek? . . Tu jest . . . Račte se podívati! . ."

Nazar vjel rukou za ňadra a vytáhl špinavý, zamaštěný pašport.

— „Ne takový list, nýbrž list vstupní, . . . třeba dřív peníze zaplatit za vstupní lístek! . . . "

— „Peníze?! . . . A mnoho-li? . ."

— „Dvacet kopějek! . ."

— „Nu, čím dál tím líp! Zbytečných peněz, holoubku, nemám . . . "

Nazar Petrov protlačil se zase nazpět. Uvážil bystře, že možno podívati se a neplatit ani dvouhřivenníku . . . Šoural se podél zadní stěny jedné z budov výstavních a přiložil oko k díře, která tu povstala v prkně tím, že suk vypadl. Přiložil tedy oko a začal se rozhlížeti.

Odkryl se mu zde pohled nikoli zvlášť lákavý. Nazar viděl tu část chlívka, a v něm sedící svini.. Nepohodlný pohled skrze díru nedával mu prohlédnouti si zvíře v celé jeho kráse, a Nazar mohl si je obhlédnouti jenom po částech: tu vynoří se mu před očima zadek svině s maličkým zakrouceným ocáskem, tu zas ucho s rypákem, tu dvě nohy . . . Nicméně však Nazar ve své obrazotvornosti dovedl si již sestaviti celý obrázek svině.

— „Nu vida, svině!" — přes tu chvíli šeptaly si pysky Nazarovy, a nemohl se ani odtrhnouti od díry.

Teprve když přišel dozorce a zasadil mu ránu do týla, rozpomněl se Nazar, že je čas jíti spat.

— „Marš! Sic ti čumák nabiju!" rozkřikl se na něho dozorce.

— „Nu vida, svině!" — odpověděl mu Nazar . . .

Ve snách viděl Nazar Petrov pořád jen tu svini. Několikrát se vytrhl ze spaní a zlostně si odplivl:

— „Fuj, ty! Bože můj! . . . Z hlavy člověku nejde, ta prokletá! . . . "

Nazar se pokřižoval a znova zasnul, avšak svině znova se ve snu objevila, nabývajíc stále větších a větších rozměrů . . .

* * *

Jakmile po vsi roznesla se zvěst, že Nazar Petrov se vrátil z města, začaly se tlupy sousedů scházeti k jeho chalupě.

— „Což Nazare, jak stojí naše věci?"

— „Daremně jsem šel . . Četník povídal pravdu. Jen tak, k ohlášení to bylo . . . "

— „Sám gubernátor ti to řekl?"

— „On sám . . . Tak jsem ho viděl: zcela před sebou!"

Podgorenští smutně spustili hlavy a povzdechli. A teprv když se začali vyptávati, co nového v městě, a co je to zač, ta výstava, Nazar se rozohnil a začal vykládati:

— „Svině na příklad tam ukazují . . . Nu, čert je vezmi. Co jsem živ, na světě neviděl jsem takové obludy . . . Opravdu! . . Potom tam i hudba hraje, a lidé se veselí. Nu a svině! . . . Ach ty, nečistá síło! . ."

— „A jak je to s odměnami?"

— „Jaké odměny? . . Také jsem se zeptal . . . Téže svini, čert aby ji zadávil, také dají, povídali mi, odměnu! . ."

— „Nu, co to žvaníš?!!"

— „Kdo jich zná: tak mi to v městě povídali.. Svini, této svini zlatou medaili, povídali . . . Ach, aby jich . . . !"

A všichni váleli se smíchy, zapomínajíce trpkého svého sklamání.

A Nazar, vykládaje o výstavě, pokaždé se zase vracel ke svini. Výstava a svině v jeho představě a brzy i v představách všech podgorenských slily se v jediný nerozlučitelný celek.

Digitized by Google

LITERATURA A UMĚNÍ.

F. V. Krejčí:

LITERATURA A BYTOST NÁRODA.

Každé krásné a hluboké dílo literární jest zrozeno nejen z práce svého tvůrce a z fondu jeho osobní existence, ale i ze skrytého úsilí národní duše, této veliké bytosti, neviditelné a nezničitelné, o níž si utvoříme pojem, vyabstrahujeme-li ze života mnoha po sobě jdoucích pokolení to, co v myšlení, citech a snahách jejich je projevem společného charakteru a osudu.

Tato celková duševní bytost národa žije zmnohonásobeným životem jedince. Má svá vítězství i svá hoře, svou pýchu i své katastrofy, své lásky i nenávisti, rozmary a sny, trpí tak jako jednotlivec záhadnosti bytí a nejistotou cílů, tápe jako on ve tmách a jako on hledá světlo a pevnou půdu; jako on vyrůstá z dětské naivnosti do mladistvého zápalu a mužné vášnivosti; dlouho nezná sebe a svou sílu, svěřuje se cizímu vedení, bloudí po cestách pro ni nevhodných, až konečně nadejdou chvíle, kdy se rozsvítí její hlubiny a kdy v dílech umělců uzří zrcadliti se svou tvář. Veliká, slavná chvíle sebeodhalení a sebepoznání.

Jenže co nazýváme chvílí v životě jednotlivce, může být u ní řadou dlouhých let. Život člověka jest pro ni pouhou hodinou a bývá často určením celých generací, aby byly nositelem jediné její myšlenky nebo nálady, po případě jest jim dokonce smutným údělem, aby protrpěly až na dno jednu její bolest, nežli jest synům jejich dopřáno, aby v jejich životě slavila bytost národa radost osvobození a dalšího vzrůstu.

Nepřesahuje však jen časově ze života jednotlivce, ale převyšuje ho i svou významností a hodnotou. Už proto, že u ní nekončí vše jako u individua smrtí. Naopak smrt je pro ni silou věčného omlazení. Zánikem jedněch pokolení kypří se půda pro rozkvět příštích. Život a smrt v nekonečném objetí plodí nové její útvary a utkávají ze života jejího drama nekonečného dosahu.

Nikde se ona dráha sebevýchovy a sebepoznání, jíž duše národa prochází, neobráží tak věrně jako v literatuře. Politické a sociální dějiny nemohou i při nejlepší vůli odvážit se příliš hluboko pod povrch zevních událostí. Jiná umění pak vyjadřují bytost národa příliš zahaleně. Ovšem že jsou i díla hudební i výtvárná právě tak vlastními dětmi jejího lůna jako díla básnická, ale spočívá už v povaze jejich materiálu, že nemohou o intellektuelním jejím životě a vývoji podávati svědectví tak výmluvné jako knihy, v nichž krása mluvy snoubí se s jasem myšlénky.

Přes to však nevyjadřuje literatura to, co bych nazval vnitřním osudem národa, vždy s plným a správným vědomím. Může se o něm a o svém poslání mýliti, právě tak jako jednotlivci — i největší — neznají vždy pravé formule svého vlastního karakteru a směřují svými úmysly jinam, než kam přirozená jejich povaha všemi svými sklony tíhne. Literatura sama o sobě jest mořem popsaného a potištěného papíru; či vniterně vzato: neomezeným rejdištěm nejrůznějších a sobě navzájem nejprotivnějších duchův. Posloupnost jejich a vzájemný jejich poměr k sobě podléhá všem náhodám a nevypočitatelnostem životních běhů; pružinou jejich hnutí je zápas a zdánlivým výsledkem všeho marnost. Kolik mezi všemi těmito duchy je nesmrtelných a jak pochybná jest konečně tato nesmrtelnost?

Teprve literární dějiny vytvářejí z tohoto chaosu jednotný celek. Život literatury, právě tak jako život člověka vůbec plyne dravým proudem, hnaným vášněmi a instinkty, neznalý svých vlastních cílů, pln žalostných polovičatostí a nerozumné roztříštěnosti. Teprve umění, vystrojené rozumovým poznáním a rozumové poznání, nadané uměleckou vnímavostí, dohadují se jeho smyslu, vlévají jej v esthetickou formu a vynášejí myšlenku, rejem vnějších skutečností zacloněnou, očistěnu vysoko do sféry krásy. Toto úzké splynutí umění a poznání, vnímavosti a úsudku jest, co zoveme kritikou, arciť v nejvyšším a nejzávažnějším slova toho smyslu.

Teprve kritikou tedy dospívá duch národa k sebeuvědomění. Kritika jest to také, jež vyvádí literární historii z houštin a bludišť životopisných a bibliografických údajů na výšiny, odkud je daleký rozhled, odkud lze celý proud literárního vývoje přehlédnout v celistvosti jeho toku, nalézti jeho vůdčí ideje a formuli jeho pohybu.

Pro kritického ducha, jenž je výlučně rozpoložen k exaktnímu zkoumání, bude to formule vědecká. Bude vážiti a měřiti síly kulturní tvorby, jako složky ve fysice. Pro kritika, jenž však zároveň je umělcem, rozkvétá tato formule v krásné divadlo tvůrčích vášní a snův, v pásmo duší, ideou rozpále-

Digitized by Google

ných a skládajících svými životy a svým úsilím rozvoj ducha národního a vyjadřujících svou prací jeho postup k světlu a zralosti.

Tak odráží se minulost národní duše v činnosti kritiky jako úchvatná báseň. A vnitřní osud národa rozhodne o tom, bude-li tato báseň epopejí, idyllou, či dramatem.

* * *

Hlubokým a vášnivým procítěním bídy lidské vynikají knihy Šlejharovy. Čtitelů však nenajdou. Také nejnovější kniha ŠLEJHAROVA PEKLO (F. Šimáček, Praha) bude mnohým čtenářům připadati prostě monstrem. Periody Šlejharovy, jeho opakování, jeho mysticism pessimism jeho odbočení od vlastního děje, naprostá neurovnanost, šílený chvat — to vše je však vlastní psychickým stavům, jež líčí. Velká bolest má nejen svoje práva, ale i svou řeč, svůj způsob vyjadřování. M. A. Šimáček líčil moderní inferna továrnická s klidem pozorovatele, Šlejhar s hysterickými výlevy visionáře. Název sám již ukazuje tuto vlastnost: peklo je pojmem náboženskomystickým, nesmírným, nekonečným, místem nejvyšších muk, jež lidská ústa nevysloví. A tak bolestné extase Šlejharovy přerývané realistickými popisy tovární obludy tvoří mnohým čtenářům snad dlouhodechou a těžko stravitelnou, avšak v podstatě hlubokou knihu. Býti zjitřen, šíleti nad moderními lidomornami, toť dovede jen člověk hluboké duše a pro jeho soucítění se zatracenci dovedeme chápati, že nemluví naší řečí. —

PRAŽSKÁ KRONIKA.

PRAHA V ČERVENCI.

Měsíc červenec v Praze mijí ve znamení škol. — Na všech učilištích od počátku až přes polovinu měsíce žáčkové, žáci, chovanci, posluchači — a jak se na všech těch ústavech jmenují — prodělávají „poslední věci člověka". Jsou zkoušky a po nich kynou prázdniny — po parní lázni osvěžení — tu sladké, tu mrzutější, dle toho, jak dopadlo vysvědčení.

Již během prvé poloviny měsíce utuchá znenáhla pravidelný ruch a po polovině utuchne docela. Před osmou hodinou ranní a před druhou odpolední je na ulicích právě tak mrtvo, jako jindy, kdy hejna neposedů a křiklounků svírají škamna školních světnic.

Každé okolí nějakého učiliště má svůj ráz po dobu školního roku — červenec ho smaže.

Nejposléze umlká celoroční bzukot v chodbách budov vysokých škol. Až přes polovinu měsíce panuje v síních vysoké vědy ruch. Poslední přednášky a zkoušky shromažďují sem studenty. Někteří teprvé v této době přijdou sem jako vzácní hosté, aby si dali „testovat" — potvrdit, že navštěvovali přednášky. Jiní se jdou dívat, „jak se zkouší" a odnášejí si odtud buď povzbuzení, aby také již zasedli proti učeným pánům k zelenému stolu, anebo odcházejí s povzdechem, „že to ještě nejde". Jsou mnozí, kteří se chodí dívat na zkoušené. Je to zvláštní sport. Takovým amateurům říká se „zkouškové hyeny". Vedou přesné statistiky, co a jak který zkušební komisař zkouší, kdo dělal, jak dělal, propadl-li, prošel-li s nouzí, byl-li „nadřený" a pod. Takové „hyeny" má každá fakulta university a každý obor na technice. Kupí se se soustrastnými nebo s blahovolně shovívavými pohledy — každá „hyena" má svůj stil — kolem černě oděných, přepadlých a ubledlých kolegů, kteří přešlapují na chodbě v úzkostném očekávání a jsou vděčni za každý projev účasti.

Za takové štafáže provozuje se výroba diplomované inteligence. Možno říci bez přehánění velkovýroba. Stalo se letos, že jedno dopoledne na právnické fakultě 12 rigoros bylo odbyto. A současně konaly se státní zkoušky historické. Zkušební komisaři přebíhali po chodbách a slepičích schůdkách vetchého Karolina sem tam, aby proběhli všemi pěti místnostmi, kde skládali účty mladí právníci ze svých studií. Skoro ztrácí se respekt před významem takové přísné zkoušky doktorské takhle zrovna továrnicky odbývané. A za zkouškami jdou zase promoce — také v massách.

Malá síň promoční naplní se krátce před polednem hosty — štěbetajícími dámami a radostně se navzájem uklánějícími pány z příbuzenstva, otevrou se dvéře sousední místnosti, dva pedelové v strakatých talárech s velikými žezly a s důstojně povznesenými hlavami vcházejí, za nimi tři mladí páni v salonních úborech — nastávající doktoři — a posléze rektor university, děkan fakulty a jeden profesor jako promotor se zlatými řetězy kol šíjí, husím pochodem jdou uličkou ve stichlém zástupu k podiu. Pedelové stojí velebně za křesly, kde usedli universitní páni. Slavnostní ticho. Děkan představuje kandidáty stojící pod podiem rektorovi a prosí, aby dal svolení k promočnímu aktu. Vzájemné úklony. Rektor s potěšením přijme zprávu o odbytých zkouškách a požádá promotora, aby předsevzal obřad promoční. Zase poklony. Promotor promluví krásnou latinskou řeč, latinskou formulí a podáním ruky slíbí kandidáti, že budou doktory, jak se sluší a patří, promotor slavnostním hlasem stále latinsky — prohlásí je doktory a odevzdá jim válcová pouzdra s diplomy — totiž diplomy v pouzdrech nejsou, poněvadž se teprvé v universitní kanceláři vyhotovují. Pak mají slovo novopečení doktoři. Jeden přečte obvyklou formuli děkovací, v níž děkuje také aniž ví proč a zač a pak mohou všichni řečniti, chtějí-li. Pravidelně chtějí. Ale neměli by — obyčejně dopadnou ty řeči málo doktorsky. Pak gratulace — a průvod jak přišel, odchází. Noví doktoři zůstanou, tisknou se jim ruce, líbají se atd. To vše jest v malé půlhodince odbyto a pedel už hledí slavnostní shromáždění vyprovoditi ze síně, poněvadž venku, v těsné předsíni čeká nový příval hostí na novou promoci. Stalo se jeden den, že tři takové promoce daly nám sotva ve dvou hodinách devět nových doktorů. Kam s nimi u nás? Nejspíše do úřadů — z českých doktorů jsou dobří úředníci.

Trochu dlouhé povídání o školách a konci studií — ale červenec nic jiného nepřináší.

A ještě nejsme se školami hotovi. V popředí zájmu v tomto měsíci stojí nová jedna škola, teprvé budoucí — ale v krátké budoucnosti. Obdaří Prahu novým ústavem klerikální propagandy. Jest již hotovou věcí, že na Kr. Vinohradech zřízeno bude katolickými řeholnicemi dívčí gymnasium. Klerikalismus je na stálém postupu. Nebylo vlastně ani možno zabrániti zřízení nové soukromé školy. Ale hlasy odporu proti ní dávají naději, že její nebezpečný význam byl vystižen a že bude její působení dle možnosti čeleno.

Ozvalo se české studentstvo a české ženy na společné schůzi, která ovšem mohla míti lepší výsledek, kdyby si byli účastníci uvědomili, že přišli protestovat proti nebezpečnému klerikalismu, upozornit důrazně na jeho škůdnictví a ne spolu navzájem polemisovat, ostatně o věcech důležitosti velmi podřadné v té chvíli.

Ozvali se důstojným, silným protestem čeští profesoři, jichž valná část varovala kolegy před spolupůsobením při záludné práci nové školy. Ovšem jest mezi profesory jako všude tolik plevele, že se naleznou i tací, kteří ze strachu, ze šplhavosti půjdou a budou pod komandem jeptišek vychovávat klassicky české dívky.

Neozvalo se ovšem náležitým způsobem samosprávné zastupitelství okresu i obce vinohradské. Profesoři se nebáli pánů c. k. inspektorů — samosprávní, neodvislí zástupci vinohradští se báli — sami vědí, koho.

Digitized by Google

Bude nyní čekat na uvědomělé inteligentní kruhy tuhá práce, aby vším úsilím bránili vstupování českých dívek na katolický klerikální ústav, který by z nich vychoval ženské kreatury bez charakteru a smyslu pro skutečné vzdělání svobodnou u pravdivou vědou, ženskou polointeligenci, která by byla nebezpečným nástrojem zhoubné práce katolického klerikalismu.

Zdá se ovšem, že je ještě málo pochopení pro tento význam nového ústavu v širokých kruzích našeho obecenstva, v němž nejlepší, nejrozumnější a jemu nejprospěšnější akce zaniká bez ozvuku.

Jako vše vážné, vše co pramení z ideí vyšších, tak zanikl i kult Husův. Byl sem vštípen na špatnou půdu a nemělo se tak ani stát. Z Husa udělalo se před lety heslo. Jeho síla vydržela trochu, vykouzlila několikrát za sebou ohňostroje, osvětlení, lampiony, průsvitná hesla v oknech domů — a pak konec. Letošní „oslavy" Husovy v Praze dopadly bídně. V předvečer 6. července tu a tam zablikalo několik oken a dost. Uctívání idejí, které nám značí Hus, jejich další propagace přestala na schůzích a přednáškách. A při těch již zůstane. Okázalé oslavy ve dnech Husových neměly podkladu a proto musely zaniknout. Lépe, že se tak stalo, škoda že ne dříve -- byly falešné, nebyly spontanním projevem vnitřního přesvědčení, nebyly vyvolány silně cítěnou potřebou přihlásiti se uctíváním muže k jeho ideám.

Rozumí se, že ani červenec neobešel se bez slavnosti. Byla „Matiční" — jubilejní. Nezdařila se. Škoda, že nutný nezdar při nadbytku slavností musela odpykat právě „Ústřední Matice Školská", která má nejvíce — ba všechno oprávnění vybírati desátek svůj všemi možnými slušnými prostředky.

Také „Sokolský den" svábil Pražany do zaprášených prostor výstaviště.

V druhé polovině měsíce česká obec žurnalistů doprovodila ke hrobu jednoho z nejváženějších svých členů. Zemřel v 54. roce věku, uštván svým povoláním — jako tolik jeho předchůdců — člen redakce „Politik" Patrik Blažek, někdy setník v rakouském vojsku, v němž nevytrpěla ho rakouské armádě vlastní zášť ke všemu českému (kromě peněz a rekrutů). Nezapíral v císařském kabátci Čecha a proto musel pryč, prodělav dříve trnitou cestu po stanicích nejhorších, jimiž ho vláčeli z trestu. Po smrti dali mu kolem rakve, napřed i vzadu, vojáky v parádní uniformě, vojenskou hudbu a výstřel na počest — skvěle napravili hřích na českém člověku, jejž v pozdním již věku vyštvali k úmorné práci, napravili hřích na národu, jemuž vyštvali dobrého syna odtud, kde jich nejvíce potřebuje. Pohřební průvod českého novináře s vojenskou parádou — falešnou — a zástupem upřímně truchlících a opravdovou úctou proniknutých přátel nemohl býti vypuštěn z lehce načrtaného obrázku pražského života v horkém měsíci červenci.

Zajímavou byla velká schůze sociálních demokratů z král. Českého (obou národností), kteří se sešli, aby dali odvetu tendenci vídeňského vedení, které by chtělo zcentralisovati celou organisaci ve Vídni a bezmyšlénkovitě utopiti v centralisaci individualitu zemí i národností v tomto státě. Souběžným s touto schůzí, která znamená daleký krok ve vývoji sociální demokracie československé, ještě zajímavějším jest projev jednoho z předních členů organisace Jos. Hudce v „Akademii", který povznesl se na vysokou úroveň moderního, svěžího pojímání programu sociálně-demokratického.

První měsíc letního spánku Prahy minul. Většinou v parnu. Několik dní chladných, skoro ranný podzim připomínajících, bylo příjemným osvěžením těch, kteří zde zůstávají osiřelí, opuštění, ale za to volnější a všude vzácnější. *Pražan.*

CESTOVNÍ OBZOR.

Arch. Čeněk Křička:

Z POTULEK AMERIKOU.

I.

(Americké školství.)

Spojené státy severoamerické překvapily starý svět svým rozmachem obchodním, svým důmyslem v průmyslu i svým neočekávaným vzrůstem ve všech téměř směrech životních. Dá se mysleti, že i ve školství Amerika nezůstala po zadu, ba s určitostí lze tvrditi, že při lásce, jakou američané chovají ke svému školství a při obětech, které přinášejí obce, státy, korporace a jednotlivci na školy, dostoupí školství americké stupně netušeného, vysokého.

Američan dobře ví, že školou vytvoří se, vymodeluje se lid nový, takový jaká jest škola, on ujasnil si, že s dobrou školou národ duševně roste, a proto vložil do výchovy mládeže americké svou individualitu moderního člověka, což bylo první nutností pro zem, když se uváží, že do Ameriky se stěhovalo množství rozmanitých emigrantů, různých národností s různými způsoby.

Američan nešetřil nikde nákladem na školy, ba i tím největším, jenž jde v jednotlivých městech do milionů, že takto uložené peníze s velkými úroky se lidu i zemi jednou vrátí.

Dobrá škola jest nejlepší spořitelnou národa.

Návštěvu školy učinil Američan povinnou a školy v hlavních rysech roztřídil na veřejné a soukromé.

Soukromých škol v Americe jest veliký počet a jsou to ponejvíce školy náboženské neb národnostní. Náboženské vyplynuly z toho, že náboženství jest ze škol obecních a státních úplně vyloučeno.

Tím docílen jest na školách klid a vliv kněžstva na školství úplně jest takto zlomen; následek toho jest, že stoupla úcta ku všem náboženským vyznáním, neboť zlo bojů náboženských nemá příležitost vykličiti v duších a srdcích mládeže. Církve i jednotlivci mohou zakládati školy svobodně jakéhokoliv druhu, avšak s podmínkou, že na školách těch bude pěstován patriotický duch americký.

A tak setkáváme se téměř při každém kostele se školou církevní, při nejmenším alespoň s nedělní, kde se z pravidla vyučuje v jazyku mateřském dotyčných církevníků.

První školou pro dítky jest tak zv. Kindergarten, která jest vydržována obcí neb dobrodinci. Do školy té chodí dítky od 4 do 6 let. Třídy jsou v takové škole malé a dítky obojího pohlaví pohromadě sedávají na malých stoličkách u jednoho stolu jako v rodině, kde se cvičí skládáním stavebnic, kreslením, psaním a j.

V třídě se učí pochodům při pianu a hrám v písku, jenž jest na dosti velké hromadě v třídě ohraničen nízkými prkny. Zábavným způsobem se vykládá dětem rytí půdy, okopávání rostlinek atd.

Zajímavé jest učení v kreslení dle přírody.

Něžná učitelka přinese do školy rozmanité předměty, najmě listy, květinky a pomocí různobarevných křid kreslí na tabuli na př. podzimní list, jenž má krásné barvy.

Dítky mají různobarevné pastely neb křídy vedle sebe srovnány a v brzku naučí se je rozeznávati a jich názvy, kreslí z počátku dle výkresu na tabuli; pozdějí dle lístku neb snítku, který od pozorné učitelky dostanou.

Dítky musí se učiti též kresliti z paměti, za tím účelem konají se výlety do přírody, na př. na farmu; tam jsou na všecko upozorňovány, na drůbež: slepičky, krocany, na kravičky, stáda ovcí, vepřů, na různé stromy, na celou krajinku, na dům farmáře, jak se z něho kouří atd. Když se pak domu vrátí, tak musí jedno každé z nich vykresliti to, co tam vidělo a co se mu nejlépe líbilo.

Digitized by Google

Naivní a prosté jsou to obrázky, ale něžné a u mnohého dítěte lze dobře již rozpoznati jeho schopnosti, buď jeho pozorovací talent neb talent malířský, neb i pilnost, vůli a lásku k předmětu zvolenému.

Známo jest, že každé dítě rádo píše, čáruje a kreslí; čáruje po zdích, v písku i v prachu. Má-li dítě návod a vedení a ví-li, že možno kresliti předměty před ním stojící, kreslí tyto a tak se neustále cvičí i mimo školu.

V Americe pak má možnost čárovati kresliti více, neboť všecky pomůcky školní dostane zdarma a považujeme-li u nás děcké čárování za plýtvání tužkami a křídami, američan to má za prospěšné, neboť on k tomu dal návod, ducha a smysl — nechť se dítě co nejvíce cvičí — a co nejvíce čáruje.

Nejtěžší věci pro dítky americké jest naučiti se slabikovati a čísti, čemuž ovšem již v Kindergarten velká pozornost jest věnována.

Školou povinnou první jest tak zv. publikschool, která jest 8mitřídní.

V budově rozdělené třídy jsou menší našich a největší počet žáků v třídě bývá 50; průměrně 35 žáků.

Školy jsou z pravidla vytápěny topením centrálním ve všech svých prostorách a u každé třídy jest šatna dobře ventilovaná.

Společné lavice v třídě pro žáky nejsou, ale každý žák má svůj železný stolek připevněný se sklápěcí lavičkou samostatně stojící tak, že jsou uličky mezi stolky ve všech směrech; stolek i lavička jsou ovšem obloženy krásným dřevem. Američan odůvodňuje isolování dítek v třídě tím, že žák učí se samostatnosti a nezávislosti na druhých, neboť takto nejen, že jeden druhému nemůže napovídati, ani nemůže opisovati úlohy aniž pod lavicí kutiti.

Tabule školní jsou kamenné — z broušené břidly a bývají kol celé třídy na zdi připevněné. V čele nad tabulí umísťují se mapy, které jsou navinuty na zvláštní pérové válečky po způsobu amerických záclon, které staženy v každé poloze ostanou vyseti a spuštěny samy se rychle navinou.

Důležitým činitelem ve školách jest piano.

Ono používá se ku cvičení ve zpěvu a ku cvičení v pochodech, ale ono má i úlohu kárnou — napomínací. Americký učitel jak vstupuje do služby, musí se zavázati čestně, že nebude nikdy hrubým a že vůči svým žákům nepoužije nikdy příkrého slova a tím méně nadávky nějaké, jako jest to u nás na školách obecných i středních tak zhusta užíváno, co pedagogický prostředek. Kdyby snad některý učitel zapomněl se v tomto směru, již žáci 4—5té třídy dovedli by si zjednati satisfakci aneb jich rodiče.

Aby učitel mohl se vyhnouti každému nerozvážnému slovu, sedne k pianu když povstane v třídě hluk, uhodí jeden neb dva i tři akkordy, což jest pro děti signálem k pozornosti.

Tu mysl školáků, kteří byli zaujati rozhovorem nějakým se rozptýlí a všichni uprou své zraky na učitele v očekávání, co se bude díti.

Tak nejen jemným akkordem jest něžný cit probuzen v dítěti, ale i povinnost k učiteli, jenž vlídně a přátelsky napomíná, neboť takto uhodil na tu pravou strunu dětskou — na něhu.

Piano napomíná a zjemňuje ducha, nahražuje naši rákosku a zamezuje učiteli býti hrubým.

K přednáškám země- a dějepisu a j. používá se tak zv. stereopticonu (sciopticonu), který neschází na žádné škole.

Tu předvádí se dětem v obrazích celé pohledy na krajiny, na města, závody průmyslové a jich výrobky, dále na lidi jak vyhlíží při práci neb v neděli; na jeho slavnosti, pohřby atd.

Takovým způsobem jest vyvoláván u žáka dojem sesílený předně přednáškou a pak obrazem, kde představa jeho jest doplněna a vyjasněna.

Stereopticon jest pomůcka vyučovací znamenitá a doporučovala by se všude zavésti.

Zvláštností na publicschool jest vyučování řemeslům, lépe řečeno začátkům řemesel.

Za tím účelem jsou pořízeny dílny truhlářské, kde každý žák má svůj hoblovací stůl, tam cvičí se v poznávání dřeva a jeho vlastností, jeho spracování buď sekerou, pilou neb hoblíkem a učí se dřevo spojovati a klížiti.

Podobně jsou zařízeny dílny zámečnické neb kovářské, aby se tu žák učil zpracovati železo v ohni a pod. kladivem neb za studena pilníkem, nůžkami neb vrtačkami.

Dílny řemeslnické ve školách mají trojí účel. 1. Žák v útlém věku nabývá již názoru, z čeho a jak zhotovuje se na př. stůl, skříň neb nůž, sekera žehlička a j.

2. Tělo žáka zvyká práci fysické, kteráž je pro velkou část žactva nezbytnou a má to za následek, že v Americe není vzdělaného proletariátu.

3. Nikdo v Americe se za práci nestydí. Tělocvik práci nenahradí, jest sice velmi dobrý, ale působí na ducha více zábavně nežli povinnostně, působí zdravotně, ale nenavyká tělo k vytrvalé práci fysické.

Tělu věnuje se na školách ta největší péče, aby dorost americký byl zdravý, řádně vyvinutý a ušlechtilý, za tím účelem při každé škole ať Kindergarten, ať publicschool ať normalcollege, ať higschool neb seminářích a odborných školách, ba i při universitách nalézá se velká vzorná prostorná tělocvična a hřiště krásně zařízené.

Tělocvična bývá buď ve zvláštním přístavku neb velmi zhusta na zvýšené půdě (v podkroví), jež bývá pěkně skonstruována.

Divím se tomu, že již u nás nebylo použito této myšlénky ve velkých městech, kde jest málo místa a kde tak ohromné půdy ladem leží.

Zimní hřiště bývá z pravidla v souterrainu, pod kterým jsou sklepy a centrální topení.

V takovém zimním hřišti odbývají se též veřejné přednášky pro lid a pro učitele, které jsou pravidelné a do kterých učitel jest povinen choditi.

* * *

SPOLEČNÉ ČESKÉ CESTOVÁNÍ ujalo se poslední čas u nás měrou netušenou. Cestuje se společně po Čechách, cestuje se společně mimo Čechy. Hlavní zásluha arci přináleží v českém cestování panu učiteli Bucharovi, při cestování vzdálenějším čilé cestovní kanceláři Čeněk Šulc a spol. v Praze. Sledujeme pilně pohyb cestování českého a tu s obdivem konstatovali jsme, za jak nepatrný obnos dnes možno vykonati cesty i vzdálenější. Máme před sebou seznam letních výletů prázdninových, které cestovní kancelář Čeněk Šulc a spol. vydala a vyjímáme z něj zvláště zajímavé společné cesty do Švýcerska a do Benátek. Za obnos K 68·— pořádá firma Č. Šulc výlet do Curychu včetně stravování a ubytování. Za příplatek 22·—, 32·—, 42·— kor. možno se súčastniti dalších odbočných výletů do Lucernu, Bernu, na jezero čtyřkantonské, na vrchy Rigi a Pilatus. A v cenách těchto je obsaženo kromě jízdného i stravování i ubytování i průvod. Neméně zajímavé jsou výlety do Benátek s dvoudenním pobytem v Benátkách. Za obnos 116·— K, kterým turista hradí pouhé jízdné, obdrží zde účastník výborné stravování a ubytování, jízdné, vstupné, průvod. Cesta tam i zpět trvá přibližně 7 dní. Výlety do Benátek a do Švýcar nejsou ale programy firmy Šulc a spol. vyčerpány. Nacházíme zde zajímavé výlety do Lutychu s odbočkami na Londýn, Paříž a Holandsko, levný výlet do Egypta, žákovské výlety po Řecku a řadu jiných výletů vedlejších. Ze všeho toho viděti je, že pochmurné nálady ve veřejném životě politickém nikterak nemají vliv na obecenstvo naše a že obecenstvo naše nedává se rušiti v cestování ani tam, kde nejvíce zápletek hrozí, do Švédska a Norvéžska a shledali jsme, že právě do krajin těchto je značný příliv českého cestujícího obecenstva. Po velmi zdařené cestě do Egypta slibuje firma Šulc výlety daleko větší a doufáme že není daleká doba, kdy prolétnou českým tiskem první zprávy o první české výpravě kolem světa a jsme předem přesvědčeni, že i výprava tato se podaří.

* * *

OPRAVA. Do minulého čísla našeho listu vloudilo se několik typografických chyb. V článku p. univ. prof. dra. Drtiny „Jan Amos Komenský, jeho doba, život a dílo“ na str. 140. má správně býti vytištěno: De rerum humanorum emendatione consulatio catholica (O všeobecném napravení věcí lidských). — Jiné, podřadnějšího významu chyby, zejména v příspěvku p. Nečáskové „Třešně,“ si čtenář lask. sám opraví.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Josef Pávek. — Tiskem Šnajdra a Janáčka v Kladně.

Digitized by Google

ČÍSLO 7. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

ZÁŘÍ Redakce a administrace: Václavské nám. 17. R. 1905

Docent Dr. Bohumil Kučera:

PRINCIPY EXAKTNÍ PŘÍRODOVĚDY A RADIUM.

V rozrušené době žije dnes po celém světě roztroušená obec přírodozpytců. Jako celý svět politický je udržován ve stálém napjetí krvavým zápasem na východě, z největších, jež dějiny znají, tak podobně i obec vědecká jest vzrušena bojem, v němž mnozí její členové činně jsou účastni, bojem nekrvavým, leč neméně důležitým, zápasem s přírodou o rozřešení jedné z nejtěžších hádanek, které kdy lidskému mozku postavila, o rozřešení záhady látek radioaktivních.

Začátky tohoto zápasu padají již do roku 1896, kdy H. Becquerel poprvé objevil jednu z překvapujících vlastností těchto látek, že totiž neustále vysílají různá záření. Leč teprve poslední dobou také širší veřejnost počíná se zajímati o tuto otázku vědeckou, hlavně od té doby, co se obětavému úsilí manželů Curieových podařilo sesíliti tuto vlastnost záření a objeviti mnohé vlastnosti nové, neméně překvapující a to tím, že po velmi obtížné a zdlouhavé cestě chemické připravili lučebně čistou sůl hlavního representanta látek radioaktivních — kovu radia. Vysílá pak tento kov neustále tři druhy paprsků: prvý, zvaný α-paprsky, má účinky velmi značné, ale neprostupuje ani tenkým papírem; druhý druh paprsků, β-paprsky, prostupuje již silnějšími vrstvami různých látek, dřeva, papíru, kovu, podobně jako paprsky světelné prochází sklem; γ-paprsky, třetí druh záření, jsou nejpronikavější, procházejí (ovšem ztrácejíce na své síle) i několik metrů tlustými vrstvami dřeva, mnoho centimetrů tlustými deskami olověnými. Všechny tři druhy paprsků poznají se po svých účincích, z nichž hlavní jsou: účinek fotochemický, totiž ten, že působí na fotografickou desku a účinek ionisační, jenž spočívá v tom, že činí vzduch a jiné plyny elektricky vodivými, takže na př. tyčinka z pečetního vosku, která se byla stala elektrickou třením o suchou látku vlněnou, téměř okamžitě veškerý svůj elektrický náboj ztrácí, přiblížíme-li ji k radioaktivnímu praeparátu.

Mimo to vychází z radiové soli neustále zvláštní plyn zvaný emanací, tak jakoby se stále vypařovala, ač znatelného úbytku na váze nelze u ní pozorovati; emanace má podobné vlastnosti jako radium, vysílajíc α a β-záření s ionisačním a fotochemickým účinkem.

Tyto a jiné ještě zjevy u látek aktivních jsou sice velmi podivuhodné, leč přece musíme se ptáti, proč v tak zvláštní míře vzrušují přírodozpytce, který přece jest zvyklý překvapujícím objevům, jakým byl na př. r. 1895 známý objev Roentgenův. Důvod tohoto neobvyklého vzrušení jest ten, že se dosud plně nepodařilo umístiti tyto zjevy a jich původ v logicky urovnaný sled poznatků přírodních, tvořící vědu chemickou a fysikální, a že zvláště vymykají se dosud podřazení pod dva základní principy těchto věd, totiž „princip o zachování hmoty“ a „princip o zachování energie“, na jichž základu dnešní velikolepá stavba chemie a fysiky spočívá.

Princip o zachování hmoty, plně vyslovený poprvé Lavoisierem r. 1789 praví: Hmotu nelze ani stvořiti, ani zničiti — při žádném lučebním pochodu se hmota nemaří. Nejlépe objasníme si věc příkladem: Mysleme si vodíkový plamen, který hoří v suchém vzduchu; zdánlivě ubývá vodíka a také z okolního vzduchu mizí kyslík. Když však přesněji, vědečtěji zjev stopujeme, najdeme ve vzduchu vodní páry, které tam dříve nebyly a sice najdeme vážením totéž množství vodních par, kolik

Digitized by Google

obnáší součet vah spotřebovaného kyslíka a vodíka. Představuje tedy voda chemický produkt vzniklý z kyslíka a vodíka a sice, jak bychom sledováním spotřebovaných objemů obou plynů zjistili, povstalý sloučením dvou objemů vodíka a jednoho kyslíka. V tyto dvě součástky můžeme vodu vhodnými agenciemi (na př. elektrickým proudem) zase rozložiti; kyslík nebo vodík dále rozložiti však nelze a nazýváme je tudíž, podobně jako jiné chemicky nerozložitelné látky, prvky. Dle Daltonovy hypothesy (1808) představuje si dnešní chemie, že každý prvek sestává z ohromně velikého, ale přece konečného počtu nesmírně malých částeček — atomů — které nelze v částky menší rozděliti. Dva atomy vodíka a jeden atom kyslíka seskupují se v hořením pokusu v aggregát zvaný molekulou, který tvoří nejmenší, fysikálně nedělitelnou částečku vody. V této molekule jest však přítomen i vodík i kyslík, a můžeme rozloučením sloučeniny -- vody obdržeti zase původní prvky jako před pokusem ve formě plynů přítomné.

Princip o zachování energie poprvé jasně v dnešním jeho tvaru vyslovil Helmholtz r. 1847; zní: Žádná práce nekoná se zadarmo, ale také žádná nepřichází na zmar. Vždy najdeme, stopujíce processy, při nichž práce se koná, že současně mizí rovnocenné množství práce jiné, třeba dříve v jiné formě stávající, či jak se vyjadřujeme, mizí rovnocenné množství energie.

Mysleme třeba na vůz elektrické tramwaye, jenž koná práci veza náklad. Aby to bylo možno, mizí energie elektrického proudu, který se jeho motorům dodává; dodává jej dynamoelektrický stroj v centrále běžící, který sám zase poháněn je parním strojem. Parnímu stroji však nutno také energii dodávati a to ve tvaru tepla, to jest spalováním uhlí. Abychom navázali na příklad dřívější, představme si, že vytápíme parní stroj (resp. jeho kotel) plameny vodíkovými, v nichž slučují se vodík a kyslík ve vodu. Měly tudíž tyto dva plyny, dokud existovaly vedle sebe, schopnost práci konati čili tak zvanou energii potenciálnou, kterou ve formě tepla vydají, když se ve vodu sloučí. Z toho již je patrno, že chceme-li vodu opět v oba plyny rozloučiti, musíme k tomu upotřebiti téhož množství energie či práce, která se při rozkladu vody elektr. proudem v chemickou potenciálnou energii obou plynů znovu promění. Na tomto příkladě vidíme jasně, že kdekoli se práce koná nebo energie vzniká, všude stejné množství jiné energie mizí, čili že energie dá se sice v různé druhy své transformovati, nikoli však zničiti nebo z ničeho stvořiti. Měrné sledování tohoto principu vedlo dosud u všech fysikálních zjevů ku shodě se skutečností.

Srovnejme nyní s těmito dvěma principy chování se radia. Jak jsme se již zmínili, vydává tento prvek nepřetržitě záření, sestávající z trojího druhu paprsků. O α- paprscích ukázaly pokusy, že musíme si je představovati jako sled velmi malých částeček, velikosti asi téže jako molekuly, které nesou kladný náboj elektrický a neustále se s velmi velikou rychlostí asi 20.000 kilometrů za vteřinu z radia vymršťují.

Podobně β-paprsky nesou náboj záporný a vymršťují se s rychlostí daleko větší, téměř rovnou rychlosti světla (300.000 km za vteřinu); o velikosti jejich částeček — zvaných elektrony — došla věda k velmi překvapujícímu poznání, že jest více než tisickráte menší než dosud za nejmenší jednotku ve stavbě všehomíra pokládaný atom vodíka. Paprsky třetího druhu γ jsou svou podstatou podobny paprskům Roentgenovým. Ptáme se, odkud béře radium energii, kterou neustále spotřebovává k tomuto vyvrhování částeček α- a β-paprsků? Leč nedosti na tom. Radiová sůl vydává, jak v temnu ji pozorujíce můžeme konstatovati, neustále slabé světlo, podobné světlu svatojanských mušek. Mimo to poznal Curie, že má stále vyšší teplotu, než její okolí, že tedy stále sama se zahřívá, stále vydává jisté množství tepla, jistou energii tepelnou a to obnos nikoli snad nepatrný, nýbrž tak veliký, že kdybychom měli k disposici asi 6 kilogrammů radia, mohli bychom tuto stále vydávanou energii proměňovati v práci jedné koňské síly nepřetržitě působící. K těmto překvapením fysiků přidal Ramsay také překvapení pro chemiky, ukazuje, že emanace z prvku radia vycházející a ve skleněnou trubici uzavřená se mění po nějakém čase v jiný prvek — plyn helium.

K vysvětlení těchto záhad byly podány různé domněnky. Můžeme si na příklad představovati (Curie), že celým prostorem světovým prochází nějaké neznámé záření, které bez překážky prostupuje veškerými látkami, vyjma právě látky radioaktivné, ve kterých jediných se zachycuje, odevzdávajíc jim bez přestání svoji energii, která se transformuje na energii paprsků radiem vysílaných, energii tepelnou a světelnou. Lord Kelvin, hlavní dosavadní zastance této hypothesy, na sjezdu British Association uvádí analogický př. zjevu nám běžnějšího: Ovlňme baničky dvou stejných teploměrů jednu suknem bílým, druhou stejným množstvím jinak stejného, ale černého sukna a vystavme oba paprskům slunečním. Teploměr ovinutý černým šatem bude pak vždy udávati teplotu vyšší,

Digitized by Google

poněvadž černá látka tepelného záření slunečního více pohlcuje, než jinak stejná látka bílá. Podobně různý poměr mezi pohlcováním onoho neznámého hypothetického záření by mohl existovati u látek radioaktivních a obyčejných neaktivních. Druhá theorie, Rutherford-Soddyova předpokládá, že atom není útvar jednoduchý, jak dosud předpokládáno, nýbrž, že sestává z jakéhosi snad kulovitého jádra, nabitého kladnou elektřinou, kolem něhož obíhá množství negativně nabitých daleko menších částeček, elektronů, asi tak, jako obíhají kolem slunce země a ostatní planety. Atom neaktivního prvku byl by znázorněn takovouto soustavou, která jako právě sluneční soustava jest v rovnováze stabilní, stálé. U atomu prvku radioaktivního nebyla by však rovnováha stabilní, nýbrž labilní, nestálá, to jest, stávalo by se, že některé elektrony trvale by se přiblížily k centrálnímu tělesu, nebo na ně spadly. Tím odevzdaly by ovšem část nebo celou svou energii tomuto tělesu centrálnímu, tak jako odevzdává kladivo dopadající na kus olova tomuto svou energii pohybu, která se mění v energii tepelnou (olovo se kováním zahřívá); tato odevzdaná energie interatomová byla by zdrojem energie aktivné látky. Když by se vyčerpala, takže by zbytek atomu zůstával na dále v rovnováze stabilní, znamenalo by to, že atom přestává být aktivním, že se proměnil v atom obyčejného prvku, radium v helium.

Dle měření Rutherfordových vskutku radium asi po 1000 letech přestane vysílati svoje záření, generovati teplo a světlo, promění se v helium.

Ze stručné naší skizzy vyplývá, k jak smělým a neobvyklým hypothesám musíme vzíti útočiště, abychom vysvětlili záhady radia, to jest, vřadili je mezi ostatní poznatky, tvořící v logickém uspořádání to, co jmenujeme vědou. Zvláště hypothesa Rutherford-Soddyova je schopna široké applikace na všeliké ty neobvyklé zjevy, které jsme ovšem velmi stručně nastínili. Bude-li přijata, a když, tedy zda-li ve své dnešní formě přijata do řetězu našich představ o podstatě hmoty — nevíme. Konečný soud o takovýchto otázkách nelze diktovati od psacího stolku; rozhodnutí náleží tu pokusu, tomuto fundamentu každé přírodní vědy, který musí sledovati veškeré logické důsledky hypothesy a teprve, když je praktická zkušenost buď potvrdí, či nepotvrdí, rozhoduje buď pro přijetí hypothesy neb pro její zamítnutí. Vždy si musíme býti dobře vědomi, že představa, kterou podává nám přírodní věda o podstatě hmoty a přírodního dění, jest vždy jen obrazem, vzatým z nejběžnějších smyslům našim zjevů mechanických a vymyšleným proto, aby pokud možno největší počet zjevů pod jednotné stanovisko ekonomicky uvedl a tím třídění jich vůbec umožnil. Nahlédnouti do skutečného taje podstaty hmoty a dění duchu lidskému nikdy nebude dáno.

Docent Dr. Vilém Funk:

STUDIUM RAKOUSKÉHO PRÁVA FINANČNÍHO.

Již zemřelý profesor finančního práva na české universitě, dvorní rada dr. Talíř v úvodu ku svému spisu: „Poplatky a kolky v Rakousku“ vyslovil politování, že studiu práva finančního na vysokém učení není věnována se strany správy státní náležitá péče a pozornost. Stav tento, osvědčeným znatelem vytýkaný, trvá bohužel podnes. Dle platného řádu studijního pro university rakouské stanovena (zák. z 30. dubna 1893 č. 68 ř. z.) jako obligátní a zkušební předmět finanční věda; finanční právo uvedeno pouze co disciplina neobligátní, o níž „pravidelné odbývání přednášek má býti zabezpečeno“ (nař. min. kultu a vyuč. ze dne 24. prosince 1893 č. 205 ř. z.) a jen ta koncesse učiněna, že finanční věda má přednášena a zkoušena býti se zvláštním zřetelem k rakouskému zakonodárství finačnímu (§ 4. cit. zák.) *)

Jest smutným zjevem — jak bohužel konstatovati musím — zjevem alespoň ve většině případů pravidelným, že u nás posluchači universitní patří na studium vysokoškolské výhradně jako na most, jenž umožniti má jim přechod ku materielnímu zaopatření — ku praxi — a důsledkem toho věnují z těch disciplin, jež na vysokých školách se přednášejí jen těm svou pozornosť a studium, jež jsou

*) Finanční věda jest věda o hospodářstvích finančních. Tvoří dle všeobecné klassifikace část vědy národohospodářské či politické oekonomie. Vyšetřuje všeliké jevy oboru svého v jich příčinné souvislosti, snaží se zjistiti co v jevech a souvislostech těch jest pravidelného (typického či druhového) a zvláště pak opírajíc se o výsledky těchto výzkumů, jakož i o výsledky výzkumů všech ostatních oborů vědy národohospodářské a přihlížejíc k povaze a úkolům státu, vyvinuje všeobecná pravidla jednání čili maximy o upravení hospodářství finančních, kteréž maximy sloužiti mají za vodítka pro konkretní upravení hospodářství finančních v jednotlivých státech čili pro jich finanční politiku. Srov. Bráfův článek v Ottově slov. nauč.: Finanční věda. — Finanční právo v object. sm. naproti tomu jest souhrn norem, jimiž finance určitého tělesa veřejného (na př. státu) jsou upraveny.

Digitized by Google

řádným předmětem zkušebním a nehledí nijak, neb jen v míře velmi skrovné i ku takovým, jež, třeba by předmětem zkoušek nebyly, pro život vůbec jsou potřebnými. Snaha opatřiti si širší rozhled přes úzký okruh ku zkouškám určených lithografií sahající ustupuje, jak opětně opakuji, z pravidla, do pozadí. Praktickým příkladem toho jest nad jiné nauka o rakouském právu finančním. Za poměrů nyní platných věnují studující téměř výhradně svou pozornost jen řádnému, zkušebnímu předmětu: finanční vědě, vědouce, že „zvláštní zřetel ku rakouskému zákonodárství finančnímu" při zkouškách jest minimální. Finanční právo platné považuje se za cosi skutečně mimořádného a ježto hodnota všech disciplin odvažuje se dle potřeby jich ku zkouškám — za cosi bezcenného. Důsledkem toho přichází právník po odbytých všech zkouškách v praktický život s hojností theoretických vědomostí, nabytých ze studia vědy finanční, o tom, jak měl by finanční systém býti upraven, jaké daně byly by nejspravedlivější ap., o tom však, jak ve skutečnosti u nás poměry jsou vytvořeny, nemá vědomostí pražádných neb jen minimálních. Mladý právník, který třeba sebe dokonaleji ovládá theorie jiných oborů právních a při řešení praktických otázek v obory ty spadajících není v pochybnostech o tom jak jich řešiti, ocituje se, jakmile v praxi se má zabývati třeba jednoduchými případy, náležejícími v obor práva finančního, v úplné nevědomosti. A sledujeme-li i starší právníky-praktiky, zejména advokáty, již hravě probíhají labyrinty nejspletitějších processů, shledáme, že v případech v obor práva finančního spadajících nevědí sobě rady. Nad jiné dále právě prostřednictvím právníků přenášejí se vědomosti o jednotlivých oborech právních — alespoň všeobecně a povšechně — v širší obecenstvo: nedostatečnost prostředí takového v oboru práva finančního vede však k tomu, že i obecenstvo nemá, mimo úzký okruh, vědomostí třeba jen povšechných o uvedeném oboru.

Nedostatečné respektování důležitosti práva finančního pro život praktický a zanedbávání jeho theoretického studia vede mimo to k tomu, že i ten, kdož měl by schopnosti po skončeném studiu vysokoškolském pracovati dále v určitém oboru a přednésti výsledky práce své veřejnosti, spíše věnuje se oborům jiným, ve kterých základy osvojil si na universitě a naproti tomu od studia práva finančního, k němuž základy postaviti sám si zanedbal a jež sám by si musil stavěti, odvrací se hned od počátku s nechutí. Důsledky toho patrny jsou i v naší literatuře finančně-právní.

V době, kdy veškeré jiné obory právní došly dalekosáhlého vědeckého spracování tak, že téměř již nemožno něco zcela nového uvésti, jest věda finančně-právní téměř v plénkách. Systematického, skutečně vědeckého spracování rakouského práva finančního, takového s jakým shledáváme se na př. v oboru práva soukromého, vůbec nemáme, nehledíme-li k zastaralé, za epithetem vědecké práce značně stojící knihy Konopáska-Blonskiho a k nejnovější, stejně málo cenné publikaci vydané v díle „Das österr. Recht", tohoto roku vyšlé (díl I. str. 967—1436). Málo shledáváme se však i se spisy vědeckými, o jednotlivých otázkách finančně právních jednajícími: většinou „obohacována" jest literatura práva finančního málo cennými komentáři a praktickými výklady, jimž přirozeně chybí, i jen poněkud, ráz kritický.

Vším právem možno říci, že rakouské právo finanční jest v největší části svých ustanovení temnou pevninou, jež hledá dosud odvážného svého Stanleye, jenž podnikl by v ní obtížnou sice, však velmi záslužnou vědeckou výpravu. Důsledkem toho jest, že jak theoretik tak i praktik, jimž jest se zabývati otázkami v tento obor spadajícími, musí po většině sáhnouti k zákonu samému a býti sám sobě interpretem jednotlivých ustanovení, postrádaje oné výhody, jež v jiných oborech právních poskytuje mu vyspělá vědecká literatura. Obtíže, jež takto vznikají, jsou však nemalé. Rakouské právo finanční není jednotně kodifikováno tak jako shledáváme v jiných oborech právních (srov. na př. právo soukromé), ono jest konglomerátem předpisů, jež jsou výsledkem různých dob a názorů a vyvolány byly na mnoze okamžitými potřebami státu, zejména potřebami válečnými a jinými okolnostmi. Ono netvoří tudíž jednotný celek, jenž ovládán byl by jednotnou ideou a jenž by se byl z ideje takové vyvinul, nýbrž ono jeví se jako historicky se vyvinuvší útvar norem nesouvislých, namnoze si i odporujících. Předpisy jsou namnoze data velmi starého, doplňované v průběhu času, když změněné poměry změn jich vyžadovaly, předpisy novými, částečně je rušícími, částečně v platnosti ponechávajícími a důsledkem toho staly se labyrintem, v němž těžko vyznati dovede se i praktik, tím méně pak soukromník. Nejlepším dokladem toho jest rakouský zákon poplatkový, jenž za více než 50leté své platnosti (vydán 9. února 1850) stále jen byl doplňován novými předpisy, aniž by kdy úplná jeho reforma byla předsevzata a tak konečně vzrostl v obrovský kodex, pro který přímětek labyrintu více než pro kterýkoliv zákon jiný jest vhodným.

Digitized by Google

Uvedeným vědeckým zanedbáváním práva finančního, jež v prvé řadě dlužno klásti na účet nedostatečnému jeho respektování v programu učebním studia vysokoškolského, vysvětliti možno dále i to, že technika zákonů finančních, zejména starších, jest značně nedokonalou a že postrádá té precisnosti, jíž vyznačují se zákony, jiné obory právní upravující. Nedostatek vědecké literatury pociťuje ostatně i zákonodárce, jemuž chybí jeden z oněch stěžejních kamenů, jež v jiných právních oborech jich vědecké spracování poskytuje.

Všecky tyto okolnosti činí obeznámení se s předpisy finančními značně obtížným a vedou začasté k materielním ztrátám pro jednotlivce, buď k přímému jeho zkracování ve formě nesprávně vyměřených dávek, neb ve formě přísných pokut, s jichž vytýkáním zákony finanční právě neskrblí. Ty časté stesky na šroub berní staly by se jistě menšími, kdyby rozšířila se v širších kruzích větší znalost norem práva finančního a kdyby i v těchto kruzích rozšířily se vědomosti o tom, jaká práva a povinnosti přísluší osobám k dávkám povinným. Mezi úřady finančními a osobami poplatnými panuje stálý boj: první spatřují již zásadně v každém defraudanta dávek a snaží se proto hojným těm domělým defraudacím raději vyšším vyměřením dávek předejíti — druzí znají starou tuto praxi a snaží se zejména v přiznávkách svých přiznávati raději méně. Má-li poplatník v boji tomto býti dostatečně silným, třeba, aby měl a uměl ovládati i zbraň jemu obranu zjednávající a tou jest jedině znalost předpisů finančního práva. S druhé strany: chce-li úředník finanční úkol jemu svěřený řádně pliniti — zabrániti skutečným zkrácením fisku a nezkracovati poplatníka, nemá lepší zbraně preventivní než opět ovládání zákonů, na základě kterých dávku vyměřuje. Nezná-li jich, dopouští se bezpráví, bezpráví, jež takovým zůstává třeba dělo se ve prospěch státu, neboť daň platí se z majetku již nabytého a nesprávné vyměření dávky vyšší jeví se pokusem vziti z majetku druhého cosi protiprávně. Jen znalost předpisů finančně právních zabrání zkracování fisku a zkracování poplatníka, a může býti vhodnou basí, na níž vyvinouti se může řádná morálka berní, ona může býti nejdůležitějším činitelem k tomu, aby odstraněna byla vžitá odiosita oproti břemenům veřejným.

Ze stručného nástinu výše uvedeného patrno, že studium práva finančního jest velmi důležitým a že zanedbáváno býti by nemělo, naopak, že věnována býti by mu měla péče zvláštní. By účele toho bylo dosaženo, doporučovalo by se jednak zbaviti je na universitách povahy discipliny podružné a postaviti je co řádný předmět na roveň s jinými disciplinami právními, jednak pořádáním věcných přednášek populárních seznámiti s normami jeho obecenstvo širší, úkol, jehož řešení daleko snáze dalo by se provésti, kdyby splněno bylo dříve uvedené, kdyby totiž z university vycházelo s dostatek těch, kteří byli by schopnými býti prostředníky, přenášejícími vědomosti o tom, o čem poučilo je studium vysokoškolské, mezi lid, případně, kteří by co theoretičtí pracovníci na těch základech, jichž dostalo se jim na universitě, dále budovali a seznamovali s výsledky svých studií veřejnost.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Rudolf Teltšík:

UNIVERSITNÍ KURSY UČITELSKÉ V HRANICÍCH.

I.

S úžasnou rychlostí rozmnožil a nakupil vývoj kultury za několik málo lidských věků nesčetné theoretické poznatky a nepřehledné objevy a vynálezy, jež stvořily mnohá nová odvětví theoretických i praktických věd, rozdmýchal v plameny zděděné zárodky a jiskry literárních a uměleckých směrů a vrhá reflexy svých majáků do sychravých mlh Nepoznatelna. — Zlatý písek starých kultur promísený prachem století vyanalysován na svazích a ctihodné démanty a zlaté věnce palem, opřádané pavučinkami v skrytých zákoutích oživly v tisících plamenů v jásavém objetí omládlého slunce.

Pracujeme na svátečním dílu, na synthesi nejzdravějších a nejkrásnějších prvků zašlých věků a odvadlých kultur s elementy posvěcenými rosou a červánků sotva nadešlého jitra, v očekávání jasného, zlatem prozářeného poledne s pokolením krásnějším, silnějším, šťastnějším.

Ale s rapidním letem idejí neudržel tempa rozvoj škol, posvátných míst, odkud se novému po-

Digitized by Google

koleni mají ukazovat cesty k sadům, kde zrají plody onoho, námi tak netrpělivě očekávaného poledne. — Ba pokoušejí se isolovati je co nejvíce proti obrozujícím větrům moderních idejí a přetrhati i ty slabé pásky, které je ještě pojí s daleko je přednivší dobou. — Školy, hlavně však ústavy učitelské, z nichž právě mají vycházeti rozsévači semen, jež by uzrály pod žárem poledních paprsků, jsou anachronistickými uzly na napjaté niti vývoje moderní kultury, škrtícími a dusícími símě i rozsévače.

Ale ti, jimž neubily duši hned v počátcích nebo nespoutaly kličkami položenými v jejich cesty, slyší mohutný tlukot srdce proudícího života a touží splynouti s ním v jeho posvátných vodách, spějících přes mlhy a úskalí do nových království; snaží se porozuměti mu, by se mu mohli odevzdati a pracovati pro něj. Touží prohloubiti svého ducha a nemajíce přístupu do síní akademií, studují samostatně, aby si vyjasnili jeho historické cesty a aby si rozsvítili kahan do mlh v před. A v prázdné chvíli scházejí se, aby očistili a posílili pro další cestu své duše snad ochabující, vědomím, že nebojují sami, že po všech cestách a cestičkách před i za nimi kráčejí bratří-spolubojovníci. —

Tážeme-li se tedy po účelu a významu našich universitních kursů, abychom si objasnili jaký ráz a směr mají míti, a přihlížíme-li na naše dosti primitivní poměry kulturní i materielní, musíme se spokojiti s jejich mravním významem, s jejich obrozující a posilující tendencí a zříci se s trpkou a závistivou resignací myšlénky a touhy vniknouti za poodhrnuté záclony nových horizontů a spěchati po nejkratších cestách osvětlených pochodněmi vůdců ku branám Poznání. Malé prostředky finanční — stát kursy nepodporuje — nedovolují opatřiti příručné knihovny k hlubšímu studiu a nutí omeziti dobu trvání kursů a súžuje tím význam jejich na pouhou iniciativu. Jiné země, jiné mravy! — Ale právě pro tyto nedostatky je tento samostatný kulturní podnik a snahy učitelstva tím hrdinnější, a již teď, v počátcích, vykvétají jim růže na zaprášených cestách.

Hranické kursy jsou čtvrtým článkem v kulturním snažení učitelstva. Kurs trval od 8.—22. srpna, vždy od 7 do 12 hodin ráno.

Účastníků bylo:

	mužů	žen	všech bylo
z Čech	25	11	36
z Moravy	68	44	112
ze Slezska	1		1
			149

Přednášelo 7 profesorů z oboru filosofie a paedagogiky:

Dr. Masaryk: Noetika.

Dr. Drtina: Universita a učitelstvo.

Dr. Čáda: Vybrané kapitoly ze studia dítěte a z oboru přírodních věd.

Dr. Heveroch: O chorobách duševních a nervových.

Dr. Němec: Přehled biologie rostlinné (oekologie).

Dr. Novák: Nejdůležitější pojmy mechanické na základě jednoduchých pokusů.

Dr. Růžička: Vybrané kapitoly z hygieny školské.

Všichni pánové měli přednášet po 7 hodin, pan profesor Masaryk 14 hodin. Ale nedostavením se prof. Krejčího změnil se počet hodin poněkud.

Mám-li něco napsati o „účasti" obyvatelstva hranického, musím připomenouti, že slovo účast musíme zde pojímati více v jeho zvláštním významu, asi jak se k účastníkům chovalo obyvatelstvo Hranic, jak se o ně postaralo a jak vycházelo jejich přáním vstříc, než tázati se po jejich „účasti" na přednáškách a výletech. Tu musíme konstatovati, že hraničtí snažili se vykonati dosti, co mohli. Vystrojili hostům uvítací večírek, pořádali koncert a večírek na rozloučenou, prováděli je po historických památkách a závodech v městě, na procházkách v blízkém i dalekém okolí, i důstojnictvo při prohlídce vojenských ústavů vyšlo jim s největší ochotou vstříc. Podniknuty výlety k Propasti, do Teplic, na hrad Helfštýn, do Lipníka, na Starojický hrad, do Nov. Jičína, do Meziříčí Val., přes Frenštát na Radhošť a do Rožnova, na Hostýn, na studentský sjezd do Prostějova, na slovácku výstavu do Hodonína, na hrad Štramberk a do Hodslavic, a ukončeny kursy výletem do Ostravy, Krakova, Věličky a Tater. Tak spojena namahavá duševní práce s duševní rozkoší z přírodních krás a jistě odejdou všichni účastníci s vřelou láskou, citem a pochopením pro ty krásné dobré nivy východomoravské, jež však ze všech stran rdousí a spaluje německý příval. A duše jejich, obohacené zlatem idejí, opojené éthernými vůněmi polí a lučin a těžkým dechem horských lesů a rozechvěné láskou a soucitem s bratry, bijícími se na předních posicích, roznesou teplou atmosféru svých růží do těch studených síní školních, aby zahřály svou vůní ty dobré nevinné dušinky dětské a zasadily v srdéčka lilie čistého soucitu a růže milování.

K nejkrásnějším hodinám náležely přednášky p. prof. Čády: Vybrané kapitoly ze studia dítěte. Rozdělil je na dva hlavní oddíly: 1. z paedologie, 2. z paedopsychologie. V úvodu vyložil pojem

Digitized by Google

paedologie (nauka o fysickém složení a vývoji dítěte), paedopsychologie (studium duše dětské) a paedopathologie (studium nemocného, abnormního dítěte). Pojednal o experimentální methodě těchto věd, o jejich studiu a velikém významu specielně pro vychovatele a přikročil ku prvnímu oddílu, k paedologii: Tělesná výchova je důležitější než duševní a je nanejvýš důležito pro učitele znáti průběh tělesného vývoje dětí, poněvadž u nich je vývoj duševních vlastností co nejúžeji podmíněn a spjat s tělem. Není správno domnívati se, že dokud se dítě nachází v životě mateřském není vystaveno vlivům vnějšího světa. Jak u chudých tak u bohatých má nerozumný způsob života, výstřednosti fysické a duševní nebo těžká práce, veliký vliv na správný vývoj dítěte (obzvláště duševní) v době praenatální, to jest před porodem.

V druhé a třetí kapitole z paedalogie pojednával p. profesor o vzrůstu a váze dítěte od oplozeného vajíčka až do konce školního věku, seznámil nás s různými kefalometrickými (hlavoměřičskými) theoriemi a jejich výsledky atd. Nejdůležitější theoretické výsledky jeho výkladů můžeme asi takto stručně shrnouti: Žáci s nejširším objemem hlavy jsou obyčejně nejnadanější; při dětech je třeba ve školním roce rozeznávati dvě periody: 1. od začátku školního roku do března přibývá váhy, od dubna do konce přibývá délky; chorobnost žáků se v prvých letech školních zdvojnásobuje; úlohy a zkoušky mají na žáky veliký vliv; zmenšují chuť a zažívací schopnost a j. Z těchto a jiných, zde neuvedených poznatků vyplývá: Aby se dítě mohlo tělesně zdárně vyvíjeti, nesmí býti připoutáno k lavicím — konečný cíl výchovy v tomto směru je: Ven ze školy! Dále je nutno, aby se třídy rozdělily na oddíly pro nadané a méně nadané. Nesmíme se domnívati, že neumí-li dítě svých úkolů, je lenoch; studium jeho tělesné konstrukce poučí nás v mnohém případě, že nějaký tělesný nedostatek je toho příčinou. Zkoušky by se měly díti v zimě, velikonoční prázdniny by měly býti delší atd. A okamžitým praktickým výsledkem těchto kapitol pro učitele je: přesvědčení o nutnosti studia paedalogie. První kapitola z paedopsychologie pojednávala o zrakovém vnímání dítěte, jak poznává barvy dle intensity, jak se orientuje o prostoru. Znalost barev, jejich tónů a odstínů je u mnoha dětí náramně nepatrná; hlavně, poněvadž se jim doma a ve škole o barvách vždy jen povídalo, aniž by jim byla dána příležitost je viděti. Tak zakrněl u mnoha lidí dnes veškeren smysl pro nádheru barev, pro krásu přírody a umění, a vyvinul se planý verbalism, žvaníci o barvách bez určité představy (na příklad purpurová, sepiová barva a j., kolik lidí je zná?)

Druhá kapitola jednala o únavě žáků, o methodách jak ji zjistiti (m. fysická, psychofysická, psychická). Všechny methody shodují se v násl. faktech: S postupem vyučovací doby přibývá únavy. Každý předmět neunavuje stejně dítě. Přestávky osvěžují. Z toho plynou hlavní důsledky: Nevyučovati všem předmětům stejně dlouhou dobu; mezi každou hodinou zavésti 10minut. přestávku; těžké předměty musí se střídati s lehkými; na poslední hodinu nechati předmět nejlehčí nebo nejinteresantnější. V třetí kapitole vysvětlil p. profesor podstatu t. zv. lhavosti dětské. Zřídka lže dítě vědomě a to jen naučilo-li se tomu od jiných. Obyčejně bývá příčinou lhavosti dětské nevěrnost paměti, živá fantasie dětská a veliká suggestibilita.

S velikým zájmem sledovali účastníci přednášky p. dr. Heverocha: O chorobách nervových a duševních. Pan profesor pojal svůj úkol i se stránky filosofické vedle specialisticko-praktické a tím dodal svým přednáškám zvláštního půvabu a hloubky. V prvých hodinách popsal a mnoha preparáty objasnil nervovou soustavu člověka, aby si vybudoval pevný základ pro své další výklady o chorobách nervů. Pak demonstroval prakticky na předvedených patientech některé choroby nervové. Vysýchání míchy, mrtvici, hluchotu následkem zaškrcení nervu sluchového, ochrnutí ruky následkem otravy olovem. Rozanalysoval vznik a průběh jiných nemocí jako: ztrnutí šíje, tanec sv. Víta, různé nervosy, hypochondrii, hysterii, padoucí nemoc a j. Z chorob duševních vykreslil nám typ slabomyslnosti, progressivní paralysy, paranoie a j., vytkl různé zvrácenosti puberty, všelikých podivínských náklonností a ukončil své zajímavé přednášky vylíčením poměru duše a těla, společnosti a duševně chorých a cesty, jakou by se měla bráti hygiena duševního života.

Přesvědčen, že čerstvý, čistý vzduch je jednou z nejdůležitějších podmínek čilosti ducha i těla a znaje nesprávné názory o tom, přednášel p. Dr. Růžička: Vzduch ve škole a udržování ho v čistotě. Rozanalysoval složení vzduchu čistého a znečištěného vzduchu školních síní; vytkl příčiny toho znečistění. Vylíčil zdravotní význam jednotlivých součástí vzduchu čistého a součástí vzduch znečisťujících. Po těchto úvodních přednáškách vytkl, že v prvé řadě je třeba předejíti znečistění vzduchu a jak to prováděti, nelze-li však znečisťování vzduchu potlačiti ve vzniku, musíme větrati. A pak rozhovořil se o různých způsobech a prostředcích větrání, a vyložil po kritickém jich rozboru, jak

Digitized by Google

upraviti nejvhodněji větrací otvory a průchody a jak zařídíti větrání v praxi.

Všemi milovaný otec učitelstva prof. dr. Drtina zasvětil v letošním kursu účastníky do podstaty universitního studia, aby theoretickými poznatky prohloubili a posvětili svou touhu po akademickém vzdělání. — University. Ve středověku bylo školství privilegiem tříd vyšších. University vznikly hlavně ze škol klášterních a kathedrálních a učitelé a žáci tvořili samosprávnou cechovou korporaci. Vnitřní ústrojí universitní bylo rozděleno na národy (t. j. země, ne národnosti), již byli dále rozděleni na fakulty: artistickou (nižší) a 3 vyšší (theologickou, medicinskou a právnickou).

(Dokončení.)

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Dr. R. Maršan:

PŮVOD ČLOVĚČENSTVA VE SVĚTLE MODERNÍ VĚDY.

I.

Člověk všední, nemyslící, hledí na svět pouze s hlediska svého malicherného, omezeného já; zjevy jej obklopující zajímají jej pouze potud, pokud mají vztah na jeho osobu, pokud jsou prospěšny neb škodlivy jemu a po případě ještě několika jedincům, s nimiž náhodou určitými svazky neb zájmy jest připoután — ať to jsou svazky příbuzenské neb známost, neb zájmy stavovské. Člověku takovému jeví se celý okolní svět jako něco samozřejmého, něco, co ani nemůže býti jiné než se zdá; neláme si hlavu hlubšími úvahami o řádu světovém a omezuje se na to, posuzovati vše povrchně jen ze zorného úhlu svých omezených okamžitých prospěchů. A pakli někdy rozbřeskne se mu nějaká myšlénka, vymykající se z rámce obvyklé jeho pohodlné všednosti, zapudí ji nejraději hned daleko od sebe. Zcela jinak dívá se na svět člověk myslící. Jemu není ten svět tak jednoduchým, jak zdá se onomu. Zjevy jej obklopující nejsou mu samozřejmé a nehodné dalších úvah — naopak jsou popudem pro mysl jeho, by pátrala po jich příčinách, po tajemných zákonech, jimiž ovládán běh světa, po silách, jež ve zjevech těch se projevují. Vidí, že všechny zjevy jsou podmíněné, relativní; že by vše mohlo býti za jiných podmínek též zcela jinaké, a že každý jev přírodní plyne z celé řady předpokladů, závisících opět na podmínkách dalších. Snaha seznati co možno nejvíce ze zřejmých projevů i skrytých tajů přírody jest myslícímu člověku takřka vrozena a hloubání o nich jest mu nejvábnějším zaneprázdněním, skýtajíc mu požitků duševních, o kterých člověk bezmyšlénkový nemá ani potuchy. Pozvedne-li člověk myslící jen za tiché, jasné noci zrak svůj ku hvězdnaté obloze, co tu myšlének prokmitne mu duší, jak cítí se rázem vytržena z malé té všednosti vezdejšího pomíjejícího života s jejími tisícerými planými strastmi i slastmi, povznešena nad nicotnost každodenní ku sférám vyšším, kde jest blíže podstatě věcí, zahalené zpravidla všedními starostmi.

Cítí tu dech všehomíra, tuší jeho nesmírnost a velebnost.

A pohlédne-li do svého nitra, sleduje-li ty mnohotvárné stupnice myšlének, představ a citů, spatřuje neméně, co jest hodného obdivu. Zamyslí se nad sebou, nad svým myšlením samým.

A patří-li kol sebe, zří se obklopena bytostmi stejného rázu, z nichž každá cítí a myslí jako on a jest mu stejnou hádankou. A vedle lidí jaká tu bohatost ostatního tvorstva!

Srovnání ovšem s ostatním tvorstvem vnucuje přímo poznání, kterak člověk duchem, myšlením svým vyniká nad všechny ostatní obyvatele, sdílející s ním tuto zemi. Zázračné výtvory vzdělanosti lidské, jíž nelze nám nic na roveň postaviti, neomezené panství člověka nad přírodou, již podmanil si tolikerým způsobem, nad povrchem země, jejž v krátké době svého žití přetvořil dle svého vkusu a svých potřeb, utvrzuje názor tento. A když zpytujeme ducha lidského, který pátravě vznáší se k výšinám snaže se proniknouti záhady všehomíra, neleká se žádné oběti, aby proniknul neproniknutelnou rouškou, jíž zastřena velká záhada světa, jenž schopen jest nadšení pro statky ideální, v němž vyvinut jest smysl pro dobro a krásno — zda nemusí se seznání různosti od ostatního tvorstva mimoděk stupňovati v myšlénku, že pokolení lidské jest původu jiného, vznešenějšího než ostatní, příroda?

Digitized by Google

Jest to zdánlivě zcela logický postup myšlénkový, a minulé věky bez rozpaku jej přijímaly za neklamně pravdivý.

Otázka, odkud vzniklo pokolení lidské, po věky náležela mezi nejzávažnější, které kdy zaměstnávaly mysl lidskou od samého počátku abstraktního myšlení. Dokud nebylo vědy, odpovídalo na ni náboženství. Všechna náboženství pokoušela se o vysvětlení záhady původu lidského, odvozujíce jej každé po svém způsobu. V náboženských učeních těch všech, ať již hledán vznik lidstva v přímém původu od bohů jako praotců neb stvořitelů, ať bájeno, že lidé vznikli z kamenů (srovnej řeckou pověst o Deukalionu a Pyrrze) z rostlin neb zvířat, přes různost názorů v jednotlivostech, přece jen souhlasně ve všech shledáváme se s přesvědčením, že lidstvo povstalo hotově, přímým zasažením moci nadpřirozené. Ve všech náboženstvích člověk jest předním předmětem péče ba leckde i závisti božstev, hraje úlohu pro božstva důležitou a těší se proto jich obzvláštní péči. Takové jest i stanovisko tradice hebrejské, která, založena jsouc na starší babylonské, jak výzkumy posledních desítiletí stále přesněji až do jednotlivostí se prokázalo, převzata s malými jen změnami v náboženská vyznání nejkulturnějších národů evropských i asijských, křesťanství a islam.

Je to známé vypravování o stvoření světa z I. knihy Mojžíšovy, jež každému z nás už z prvních let školních jest nezapomenutelné, báje o stvoření prvního člověka Adama z hlíny a ženy jeho Evy ze žebra mužova. Naivní názor o vlastnoručním zrobení člověka bohem idealisován poněkud doložkou, že bůh vdechl prvnímu člověku (jak opět naivně se píše „nosem") nesmrtelného ducha. V tom zračí se zvláštní postavení člověka vůči ostatním tvorům, základní rozdíl hned od počátku. Další vývoj lidstva děl se dle tradice biblické již bez přetržení a beze změny; bylť první člověk již člověkem v nejlepším toho slova smyslu, ve mnohém i po pádu svém dokonalejší než přítomní smrtelníci, jak plyne již z báječného stáří, kterého dosáhl. Jako ve všech náboženstvích prvotních nazírá se i v bibli na sídlo plemene lidského, zemi, jako na středisko všehomíra a jediné dějiště všeho význačného ve světě — kolem ní a lidstva točí se celá péče a zájem božstva; jest to t. zv. názor geocentrický a anthropocentrický, přirozený pro doby vzniku názorů těch při nedostatečné znalosti astronomie.

Tradici biblické věřilo se doslovně po mnoho a mnoho století. Pokud se samostatně vůbec ve vědách přírodních nebádalo, jako ve středověku, byla posvěcena sankcí nedotknutelnosti náboženské; ale i v době potomní, když věda na církvi nezávislá pomalu počínala probírati se z mrákoty, zdál se problém vzniku pokolení lidského tak obtížným, že oficiální zástupcové její raději se mu vyhýbali, pomíjejíce jej při vší skepsi vůči názoru tradicionálnímu raději mlčením.

Neudržitelnost doslovného výkladu pověstí hebrejských však stávala se patrnou měrou stále vyšší. Již veliký objev Koperníkův, že země otáčí se kolem slunce a ne naopak, jak učí bible, jímž názor geocentrický rázem povalen a země naše se svého privilegovaného postavení stlačena na úroveň jedné z tisíců a tisíců podružných planet, jak obíhá jich bezpočet kol přečetných sluncí na nekonečném obzoru nebeském, byl by mohl domýšlivost lidskou valně snížiti. Dle knihy Josua poručil ještě Josua slunci, aby zastavilo se na nebi k dovršení vítězství synů israelských nad Kananejci a tím dokázáno, že slunce je zde k vůli lidem, vlastně k vůli vyvolenému národu, a proto církev zavrhovala objevy Koperníkovy, které z téhož důvodu za bláznovství prohlašoval i Luther. Vždyť slunce i hvězdy stvořeny, aby svítily pozemšťanům a nic jiného!

Ale ani když pravdivost nauky Koperníkovy i následníků nade vší pochybu stala se patrnou (boje ty náležejí k nejzajímavějším zjevům v dějinách vzdělanosti lidské!) a geocentrismus nadobro odbyt, potrval názor o privilegovaném postavení člověka, kol něhož se celý svět otáčí, anthropocentrismus, nerušeně dále a s ním víra v bezprostřední původ lidstva činností božstva.

Lichá ješitnost lidská hájila houževnatě privilegovaného postavení svého vůči ostatnímu tvorstvu i vůči tvůrci, nepostřehujíc ani, jak slavomamem svým tvůrčí sílu jeho snižuje, žádá-li ku vzniku svému jeho vlastnoruční práce.

Naukami astronomickými přivedeno postupem času světlo ve vznik sluneční soustavy naší. Theorií Kant-Laplaceovou, tvořící dodnes základ kosmologie, získán trvalý podklad pro přijatelný názor na vznik a vývoj světový.

Pro nalezení správného rozluštění dávné hádanky o vzniku pokolení lidského však poznatky astronomickými přímo nic nezískáno, byly příliš ohromné, než aby logický důsledek jejich byl i v malém na člověka proveden.

Odhalení roušky, zastírající původ člověčenstva po tisíciletí pátravým zrakům hloubavých badatelů, vyhraženo jiným vědám přírodním, především teprv od poloviny 18. století se rozvíjející geologii, nauce o minulosti naší země. (Dokončení.)

Digitized by Google

H.:

ŽIVOTNÍ POJIŠŤOVÁNÍ.

II.

Denní zkušenosti přesvědčují nás o tom, že ceny života svého, vlastně významu práce, již konáme, jsme ještě nepoznali. My nepochopili, že s prací naší úzce jest spojen blahobyt těch, které nejvroucněji milujeme; těch, pro něž přinésti nejtěžší oběti jest nejen naší povinností, nýbrž i snahou a cílem. Stane-li se otec práce neschopným, nastávají v nejčetnějších případech rodině chvíle bezměrného trudu a strádání; odejdeme-li předčasně bída a hlad zachvátí naše nejdražší. A proto chceme-li, aby rod náš s odchodem naším netrpěl, nestrádal, nezoufal, jest nutno zařídíti se tak, aby ztráta našeho života byla zmírněna. Toho lze docíliti životním pojištěním, jímž nejlépe a nejúčelněji projevujeme lásku k vlastní krvi a staráme se o hospodářské upevnění vlastní rodiny.

Důvodů, jimiž bylo by lze proti životnímu pojištění pracovati, není. Faktum, že u hospodářsky nejsilnějších národů životní pojišťování zdomácnělo, stalo se denní potřebou, ačkoliv výše tamních premií jest stejnou jako u nás, rozptyluje každou námitku. Pravda, že v Německu více než 1.000,000.000 K ročně do životních pojišťoven se ukládá pro příští generaci, jest nejpádnějším vyzváním k nám, abychom příkladu toho následovali.

A to tím spíše, poněvadž druhy životního pojišťování jsou tak mnohé a přizpůsobeny různým poměrům v jednotlivých rodinách panujícím. My můžeme ukládáním do pojišťoven buď rentou si zaopatřiti stáří, buď rodině kapitál zajistiti, neb věno dítkám zachovati. Tak pojistil-li by si 30letý muž obnos 10.000 K po úmrtí jeho splatný, platil by ročně 218 K 90 h. Kdyby po složení první premie zemřel, obnos 10.000 K pojišťovna ihned jeho rodině vyplatí. V posledních dobách ujímá se nejvíce pojištění pro případ úmrtí i dožití; zároveň uvedeme příklad: Chtěl-li by muž 25letý, aby v padesátém roce věku jeho bylo mu vyplaceno 10.000 K, ukládal by ročně do pojišťovny 358 K 60 h. Dožije-li se padesátého roku obnos 10.000 K pojišťovna mu vyplatí, kdyby však zemřel po roce, dvou atd. vyplatí se zmíněný obnos jeho rodině ihned po úmrtí. Ukládání věn dítkám v životních pojišťovnách jest rovněž nadmíru výhodným. A proč? Poněvadž věno, které otec svému dítěti zamýšlí jednou dáti, vyplatí se mu i kdyby otec ihned po prvním vkladu do pojišťovny zemřel. A vklady do životní pojišťovny ukládané nejsou nijak většími, než vklady do záložny neb spořitelny. Tohoto momentu, který správně byl postřehnut kruhy úředními, pomíjí naše rolnictvo a živnostnictvo úplně. A přece jen pro oba tyto stavy pojištění věn má význam největší.

Vždyť sledujeme-li příčiny úpadku celé řady statků a živností, poznáme, že jednou z hlavních jest vybavování a zaopatřování dcer a synů. Když tito vyspějí, jest hospodář namnoze nucen věna a výbavy jich krýti výpůjčkami. Úroky z dluhů takto povstalých stávají se hospodáři břemenem nesnesitelným, které přechází s otce na syna a zbavuje jej klidu a samostatnosti a nejednou i rodného statku neb živnosti. Zjevům těm jak snadno by se předešlo, kdyby rolníci svým dítkám věna pojistili. Za roční vklad 145 K 30letý otec zabezpečil by dceři své obnos 5000, který i kdyby po složení prvního vkladu zemřel, v době splatnosti pozůstalému dítěti by vyplacen byl, aniž by kdo do pojišťovny po smrti otce platil. Kdyby zemřelo dítko dříve, lze pojistku na bratra, sestru neb matku beze všech poplatků převésti. Zdali tyto výhody přímo nevelí, aby naše rolnictvo a živnostnictvo tímto způsobem věno dítkám svým zaopatřovalo právě tak, jak činí rolnictvo a živnostnictvo v Německu?

Vedle zaopatřování věna palčivou a stále nerozřešenou zůstává u nás otázka výminku, která jest příčinou tolika slzí, bolu i katastrof. Jest již v povaze našeho lidu rolnického, že úzkostlivě se stará o to, aby nástupcům svým pokud možno neztenčený majetek zachoval, z něhož pro sebe jen to nejmenší si vymiňuje. A přece jen nový hospodář neb hospodyně i toho mála výminkářům svým nepřejí a bílé stáří ztrpčují jim všemi možnými způsoby. Ještě trudnější osud bývá připraven těm výminkářům, jichž syn neb dcera předčasně zemřou a majetek jejich, na němž lpí tolik potu a mozolů výminkářových, přejde do rukou zcela cizích. Co ústrků, úšklebků a dravé nepřízně jest jim zakoušeti. A všemu tomu snadno by se předejíti mohlo, kdyby hospodář ukládáním do pojišťoven buď důchod neb kapitál pro stáří své si zajistil. Nepatrný obnos takto ukládaný přinesl by mu nejen úroky hmotné, nýbrž i mravní a úctu i vážnost

Digitized by Google

nástupců až do smrti. Ročním vkladem 326 K po 30 let činěným dosáhl by důchodu 600 K ročně a kapitálu 10.000 K. Obnosy tyto k naprosté neodvislosti výminkářů jistě by postačily. — Přáli bychom našemu rolnictvu, aby tímto způsobem, který rolnictvem německým jest tak hojně používán, naléhavou otázku starobního zaopatření svého rozřešilo. Výsledky tímto pojištěním docílené byly by mu ve stáří oblahou nejvyšší a odstranily tak mnohé zlo, zmírnily hluboký bol a přivodily pravé požehnání.

Hlavním kořenem běd a zoufalého boje, který rolnictvo naše o bytí své vede, jest ohromné přetížení dluhy. Celá řada vynikajících národohospodářů obírala se způsoby, jimiž bylo by lze zmírniti hrozivé následky zadlužení selských statků. Ale výsledky úvah i rad až posud jsou příliš nepatrny. Ano statistika poučuje nás o tom, že rolnictvo stává se čím dále tím odvislejším nájemcem svých statků, protože výše úroků jím placených převyšuje nájem, který z usedlostí pronájmem by dostati mohlo.

Nechceme otázkou touto v této stati se zabývati a nepravíme, že dnes přinášíme prostředek, jenž by ihned žádoucí nápravu přivodil. Nikoliv! My uvádíme jen vzory, které rolnictvo v Německu a němečtí naši rolníci nám skytají. A vzorem tím jest dobrovolné umořování dluhů pojištěním, k němuž nejpokročilejší z rolnictva vedeni ušlechtilou snahou zmírniti břemena svým nástupcům se odhodlali. Víme, co sebezapření, cítíme co odříkání vyžaduje jejich záslužný čin. Jsme však přesvědčeni, že výsledky, jichž docílili a docílí, vzchopí k hojnému následování rolníky, jimž zachování drahých, rodných statků jest cílem vší práce a všeho snažení.

Jest pochopitelno, že způsob, který naznačujeme, vyžaduje nákladu. A mohlo by se namítnouti, kterak lze rolnictvu k většímu vydání se odhodlati. Poněvadž známe poměry těch, kdož k umoření dluhů touto cestou se odhodlali, odpovídáme ihned. K vykonání díla tak záslužného jest potřebí přinésti oběti. V prvé řadě zříci se všech méně potřebných věcí, zhostiti se každé marnivosti a omeziti se jen na nejnutnější a nepostrádatelné potřeby. Tím se mnoho zachová. V druhé řadě věnujme pojištění za účelem umoření dluhů buď výnos z prodeje mléka, neb příjem za drobný vepřový skot, neb příjem z drůbeže na zaplacení premií pojišťovně. A ten stačí, poněvadž hospodář ihned po ujmutí se statku, tedy v mladém věku k umoření dluhů svých touto cestou přikročí. Přeje-li si rolník 30letý, aby v šedesátém roce statek 10.000 K zatížený měl dluhu prostý, ukládati bude do pojišťovny ročně 222 K. Kdyby hospodář předčasně zemřel, další placení vkladů pojišťovně úplně přestane a ona přece v určené lhůtě obnos 10.000 K k umoření dluhu vyplatí.

Výhodnost umořování dluhů tímto způsobem nejlépe osvětluje všeobecné užívání jeho rolnictvem v Německu a částečně u nás. My ovšem v zájmu samého rolnictva bychom si přáli, aby následovatelé hojně se množili.

Tím vyčerpali jsme nejdůležitější druhy pojišťování životního a připojujeme přání, aby úvahy naše došly ohlasu a rady naše všeobecného následování. Jest životní pojišťování nejvýhodnějším spořením a pro některé stavy jedině možným. Každá ztráta jest vyloučena. Po třech letech naše české pojišťovny ochotně povolují svým pojištěncům půjčky. V případě změny poměrů může si pojišťovatel pojištěný obnos zmenšiti. Žádá-li kdo, aby o úroky z obnosů do pojišťovny ukládaných prémie mu byly zmenšovány, vyhoví se mu. Chce-li pojišťovatel, aby v případě neschopnosti k práci od placení premií byl osvobozen, může způsob pojištění toho si vyvoliti. Z toho všeho jest patrno, že životní pojišťovny dle všech potřeb, poměrů a okolností, v nichž žijeme, se zařídily, aby důležité poslání jejich přinášelo dobro a budovalo základy blahobytu pojištěncům a jich rodinám.

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

(Bráf peerem. — Nový zákon o nedělním a svátečním klidu v živnostenských podnicích. — Moravská zemědělská rada v známých sporných bodech zájmových společenstev zemědělských. — Projekt rakouské banky zámořské. — Drobnosti.)

Proslulý český národohospodářský učitel DVORNÍ RADA PROF. DR. ALBÍN BRÁF povolán byl tyto dny do panské sněmovny. Jmenování toto stalo se jistě pro vynikající vědeckou činnost spíše, než-li z důvodů politických. Proto může tím více povýšeného těšiti. Bráf má pro širší veřejnost českou obrovský význam již proto, že jako svérázný universitní učitel vychoval si celé generace pilných a myslících žáků, kteří pod jeho vůdcovstvím pracují pro hospodářské povznesení národa českého. Bráf byl však i učitelem lidu a vzácným odborným rádcem. Bráfovi děkujeme v podstatě za návrh na reformu zákona o právu domovském, za zřízení statistické kanceláře zemské, za organisaci donucovacích pracoven, za nápravu hospodářství v ústavech zemských, za vydání zákona o veřejných nemocnicích, za celou řadu opatření ve prospěch zemědělství, za spoluúčastenství při zřízení zemské banky, české akademie, pojišťovacího fondu zemského pro lidové pojištění starobní a invalidní atd. Význačnou byla i Bráfova činnost žurnalistická. Hlavní literární práce Bráfovy jsou: „Studie o pracovních poměrech dělníků v severních Čechách“, „Dvě nutné opravy“, „Almužna a mzda“, „Schultze-Delitzsch a záložny české“, „Úvěr meliorační“ a posléze vysoce zajímavé „Listy politického kacíře“. Bráf jest v plném tvoření a nemůžeme uzavříti řádky tyto, než-li přáním, aby z jeho tiché a seriosní práce

Digitized by Google

vzrostlo ještě hojně ovoce hospodářského, jehož jest nám více potřebí, než politických floskulí a okřídlených novinářských projevů.

* * *

Říšský zákonník publikuje zákon z 18. července 1905, jímž změněn a doplněn byl zákon z 16. ledna 1895 číslo 21. ř. z. o úpravě NEDĚLNÍHO A SVÁTEČNÍHO KLIDU V ŽIVNOSTENSKÝCH PODNICÍCH. Nový zákon sestává ze tří článků, z nichž prvý obsahuje zmíněné doplňky, druhý ustanovuje, že nová norma má vstoupiti v působnost tři měsíce po vyhlášení a třetí jest obvyklou pověřující klausulí. Oněm živnostem, kde pracovní proces dle povahy podniku omezen jest na určitou časovou periodu, a při nichž pro nebezpečí rychlé zkázy surovin odklad prací jest nemožným (tedy t. zv. kampaňové podniky) dovolena jest pro určitý, do této periody sahající počet nedělí práce nedělní. V živnostech obchodních dovolena jest práce nedělní nejvýše čtyřhodinná a ta ještě stanovena býti musí politickým úřadem zemským po slyšení komory obchodní a živnostenské, jakož i příslušných obcí, společenstev a výboru pomocnických hromad. Zemský úřad politický může však i tuto dobu pro určitá místa snížiti, ano vyloučiti. V době vánoční, ve dny zemských patronů atd. může maximální doba pracovní býti zvýšena na osm hodin. Stejný ohled béře se na místa poutnická, výletní, na obchody na nádražích. Pro místa s méně než 6000 obyvateli, která navštěvuje v neděli venkovské obyvatelstvo za účelem nákupu, může zemský politický úřad povoliti nedělní pracovní dobu až šestihodinnou. Nedělní práce v písárnách vyměřena jen na dvě hodiny dopolední, avšak s podmínkou, že každý zřízenec alespoň každou druhou neděli bude míti volnou. V obchodních živnostech, kde personál pracuje déle, než-li tři hodiny, má býti každému zaměstnanému střídavě každou 2. neděli dáno volno, anebo kdyby to proveditelno nebylo, mají aspoň po jedno půldne všední býti sproštěni práce. — Jak vidětí, jest zákon zase kompromisní, konceduje požadavkům zaměstnavatelstva, jemuž přísné vykonávání starého zákona z r. 1895 přivádělo obchodní újmu, i požadavkům zaměstnaných. Neznamená však nijak konečné rozřešení otázky nedělního klidu, neboť oboustranné požadavky i dále porostou; myslím, že ani politické administrativě, jíž zákonem udělen obsáhlý flouvoir, nepodaří se vyhověti oběma stranám i když bude normu zákonnou prováděti s největším zřetelem k poměrům místním i toho kterého živnostenského oboru.

* * *

Když svého času český odbor zemědělské rady král. Českého předložil veřejnosti svůj návrh zemského zákona O ZEMĚDĚLSKÝCH ZÁJMOVÝCH SPOLEČENSTVECH, podrobila kritika návrh ten zevrubnému rozboru, a byly to hlavně otázky týkající se podmínky členství a poměrů minorit národních, jež ne právě příznivě zdály se býti jím řešeny. Jinými slovy: šlo hlavně o otázky, jaký obnos daně pozemkové má býti podmínkou pro členství ve společenstvu a jak uspořádati přihazování členů do menšinových společenstev. I český odbor zemědělské rady moravské provedl podobné šetření a navrhuje na základě jich výsledku sazbu osmi korun. Sestavil pak poměr sazby ku příjmům společenstva (na jednoho člena) a tuto stupnici 8 K — 2·96 K, 4 K — 2·10 K a každý zemědělec — 0·91 K. Stupnice tato jest výmluvným dokladem, že společenstva při rozšíření censu členského materiálně se značně zhorší, že tedy i po stránce finančního základu společenstva nelze přistoupiti na to, aby každý pozemkář byl členem závazného společenstva zemědělského, jakožto stavovské zájmové organisace zemědělské. A pokud jde o druhou otázku konstatováno, že jest prý spravedlivější a výhodnější, budou-li obce přidělovány společenstvům ne dle národnosti většiny obyvatelstva, nýbrž dle národnosti většiny členů. Tím ovšem i moravský odbor přistupuje na stanovisko českého odboru rady zemědělské.

* * *

Opět jednou vynořil se na povrch denní diskusse PROJEKT RAKOUSKÉ BANKY ZÁMOŘSKÉ. Rakousko chce tu následovati příkladu Německa i Francie, jež zamýšlejí podobnými bankami financovati svůj export. Zámořská banka naše nemá však znamenati jen privilegovanou banku pro zboží ku podpoře jednostranných zájmů domácích, nýbrž má býti všeužitečnou institucí a v každém směru naše zájmy zastupovati. Pro projekt jest vlastně již vše připraveno. Tři miliony korun upsali prý činští kapitalisté, stát sám, jenž chtěl původně věnovati 12 mil. korun ve formě zálohy, zamýšlí nyní k akci podpůrné přimětí vedoucí rakouské banky. Výhodou státem poskytnutou bude též patnáctileté osvobození od daní. Pod patronancí banky bude se rozvíjeti utěšeně náš obchod na dálném východě, a to padá nyní dvojnásob na váhu, jelikož chýlí se válka rusko-japonská snad přece již ku konci a jest všeobecně známo, že mír přinášívá s sebou neobyčejný rozmach obchodu. Š.

* * *

DVĚ BANKOVNÍ BILANCE uveřejnily v těchto dnech dva naše ústavy peněžní. Ústřední banka českých spořitelen a Česká průmyslová banka. Obě tyto půlletní závěrky jsou vysoce zajímavé. Hlavně nutno se zmíniti o bilanci Ústřední banky českých spořitelen. Jest to jeden z nejmladších ústavů finančních v Čechách (založen r. 1903), jenž během kratičké doby svého trvání dodělal se netušených úspěchů. Letos, jak jsme již oznámili, byla otevřena filiálka Ústřední banky čes. spořitelen v Brně, mimo to podniklo ředitelství celou řadu vnitřních oprav, znovuzřízení a rozšíření kancelářských místností. — Ve schůzi správní rady, konané dne 13. t. m., přednesena byla účetní zpráva za I. pololetí r. 1905, jež vykazuje: Celkový obrat účetní K 576,980.011·54, celkový příjem na účtě zisku K 165.724·20, čistý zisk po drážce veškeré režie a odpisů K 83.799·—. Podotknouti dlužno, že jedná se vesměs o zisk z běžného obchodu bankovního, poněvadž obchodů komunálních pouze 657.600·— korun bylo likvidováno. Uzavřených zápůjček komunálních, jež budou v druhém pololetí ve prospěch účtu zisku vyúčtovány, jest K 5,931.800. — Z dat, která uvádí hrubá rozvaha ku dni 30. června 1905, uvádíme: Akciový kapitál a fondy 4,060.078·24 K, zápůjčky povolené 10,095.600·—, úroky ze zápůjček 103.062·35, vydané papíry 10,095.600·—. Z těchto cifer jest zjevné, s jakými úspěchy tento ústav pracuje. Hlavní zásluha o rozmach závodu náleží především vůdčím úředníkům a faktorům řídícím ústav. Velikých zásluh získali si jistě o rozmach této banky ředitelové její pp. Pátek a Jiroušek. — V poslední schůzi správní rady bylo upraveno služné úředníkům a udělena prokura v hlavním závodě v Praze p. A. Královi, p. Fr. Čubovi a E. Řepkovi, v Brně pak p. J. Pytlíkovi a panu H. Sekalovi.

Pololetní bilance České průmyslové banky vykazuje velice uspokojivé výsledky. Banka pracovala v tomto období se zvýšeným kapitálem o K 3,000.000·— a výsledek pololetní uzávěrky nejlépe nasvědčuje tomu, že uvedené zvýšení akciového kapitálu vzhledem k značnému rozšíření všech obchodních odvětví bylo právě tak odůvodněným jako nutným. Čistý zisk činí K 277.412·89 a jest oproti K 187.780·42, téhož období roku lonského o K 89.632·47 větší. K čistému zisku dlužno v zájmu správného posouzení skutečného výtěžku, jenž zvýšeným akciovým kapitálem byl docílen, připočísti poplatek per K 35.016·16, jenž odveden byv z emisse akcií K 4,000.000 ve svrchu uvedené bilanci jest odepsán. Tento skutečný zisk per K 312.429·05 odpovídá — odečteme-li převod zisku z roku minulého — 8%nímu zúročení akciového kapitálu. A žiovčástce K 75.000·—, jež splaceno při emissi akcií K 4,000.000·—, připadá nezkráceně reservním fondům, jež oproti 30. červnu vzrostly celkem o K 155.359·30. Hledíme-li k jednotlivým položkám bilančním, dokazují tyto opětný značný rozvoj obchodů banky. Oproti lonskému roku jest suma dlužníků větší o K 5,320;833·52, hypotečních zápůjček přibylo o K 1,435.000·—, portefeuille směnek a devis pohybuje se na výši roku předešlého. Oproti tomu vykazuje položka vkladů a věřitelů zvýšení o K 2,019.374·08. Suma aktiv stoupla z K 32,989.342·58 na 40,563.761·47. Mobilita banky jest i na dále velice příznivou; oproti vkladům a věřitelům v sumě K 23,728.064·81 stojí snadno po-

Digitized by Google

hotová aktiva jako stálá pokladniční hotovost, směnky a cenné papíry v sumě K 15,502.797·90, k čemuž dlužno připočísti ještě větší část dlužníků. Výtěžek z úroků zvětšil se o K 147.467·11, z provisí a jiných příjmů o K 40.663·59, ovšem že přiměřeně, k těmto výtěžkům vzrostly passivní úroky o K 41.183·25 režie a daně o K 26.875·49. Poplatky z emitovaných akcií K 35.016·16 pojaty jsou ve zvláštní položku. Během měs. října t. r. splacen bude zbytek na upsané akcie poslední emise, takže dosáhne akciový kapitál výše úplně splacených K 3,000.000·—.

* * *

VELIKÝCH ÚSPĚCHŮV VE SVĚTĚ OBCHODNÍM dodělala se v krátké době mladoboleslavská továrna motor. dvoukolek Laurin a Klement. Možno říci, že tato továrna pojistila si čestné jméno ve vývoji sportovního života na začátku dvacátého století. Neb nelze si mysliti jakýkoliv světový závod, na němž nebyla by tato firma angažována svými výrobky, a z něhož by nevyšla jako triumfálně vítězící. — Poslední mezinárodní závody motocyklové ve Francii jsou nejlichotivějším uznáním a nejskvělejší odměnou nejen továrny samotné, ale vůbec českého průmyslu. — Zajímavo je, z jakých nepatrných začátků se tato, nyní světového jména továrna vyvíjela k netušenému rozmachu. Ještě před nedávnem zaměstnávala firma Laurin a Klement pouze několik dělníků. Dnes v rozsáhlých továrních místnostech pracuje několik set lidí. Jest to jistě významná událost v českém průmyslu a podnikání.

C. K. PRIV. ASSICURAZIONI GENERALI V TERSTU. PRŮBĚH OBCHODŮ V ODBORU POJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH V ČERVENCI 1905.:

Podáno bylo 1487 návrhů na	K	9,820.128·90
vystaveno bylo 1362 pojistek na	K	9,490.871·03
Od 1. ledna do 31. července 1905 podáno bylo 10754 návrhů na	K	79,589.723·70
vystaveno bylo 9117 pojistek na	K	68,214.589·47
Ohlášené škody od 1. ledna 1905 . . .	K	4,761.352·29
Dne 31. prosince 1904 bylo v platnosti:		
105315 pojistek na pojištěný kapitál . .	K	710,811.866·28
a roční doživotní důchody	K	1,172.628·41
Reservní fondy životního oddělení . . .	K	191,275.449·48
Zaručovací fondy společnosti	K	247,497.914·42
V roce 1904 vyplaceno odškodnění v odboru životním	K	11,197.635·95
Od založení ústavu (r. 1831) vesměs zaplacené škody	K	797,690.516·38

Pojistky c. k. priv. Assicurazioni Generali zaručují: nepomíjitelnost po 3letém trvání, zmenšení pojištěného kapitálu místo při zastavení placení prémií, převzetí válečného risika, pojištění nepozbývá platnosti ve případě samovraždy nebo souboje; mimo to stávají kombinace, dle nichž za mírnou prémii: zaručuje se 3procentní zúrokování prémií aneb, aby se předešlo přílišnému kolísání výše dividend, minimální dividenda ročně o 3 proc. stoupající. Zprávy, jakož i číselní rozpočty udílí na požádání vrchní jednatelství v Praze, jakož i ve větších městech v Čechách stávající inspektoráty a okresní jednatelství.

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

J. V. Přemysl:

VÍTKOVICE.

Vítkovice jsou nejbolavější ranou sociálních poměrů ostravsko-karvínského revíru; rána tato tím více se jitří, čím mohutněji vzrůstá tento příští dělnický okres Mor. Ostravy. Tu se sdružily kapitál s prací v bezprostředním styku, a protože kapitál sám si stvořil Vítkovice, dbal i o to, aby si své panství pojistil.

Ve Vítkovicích pracuje asi 15.000 dělníků. Jsou to ponejvíce lidé, dříve zemědělstvím se zabývající. Zdraví a silní nastupují do oceláren a železáren, aby za krátkou dobu vyčerpáni rozmnožili řady tuberkulosního a invalidního proletariátu. Za průměrný denní výdělek asi K 3·— prodává tu člověk život. Statistika nemocenská a úrazová za rok 1904 vykazuje 164.021 nemocenských dnů, ačkoli přijetí dělníka do práce závisí na lékařském dobrozdání. Ovšem velká část nemocenských dnů připadá na úrazy. Na př. v r. 1903 připadlo na pohmožděniny a roztrženiny 29.832 nemoc. dnů, na poranění vůbec 1424 nemoc. dnů a na spáleniny 8954 nemoc. dnů.

V jakém hrozném nepoměru je k tomuto nebezpečí práce průměrný denní výdělek. A ještě i z tohoto výdělku srážejí se tresty. Tak v r. 1903 obnášely dělníkům nadiktované tresty K 8.268·05, r. 1904 však již K 11.870·66, ba byl rok, kdy dosáhly výše K 19.172·52. Z této mzdy srážejí se také šestiprocentní příspěvky do tak zv. zaopatřovacího ústavu, zřízeného na místě dřívější bratrské pokladny.

Pojištění nemocenské a zaopatření starobní i invalidní, což vše zaopatřovacím ústavem mělo být provedeno tak, aby to odpovídalo sociálním poměrům i risiku práce, jest illusorní, ačkoliv je při sjezdu zástupců nemocenských pokladen rakouských ve Vídni r. 1898 vítkovický závodní delegát prohlásil ideálním; neboť 1. dělnictvo musí si z mizerné mzdy samo zaopatřovací ústav udržovati, 2. na organisaci ústavu nemá vlivu, 3. správa závodní usiluje pouze o vzrůst záložního fondu na úkor pravého účelu ústavu.

Už z těchto dat zřejmo, že poměry ve vítkovických závodech nejsou takové, aby dělnictvo mohlo, ba smělo s nimi být spokojeno. A přece z vítkovického „pekla" neozval se ani tehdy souhlasný výkřik nespokojenosti, kdy v blízkém sousedství horníci směle opět a opět se pozvedli k boji o vyrovnání nesrovnalostí mezi kapitálem a

Digitized by Google

prací. Teprve roku 1890 všeobecná stávka na uhelných dolech Ostravsko-Karvínského revíru strhla i vítkovické dělnictvo. Již tehdy přiznala i Obchodní komora olomoucká, že nejhlavnější příčinou této krvavé stávky byla nízkou mzdou zaviněná bída. A poměry se nezlepšily, ba spíše zhoršily. Stávkou nevynutilo si dělnictvo nic. Kdežto horníkům povoleny určité ústupky (zkrácení pracovní doby z 12 hodin na 10 hodin v dole; úplný 24 hodin trvající nedělní klid; přesné dodržování služebního řádu; revise panských směn a úkolů, což znamenalo zvýšení mzdy o 5 až 8 procent), vítkovické těžařstvo zbavilo se nespokojených živlů propuštěním z práce a jinak ponechalo vše při starém. Přece však další hornické stávky v 1894, 1896 a 1900 nevyvolaly ve Vítkovicích ani nejslabší ozvěny. V r. 1903 i letos stávkovala sice jednotlivá oddělení, ale v těch stávkách nebylo onoho mužného vzdoru, který si vynucuje respekt. Zkrácení doby pracovní vymohla si jen některá oddělení, kdežto jinak je platnou 12hodinná pracovní doba, a to i bez určitých přestávek (na př. ve válcovnách nemají dělníci celých 12 hodin více oddechu, než v těch okamžicích, kdy z pecí vybírá se další kus železa).

Nelze ovšem říci, že by dělnictvo nebylo si vědomo svého bídného sociálního postavení, to je však jisto, že v nespokojenosti jeho není oněch ušlechtilých složek, jež nutí k úsilí o příznivější podmínky života. Ta resignace, s jakou se vítkovický dělník nechává unášeti proudem současných poměrů, je zoufalstvím nad sebou samým. Obvyklá průpověď vítkovického dělníka „A čert mne vem!" je spolehlivou karakteristikou jeho mravních disposic.

Ale je to vše pochopitelno. Člověka přišlého ze zemědělských krajů, nevyzbrojeného zkušenostmi, sevře tu rázem velkokapitál nejmoderněji sorganisovaný a lákadlem úkolové práce soustředí všechnu jeho energii k jedinému cíli: jak co nejvíce vytěžit z tělesných sil. Následky dostaví se ovšem brzy, jak zřejmo z nemocenských a úrazových výkazů. Tehdy asi začíná vítkovický dělník užívati fráse: A čert mne vem — —

A tehdy dostavuje se nejzhoubnější tělesná i mravní nemoc: alkoholism. Pilo-li se dříve jen pro osvěžení tělesných sil, pije se dále už i z touhy po otravě mravních vznětů. Alkoholism ničí ve Vítkovicích poslední kořeny zdravého života nejen sociálního, ale i rodinného. Pije muž, pije žena, alkoholem zabíjí i děti v nejútlejším věku. Vítkovický alkoholism jeví se v nejstrašnějších barvách. Nejoblíbenějším nápojem je tak zv. kvitula. Kvitula obsahuje polovici 96° líhu a polovici vody; silnější pijáci berou i ⅔ líhu a jednu třetinu vody. Jak mnoho se pije na Ostravsku, možno si vypočítati z těchto číslic: roku 1901 bylo zdaněno 4300 hl 96° alkoholu, konsumní daní bylo paušalováno 45.000 hl piva. Nejvíce podporují alkoholism obchody s lihovinami v uzavřených lahvích. V každém takovém obchodě je zadní místnost, kde se pije nerušeně. Orgie začínají časně z rána. Dělníci jdoucí na denní šichtu od 5. hodiny nedočkavě přešlapují před zavřenými ještě obchody, aby mohli před nastoupením šichty „otrávit červa". Ženy začínají „sladkou", ale obliby si brzo i kvitulu. Děti, posílány jsouce rodiči pro kořalku, upíjí na cestě.

Za alkoholismem se plíží jiná příšera, pohlavní zdivočilost, která rozbíjí rodinné krby, sesurovuje muže i ženy — i děti. Nápadno, že mezi nemocemi jen zřídka se vyskytují venerické nemoce; na př. v roce 1903 bylo jen 60 případů s 1032 nemocenskými dny. O zatajování nemůže býti řeči, neboť dělnictvo je co chvíli podrobeno lékařské prohlídce. Avšak nesmyslným byl by předpoklad, že je možným uspořádaný pohlavní styk v prostředí alkoholismu. Jedinou příčinou tohoto zjevu je — volná láska, smí-li být tak nazvána neoficielní forma prostituce. Následky vybíjí se jiným způsobem; nejvíce postihují děti, tedy podrost k příští společnosti.

Toť Vítkovice! dělnické město, a přece tak málo dělnické. Odborová organisace je tam prachatrná. Jejího přispění vyhledává teprve ten, na koho dolehl osud vítkovického dělníka celou svojí tíhou. Do té doby dává většina přednost všemu jinému, jen ne vzdělávání se, uvědomování. Jediný pohled do kasáren svobodných i ženatých dělníků vysvětlí všechnu tu mravní a sociální bídu, v níž se topí Vítkovice: karban a alkohol jsou jedinými duchovními živitely mladých i starých.

Na Vítkovice přikvapí jednou těžká chvíle. Až se ten nahromaděný hnis provalí — — —

□ □ □ □ □

Digitized by Google

BELLETRIE.

J. S. Machar:

Z BÁSNÍ.

NA BÍLÉ HOŘE V NOCI K 9. LISTOPADU 1620.

Noc byla tichá. Nebe zatažené,
jen místy bílé hvězdy hořely.
Na zemi lehkým mrazem poprášené
v své zmrzlé krvi zbití leželi.

Vzdech . . . sopot . . . časem přitlumené steny . . .
A zase ticho . . . V daleku vyl pes . . .
Nějaké vsi jsou vzadu zapáleny,
plam zmítá se a dým jde do nebes . . .

V táboře vítězů též ohně planou,
zář jejich tančí stanům po plátně,
kdož nějakou byl v boji stižen ranou,
zde vyhřívá se. Druzi udatně

z korbelů pijí, v kostky hrají, pějí
chraplavě domoviny svojí zpěv . . .
Jak černé stíny stráže přecházejí.
Ve vzduchu vlá a šumí korouhev.

A officéři říšské soldatesky
ve stanech připíjejí císaři:
začátek dneska vydařil se hezky,
ať se i konec jemu vydaří.

A officéři bavorského voje
ve stanech klečí. Klečí vévoda:
Buď sláva Bohu! Chrání děti svoje
a kacířům své ruky nepodá . . .

Noc mijí . . . Po kolena vykasaná
po stuhlé krvi v smělé odvaze
Smrt ubírá se s prvním svitem rána
pro nejbližší svůj tribut ku Praze . . .

V SVŮJ HODOVNÍ SÁL EGYPŤANI . . .

V svůj hodovní sál Egypťani
člověčí kostru stavěli,
by k vážným věcem zříce na ni
svůj zřetel hosté upřeli.

— Ó kostlivců vy myriady,
jež šly jste světem přede mnou,
jste kolem mne a zříte tady
v mé žití tváři tajemnou.

V ty žluté líce vaše patře,
já slyším slova tesknoty:
— Čím jsi, tím byli jsme kdys, bratře,
čím jsme, tím budeš také ty . . .

Žij rychle, potom nic už není,
žij šumně, ryčně, vesele!
než přijde ono okamžení,
jímž začíná říš popele! —

A jindy v tu líc vaši patře
já slyším smutek hluboký:
— Tvé žití marným je, ó bratře,
jsme všichni Smrti otroky.

Z těl i děl vašich mízu žití
vypijí vždy — toť její řád;
tvá práce marnou jak tvé žití,
neb Jí se nedá vzdorovat! —

Ó myriady koster žlutých,
jde k sklonu žití mého čas —
i sílu já bral z hledů dutých
i jed lil v dny mé ten váš hlas!

A já se bil, jak srdce v zvonu
po jedné dráze, díky vám:
od marna všeho, hrůzy skonu,
k radostem žití, k výšinám!

Quido Maria Vyskočil:

JUĎA.

(Z malé, smutné knihy: „Děti s pomněnkami".)

Kdykoli a kdekoli v křivolaké, úzké ulici, v níž Juďovy rodiče bydleli, malý hošík se objevil, potkával se s nejrafinovanějšími úskoky — lstmi drobných svých sousedů: kamarádů.

Byla-li zima a sníh, navrstven ve vysoké hradby, vše kolem srovnával a uhlazoval, sněhové koule nemilosrdně buchaly kol jako hlavy a zasahovaly dlouhý krk, roztávaly se a klouzaly v drobných,

Digitized by Google

studených kapkách po jeho těle. Bylo-li jaro a veliké kaluže špinavé vody leskly se uprostřed ulice, mohl být malý Juďa každou vteřinu připraven, že zlomyslně hozený kámen celého jej poblátí; a přestávku v těchto roztomilých zábavách vyplňoval dešť nadávek, v nichž Juďovi bratři byli pravými mistry.

Ti také to byli, kteří v devadesáti případech vyvolávali nepřátelství mezi svým ubohým bratrem a družinou spřátelených hochů.

— Opice! Opice! — bylo ještě nejslabším a nejněžnějším názvem Juďovým. Ubohý hoch!

Jakmile vyšel z malého, nízkého domku, aby vyhověl matčině přání a to neb ono donesl, jeho velký čekankový zrak nejprve úzkostlivě proletěl ulicí, zda je v okolí bezpečno a jisto.

Pak teprve přikrčil se k domovním zdem a klusal tak rychle, že jeho malé, tenké nohy podobaly se zahradním plaňkám, zmítaným divokým větrem.

Tu také jeho velká, rusá hlava kývala se s jedné strany na druhou a jeho kadeře poletovaly rozmarně vzduchem.

A když se vracel bez pohromy, jeho čekankovité oči hořely tichou, vzácnou, blankytnou radostí.

Jenom doma byl úplně bezpečen.

Tam v tmavém koutku, za velikými kachlovými kamny, byl jeho útulek.

Tu zahrabán mezi matčiny sukně často celé dlouhé hodiny přemýšlel o tom, co stále bolestně rozrušovalo jeho dětskou mysl.

Proč otec je zcela jiným, mírnějším a laskavějším k jeho bratřím Rudolfovi a Jírovi, shovívavějším k jejich přestupkům a proč k němu, malému Juďovi, jenž nikdy nikomu zúmyslně neubližoval a nic nepoškodil, zůstával stále tvrdým, přemrštěně přísným za každé často zcela nepatrné nedopatření?

Proč jeho matka, pravý opak otcův, často tajně plakávala, když on býval trestán, aneb jindy opět, když byli sami doma, často, ba přečasto, brávala ho na klín a prudce tisíckrát líbala jej s takovou horoucností, (toho si Juďa dobře povšimnul) s jakou nikdy ani Rudu ani Jirku nepolíbila.

A na mnoho jiného vzpomínal a přemýšlel Juďa ve svém temném koutku za starými kachlovými kamny. Tak dlouho vzpomínal, až konejšivý sen zavřel čekankové květy jeho očí a přenesl malého hošíka v šťastné, krásné kraje pohádek. Můj Bože, jak krásné! — — — — — — — — — — —

Ale stala se jedenkráte příhoda, která mnoho vysvětlila.

Bylo to v čarovný, krásný den. Všude proudila radostná nálada rozkvetlého jara. Hřejivě sladké slunce stříkalo vlny potoka prudce lesklým střídbrem. Všechny stromy kvetly a všichni ptáci zpívali. Takový to byl krásný den...

Otec Juďův odešel do horní práce již časně ráno, aby se navrátil až pozdě večer; byl zaměstnán v mechanických dílnách důlních závodů. Ruda a Jíra odešli hned po obědě k blízkému rybníku, aby tam pouštěli papírové své kocábky.

Juďa sám hrál si s ošoupaným dřevěným koníkem, jemuž scházely všechny přednosti zvířecího jeho rodu, k němuž dle bývalé své podoby měl náležet, když náhle kdosi krátce zaklepal.

Matka Juďova se prudce zachvěla, než odpověděla souhlasným vyzváním.

Vešel vysoký, statný muž, kterého Juďa nikdy u nich neviděl.

— Bůh tě tisíckrát pozdrav, Terezo! zvolal srdečně s jakýmsi radostným přízvukem ve hlubokém, měkce lahodném hlase.

Juďova matka odvedla ho ihned do parádního pokoje, kde spolu dlouho, tiše hovořili. Pak teprve vrátila se k Juďovi, který ji netrpělivě vyčkával. Jakoby tušil, že se v tomto okamžiku luští tajemství celého jeho života.

Konečně tedy matka vešla. Byla celá uzardělá a její dobré, hnědé oči zářily nevýslovně krásně. Rychle pokud bylo možno urovnala na malém hochovi jednoduchý šat a uvedla jej do pokoje.

— To je tedy on — řekl podivný návštěvník a učinil několik kroků vstříc přicházejícím.

— Ano — odpověděla matka a celá zarůžověla ve tváři.

Té chvíle jakoby malého hocha opustil veškeren dětský strach před neznámým návštěvníkem. Nevzpíral se, když týž vyzdvihl ho a usadil na svá kolena. A když pak zadíval se v jeho oči svým milým, stále usměvavým zrakem, podivný, nikdy před tím nepoznaný pocit blažené rozkoše, kterou vyvolává blízkost bytosti nás milující, zachvátil Juďu.

Onoho dne (pokud se malý hoch pamatoval), někdo jiný kromě matky poprvé k němu laskavě promluvil, poprvé konečně ho políbil; a byla to chvíle, za níž Juďa nezapomněl nikdy být vděčný po celý svůj život.

Teprve k večeru se host poroučel. Slunce zvolna klesalo v objetí moře a lehká, bílá pára stoupala z luk. Lesy modraly a první hvězdy rozpukaly oblohu.

Juďa s matkou šli hosta doprovodit až za město. Tam teprve rozloučili se všichni tři co nejsrdečněji.

A tu měl malý hoch zvláštní pocit: zdálo se mu, jakoby s odcházejícím cizincem, který zvolna mizel v páře luk, i jeho malá duše odcházela.

Digitized by Google

Hleděl za mijícím, jakoby si přál zapamatovati si stezku, po níž odcházel.

Když pohleděl na matku — plakala.

Rychle se k ní rozběhl, aby jí řekl, že se bude snažit, aby byl právě tak dobrým a dokonalým, jako onen host, který je dnes oba tak mile překvapil.

Neřekl však nic, neboť slzy zalkly mu všechna slova.

Ale jeho malé srdce bilo novou odvahou.

A tak plakali zde oba: matka i syn, co nejúžeji spojeni vroucností okamžiku a jejich slzy stékaly se v jediný pramen. Zářící jako stříbro, třpytící se jako dobré, bílé hvězdy důvěřivého osudu...

Camille Flammarion:

ARENY PAŘÍŽE.

Přel. K. Pelant.

Bylo to za času césara Tetrika. Římští vojíni oděni svými svítícími pancéři, sestupovali pod paprsky žhavého slunce svahy tehdy ještě zalesněné vrchu Lucoticia, směrem k arénám, které byly naplněny jako mraveniště obyvatelstvem gallským.

V ložích, jež trůnily nad podiem, sedělo několik senátorů ve stínu purpurové plachty a bavili se o posledních novinkách z Říma, mezi tím co v aréně gladiatoři přicházeli pozdravit sošku Venuše, umístěnou ve středu cirku, nežli započnou hry. Hora Bièvra, v které pobíhali bobři, snad ochočení, smáčela svou patu v Seině a řeka sama valila se klidně k ostrovu Lutecii; oltář Jupitera, postavený za času Tiberia lodníky pařížskými na místě starého chrámu druidského, na místě, jež od dob křesťanství jest slavným dómem Notre-Damským, se bíle odrážel od zeleni sousedních křovin a v dáli, daleko od severních villech, na křídovitém pahorku, rozeznati bylo lze malé chrámky Marsa a Merkura. Krásné letní slunce osvětlovalo galské město, podivně změněné Římem. Julius Cesar byl již vzdálen mysli těchto lidí, neboť třistadvacetšest let uplynulo, kdy Diktator svolal v Lutecii shromáždění Gallů hotových k pochodu proti Sensu, tehdy hlavnímu městu oblasti; počínalo se již mluviti o Ježíši, zvaném Kristos, jehož kult sotva přesáhl Lyon; ale co nejvíce zaměstnávalo mínění publika, to byly neustálé a odvážné výhrůžky Franků, kteří právě odešli ze svých sídel na pravém břehu Rýna a kteří nabyli odvahy po smrti jejich pokořitele Posthuma; začínali právě své výpady v celé východní Gallii. Pravilo se, že Tetricus, guvernér Gallie, nežli se stal císařem, pozval Aurelia do Říma, aby zahnal konečně za Rýn německé barbary a očekávala se jakás nová strašná válka.

* * *

A tak diváci pohlíželi jen roztržitě na bitvy gladiatorů, když na vrcholku svahu byl spatřen muž vysoké postavy, oděný na způsob starých druidů, který ne latinsky, ale řečí Keltů obrátil se na nejbližší své sousedy a pak ve všeobecném údivu na celý cirk: „Obyvatelé Lutecie! jste prolnuti nejvřelejším vlastenectvím, ale Lutecie není věčná a ještě před dvěma stoletími změní jméno. Gallové, moji bratři, vy bojujete udatně, abyste zachovali svou nadvládu, ale Gallie nebude trvali déle než Lutecie a vaše národnost padne, jako naše náboženství padlo! Římané, kteří vládnete světem, nosíte vysoko vaše prapory a dáváte kouřit kadidlu na Vašich oltářích: ale v několika stoletích nebudete ani vy ani Vaši bozi! A vy, osamělé luhy, tiché říčky zastíněné vrbami, zelené lučiny, pole a lesy, vy všechny zmizíte pod ohromným městem, jehož sláva dá zblednout slávě Říma a Athén, a jehož mocné žezlo bude vládnout nad celou Gallií, šířic se až k Lyonu, Nîmes a Marseillu! Vše, co vidíte, není než zdání. Vše, co myslíte, jest falešno. Pravdivé, toť neznámo.“

Ohromný a rozlícený řev přehlušil poslední slova a vojáci římští se již vrhali na proroka, když tu jakás žena, vyběhnuvší z míst lidových je zastavila pohybem. Byla to čarodějka, náměsíčná oné doby, takže velitel vojáků se zarazil a ustoupil se svými soudruhy.

„Má pravdu,“ pravila, blížíc se druidovi. Vzývání duchů našich otců jest cennější než Vaše knihy Sibylliny. Lutecia zmizí a smaže své jméno před městem Pařížanů. Gallie zmizí, aby ustoupila Francii; vaše chrámy zmizí, aby ustoupily chrámům křesťanů. Přijde den, kdy naši potomci kráčejíce zde naleznou tyto arény a toto ubohé divadlo pohřbeny pod prachem věků a budou se tázati, jest-li jsme žili.“

Co tak mluvila, prorok zmizel. Zaujala jeho místo na svahu, který opustil a vojáci prošli vomitorium (velký východ římských divadel), aby zaujali místa svá. Hluk se utišil: znamenitý lev, právě zaslaný z afrických kolonií vstupoval zrovna do arény, a aby ukončil představení, zamířil na odsouzence k smrti, stojícího prostřed arény.

* * *

Šestnáct století uplynulo. Konstantin Chlorus vystavěl lázeňský palác; Julian, Chlodvig, Karel Ve-

Digitized by Google

liký, sv. Ludvík, Filip August postupně měnili a šířili Lutecii, jež se stala hlavním městem. Ludvík XI., František I., Jindřich IV. vtiskli různé tvářnosti Francii, království a císařství následovala, dystanie rozkvétaly a upadaly, revoluce ničily. Ludvík XIV. připravil Ludvíka XVI., Robespierre ohlásil Napoleona, Waterloo zastínil Slavkov a ještě za našich dnů během století dvě dynastie královské, dvě dynastie císařské a tři republiky zanechaly své stopy na půdě Paříže.

Antické arény zmizely pod následnictvím lidských generací; vinice opatství sv. Viktora, kláštery, které následovaly za opatstvím, různí obyvatelé přebírali jejich místo sledujíce změny všech věcí. Historikové a starožitníci ztratili památku jejich existence a ještě nedávno jméno „písečná obora", ponechané této půdě jako zašlý zbytek dávných časů, bylo téměř popíráno.

Jak jsem snil zamyšlen, usazen na trávě, jež pokrývá staré stupně amfiteatru, přemítaje o věcích minulých, všiml jsem si hnízda vrabců, v němž čtyři mláďata pískala s nesmírně otevřenými zobáky. Otec i matka přinášeli jim potravu. Tu zdálo se mi, že dynastie vrabců, kteří již dva tisíce let a snad i více nepřestali vládnout, zpívat, snášeti vejce a rozmnožovati se ve všech koutech Paříže, měla by větší právo než kterýkoliv člověk, aby se považovala jako právoplatný majitel této půdy, na které se vystřídalo tolik různých nájemců. A myslil jsem, kdyby dva slavíci z parku Chantilly mohli hovořiti mezi sebou v jejich rozkošné řeči o nárocích na toto panství, nikdy by neuznali, že majetek tento nepatří jim, ale jakémusi pánovi, jenž se jmenuje dnes X, zítra Y a pozítří Z. Jako na důkaz usmívalo se pod mými nohami pět koster svým podivným šklebením sanic.

* * *

Pět celých koster, obdivuhodně zachovalých od hlavy až k patám, právě vykopaných z půdy arény, pět koster Gallů v nejlepším věku.

Patnáct set let a snad ještě více spějí pod hlukem velkého města v noci země, která na nich spočívala. Nad nimi míjely generace, události, nesouvislosti historie.

Nad nimi kláštery zpívaly své litanie, kvetly zahrady, děti hrály své bezstarostné hry, stromy rostly a ptáci zpívali; nad nimi byly stavěny domy a generace žily; nad nimi uprostřed vinic Abelard podával studentům Paříže své výmluvné přednášky, nad nimi posadil se Dante, bloudící mezi živými i mrtvými; nad nimi Descartes a Pascal snili o nevyzpytatelném problému lidských osudů; nad nimi měšťané vítali příchod Jindřicha IV; nad nimi v 93 tancovali Carmagnolu, nad nimi míjeli věk od věků všechny doby naší historie. Nyní jsou na povrchu, nataženi, jakoby spali. Ale přece mluví lépe než všichni živí o prchavosti věcí, o rychlosti s jakou mizí národové, unášeni životem jako víry prachu na silnici.

Jeden z nich má ústa otevřená a to tak bezmezně, že jsem mohl ponořit mu nohu mezi jeho sanice, jejíž rozšíření obnáší fantastickou délku 46 milimetrů.

Jiný má hlavu obrácenou na pravo a pravé rameno vztyčené; ruku pod lebkou, loket ve výši, jakoby se chtěl ochrániti proti zemi, pod kterou byl snad udušen.

Jest nemožno zkoumati je aniž bychom cítili, že jsme v přítomnosti nějakého strašlivého dramatu.

Co činí jejich situaci záhadnou, to jest jejich pohřbení: jsou pochováni vždy dva a dva, snad mrtvý s živým, neboť v obou těchto párech kostra pravá zdá se být klidna, kdežto levá ukazuje s ústy strašlivě rozevřenými pohyb ramena jakoby bránil svou odvrácenou hlavu. Pátá kostra jest pohřbena sama. Našlo se ještě patnáct jiných a nic nedokazuje, že by vykopávky byly u konce. Žádná stopa rakví; několik koster spojených v páru a několik ztrnulých v nejvyšší křeči.

Co byli tito lidé, tito bratři naší rassy, tito předkové tak dávno zesnulí? Tyto úvahy se nabízejí k přemítání historikovi. V tichu klášterů, v době feudalismu, bylo mnoho „in pace" (zesnul v míru) napsáno na hrobech za živa pochovaných. V Paříži za všech věků stalo se mnoho zločinů. V době, kdy hry cirku mnohého přivedly tváří v tvář lvu neb tygru, mnohý gladiator, vězeň, odsouzenec, křesťan nechal své tělo nedaleko místa popravy. Zda není historie Francie jako historie všech národů dějinami barbarství? Pamatujme se, že Alarich, visigotský král křesťanský, třeba ariánský, když zabil Syagria, pohanského krále v Saissonu, dal zavražditi Sigeberta, krále Franků Ripnarských vlastním synem Cloderikem, a na to Cloderika samotného, pak Chararika, krále Franků Thermánských, jakož jeho syna, pak Rignomera krále Manského a když mu zbývali ještě dva obtížní příbuzní, Ragnacaise, král Cambraiský a jeho bratr Ricard, přepadl je zákeřně a rozštípil jim hlavy sekerou, vytýkaje jim, že se nechali chytit. A pak, týrán svědomím, volal takto: „Běda mi, který jsem zůstal jako cestující mezi cizinci a který nemá více příbuzných, kteří by mu mohli při válce podati svou pomocnou ruku!" Hodný muž! Vzpomeňme si též krále velmi křesťanského Childeberta a Clotarda, kteří nevěděli nic

Digitized by Google

jiného, jak by zajistili nedílnosť království, než že vyžádali si od své báby Clotildy své újce, pouhá děcka a ubili je vlastníma rukama; vzpomeňme si Frédegondy a Brunefanta a všech dram této periody a nebudeme překvapeni, při myšlénce, že půda Paříže jest široká hrobka pro ubohé obětě.

* * *

Přece tyto kostry z arén zdají se býti svědectvím jiného řádu, a bezpochyby nejsou to ani oběti královské ani mučedníci křesťanští. Tři fakta budtež zaznamenána: jsou pohřbeni dva a dva a současně jsou položeni hlavou k východu; mají velké kameny na svých nohou. Stejný případ vyskytl se již ve hřbitovech galských, prohrabaných archeology, hlavně v departementu Marny a Altstadtu. Ale proč a jak tento živý pohřbený po straně mrtvého? Kdyby to byla žena, mohli bychom si připomenouti barbarské zvyky podobné indickým, ale zdá se, že v našich končinách, kde intelligence žen nebyla nikdy nižší než jejich „pánů", takové mravy by neměly naděje na úspěch . . . spíše naopak. A pak ještě jedno, společník hrobky není žena. (Dokončení.)

LITERATURA A UMĚNÍ.

Dr. Jan Branberger.

POPULARISOVÁNÍ HUDBY V NĚMECKU.

Němci náležejí bez odporu mezi nejmuzikálnější národy. Jsouť jednak nadáni velkým smyslem pro hudbu a jednak jsou důkladněji s hudbou obeznámeni. Prvá vlastnost je vrozena a druhá je věcí umělecké výchovy obecenstva.

Hudební temperament Němce jeví se býti poněkud jiným než náš. Je-li výkonným hudebníkem, stává se rád přesným, akademicky vypulérovaně hrajícím umělcem.

V tom dosahuje velké dokonalosti. Zvláště německé orkestry slynou svou přísnou odměřeností i ve zvuku i v provádění děl uměleckých. My vkládáme do umění více citu, máme raději ohnivé a vášnivé interprety. Pohlížíme na hudbu podobně jako národové románští. U nás není umění tak spjato rozumem, vnímáme je citověji. Proto nesmíme se divit, že leckdy Němcům se něco z našeho domácího umění méně líbí než jak my je ceníme.

Stačí uvésti tu jen za příklad úsudek jistého německého kroužku hudebníků, kteří Smetanu dobře znali a jeho hudbu pokládali za zcela podobnou Bizetově „Carmen". Naše báchorky o Wagnerianismu Smetanově vzbuzují u Němců útrpný úsměv. Ne snad z podceňování, ale že jsou příliš dobře vědomi obrovského slohového rozdílu mezi Wagnerem a Smetanou. Forma uzavřených čísel a deklamatorního zpěvu je jen zevnější šablona.

Němci věnují hudbě mnoho pozornosti a úsilovného pěstování i v domácnostech. „Hausmusik" má svou historickou tradici u nich již ze začátku 17. století. Tato právě „hudba pro domácnost" umožnila jen obrovský vývoj německé písně umělé.

V severním protestantském Německu mnoho též chrám podporuje oblibu hudby, jež je vůbec vedle kázání nejhlavnější součástkou bohoslužby. Nezvykle se nás dotýká zařízení chrámu jako koncertní instituce pro popularisování církevní hudby. Nejlépe možno pozorovati tuto hudební výchovu v Lipsku — Římu to protestantské hudby. Chrám tomášský, kde působil Jan Šebestián Bach je podnes střediskem tohoto lidového církevního umění. Zvláště o velkonočních svátcích stává se tento chrám koncertním sálem, do něhož prodávají se drahé vstupenky (po 5, 4 a 2 markách). A dle jeho příkladu řídí se veškeré ostatní chrámy. Vůbec lipské sbory mají i svou tradici v přednesu (nechají závěrečný akord dlouho do pianissima vyzníti) a v úzkostlivém vydeklamování zpívaného textu. Hlavně důraz na to se klade, aby sykavky (na př. s) byly současně a všemi najednou vysloveny. A obecenstvo velmi zbožně poslouchá takový chrámový koncert, zaplatí si rádo vstup a každý si koupí u vchodu text zpěvů, aby mohl sledovat. Zdá se, jako by koncert v chrámu byl jim bohoslužbou. A lid účastní se též sám na produkci v některých chrámech tím, že začíná a končí ji chorálem, jejž zcela pěkně zpívá celá obec. Toť věru velkolepá výchova umělecká. Mimo to také velká váha se klade na solovou hru varhanní.

Zde teprve pochopíme, proč Bach psal svá umělá preludia a fugy.

A při velkolepých produkcích, jako bývá na př. na Velký pátek u sv. Tomáše provedení Bachových Matoušových pašijí za řízení Nikischova, je nejen ohromný nával (k vůli bezpečnosti jsou v chrámu hasiči a policie), ale všude možno spatřiti i množství

Digitized by Google

klavírních výtahů a partitur. Takový chrámový koncert má též tu výhodu, že dojem není rušen tleskotem.

V kostele je všechno pohodlí, je tam zatopeno, sedadla jsou číslována.

Pašije i chrámová kantáta (na příklad Bachova) vznikly z bohoslužby a z lidového zpěvu. V nich vyskytají se přečasto chorály. U německých protestantů je hudba chrámová lidu nejbližší, vyrostlať z něho. Vždyť najdeme u Bacha mnoho míst čistě lidových. Je to umění ryze národní stejně působivé dnes zrovna jako před stoletím.

Pěvecké spolky světské jsou v Německu též velmi rozšířené. I ony bývají znamenitým propagátorem hudby v massách nejširších. U mnohých dosahuje počet členstva mnohdy velkých čísel. Zpívá se skoro povždy velmi dobře, ze znamenité dokonalé deklamace textu vyplývá přesný, jasný rhythmus. Ale i ty nejlepší sbory, jaké jsem slyšel v Berlíně, nemají jadrnost a sytost zvuku, myslím, že zabíjí ji tu přílišná snaha deklamační. Velmi rádi pěstují se tam zahradní pěvecké produkce s populárními, dobrými pořady. To by si měla též naše pěvecká sdružení osvojit.

Pro velké representativní hudební podniky mají Němci zvlášť smysl. Každý rok je několik velkolepých hudebních festivalů v různých částech německých oblastí. Na nich bývá shrnuto vše nejlepší. V nejosvědčenějších výkonech předvádí se hudba starší i novější. Obecenstvo si tu brousí vkus a může seznati za vhodné příležitosti největší díla literatury.

Ve velkých městech jako je na př. Berlín, bývají též časté orkestrální populární koncerty. V Berlíně filharmonický orkestr hraje třikráte do týdne v sále filharmonie vždy před naplněným domem. V parteru jsou stoly a obecenstvo může si pokrmy posloužiti. Chování Němců je tu však vzorné a teprve tam můžeme pozorovati, že koncerty při stolech nejsou snižováním hudby vyšší ceny umělecké. Není vidět tam, že by někdo pochutnával si na pečeni při Beethovenovi, sklepníci nechodí při hře mezi stoly, nikdo necinká sklenicemi a příbory. Lid tu má zjevnou úctu před uměním a orkestr si zase váží posluchačstva; hraje se tak bezvadně jako při velkých koncertech a programy jsou velmi vybrané. Slyšíme tu Beethovenovy symfonie, ba i solisty umělce jako je houslista Witek.

Vedle těchto podniků, jimiž vycházejí umělecké kruhy vstříc obecenstvu, najdeme též v Berlíně pozoruhodný podnik, jenž vznikl v lidu k ukojení jeho touhy po umění. Je to spolek „Neue Freie Volksbühne", jenž má za účel předváděti svým členům umělecká díla všech oborů, hlavně pořádáním divadelních představení a koncertů. Spolek zakoupí celé divadlo nebo koncertní síň pro určitý den (skoro vždy v neděli odpoledne), místa v divadle určují se losem, kdo přijde pozdě, musí stát. Členství získá se placením poplatku 1 marky měsíčně (v červenci a srpnu jen 50 feniků), začež pořádá se ročně 10 představení. Minulý rok měl spolek již 6000 členů rozdělených v 7 oddělení. Řízení podniků spočívá v rukou uměleckého výboru. Z hudebních produkcí vynikly zvláště Wagnerův a lidový klasický koncert, na nichž účinkovali přední umělci. Na př. při Schillerově slavnosti spolku dirigoval R. Strauss.

A dalo by se ještě daleko více o umělecké výchově v Německu dokladů uvésti. My máme velký smysl pro umění, snad ještě větší než Němci, jen že bohužel nevidíme v něm ještě tak důležitého kulturního činitele jako v cizině. Popularisace hudby je u nás posud v plenkách, pro lid tu učiněno bylo velmi málo.

Snad v budoucí době můžeme nápravu učiniti, budeme-li se říditi skvělým příkladem našich sousedů.

* * *

ČASY LETÍ. Volné listy z kroniky rožvoje. Napsal Josef Kuffner. Nákladem F. Šimáčka. — Redaktor „Nár. Listů" a známý jejich feuilletonista a divadelní kritik Jos. Kuffner vydal opět výběr svých causerií v samostatné knize „ČASY LETÍ". Je to jen několik „volných listů z kroniky rozvoje", jak autor sám článečky a úvahy svoje napsal, ale listů ne nezajímavých pro příštího kulturního dějepisce českého. Kuffner je bystrým a závažným glossátorem jednotlivých význačnějších, byť i jinak zcela nahodilých momentů a událostí v českém životě. Pozoruhodnější noticka denních listů, některý zjev či chvilková událost v ovzduší divadelním, přečtená kniha či nový poznatek a drobný příběh z výletu nebo z cesty do ciziny vyvolá v něm řadu úvah, srovnání, nápadů a úsudků, jimiž přilne k proudům denního života a před zrakem čtenáře rozčeří jejich hladinu. Styl Kuffnerův je svérázný, nevnucující vlastní názor, ale myšlénky čtenářově úvaze jen nadhazující k samostatnému řešení. Byť i bylo stanovisko, s něhož Kuffner na věci se dívá a o nich přemýšlí, někdy příliš konservativní a tu či onde i upjaté, je zajímavo jeho články čísti, jeho vývody a myšlénkové řetězce sledovati, a bylo zcela vhodno tyto články i v souboru a trvaleji znovu uvésti ke čtenářům, jimž z denní četby již byly v paměti se nedochovaly. Pro svědomitost, sériosnost a myšlénkovou obsažnost jejich především. A také proto, že je opravdu třeba, i pro veřejnost, také v domácnosti ideji občas shrnouti účty, jak autor v úvodním citátu svém knihu svoji odůvodňuje. ač.

* * *

DVA OBRAZY ZE ŽIVOTA STAROŘÍMSKÉHO. Napsal Fr. Klement. Nákladem J. Otty. — Obrazy dávných dějů a líčení všeho života, mravů a zvyků zapadlých věků a národů i generací dávno minulých jsou vhodnou a vděčnou četbou českému čtenáři. Tím spíše, jsou-li psány formou belletristickou, snadno přístupnou, jsou-li oděny v roucho zajímavých příběhů, a kresba společnosti i života soudobého líčené události vnímá se tak příjemně, trvanlivěji namnoze, nevtíravě. Autor, jenž chce poučiti, není tak nezáživný, pobaví a upoutá. Tím je kniha jeho jen užitečnější a širokým vrstvám čtenářů vhodnější a vítanější.

Digitized by Google

Takového druhu právě jsou knihy Františka Klementa, autora podepisujícího díla svá i jménem Quido Mansvet. Jeho nedávno v nakladatelství J. Otty vydané Dva obrazy ze života starořímského dosvědčují znovu, že oblíbený svůj věk, dobu úpadkového Říma za posledních císařů, dovede šťastně vykresliti ve svých příbězích a v pravé chvíli vyvolati u čtenáře i pravý dojem. Oba obrazy starořímského života, „Gladiator" i „Domitian", ač oplývají detaily a v dobové kresbě až bohatě nešetří výzdobou kulturně-historickou, neunavují nikterak a lahodně se čtou, přenášejíce opravdu čtoucího mysli zcela do neklidných dnů šeřícího se již západu římské veleříše. Lze je právě širším vrstvám čtenářů k četbě upřímně doporučiti. ač.

DIVADLO.

NÁMLUVY PELOPOVY. Melodrama o 4 dějstvích. Napsal J. Vrchlický. Hudbu složil Zd. Fibich. Dirigent K. Kovařovic. Znovuuvedení „Pelopových námluv" na jevišti Národního divadla potkalo se úspěchem, který vylučuje jakékoli pochybnosti. Nehodlám se tu obírati hudební stránkou melodramatu. Tolik, jako prostému posluchači lze mi říci, že slovo i hudba doplňovaly ku podivu „Pelopovy námluvy", první díl trilogie, jejíž druhou část tvoří „Smír Tantalův" a třetí „Smrt Hippodamie", jsou dramatickým rozvedením jedné z té řady tragedií, na něž staré řecké divadlo bylo tak bohatým. Jde tu o lásku ženy, která nedochází svého splnění jinak než přes mrtvolu otcovu a která vzápětí přináší za sebou hřích za hříchem, smrt za smrtí. Hippodamie, dcera barbarského krále Oinomaa, je touto osudnou ženou. Její otec, ukrutný a lakotný, položil všem těm, kteří se ucházejí o ruku dívčinu za podmínku, že je nutno, aby jeho, nevyrovnatelného jezdce, předstihli v jízdě. Několik se jich již o to pokusilo a všechny stálo to hlavu. Ale řek Pelopos má větší štěstí: podaří se mu získati lásku Hippodamie, která bezprostředně před zápasem nakáže svému otrokovi, aby poškodil vůz jejího otce tak, aby při jízdě se zlomila náprava. Stane se a Oinomaa přinesou ze závodní dráhy umírajícího. Pelopos stal se tak manželem Hippodamie. Krve není však dosti, na její návod zabije ještě otroka, který je následoval, neboť ten jediný ví o příčině smrti starého krále a mohl by je prozradit. Tato látka vyrostla pod pérem Vrchlického v tragedii, jež v celé řadě scen dosahuje neobyčejného účinu; tak na příklad smrt Oinomaova. Z jednotlivých postav zdají se nám nejzdařilejšími král a Pelopos sám. — Role Hippodamie byla dvojitě obsazena: pí. Laudovou a sl. Dostalovou. Každá z nich vytvořila tuto postavu ve shodě se svojí individualitou: první hledíc vyzdvihnouti to, co má do sebe vnějškem svůdného, druhá kreslíc hořkost a děs její duše. Výborným byl p. Vávra jako Pelopos, p. Šmaha jako Oinomaos. Výstižně založil svého otroka p. Želenský.

* * *

OCTAVE MIRBEAU: ZLODĚJ FILOSOF. Komedie o jednom dějství. Přeložil E. Görlich. Režiser J. Šmaha. Octave Mirbeau je jedním z nejsympatičtějších a nejlepších spisovatelů dnešní Francie. Vyšel ze školy naturalistické. Odtud přinesl si ten zvýšený smysl pro pozorování života, který je patrný ve všech jeho dílech, i těch, která svojí dějovou osnovou jsou ryze fantastickými, jako na př. „Zahrada Mučení". Mirbeau je autor tendenční, moralista, a proto nic přirozenějšího, než že si volí za předmět svých děl jednotlivé skutečnosti, ať již ze života politického nebo společenského, a že je pronásleduje tu satirou, jinde prudkými a výmluvnými obžalobami. Za jednu z nejlepších ukázek Mirbeauova umění pokládám novellu „Agronomie", kterou jsem přeložil do 11. čísla letošního „Lumíra". „Zloděj filosof", třeba že dosti jasně vyjadřuje Mirbeauovy myšlénky a tendenci, je po stránce umělecké dílem slabým. Je to dost nudný výklad o tom, že v nynější společnosti je zloděj nejpoctivějším člověkem. Vykládá tak zloděj, který byl přistižen při krádeži; obecenstvem je tu okradený sám, tak pobavený těmito názory, že vetřelce nechá klidně odejít. — Elegantního zloděje blýskajícího svými posudky tak jako knoflíky na livreji jeho sluhy sehrál s usměvavým půvabem p. Vojan, okradeného p. Šmaha a sloužícího p. Kafka. O Theer.

* * *

OPERA NÁRODNÍHO DIVADLA V UPLYNULÉ SEZONĚ. Pro českou operu byla sezona 1904—1905 rokem požehnaným. Měla příznaky umělecké renesance, jevící se především v novém jméně, které objevilo se poprvé na horizontu české opery. Jménem tím jest Otakar Ostrčil, jenž po prvém operním pokusu svém, jímž jest „Vlasty skon", budí v budoucnost naděje nejsmělejší. Dílo jeho, jímž debutoval, jest práce podivuhodná, ukazující zároveň cestu, kterou měli se bráti skladatelé čeští, těžící ze životního díla zakladatele české opery — Smetany a jeho pokračovatele a následovníka — Fibicha. Ostrčil jest skladatel hotový a rozený dramatik, který také celou techniku dokonale ovládá. Jeho „Vlasty skon" jest zralé dílo, prosté začátečnických vad a poklesků; pracováno jest na základech Wagnerových, využívá však toho, co bylo v české opeře vybudováno Smetanou a co v hudebním dramatu dále dovedl Fibich. Nejvážnější umělecké snahy patrny jsou na této opeře a proto lze ještě od autora jejího mnoho očekávati. Každým způsobem jest pro českou produkci dramatickou znamením mnohoslibným, že právě v onom roce, kdy z epochální pro naši hudbu trojice Smetana—Fibich—Dvořák odešel poslední, objevil se muž nový, který dědictví jich přejímá a v sobě slučuje! Druhou novinkou operní byla Foerstrova „Jessika" práce rovněž vysoce cenná, v stylu a koncepci zůstavající však za prvotinou Ostrčilovou — lze-li takto srovnávati dvě díla úplně různorodá. „Jessika" tvoří v dosavadní činnosti Foerstrově rozhraní. Doba předchozí vykazuje v „Deboře" a „Evě" onu dobu, v níž zdokonalovala se jeho technická dovednost a v níž zceloval a rozjasňoval se jeho talent. V „Deboře" začátečník ještě nehotový, více chtějící, než mohoucí, jeví se v „Evě" na dokonalejším stupni. Od obou těchto jeho prací dramatických liší se však „Jessika" podstatně, což dáno již také volbou sujetu na libreto Shakespearova „Kupce Benátského", v němž libretistou akcentován však živel veseloherní. Foerster jest jemný, poetický hudebník a vzácná inteligence jeho jeví se v posledním tomto jeho díle nejplněji. Melodika jeho jest ušlechtilá, ač trochu hledaná a dělaná, vyhýbá se však zdaleka již všemu banálnímu. „Jessika" není hudebním dramatem, ale jest rozmarnou pohádkou, plnou něhy a poetického půvabu. Třetí novinkou operní nikoliv českého původu, nýbrž slovanského, byla „Sněguročka" od Rimského-Korsakova. O tom, bylo-li uvedení její na naší scénu na místě, hlasy se rozcházely. Přiklonil bych se k těm, které uvedení její neschvalovaly, přes to, že rázovitostí invence, opírající se o lidovou hudbu ruskou, řadí se k nejpoetičtějším plodům ruské produkce operní. Důvodem tohoto rozhodnutí označil bych snahu věnovati pokud možno nejvíce času i práce skladatelům českým. Vedle těchto novinek přinesla nám uplynulá sezona ještě skvělý cyklus oper Smetanových a premieru Kienzlova „Evangelisty". Kvantitativně nepodávala tedy mnoho, za to však kvalitativně (až na posléze uvedenou operu německého původu) vynikla nad mnoho předcházejících a tím, že uvedla Ostrčila, řadí se k těm nejvýznamnějším, jež uplynuly od poslední premiery Smetanovy. A. R.

Digitized by Google

PRAŽSKÁ KRONIKA.

PRAHA V SRPNU.

Opuštěna od těch, kteří nejposléze rozjeli se po venkově a po cestách, překonala Praha hlavní měsíc mrtvé saisony — srpen.

Události, pokud se sběhly, míjely tišeji než jindy — neměly náležitého ozvuku v obyvatelstvu prořídlém a hovícím si dle možnosti.

Tak došla zcela nepatrného povšímnutí událost, znamenající pro Prahu jeden stupeň k vývoji předurčenému jí samou polohou. Prvého dne měsíce srpna dokončeny byly velkolepé práce při ústí řeky Vltavy do Labe. Dobudován kanál Vraňansko-Hořínský a jím provedeno splavnění Vltavy v trati od Prahy k Labi a Mělníku. Snad již v nejbližší době oficielně bude zahájena volná plavba z Prahy do Mělníka a bude dána obecenstvu příležitost shlédnouti zajímavé práce technické i užíti příjemnosti plavby novou tratí. Byť i nebyla hned zavedena osobní doprava parníky z Prahy na Mělník, snad alespoň několikráte bude vypravena paroloď, již jistě množství obecenstva rádo užije. Obchodní dopravu nové cesty jistě co nejdříve využije náležitě.

V prvých dnech měsíce přes svoji letní zamiklost rozrušeno bylo město tragickou událostí v umělecko-průmyslovém museu. Zmiňujeme se o věci pro její neobyčejný ráz i pro posouzení poměrů v místech, kde uloženy jsou drahocenné předměty ceny hmotné i umělecké či historické. V neděli dne 6. v noci zavražděn byl v jedné ze síní umělecko-průmyslového musea tamní noční hlídač František Schánĕl. Pachatel, kterýž dle nalezených stop zločin provedl v úmyslu zmocniti se některých drahocenných předmětů, poraniv se při útěku oknem a nevida spásy, v zahrádce budovy se oběsil. Na prvý pohled bylo patrno, že náleží stavu intelligentnímu a zjištěn v něm později skutečně mladý kandidát profesury František Sandner. Osud učinil z něj intelligentního proletáře a vehnal ho až k zoufalému činu. Případ pochován do archivu trestního soudu. Lidmi, kteří vážně a hlouběji pozorují současný život, nebude tak záhy zapomenut. Dal nahlédnouti přes okraj propasti sociální bídy, snad nejhorší — té, která z intelligentního proletáře dělá zločince.

(Dokončení).

OD MISTRA LANTNERA

HOUSLE

PRO KAŽDÉ STÁŘÍ OD 6 LET POČÍNAJE **ZA KAŽDOU CENU.**

Umělcům prvého řádu dodala naše firma za mnoho tisíc nástroje. — Umělecky a levně provádím překlady všech strun. nástrojů. Struna D hliníková, specielně naše chráněná novinka. G Florentinské, E zlatá Quinta, anglické E, Owini a Aliquot. Veškeré druhy nejjemnějších potřeb. Český odborný závod prvého řádu. Repertoir gramofonových ploten všech světových houslistů vždy na skladě. — Poslední novinky jehel gramofonových: 25 kusů salonních jehel sehraje 50, velkých ploten.

MISTR B. LANTNER houslař,

přísežný odborný znalec, **Praha, Václavské náměstí, číslo 22.**

Právě vyšlo!

MAXIM GORKIJ:

ŽALÁŘ

Sensační práce, již slavný autor napsal v době svého věznění v pevnosti petropavlovské. Vyšla současně ve všech evropských jazycích.

Cena K 1·50. Na skladě u všech knihkupců.

Dosud vyšly tyto spisy Maxima Gorkého:

Díl I. **Foma Gordějev.** Román. Cena K 3·—, váz. K 4·60.
Díl II. **Tři.** Román. Cena K 4·50, váz. K 6·10.
Díl III. Svazek 1. **Ztracení lidé.** — Stařena Isergil. — Makar Čudra. Povídky. Cena K 1·50.
Svazek 2. **Žalář.** — Malva. Povídky. K 1·50.
Svazek 3. **Tulák.** — Zrzavý Vanka. — Přátelé. — Chám a jeho syn. K 1·50.
Na dně života. Obraz ve 4 jednáních. Cena K 1·20.

Desky na každý díl sebraných spisů Maxima Gorkého jsou po K —·80, poštou K —·86.

Spisy M. Gorkého

odebírati lze též v sešitech po 30 haléřích v každém knihkupectví, zejména v

Nakladatelství F. Hovorky v Praze,
Žitná ulice, číslo 21. n.

Světové knihovny č. 475.-476.

BRET-HARTE:

PURYTÁNKA

Americká povídka. Přel. F. Andrlík.

116 stran. Za **40** haléřů.

Nejnovější čísla Světové knihovny:

Čís.	443.-444. Voltaire, Některé pověsti (Havlíček)	K —·40	—·80
„	445.-446. de Gobineau, Asijské novelly I.	K —·40	—·80
„	447.-449. Michelet, Pták	K —·60	1·08
„	450.-451. Vilde, Salome	K —·40	—·80
„	452.-453. de Gobineau, Asijské novelly II.	K —·40	—·80
„	454.-455. Vivanti, Lyrika	K —·40	—·80
„	456.-457. de Gobineau, Asijské novelly III.	K —·40	—·80
„	458·-462. Solc, Prvosenky (Quis)	K 1·—	1·48
„	463.-464. Schreinerová, Sny	K —·40	—·80
„	465.-468. Hněvkovský, Děvín. Báseň	K —·80	1·28
„	469.-471. Hauff, Pohádky. Díl II.	K —·60	1·08
„	472. de Musset, Rozmar. Aktovka	K —·20	—·52
„	473.-474. Rajberti, Kočka	K —·40	—·80

Žádejte nový seznam Světové knihovny!

Světová knihovna je na skladě v každém knihkupectví, zejména v

Nakladatelství J. Otty v Praze,
Karlovo nám. 34, ve Vídni I., Gluckg. 3.

Digitized by Google

ČÍSLO 8. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

ŘÍJEN Redakce a administrace: Václavské nám. 17. R. 1905

Prof. Dr. František Čáda:

POTŘEBA POMOCNÝCH ŠKOL U NÁS.

Potřeba, zříditi pomocné školy, den ode dne u nás stává se naléhavější. Mezi odborníky, v kruzích praktických paedagogů dávno o této potřebě není pochyby, v časopisech našich, zvláště paedagogických — a s potěšením to lze konstatovati — nejen theoreticky se k ní již ukázalo a ukazuje, ale čelnější z nich i pilně si všímají ruchu a práce v oboru školství pomocného v cizině již vykonané, spolky učitelské, lékařské a pod. občas usnesou se na resoluci vyznívající ve výzev, aby aspoň v hlavním městě našem založila se nějaká škola pomocná, — avšak vlivní činitelé jakoby o všem tom hnutí a požadování ani nevěděli, a veřejnost naše širší posud nijakého neprojevila zájmu, natož poněkud uvědomila si již nutnost zřizování škol pomocných.

Každý zkušenější a déle působící učitel potvrdí, že přibývá v třídách dětí, které přes všecku práci jeho, přes užívání nejlepších cest a prostředků didaktických a paedagogických, často i přes všecko vynakládání vlastních sil naprosto neprospívají, nedomohou se ani minima požadavků, nezbytně na žáky určité třídy kladených, a jestliže nuceni jsou opakovati, druhým, třetím rokem nejeví výsledky o nic lepší. Nezřídka však k tomuto neprospěchu v předmětech školního vyučování druží se ještě jiné, pro vyučování hromadné, jak jest obvyklé ve škole moderní vůbec, ještě horší vlastnosti a zjevy u dětí takových: naprostá nepíle, lenost doma, neúčast, nepozornost ve škole, nejednou pak i vybočování časté aneb nápadné z kázně školské, ba i více méně překvapující odchylky v žití mravním. Krátce, pravíváme, paedopathologických zjevů ve škole dnešní rok od roku přibývá. Nemáme při názvu „paedopathologické zjevy" na mysli děti zřetelně blbé (idioty) anebo slaboduché (imbecilní), ty zajisté nutno dáti do ústavů příslušných, nýbrž děti, které nevykazují — aspoň nikoli v dosavadním svém životě — nijakých určitých známek idiotie anebo duševní choroby, které však svou nenadaností, po případě nekázaností naprosto nehodí se do školy pro normální žáky určené a se zřetelem k normálním dětem organisované vnitřně i zevně. Žákům takovým způsob, rozsah a cíle vyučování školského jsou nepřiměřeny, dosažení vytčených požadavků v kterémkoli ročníku školy jest jim nemožno, a proto vyučování normální pro ně nemá blahodárných účinků obyčejně žádných. Naproti tomu sami však jsou učiteli jen nemilou přítěží a překážkou v dosahování cílů, osnovou školskou stanovených, a brzdou úspěchů výchovných, vlastním jeho vědomím i snahou přikazovaných. Namahá-li se učitel, aby do dětí nenadaných a abnormních přece něco vpravil, přirozeně musí nepoměrně více času a pozornosti věnovati jim, než žákům normálního nadání, čili jinak řečeno: musí tyto pro ony zanedbávati; jestliže však pozoruje bezvýslednost a nebezpečí svého namahání, chtěl by nenadané žáky ponechati prostě jejich osudu a raději se věnoval vzdělávání ostatních svých svěřenců, nejen arci by neplnil úkol vychovatelský nestranně ke všem žákům bez rozdílu, nýbrž i záhy zajisté by doznával nemilého vyrušování a kažení discipliny školské právě od oněch žáků zcela nenadaných, abnormních.

A tak hlavní přednost pospolitého vyučování ve škole dnešní — totiž soubyt a živý styk mezi

Digitized by Google

rozličnými individualitami, tvořícími „společnost školní“ — zůstává pro žáky nenadané a abnormní bez účinku, anebo spíše vykazuje účinky opačné. Děti takové ve škole sobě i soudruhům svým jsouce na obtíž, z vyučování pravidelného neodnášejí si leč nudu a vyhledávání příležitostí k nezbednostem a allotriím, často spolužákům jsou jen terčem úsměšků (přes zákazy učitelovy, neboť těžko nerozumným dětem dáti rozum a vážnost člověka dospělého!) a odstrkování takové snadno z nich dělá buď tvory zaleklé, bez sebedůvěry, anebo je popouzí k odvetě, k zavilosti.

Za těchto okolností, i kdybychom neznali výtěžků moderní paedopsychologie a paedagogiky tíhnoucí k stanovení a odrůznění různých typů mezi chovanci, připadneme zajisté na myšlénku, že děti takto duševně slabé jest odloučiti od žáků normálních a že jest je třeba vychovávati zvláště, ve školách speciálně pro ně se hodících, pro ně upravených, a v nich zařídíti vyučování a vychování stupni a duševnímu rozvoji jejich přiměřené. Jinými slovy: namane se tuto sama sebou myšlénka „školy speciální“ (jak ji označují Francouzi, Belgičané a j.), nebo-li „školy pomocné“ (Hilfsschule), jak ustálil se její název v Němcích.

V skutku také myšlénka a pokusy o zřizování škol pomocných není snad teprve z dneška nebo z doby nedávné, nýbrž má již svou historii. A má ji nejen v cizině, nýbrž i u nás. U nás arci — jen myšlénka a ostýchavé pokusy; nad ně, bohužel, dosud jsme se nepovznesli.

Není mým úmyslem tuto probírati otázky, týkající se pomocného školství, tím méně hodlám vypisovati historii a dnešní mohutný již — v cizině — rozvoj školství speciálního; omezím se na několik připomínek. Vždyť, kdo chce hlouběji poznati onyno věci, má literaturu již velice hojnou o tom k disposici. *)

První podnět k péči o děti abnormní, o děti duševně slabé, dali francouzští lékaři a psychiatrové Itard, Esquirol, Belhomme, Ferrus, Falvet a především Seguin a Voisin. Přes to však ve Francii nedošlo až do nedávné doby k zakládání veřejných škol pro děti abnormní, a teprve letos k podnětu ministerstva vyučování ustanovená komise s p. Léonem Bourgeoisem v čele, jakož i nedávný hygienický kongres pařížský slibuje, že způsobí podstatný obrat a kroky, aby Francie dostihla jiné kulturní státy i v školské péči o děti slabomyslné. Dávno zatím předstihli na tomto poli Francouze Němci. Po nezdařených pokusech Guggenbühlových a více jen ostýchavých návrzích (na př. Fischerových v roce 1835.) myšlénka dra Kerna vyučovati děti nenadané zvlášť realisována byla v Drážďanech r. 1867, kdy od učitele hluchoněmých Stötznera zřízena první třída „pomocná“ pro žáky méně nadané. Rozumí se, že při založení její nescházelo hlasů, které buď vyslovovaly podivení a pochybnosti o celém podnikání, anebo leda se shovívavým úsměvem pohlížely na věc jako na jakýsi podivínský vrtoch paedagogický. Také stanovisko — a, bohužel, nad něž u nás (aspoň v praxi) valně dosud jsme se nepovznesli. A naproti tomu v Německu již v roce 1892 bylo 18 měst, která vydržovala si 26 pomocných škol s 64 učiteli vyučujících 700 žáků, r. 1903 pak statistika pruského ministerstva kultu vykazuje 76 měst se 143 školami pomocnými o 395 třídách, hostících 8207 dětí. Dnes pak konečně v Německu jest asi 230 pomocných škol s přibližně 700 třídami, v nichž vyučuje se a vychovává na 15.000 chovanců. Též roku 1898 utvořil se tu také „Svaz pomocných škol Německa“, jenž čítá dnes více než 550 členů a již pátý sjezd (v dubnu) letos pořádal.

(Dokončení.)

*) V češtině máme několik instruktivních pojednání v listech učitelských; nejvíce k informaci doporučil bych články p. Josefa Zemana: „Škola pomocná“ v „Naší Době“ r. 1903 vycházevší a také jako samostatná publikace (v Praze r. 1904) vydané. Německá literatura má nesmírně prací pomocnou školou se obírajících. Snad nejspíše doporučovaly by se spisy: K. Kläbe: Entwurf zum Ausbau der Hilfsschule zu Halle a. S. (1903). Dr. Heim: Die Behandlung der Schwachsinnigen in der Volksschule (1903). Fr. Frenzel: Die Hilfsschulen für schwachbegabte Kinder (Hamburg a Lipsko 1903). H. Bösbauer, L. Niklas, H. Schiner: Handbuch der Schwachsinnigenfürsorge (Vídeň 1905). Z francouzské literatury zvláště Jean Demoor: Les enfants anormaux (současně také německy vyšlo v „Internat. pädag. Bibliothek“ Uferově v Altenburce 1901) a Arthur Levoz: La protection de l'Enfance (Brusel 1902). Z anglické (rovněž hojné literatury) nejlepší dosud jest: G. E. Shuttleworth: Mentally deficient children (London 1900). Současnou literaturu stopují naše „Paedagogické Rozhledy“, z německých časopisů zvláště: „Kinderfehler“ a „Eos“.

Digitized by Google

Docent Dr. Stanislav Růžička:

ZDRAVOTNICKÁ STRANKA V ORGANISACI VEŘEJNÉ VÝCHOVY.

Všichni vidíme a cítíme, že úprava veřejné výchovy — zejména u nás, kde jsme příliš pozadu za zeměmi pokrokovými — naprosto nevyhovuje po stránce výchovy tělesné, že nad míru jednostranně se stará jen bezprostředně o stránku duševní příštích pokolení. Také se jeví snahy po nápravě v tomto směru, a to jednak se strany úředních orgánů správy veřejné výchovy (klade se zvýšený důraz na tělocvik, hry tělocvičné, podporuje se bruslení, koupání, plování žactva, zostřuje se zdravotní dozor na budovy školní, zavádějí se zvláštní „lékaři školní"), jednak počinem soukromým (prázdninové osady pro mládež, stravování chudé školní mládeže a pod.).

Tak jak doposud však tyto snahy se uplatňují, jsou příliš roztříštěné, není v nich nic jednotného a také málo všeobecně závazného, není tu zejména také žádné záruky zdravého pokroku, zdravého vývoje. Vše, nebo aspoň mnoho je ponecháno náhodné iniciativě jednotlivců, kteří se mimo své vlastní povolání o zdravý pokrok a zdravý vývoj této důležité věci zajímají. A i když tu jsou takoví jednotlivci, pak ještě osud i sebe lepších návrhů jejich závisí od úředníků správy vyučovací, kteří nemají možnosti věcně je posouditi se stránky zdravotnické, jsouce v této věci laiky. Správa vyučovací nemá orgánu s odborným vzděláním, který by měl na péči soustavné pěstění a pokroku doby odpovídající vybudovávání zdravotní stránky veřejné výchovy.

Že takového orgánu zapotřebí je, málokdo by asi chtěl všeobecně popírati.

Nám pak zde jde nyní dále o to, ve vší stručnosti d o l o ž i t i, jak ho je zapotřebí, doložiti jak je důležito, aby bylo ve správě výchovy veřejné postaráno o uvědomělé a soustavné pěstění stránky zdravotní, těla i duše.

Předně musíme pokládati již se stanoviska zcela všeobecného za cíl výchovy pro budoucnost vypěstiti, nechati se rozvinouti co nejdokonaleji v š e c h n y stránky a schopnosti člověka, tak aby příští pokolení ve všech svých vlastnostech stoupala spíše k vyšším stupňům, než abychom nechávali některé stránky zakrňovati.

A tu nemáme o nic více důvodů s objektivního všelidského stanoviska působiti veřejnými zařízeními na pěstění stránky duševní než tělesné.

Neboť jako mnozí rodiče — ba můžeme říci skoro všichni — za nynějších poměrů společenských nemají jednak času, jednak způsobilosti vyučiti dítě všemu co pro život potřebuje, tedy postarati se o vypěstění jeho stránky duševní, podobně největší část rodičů daleka je toho, aby mohli býti pokládány za vhodné pěstitele těla a tělesného zdraví svých dětí.

Ovšem tak, jak můžeme nyní dohlédnouti, nespějeme k tomu, aby přejal stát úplnou péči o děti vůbec hned od narození a také jsou proti vhodnosti takového zařízení závažné námitky. Avšak aspoň ve věku školou povinném, kdy dorost beztoho vstupuje pod vliv výchovy veřejné, lze pak již poměrně snadno mnoho prospěšného v této věci provésti přiměřenou organisací této výchovy veřejné.

Avšak za druhé i praxe života je jediným řetězem dokladů, že pro život člověka jako jednotlivce i společnosti lidské je neméně důležito zdravé, otužilé tělo než pečlivě vypěstěný a ve všech svých schopnostech rozvinutý duch.

Neboť daleko převážná část práce lidské je prací tělesnou a to nejen u dělnictva v užším slova toho smyslu, nýbrž i u největší části t. zv. intelligence. Není žádné práce lidské, která by nemohla trpěti na své jakosti i na své vydatnosti chorobou těla, slabostí těla. I na práci „čistě duševní" má stav zdraví tělesného vliv rozhodující.

Dlužno pak zvláště důrazně vytknouti, že tu záleží nejen na zdraví ústrojí čivového, které je v p ř í m é souvislosti s činností duševní, nýbrž i na zdraví všech ústrojův ostatních. Neboť ať je poškozen kterýkoliv ústroj, vždy je tím nepřímo — někdy více, někdy méně — zasažena, stížena, zhoršena činnost duševní.

Tak, je-li choré ústrojí zažívací, dýchací, trpí tím výživa celého těla a tedy také výživa ústrojí čivového, rovněž choroby srdce, cév, krve, mají za následek zhoršení výživy celého těla i ústrojí čivového, ježto zásobování krví neděje se způsobem normálním. Ostatně poruchy výživy ostatních ústrojů za takových chorob se dostavující mají závažný nepřímý vliv i na stránku duševní: chabost srdce, ostatního svalstva a kostry má za následek tělesnou slabost, únavnost; dítě takové nemá důležité dětem vlastnosti: čilosti, pohyblivosti, zvědavosti, čímž je ovšem obmezena možnost vnímání nových dojmů a zkušeností, na kterémž právě celá výchova je založena.

Digitized by Google

Mimo dotčenou ztrátu pohyblivosti nesou s sebou choroby takové většinou též všeliké další následky, rovněž činnost duševní obmezující, znehodnocující: různé pocity bolestivé, nepříjemné odvracejí, rozptylují pozornost žákovu (bolení hlavy, kašel, tlučení srdce a j.) po případě i žákův ostatních (kašel, vrtění se chorého žáka).

Vše co uvedeno, platí o nemocech prudce probíhajících jen na krátkou poměrně dobu jich trvání, avšak mnohem závažněji padá to ovšem na váhu pro výchovu dítěte, běží-li o nemoci vleklé, mnoho měsíců neb i let trvající.

Že ovšem chorobami ústrojů smyslových — hlavně zrakového, sluchového — vyučování a činnost duševní vůbec trpí, netřeba podrobněji dovozovati. Vždyť smyslové ústroje jsou jedinými branami, kterými duše se světem souvisí. Také při chorobách těchto ústrojů padá na váhu nejen přímé snížení neb i zničení jich výkonnosti chorobou, nýbrž i rozmanité vedlejší nepříjemnosti je provázející obmezují činnost duševní: bolesti, slzení, světloplachost atd.

Avšak i choroby ústrojů pro činnost duševní přímo nedůležitých nesou s sebou nepříjemnosti a následky poutající k sobě pozornost a žáka vyrušující. Zejména sem náleží chorobné zvětšení tak zvané třetí mandle (v nosohltanu, „adenoidní vegetace"), které nese s sebou mimo stížení neb i znemožnění dychání nosního, mnohdy i velmi značnou otupělost duševní. Dále při vyrážkách kožních znepokojuje dítě často svědění, při zmrzačení poznámky spolužáků a lítosti ze vzpomínek na ně a j. v.

Uvážíme-li, že rozumnou životosprávou, rozumným pěstěním zdravého těla lze předejíti vzniku největší části chorob a že dále odbornou pomocí lékařskou lze velikou část stavů chorobných odstraniti nebo aspoň ve značné míře zmírniti, pochopíme ihned, jaká spousta předůležitých pomůcek pro zlepšení výchovy veřejné spočívá v cíle vědoměm soustavném pěstění zdraví dorůstajícího pokolení.

V organisaci naší výchovy veřejné však naprosto se nedostává orgánu, jehož úřední povinností by bylo takovéto soustavné pěstění zdraví příštích generací, v podobném smyslu jako jest povinností nynějších úřadů školních (čítaje v to i učitelstvo) pěstiti stránku duševní. Nedostatek ten je pak tím hrubším opomenutím, že návštěva školy nese s sebou velké množství těžkých závad zdravotních*) pro dítě, a tedy stát je povinen — ježto k návštěvě školy je každé dítě nuceno — všemi prostředky škodlivý vliv zdravotních závad těch mírniti.

Občasné prohlídky škol lékaři úředními (okresní lékaři, městští lékaři), kteří mimo tuto funkci vykonávají praxi lékařskou, vedou veškerou zdravotní službu velké obce nebo okresu, zastávají funkce soudního lékaře, znalce v hygieně průmyslové, revidují lékárny atd., nemohou vésti k žádnému řádnému výsledku; neboť kdo je tak mnohostranně zaměstnán, nemůže býti dostatečným znalcem hygieny školní.

Proto v poslední době se stále více zavádějí zvláštní „školní lékaři" se značně rozšířenou působností. Jejich úkoly jsou hlavně tyto*): U dětí poprvé do školy vstupujících posouditi za pomoci paedagogů, zda jejich tělesný i duševní vývoj a stav je takový, aby se mohly beze škody na zdraví súčastniti školního vyučování. Zdravotní stav dětí do školy přijatých pak mají školní lékaři vésti ve stálé evidenci, zejména podrobněji u dětí churavých; učitelstvu mají dávati přiměřené rady, jak s tím jak s oním churavým dítětem zacházeti (tak se doví učitel ku př. o mnohém dítěti, které pokládal dosud za nepozorné, že jen nedoslýchá a že nutno je posaditi do přední lavice a pod.) a dávati podnět k tomu, aby byly churavé děti řádně léčeny a tím též k vyučování způsobilejšími činěny. Dále mají školní lékaři vésti dozor nad tím, aby veškeré zařízení školních budov odpovídalo co nejdokonaleji zdravotním požadavkům. — Tedy souhrnně lze říci, že se „školním lékařům" klade za úkol chrániti od škod na zdraví, tedy úkol jaksi negativní; positivní soustavné pěstění zdraví dosud nikoliv.

Avšak — zejména u nás — máme vlastně teprve prachudé první počátky i takového zařízení. V našich zemích si ze soukromé iniciativy zřídilo sotva 15 měst českých „školní lékaře" a to veskrze ještě ve způsobu namnoze velmi nedokonalém, částečně dokonce jen v „čestné" (t. j. bezplatné!) funkci.

Jsou ovšem země, ve kterých trvá již delší dobu poměrně značně vyvinutá, ústředně organisovaná všeobecně zavedená instituce školních lékařů (v některých státech německých, v Bulharsku, Uhrách, Japonsku a j.).

Jednou vadou však trpí organisace ta, pokud vím, dosud všude: jednak úřad „školního lékaře" se vykonává jako úřad vedlejší vedle praxe lékařské, nebo i vedle jiných ještě funkcí; jednak se

*) Ku př. zvýšená možnost získání dětských nákaz, chyby vzrůstu následkem sedění ve špatných lavicích, choroby oční ve tmavých síních školních a j.

*) Podrobnější zprávu viz ve článku Školní lékař, jeho potřeba, význam a úkol (Časopis pro veřejné zdravotnictví I. ročník).

Digitized by Google

skoro všude mlčky předpokládá, že vzdělání doktora mediciny již samo sebou přináší kvalifikaci pro tento úřad.*) Čili úhrnem podceňuje se velice souhrn zvláštních odborných vědomostí a zkušeností, kterých úkol školního lékaře vyžaduje.

Neváhám tvrditi, že jedině racionální organisace takové instituce „školních lékařů", nebo správněji školních hygieniků, může spočívati na tom základě, že jednotkou její stane se ovšem lékař, ale zvláště odborně vzdělaný v hygieně vůbec, specielně pak v hygieně školní, dále v chorobách dětských, (zejména t. zv. školských chorobách), v chorobách očních a ušních, s doplňkem vzdělání o organisaci školství, zákonech školně zdravotnických a konečně o paedagogice, tělocviku a hrách tělesných. Těmto hygienikům školním, jejichž úkolem se učiní nejen negativní ochrana od škod ale i positivní soustavné pěstění zdraví mládeže, pak budiž zakázáno vykonávání jakýchkoli jiných funkcí placených, začež ovšem zase na druhé straně musí býti přiměřeně honorováni.

Honorář ovšem vypadne pak oproti nynějším poměrům velmi vysoký. Ku př. v Mannheimu si zřídili takového školního hygienika z povolání s ročním platem 10 tisíc marek, kdežto ku příkladu pražští školní lékaři mají 1 tisíc korun. Avšak za to mannheimský školní lékař vykoná pak práce mnohem více, maje všechen svůj čas k disposici jen pro tento účel; a mimo to takový definitivně ustanovený úředník nabude v krátkém čase ohromných zkušeností, vykonává práci racionálněji a tím práce jeho jest nejen lepší, ale i ve stejném čase jí více zastane.

Veliký věcný význam pak spočívá v tom, že se za takových okolností zkušenosti z praxe mnohem lépe zužitkují jak pro praktickou práci téhož jednotlivce tak i pro pokrok všeobecný. Organisace takových zkušených školních hygieniků by jistě přivodila čilý a zdravý stálý pokrok a vývoj praxe i vědy.

A to pokrok nejen v užším oboru hygieny školní, nýbrž i vůbec v oboru veřejné výchovy, pojaté s onoho širšího hlediska: výchovy mající za cíl vypěstiti a zdokonaliti co možná nejlépe celého člověka, všechny jeho schopnosti, jak po stránce duševní, tak po stránce tělesné, úzce s duševní související.

K tomu účelu nutno pracovati o to, aby tu byla pro péči o veřejnou výchovu vedle nynější organisace paedagogické druhá, s ní souběžná, rovnomocná organisace školních hygieniků (od úředníků bezprostřední službu vykonávajících, až po ústřední referenty při školních úřadech zemských a státních). Obě organisace ty by stály jaksi vedle sebe, ale pracovaly by stále ruku v ruce spolu nejen na nejúčelnějším provádění, ale také na stálém, výši doby odpovídajícím vývoji, zdokonalování výchovy veřejné.

U nás připravuje se péčí našeho krajana, přednosty zdravotního odboru v ministerstvu vnitra dra rytíře Kusého ústřední říšská úprava otázky školních lékařů. Doufejme, že se podaří dáti organisaci naší výchovy veřejné brzy žádoucí podklad pro zdravý vývoj ve směru právě vylíčeném.

*) Pokud vím, dosud jen v Uhrách jsou odborné kursy pro lékaře, kteří se chtějí státi „professory hygieny", (na všech středních školách v Uhrách jsou „professoři hygieny", odpovídající asi školním lékařům).

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Rudolf Teltšik:

UNIVERSITNÍ KURSY UČITELSKÉ V HRANICÍCH.

II.

Studium universitní bylo předepsané, čistě knižní; čeho neuvádí Aristoteles a sv. Písmo, není správné a neexistuje, o experimentu a pozorování „zkažené" přírody není ovšem ani řeči. — Doby renaissance a reformace učinily konec té scholastické zkostnatělosti a nadvládě theologie a kněžstva. Povstalo mnoho universit protestantských, jako protiváha university katolické; tím ovšem klesl počet posluchačů i na ústavech starých, a všeobecný úpadek universit dovršen tím, že jak katolické tak protestantské dostaly se pod jednu vládu svých zeměpánů a staly se nástroji jejich vladařských choutek. A tenkrát již začala se ukazovati trhlina mezi vývojem kultury a školství. Revoluce přírodních (Koperník, Kepler, Giordano Bruno, Galilei, Newton) a zeměpisných věd (odkrytí Ameriky, obeplutí země, sestrojení kompasu atd.), pokroky technické (nález střelného prachu, papíru, knihti-

Digitized by Google

skařství), změna světového názoru (humanismus, reformace, Koperník), jejž propagovala četná a výbojná literatura, jímž obrozovalo umění, celý ten příval nové kultury narazil na železná vrata universit a vržen byl zpět. A trhlina stala se rokli. Dále to nebylo lze udržeti. V 18. století vzniká moderní universita. Theologická fakulta ztrácí svůj primát. Kult knižních autorit padá, na jeho místo vkračuje svoboda myšlení a methoda pozorovací s láskou ku přírodě, v níž jediné lze nalézti pravdu. Vzniká nynější rozdělení na čtyři fakulty: filosofickou, medicinskou, právnickou a theologickou; vznikají semináře, kliniky a jiné pomocné ústavy, university se postátňují a znárodňují. A svoboda myšlení a svoboda učení stává se karakteristickým znakem moderních vysokých škol.

Takový ráz mají mnohé university, zvláště středoevropské. Jiné, obzvláště v Anglii Oxfordská a Cambridžská zachovaly si svůj středověký ráz. Jsou to ohromné komplexy budov s krásnými parky a zahradami. Zachovaly si svou samostatnost a samosprávu. Ale jen formy jsou středověké, vnitřní život má úplně moderní ráz hlavně všeobecným pěstováním sportu. Ale v Anglii je též mnoho universit úplně moderního typu středoevropského (ku př. v Londýně).

University francouzské byly zrušeny za dob velké revoluce a nahraženy množstvím škol speciálních. Teprve v r. 1898 byly reorganisovány, ovšem na základech přizpůsobených moderním poměrům a proto též jsou nejvíce odlišny od historického typu universitního. Pozbyly samosprávy, ředitel jejich je státním úředníkem.

Ráz universit středoevropských (hlavně německé a české) odpovídá již vylíčenému poslednímu stadiu historického vývoje universit. Je závislejší na státu než university anglické a karakteristickou známkou jejich oproti jiným zemím je, že profesoři jejich musí býti učiteli i učenci.

U universit amerických nebylo žádných historických předpokladů, vznikly z praktických poměrů a potřeb. Jejich známkou je individualisace a demokratisace všeho vzdělání. Ovšem není kulturní úroveň všech amerických universit stejná; některé rovnají se vědecky i našim gymnasiím neb reálkám, jiné ovšem, jako universita Harwardská u Bostonu, v Chicagu, N. Yorku a j. patří k nejlepším universitám na světě. Jsou buď státní nebo soukromé (s ohromným jměním; universita Harwardská má asi 35 mil. korun). Vedle obvyklých čtyř fakult náleží k nim mnoho ústavů odborných a technické školy.

Podstata vysokého učení je úplná (akademická) svoboda učitelů a studentů. Profesoři přednášejí, co dle svého svědomí uznají za nejvhodnější, studenti navštěvují přednášky, které se jim líbí a kdy chtějí a vůbec léta studentská jsou u většiny nejkrásnější partií celého života. Správa universit záleží z akademického senátu (rector, magnifikus v jeho čele) a profesorských sborů jednotlivých fakult s děkanem v čele. — Připuštěním žen k studiu universitnímu a obzvláště lidovými přednáškami a prázdninovými kursy rozšířil a rozšiřuje se vliv universit do nejširších vrstev lidových. — Habilitace prokáže vědeckou zdatnost kandidáta universit, učitelství a soukromá docentura dává mu příležitost ku praktickému výcviku. Přednášky universitní mohou poskytnouti studentům vlastně jen úvod a dáti jim iniciativu ku samostatnému studiu; praktického výcviku vědeckého nabudou v seminářích a klinikách.

Veliký rozvoj přírodních a technických věd a jejich veliký význam pro praktický život dal vznik úplně moderním vysokým ústavům vědeckým — technikám. Technické studium má dvojí povahu a význam; theoretický a praktický. Theorie je nezbytný předpoklad pokroku v technice a průmyslu a provádění těžkých problémů praktické techniky vyžaduje vedle theoretické znalosti i praktickou dovednost a znalost. V posledních dobách volá se po sloučení techniky s universitou, po užším spojení obou studií. Takové sloučení je již prakticky provedeno na některých ústavech v Americe, v Anglii, v Belgii a ve Švýcarsku.

Učitelstvo. Stav učitelský je původu zcela nového. Učitel starověký byl obyčejně otrok, ve středověku kněz, až v reformačních dobách a ovšem mnohde mnohem později vstoupil laik na jeho místo. A dlouho ještě byl učitel-laik úzce spjat s knězem a církví, obstarával církevní zpěv a hudbu a byl takřka kostelníkem. Od dob Marie Terezie počíná boj učitelstva s kněžstvem a jeho snažení, aby materielně i duševně oň bylo tak postaráno, jako o ostatní stavy intelligentní.

Skoro každý kulturní stát má svůj vlastní typ ústavů pro vzdělání učitelstva. Typ rakouský patří k nejbídnějším. Nejzajímavější v tom ohledu je Amerika, se svými nejrozmanitějšími formami přípravného vzdělání učitelského. A mnohé university americké mají i fakulty školské.

Všechno učitelstvo volá dnes oprávněně po akademickém vzdělání. Ale ten problém souvisí úzce s reformou střední školy a university. Reforma střední školy bude se bráti asi tímto směrem: odstraní se monopol klassických studií a prohlásí se rovno-

Digitized by Google

právnost a rovnocennost různých vyšších škol středních (gymn., reálky, učitelských ústavů). Jednotnost bude možná jen v prvých dvou třídách, ve třetí nastane rozdělení: klassické s latinou a řečtinou, moderní s latinou a jazyky moderními a reálné s jazyky moderními a vědami přírodními. Oddělení moderní a reálné by mohlo vhodně nahraditi nepostačující nynější ústavy učitelské. Vyššího vzdělání mohou nabýti učitelé na nové fakultě školské, o jejíž zřízení se musíme zasazovati. Tato fakulta školská by měla směr více praktický, přizpůsobený povolání vychovatelskému, ale byla by vždy v těsném styku s fakultou filosofickou.

P. prof. Novák — en passant: básník bohem nadaný — objasňoval nám podstatu nejdůležitějších pojmů v mechanice a osvětlil cesty, jak se k jejich poznání dospívalo. Veliká důležitost tohoto thematu vysvitne nám ihned, uvědomíme-li si, že znalost těchto pojmů mechanických je základní podmínkou studia a pochopení celé ostatní fysiky. Ale mechanika má mimo to i velikou hodnotu filosofickou, nač u nás již prof. Masaryk ve své „Konkretní logice" stručně poukázal, jak nás stadium mechaniky zasvěcuje v tajemství přísné, zákonné pravidelnosti přírody a rozhrnuje hloubavým duším záclony širých perspektiv kosmických říší. Ovšem p. prof. Novák omezil se hlavně na vyvození charakteristických znaků a vlastností těch pojmů mechanických, prostoru, času, pohybu, síly, práce a energie. Postupoval cestou induktivní, nejčastěji ze všedních zkušeností a osvěžoval příležitostnými demonstracemi své přednášky, jehož thema samo sebou je více theoreticky střízlivé než ostatní partie fysiky.

Pan prof. Němec podal nám přehled rostlinné biologie (oekologie). Fysiologie táže se po kausálním zařízení rostlinných organismů, oekologie po účelném, po způsobu jejich života, po jejich vztazích k podmínkám vnějšího světa. V mnohých případech chovají se rostliny passivně ku svému okolí, jindy účelně. Zajímavé jsou vztahy rostlin ku světlu, teplu, jejich ochranná zařízení proti cizopasníkům, účelná zařízení při rozplozování. — O účelnosti v tom smyslu, že by celá příroda byla zde jen pro člověka, jeho blaho a potěšení, nelze v moderní vědě vážně mluviti. Ale jak již nás v mnohém Lamarck a Darwin poučil, mají organismy, v našem případě rostliny, účel pro svůj vlastní život: pro jeho zachování a množení.

Pan prof. Krejčí nemohl k našemu největšímu zármutku rozprávěti o svém krásném thematu „O positivismu v 19. století", ale slíbil, že uveřejní svou přednášku v učitelském Sborníku, aby nás aspoň z části uspokojil, když již sám osobně nás potěšiti nemohl.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Docent Dr. R. Maršan:

PŮVOD ČLOVĚČENSTVA VE SVĚTLE MODERNÍ VĚDY.

II.

Geologii, jak minule jsme uvedli, a pomocným vědám jejím přísluší hlavní zásluha o odhalení roušky zastírající vývoj organického života na zemi a tudíž i původ člověčenstva.

Jako z otevřené knihy naučili se geologové čísti ze zevní tvářnosti kůry zemské, v níž znatelně vepsány jsou podnes stopy dávných převratů. Před udivenýma očima našima vystoupily opět dávno minulé fáse vývoje země naší, vynořily se z hlubin zemských, kde dávno pohřbeny před věky a věky všechny neznámé dnes vyhynuté formy rostlinstva i zvířeny, které oživovaly kdysi povrch její. Z poznatků geologických objevila se s jistotou stále nevývratnější nekonečná bezmála období časová, po kteráž odehrával se vývoj naší země, období to, proti nimž veškeré dosavadní dohady časové byly pouhými vteřinami! Geologie jest mezi vědami našimi jednou z nejmladších a objevy její teprv nepoměrně pozdě uplatnily se i u vědách ostatních. Není tomu dlouho, ne mnoho víc než 50 let, kdy velmi často ještě ve vážných knihách historických, jako na příklad ve slavných a všeobecně rozšířených světových dějinách Rotteckových, udávány letopočty éry předkřesťanské „od stvoření světa". Narození Kristovo, počátek dnešní éry křesťanské, kladeno tam (ve shodě s nynějším židovským kalendářem) jen necelých 4000 let po stvoření světa. Dnes, kdy mimo objevy geologické, k nimž se ještě níže vracíme, již samy výkopy na půdě dávných kultur východních, v Babylonii a v Egyptě, vynesly na světlo památky, jimž možno s určitostí

Digitized by Google

přičítati věk daleko větší a jež dokonalostí svou svědčí o stavu kultury vysoce vyspělé, již dávno vykročivší ze stavu přípravného, máme pro chronologii takovou jen útrpný úsměv. A co teprve, když procesy geologické s naprostou určitostí poukazují na miliony let, vykazujíce vrstvy usazenin tisíce metrů tlusté, jichž usazování dálo se rychlostí o nic větší než dnes. Mohli bychom celé pojednání toto vyplniti jen líčením pravěku země naší a vésti důkaz jejího stáří ze svědectví ležících nám jasně před očima — co let to as trvalo, než nastřádána mohutná ložiska uhelná, zbytky to předvěkých bujných pralesů, dnes samy již hluboko pohřbené pod vrstvami novějšími!

Jak dlouho as potřebovala ke vzrůstu svému ohromná pásma horská, jež původně tvořila pouze část dna mořského, jak dokazují usazeniny mořské na vrcholku jejich. Jak dlouho trvalo as, než nahromadila se velká ložiska křídy, vesměs to zbytků drobných živočichů mořských. Jak dlouho asi ryl veletok Colorada svůj mohutný Canon do půdy americké. Anebo jak dlouho tomu, co naše vlasť česká byla jezerem, z něhož pracně prodrala se voda prolukou labskou někdy v dobách, kdy celá nížina severoněmecká ještě byla dnem mořským, moře to, které teprve pomalu ustupovalo, zanechávajíc pouze v písčinách, celou oblasť zemí těchto pokrývajících, znatelné stopy svého bytí. A tyto příklady jen namátkou uvedené jsou veskrze jen ukázkami z period poměrně mladých, krátkých zase u porovnání s věky, jež uplynuly od času, kdy počala se vytvářeti sama pevná kůra zemská!

Zkrátka — geologie vykázala pro minulost zeměkoule doby tak ohromné, že koprněl slabý mozek lidský, zvyklý odhadovati dobu trvání jejího na 5—6000 let. A vedle geologie byla to především palaeontologie, t. j. věda v bývalém tvorstvu oživujícím kdys zemi naši, jež umožnila rekonstrukci minulosti v různých dobách; oživila obraz její, jak podán geologií. V zemi samé nalezen nevyčerpatelný archiv, v němž zapsány neklamně veškery dějiny zeměkoule naší i jejího tvorstva — zapsány ovšem jen pro toho, kdo je umí čísti, nejinak než jako palaeograf dovede listiny, jež jinému jsou knihou se sedmi pečetmi čísti.

Při rekonstrukci minulosti země ze zbytků, jež kuse a často nahodile přivedeny na vrch její, hlavně výkopy a nálezy v jeskyních, slavil důmysl lidský pravé triumfy. O slavném přírodozpytci francouzském Cuvierovi je známo, že dle jediné kosti dovedl určiti celou formu zvířete, jemuž náležela, tak ovládal statiku a mechaniku těla zvířecího.

Výzkumy geologickými pak nezvratně zjištěno, že zeměkoule během věků proběhla celou řadu period, z nichž každá jevila jiný vzhled, skýtala zcela jiných podmínek životních a že dle toho také měnila se podoba povrchu zemského a jeho obyvatelů. Zjistilo se, že nejstarší vrstvy zemské nevykazují žádných zbytků organických; za nimi, tak zvanými vrstvami azoickými (bezživočišnými), následují vrstvy jevící slabé počátky života, zastoupeného jen nejnižšími formami; to jsou tak zvané vrstvy archozoické. Po nich následují vrstvy, v nichž živočišstvo i rostlinstvo dosahuje vývoje postupně vyššího, projevujíc se nejen ve formách pestřejších, ale i dokonalejších, vytvořujíc druhy, bližící se formám nynějším. To jsou formy palaeozoické, mezozoické a neozoické, jak nazvalo je názvosloví vědecké; poslední z nich, geologicky nejmladší, zvou se anthropozoické (diluvialními a alluvialními) — toť období přítomná, kratičká u porovnání s periodami minulými. Pokrok k vyšším formám je při srovnání zkamenělých zbytků živočišných v jednotlivých vrstvách uložených nepopíratelný, leč trvalo dlouho, než se vyvodily ze zkušenosti této přirozené důsledky. Ještě nepostřehla se stupnice, nepřerušené pásmo, vedoucí od organismů nejnižších k organismům nejvyšším. Nepokročilá věda 18. a počínajícího 19. století ve snaze zjevy tyto vysvětliti nalezla svou formuli, jíž nové poznatky s dosavadními názory uvedeny ve shodu. Palaeontologie sama nepokoušela se o samostatné vysvětlení, jsouc vůbec zásadně závislou na geologii a proto přejímala základní názory její; vedle toho, třeba nevědomky, uplatňovala se i v přírodních vědách ještě silně váha tradice. Výklad pestrých zjevů minulosti zemské vypadl tudíž zprvu dosti bizarně. Geologie, usuzujíc dle výsledků, nedovedla zprvu ohromné změny na povrchu zemském, během věků se sběhnuvší, vysvětliti jinak, než velkými náhlými revolucemi, z nichž každá značila jí konec periody jedné a počátek nové. Ve shodě s touto theorií učila i palaeontologie, že při každé této revoluci vzalo za své všechno tvorstvo a nastalo znovustvoření veškerého organického života, ovšem vždy najednou, hotově.

V tom jevil se právě vliv mythů o stvoření a theorie naznačená vyhovovala do jisté míry biblickým tradicím, ač ovšem opakování stvoření živočišstva bylo těžko uvésti s nimi v souhlas; mimo to se prozatím nedalo vůbec ani určitě zjistiti, kolik takových opětných stvoření organismy musily prodělati. Ale přece zachováno zde aspoň učení o bezprostředním zasažení tvůrčí moci božské.

Digitized by Google

Velkou podporou této tak zvané „theorie katastrof“ byl běžný názor o stálosti a nezměnitelnosti druhů, jehož předním zastancem byl dříve zmíněný Cuvier; autorita Cuvierova pak, jak velmi často ve vědě bývá, váhou svou stížila nad míru vyvrácení názoru jí opřeného, třeba klamného, a tím vědecký vývoj zadržen; ovšem jen zadržen, nikoliv zamezen. Zatím totiž doznala základní theorie geologická zásadní změny: učení o periodických revolucích zemských se objevilo neudržitelným. Byl to slavný anglický geolog Lyell, jenž dokázal, že změny na povrchu zemském, třeba sebe ohromnější, ve svých výsledcích lze všechny vysvětliti způsobem přirozeným, působením sil ještě nyní činných, vezme-li se jen v úvahu jich nepřetržitá působnost po nesmírně dlouhé doby. Poukaz na pozorování z doby historické, kdy také v dobách geologicky poměrně krátkých, neustálým působením sil zdánlivě nepatrných, dostavily se veliké účinky, byl nejlepším dokladem pro tuto theorii, která za krátký čas stala se panující.

Theorii Lyellovou nabyto teprve logické půdy pro další bádání. Na místo revoluce nastoupila evoluce, pomalý postupný vývoj, odpovídající daleko spíše přirozeným poměrům, než hypothetické všeobecné katastrofy a největší důležitost měl obrat ten pro učení o vývoji tvorstva. Theorie Lyellova v letech třicátých pronešená a neobyčejně brzy dráhu k uznání si proklestivší umožnila teprve správný názor na vývoj organického života, o němž by bez ní patrně ještě dlouho bylo se tápalo ve tmách. Nejlepším dokladem smutné pravdy, že všem vědeckým poznatkům je prodělati nad míru krušnou cestu, než dojdou uznání, jest, že dosti dlouho před tím správný názor tento již byl pronešen a že přes to zanikl bez ohlasu: roku 1809 geniální přírodozpytec francouzský Lamarck vyslovil přesvědčení, že druhy nejsou něčím konstantním, nýbrž že je možno jejich přetvoření, zvláště pak vývoj od nižšího k vyššímu pod vlivy prostředí a tím jasně naznačil platnost evoluční theorie i pro organickou přírodu. Ale Lamarck přišel jak řečeno s učením svým příliš časně; ještě vládla neobmezeně ve vědeckém světě autorita Cuvierova a učení o nezměnitelnosti druhů. Zásluha, že dopomohl k vítězství theorii evoluční pro svět organický, patřící po právu Lamarckovi, připadla o 50 let později Angličanu Charlesu Darwinovi. Ke jménu muže tohoto pojí se světodějný obrat v nazírání na původ a rozvoj tvorstva, který jako kdysi objev Koperníkův po tisíciletí určovati bude dráhu vývoje věd přírodních.

(Dokončení.)

*

DĚTSKÉ ČASOPISY. Jeden z důležitých kroků veřejné výchovy, jemuž věnuje se dosud nepatrná pozornost, jest dětská četba. Dítě jakmile začíná chápat význam slov, jakmile začíná myslit, předkládá se mu se strany rodičů, pěstounů a vychovatelů četba. Jsou to různé druhy četby: obrázková a zábavně-poučná. U nás nejsou — až na nepatrné výjimky — dosud zavedeny seznamy četby pro dítky. Anglie i jiné státy jsou daleko v tomto ohledu před námi. Tam knihkupci možno pouze ohlásiti věk dítěte a dle toho předloženy jsou kupujícímu seznamy dětské literatury. Kupující, otec neb vychovatel, může pak dle stáří dítěte, jeho duševních schopností vybrati dle seznamu vhodnou četbu pro hocha neb děvče. — Má-li na dítě v jeho prvním fysickém a duševním vývoji vliv prostředí, má tím více vlivu na jeho duševní rozvoj četba. U nás nevěnuje se, jak již řečeno, těmto požadavkům zvláštní pozornost. Spíše naopak. Máme několik dětských časopisů, které svým obsahem spíše „obchodním“ nežli literárním naprosto nevyhovují svým účelům. U nás jsou to snad dva časopisy dětské, které svým obsahem vyhovují požadavkům na ně kladeným. A tyto dva slušnější časopisy dětské jsou zase nemístnou a přehnanou konkurencí poměrně bezvýznamných časopisů větších nakladatelů utlačovány. Budeme věnovati tomuto důležitému předmětu výchovy zvláštní pozornost. Příště přineseme rozbor dětské četby u nás a poukážeme na poměry a výběr literaratury, které měly by si vycházející dětské časopisy více všímati. —v—

*

SPRÁVCEM MINISTERSTVA VYUČOVÁNÍ byl jmenován Bienert, který do nedávna byl vicepresidentem zemské školní rady vídeňské. Vypravuje se, že jest velice jemného a uhlazeného chování a jest prý zejména v kruzích klerikálních velmi oblíbenou osobností. Opětně nový důkaz, že starosta města Vídně těší se dosud stejné přízni v rozhodujících dvorských kruzích jako dříve. —v—

*

ČESKÝ ÚSTAV KU VZDĚLANÍ UČITELŮ V Č. BUDĚJOVICÍCH. Matice školská v Č. Budějovicích zřídila a vydržovati bude český ústav učitelský, jehož první ročník otevřen dne 18. září t. r. —v—

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

J. Z.

LIDOVÁ STAROBNÍ POJIŠŤOVNA V ČECHÁCH.

Jednou z nejnaléhavějších sociálních potřeb jest bez odporu pojišťování pro případ stáří. A také domáhají se ho příslušníci všech mimokapitalistických vrstev naší společnosti; tu manifestují před parlamenty pro ideu tuto massy organisovaného dělnictva, tu zase vyzírá stejná tendence z resolucí

Digitized by Google

schůzí a sjezdů úřednictva soukromého, tu volá po něm kde jaká schůze maloživnostenská. Pojišťování stává se parolou dne, idea dělnického pojišťování šíří se v ideu pojišťování sociálního a prozíravá sociální politika nespokojuje se již pojištěním dobrovolným, nýbrž klade požadavek pojištění nuceného. Paralelně vyvíjejí se pak snahy vyrvati pojišťování českých lidí z rukou cizáckých pojišťoven a provésti tak kus české hospodářské očisty . . . .

Co takto idea pojištění pro případ stáří stala se vůdčí ideou širokých vrstev společnosti, co octla se na povrchu veřejné diskuse, co pro ní svolává se tisíce schůzí a píše tisíce projevů — zapomíná náš český člověk, že pojišťovna starobní spojená se spořitelnou vlastně již u nás existuje, že jest tu humanitní ústav na solidních základech postavený, ústav, jehož účelem není zisk a výdělečnost.

V jubilejním roce 1888 proneseno bylo na sněmu království českého heslo zřízení zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I. Slovo stalo se skutkem a dnes stává již ústav, jenž poskytuje každému pojištěnci jistotu, že může spoléhati na pevný roční důchod ve svém stáří až do smrti, ať přijde, kdy přijde.

Lidové starobní pojištění, ústav ryze český, ústav veskrze na pevných základech stojící, na jehož režii pojištěnci ani haléřem nepřispívají, u něhož pojištěn býti může každý, kdož náleží k nemajetným nebo méně majetným třídám, má-li jen v nějaké obci království českého domovské právo a v Rakousku své bydliště — toť zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I.

Vizme výsledky dosavadní činnosti:

Výroční zpráva za rok 1904 s potěšením konstatuje, že počet samostatných živnostníků, kteří pojištění u fondu v tomto roce vyhledávali, opět značně stoupl. Přibylo† za rok 1904 přes 3.400 samostatných živnostníků, ano bez nich celkem 1.864 nových pojištěnců. Odpočítá-li se dále 1.197 dělníků a zřízenců živnostenských, zbývá stále ještě 667 nových pojištěnců ze stavů, kterých se agitace mezi živnostnictvem zahájená, vůbec nedotýkala.

Zejména potěšuje též poměrně značné stoupnutí počtu nových pojištěnců ze stavu rolnického 240, kdežto za celou posavadní dobu činnosti celkem 932, kterýžto úkaz asi ne neprávem přičítati lze k zásluze působení hospodářských družstev a spořitelních a záložních spolků Raiffeisenových.

Jak různé stavy jsou zastoupeny při pojištění u tohoto fondu, vidno z tohoto přehledu:

1. z duchovenstva bylo . . .	99	pojištěnců.
2. z umělců, spisovatelů, advokátů, lékařů	162	„
3. z úředníků	990	„
4. z učitelů	423	„
5. z obchodníků, řemeslníků a 6. živnostníků		
a) samostatných	11.867	„
b) jich dělníků a zřízenců .	3.524	„
7. z osob zaměstnaných při polním a lesním hospod.		
a) rolníků	1.172	„
b) úředníků	184	„
c) čeledi a jiných zřízenců	427	„
8. ze zřízenců veřejných . . .	1.290	„
9. ze zřízenců soukromých . .	687	„
10. ze soukromníků	217	„
celkem	21.042	pojištěnců.

Počet vkladů činil 15.534 ve výši 642.086 K oproti 14.345 a 624.973 K roku předešlého. Počet vyplacených důchodů, jenž v roce 1903 činil 249 s důchodem 98.292 K 73 h, stoupl v roce 1904 na 302 s důchodem 118.065 K 73 h.

Zajímavo jest též sledovati organisaci ústavu. Aby činnost svoji co nejšíře rozvinouti mohl, zřídil ústav přes 1400 jednatelství a to u okresních výborů, u obecních úřadů, u spořitelen a záložen, u Reiffeisenek, u živnostenských společenstev a spolků, u hospodářských spolků a družstev, u firem, u zemských ústavů atd. Z předložených přihlášek vidno, že v tomto směru nejvíce pracovala společenstva živnostenská a okresní výbory. Na jedno činné jednatelství připadá téměř 20 přihlášek.

Potud o dosavadní činnosti fondu.

Fond tento jest vůči všem ostatním ústavům v Rakousku, které pojišťují důchody pro případ stáří, nejlacinějším. Příčina toho jest ta, že fond nevybírá od svých vkladatelů ani haléře na své správní výlohy, nýbrž hradí tyto výhradně z úroků jmění základního, od země a jiných dárců věnovaného. Sám sněm království českého dal fondu do vínku obnos jednoho milionu korun a obnos ten dobročinnými příspěvky král. hl. města Prahy, četných okresů a obcí i soukromníků vyrostl do konce října 1900 na 1,197.016 K 55 h, do konce prosince 1904 na 1,253.277 K 99 h. Tímto jměním základním ručí se za všecky závazky ústavu a z úroků jeho jsou hraženy správní náklady, takže pojištění k nim nepřispívají. Správa pojistných kapitálů jest tudíž úplně bezplatná.

Další výhodou fondu jest, že nikdo nemůže ztratiti, co jednou vložil, protože ústav nikoho ne-

Digitized by Google

váže k pravidelným vkladům. Každý může dle vůle a možnosti na pojištění svého starobního důchodu vkládati co chce a kdy chce. Tu tedy vyloučeny jsou známé bolestné diference mezi pojišťovnami a pojištěnci, jež přiostřují se začasté až k nákladným sporům soudním.

Dokáže-li pojištěnec, že se stal pro tělesný nebo duševní neduh k výdělku trvale nezpůsobilým dříve, než-li se dožil 55. (u žen 50.) roku, může mu býti poukázán doživotní důchod ihned, ovšem důchod přiměřeně nižší, t. j. tak vypočtěný, jako by se pojištění bylo stalo pro případ dožití právě toho roku stáří, kterého on posud dosáhl. Avšak, jelikož by takovýmto předčasně k výdělku nezpůsobilým dostalo se dle těchto pravidel po případě důchodu velmi nízkého, může jim zemský výbor, jsou-li tu okolnosti uvážení hodné, důchod polepšiti ze zvláštního k tomu určeného fondu tak zv. fondu bonifikačního, jenž koncem roku 1904 činil již 173.711 K 46 h.

Výhodou nemalé důležitosti jest dále ustanovení, že na vklady pojistné i na kapitály a důchody pojištěné nemůže býti vedena žádná exekuce.

Dále nemohou od pojištěných býti žádány nijaké doplatky a kdyby se časem ukázalo, že byly důchody dle úřadně schválených sazeb ústavu pro pojištěné vyměřeny příliš vysoko, ústav musil by to škodovati sám ze jmění základního neb z výnosů jeho.

Všeliké kapitály, pocházející ze vkladů pojistných, musí ústav dle přísného předpisu stanov sněmem schválených jen takovým způsobem uložiti, jaký jest předepsán pro bezpečné ukládání sirotčích peněz.

Z přebytků správních mohou se svolením sněmu býti docela připisovány částky k sesílení vkladů pojistných.

Vkladatelé, jsou-li zároveň pojištěnými a trvají-li jejich vklady již nejméně po tři leta, mohou, je-li jim toho z jakýchkoli příčin potřebí, vypověděti polovici svých vkladů. Vkladatelé konečně, jsou-li zároveň pojištěnými, mohou na své pojistky obdržeti u ústavu zápůjčky až do 50 procent svých vkladů, pokud tyto vklady trvají při ústavu již aspoň tři léta.

To jsou v hrubých obrysech výhody pojištění u fondu císaře Františka Josefa I.

Království české, jež první ze zemí rakouských založilo ústav tento pro lidové starobní pojišťování, vykonalo krásný kus práce v oboru sociálním. Příklad jeho přiměl později i jiné země, že zakládají nebo již založily ústavy podobné.

Široké vrstvy lidové mají takto příležitost opatřiti si levné starobní zaopatření. Bylo by jistě hříchem a to hříchem na vlastním životě spáchaným, kdyby se příležitosti této nechopily. Má je vésti k tomu již zdravý hospodářský smysl a — prozíravost.

Vedle toho jest tu však moment jiný. Stále si stěžujeme, jak zahnizďují se u nás pojišťovny cizí, jak z kapes našich sílí, mohutní, jak takto groš v Čechách trpce vydělaný odplývá za hranice, jak ubývá nám kapitálu, jenž přece mohl by oplodňovati veškeru práci naší. Stěžujeme si, jak jednatelství těchto pojišťoven rozlézají se do všech koutů naší vlasti, jak jsouce namnoze v rukou cizích, nám nepřátelských, nebo aspoň vůči našemu národnímu ruchu naprosto indiferentních, jsou živými informačními kancelářemi pro cizinu, kancelářemi, jež sledují každý náš hospodářský počin, každý projev . . .

Jest tu tedy též moment národní, jenž puditi má nás Čechy k přistupování k fondu císaře Františka Josefa I.

Řekli jsme již, že počet účastníků fondu tohoto utěšeně stoupá. Však tempo stoupání tohoto jest vůči výhodám pojištění toho, vůči širokým massám pojistění potřebujícím přece jen pomalé, a aby bylo urychleno, o to přičiniti se musí jednak zdravá hospodářská prozíravost našich lidí, jednak jich cit vlastenecký.

A to jest také přání, s nímž uzavíráme tyto řádky.

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

(Slovanský tah na hospodářský východ. — Změna v ministerstvu obchodu. — Kanalisační ankety. — Nové spory mezi cukrovarníky a řepaři.)

Soudnému pozorovateli HOSPODÁŘSKÝCH JEVŮ VE STÁTECH BALKÁNSKÝCH neujde, kterak cílevědomé Německo a Italie ovládají tamní trhy. Berlínská riskontní společnost společně s domem Bleichrvederovým zřídily ve Srědci banku, jejíž účelem jest financovati tamní slibné podniky, Německo má již hotovou obchodní smlouvu s Bulharskem, Italie dovedla ovládnouti veškeru i poštovní dopravu po moři na Černou Horu resp. Srbska — jen my v Rakousku stále jsme pozadu. Vláda teprve prohlašuje, že hodlá působiti na vídeňské bankovní kruhy, aby zřídily v hlavních městech balkánských států bankovní filiálky a pokud jde o obchodní smlouvu, dospělo se zatím jen k předběžným poradám. Diplomatické obchodní spojení naše v Srbsku a Bulharsku jest po většině maďarské a o Maďarech jest dostatek známo, že fedrují nejdříve sebe. Hospodářsky byla by ztráta slovanských trhů východních pro nás přímo zdrcující. Vždyť uzavírá se nám výhodnou smlouvou obchodní Německo, ohrožen jest pro nás trh anglický, za oceánem hrozí nebezpečí americké, na východě jsme v rukou anglických komisionářů — kam tedy máme se v dohledné době vrhnouti, kde dříve máme svou již dobytou posici upevňovati? Pro nás rakouské Slovany jest tato liknavost dvojnásob bolestná, jelikož vedle hospodářské rány dává nám též ránu národní. Vždyť ovládnutí trhů slovanských německým a vůbec cizím protislovanským kapitálem, znamená i snížení kursu slovanské politiky... Z této úvahy vyplývá, proč s radostí vítali jsme krok vývozního spolku pro Čechy, Moravu a

Digitized by Google

Slezsko, jenž vyslal vynikající representanty našeho obchodu, by navázali pevnější obchodní styky se Srbskem. Delegáti, ředitel Zemské banky král. Českého p. Frant. Procházka a předseda spolku vývozního, ředitel bankovní filiálky „Merkur" p. Votruba, navštívili Bělehrad, navštívili Smederevo, byli přijati i králem i ministry i zástupci srbského obchodu a dohovořili se. Není sice známo, jaké kroky v nejbližší době podnikne obchodní dohoda srbsko-česká, ale jest jisto, že kroky ty povedou ke zdaru. Ručí za to obchodní prestyž obou delegátů, s nimiž jelo ještě několik jiných obchodníků českých. Styky se Srbskem mohou nám dobře prospěti. Srbsko potřebuje naše textilní výrobky, naše hospodářské stroje, naopak my můžeme odebírati ze Srbska hrozny, lekvar (povidla) a koberce. Zvláště poslední industrie srbská má budoucnost. Hlavní věcí ovšem bude navázat takovou obchodní smlouvu srbsko-rakouskou, která vyhoví i přáním našim i přáním srbským. Udělí-li naše říše nějaké koncese srbskému vývozu vepřového dobytka, bude Srbsko zase navzájem povinnováno povoliti koncese i nám. Zatím dlužno v tom směru vykonati vliv i na vládu i na parlament. Z vřelých obchodních styků se Srbskem a s Bulharskem vykvete i mocné pouto hospodářského přátelství, jež bude stejným úspěchem, jako je již naše slovanská vzájemnost politická a literární.

* * *

V MINISTERSTVU OBCHODU NASTALA ZMĚNA. Svobodný pán Call odchází a hrabě Auersperg přichází. Call stal se ministrem obchodu, odbočiv z cesty povolání diplomatického a pro svůj nový úřad ani valné kvalifikace neměl. Jeho bezmála šestileté úřadování bylo vzorem byrokratického vyřizování kusů. Iniciativy, která měla vyvolávati podnikavost obchodu, Call neměl. A tak šest let uplynulo, aniž by došlo k reformě akciového práva, aniž by zavedeny byly společnosti s ručením obmezeným, které teprve nyní zaměstnávaly panskou sněmovnu, aniž by na východě byla zřízena exportní banka či exportní společnost, aniž by až na smlouvu s Německem a s Italií byly ujednány nové obchodní a celní smlouvy, aniž by odstraněna byla nejistota ve příčině vyrovnání rakousko-uherského atd. Call odchází, dílo své nedokončiv. Přichází Auersperg, o němž jest známo jen, že jest dobrým úřednikem, že dovede diplomaticky v otázkách, kde stýkají se sporné zájmy, klenouti mosty dohody. Přišel a také v živnostenském výboru se představil — avšak to jest vše. Jaký bude režim jeho, neví nikdo. Že by však dovedl náš obchod vychovati k typu obchodů anglických a německých, v rukou jichž majitelů sbíhají se nitky obchodu světového, že by měl vážný úmysl uvolit fiskální brzdy všeho obchodního rozmachu, lze pochybovati. Vždyť plných 26 let sloužil ku spokojenosti kruhů, jež k rázovité reformě naší politiky jsou nezralými, neochotnými.

* * *

KANALISACE ČI REGULACE? Otázka tato již dávno rozluštěná octla se dík českým Němcům opět na denním pořádku. Pořádány o otázce této dvě ankety, v Ústí n. L. a v Praze a obě vyzněly pro další kanalisaci. Odpor proti ní rozdmýchal posl. Maresch, jenž měl k tomu motivy podstatně politické. Pražská anketa vyslovila se s rozhodností i pro technické vystrojení přístavu holešovického, jakož i přístavu karlínského. Vysloveno dokonce i přání, aby prováděny byly postupně práce kanalisační na Labi od Mělníka k Jaroměři.

* * *

Řekli jsme již na tomto místě, že promrskáním rayonové předlohy v parlamentu SPORY MEZI CUKROVARNÍKY A REPAŘI z obzoru nezmizí. A na slova ta nyní opět došlo. Cukrovarníci chtějí odmítati řepu, když rolník ji pěstující olámal z ní chřást, řepaři naproti tomu dokazují, že olámání to bylo jen bulvě ku prospěchu, jelikož tak dostaly se k ní vzduch a světlo. Do věci vmísila se již i zemědělská rada pro král. České, která zaujala stanovisko, že lze cukrovaru nanejvýše požadovat náhradu škody olámáním chrástu vzniklé, což však dříve předpokládá důkaz škody té. Tak stojíme zase před celým komplexem sporů, z nichž státi se mohou nákladné spory soudní. Nebyla by přece jen na místě dohoda? Š.

* * *

C. K. PRIV. ASSICURAZIONI GENERÁLI V TERSTU. PRŮBĚH OBCHODŮ V ODBORU POJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH V SRPNU 1905:

Podáno bylo 1302 návrhů na	K	9,106.336·39
vystaveno bylo 1187 pojistek na	K	7,861.686·78
Od 1. ledna do 31. srpna 1905 podáno bylo 12056 návrhů na	K	88,696·060·09
vystaveno bylo 10304 pojistek na . . .	K	76,076.276·25
Ohlášené škody od 1. ledna 1905 . . .	K	5,335.373·88
Dne 31. prosince 1904 bylo v platnosti:		
105315 pojistek na pojištěný kapitál . .	K	710,811.866·28
a roční doživotní důchody	K	1,172.628·41
Reservní fondy životního oddělení . . .	K	191,275.449·48
Zaručovací fondy společnosti	K	247,497.914·42
V roce 1904 vyplaceno odškodnění v oboru životním	K	11,197.635·95
Od založení ústavu (r. 1831) vesměs zaplacené škody	K	797,690.516·38

Pojistky c. k. priv. Assicurazioni Generali zaručují: nepomijitelnost po 3 letém trvání, zmenšení pojištěného kapitálu mlčky, při zastavení placení premií, převzetí válečného risika, pojištění nepozbývá platnosti v případě samovraždy nebo souboje; mimo to stávají kombinace, dle nichž za mírnou premii zúročuje se 3% zúrokování premií, aneb aby se předešlo přílišnému kolísání výše dividend, minimální dividenda ročně o 3% stoupající. Zprávy, jakož i číselní rozpočty udílí na požádání vrchní jednatelství v Praze, jakož i ve větších městech v Čechách stávající inspektoráty a okresní jednatelství.

ZDRAVOTNICTVÍ.

Dr. S. K.:

BOJ PROTI TUBERKULOSE A RAKOVINĚ.

Od roku 1898. vystupuje do popředí u všech téměř kulturních národů boj proti tuberkulose a rakovině. Obzvláště pak proti tuberkulose v poslední době bojuje se úsilovně, jelikož ciferně ukazuje tato daleko větší úmrtnost než rakovina a jelikož při náležitých opatřeních hygienických, když ne zhojení úplné, tedy aspoň značného zlepšení lze docíliti, což ovšem při onemocnění rakovinou dnes posud tvrditi není možno. Soustavný boj proti tuberkulose veden jest u jednotlivých národů

Digitized by Google

dvojím způsobem: jednak stát stavbami moderních a všem hygienickým požadavkům vyspělé mediciny vyhovujících nemocnic zabraňuje zhoubnému tomuto nepříteli lidstva, jednak města jednotlivá sama nákladem vlastním pořizují účelná a rozsáhlá sanatoria pro tuberkulosní. Tím tedy způsobem béře se boj proti tuberkulose v cizině. U nás ovšem v ohledu tom jsme dosud velice pozadu, jako vůbec ve všech otázkách týkajících se nejnutnějších opatření zdravotních. U nás, hlavně ovšem v Čechách, pohybuje se ještě otázka boje proti tuberkulose v mezích diskussí a přednášek, a ani o píď nedostala se dosud k nějakému náležitému a praktickému uplatnění. Ve směru tom ovšem nelze nijak snad obviňovati „Spolek pro stavbu léčeben pro tuberkulosní." Ba naopak; jednotliví členové spolku obětují otázce této tolik času a neúnavné energie, že plnou měrou zasluhují všeobecného uznání a chvály. Kde tedy nutno hledati příčiny, jež v boji proti tuberkulose znemožňují uskutečnění praktických a naléhavých potřeb a opatření? Jest to netečnost, ba možno říci trestuhodná nevšímavost, jak se strany státu, tak i od města Prahy zvláště.

Pohlédněme jen na Německo! V roce 1892. mělo Německo celkem 3 ústavy pro tuberkulosní, v roce 1897 vzrostl počet jich již na 13, a za pět let na to, roku 1892. bylo v Německu na 68 podobných ústavů veřejných; vedle toho ovšem jest tu k disposici pro třídy majetnější 27 velice pěkně a moderně zařízených ústavů. V čele spolků, jež se obírají stavbou léčeben těchto, stojí červený kříž a dámské vlastenecké spolky. K těmto druží se pak zemské ústavy pojišťovací, jež s neobyčejným zájmem súčastňují se na uvedených podnicích. Není ovšem ani třeba podotýkati, že jak městská, tak i zemská správa v otázce této jeví taktéž značnou agilnost. Tak na příklad městská rada berlínská rozhodla se právě před nedávnem vystavěti pro nemajetné tuberkulosní nemocné ústav, jenž by pojal na 1000 nemocných.

A podobně jako v Berlíně, děje se i v jiných městech. U nás v Rakousku, mimo jediného sanatoria v Allandě, zavedení plivátek jen v některých veřejných místnostech, zákazu vláčení šatů a lacinych letáků, týkajících se boje proti tuberkulose, nemáme dosud praničeho.

Schází nám v první řadě léčebny pro chudý lid, chybí nám posud vyučování hygieny na školách obecných — což jest ovšem při boji proti tuberkulose nad míru důležité — máme ještě dosud celou spoustu bytů nezdravých, špatně větraných a lidmi přeplněných, jež jsou pravým pařeništěm tuberkulosy, a mnohé a mnohé jiné závady zdravotní a nedostatky staví se na překážku v důležitém tomto boji. Jak uvedeno tudíž, jeví se naléhavá potřeba, aby konečně město samo, — od státu asi sotva dočkali bychom se nějakého zlepšení a nápravy — v této důležité a nad míru akutní otázce více si všímalo a podporovalo snahy přičinlivého „Spolku pro stavbu léčeben pro tuberkulosní." Jen náležitým hmotným přispěním města možno očekávati konečné rozluštění této z jedněch nejdůležitějších a nejpalčivějších otázek našeho denního života. — Spolek pro potírání rakoviny zdá se, že úmrtím svého prvního předsedy prof. dr. K. Maydla se jaksi umlčel. I zde bylo by třeba více snad činnosti za účinné pomoci města a veřejnosti naši vůbec.

*

ŠKOLNÍ LÉKAŘI V BULHARSKU. Na všech středních školách bulharských zavedena byla počátkem letošního roku školního instituce školních lékařů. Povinností jich jest seznamovati žactvo s hygienou a dvakráte týdně prohlédnouti všechny posluchače, nejsou-li snad stiženi některými chorobami infekčními, neb neinklinují-li někteří z nich k tuberkulose. Také ve Štětíně zahájili letos činnost školní lékaři. Kdy se tak stane v Praze?

*

NOVÝ OBJEV učinil opětně berlínský profesor bakteriologie Koch; nalezl totiž způsob přenášení bacilla střídavé zimnice, jež se hlavně v tropech a krajinách bažinatých objevuje.

*

SPALOVÁNÍ MRTVOL. Na schůzi francouzské „společnosti ku podpoře spalování mrtvol" podána zpráva o tom, kolik mrtvol bylo již spáleno. Dle úředních záznamů je v Evropě a Americe 90 krematorií, v nichž bylo dosud spáleno 125 tisíc mrtvol. V Evropě r. 1904. bylo 127 společností pro spalování mrtvol, z nichž na Německo připadá 76 s 9 krematorii. V Německu r. 1904. spáleno 1381, ve Francii toliko 345 mrtvol. Vedle toho spalují se mrtvoly v Italii, Švýcařích, Dánsku, Norsku a Švédsku.

*

Ženevský profesor Redard shledal, že ÚČINKEM MODRÉHO SVĚTLA lze u nemocných vzbuditi stav narkoze chloroformem velice podobný, v němž možno i menší operace provésti. Mnohé pokusy již se osvědčily.

*

BRASILSKÁ VLÁDA, jak se oznamuje z Rio de Janeiro, vypsala cenu 10 milionů ve zlatě tomu, kdo najde působivý prostředek k hojení tuberkulosy a rakoviny.

*

Vídeňský profesor Alt shledal, že nemírným pitím i kouřením dostavují se u lidí PORUCHY SLUCHU I ZRAKU, jež se mohou později i stupňovati. U nemocných, jimž v příčině té nařídil přísnou abstinenci jak alkoholu tak i tabáku, docílil v několika málo dnech úplně normálních poměrů.

*

V poslední době odporučováno bývá K ODTUČŇOVACÍ KŮRE celá řada praeparátů, jež však z ohledů

Digitized by Google

zdravotních jest třeba zavrhnouti. Nejlépe jest nemocnému, kůře té hodlajícímu se podrobiti, zakázati požívání cukru, mouky, brambor, rýže, másla, sádla, mléka, vajec atd., a podávati mu hojně ovoce, zeleniny, salátu, jakož i dosti masa libového. Mimo to odporučuje se hojně pobyt v přírodě, (cestování, gymnastika atd.).

*

Ze 183 osob onemocnělých v Prusku cholerou zemřelo 66. Dle došlých zpráv ohraničena jest již cholera jen na území, kde povstala původně.

*

X. MEZINÁRODNÍ SJEZD PROTI ALKOHOLISMU konán byl v Pešti v minulých dnech za účasti lékařských kapacit všech kulturních národů.

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

Karel Pelant:

VŠEOBECNÉ A ROVNÉ HLASOVACÍ PRÁVO.

Jest tomu již plných dvanáct let, co mladočeský poslanec dr. Slavík podal na říšské radě návrh na zavedení všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva v Rakousku a dosud se pro tento nejvýš důležitý a nutný požadavek, jediné východisko z bahna, v kterém kára naší říše uvízla, v Rakousku nestalo ničeho. Nejkrásnější to doklad, jak náš stát umí vědomě páchat samovraždu, neboť kdo dnes nejde v zápasu světovém ku předu, jest odsouzen k politickému opozdění a tím i smrti.

Ale jsou ve státě živly, které s upadajícím státem nechtějí být zničeny, které doufají v budoucnost; jsou to živly pokrokové a z nich nejmohutnější výzpruha dnešního politického i společenského pokroku, proletariát. Tento během oněch dvanácti let stále upozorňoval, žádal, podnikal akce všech druhů: petice, schůze, brožury, demonstrace, vždy klidně a důstojně, v naději, že politikové Rakouska uznají spravedlnost a oprávněnost tohoto požadavku. A stále se neobjevilo ničeho; dokonce nyní, kdy vláda uherská hodlala si pomoci ze zoufalé situace nacionalisty maďarskými ji způsobené a pomýšlela na jeho zavedení, by dostala pracující poslance do sněmovny, tu zakročil ministr-president rakouský bar. Gautsch prohlášením, že na něco podobného nelze pomýšleti.

Toto zasáhnutí ukazuje jasně, že od vlády bar. Gautsche nelze naprosto čekati jakýs politický pokrok, naopak, že postaví se proti každé snaze po něm. Není tedy divu, že dělnictva rakouského zmocnilo se ohromné rozčilení, které se všude projevuje bouřemi odporu; čin bar. Gautsche dosáhl toho — abych uvedl nejpříznačnější jev — že se v kruzích dělnických mluví o revoluci. Mluví se sice jen, ale státník, jenž dovede svým jednáním rázem do klidných a jen ve schůzích rokujících občanů zanést ducha revoluce, ten jest státnický neschopník, jehož jedinou službou státu prokázánou může být jeho co nejrychlejší odchod.

Všeobecné hlasovací právo stalo se tak rázem rakouskou krisí. Co nám otevření sněmovny přinese, nevíme; ale i kdyby tam klidno bylo, v massách to bude vřiti dále, a následky mohou se státníkům zjeviti v okamžiku co nejméně jim vhodném.

Dlužno tedy zkoumat důvody tohoto volání po hlasovacím právu, abychom mohli pak odvážiti oprávněnost žádostí a vinu těch, kdož odpírali.

Co mluví pro všeobecné právo?

Nejprve důvody ethické. Moderní člověk vyznačuje se citem spravedlnosti; bolí jej křivda i na cizích páchaná a snaží se ji odpomoci. A tu uvědomí-li si, že k vykonávání politických práv má být připuštěna pouze jedna část lidstva, kdežto druhá a mnohem větší nemá nikdy míti práva promluvit o tom, co ji tísní, jak by se jí dalo odpomocí, že nemá nikde tribunu, kde by řekla své mínění a tudíž že zůstává stále němou, zakřiknutou, „temnou massou," tu jen čistý cit spravedlnosti musí pohnout každého k úsudku, že i tito druzí lidé mají nárok na své zastoupení. Dosavadní systém jest nespravedlivostí a tato nutně bolí a jest protivná ethicky cítícímu člověku.

Za nimi důvody sociální. Společnost, skládající se z mnohotvárných složek, musí se snažit, aby tyto různé své prvky uvedla v soulad. Na tom pracuje každý rozumný člověk dnešku; cílů jest mnoho, ale že musí k nim být nastoupena cesta, v tom se shodují všichni. Nyní však lidé obdařeni právem a zbavení práva tvoří ve společnosti naprostou protivu a tak příkré tábory proti sobě, že nutno propast mezi nimi zejíci vyrovnávat; jedině lze tak, když bezprávní budou postaveni na roveň práva majícím k získání společenské harmonie. Bez ní vládne nenávist vyděděných, rozkol, zášt, a nespokojenost, city to nesociální, které ničí vý-

Digitized by Google

voj společnosti a přináší škody nezměrné. Společnost, jež má býti rodinou lidí, („miluj bližního" praví různá náboženství), jest bez harmonie hromadou nenávidících se táborů a kast, s city nepřátelskými a tudíž kalícími a ubíjejícími život. Kdo v společnosti chce klid, soulad, veselé a jasné spolužití, musí snažit se po úpravě poměrů a požadovat i pro jiné stejná práva politická a tudíž hlasování ovšem v prvé řadě.

Důvod demokratický jest třetím. Vývoj společnosti dokazuje, že zdroj bohatství, kultura, celý pohyb lidstva v před děje se lidem, aneb řekněme abstraktně jeho prací. Pouzí příživníci, lidé nepotřební, ničí pouze cel kové vydobyté bohatství, nepřispívajíce k výrobě statků ničím.

Lid má tudíž jakožto činitel kulturní právo na správu společnosti (státu); řekl to krátce Rieger „Všechna moc vychází z lidu." Kdo sezná sociální mechanism civilisovaného lidstva, nemůže býti než demokratem, nechce-li činit rozumu násilí, neb nepatří-li k třídě nepracujících parasitů, hájících odporem proti lidovládě své zájmy. Tím více my Češi; historie naše nás učí, že jsme již politicky určeni být demokratickým národem; setřásali jsme feudalism, kde se dalo (husitství, bratrství, selská povstání), osud nás zbavil šlechty (Bílá Hora, 1848); zbytek její jest nám cizím a protichůdným i jazykem i názorem života. (Lobkowicz nezná správně česky, Schwarzenberg: Husité byli banda lupičů a žhářů). Naším životním zájmem však jest uplatnit v politice široké vrstvy lidové, krátce skutečný náš národ. Dosud lid jest dnešními volebními řády přímo urážen; vizme tuto statistiku říšské rady:

556	voličů z obchod. komor volí	21 posl.
5.431	voličů z velkostatků volí . .	85 posl.
493.804	voličů z měst volí	118 posl.
1,185.466	voličů z venkova volí . . .	129 posl.
5,004.222	všech voličů dohromady volí	72 posl.

čili 26 velkoobchodníků, 64 velkostatkářů, 4193 měšťanů, 12.290 venkovanů a 69.503 obyčejných lidí volí si po jednom poslanci.

Poměry volební do sněmu jsou ještě strašlivější; celé strany by se daly vyplnit úžasnou statistikou, skvrnou vší spravedlnosti; v Bukovině 8 pravoslavných kněží volí 1 poslance; v Tyrolsku 7 katolických kněží rovněž jednoho; na Moravě v I. sboru velkostatkářském 8 osob zvolilo si 6 poslanců, kdežto 461.229 osob tam vůbec nemá právo volební!

Není třeba připojit ani jednu poznámku, číslice mluví hlasitou řečí za demokratisaci volební.

Jest ale též důvod národní; volební řády jsou sdělány tak, že k německým okresům jsou přidávány uměle české aneb vůbec slovanské menšiny, které vždy podlehnou, německé okresy jsou menší než slovanské, takže jistý počet obyvatelů německých volí poslance než často trojnásobný počet Slovanů. Němcům dány různé privileje atd. (Liberec volí 2 poslance, Karlín, Žižkov, Vinohrady a venkovské obce jednoho na říšskou radu.)

Při poctivých a spravedlivých řádech volebních, spočívajících na základech všeobecného hlasovacího práva by Češi dostali mnohem více míst, než jak dosud mají a jak jim dle spravedlnosti přísluší; totéž by se opakovalo v jiných zemích a říšská rada byla by většinou slovanská, což by mělo ohromný vliv na celou správu a politiku říše. Tedy i kdo neuznává důvody předcházející, musí jedině z českého a slovanského stanoviska uznat správnost boje za všeobecné právo hlasovací.

A ne neposledním v řadě velkých důvodů jest státní; dnes, kdy nacionalismem a čistě zištnými snahami stran po osobních prospěších (stańczyci, agrárníci, mladočeši atd.) loď ústavy zabředla tak, že se nehýbá a jen hřídele na prázdno se pohybují pomocí nikoliv politiky, ale slibů, darů, intrik, a kdy při dnešním složení sněmovny není naděje na lepší život, zbývá jedině tato cesta, aby Rakousko stalo se zase opětně státem a ne státní mrtvolou. Se všeobecným právem hlasovacím dostaly by se do sněmovny pokrokové živly, kteří by positivně, ve prospěch státního organismu pracovali; rozumné zákony přispěly by k rozkvětu hospodářskému a společenskému (reforma tisku, dělnické pojišťování, zničení lichvy s potravinami atd.); miliony občanů dnes již rozjitřených by se uklidnily, neboť parlament by skutečně pro ně cosi konal. Zmizely by ony obavy, že by socialisté — což dosud se přijímá s tajemnou hrůzou, jako kdysi nebožtík čert — zasahovali do vlády; i ti nejrevolučnější z nich by při řešení praktických otázek musili sáhnout k rozumu a dílo jejich vypadlo by vždy k prospěchu celé společnosti. Vidíme to v Německu i Francii, že socialism pracuje positivně a cenně a že právě svým radikálním stanoviskem jest výbornou vzpruhou k dílům, které by se při pohodlnosti nikdy nestaly skutkem. Vše to mluví řečí hlasitou pro zavedení všeobecného hlasovacího práva.

Avšak existují též námitky.

Nejhlavnější jest, že prý dělník neplatí daně, tudíž že státu ničím nepřispívá. Tomuto tvrzení možno říci, že jest buď nevědomky neb úmyslně nepravdivé. Dělnictvo odvádí rekruty, nejbolest-

Digitized by Google

nější to daň krve; dělník každým soustem a každým napitím odvádí daň, neboť věci tyto zdraženy jsou nepřímými daněmi a cly; každý jeho požitek, nechť jest to sklenice piva, cigaro neb výlet nese v sobě poplatek státu, kterým jsou věci ty zatíženy. On též kupuje poštovní známky, kolky, čte noviny atd., krátce jest konsumentem a každý konsum dnes jest spojen s daněmi, buď přímo neb nepřímo. I když čte svůj orgán, pomáhá existovati tiskárně a redaktorům, kteří z této své existence znovu odvádějí daň státu. Jediný pohled na příjmy státní nám to ukáže: Od 1. ledna do července 1905 přijato bylo 163,568.714 K daní přímých, tedy od vrstev majetných a 389,889.720 K daní nepřímých, tedy též od vrstev chudých a bezprávných. Není nutno připojit ani slova.

Dělník prý jest nevzdělán, jest druhá námitka. Není to pravda. Jest faktem, že největší konsument tisku jest dělnictvo, třídy vyděděné. Toto faktum dosvědčí každý nakladatel knih a vydavatel listu. Dělnictvo čte dnes více než třídy majetné (literárně vzdělanou intelligenci vyjímaje). Kdyby byla statistika knihovniček u dělníků a u buržoasie, byly by ta čísla pro poslední hanbou; a k tomu přistupuje, že dělnictvo jest den ze dne vzděláváno schůzemi v organisacích, tisíci přednáškami a schůzemi, čehož nemají — aspoň politicky — žádné strany a vrstvy. Dělnictvo jest již pro parlament zralé; námitka hořejší jest již 20 let neplatná.

Národnost utrpí jest námitka třetí, volaná od Čechů i Němců současně. Oba nemohou mít pravdu, jen jeden. Zdá se, že to budou jen dnešní němečtí poslanci, kteří budou odstraněni: odstraní se jejich umělá nadvláda, násilí páchané na národech slovanských, potlačených. Za to však získají skuteční Němci protivníky lidské, znající útrapy utiskovaného lidu a nikdy se nedopustící brutálnosti na vývoji národa. A Ceši rovněž: vlastenectví řvavé a necitelné ustoupí vlastenectví sice bez tohoto jména, ale pracující opravdu pro národ, vlastenectví lidské, humanitní. A jedinou touto cestou, kde bude brán ohled na spravedlnost a odstraněno násilí, bude umožněn smír mezi oběma národy k blahu a kulturnímu rozvinu obou. Neutrpí ani jedna národnost, obě získají.

A nyní přijde ještě skupina důvodů, s nimiž možno skončiti sumárně: vždy z nich dívá se surový egoism, ať individua bojícího se o svůj mandát, ať kasty bojící se o své privileje, ať národa, udržujícího své nadpráví. To jsou důvody osobní, třídní, nacionální. Ale to jsou důvody jen do té míry, dokud je udržuje moc. Podobným argumentem jest též bodák a okovy; před světlem rozumu a objektivity neobstojí.

Přehlížíme-li tedy vývody a námitky, shledáváme, že všeobecné právo hlasovací jest odůvodněno všemi stanovisky; rozum státníků měl by uznati již tuto pravdu a pomoci Rakousku. Bylo by lépe, kdyby na náměstích stály pomníky se lvy, hájícími urnu hlasovací, jako jest tomu u pomníku Republiky na stejnojmenném náměstí v Paříži, než když zasmušilý proletariát bez práv dumá o budoucnosti, kdy se mu dají v kritické době pušky do rukou.

*

POLITICKÝ ŽIVOT DĚLNICTVA RAKOUSKO-UHERSKÉHO jest vyplněn bojem za hlasovací právo; pořádá se hojně táborů, z nichž mnohé jsou imposantní (v Praze, Brně, ve Vídni a v Budapešti demonstrace před parlamentem). Zajímavé jest, že v Budapešti konali 10. září takový tábor slováčtí dělníci spolu se srbskými a sešlo se jich přes tisíc.

*

SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE NĚMECKÁ konala od 18. do 25. září svůj sjezd v Jeně. Z jednání, které obíralo se nejvíce vnitřními poměry ve straně — jsou pozorovati dva směry taktické, diplomati a radikálové — jest zajímavo, že se prohlásila sociální demokracie v zásadě pro generální stávku jako poslední zbraň dělnictva a pro další svěcení 1. května.

*

DĚLNICTVO SVÉDSKÉ A NORSKÉ sjednotilo se v projevu solidarity a prohlásilo, že v případě války mezi oběma národy bude ve státě, jenž by vypověděl válku druhému, zahájena generální stávka. Tím se osvědčilo jako veliký činitel míru, jenž v budoucnosti nesmí býti podceňován.

*

VII. MEZINÁRODNÍ SJEZD PRO DĚLNICKÉ POJIŠŤOVÁNÍ, jemuž byl také přítomen bývalý francouzský ministr Millerand, konal se ve Vídni dne 20.—24. září. Obíral se po většině theorií, přinesl však množství cenných poznatků, které přijdou vhod odborníkům; na sjezdu bylo viděti dva proudy: jeden, jenž by rád pojištění dělnické sestátnil a druhý autonomní pro správu dělníky samotnými. Princip druhý jest společensky správnějším.

*

CAR NAŘÍDIL DNE 25. ZÁŘÍ MINISTRU VNITRA, aby stanovil komisi pro studium otázky dělnického pojišťování ve stáří. Žel, že vzhledem k událostem ruským nutno se dívati na tento fakt jako na konejšící tah bez naděje na splnění.

*

PŘI ANTIALKOHOLICKÉM KONGRESU DNE 12.—16. ZÁŘÍ 1905 V BUDAPEŠTI byl téměř celý den věnován otázce: Alkohol a dělnictvo. Mluvili prof. Vandervelde, vůdce dělníků belgických, a Kisz z Budapešti. Shodovali se v tom, že není většího nepřítele snah dělnických nad alkohol. Debata vyjasnila mnohé názory: alkohol není vždy příčinou bídy, aneb zase s odstraněním bídy nemizí alkoholism. Na konec konána velká schůze dělnická, kde podrobně rozebrali otázku tu prof. Gumpeowicz, dr. Fröhlich a prof. Forel, známí pracovníci v otázkách dělnických.

*

V PRAZE DOSÁHLI KOVODĚLNÍCI ZNÁMOU CESTOU ZNAČNÉHO ÚSPĚCHU: nejpřednější pražské

Digitized by Google

továrny povolily 9 hodinovou pracovní oobu, zvýšení mzdy o 5—15 procent a v mnohých továrnách uznání důvěrníci dělnictva za prostředníky mezi oběma činiteli výrobními.

* * *

JAK VLÁDY Z MALICHERNÉHO ZÁŠTÍ PROTI POLITICKY NEPŘÍJEMNÝM STRANÁM DOVEDOU ZAHODITI I LIDSKOU DŮSTOJNOST, to se ukázalo v Prusku. Rusko dopadlo při revoluční agitaci německého poddaného socialistu Kasprzala a dalo jej popravit, když poslanci vládu pruskou interpelovali, aby zakročila proti přehmatu, dotázala se tato skromně u ruských úřadů jak se to mohlo státi. Ruská byrokracie ukázala na různé nejasné policejní předpisy a pruská vláda oznámila pak interpelantům, že Kasprzak byl popraven zákonitě. Toto hanebné otroctví pruské vlády bude míti v budoucnu následky.

BELLETRIE.

Ant. Sova:

PÍSEŇ POHŘBŮ A ŽIVOTŮ.

Hřmí děla, v slunci tkví se meče,
krev z rozedraných cárů teče...
Na rozkaz musit slepě jít,
na rozkaz smrť kol musil sít,
sít, sít... A matku nechat mříti
strachem a hrůzou, návsí výti...
Řítit se v divém, prudkém cvalu
na hlavně, čnící z černých valů,
a vědět, ti, kdož stáda vedou,
nám rubáš s chladnou myslí předou,
že za nás, postřílené pěšce
své obohatí říšské měšce...

A vědět, nad nás, mrtvé šiky,
že doba zdvihne násilníky...
Pár milců a pár dobrodruhů,
pár milostnic a padlých sluhů,
lup rozkřamaří nabytý...
Nuž: proto ležíš zabitý?
Nuž, proto. Kde je protest světla?
Kdos řekne: Luza. Nerozkvětla...
Svědomí, vstaneš pod děsem?
My, mrtví, zemí otřesem...
Vzburcujem živé, katům svým
co dlužni jsou, vzít násilím...

Xaver Menhard:

BOŽE, CARA CHRAŇ!...

Episoda z rusko-japonské války.

Lidé našeho křesťanského světa, osvícení, rozumní, dobří, kteří vyznávají zákon lásky a bratrství, kteří pokládají vraždu za hrozný zločin, kteří nejsou schopni, s docela řídkými výjimkami, zabíti zvíře, všichni tito lidé najednou za jistých okolností, kdy se tyto zločiny nazývají válkou, nejen uznávají slušným a zákonným pustošení, krádež a vraždění lidí, nýbrž sami pomáhají při těchto krádežích a vraždách, připravují se k nim, účastňují se jich, chlubí se jimi. *L. Tolstoj.*

Tam na řece Jalu to bylo. U Kiuliençengu.
Psalo se 1. května 1904.

Polnice ryčně vřeštěly k útoku, pušky rachotily, děla duněla a hřměla — — — hoj, molodci, byl to divoký rej!

„U přechodu přes řeku tvořily se hromady mrtvol japonských vojáků" — tak zněla zpráva z bojiště. Přes 4000 prý jich bylo, těch mrtvol...

Tolik tisíc Japonců padlo, vašich nepřátel.

Vašich nepřátel? Byli to v a š í nepřátelé? Čím vám ublížili? Vždyť jste se před tím jakživi neviděli...

Ale dali vám povel — a vy jste se hnali slepě v před, střílelí jste, bodali jste jako zuřiví...

Nu, porubali jste hodně těch Japončíků. Celé hromady mrtvol svědčily o d ů k l a d n é práci...

12. pluk se zvláště vyznamenal: vytrval do poslední chvíle proti přesile japonské, protloukl se a zachránil prapor.

Za tuto chrabrost byli nejodvážnější z vás skvěle vyznamenáni: m o s a z n ý k ř í ž zaleskl se jim na prsou...

Jedním z vyznamenaných byl záložník Ivan Ivanovič Čerepov, jenž skolil sám asi tucet Japonců, jak se chlubil a jak také bylo uznáno. Sám generál připjal mu křížek na prsa a poklepav mu na rameno, pravil pochvalně:

„Molodec, molodec!"

A dával jej ostatním za vzor...

Čerepova to těšilo...

Kdo by to byl řekl! Do vojny šel nerad — vždyť zanechal doma ženu a dítě v nuzných poměrech. Ale car poručil — tak musil jít.

A tohle mu náramně lichotilo. Že zabití jím Japonci měli třeba také doma ženy a děti, na to nevzpomněl. Měl jen radost z vyznamenání. Až se vrátí do Petrohradu, to budou sousedé a známí koukat!

Digitized by Google

Ale což když se nevrátí?

Tolik kamarádů padlo v té pusté Mandžurii a byli nakvap zakopáni jako zdechliny psů...

Ošklivé pomyšlení...

A za krátko se Čerepov v nové bitvě přesvědčil, že Japonci také neberou zadarmo žold a že rovněž dovedou střílet: kus granátu rozdrtil mu levou ruku v předloktí a kule z pušky utrhla mu na pravé ruce dva prsty.

Těžce raněný Čerepov dopraven byl do lazaretu, kde mu musila býti levá ruka v předloktí amputována. A měl ještě „štěstí": vyléčil se a za nedlouho vracel se s jinými k boji neschopnými vojíny do vlasti.

Ale jak se vracel! Zdráv odešel a vracel se jako mrzák...

Dostal se šťastně do Petrohradu, skoro bezruký, ale s lesklým křížkem na prsou.

Nu, sousedé koukali — opravdu koukali — ale jak! Byli by nad ním plakali...

A jeho žena! Nebohá, zděsila se ho — vykřikla hrůzou, plakala, naříkala, rvala si zoufale vlasy s hlavy — i bohu se rouhala! Ano, ta jindy tak zbožná žena vyčítala v hoři svém bohu, že dopustil na ni takové neštěstí.

Nu, což! Tisíce — deseti — ba sta tisíce jiných se z krvavých plání mandžurských vůbec nevrátilo...

Čerepov ji těšil jak mohl.

Ale co nyní? Jak bude živ? Jak uživí rodinu? K práci nebyl: z jedné ruky měl neforemný pahýl, na druhé zbyly mu jen tři prsty...

Nu, ty tři prsty stačily právě tak k točení klikou kolovrátku...

Chrabrý molodec nezůstal přece bez pomoci — štěstí se naň usmálo: dobročinný spolek koupil mu za pětatřicet rublů pěkný kolovrátek, do něhož dal zasaditi válec se samými vlasteneckými písněmi.

Čerepev přijal jej s velikým vděkem. Slzel až radostí, chudák!

A nyní bloudí, provázen ženou, petrohradskými ulicemi a hraje — zvlášť před kasárnami vojákům k povzbuzení — s hrdostí a pýchou:

„Bože, cara chraň!"

Camille Flammarion:

ARENY PAŘÍŽE.

Přeložil *K. P.*

Existuje jakás historická vzpomínka, že lidé byli zabíjeni, aby sledovali svého přítele na jiný svět. Ano.

Otevřme komentář Césarův v III. knize, kapitola 22. Čteme tam: „Gallové zavazují se mezi sebou přísahami. Následkem jich sdílejí všechny výhody, jichž používají jejich vůdci, se kterými se spojili; a kdyby tito poslední octli se obětí násilí, spojí se s nimi ve smrti; nemožno se upamatovati, že jediný z nich odmítl umříti, když člověk, jemuž se oddal sám, zemřel".

Pomponius Mela mluví podobně:

„Jsou Gallové", praví, „kteří se usadí dobrovolně na hranici svých přátel, jako v přání, aby pokračovali žití společně. Jejich víra v nesmrtelnost jest tak absolutní, že vyřízení jistých záležitostí i splacení dluhů jest často dáno do záhrobí". Velering Maximus toto dosvědčuje: „Když jsem opustil Marseil, shledal jsem v plném počtu tento starý zvyk Gallů, kteří zavedli vzájemné půjčování si peněz a navrácení jich v záhrobí, neboť jsou přesvědčeni, že lidé jsou nesmrtelni.

Posidonius, který navštívil Gallii před Césarem a který ji znal lépe než-li tento dobyvatel, zanechal nám v tomto ohledu zvláštní zprávy. Když některý Gall, jsa v nebezpečí smrti, měl zapotřebí, aby žil pro svou rodinu neb vlast, nalezl lehce náhradníka, jenž se nechal vesele na místě zabít. „Tento přišel brzy — píše Jan Reynand — doprovázen skupinou přátel a když určil za svou námahu jistou sumu peněz, rozdával ji jakožto památku na rozloučenou svým druhům. Často jednalo se pouze o sud vína; pak byla zřízena estráda, byla uspořádána slavnost a po hodech heros lehl si na štít; přeřezav si žíly, odcházel na jiný svět. To nebylo nic důležitého; před tím slovem, který zahražuje cestu a jenž ztracen v mlhách, leká tolik lidí, jejichž představy bojí se propasti. Gall lépe zpravený, že jedná se toliko o příkop, vyšvihl se s úsměvem na druhý břeh a pokračoval ve své cestě".

Nalézáme často vedle mrtvých zbytky potravin a nádoby u nich složené jako zásobu na velikou cestu. Často jim byly uloženy různá vyřízení k příbuzným, již dávno zemřelým.

Zde v runovišti arén na neštěstí nenalezly se ani nádoby ani ozdoby, ani peníze, ani jakýkoliv zbytek rakví neb sarkofágů, takže datum těchto vykopávek jest velmi nepřesný. „Kdybych měl jediný střípek nádoby", pravil mi Henri Clenzion, „mohl bych

Digitized by Google

přesně zjistiti věk; ale tyto vykopávky, jsouce nepopíratelně gallské, mohou být starší jako mladší arén". Du Clenzion jest spíše nakloněn považovati je za starší. Já sám soudím, že jsou mnohem starší než arény, předně, poněvadž jsou naprosto pod starým niveau arény, přesně jakoby byly vykopány hroby v tomto niveau, kdežto dříve před postavením arény svah vršku byl několik metrů vyvýšenější; konečně že půda, která pokrývá tyto kostry, jest hlína sem přinesená; nalezl jsem v ní skořápky hlemýžďů, křeménky a zbytky ohniště, uhlí a popel.

Dle vší pravděpodobnosti jsou to kostry Gallů, pohřbených do půdy dle obřadů donidských v prvních dobách francouzské monarchie. Ale mlčí a zůstávají němy o svých osudech...

* * *

Ó vy, kteří spíte tolik věků pod půdou ušlapanou vojáky Chlodvíka, kteří jste snad zde byli v den, kdy barbarský král, dupaje na zem, kde jste spali, vrhnul vší silou svého svalnatého ramene kopí na místo, kde bůh Clotildin žádal svůj chrám, zvedněte se z vaší hlíněné hrobky a vypravujte nám o starých bitvách, jichž jste byli heroy a obětmi! Probuďte se pod paprsky stejného slunce, které vás kdys hřálo a řekněte nám, kterou rukou jste padli? Proč jste zde a proč vás nalézáme? Není již popele ani Césara, Vercingetorixe, Augusta, Tibera, Subina, Chlodvíka, svatého Ludvíka; ale vy, svědkové antických věků měli byste mluviti o zmizelých událostech. Necítíte ani červnové slunce, ani déšť, jenž padá do dutin vašich očí, ani slimáka, jenž smýká se po vašich tak krásně zachovalých zubech. A k čemu vás budit? Kdybyste i mluvili, my bychom vám nerozuměli. Vy byste byli živí a my pro vás mrtví; neboť vy byste byli současníky vašeho věku a my synové jiných dob, které by byly vám budoucností i minulem, nerozuměli bychom vaší řečí, nežili bychom vaším životem; zůstali bychom si cizinci.

A vskutku, kdo z nás mohl by pochopiti mluvenou řeč v Paříži v pátém století vašeho věku, v šestém, v sedmém a snad i v desátém? V méně než desíti stoletích, v čase, který by deset stoletých starců za sebou vidělo, jazyk stejného národa se úplně změnil; desátý z těchto stoletých starců nebyl by schopen čísti stránku napsanou prvním. Karel Veliký, vystoupivší za našich dnů na boulevard des Italiens a tázající se na cestu k Notre Dame by nebyl pochopen jediným Francouzem. Bloudě v Paříži by nepoznal ani jeden pohled, ani jednu ulici, ba ani ne jednu budovu. V několika stoletích vše se změní. A my myslíme, že jsme věční národové!

Kdyby archeolog příštích věků nalezl naše kosti asi v roce 2900 a odnesl s veškerou péčí, aby je neporouchal do nového musea Carnavaletova, a kdyby naše zbytky mohly hovořiti s lidmi okolo nás, bylo by nám nemožno něčemu rozuměti, neboť v tu dobu nebudou již mluviti francouzsky v Paříži.

To jest zákon věcí. Řeči se mění jako bytosti, jako idey, jako národy. V jednom tisíci roků všechno se nepoznatelně, nebo úplně změní. A co je tisíc roků v dějinách přírody. Uhlí, kterým krmíme ohniště moderního průmyslu, uhlí odkud vybavujeme plyn, jenž nám svítí bylo utvořeno nahromaděním prvotních lesů v epoše, kdy roční doby ještě neexistovaly na naší planetě a kdy temperatura byla stejná na polu jako na rovníku. Tato prvotní epocha, za níž Francie byla ještě celá na dně vod a od níž moře několikráte úplně zaplavilo a zase odešlo z ploch, na nichž dnes září Paříž, jest nepopíratelně vzdálená od nás několik milionů let. Vzhledem na tyto doby, deset tisíc roků představuje jen hodinu našeho života, stotisíc roků představuje pak jen den. Vmyslíme-li se před deseti tisíci roky, žádná známka nám nemůže vzbudit domněnku o vytvoření Paříže na březích Seiny, tehdy pusté a osamělé na svém toku mezi lesy a my cítíme, že v deseti tisících nových rocích nebude Paříž existovati, jako neexistuje dnes Ninive, Babylon, Théby, Memfis. Cítíme, že Francie nebude existovati jakožto Francie právě tak jako Anglie, Německo, Španěly a Italie, že žádná z řečí dnes mluvených nebude hovořena a že žádný z dnešních praporů více vlát nebude.

* * *

Taková jest mluva, kterou hovořily ke mně kostry z arén pařížských, v jejich tichu více výmluvném než všechna mluvená řeč. Pravily mi: „Vše rychle míjí, vše míjelo, vše bude míjeti. Žijeme málo a jsme mnohem déle mrtví než živí. Ale co nazýváte smrtí, jako co nazýváte životem jest zdáním. Věčná změna ve světovém stávání se! Zemřeli jsme s Gallií. A přece vizte: na našich hrobech roste růže, zpívá pták, hnízda se plní cvrlikáním, myslitel sní a pozoruje, slunce šíří své oživující světlo a věčná příroda pokračuje ve svém dále. Vaše hmotné oči nevidí co jest. Pohledy, formy, útvary jsou prchavé a mizící; co zůstává, co žije, co vládne světem jest neviditelné. Nežijte nijak pouze smysly; žijte duchem!"

Digitized by Google

Antonín Nečásek:

NAŠE KNIHOVNY.

Napište něco o lidových knihovnách — ale krátce.

To je opravdu žádáno trochu mnoho při předmětu takové důležitosti, že by se měl a mohl napsati celý obsáhlý svazek.

Neboť nezapírejme si, málo je věnováno této věci tak vážné. Kulturní výchova našeho lidu, zejména širokých jeho mass je pořád jen věcí vedlejší. Kolik jest ku př. našich měst, která by měla svou městskou veřejnou knihovnu na výši moderního pokroku? Obávám se naopak, že bychom našli jich dosti, která nemají žádné knihovny. Jsou-li tam knihovny, jsou majetkem různých spolků a proto omezena jest jejich činnost a účinek zase na úzký kruh členstva. Ale jest to konečně přece lepší nežli nic. Tyto knihovny spolkové i tak jak jsou, mohly by, řádně vedeny, vykonávati řádný kus národně-osvětové práce. Kulturní poslání české knihy přineslo už mnoho do součtu našeho národního pokroku, a není také ještě skončeno. Má před sebou dosud velký nezpracovaný lán. Tato práce může doznati veliké a vydatné podpory se strany knihoven veřejných i spolkových. Konsum české knihy, třeba že se pomalu rozvíjí, přece jen není takový, jak by si bylo přáti. Kdo u nás koupí knihu? Podívejme se kolem sebe i uvidíme, že přec jen přes to, že si říkáme národ čtenářů, by mohlo se kupovati u nás více. Bohužel, že právě tam, kde by se dalo očekávati, že se knihy kupují — kupuje se jich poměrně nejméně. Naše zámožné měšťanské vrstvy, které mají dosti tisíců na přepychový nábytek, na různé předměty luxusní, na knihu věnují velice málo. Nemají prostě potřeby četby. Souvisí to celkem s nedostatkem tradic a kulturních potřeb české buržoasie. Stěží setkáš se kde s tak zarážejícím nedostatkem úcty ku knize a její tvůrci jako právě v t. zv. lepší naší společnosti. Nedostatek literární kultury tu vystupuje všude až nápadně a neslouží nám nikterak ku zvláštní cti. Pro českou literární i nakladatelskou produkci z toho pak vzniká stav málo utěšený: kdo by knihu mohl koupiti a zaplatiti, ten nečte a nekoupí. A kdo čte, ten obyčejně není tak situovaným, aby mohl si zakoupiti tolik knih, kolik jeho touha po četbě žádá.

Nuže, zde právě je na naších knihovnách, aby tento duševní hlad méně zámožných vrstev sytily. Ale mají-li ho sytiti, musí především míti dosti zásoby a pečovati pak o to, aby sytily — krví zdravou, která, přizpůsobena potřebě čtenářstva, by vykonávala také velký úkol sociálně-kulturní. Dle toho arciť potom se musí knihovny zařizovati a doplňovati. Musí si býti vědomy, že čtení není jen luxusním požitkem a zábavou k zabití dlouhé chvíle, ale vážným úkazem, směřujícím k obohacování myšlenkovému a zúšlechťování citovému, a že tak knihovna má vykonávati vliv na intelektuální i mravní výchovu svých čtenářů. Podle toho pak bude se díti výběr děl a autorů jimi zastoupených. Bohužel, že právě zde není vše tak, jak by mělo býti. Výběr knih a časopisů pro knihovny není dost soustavný a pedagogicky promýšlený. Jsou knihovny, ve kterých najdeš i spousty bezbarvého prázdného čtení, ale za to tam nenajdeš spisovatele první velikosti.

„Proč pak nemáte tady to ono dílo, toho, onoho spisovatele?“ ptal jsem se na venku horlivého spolkového knihovníka. Pokrčil rameny:

„Rádi bychom, ale není peněz kupovati všechno!“

Prohlížel jsem seznam knih i poznal jsem v úžasu, že celá řada bezvýznamných autorů jest tam zastoupena kde jakou knížkou, ale že tam scházejí autoři velikosti Zolovy, Dostojevského, Turgeněva a p. A co je zvláštního, že čím autor myšlenkově hlubší, tím méně zastoupen. A stará výmluva: není peněz! Nu, dobrá, vždyť také všechno nelze kupovat a konečně také n e t ř e b a všechno kupovati. Bylo to u příležitosti, kdy chtěl jsem se z knihovny oné vypůjčiti svazek Palackého dějin k vůli jakési přednášce, o kterou jsem byl v místě žádán. A co se stalo? V knihovně spolku, mající osmnáct set svazků — Palackého dějiny scházely. A zase není peněz!

Ale právě proto, kde jsou skrovné prostředky, má se dobře uvážiti, co se n e m u s í koupit a co se koupiti m á.

Tedy otázka výběru a to je myslím otázka pro knihovny nejdůležitější. Taková knihovna, má-li svůj kulturní úkol plniti, musí býti v malém obrazem

Digitized by Google

literárního vývoje a myšlenkového proudění. Musí tam tedy býti zastoupeny všechny významné a výrazné profily literární a to zase nejtypičtějšími svými díly. Ale jakmile jsme k tomuto požadavku došli, musíme vysloviti jiný, s ním souvisící: aby správa, řízení takové knihovny byly svěřovány vždycky lidem literárně vzdělaným, kteří přinášejí věci nejen lásku a zájem, ale také znalost věci. Kupování knih bez ladu a skladu, bez promyšlené soustavy, je vyhazování peněz. I za menší peníz dá se hezká knihovna zařídíti. Nelze-li kupovati všechno, pak kupujeme tak, aby všichni vynikající a dobří autoři byli zastoupeni několika aspoň svazky. Systém, jakým někde pracují, mít veškeré autory úplné a celou řadu jich nezastoupených, je nejzavržitelnější. Tedy: raději méně děl, ale výrazné, typické.

Jinou vadou našich knihoven jest přespřílišné protěžování lehké četby zábavné a zanedbávání četby myšlenkově hlubší a vážnější. Je to zejména četba poučná, která se u nás zanedbává způsobem velmi povážlivým. A přece, pokud vím, poptávka po ní roste!

* * *

Vím již, co se asi řekne vůči výtkám, které jsem tu pronesl. Kupujeme dle možnosti to, co vychází. Je to jakási výtka našemu knižnímu trhu, který je hodně neregulovaný. Vydává se a tiskne bez ladu a skladu, věci původní i překlady. Zejména co do překladů nelze ušetřit výtky, že většina jich se vydává zbytečně, protože je to tuctové zboží, obchodní artikl, který pro literaturu neznamená žádné myšlenkové ani umělecké obohacení. Je to až marnotratnost a luxus, s jakým u nás se vydává kde jaká cizí věc a tím působí konkurenci dobré knize. Nenapadá jistě nikoho zavírat náš knižní trh čínskou zdí. Jsou věci, které svou cenou nemají zůstati jen majetkem národa, jehož jazykem byly napsány a které mají se státi přístupným všade, tedy i u nás. Proti takovým překladům nikdo nebude mluviti, naopak, bude je jen vítati. Ale bohužel, právě takových věcí se překládá nejméně, jsou to ponejvíce sensace dne, které jsou jinak bez ceny, které zaplavují náš knižní trh.

Ale právě v této spoustě nutno vybírati účelně s určitou soustavou. Vychází dnes u nás dobrých věcí v literatuře krásné i poučné, a ty nutno vítati a šířiti mezi čtoucí vrstvy lidové. Práce, která znamená veliké obohacení duševní pro čtenáře. A zejména vážná, poučná díla, ať docházejí co možno největší účasti a podpory našich knihoven. Je jich dosti, dala by se vypočítati dnes už celá řada sbírek takových spisů.

Nebudu jich tu uváděti, abych se vyhnul domněnce, že je to psáno pro zájem toho či onoho podniku. Ale není ani třeba jich uváděti, inteligentní správce knihovny jistě o nich ví a podle toho učiní výběr.

Tato stručná kapitola měla jen za účel ukázati k některým vadám našich knihoven, zejména k jejich neúplnosti a nesoustavnosti, které nutno odstraniti a učiniti tak z knihoven to, čím býti mají: studnicí poučení, rozmnožování kulturního národního majetku.

* * *

NOVÉ ROČNÍKY začíná právě většina českých beletristických časopisů. Není patrnější vnější změny v pravidelném vzhledu a tempu, jímž jednou, dvakrát či čtyrykráte za měsíc úhledné sešitky jejich nastupují cestu mezi české čtenáře. I v obsahu svém zůstanou si, zdá se, počínající právě ročníky věrny dosavadní literární marce a dosavadní snaze. Beletristický týdeník „Zvon", který je listem spisovatelské družiny, seskupené kolem Aloise Jiráska, K. V. Raise, M. A. Šimáčka a Zikmunda Wintra je opět týmž literárně-uměleckou úrovní svojí výborně se doporučujícím listem, jako se jím jeví od svého založení. V novém ročníku vedle beletristických příspěvků spisovatelů svého kruhu a v řadě zpráv o kulturních událostech časových chce v novém ročníku sbírati drobné historky i anekdoty ze života Antonína Dvořáka jako zajímavý a spolu i důležitý příspěvek k příštímu povahopisu zvěčněného mistra. Časopis „Máj", týdeník nakladatelského družstva organisovaného vedle spolku spisovatelů téhož jména, je rovněž, mimo úpravu obálky, ve dřívějších kolejích, v dobrém i nedobrém slova smyslu. Vedle prací autorů nejlepšího jména v české literatuře bude, zdá se, opět mnoho prostřednosti v jeho nazírání na kulturní život český a totéž sužení obzoru přílišnou strannickostí, jako na stránkách loňského ročníku. Nový ročník oznamuje také „Lumír", který přeměněn loni na měsíčník ztratil jaksi spojitost s vlastní minulostí. Jinak pečlivě redigován a v obsahu dosti všestranný, slibuje v novém ročníku v tomto směru jíti ještě dále a rozvinouti se v pěknou revue, jejíž stanovisko v politických, literárních i vůbec kulturních ohledech je jasno z dobře známých barev na štítu jeho redaktora, temperamentního spisovatele a publicisty Václava Hladíka. Také „Zlatá Praha" začíná již, jak oznamuje, nový ročník. Je listem rodinným a uchovala si v tomto svém poslání ušlechtilý literární ráz a uznáníhodnou úroveň. V novém ročníku mezi jinou beletrií otiskovati bude zejména veliký román Aloise Jiráska „F. L. Věk". Zajímavé slibují býti volné kapitolky z pamětí českého novináře Adolfa Srba, s nimiž se občas v novém ročníku „Zlaté Prahy" shledáme. Praktickému zájmu českých rodin a jejich všestranným potřebám dobře hoví Šimáčkův „Šťastný domov", čtrnáctidenník, informující o všem, co rodině české může a má býti známo a prospěšno. V novém ročníku zůstane rovněž oddán témuž svému poslání. A ještě nutno na dva listy upozorniti, které hlásí se znovu na počátku celoroční pouti: na „Světozor" (dříve „Illustrovaný svět" a na Hippmanův „Český svět". Jsou to listy, jež měly by nahraditi v českých rodinách nedůstojné kupování německé „Woche". Všímají si bedlivě všeho, co ve světě budí právě zájem veřejnosti ve všech oborech a při všech důležitějších událostech. První je všestrannější, podávaje informace z celého světa, druhý doporučuje se vkusnou úpravou. mm.

Z nových ročníků časopisů odborných zatímně zmiňujeme se o výborném čtrnáctidenníku „Epocha", jež vychází v mladém a čiperném nakladatelství E. Weinfurtera v Praze. „Epocha" nastupuje letošního roku již IX. ročník, což samo o sobě u listu odborného, jenž není bez konkurence, jest dosti významné. Tento nepatrný moment jest pozoruhodný v národě přece jen po-

Digitized by Google

měrně malém. — „Časopisy a jejich vnitřní úroveň representují kulturu toho neb onoho národa," bylo kdesi řečeno. A je v těchto slovech mnoho pravdy. Časopisy, ať již denní, beletristické neb odborné, jsou jakýmsi duševním obrazem života různých národů. — Kdybychom chtěli činiti bilanci našich časopisů, našli bychom ovšem více časopisů bezvýznamných, zbytečně existujících než-li listů vážných, programových a seriosních. Ale s tímto zjevem shledali bychom se ve větším neb menším rozsahu takřka v každém národě. Pozoruhodno však jest právě to u nás, že máme několik časopisů odborných, které svojí obsahovou úrovní nás před ostatním světem slušně representují. To právě vedle ostatních listů („Vynálezy a pokroky", „Technický obzor"), zejména pokud se populárnosti týče, jest páně Weinfurtrova „Epocha". Přináší pěkné srozumitelné články z oboru věd technických, které doprovází názorně ilustracemi. „Epochu" pro její populární, lehce pochopitelný obsah možno zvláště doporučiti kruhům dělnickým. Časopis jest i poměrně levný; stojí celoročně K 6·—. —v—

DIVADLO.

LETOŠNÍ KONCERTNÍ A OPERNÍ SEZONA slibuje mnoho zajímavého. Ceská filharmonie chystá se pod panem Nedbalem k obvyklé řadě nedělních populárních koncertů v Plodinové Burse, jichž umělecko-výchovný význam osvědčil se již v letech předchozích. K nim budou se řaditi, jak doufáme, čtyři koncerty filharmonické v Rudolfinu, potom českého spolku pro komorní hudbu, koncerty virtuosů a jiné podniky. Pozornost jistě zase vzbudí s úsilím již chystaný historický koncert zpěváckého spolku Škroup. Naše koncertnictví začíná býti velkoměstským. Dle předzvěstí můžeme se těšiti nadějí, že bude i letos jeho přední snahou popularisovati jen hudbu dobrou, naše obecenstvo vzdělávající a zušlechťující. Národní divadlo v opeře chystá jako nové původní dílo Moorovu „Hjördis." Mladý její skladatel dobře zapsán je v našich hudebních kruzích svou jednoaktovou operou „Vijem," provozovanou před nedávnou dobou na Národním divadle. Tolik asi na uvítanou nové sezoně hudební. Referáty o jejich předních zjevech podávány budou v „Pražské lidové revui" ve formě odpovídající poslání tohoto listu. Budou vždy nejstručnější, čistě informativní. Třeba je pokládati za měsíční přehled, v němž jen na závadu bylo by přílišné šíření se o událostech významu menšího. Pouze o zvláště vynikajících bodech našeho hudebního života, bude promluveno důkladněji, ovšem vždy stručně a zhuštěně, jak právě žádá forma měsíční revue.

Dr. Jan Branberger.

* * *

OPERA NÁRODNÍHO DIVADLA. Na konci srpna Národní divadlo oslavilo tisící provedení Smetanových oper slavnostní „Libuší". Byl to významný moment v rozvoji naší zpěvohry. Čím více Smetany, tím blíže budeme k účeli Národního divadla, které nese heslo „Národ sobě". Smetana musí nejen míti vliv na český skladatelský dorost, ale též musí se na jeho zpěvoherním slohu vyškoliti a vytvářeti ryze česká reprodukční škola pěvecká. Jako Wagner má své pěvce, mějž je též Smetana. — Z oper nově nastudovaných provedena velmi slušně Gounodova „Romeo a Julie" řízením nového kapelníka pana Jílka. Obecenstvu našemu je dosti sympatická z dob dřívějších. Nejvíce při ní poutá zhudebnění známé milostné tragedie a sladká melodika hudby Gounodovy, která ovšem zvláště laiky oslní. „Faust a Markéta" od téhož skladatele je hudebně svěžejší a divadelně působivější. — Z pohostinských her nejlepší bylo vystoupení pana Emila Buriana v „Lazebníku sevillském"; tu překonal svou zdatností všechna očekávání a obzvláště líbil se jeho krásný hlas. Pí. Korolewiczová-Waydová pokračovala ve čtyřech večerech ve svých jarních hrách, sotva však zanechala hlubší dojem; naše operní ensemble předčí v mnohém leckteré zahraniční veličiny. Česká opera v poslední době počíná se mocně rozvíjet, rostout jí v mladé generaci pěvecké umělci (Slavíková, Bobková, Mařák, Pollert a nyní Burian), jakých je jinde málo. Bbg.

NÁRODNÍ DIVADLO. Jos. K. Tyl: Jiříkovo vidění. — Em. Bozděch: Zkouška státníkova. — Helena Malířová: Bratrství.

Ve snaze oživiti pozvolna z Tyla, co je dosud na scéně života schopno, sáhli v Národním divadle pochopitelně po „Strakonickém dudáku" a „Tvrdohlavé ženě" k „Jiříkovu vidění". Hra měla do nedávna svoji dobrou pověst ve hledišti, bylo tedy půl úspěchu předem jisto. A dostavil se pak celý. Jsou tu doposud kvality, které strhují, především lidovost hry, jistá výpravnost, poměrné promísení živlem komickým, to vše je způsobilo udržeti hru v sympathiích i dnešních diváků, zejména lidových vrstev. Ale bylo by snadno pečlivou úpravou dramaturgickou a stylovou, národnímu duchu, který hrou vane, dle moderních představ a požadavků přesněji a více do hloubky uzpůsobenou výpravou scény, ve vzhledu i souhře dodati „Jiříkovu vidění" životnosti plné a trvalé. Bylo tak při „Tvrdohlavé ženě", tím spíše lze to doufati a dle toho také více žádati při této hře.

Hra Bozděchová stala se novým obsazením znovu repertoirním kouskem Národního divadla. Má plnou svěžest, kterou výborná souhra jen potvrzuje. V uprázdněných rolích po paní Sklenářové a pánech Bittnerovi a Šlukovovi byli zaměstnání tentokráte pí. Laudová, p. Vojan a pan Matějovský.

Také první vlašťovka nové sezony mihla se jevištěm původní hrou mladé autorky, jež debutovala „Bratrstvím" na jevišti vůbec. Hra má své přednosti a má také svoje začátečnické nedostatky. Může snad býti sporno, co je v převaze, ale o tom zůstane úsudek v této hře vždycky příliš opřen o individualitu usuzujícího. Béřete-li hru tak, jak se vám s jeviště podává, je výsledný dojem čehosi velmi zajímavého, snad i odvážného a pro debut literární slovem začátečnice i potěšitelně zvýšeného nad běžnou úroveň prvotin. A ten dojem zůstane i pak, když jste si svědomitě připomněli vše, čeho se hře dosud nedostává, aby šťastně a ne právě všedně myšlená hra byla zdvižena také k plnému účinu divadelnímu. V autorce příliš ještě byla při práci súčastněna novelistka, v kuse se

Digitized by Google

příliš mnoho vypravuje na úkor dramatického děje a dramatické stavby. Důležité vnitřní složky pracují tu za scénou a mezi akty, a na jevišti dohrávají se namnoze již jen následky a zamihá se tříšť výstupů nepodepřených a souvislosti jen vzdálené. A to je škoda, protože tím trpí i jinak osvědčená již a také v této hře leckde znamenitě dokázaná životnost v kresbě postav. Trpí tak především a nejvíce Jiránek, který tím, jak se projevuje na scéně svým jednáním přese všecko líčení ostatních osob má ke všemu jinému blíže než k charakternosti a a k sympathiím také ve hledišti. To jsou však vady, jež autorce dojista při oživotnění hry na scéně a v intensivnějším osvětlení rampy napadly též a vidí dnes, kde hra není ještě dost pevně skloubena, aby měla plný úspěch umělecký. Dojista však má takové přednosti, že bylo povinností, uvésti ji na scénu. Že pro dramatickou tvorbu má příznivé elementy v krvi, to dokázala autorka již v této první hře své přece jen s dostatek. Dramaticky rozhodně cítí, a to je přednost vynikající, i tehdy, kdy projev dopadl ještě trochu novelisticky. A má bystrý smysl pro dialog, který vede obratně a ani v nejmenším nezaplétá scény těžkopádně nebo násilně. A dovede mluviti krásnou řečí na scéně; zjev pomalu stále vzácnější. A postavila před nás zajímavé a nepotřebované ovzduší určité vrstvy společenské, jež dojista je v právu na pozornost. Český život právě v této vrstvě žil zajímavé období převratu a odtud nepopřeně zavanulo leckteré obvodné rozechvění do českého vzduchu. I v tom je tedy kus zásluhy autorčiny, že osmělila se sem sáhnouti pro látku hned prvního svého divadelního pokusu. Není toho všeho dost, ba i mnohem více, než leckdy jindy najdeme za premierových večerů Národního divadla? Vážíme-li tedy výtky i přednosti a nepočítáme je pouze, skloní se váha bez odporu a velmi rozhodně ke prospěchu slibné hry autorky, dosud divadla zcela nezkušené. Je tedy tím bezohlednější, že hra byla, jak se zdá, již po první reprise vzata z repertoiru. Kdo vlastně o tom v divadle rozhoduje? Zdá se, že se příliš rapidně a také nápadně vesluje do starých proudů. —s—

URANIE. Mladé poměrně divadlo, ale již pěknou řadu pozoruhodných novinek uvedlo na scénu. Něco je zvláště zajímavého: Uranie má své obecenstvo, řekli bychom divadelně vychované obecenstvo. Pozorujte jednoho večera obecenstvo smíchovského divadla při vulgarní frašce „Neviděli jste Bobeše?“ a druhý večer při vyprodaném domě všimněte si obecenstva v Uranii. Ty protivy vycítíte během několika minut. Jedno jest již jisto: Divadlo samo vychovává si obecenstvo. Dle toho, jaký divadlo dovede vzbuditi si respekt, nebo jasněji řečeno, vážnost u obecenstva, je mu pak měřeno a je dle toho ve všech svých směrech výchovných obecenstvem pojímáno. Leč o tom později a na jiném místě. — V krátké době, jak již řečeno, uvedlo divadlo Uranie na scénu několik pozoruhodných novinek, mezi nimiž budiž uveden l'assomoir (Zabiják) Zolův v dramatisaci Busnachově a Gastineanově. Obsah kusu bude znám snad i širšímu obecenstvu. Na jevišti vidíme pouze sestaveny hlavní obrysy tohoto románu populárního francouzského romanopisce. Divák v hledišti se zájmem poslouchá veškeré ty scény, drsné a trapné, hrozné vyjevy sociální bídy, které geniální spisovatel mistrně perem zachytil. — Hlavní úlohy hrají pí. Košnerová (Gervaisina) a p. Počepický (Conpeanov). Zvláště pak pí. Košnerová v úloze Gervaisy měla příležitost uplatniti svůj talent. S plným pochopením svých úloh hráli i pí. Hesová-Guthová a p. Lachmann. Drobnější postavy dobře vytvořili p. Pražský, p. Hlavatý a sl. Vejvodová. — Vnější úprava působila dojmem pěkným. P.

PRAŽSKÁ KRONIKA.

PRAHA V SRPNU A ZÁŘÍ.*)

V předposlední den měsíce srpna řídké divadlo poutalo pozornost Pražanů. Po poledni chodci na ulicích, v oknech diváci vzhlíželi k nebi, ozbrojeni barevnými skly. Pozorovali vzácný úkaz, zatmění slunce, které sice nebylo úplné, ale přece jen podávalo pěkný obraz tohoto astronomického zjevu. Bohužel nebylo možno uskutečniti úmysl konati vědecká pozorování s balonu, který měl býti panem Hůlkou vypuštěn. Prudký vítr učinil plavbu povážlivou a tak naplněný balon vypuštěn a s plavby sešlo.

V září Praha oživuje. Ulice se plní. Před budovami škol objevují se zřízenci knihkupeckých závodů se svazky barevných lístků — seznamy předepsaných učebních knih, opálené, buclaté postavičky školáčků rojí se kolem nich, obléhají a plní krámy knihkupců a antikvářů. Školní rok začíná. Školy se svými návštěvníky — od nejdrobnějších a skotačících až k vytáhlým a vážně se tvářícím — jsou regulatorem městského žilobití, jakmile uzavrou se jejich brány, městský život usíná a probouzí se zase s prvním zazněním školníkova zvonce.

Letos nám o jednu školu přibylo. Klerikální dívčí gymnasium na Král. Vinohradech jest již otevřeno a zahájilo svoji činnost. Pod nevinnou firmou, z níž nečouhá nikde ani zrnko růžence, který si odtud budou nosit vedle maturitního vysvědčení klasicky vzdělané modlářky. Varovné hlasy ve všem českém svobodomyslném tisku vzbudily odezvu v klerikálním táboře, z něhož spuštěna palba k obraně předobrých sester řeholních, které obětavě rozžehují českým dívkám svíci vzdělání — v pravdě však hromničku, která sice hoří, ale nesvítí. K zápisu bylo lákáno i plakáty, v nichž nábožné ředitelky ústavu (ovšem úzkostlivě uschovány za pseudonymem „ředitelství ústavu“) oznamovaly, že ještě dosti místa v jejich škamnech. Očekává se s napjetím uveřejnění seznamu rodičů, kteří dodali černé škole materiál k soustruhování sloupů klerikální organisace. — —

Jako poslední pozdrav léta přinesl 12. den měsíce Praze hrozné krupobití, nevídané prudkosti a síly. Na tisíce oken roztříštěno ledovým přívalem, jemuž neodolalo ani zdivo říms a komínů, jímž jako střelbou rozbity na střechách tašky i prejzy, zpřevrhány dráty telefonického vedení a zničeny isolatory. Žalostné spousty nadělalo krupobití v zahradách a sadech, kde zuráženy větve stromů i keřů a na padrť rozbity květiny. Krupobitím zasažena Královská Obora, Letná, Holešovice-Bubna, pátá čtvrť pražská, část Starého města až k Dlouhé třídě, svatopetrská čtvrť, Karlín, Libeň, Vysočany. Krupobití, které počalo po 3. hodině odpolední trvalo as 10 minut. Škody způsobilo tak značné, že poškození byli nuceni zahájiti akci k dosažení úlevy. Nejtruchlivější pohled poskytovala překrásná zahrada zemského pomologického (ovocnářského) ústavu v Troji, kde takřka všechno překrásné ovoce bylo zničeno. Obrazem spousty byl Průmyslový palác na výstavišti, jehož zasklenné stěny k západu směřující byly úplně rozbity.

Den na to překvapilo obyvatelstvo pražské i předměstské městské zastupitelstvo Král. Vinohradů, které zakoupilo pro obec vilu Grábovu, jednu z nejkrásnějších, jež v bohaté zeleni zahrad rozsety jsou po jižním úbočí svahů pod Vinohrady. Získána tak veřejnému užívání

*) V minulém čísle pro nával jiné stejně důležité a časové látky byli jsme nuceni konec srpnové kroniky odložiti do čísla příštího. Red.

Digitized by Google

nádherná budova, bohaté, cenné umělecké výzdoby a rozsáhlá zahrada s lesíky, vinicemi, procházkami a koutky, které nedávají návštěvníku tušiti, že se nalézá v bezprostředním sousedství šedé jednotvárnosti velkého města. Obec vinohradská dala tím obyvatelstvu Velké Prahy dar opravdu královský. Kruh sadů kolem Prahy, které budou vyhraženy k veřejnému užívání obyvatelstva, se doplňuje.

A druhý dar za krátko z Král. Vinohradů podán byl nejen celé Praze, nýbrž celému národu. Známý spisovatel v oboru historie umění, monsignore Lehner, farář vinohradský, odevzdal na hotovosti 100.000 K a cenné své sbírky k účelu zřízení „Českého historicko-uměleckého ústavu" v Praze. Dle přání zakladatelova má býti ústav umístěn v budovách historického kláštera sv. Anežky na Starém městě pražském. Snad urychlí tato okolnost dílo obnovy této převzácné historické i umělecké památky.

Od 7. má Praha zase výstavu. Cesta k výstavišti posetá tolika vzpomínkami zase ožívila. Truhlářská výstava vábí do průmyslového paláce svými interieury útulnými i okázalými — každý vkus nalezne tu uspokojení. Zajímavou podívanou poskytuje oddělení, kde vystaveny stroje obráběcí a vzorky hmot. Ovšem že vedle poučného nalézají návštěvníci na výstavě i zábavu, k níž vynikajícím způsobem přispívá vzduchoplac p. Húlka se svými balony. Nepříznivé povětrnosti překaženou vzduchoplavbu za účely vědeckými provedl za přehojného účastenství, po zajímavé přednášce prof. Zengra, českého badatele světového jména, v neděli dne 24. t. m. Plavby se súčastnil assistent prof. Zengra inženýr Sobotka s měřícími a fotografickými přístroji. Cenné výsledky pokusu jistě budou pohnutkou k častějšímu jeho opakování.

Nevítaný host navštívil Prahu. Ohlašoval se dlouho. Stále stoupající drahota všech životních prostředků vyvrcholena byla neobyčejným zvýšením cen masa. Na štěstí netrvalo to dlouho. Vlivem ukončení saisony v lázeňských místech uvolnilo se trhu tak, že ceny masa, hlavně telecího, zase o něco klesly. Ustavičné zdražování a kolísání cen masa zavdalo podnět k úvahám, jak odpomoci tísnícímu zlu. Ve schůzi městské rady pražské z podnětu jejího člena p. Červeného usneseno učiniti u vlády kroky, aby byly otevřeny ruské hranice dovozu dobytka. Potkají-li se s výsledkem, bude záležeti ovšem na rozhodujících kruzích vládních. Soudě dle jejich zájmů o potřeby lidu, nelze ovšem očekávati brzké a vydatné odpomoci.

Nejvýznačnější událostí pražské kroniky v měsíci září jest obrovský tábor lidu, uspořádaný v neděli dne 24. sociální demokracií na Havlíčkově náměstí. Od dlouhé a dlouhé doby první schůze lidu pod širým nebem uvnitř města. Táborem manifestovala sociální demokracie pro zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva. Velikosti požadavku odpovídala velikost projevu. Praha neviděla dosud podobného. Odlehlé jinak a dosti zamlklé náměstí v části, kde nalézá se palác Hypoteční banky, bylo neprostupně naplněno účastníky tábora, jichž bylo přes 20.000 a snad i více. Z černé massy lidu jako ostrůvek čněla tribuna ozdobená rudými prapory, k ní vzhůru co chvíli v odpověď řečníkům (red. Němec, dr. Soukup, prof. dr. Masaryk) vzlétal hromový ohlas jejich vývodů jako výbuchy mohutné nějaké živelní síly. A tento hlas nesl se pak ulicemi města, jež ztonuly s celým svým malicherným nedělním hemžením v černé záplavě. Havlíčkovo náměstí bylo jako černé jezero, z něhož temné vlny valily se ulicemi Dlážděnou, Hybernskou, Příkopy, Ovocnou, Ferdinandovou třídou a teprve na Františkově nábřeží počaly se tříštiti a rozlévati menšími proudy. Až na malou stranu hlavní proud se dovalil a u budovy místodržitelské doznělo volání po všeobecném a rovném právu hlasovacím. Projev prošel v klidu až na malou celkem episodu na nábřeží Františkově, kde osudným nedorozuměním došlo k násilí vůči některým strážníkům. Ač u porovnání s tím, co všechno již provedlo policejní mužstvo proti lidu, příhoda tato jest nepatrná a přece jen bylo by si přáti, aby známá železná disciplina ovládala projevy sociální demokracie do posledních krajností. Snad přijde čas, kdy velká věc vyžádá si i nejtěžší oběti, ale dokud to možno jest právě v zájmu lidu a v zájmu věci, aby velké hnutí nezanechávalo stopy násilí. Vítězství, které přijíti musí, bude tím blaživější.

Pražan.

Račte žádati na ukázku
1. čísla
ročník 1905/6 těchto časopisů:

ZVON Týdenník beletristický a literární. Orgán a majetek spisovatelského družstva. — Ročník VI. — Redakční kruh: *Al. Jirásek, K. V. Rais, M. A. Šimáček, Josef Thomayer, Zikmund Winter.* — Příspěvky nejpřednějších spisovatelů českých. — Pravidelné rubriky: Literatura. - Divadlo. - Výtvarné umění. - Týden s množstvím zpráv vysoce zajímavých. — Vychází týdně v číslech o dvou arších po **20 h**, a 14denních sešitech (s obsahem 2 čísel) po **40 h**, poštou **42 h**. — Čtvrtletní předplatné **2 K 50 h**, poštou **2 K 90 h**. — **Žádejte na ukázku 1. číslo roč. VI.** s příspěvky Zikmunda Wintra, K. V. Raise, Ad. Heyduka, F. X. Svobody, Jar. Vrchlického, Antala Staška a obšírným prospektem a programem nového ročníku.

ŠŤASTNÝ DOMOV Časopis věnovaný českým ženám a domácnostem. Řídí *J. Humpalová-Zemanová.* Ročník II. Obsah velice cenný, vzdělavací, zábavný a praktický. **Hojnost vyobrazení v každém čísle.** Vychází 2krát měsíčně. Předplatné čtvrtletně **1 K 20 h**, s pošt. zásilkou **1 K 32 h**. Jednotl. čísla po **24 h**, poštou po **26 h**. 1. číslo s množstvím vybraných článků, vyobrazení a vypsáním mnoha věcných, knižních i peněžních premií za různé úkoly a soutěže pro odběratele na ukázku zdarma.

VYNÁLEZY A POKROKY Populární časopis technický. Řídí inž. *Josef Trůneček*, prof. c. k. stát. vyš. prům. školy v Praze, a inž. *Jar. Jindra*, prof. c. k. prům. školy na Smíchově. Vychází 2krát měsíčně (vyjma červenec a srpen). Předplatné **3 K** půlletně. Obsah velezajímavý, články vynikajících odborníků. **Přehojná a názorná vyobrazení.** 1. číslo s bohatým a zajímavým materiálem textovým i illustračním a vypsáním 2 pololetních turnajů luštitelům šachu a zábavných úkolů na ukázku zdarma.

Expeduje a předplatné přijímá každé řádné knihkupectví nebo přímo **nakladatelství Fr. Šimáčka v Praze**, Jerusalémská ulice č. 11.

Digitized by Google

ČÍSLO 9. PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE ROČNÍK I.

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

LISTOPAD Redakce a administrace: Václavské nám. 43. R. 1905

Docent Dr. J. Prušák:

CESARE LOMBROSO.

Dnes je běžným dělení kriminalistů ve dva tábory, tábor klassiků a tábor positivistů, neb přidržíme-li se obvyklého dělení, ve školy — v starou a novou školu. Dělidlem mezi nimi je různý názor na svobodu vůle lidské. Klassikové zastávají, že vůle lidská je naprosto svobodná, na všem v nás i mimo nás naprosto nezávislá; positivisté naproti tomu naprostou svobodu vůle popírají a učí, že vůle lidská jako všecky ostatní zjevy nutně je podrobena zákonu o dostatečné příčině. Je sice pravda, že jednáme jak chceme, ale toto naše chtění není a nemůže býti naprosto svobodné, nýbrž je předem určeno jednak naší osobností, jednak vnějšími příčinami. Dle klassiků spočívá příčina zločinu ve vůli lidské, v onom naprosto svobodném rozhodnutí se pro zločin, — dle positivistů v oněch vzdálenějších faktorech vůli naší určujících.

Směr klassický (metafysický) vynikal svojí abstrakcí od skutečného života. Proň nebyl — jak praví Princ — zločinec živým, jednajícím člověkem, nýbrž abstraktním typem, jenž čistou spekulací mimo skutečný život byl postaven. Zločin nebyl částí tohoto života, nýbrž právnickou formulí v zákoně stanovenou, trest nebyl obranou útoku odpovídající, nýbrž teoretickým systémem, sestaveným učenci, jež o povahu zločincovu naprosto se nestarali; — celá věda práva trestního byla obsažena v textech a knihách.

Zjev tento ovšem je zcela přirozený, neboť metafysický názor na vznik zločinu neposkytoval plodné půdy skutečné práci vědecké, skutečnému poznání; nedostatek pochopení potřeb reálného života odváděl nezbytně práci vědeckou v oblasti abstraktních pojmů a činil vědu kriminální naukou právních předpisů a formulek, jež ovšem na skutečný život nemohly míti nejmenšího vlivu. — Pochybený předpoklad o příčinách zločinu vedl nezbytně k pochybenému názoru o podstatě a úkolech trestu, jako jediného prostředku, jímž společnost proti zločinu se může brániti. Poněvadž zločin je projevem vůle naprosto svobodné, tedy zjevem zcela nahodilým, nelze mu předejíti, nýbrž lze týž jedině trestati, když skutečně k němu došlo; — jako předním úkolem formálního klassicismu, pokud jde o zločin, byla přesná jeho definice, tak pokud jde o trest, bylo prvním cílem nejpřesnější jeho stanovení dle jistých abstraktních měřítek, bez náležitého zřetele ke skutečným příčinám zločinu. — Nejrozmanitější formy deliktů vymýšleny, nejrafinovanější tresty vynalezány, ale zločin utěšeně rostl a zkvétal, nestaraje se o právnické formulky.

Ve všech civilisovaných státech, kde zavedena pravidelná kriminální statistika, zjištěn stálý vzrůst zločinnosti, zejména pak nepoměrné sesílení zpětnosti. Tím nutně zviklána víra v úspěšnost dosavadního trestního systému, a vždy naléhavější stává se otázka účinné reakce proti hrozícímu nebezpečí. Vědě kriminální vzniká tu nová úloha: vypracovati nový systém obrany proti zločinu rychle se šířícímu a ohrožujícímu veškeré pokroky moderní společnosti.

Rozřešení úlohy této nemohla poskytnouti dosavadní věda kriminální, pomoc musila přijíti od jinud, silnější musil pomoci slabšímu. Pozornost pokrokových obrací se předem k vědám přírodním, na nových základech rychle se vyvinujícím a vykazujícím veliké úspěchy; metoda věd přírodních

Digitized by Google

stává se ideálem, a stále většího rozšíření nabývá názor, že pokrok vědy kriminální je podmíněn návratem ke skutečnému životu, opuštěním abstraktních spekulací.

Tento všeobecný pokrok k positivismu byl v naprostém odporu s dosavadním názorem na zločin, napjetí vzrůstalo den ode dne, definitivní roztržka musila nastati, a dochází k ní tam, kde protivy nejvíce byly přiostřeny — v Italii. Zde ačkoli klassická škola práva trestního nejvyšší své dokonalosti dosáhla, byl celkový stav zločinnosti velice nepříznivý, táž vzrůstala v míře nebývalé a veškerá opatření jevila se naprosto bezúčinnými.

Za těchto poměrů vystupuje do popředí odborné práce vědecké lékař Cesare Lombroso, by dokázal, že i pro vědu kriminální platí rada, již před více jak sto lety dal přátelům svým učený jeho krajan Antonio Genovesi: studujte svět, myslete trochu více na lidi než na věci nad námi a přenechte metafysické vrtochy jiným.

Lombroso narodil se roku 1836., pochází z vážené rodiny veronské, jež stála v popředí ruchu vědeckého a politického. Tak uvádí se o jistém předku Lombrosově, že již v 17. století vyniknl jako lékař v Severní Americe (Virginii) svojí neohrožeností v boji proti pověře o čarodějnicích, snaže se — přes nebezpečí, že sám bude upálen — prokázati, že jde tu o osoby choré — hysterické. Matka Lobrosova pocházela z vlastenecké rodiny italské, jež horlivě se súčastnila hnutí za sjednocení Italie, dům její byl střediskem vynikajících vlastenců. Okolí lidí pokrokových, karakterově ucelených mělo blahodárný vliv na mladistvou duši Lombrosovu, jím vysvětlíme si touhu jeho po pravdě, nechuť k ustáleným tradicím, pokud všeobecnému prospěchu v cestu se staví, neohroženost v hájení vlastního přesvědčení, přes základní jemnost povahy.

Vrozené nadání bylo doplněno pečlivým vychováním, tak že Lombroso záhy vystupuje na pole literární. Veliký vliv na vnímavého jeho ducha měl vídeňský professor Škoda, učení jeho, jakož i první práce Virchowovy a Darwinovy uvedly Lombrosa na samostatnou cestu vědeckého bádání. Již r. 1862 působí jako učitel psychiatrie v Pavii, zakládá zde ústav pro choromyslné, psychiatrické museum a pokouší se s úspěchem použíti exaktní metody při studiu chorob duševních.

Jak H. Ellis uvádí, byl tento pokus z počátku podceňován, smáli se Lombrosovi, že studuje choroby duševní s loktem v ruce, přes to však Lombroso pokračoval v pracích svých, a methoda jeho pozvolna jinými přijata.

Později se zabývá Lombroso studiem lidové choroby italské „pellagry"; také tato jeho práce se setkala s naprostým vědeckým úspěchem, neboť zjistil ve zkažené kukuřici toxiny, jež chorobu onu způsobují, avšak správnost jeho nálezu byla po dvacet let vášnivě popírána; nepřátelé Lombrosovy rozšiřují o něm nejbídnější osobní pomluvy, prohlašují jej za šíleného, vyzývají vládu, by odňala mu učitelský úřad v Pavii, a znemožňují mu skutečně tamní jeho působení. Příčina tohoto rozhořčení spočívala v tom, že statkáři v Lombardsku a Benátsku, kteří svoje dělníky živili zkaženou, více neprodejnou kukuřicí, nikterak s nálezem Lombrosovým se nemohli spřáteliti.

Lombroso odchází jako řídící lékař ústavu choromyslných do Pesara a zabývá se zde vedle speciálních svých prací pilným studiem zločinců v místním rozsáhlém vězení, v kterýchžto studiích po opětném svém návratu do Pavie jako mimořádný professor horlivě pokračuje.

Výsledky této svojí práce, jíž se zanášel od roku 1859., uveřejnil Lombroso r. 1876. v prvním díle známého svého díla „Uomo delinquente" („člověk zločinný"). Od roku 1878. působí Lombroso jako professor soudní mediciny v Turině, pokračuje stále jako lékař tamního vězení v odborných studiích kriminálně-antropologických.

Ve všech pracích Lombrosových vyniká jeho bohaté nadání, píle a samostatnost, všude je v rozporu s panujícími názory, předmětem častých nejintensivnějších útoků se strany svých odpůrců, neboť pokrokovost jeho a nezištnost jsou v naprostém odporu s obklopujícím ho okolím vědecké nedotknutelnosti a materielních prospěchů.

Podstata učení Lombrosova je tato: Způsob cítění a jím podmíněný způsob života je v těsném vztahu k tělesné konstituci člověka, jež v různých formách těla se projevuje. Bližším studiem anatomie a psychologie člověka zločinného nutno dospěti k tomu důsledku, že značný počet, snad většinu zločinců tvoří zločinci rození, jichž tělesná konstituce jest odchylna od oné lidí normálních. Zločinec je po stránce tělesné i duševní člověkem nedokonalým, méně cenným, podprůměrným, a tato jeho nízká organisace predestinuje ho k činům antisociálním, působí, že se zločinec nemůže přizpůsobiti poměrům společnosti, v níž žije, nýbrž v názorech svých, ve svém cítění a chtění s ní se rozchází.

Rozený zločinec (zločinná povaha) vykazuje po stránce anatomické, fysiologické a psychické zvláštní

Digitized by Google

znaky, jež činí ho zvláštním typem člověka, kterýžto typ dle jednotlivých zločinů dále je dělitelný. Anatomické známky zločinnosti lze nejlépe zjistiti na hlavě zločincově, kdež jsou výsledkem nedostatečného vývoje velkého mozku neb jiných příčin. Anormální vývoj mozku je u rozeného zločince přičiněn předem atavismem, t. j. úpadkem jednotlivce v předhistorickou formaci rodu lidského neb ve stav nižších stupňů kulturních dnes žijících divokých národů a ras. (Podobně jako na př. při rostlinách ve složitější a dokonalejší tvary vypěstovaných se přihází, že jednotlivé exempláře zpět upadají v prvotní, jednodušší typ, tak odpovídají prý také zločinci svojí tělesnou a duševní organisací předhistorickým neb dnes ještě žijícím nižším lidským typům). V degeneraci zločincově spočívá pak dle Lombrosa blízký vztah zločinnosti k vrozené slabomyslnosti, chorobě duševní a epilepsii.

Nauka Lombrosova vyvolala mocný rozruch ve vědě kriminální, nesetkala se však celkem s přátelským přijetím. Vyskytli se sice ihned nadšení ctitelé vlašského reformatora, kteří namnoze hypotetické názory jeho nekriticky přijímali a tak význam jejich bezdůvodně přeceňovali, většina však se zachovala naprosto odmítavě i vůči nepopíratelně správným výsledkům jeho práce. Toliko málo bylo těch, kteří vedeni poctivou snahou vědeckého pokroku, hlouběji vnikli v nové učení a opravujíce pochybené, dále na základech Lombrosových stavěli. (Baer, Ellis, Kurella, Gaupp a jiní.)

Učení Lombrosovo postaveno zvolna na pevnější základ vědecký, na němž další stavba se provádí; teprve pozdější době bude lze oceniti správně přednosti i nedostatky neunavného myslitele, pronésti konečný úsudek o významu jeho práce. Jisto jest již dnes, že úsudek ten nebude nepříznivý. Lombroso sám tu podotýká: Z práce mojí, může být, nezůstane snad kámen na kameni, ale myšlenka, jež dala jí vzniknouti, více nezahyne.

Jedno z nejvýznačnějších pochybení Lombrosových je přecenění faktoru individuálního (biologického) vůči sociálnímu. Lombroso spatřuje přední důvod zločinnosti v osobnosti pachatelově, v jeho fysické a duševní nedostatečnosti; příčinám zločinnosti, spočívajícím v poměrech sociálních, alespoň v prvních svých pracích, připisuje význam naprosto nedostatečný. K nedostatku tomuto bylo záhy poukázáno jednak přáteli a přívrženci Lombrosovými, jednak, a to předem, jeho odpůrci. Je nepopíratelno, že celková degenerace zločincova mnoho dovede vysvětliti, a že velikého je významu pro správné ocenění prostředků obranných, přes to však nelze při studiu vzniku zločinnosti přehlížeti i působení faktorů druhých. Proč všichni degenerovaní se nestávají zločinci, proč přestupují zákon i ti, u nichž marně po nějakých známkách degeneračních pátráme? Jak vysvětliti fluktuaci zločinnou, různé účastenství různých tříd společenských ve zločinu, klesání deliktů proti bezpečnosti tělesné v období zimním, kdy opět delikty majetkové rychle stoupají?

Ano jak vysvětlíme degeneraci zločincovu samu, vždyť i ona musí míti svoje příčiny, jež mimo zločince, v okolí jej obklopujícím nutno hledati!

Studovati příčiny zločinnosti neznamená jen studovati osobnost zločincovu, ale i okolí, v němž zločinec žije, především pak okolí sociální. V tomto názoru spočívala reakce pokrokových vůči jednostrannosti učení Lombrosova, reakce správná a zdravá, byť i v počátcích svých stejně jednostranná. Representantem jejím je lyonský professor Laccassagne.

Týž připouští sice jistou působnost faktoru individuálního, ale táž je toliko minimální, neboť tam, kde onen převládá, nesetkáváme se se zločincem, nýbrž s člověkem nepříčetným (duševně chorým). Vlastním faktorem zločinnosti je faktor sociální, s ním jedině je počítati jako s konečnou, rozhodující příčinou, neboť degenerace zločincova, nedostatečnost jeho tělesná i duševní, jsou jen výsledkem jeho bídy společenské. Studujte bídu zločincovu a poznáte příčinu jeho zločinnosti. Strašné byty chudiny vydávají ji zkáze tělesné i duševní, namáhavá práce, nedostatečná výživa, alkoholism, život nemravný ničí síly rodičů a přičiňují degeneraci a zločinnost jejich četného potomstva. Bída, zanedbané vychování a neřest okolí, nikoliv atavism, vysvětlují ony anatomické a psychycké odchylky lidí zločinných od lidí normálních, tvoří onen typ zločince, jenž není však typem anatomickým, nýbrž sociálním.

Význačná pro názor Laccassagneův jest jeho známá sentence, v níž nejlépe se zračí podstata jeho učení: „Sociální okolí je živnou půdou zločinnosti, zločinec je bakterií-elementem, který jen tehdy se může vyvinouti, najde-li prostředí, jež dává mu dozráti: každá společnost má zločince, jaké si zaslouží."

Je pravda, že názor tento daleko spíše než onen o vrozených nedostatcích odpovídá illusi mnohých, leč skutečnost ta není ještě důkazem jeho správnosti, není vyvrácením názoru odchylného; vždyť právě pokrok vědecký, jak správně podotýká

Digitized by Google

Lombroso, spočívá v tom, zbavovati lidi chybných domnění, hledati pravdu pro pravdu samu, bez ohledu, zda komu je milá neb ne.

S tohoto stanoviska hájí Lombroso svoje názory proti Laccassagne-ovi, ne nepřátelsky, nýbrž jako ten, komu jde ne o osobu, ale o věc. Nepodceňuje významu faktoru sociálního, naopak uznává vždy více jeho důležitost, ne však jeho všeobecnost, výhradnost. Připouští, že za příznivých okolností sociálních člověk od přírody k zločinu praedisponovaný nemusí se státi zločincem; uznává veliký vliv výchovy, leč nevěří v její všemohoucnost; uznává, že při zločinci příležitostném rozhodná příčina zločinnosti spočívá často v nepříznivých poměrech životních, u většiny však skutečných trvalých zločinců nemají tyto rozhodného významu; příčina zločinnosti tkví tu předem v jejich degeneraci, v nepřizpůsobitelnosti sociálním okolí, v němž žijí. Faktor individuální nevylučuje působnosti faktoru vnějšího — sociálního a fysikálního. Zločin je výsledkem působení všech těchto faktorů.

Poznáním tímto změněn úplně klassický názor na zločin, jako projev vůle naprosto svobodné, a na pojem a úkoly trestu. Jím umožněna společná práce všech pokrokových kriminalistů, jejich detailní studia nyní navzájem se doplňují a kontrolují.

Přesvědčení o bezúčelnosti dnešních trestů, o bezmocnosti jejich proti skutečným příčinám zločinnosti stává se zvolna všeobecným a do popředí vystupují nové úkoly kriminální politiky: jednak radikální přeměna trestů stávajících, jednak zavedení nových prostředků obranných. Neboť i když nepřihlížíme ku zhoubným následkům dnešního trestu, ke zkáze mravní a sociální, již většinou pro postiženého má v zápětí, nelze přehlížeti, že trest směřuje toliko proti osobnosti pachatelově, proti individuálnímu faktoru zločinnosti, nemá však a nemůže míti nejmenšího žádoucího vlivu na faktory ostatní, jež mohou býti zasaženy toliko zcela jinými opatřeními — prostředky praeventivními (předstižnými).

Zde nastává veliký úkol sociálnímu politiku: boj proti předsudkům společenským, snaha o povznesení celkového vzdělání, boj proti alkoholismu, jako nejnebezpečnější chorobě lidové, opatření a zajištění práce těm, kteří skutečně chtějí pracovati, řádné opatření dětí osiřelých, nemanželských, spustlých a ohrožených, úprava poměrů bytových, úprava chudinství, pojištění pro stáří, chorobu a nezaměstnanost, přesná úprava pracovních poměrů, zejména pokud jde o práci žen a osob nedospělých a pod.

Úkol ten není snadný a připouštím, že v době nejbližší těžko je splnitelný; jisto je však neméně, že nesnadnost jeho nesmí lekati ty, kteří k řešení jeho jsou povoláni. Je musí síliti vědomí, že splní-li se alespoň část žádané reformy, vykoná se tím daleko více dobra, než poskytnouti mohly dnešní tresty po staletí svého trvání.

Prof. dr. František Čáda:

POTŘEBA POMOCNÝCH ŠKOL U NÁS.

(Dokončení.)

Svaz pomocných škol ostatně již dříve vytvořil se ve Švýcarech, kdež roku 1903 na příklad existovalo 57 tříd speciálních, (pomocných) s 1160 žáky; kromě toho mají Švýcary veliké množství tak řečených „nápomocných“ tříd a škol (Nachhilfeklassen) a 22 ústavů speciálních pro slabomyslné. V Anglii začaly se zřizováním pomocných škol („Special schools“, „Schools for feeble mindet Children“) sice mnohem později, ale za to značně si právě v posledních létech přispíšili, nechtějíce se dáti předstihnouti vzorem Německa v té příčině. Velká Britannie arci dávno měla doma počátky vlastní k podobným školám, přirozeně zprvu nepatrné. Již roku 1846 učinily slečny White-ovy v Bathu pokus, založivše soukromou „školu pro děti slabomyslné“ a roku 1848 vznikla podobná jí „svobodná škola a vychovatelna pro idioty“ poblíže Londýna. Kdežto však zřizování ústavů pro slaboduché a abnormní žáky se rozvíjelo, ke zřizování škol pro děti ve vývoji duševním opožděné a méně nadané došlo teprvé roku 1899, kdy vydán byl zvláštní o nich zákon, jenž však nebyl závazným než pro ona města a kraje, které dobrovolně prohlásily, že jej přijímají. Avšak faktické poměry — vždyť Sir James Hoy odhaduje, že 1% všech žáků anglických potřebuje vyučování speciálního a dr. Shuttleworth odhaduje slabomyslné žactvo Anglie a Walesu na 50.000 hlav — způsobily, že nejen hned po prohlášení zákona řada měst (Manchestr, Bringhton, Bir-

Digitized by Google

ningham, Londýn a j.) ihned jej přijala a školy pomocné zřídila, nýbrž že dnes zákon uznán jest asi ⅓ celé země a Anglie může se pochlubiti 114 školami pomocnými. Jediný Londýn, jenž ještě v roce 1900 vykazoval 57 škol s 2733 dětmi, nyní má škol takových 64. Pravíme: škol, nikoli tříd, neboť návštěva škol těch určena od 7. do 16. roku. Proslulá jest v Belgii „School voor Bijzonder Onderwijs (E'cole d' enseigment spécial), řízená od Lacroixe za účinného dozoru lékařského drů. Demoora a Daniela. Škola ta založená roku 1897, v roce 1899 měla 11 tříd s 275 hochy; o něco později (1899) vznikla podobná speciální škola v Antverpách. Sousední Holandsko má znamenitě dotovanou pomocnou školu v Amsterodamě (od roku 1900 4třídní), dále v Rotterdamě 2 třídy pomocné a „nápomocnou" třídu v Haagu. Také Norsko, ve školství, jak známo pokročilé, pamatovalo na zřizování škol pomocných, když roku 1896 již upravilo si školství pro mládež opuštěnou a spustlou a malé Dánsko má nejen pomocnou školu v Kodani, ale při obou největších ústavech pro idioty — v Kodani, založeném r. 1856, a v Brejningu, ústavu Kellerově, založeném roku 1865 — má dnes školy pro chovance těchto ústavů, na nichž působí 32 učitelů v 28 třídách. A tak všecky*) státy, které vynikají péčí o školství své, intensivně i extensivně podporují zřizování škol speciálních pro žáky nenadané a opožděné.

Avšak u nás delší dobu neděje se téměř ničeho. Začátek učiněn dosti dávno a ne nezdařile. K podnětu hlavně paedagoga prof. Šauera z Augenburku zřízena byla roku 1896 první pomocná třída a připojena k obecné a měšťanské škole dívčí na Starém Městě u sv. Jakuba. Vyučování v ní svěřeno dvěma slečnám učitelkám a na kolik jsem se přede dvěma léty za dvouhodinné asi návštěvy v ní mohl přesvědčiti, přes všecky nesnáze domohly se obě vychovatelky velmi pěkných výsledků u značné části žactva. (Nesnáze tu totiž jsou kromě těch, které vždycky při vychovávání dětí méně nadaných a abnormních se vyskytují, zvýšeny ještě hlavně tím, že fakticky jest to jakási speciální jednotřídka se 4 odděleními nebo-li stupni.) Při tomto však slibném počátku dlouho, dlouho nečinně se zůstávalo, až konečně rokem 1904 počínajíc otevřena v Libni (Praha VIII.) zase jediná třída pomocná, a dnes prý pomýšlí se na rozdělení oné jednotřídky staroměstské podle pohlaví. Toť vše co vykonáno v této věci v Praze!*) Srovnejte s tím Drážďany, Lipsko (20 tříd pomocných), Hamburk (8 škol pomocných) anebo dokonce Berlín, jenž nyní má 125 tříd pomocných!**) Jediná, smutná arci, útěcha by mohla být v tom, že v říši rakousko-uherské vůbec není o mnoho lépe. Mát (podle Bösbaurovy příručky) Vídeň jedinou školu 4 třídní, Linec dvojtřídní, Štýrský Hradec, Solnohrad po jedné třídě; vůbec v Předlitavsku čítá se 13 tříd pomocných celkem a Zalitavsko může se pochlubit jedinou školou (vícetřídní) pomocnou v Budapešti, ač v poslední době, zdá se, chystá se tam čilá akce o rozmnožení a zvelebení tohoto odvětví školství hlavně zásluhou sekčního rady dra. v. Naray Szabo a dra. P. Ranschburga.

Prosté přirovnání stavu u nás k poměrům v jiných kulturních státech ukazuje, že třeba učiniti krok ku předu a nezastavovati se. Natož pak, když uvážíme jiné významné okolnosti. Dětí, které možno pokládati za nenadané nebo slabomyslné, jest ve školách pražských podle odhadu znalců na 600! Kdybychom číslo to považovali za upřílišené, a vzali v úvahu jen, řekněme, polovičku jeho, kolik by tu mělo být vlastně tříd pomocných v jediné v Praze, když nejvyšší přípustné číslo žactva pomocné třídy stanoví se na 20 dětí! A na to vše dosud nemáme jediné pomocné školy, máme jen dvě pomocné třídy! Kdož by však pochyboval o prospěšnosti škol pomocných, čti jen zprávy těch, kdo buď navštívili, anebo delší dobu měli příležitost (po případě povinnost) sledovati výsledky vyučování v těchto školách. Jednohlasně vyznívají posudky o nich příznivě, ač dosud málo školství to se vžilo, a někde (na př. v Anglii) ani neuplynula ještě lhůta vytčená výchově ve škole takové (v Anglii 9 let.)

Námitek proti zřizování takových škol u nás nelze platně činiti. Již dnes máme aspoň několik schopných učitelů, kteří soukromou cestou snažili se opatřiti si potřebnou znalost školství pomocného v cizině vlastním názorem. A hlavní námitka, poukaz k nákladnosti takových škol, nemůže býti déle opakována, kde taková potřeba doléhá a kde peníze na jiné, méně potřebné věci dovedou se opatřiti.

Nečekejme také až snad stát odhodlá se plniti tuto naléhavou povinnost a začne nějak určitěji

*) O „Spojených státech severoamerických" také to platí, ale poměry jsou tu poněkud jiné a ústavy pro výchovu opožděnců nejsou organisovány po vzoru škol pomocných.

*) A v Čechách (aspoň v českých okresích) vůbec! Z venkovských obcí jediný Náchod učinil náběh ke zřízení třídy pomocné, ale k uskutečnění dosud nedošlo.

**) Přesná data statistiky pomocných škol a tříd v Německu nalezne nyní čtenář v „Kalender für Lehrer und Lehrerinnen an Schulen und Anstalten für geistig Schwache." Vydali Fr. Frenzl, J. P. Gerhardt a E. Schulze v Lipsku (u Scheffera) za M 4·50.

Digitized by Google

se starati o pomocné školství. Doufám, že i náš stát uzná skutkem citelnou toho potřebu, ale zatím nechť jest to péčí všech uvědomělejších měst především, aby takovou školu zařídila. A v čele kéž kráčí Praha, která vlastně již počátek, maličký arci, učinila. Budou-li ji jiná města, snad i venkovské obce následovat, bude jen lépe. Zařídí-li se postup racionálně, as jak níže naznačuji, tuším nevznikne ani velké obtížení rozpočtů těch, kdo takovou školu by vydržovali, zvláště, poněvadž přece za podobných poměrů nebude možno, aby stát a země odepřely nezbytnou nějakou subvenci, nechtěly-li by raději samy školy pomocné zakládati.

Takto se mi zdá věc uskutečnitelnou: Tam, kde dosud není třídy pomocné, vyloučením individuí do školy pomocné náležejících snadno se dá docíliti třídy zvláštní, takže počet poboček s třídami po případě zůstane týž. Ostatně i kdyby se musila zříditi zvláštní „jednotřídka" pomocná, nebude náklad přílišně zvýšen, považíme-li, že i umístění, správa atd. její bude spojením se školou normální snadno a nenákladně provedeno. Arci při tomto stavu nelze vytrvati do dlouhé budoucnosti, nutno pokládati jej za přechodní. Cílem musí býti škola pomocná, samostatná, utříděná a odbornými silami vedená i řízená. K ní pracovati by bylo tam, kde (jako v Praze) již nějaká třída pomocná se nalézá, zřizováním dalších tříd, které by pak v dohledné budoucnosti mohly sloučiti se ve školu pomocnou. Takovýto právě proces udál se na příklad ve švýcarském Curychu, kde z více pomocných tříd vznikla dnes blahodárně působící škola pomocná.

Postup takový bude míti v zápětí nejen rozdělení nutného nákladu na školství pomocné na více let, ale i to dobré, že z nabytých místních zkušeností, jež žádnému theoretikovi nelze předvídati, bude možno těžiti při definitivním zařizování školy pomocné. Ale nutno ještě předem dvě věci připraviti: předně všemožně podporovati součinnost učitelstva a školního lékaře, a podruhé skutkem i morálně podporovati vzdělání odborných učitelů do škol pomocných. Schopných individuí, která by měla býti vyslána na studie odborné do ciziny a jimž by mělo býti usnadněno studium jistých disciplin na universitě a ústavech našich, neschází; třeba jen těm, kdo by chtěli upřímně věnovati se jednou škole pomocné, usnadniti, umožniti cestu k tomu.

Vím, že prostým zřízením školy pomocné, není rozřešena otázka, co s dětmi abnormními, celá. Ale dojde-li ke zřízení takových škol, vykonán veliký krok v řešení otázky té, tak eminentně důležité. Řekl Victor Hugo: „Kdo otevře školu, zavírá vězení"; mohli bychom dodati: kdo otvírá speciální školu pro individua duševně slabá a méně nadaná, zachraňuje nejen tato individua sama na těle i na duchu, ale i společnost, ve které žijí.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Docent Dr. F. Nušl:

O POHYBU ZEMĚ KOLEM SLUNCE.*)

Již jako malé děti učili jsme se ve škole, že my i všichni ostatní lidé co nás na světě jest, žijeme na povrchu veliké koule — Země — a s ní letíme v ohromném kruhu kolem slunce, málo slovy řečeno: „Země obíhá kolem Slunce". Ale v mysli zůstávají jenom slova, takže věta zcela na prázdno vyzní; hlavní podmínka pochopení, totiž představa, schází.

Astronomický svět vůbec není přístupen přímému názoru tak, jako většina zjevů v nejbližším našem okolí na povrchu Země.

Astronomie starých pokolení lidských nebyla proto také ničím jiným, než zosobněním neurčitých idejí náboženských; Slunce, Měsíc a hvězdy byly vládnoucí, všemohoucí bohové a nikoli tělesa hmatatelná, neživotná.

Přímý názor praví nám, že bydlíme na rozsáhlé rovině a jednotlivec sám těžko by se poučil o něčem jiném. Teprve zkušenosti věků zcela ponenáhlu připravily, vytvořily a odůvodnily dnešní naše přesvědčení, že Země naše je obrovská koule, taková jako Měsíc, ale rozměrů větších, čtyřikráte větších, taková jako Slunce a hvězdy, ale rozměrů menších, stokráte menších.

Přímý názor praví nám, že bydlíme na Zemi pevné, nehybné a jednotlivec sám těžko by se poučil o něčem jiném. Zase teprve zkušenosti věků zcela ponenáhlu připravily, vytvořily a odů-

*) Stať tato vyjmuta jest z universitních přednášek, které letošního roku pořádá pan univ. doc. Dr. F. Nušl v Praze VIII. Redakce.

Digitized by Google

vodnily dnešní naše přesvědčení, že Země se pohybuje tak jako vržený kámen, ale rychleji, tak jako vystřelená kule z děla, ale rychleji, padesátkráte rychleji.

Téměř z každodenní zkušenosti známe příklady, kde nás přímý názor klame. Jedeme ve vlaku nebo na parníku a zdá se nám, že krajina ubíhá kolem nás. Zvlášť nápadně klam vynikne, když vjíždíme do nádraží a vlak zastavuje vedle jiného vlaku, jenž se právě rozjíždí. Tu sotva poznáme, kdy jsme se zastavili.

Místnost je osvětlena řadami žárovek, visících od stropu. Hneme-li hlavou v pravo, pohybují se žárovky zdánlivě vzhledem ku stěnám místnosti opačným směrem, v levo. Čím bližší žárovku pozorujeme, tím větší je tento pohyb. Daleké žárovky se nepohybují. Takovémuto zdánlivému pohybu vznikajícímu pohybem pozorovatele a jevícímu se hlavně na tělesech blízkých, říkáme pohyb paralaktický.

V prostoru kolem Země nalézají se také tělesa různě od Země vzdálená.

Omezme svoje pozorování a úvahy jen na ta tělesa, jimž obyčejně říkáme hvězdy. Jeví se nám jako světlé body a tvoří na večerním nebi různé skupiny čili souhvězdí. Skupiny tyto jsou pro obyčejného pozorovatele úplně stálé, neproměnlivé. Nejvýznačnější z nich mají od pradávna určitá i v lidu dobře známá jména, na příklad souhvězdí Velkého Vozu, Malého Vozu, Oriona, skupiny Kuřátek s Kvočnou a pod. Hvězdy souhvězdí jsou ony stěny „místnosti", v níž se se zemí stále nalézáme. Jsou v ohromné vzdálenosti od nás.

Ale vedle těchto stálic poznali již nejstarší astronomové řadu hvězd pohybujících se mezi ostatními tak, že za jistou dobu oběhnou kolem oblohy a vrátí se do téhož souhvězdí, začínajíce nový oběh stejnými souhvězdími a stejnou dobu trvající. Proto nazvány oběžnicemi a řečeno, že obíhají kolem pevné Země.

Avšak pohyb jejich mezi stálicemi nejevil se jako jednoduchý pohyb oběžný, neboť se zastavovaly, pohybovaly se zpět, pak znova se zastavily a obrátily, pokračujíce v původním pravidelném oběžném směru. Nepravidelný tento pohyb má tvar kliček, v nichž oběžnice „bloudí" a proto byly nazvány také bludicemi. Příčina zvláštního úkazu byla starým astronomům úplně neznáma. Teprve slavný Mikuláš Koperník na počátku 16. století vysvětlil pohyb v kličkách jako pohyb paralaktický.

Kdyby Země stála, dály by se oběžné pohyby pravidelně bez kliček. Země však se v prostoru pohybuje kolem Slunce a vznikají v jejím okolí zdánlivé paralaktické pohyby, jež jsou patrny nejzřetelněji na blízkých oběžnicích.

Slavný astronom 16. století, Tycho Brahe oceňoval důmyslný výklad Koperníkův, ale zkoumal jej, pokračuje v jeho smyslu dále asi takto: Kdyby bylo pravda, že Země obíhá kolem Slunce, musely by se malé paralaktické pohyby jeviti také na blízkých stálicích. Konal četná, velmi přesná měření, ale na žádné stálici paralaktického pohybu neshledal. I soudil, že Země nemůže býti v pohybu a změnil tvrzení Koperníkovo zase ve smyslu starých astronomů: Země že jest uprostřed soustavy sluneční. Kolem ní obíhá Slunce a kolem Slunce oběžnice.

Po Tychonovi snažili se astronomové odpověděti k námitce Tychonově, ale marně. Na hvězdách nebylo možno žádných paralaktických pohybů zjistiti. Podařilo se však najíti jiné nezvratné důvody ve prospěch předpokladu Koperníkova.

Na začátku 17. století sestrojil italský mathematik a fysik Galileo Galilei první dalekohled a překvapil učený svět popisem divů, jež na obloze spatřil. Objevil čtyři měsíce Jupiterovy a ukázal, že soustava Jupiterova je vlastně sluneční soustava v malém, zcela ve smyslu učení Koperníkova. Kolem velkého Jupitera obíhají tu malé měsíce právě tak, jako kolem velkého slunce malé oběžnice.

V téže době objevil Tychonův pomocník a nástupce Kepler své proslulé tři zákony, týkající se oběhu planet a ku konci 17. století ukázal veliký Isak Newton, že tytéž síly, jichž působením padá jablko k zemi, udržují nejen Měsíc v jeho dráze kolem Země, ale i Zemi a ostatní všecky oběžnice v jich drahách kolem Slunce. Zákony Keplerovy vyplynuly pak již jen jako nutný důsledek působení přitažlivých sil.

Tím bylo učení Koperníkovo z mechanické stránky tak bezpečně vyloženo a odůvodněno, že nezbývalo, než obrátiti ostří námitky Tychonovy jiným směrem, asi takto: Je pravda, že se musí i na hvězdách jeviti pohyb paralaktický, poněvadž se Země pohybuje, ale zcela nesprávně soudili astronomové 16. a 17. století, připouštějíce, že pohyb ten neexistuje proto, že oni jej nespozorovali. Když Tycho Brahe pozoroval s přesností jedné úhlové minuty a neshledal paralaktického pošinutí, z toho — jak již Kepler poznamenal — následuje jen, že vzdálenost hvězd je větší než 7000 poloměrů dráhy Země. Má-li se tato otázka rozhodnouti bylo patrno, že třeba vymysliti nové methody měření a zdokonaliti stroje.

Digitized by Google

R. 1667 užili francouzští astronomové Picard a Azout poprvé dalekohledu k astronomickému měření úhlů a Flamsteed mohl začátkem 18. století opakovati měření Tychonova s přesností aspoň šestkráte větší. Téměř třicetiletá řada jeho pozorování má veliký význam pro celou astronomii, ale otázka paralaktických pohybů zůstala neřešena.

Ukázalo se však, že nějaký zdánlivý roční pohyb existuje, jejž však nelze paralakticky vysvětliti, ač několikráte mylně za paralaktický byl prohlášen, na př. v Horrebowě spisku slavnostně nadepsaném: Copernikus triumfans (Koperník triumfující.) Nesrovnalost se vysvětlila pozorováním Jamesa Brandleye, jenž pozoroval s anglickým šlechticem Molyneuxem v nynějším anglickém královském paláci v Kew. Zařídili veliký, asi 8 m. dlouhý dalekohled přesně k zenitu (nejvyšší bod oblohy nad hlavou), a pozorovali hvězdu γ v souhvězdí Draka a srovnávali denně její polohu vzhledem k zenitu, kolem něhož těsně každodenně procházela. Začali pozorovati v listopadu roku 1725, kdy země nalézala se v severní části své dráhy kolem Slunce a následkem toho měla býti γ Draka pošinuta zdánlivě nejdále k jihu. Po půl roce, až země bude v jižních částech své dráhy, doufali, že se podaří zjistiti severní paralaktické pošinutí γ Draka. Avšak jaké bylo Bradleyovo překvapení, když 17. prosince shledal, že hvězda pošinuje se ještě dále k jihu a pošinutí se zvětšovalo, až v březnu r. 1726 obnášelo 20 úhlových sekund! Pak za čtvrt roku vrátila se hvězda do původní své polohy a v dalším půl roce vybočila podobně o 20 úhlových sekund k severu. Když skutečně nastalo největší vybočení k severu nebo jihu, byla Země ve východní nebo západní části své dráhy a mohlo tedy nastati jen paralaktické pošinutí k západu a k východu.

Aby záhadu vysvětlili, postavili vedle prvého druhý stroj a pozorovali týž pohyb asi na padesáti různých hvězdách. Dospěli však k témuž výsledku jako při pozorování prvním. Teprve po třech létech roku 1728 podařilo se Bradleyovi najíti příčinu neznámého pohybu. Díváme-li se při bezvětří na kapky dešťové, vidíme je kolem sebe padati ve svislém směru. Jdeme-li však, nebo utíkáme-li, zdá se, že padají šikmo proti nám. Podobný úkaz nastává, když ze Země, pohybující se značnou rychlostí 30 km. za sekundu, pozorujeme světelné paprsky hvězd. Zdá se také, že přicházejí šikmo proti nám a my spatřujeme na obloze hvězdy pošinuty ve směru pohybu Země asi o 20 obloukových sekund. Úkaz nazývá se aberrace světla a je jedním z nejpádnějších důvodů pro pohyb Země.

Nebylo již pochybnosti o naprosté správnosti názoru Koperníkova, ale otázka paralaktického pohybu hvězd a tím i otázka vzdálenosti hvězd, zůstala jen jednostranně zodpovědena. Pozorování Bradleyova souhlasila navzájem úplně v mezích 1 obloukové sekundy. Paralaxa pozorovaných hvězd nemohla proto býti větší než tento nepatrný úhel. Pozorovací methody, bylo nutno ještě dále zdokonalovati.

Známý anglický astronom Vilém Herschel ku konci 18. a začátkem 19. století pozoroval svými velikými dalekohledy, že mnohé hvězdy jsou dvojité a uvažoval takto: Jestliže zdvojení vzniká jen tím, že hvězdy nalézají se od nás přibližně v tomtéž směru, jsouce však jedna od druhé velice vzdáleny, musí býti paralaktický pohyb nápadněji patrný na hvězdě bližší. Je-li tomu skutečně tak, dá se snadno ukázati, neboť musí nastati pravidelná roční změna zdánlivé vzdálenosti složek dvojhvězdy.

I začal Herschel hledati vhodné dvojhvězdy. A ku podivu nalezal jich všude na obloze tak značný počet, že začalo býti pravdě nepodobno, že by to byly nahodilé skupiny dvou různých, nijak spolu nesouvisících a jen zdánlivě blízkých hvězd. Herschel nabýval z nenáhla přesvědčení, že se tu jedná o skutečné, a nikoli jen zdánlivé dvojhvězdy, jež jsou upoutány přitažlivými silami tak nerozlučně v jediný celek jako Země a Měsíc. Bylo patrno, že takovéto skupiny naprosto se nehodí ku studiu pohybů paralatektických, ale jsou samy sebou tak zajímavým problémem astronomického zkoumání, že Herschel nepřestal se jimi zabývati, nýbrž pokračoval v hledání a měření a vydal první vzácné seznamy dvojhvězd.

Otázka paralaxy byla poprvé řešena teprve 300 let po Koperníkovi. Vynikající německý astronom Bessel uvažoval, že největší paralaxu bude asi míti hvězda, která vzhledem k ostatním hvězdám jeví pravidelný patrný vlastní pohyb. Takové hvězdy byly známy již od dob Bradleyových, který srovnal svá pozorování hvězd se starším pozorováním Piazziho a shledal, že ze 3000 hvězd asi polovice má vlastní pohyby roční větší než 0·1 úhlové sekundy. Mezi 71 hvězdami, jichž vlastní pohyb převyšuje 0·5 úhlové sekundy byly jen 4 hvězdy první velikosti. Z toho patrno, že jasnost hvězdy není nijakou známkou její blízkosti.

Bessel proto zvolil ku svému zkoumání hvězdu sice sotva pouhým okem viditelnou, avšak mající značný vlastní roční pohyb 5 úhlových sekund.

Digitized by Google

Ukázalo se, že úvaha byla správná, neboť hvězda měla zcela pravidelný paralaktický pohyb o průměru 0·6 úhlové sekundy. Jest to úhel tak nepatrný, jako bychom se dívali na konce délky jednoho centimetru ze vzdálenosti 330·000 kráte větší, tedy ze vzdálenosti 3·3 km., nebo za průměr dráhy Země ze vzdálenosti 330·000 kráte větší, totiž ze vzdálenosti oné hvězdy v souhvězdí Labuti. Tím byla otázka oběhu země definitivně rozřešena a dokázán naprostý souhlas theorie a pozorování.

* * *

VÝZNAM LIDOVÝCH PŘEDNÁŠEK UNIVERSITNÍCH pro široké vrstvy lidové, jimž vyšší poznání z nevraživého chorobného kastovnictví tak dlouho téměř až do posledních dnů bylo systematicky odpíráno, jest dnes již faktem nepopíratelným. Ušlechtilá snaha podati ve formě pokud možno nejpřístupnější výtěžky moderní vědy nejen hloučku privilegovaných, nýbrž každému snaživému jednotlivci, který chce vidět více a jasněji, ač s dostatek překážek staví se jí v cestu, kráčí vítězně v před a prolamuje den ode dne více ledovou vrstvu nedůvěry a předpojatostí, s kterými náš malý člověk přijímá vše nové, překvapující svojí nenadálostí. Není tu ovšem ještě to pochopení, které by bylo žádoucno, není tu ještě z daleka ten ideál, k němuž směřují universitní extense, ale přece jen je tu pokrok sice pomalý, takový, na jaký jsme v našem ovzduší zvykli, ale je tu přece a zajisté bude i v další době.

Jest zajisté zajímavo ohlédnouti se zpět po uplynulém školním roce a v krátkosti projíti to, co v něm podaly lidové přednášky naší university širokým vrstvám lidovým. V uplynulém školním roce 1904.—1905. byly pořádány v měsících lednu, únoru, březnu a dubnu tyto přednáškové kursy:

I. Doc. dr. Ed. Babák: „O životních činnostech lidského těla." (V pondělí 9., 16., 23. a 30. ledna, 6. a 13. února v posluchárně ústavu fysiologického české fakulty lékařské v Kateřinské ulici).

II. Doc. dr. V. Tille: Nový romantism. (V úterý 10., 17., 24., 31. ledna, 7. a 14. února ve dvoraně Československé obchodnické besedy v Jerusalemské ulici.)

III. Dvorní rada prof. dr. J. Hanel: Povšechný vývoj práva. (Ve středu 11., 18., 25. ledna, 1., 8., 15. února ve dvoraně Československé obchodnické besedy v Jerusalemské ulici.)

IV. Prof. dr. A. Velich: O boji proti tuberkulose a nákaze tyfové. (Ve čtyrtek 12., 19., 26. ledna, 2., 9. a 16. února v Sokolovně Žižkovské v Poděbradově třídě.)

V. Prof. Dr. V. Felix: O Röntgenových paprscích a radioaktivných látkách. (V pátek 13., 20., 27. ledna, 3., 10. a 17. února v posluchárně fysikální české vysoké školy technické v Praze.)

VI. Prof. Dr. K. Kuffner: O zdraví nervstva. (V sobotu 14., 21., 28. ledna, 4., 11., 18. února v posluchárně ústavu fysiologického české fakulty lékařské v Kateřinské ulici.)

VII. Prof. Dr. C. Horáček: Národní hospodářství v dějinném vývoji. (V sobotu 14., 21., 28. ledna, 4., 11., 18. února v tělocvičně obecné školy chlapecké v Holešovicích-Bubnech.

VIII. Doc. Dr. K. Weigner: O složení těla lidského. (V neděli 15., 22., 29. ledna, 5., 12., 19. února v posluchárně ústavu anatomického české lékařské fakulty v Kateřinské ulici.)

IX. Prof. Dr. J. Pekař: Základy českých dějin. (V neděli 15., 22., 29. ledna, 5., 12., 19. února v posluchárně čís. IV. české vysoké školy technické.)

X. Doc. Dr. Ed. Babák: O životních činnostech lidského těla. Kurs druhý. (V pondělí 27. února, 6., 13., 20., 27., března, 3. dubna.)

XI. Prof. Dr. A. Kraus: Bedřich Schiller, jeho život a dílo. (V úterý 28. února, 7., 14., 21., 28. března, 4. dubna v posluchárně č. IV. české vysoké školy technické.

XII. Doc. Dr. A. Mišička: O právu tiskovém se zřením k osnově nového zákona tiskového. (Ve středu 1., 8., 15., 22., 29. března, 5. dubna ve dvoraně českoslov. obchodnické besedy v Jerusalemské ulici.)

XIII. Prof. Dr. J. Matiegka: Základy všeobecné ethnologie. (Ve čtvrtek 2., 9., 16., 23., 30. března a 6. dubna v sále akciového pivovaru na Smíchově.)

XIV. Prof. Dr. V. Felix: O Röntgenových paprscích a radioaktivných látkách. Opakováno.

XV. Doc. Dr. J. Gruber: Dějiny socialismu. (V sobotu 4., 11., 18., 25. března, 1. a 8. dubna v tělocvičně obecné školy chlapecké v Holešovicích-Bubnech.)

XVI. Prof. Dr. B. Němec: Vztahy rostlin k vnějšímu světu (ekologie rostlinná.) (V sobotu 4., 11., 18., 25. března, 7. a 8. dubna ve škole naproti zámku v Libni.)

XVII. Prof. Dr. O. Hostinský: Umění a řemeslo. (V neděli 5., 12., 19., 26. března, 2. a 9. dubna v posluchárně č. IV. české vysoké školy technické.)

Jak viděti z tohoto stručného přehledu, podaly lidové přednášky naší university celou řadu populárně spracovaného, vědeckého materiálu dotýkajícího se života jednotlivců s nejrůznějších stránek. Bylo by jen žádoucno, aby ušlechtilá snaha tato neminula se se svým účelem, a aby účast těchto lidových, neobyčejně významných a cenných přednášek rok od roku stoupala.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

Docent Dr. R. Maršan:

PŮVOD ČLOVĚČENSTVA VE SVĚTLE MODERNÍ VĚDY.

III.

Vystoupení Darwinovo, značící počátek nové éry věd přírodních, spadá do roku 1859. Ve spise „O vzniku druhů," toho roku vydaném, vyložil Darwin novou theorii svou o vývoji tvorstva. Přijímaje za základ evoluci, vyložil postup její i příčiny novým způsobem, na základě dlouholetých zkušeností pěstěním živočichů i rostlin nabytých a na cestě kolem světa dotvrzených.

Druhy nejsou dle Darwina ničím trvalým; podléhají změnám postupem času, působením zevních sil. Organismy přizpůsobují se totiž účelně novým podmínkám životním a změnám prostředí; tendence ta patrna je v celé přírodě. K tomuto zdokonalení přispívají pak hlavně dva momenty, v nichž spatřuje Darwin záruku pokroku a zdokonalování v přírodě a sice „boj o život" (strug-

Digitized by Google

gle for life) a „přirozený výběr“ (natural selection).

Boj o život čili o existenci plyne ze stálého zápolení živočichů s okolní přírodou a často i sobě rovnými za příčinou zachování se; pouze nejzpůsobilejší přetrvá boj ten — méně způsobilí podlehnou vlivům nepříznivým. S tímto zákonem druhý o „přirozeném výběru“ důsledně souvisí. Jako tvor z druhů nejdokonalejší nejspíše zachová se při životě a bojem oň utvrdí své výhodné vlastnosti, tak nachází i on nejspíše příležitosti, aby zplodil potomstvo a přenesl na ně vlastnosti ony: každé individium volí k ukájení pudu pohlavního individua pokud možno nejdokonalejší: zásada přirozeného výběru.

Přizpůsobováním se poměrům doznávají tvorové změn, postupem pokolení změny ty se zvyšují až potomci vlivem jich úplně odliší se od původní formy, — variety, v nichž příslušnost k zakladnímu typu ještě patrna, nejsou ničím jiným než počínajícím novým druhem. Veškeré změny tyto potřebují k uskutečnění značně dlouhých období, což však není závadou, máme-li na mysli délku period geologických.

Tak představují nám dnes žijící druhy živočišstva a rostlinstva pouze konečné větve nesmírně dlouhé řady předků, kteří byli sobě daleko bližší. Darwin vyslovuje jako důsledek theorie své, že veškeré stávající druhy bytostí organických vznikly pouze z malého počtu, snad čtyř anebo pěti základních typů.

O původu *člověka* se Darwin v prvním díle svém ještě nevyjádřil.

Co nevyslovil anebo netroufal si ještě vysloviti, provedli v brzku nástupci jeho. Slavný zoolog anglický Tomáš Huxley již roku 1863. prohlásil bez výhrady platnost theorie Darwinovy i pro pokolení lidské. „Otázka všech otázek“ pro lidstvo — problém, jenž je základem ostatních a více zajímá, než kterýkoli jiný — jest stanovení místa, jež člověk zaujímá v přírodě a vztahu jeho k veškerenstvu. Odkud přišlo plémě naše, jaké jsou hranice moci naší nad přírodou a přírody nad námi, ke kterému cíli spějeme: to jsou záhady, jež stále znova a se zájmem nezmenšeným naskytují se každému člověku na svět zrozenému.“

Tak formuloval Huxley význam otázky této a dovodil, že zodpovězena je neklamně třemi velkými „svědectvími“ a sice: biologií opic člověku podobných, anatomickými a embryologickými vztahy člověka ke zvířatům v řadě tvorstva nejblíže mu stojícím a nedávno objevenými fossilními zbytky lidskými.

Nelze upříti, že hned v první této publikaci své Huxley vystihl skutečně veškeré platné důvody, z nichž původ člověka od jiných tvorů dodnes dá se odvozovati. A již roku 1871. Darwin sám ve druhém velkém díle svém „O původu člověka“ vývody Huxleyovy bez výhrady přijal. Řada jiných pracovníků pak jala se theorii Darwinovu všestranně osvěcovati a důsledky její pro všecky vědy prováděti; zmínky z nich zasluhuje především žijící ještě německý přírodozpytec a filosof Ernst Haeckel, jenž pokusil se ponejprv o to, theoreticky sestaviti řadu předků člověka, o zhotovení jakéhosi rodokmene, až k nejnižším organismům zpět.

(Dlužno podotknouti, že vulgární mínění o theorii Darwinově, jak dosti často ještě i v kruzích poměrně nejvzdělanějších se slýchá, že „člověk pochází od opice,“ v této formě není docela správné; je pravda, že dle učení tohoto člověk pošel z nižších tvorů a to nejen z tvorů na výši opic stojících, nýbrž ještě daleko nižších, až od samých počátků organického života. Přes to však žijící druhy opic nejsou přímými předky člověka, nýbrž samy o sobě výsledkem jiné řady vývojové, kterážto od řady, z níž člověk vyšel, již v dávné době se odštěpila. Poměr mezi člověkem a opicemi žijícími odpovídal by spíše poměru bratranců než descendentů.)

Theorii Darwinovou a dovršením jejím stoupenci jeho podána konečně první vědecká theorie o původu člověčenstva. Pokolení lidské objevilo se nejvyšším sice, ale přece jen členem tvorstva, nebylo více něčím s nebe spadlým, nýbrž pouze nejdokonalejším výplodem přírody.

Jak pochopitelno, zvedl se proti Darwinově theorii z počátku nad míru prudký odpor, jak bývá zvykem při každém novém objevu zásadní důležitosti, vymýkajícím se z vyjetých pohodlných kolejí a nutícím ke změně základních názorů. Tak stalo se, že učení Darwinovo r. 1863. ještě než konsekvence jeho o člověku byly vysloveny, stalo se předmětem přímého výsměchu na sjezdu přírodozpytců německých. Lze si snadno představiti, jak teprve pohlíženo na ně po pronešení jeho posledního důsledku o původu člověka.

Nejednalo se zde již pouze o poražení zdánlivě mylné theorie: odpůrci darwinismu pokládali se za povolány, zachrániti čest člověčenstva vůbec, boj zvrátil se z pouhé vědecké diskuse v odboj uražené ješitnosti proti reální vědě, domýšlivosti,

Digitized by Google

hledící zachrániti zděděné privilegované postavení každým způsobem.

Měloť se při novotě theorie a překvapení smělým pronešením důsledku jejího způsobeném za to, že konsekvence její budou nedozírné nejenom pro vědu, nýbrž i pro stát a sociální poměry.

Leč rychleji než odpor vzmáhal se počet stoupenců. Literatura o sporu tomto vzrostla do nekonečna. Nelze však upříti, že boj tento přispěl nad míru k vytříbení názorů. Jen sama skutečnost, že snesen pro a proti ohromný materiál vědecký, který posloužil pro vždy ke zdokonalení nejen theorie Darwinovy, ale i vědy přírodní vůbec, jest dostatečným tvrzení toho dokladem. Dnes lze tvrditi již s naprostou určitostí, že v kruzích povolaných, kruzích přírodozpytců, není o správnosti evoluční theorie žádné pochyby; co je nejzajímavější, jest, že právě v posledních letech objevili se mezi stoupenci jejími i sami učení jezovité, zvláště známý badatel Erich Wassmann — s výhradou ovšem, jak pochopitelno, pro zvláštní, nadpřirozený původ člověka.

Pohlédne-li se kriticky na hlavní obsah sporu o původ člověčenstva Darwinem rozpoutaný, záleží námitky odpůrců, nehledě k těm, kteří trvají na doslovném výkladu bible — a těch je mezi přírodozpytci dnes již dosti málo — především ve snaze, dokázati nemožnost vzniku duševních vlastností lidských z postupné evoluce organismů a vedle toho snaží se podati jaksi negativní důkaz, že nebyl nalezen ještě přechod, spojující plemeno lidské s nižšími tvory, zvláště že nebyli nalezeni theoreticky požadovaní předkové lidští, stojící mezi člověkem a opicí a pod.

Tento spor o „scházející článek" (missing link) byl aktuálním jen asi ještě před 10 lety, neboť právě v posledních 10 letech četnými objevy domněnka o nezměněném trvání pokolení lidského v nynější formě ukázala se býti nesprávnou.

Zavádělo by nás příliš z mezí článku tomuto vytčených, kdybychom měli pouštěti se ve výpočet detailů, jimiž věda přírodní dokazuje theorii evoluční a platnost její pro člověčenstvo; je jich počet skoro nekonečný a stále dochází se k novým dokladům. Srovnávací anatomie a fysiologie, svědčící o podobnosti složení těla vyšších ssavců a lidského až do podrobností, objevy zbytků koster lidských, jichž lebky plochostí svou a jinakým útvarem poukazují na stupeň nižší než nejnižších žijících divochů a neméně i podobnost veškerých obratlovců ve stadiu embryonálním, v jehož průběhu teprv dochází k základnímu rozlišení, podávají jich nadbytek.

Zbývá promluviti o obávaných důsledcích theorie evoluční.

Je vskutku hanbou pro člověka, nebýti vlastnoručně Jahvem zhotovenu z hlíny, nýbrž povstati pomalu přetvořením organickým?

Myslíme, že sotva.

Nehledě snad k vymírající pomalu kastě lidí, která ani mezi lidmi samými nechtěla připouštěti rovnosti — člověk počíná až od barona! — bude sotva kdo rmoutiti se nad tímto faktem. Což pak embryonální stav, jejž prodělal každý smrtelník bez výjimky, byl něčím tak pozvnášejícím?

Odpůrci darwinismu nepodali jediné pravděpodobné hypothese o vývoji tvorstva vůbec a člověčenstva zvláště.

Theorií Darwinovou naproti tomu zjednáno organické spojení mezi lidstvem a ostatní přírodou.

Spíše než zázračné náhlé stvoření rukou boha myšleného v lidské podobě, zdá se nám hoden obdivu stálý vzestup, ono vypracování se lidstva z počátků tak nepatrných k výši, na níž hrdě spatřujeme je dnes.

Tvrdilo se, že darwinismus jest otcem atheismu, že ničí víru v Nadpřirozené. Přispěli k tomu nemálo sami materialističtí přírodozpytci, když přeceňujíce v první radosti z objevu význam jeho, měli za to, že nalezen klíč ku všem záhadám na světě.

Mýlili se však silně: darwinismus není nijak ještě dovršením možného vědění o vesmíru; nepodal konečného rozluštění všech záhad světa a také nenastolil panství naprostého materialistismu; jen k vyvrácení některých starých a jen proto za ctihodné pokládaných bludů mythologických přispěl, základů názoru světového však nezvrátil, možnost metafysického a idealistického pojímání vesmíra nevyloučil!

Nelze článku tomuto dáti lepšího zakončení než dovoláním se svědectví velkého hvězdáře a filosofa francouzského Flammariona, jejž pozorování nejvelebnějších jevů přírody učinilo stejně ohnivým odpůrcem mythologických názorů přejatých z period dávno zaniklých, jako materialismu školy německé za neomylný se prohlašujícího. Ve spise obsahujícím filosofické kredo Flammarionovo, proslulé to knize „Dieu dans la nature" (Bůh v přírodě) čteme:

„Tímto fysikálním výkladem vzniku druhů nevymyká se žezlo z ruky vládce světa. Uvedli jsme

Digitized by Google

již výše projev Darwinův ve prospěch náboženského cítění; a zdá se nám, že je třeba o bezprostředních důsledcích toho kterého učení spíše popřáti sluchu mínění mistrovu, než mínění nevyspělých žáků. Totéž přesvědčení projevuje Ch. Lyell, uváděje výrok geologa Asa Graye, ve kterém velmi správně je vytčeno, že učení o přeměně druhův a přirozeném výběru není schopno, aby podrylo základy náboženství přírodního a že hypothesa o odvození druhů nepříčí se žádné posvátné přestavě o dějích přírody: „Můžeme si představiti, že události a účinky přírodní vůbec dějí se jednoduše silami sdělenými hned od počátku bez jakékoli transcendentního zakročení; nebo můžeme předpokládati, že došlo občas k zakročení božstva a můžeme konečně za to míti, že veškeré změny se uskutečnující jsou výsledkem činnosti mechanické a stálé, ale nekonečně různotvárné příčiny, rozumné a tvořivé.

Ti, kdo za každou cenu chtí tvrditi, že původ individua jako druhu a rodu dá se vysvětliti jen bezprostřední činností tvůrčí příčiny, mohou přijati nauku o přetvoření, aniž by upustili od zamilované theorie své, neb ta s onou není nesrovnatelna. Vždyť veškerenstvo i sled jevů přírodních může být pouze hmotný projev určení napřed učiněného; a může-li tento postup událostí transformismem (určením o přeměnách) býti vysvětlen, tu podává stálé přizpůsobování organického světa novým podmínkám tak silně, jak jen vůbec možno, důkaz o jsoucnosti plánů a tudíž i stavitele.“

A Flammarion pokračuje:

Pokud jde o výtku materialismu, jež činí se všem formám theorie evoluční, viděli jsme již výše, že theorie gravitace, jakož velké množství jiných objevů, obviněno bylo, že podkopává přirozené náboženství. Kam pak by se přišlo, kdyby se musilo vždycky popřáti sluchu steskům všech ustrašených theologů?

Daleko jsouc toho, aby měla směr naturalistický, zdá se nám naopak hypothesa, že v postupných geologických obdobích přiveden na zemi zprvu život, pak pocit, po té instinkt, na to intellekt vyšších a rozumu bližších ssavců a na konec vývoje schopný rozum lidský, provedením vznešené a obdivuhodné budovy a ukazuje nám obraz stále stoupající nadvlády ducha nad hmotou.“

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

Josef H:

ÚSTŘEDNÍ BANKA ČESKÝCH SPOŘITELEN.

V řadě našich vynikajících ústavů peněžních místo velice důležité zaujímá Ústřední banka českých spořitelen. Založena byvši teprve před dvěma lety s kapitálem původně 2 milionů korun, vyvinula se do dnešního dne tou měrou, že její akciová jistina bude podruhé rozmnožena (loni ze dvou na 4 miliony) a sice postupně ze 4 na 10 milionů korun.

Neobyčejné toto mohutnění ústavu právě v periodě hubených obchodů bankovních a při nejrozpoutanější místní konkurenci, vyvolává přirozeně otázku po příčinách a poznatky tyto jsou zajímavým příspěvkem ku posouzení našeho peněžnictví.

Ústřední banka nastoupila životní dráhu s programem, který se podstatně odlišuje od směru bank ostatních a tato její ustanovení statutární byla zejména doplněna obchodními zásadami řiditelství, jež jsou od počátku přísně sledovány.

Viditelným nedostatkem do té doby byla neúplná péče o drobné ústavy peněžní po obchodní stránce úvěrové. Přes to, že dle svých stanov může eskontovati směnky všeho druhu, omezuje se pouze na peněžní ústavy. Bezprostřední styk s dlužníkem zůstavuje ústavům prostředkujícím a vedle vlastní její kulance jest tato zásada hlavní příčinou, že eskontní transakce Ústřední banky nabyly obrovských rozměrů.

Menší ústav peněžní složení jakéhokoliv musí nezbytně v některé bance velké míti oporu, aby se pohyboval volně, a aby v plném rozsahu mohl odpovídati povinnostem svým vůči obchodu, průmyslu a vůbec i poptávce a nabídce kapitálové v obvodu působnosti se vyskytující.

To padá zejména na váhu u malého neb nového ústavu. Ten potřebuje oporu, která vystihne jeho potřeby, která má důvěru též k němu, která si všímá jeho postupu a rozvoje a jež mu radou

Digitized by Google

svojí i skutkem jest nápomocna. Zájem ziskový v takovýchto případech jest věcí vedlejší. K ústředí, jež si tyto cíle vytklo, musí se přirozeně důvěra rapidně vzmáhati. Vzájemné obchodní styky jsou co nejpříjemnější a jeho poměr k obchodním spojencům stává se skutečně přátelský.

K těmto výsledkům může dospěti jen ústav, který veškeru svoji pozornost i svoji obchodní zdatnost soustředí na vyvolený, užší okruh klientely. Jinak rozplývaly by se jeho síly a výsledek jeho působnosti zůstal by průměrným.

Může-li se vykázati Ústřední banka skvělým resultátem své dvouleté práce mezi českými ústavy v Cechách, na Moravě a ve Slezsku, tedy tím viditelnějším a pro budoucí vývoj významnějším jest úspěch její mezi peněžními ústavy srbsko-chorvatskými, slovinskými, polskými a slováckými. Tyto ústavy ještě do nedávna byly z valné části ve svých potřebách odkázány pouze na síly své vlastní a potřebovaly-li cizí pomoci, musely ji draze zaplatiti. Tučné zisky bank vídeňských a peštských plynuly z těchto pramenů a nejhůře dařilo se při tom původnímu dlužníkovi, (z převážné většiny jest jím stav selský) poněvadž veškerá nekulance a peněžní drahota musela býti přenesena na něho. Není divu, že za těchto poměrů na všech stranách bujela lichva a slovanský živel vyvinoval se hospodářsky neobyčejně těžkopádně.

Ústavy tyto neobyčejně těžko a jen v ojedinělých případech byly podporovány českým peněžnictvím. Příčinou toho byla nedostatečná důvěra, kotvící na nesprávné informaci. A právě zde energicky vystoupila Ústřední banka a vykonala do dnešního dne velkou část organisačního díla, směřujícího ku všeobecné nápravě.

Politické tendence Ústřední banka vůbec nemá. Její postup jest čistě obchodní, zásady přísně kupecké a právě tyto vůdčí momenty pomáhají nejlépe ku zdravému hospodářskému pokroku.

Konečně zasluhuje zmínky, že Ústřední banka vydala svoji zprávu výroční v 5 slovanských jazycích, a že koresponduje s každým jednotlivým ústavem v jeho jazyku. Tato pozornost a obchodní slušnost posilovala důvěru v Ústřední banku, neboť do té doby, — až na čestné, avšak ojedinělé výjimky — nebyly tomu slovanské ústavy zvyklé. A přece jedná se tu jen o překonání malých překážek.

Výsledky Ústřední banky jsou v příkrém odporu s názory velké části českého obchodnictva o obchodních stycích s ostatními rakouskými Slovany, zejména jižními, které spočívají často na informacích zúmyslně přibarvených, jen aby od styků odvrátily.

Vzájemný obchod do dnešního dne vyvolaný mnoho neznamená. Příčinou toho jest také nedostatečná důvěra. Se zbožím konkurence schopným lze na tomto poli docíliti mnohých úspěchů. Spolehlivé informace o bonitě jednotlivých odběratelů zajisté Ústřední banka ochotně podá, po případě prostřednictvím svých spojenců, jež má téměř bez výjimky v každém větším místě, ochotně obstará.

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

Zdanění akciových společností. — Obchodní smlouvy Německé banky v cizině. — Úspěchy Živnostenské banky. — Zvýšení sazby rakousko-uherské banky.

ANKETA O ZDANĚNÍ AKCIOVÝCH SPOLEČNOSTÍ v posledních dnech ve Vídni pořádána znovu ukázala, jak málo opravdově chce postupovati vláda za ozdravěním a povznesením našich hospodářských poměrů. Anketu svolalo sice ministerstvo samo, avšak z proslovu ministra financí zřejmě vyznívalo, že vláda nemá opravdové chuti k reformní práci ihned přistoupiti. — A bylo by té reformní práce dost a dost. Stesky o tom, jak nedostatečné je u nás akciové zákonodárství a jak těžce doléhá daňová tíže na akciové podniky jsou staré a všeobecně uznávané. Je známo dobře, že jsou to zvláště ony ohromné daňové poplatky, jež nedovolují akciovému podnikání — jež je přec nositelem dnešního průmyslového a obchodního rozmachu — se náležitě rozvinouti. I vláda to uznává, avšak a to „avšak" je u nás v Rakousku tak dobře známo — avšak finanční stav říše nedovolí, aby zneužíván byl daňový příjem jakýkoliv. A tak je velice pravděpodobno, že ani v r. 1909, u příležitosti stanovení nového finančního plánu, nedojde k nějaké úlevě daňové pro akciové podniky. Naříkáno na různé jiné obtíže, s nimiž se zvláště zařizování nových akciových podniků potkává, na těžkopádnost státních orgánů při vyřizování žádostí o koncessi a pod. Odstranění koncesse bylo všeobecně požadováno a až do uskutečnění nového zákona akciového navrhovány prostředky dočasné úlevy. — Ministr slíbil vzíti návrhy v úvahu a tím byla věc odbyta. — A přece by právě nyní náš průmysl a obchod potřeboval úlevy a podpory nejvíce. Vstoupíme co nevidět v nové období celně-politické, ve kterém ještě více než dříve bude našemu vývozu bojovati o cizí konkurrenci, především německou. Zvláště směrem na východ, především do balkánských zemí vniká německý obchodník a průmyslník a vytlačuje tak Rakousko i z tak pevné posice, jakou má toto v Srbsku. K.

*

Ve vyjednávání o UZAVŘENÍ NOVÝCH OBCHODNÍCH SMLUV se znovu pokračuje. Nyní vede se vyjednávání se Švýcarskem a Ruskem a co nejdříve bude se pokračovati ve vyjednávání s Bulharskem. Až do posledních dnů činil stav uherské krise značné obtíže pokračování v celně-politické akci naší říše. Nalezl se však prostředek, jenž umožní přece ve vyjednávání nových obchodních smluv pokračovati. Bude se totiž jednati pouze o provisoria, která by bylo lze pak snadno změniti v obchodní smlouvy s patřičnou dobou trvání. Podobně bude asi nutno, spokojiti se ve styku s Německem a Italií rovněž provisoriem, ačkoli smlouvy s těmito státy jsou již sjednány, a Italie prý již v tom ohledu projevila svůj souhlas. Sice nově jmenované ministerstvo Fejervaryho postupuje v posledních dnech s rakouskou vládou společně ve vyjednávání se Švýcarskem a Ruskem a byla by tudíž naděje, že smlouvy budou v Uhrách řádně parlamentně schváleny. Záleží tudíž na vývinu věcí v Uhrách, bude-

Digitized by Google

me-li míti svou celně-politickou budovu v čas pod střechou. Rozhodnutí je nedaleké, přes to však je nebezpečno v naší říši — říši překvapujících převratů — dělat politického proroka. Ostatně jsme v Rakousku na provisoria již tak zvykli, že ani toto celně-politické provisorium by nás nepřekvapilo. Naší vývozci nebudou ovšem asi s tímto rozluštěním uspokojeni. Doba nejistoty pro náš obchod a průmysl trvá již příliš dlouho, než aby jich zájmy a jich rozvoj nebyly tím citelně poškozovány. K.

*

Je zajímavo v době, kdy u nás zakládá se po dlouholetém přemítání zámořská banka a kdy mluví se o vyhledávání nových odbytišť pro naše výrobky — zvláště označuje se tu Orient — všimnouti si, jak německý bankovní svět vykonává úlohu průkopníka a podporovatele německé hospodářské rozpínavosti. PŮSOBENÍ NĚMECKÝCH BANK V CIZINĚ není starého data, ale vývoj jeho jest pozoruhodný. Zvláště v posledních měsících je pozorovati v zakládání německých bankovních ústavů a filiálek v cizině značný ruch. Pod ochranou Národní banky zřízena Orientní banka, která založila v Řecku, Malé Asii, Syrii a Egyptě na osmi místech filiálky a rozšiřuje okruh své působnosti stále dále. Německo-asijská banka zřídila filiálku v Pekinku a co nevidět zřídí pobočku Jokohamě, jež bude první zástupkyní německého bankovního světa v Japonsku. Povšimnutí zasluhuje zvláště práce německých bank na Balkáně. Bulharská banka v Sofii zařízena byla pomocí německých peněz a v Rumunsku vliv německých bank zvláště v průmyslu petrolejářském stále roste. Není divu, že německý vývozce nalézaje všude pomocnou ruku německého bankovního světa, účinně postupuje a vniká i tam, kde dosud naše říše měla postavení dominující. K.

*

ŽIVNOSTENSKÁ BANKA zřídila počátkem října novou filiálku v Krakově. Je to prvá bankovní filiálka česká v Haliči a je tím potěšitelnějším, že byla přijata interesenty sympaticky a že mohla začíti ihned s jistotou na úspěch. Ostatně tomuto kroku Živnostenské banky předcházely dlouholeté čilé styky s Haličí, které nyní budou míti prostředníka na místě samém. Není pochyby, že i našemu obchodnímu světu, pokud s Haličí stojí ve spojení, bude krakovská filiálka naší přední obchodní banky vítána a že stane se mu oporou a vzácným informačním místem. K.

*

V peněžním našem světě jisté hnutí vyvolalo ZVÝŠENÍ DISKONTNÍ SAZBY rakousko-uherské banky od 20. října o celé procento, ze $3^1/_2\%$ na $4^1/_2\%$. Značnější zájem vzbudilo toto zvýšení již proto, že sazba $3^1/_2\%$ potrvala beze změny bezmála 4 leta přes to, že zuřila válka a že v Německu i v Anglii měnili sazbu několikráte. Nebylo také příčiny ku zvyšování. Nároky na banku nebyly nikdy tak značné, aby se jim musela bránit a ani pro naší valutu nevyskytlo se nebezpečí. — Že nyní banka ku zvýšení přistoupila, stalo se právě skoro jen k ochránění valuty, neboť nároky na banky nebyly nijak velké, zůstalať bance do posledního okamžiku daně prostá reserva bankovek přes 100 milionů K. — Důvodem byly tu stoupající kursy devis až nad pari a skutečně prý v posledních dnech nastalý vývoz zlata. Na ochranu pokladu banky přikročeno tudíž ku zvýšení sazby. Výhody z toho poplynou především akcionářům banky samé, které ovšem nebudou přílišné, poněvadž není pravděpodobno, že by zvýšená sazba potrvala do prvních měsíců nastávajícího roku. Ukládací hodnoty ztratí ovšem něco na kursu a obrátí se více k papírům dividendovým. V důsledku zvýšené sazby zvyšují také banky ostatní sazby jak ze zápůjček tak ze vkladů, což ovšem ukládajícímu publiku prospěje. Ne ovšem na dlouho, poněvadž je pravděpodobno, že banka rakousko-uherská vrátí se brzo — ne ovšem snad náhle, nýbrž postupně — k sazbě, jež po tak dlouhou dobu osvědčila se vhodnou pro naše úvěrové poměry. K.

* * *

Je zjevem v posledních létech velice potěšitelným, že posice naše v hospodářském směru značně a neustále se zlepšuje, že nabýváme stále více půdy i tam, kde dosud vládl kapitál, naší národní věci nepřátelský a že tím pokračujeme v onom procesu, který byl nazván „hospodářským obrozením". Schází ovšem ještě mnoho a mnoho vykonati, abychom mohli říci: „česká výroba dostačuje úplně české spotřebě, anebo dokonce ji převyšuje." Ano jsou i obory výroby, kde český kapitál není dosud nijak nebo jen málo účasten. Do nedávna bylo tomu tak ku př. i ve výrobě svíček a mýdel. Je pravda, že měli jsme a máme řadu menších výrobců, kteří zajisté poctivě snaží se uhájiti tento obor výroby českým rukám. Avšak — a to nelze pustiti ze zřetele — i v tomto oboru výroby, jako tak i v mnohých jiných v posledních desetiletích, velkovýroba zatlačila značně do pozadí výrobu po živnostensku provozovanou a ovládala pole převahou svou jak po stránce technické tak po stránce druhé — organisací prodeje na malokupce a je známo dobře, že to byla právě firma netající se smýšlením nám nepřátelským, jež u nás v oboru tom pole ovládla. Jest tudíž velice potěšitelným, že i v oboru jmenované výroby máme dnes podnik, podnik eminentně český, který je finančně tak dostatečně vybaven, že může úspěšně čeliti konkurenci německé. Jest to AKCIOVÁ SVÍČKÁRNA A VOSKÁRNA „MONOPOL" v Praze, jež má tovární výrobu v Mladé Boleslavi. Uvedena byvši v život před 3 roky naší největší bankou Živnostenskou, může se dnes již vykázati velmi slušnými výsledky. Za třetí rok obchodní (1904/5) vypraveno bylo celkem zboží za K 702.767·11. Sklad prodejní a representační nalézá se na Václavském náměstí v Praze a co nejdříve bude podobný sklad zřízen i v Plzni. Společnost tato mající dostatek kapitálu, jakož i zkušené a oboru dokonale znalé síly v čele, bude moci zajisté úspěšně čeliti konkurenci nečeské a je jen povinností českého obecenstva, aby tento náš český podnik podporovalo. Mnoho záleží ovšem na prostřednících mezi výrobou a spotřebiteli — na našich malokupcích. Jim připadá v praktickém provádění hesla „Svůj k svému" úloha jedna z nejdůležitějších. Doufejme, že na svou povinnost k českému „Monopolu" nezapomenou. X

*

NOVÉ POBOČNÍ BANKOVNÍ FILIÁLKY ZŘÍDILA na Žižkově a Malé Straně zdejší filiálka vídeňské Akciové směnárni společnosti „Merkur", jež před krátkým časem zahájila v Praze s pěknými úspěchy svoji činnost. — Zejména, jak se zdá, dobře finačně prospívati bude pobočni filiálka na Žižkově, kde dosud podobný směnárni závod nestává. Město samo počtem obyvatelstva veliké, směnárni závod naléhavě potřebovalo a možno tudíž skutek zdejší filiálky „Merkuru" s povděkem vítati. Ostatně hlavní pražská filiálka „Merkuru" za řízení známého narodohospodářského pracovníka p. ředitele Votruby výborně již prospívá; možno tudíž doufati, že i pobočni její filiálky v pražských předměstích budou hmotně prospívati. X

*

C. K. PRIV. ASSICURAZIONI GENERALI V TERSTU. PRŮBĚH OBCHODŮ V ODBORU POJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH V SRPNU 1905:

Podáno bylo 1377 návrhů na	K	9,432.098·16
vystaveno bylo 1165 pojistek na	K	7,858.960·15
Od 1. ledna do 30. září 1905 podáno bylo 13433 návrhů na	K	98,128·158·25
vystaveno bylo 11469 pojistek na . . .	K	83,935.236·40
Ohlášené škody od 1. ledna 1905 . . .	K	5,940.441·08
Dne 31. prosince 1904 bylo v platnosti:		
105315 pojistek na pojištěný kapitál . .	K	710,811.866·28
a roční doživotní důchody	K	1,172.628·41
Reservní fondy životního oddělení . . .	K	191,275.449·48
Zaručovací fondy společnosti	K	247,497.914·42
V roce 1904 vyplaceno odškodnění v oboru životním	K	11,197.635·95
Od založení ústavu (r. 1831) vesměs zaplacené škody	K	797,690.516·38

Pojistky c. k. priv. Assicurazioni Generali zaručují nepomijitelnost po 3 letém trvání, zmenšení pojištěného kapitálu mlčky, při zastavení placení premií, převzetí válečného risika, pojištění nepozbývá platnosti v případě

Digitized by Google

samovraždy nebo souboje; mimo to stávají kombinace, dle nichž za mírnou premii *zúročuje se 3% zúrokování premií*, aneb aby se předešlo přílišnému kolísání výše dividend, *minimální dividenda ročně* o 3% *stoupající*. Zprávy, jakož i číselní rozpočty udílí na požádání ústřední jednatelství v Praze, jakož i ve větších městech v Čechách stávající inspektoráty a okresní jednatelství. X

OTÁZKY MORAVY A SLEZSKA.

F. X. Hoddč:

ŘÍJNOVÉ UDÁLOSTI V BRNĚ.

Ke dni 1. října svolali moravští Němci do Brna valný sjezd z Moravy i z německých zemí rakouských, aby protestovali proti zřízení české university v Brně. Účelem sjezdu nebyl však pouze tento protest; pořadatelům šlo také o to, aby posílili německý živel na Moravě, především v Brně mohutnou účastí při Volkstagu. Přípravy konali měsíce napřed. Česká strana zprvu odpovídala v tisku, ukazujíc na pokořující stránku věci, že Němci z ostatních zemí mají rozhodovat o zřízení či nezřízení vysoké školy pro Čechy na Moravě. Čím více však vystupoval v popředí druhý účel Volkstagu, čím jasnější bylo, že organisované zástupy německé mají *činně* vystoupit proti brněnským Čechům, tím nezbytnější bylo nenechati Volkstagu bez protiváhy. Byl tedy k témuž dni svolán valný sjezd český, aby manifestoval pro zřízení university. Vzhledem k druhému účelu sjezdu německého byl manifestací *obrannou*.

Několik dní přede dnem sjezdovým byly kolem cesty z nádraží k německému domu nastavěny žerdě, ozdobené velkoněmeckými prapory; domy německých majitelů, mezi nimi Mor.-slezs. vzájemná pojišťovna, rovněž vyzdobeny velkoněmecky. V sobotu přijížděli první hosté, večer uspořádali Němci pochodňový průvod. Již tu došlo k srážkám zaviněným hlavně městskou policií. Druhého dne konaly se manifestace. Na německé straně bylo asi 10.000 účastníků, na české kolem 50.000. Kdyby se byla městská policie nestranně chovala, mohl být zachován klid: poněvadž očividně stranila Němcům, udály se četné srážky. Rozhorlení trvalo i následujícího dne, kdy převaha českého živlu byla již zřejma. V pondělí večer došlo k tragické události; při naprosto zbytečném vyklízení prostranství před Besedním domem byl německým vojákem zabit český dělník Frant. Pavlík z Ořechova. Ve středu konal se jeho pohřeb za obrovské účasti, za klidu úplného, tak výmluvného!

Brněnské bouře byly pohřbem ukončeny. Německý útok nedosáhl však toho, co zamýšlel. Český živel ukázal převahu: ukázal ji způsobem, pro nás potěšujícím; v pravdě *živelně*. Kdežto Němci dlouho připravovali sorganisovanou demostraci, byl český lid pozván Národní radou teprve v úterý a ve středu před rozhodnou nedělí; přišedší zástupy ukázaly, že je v širokých vrstvách skutečná vůle k vlastnímu národnímu životu, k vlastnímu sebeurčení. A jak prudkost německého útoku, tak okolnost, že mělo býti jim zmařeno splnění požadavku po výtce kulturního, způsobily *vzpružení národního vědomí v celé Moravě měrou nebývalou*. Kde byla malátnost, je nyní ruch a čilý život; kde ochablost, tam nové naděje: to jest nejcennější důsledek brněnských událostí.

Nejsilněji se projevilo vzpružení ve směru hospodářském. Heslo Svůj k svému se tentokráte rozhodně do důsledků počíná provádět. Je to důležitý začátek, z něhož musí vyklíčit práce o naši hospodářskou soběstatečnost, práce, jež v dalším osamostatní Moravu hospodářsky od Vídně, aby ji spojila úzce s hospodářským životem českým. Důležito jest rovněž, že Morava (stejně jako Slezsko) si uvědomila souvislost veškerého svého života, že se ukázala jednotného života schopným celkem. Dosti silně se pociťoval dosud separatism jednotlivých krajů; v odporu proti silnému nárazu promluvily všecky vedle sebe. I to je pokynem v budoucnost: souvislost budiž utužována, potřeby, bolesti jednoho místa budtež cítěny všude, aby jednotlivé posice byly podporou a zájmem celku sesilovány. S tím zároveň se blíží snad svému rozřešení otázka střediska: české Brno má dnes možnost, aby se jím stalo. Vytrvá-li v práci, jež mu nastává, ukáže-li, že jest schopno vést, organisovat národní boj, nalezne jistě na této cestě podporu ostatních moravských měst a moravského venkova. Bude to v neposlední řadě kulturní život. českého Brna, jejž bude nutno uzdravit a vzpružit

Také pro Čechy v království nebudou říjnové události, doufám, bez důsledků: ukázaly jim důležitost Moravy v našem národním zápasu. Zájem z království věnovaný Moravě mnohdy byl ne-

Digitized by Google

patrný; Praha často nechává bez zřetele její potřeby a záležitosti — nechť i v tomto směru působí brněnské události prospěšně!

A ještě za vzrušení, jež působil 1. a 2. říjen, se chystalo Brno již k nové manifestaci: za všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo. Byla provedena v obrovských rozměrech 17. října. Pořadatelem její nebyla z největší části strana, jež vedla obranu proti Volkstagu. A přece je značná souvislost mezi oběma projevy: požadavek politických práv pro lid se ozval hned po volkstagových bouřích. Národní Rada jej prohlásila požadavkem celého národa, ze všech našich schůzí, ze všech táborů, brzy po té pořádaných, se ozýval, a značná část těch, kteří manifestovali 17. října, byla totožna s těmi, kteří se postavili 1. října Němcům. To vše je dobré ovoce. Politické cíle české inteligence spadají dnes v jedno s nejdůraznějším toho času požadavkem lidu, český zápas stává se tím starým demokratickým zápasem také na Moravě. Pro českou Moravu jsou říjnové události obratem významným, blahodárným, bohdá i trvalým!

*

OHLASEM BRNĚNSKÝCH UDÁLOSTÍ byly schůze, tábory libu a demonstrace v řadě moravských obcí a měst. V rodišti Frant. Pavlíka v Ořechově, konal se tábor lidu ve značných rozměrech. V řadě obcí kolem Brna; v Uh. Hradišti, Zabřehu, Olomouci, Mor. Ostravě, Uherském Hradišti, Napajedlách, Hranicích a jinde konaly se velké schůze; ve Vyškově a v Prostějově došlo k demonstracím, jež zvláště v Prostějově dosáhly značných rozměrů; ozvalo se jimi město, jež bojem proti bývalé německé většině ve svém obecním zastupitelstvu dalo dnešnímu nově rozvinutému hospodářskému zápasu na Moravě příklad, zdarem doporučený. Nové a nové schůze se ještě ohlašují, co toto píšeme. Pro všecky pak je význačno, že požadavek národní spravedlnosti spojují s požadavkem rovných práv politických pro lid.

HOSPODÁŘSKÁ A NÁRODOPISNÁ VÝSTAVA V HODONÍNĚ, pořádaná o prázdninách, obrátila pozornost k moravskému Slovácku. Sama byla dosti neúplna; nejlepší poměrně byl oddíl národopisný, velmi kusa výstava hospodářská; z umění vyniklo několik obrazů Mitrovského. Přece však přivedla něco života v kraj, kde je dosud mnoho práce potřebí. Pořádány hromadné návštěvy, na př. dělnické, konán sjezd rolnický a jiné, 13. srpna rokováno o československé vzájemnosti na sjezdě, kde mimo jiné promluvil slovácký poslanec Hodža: to vše má svůj dobrý význam, přispívá k probuzení života. Při zápisu do škol v Hodoníně rozvinuta čilá agitace, studenti pomocí některých korporací pracují ku zřízení lidové čítárny: tak se znenáhla připravuje půda k dobytí města z rukou německých.

*

STÁLÝ VYROVNÁVACÍ VÝBOR MORAVSKÝ se v říjnu opět rozešel. Bezprostředně po německém volkstagovém útoku čeští poslanci oznámili předsedovi jeho, že vystupují. Rozhodnutí to přivítali všude na Moravě se souhlasem.

*

SOCIÁLNÍ OTÁZKA STUDENTSKÁ se stává na Moravě a ve Slezsku opět předmětem veřejné pozornosti. Podnětem ku zvýšení zájmu byla finanční krise, v níž počátkem tohoto roku upadl podpůrný spolek moravských studentů v Praze Radhošť. Poměry byly takové, že na př. v červnu činila průměrná podpora 14—15 obědů a něco přes 1 K měsíčně. Proto rozvinuli studenti čilou agitaci ve prospěch spolku. O sociální otázce mor. studentstva bylo jednáno při studentském sjezdě v Prostějově dne 12. srpna, předmětem samostatného referátu byla při československém sjezdě v Hodoníně 13. srpna, manifestovalo se pro její řešení 24. září v Mariánských Horách. Veřejnost si opět uvědomuje, že se musí starati o dorost, chce-li mít silnou, zdravou, práce schopnou inteligenci; že tak musí činit tím spíše, poněvadž je nám aspoň na Moravě potřebí ještě doplňovat inteligenci, a to většinou z nemajetných vrstev. Vedle Radhoště soustředil pozornost také podpůrný spolek brněnských techniků Hlávka, kde jsou poměry o málo lepší. K pomoci právem volány hlavně peněžní ústavy moravské; vesměs upozorňovalo se, že boj o zřízení nové české vysoké školy v Brně vyžaduje, aby sociální otázka při dosavadních včas rozřešena. Mezi Radhoštěm a Hlávkou jest ujednán klíč, dle něhož si rozdělují výtěžek prazdninové supskripce a činnosti studentské; jest určován počtem podporovaných. Shoda obou spolků je úplná. h—

LITERATURA A UMĚNÍ.

Vojta Beneš:

ŽEŇ PO ÚHORU.

(Literatura a časopisy pro mládež.)

V posledních létech píše se u nás častěji a kritičtěji (i v listech neučitelských) o literatuře pro mládež. Potěšitelný ten úkaz jest nutným výsledkem zvýšeného zájmu o studium duše dětské. Zájem o dítě a výchovu proniká stále do širších a širších vrstev lidu. A jest toho také nejvýše třeba!

Studium dítěte spolu s otázkou umělecké výchovy vtisklo tvorbě literární výhradně ráz uměleckého tvoření a způsobilo, že četba dětská získala jak ve svém rozsahu do šíře, tak a zvláště ve svém obsahu do hloubky. Zdvihlo zájem o četbu, ukázalo, že literatura pro dítě musí býti ryzím uměním po stránce formy i obsahu, ale hlavně dalo poměrům našim všeobecně kritický názor na toto umění a způsobilo přísný výběr četby pro mládež. Bohužel, že tyto literární theorie nevtělily se dosud obecně v praktické požadavky na knižním trhu.

Veškerá výchova páchala a dosud páchá těžký hřích na dítěti, paedagogické discipliny jeví se tu opravdu disciplinou v nepříjemném významu. Vý-

Digitized by Google

chova dodnes má ráz násilnosti: platné moralisování bez podkladu pravdy a života, slepá poslušnost, klid za každou cenu, pokora, trpné přijímání všech poznatkův — toť jsou dominující idee i dnešní školy ještě.

Studium duše dětské ukázalo však neudržitelnost takového názoru na dítě, ukázalo na staletý hřích páchaný touto trpnou výchovou na dítěti a zavádí do školy individuálný svobodný vývoj, umění — tak blízké duši dětské — výchovu vyrůstající z nejkrásnějších tradic a životních idei duše národa.

Odrazem těchto paedagogických šablon a celé tě násilné, moralisující sice, ale nepříliš morálné výchovy, jest naše literatura pro mládež, hledíme-li k jejímu celku. I nemohla ona být květem vonným, zdravým, zvláště když později nízkost spekulace učinila ze zanedbaného pole četby dětské nečisté rejdiště svých vyděračných choutek.

Kousek vývoje. Literaturu dětskou vyvolala u nás teprve obecná škola. Když dostalo se nám konečně české školy, vyrostla tu pojednou potřeba české knihy a literatury pro dítě. Však nebylo ji. Tehdejší officielní literatura neznala dítěte, to byla tehdy práce malicherná, pravého umělce nedůstojná. Proti tomuto názoru nestaví se ani existence Babičky, Kytice, Ohlasů písní ruských v tehdejší době. Nebyly to knihy t. zv. dětské literatury, paedagogu tehdejšímu ani z daleka nenapadlo, aby podal je dítěti. Vždyť ještě dnes bojí se namnoze česká škola „Babičky" a komolí ji v různých t. zv. „upravených" vydáních.

Ale potřeba knihy tu byla, výchova nezbytně ji žádala. Chopili se tedy paedagogové sami péra a tak dali nám naší Douchové, Vinařičtí a celá velká řada jiných literaturu sice poctivou, ale neuměleckou, raženou na kopyto tehdejších školsky moralistních ideálů, jenž k nám jako vývozné zboží výchovné přicházely z Němec.

Přesládlí veršovci na místě poetů, kteří neporozuměli vlastní duši v klassických verších Erbenových, belletrie neumělecká, života příliš daleká, sentimentální, jedině a jedině moralisující. A nejsmutnější, že tato morálka s poctivého hlediska je čistě nemorálná. (Dokončení).

* * *

A. P. Čechov: JEST ŽIVOT KRÁSNÝ. Román. Přeložil Julkire-Husák. (Nakl. J. R. Vilímek, „Vilímkova knihovna," Praha.)

Je málo tak půvabných, takovým kouzlem usmiřujícího životního názoru působících kněh, jako právě tento Čechovův román. Myslete si trojici studentů, naprosto různých povah: bratří Brusovi, Andrej a Vladimír a pak Antoš Zámožný, posluchači university. Andrej, světák, zhýřilý člověk, utrácející svoje jmění s první naskytnuvší se sukní; Vladimír, velice svědomitý, doufající, že se stane universitním profesorem, ale při tom slabého srdce, nepraktický a utrácející peníze s tlustou ženou jakéhosi lokaje, Avdotou.

Konečně Antoš, chudý student, probíjející se životem tak, jak se to právě dá, utrácející za noc při vodce to, co za týden vydělal; na štěstí má vedle sebe prozřetelnost: sedmnáctiletou Soňu, studentku, svoji milou, která se o něho stará jako matka, a která ho má ráda jako sestra, aspoň prozatím, dokud nenaskytne se možnost, aby se vzali a žili jako muž a žena. Taková jsou fakta našeho románu. A Čechov převede všechny ty své osoby, s trochou humoru, s velkou životní znalostí ku konečnému souzvuku.

Kde jiný by hledal drama, tam Čechov nalezne jistý druh úsměvné resignace. Andrej se šťastně ožení, podobně i Antoš se svojí Soňou a Vladimír, třeba že bez Avdoty, třeba že se nesplní jeho sny o universitě, nezůstane přece jen bez cíle: najde jej v tom, že vychovává poctivě žáky venkovského gymnasia, na němž učí. Věřte v život, říká Čechov, ale nemyslete si, že vám v něm pokvetou jen růže; přijímejte jej s jeho sterými strastmi a radostmi, a buďte jisti, že, pracujíce, ať již v tom či onom, přispíváte k jeho zlepšení a tím i k zlepšení vás samých. A vlastně na konec všechno jinak dopadne, neboť život jest krásný, je lepší než nic. T.

*

NOVÉ ROČNÍKY. Již v minulém čísle zaznamenali jsme některé časopisy české, především belletristické, jež začaly právě novou roční pouť k českým čtenářům. Dnes zbývá nám ještě doplniti zprávu svoji připomínkou několika listů, které kulturní poslání plní v jiném směru, nežli je šíření krásného písemnictví. Je to především „Slovanský přehled" pana Adolfa Černého. Na tento opravdu vzácný podnik časopisecký, který se skutečnou obětavostí opřenou o vroucí upřímnost, přesvědčení a o vědomí dobře konané práce, vydáván je již po kolik let ku prospěchu mezislovanského poznávání, nelze dost důtklivě české kruhy čtenářské upozorňovati. Je to list obsahem svým neobyčejně bohatý a všestranný, informující o Slovanstvu, jeho kulturách a jeho poměrech životních, vývojových i časových svědomitě a s hlediska svrchovaně poctivého a krásně samostatného. Slovem revue, na jejíž existenci možno býti pyšnu, a již umožňovati je vlastně povinností každého intelligentního člověka. I když nesdílíme názor dnes již přežilý, že veřejnost má k nakladatelským podnikům více povinností než právě potřebu rozšíření svých vlastních obzorů, je přece nutno v tomto případě, který je již kvalitou mimořádný, přímo mluviti o morální povinnosti k listu tak ušlechtilých a opravdu vážných a účelných tendencí. S pochvalou dlužno se zmíniti i o populárně-vědeckém časopise „Vynálezy a pokroky", vydávaném v nakladatelství Šimáčkově. Účel jeho vysloven je již názvem a v tomto snažení, do nejširších vrstev přinésti poznání nových zjevů v oboru praktické vědy, je list platně na svém místě. Z odborných listů dlužno připomenouti ještě národopisný Zíbrtův „Český lid", který s ušlechtilou konservativností stále, i když vzrušení módy se převalilo, dále pečuje o šíření zájmů pro národopisné, tak zajímavé studium a v ročnících svých nashromáždil v tom ohledu materiál přebohatý. — Ještě znovu se vracíme stručnou zmínkou ke „Světozoru" s opětným upřímným doporučením. Jeho pestrá všestrannost, jež a tempo informuje obrazem i slovem čtenáře o všem, co kdekoli ve světě právě mysli zajímá, jeho jak po stránce obrázkové tak i v části slovesné opravdová obsahovost a rozmanitost solidní, literárně i obchodnicky, přesnost, jež nelákajíc mimořádnou splendidností prvého čísla zůstává od čísla k číslu vnitřní i vnější jakostí stejně dobrým lidovým listem, doporučují se velmi sympaticky. Znovu na tento dobrý list svoje čtenáře upozorňujeme. Vydává jej nakladat. Ottovo, redakcí Aug. E. Mužíka. mm.

*

KONCERTY. Upozornili jsme minule na velmi záslužné nedělní populární koncerty České Filhar-

Digitized by Google

monie v Plodinové burse. V říjnu byly již tři z nich absolvovány, prvý za řízení Oskara Nedbala a dva ostatní pod drem V. Zemánkem. Na prvý koncert sešlo se mnoho obecenstva; bylo by si přáti, aby koncerty tyto, tak důležité pro popularisování cenné hudby orkestrální, byly vždy tolik navštívené. Česká Filharmonie potřebuje úsilovné podpory a zaslouží si ji. Jeť nejen velmi nutnou institucí pro náš hudební život, bez níž byla by velká mezera v našem koncertnictví, ale musí též býti dokladem vyšší vyspělosti našeho obecenstva, že dovede a chce podporovati podnik ryze umělecký i velmi vážný. Na pořadu těchto tří koncertů byly vedle velkých děl cizí klasické a moderní literatury dvě domácí novinky Sukovo Fantastické scherzo (op. 25) a Novákova ballada pro bas „O duši Jana Nerudy" s průvodem orkestru. Sukovo dílo zaujalo všechny skvělými barvami instrumentace, v níž je velikým mistrem a Novákova ballada pozornost zasloužila jako skladatelova průprava k tvorbě operní.

Dr. Jan Branberger.

*

DVĚ SBÍRKY PÍSNÍ vydal olomoucký naklad. R. Promberger. Je to Holainova sbírka druhých padesáti lidových písní moravských pro jeden hlas s průvodem harmonia, a Jos. Nešvery. Milostné písně op. 100. Nešverovy písně zasluhují povšimnutí zvláště v programech koncertů. Dosud se skladbám moravských skladatelů nevěnovala v Čechách ona pozornost, která jim náleží. Stejně jako Musil, Janáček a jiní je zanedbáván Prahou také Nešvera; naše hudební kruhy by se měly v té věci starati o nápravu. h—

* * *

PSÁTI DNES O VÝZNAMU SPISŮ VÁCLAVA-BENEŠE TŘEBÍZSKÉHO jest skorem zbytečno. Vždyť každý, kdo jenom jednu kapitolu jeho spisů četl, neustal, až přečetl všechny, a nečetl proto, aby zapomněl obsahu jejich, jako se to při mnohé četbě stává, nýbrž proto, aby znovu sahal ku knize miláčka českého lidu, aby znovu a znovu opíjel se kouzlem jejich řádek, opředených jemnou melancholií a prozářených netušeným bohatstvím lásky, kterou plálo šlechetné srdce klecanského povídkáře k trpkým osudům lidu, z něhož sám vzešel a jehož blaho měl stále na zřeteli. Ta čistota cítění s ubohými a deptanými, ta láska zářící z každé řádky, ta uchvacující prostota mluvy, kterou jeho srdce mluvilo k srdcím stejně smýšlejících, ty vlastnosti jeho umění, vyzařující z každé věty, dovedly uchvátiti každého, kdo jim otevřel vnímavé srdce. V duši každého čtenáře rozsvěcovaly se kouzelným slovem nezapomenutelného kněze velkolepé etapy našeho národního života, plný vítězství a slávy a hned zase plny bolesti a smutku, a srdce všech rozzařovala se vlivem tepla linoucího se z každé věty novou láskou k národu plnou síly a moci. V tom tkví vlastní význam Třebízského v té mohutné schopnosti uvědomovací a sušlechťující, kterou vydechuje každá jeho práce i ta nejmenší. Jest si jen přáti, aby spisy Třebízského staly se duševním chlebem všech českých lidí, aby všude šířily lásku a sílu uvědomění. A nejnovější vydání jejich pořízené nákladem F. Topiče usnadňuje i nejchudším získání jich. Budou totiž vycházeti spisy Třebízského v 5archových svazcích pouze po 20 hal. ×

*

NAKLADATELSTVÍ HEJDY A TUČKA počalo vydávati poslední dílo velikého naturalisty francouzského Emila Zoly, jedno z jeho velkolepých evangelií lidského života, román „Pravdu." Jako v ostatních svých pracích Zola neobyčejným bystrozrakem svého genia stavěl na pranýř všechnu ohavnost a spoustu duševního bahniska, které se jmenuje lidskou společností, tak i řádkami této poslední práce kráčí nahá, bezohledná Pravda jasně vědoma principielní síly svého zjevu. Román tento je zajímavým i tím, že předmětem jeho jsou nedávné události politické ve Francii, které vzbudily pozornost veškeré Evropy. Jest to na prvním místě dlouholetý boj proti klerikální škole a známý proces Dreyfusův. ×

*

LAICHTERŮV VÝBOR NEJLEPŠÍCH SPISŮ POUČNÝCH oznamuje jako nejbliže k vydání chystané dílo opravdu znamenitou publikaci zasluhující nevšedního povšimnutí. Jest to kniha s titulem „ČESKÁ POLITIKA", kterou zahájen bude v prosinci XI. ročník Laichterových publikací. Dílo toto jest soubornou prací vynikajících učenců a spisovatelů, jejichž jména požívající dobrého zvuku na poli vědecké literatury české jsou dostatečnou zárukou, že dílo toto bude se důstojně řaditi k ostatním publikacím Laichterovým. ×

*

Nakladatelství J. Kotíka na Smíchově vydalo právě 1. sešit „SOUBORNÝCH SPISŮ JOSEFA KEJDANY," které mají se státi našemu lidu vítanou četbou v náhradu za různé krvavé romány a jiné podobné výkvěty tak zv. literatury, jimiž je náš lid zaplavován. Doufáme, soudíce dle obsahu 1. sešitu, že ušlechtilá snaha ta nemine se účelem. ×

*

A. C. Doyleův detektivní román „PES BASKEVILLSKÝ", vycházející ve Vilímkově knihovně, přijde zajisté vhod přátelům poutavé a zajímavé četby. Postava detektiva Sherlocka Holmesa a jeho podivuhodné, překvapující příhody jsou kresleny se známou poutavostí tohoto oblíbeného anglického romanopisce, který nežene se za obvyklou sensací, ale dává pracím svým také sušlechťující morální základnu. ×

DIVADLO.

OPERA NÁRODNÍHO DIVADLA. V poslední době věnuje se naše opera zcela právem čilému kultu Fibichovu. Díla tohoto vynikajícího dramatika hudebního byla doposud málo známa, zvláště mladší generaci, proto nutno s radostí uvítati nové nastudování a vypravení Šárky a připravování Hedy, poněvadž obecenstvo naše čeká na brzké nastudování druhých dvou dílů Fibichovy trilogie Hippodamie. Divadlo zdá se přistupovati k dílům Fibichovým s úctou, Šárka zdokonalena nyní výtečně, zvláště v scénické výpravě. Další hudební událostí v Národním divadle za minulý měsíc jsou dvě pohostinná vystoupení slavného tenoristy Ernesta van Dycka v Messenetově Wertheru a ve Faustu. Výkon hostův překvapoval ve dvou směrech. Jednak širokými, pathetickými gesty a jednak velkolepou deklamací francouzštiny. Obojí ukazuje na školu Velké Opery pařížské, na níž van Dyck působí. Ku třetímu vystoupení jeho nedošlo pro ochuravění. Hlas pěvcův je znamenitě školen, však zdá se již dosti ztráceti na svěžesti. Leckteré známky pro to zjevně svědčí. První původní domácí novinkou v opeře naší byla Moorova „Hjordis." Libreto k ní velmi účinně a úsporně dramaticky sdělal Frant. Khol dle Ibsenova dramatu. Výprava Oernulfova. Hudba Moorova je dosti nepřístupna širšímu obecenstvu svou pochmurností a nedostatkem svítivých, lehce zapamatovatelných melodií. Teprvé při bližším obeznámení se s ní sezná posluchač, že Moor byl v Hjoerdis velmi jemně cítícím umělcem a zároveň i myšlénkově bohatým. Opera je dramatická nejen znamenitým libretem svým, ale též hudbou, která nepachtí se nikde po planých efektech, ale spíše hledí náležitě vyzvednouti duševní stavy a city svých hrdinů. K tomu účelu má Moor několik příznačných melodií pro vyjádření

Digitized by Google

lásky mezi Hjoerdis a Ligurdem a podobně. Leckde sice ještě možno pozorovati v hudbě této vlivy cizí, tak ku př. Smetanovy a Dvořákovy, ale přes to celkový ráz je velmi samostatný a osobitý, který zvláště dobře se hodí k dravému nordickému sujetu. Z celé opery nejlepší jest třetí jednání, v němž nejsvěžeji proudí tolik melodie. Novinku řídil kapelník Picka se zdarem, ač někde poněkud vlekl tempa, z representantů nejlepší byl pan Kliment jako starý Oernulf.

Dr. Jan Branberger.

Robert de Flers a G. A. de Caillavet: LOGIKA SRDCE. Veselohra o jednom dějství. Přeložil Edmund Görlich. Režisér Jaroslav Kvapil.

LOGIKA SRDCE je hříčka, žert a to žert dosti neohrabaný, hříčka přes příliš těžkopádná. Autoři chtěli naznačiti, kterak ženské srdce je podivné a kterak jeho logika je nelogická, překvapující. Ale způsob, kterým to provedli, vyvolává v diváku mimoděk srovnání s podobnými thematy Alfreda de Musseta a vzpomínáte, s jakou gracií uvedl tento a jak drvoštěpsky dopadla veselohra pp. de Flers a de Caillavet. Jsou dva přátelé, naprosto různí povahami: Lucien de Jullionges a Jacques Artenay. První z nich je dobrodružný švihák, dobyvatel ženských srdcí. Druhý mladý knihomol, jehož zájezdy do říše lásky dopadly vždy nepříliš vábně. Jacques je zamilován do krásné Françoise Vernicrové, které již přec se chystá vyznat ze své lásky a nikdy nemá k tomu potřebné odvahy. Náhodou se oba přátelé sejdou v jejím saloně, Jacques se přizná Lucienovi a ten mu přislíbí, že se pokusí u Françoise mu připravit půdu. Odejde. V salonku vkusně upraveném víří příjemná večerní nálada a tu, když Françoise vstoupí, je dost přirozeno, že Julien zapomněl na svého přítele. Na místě, aby pro něho budil sympatie, domáhá se jí sám. A s úspěchem. Françoise, dámička, která běhá za dobrodružstvími, přijímá jeho pozvání do divadla na večer. Julien spěchá, aby objednal lístky a tu teprve si vzpomíná na svůj slib, který odbude dvěma slovy. Jacques se zatím vrátil. Krásná paní Vernicrová, kterou zamilovaný nemotora baví, chce z něho vynutit přiznání, ale dá jí to mnoho práce. Konečně, dík jehle, o kterou se milovník píchne, nastane mezi nimi sblížení, vyznání, vzplanutí a to takové, že do divadla jde s Françoise Jacques a to na lístky Lucienovy. Veselohra byla sehrána pí. Červenou, pp. Kafkou a Viesnerem.

O. Theer.

URANIE, LIDOVÉ DIVADLO V PRAZE VII. Emil Zola: NANA, komedie o 7 obrazích. Přeložil K. Veselý. Režisér B. Kovář. — Pozoruhodným bodem v měsíci říjnu v divadle Uranii bylo uvedení na scénu Zolovy komedie Nana. Brzy po úspěších hry L'assommoir (Zabiják) přišla na scénu. Obě hry podstatně se od sebe odlišují. Prvá práce je rozhodně hlubší literární ceny, má více vážnějších zhuštěných scén, prozrazuje nám množství zajímavých momentů z bídy pařížského života, ukazuje nám na kruté boje životní zvláště malých lidí, kteří neúprosně jsou nuceni rváti se za skývu chleba a kteří často zapadají v zastrčených krčmách velkoměsta, aby prohýřili to, co těžko za týden vydělali a ubili, mnohdy poslední zbytky člověka... Emil Zola v těchto scénách je nepřekonatelným mistrem; dovede uchvátit posluchače těmito všedními, lehce kreslenými pravdami. Vedle scén a drobných výjevů z prostředí nejzazších krčem Paříže, dovede však také výborně líčiti život t. zv. veliké Paříže, život v přepychových salonech a komnatách bankéřů, bursianů, aristokratů. — V tomto prostředí pohybuje se Nana, herečka od kteréhosi divadla pařížského, jsouc obletována pestrou skupinou typických milovníků buržoastických, z nichž nejkomičtěji vypadá letitý bankéř Steiner. Nana, dítě pařížských ulic, jež vyrostla právě v prostředí nuzném a divnou shodou okolností se stala „slavnou herečkou", přijímá návštěvy pánů starších i mladších, baví se, žije, jak se zdá, chvilkovému rozmaru. Starý Steiner vydržuje pro ni zvláštní letohrádek, hrabě Mussat opustí ženu svoji, aby mohl s ní žíti, Philip Hugon se stane defraundantem, bratr jeho se dokonce zabije, a to vše k vůli Naně. — Hra samotná má, jak již řečeno, mnoho pozoruhodných scén. Tak ku př. příchod hadrnice Pomare do salonů bankéře Steinera a její výklad tam o prchlé její slávě, pěkně působí. Zajímavým jest i poslední jednání. Nana opuštěna leží v chudé jizbici smrtelně nemocná. Obličej její jest k nepoznání poset neštovicemi. Bývalá komorná přichází učiniti návštěvu své paní a jiné dvě její družky při spatření zohyzděného obličeje prchají od lůžka... Dole v hostinci odbývá se tu dobu ples pro chudé. Zvuky bizzarní hudby doléhají do jizby umírající Nany... Obsazení jednotlivých rolí bylo vzorné. Zejména pí. Hes-Guthová v titulní úloze Nany hrála velmi pěkně. Nutno říci, že pí. Hes-Guthová právě v úloze Nany ukázala nám krásné umělecké výkony. Se zvláštním uznáním třeba zmíniti se o výkonech pí. Košnerové, (hraběnka Mussatová), sl. Vejvodové, (komorná Zoé), pí. Pražské, (Pomare), dále pp. Kováře, (bankéř Steiner), Lachman, a (hrabě Mussat), Počepického, (Fauchery) Tišnova (Philip Hugon).

J. Pávek.

Referát o Hervienově „ZÁHADĚ" byli jsme nuceni pro nedostatek místa odložiti do příštího čísla.

Redakce.

K VÝTISKŮM „PRAŽSKÉ LIDOVÉ REVUE", URČENÝM K DOPRAVĚ POŠTOVNÍ, PŘILOŽEN JEST — POKUD ZÁSOBA STAČILA — PROSPEKT TÝDENNÍKU „ZLATÉ PRAHY".

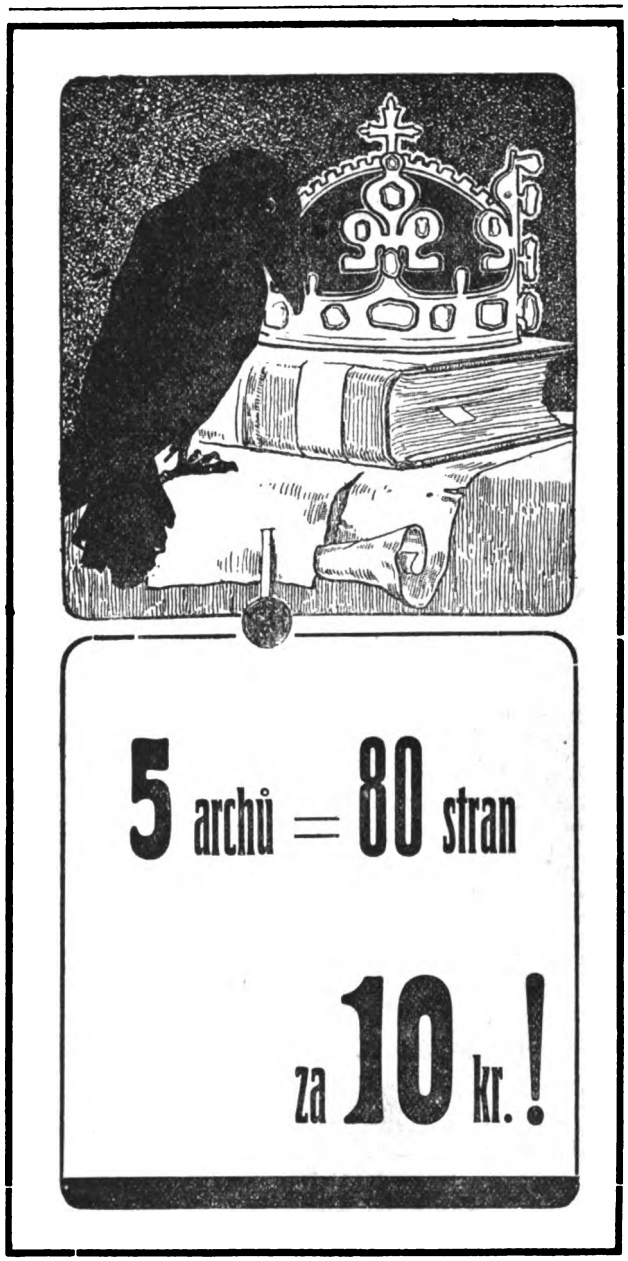

Digitized by Google

LISTÁRNA REDAKCE.

Pro veliké množství jiné, stejně časové a důležité látky, byli jsme nuceni odložiti ještě dokončení článku p. Arch. Křičky „Z potulek Amerikou“, jakož i různé knižní referáty, rubriku belletristickou, dělnickou otázku, Pražskou kroniku do čísla příštího. K ostatním stálým rubrikám přidělili jsme do tohoto čísla novou zajímavou rubriku „Otázky Moravy a Slezska.“

Redakce „Pražské lidové revue“ přesídlila do nových místností v Praze II., Václavské nám., č. 43. (telefon č. 900),

Doporučujeme následující firmy svým čtenářům k nákupu různých potřeb:

ČESKÁ DĚTSKÁ MOUČKA

Jest nejlepší dosud výživou dítek; v každém případě lepší nad všechny cizácké výrobky. — Tvoří svaly — sílí kosti. — Obdržeti lze v lékárnách a drogueriích.

Přeložené housle
dodá každému
MISTR LANTNER,
houslař, soudní znalec,
VÁCLAVSKÉ NÁM. Č. 22.
Novinky: Podbradky patentní. Struny D. Aluminiová 1 zl., G. Florentin. E. A. D. Kubelíkovo, kalafuna Hiders. Překlady odb.

Hudebniny Em. Wetzler. PRAHA, Ferdinandova tř. 36.

Co říkáte mým dětem? Ty žádají své hračky jen od firmy **KAREL FISCHL V PRAZE,** v Jindř. ulici č. 1/R, palác Generali. Stálá výstava. Obr. ceníky zdarma.

Sklady nábytku velkodílny truhlářské
Bedřicha Nedbala Praha II., Vodičkova ulice č. 44
doporučuje se velect. obecenstvu ku zhotovení ložnic, jídelen, salonů a práce všeho druhu do oboru toho spadající, v umělém provedení a za cenu tovární.
Vystavuje na II. odborné výstavě truhlářské v Praze.

Pozvání ku předplacení
na nový ročník revue
Naše Doba
Redaktor prof. Dr. T. G. Masaryk.

„Naši Dobu“ doporučujeme každému, kdo touží po opravdovém obohacení svých vědomostí, kdo touží po vážné a účelné četbě.

Svými články sleduje veškeré moderní duševní hnutí světové, ale hlavně a předně si všímá všeho života českého.
Svými rozhledy seznamuje čtenáře se všemi důležitějšími událostmi, poměry, otázkami a zjevy domácími i cizími a udržuje čtenáře nepřetržitě v proudu veřejného života.
NAŠE DOBA vychází 20. každého měsíce a předplácí se na čtvrt roku K 3·60, na půl roku K 7·20, na rok K 14·20 i se zásilkou.

Prvý sešit nového ročníku vyjde 21. října.

Odebírati lze v každém knihkupectví, zvláště u
Nakladatelství Jana Laichtera
na Král. Vinohradech, Žižkova ulice č. 10.

Noviny Mládeže.
Obrázkový časopis.
Pořádají Václav Štech a dr. R. J. Kronbauer. Přispívají přední čeští spisovatelé.
Zábavné a poučné články. Časové zprávy. Hádanky. Četná vyobrazení.
NOVINY MLÁDEŽE vycházejí každého druhého pátku (kromě prázdnin) v číslech po 4 kr. v Praze, po 5 kr. na venkově. — Předplácí se na celý rok 80 kr. (K 1·60), poštou zl. 1·05 (K 2·10).
PŘÍLOHA NOVIN MLÁDEŽE.
Pořádá Ant. Klášterský. Vychází v sešitech po 20 h.
Požádejte o prvé číslo i s přílohou na ukázku!

Divadelní List Máje
redinovaný dr. Jaromírem Boreckým a Ladislavem Novákem končí právě ročník.
Prvé číslo ročníku v tisku.
Bohatý obsah. Vkusná úprava. Časové zprávy.
Požádejte o prvé číslo na ukázku!

DIVADELNÍ HRY
kdekoli vydané máme stále na skladě.
Veškeré i telegrafické objednávky vyřizujeme bezodkladně.

Nakladatelské Družstvo Máje
zapsané společenstvo s ručením obmezeným
V PRAZE II., Štěpánská ulice číslo 53.

Digitized by Google

CHCETE svým dětem a sobě zjednati výbornou zábavu ZADARMO?

Dolejší lístek vystřihněte a pošlete nám jej podepsaný, my Vám pak obratem pošty opatříme roztomilou zábavu, bez nejmenšího vydání Vašeho. Pošleme Vám totiž franko na své vlastní útraty skvostné stereoskopické kukátko „Helioplast" se řadou nádherných obrázků, které si můžete ponechati zdarma osm dní na ukázku. Po uplynutí této lhůty nám buď zašlete nepatrný obnos dle dolejšího lístku, nebo kukátko i s obrázky vraťte. Až dosud vždy ze sta osob ponechalo si zaslané předměty 95 — tak byly krásou, výborností a lácí jich okouzlení. Objednávky vyřídí také každý knihkupec.

Nakladatelství B. Kočího v Praze,
Františkovo nábřeží č. 14 nové.

Žádám Vás o zaslání stereoskopického kukátka „Helioplastu" s 30 stereoskopickými obrázky na ukázku franko.

V případě, že tuto zásilku do 8 dnů nevrátím, podržím ji na pevno a zavazuji se obnos K 7·— zaplatiti Vám ve splátkách po 1 K měsíčně, počínaje listopadem 1905.

Jméno: .....

Místo a pošta: .....

Jansova
Stará Praha

— byla učiněna přístupnou nejširším vrstvám lidu a vychází

v novém laciném vydání v sešitech po 80 haléřích!

Celkem vyjde 50 sešitů, z nichž každý obsahuje 2 nádherné akvarelly a osm stran textu. Bude tedy celé dílo za 40 korun.

Lze odebírati na splátky po 3 K měs.

Vyžadejte si 1. sešit na ukázku.

Nakladatelství B. Kočího v Praze,

Františkovo nábřeží číslo 14 nové.

Každý spolek

a každá korporace česká pojistila by si trvalou záslunu o národní umění československé a vzájemnost slovanskou a současně zabezpečila existenci důležitým dělům kulturním, kdyby odbírala jediný výtisk časopisu

Český lid. Sborník pro studium lidu v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. — Rediguje profesor Dr. **Čeněk Zíbrt.** — Vychází každého 15. v měsíci, (kromě srpna a září) v sešitech o 3—4 arších **bohatě illustrovaných.** Předplatné celoročně 9 K 60 h i s pošt. zásilkou. Jednotlivé sešity po 1 K, s pošt. zásilkou po 1 K 02 h.

Slovanský Přehled. Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského. — Rediguje **Ad. Černý.** — Vychází každého 1. v měsíci (kromě srpna a září) **v bohatě illustrovaných sešitech** o 3—4 arších. — Předplatné celoročně 8 K i poštou. Jednotl. sešity po 1 K, poštou po 1 K 02 h.

I. sešity na ukázku obou těchto časopisů dodá za náhradu **30 hal.** a předplatné přijímá **každé řádné knihkupectví** nebo přímo **Nakladatelství F. Šimáčka v Praze,** Jerusalemská ulice číslo 11.

"Bezdětná"

zove se rozkošná povídka, kterou zahajujeme **Souborné vydání spisů Josefa Kejdany.** Právě vysel sešit 1. v pěkné úpravě o 32 str. textu za **24 hal.**

Spisy Kejdanovy doporučujeme vřele do všech rodin, všude tam, kde šířeny otravné krváky a necudné pikanterie, jež kazí nám lid i mládež. Nejsou knihy Kejdanovy z těch, které byly kdy podkuřovány nadšenou kritikou a propagovány hlučnou reklamou; v ústranní téměř byly napsány, prostě — tak prostě, jak jen dovede psáti český literát, jehož jedinou myšlénkou, jediným cílem a snahou jest lid! Ve spisech Kejdanových nenajdete lesknoucího se pozlátka, hluchých frází, nanarazíte na nudná unavující líčení, jimiž tak často zakrývají se slabiny románové. Spisovatel odkojen takořka starými tradicemi lidu podkrkonošského a vychován v jeho středu pod památným Dobenínem, poznal toho lidu bídu — jeho radosti i denní zápas o kus chleba. — Což divu, že tolik si ten dobrý, uhnětený lid oblíbil — že věnoval mu celou duši i celé srdce svého tvoření. — Z prací Kejdanových dýše na Vás ryzí český život i s tím přídechem zdravého a nezkaženého humoru a ten věru Vás zahřeje. — Předplatné na 10 sešitů K 2·60 i poštou. Odebírati lze všude u knihkupců. **Prvý sešit zašleme ochotně na ukázku kdož o něj lístkem požádá.**

Jan Kotík, nakladatel a knihkupec, Praha-Smíchov.

Digitized by Google

Hynek Fuchs
v Praze.
Papírny v České Kamenici.

Továrna na celulosu a dřevovinu

v Horní Kamenici.

Tovární sklad v Praze.

Ústřední kancelář, konfekce papíru, továrna na obálky a obchodní knihy, velkoobchod s psacími a kreslícími potřebami

na Michalském nám. č. 51 n.

ODBORNÝ ZÁVOD

KOBERCŮ
Vítězsl. Jeiteles

(založeno r. 1876)

nalézá se v novostavbě, roh Celetné ulice u Prašné brány,

doporučuje svůj bohatý sklad všech druhů koberců, prošívané i vlněné pokrývky, matrace krajkové i látkové. Záclony, stolní deky. Plaidy i anglické cestovní deky, železné i mosazné postele, dětské patentní židle i kočárky za levné pevné ceny.

Laskavou náštěvu bez nucení ku koupi si vyprošuji.

Filiálka v Kolíně.

Akciový kapitál K 4,000.000·—, reservní fondy K 2,932.205·13.

Pražská úvěrní banka v Praze

OVOCNÁ ULICE číslo 17, ve vlastní budově doporučuje

Eskont směnek a devis.
Obstarává inkassa směnek tu- i cizozemských.
Výplaty na cizí místa.
Listy doporučující a akreditivy pro cestovní saisonu.
Obchod cukrem surovým.

své směnární oddělení a bezpečnostní schránky
(Safes) pod vlastní uzávěrkou P. T. nájemců.
Bursovní rozkazy.
Obchodní a stavební úvěr. — Úvěr na základě postoupených faktur.

Vklady na knížky při zúrokov. ¹/₄%.
na pokladniční poukázky
při zúrok. 4% při výpovědi 8denní
4¹/₄ „ „ „ 30 „
4¹/₂ „ „ „ 60 „
4¾ „ „ „ 90 „
na běžný a žirový účet dle dohod.

Prodej vlastního hnědého uhlí (sklad na Smíchově, Buštěhr. nádraží). Prodejna uhlí v Ústí n. Labem.

Filiálka v Olomouci.

- - FRANCOUZSKY, ANGLICKY, - -
- - VLAŠSKY, RUSKY, ČESKY, - -
- - - - NĚMECKY, POLSKY, - - - -
- - - - - - MAĎARSKY, - - - - - -

BERLITZ SCHOOL

ÚŘEDNĚ POVOLENÝ ÚSTAV V PRAZE, SPÁLENÁ ULICE 3.

NOVÉ KURSY POČÍNAJÍ V KAŽDÉ DOBĚ. HODINA NA ZKOUŠKU ZDARMA. — PROSPEKTY FRANKO.

PRVNÍ ČESKÁ

DISKONTNÍ SPOLEČNOST

V PRAZE, VÁCLAVSKÉ NÁM. Č. 28.

přijímá vklady na úrok 4%

ode dne vložení do dne vybrání. Daň důchodovou platí ústav sám.

Složní listy pošt. spořitelny se na požádání zašlou.

Digitized by Google

Rolnický vzájemně pojišťovací ústav v Praze

založený r. 1869 výhradně rolníky spravovaný a tudíž v pravém slova smyslu rolnický pojišťuje **proti škodám požárním**: všeliká stavení hlavní a vedlejší v městech, městysech, vesnicích a na samotách; předměty movité jakéhokoli druhu a zásoby sklizně; **proti škodám krupobitním**: plodiny stébelnaté a olejnaté, chmel, ovoce a víno. Kdo jest rolníkem pokročilým a o svůj majetek pečlivým, pojistí se u vlastního svého ústavu rolnického, jenž za sazeb mírných a tudíž za obětí méně citelných skýtá tutéž jistotu jako kterýkoliv ústav jiný. — Roku 1904 bylo pojištěno u tohoto ústavu:

V oboru požárním 51.543 členů s pojištěnou hodnotou K 99,027.950·— s celkovými příspěvky K 480.107·83, v oboru krupobitním 12.973 členů s pojištěnou hodnotou K 14,591.954·— s celkovými příspěvky K 349.765·92. Úhrnem 64.516 členů s pojištěnou hodnotou K 113,619.904·— s celkovými příspěvky K 829.873·75 proti roku 1903 více o 7508 členů s pojištěnou hodnotou K 12,328.628·— s celkovými příspěvky K 139.573·74. ŠKODY do konce roku 1904 zaplacené činí: v odboru požárním K 6,484.203·56, v odboru krupobitním K 3,158.949·49, úhrnem K 9,643·153·05.

HASIČSKÝM SBORŮM udělují se za úspěšné hájení a příspěvek na hasidla každoročně větší obnosy. — Ústav ten poskytuje nejen úplné bezpečnosti, ale i prokázaně úspěšnou zásadou vzájemnosti značné výhody a zasluhuje proto nejlepšího doporučení. Veškerá bližší vysvětlení a podmínky sdělí ochotně: ŘIDITELSTVÍ ÚSTAVU ve vlastním domě V PRAZE, Žitná ul. č. 53 nové. — GENERÁLNÍ ZASTUPITELSTVÍ pro Moravu a Slezsko V BRNĚ, Nádražní náměstí č. 24 nové. — GENERÁLNÍ ZASTUPITELSTVÍ pro západní Čechy V PLZNI, Ferdinandova tř. č. 6. — CENTRÁLNÍ HOSPODÁŘSKÉ SKLADIŠTĚ PRO SLEZSKO A MORAVU V OPAVĚ, Hradecká ulice číslo 17.

Sukna a jemné modní látky pro pány.

Hotové obleky, svrchníky a zimníky

z pravých **anglických a brněnských látek, vzorného střihu a provedení.**

Školní oblečky	od zl.	3·50
Zimní obleky pro chlapce	„ „	5·—
Svrchníčky pro chlapce	„ „	5·—
Obleky pro pány	„ „	11·75
Zimní kalhoty	„ „	3·—
Svrchníky pro pány	„ „	12·—
Zimníky pro pány	„ „	11·—
Kožichy pro město	„ „	45·—
Kožichy cestovní	„ „	28·—
Kožichy hospodářské	„ „	12·—
Nánožníky	„ „	10·—
Peleriny pro pány	„ „	7·50
Haveloky pro pány	„ „	7·50
Župany pro pány	„ „	5·25

Klobouky modních tvarů pro pány a hochy.

Čepice pro pány a hochy.

Elegantní obuv pro pány a hochy.

Vše v největším výběru nejlevněji v obchodním domě

J. Novák v Praze,

jen Vodičkova ulice.

ŽIVOTNÍ ZEMSKÁ POJIŠŤOVNA MARKRABSTVÍ MORAVSKÉHO,

(dosud jediný domácí ústav toho druhu v zemích koruny české), která jest spravována direktně zemským výborem pod vrchním dozorem zemského sněmu, pojišťuje levně a výhodně kapitály pro případ úmrtí i dožití, věna a výbavy, výměnky pro rolníky, důchody vdovské a sirotčí, starobní a pro případ invalidity, jakož i pense všeho druhu. Jistota jest nepochybná vzhledem k tomu že jest to ústav zemský. Všechen zisk náleží pojištěncům. Veškeré bližší informace sdělí ochotně a prospekty zdarma zašle bývalý říšský a zemský poslanec moravský Ignác Seichert, vrchní ředitel hlavní filiálky (pro království České) v Praze, Václavské nám, 49, jakož i filiálka v Plzni, (Andělská ulice). Jen dobře odporučení akvis. úředníci se přijímají.

OKUSTE LEVNÉ - DOBRÉ ZDRAVÉ

KOLÍNSKÉ CUKROVINKY

Z TOVÁRNY

KAREL CYVÍN V KOLÍNĚ

TOVÁRNA NA CUKROVINKY A ČOKOLÁDU

Digitized by Google

MONOPOL

akciová svíčkárna a voskárna

v MLADÉ BOLESLAVI, dodává za ceny velmi levné

svíčky a mýdlo s „vránou“

výtečné jakosti.

FILIÁLNÍ SKLAD: **PRAHA II., VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ. č. 40. TELEFON č. 914.**

PROSPEKTY ZDARMA A FRANKO

Vys. c. k. místodržitelstvím koncessovaná

obchodní škola řed. A. Eckerta

v Praze, Vodičkova ul. č. 46

(založeno r. 1893),

nejchvalněji známý ústav.

Rozdělení školy:

1. **Dvouroční obchodní škola pro pány.**
2. **Jednoroční obchodní škola pro dámy.**

Začátek školního roku 15. září.

3. **Odborná obchodní škola pro pány.**
4. **Odborná obchodní škola pro dámy.**
5. **Večerní obchodní škola pro zaměstnané.**
6. **Zvláštní oddělení pro těsnopis, psaní na stroji a cizí jazyky.**

Zápis a vstup každým dnem.

Podrobný program zašle se na požádání franko.

Ředitel A. Eckert.

Prostějovská sladová a žitná káva z kolínských továren na kávové náhražky jest pro svůj bohatý obsah výživných a léčivých látek velecenným nápojem.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Josef Pávek. — Tiskem Šnajdra a Janáčka v Kladně.

Digitized by Google

ČÍSLO 10. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

PROSINEC Redakce a administrace: Václavské nám. 43. R. 1905

Prof. Dr. O. Hostinský:

FOTOGRAFIE A MALÍŘSTVÍ.

V padesátých létech minulého století fotografie přestávala býti vzácnou zvláštností, ať nedím kuriositou; její výrobky užitím skleněných desk a kollodia pro negativy pokročily nejen k větší dokonalosti, ale i k větší láci a tím nabývaly s úžasnou rychlostí i značné populárnosti. Bylo zajisté přirozeno, že v nejširších kruzích obecenstva tenkráte jen málokdo zajímal se blíže o technickou stránku nového vynálezu nebo dokonce pokoušel se o praktickou činnost amatérskou; tato, u nás alespoň, začala se vydatněji vzmáhati teprve o něco později, v létech šedesátých. Avšak porovnávání obrazů světelným paprskem samotným vykouzlených s obrazy rukou umělcovou kreslenými nebo malovanými vnucovalo se každému hned z počátku, a právě při novosti obdivuhodného zjevu toho způsobovalo i živou výměnu myšlének nejrozmanitějších. Nebude snad nevčas, jestliže nyní, tedy po celém půlstoletí, věnujeme jakousi jubilejní vzpomínku oněm prvním názorům na fotografii a poměr její k malířství a na budoucnost obou, abychom s tehdejšími proroctvími, nadějemi i obavami srovnali to, co od let padesátých skutečně se událo.

Je pochopitelno, že z počátku největší zájem budila podobizna; kde kdo dával se fotografovati, a brzo, již na konci padesátých let, horlivě, ba vášnivě vyměňovaly se podobenky zejména formátu visitkového. V téže asi době staly se také fotografické pohledy na krajiny i na ulice a stavby městské nejhledanějšími upomínkami z cest a výletů. V druhé sice řadě, ale přece záhy, docházely obecné obliby i reprodukce uměleckých děl. Rostoucí obdiv, který vzbuzovaly rychlé pokroky fotografické techniky v těchto oborech tak vábných, byly příčinou, že veřejné mínění brzo ve fotografii spatřovalo nebezpečnou sokyni malířství a rytectví. Kdo bude příště „sedět" portretistovi, kdo objedná si krajinu u malíře, kdo koupí si rytinu čehokoliv, když fotografie tak věrnými, i před drobnohledem obstávajícími obrazy všeho možného posloužiti může, a k tomu laciněji? Vznikala dokonce i obava, že fotografové budoucnosti netoliko soutěží svou hmotně ublíží umělcům, nýbrž že přímo podetnou kořeny všeho umění malířského, zvláště podaří-li se jim jednou fotografovati barevně; neboť již tenkráte i tato možnost byla živě přetřásána, z těch pak, kteří nebyli pochybovači, jedni v ní doufali, druzí se ji báli. Dnes mohlo by se zdáti, že takový strach o božské umění byl jen naivním projevem laickým; avšak nesoudilo tak snad jen nejširší obecenstvo, nýbrž i mnoho vážných lidí umění dosti blízkých, ano i sami malíři někteří nehrubě vlídně vítali vítězný postup nového vynálezu, nad míru přísně jej posuzujíce a odsuzujíce.

Že ony obavy — mluvím zde se stanoviska umění — nebyly oprávněny, ukázaly ovšem jasně dějiny jak umění tak fotografie během druhé polovice XIX. století; vmyslíme-li se však do oné doby, v níž fotografie oslnila překvapené lidstvo nepoměrně více, než za našich dnů gramofon a kinematograf, vysvětlíme si aspoň po stránce psychologické a tím i omluvíme ony zbytečné strachy před ní. Řeknu to krátce: umění malířské a rytecké, totiž umění v pravém smyslu toho slova, neutrpělo ani dost málo. Nanejvýš snad

Digitized by Google

chatrné, řemeslné provozování jeho doznalo zde onde nějaké újmy — a to věru nebyla škoda!

Maně vzpomínám si na nejpopulárnější nyní užití fotografie, na to, co nás provází, ba pronásleduje při každém kroku, v ruchu velkoměstském právě tak, jako v odlehlých zákoutích venkovských: na pohlednice. Nemusím snad ujišťovati, že při tom na mysli mám jen pohlednice, které toho jména zasluhují, tedy se skutečnými pohledy na přírodu nebo města atd., ovšem pohlednice dobře a to výhradně pomocí fotografie, třeba přispěním tisku zhotovené. Nechť si již o té moderní horečce, ne-li manii jejich hromadného posílání a přijímání smýšlíme jakkoliv, tolik neupřeme, že pokud jde o věrné zachování pohledu na město nebo kraj, konají službu znamenitou. Jsou celkem i lepší i lacinější, než všechny ty rytiny, lithografie, barvotisky atd. nižšího řádu, které kdysi za podobný — ale celkem přece vždy větší — peníz sloužily takovým účelům. Anebo popatřme na jinou věc stejně populární: srovnejme dřevoryty staveb a krajin kteréhokoliv staršího obrázkového časopisu, třeba z let šedesátých nebo i sedmdesátých, s fotograficky pořízenými reprodukcemi podobných předmětů v listech moderních. Hledíme-li při všem tom k pouhému věcnému zájmu na illustracích těch, ne k uměleckém zájmu na pravém umění ryteckém, jež ostatně mezi oněmi starými obrázky časopisovými je převzácným zjevem v spoustě chatrného braku takořka mizícím, přiznáme si, že zde fotografii připadla úloha blahodárného koštěte na reprodukce špatné, pořizované sice uměleckými prostředky, ale ne uměleckým duchem. Nejlepší důkaz, že umění rytecké (v nejširším smyslu) fotografií neutrpělo, podává nám zkušenost: začalo se právě v době velkých pokroků fotografie zvelebovati, vyprostivši se pout modního ocelorytectví, za našich dnů pak prožíva jakousi renaissanci i tím, že opět slouží — jako bývalo vždy v dobách jeho rozmachu — také samostatné produkci, nejenom pouhé reprodukci děl jiných. To ukazuje nám každá moderní výstava; ba možno říci, že některé techniky (lept, lithografie) staly se přímo populárními — kde tedy je ta zkáza rytectví, před půlstoletím prorokovaná?

Nejinak utvářil se i poměr fotografie k vlastní malbě. Zase musím opakovati: vedle fotografie, která nyní i v největších formátech podává s obdivuhodnou přesností nádherné scenerie horské právě tak jako zříceniny klassických památek stavitelských, obstála krajina malovaná, neboť vedle čistě věcného, a to rostoucího zájmu na přírodě a jejím skutečném vzezření obstál a obstáti musil zájem na uměleckém díle přírodu zobrazujícím t. j. na esthetické hodnotě jeho podání technického a na osobní svéráznosti malířově. Jsou to ovšem dvě stanoviska stejně oprávněná ale přece různá, ba leckomu zdá se dokonce, že i protichůdná, onen zájem čistě věcný a pak zase interess ryze umělecký, ale fotografie bez odporu přispěla k jejich zřetelnějšímu odlišování a tím, alespoň nepřímo, pomáhala stavěti umění do pravého světla. To, co fotografie má společné s malířstvím, je vlastně jen volba předmětu, ovšem i s vhodným stanoviskem, osvětlením atd; vlastní zobrazení děje se cestou mechanickou, všechna péče pak o zdárný výsledek, ač dozajista velmi důležitá a někdy dosti nesnadná, je přece jenom negativní, zabraňujíc kazům a chybám, ale neměníc ničeho na podstatě obrazu samotného. Činnost malířova má pole širší; může bez újmy na své uměleckosti druhdy sloužiti i zájmu na věci, třeba v řadě první — dojem takový odnesl si na př. každý návštěvník výstavy obrazů A. A. Borisova.

Zajímavé a významné je zajisté, že zrovna v té zemi, která je vlastně kolébkou fotografie, ve Francii, vyvíjela se malba krajin realismem a impressionismem k moderním směrům svým dnes tak rozmanitě se křižujícím, a to současně skoro s postupem fotografie.

Druhý (co do času snad první) obor, jejž si fotografie již od let padesátých podmaňovala s úspěchem nepopíratelným, byla podobizna. Není sice zásadního rozdílu mezi podobiznou určitého člověka a podobiznou určité krajiny; jako zde i tam běží především o onen zájem na věci samotné a jejím skutečném vzezření, o němž byla právě řeč a jemuž, jak by se zdáti mohlo na první pohled, nejlépe vyhovuje fotografie. Přece však dlužno obmeziti a opraviti takové mínění. Každý ví, jak velice nestejné jsou fotografické podobizny co do podobnosti tváře. Něco zajisté závisí na dovednosti fotografově různými směry; ale celkem nerozhoduje to. Důležitější jest, že fotografie se svým mechanismem opticko-chemickým neuprosně zaznamenává a neodčinitelně ustaluje všechno, cokoliv se v době exposice děje; každá sebe menší změna ve výrazu tváře; každý sebe menší pohyb osoby fotografované ruší při podobizně právě tak, jako při krajině větrem se klátící větve nebo přecházející lidé. Proto fotografie nejvlastnější svou dokonalost hledati musí v zachycení jediného okamžiku: „momentka“ ony rušivé vlivy uvádí na míru tak nepatrnou, že možno je pokládati téměř za vyloučené. Ale tvář lidská ve svém výrazu není vždycky táž, neustále se mění; jsou-li pak chvíle

Digitized by Google

v nichž jeví se povaha člověka v jeho tváři cele a plně, jako v zrcadle, vůbec vzácné, tím vzácněji dostavují se v atelieru fotografově, a přece jenom když takový vzácný šťastný okamžik nastane, možno nadíti se opravdu zdařilé fotografické podobizny. Naproti tomu umělec malíř, jehož oko a ruka nejsou odkázány na několik málo vteřin nebo dokonce na nepatrný zlomek vteřiny, může modell svůj pozorovati dlouho a mnohostraně, jemu všeliké změny v tvářnosti nejsou překážkou, nýbrž spíše naopak pomůckou při zachycení pravého, pro člověka toho nejvýznačnějšího výrazu. Proto při podobizně umění malířské vždy bude ve výhodě oproti fotografii — ale také zde musím přidati: jen umění dokonalé! Neboť portretista, jenž sám snad zápasí s nejjemnějšími liniemi tváře a postavy a tudíž nevystihuje ani dokonalou podobu zevnější, postrádá pevného, bezpečného základu pro pravdivý výraz povahy duševní, pro podobu, ať tak dím, vnitřní.

Než postupme dále v oboru figurálním. Je zjevno hned na první pohled, že v genru, t. j. v zobrazování výjevů všedního života, je malířství před všelikým nebezpečím soutěže se strany fotografie jisto. Podaří se sice někdy fotografovi zachytiti nepozorovaně výjev, jenž plným právem slouti může roztomilým obrázkem genrovým; ale — nehledě k ostatním rozdílům, o nichž byla učiněna zmínka již při krajině a při podobizně — zdar ten je závislý více méně na čiré náhodě, ne na úmyslu a tvůrčím duchu fotografově.

Naproti tomu fotografem „arranžované" genry dopadávají obyčejně velmi smutně, jsou strojené a nucené, třeba až křiklavě nepřirozené; vždyť i tenkráte, kdyby režisérem jejich byl malíř umělec, byl by příznivý výsledek podmíněn především hereckým nadáním osob za modell sloužících, zásluha umělecká přesunula by se tudíž z nemalé části do oboru docela jiného, mimického totiž.

Zbývá nám ještě spěšný pohled na to, co běžné názvosloví zahrnuje malířstvím historickým. Zde arci šťastná náhoda hraje mnohem menší úlohu než při genru, neboť ne sice o všech, ale přece o mnohých denních událostech, které do této tradicionalní rubriky spadají ať větším, ať menším právem, ví se napřed, tak že fotografův přístroj snadněji může býti bezpečně na místě a v čas připraven. Že také zde, jako při genru, a zde ještě mnohem více, zobrazená scena vymyká se z dosahu tvůrčích idei toho, jenž ji fotografuje, je samozřejmé; zůstávat on úplně trpným vůči tomu, co se před ním děje. Jinak takové obrazy — illustrované časopisy jsou až přeplněny momentkami tvořícími jakousi kroniku dějů přítomnosti, někdy nejvážnějších, jindy nejmalichernějších — mohou býti velice zajímavé a poučné, ba mají i nemalý opravdu historický význam svůj v tom, že celé zevnější vzezření osob a věcí, které se jednou, po staletích, nazývati bude také „archeologickým apparátem", podávají nám s nelíčenou pravdomluvností, jejíž cenu arci příští pokolení vždy lépe budou odhadovati, nežli současníci. Co bychom na př. my nyní dali za jedinou okamžikovou fotografii ze zápasů Hektora s Achilleem před Trojí nebo kterékoliv z Aischylových tragedií, z bitvy u Lipan nebo ze sbromáždění konventu za velké revoluce francouzské . . . Byly by to dějepisné dokumenty přímo neocenitelné. A přece, pokud bychom „historickou malbou" mínili figurální obrazy velkého slohu a vážného směru, hlubokých myšlének a povznášejících nálad, takové, jež by posloužily účelům v pravdě monumentálním, sotva bychom se spokojili pouhou prostou reprodukcí takových momentek. — —

Přestávám na těchto črtách, které chtějí spíše nabádati k vlastnímu pozorování a přemýšlení, než podávati podrobné úvahy hotové. Jen dvou věcí musím se ještě alespoň dotknouti. Fotografie umělci přímo prospívá tím, že mu v pravý čas nahrazuje do jisté míry přírodu, kterou nemůže ani do svého atelieru dle libosti přičarovati, ani dokonale v paměti své uschovati, pokud ji alespoň nějakým zběžným náčrtkem nezachytil. Laik bývá nakloněn podezřívati malíře, jenž sám fotografuje předměty, které pak malovati hodlá; je pravda, že jako všeho ve světě, i fotografie možno zneužiti, ale užití její v tom smyslu, který právě byl naznačen, neznamená pokárání hodnou pohodlnost malířovu, nýbrž naopak spíše chvalitebnou jeho snahu, míti přírodu v patřičném okamžiku co možná přesně na očích a živě v mysli.

Nepřímo zase, a tu sluší říci, že nesmírně prospívá fotografie nejen malíři a rytci, ale i sochaři a staviteli, slouží k umělecké výchově nejširších kruhů. Ne snad proto, že by malířství nebo rytectví chtěla vytlačiti z jejich práv a sídel, nýbrž naopak tím, že rozšiřuje díla jejich způsobem nejvydatnějším a nejpříznivějším, pomáhá buditi smysl pro ně a usnadňuje pochopení jejich jak historické, tak esthetické. Co shora bylo řečeno o obrázkových časopisech populárních, to platí měrou ještě větší o nejvážnějších vědeckých knihách umělecko-historických. I zde nenáhle fotografie vítězně obdržela pole, a to vším právem. Při rytině dle obrazu malovaného historik umění musí odlišovat

Digitized by Google

účast osobní povahy rytcovy a jeho techniky od skutečného zjevu originálu, a to tím více, čím umělečtější je právě rytina; fotografie je však spolehlivější, poněvadž objektivnější. Rytinu pak nebo kresbu ruční fotograficky možno reprodukovati s věrností naprostou, jako faksimile. A podobně jako s malbou má se to i s plastickými tvary sochy, neméně se stavbami, při nichž nad to jednak správné podání sebe drobnějších detailů ornamentálních i na dosti malém snímku, jednak přesnou perspektivou zaručené měřítko velikosti skutečných rozměrů je zvláště důležité. Jen půdorysy, řezy a profily, vůbec všechny průměty, na jejichž mathematické přesnosti a měřitelnosti záleží, zůstávají i na dále kresbě — arci ne kresbě malířské, nýbrž rýsování technickému. Konečně tam, kde jedná se o rekonstrukci nebo doplnění jakéhokoliv uměleckého díla buď porouchaného nebo i zničeného, trvá kresba, po případě malba v právu svém prostě z toho důvodu, že v případech takových fotografie ovšem je nadobro vyloučena.

LIDOVÉ PŘEDNÁŠKY ČESKÉ UNIVERSITY.

Prof. Dr. B. Němec:

MINULOST KULTURNÍCH ROSTLIN.

Život lidský je zcela závislý na životu rostlinném. Rostliny, ať přímo či nepřímo, nás živí, dávají nám léky, šatí nás, poskytují stavební látky, palivo, osvěžují ducha svými tvary i barvami nás těší a ukojují naše city estetické. A jistě od pradávna člověk užívá k různým těmto účelům rostlin, zprvu jak je ve přírodě divoce rostoucí nalézal. Přirozené pudy vedou živočichy při vyhledávání a volbě rostlin neškodných a užitečných, je možno, že v pradávných dobách též člověk při užívání rostlin ke svým potřebám podobnými pudy byl veden. Ale jistě již v počátcích vzdělanosti lidské člověk s rozvahou určité rostliny, zvláště výhodné a užitečné vybíral si ke krytí svých potřeb. Kdyby byl měl spokojiti se s rostlinami, jak v přírodě divoce rostly, s obtíží byl by plodin jich v dostatečném množství získal, zvláště když s rozmnožováním lidstva též spotřeba rostlinných plodin stoupala. A ježto pěstování rostlin ze semen, hlíz, cibulí anebo hřížencú (oddělených a zasázených částí rostlinných) je dosti snadné, záhy asi člověk nespokojil se pouze s rostlinami divoce ve přírodě rostoucími, nýbrž zvláště užitečné rostliny na výhodných místech a blíže svých příbytků pěstovati počal. A tak staly se některé rostliny užitečné rostlinami kulturními, pěstovanými, staly se družkami člověka, na které život jeho stále více a více se připínal, které i na duševní a společenský život stále větší vliv měly a které vlastně staly se východištěm nynějšího stavu vzdělaných národů.

Ne všecky rodiny pravěkého člověka věnovaly se pěstování rostlin. Pastýřští národové učinili život svůj závislým v přední řadě na pěstování užitečných zvířat domácích, což v dobách, kdy pěstování pícních rostlin — ještě nyní ke krytí potřeb všeho domácího zvířectva často stěží postačující — bylo na nízkém stupni dokonalosti a nebylo by stačilo k vyživení potřebných stád, vedlo k vývoji života kočovného. Ale přece i tito národové některé rostliny pěstovali anebo aspoň o rozšíření jich a polodivoký vzrůst se starali. Vždyť i cikáni, tento význačný příklad stěhovavého národa měli své kulturní rostliny, o jichž rozšíření se starali. Jimi rozšířil se po Evropě durman (v Asii domácí), „cikánská stopa“, jehož cikáni ke svým čárům užívali. A podobně lovečtí a nájezdní národové měli svoje pěstované rostliny — a byť jen ženy a děti jich pěstováním se zabývaly.

Dle zeměpisné polohy lidských sídel různé rostliny byly pěstovány; přirozeně jiné v tropech, jiné v končinách vysokého severu. Pro nás však největší zájem mají kulturní rostliny mírných pásem severní polokoule, kde také ode dávna rostliny pěstovány byly s největším úsilím, s největším důmyslem, aby přemoženy byly přírodní podmínky v těchto končinách pěstování rostlin ve značné míře nepříznivé. A tu je jeden zjev pozoruhodný: Jsou určitá východiska, odkud se šíří rostliny kulturní, v oněch východiskách původně divoce rostoucí. Za druhé je řada rostlin dodnes pěstovaných, jež ve přírodě vůbec již samovolně, divoce rostoucí nelze shledati, které tedy člověk svým pěstěním před vyhynutím zachoval.

Z našich obilnin většina vlast svou má v mírné Asii. Pšenice v Asii přední, žito v Kurdistanu a střední Asii, kde shledati lze dosud divoce rostoucí původní druh jeho, ječmen v Zakavkazsku, Persii a Malé Asii, oves v Turkestanu. Také pohanka

Digitized by Google

pochází ze Střední Asie, hrách nejspíše ze Západní Asie. K nim přistupují rostliny ze severní Indie pocházející, jako ku př. proso. Většina těchto rostlin již ve velmi starých památkách kulturních se shledává. V předhistorických nejstarších zbytcích lidské činnosti shledáno k. př. proso v jižní Evropě a sice již v památkách ze starší doby kamenné, později rozšířilo se též do Německa a do krajin Slovany obydlených. Na prosu však a příbuzné obilnině rosička zvané, vidíme zároveň, kterak kulturní rostliny během doby svého významu pozbývají. V jižní Evropě bylo proso již v pradávných dobách věku kamenného pěstováno, staří Řekové i Římané je znali, ve středověku pěstováno s rosičkou skoro po celé střední Evropě a bylo jednou z hlavních potravin chudšího lidu. V sedmnáctém století však ustoupilo bramborům a pěstuje se nyní v míře dosti nepatrné, rosička se skoro vůbec již nepěstuje. I nejstarší rostliny kulturní ustupují novým, lepším rostlinám, ač nikoli náhle a ne bez bojů. Není v uplynulých stoletích větších konservativců, než lidu kulturní rostliny pěstujícího a často teprve hlad a neúroda staré rostliny dopomůže rostlině nové k vítězství.

Jiným východiskem kulturních rostlin je středomoří. Zde je domovem polní hrách, od pradávna (již v Homérových dobách) pěstovaný, zde i čočka, ve starém Egyptě jedna z nejdůležitějších plodin — dělníci při stavbě pyramid jí prý byli živeni — jež pak do Řecka a Italie a dále do Švýcar a výše na sever přešla.

Dalším východiskem a střediskem kulturních rostlin byla Asie východní, Čína a Japan. Zde pěstován vedle řady stromů a bylin u nás neznámých ode dávna strom Ginkgo k vůli jedlým plodům, příbuzný našim stromům jehličnatým, jenž nikde nyní divoce, samovolně již neroste a který jistě bez lidské kultury byl by vyhynul. Také z Indie, jmenovitě severních částí její četné rostliny kulturní již v předhistorických dobách se šířily. Tak uvedené již proso, rýže, třtina cukrová a rostliny tykvovité.

O době, kdy se většina ze jmenovaných kulturních rostlin do střední Evropy dostala, nemáme jistoty. Že se tak dálo pozvolna a že jednotlivé druhy v různé době z Asie do Evropy přišly, dokazuje okolnost, že ještě ve středověku se přechod ten dál. Tak v předhistorických dobách, ano až na rozhraní středověku a novověku pěstován merlík a rdesno a z nich chléb připravován, jich místo však úplně převzala pohanka, v šestnáctém století ze střední Asie do Evropy se rozšířivší, snad přičiněním nájezdů asijských národů do Evropy.

Studium zbytků rostlin kulturních v předhistorických památkách uchovaných má velký význam pro otázku, zda-li se rostliny ty během dob, po které byly pěstovány nějak změnily. A tu třeba říci, že se zbytky ty v podstatě s obdobnými částěmi druhů nyní pěstovaných úplně shodují. Rozdíly týkají se pouze velikosti semen anebo plodů. Předhistorické ořechy, tobolky a semena máku, semeno hrachu i čočky jsou značně menší než u rostlin nyní pěstovaných. Pro semeno hrachu lze velmi bezpečně zjistiti, že jsou tím větší, čím mladší je původ jich. Totéž platí o jablku, u něhož během kultury jmenovitě dužnina značně se zvětšila. Po celou dobu pěstování rostlin nepodařilo se člověku úmyslně a účelně podstatné znaky jich změniti, nýbrž pouze na velikost některých částí jich působiti. To se může díti účelným výběrem rostlin výhodnými vlastnostmi (ku př. velikostí semen) opatřených k dalšímu pěstění. Nové odrudy vyznačující se nejen něčím novým co do velikosti, nýbrž též co do jakosti vznikají ve přírodě beze spolučinnosti člověka samovolně, úkolem pěstitele je, aby samovolně se objevivší výhodná plemena zpozoroval, osamotnil a dále pěstoval.

Zeměpisné objevy měly velmi často za následek zavedení nových rostlin kulturních. Bohatým pramenem takovým stala se Amerika. V 16. století přivezena odtud do Evropy prastará kulturní rostlina americká, kukuřice, jež nyní pěstována je jako vysoce důležitá obilnina ve všech mírně teplých pásmech zeměkoule. Z Peru a Chile pochází též brambor, přivezený do Evropy r. 1586, kterýž však teprve dobami neúrod ve stol. 18. učiněn byl rostlinou, bez níž celé krajiny nelze si mysliti, stravou chudých, při níž tolik lidí pozvolna umírá nedostatečnou, jednostrannou výživou. Též tabák pochází z Ameriky, kterýž, ač není rostlinou k životu našemu nezbytně potřebnou, je přece jako kulturní rostlina velmi důležitý.

Různé okolnosti rozhodovaly o tom, které rostliny staly se kulturními a ve které době význam jich počal. Réva vinná ku př. je v původním stavu, divoce rostoucí, domovem v jižní Evropě i ve větší části střední Evropy a zbytky její již v nejstarších památkách lidských shledáváme. Ale poměrně pozdě stala se rostlinou pěstovanou. Řekové i Římané poznali význam její od Semitů, ve střední Evropě pozdě po Kristu známost pěstování révy se všeobecně rozšířila. V takovýchto případech buď jeden národ učí se od druhého účelně užívati domácích divoce rostoucích rostlin, aneb šířilo se jich pěstění spolu s šířením se nějaké dobré, štěpné

Digitized by Google

odrudy, jež náhodou v sídle některého národa se objevila a popud ku pěstování rostliny dala.

Nejnápadnější příklad poskytuje v tomto ohledu cukrovka. Domovem v zemích středomořských a v Asii, zůstávala dlouho nepovšímnuta. Teprve na počátku století devatenáctého činěny pokusy továrně z jejich kořenů cukru dobýti. Ale velmi těžko tento cukr zápasil s cukrem třtinovým a teprve od let šedesátých zdokonalením výroby i plodiny samé nabyl v Evropě vrchu.

V polovici století devatenáctého, kdy s racionálním pěstěním cukrovky počato, obnášela cukernatost její průměrně 7—8%. Ale neustálým výběrem nejcukernatějších řep k získání semena, zlepšila se cukrovka tak, že cukernatost její průměrně do dneška se zdvojnásobila. Rostlina se tedy výběrem zlepšila. Ale zlepšování má svoje hranice, jež naprosto nelze překročiti, a stává se tím obtížnějším, čím více k hranicím těm se blížíme. Vedle toho třeba výběr neustále a usilovně prováděti, neboť zušlechtěná rostlina velmi snadno a záhy ve svém potomstvu vrací se ke stavu původnímu, zdivočí. Výběr vztahující se totiž na velkost rostlinných částí anebo na množství určitých látek v nich obsažených, uvede ke stálým, dědičným zušlechtěným plemenům. Rostlina takto zušlechtěná jen jaksi násilím, stále opětovaným výběrem na svém stavu musí být udržována. Dědičných plemen získáváme jiným způsobem. Pěstujeme-li nějakou rostlinu ve velkém množství, objeví se občas nějaký jedinec s odchylnými vlastnostmi, jako by skokem byl se vzdálil ve svých vlastnostech od druhu anebo plemena, k nimž náleží. Jsou-li nové ty vlastnosti výhodné, osamotní, jak již bylo zmíněno, pěstitel dotyčného jedince, pěstuje a rozmnožuje jej pokud možno bez křížení s jinými plemeny a získá tak nové plemeno — které z největší části jeví se býti stálým a podržuje bez dalšího výběru své nové vlastnosti. Nové takové odrůdy vznikají jakoby náhodně, většinou u malého počtu jedinců, bez přičinění lidského. Pěstitel musí však míti tak vyvinutou pozorovací schopnost, aby v čas náhle vzniklou odrudu spozoroval a je-li výhodná ve svých vlastnostech, dále ji pěstoval. Většina odrůd našich ovocných stromů, obilnin i plemen květin okrasných takovýmto způsobem vznikla.

Účelné zlepšování kulturních rostlin, ať se týká výběru nových plemen či vypěstování rostlin v určitém ohledu kvantitativně (velikostí, množstvím látek v nich obsažených) vynikajících, má pro lidstvo veliký význam. Jím umožněn větší zisk pro pěstitele i větší láce pro spotřebovatele, jak dějiny cukru nejlépe ukazují. Jím umožněno vítězství jedné rostliny kulturní nad druhou, anebo aspoň úspěšná konkurence dvou rostlin, jak nyní v zápase cukrovky s třtinou cukrovou vidíme. Ale domnělý výběr má, jak již uvedeno, svoje meze, za něž nelze nám jíti, i bylo by snad možno, že by pokrok v pěstění rostlin, kdyby se pouze na výběr omezoval, zahy uvázl. Než vedle něho má na pokrok veliký vliv též způsob, jak rostliny jsou pěstovány, jmenovitě způsob jich výživy.

Ve starších dobách pěstování rostlin trpělo mnohými vadami. Předně pěstována nikoli čistá plemena, nýbrž směs plemen, jež v různou dobu zrála, různé požadavky na půdu činila atd. Plukovník Le Couteur pěstoval na počátku 19. století na ostrově Jersey pšenici, v níž navštívivší jej prof. La Gasco na jediném poli rozpoznal ne méně než 23 plemen, jež všecka ve směsi spolu rostla. Plukovník tím upozorněn vybral jednotlivá plemena, pěstoval je osamoceně a dodělal se mnohem lepších výsledků než dosud. Vedle toho bráno k osivu často právě to nejhorší zrno a sice z úspory. Ale pozdější výzkumy ukázaly, že velikost zrn a semen má značný vliv na sklizeň, neboť se stoupající jich velikostí stoupá též až do jistého stupně velikost sklizně, jako vůbec jakost jedinců, od nichž pochází osivo, rozhoduje o výsledku pěstování rostlin.

Dále pěstovány rostliny beze znalosti jich požadavků co do výživy. Z půdy bere zelená rostlina zcela určité neústrojné sloučeniny, jichž ke své výživě nutně potřebuje. Různé druhy a odrůdy potřebují různé poměrné množství látek těch. Jsou rostliny, jež potřebují množství sloučenin draselnatých, jiné větší množství sloučenin fosforu, vápníku atd. Pokud na základě vědeckých pokusů přesně tyto potřeby rostlin nebyly známy, nebylo možno účelně půdě látky rostlinami jí odňaté vraceti, nebylo možno účelně rostliny živiti. Také po dlouhou dobu nebylo známo, že některé rostliny mají schopnost půdu na sloučeniny dusíkové obohacovati a sice následkem zvláštní své schopnosti ze vzduchu dusík přijímati a ve sloučeniny jej převáděti. Tyto rostliny mohou do jisté míry nahraditi drahé hnojivo dusíkaté.

Kulturní rostliny trpí mnohými nemocemi, jež většinou působeny jsou houbami a cizopasnými živočichy. Pokud příčina nemoci nebyla známa, nemohl býti udán též přesný a účelný lék, boj proti chorobám rostlin byl bez veškerého pevného podkladu. Nemohlo býti známo, jak šíření se chorob zabrániti, nebylo známo, že jsou často plemena a druhy, které takovým chorobám nepodléhají a které tedy měly by býti místo dosavadních k chorobě náchylných pěstovány.

Digitized by Google

Snad nikde jinde nelze tak zřejmě viděti, jak poznání vědecké, původně zcela theorické, může míti dalekosáhlý význam pro praxi, jako právě při způsobu pěstování rostlin kulturních. Způsob ten se v posledních padesáti létech úplně změnil, postavil na zcela nové, vědou zbudované základy a pozdvihl k netušené výši. Množství i jakost plodin stouply a možno-li z minulosti na budoucnost souditi, můžeme v zemědělství ze spojení theorie a praxe ještě mnoho pokroku očekávati.

* * *

O LIDOVÝCH PŘEDNÁŠKÁCH UNIVERSITNÍCH píše ve Velkém Slovanském Kalendáři prof. Dr. Fr. Drtina. Vyjímáme z jeho článku některé význačnější body:

Prohloubiti a rozšířiti všeobecné vzdělání je právě u malého národa úkol nad jiné důležitý a významný, neboť vzdělání je hybnou silou celého života národního. Heslo „Osvětou k svobodě" vytýkali všichni vůdcové národní jako jedno z nejmocnějších a nejúčinnějších. V duchu Havlíčkově, Palackého a jiných vznikaly různé pokusy, jimiž rozšiřování vědy mělo býti uspořádáno. Vznikaly knihovny a čítárny, čtenářské besedy, které vytkly si za účel plniti toto ušlechtilé poslání.

V tomto všeobecném utěšeném ruchu těší se Lidové přednášky české university v Praze a na venkově úspěchu stále rostoucímu. První podnět k nim dala zvláště žádost společného dělnictva r. 1896, podaná profesorskému sboru české fakulty filosofické, aby přednášky učiněny přístupnými nejširším vrstvám. Správa vyučovací r. 1897 schválila tento úmysl a rozšířila působnost na všechny fakulty. Zvolen výbor pro pořádání lidových přednášek a již na jaře r. 1899 uspořádána první řada lidových přednášek.

Přednášky měly se pořádati jednak v Praze, jednak na venkově, neměly se dotýkati politických a náboženských sporů současných, ale měly sloužiti potřebám místním.

Povolená subvence na pořádání těchto přednášek prvotně 6000 K ročně, později 7000 K nestačovala ovšem k tomu, aby výbor mohl pořádati přednáškové cykly na své konto i mimo Prahu. Utvořeny tedy v jednotlivých větších městech, kde se našlo porozumění, přednáškové výbory místní, které umožňují pořádání přednášek. A skutečně od r. 1900 byly lidové přednášky universitní rozšířeny také na venkov. První se přihlásila Kutná Hora.

Od té doby počalo porozumění pro lidové přednášky universitní stoupati a dnešního dne již celá řada měst jak v Čechách tak i na Moravě může se vykázati přednáškovými kursy. Rovněž potěšitelným zjevem jest, že účast přednášek rok od roku stoupá, čímžzajisté zajištěn jejich morální úspěch.

Lidové přednášky universitní jsou tedy jen součástí velikého kulturního a myšlenkového hnutí moderního lidstva. Universita česká sleduje při nich vzácný odkaz národních buditelů a pokračuje v díle národního obrození. Vedle důvodu národního a lidumilného je důležitý důvod společenský. Je významno, že české dělnictvo první žádalo universitu, aby lidové přednášky pořádala. Bylo si správně vědomo, že třeba obdroditi jednotlivce, vyzbrojiti jej silou vzdělání, aby se mohl zlepšiti sociální stav lidstva.

Heslo „Osvětou k svobodě" musí přestati býti pouhým slovem, musí se nám státi pevným přesvědčením životním, musí nám býti vírou a nadějí, musí býti duší té politiky nepolitické, jež zvýší naši sílu vnitřní a povede nás k žádoucím úspěchům politickým. ×

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

Prof. Dr. Cyril Horáček:

TAKÉ JEDNA Z NEROZŘEŠENÝCH OTÁZEK.

Jedním z nejpotěšlivějších výhledů v dnešní dost zachmuřený obzor hospodářského a sociálního života jest úsilovná snaha všech interessovaných činitelů o vybudování a zdokonalení sociálního pojišťování. O tomto snažení dnešní společnosti kulturní zajisté platí slova básníkova: „Zde mohou kvésti růže!" Již nyní ony třídy společenské, tedy u nás především průmyslové dělnictvo, které aspoň výhod nemocenského a úrazového pojišťování jsou účastny, stojí na pevnější hospodářské základně, než soudruzi jich z výhod těch dosud vyloučení. Již vědomí zabezpečenosti rodiny v době krutých ran neblahého osudu povznáší mravně i sociálně. A čím širší budou vrstvy v pojišťování sociální zahrnované, čím úplnější a rozmanitější bude obor případů nezaviněné bezvýdělečnosti, jichž následky bude lze použitím zásady pojišťování odstraniti, tím méně bude odůvodněno stotožňovati dělníka s bídným proletářem.

Lze proto vysvětliti, že výhod pojišťování a sice především nejdůležitějšího jeho oboru, totiž pojišťování starobního, snaží se domoci i jiné vrstvy společenské, než třídy dělnické.

Této snaze, potud ničeho nestálo by v cestě, kdyby pojišťování to organisováno bylo na zásadě dobrovolnosti a kdyby k úhradě rentové nebylo dožadováno příspěvků z prostředků veřejných. Pokud se týká dělnictva, jehož důchod jest smluveným důchodem pracovním, o kterém v theorii se pokládá za to, že zpravidla nestačí vedle výživy dělníka a jeho rodiny ku dalším úsporám, které by sloužily za fond starobní, není v té příčině zásadních pochybností. Jinak tomu jest ale u výrobních tříd, jichž důchod není důchodem smluveným, nýbrž jehož podstatným živlem jest zisk podnikatelský.

To platí zejména o živnostnictvu, jež jak známo, nejvíce o starobní pojištění usiluje.

Digitized by Google

Důchod živnostníkův co do své výše jest daleko proměnlivější a kolísavější než důchod dělníkův. Souvisí to s risikem podnikatelským. Při zdařeném podnikání mohou býti vysoké zisky, při nezdaru veliké ztráty. Jeden zbohatne, druhý přijde na mizinu. Tu jest závadou závaznost pojišťování. Jaký význam by mělo pojišťování pro zámožného podnikatele s kvetoucím závodem a značným důchodem. Jakým důvodem by bylo dožadovati se tu příspěvků veřejných? A obmeziti pojišťování jen na živnostníky hospodářsky upadající, jichž nezdar ne sice vždy, ale často přece, jest individuálně zaviněn, by dojista bylo protimyslno.

Než i tu není pochybnosti, že podaří se odstraniti zásadní překážky a že aspoň co do minimální míry životní svým časem dosáhne živnostnictvo svého požadavku.

Avšak jest jedna třída výrobní a nikoliv třída nedůležitá, které při všech dosavadních snahách o reformu sociálního pojišťování nevěnuje se oné pozornosti, jíž by zasluhovala. Jest to drobné rolnictvo.

A přece právě pro tuto vrstvu společenskou jest otázka starobního zaopatření otázkou existenční. Žádné jiné životní povolání nevyžaduje tak naléhavě svěžích sil tělesných, pevného zdraví a mládí, jako právě výroba zemědělská, při níž nutno vzdorovati drsné povětrnosti a nepřízním živelním. Není vysoká hranice věku, za kterou rolník pozbývá způsobilosti ku svému zaměstnání a kdy přistupuje k němu vážná otázka: odkud bráti svou a své rodiny výživu? Dnešní stav výroby zemědělské u malého rolníka zajisté nepřipouští nahromadění značnějších úspor, a otázka stává se tudíž tím palčivější.

Jest známo, jak rolnictvo samo otázku tuto si rozřešilo. Vyvolalo si v život zvláštní zařízení právní — výminek.

Nelze popříti, že tato starobylá instituce, jejíž rozšíření v zemích českých přes to, že přesné statistiky o ni dosud postrádáme,*) jest větší, než snad se zdá, má své vzácné přednosti, které jí činí na tu dobu aspoň nenahraditelnou. Jsou to ony sociální funkce, které mají za účel jednak starobní zaopatření k práci neschopného rolníka, jednak i zachování neděleného statku rolnického, tvořící jednotku hospodářskou, ve vlastnictví rolníkovy rodiny.

*) Návrh na takovou, statistiku svého času posl. K. Práškem ve sněmu král. Českého učiněný postrádá dosud praktického výsledku. Také agrární anketa českou zemědělskou radou provedená nepřinesla v tom směru mnoho cenného materiálu. Bohatší budou výsledky šetření na Moravě získané, pohříchu nejsou však dosud spracovány a uveřejněny.

Ovšem má výminek i své vážné vady, které spočívají jednak v jeho podstatě samé, jednak jsou následkem neobmezené svobody smluvní, dovolující vymínění dávek nepřiměřeně vysokých, odcházení na výminek ve věku příliš časném atd. A právě tyto vady byly pohnutkou hnutí v kruzích rolnických domahajícího se odstranění výminku vůbec a nahražení jeho pojišťováním starobním.

Jest pravda, že požadavek tento některé dobré vlastnosti výminku nedosti oceňoval a také malou věnoval pozornost tomu, že mnohé vady výminku účelnou úpravou právní by mohly býti ne-li odstraněny, aspoň zmírněny, při čemž zejména odborová samospráva rolnictva, organisovaná na základě budoucích společenstev zemědělských, by prospěšně mohla působiti. Nicméně jest však přece též uvážiti hlasy těch, i míní, že výminek sám ve své podstatě, jakožto obdobná dávka naturální, jest plodem přežilého období ve vývoji hospodářském, a že dnešnímu obchodovému hospodářství nijak nedá se přizpůsobiti. Je-li tomu tak, pak o něm by platilo to, co platí o jiných přežilých útvarech života hospodářského, jež obrozovati bylo bezúčelno i neprospěšno.

Ale pak právě nastal by vážný úkol, aby ony důležité funkce, které dosud výminek skutečně plní, jiným způsobem byly obstarány. Bylo by těžkou chybou odstraněním výminku způsobiti „tabulam rasam" a chyba ta stejně povážlivě, by měla pro rolnictvo následky, jako leckteré jiné dobře míněné, ale ukvapené radikální řezy, jež hospodářský liberalism ve svém sociálním optimismu v životě hospodářském byl provedl.

Takovou náhradou výminku by tedy bylo starobní pojišťování rolnictva. Nikoliv ovšem náhradou plnou a jedinou, neboť i druhá funkce výminku, zachování neděleného statku v rolníkově rodině nesměla býti puštěna se zřetele a bylo by třeba účelným agrárním zákonodárstvím v oboru rolnického práva dědického k řešení jejímu přistoupiti.

Než i starobní pojišťování rolnictva jest problém složitý a nesnadnější, než na prvý ráz se zdá. Kdežto sociální pojišťování dělnictva dnes již částečně provedeno, částečně otázkou nedaleké budoucnosti, kdežto i pojišťování maloživnostnictva jest již předmětem praktických pokusů, jest otázka tato pokud rolnictva se týče ještě úhorem čekajícím marně zkypření a zdělání.

A právě proto, že tu naděje na nějakou brzkou žeň ještě tak mlhava a nejista, nutno zatím vzíti útočiště k tomu, co již dnes zde jest a co aspoň do jisté míry může býti náhradou starobního poji-

Digitized by Google

šťování rolnického. Jest to u nás v Cechách blahodárně působící a dle veřejnoprávní zásady spravovaný Zemský jubilejní ústav pojišťovací císaře Františka Josefa. To jest zajisté vděčné role pro čilé stoupence a šířitele hnutí rolnického obraceti pozornost lidu venkovského k tomuto nedosti ještě oceněnému zařízení, odkud proň mnohý očekávati lze prospěch.

F. Procházka:

OBCHODNÍ STYKY SE SRBSKEM.*)

Hospodářsky uvědomělé hlavy české zabývají se poslední dobou velkým problémem, kterak zaměstnati dělný lid, aby se nestěhoval do krajin cizích a jest přirozeno, že u vyhledávání nových zdrojů práce a výživy vedle tak zvané kolonisace vnitřní obrácen jest zřetel ku podněcování nové a rozšíření stávající výroby. V první řadě ovšem k ukájení potřeb domácích. Aby se ale domácí trhy zvyšovanou výrobou nestaly tísnivými, dlužno vyhledávati nové pole odbytu a učiti i malého výrobce, jak by časem nastoupiti měl cestu vývozu. Národohospodářské korporace naše urovnávají tuto cestu, poskytují poučení a spolehlivé informace a dále ústavy peněžní opatřují hotové prostředky každému výrobci, pokud úvěr zasluhuje a snese. Skutky a příkladem třeba stále hlásati a utvrzovati víru, že jen úsilovnou prací a šetrným užíváním její plodů stává se jednotlivec i národ hospodářsky zdatným a že každý, kdo výrobek svůj zdokonaluje a vyváží, stává se dobrodincem svého lidu a vážným činitelem pro celou říši. Z tohoto hlediska třeba nazírati na české snahy po zvelebení výroby a povznesení vývozu. Jak se nyní již uznává, že zavrženíhodnou byla politika ochromující vývozní způsobilost říše, tak nemoudrým bylo by přezírání výrobce z řad malého průmyslu. Veřejné činitele má ovládati snaha, aby tento průmysl mohutněl a na vývozu čile se mohl účastniti. Hospodářským přičiněním tisíců malých podnikatelů roste zaměstnanost a výroba statků, vzmáhá se blahobyt, poplatní síla a konsum. Rostoucí potřebou svojí stává se národ vítaným spojencem pro jiné země, jež vyvážejí, čeho se jemu nedostává, a jsou navzájem ochotny kupovati od něho výrobky, které si v cizině opatřovati byly uvykly. Záslužným úkolem veřejných a soukromých institucí hospodářských jest, vyhledávati a utvrzovati toto spojenství, jež, aby mělo se státi trvalým, musí býti přímým a výhodným pro strany obě. Průběhem doby navážou se tisíceré styky a utvrdí se obchodní přátelství páskami pevnými. Vzájemné návštěvy kontrahentů vedou často ku přátelství osobnímu a rodinnému. Přidáte-li k důvodům věcným ještě vřelé sympatie kmenově příbuzenské pro národ, jenž čtyři století úpěl pod jařmem poroby, uhodnete snadno, proč Česká národohospodářská společnost dala podnět ku pořádání studijní cesty do království Srbského a proč vývozní spolek s horlivostí návrhu toho se ujal.

Státní majetek půdy v Srbsku činí 2,303.000 ha, majetek soukromý a komunální 2,527.000 ha. Orná půdá patří výhradně zemědělcům, lesy státu a obcím, něco také církvi. Obyvatelstva žije v městech 351.000, na venkově 2,140.000 duší. Zemědělství jest hlavním zaměstnáním venkova. Velkostatky a tudíž velkostatkáři v Srbsku nejsou. Půda jest rozdělena dosti souměrně. Majitelů půdy do 10 ha jest 200.000, od 10—20 ha 40.000, od 20 do 40 ha 9770 a nad 40 ha 2146. Na této půdě daří se pšenice, ječmen, žito, kukuřice, výborné ovoce a víno. S velkým úspěchem pěstuje se tabák. Chov dobytka jest zvláště vynikající.

Obyvatelstvo srbské je zámožné a finance státní jsou výborně uspořádány; vykazujíť přebytek Fr. 6,583.000 (r. 1904). Zúrokování a splácení státních dluhů činí 27·3% veškerých státních výdajů. (Většina srbských státních dluhů jest umořovatelna). Při emisi nových půjček státních postupuje se velmi obezřetně. Obchodní bilance jest stále aktivní. Dovoz obnášel v r. 1904 60,000.000 fr., vývoz 62,000.000 fr. Litovati jest toho, že v Rakousku jest velmi málo srbských půjček umístěno, ač hospodářství srbské jest spořádané a půjčky jsou vydávány pro věřitele za podmínek zvláště výhodných. Poslední půjčka 5%ní převzata byla na př. skupinou francouzskou v kursu 81% a byla prodávána od ústavů do posledních rukou v kursu 85%. Upisovatelům dostalo se pouze 10%, ostatní ponechala si skupina francouzských bankovních firem pro sebe. V kursu 85% nese papír ten celých 5·87%. Rovněž německé banky na srbských půjčkách mnoho vydělaly. V roce 1895 převzaly rentu konvertační, která vyložena byla k upisování v kursu 69%.

*) Dle přednášky p. ředitele F. Procházky, pořádané Národohospodářskou společností a Vývozním spolkem pro Čechy a Moravu dne 2. listopadu t. r. v poradní síni Obchodní a živnostenské komory. — Jak známo navštívili letošního roku k podnětu Vývozního spolku pp. ředilelové F. Procházka a J. Votruba s četnými českými průmysliníky Srbsko, aby se blíže informovali o tamních obchodních poměrech a navázali obchodní styky s král. Srbským. Redakce.

Digitized by Google

Silnic jest v Srbsku síť velmi hustá. Úhrnem 8755 km. Železnice jsou ve vývoji; v roce 1904 činila jich síť 592 km státních, a 104 km soukromých. Úhrnem 696 km. Nyní jest na programu stavba přes 1200 km nových tratí. Vodní dopravu Srbska, která má k disposici značnou délku přirozených vodních drah obstarávají tři paroplavební společnosti. Telegrafů jest 5778 km. Bylo dopraveno 1,200.000 depeší. Síť telefonní měří 6237 km. Příjmy eráru činily v roce 1904 1,974.000 d., vydání 1,703.000 d., vykazují tudíž přebytek 271.000 d. Peněžnictví srbské nalézá se u velikém stupni vývoje. Národní banka má akc. kapitál 20,000.000 fr. splaceno 5,000.000 fr., jest to cedulový ústav. Kovový poklad činí 22,800.000 fr., bankovek jest vydáno za 45,000.000 fr. Tento ústav potlačil ažio na zlato, které dříve činilo obchodu neobyčejné obtíže. Toto ažio obnášelo ještě v roce 1900 až 15%.

Dále jest v Srbsku ústav emisní „Úprava fondová", poskytující zápůjčky hypoteční a železniční. Zástavní listy tohoto ústavu, ač jich kurs jest velice výhodný, dosud na burse vídeňské kotovány nejsou. Mimo to působí v Srbsku 103 peněžních ústavů (akc. bank, spořitelen a záložen). Vklady těchto ústavů činí 21,379.000 d. Mezi těmito ústavy jest v první řadě jmenovati „Izvoznou banku", zabývající se vývozem a „Srbskou kreditnou banku". Po venkově působí na 360 záložen, které pro své členy také nakupují semena a stroje. Pojišťoven jest v Srbsku 7, z nichž pouze jeden ústav domácí. Pole pro pojišťovny jest v Srbsku velice výhodné.

Průmysl vykazuje počátky velice slibné, pracuje však většinou pouze pro potřebu domácí. Pouze speciality mohou spoléhati na vývoz. Z nich budiž jmenován krásný mramor a kobercové výrobky. V Srbsku pracuje 181 mlýnů a 9 pivovarů. V Bělehradě jsou dva velké pivovary, továrna na líh, kvasnice, továrna na tabák a velké, moderně zařízené jatky, ve kterých, když hranice jsou vývozu dobytka uzavřeny, poráží se denně až 1000 kusů. Maso rozváží se ve vlastních, chladiči opatřených vozích. Srbsko má své doly na uhlí, měď a zlato.

Obchodník požívá v Srbsku velké vážnosti a jest mezi srbskými obchodníky mnoho vzdělanců. Srbský obchodník vyniká rozhledem a velkou prozíravostí. Co se uspořádání a vedení závodů týče, jest toto velice vzorné. O vzdělání mládeže kupecké pečuje obchodní akademie v Bělehradě a obchodní školy pokračovací. V této příčině jest o mladý kupecký dorost v Srbsku velmi dobře postaráno. V Bělehradě jest spolek ku podporování kupecké mládeže vládnoucí kapitátem 1,200.000 franků, kterýžto kapitál hlavně sestává z velkodušných nadací. Lid srbský jest vysoce nadán a bystrostí ducha vyniká právě ve stavu kupeckém.

Ve příčině obchodních styků se Srbskem jest žádoucno aby navázány byly styky přímé a prostřednictví agentů, které vzájemným stykům jest pouze na škodu, aby bylo znenáhla vyloučeno. Chybu jest hledati u našich obchodníků také v tom, že dosud vyváženo bylo z naší říše do Srbska často zboží hodnoty chatrné za ceny přehnané. Jest třeba u našich obchodníků vyhladiti předsudek proti srbskému obchodu, který stykům vzájemným jest na škodu. V této příčině jest třeba ohlédnouti se pouze na Anglii a Francii, kteréžto státy do Srbska mnohem více dovážejí než ze Srbska vyvážejí. U našich styků jest to právě naopak, my více ze Srbska přivážíme než tam dovážíme.

Z vývozu srbského k nám jest především jmenovati dobytek, jehož vyváží se velmi mnoho. I ovoce dalo by se k nám výborně dováženi, zvláště sušené švestky, jichž byla tam letos velká úroda. Z výrobků schopných vývozu budiž upozorněno na bílý mramor, rovnající se mramoru kararskému a na koberce, které jsou výrobkem rozvětveného domácího průmyslu. Velké sumy vydají se u nás za koberce tak zvané perské, které na mnoze ani pravé nejsou a jest třeba buditi zájem pro koberce srbské, krásných barev, které na letošní výstavě v Lutychu docílily pronikavých úspěchů. Bylo jich prodáno za více než 50.000 franků. Jest litovati toho, že při našem vyspělém průmyslu elektrářském, zařízení elektrická jsou dodávána do Srbska z Belgie a Německa. Budiž to pokynem pro naše kruhy průmyslové, aby se o srbské dodávky více interesovaly. Též náš průmysl textilní našel by v Srbsku pole odbytu. Cizí státy dodávají tam výrobků tohoto průmyslu za plných 5,000.000 franků ročně. Velká jest spotřeba zboží kovového všeho druhu, nástrojů, nádobí emailovaného, hledány jsou stroje hospodářské, pluhy, stroje secí, žací a mlátičky. Ježto v Srbsku není koželužen, jsou tam hledány také vydělané kůže. Dále výrobky provaznické, prádlo, klobouky, hudební nástroje, piana, harmonia, zboží chemické a lékárnické, drobné zboží ozdobné, parkety, nábytek z ohýbaného dřeva, konfekce, zejména dámská, šamotové zboží, pomůcky učebné, tužky, psací potřeby, hospodářská semena, kávové náhražky, cukrovinky a výrobky průmyslu grafického. V Srbsku panuje silný stavební ruch. Nyní chystá se Bělehrad ku provedení kanalisace, rozšíření vodovodu

Digitized by Google

atd. a jest na tyto práce preliminováno 49,660.000 franků, které mají býti vydány během deseti příštích let. Naši podnikatelé a průmyslové závody měly by věnovati těmto zamýšleným prácím pozornost. Srbští obchodníci jsou výborně organisováni. V Bělehradě vychází denní list sloužící zájmům obchodním, který jest výborně řízený „Trgovniski glasnik". Mimo tohoto listu vycházejí v oblasti srbské ještě tři listy kupecké. Srbští obchodníci zamýšlejí konati napřesrok informační cestu do Čech, která zajisté přispěje k vytvoření nových a upevnění stávajících obchodních styků s královstvím Srbským, a jest si jen přáti toho, aby styky tyto vedly ku vzájemnému poznání a prospěchu.

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

Pasivní resistence železničních zřízenců. — Zvýšení dopravních tarifů. — Sněm a hospodářské úkoly. — Průkaz způsobilosti. — Zvyšování akciového kapitálu bank.

V posledních týdnech zajímala všecku pozornost hospodářského světa PASSIVNÍ RESISTENCE ŽELEZNIČNÍCH ZŘÍZENCŮ. Dnes, kdy služba „dle předpisů" skončena slibem vlády, že vyhoví v celku požadavkům železničních zřízenců, lze klidně uvažovati o důsledních a příčinách této zajisté zvláštní „stávky". Ukázalo se zas, jak mnoho je ve správě železnic zastaralého a jak nutně je zapotřebí oprav. Instrukce pro vozbu, zejména nákladní, pocházejí z doby, kdy vozba byla nepatrná a kdy nebylo ani ustanovení o dodacích lhůtách. Od té doby ovšem vozba nesmírně vzrostla, takže dnes vozba dle instrukcí stala se nemyslitelnou. Mohou o tom dobře vypravovati jak majitelé dolů, tak majitelé továren, zvláště cukrovarů. Požadavky železničních zřízenců uznány v zásadě vládou teprve po dlouhém otálení. Přirozeno. — Státní dráhy naše, jak známo, jsou passivní, doplácíť se na ně z jiných státních příjmů 68 milionů korun. Výnos jejich rovná se asi 2 procentům investovaného kapitálu. Nebylo proto přirozeně valné chuti tento nepatrný výnos ještě snižovati. A požadavek zřízenců, 20 procent přídavku, znamenal by asi 22 milionů korun vzrůstu výdajů, čímž výnos drah klesl by asi na 1·4 proc. Nebylo však vyhnutí, zásadně požadavek zřízenců uznán a prozatím pro prvá léta počítá se se zvýšením výdajů asi o 5 mil. kor. ročně. — Nějakým způsobem se toto zvýšení musí vyrovnati a není tudíž divu, že v kruzích súčastněných vyvstala obava před ZVÝŠENÍM DOPRAVNÍCH TARIFŮ. Kruhy průmyslové ihned proti podobnému kroku rázně vystoupily a zdá se, že ne nadarmo. — Ač tarify dopravní na rakouských státních drahách dobře by ještě snesly zvýšení, přece v přítomném okamžiku nebylo by moudrým ku zvýšení jich přistoupiti. Jednak dnešní obchodně-politická situace není ještě vyjasněna. Nemáme ani systém nových obchodních smluv utvořený a neznáme ani náš příští poměr k Uhrám. — Tarify železniční mohou býti jedním z nejúčinnějších konkurenčních prostředků. A nevíme dnes, nebude-li náš průmysl a obchod tohoto prostředku nutně potřebovat. Mimo to stojíme před sestátňováním soukromých drah. Zvýšením nákladových tarifů na státních drahách bude zvýšen také výtěžek drah soukromých — nechť také zvýšením tarifů anebo stoupnutím jich konkurenční schopnosti a zakoupení jich státem bude pak vyžadovati větších obětí. — Zdá se, že vláda také nepomýšlí prozatím tarify zvýšiti, že však náhradu chce si získat na jiné straně. Zamýšlí totiž zvýšiti manipulační poplatky a to z nynějších 8 hal. z 1 q na 12 hal. Poplatky ty platí se bez ohledu na vzdálenost a při překládání na trať dráhy soukromé platí se znova. Výnos takto získaný odhaduje se na ročních 8 milionů korun. — Myšlenku tu nelze ovšem schvalovati, jeť systém manipulačních poplatků vůbec málo elastický, neschopný přizpůsobiti se požadavkům průmyslu a obchodu a zvýšení stávajícího poplatku setkalo by se jistě s malým uspokojením. — Celé tarifnictví našich drah potřebovalo by vůbec pronikavých oprav — protekční systém měl by se odstraniti a co nejdůležitějšího — sestátňování drah mělo by se uspíšiti. Dokud bude panovati u nás systém drah, tak zvaný smíšený, potud nebude možno zvýšiti výnos státních tratí. — Zde je cesta, po které nutno se bráti. K.

*

V NYNĚJŠÍM ZASEDÁNÍ SNĚMOVNIM ovšem sotva se v tom směru nějaký krok ku předu učiní. Nelze tak očekávati ani ohledně ostatních hospodářských úkolů, jež v tak velkém počtu a tak dlouho čekají na parlamentní projednání. — Především jsou tu obchodní smlouvy, jež mají vstoupiti v platnost již za čtvrt roku a po nich celá řada předloh, na jichž vyřízení čeká hospodářský svět s oprávněnou netrpělivostí. — Zákon o akciových společnostech, o nekalé soutěži, o pojišťování soukromých úředníků atd. — mimo sestátňovací akci — práce dosti pro shromáždění zástupců lidu. — Toto zasedání sněmu ovšem asi sotva dojde dále, než ku schválení rozpočtu státního pro příští rok — této nynější jediné „státní nezbytnosti". A tak hospodářský svět může se těšiti opět na zasedání sněmu příští. K.

*

V obchodní komoře pražské konala se nedávno anketa o zavedení PRŮKAZU ZPŮSOBILOSTI pro živnosti obchodní. V stálém živnostenském výboru poslanecké sněmovny bylo usneseno zavedení průkazu způsobilosti navrhnouti k uzákonění. Potřebná doba praxe v obchodní živnosti pro dosažení průkazu způsobilosti má býti stanovena na 6 let. Pro absolventy odborných škol mají býti stanovena zvláštní ulehčení. Ukázalo se opět, jak agitace jednotlivých tříd — voličů — může vésti k úspěchu, třebas samy vládní orgány stavěly se proti tomu. Obchodnictvo očekává od průkazu způsobilosti namnoze více než je rozumno a než dá se dle stávajících zkušeností očekávati. Ostatně, že zavedení průkazu způsobilosti v té formě, jak na ní usnesl se živnostenský výbor, způsobilo by jen značné konfuse, ukázala i ankenta pražská. — Obtíže při praxi průkazu byly by snad nepřekonatelné. Vedení hranice mezi maloobchodem a velkoobchodem, mezi řemeslem a drobným obchodem atd. budou činit zde značné obtíže. Ostatně poukazováno zajisté správně na jiné „závažné" momenty, k tísni maloobchodu přispívající — nekalou soutěž, soutěž konsumních spolků, továrních skladů atd., ani obchodnický průkaz způsobilosti nepomůže, tak jako nepomohla řemeslníkovi. — Příčiny tísně leží mnohem hloub a jsou také mnohostrannější, než aby daly se odstraniti pouhým zákonitým opatřením. Vyšší úroveň vzdělanostní, úvěrové a nákupní sdružování za účelem větší konkurenční schopnosti — to budou cesty, jakými rozumnější část obchodnictva bude se ubírati. K.

*

Zvyšování akciového kapitálu bank je jen přirozeným důsledkem zvýšení hospodářské činnosti vůbec. Banky jsou dnes tepnou, na níž nejlépe lze pozorovati žilobytí hospodářského tělesa a vliv jejich i důležitost neustále roste. Je proto zvyšování kapitálu, k němuž skoro všechny české banky v poslední době přistoupily, zjevem velice příznivým, dokazujícím vzestupnou tendenci našeho hospodářského rozvoje. — Po České průmyslové bance a Živnostenské bance přistoupily v posledních dnech ku zvýšení svého kapitálu také Ústřední banka českých spořitelen a Pražská úvěrní banka. Ústřední banka za krátký čas svého trvání rozvinula tak své obchody, že ukázala se brzo potřeba zvýšiti kapitál z 2 mil. kor. na 4 mil. kor. Valná hromada 5. listopadu konaná pak usnesla se zvýšiti kapitál na 10 mil. kor. postupným vydáváním akcií. Zvýšení kapitálu ukázalo se nutným jak vzestupem obchodů banky samé, tak pro vybavení filiálek, jež banka hodlá zařizovati. Změna stanov v ten smysl, aby směly býti zřizovány filiálky též v cizozemsku, odůvodňována

Digitized by Google

úmyslem zříditi filiálku v Záhřebu. Byl by to potěšitelný krok na dráze praktické slovanské vzájemnosti a není pochyby, že příští filiálka ta bude dobře plniti svoje poslání. — U Pražské úvěrní banky je zvýšení kapitálu ze 4 mil. kor. přirozeným důsledkem rozvoje obchodů, jakož i rozvážným opatřením na prospěch upevnění a rozvoje depositního obchodu — nebyliť vklady s akciovým kapitálem dosud v patřičném poměru. Uhelný obchod Pražské úvěrní banky doznal též značného rozšíření a je zvýšení kapitálu u ní tedy jen zevnějším důkazem stálého a potěšitelného rozvoje. K.

* * *

Všecky obory hospodářské činnosti nalézají se od několika desetiletí v přerodu někde dost radikálním a pronikavém. Přerodu toho nezůstal ušetřen ani drobný obchod. Obchodník padesátých a šedesátých let, jenž čekal ve svém krámku, sedě na „pultu", své pravidelné zákazníky, dnes již není možným a existují-li přec ještě takový obchodníci, nemohou jistě počítat na úspěch. — Rozvoj průmyslu, rozmnožení druhů výroby, stále vznikající nové a nové potřeby a jedním slovem celé to tak zvané kapitalistické hospodářství dneška způsobilo, že obchod přestal být řemeslem a stal se — uměním. Nové požadavky na maloobchod kladené vynutily také vznik nových jeho forem. A byl to právě ten kapitalistický ráz nové doby, jenž vytvořil onu novon formu organisace prodejní, jež ve Francii nazývají grand magazin a v Německu Warenhaus nebo Grossbazar. V Americe, Anglii a Francii forma tato ovládla již před dvaceti lety. V Americe nejznámnějším je Wannamaker, v Paříži největší domy toho druhu, pak světoznámý An bon marché, Louvre a Printemps. V Německu tyto velkodetaily — obchody, jež mají na skladě takřka vše, pracují s velkým kapitálem a ohromnými obraty, počaly vznikati teprve před 15 lety. Dnes je jich tam několik set, největší z nich Wertheim v Berlíně má roční obrat na 40 milionů marek. Místnosti jeho podobají se jediné ohromné výkladní skříni, jsou z předních atrakcí metropole nad Sprevou. — V Rakousku tyto velkolepé prodejní domy nenalezly ještě skoro nijakého rozšíření, mimo Vídeň. Praha však může se již podobným závodem vykázati. Je to firma J. Novák ve Vodičkově ulici. Místnosti její nejsou sice Wertheimem nebo Bon marché — obrat její také přirozeně nečítá ještě stamiliony, avšak přes to v poměrech našich i šíře rakouských je dům Novákův pozoruhodnosti. Prostorná budova, zvláště k svému účeli zbudovaná, je až do dvou pater jedinou výkladní skříní a výstavou všech věcí, potřebných komukoli. Po vzoru jmenovaných světových domů neschází ani na praktickém rozdělení na různá oddělení, ani na komfortu. Nescházejí ani zvláštní převlékárny a ani — buffet a čítárna. Co u domu Novákova je zvláště potěšitelným, je to, že vznikl z malých počátků, že vzrůstal jen a jen solidností a pečlivosti kupeckou a že tudíž jeho základy jsou pevné a solidní. Neposlední jeho předností je také to, že je to závod český a české obchodnictvo může být právem hrdo na tu skutečnost, že průkopníkem nové a vítězné formy obchodování — velkých obchodních domů detailních — byl obchodník český. Velké obchodní domy v cizině vítězily vždy jen solidností a lácí, ležící přirozeně v jejich převaze organisační. České obecenstvo nechť přesvědčí se o tom i u domu Novákova. X.

* * *

C. K. PRIV. ASSICURAZIONI GENERALI V TERSTU. PRŮBĚH OBCHODŮ V ODBORU POJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH V ŘÍNU 1905:

Podáno bylo 1342 návrhů na	K	10,010.491·12
vystaveno bylo 1126 pojistek na	K	8,930.590·—
Od 1. ledna do 31. října 1905 podáno bylo 14775 návrhů na	K	108,138.649·37
vystaveno bylo 12595 pojistek na . . .	K	92,865.826·40
Ohlášené škody od 1. ledna 1905 . . .	K	6,581.830·98
Dne 31. prosince 1904 bylo v platnosti:		
105315 pojistek na pojištěný kapitál . .	K	710,811.866·28
a roční doživotní důchody	K	1,172.628·41
Reservní fondy životního oddělení . . .	K	191,275.449·48
Zaručovací fondy společnosti	K	247,497.914·42
V roce 1904 vyplaceno odškodnění v oddboru životním	K	11,197.635·95
Od založení ústavu (r. 1831) vesměs zaplacené škody	K	797,690.516·38

Pojistky c. k. priv. Assicurazioni Generali zaručují nepomijitelnost po 3 letém trvání, zmenšení pojištěného kapitálu mlčky, při zastavení placení premií, převzetí válečného risika, pojištění nepozbývá platnosti v případě samovraždy nebo souboje; mimo to stávají kombinace, dle nichž za mírnou premii z á r u č u j e s e 3% z ú r o k o v á n í p r e m i í, aneb aby se předešlo přílišnému kolísání výše dividend, m i n i m á l n í d i v i d e n d a r o č n ě o 3% s t o u p a j í c í. Zprávy, jakož i číselní rozpočty udílí na požádání vrchní jednatelství v Praze, jakož i ve větších městech v Čechách stávající inspektoráty a okresní jednatelství. X

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

J. V. Přemysl:

PRÁCE ŽEN A DĚTÍ V BULHARSKU.

Sociální zákonodárství v balkánských zemích dosud je zakrněno pod tlakem politických poměrů, jež soustřeďují všechnu pozornost k otázkám, vyvolaným šovinistickou a velkokapitalistickou konkurrencí (na př. otázka makedonská), k otázkám zevnějšího rázu, kdežto otázky vnitřní, otázky sociálního upevnění l i d o v ý c h vrstev se přezírají úplně. Následky toho ovšem jsou: vystěhovalectví, všeobecná demoralisace šířená neustálým pohybem obyvatelstva, a degenerace tělesná.

Balkánský dělný proletariát trpí především nedostatkem dělnického zákonodárství, tedy nedostatkem zákonné ochrany práce. Mzdové poměry stojí hluboko pod minimem životních potřeb, pracovní doba pohybuje se mezi 12 až 18 hodinami, hygienická opatření nejsou pražádná.

Ani práce žen a dětí nenalézá dostatečné zákonné ochrany. Tak setkáváme se s nedospělými hochy a dívkami ve stáří od 10 let téměř ve všech odvětví hospodářství, řemesel, obchodu a průmyslu, zaměstnanými při nejnamahavějších pracích. A vůči těmto pracovním silám není teprve ohledu.

Ženská socialistická konference odbývaná nedávno v Sofii konstatovala, že proletářská práce

Digitized by Google

žen vzmáhá se poměrně mnohem rychlejším tempem než mužů ale také za námezdních podmínek mnohem horších. Jaký vliv mají tyto poměry na ženský organism a na budoucí pokolení, možno si lehce vypočítat.

Proto vřele dlužno uvítát prvý krok k řešení otázky práce žen a dětí v Bulharsku. Zákonem „za ženskije i dětskije trud" který právě nabývá platnosti, dalo Bulharsko ostatním balkánským státům dobrý příklad, a zvláště srbská vláda, chystající nyní vydání „zákona o radniama" (živnost. řádu), měla by aspoň v tomto směru následovat bulharského sociálního zákonodárství.

Zákonem o práci žen a dětí zavádí se především pronikavá kontrola závodů a továren, v nichž ženy a děti jsou zaměstnány. Ministerstvu obchodu přidělena funkce inspekční. Správy závodů a továren jsou povinny předkládat kontrolním orgánům výkazy o počtu zaměstnaných dětí a žen

Dalším důležitým bodem zákona je zákaz, že do práce nesmí býti přijímán dorost nedosáhnuvší stáří 12 roků. Jen výjimečně možno přijat do práce i desetileté dítě, avšak podmínkou je lékařské svolení.

Noční práce upravuje se rovněž dosti opravdově. Předně přesně určuje se noční doba; od 1. dubna do 1. října je noční dobou doba mezi osmou hodinou večer a pátou hodinou ráno, od 1. října do 31. března doba mezi šestou hodinou večer a šestou hodinou ráno. Zakázána je noční práce hochů a dívek do stáří 15 roků a žen vůbec. Pokud se týká žen, mohou nastat výjimky pouze za nepředvídaných abnormálních okolností, noční práci žen nevyhnutelně vyžadujících. Avšak v takových případech je nutné svolení inspektorovo, kteréž smí být vydáno pouze na omezenou dobu.

Pozoruhodným je, že ženám — matkám zakazuje se práce v závodě měsíc po porodu. Po tu dobu sice nemají nároků na plat, avšak správy závodů, v nichž byly bezprostředně před porodem zaměstnány, nesmějí je považovat za propuštěny.

Pracovní doba (maximální) ustanovuje se následovně: pro děti od 10—12 roků šest hodin, od 12—15 let osm hodin, pro ženy vůbec 10 hodin denně. S osmihodinnou pracovní dobou jest spojen nárok na jednu hodinu odpočinku; s desetihodinnou na dvě hodiny; nepřetržitá práce nesmí trvat déle než 5 hodin. Dále je vyhraženo ženám i dětem právo na nedělní klid a vytknuto, že dorost ve stáří do 18 let nesmí býti připuštěn k práci zvláště škodlivé zdraví.

Rovněž vhodné hygienické předpisy a pokyny jsou v zákoně obsaženy, určen pracovní řád pro továrny atd. Jenže zákaz noční práce žen má nabýti platnosti teprve za pět let — to je zatím jedna nápadně stinná stránka zákona.

Podstatné rysy jeho nepřibližují se sice ještě příliš idealu socialního zákonodárství, avšak za daných poměrů v balkánských zemích znamená vydání tohoto zákona nepopíratelný pokrok sociální na Balkáně vůbec a v Bulharsku zvláště. Publikování jeho uvítáno bylo příznivě i organisacemi dělnickými v balkánských zemích. Orgán sociálně demokratické strany odborových syndikátů v Srbsku napsal tehdy, že Bulharsko oním zákonem „u pogledu zaštite ženskich preteklo ne samo svoje susetke Rumuniju, Srbiju u Ungarsku, vec i Belgiju, Portugaliju, Španiju, Skandinaviju."

Jelikož instituce státních inspektorů není ještě organisována, jsou prozatímně kontrolou pověřeny zvláštní komise, zřízené v městech, jež sestávají z představeného obce, místního lékaře, školského dozorce, městského inženýra a jednoho zástupce místní dělnické organisace. V městech, v nichž se nachází obchodní komora, má býti přibrán do komise i její sekretář. Zprávy této komise budou publikovány.

OTÁZKY MORAVY A SLEZSKA.

F. X. Hoddč:

ZMĚNA VOLEBNÍHO ŘÁDU A ZEMSKÉHO ZŘÍZENÍ NA MORAVĚ.

Ve čtvrtek dne 16. listopadu byl přijat návrh zákona o změně volebního řádu a zemského zřízení pro markrabství moravské. Pro návrh hlasovali mimo velkostatkáře a Němce všickni poslanci české strany katolicko-národní (klerikální), národní (staročeské) a většina poslanců moravské strany lidové; sedm poslanců této strany hlasovalo sice proti přijetí návrhu, o dvou z nich, Šíleném a Novákovi, je však jisto, že jejich hlasování bylo odporně pokrytecké, poněvadž právě oni se ještě s drem Perkem nejvíce zasazovali v klubu strany, aby vyrovnání s Němci bylo přijato.

Digitized by Google

Nový volební řád předně zachovává přežité z doby stavovského zřízení, zastoupení kuriové. Počet poslanců v příštím sněmu bude 151, z nich z kurie velkostatku 30, za obchodní komory brněnskou a olomouckou 3, za města 40, za venkov 53, z všeobecné kurie 20; k tomu přistoupí 2 virilisté: biskup brněnský a arcibiskup olomoucký. Již z tohoto obrazu vyniká největší hřích celé reformy, totiž zřízení žebrácky vypravené kurie všeobecné o 20 mandátech, zatím co na př. hrstka velkostatkářů vysílá poslanců 30. Kdo hlasovali pro přijetí takového uspokojení širokých vrstev, postavili se na stanovisko, že moravský velkostatkář má asi desettisíckrát větší platnost svou osobou než kterýkoli jiný svéprávný bezúhonný státní občan na Moravě. aspoň 8 K nezdaněny. S hlediska politických zásad nutno tedy opravn označit zpátečnickou, neboť dosahu věci právě zmíněné nemohou vyvážit menší pokrokové změny, jichž bylo lze dojít i bez dalekosáhlé celkové opravy: zavedení přímého volení, ve venkovské kurii snížení censu v kurii městské a venkovské na 8 K. Stanovisko všeob. rovného práva hlasovacího opustili ti, kdo opravu navrhli a ti, kdo její přijetí nezmařili, na celé čáře.

Oprava však není pokrokem ani se stanoviska národního. Volení do nového sněmu založeno bude na národnostních katastrech. Voliči katastru českého a katastru německého budou volit zcela odděleně svoje poslance, jichž počet pro obě národnosti je předem pevně ustanoven; na př. němečtí voliči města Brna volí 4 poslance, čeští 2; okres český a německý zabírají po případě totéž místo a mají naprosto oddělené volení. Tak přestává národnostní boj při volbách. Sebe větší pokrok v ohledu národnostním se neuplatní, poněvadž může zvětšit počet voličů v katastru jednom a zmenšit ve druhém, ale na počet poslanců vlivu nemá. Uvážíme-li, že právě na Moravě český živel je ve hnutí vzestupném, že dobývá posic jemu náležejících, pochopíme nevýhodnost citovaného ustanovení. K tomu vizme rozdělení samo: v kurii měst připadne Čechům 20, Němcům také 20 poslanců, v kurii venkovské Čechům 39, Němcům 14, v kurii všeobecné Čechům 14, Němcům 6 poslanců. Mandáty obchodních komor v počtu 6 připadnou dnes Němcům; pro obchodní komory však je zavedeno volení poměrné, tak že časem přejdou snad některé mandáty na nás. Dle výpočtu „Lidových Novin“ připadne na jednoho německého poslance ve všeob. kurii 112.582 obyvatel, na jednoho českého 123.376; stejná nesrovnalost je v rozdělení mandátů v kurii městské, kde počet obyvatel, na který připadají němečtí poslanci, je v jednotlivých skupinách mezi 13.102 (Dvorec) až *19.325* (Jihlava), kdežto onen počet, na který připadají poslanci čeští mezi 15.487 (Holešov) a *30.886* (předměstí Brna). Je tedy pro dnešek rozdělení nespravedlivo a nevýhodno, pro budoucnost pak zákonnou překážkou našeho rozvoje: znamená svými ustanoveními národní škodu pro nás.

Stejně znamená nezměrnou škodu faktem svého přijetí. Ve všeob. kurii následkem ustanovení, že voliči ostatních kurií také v ní smějí volit, a následkem ustanovení o katastrech se nedostane dělnictvu buď žádného nebo jen jednoho mandátu. Uvážíme-li, že krátce před přijetím slibovali čeští poslanci dělnictvu vytrvati v boji za jeho požadavek, neustoupiti děj se co děj, uznáme, že se na tomto dělnictvu dopustilo moravské národní vedení zrady, že je sklamalo, a tím zajisté od úzce spjatého společného postupu odvrátilo. Dělnictvo zrazeno, obrodné hnutí lidové zaskočeno a zastaveno: to je nezměrná škoda národní, které opět nemohou vyvážit některé prospěchy: ustanovení, že z 8 přísedících zemského výboru budou čtyři z Čechů a že zemský hejtman bude rovněž Čechem; vždyť právě k lepšímu pro nás složení bychom jistě byli časem došli tím, že městský okres za okresem přecházel při volbách do našich rukou.

České vítězství na moravském sněmu zemském a sním vítězství pokrokového požadavku všeobecného, rovného práva hlasovacího bylo na postupu, nespoutané uplatnění české většiny bylo otázkou času: jednáním českých poslanců na moravském sněmu zemském byl pokrový požadavek zrazen, velké obrodné lidové hnutí podlomeno. Tvrdí se sice stále, že budeme mít většinu na sněmu, ale dle uvedeného svrchu ustanovení bude českých poslanců 73 ze 151 a to je přec docela jasná, i sedmiletému školákovi pochopitelná menšina. A kdybychom časem získali většinu zvolením českých poslanců za obchodní komory: ve všech důležitějších otázek národních se jí postaví v cestu zakuklené veto, obsažené v § 38. nového zřízení, dle něhož je třeba dvoutřetinové většiny nejméně 121 přítomných poslanců při změnách volebního řádu a zemského zřízení, zákona o národním rozdělení školních úřadů, zákona o zemědělské radě, zákona o užívání zemských jazyků při samosprávných úřadech, při usneseních o změně či zrušení vyučovacího jazyka a zemských

Digitized by Google

příspěvků pro učiliště, a o sloučení či rozloučení obcí proti vůli zákonného zastupitelstva aspoň jedné z obcí súčastněných.

Pokrok zrazen, německá država zachována: toť tedy výsledek opravy. Vyhovuje Němcům, velkostatkářům a českým konservativcům i reakcionářům. Pro sám český politický život v zemi je fakt, že opravu čeští poslanci přijali, důležit ve dvojím směru. Jednak ukázal, že konservativně zpátečnický duch moravských staročechů a klerikálů, sebe horšímu kompromisu náchylný, k pokrokovým hnutím nedůvěřivý, zůstává stejným a projeví se plně i tam, kde se tak děje na škodu věcí národní. Jednak znamená přijetí návrhu konec onoho procesu, který se dál v lidové straně v poslední době. Čím více nabýval vrchu vliv dra Šíleného nad vedením dra Stránského, tím se více odchylovala strana od důsledného programu pokrokového. Dnes došla až k přijetí zpátečnického kompromisu, ale došla k němu vnitřně rozvrácena, jsouc spíše skupinou poslanců, než organisovanou politickou stranou, došla k němu pod vedením dra Šíleného, muže bez politické páteře, bez význačného politického talentu, s aspiracemi převážně osobními. Morava stojí před nutností nových politických útvarů.

Nových lidí, nových cílů, větší politické upřímnosti, seriosnosti, zásadnosti je třeba, nemá-li se vývoj zastavovat i příště v takových mrtvých, nezdrazých zátokách, jakou bylo jednání a výsledky při posledním zasedání moravského sněmu zemského.

* * *

VOLEBNÍ ŘÁD DO SNĚMU SLEZSKÉHO změněn potud, že zavedeny byly přímé volby v kurii obcí venkovských, a že k dosavadním poslancům přibudou čtyři, volení ze všeobecné kurie. Mimo to snížen stejně jako na Moravě census v kurii městské i venkovské na 8 K.

BELLETRIE.

Antonín Sova:

DĚDICI.

My pocítili nedůvěru zlou
ku všemu, co jsme podědili včera:
nad hlavou máme střechu děravou,
bez petlic dvéře — věčnost — do večera . . .

Hospodář chorý leží v přístěnku . . .
Ne pohřeb ještě . . . Smrt lze očekávat.
Dědictví nastoupíme . . . Chvílenku . . .
Pak vše, co zašlo, nutno oplakávat . . .

Jsou neosety lány, zpustlý les, —
my dědit budem, příliš nezkušení . . .
Je podezřelý ten, jenž hlídá pes . . .
A v sousedství — tam přítel není, není . . .

Samota pustá v prostřed Evropy,
šust každý straší neproniklých stromů . . .
Skřetové jdou, nás v moři utopí . . .
Již tolik bratří odvedli nám z domů . . .

Tak zcizeně, tak zle a s vyhrůžkou
smějí se masky odrodilých bratří . . .
My pocítili nedůvěru zlou . . .
Komu že, komu dědictví to patří . . .?

Gustav R. Opočenský:

POZDĚ...

Úzkým, zamřížovaným okénkem prolétl tenký paprsek slunce. Útlý a slaboučký musil přeskočiti dvě vysoké zdi, aby protáhl se sem, do smutné cely věžňovy.

A proto byl tak drahým starému muži ležícímu na dřevěné pryčně. Dvacet let tak denně díval se na něho jako na jediného posla ze světa, od něhož byl násilně odloučen, ze světa jasu a světla.

Ach ano, dvacet let už zde proležel na smrduté hnijící slámě. Vous jeho kdysi temný, sešedivěl, tahy jeho tváře svadly a oči, kdysi jiskrné a zářící uhasly.

Digitized by Google

Dvacet let... A malý paprslek bloudí po podlaze, po zdích a usazuje se posléze na svadlé ruce vězňově. A stařec mazlí se s plamínkem a šeptá mu něžně: Jak jsi mi drahé světélko moje! Kdysi ovšem nebyl bych si dovedl tebe tak vážiti, neboť mocný jas slunce osvěcoval můj život, miliony takových paprsků jako jsi ty...

Ach, smutno vzpomínati: nebe přálo mně a mým bratrům sice svého světla, avšak srdce naše byla smutná a trpící. Úpěli jsme pode jhem krutým a bolestným, bičováni jsouce a trýzněni lidmi, kteří dle zákonů, jež si samy vytvořili, byli našimi pány a vládci. Otročili jsme jim svýma rukama, svými mozky, svými životy. Nebylo radosti v duších našich, pláč a stlumené kletby ozývaly se sítěmi našich chat.

I zželelo se mi naší bídy, zaplakal jsem nad sebou a bratry svými, pozdvihl jsem prapor odboje proti tyranům. Chtěli jsme volnost, chtěli jsme svobodu; měli jsme v srdci odhodlání a nenávist k těm, již nás zotročili. V našich stopách tekla krev, třásli se naši tyrani a prchali.

Avšak přece nás přemohli. Násilím a mocí, přesilou i lstí rozptýlili a zničili naše zástupy a mě zavlekli v táto hrozná místa. Byl bych zemřel rád, ale nebylo mi smrti dopřáno — odsoudili mě k doživotnímu trápení se v této smrduté kobě.

Avšak nezoufal jsem. Stále jsem čekal, že moji bratři opět se vzchopí, svrhnou se šíje tísnící jho, že rozbijí dvéře mé cely, že vyjdu zase do záře slunce, do svěžího vzduchu; že rozpřáhnu náruč vstříc krásné svobodě.

Dvacel let jsem čekal a nikdo nepřichází... Má hlava sešedivěla, tělo mé sesláblo. Síly mě opouštějí. Nelze už čekat déle...

Sklonil stařec umdlenou hlavu na dřevěné lože a usnul tiše a na věky. I slabounký pramínek světla zmizel kdesi ve skulině vlhké zdi.

* * *

Venku zatím právě udeřila veliká hodina. Rozbity okovy, svrženo jho tísnící lidstvo. Zástupy hrnuly se po ulicích, zpívaje písně volnosti a štěstí. Pomníky pokoření lidstva chrámy nemilosrdného boha byly rozbyty a kameny z nich po ulicích poházeny. Z paláců šlechty a boháčů stoupal těžký dým do vzduchu.

A dav hrozný a neodolatelný svou silou hrnul se k ponuré věznici. Pryč s obětmi nespravedlnosti a násilí! Ať jsou volni ti, již léta trpí a ve vězení umírají! Svoboda! Svoboda!

S třeskotem rozlétla se dubová vrata věznice. Strážci její prchali s hrůzou před rozpoutaným davem. Tu někteří z lidu vzpomněli si na starého revolucionáře, jenž dvacet let už pykal v podzemním žaláře.

Dvéře jeho cely rozbity v okamžiku. Přední ze zástupu stanuli na prahu koby naplněné dusným vzduchem v udivení.

Na dřevěném loži ležel starý revolucionář vychladlý a studený a jas slunce, který sem otevřenými dveřmi proudil, líbal mu bledé líce a strnulé oči — — — Pozdě!

I. S. Turgeněv:

PRAH.

Přel. Julkin.

Vidím ohromnou budovu. V průčelní stěně úzké dvéře, dokořán otevřené, za dveřmi zející tma. Před vysokým prahem stojí děvuška .... ruská děvuška.

Neproniknutelná ona tma dýše mrazem a zároveň ledovým proudem plyne z hlubin budovy lenivý, hluchý hlas.

„Ó, ty! Nač chceš přestoupit tenhle práh? Víš, co tě čeká?“

„Vím,“ odpovídá děvuška.

„Zima, hlad, nenávist, posměch, opovržení, urážky, vězení, nemoci, ba i smrt?“

„Vím!“

„Naprosté odloučení, osamocenost?“

„Vím.... Jsem připravena. Přetrpím všechna strádání, všechny rány.“

„Nejen od nepřátel, ale také od příbuzných a přátel?“

„Ano... i od nich“.

„Dobrá. Jsi hotova se obětovat?“

„Ano!“

„Bezpodmínečně se obětovat? Zahyneš — a nikdo.... nikdo se nedozví, či památku má uctít“.

„Netřeba mi soucitu ani vděčnosti. Nepotřebuji jména.“

„Jsi připravena.... i k zločinům?“

Děvuška svěsila hlavu.

— „I k zločinům jsem připravena....“

Digitized by Google

Hlas se zarazil ve svých otázkách.

„Víš-li pak," promluvil konečně, „že se můžeš sklamat v tom, čemu nyní věříš, můžeš přijít k poznání, že's se sklamala a nadarmo zahubila svůj mladý život?"

„Vím i to! A přece chci vejíti."

„Vejdi!"

Děvuška překročila práh — a těžká závora za ní zapadla.

— „Blbec!" zaskřehotal kdosi ze zadu.

— „Svatá!" zaznělo odněkud v odpověď.

(Ze sborniku „Rod jařmem samovlády".)

LITERATURA A UMĚNÍ.

Vojta Beneš:

ŽEŇ PO ÚHORU.

(Literatura a časopisy pro mládež.) (Dokončení.)

Pak přišla fáse nová, nepříliš daleká našich dnův, však úpadek na místě pokroku. Národní život náš rozrůstal, a s ním mimo jiného i potřeba dětské literatury co do kvantity stoupla. Bohužel, že ne i co do jakosti. Officielní literatura stále ještě neznala dítěte, a tak dětská literatura stala se rejdištěm literárních epigonův, řemeslníků často i nepoctivých. Falešnou paedagogickou morálku rozmnožili a nesmyslný romantismus a sensaci (co jen nepochopený Robinson vyvolal u nás všelijakých ubohostí). Nanejvýš se literární nemohoucnost zakrývala pláštěm sentimentality a planého vlastenčení. Nemohu tu nikterak uvésti všech těch knih, kteréž takto dítěte zneužily a otravovaly pro lidský věk jeho duši; řeknu-li, že v české literatuře pro dítě, čítající na 2000 a několik desítek spisův, jsou celé tyto — 2000 knih četbou bezcennou —, nepověděl jsem než holou, smutnou pravdu.

Bezpochyby ani Němci neměli poměrův příznivějších, neboť zároveň s jejich systemy násilné paedagogiky přicházela k nám i jejich v intencích těch psaná literatura dětská, a tak i za všechnu tu mizerii překladů Nürice, Hofmana, Hermana a j., jimiž hemží se doposud náš knižní trh i školní knihovny, jakož i za vzory našim t. zv. „literárům" máme co děkovati milým našim „súsedům". Tato léta literární bídy žijí v čerstvé naší paměti, ba, trvám, mnohde ještě se prožívají.

Později dala nám ovšem doba Beneše, Brauna, Sládka, Raise, Čecha, Procházku, Jiráska, Bartoše, Kožíška, kteříž naplnili obsahovou literární prázdnotu novým životem, uměním a čistým, radostným obsahem. Bohužel, že malé literární vzdělání učitelstva, ještě menší inteligence našeho občanstva a úplná lhostejnost k této otázce způsobila, že literární smeť a humbug slavil triumfy a autoři dobří zůstali nepovšimnuti na dále.

Však, jak již praveno, zvýšené studium dítěte, otázka výchovy umělecké, to obojí přineslo do literatury o dítěti a pro dítě nové tony, a co hlavně důležito — kriticism, který nedá již tolik bujeti literárním bejlí. Nejcennější jest nám tento kritický smysl, stoupající požadavky na knihu pro dítě, neboť z tohoto kritického smyslu veřejnosti rodí se vše lepší; on vyvolává talenty a získává jim knižní trh.

Definice o četbě dětské zní dnes: umění! A rozvedeme-li ji: Není zvláštní literatury pro dítě, zvláštní pro dospělé. Jest jen jediná literatura, neboť jen jedno jest umění. Stará pseudoliteratura dětská znala jedno: nemožné, romantické děje, kterým obětovala pravdu i přirozenost. Tento požadavek dějivosti za každou cenu padá dnes, méně děje, ale více pravdy!

Kniha pro mládež podávej umění, jehož životní pravdy se nevnucují, ale srdce pro pravdu a krásu rozehřívají. Strojená sentimentalita a moralisování nemá nic společného s radostným uměním, nemalujte nám děti, jaké ony nejsou! Nepište o dítěti, nemáte-li duše dětské. Chceme pro své děti umění pravdivé, životné a radostné!

Tak vracíme dítěti to, co mu dosud bylo odpíráno: pravdivost a radost ze života.

A jako žádáme celého umění na literátu, tak i na illustrátorovi. Prohlíží-li kdo literaturu pro mládež, s těží ubrání se hořkosti a vzteku při pohledu na illustraci. Hrozné to ubohosti!

I na malíři žádáme si umění, znalosti duše dětské a nadšení pro ni. Umělec literát i illustrátor musí tu pracemi svými splývati, srůstati v jedinou tvořící duši a podati harmonický obraz radosti a krásy. V tomto směru právě v posledních létech připravila nám některá čilá a obětavá nakladatelství pravé umělecké pochoutky, díla vynikající, trvalé ceny. Tak zvláště „Dědictví Komenského" svým

Digitized by Google

„Jarem" a „Broučky" vedle celé řady spisův čistě literárních, „Unie" velmi krásnou a šťastnou knihou Laudovou „Radosti malých" a Procházkovou „Slunečka," jehož novou skvostnou knihu opět vypravuje.

Nakladatelství Laichterovo knihami Říhovými ukazuje jemný umělecký vkus, Wiesner dal dětem našim kus tolik postrádaného Aleše, věci velmi dobré vyložilo na literární trh nakladatelství Ottovo; nakladatelství F. Šimáčka získalo si nemalých zásluh uvedením na literární trh „Matice mládeže," úhledné to dětské knihovničky, jež čeliti má hlavně proti otravné četbě t. zv. „indiánských povídek," kterými nás obohacují s neobyčejnou horlivostí někteří naší nakladatelé.

V prvním svazku „Matice mládeže" vyšly pěkné povídky H. Ch. Andersena v překladu Jarosl. Vrchlického.

Literární bída u nás již tolik nestraší. Patrno je, že veřejný zájem o knihu pro dítě stoupá. Veliká závada stojí však v cestě zdarným výsledkům, schází nám organisace dětské četby. Proto jedině trh knižní stále ještě přeplněn je literárními šmejdy, a ty mají stále veliký odbyt.

Zastavte se o vánocích před knihkupeckými výklady — a mnohdy zhrozíte se. Celé spousty vystavených knih, ale jak málo mezi nimi umění.

Pseudoumění a cikorkové obrázky, krvavá, senšační četba, romantické, zkomolené verniády tam dominují a pro malou kritičnost obecenstva jdou čile na odbyt „literáti" a umělci bezcenní.

Čeho tu třeba? Organisace četby! Ve škole, v životě! Aby páni redaktoři našich lidových časopisů v době předvánoční podali veřejnosti návody a seznamy knih opravdu uměleckých a (pořízené znalci dětské literatury) a dali tak direktivu k nákupu. Prosím pana redaktora tohoto listu, aby mi v příštím čísle nějaký ten koutek už obětoval. Vykoná tím skutek nutný a záslužný!

Dětské časopisy! Vyrostly jako houby po dešti. Bohužel, že mezi nimi velmi málo hřibův! Dnes vydává se pro děti: Malý čtenář, Dětský máj, Noviny mládeže, Besídka malých, Mladý slovan, Mal. nov. pro děti, Vzkříšení, klerikální Anděl Strážce, Dětský koutek, mimo publikací na Moravě a ve Slezsku.

Hotová úroda a vzdálený pozorovatel domníval by se, že tato konkurence blahodárně zhodnotí literární produkci pro dítě. Mýlil by se však. Pozoruji, že k vydávání dobrých časopisů pro děti nedostává se nám ani ne tak dobrých spisovatelů, jako spíše inteligentních redaktorů. Býti redaktorem předpokládá i tady — býti umělcem.

Bohužel, rýsuje se nám většina dětských listů zcela neumělecky, a tak, co nedostává se jim na literární ceně, to dohánějí konkurenčním humbugem. Zvláště pak ty illustrace. Věříme, že umělecký obrázek inspirovati může literáta. Ale tyto časopisy otiskují často cizozemské štočky prabídných obrázků a nutí literáty k doprovodům veršem. Když pak k bezcenným povídkám přistoupí tak zv. illustrace, totiž mazanice, máte před očima celý literární profil takového listu.

Jsou ovšem také výjimky. „Malý čtenář" ku př. pěkně se zamlouvá rázovitými obrázky Wenigovými, milými genry Kašparovými k životné, veselé prose Raisově a zachovává tak primat mezi dětskými časopisy.

Za ním snaží se „Noviny mládeže" a „Dětský máj", — a tato řevnivost byla by nám milejší, poměrům naším zdravější. S ostatními těmi listy, mimo „Vzkříšení" lehko bychom se loučili. Celkem však přáli bychom si více pravdivosti, přirozenosti a méně romantického živlu v našich časopisech pro mládež. Vésti dítě a ne — říditi se jeho pokaženým vkusem!

Přehlédneme-li pak ještě jednou pole veškeré naší literární tvorby pro dítě — nemůžeme než s jistým uspokojením a tichou nadějí dívati se dnům příštím vstříc a přijímati a čekati žeň po tolikaletém úhoru. Vždyť je i zlaté zrno mezi plevelem!

Doufejme, že úroda bude hojná a žeň radostná!

* * *

ALOIS JIRÁSEK, BRATRSTVO: Díl II. Mária. — Vyšlo nákladem J. Otty. — Když před časem vydal Alois Jirásek první díl této své velké románové trilogie, bylo hned jasno, že tou „Bitvou u Lučence" dostala literatura česká jeden z nejmohutnějších svých románů, dílo, které se v tvorbě Jiráskově stává vrcholem a na vzestupné dráze autorova vývoje sleduje hned za velikolepým románem „Proti všem". Bylo hned jisto, že „Bratrstvo", až bude jednou po vydání všech dílů, literárním celkem, bude čímsi, co budeme moci s hrdým klidem položiti jménem české naší literatury vedle nejlepších děl romanopisců, které již s uctivým uznáním jmenuje Evropa. A když napsal po té Jirásek „Máriu", radostně se v očích zajiskřilo. Nic z toho někdejšího doufání není třeba sleviti. „Mária" je skvělým dílem, mohutně koncipovaným a jako do kamene tesaným; tak působí monumentálně silou, jíž jsou stavěny jednotlivé scény a velkolepou životnou pravdivostí, s níž vystupuje tu před námi doba „bratříků" s panem Jiskrou v Uhrách polem pracujících, vzrušený jich život, žulové postavy jejich hejtmanů a divoké jich osudy, tak prolnuté vlivy kraje i osob té činy, do níž je válečné řemeslo na dlouhá léta bylo zaneslo. Jirásek jen ještě s větší vyspělostí a jistotou vykazuje v tomto románě přednosti své tvorby a charakteristické vlastnosti své umělecké povahy. Neobyčejně živá barvitost líčení, teplé líčení krajiny a suggestivní ozáření jí v pravé chvíli pravou náladou, hybnost a jiskřivost života, který tvoří jednotlivé události i celkové děje románu a ona pro Jiráska zvláště příznačná schopnost přirozeně a plynně zacházeti s davy i v nejrušnějších okamžicích a pohybovati jimi v proudech opravdově lidského cítění v nestudeném a pravdivém tempu za každé okolnosti a vždycky v rámci mocně působivých prostých linií životnosti, to

Digitized by Google

vše v „Márii“ jen ještě plněji, sytěji a výrazněji celou komposici románu vyzvedá k umělecké hotovosti zcela mimořádné. A ještě něco tu pomáhá k dojmu tak úplnému, ještě jedna podstatná složka vystupuje v tomto románě, jíž nesmí býti opomenuto právě v zájmu jasnosti celého literárního profilu Jiráskova. Mnoho již bylo psáno o Jiráskovi a velmi často pozastavil se někdo nad ženami Jiráskových novel a románů, velmi často zdály se někomu oproti ostatní vnitřní síle a mohoucnosti postav Jiráskových mdly a nedokrevny, při nejmenším alespoň jakoby šly v ostatním životě a proudění jen tak vedle, mimochodem spolu. Nuže „Márií“ dal sám autor těmto výtkám odpověď. V této krásné, žhavé a istivé Uherce je tolik ženskosti, tolik krve, tolik racy, že je málo ženských postav v románové literatuře naší vůbec tak plnokrevných, tak v každém hnutí pravdivých, nekombinovaných ale ze života přímo přejatých a ještě teplých jeho oddechem, tak slovem i gestem, v prudkosti a odhodlání činu i v nejskrytějším záchvěvu myšlénky až podivuhodně ženských, jako tato Mária. Zazní-li dnes ještě otázka, dovede-li Jirásek rozuměti ženě, pochopiti celou její psychu a změřiti var krve její, Mária bude nádhernou a závažnou odpovědí za celou literární podstatu Jiráskovu. A tak zbývá-li těmto řádkům povinnost připomenouti širokým vrstvám českých čtenářů knihu dobrou a cennou, bez jediného hnutí rozpaků a radostně klademe před ně i tento druhý díl „Bratrstva“, krásnou a opojnou divokou „Márii“. Ta četba je z nejvzácnějších. ač.

KNIHY MORAVSKÝCH AUTORŮ je název knihovny, jež začala právě vycházet v Mor. Ostravě nákladem vydavatelstva Lid. revue mor.-slezské (O. Skýpala). Podnětem k její vydávání jest asi okolnost, že práce moravského autora, třeba sebe větší ceny, často nalézá nakladatele pouze proto, že není Pahou uvedena. Hned prvá kniha, ve Skýpalově sbírce vydávaná, je toho druhu. Jsou to J. UHRA „KAPITOLY O LIDECH KOCOVNÝCH A JINÁ PROSA“. Jednotlivé práce z nich byly otištěny v nedělních číslech brněnských denních listů. Praze jsou téměř neznámy. Hloubkou a osobitostí vzbudily aspoň na Moravě záhy značnou pozornost: Uher píše o zjevech všedního života, ne však obvyklým způsobem povídkářů, kteří vyhledávají sentimentální stránku zjevů, zůstávajíce při tom na povrchu: jemu jde o to, vystihnout jich dramatičnost, vybrat z nich psychologický základ a myšlenku. Tomu odpovídá též jeho sloh; jsa úplně vzdálen nabubřelosti, vnitřní prázdnotou zavinělé přepjatosti, která se zhusta u dnešních oficielních moravských autorů nalezne, vystihne skladbou, stavbou svých vět, osobitými obrazy, dialogy, celou náladou vypracování, význam, který příběhům svým dodává. Tolik k všeobecné karakteristice: kdybychom hledali příbuzný zjev, uvedli bychom pro některé stránky Uhrova talentu Maxima Gorkého, výslovně podotýkajíce, že nejde o vzor, nýbrž právě jen o příbuzný zjev. Sbírka jeho vychází v sešitech čtrnáctidenně; vrátíme se k ní, až bude úplna.

UMELECKÉ VÝSTAVY PRAŽSKÉ. V Rudolfinu v říjnu a v listopadu vystavoval velezajímavou sbírku svých obrazů ruský umělec A. A. Borisov. Neviděli jsme zde dosud v takovém množství a v tak svérázném provedení obrazy krajin polárních — z Nové Země a severních krajů ruských. Již tedy předmět sám byl sto, aby plně upoutal. Po stránce umělecké výstava měla ten význam, že seznámila nás s umělcem českého zrna, vynikající techniky, jehož práce tím spíše vynucuje si úctu a uznání, čím byly větší obtíže, s nimiž bylo umělci zápasati, chtěl-li podati to, co skutečně podal.

— Ve svém atelieru uspořádala sl. A. Hausmannova výstavu svých prací, jmenovitě obrazů z tichých lesů a stepí muroruských na Rusi. Presentovala se tímto prvním svým samostatným podnikem jako umělkyně velmi jemného a hlubokého pochopení poesie přírody, která dovede ovládati material jistě a ušlechtile. Výstava skončila nestranným úspěchem pro snaživou umělkyni, která dnes plným právem může se stavěti do řad našich výtvarníků.

DIVADLO.

Paul Hervieu: ZÁHADA. Hra o dvou dějstvích. Režisér Gustav Schmoranz. (Z min. čísla odloženo.)

Paul Hervieu je francouzský spisovatel, jenž v poslední době především na divadle dobyl okázalých úspěchů. Jeho hra „La Course du Flambeau“ je asi to nejcennejší, co napsal a svojí strhující tragikou dovede opravdu ucnvátit. Jeho historické drama trpí přílišným roztříštěním děje. Vedle toho je Hervieu autorem několika románů, (nejvýznamnější je „L'Amarture“) a drobných povídek, v nichž často ironicky kreslí soudobou francouzskou společnost, vlastně život v jejich bohatých a aristokratických vrstvách. „Záhada“ odehrává se také v tomto prostředí. Jsou na venkovském loveckém zámečku dvou bratří Raymonda a Gérarda z Gourgiranů. Vedle jejich žen nalézá se tu také jejich ctný příbuzný markýz z Nerte a jejich někdejší spolužák Vivarce. Hned v prvním aktu se dozvíte, že Vivarce je milencem jedné z obou žen. Které však? Leonory nebo Gisely? Záhada. Druhý akt začíná velmi dramaticky. Bratří, chystající se časně z rána lov, přistihli Vivarce vycházet z předpokoje, kterým se jde ku ložnicím jejich žen. Přes vytáčky záletníkovy, přes to, že dvě ženy zapírají, jsou dva manželé přesvědčeni nezvratně o jeho vině. Ale z čí pokoje Vivarce vycházel. Divíte se, s jakou houževnatostí se brání vinnice, soucítíte s tím zoufalým jejím zápasem. Zatím Vivarce rozhodne se ukončit celý ten spor: rozhodne se zabít a doufá, že bratří jednak pod dojmem této tragické smrti, jednak proto, poněvadž jako mrtvý nebude rozněcovat jejich žárlivost, ušetří trýzně svých žen. Ale stane se něco zcela jiného: Zpráva o jeho smrti vzruší vinnici, Leonoru, tak, že se přizná ku své vině... Hra při vší své krátkosti má několik účinně dramatických scén. Nejlépe kresleny jsou postavy dvou bratrů, brutálních, bezohledných sobců, kteří každé bezpráví trestají krutě se zbraní v ruce. Vůči těmto dvěma odráží se zajímavě postava markýze z Nerte, který je jim morálkou kusu a proti brutalitě Gourgiranů hlásá nutnost odpuštění. Paní Laudová a slč. Dostalová, pp. Vojan, Vávra a Želenský podali výkony velice cenné. Méně se mi zamlouval p. Hašler, který svého Vivarce pojal příliš rozněžněle, bez mužné odvahy a bez nutného společenského půvabu. Výprava hry byla v obou dějstvích vzácně vybraná.

O. Theer.

* * *

NÁRODNÍ DIVADLO. Opera. 400 vystoupen A. Kroessinga v Prodané nevěstě. — Nové nastudování Fibichovy Hedy.

V minulém měsíci staly se v opeře naší jen dvě události pozornosti hodné. V neděli dne 29. října slavil zasloužilý tenor buffo pan Adolf Kroessing jubileum 400. vystoupení jako Vašek v Prodané nevěstě. Nejen toto přeskvostné dílo Smetanovo přirostlo k srdci našemu lidu, ale též jeho dlouholetí představitelé. Jubilantovi uspořádány byly ovace; každého potěšil dojemný ten akt vděčnosti k zasloužilému umělci. — S pravým jásotem bylo přijato dne 9. list. nové, vzorné nastudování Fibichovy Hedy. Je věru hříchem, že tato nejkrásnější opera Fibichova, ležela tak dlouho v archivu. Hedy zanechala nyní znovu hluboký dojem v obecenstvu a stala se četně navštěvovanou operou. Ovšem velkou zásluhu o to má chef opery pan Kovařovic, jenž pečlivě nastudoval hudbu, a dva přední představitelé slč. Slavíková (Hedy) a pan Mařák (Don Juan). To likéž dekoračně Hedy vypravena nejsvědomitěji, důkato, že dnes v Národním divadle pracuje se důkladně ve všech směrech.

Dr. Jan Branberger.

Digitized by Google

CESTOVNÍ OBZOR.

Arch. Čeněk Křička:

Z POTULEK AMERIKOU.

I. (Americké školství.) (Pokračování.)

Na mnohých hig schools neb universitách jsou mimo tělocvičnu ještě zřízené chodby ku cvičení v běhání, jemuž se věnuje též značná péče.

Studenti běhají kolem university ulicemi polonazí v trepkách s čapkou na hlavě někdy celé hodiny, často i za mrazu, jen aby otužili svá těla a zvykali plíce té největší únavě.

Netřeba se tu zmiňovati o různých hrách amerických a anglických, zavedených ve školách a vžitých v lidu, které našli půdu takřka po celém světě.

Rozmanité hry s míči, footbal, tennis a j. staly se oblíbeným sportem i mezi Slovany, kteří také mají a měli své hry s míči, ale působí takměř všecky špatně na ducha, neboť ten, kdo ve hře chybí, z pravidla jest bit, kdežto všecky hry americké působí na charakter a na jeho vývoj znamenitě, poněvadž ve všech hrách jedná se o dosažení vítězství neb recordu.

Vyjma boxování, jež v Americe se méně pěstuje, činí všechny hry dobrý dojem a staly se nejen sportem, ale i potřebou pro ty velké legie úředníků neb lidí, kteří celé dni k sedadlu v úřadech jsou připoutáni a jimž pohyb jest nezbytný.

Veliká péče věnuje se ve školách amer. čistotě těla a proto také v každé třídě ba v každé místnosti takměř nachází se umývadlo krásné, po případě dvě, s vodou studenou a teplou.

Žačka, která psala neb kreslila na tabuli, umázne si ruce křídami barevnými a když odchází od tabule nejde si sednouti, ale dříve spěchá k umývadlu, kde si ruce umyje a pak teprv jde na své místo. Dítě zvyká takto čistotě již v útlém věku.

Se zařízením umývadel a toilet úpravných setkáváme se všude v každém restaurantu, baru, v hostincích, v kostelech, holírnách, na nádražích a j. a všude nalezneme vodu teplou (vlažnou), kterou se Američan nejraději myje, aby prý si pleť nekazil, všude jest hojnost čistých suchých ručníků a mýdel.

V mnohých školách nalézají se též lázně pro koupání dětí a studentů. Ba i university honosí se velkolepými lázněmi s basiny pro plování, kde studenti společně se koupou s profesory a kde přátelsky oddávají se milým zábavám.

Skoláci i školačky vyhlíží velmi čistě a zdravě, nesou se roztomile a pečují vždy o úpravu svých toilet.

U nás v moderní době máme v pokročilých městech t. zv. školní lékaře, kteří bohužel mnohdy místo lékařských prohlídek musí věnovati svou pozornost u dětí nejen nečistotě obecné, ale i zhusta nečistotě pohyblivé.

Pěstění charakteru věnuje se též nevšední pozornost, k čemuž přispívají nejen hry, ale i jemné zacházení s mládeží, neboť žactvo vychovává se láskou a nevzbuzuje se v něm strach a hrůza.

Mluvení nepravdy již u dítek jest v opovržení a tím více u studentů.

Hlavně přispívá k tomu co možná nejkorektnější jednání učitele neb profesora se žáky. Učitel nikdy nesmí dáti pociťovati svou nenávist neb docela pomstu vůči žáku, jež mívá obyčejně svůj výraz v horší známce na vysvědčení.

Nespravedlivost učitele jest nejhorším příkladem pro žáky. Neboť u jedněch vyvolává zapřísáhlý hněv a odpor u druhých pak devotnost.

Učitel musí býti charakterním vzorem a to nejen ve škole, ale i mimo školu a jen pak možno chtíti od mládeže, aby jednala podobně. Špatný příklad také poučuje, ale jen člověka soudného, vyspělého, však stane-li se špatný příklad výchovným vzorem mládeže, tam mládež jest předem ztracena.

K pěstování charakteru předvádí se žactvu mnoho příkladů historických na velkých mužích aneb na jejich kontrastech, ale i uvádí se příklady z doby přítomné — z lidí malých.

K pěstování ducha patristického vedle historických poznámek a přednášek slouží též t. zv. ranní pobožnost' snad lépe řečeno, slavnostní akt zahájení vyučování na školách obecných i středních. Za tím účelem jest v každé budově školní velký sál theatrálně zařízený, kam mají se vejíti všecky dítky dotyčné školy. V čele zpravidla jest exedra s povýšeným bodiem pro ředitele, učitele a hosty.

Pakli při škole není podobného sálu a neb-li nedostačuje, tam mají třídy s dřevěnými stěnami, jež nechají se posunovati na zad a na strany; obyčejně to bývá 6 tříd podle sebe, z kterých odsunutím stěn povstane velký sál, v předu pak, což bývá mimo tyto třídy zařízena jest zmíněná exedra s bodiem a sedadly.

Žáci jsou ve svých třídách připravení a seřaděni; jakmile zavzní první zvuky pochodu na piano, vstupuje ve dvojstupu do sálu; první dva nejmenší žáci každé třídy nesou americké praporečky. Na to v sále dělí se na dvě strany a sice dle hlasu na stranu primu a altu.

Pochod zpravidla jest proveden pěkně a přesně po vojensku. Když pak žáci ze všech tříd se shromáždili, zazpívají s průvodem piana nějakou nastudovanou píseň americkou.

Na to promluví k žactvu ředitel kratičkou řeč, povzbuzuje žáky ku práci, jež jedině člověka blaží, sílí a dělá spokojeným — pak některý z učitelů předčítá citát z bible a sice z nového zákona, k němuž přičiní krátký výklad. Ředitel na to vyvolá z některých tříd po jednom žáku — kteří recitují naučené básně, a nechá předstoupiti žactvo jedné celé třídy, aby zapělo píseň dobře secvičenou jež byla jím oceněna a pochválena.

Nyní vyvolá ředitel několik chlapců neb děvčat (již v publischool), aby vyprávěli, co včera doma čtli v novinách.

Učitel později v třídě dává žáku ponaučení o tom, co byl žák četl, zda-li četl něco rozumného — věcného neb bezvýznamného. (Dokončení).

PRAŽSKÁ KRONIKA.

PRAHA V LISTOPADU.

LISTOPAD přešel nad Prahou ve znamení největšího vzrušení. Idea všeobecného práva hlasovacího zaujala mysle všeho obyvatelstva, jehož ohromná většina zřejmě postavila se v řady jeho stoupenců. A jak již v Praze bývá, že každé mocné hnutí duševní, každý myšlénkový převod děje se ve stínu bodáku a šavlí, tak bylo i tentokráte.

Den 5. tohoto měsíce nevyjde z myslí současníků nikdy. Pražské ulice zněly voláním nadšeného lidu, které záhy změnilo se v bouři hněvu a zmlklo pak pod dupotem

Digitized by Google

vojenských i policejních koní a odměřenými kroky vojska. Nedělní večer nalezl tehdy Prahu opětně v smutné výzdobě — ulice byly plny vojska, pod jehož záštitou dobouřila bojovná nálada pražských policistů vždycky pohotových dokázati, že ani oni, ani jejich představení nestojí na výši svého úkolu.

Již v sobotu dne 4. došlo k srážce policie s lidem, táhnoucím ze schůze na Střeleckém ostrově po Riegrově nábřeží, Myslíkovou a Lazarskou ulicí. Zde u Vladislavské ulice tasil oddíl stráže náhle šavle — udává se se strany policie, že bylo ze zástupu na stráž házeno kamením — a jal se sekati do lidu. Několik raněných muselo býti s místa odvedeno ano i odneseno, daleko více jich odešlo vyhledati lékařskou pomoc. Krajně rozhořčený lid ovšem nedal do sebe také jen trpně biti a tak i několik strážníků utrpělo poranění a následkem přirozeného rozčilení byl sbit i vrchní policejní komisař z Horního Nového Města Fahoun, úředník jinak všeobecně oblíbený a známý klidem a rozvahou právě při posledních projevech projevovanou — odpykal následky bezsmyslného řádění svých zřízenců pohmožděninami, které ostatně se strany úřední byly přeháněny stejně jako zprávy o poranění policistů zcela neprávem s patrnou tendencí. Kam směřovala, ukázalo se druhého dne.

V neděli, na kdy oznámen byl velký pouliční projev organisačního dělnictva a studentstva, objevily se již ráno na nárožích i jinde výhradně české vyhlášky policejního ředitele Křikavy, v nichž bylo velmi krátce a jasně pohrozeno, že policie bezohledně zakročí proti demonstrantům. Byl to výsledek porady, jež ještě v sobotu v noci konána byla na místodržitelství.

A pohrůžka byla splněna v plné míře.

Projevy pro všeobecné hlasovací právo na Václavském náměstí byly v klidu skončeny a účastníci různými směry odcházeli okolo poledne v zástupech, tak jak byli přišli.

Na Příkopě, jako vždy, bylo okolí německého kasina proměněno v policejní tábor. A zde došlo k srážce osudné. Bylo prý na stráž zaze útočeno kamením. Lze to připustiti, ale i to, že bylo právě okázalým a zbytečným nastavováním stráže před zraky davu lidu rozechvěného uměle vyvoláno vše, co následovalo.

Mužstvo policejní vrhlo se na daný povel tasenými — a jak se dle ran zasazených shledalo ostře broušenými — šavlemi na dav, do něhož počalo zuřivě, zcela dle vyhlášky svého šéfa, sekati. Nastala hrozná panika, ale v tom již také padly střelné rány. Tvrdí se, že nejdříve bylo páleno proti policii z lidu. Stráž po kratičkém ústupu znovu se seřadila a pak začla pracovati šavlí i revolvery. Kulky lítaly ulicemi. Na Josefském náměstí střelil policista do vozu elektrické dráhy. Tamtéž střelen byl vrátný c. k. finančního ředitelství.

Všemi směry od Příkopů policisté se zbraní v ruce hnali lid, jemuž dávali zcela volně cítiti míru své bezohlednosti. Daleko přes 100 bylo zjištěno raněných více či méně těžce.

Ale také lidský život padl. V Havířské ulici střelen byl mladý učeň sklenářský Jan Hubač, který se právě vracel z nedělního vyučování na pokračovací škole. Do večera zemřel v nemocnici. Jeho pohřeb v úterý na to byl obrovskou manifestací mnoha tisíců lidu, který v klidu, ač uvnitř otřásán správedlivým zármutkem i hněvem, se sešel, projevil poslední čest padlému a opětně se rozešel v plném klidu — policie ani vojsko, které zatím obsadilo celou Prahu i předměstí, svezeno sem bylo se všech končin, se nikde neukázalo. Mohlo tak býti v sobotu i v neděli, jako bylo vždy dříve při celé řadě manifestací a nemuselo dojíti ke krveprolití a rozčilování obyvatelstva a jeho poškozování. Jest jasno, kde je zodpovědnost za to, co se stalo. — — —

Nepokoje poledním krveprolitím neustaly. Protáhly se i do večera a v pozdních hodinách večerních střelou z revolveru zasažen klesl v Sokolské třídě právník Hroch, který dopraven byl s těžkým zraněním do nemocnice, kde stále zápasí se smrtí. Zraněný vracel se z výletu, na němž dlel po celé odpůldne. Demonstrací se vůbec nesúčastnil.

Demonstrace i jednání policie způsobily mocné vzrušení ve všem českém obyvatelstvu, které pod jejich dojmem sjednotilo se rázem k společnému postupu. Vydáno provolání podepsané zástupci všech českých stran i sociálně demokratické, všech stavů a jím způsobeno konečné upokojení města.

Obrovské sbírky okamžitě ve prospěch zraněných a zatčených provedené ukazaly, že celá veřejnost sympatisuje s projevy a odsuzuje chování veřejných orgánů.

Všeobecné hlasovací právo jest na postupu, Praha pro ně promluvila ze všech měst rakouských nejdůrazněji a bude to v dějinách politického vývoje tohoto státu ctí našeho hlavního města.

Den 28., den historický, v Praze byl dnem obrovité manifestace všeho českého obyvatelstva, před níž sklonilo se veškeré obyvatelstvo vůbec. Nikdy nebývalý obraz skytaly pražské ulice od prvého rozbřesku překrasného dne. Elektrická dráha nejezdila, ani povozy, jak nákladní tak osobní. Naprostý klid práce, jako ani o svátku největším nikdy není, ovládal Prahu.

Město bylo nehybno, ni jiskřičky pravidelného života v něm nebylo. Jen lid v množství vzrůstajícím proudil ulicemi. A pak dopoledne se všech stran slévaly se proudy, jichž temně vlny nesly rudé a bělorudé praporce i standarty, slévaly se až pak s výšin Vinohradrad a Horního Nového města obrovským slapem valil se průvod jistě přes 100.000 hlav čítající, mužů, žen i mládeže, plnil ulice ustrnutím nad živelní silou myšlénky, nad nezdolností její nositelů, němě vítán davy jež tvořícími mu byly břehem, davy ještě četnějšími. Od ½ 2. do ½ 4. hodiny odpoledne šel průvod, který se ani malým dílem nevešel na Staroměstské náměstí. Šel vědom své síly, klidně, tiše a radostně, vyslechl na Staroměstském náměstí zprávu o prohlášení vládním ve vídeňském parlamentu a v stejném klidu rozplynul se zase menšími proudy, z nichž vzrostl, po celém městě a jeho obvodu. Nebylo stavu, vrstvy, strany lidové, která by byla nebyla zastoupena v průvodu, který byl vyvrcholením důstojných projevů pražského obyvatelstva pro všeobecné, rovné právo hlasovací.

Pražan.

Filiálka v Kolíně.

Akciový kapitál K 4,000.000·—, reservní fondy K 2,932.205·13.

Pražská úvěrní banka v Praze

OVOCNÁ ULICE číslo 17, ve vlastní budově doporučuje

Eskont směnek a devis.
Obstarává inkassa směnek tu- i cizozemských.
Výplaty na cizí místa.
Listy doporučující a akreditivy pro cestovní saisonu.
Obchod cukrem surovým.

své směnárni oddělení a **bezpečnostní schránky** (Safes) pod vlastní uzávěrkou P. T. nájemců.
Bursovní rozkazy.
Obchodní a stavební úvěr. — Úvěr na základě postoupených faktur.

Vklady na knížky při zúrok. ¼%
na pokladniční poukázky
při zúrok. 4% při výpovědi 8denní
4¼ „ „ „ 30 „
4½ „ „ „ 60 „
4¾ „ „ „ 90 „
na běžný a žirový účet dle dohod.

Prodej vlastního hnědého uhlí (sklad na Smíchově, Buštěhr. nádraží). Prodejna uhlí v Ústí n. Labem.

Filiálka v Olomouci.

Digitized by Google

Nákladem mým vyšly tyto **SPISY**

O DARWINOVI:

Rozpravy o Darwinově theorii a o vývoji rostlinstva. Napsal dr. L. Čelakovský, universitní professor. S mnoha obrázky. Za K 4·40.

Čemu učí Darvin? Napsal dr. F. Kodym. — Za 30 haléřů. —

Novější názory o stvoření světa a někdejším obyvatelstvu jeho, jak postupem času se měnilo. Napsal dr. F. Kodym. Za 30 h.

Dr. Frant. Bačkovský,
knihkupec v Praze, Žitná ulice 55.

Radostí každého jest vlastní knihovna
a tu lze si pořídíti levně zakupováním svazků sbírky, která začala vycházeti s názvem

Dra Bačkovského Národní knihovna česká
a které každé číslo tvoří samo pro sebe ukončený celek. Jest to sbírka původních prací našich spisovatelů náležejících národu českému.

Dosud vyšlo:

Čís. 1.: MÁJ. Báseň od K. H. Máchy. Za 20 h.
Čís. 2.: CHUDÍ LIDÉ. Povídka od J. K. Tyla. Za 40 h.
Čís. 4.: PRVNÍ LÁSKA. Povídka od V. Hálka. Za 60 h.
Čís. 5.: SESTRY. Povídke od B. Němcové. Za 24 h.
Čís. 6.: PAN TRAUBA, nebo Když chybí učený, chybí hodně. Povídka od F. J. Rubeše. Za 20 h.
Čís. 7.: JIŘÍK. Povídka od V. Hálka. Za 20 h.
Čís. 10.: ČECHOVÉ V PRUSÍCH. Pověst od J. z Hvězdy. Za 16 h.
Čís. 11.: TOČNÍK. Povídka ze st. XIV. od V. K. Klicpery. Za 40 h.
Čís. 13.: „STUDENT“ KVOCH. Povídka od V. Hálka. Za 30 h.
Čís. 14.: RÝŽE STOLISTÁ. Báseň a pravda od F. L. Čelakovského. Za 30 h.
Čís. 15.: OHLAS PÍSNÍ RUSKÝCH. Básně od F. L. Čelakovského. Za 30 h.
Čís. 16.: OHLAS PÍSNÍ ČESKÝCH. Básně od F. L. Čelakovského. Za 30 h.
Čís, 17.: SMÍŠENÉ BÁSNĚ od F. L. Čelakovského. Za 24 h.
Čís. 18.: BARJAMA. Povídka od V. Hálka. Za 24 h.

(Dalších 60 čísel jest v tisku a vyjde co nejdříve).

Dra Bačkovského Národní knihovna česká
jest na skladě v každém knihkupectví.

Dr. Fr. Bačkovský, knihkupec v Praze.

Román mladého umělce

‚KAREL MARTENS‘

od hudebního skladatele K. Moora právě vyšel. Zajímavá t:to kniha způsobí zajisté nemalý rozruch v naší veřejnosti líčením strastného života mladého umělce. Cena brož. výtisku s originální Olivovou kresbou na obálce K 3.—. K dostání ve všech ☐ knihkupectvích neb v nakladatelství ☐

Jos. R. Vilímka v Praze,
Spálená ulice.

- - FRANCOUZSKY, ANGLICKY, - -
- - VLAŠSKY, RUSKY, ČESKY, - -
- - - - NĚMECKY, POLSKY, - - - -
- - - - - - MAĎARSKY, - - - - - -

BERLITZ SCHOOL

ÚŘEDNĚ POVOLENÝ ÚSTAV V PRAZE, SPÁLENÁ ULICE 3.

NOVÉ KURSY POČÍNAJÍ V KAŽDÉ DOBĚ. HODINA NA ZKOUŠKU ZDARMA. — PROSPEKTY FRANKO.

ŽIVOTNÍ ZEMSKÁ POJIŠŤOVNA MARKRABSTVÍ MORAVSKÉHO,

(dosud jediný domácí ústav toho druhu v zemích koruny české), která jest spravována direktně zemským výborem pod vrchním dozorem zemského sněmu, pojišťuje levně a výhodně kapitály pro případ úmrtí i dožití, věna a výbavy, výměnky pro rolníky, důchody vdovské a sirotčí, stařobní a pro případ invalidity, jakož i pense všeho druhu. Jistota jest nepochybná vzhledem k tomu že jest to ústav zemský. Všechen zisk náleží pojištěncům. Veškeré bližší informace sdělí ochotně a prospekty zdarma zašle bývalý říšský a zemský poslanec moravský Ignác Seichert, vrchní ředitel hlavní filiálky (pro království České) v Praze, Václavské nám, 49, jakož i filiálka v Plzni, (Anděiská ulice). Jen dobře odporučení akvis. úředníci se přijímají.

Digitized by Google

Právě vyšel

svazek 1.

Laciného vydání pro český lid

SEBRANÝCH SPISŮ VÁCSLAVA BENEŠE-

TŘEBÍZSKÉHO

svazek 5 archů = 80 stran po 10 kr.

Úplné v 80 svazc. po 20 h. obsáhnou v 16 dílech 168 povídek a histor. románů.

Zvláštní umělecká prémie odměníme.

Odebírejte a rozšiřujte spisy nezapomenutelného klecanského kněze kronikáře, jež tímto neobyčejně lacinym vydáním stávají se nyní přístupny každému.

Na 10 svazků předplácí se K 2·20, na 20 svazků K 4·40 i se zásilkou.

Svazek 1. pošle na ukázku a pokračování i prémie správně dodá každý knihkupec i

Nakladatel F. TOPIČ, knihkupec
V PRAZE, Ferdinandova tř. 9.

VÁNOCE 1905.

Literární novinky z nákladu F. ŠIMÁČKA V PRAZE, Jerusalémská ulice číslo 11:

Kunětická B.: „PÁN". Román. S barevnou obálkou Františka Kupky. Za 4 K, skvostně vázaná 5 K 20 h.

Machar J. S.: „HRST BELLETRIE". (1904-5.) S barev. obálkou Fr. Kupky. Za 2 K 40 h, skvostně vázaná 3 K 40 h.
„VTEŘINY". Listy z denníku z let 1903-5. S barevnou obálkou Fr. Kupky. — Za 1 K, skvostně vázaná 3 K.

Jamot R. E.: „ŽLOUTNE LISTÍ". Drobné příhody. S obálkou K. Jiránka. — Za 2 koruny.

Rokyta J.: „HRADBY PADAJÍ". Básně. S obálkou E. Horálka. — Za 1 K.

Zima St.: „RHAPSODIE". Znělky. V elegantní úpravě 1 K 50 h.

Hejda F. K.: „ZE SOUDNÍ SÍNĚ III". S obálkou K. Šimůnka. Za 1 K 60 h, skvostně vázaná 3 K.

KRÁL MYŠKA A PRINC JUNAK.

NAPSAL : T. E. TISOVSKÝ. :

ILLUSTROVAL : A. SCHAINER. :

TŘICET BAREVNÝCH VYOBRAZENÍ
ČTYRY NÁDHERNÉ BARVOTISKOVÉ PŘÍLOHY. BOHATÁ ORNAMENTACE.
SKVOSTNÁ OBÁLKA SE ZLATEM.
NEJSKVĚLEJŠÍ PŮVODNÍ LITERÁRNÍ UMĚLECKÁ NOVINKA.
ZA 5 K 60 H. SKVOSTNE VAZ. 8 K.

Dostati lze v každém knihkupectví.

Dovoluji si velectěnému obecenstvu zdvořile oznámiti, že dnes v pátek dne 24. listopadu 1905 v poledne otevru novou elegantní

KAVÁRNU „RIVIERU"

v novostavbě p. architekta Jana Brzáka v Praze, na Riegrově nábřeží č. 236 naproti Zofínu. Ve vzdušném a světlém saloně vyloženy jsou veškeré důležité časopisy domácí i cizozemské. K zábavě pp. hostů slouží 2 kulečníky americké soustavy z tov. p. Žabokrtského a 2 vkusně zařízené herny. Podávati budu dobrou kávu a nápoje nejlepší jakosti.

O přesnou obsluhu, zejm. pokud se týče časopisů budu osobně pečovati. Prose o hojnou přízeň znamenám s veškerou úctou

Jos. Kloučeк,
majitel kavárny „Riviery" v Praze.

Digitized by Google

REDAKCE A ADMINISTRACE:
Praha II., Václavské náměstí číslo 17. (Insertní kancelář Schönfeld a spol.) Telefon č. 900.

Redakční návštěvy přijímá redaktor denně od 3—5 hod. odp. — Literární příspěvky se slušně honorují. — Rukopisy redakci zaslané se nevracejí. — Všechna práva otiskování a překládání článků ponechává si redakce svému rozhodnutí.

Veškeré zásilky peněžité nutno adresovati na administraci „Pražské Lidové Revue". — Inserty se účtují: 1 strana K 100·—, ½ strany K 50·—, ¼ strany K 25·—, ⅛ strany K 13·—. Při opakování insertu poskytuje se sleva. Ceny jsou splatny ihned po otištění.

Doporučujeme následující firmy svým čtenářům k nákupu různých potřeb:

ČESKÁ DĚTSKÁ MOUČKA

Jest nejlepší dosud výživou dítek; v každém případě lepší nad všechny cizácké výrobky. — Tvoří svaly — sílí kosti. — Obdržeti lze v lékárnách a drogueriích.

Přeložené housle
dodá každému
MISTR LANTNER,
houslař, soudní znalec,
VÁCLAVSKÉ NÁM. Č. 22.
Novinky: Podbradky patentní. Struny D. Aluminiová 1 zl., G. Florentin. E. A. D. Kubelíkovo, kalafuna Hiders. Překlady odb.

Hudebniny Em. Wetzler. PRAHA, Ferdinandova tř. 36.

Co říkáte mým dětem? Ty žádají své hračky jen od firmy **KAREL FISCHL V PRAZE,** v Jindř. ulici č. 1/R, palác Generali. Stálá výstava. Obr. ceníky zdarma.

Sklady nábytku velkodílny truhlářské
Bedřicha Nedbala Praha II., Vodičkova ulice č. 44
doporučuje se velect. obecenstvu ku zhotovení ložnic, jídelen, salonů a práce všeho druhu do oboru toho spadající, v umělém provedení a za cenu tovární.
Vystavuje na II. odborné výstavě truhlářské v Praze.

Sukna a jemné modní látky pro pány.
Hotové obleky, svrchníky a zimníky
z pravých anglických a brněnských látek, vzorného střihu a provedení.

Školní oblečky	od zl.	3·50
Zimní obleky pro chlapce	„ „	5·—
Svrchníčky pro chlapce	„ „	5·—
Obleky pro pány	„ „	11·75
Zimní kalhoty	„ „	3·—
Svrchníky pro pány	„ „	12·—
Zimníky pro pány	„ „	11·—
Kožichy pro město	„ „	45·—
Kožichy cestovní	„ „	28·—
Kožichy hospodářské	„ „	12·—
Nánožníky	„ „	10·—
Peleriny pro pány	„ „	7·50
Haveloky pro pány	„ „	7·50
Župany pro pány	„ „	5·25

Klobouky modních tvarů pro pány a hochy.
Čepice pro pány a hochy.
Elegantní obuv pro pány a hochy.
Vše v největším výběru nejlevněji v obchodním domě
J. Novák v Praze,
jen Vodičkova ulice.

Majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor Josef Pávek. — Tiskem Šnajdra a Janáčka v Kladně.

Digitized by Google

ČÍSLO 11—12. ROČNÍK I.

PRAŽSKÁ LIDOVÁ REVUE

MĚSÍČNÍK VĚNOVANÝ VZDĚLÁNÍ A KULTURNÍM POTŘEBÁM LIDU.

PROSINEC Redakce a administrace: Václavské nám. 43. R. 1905.

Prof. Dr. Albín Bráf:

CO JSEM CHTĚL V KOLÍNĚ?

Redakce „Pražské lidové revue“ si přeje, abych s jejími čtenáři stručně sdělil obsah plánu, který jsem předložil dne 8. prosince na schůzi krajského spolku učitelů škol měšťanských v Kolíně shromážděnému učitelstvu. Děkuji za podanou mi příležitost, abych o té věci promluvil k širším kruhům.

Šlo tu jen o pilířek jednotlivý pro budovu národohospodářského zvelebení českého lidu. O jediný pilířek z mnohých a nutných, ale pilířek důležitosti snad dosti závažné.

Není možno na tomto místě zevrubně znova vyličovati, proč své obrození národní nemůžeme považovati za šťastně dovršené, dokud panuje v národě našem poměrná národohospodářská opozdilost proti soupeřům našim národním. Vysvětliti se dá tato opozdilost z našich novějších dějin, především z toho stavu národa našeho, v jakém byl, když před stoletím působivě zasáhlo dílo buditelské. Když národ náš po krutých katastrofách století XVII. a po úsilném díle germanisačním XVIII. věku byl takměř zredukován na třídu venkovského lidu rolnického, maloměstského řemeslnictva a teprve se tvořící třídu dělnictva velkoprůmyslového, počala již ovoce nésti státní politika národohospodářská, jež umělým zvelebovacím vedením i podporováním velkoprůmyslu a obchodu vytvořovala spolu nové společenské třídy „vyšší“, jež vstupovaly vedle někdejších vyšších stavů, aby je poznenáhla kapitálovou silou i společenskou mocí dostihly i předstihly a také podstatného vlivu na veřejné záležitosti se dodělaly. Ty byly vesměs německé. Čím více se vyvinovaly, tím samy tvořily účinné prostředí pro vyvinující se talenty v oborech podnikatelského vůdcovství výrobního a obchodnického. Příklad, vychování, styk — vše tu účinkuje spůsobem dorost uchvacujícím. V českém lidu, obmezeném na výše řečené, široké ale nemajetné vrstvy, nebylo žádných prostředí, která by směr mohla dávati a úspěch zabezpečovati volbě podobných povolání, a povedlo-li se tu onde přec jednotlivci z kruhů českonárodních vyšinouti se v průmyslu neb obchodu k postavení platnějšímu, býval stržen i národnostním rázem těch tříd, do nichž se dostal, propadal odnárodnění. Ještě z nejposlednějších desítiletí máme příklady takového odnárodnění v kruzích pražských; ba nebylo by zle o výpočet celé řady jmen. Tak germanisoval velký průmysl a obchod, i když někdejší přímé vládní úsilí germanisační povolilo.

Zrovna na bíledni leží tudíž příčiny rozdílného sociálního vývoje Němců a Čechů u nás, odchylné společenské skladby obou národností v zemích českých vůbec. Volba povolání jest pro ty, kteří chtějí se ze své vrstvy prodrati k nějakým postavením příznivějším, ovládána vlivem jejich prostředí, jejich společenským okolím. Český člověk XIX. věku, který chtěl nad vrstvu svých rodičův a sousedů proniknouti, měl i příklady i faktické možnosti předepsány poměry samými. Vyhledával v příznivých případech povolání, k nimž vedou středoškolské a vysokoškolské studie, stával se učitelem, knězem, úřadníkem, po případě lékařem, advokátem atp. K tomu vedlo myšlénkové ovzduší, v němž vyrůstal, živé příklady úspěchu, které měl na očích, touhy rodičů a vyšlapané cesty. Největší část, která se nemohla neb ne-

Digitized by Google

chtěla samostatně udržet u pluhu neb u řemesla, šla sloužit. I sloužili jako sluhové a různí zřízenci veřejní i soukromí, sloužili jako dělníci tovární i doloví. A nikoliv jen doma, k tomu nebylo ani dost příležitosti, nýbrž více méně daleko mimo domov. I stalo se tak ideálem „lepšího" postavení pro tisíce a tisíce: s l o u ž i t v postaveních více méně závislých, sloužit — u cizích. Německý průmysl a obchod se vzmahal, stával se zdrojem politické váhy, kterou jsme sice cítili, ale málomocně se jí bránili, dlouho neocenivše dost dobře její pravé příčiny. Ústrky českých menšin na Severu českém, ohromná armáda českých lidí zalidňujících Vídeň a tam v druhém, třetím pokolení germanisaci propadajících, vystěhovalství našich lidí do ciziny a hlavně také přes Oceán, všecko to skutečnosti už i statisticky nápadnými čísly se jevící, počaly konečně vyburcovávati nás z utkvělých směrů nazírání a myšlení. Celé velké oblasti české, zvláště na jihu, vykazují počet obyvatelstva stagnující i dokonce ubývající. Němci, jejichž závidění hodnému rozmachu národohospodářskému čeští lidé ve věku nejlepší pracovní výkonnosti pomahali a pomahají, obraceti se počali proti nim krutými zbraněmi odporu, když se bránili odnárodnění zřizujíce si české školy a svá společenská střediště. Nadešla záhy také známá pustá štvanice proti českým úřadníkům v německých, byť českým živlem promíšených krajích.

A přese vše vynakládané úsilí nemůžeme si zatajiti, že snahám našim o národní zachování českého živlu, tu v hustých skupinách onde jen porůznu v německých oblastech rozsetému, kyne jen na některých místech částečný zdar. I kdyby však kynul lepší, než smíme při soudné úvaze očekávat, tolik přece jest nade všecku pochybu jisto, že sama existence četných českých menšin na severu země i ve Vídni a j. není naprosto žádným svědectvím národní síly a nadějného vzrostu, nýbrž čirým a přímým opakem. Je znamením veliké slabosti hospodářské, je svědectvím nejtrapnějším, že se český člověk na své půdě, ve vlastní oblasti jazykové nemůže uživit, aspoň ne řádně uživit, jak by hovělo životní míře doby přítomné.

V užším kruhu českých lidí národohospodářsky prozíravějších věnuje se této skličující skutečnosti již od delší doby plná pozornost a vyplývá z ní snažení o obrat. Byly by skutečnosti ty skličující i tehdy, kdyby domácí státní poměry a evropské proudy byly normální, neboť národ ještě tak opozdilý ve svém rozvoji národohospodářském byl by pro delší budoucnost v uplatňování svém obmezen a ochromen. Ale jsou fakta, která tu slabost činí velikým nebezpečím. Rozpínavost nové říše německé, národohospodářsky mocně zkvétající a po světovládě hospodářské bažící, vyvolává toto těžké nebezpečí. I kdyby nynější císař německý sám a vládní jeho kruhy nedychtily po rozšíření moci německé přes území nynějšího Rakouska, národní expanse německého lidu, jeho psychologicky snadno vysvětlitelná ž á d o s t p o o p a n o v á n í obchodní cesty ku středozemnímu moři byla by a bude mocnější nežli vůle vládců. O přívažku národnostně-politických ideálů Němectva netřeba ani se šířit. Kdyby v Rakousku nevládly všude ještě tradice bývalé doby germanisační, bylo by ono pro své zachování už dávno musilo ujmouti se všestranně a energicky díla povznešení lidu českého, aby vytvořilo zde mocný živel, který pro svou neschopnost k assimilaci německo-národní všecky dobývačné zálusky německé by musil odradit. Vždyť je jediná námitka, kterou slýcháme z Německa i z oficiálního Rakouska proti obavám německé dobývačnosti, jen ta a pořád jen ta, že si Německo neuváže k Polákům ještě Čechy na krk. Ale dokud nebude právě tato překážka opravdu ve vsech směrech tak utužena a vybraněna, aby hrozila býti kamenem pro každý na pohlcení naše lakotný žaludek, trvá to nebezpečí pro nás, musíme s ním účtovat, a když stát je dost nechápe, sami se proti němu ozbrojovat a připravovat. I nezapírám, co jsem již častěji řekl, že toto nebezpečí, ať už je bližší či vzdálenější, především musí býti direktivou našeho národního snažení, naší politiky, direktivou, proti níž jsou malicherna všeliká ta různá dělítka, dle nichž se naše četné nyní strany štěpí, do popředí našich národních ideálů dychtivě je stavíce.

Smysl pro národohospodářské ukoly české se v posledních létech ve mnohých směrech sice budí a osvědčuje. Ještě arci nikoliv k plnému pochopení celého problému a nikoliv s uvědoměním, které by ovládalo velká hromadná hnutí. Spíše se naše veřejnost, zvláště politická, o to stará, aby občas mysle lidu hodně daleko zase odvedla. Dostavuje se ovšem též občas živější hnutí „svůj k svému" -- ale ono je často přímo malicherné v motivech i prostředcích. Není v něm uvědomění, že jeho cílem by všude býti musilo klestiti odbyt českému výrobku. Ale ten právě mívá v tak zvaném „českém" obchodníku, „českém" krejčím a pod. urputného nepřítele. Proto naše obvyklá praxe dle hesla „kupujte jen od Čechů" někdy sama o sobě č e s k é m u povznesení hospodářskému nepomahá, někdy přímo škodí potřebám českého obrození národohospodářského, jehož cílem může býti jenom povzne-

Digitized by Google

šení české výroby a vývoje českého podnikatelství na úroveň, jakou má u národů jiných. Ostatně i dokonalá a všestranná odběratelská ochota českých lidí, pokud by měla vskutku správný směr a spolu ukládala za větší míru přízně a výhody také zase povinnosti českému producentu (zdatnost vyrabitelskou, pokroky technické, podnikatelskou čilost) — nevyčerpávala by přece ještě vše, co podniknouti dlužno a nutno ku zvelebení našemu národohospodářskému. Není pochyby sice, že i v synech rodičů českých budou silnější a zdravější podněty pro podnikatelské úkoly, až bude také u nás větší měrou již takových prostředí, jaká na př. u Němců již plně trvají. Ale ještě jich máme příliš málo a třeba zatím, a nepochybně jestě dlouho, pečovati o to, aby toho ducha, jehož doma do sebe vsávati nemohou, nabývali jinak. Tomu musí pomáhat dobře organisované školství odborné, cesty na zkušenou do mocných prostředí národohospodářského ruchu, velkého podnikatelského ducha. Vybudování našeho obchodního školství, které už bohdá v blízké době bude korunováno i jistým učením vysokoškolským, jest jedním článkem v soustavných přípravách k dílu naznačenému. Národohospodářský ústav, který bude co nevidět zřízen při České akademii a má na př. za účel vysílati naše nejlepší mladé talenty v praktických oborech výroby a obchodu do sídel mocného žilobití podnikatelského, aby se v něm pobytem v závodech dokonalých utužili, bude rovněž takovým článkem. Ničím více.

To však není dost. Zde půjde pouze o úkoly velkého podnikatelství. Naše lidi jim přizpůsobovat, znamená mnoho, ale ne vše. Musíme míti péči o to, aby vůbec v lidu našem se utvrdily vlastnosti a ctnosti, kterých je nezbytně třeba k národohospodářskému povznesení národa a které nám scházejí ani ne tak vinou číkoliv, jako spíše proto, že náš dosavádní národní zájem byl účinkem poměrů v jiných směrech udržován. A tu tedy přirozeně mají svůj veliký úkol i školy. V učitelstvu českém — nepokrytě a rád to uznávám na základě vlastních zkušeností — jest už hojně takových, kteří tento úkol chápou. Z učitelstva vyšel popud k článkům, které jsem o tomto předmětě uveřejnil před nedávnem v „Besedě učitelské“ (roč. XXXVII.).

Nežádal jsem tam zavedení „národního hospodářství“ do obecných škol, jak se to kdysi u nás hlásalo. I hlasatelům toho hesla šlo spíše o jistá pro praktický život bezprostředně potřebná poučení podobná těm, která se nyní na obchodních školách podávají pod jménem obchodní nauky. Jistá toho druhu poučení, jež vedou k pochopení souvislostí hospodářských a nejdůležitějších zařízení výrobě a obchodu sloužících, dala by se s potřebnou populárností a jednoduchostí s výsledkem nadějným vpravit mezi články školních čítanek už ve vyšších stupních školy obecné. Ale zvláště vděčným polem pro snažení řečené by mohla a měla se státi škola měšťanská, aby opravdu byla mostem pro žáky do života praktického, do výrobních a obchodních povolání vstupující a k nim (to je punctum saliens) více smyslu budila. I tu pak jsem již v článcích v „Besedě učitelské“ také zvláště poukázal na čtvrtý ročník, o který se nyní měšťanské školy rozšiřují a který by řečenému účelu měl věnován býti obzvláštní měrou.

Shledal jsem pak, že tutéž myšlenku vyslovili i jiní, snad současně, snad ji měli i dříve. Nejde o prioritu, ale o věc. Ovšem v rozhodujících kruzích převládá nyní, jak se mi zdá, snaha užiti čtvrtého ročníku měšťanských škol ke zvláštní přípravě pro vstup jejich žáků do škol kadetních. Přál bych i tomu z důvodů, jež vypisovati netřeba, ale kolik z těch absolventů se do kadetek opravdu dostane a má celý velký aparát nových tříd jen utkvět na tom, aby dal sta kandidátů pro vhodný výběr nejvýše několika tuctů? To tedy nemůže býti jediným vodítkem pro zřízování a pro učebný plán nové čtvrté třídy školy měšťanské.

Čtvrtý ročník školy měšťanské dostal by po mém zdání velmi účelné poslání, kdyby se mu dal aspoň částečně praktický směr tak, aby poskytl žákům základy vědomostí povšechných ke každému praktickému povolání ve výrobě neb obchodu potřebných a to asi v tom rozsahu, jak je poskytuje pokračovací škola kupecká, třeba s jistými modifikacemi, kterými by se spolu vyhovělo i potřebě živností výrobních.

Aby vše šlo snáze, bylo by záhodno umístiti v čítánkách pro tři třídy předcházející několik článků, jež by poskytly poučení o jistých stránkách hospodářského života, jež znáti je dnes prospěšno každému, nejen nastávajícímu pěstiteli výdělečných povolání. Tak zejména o dělbě práce, rozdělení hospodářských povolání, penězích a bankovkách, spořitelnách a záložnách, dopravních zřízeních, pojišťovnách a p.

Tyto články by spolu musely míti jistý směr, neštítím se říci, mravně výchovný. Měly by pomahat budit ctnosti hospodářské, jež nám scházejí. Není svrchovaně důležito vysvětlit záhy jadrně a pádně mladému hochu, na jakých vlastnostech za našich dnů spočívá možnost rolníka, řemeslníka, kupce obstáti náležitě a zmoci se též k něčemu lepšímu?

Ve 4. třídě by pak teprve mohly část učiva (7—8 hodin týdně) zabrati předměty zvláštní:

Digitized by Google

účetnictví a písemnosti obchodního rázu, počtářství praktické a předmět, jejž bych navzal všeobecnou živnostenskou naukou a který by obsahoval asi to, co se podává za našich dnů v tak řečené obchodní nauce, ale s větším poměrným zřetelem k živnostem řemeslným ano i k rolnickému povolání. Tím by již z předu žák byl uveden do všeho, co mu souvislosti budoucího povolání praktického s ostatními stránkami života vyjasní, uvědomila by se mu jejich důležitost, lepší smysl by se mu probudil pro požadavky budoucí jeho činnosti, nebyl by ve všem odkázán na pouhou, trudnou, jen pomalu pro život ho vyzbrojující empirii, ve které bývá odkázán více méně na sebe, na vlastní všímavost a nahodilé příležitosti. Právě v tom věku, kde by řečenou třídu prodělával, rozum a soudnost bývá již vyvinuta i povaha zralejší, vnímavost silnější a tudíž i naděje na trvalejší užitek větší. Zralejší a tedy i pro odborné učení vnímavější byl by též, kdyby s takovou přípravou vstupoval do odborné školy střední: obchodní akademie, vyšší průmyslové školy, střední hospodářské. Upraviti poměr žáků, kteří by přímo šli do praktických povolání, ke škole pokračovací, nebude obtížno a učitelstvo nalezlo by pro nový obor působnosti snadno potřebnou přípravu ve zvláštních kursech, jaké se u nás už nyní často pořádají pro učitele pokračovacích škol kupeckých. Těšívají se přese všecky útrapy letních parních dnů pěkné návštěvě. Zde by se arci mohla pak důkladnější orientace jim poskytnout v hospodářství národním.

Zamýšlím plán ten dále sledovat. Učitelé jsou povoláni vysloviti se o něm, svou skušeností odbornou přispěti k jeho propracování a vybudování podrobnému. Jde o to probuditi jejich zájem a platnou součinnost v pozdějších stadiích.

A o to mi šlo na schůzi v Kolíně.

Prof. Dr. F. Krejčí:

MRAVNÍ ZODPOVĚDNOST.

Člověk nemůže nepozorovati, že zdar každého činění, výsledek každé snahy jeho závisí mezi jiným též na okolnostech, které se naprosto vymykají jeho působnosti. Kamkoliv se obrátí v přírodě, aby hájil svou existenci, všude pociťuje svou nedostatečnost, všude jest snažení jeho vystaveno náhodě, jak to nazýváme; buď něco neočekávaně úmysl jeho skříží anebo mu přispěje na pomoc.

Trpká zkušenost dožene člověka dříve nebo později k poznání, že v tužbách a přáních svých, vůbec ve slastech i strastech je obmezen nějakou nutností, vůči níž marně touží, marně přání pronáší, jež mu utrhuje od úst pohár rozkoše a nechá kalich hořkosti vypít na dno. Nemoc a smrt ničím neodvrátí. Pomyšlení na ně nemusí jej zrovna děsiti, ale vnuká mu někdy tísnivé, někdy resignované vědomí, že není pánem svého osudu. Plaše, s hlavou skloněnou kráčí tímto světem v nejistotě, odkud a jaká rána padne na něho a ztroskotá jeho sny o štěstí, jestliže vůbec měl příležitost vesníti se v nějakou ilusi.

Ale člověk poznává svou závislost na nějaké nutnosti také ve svém nitru poznává, že její tlak na něm určité snažení a činění vynucuje Říkají sice, že v tom je člověk svoboden, aby si vybral ze dvou možností, kterou chce; aby něco chtěl nebo nechtěl: aby se nijakou mocí nedal odvrátiti od chtění něčeho; vykonání činu možno zabrániti nebo vynutiti, ale ke chtění nelze nikoho nutiti a nikomu v něm zabrániti.

Ale když ten takto svobodný člověk se omlouvá, že si nemohl pomoci, že musil tak a tak jednati, nebo že byl rozčilen a nevěděl, co činí, že už to leží v jeho povaze, aby podlehl pudu, vášni, náruživosti: tu přiznává svoji nesvobodu. Tu nesvobodu člověka uznávají porotci, když nad vrahem pronášejí osvobozující ortel, protože jednal ve stavu nepříčetném; tu nesvobodu konstatuje lékař, když posílá někoho do ústavu choromyslných, vychovatel, když neví si s chovanci rady, rodiče, když nemohou pochopiti, jak z pěti dítek jejich vychovávaných za stejných podmínek každé má jinou povahu, jiné ctnosti a nectnosti. Když člověk činí motivem svého jednání vůli boží, zákon státní, ohledy na své okolí, klade si na ruce dobrovolná pouta, jde za ideou přes všechny překážky a vzdor hrozbám celého světa s nasazením vlastního života, obětováním všeho, co zde na zemi život může zpříjemniti, když stane se fanatikem nějaké idee, náboženské, sociální, politické, podléhá neodolatelnému vlivu něčeho, co naň působí tou ideou; je ve službě této ideje, není vůči ní svoboden. Společnost stará se velmi málo o svobodu příslušníka svého. Svými řády a institucemi předpokládá, že každý člen bude se jimi říditi a ve smyslu jejich jednati. Kdo tak nejedná, toho k tomu donucuje, a koho nemůže

Digitized by Google

donutiti, toho od sebe zapuzuje; svobodného činí tedy nesvobodným. A tak ať pohlížíme na jednání lidské s kterékoli stránky, vždy shledáme, že jest určeno, čili vynuceno vnějšími vlivy a že to vědomí volnosti, když je někdo má, nic na tom nemění.

Hádky o to, má-li člověk svobodnou vůli nebo nemá, jsou theoretické disputace bez prakticky mravní ceny. Jaký smysl má říci: člověk má svobodnou vůli krásti nebo nekrásti? Člověk nesmí krásti, zní příkaz mravní, a na tom záleží. Krade-li nebo nekrade-li, nikoli krade-li s vědomím svobodné vůle nebo ne; efekt je pro společnost stejný. Život společenský, soužití, — a žádný člověk nemůže se o nic snažiti bez společnosti — jest možný jenom za jistých podmínek, když lidé něco konají a něco nekonají. Každý člověk ve svém vlastním zájmu musí hledět podmínky ty seznat, jim se přizpůsobit, v jejich smyslu jednat a jedině v tom záleží mravnost. Patrno také, že člověk, který chce žíti a pokud chce žíti, musí býti v tomto smyslu mravním, t. j. musí jednat mravně, sice prohřeší se proti podmínkám života a způsobí sobě samému zlo, znesnadní aneb i znemožní si život. Lidé musí býti mravní a nemohou čekati, až rozhodnou filosofové a nefilosofové otázku o svobodě vůle. Mravnost jest existenční otázka lidstva a již z toho je zřejmo, že nemůže na tom záležeti, přiznává-li kdo člověku svobodnou vůli, nebo ne, jako nezáleží na tom, kterého je náboženství a uznává-li náboženství vůbec.

Ale něco jiného mohlo by býti mravnosti nebezpečným: Když by totiž člověk na základě úvah, kterými jsme tuto staf začali — ze závislosti všeho svého konání a snažení na vlivech vnějších, z tak zvaného determinismu vůle, odmítal mravní zodpovědnost. Když by řekl: jsem takový, jaký jsem, nemohu býti jinými myslím, cítím, jednám tak jak musím: tudíž kdo mne má právo poháněti k zodpovědnosti, kdo má právo mne trestati a souditi?

Kdo má právo přikazovati, co činiti mám nebo nemám? Chtějte na vlku, aby nesežral jehně!

Kdo odmítá mravní zodpovědnost, odmítá mravnost vůbec: nechce žíti dle podmínek, jež uznati donuti ostatní lidstvo vývoj. Jest možno, aby některé podmínky byly nesprávně pochopeny, aby mravní řád na tom založený nebyl dostatečný k takovému soužití, jaké vyžaduje cíl společného blaha jakožto záruky blaha jednotlivcova; avšak kdo odmítá mravní zodpovědnost vůbec, ten odmítá i snahu po mravním zušlechtění; staví se mimo společnost, ačkoli chce v ní (jinde to není možno) žíti; nechce s ní, ale proti ní dosíci svého cíle jako člověk. A to je protismyslné. Toto právo by musili míti všichni ostatní lidé — byl by to boj všech proti všem, podmínky společenského života by se musely stanoviti a uvědomovati znova — mravnost by musila znovu vzkříčiti. Společnost má právo říci každému: tys něco vykonal, co celku škodí; žádáme tě, abys toho nečinil. A když on řekne: žádejte si mne, já za sebe nemohu a proto váš požadavek neuznávám; řekne společnost: teď víš, co na tobě chceme, a víš, že ti brání tak jednati; podle toho se řiď; my tvoje činění trpěti nemůžeme a nebudeme. A společnost užívá všelikých prostředků, aby takového člověka k uznání jistých zásad donutila. Toho si musí člověk býti vědom a to si uvědomiti může, když jest jen schopen logicky mysliti. Kdo odmítá mravně zodpovědnost z jakýchkoli důvodů jest schopen logicky mysliti; může si tedy uvědomiti, že společnost má právo požadovati po něm jednání dle určitých pravidel, je tudíž mravně zodpovědný a může býti k uznání toho donucen. Kdo logicky mysliti neumí je mravně nepříčetný, toho nutiti k uznání bylo by marno; ten musí býti dříve naučen logicky mysliti a není-li toho schopen, musí jeho škodné činnosti býti zabráněno.

Ve smyslu takovéto mravní zodpovědnosti musí býti chápáno také právo trestati. Společnost jest oprávněna užiti všelikých prostředků, aby člověka nejednajícího mravně, donutila k tomu. Nejspolehlivější prostředek je ten, kterým se vynutí uznání mravní zásady a to jest možno jen náležitou výchovou. Trest odvetný, praktikovaný dle zásady oko za oko, zub za zub a trest odstrašující — pověsit někoho, aby jiní ze strachu jednali mravně — jsou nesmyslné. Ten prvý je druh msty, ethicky nepřípustný, ten druhý je nespravedlivý vůči viníkovi, jenž uznává svou chybu a bezvýsledný vůči habituálním zločincům. Jen jeden druh trestu je přípustný — který činí nenapravitelného neškodným: obmezení volné činnosti na ty obory, kde není zločin možný, po případě úplná ztráta svobody v blázinci. Trest nebo odměnu přináší každý čin sám sebou svému původci svými následky. V tomto ohledu je každý člověk mravně zodpovědným vůči sobě.

Člověk podléhá sice vnějším vlivům, ale není pravda, že by ta okolnost činila vůbec nemožným jednati dle mravních zásad. Neboť člověk si může uvědomiti, kterým vlivům podléhá, a může se vyhnouti jejich působení: k tomu má rozum. Mohou to poznati i jiní a v tom směru na něho působiti. Takovou svobodu vůle má a tudíž mravní zodpovědnost odmítnouti nemůže. Mravní vývoj lidský je toho důkazem.

Digitized by Google

Dr. Miloš Švácha:

SLOVO O GENERÁLNÍ STÁVCE.

Jest dusno u nás. Jest jakobychom stáli před něčím velikým, dosud nepoznaným, jehož důsledků dohadnouti nemůžeme. Před něčím, co má vtisknouti trvalý ráz našemu vývoji hospodářskému, politickému i kulturnímu. Nastává přerod přinášející jiné podmínky. Máme tím na mysli přerod, jejž vyvolá s neodvratitelnou nutností ku předu se deroucí všeobecné a rovné, přímé a tajné právo hlasovací, požadavek to pro nás nejen lidový, ale i čistě národní.

A jako jeho nejúčinnější páka, jako nejstrašlivější zbraň, jíž má býti vybojováno k životu, uvádí se — generální stávka . . .

Slovo hrozné. Negace vší činnosti provázená ochromením všech výrobních orgánů, ohrožující ukájení tělesných potřeb, předtucha bídy, zoufalství a mocná stimulantka vášnivých činů. Přichází jako zloděj v noci, jako spontánní erupce, jež nemůže být nikdy připravována, a o níž nikdo říci nemůže, kdy se objeví.

Historické počátky ideje generální stávky spadají v jedno se vznikem idejí francouzské revoluce.

„Střezte se“ — volal v národním shromáždění ku privilegovaným stavům Mirabeau — „drážditi lid, jenž vše produkuje a jenž stav se nepohyblivým, stává se strašným . . .“

Idea objevuje se dále v hnutí chartistickém, jež propagovalo myšlenku jednoměsíčního klidu práce (t. zv. svatý měsíc), cílevědomě však vystupuje teprvé s vystoupením internacionály let sedmdesátých.

Prvý velkolepý boj blízký generální stávce bojovalo dělnictvo soustředěné v amerických těžařstvech v listopadu 1885. Súčastnilo se ho na 300.000 dělníků. Na to následovaly obrovské stávky španělského dělnictva, generální stávky hornické, železničních zřízenců atd. Nejpamátnější jsou dále generální stávky dělníků ocelářského trustu, dokovních dělníků, pekařů ve Francii, zemědělského dělnictva v Haliči a v Uhrách a dělnictva na polích rýžových v severní Italii.

Nejvyvrcholenější formou generální stávky jest ona, jejíž účelem jest vydobytí či udržení politických základních práv. Prvá stávka toho druhu vypukla v r. 1893 v Belgii právě pro všeobecné hlasovací právo. Jí následovala druhá v roce 1899 za rovné právo hlasovací. Po Belgii přichází Švédsko a Nizozemí, ve Švédsku jednalo se též o všeobecné právo hlasovací, v Nizozemí o odvrácení chystaného t. zv. protistávkového zákona.

V živé upomínce jest dosud generální stávka italská z r. 1904. Byl to mocný protest proti obvyklým vládním nařízením mobilisujícím proti stávkujícímu dělnictvu vojsko. Stávka tato proklamována byla v Miláně a vedla ne sice k pádu ministerstva Giolitiho, jež za krvavé řeže bylo činěno zodpovědným, ale aspoň k slibu vládnímu, že na dále proti pokojně stávkujícímu dělnictvu nebude hnána ozbrojená moc.

Dnes jsou generální stávky na denním pořádku v Rusku. Průběh jich i výsledky jsou známy.

Zajímavo jest sledovati, jak na sjezdech dělnických byla otázka generální stávky řešena. Až do pařížského sjezdu r. 1900 prohlašovalo se, že o generální stávce diskutovati vůbec nelze. Na amsterodamském sjezdu bylo již usneseno, že absolutní generální stávka, při níž všichni dělníci najednou pracovati přestanou, jest neproveditelna, jelikož činí každou existenci, tedy i existenci proletáře nemožnou. Sjezd varuje docela dělnictvo, aby se propagandy na generální stávku nechystalo a vyzývá je, aby vývojem svých organisací svou jednotu a svou sílu v třídním boji utužovalo, jelikož „když již stávka k politickým účelům kdysi nutnou a potřebnou bude, pak její výsledek záviseti bude jen od síly organisace . . .

Náchylnost k idei jest však postupem doby větší a větší, proselyté její rostou, jak bylo zvláště na sjezdu v Kolíně n. R. lze pozorovati.

Jest jisto, že generální stávka jest výtečným prostředkem odstrašujícím, a dělnická strana může pouhou výhružkou její docíliti mnohých koncessí, zvláště když jest výborně sorganisována a ovládá dostatečnými finančními prostředky. Dokladem toho byl 28. listopad, jenž stal se historickým dnem Rakouska.

Avšak uskutečnění výhrůžky jest fakt, jejž si strany dělnické velmi vážně musí promy-

Digitized by Google

sliti. Musí počítati, že dle stávajících zkušeností jest každá stávka mečem dvojsečným, že přivoduje hospodářské škody jedné i druhé straně. Vyčerpávají se jí trpce ukládané groše dělnických organisací a fondů, způsobuje bolestné redukce životní míry dělnických organisací, ochromuje národní výrobu, a — co jest nejsmutnějšího — při stávkách celých odborů z dvou třetin více poškozují se podniky menší a střední, než podniky veliké, k vůli nimž hlavně stávky vypukají!

A národ, jenž se vyvíjí chce pokojnou evoluci bez otřesů a bez hmotných škod, jež násilné zastavení výroby vyvolává.

Stojí tu proti sobě vážné dvě eventuality: eventualita úplného provedení všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího a eventualita generální stávky. Uskutečnění eventuality prvé leží v rukou vlády a legislativy druhé v rukou organisovaných i neorganisovaných mass dělnických a vůbec širokých vrstev lidových. Všeliké potlačování násilím by plamen životního zápasu menších lidí jen posílilo, vedlo by ke krvácení národních jednotek, aniž by intensita myšlénky co ztratila.

Nejsem v tom směru optimistou, že bych myslil, že by idea hlasovacího práva, tak jak ji formuluje dělnické ultimatum, u nás rázem vtělila se ve skutek. Projde ještě jistým stadiem, kratším, než dosavádním a nejbližší projev legislativy bude přece jen kompromisu ovšem kompromisem krátkého trvání! Aby kompromis ten byl nejpřijatelnějším s moderního hlediska sociálního, aby zamezena byla strašlivá furie generální stávky, jest přání, jímž končím tyto řádky. —

* * *

MĚSÍČNÍ PŘEHLED.

Vyjednávání o nové obchodní smlouvy. — Předloha zákona o společnost s obmezeným ručením. — Zvýšení manipulačních poplatků na drahách.

VYJEDNÁVÁNÍ O NOVÉ OBCHODNÍ SMLOUVY vede se sice dále — avšak positivního výsledku dosud není a snad hned tak nebude. Objevuje se tu onen zvláštní ráz naší monarchie, který již při smlouvě s Německem naděl tolik obtíží. — Jest to protiva mezi Rakouskem a Uhrami. Tyto jsouce zemí zemědělskou, chrání svoje zájmy výlučně se svého stanoviska, kdežto my klademe opět větší váhu na prospěch našeho vyvinutějšího průmyslu. Ale ježto i u nás je agrární strana dosti silnou, aby si mohla vynutit svoje požadavky, je to zpravidla náš průmysl, který zaplatí útraty. Tento rozpor jeví se zas ve vyjednávání se Srbskem, Ruskem a specielně právě nyní s Bulharskem. — Ve vyjednávání s Bulharskem — dosti slibně počatém — nastala nyní stagnace, zaviněná jednak zdůrazňováním právě oněch agrárních zájmů s naší strany, jednak nešťastnou naší politikou. Doby, kdy Bulharsko bylo v naprosté odvislosti od Turecka, kdy bylo státním útvarem na velice nízkém stupni vývoje — ty doby minuly již před lety. Vzdor tomu zdá se, že naše diplomacie nechce fakta toho uznati. Na místo abychom se snažili udržeti v Bulharsku svou nadvládu v dovozu a přívozu jeho — chceme uplatňovati pouze svou převahu politickou. Bulharsko těžce neslo, že Rakousko vměšovalo se do ustanovování monopolů, akcisů a oktrois. Žádá, aby toto vměšování přestalo a je ochotno pouze zavésti v monopolech veřejné offertní řízení. Hlavní příčina neshod ve vyjednávání je požadavek Bulharska, aby zákaz dovozu dobytka do Rakousko-Uherska byl bezpodmínečně odvolán. Bulharsko poukazuje na vysoký stupeň a dokonalost svých veterinářských zařízení a tvrdí, že zákaz dovozu je zbytečným a násilným opatřením se strany Rakouska. Naši vyjednavatelé prohlásili, že naprosto na podobný požadavek nepřistoupí a proto nastala zmíněná stagnace. Rakousko poukazuje na to, že dovozu jeho výrobků nejsou poskytovány ani ty výhody, jichž požívá dovoz Německa a Anglie. Bulharsko ovšem opět v této okolnosti vidí jedinou možnost, aby Rakousko přivedlo ku slevení z jeho požadavků. A tak dnes konce vyjednávání nelze dohlédnouti. Bulharsku velice záleží na vývozu živého dobytka už proto, že Německo a Francie chtějí sečkati s povolením dovozu bulharského dobytka, až jak rozhodne Rakousko-Uhersko. Dohoda nebude tedy snadná. K.

*

Z hospodářských předloh zákonů, v posledních letech parlamentu předložených, setkala se PŘEDLOHA ZÁKONA O SPOLEČNOSTECH S OBMEZENÝM RUČENÍM se sympatiemi snad nejživějšími. Není divu. V Německu tato forma společenského podnikání vžila se nesmírně rychle a za poměrně krátkou dobu — 13 let — od vydání příslušného zákona vzniklo v Německu několik tisíc podobných společností, které dobře se osvědčují. U nás forma tato vítána s tím větším vděkem, poněvadž doufalo se, že získáme tím nový prostředek, jak by našemu průmyslovému podnikání bylo pomoženo na nohy. Domníváno se, že zdanění u těchto nových společností bude mnohem příznivější než u společností akciových. Avšak stará fiskalistní politika i zde vystoupila. Hned z počátku oznámila vláda, že hodlá zdaniti nové společnosti stejně jako akciové. Sice dnes slevila již se svých plánů — plánů, které jsou s to nový a slibný útvar ten hned v zárodku zničit — přece však prohlašuje znovu, že zdanění u společností, které vydělávají ročně nejméně 500.000 kor., má obnášeti 10% — jako u akciových podniků. Není tomu tak dávno, co v anketě o akciovém zákonodárství našem žádáno důrazně snížení daňového zatížení akciového podnikání — a dnes přichází vláda s podobným plánem u nového slibného útvaru podnikání. Doufejme, že k uzákonění tak vysokého zdanění nedojde — bylo by to výsměchem na všechny vážné snahy za podporováním průmyslového rozvoje. K.

*

Ku ZVÝŠENÍ MANIPULAČNÍCH POPLATKŮ na státních drahách, o němž jsme předešle se zmínili, přece asi dojde. Zdá se, že většina ve výboru je pro tento požadavek vlády již získána a železná nutnost vykoná i tu svoji povinnost. Vláda projevila ochotu přidati železničním zřízencům, avšak žádá na druhé straně, aby byly zvýšeny i příjmy drah. Ku zvýšení dopravních tarifů vláda dle opětovných prohlášení přikročiti nechce, dokud jediná z nynějších soukromých drah bude v držení dosavadních majitelů. Do jisté míry je tento postup správným — zvýšilť by se vyššími dopravními tarify i příjem soukromých drah a vykoupení jejich by se tím zdražilo. Na druhé straně nebude ovšem obchodní svět sledovat postátňovací akci s velkým nadšením, véda, co čeká ho po jejím skončení. Zvýšení manipulačních poplatků není ovšem nijak sympatickým. Postihneť dopravu bez ohledu na vzdálenost a že je to značným zatížením pro dopravu blízkou, je samozřejmo. Zvláště cukrovary budou zvýšením tím postiženy a jeví se proto u nich také největší odpor. Mimo to bude doprava surovin stejně tak zatížena jako doprava tovarů, což neshoduje se nijak se zájmem průmyslu, suroviny zpracujícího. Systém manipulačních poplatků sám o sobě je málo elastickým, málo vhodným přizpůsobení potřebám průmyslu a obchodu — zvýšením poplatků se neelastičnost tohoto systemu jen zvyšuje. K.

Digitized by Google

C. K. PRIV. ASSICURAZIONI GENERALI V TERSTU.
PRŮBĚH OBCHODU V ODBORU POJIŠŤOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH V LISTOPADU 1905:

Podáno bylo 1491 návrhů	K	11,991.637·06
vystaveno bylo 1272 pojistek na	K	9,882.417·29
Od 1. ledna do 30. listopadu 1905 podáno bylo 16267 návrhů na	K	120,130.286·43
vystaveno bylo 13867 pojistek na	K	102,688.243·69
Ohlášené škody od 1. ledna 1905	K	7,174.960·16
Dne 31. prosince 1904 bylo v platnosti 105.315 pojistek na pojištěný kapitál	K	710,811.866·28
a roční doživotní důchody	K	1,172.623·41
Reservní fondy životního oddělení	K	191,275.449·48
Zaručovací fondy společnosti	K	247,497.914·72
V roce 1904 vystaveno odškodnění v odboru životním	K	11,197.635·95

Od založení ústavu (1831) zaplaceno škody vůbec K 797,690.516·3

Pojistky c. k. priv. Assicurazioni Generali zaručují:8 nepomíjitelnost po 3letém trvání,

zmenšení pojištěného kapitálu mlčky při zastavení placení premií,

převzetí válečného risika,

pojištění nepozbývá platnosti v případě samovraždy neb souboje; mimo to stávají kombinace, dle nichž za mírnou premii zaručuje se 3% zúrokování premií, aneb — aby se předešlo přílišnému kolísání výše dividend — minimální dividenda ročně o 3% stoupající.

Zprávy, jakož i číselné rozpočty udílí na požádání vrchní jednatelství v Praze, jakož i ve všech větších městech v Čechách stávající inspektoráty a okresní jednatelství. ×

ZDRAVOTNICTVÍ.

Prof. Dr. Lad. Syllaba:

SVÉPOMOC V LIDSKÉM ORGANISMU.

Nastane-li ve složitých částech lidského organismu někde porucha, snaží se organismus škodu z ní vzniklou nějak napraviti. Pomáhá si sám.

Nejznámější příklad toho druhu je t. zv. kompensace chlopňových srdečních vad. Súží-li se následkem zánětu nitroblány srdeční některý srdeční otvor, má ta část srdce, která podle proudu leží před nemocným otvorem, větší práci: jeť těžší protlačiti krev súženým otvorem normální šířky. I hrozí nebezpečí, aby srdce na tuto větší práci nestačilo, aby se pak krev před překážkou neměstknala a aby jako poslední následek tohoto městknání nenastala vodnatelnost. Za takových okolností pomůže si organismus tak zv. hypertrofií srdce. Sval srdeční totiž zmohutní, stěny komor resp. síní se stanou silnější a srdce takto upravené protlačí krev súženým otvorem stejně snadno jako srdce zdravé otvorem normálním. Říkáme, že je srdeční vada kompensována. A pokud kompensovanou zůstává, je organismus více méně chráněn před jejími následky. Zachránil se svépomocí.

Súží-li se nějakou chorobou přívodné cesty dýchací na př. hrtan záškrtem, znesnadňuje se vnikání vzduchu resp. kyslíku do plic a unikání kysličníku uhličitého z nich, vázne okysličování krve v plících a hrozí smrt udušením. Takovou smrtí zmírá dítě stížené diftherií hrtanu. Organismus se jí však snaží ubrániti tím, že se složitou cestou nervovou stávají jak vdechy tak výdechy delšími a hlubšími. Za to, že při vdechu za jednotku doby vniká do plic súženým hrtanem méně kyslíku, poskytuje se prodloužením vdechu možnost, aby tam vnikal déle. A za to, oč při výdechu za jednotku doby uniká z plic súženým hrtanem kysličníku uhličitého méně, může prodloužením výdechu unikati plyn ten déle.

Ochrnutý sval ztrácí základní vlastnost svalu zdravého, t. j. stažlivost: neztahuje se buď vůbec nic nebo špatně. Pohyb pak, při kterém stah ochrnutého svalu jindy spolupůsobí, měl by se státi nemožným nebo aspoň méně zdatným. Ale tomu tak vždycky nebývá, Naopak přečasto přejímá okolní zdravé svalstvo funkci svalu ochrnutého a příslušný pohyb valně netrpí. Organismus si pomohl tím, že zdravé svaly substituji sval nemocný. (Thomayer.)

Chudokrevnost je chorobný stav podmíněný úbytkem rudých krvinek a barviva krevního v krvi. Tento úbytek jde někdy tak daleko, že je život vážně ohrožen. V nejkritičtějších chvílích pomůže si však zase často organismus tím, že působením zvláštního pozoruhodného mechanismu (Syllaba) zahájí útroby krvotvorné, najmě dřeň kostní zvýšenou činnost a počnou vysílati do oběhu krevního nové a nové šiky krevních tělísek. Nemocný začne se vůčihledě zotavovati a život jeho je aspoň na čas zachráněn.

Svépomoc, kterou vyvinuje lidský organismus v těchto a jiných případech na svou záchranu nebo na úpravu škod v něm vzniklých, byla už nejednou správným ukazovatelem směru, kterým se má brati při léčení nemoci pomoc lékařova. Vedle tohoto praktického má však zjev námi sledovaný ještě význam theoretický. Bylo-li dovoleno dedukovati z pozorování přírodovědeckých heslo o egoismu v přírodě, je snad stejně dovoleno faktem svépomoci mezi jednotlivými díly lidského organismu opříti heslo o altruismu v přírodě. S tohoto hlediska měla by pak svépomoc

37

Digitized by Google

v lidském organismu nejen význam biologický a medicinský, nýbrž také sociologický a etkický.

* * *

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O CHOROBÁCH při jednotlivých řemeslech se vyskytujících konati se bude v Miláně v polovině měsíce června r. 1906. Z bohatého programu otázek, jež zde řešeny budou, bude pojednáno též „o zákazu prací nočních vzhledem ku zdraví", „neurasthenie u železničních zřízenců", choroby při průmyslu chemickém, tuberkulosa a pojišťování dělnictva, práce žen a ochrana mateřství, alkohol a práce svalová, tabák a práce svalová atd. —*ng.*

*

KU ZŘÍZENÍ KREMATORIA V PRAZE, jež místodržitelstvím bylo zamítnuto, přináší Haškovcova „Revue o neurologii" následující: „Nelze-li stávající nařízení obejíti, pak nutno je změnit neb vydati nové, jelikož se postupu moderních zařízení neubráníme. Nač existuje spolek (pro spalování mrtvol), nesmí-li zákonně povolené účely plniti?" —*ng.*

*

„O ZHOJENÍ RAKOVINY PAPRSKY SLUNEČNÍMI" píše frankfurtský lékař Dr. Hirschberg v Berlin. Klin. Wochenschrift. Případ zhojení rakoviny jest zajímavý tím, že trpícím nemocným byl sám uvedený lékař. —*ng.*

*

K ZAMEZENÍ ŠÍŘENÍ SE CHOROB INFEKČNÍCH nařídila česká zemská zdravotní rada (nákaza povstává většinou koupí starého šatstva, knih, hudebnin, půjčováním masek atd.), aby prádlo i šatstvo po lidech zhojených neb zemřelých vydáváno bylo v nemocnicích jen po náležité předchozí desinfekci. Ony části oděvu i prádla, jež přímo ve styk s tělem přicházi, budtež před každým dalším upotřebením jak náleží vyčistěny. Nucená desinfekce knih i hudebnin nedá se dosud úplně zavésti, jelikož nestává dosud spolehlivé methody desinfekční. Přes to však do knih i hudebnin vlepena budtež upozornění, jimiž se knihu vypůjčující vybizí, by knihy nelistoval s prsty navlhčenými, desky knihy opatřil obálkou, a každou chorobu infekční v rodině se vyskytnuvší oznámil majiteli půjčovny knih. Tento pak jest povinen, každou knihu takovou z oběhu odstraniti a postarati se o patřičnou desinfekci pomocí formalinu. —*ng.*

SJEZD ČESKÝCH LÉKAŘŮ A PŘÍRODOZPYTCŮ konati se bude za nedlouho v Praze. Při té příležitosti žádá „Příroda a škola" předem, aby při tomto sjezdu byla zřízena sekce pro otázky vyučování přírodovědeckého na našich školách. —*ng.*

*

Dle došlých zpráv z Paříže konány byly pokusy s novým prostředkem Behringovým proti tuberkulose s výborným výsledkem. —*ng.*

*

LETÁK PROTI TUBERKULOSE (ne sice u nás v Čechách a tím méně snad v Rakousku vůbec) vydal ústřední německý spolek pro zařizování sanatorií pro tuberkulosní. Sepsán jest znamenitým hygienikem německým professorem Fränklem z Hallu a pojednání o potírání tuberkulosy velice poučným a zajímavým způsobem. Mezi jiným se uvádí: Hlavní svou zhoubnou působnost nalézá tuberknlosa v domech a obydlích, v malých přeplněných bytech, v nichž onemocnělí jsou v nejbližším styku s lidmi ostatními. Vedle toho velmi úrodnou půdou pro tuberkulosu jsou i dílny, továrny, vězení atd. — zkrátka tedy všechny místnosti lidmi přeplněné, uzavřené, špatně větrané a nečistotou trpící, v nichž lidem jest společně žíti, pracovati i spáti. —*ng.*

*

NOBELOVU CENU v oboru lékařství obdržel letošního roku prof. dr. R. Koch za své četné práce a výzkumy v tuberkulose. —*ng.*

*

V roce 1906. konána bude ve Vídni (březen a duben) výstava hygienická, pokud se týká blíže výživy jednotlivých národů, zdravotních opatření, hygieny bytů i domů atd. —*ng.*

*

NOVÝ ZPŮSOB LÉČENÍ RAKOVINY RADIEM popisuje prof. Max Einhorn z New-Yorku v „B. M. W.". Podařilo se mu zhojiti radiem několik případů rakoviny jícnu. —*ng.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ.

DEFINITIVNÍ ŠKOLNÍ A VYUČOVACÍ ŘÁD.

Rakousko je stát více jen dle jména než v pravdě ústavní. Absolutistické jeho svědomí zahalí se sice občas vlídnou maskou sněmovní činnosti, avšak z pravidla nebývá ani tak opatrné a projevuje se zcela bezohledně. Pojišťovací § o státních nezbytnostech, papírové základní zákony o rovném právu národů na školství a na vzdělávání národnosti, o občanské rovnosti před zákonem atd. svědčí denně, že pojmu konstitucionální užívá se sice výkonnými orgány hojně k ospravedlnění občanských povinností, avšak že je pramálo odhodlanosti učiniti z něho stejně energicky i štít občanských práv.

Bohužel, že jsme si na soustavné nedodržování a i patrné porušování zákonů těmi, jimž svěřeno jejich provádění, zvykli již příliš. Políčky, jichž se libovolným výkladem dostává právu a spravedlnosti v kancelářích ministerských, nerumění nám studem líce dosti krvavě; naše ruce příliš zvyklé k prosebnému spínání pozbývají ráznosti k hrdému protestnímu vztýčení na ochranu zákona. Jen tím lze si vysvětliti chabý odpor, s nímž přijala veřejnost definitivní skolní a vyučovací řád, vydaný 29. září t. r. po 35letém provisoriu řádu dosavadního. 222 §§ doprovází se v něm a vykládá říšský zákon o školách obecných z r. 1869. —

Proč bylo vydáno toto dílo úřadování Körberova? Odpovědí jest několik.

Aby k zatímnímu řádu připojované, časově rozptýlené výnosy a nařízení o školství byly pře-

Digitized by Google

hledně sjednoceny. Zřetel tento nutno schvalovati. Také nelze příliš zazlívati úřadu, že úřaduje někdy jen, aby úřadoval, to jest, aby pro nečinnost nezdál se zbytečným a draze placeným — chceť být každý trochu živ. Neomluvitelné jest však, že se při této příležitosti znova potvrdila známá zkušenost, že každý považuje se za dosti povolaného mluviti o otázkách školských a že se tak školní řád stal z nedostatku vhodnější snad činnosti slohovým cvičením patrných neodborníků. Důkazem toho jest, že jimi nebyla pochopena ani myšlenková osnova řádu dosavadního, že úplně diletantsky zaměňují v něm výchovné prostředky a cíle a p. Nedovede-li řád zjednati respektu ani své formě, lze důvodně pochybovati, že vynutí dosti vážnosti svému obsahu.

Podle názorů obhajců školního a vyučovacího řádu byla hlavním důvodem pro jeho vydání snaha povzbuzovati k zavádění některých moderních reform ve školství. Snaha taková jest krásná věc. Nejen tento úřední řád, nýbrž tisk vůbec a veškeré listy učitelské zvláště povzbuzovaly a stále povzbuzují k zakládání pomocných škol pro děti neplnosmyslné a málo nadané, poukazují na výhody instituce stálých školních lékařů, ústavů polévkových, doporučují dětské hry, zřizování hřišť, besedy učitelů s rodiči atd. Při všem tom není však přece naše radost z vládního povzbuzení úplná, neboť v době, kdy u nás stále ještě jen povzbuzujeme, sousední západní státy předpisují, poroučejí. Nejde nám o povzbuzení; zákonného závazku jest třeba! Uvážíme-li, že na příklad i ustanovení říšského zákona o tělocviku ve Vorarlberku tak se plní, že ze 184 škol nanejvýše na 30 se tělocviku vskutku vyučuje, pochopíme, jak velmi daleko jest v Rakousku od povzbuzení k uskutečnění. Všecka tato zařízení stojí peníze. Kde mají na správu obcí vliv lidé pokrokoví, opravdoví lidoví zástupci, tam se již peníze našly a reformy uvedly se v život i bez příkazu s mlčelivým uznáním vlády. Sociální pokrok záleží však v tom, aby podobná obecně prospěšná zařízení stávala se ne dobrovolnými, nýbrž povinnými. Na to však bude míti řád vlivu pramálo. Ba naopak, tím, že mluví o těchto věcech (na př. o školních lékařích) jako o existujících, vzbudí sice u nezasvěcenců lepší mínění o rakouském školství, avšak v pravdě ubéře účinnosti i nařízením z ustanovení zákonitých vyplývajícím, nezbytným a bude sváděti k ledabylému, povrchnímu jich provádění vůbec. Nějak bylo, nějak bude, však ono se to tak doopravdy nemyslí, řekne si leckterý čtenář, i když přečte na příklad tak záslužné a oprávněné nařízení, aby škola důtklivě poučovala o škodlivosti požívání lihových nápojů, jako piva, vína, kořalky, kteréžto nařízení má tu velkou výhodu, že jeho provedení nic nestojí.

Domníváme se, že tvůrci školního a vyučovacího řádu nebyli tak naivní, aby sami nepostřehli, kterak podobným způsobem vládu samu znevážňují a znemožňují, i nezbývá nám tedy než připustiti, že hlavní pohnutkou k vydání řádu nebyly zmíněné reformy školství, nýbrž že ony měly býti pouhým pláštíkem, jímž se měla dobromyslným pozorovatelům zakrýti jiná, hlavní příčina vydání tohoto řádu.

Dle souhlasného úsudku celé řady vážných časopisů českých i německých jest touto příčinou snaha uplatniti vliv ministeria duchovních záležitostí v sdruženém s ním ministeriu vyučování, prohlásiti po delším čase opět důrazně, ba důrazněji než dávno dosud, že škola jest pomocným ústavem církevním. Novým školním řádem měla býti učiněna prostřednictvím p. Körbrovým jistá, velmi cenná koncesse klerikalismu. To, oč duchovenstvo stále houževnatě usiluje, čeho se dožadují všecky katolické ankety a sjezdy pro konfessionální školu, co by však nezbytně muselo naraziti na odpor každého lidovějšího zákonodárného shromáždění, mělo býti značnou měrou vpašováno do ministerských nařízení. Bylo třeba 35letých drobných, soustavně řízených výbojů proti škole a učitelstvu, nežli se zdála doba dosti připravena pro úchvat trvale zpečetěný.

Definitivní školní a vyučovací řád porušuje základní státní zákony o občanských právech i zákon školský.

Podle 14. odstavce zákl. z. z r. 1867 nemůže býti nikdo nucen k církevnímu úkonu ani k účasti na slavnosti církevní, není-li postaven pod mocí někoho jiného, kdo dle zákona k tomu právo má. V § 10. školního a vyučovacího řádu prohlašuje se však účast školních dětí na náboženských cvičeních za povinnou a v § 74. jsou tato cvičení označena jako závazná. Podobná povinnost jest neobmezeně uložena i v § 63. Jest samozřejmo, že stát, zaručuje základním zákonem svobodu svědomí, nemůže býti oním někým, jenž by si mohl osobovati poručnické právo svými úředníky-učiteli tuto svobodu u dětí obmezovati. Děti nalézají se v tomto ohledu toliko pod mocí rodičů a pěstounů. Školním řádem byla tato jejich pravomoc protizákonně ztenčena.

Stejně nezákonný jest i § 122., jímž se všem učitelům bez rozdílu velí súčastniti se školních úředních slavností, tedy i takových, které záleží z úkonů církevních, ač dle zákona účast všech učitelů vztahuje se jen na úřední slavnosti mimo-

Digitized by Google

církevní; účast na úředních slavnostech zpola církevních vyžadovala se pak jen na učitelích téhož vyznání.

Podle 3. a 17. odstavce téhož zákl. z. jsou veřejné úřady stejně přístupny všem státním příslušníkům, pokud k nim prokáží zákonnou způsobilost. § 112 řádu školního zmocňuje naproti tomu zemský úřad školní učiniti v jistých případech obdržení určitého učitelského místa závislé od určitého náboženského vyznání.

§ 70. ř. z. školního z r. 1869 porušuje se ustanovením § 191 řádu školního a vyučovacího, jenž ukládá zachovávání předpisů o náboženských cvičeních veřejných škol i školám soukromým.

Odkud vzala vláda odvahu k tomuto porušení zákonů? Učiteli ukládá v § 71. učiti děti vážnosti k zákonům, služební přísahou pak jej zavazuje k nezlomnému jich zachovávání a vyžaduje od něho vůbec přesného jich plnění. Říšský školní a vyučovací řád uvádí i tímto způsobem vlastním příkladem zákon v lehkost.

Našli se sice sofisté, kteří obhajují tyto §§ ve jménu náboženské ochrany dětí před znásilněním s čímkoli strany a tedy i se strany rodičů. Školský zákon, buduje výchovu na náboženskomravním podkladě, prohlásil jen nauku náboženskou za povinný předmět učební. Moc rodičů omezuje pak jen tím, že zakazuje měniti konfessionelní příslušnost dítěte ve věku povinnosti školní. Kdo však nad to ve jménu ochrany chce n u t i t i, zavazovati k náboženským cvičením všecky děti, neodvozuje toto právo samozvané ochrany z žádného zákona. Jedny chce chrániti a zapomíná, že druzí v souhlasu se zákonným právem rodičů jeho ochranu odmítají a nazývají ji neoprávněným nucením.

Náboženská cvičení nemohou býti na rozdíl od náboženského vyučování i proto povinna, poněvadž jejich rozsah jest velmi neurčitý. Až dosud rozuměla se jimi modlitba před vyučováním a po něm, několik zpovědí a přijímání, školní mše, prosebné průvody, průvod božítělový, exhorty, duchovní cvičení. Tento výčet nebyl ani dosavad úplný a tím méně bude úplný za nynějšího, duchovním úřadům tak blahovolného řádu. Až dosud měly tyto úřady pouze právo prostřednictvím okresních úřadů školních děti k náboženským cvičením z v á t i. Okresní školní úřad zkoumal jejich oznámení a shledal-li, že je s řádem školním neslučitelné, neoznamoval je (podle § 5. ř. z. o školství). Nejevil se tedy výkonným, nýbrž spíše kontrolním orgánem úřadů církevních. Názor tento výslovně opravňoval i § 50. staršího vyučovacího řádu, dle něhož o možném sporu obojích úřadů rozhoduje zemská školní rada. Nový řád právě tento § vypouští. Nemá snad obavy, že by vůbec došlo ke sporům. A přece k nim co nejdříve dojíti musí. Církevní úřady budou svého práva o ustanovování závazných církevních cvičení využívati v míře nejširší. Cvičení bude přibývati a okresní školní radě nezbude, bude-li se chtíti říditi vyučovacím řádem, než oznámení jich projednati, to jest dle smyslu § 10. oznámiti, že na té a té škole nebude se vyučovati a že děti jsou povinny súčastniti se určitého náboženského úkonu.

Nevzeprou-li se proti této passivní, málo důstojné úloze okresní školní rady, mohou s bezpečností očekávati, že se proti jejich závazným oznámením dřív neb později vzbudí odpor rodičů. Právě při těchto ustanoveních objeví se nejdříve, jak nebezpečné jsou všecky záludné postranní prostředky, k nimž se utekl i definitivní řád. Tak jako jsou bez zákonité závaznosti různá pokroková jeho ustanovení, budou se záhy lehce pojímati i tyto „závazné“ předpisy, byť by kněžští a velkostatkářští zastanci konfessionelní výchovy ještě více naléhali na jejich plnění. Čím více se bude zdůrazňovati povinná účast na náboženských cvičeních, tím více bude přibývati rodičů, kteří již při zápisu do škol budou prohlašovati, že buď na tato cvičení budou posílati děti jen dle svého uznání, aneb je na ně vůbec nepošlou. Shledá se pak, že není zákonné moci nutiti je k rozhodnutí jinému.

Toto podivné klerikální jednání mohlo by však přivoditi původcům následky, jichž by si ještě méně přáli. Rodiče by mohli býti vedeni k bedlivější úvaze o tom, co se v školním a vyučovacím řádě nazývá výchovou, náboženskou výchovou, a došli by snadno k závěru, že jest chyba v samém základě, že ti, kteří tolik mluví o náboženském vyučování a náboženských cvicích, mají o náboženském cíli výchovy názor naprosto středověký, že nikdo není vzdálenější pravého pochopení tohoto cíle než právě oni.

Zabývejme se na doklad svého tvrzení alespoň velmi zběžně §§ o školní kázni.

Cíl výchovné činnosti školy stanoví se dle § 1. ř. z. o školách obecných tak, aby účelným spojením s vyučováním a za svorného spolupůsobení s otcovským domem zjednal se široký a pevný podklad pro výchovu řádných lidí a členů lidské společnosti. Takto naznačenému cíli nemusíme ovšem vytýkati nic než velkou neurčitost. Školní řád pokračuje tudíž v § 71. určitěji: P r o t o buďte dítky ve škole náboženskomravně vychovávány; škola je bude z e j m é n a učiti b á z n i b o ž í, úctě k nejvyšším představitelům státní moci, vážnosti k zákonům a státnímu pořádku, lásce k rodnému lidu a spo-

Digitized by Google

lečné vlasti, jakož i náboženské a národní snášelivosti a bude se také zároveň snažiti, aby svěřenou sobě mládež vedla k lidumilnosti a lásce k bližnímu a budila v ní smysl pospolitosti.

Odstavec tento, jmenovitě jeho počátek, je velmi výmluvný. Bázeň má býti východiskem a cílem výchovy. Tam však, kde ubývá nábožnosti, důvěry v Boha a v sebe, přibývá bázně. Naší škole jde jen zdánlivě o sebedůvěru, o pravou zbožnost, jež se jeví silnou snahou sám hledati a nalézti svého Boha, k němu pro posilu a ze stnikoli rachu se obraceti.

§ 72. mluví sice: "Škola má pěstovati smysl pro všechno pravdivé, dobré a krásné a snažiti se o to, aby vychovala přímou, šlechetnou povahu; za tím účelem buďte v dítku vyvíjeny všecky dobré stránky povahy, jako přímost, pravdy milovnost, slušnost, spořivost, cit pro povinnost a čest, důvěra v sebe a sebeovládání. To vše jsou však stále zvučné, avšak dost neurčité pojmy. Pisatel měl je pravděpodobně spíše jen na jazyku nežli v srdci. Také do školy nevstoupí bez důkladné změny celého systemu dále nežli před vrátka dvorku. Uvnitř zakořenilo se dlouholetou tradicí a praxí příliš hluboko přesvědčení, že všeckna tato mnohá krásná slova nejjasněji přece jen vyjadřuje § 74., žádající, aby učitel ze všech sil se věnoval dosažení dobré školní kázně. Posuzovati sílu mravní povahy a dle toho ceniti výsledky výchovné činnosti učitelovy není pro dozorčí orgány školní úloha snadná. Bude se proto jako dosud i na dále posuzovati školní kázeň, jež dle § 75. znamená pozornost, poslušnost, pilnost, vytrvalost, přesnost, snášelivost. Učitel jest zavázán užívati všech prostředků k docílení dobré kázně. Aby jí dosáhl, bude dozírati na žáky nejen při vyučování, nýbrž i před vyučováním, v přestávkách a při náboženských cvičeních.

Ano, zde jest nejkonkretněji vysloven cíl učitelovy činnosti. Dosáhnouti kázně. Nikoli té, jež se jeví jako vládnoucí vnitřní síla, jako nejlepší hospodárné využití zdravé energie, nýbrž té kázně, jež vzrůstá z nekritické bázně, z resignovaného pocitu, že jsme stále hlídáni, že veškerá naše svoboda jest jen zdánlivá. Dospíváme tak při závěru k svému úvodnímu tvrzení. Rakousko, jsouc jen zdánlivě založeno na občanské svobodě, snaží se přirozeně, aby též veškerá svoboda při výchově byla jen zdánlivá. Jeho škola toť obarvený absolutism, jejž po všech jeho krásných slovech nejlépe illustruje příkaz učiteli, aby „ochotně a přesně poslouchal svého školního správce".

Pro ty, jimž by se uvedené stanovisko zdálo snad příliš příkré, cituji, kterak vymezen jest účel obecné školy v řádě curyšském, vydaném též letošního roku, a prosím, aby jej srovnali pak znovu s příslušnými §§ našimi.

„Národní škola jest obecný vychovávací a vzdělávací ústav pro děti všech tříd národa; pro všecky platí stejná práva i povinnosti, stejné zásady výchovy a učby.

Národní škola usiluje ve spojení s domovem o harmonické tělesné i duševní vypěstění dítěte v co možná jednotnou, zdatnou osobnost.

Národní škola pěstí tělo. Cvičením je činí obratným a posiluje vnitřní i vnější orgány. Cvičí oko a ucho ve vnímání a pozorování; uzpůsobuje mluvní ústroje k spořádanému projevu myšlenek a ruku k viditelnému znázorňování pozorovaného písmem a obrazem. Pečuje zvláštními zařízeními také o tělesné blaho těch žáků, jichž vývoj trpí nepříznivými poměry společenskými.

Národní škola vzdělává rozum. Vycházejíc od vjemů nabytých bezprostředním názorem, rozvíjí se stálým zřetelem na představovou zásobu dětskou poznání nabýváním jasných pojmů, jakož správných soudů a bezpečných úsudků.

Národní škola vzdělává cit a povahu. Činí mladistvého ducha vnímavým pro veškerá ušlechtilá hnutí lidského života duševního, posilujíc jej tak proti vlivům ošklivého, hrubého, sprostého v náklonnostech a vášních. Vzdělává a utvrzuje vědomí povinnosti, radost z práce, pevnost přesvědčení, snažení za pravdou, otevřeností, svobodou, smysl pro věrné, oddané, povahově pevné jednání. Podává základ k sebevýchovné schopnosti ve smyslu požadavků osvěty, humanity, snášelivosti.

Jest tedy národní škola dílna obecného lidského vzdělání. Má ovšem podati jistou míru vědomostí a dovedností potřebných pro zdar a na prospěch života (praktického). Avšak pravé lidské vzdělání neprojevuje se výlučně věděním a dovedností; jeho charakteristický znak spočívá mnohem spíše v harmonii ryzího vnitřního života a jednání, jež má ustavičně na zřeteli blaho celku a nikdy se nepotřebuje štítiti světla." =

Digitized by Google

BELLETRIE.

Maxim Gorkij:

PÍSEŇ O BURŇÁKOVI...

Přel. Dr. B. Prusík.

Nad šedou plání moře vítr mraky shání . . . Mezi mraky a mořem hrdě víří Bouřňák, černému blesku jsa podoben . . .

Brzo vln křídlem se dotýkaje, brzo jak střela vyletuje k mrakům, křičí . . . a mraky slyší radost v smělém křiku ptáka.

V tom křiku je touha po bouři!

Sílu hněvu, plamen vášně a důvěru ve vítězství slyší mraky v tom křiku! . . .

Čejky sténají před bouří, sténají a zmítají se nad mořem a chtěly by na jeho dno skrýti svou hrůzu před bouří . . . Jim nedostupnou je rozkoš z boje životního . . . rachot hromu je děsí.

Hloupá kajka pokorně schovává své tučné tělo do útesů skalních . . .

Jen hrdý bouřňák prorývá směle a svobodně šedivé, zpěněné moře . . .

Mraky klesají nad moře stále mračněji a níže . . . a vlny hučí a zmítají se k nebi, jdouce naproti bleskům . . .

Hrom burácí . . .

V pěně hněvu sténají vlny, hádajíce se s větrem.

Tu uchvátí vítr kupu vln do svého silného objetí a vrhá jimi rozmachem v divoké zlobě na útesy, rozbíjeje je v prach a rozstříknutou pěnu. . .

Bouřňák s křikem víří, černému blesku jsa podoben, jako střela proniká mraky, křídlem sráží pěnu vln . . .

Teď pluje vzduchem jako demon, hrdý, černý demon bouře, a směje se i vzlyká . . .

On z mraků se směje, on z radosti pláče!

V hněvu blesku a hromu — bystrý demon, on dávno cítí únavu . . .

On ví, že mraky nezakryjí na vždy slunce, ne, ne, nezakryjí . . .

Vítr zpívá . . .

Hrom burácí!

Jako siná skvrna planou hradby mračen nad bezdnem moře . . .

Moře loví střely blesku a hasí je ve své hlubině.

Jako ohniví hadi vijí se nad mořem, mizíce v zpěněných vlnách beze stopy . . . — Bouře! . . . Brzo zahřmí bouře! . . .

To smělý Bouřňák tak hrdě proráží blesky i hněvivě řvoucí moře . . .

To křičí prorok vítězství. — Ať silněji zahřmí bouře! . . .

Ivan Cankar:

PAN RADA.

Přel. Růžena Noskova.

Mlhavý, pustý, k smrti smutný den; je ještě den nebo už se schyluje soumrak? Šedivé, uplakané domy se halí v stín a mlhu; vlhky vzduch je plný mrzutosti a nepříjemných vzpomínek a člověku je tak těsno u srdce, jako by nikdy nebyl viděl slunce. Je ochablý a netroufalý; myšlenky běhají mlhavou ulicí jako nepěkná, blátem postříkaná, neobratná zvířata; běhají dokola, beze smyslu. Krásných vzpomínek není, není veselých přání a konečně si člověk vzpomene i na slovinské umění a jeho křížovou cestu . . .

Stanul jsem před výlohou; mezi papírem a knihami stojí nevkusný pozlacený rám a v rámu je obraz. Obraz tiché, teskné krajiny: v soumraku dvé osamělých bříz. I tomu, kdo spatřil tyto břízy, bylo neveselo — neměl krásných vzpomínek, ani hrdých přání. Tak záhy . . .

Lidé chodili kolem a nikdo se nezastavil; pustý a vlhký byl večer, prázdné byly tváře. Břízy byly osamělé jako uprostřed tichého kraje; zdálo se mi, že by se strachem zachvěly, kdyby na ně pohlédlo nevlídné oko.

Ve výloze, ve skle jsem spatřil obličej. Ctihodný obličej s krásným, dlouhým plnovousem a také v jeho úsměvu byl jakýsi tichý soucit, měkký stesk.

„Jak pak se Vám to líbí?“ oslovil mne pan rada vlídným hlasem. Odpověděl jsem, jak se sluší, že můj úsudek není směrodatný, ale že se mi zdá býti obraz, dovolí-li pan rada, poctivým

Digitized by Google

uměleckým dílem a umělec úctyhodným člověkem. Z mnohonásobných ctností, jež krášlí pana radu, je třeba zvláště jmenovati jeho lidumilnost. Se mnou, nehodným člověkem, mluví tak přirozeně, beze vší nadutosti, skoro bych řekl přátelsky, jako s nejvýše zasloužilým průkopníkem. Vždy jsem byl trochu stísněn touto měkkou vlídností; styděl jsem se jako člověk přijímající nezasloužený dar. Cítím se býti tak malým a bezcenným, život můj se mi zdá býti prázdným a bezvýznamným, kdykoli klopím plaché a stydlivé oči před tváří muže, o němž nepíší časopisy jinak, než jako o „chloubě národa, velezasloužilém, obětavém“ atd.

Chtěl bych se skrýti do tmavé chodby a v tichu se rozplakat. Kam tě vede trnitá cesta? Kdy, ó kdy budeš chloubou národa? . . . Ale nezoufej, pozdvihni zrak a shlížej se v něm, za ním obraf své kroky a brzo zazáří daleko viditelná vyznamenání na tvých prsou! . . .

Pan rada mi poklepal na rameno.

„Skutečně, krásná věc! Ale k čemu, ptám se vás, k čemu?“

A jeho úsměv byl ještě trpčí.

„Ano, k čemu?“ odpovídal si sám, když jsem já plaše mlčel. „Vždy mne srdce zabolí, objeví-li se mladý umělec, nadějný hoch. Zdá se mi to právě takové, jako když se vydá mladá dívčinka do světa; za rok a den se vrátí zkažena a zemře v opovržení. Proč se vydala do světa? Doma af by třeba krávy obsluhovala . . . To jsou takové nerozumné sny! Copak je mladému a zdravému hochu třeba, aby snil a zabýval se uměním? Af pracuje — je tolik užitečných povolání na světě?“

Lidumilný pan rada mi s přívětivým pohledem pokynul i kráčel jsem po jeho levici, těše se z vysoké společnosti, večerními ulicemi, kolem uctivě pozdravujících lidí; bylo mi sladce, protože i na mne padl paprsek cti — jako ozařuje v jeslích gloriola Spasitelova i nehodné pastýře . . . Onen večer byla v radově srdci zvláštní měkkost; i veliké lidi, samostatné, vítězné povahy, přepadne někdy ženský plachý cit. že se skloní k červíčkům a odhalí skrytou ránu.

„Víte přece, pane, že jsem veliký přítel umění —“

Věděl jsem, ó!

„— a že znám a uznávám jeho význam pro život národa i pro jeho kulturu. Proto jsem veselý a pyšný, že se tak svěže vyvíjí naše mladé umění. Je příjemno hovořiti o slavnostních příležitostech: ‚Také my, opovrhovaný, ubohý národ, také my máme svoji kulturu, kulturu samostatnou, ne od vyšších národů uměle vychovanou.‘ Můžeme se hrdě udeřit v prsa: ‚I my —‘ a tak dále! Avšak to, pane, to je theorie!“

„Ó, blahorodí, pane rado!“ jsem zvolal zarmoucen.

„Theorie — nic jiného! . . . Rozeznáváme dvé pravd: veřejnou a domácí. Jste mlád a tak jste si někdy snad myslil, že lhou nadšení řečníci, že lhou všechny časopisy, že je všechen veřejný život, ukazující se v slovech i skutcích, velikou lží. Mýlil jste se, protože to není lež, to je — veřejná pravda. Což jste ještě neslyšel řečníka? Jak se jeho hlas chvěje, jak pláče — výská! Jak září jeho oči svatým ohněm, jak žhnou jeho líce! A pro komedianství nemá náš národ vlohy; viděl jste to v divadle. Ne lež — veřejná pravda! . . . Což myslíte, že bych mohl mluvit ve velké společnosti při slavnostním večeru, jako mluvím teď s vámi? Moje slova by byla docela jiná, zcela protivná těm dnes vysloveným. Ale i ta slova by přicházela přímo ze srdce a šla by k srdcím. Zcela klidně žije jedna vedle druhé: domácí i veřejná pravda; nikdy se nesrazí a tak je dobře! Teď mluvím s vámi; i kdyby se ještě třetí přítel k nám přidružil, myslím, že bychom zůstali při domácí pravdě; sotva by přišel čtvrtý, proměnily by se náhle, skoro zázračně naše myšlenky i zapomněli bychom naprosto, o čem jsme před chvílí mluvili. Jako by se nás proutek dotknul — bůhví jak, stojíme nenadále uprostřed prostranného kraje a kolkolem nic — než veřejná pravda. A co je nejpodivnější: docela si neuvědomujeme, že jsme přeskočili velmi značný příkop; stojíme v oné krajině, jako bychom tam stáli od pradávných časů a jako bychom tam měli na věky věkův zůstati Tak to je, pane.“

Hlava mi zapadávala do límce: byla mi zima. Ze šedivé mlhy padaly k zemi stále hustější mraky; náhle se nahoře zablýsklo, z tiché budovy vyhlédlo velké světlé oko a podivilo se. Pan rada vzdychnul.

„Ach, smutno je! Proč nezůstane člověk stále na úrodném poli veřejné pravdy . . . Nemluvili jsme o umění? Hleďte, to je veřejná pravda: čest, hrdost, kultura, pokrok — atd. Krásných slov je mnoho, a rozdělíte-li je umělou rukou, zrodí se velmi nadšená řeč, velmi příjemný článek. Buďte přesvědčen, že se zrodí z pravého ohně a lidé ten oheň cítí a věří v něj. Proč by nevěřili? Je to veřejná pravda, ale p r a v d a je to konečně přece . . .“

Jeho jinak chladné oko se snivě zahledělo. Kam se zahledělo? Zatoužilo snad v temnotách sklesloti po slunci oné daleké krajiny, kdež prýští z rosné prsti obláčky krásných slov a načesaných citů? Či dosahovalo ještě dále, ještě hlouběji — až k oněm vratům, za nimiž odpočívá mládí, tak nevinné a tolik obdivuhodné v svých pestrých

Digitized by Google

lžích, nenávidějící pochyby, brodící se blátem k výši? . . . Naklonil jsem hlavu a kráčel tichými, obezřelými kroky, abych nerušil jeho osamělých snů. Ale jeho pohled se vrátil s dlouhé cesty, na rtech se zachvěl úsměšek.

„A přece, pane, jak je to krásně a užitečně zařízeno! Člověk se stává lehce nadšený i pochybovačný, sentimentální i cynický, veselý i smutný, vše za sebou, bez přechodu i původu a nikdo mu nemůže vytýkati pokrytectví. Včera jsem čečnil — ano, pane, ještě včera jsem řečnil a v měkkosti citů mi plakaly oči — že jsme postoupili svižným krokem v přední řadu kulturních národů, že minuly časy naší hanby, kdy jsme skláněli hlavu, plivnul-li nám někdo do obličeje: ukaž, co jsi stvořil a pak chtěj své právo; dokaž, že je tvé pole úrodné a hodno semene! . . . A teď: — Obrodilo se naše pole, přijďte a popatřte, jak se v slunci kývají zlaté naše klasy! . . . Tak jsem mluvil, pane, můžete mi vyčítati, že jsem lhal?"

„Ne, ne, pane rado, blahorodí!" jsem zvolal nadšen a byl bych mu stiskl ruku, kdyby to nebylo nepatřičné. On, rada, a já, poeta!

„No, vidíte — nelhal jsem a přece to nebyla pravda, co jsem mluvil. Aspoň nyní, v okamžiku, kdy jsme sami, necítím té pravdy v srdci . . . O, pane, není-li toto nadšení vylhané, je aspoň hříšné. Jen úplný barbar bez srdce a soucitu by se mohl radovati z pokroku našeho umění. A já jsem člověk měkký, milosrdný . . . Náš národ jde ku předu, ale jak draze platí svůj pokrok! Naše umění kráčí svojí hrdou cestou k slunci — abych tak řekl — ale tato cesta je pokryta mrtvolami! . . ."

Bylo to v osamělé ulici a pan rada vytáhnuv kapesník, utřel si zarosený skřipec. I mně zaslzely oči. Pan rada však byl pevná povaha i hovořil dále chladným, docela už klidným hlasem.

„Ovládla mne sentimentalita; odpusťte, málokdy se to stane . . . Správně řečeno — nač se zabývají ti lidé, umělci a poetové, věcmi, kterých živá duše nepotřebuje. Kdo jim přikázal, aby zpívali, aby tesali kámen, aby mazali plátno? . . . Národ? Národ se o ně stará! Slavík a kos také zpívají — ale ti nechtějí, aby je národ živil. Často jsem přemýšlel, jak by bylo příjemno, kdyby umělci nebyli lidé, nýbrž nějaké stroje, které by nebylo třeba ani mazati, ani opravovati, a které by se ustavičně produkovaly k naší radosti . . . Tak by člověk neměl těžkého svědomí . . .

Žasnul jsem a byl jsem celý ustrašen.

„Ano, pane, to je domácí pravda, a to, co jsem prve mluvil, to byla veřejná; jakoby řekl německý přírodozpytec: Feld- und Wiesenwahrheit . . . Náš národ je chudý, umění je pro něj luxus, kterého si nemůže dopřáti. Pomyslete při všem, co učiníte a co zamýšlíte, že je náš národ chudý . . ."

Bůhví, jaká drzost to na mne sedla, i optal jsem se pokorně:

„Pane rado, blahorodí, což to není také . . . veřejná pravda?"

„Ne," odpověděl krátce. „To je domácí i veřejná pravda, jeden z těch řídkých případů, kdy člověk při nejlepší vůli nemůže lháti . . . Chudý je náš národ; a teď vzpomeňte na ten velký počet mladých idealních lidí, kteří nabízejí svému národu plody rozumu i srdce svého, dary, jichž národ nechce, protože jsou mu příliš drahy! Není vám líto těch lidí umírajících s hořkostí v srdci? Není vám líto i národa, na jehož bídě leží ještě prokletí nevděku? Ó, tragiko! . . ."

Hlas se mu chvěl a mně bylo do pláče.

Ó, tragiko! Žebrák přijímá dar od žebráka. „Ne, bratře!" brání se. „Proč se trápíš, abys mi tu radost udělal? Sobě hrozně škodíš a mně pranic nepomůžeš. Opravdu, docela nepotřebuji toho potěšení. Udělej mi raději pár nových bot, zaplatím ti poctivě a oba budeme spokojeni." — Tak se brání chudý národ; umělec však neposlouchá, ani poeta a sází růže, kde by více prospělo zelí. Člověku je smutno, vidí-li takové nerozumné počínání, líto je mu těch šlechetných lidí. Práce pro národ, pro jeho kulturu, pro pozvednutí jeho tak zvaného duševního niveau . . . hm . . . krásné věci . . . o slavnostních věcech. Co se mne týče, ctím více onu práci pro národ, která zároveň prospívá také člověku samému. Takových moudrých pracovníků, pane, je mnoho . . . hm . . ."

Už byla noc, chladná, smutná; jako za hustou záclonou hořely svítilny v ulici.

„Nevešel byste trochu ke mně? Jsem teď před večeří sám a teskno by mi bylo, zvláště, vzpomenul-li bych na ty osamělé břízy za výlohou: Tam mrzne umění, chudý národ chodí kolem a neohlédnuv se na nedosažitelný dar . . ."

Vstoupil jsem s ním; vedl mne do pokoje, jenž se mi zdál býti bohatě vyzdoben. Já, poeta, domovem na ulici, ještě nikdy neseděl na tak měkké pohovce. Usedl jsem zcela na kraj a přikryl kolena kloboukem. Moje oči hleděly uctivě po pokoji, prohlížely a divily se. Tam na stěně . . . tam na druhé . . . bohaté rámy; v rámech . . . ano, v rámech . . . Pan rada se jemně usmál, zcela jemně, úsměšek se zvolna šířil, už i kníry se zatřásly.

„Proč jste sklopil oči, pane? Ej, proč jste sklopil oči?"

Digitized by Google

Nepozdvihl jsem jich a koktal jsem:

„Jak krásné by byly ty břízy v takovém bohatém rámu, pane rado, blahorodí . . . jak by jim bylo teplo . . .“

Teď se smály i jeho oči.

„Ne, ne, pane . . . náš národ je chudý . . .“

A náhle se hlasitě zasmál, krásný plnovous se mu třásl, i sňal si skřipec, aby mu nespadl na stůl.

„Náš národ je chudý, pane, neperte se s pravdou! Co bych dal do těchto bohatých rámů, když je náš národ ubohý, příliš chudácký, než by daroval kus chleba umění? Mám bíti pravdu do obličeje a mám ty osamělé břízy koupit? Jak by se na mne dívali lidé, jak by se na mne díval národ! Ne, pane, nemohu! Je mi souzeno, kupovati tisknuté obrazy po koruně . . . protože je náš národ chudý . . . A kde by zůstala potom ta krásna, poetická tragika?“

Pan rada byl vesel a smál se, že mu slzy tekly po tvářích. Potom vstal a poklepal mi na rameno.

„I vy, pane, i vy budete jednou . . . kujon . . .“

Šel jsem po mlhavých, vlhkých ulicích, a jak jsem tak šel, oči upřeny k zemi, plný tichých, těžkých myšlenek, zavedly mne kroky přímo k světlé výloze, k osamělým břízám. Nikoho nebylo kolem; na skle se sbíraly kapky a klouzaly v dlouhých stružkách dolů. Jakoby mlhou jsem viděl břízy, jako ve veliké dálce; tam stály samotny a bylo jim zima . . .

Zachvěl jsem se a ohlédl; jako by stál někdo za mnou a šeptal u mého ramene:

„I ty, i ty budeš jednou kujon!“

„Opravdu, vždyť jsi ještě mlád!“ jsem si pomyslil a šel jsem svojí pustou cestou . . .

LITERATURA A UMĚNÍ.

Maxima Gorkého ŽALÁŘ je knížka, již rádi a se zájmem přečtou přátelé ruské literatury a tohoto nevšedního autora zejména. Je to neveliká prósa, v níž dějem jsou jen drobné a zapovězené hovory studenta Míši jeho tichá pozorování vězeňského, zvláštního, v sobě uzavřeného a podivně jakoby zhuštěného života a lidí v něm i jejich osudů, a jeho myšlénky, tak pozvolně, den za dnem se navíjející, úvahy a nová poznání, nové perspektivy. A jen cítíte s veselým a odhodlaným tím hochem, jak jeho „veliký čin“ nerozvážené, nadšením chvíle probuzené vzpoury opravdu mizí a šedne na prospektu chmurných osudů a ze hluboka samé podstaty lidských vztahů vyvěrajících otázek, vidíte, jak vážnost života ze dna vzkypělá zužuje zvolna volné jeho oddychování, a všecka tragika, stajená a bolestná, veliká svojí všeobecností, ovane vás z posledni, rozhodné a nezodpověděné té otázky, jež neptá se upřímně položena. Mohu a dovedu? ale jen a především: Chci? Čtěte tuto knížečku; byť nepřinášela nové a byť i jinde, zejména v ruské literatuře bylo podobně už mluveno a cítěno, je krásná svojí zřetelnou bezprostředností, ryzostí. A povídka „Malva“, která je v knize vedle „Žaláře“ je také z oněch, které budou Gorkimu vždycky čestně připomínány v literární historii. Je v ní plno otevřeného a hlubokého pozorování, a především skvělá psychologie. Lidé nového, neb alespoň vzdálenějšího nám životního počínání a citových i myšlenkových popudů jsou ten Vasilij otec i syn Jaskov, toulavý Serežk i ta Malva; ale lidé z masa a krve, s divokostí nekultivovaných svých vášní a pudovostí vých intrik. V krátké té povídce je několik celých životů. — Dobrou knihu tuto vydalo nakladatelství Fr. Hovorky v plynném překladu J. Wagnera. ač.

VÁCLAVA BENEŠE TŘEBÍZSKÉHO sebrané spisy počalo právě vydávati nakladatelství Topičovo v levném lidovém vydání. O významu tohoto činu opravdu kulturního bylo již na těchto místech psáno, když první zvěsti o připravované nové této edici spisů milého, ryze českého povídkáře pronikly na veřejnost. Dnes tedy stojíme již před hotovým faktem, a první svazečky Třebízského znovu letí mezi všechny vrstvy českých čtenářů. Jsou to povídky sebrané ve svazek „Pod doškovými střechami“. Není věru třeba opět se ze široka rozepisovati o kvalitách literárního díla snivého, vlasteneckého klecanského kaplana, ani jeho literární tendence a schopnosti i formu práce povídkářské kriticky oceňovati. Byla nejednou dostatečně a v pevných hranicích vystižena. A to bylo vždycky nepopřeno, že pro čtenáře upřímného vnímání a nepředpojaté, přístupné mysli, pro čtenáře sledující ještě čtené srdcem, jsou spisy Benešovy výbornou četbou, po faktické stránce vypravovaných dějů dobře mysl zabavujíce, v ohledu morálního obsahu ušlechtile zaměňujíce a čisté chvění nitra zlaďujíce. Již tato první kniha „Pod doškovými střechami“ najde jistě v lidu českém znovu tolik dychtivých čtenářů, kolik jich mívaly tyto povídky Třebízského když byly vydávány a se zájmem hledány poprvé. I kdo nejednou již četl nezapomenutelnou a zrovna jakoby mírně hřejivou tuto belletrii, psanou ze srdce láskou plného a s vlahým leskem tesklivého zaslzení v oku, rád znovu si připomene některé z nevelikých prós knihy „Pod doškovými střechami“, ať to je ponurá historie „Černých kyrysníků“, nebo „Uriášky na vsi“, či vypravování o „Vodníkově nevěstě“, o „Vesnickém Jakobínu“, nebo kterákoli jiná. Dobré knihy zasílá v levném snadno přístupném vydání Topičovo nakladatelství mezi český lid. Kéž jsou jen hodně čteny. ač.

KONCERTY.*) Nyní počíná již obvyklá záplava koncertů, větších i menších, z nichž můžeme zde učiniti jen stručný skoro kronikální přehled. Dne 27. října byl koncert spolku pro komorní hudbu, jenž jako novinku přinesl slabší klavírní kvintet (rukopisný) od Ladislava Prokopa. Dne 31. října pořádaná velká umělecka akademie ve prospěch Ústřední jednoty českého herectva nelišila se ničím od podobných dobročinných podniků. Mezi četnými spoluúčinkujícími obzvláště vynikli dva pěvečtí umělci pp. Mařák a Pácal. To byla věru vzácnost — koncert se dvěma tenoristy! Velmi povznášející požitek umělecký poskytl koncert znamenitého německého pianisty Konráda Ansorgea dne 4. listopadu. Podobné možno říci též o dvou koncertech Frt. Ondříčka, z nichž prvý byl 5. list. a druhý populární 12. list. Tento slavný český houslista je jistě mezi všemi současnými virtuosy nejvýraznějším charakterem. Obzvláště překvapuje a uchvacuje jeho smělý temperament. — Velkou uměleckou událostí byl koncert pražské konservatoře hudby dne 19. list., jenž věnován byl počátkům symfonie. Předokonale proveden byl žákovským orkestrem pořad velmi zajímavý jmény a dílo

*) Z minulého čísla odloženo. *Red.*

Digitized by Google

prvých skladatelů symfonií Karla Stamitze, Richtera, Fiitzy a van Maldera. Ředitel konservatoře pan Karel Knittl připamatoval opět našemu hudebnímu světu starou pravdu, že je nejlepším českým dirigentem, temperamentním i inteligentním. — Dne 20. list. byl na Žofíně koncert nadaného, ovšem doposud ne zcela vyspělého houslisty Jana Rezka a dne 22. list. prvý koncert České jednoty pro orchestrální hudbu, na němž se účastnil slavný virtuos houslový Sarasate. Novinkou byla symfonie c-mol Jos. B. Foerstera, dílo, jemuž skladatel věnoval jistě mnoho píle, ale jež přes to je myšlenkově rozkouskované a invenčně pobledlé. — Rovněž populární koncerty České Filharmonie v Plodinové burse přinášely každou nedeli odpoledne velmi zajímavý program. *Dr. Jan Branberger.*

VEN Z PŘÍTMÍ. ČESKÝCH SNAH POHNUTKY, CÍLE A CESTY. Napsal Dr. Josef Fořt. V Praze 1905. Str. 195. Cena 3 K. — „Čeho ku zdaru věci české zvláště dnes se nedostává, je myšlénková shoda o podstatě a úkolech dočasné naší politiky. Nuže, vyplňmež si tuto mezeru prostředkem střízlivého sebepoznání, načež sloučenými a na novo vzpruženými silami chutě ku práci další." Takto charakterisuje autor, jenž, vzdav se přijetím místa sekčního šefa v ministerstvu železnic aktivní politiky, zanechal nám tímto jakous politickou závěť, úkol knihy své sestávající z „retrospektiv, výhledů a úvah". Jestiť u nás dosti řídkým úkazem, aby vynikající mužové aktivní politiky vykládali názory své souhrnně tiskem, na rozdíl od jiných států, kde je to na denním pořádku. Vítáme tudíž upřímně spis tento jakožto jeden z nemnohých, v nichž praktický, zkušený politik, nabyvší širokého rozhledu ve všech oborech politické a parlamentární činnosti, sděluje zkušenosti, jichž nabyl. Ale kniha není pouze politická dle střihu těch, jež přizpůsobeny jsouce pouze okamžité náladě, úžasně rychle tratí cenu. Naopak — kniha Fořtova je pravým vzorem pojednání politického, jak psáno býti má: Žádný sentimentalismus, planá hesla, nýbrž veskrze důvody, zkušenosti, neúprosná logika, k tomu studie historické a veřejnoprávní, co nejpečlivější; sloh jasný, neobyčejně plynný i při nejtěžších partiích, připomínající chvalně známé v tom oboru spisy francouzských politiků. Zdá se, že Dru Fořtovi Francouzi byli skutečně vzorem.

Směr, jejž dlužno dáti české politice, a cesty, jimiž se bráti, hledí Dr. Fořt dovoditi induktivně a sice na základě dějinném; s vysokého hlediska a se všestranným uvažováním různých činitelů, používaje nejlepších pramenů literárních, rozestírá „předem dějinné pásmo, v němž do přehledného řetězu zařaděny jsou formule, prostředkem kterýchž předchůdcové naši od r. 1848 až 1871 o dosažení politické svéprávnosti usilovali". Získav přehledem historickým, uvážením všech těch složek, jež k utváření přítomného stavu politického přispěly, pevné půdy, přimlouvá se autor za positivní politiku, jejíž úkoly a cíle hledá ve směru autonomistickém, dokazuje na jedné straně malé naděje za přítomných poměrů provésti najednou státoprávní program v celém rozsahu, na druhé straně pak (hlavně s použitím spadající sem literatury francouzské) pravděpodobnost, dalšího udržení se říše rakouské přes tendence velkoněmecké. Vůči planému státoprávnímu radikalismu, zneužívanému velmi často k účelům demagogickým, postaven zde positivní program pro politiku českou pro dobu, kdy cíl, jenž i Dru Fořtovi je stále nejvyšším, dosažení totiž úplné svéprávnosti národa českého, bude uskutečněn. Dlužno námět tento se strany aktivního politika vítati tím více, an jeví skutečně pokrok a skýtá záruku býti realisován. Značný podíl v provádění našich cílů po dosažení politické samostatnosti shledává autor ve hnutí za všeobecné hlasovací právo, kteréž dle něho je příznakem doby, a od něhož lze se nadíti velkého pokroku pro věc českou. Proto také ke konci knihy své pronáší ve prospěch jeho vřelý plaidoyer. Jako velmi důležitý moment prohlašuje též soustředění sil národních na programu, jenž dal by se uskutečniti ne snad mechanickou součinností, nýbrž kooperací, diktovanou skutečným seznáním prospěšnosti. Je pochopitelno, že v řádcích těchto mohli jsme pouze v nejširších obrysech nastíniti směr práce jednoho z předních politiků českých. Je to pouze upozornění, které nikterak nemá nahraditi četbu, již čtenářům v zájmu nabytí správného pojmu o naší politice vřele odporučujeme. —

Karel Červinka. EJHLE ČLOVĚK. V nakladatelství J. Otty. — Jako již v prvních knihách svých veršů tak celou další literární prací svou projevil Karel Červinka velmi bystrý a jemný smysl pro život. A to ne jenom pro jeho povrch, pro vnější jeho detaily, ale především pro tajemná zachvívání pod jeho hladinou, pro víření v hlubinách, pro otřesy a události niterné, pro citové příčiny trudných následků. V této knize zejména. on lidi, jež kreslí a kolem nichž navinuje přízi svých dějů, zná, chápe a miluje, nad jejich osudy nestojí s vypočítavým chladem střízlivě kombinujícího anatoma, ale přichází k nim s láskou a s touhou vnésti do šerých ještě koutů budově moderní společnosti trochu aspoň světla probuzením soucitu a s ním hned i vědomí snad mimoděk dosud páchané jakési křivdy. Svým životním povoláním je Červinka blízek ovzduší, které mu dalo látku ke čtyrem povídkám nejnovější jeho knihy. Proto již vidí hloub do nitra záhadných mnohdy a vzdálenému pozorovateli leckdy unikajících nebo křivě jen se zrcadlících existencí, zapadlých neblahým omylem života na čas nebo vnitřní sudbou povahy neklidné a vyšinuté z koleji pravidelnosti, v jakýchsi intervalech stále menších nadobro do šedivého střízliva a jednotvárného pořádku mrtvého domu. Červinka ve svých povídkách celou osnovou jednotlivých dějů tyto kriminální existence vysvětluje, plaiduje pro ně do jisté míry, protože vidí za nimi trčeti k obloze nezlomitelnou osudovost, někdy i samo zlo neurovnaných a nepoměrných řádů sociálních. Duševní stavy svých společensky podlomených hrdin sleduje s delikátním pochopením a suggestivně kreslí je čtenáři. A kde se v nich obráží dojmy svými příroda, nalézá Červinka tóny ku podivu měkké a jakoby svihlé, že jimi celá kresba neobyčejně plasticky vystoupí na pozadí líčených událostí. Je to dobrá kniha, v autorově literárním díle jedna z nejhotovějších. ač.

Laura Kielerová: LID TVŮJ — LID MŮJ. Z dánštiny přeložila Akmé. — Vyšlo v nakladatelství F. Šimáčka. — Kniha nad míru zajímavá je tato smutná historie šlesvického manželství, národně nerovného manželství Dánky s Němcem. A kniha zejména pro nás zajímavá. Jakobyste o vlastní bolesti četli v kapitolách té knihy, smutek a tíha nekonečných zápasů vlastního národa vane z toho obrazu utlačené země mezi dvěma moři, kde vroucí srdce a oddané, věrné duše rázovitých dánských sedláků úsilně a těžce bojují se vtírajícím se cizáctvím, podporovaným úředním násilím a officielním pruským věrolomstvím. Ubohá divoká Karen z vrozené neústupnosti své povahy vdá se za Němce od Rýna sem se přistěhovavšího, prvního, který se uprostřed dánských osadníků zjevil jako cizí živel, rušivý, zrádný. A dcera dánského optanta se mu zasmíbila, netuše, jaký to život, kde dvě duše nelze sloučit, kde všecko cítění a každý vřelý tep srdce bije v každé hrudi jiným ohlasem. A do tiché a utajované, ale kruté tragedie smíšeného tohoto svazku lidí si cizích, krví i láskou, zaléhá jako hučení moře stálý ozev brutality kmene, jenž do dánského území nese svoji kulturu a dravou svoji a nenasytnou panstvilačnost a nesnášelivou nadvládu. Autorka zajímavě samostatným stylem vypravuje tu o osudech dvou šlesvických rodin o tesklivém osudu celé šlesvické větve dánské, a vám čtoucím je smutno z nich, lidsky smutno ale také tím, že vlastní národní bytostí prožíváte útisk německý v rovinatém a chmurném pruhu země, kteráž je mostem k Dánsku. Dnes už mostem velmi ohroženým. Doporučujeme upřímně tuto poutavou a zajímavou knížku. K četbě i k přemýšlení! ač.

Významné literární jubileum slavila v těchto dnech páně Ottova Světová knihovna. Vyšel totiž svazek 500 této laciné vzdělavací sbírky světové literatury. Jest to dozajista v národě malém úkaz potěšitelný, můžeme-li podobnou literární událost konstatovati. Sluší připomenouti, že Světová knihovna vychází za redakce Jarosl. Kvapila a jest jednou z nejlevnějších sbírek literatury pro širší vrstvy lidové u nás. ×

Dětská literatura byla opětně v době předvánoční obohacena několika významnými knížkami. F. S. Procházka připravil příjemné překvapení našim dětem pěknou, obsahově cennou knihou „Sotci krále Holce"

Digitized by Google

(nákladem J. Otty). Druhá poměrně menší knížka pro děti vyšla nákladem J. R. Vilímka od téhož autora pod názvem „Písničky". — Podrobnějšími referáty vrátíme se k oběma knížkám v čísle lednovém. Nákladnou knihu pro děti „Král Myška a princ Junák" vydalo nakladatelství F. Šimáčka.

DIVADLO.

William Shakespeare: VEČER TŘIKRÁLOVÝ. Přeložil J. V. Sládek. — Alois Jirásek: LUCERNA. — K. Mašek: BETLEM. Vanoční hra o 6 jednáních.

„Večer třikrálový" je jednou s nejveselejších komedií Shakespearových. Do této hry není přimíseno nic z pohádkového kouzla, nic z poetických vidin jiných jeho her, (jmenuji ty, které známe z Národního divadla: „Sen nocí svatojanské" a „Pohádka zimního večera"); zde je to krevnatý humor anglického XVII. stol., který si neklade žádných mezí a který nalézá si ukojení s drsností někdy až krutou. Ale při tom neopouští Shakespearea ani na chvilku jeho nesmírný tvůrčí talent, jeho živá obrazotvornost a tak, i tu chvilkovou brutalitu humoru mu divák promíjí. Látka „Večera třikrálového" je prostička. Bylo právě třeba tak bohatě nadaného ducha, jako Shakespearův aby z ní vytvořil hru plnou půvabů. Je tu mladá dívka, vyvržená bouří na cizí zem, která v převleku hocha, vstoupí do služeb vévody této země. Poněvadž vévoda je hezký zamiluje se do něho; ten však miluje krásnou hraběnku Olivii, která opět nemiluje jeho. Dívka, — Viola se jmenuje — zastává službu poslíčka lásky mezi oběma. Ale při tom se hraběnka zamiluje do ní, a láska by skončila nešťastně, kdyby v pravý okamžik neocitil se v tomto městě bratr Violin, jí velice podobný, který ovšem vyslyší milostné vzdechy Oliviiny. Tak je jeden párek milenců šťastný a za nedlouho i druhý: když totiž vévoda pozná bezúspěšnost svého snažení, pojme za choť Violu a všechno skončí dobře jako v pohádce. Na konec jsme všichni usmířeni i ten domýšlivý správce hraběnčina domu, Malvolio, jenž se domýšlel, že je miláčkem své velitelky, a z něhož si kde kdo činí žerty. „Večer" byl sehrán s velikou vervou a veselosti puštěna úzda místy až příliš bezuzdně. Výtečna byla pí. Kvapilová v roli Violině, pak sl. Grégrová, pí. Hübnerová. pp. Vávra, Zelenský Mušek a Kafka. Sl. Dostálová střídala se v roli Violině s pí. Kvapilovou, bohužel neměl jsem příležitost ji spatřit.

Jiráskova „Lucerna" měla rozhodný úspěch, a nálada, kterou vybavila v obecenstvu, byla tak živá, s jakou se málokdy setkáme na našem jevišti. Myslím, že se nemýlím, přičtu-li to především zvláštní, specificky české notě hry Jiráskovy. Bylo kdesi psáno o tom, že duch vanoucí z „Lucerny" je týž, kterým jsou oživena Smetanova díla. Opravdu, je v tom něco podobného. Tak v druhé polovici čtvrtého obrazu, kteréžto místo považuji za vrcholný bod Jiráskovy hry — kdy Klásková utká se nad potokem s vodníkem, a, nelekajíc se ho. přinutí ho, aby ji vedl do zámečku, toto místo je něčím tak podivuhodně naším, probouzí v českých prsou celou řadu vzpomínek na naše zkazky, a je neseno tak ryze českým humorem, že není divu, když po celý ten výjev není v hledišti vidět jediné roztržité tváře. „Lucerna" zůstane bez pochyby stálým kusem našeho repertoiru. Bude jednou z jeho ozdob. K její umělecké hodnotě přistupuje ještě jiný fakt: dovede zaujmout, bavit. A vedle toho dovede její autor diskretně sice, ale s notnou dávkou kruté ironie šlehnout naše jednotlivé nedostatky. Jak hořce vyznívá to v druhém obrazu na př. Když rychtáři se ujali jednoho ze svých, kterému zámecký správce ublížil, a začali se bouřit, táže se přítel zámecké paní správce asi tak: „Neslíbil jste jim nic?" „Mají slíbenou hostinu," odpoví tento. „Hostinu, ach, to je příliš mnoho, dejte jim jen něco z ní..." „Pivo," napadne správci, a sotva že na dvoře vyhlásil, že se bude pivo zdarma nalévat, vyhrůžky utichnou a je slyšet bouřlivé „vivat". Dalo by se mnoho psát o symbolice, skryté v tomto prostém příběhu „Lucerny", zvláště o jeho výrazně demokratické tendenci. Neschvalují jen, že autor, který mlynáře Libora (o jehož povinnost: vést zámecké panstvo od mlýna až na lesní zámeček, s rozžatou lucernou, se děj kusu otáčí) vykreslil tak vědomého si své síly, že rozluštění celého konfliktu ponechal v rukou živlu, proti němuž se po celou hru obrací, totiž mladé kněžny, jejíž rozhodnutí vyslechnou na konec se stejnou pokorou jak její zámečtí úředníci tak i mlynář sám. — Hra patří k těm, které byly na našem jevišti nejlépe sehrány. Důležitější role byly v rukou dam sl. Grégrové, pí. Hübnerové a pí. Červené pak pp. Vojana, Mošny, Innemanna, Sedláčka, Zelenského, Steinsberga a Kafky. Výprava kusu péčí pp. Schmoranze a Kvapila, zvláště svými lesními dekoracemi suggerovala náladu. Hra p. Maškova byla hned od premiery určena ku odpoledním představením a tím jaksi bylo dáno na srozuměnou, že se při ní nečiní zvláštních uměleckých nároků. Snad opravdu jsou jí zabaveny ty nesčetné dětské hlavičky, jimiž se hlediště hemžilo, a tu by tedy hra dosáhla svého účelu. Naskytá se však otázka, zdali se z látky tak poetické nedalo utvořiti něco mnohem poetičtějšího a půvabnějšího než tento Betlem, v němž autor ponechal vlastní úspěch toliko scénické úpravě a sám se stal pouhým jejím doprovodem.

SMÍCHOVSKÉ DIVADLO. „Kruh českých spisovatelů" započal svůj druhý cyklus „Matkou" od L. Suchého. Začátek nebyl šťastný. Referoval jsem na těchto místech o jiné hře téhož autora „Slávě" a oboje ukazují stejný nedostatek talentu a stejnou neseriosnost psychologickou. Nebudu se jí tudíž obírati. SMÍCHOVSKÉ DIVADLO. Při druhém večeru provedena byla Giannina Antona Traversiho jednoaktová veselohra „Náramek" (v překladu Jeana Rvwalskiho) věc to, s kterou nelze počítat vážně. Za to „Pařížankou", tříaktovou komedií Henriho Becquea (v překladě Hanuše Jelínka), zavděčil se nám Kruh velice. Henri Becque narodil se v Paříži 1837. Zprvu psal texty k operám, později zkusil se v samostatné dramatické tvorbě. Vedle „Pařížanky" napsal jiný kus „Havrany"; o bě díla nejen že upoutala pozornost svým nemilosrdným realismem; stala se východiskem nové francouzské dramatické školy a její mladí příslušníci, ať již to je Maurice Donnay, Porto Riche nebo Capus, prozrazují na sobě vliv Becquův přímý či nepřímý. „Pařížankou" je vykreslena žena, která, aniž by si připouštěla nějakých mravních skrupulí, podvádí současně muže a dva své milence. A zajímavé je na její historii to, že Becque s jistou zlomyslnou ironií ukazuje, kterak právě tato lež nejen neničí manželství, nýbrž naopak je jeho tmelem a jeho prozřetelností. Becqueova komedie nemá skoro děje, omezuje se výlučně na kresbu charakterů. A v tom ohledu má francouzský autor málo sobě rovných, stejně jako v té bezohledné přísnosti, s níž sejímá masku s tváře pařížské měšťácké společnosti. Provedení „Pařížanky" líbilo se mi nejlépe ze všech, které jsem na Smichově viděl, a výkon pí. Táborské byl vskutku zajímavý.

Na třetí večer „Kruhu" připadlo drama „Dvě" p. K. Kamínka. Autor chtěl mnoho, velmi mnoho, ale jeho chtění není, prozatím, v žádném poměru s jeho uměním. „Dvě" je dvojice jen, která se otáčí kolem sochaře Jana Beneše. První z nich je jeho žena; druhá jeho bývalá milenka. Jeho žena vzala mu inspiraci, jeho milenka má mu ji vrátit. Beneš rozhodne se pro tuto. Opustí ženu, ta se v zoufalství vzdá přítelí svého muže, chtějíc splácet zlé zlým. Jenom že Beneš se vrátí opět nazpět, ježto jeho milá ho nechala na holičkách, a zde, dozvěděv se o poklesku ženině, rozejde se s ní. Jako celá snad tvorba p. Kamínkova (a tolika jiných) mají „Dvě" pouhé dva tóny: uvažuje se tu o umění a prožívají se erotické konflikty. Naši dramatikové měli by již jednou rozmnožit tyto tóny o několik jiných, jinak se stanou k stimr monotonními.

O. Theer.

Digitized by Google

CESTOVNÍ OBZOR.

Arch. Č. Křička:

Z POTULEK AMERIKOU.

I. (Americké školství.)

(Dokonč.)

Při jedné ze svých návštěv a sice v Horatio manhattan school měl jsem příležitost seznati i žactvo české, jež nijak se neliší od dítek amerických. Jejich chování, smělé vystupování, jejich recitace, jakož i plynné vypravování z novin mě překvapilo a při tom ta čistota žactva a zdravý vzhled nutí člověka k přemýšlení.

Byl jsem vyzván ředitelem, abych promluvil k žákům po česku, neboť se tam nacházelo dosti Čechů mezi nimi a vyzval žáky, kteří jsou Češi, aby povstali. Vstalo jich as 15.

Po našem upozornění, že by snad bylo lépe vyzvati žáky, kteří umí česky, aby vstali, — povstalo jich pak as 250. Byl jsem dojat tímto smutným úkazem, neboť na těch dětech bylo znáti, že jsou pro nás ztraceni, jako vůbec každý Čech odstěhovavší se do Ameriky.

Škola z dětí českých udělá nejlepší americké patrioty a děti ač umějí někdy česky, přece slovo česky nepromluví — stydí se.

Nesystematické, nepromyšlené a neřízené stěhování našich bratrů do Ameriky má za následek jich úplnou ztrátu. Americké Čechy těší to, že poameričení Němců v Americe šlo ještě rychleji, ač Němců jest v Americe mnohem více. Poněvadž Američan světí neděli, t. j. nepracuje a oddává se úplně rodinnému krbu, není na školách prázdno jako u nás ve středu a v sobotu půl dne, nýbrž celou sobotu, aby totiž školák mohl se vše naučiti, své úlohy vypracovati a pak, aby v neděli nemusel nic dělati a klidně použiti svátku toho v duchu zbožném. I školák má právo stejné na nedělní klid, jako každý jiný občan.

Zde narážíme na opačný systém, který jest u nás zaveden, neboť naši učitelé a profesoři nejvíce naloží žákům úloh a učení na neděli, ačkoliv proud životní jiným se nese směrem. U nás také se v neděli nepracuje, lépe řečeno nemá pracovati, ale za to neděle jest dnem zábav a slavností různých; tu i žák jest stržen tímto všeobecným proudem a místo naložených mu úloh plove s proudem, jde a baví se tak, že nevyhověl a neuspokojil ani svého učitele ani svou duši.

Americký žák dostává všecky pomůcky školní zdarma, ať chudý neb bohatý, tak obdrží veškeré knihy, jež ovšem ku konci roku musí vrátiti, dostává tužky, barvy, pravítka, papíry, zkrátka vše co potřebuje.

Školní plat neplatí se vůbec žádný.

U nás největší odpor a nechuť ku škole a učiteli vyvolávají rodiče v dětech, neboť jakmile častěji dítko žádá otce o peníze na sešity a j. jmenovitě v chudších rodinách, nezdrží se otec a mnohdy školu proklíná, nadává učiteli atd. Tím ovšem zárodek nechuti ke škole v žáku jest vzkříšen, a roste v souhlasu s nadávkami rodičů.

Že americká škola poskytuje žactvu vše zdarma, posílají rodiče dítky své do školy rádi. Vláda americká takto docílila ještě druhé okolnosti, že žádná soukromá škola s jinými tendencemi a úmysly nemůže s těmito obecními školami konkurovati, neboť vydání na školy obecné je ohromné.

Třetí, co docíleno tímto zařízením, jest tiché — klidné — nenápadné poangličení všech emigrantů se přistěhovavších.

Aby žactvo mohlo se vzdělávati dokonaleji, a to hlavně četbou, jest při každé škole zařízena bohatá knihovna a čítarna.

Knihy v knihovně srovnány jsou ve vysokých skříních, po jichž obou stranách jsou skleněné vitriny, ve kterých nacházejí se různé předměty — buď vycpaná zvířata — různé nerosty, modely strojů, celé strany indianské atd. Knihy vedle seřaděné pojednávají o předmětech vystavených a žák, jemuž se některý z předmětů zalíbil, vezme sám knihu z příhrady, jde k učitelce, oznámí číslo a pak vstoupí do některé vedlejší místnosti, kde pohodlně oddati se může četbě.

Vedle těchto čítáren ve školách jsou i dětské čítárny veřejné po městě roztroušeny.

Veřejných čítáren a knihoven v Americe jest veliký počet a přímo nádherně zařízených.

Knihovna washingtonská jest jednou z nejnádhernějších v celé Americe a vyniká nejen svou architektonickou úpravou, ale i velikým množstvím knih — časopisů a j.

Pomůcek školních k vyučování ostatním předmětům jest všude hojnost a nikde nesmí se jeviti nedostatek.

Pro školáky zkažené — toulavé a pro lenochy jsou zařízeny školy kárné a tulácké, kde školák jest odloučen od rodičů, od ulice a kde jest držen a stravozán na útraty obce tak dlouho, až se z něho stane řádný žák, jenž zapomene a odvykne skotačení.

Aby lid dělný, méně zámožný, jenž z pravidla mívá četnější rodiny, mohl do práce choditi a to nejenom muži, ale i ženy, jsou pro ně zařízeny ústavy, kam možno dáti děti k opatrování a sice na celý den (za 10 centů). Tam ráno před prací matka odnese svého kojence, kde děcko ošetřováno jest chůvami a kojnými — větší mládež má své učitele a učitelky; tam učitelé se žáky školou povinnými opakují, neb je učí věcem praktickým, začátkům obchodu, poznávání zařízení poštovního, děvčátka se učí vařiti, žehliti, a to již i sedmiletá.

Pro přistěhovalce jsou zařízeny večerní školy, kde zdarma vyučuje se angličině. Často vzpomínal jsem, jak levně a snadno naučili bychom se doma více jazykům, které nutně potřebujeme, kdyby města naše podobné večerní školy zařídila, neboť jen takto byla by poskytnuta možnost chudému lidu naučiti se na př. angličině, ruštině nebo francštině.

Američané jasně chápou a jsou o tom pevně přesvědčeni, že ve vzdělání lidu vězí síla i budoucnost národa a proto vynakládají nejen obce — státy, ale i jednotlivci veliké sumy na školství, v němž vidí své povznešení a svou slávu.

Spojené státy americké dnes vykazují 236 universit; město New York 496 škol obecných, z nichž některé čítají až 69 tříd. Průměrně 40 tříd má jedna škola; a abychom poněkud si utvořili pojem o vydání na školství a vzdělání, podotýkám, že jen město New York má v rozpočtu pro r. 1905 na školy obecné . . 18,486.403 dolarů k tomu ještě zvláštní rozpočet na knihy, pomůcky, nábytek, piana, vodu, světlo a zábavní místnosti . . . . . 5,503.363 „

Úhrnem . . . 23,989.766 dolarů.

Pakliže ještě všecky university nejsou na tom stupni a výši kulturní, jako některé evropské, nebude to dlouho trvati při posouzení, že ve všech nejlepších universitách evropských a to hlavně německých, anglických, francouzských studuje veliké množství Američanů, ponejvíce na státní stipendia (1000 dol. ročně = 5000 kor.), kteří dovedou co profesoři v Americe vybudovati paláce vědecké, jež výší svou v nedlouhé době budou přesahovati stupeň evropský.

V Americe vzrůstá stát, jenž nekonkuruje jen o vítězný věnec v obchodě a průmyslu, ale i ve vědě a jenž v blízké době překvapí celý svět svými snahami a pracemi, jež sloužiti mají ku blahu a pokroku amerického národa.

Národ, jenž rozumí, co jest pro něho škola a jenž dovede na školu přinésti obětě, jest národem stojícím na tom pravém kulturním stupni a jeho budoucnost jest tak nejlépe zajištěna.

Výborná škola jest nejlepší spořitelnou národa.

38*

Digitized by Google

DĚLNICKÁ OTÁZKA.

J. V. Alexander:

NOVE CÍLE ČESKÉHO SNAŽIVÉHO DĚLNÍKA.

Denně slýcháme na přebytek sil v tom neb onom oboru práce. Denně čítáme, že počet českého studentstva jest příliš veliký, než aby všichni mohli nalézti „zaopatření“ přiměřeného jejich vzdělání, že ten neb onen obor řemeslný jest již příliš „zalidněn“.

O jednotlivých oborech práce řemeslnické a vůbec podřadných zaměstnání toto varování bývá prostou pravdou, neboť důkazem toho bývá počet nezaměstnaných dotyčného oboru. Pravíme: prostou, jednoduchou pravdou, neboť zahradíme-li potoku běh jeho toku, stane rovněž, ale jen na chvíli, aby se vzchopil k prorazu překážky a když se ukáže toto nemožností, k ražení cesty jiné.

Tak jest to, přesně tak i v životě lidském. Proto psáti a hlásati, že počet studentstva českého, a hlavně českého, jest příliš veliký, jest při nejmenším nesprávný. Ano, velikým jest počet studentstva ve smyslu české nevyspělosti životní: hledat pouze odvislá místa, chtít býti jen a jen člověkem podřízeným, vykonávajícím práci vyměřenou, vytknutou a stejnotvárnou, avšak nikdy velikým není počet vzdělanstva při vyspělém názoru, že zdravý člověk musí veškeré překážky dovésti odstraňovati a raziti si i po případě cesty nové.

Ve věcech školských dá se vytýkati dlouhá doba vyučovací, odměřená, pravidelná, která plodí nesamostatnost a náchylnost k odvislosti, k zaopatření.

Jak jest tedy možno u nás mluviti o přebytku vzdělanstva? Vše u nás jde až na malé výjimky cestou vyšlapanou, pohodlnou, odměřenou. A ohromné pole tvůrčí činnosti úplně volné.

Celá moudrost české výchovy rodinné, ano i školní jest shrnuta ve větě denně opakované: „Uč se, abys dostal jednou pěkné místo, s nárokem na výslužné; dostaneš bohatou nevěstu a do smrti jsi zaopatřen.“

Spokojenost plodí netečnost a netečnost hnilobu! Věčná nespokojenost, věčný ruch!

A stává se často, že náš vzdělanec již ve 24 až 26 letech dosáhne takové zářivé mety, která bývá u něho obyčejně, zpravidla ve snažení metou konečnou.

Tyršovo „Malý ten, kdo má jen malý cíl!“, vyloudí v líci podobných šťastlivců již jen pohrdlivý úsměv.

Jest jasné, že jest nemožno, aby všichni takového štěstí dosáhli a tím se stává přebytek vzdělanstva po „zaopatření“ toužícím.

Toto slovo „zaopatření“ napsané vychovatelem středoškolské mládeže jest obrazem i výchovy naší mládeže.

V Americe, Anglii zaopatřují jen slepce, souchotináře, lidi choré a staré, sirotky, ale ne mládež zdravou, naději vlasti, která má se vlíti do života jako jaro, vše prorážející, kypící, nové cesty si hledající.

Dovedli jsme se probudit k novému životu národnímu, nesmíme stanout, nýbrž dále jíti. Třeba říci mládeži naší, že jsouce šťastně položeni v Evropě, že zkušenosti vzdělanosti západní leží před námi jako otevřená kniha a že celý národohospodářský i obchodní a průmyslový v úhoru se nacházející slovanský svět čeká na další vůdčí, obrodnou naši práci.

A my, místo abychom vše podněcovali k úsilovnému vzdělávání a k zdravé volné práci průkopnické, lkáme a zoufáme, že máme nyní mládež mající malou víru, žádnou naději ve vyšší poslání.

My teskníme, že nelze „zaopatřiti“ naši mládež a tisíce cizinců dere se denně o domovinu naši. Otevřme jen oči, rozhlížejme se, hleďme přijít do užšího styku s volnou tvořivostí, žíti silněji a viděti vně i vnitř do života nám nejbližších sousedů Němců aneb ještě lépe znalostí života ovládajících členů národa židovského. Vzory máme zářící všude, kam se jen podíváme, a přece nám chybí téměř úplně lidé práci pro jiné připravující a i lidé sami sobě ji vytvořiti si dovedoucí.

A výzva tato platí hlavně mladšímu pokolení dělnickému, o němž nedávno napsal v tomto měsíčníku F. V. Krejčí, že jest v něm více úcty k písemnictví, nežli mezi našimi vědecky odkojenými vzdělanci a dodávám k tomu, že bezesporně i více smyslu pro boj životní, neboť kdo již od čtrnáctého roku jest na sebe více méně odkázán, lépe dovede se životem bráti samostatně, než člověk vedený až do mužných let za ruku od lidí, kteří z největší části sami by volně žíti nedovedli.

Digitized by Google

Proto českému obchodnictvu, snaživému řemeslnictvu a dělnictvu připadá úkol nejtěžší, ale též nejvděčnější.

Počátky již učiněny jsou. Před několika roky byli zástupci zahraničních závodů v Praze prodávajících vesměs cizinci, a to i na př. v knihtiskařství a oborech příbuzných, tedy v oboru dělnického působení snad nejpokročilejším. Dlouho to trvalo, než vystihli naši typografové čeští, že i oni by snad dovedli doporučiti barvu, válcovinu, tiskací stroj atd.

A několik se jich odhodlalo a dnes pokračují zdatně. Je jich však jen několik! A proč se všichni schopnější litografové, typografové, kteří zvláště by byli schopni k projíždění slovanských zemí, poněvadž jejich odbor jim dává příležitost aspoň k passivnímu seznání jazyků slovanských, kdežto ostatní české vzdělanstvo nedovede čísti snad ani řádku cyrillského písma, a i jiní hbitější příslušníci různých odborů dělnických nevěnují těmto naznačeným volným zaměstnáním, tak aby uprázdnili „místa“ těm ubohým nezaměstnaným, kteří obyčejně jsou lidé nemyslící, jen automatičtí, kteří ku práci neodvislé se nehodí.

Dosud je obchodně cestující Čech i na českých drahách zvláštností, natož pak, aby cestoval po ostatních slovanských zemích. Celý slovanský svět jest dnes projížděn téměř výhradně cizinci. Tisíce psacích strojů rozprodali němečtí zástupci. Tisíce jiných věcí šíří zde celé sbory říšsko-německých cestujících, žijících v nejpřednějších hotelích pražských a Prahu germanisujících.

Ano, tkaničku na vkusné svazování balíčků musili sem přivézti hbití israelité až z Italie. Projděte pražské obchody, abyste viděli, jakého našel jednoduchý tento výrobek rozšíření. — Tedy jest zde práce ohromná, ku které není potřebí jiného, než vzdělání a vytrvalosti.

V další řadě nám chybí komisionáři, zástupci, sprostředkovatelé téměř úplně. Těchto lidí chybí ne sta, ale tisíce. V každém slovanském městě již dnes by mělo býti několik prozíravých, hbitých Čechů, volně pracujících, aby Praha se mohla státi jednou nejen osvětným střediskem všeho Slovanstva, ale i všeho života slovanského. V tom ohromný, krásný, prospěšný úkol všeho dorostu českého a hlavně, ještě jednou pravím, obchodního a dělnického.

PRAŽSKÁ KRONIKA.

PRAHA PŘED VÁNOCEMI.

V zrušení, v němž prožila Praha celý listopad, přešlo i do posledního měsíce roku. Jen zvolna uklidňovala se Praha — a těžko.

V myslích rozechvěných rodily se a nalézaly dobrou půdu pověsti nejsensačnější, které působily znepokojení. Jakýmsi strašidlem stala se obávaná generální stávka. Pověsti o ní bájily hrozné věci. Lidé méně rozvážní a méně rozumní sami vyprávěli i jiným věřili, že nastanou dny hrůzovlády, drancování, dny hladu a bídy.

Veřejné orgány státní nijak nepřispívaly k odklizení takových pověstí. Snad byly jim vhod, poněvadž byly s to, aby v myslích obyvatelstva zdiskreditovaly velkolepé, vše ovládající hnutí pro volební reformu.

Pražské státní bezpečnostní orgány po dnech svého neblahého vystupování ve dnech listopadových nedávaly na jevo takřka žádné známky činnosti, tak že v pražských ulicích hojně počala se objevovati různá individua vzdálená daleko všech politických snah, ale za to blízká všemu, co ohrožuje bezpečnost majetku i osob. Praha hemžila se revertenty, lidmi vypovězenými z její obvodu, a ti zde začli prováděti věci, které měly býti pokládány za jakési důsledky, pokračování velkých lidových manifestací.

Aby nastalo konečné uklidnění, o to postarala se vedení všech českých národních stran, s nimiž tentokráte ruku v ruce jde také česká strana socialně-demokratická. Vydán byl zástupci stran těchto dne 5. prosince manifest směřující k uklidnění, které také skutečně nastalo.

Méně se o to přičinila státní správa, která vzbudila nové vzrušení svými opatřeními, se zjevným úmyslem nápadně konanými, aby do Prahy a do Čech vůbec mohlo býti dopraveno rázem mnoho vojska cizích, mimočeských sborů. Ale i v tom směru obyvatelstvo ukázalo mnoho rozvahy a ignorovalo posléze úplně strašáky vlády posílané na nás její zástupcem místodržitelem Coudenhovem.

Déle trvajícími dozvuky listopadových dnů jsou stále konané soudy se zatčenými „povstalci“ z pražských ulic. Výsledky těchto soudních líčení jsou jen pádným dokladem, jak nicotnými byly důvody, jimiž pražská policie odůvodňovala své nade vši míru prudké chování. Ze všech těch zločinů ohrožujících nebezpečně veřejný pořádek, bezpečnost státních zřízení i orgánů, jimiž policejní raporty se hemžily a jež po p. Křikavovi a Chumovi papouškovali i páni ministři ve Vídni, vyklubaly se pod drobnohledem soudu delikty většinou zcela nepatrné a jen v několika ojedinělých případech delikty těžší, však takové, jaké se přihážejí stále při nejnormálnějších poměrech.

K podnětu politických úřadů a státního zastupitelstva soudy zahájené stíhání pro politické projevy v řečech i v tisku také v Praze ukázalo své růžky několika prohlídkami, výslechy a dokonce i zatčením jednoho z předáků hnutí národně-socialního, red. Špatného, který stíhán jest pro zločin velezrády, urážky panovníka a rušení veřejného pokoje. Také proti universitnímu profesoru Dr. Masarykovi učiněn byl pokus stíhání pro delikt státu nebezpečný, ale stíhání toto bylo ihned zastaveno.

Důsledkem chování se policie a poznání, že není její složení občanstvu skutečnou zárukou bezpečnosti, bylo zrušení příspěvku hostinských k policejnímu fondu, které stalo se ve schůzi sboru obecních starších při jednání o rozpočtu dne 13. t. m.

Ve vývoji města učiněn byl nový krok ku předu usnesením technické komise obecní, aby bylo zřízeno od mostu v prodloužené Mikulášské třídě přímé spojení s plání Letenskou a přilehlými obcemi. Stane se tak tunelem v Letenské stráni a serpentinou. Opatření toto znamená úzké přičlenění velikých ploch k městu.

Na universitě provedena byla pokrokovým studentstvem ostrá demonstrace proti nevědecké theologické

Digitized by Google

fakultě při instalaci nového rektora, profesora téže fakulty Dr. Vřešťála dne 5. t. m.

V záležitosti nových budov pro českou universitu význačným jest usnesení zvláštní komise sboru profesorského, aby budovy postaveny byly na dvou blocích v asanačním obvodu. Stalo se tak proti návrhům, aby byla postavena nová budova universitní jednak na Letné, jednak v Podskalí, které se právě počíná regulovati. Tento poslední návrh jmenovitě byl hojně podporován studentstvem.

Příštímu roku zůstaveno bude definitivní rozhodnutí a snad i provedení. *Pražan.*

Ku přání projevenému z kruhů svého odběratelstva vydali jsme dvojčíslo 11.—12. „Pražské lidové revue" již před novým rokem, abychom č. 1. ročníku II. mohli expedovati 1. ledna, tedy počátkem občanského roku.

Mnozí odběratelé projevili již při začátku vycházení časopisu přání, aby od nového ročníku vycházel ve lhůtách alespoň čtrnáctidenních. Uvažujeme o této změně ve vycházení „Pražské lidové revue" a pro případ, že rozhodneme se od nového roku vydávat časopis dvakráte měsíčně, oznámíme změnu v denních listech.

Považujeme za zbytečné, abychom nyní, na konci ročníku upozorňovali na kulturní práci, kterou jsme vykonali. Stačí prohlédnouti pouze obsah „Pražské lidové revue", který k tomuto číslu přikládáme a uvědomiti si, že časopis stojí celoročně i s poštovním vydáním K 2·50. — Všechny české listy nám souhlasně přiznaly, že „Pražská lidová revue" jest nejlevnějším a nejobsažnějším českým vzdělavacím časopisem.

Při uzávěrce 1. ročníku považujeme za povinnost vysloviti upřímný dík všem našim spolupracovníkům, zejména pak z kruhu universitních, kteří s velikou ochotou nás morálně podporovali a při ročníku II. nám opětně při pracích redakčních účast přislíbili.

Během roku došlo nás na sta vřelých projevů sympatií a uznání. Děkujeme na tomto místě za vzácné projevy přízně. Půjdeme v příštím roce do boje s větší radostí, půjdeme posilněni k práci kulturní s vědomím, že široká česká veřejnost pochopila a ocenila naše snahy.

V Praze, dne 20. prosince 1905.

Za redakci

Josef Pávek.

Zaslali jste již předplatné?

na „PRAŽSKOU LIDOVOU REVUI"

které obnáší celoročně **pouze K 2·50**

ČTĚTE A ROZŠIŘUJTE

NEJOBSAŽNĚJŠÍ A NEJLEVNĚJŠÍ VZDĚLÁVACÍ ČASOPIS

PRAŽSKOU LIDOVOU REVUI

Mnoho odběratelů

kteří ponechali si všechna čísla prvního i druhého půlletí neuznali dosud

za povinnost

vyrovnati administraci předplatné!

Digitized by Google

Doporučujeme následující firmy svým čtenářům k nákupu různých potřeb:

ČESKÁ DĚTSKÁ MOUČKA

Jest nejlepší dosud výživou dítek; v každém případě lepší nad všechny cizácké výrobky. — Tvoří svaly — sílí kosti. — Obdržeti lze v lékárnách a dregueriích.

!

Přeložené housle

dodá každému

MISTR LANTNER,

houslař, soudní znalec

Václavské nám. č. 22.

Novinky: Podbradky patentní. Struny **O. Aluminiová** 1 zl., G. Florentin. E. A. D. Kubelíkovo, kalafuna Hiders. Překlady odb.

Sklady nábytku velkodílny truhlářské

Bedřicha Nedbala Praha-II., Vodičkova ul. čís. 44.

doporučuje se velect. obecenstvu ku zhotovení ložnic, jídelen, salonů a práce všeho druhu do oboru toho spadající, v umělém provedení a za cenu tovární.

Vystavuje na II. odb. výstavě truhlářské v Praze.

MUDr. Dvořák

ordinuje pro choroby ženské. --

PRAHA, SMÍCHOV, Královská třída 947.,

blíže Palackého mostu, I. posch., v pravo.

HUDEBNINY EM. WETZLER. PRAHA, Ferdinandova tř. 36.

Co říkáte mým dětem? Ty žádají své hračky jen od firmy **KAREL FISCHL V PRAZE,** v Jindř. ulici č. 1/R, palác Generali. Stálá výstava. Obr. cenníky zdarma.

500 čísel vyšlo!

Světové knihovny

nejlacinější sbírku vybraných knih.

SVĚTOVÁ KNIHOVNA přináší v **samostatných a vždy ukončených svazcích (žádné pokračování!)** za nejlevnější cenu vybrané romány, povídky, novelly, humoresky, básně, dramata, spisy poučné a jiné.

Každé jednoduché číslo, průměrně o 80 až 120 stranách stojí

pouze 10 kr. = 20 hal.

Za pouhých 100 korun možno si pořiditi dnes celou rozsáhlou biblioteku, mající přes **dva tisíce tiskových archů čili přes 37 tisíc stran,** páčící se na na půl třetího sta svazků, obsahující 228 různých děl, představující přes 150 spisovatelů a zaujímající skoro čtvrtinu sta literatur!

Jubilejní prospekt

„Světové knihovny", brožuru o 16 stranách obsahující úplný seznam Světové knihovny dle čísel, obsahu a literatur,

rozesíláme zdarma.

Úplnou „Světovou knihovnu" ve svazcích vázaných lze obdržeti také *na splátky.* Žádejte podmínky!

Světová knihovna je na skladě v každém knihkupectví, zejména v

Nakladatelství J. OTTY v Praze,

Karlovo náměstí 34. **VE VÍDNI I., Gluckgasse 3.**

Digitized by Google

Největší výběr knižních darů

pro dítky i mládež dospělejší

z nakladatelství **Aloise Hynka v Praze,** Celetná ul. č. 11 n.

Z bohatého výběru zvláště doporučujeme: pro dítky

zcela útlé:

Blažené doby. Obrázková kniha na plátně. Cena K 1·20.
Hodnému dítku. Cena 80 hal.
Můj miláček. Obrázková kniha s velkými obrazy. Cena K 2·60.
Co dítě poutá. 9 kolor. tab. Cena 60 hal., výtisk kartonov. 80 hal.
Názorné vyučování v obrazích. 12 tabulek barev. Cena 4 K.
Nové obrázky zvířat. Obr. kniha bez textu. 13 skvostně kolor. tabulek. Cena K 1·60, výt. kartonovaného K 2·—.
Podívejte se! Obrázková knížka pro malé dítky. 200 kolorovaných obrázků s podpisy. Cena K 1·20.
První obrázková kniha našeho dítka. Cena K 3·20.

Od pěti let:

Abeceda obrázková velká. Osm listů s velkými a malými písmenami A—Z s příslušnými veršíčky. Cena K 1·80, na lepence K 2·40.
Doma a na dvoře. Obrázky barevné domácích zvířat s průvodním textem od F. Hyšmana. Cena K 1·60.
Jesličky. S příslušným vysvětlením na 4 stránkách. Cena K 4·80.
Buffalo Bill, proslulý lovec americký. Cena K 6·—.
Hodiny. Poučná obrázková kniha. S 12 obr. s příslušným vysvětlením a s dvojími hodinami, které se dají říditi pomocí pohyblivých ručiček. Cena K 5·—.
Divoká zvířata a jejich ovládatelé. Rozkládací obrázková kniha. Cena výtisku na silné lepence K 2·—.
Opičí divadlo a cirkus. Přeskvostná skládací kniha (skoro 4 metry dlouhá). Cena výtisku na lepence K 5·—.
Dětský cirkus. S veršíky Bož. Frumarové Cena výt. v tuhé vazbě K 3·—.
Váša na jahodách. Se 17 skvostnými barvotiskovými obrazy v tuhé vazbě. Cena 4 K.
Velký zvěřinec. Cena K 6·—.
Šťastné mládí. 6 listů se skvostnými obrazy barvotiskovými (4°). Cena výtisku karton. K 1·80, na silné lepence K 2·40.

Omalovánky:

Krabička barev, malířská kniha a paleta. Cena K 2·40.
Žertovné omalovánky. Zábavné předlohy pro děti-malíře. Cena 50 hal.
Malířská škola, pro dítky. První a druhý stupeň. Obsahuje množství předloh ku kolorování s návodem pro malé žáky. M. 4°. Cena každého stupně 50 hal.
Zábavné kreslení a malování. Roztomilé předložky ku kolorování pro dítky.
Kniha pro malé malíře. Krásné předlohy pro kolorování. Seš. I. a II. po K 1·60.

Pro dítky od 10 let:

Babička. Napsala Božena Němcová. Obrazy venkovského života. Cena K 4.
Andersenovy báchorky. S 5 barevnými obrazy a se 17 obrázky v textu. Cena 4 K.
České dítě. Výbor národních písní, říkadel, her, pohádek, hádanek, přísloví a pořekadel. Množství obrazů modrých a polychromových. Cena výtisku (na 16 aršich) v eleg. vazbě 4 K.
Kytice slovanských bájí. Sestavil Jan Dolenský a Ant. Jirák. Illustroval Fr. Bíza, lex. 8° 180 stran. Vázaná 4 K.
Láska za svobodu. 46 illustr. Výtisk brož. za 2 K, kartonovaný K 2·40.
Hračky dětí československých. Napsal Lad. Malý, Pěkně váz. výtisk za 6 K.
Báje a pověsti slovanské. Vydal K. J. Erben Se 3 barvotisky. Cena 8 K.
Paleček a Maleńka. Báchorka žertovná. S 5 skvostně kolorovanými obrazy akad. malíře Fr. Bízy. 52 str. 8°. Výtisk skvostně vázaný K 2·40.
Tisíc a jedna noc. S 5 barvotiskovými obrázky od akad. malíře Fr. Bízy. 218 str. za K 2·40.
Věnec z pohádek slovanských. Mládeži uvil Václav Lípa. Cena 3 K.
Don Quixote z La Manchy. S pěti barvotiskovými a mnoha černými obrazy. Cena K 1·20.
Zimní květy. (Z babiččiných pohádek.) S množstvím nádherných polychromových obrazů. Cena výt váz. 4 K
Zlaté chvilky. S množstvím sensačně skvostných polychromových obrazů. Cena výt. váz. 4 K.
Pan baron Prášil a jeho podivuhodná cestovní dobrodružství. Cena 4 K.
Květa. Povídka pro dívky. Skvost. vázaný výtisk v bohatě zlacených deskách 4 K.
Divoží povídky. Sepsala V. Lužická. Se 4 skvostnými barvotisky. Cena 3 K.
K. J. Erbena: **Kytice z básní.** Velké illustrované vydání K 4·80, skvostně vázané v původních deskách K 8·80.
Illustrovaný přírodopis tří říší. Pro četbu domácí upravil prof. Boh. Bauše. Se 17 barevnými tabulkami. Nejpěknější přírodopis pro mládež. Cena váz. K 7·60, neváz. K 5·20.
Poklad na ostrově. Cena brož. výtisku 3 K, skvostně váz. K 4·80.
Album poštovních známek listovních se 69 znaky a 822 vyobrazeními známek. Cena váz. výtisku K 3·60.
Dětský ráj. Verše napsal K. V. Rais. Cena výt. váz. K 5·—.
Gulliverovy cesty do mnohých vzdálených končin světa. Cena výtisku váz. K 7·20, neváz. K 4·80.
Na dětských táčkách. Obrazy od L. Macka. Cena výt. váz. K 4·—.
Svět maličkých. S množstvím sensačně skvostných polychromových obrazů. Cena výt. váz. K 6·—.
Robinsona Krusoa život a podivuhodná dobrodružství. Se 120 obr. Největší a nejúplnější vydání Robinsona. Cena váz. K 7·20, neváz. K 4·80.
Z války rusko-japonské. Povídky z počátku války rusko-japonské. Cena vkusně vázané knihy K 3·—.

Zvláště doporučujeme letošní novinky obrázkových knih:

U babičky. Výbor povídek pro útlou mládež učinil Antonín Mojžíš. Se 4 barvot. obr. od akad. mal. V. Černého. Cena K 2·40.
Dědečkovy pohádky. Se 2 barvot. a 2 černými obr. akad. mal. V. Černého. K 1·20.
Z říše pohádek. Se 4 barvot. a 4 čern. obr. akad. mal. V. Černého. Cena 2 K.
Mařenka u královny Zimy. Božena Frumarová. S 10 celostrannými barvot. obrazy v tvrdé desce. Cena K 3·60.
V drůbežárně. Život na venkově. S 20 velkými barvot. obr. na tuhé lepence. Cena K 3·60.
Pohádky z tisíce a jedné noci. Pro českou mládež nově upravil Jindř. Entlichter. S 8 barvot. a 26 textovými obr. Cena skv. váz. výtisku K 5·—.

Dospělejší mládeži hodí se znamenitě za dárky **Romány Dra Karla Maye.**

Třemi díly světa. V pěti dílech. Cena K 25·—, skv. váz. K 35·—.
Poklad ve stříbrném jezeře. Cena K 6·—, vázané K 8·—.
Karavana otroků. Cena K 6·—, váz. K 8·—.
Dospívajícím dívkám nejlepším dárkem jest: **Patnáctiletá.** Napsala Božena Kvapilová. Se sedmi uměleckými obrazy Huga Böttingra. Cena skvostně vázaného výtisku K 7·—.

Damám hodí se výborně za dárek **Předplatní lístek** celoroční aneb **Velká illustrovaná kuchařka** s více než 400 vyobr., znázorňujícími krájení masa, drůbeže, skládání ubrousků, úpravu mís, pořádání hostin a pod. **Tisíce receptů chutných jídel.** Zvláštní oddíl: **Kuchyň pro nemocné.** Nejdokonalejší a nejúplnější kuchařský spis, nezbytný pro domácí a hostinské kuchyně.

NA NOVÉ PAŘÍŽSKÉ MODY **Výborná učebnice k naučení se vařiti.** Cena K 8·—, skvostně váz. K 10·—, ve zvláště skvostné vazbě kožené K 11·20.

Mimo uvedené knihy vydalo nakl. na 200 různých druhů obrázk. knih v cenách od 16 h do 6 K a jsou u každého knihkup. na skladě, račte si však dáti předložiti výslovně HYNKOVY obrázkové knihy

Úplný seznam račte žádati zdarma a franko.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

A P.
52
P693
V.1

DATE DUE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305

Digitized by Google

Digitized by Google